ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫНЫҢ
ҒЫЛЫМ ЖӘНЕ ЖОҒАРЫ БІЛІМ
МИНИСТРЛІГІ

ABAI UNIVERSITY
АБАЙ АТЫНДАҒЫ ҚАЗАҚ ҰЛТТЫҚ ПЕДАГОГИКАЛЫҚ УНИВЕРСИТЕТІ

Педагогика ғылымдарының докторы, профессор БЕРІКЖАН АЙТҚҰЛҰЛЫ ӘЛМҰХАМБЕТОВТЫҢ 75 жылдық мерейтойына арналған «ҰЛТТЫҚ ӨНЕР – ҰЛТТЫҚ ТӘРБИЕ ДІҢГЕГІ: ПРОФЕССОР Б.А. ӘЛМҰХАМБЕТОВТЫҢ ҒЫЛЫМИ ПАЙЫМДАУЛАРЫ КОНТЕКСІНДЕ БІЛІМ БЕРУ МЕН МӘДЕНИ МҰРАНЫҢ ЗАМАНАУИ ТРАНСФОРМАЦИЯСЫ» тақырыбындағы халықаралық симпозиумның

Материалдар жинағы

2026 жыл, 15 мамыр/15 May, 2026

Collection of materials

of the International Symposium «NATIONAL ART – THE PILLAR OF NATIONAL EDUCATION: THE MODERN TRANSFORMATION OF EDUCATION AND CULTURAL HERITAGE IN THE CONTEXT OF PROFESSOR B.A. ALMUKHAMBETOV'S SCIENTIFIC REFLECTIONS» dedicated to the 75th anniversary of Doctor of Pedagogical Sciences, Professor BERIKZHAN AITKULULY ALMUKHAMBETOV

ОЖ 398
КБЖ 82
743

БАС РЕДАКТОР: Б.А. Тілеп – «Абай атындағы Қазақ ұлттық педагогикалық университетінің» КеАҚ Басқарма төрағасы – ректор, саяси ғылымдар кандидаты.

Редакция алқасы: PhD, қауымдастырылған профессор **Г.Б.Ниетбаева,** п.ғ.д., профессор **А.Е. Жұмабаева**, п.ғ.м., аға оқытушы **Б.У. Есентаева,** п.ғ.м., оқытушы **А. Ауезхан** және т.б.

Педагогика ғылымдарының докторы, профессор Б.А. Әлмұхамбетовтың 75 жылдық мерейтойына арналған «**ҰЛТТЫҚ ӨНЕР – ҰЛТТЫҚ ТӘРБИЕ ДІҢГЕГІ: ПРОФЕССОР Б.А. ӘЛМҰХАМБЕТОВТЫҢ ҒЫЛЫМИ ПАЙЫМДАУЛАРЫ КОНТЕКСІНДЕ БІЛІМ БЕРУ МЕН МӘДЕНИ МҰРАНЫҢ ЗАМАНАУИ ТРАНСФОРМАЦИЯСЫ»** тақырыбындағы халықаралық симпозиум материалдары / Алматы, 2026. – 634 бет.

Абай атындағы Қазақ ұлттық педагогикалық университетінің ұйымдастыруымен өткізілген «**Ұлттық өнер ұлттық тәрбие діңгегі: профессор Б.А. Әлмұхамбетовтың ғылыми пайымдаулары контексінде білім беру мен мәдени мұраның заманауи трансформациясы»** тақырыбындағы халықаралық симпозиум материалдарының жинағы. – Алматы, 15-мамыр, 2026 ж. – қазақ, орыс және ағылшын тілдерінде.

ISBN 978-601-311-633-4

Симпозиум жинағының материалдары ұлттық өнер мен ұлттық тәрбие діңгегі ретіндегі профессор Б.А. Әлмұхамбетовтың ғылыми пайымдаулары, жоғары білім берудегі ұлттық құндылықтар мен мәдени бірегейлікті дамытудың заманауи парадигмалары, білім беру экожүйесіндегі педагогтердің біліктілігін арттыру мен білімін жетілдірудің инновациялық аспектілері, инклюзивті білім берудегі өнердің рөлі мен арт-терапиялық тәжірибелерді әлеуметтендіру, білім беру психологиясындағы тұлғаны дамытудың сын-қатерлері мен траекториялары, қазіргі білім саласындағы өзгерістер жағдайындағы бастауыш білім берудің өзекті мәселелері, сондай-ақ өнер мен білім беру ықпалдастығындағы шығармашылық пен педагогикалық инновациялар атты жеті бағыт бойынша жарияланып отыр. Барлық материалдар авторлар ұсынған нұсқада жарияланған.

АЛҒЫ СӨЗ

Қазақстанның жоғары білім беру мен ғылым жүйесінде ұзақ жылдар бойы жемісті еңбек етіп келе жатқан педагогика ғылымдарының докторы, профессор Берікжан Айтқұлұлы Әлмұхамбетов – ұрпақ тәрбиесі мен ұлттық өнерді ұлықтауға саналы ғұмырын арнаған көрнекті ғалым, ұлағатты ұстаз, білікті ұйымдастырушы және дара әдіскер. Елу жылдан астам уақытқа созылған педагогикалық, шығармашылық және ғылыми қызметінде ол мыңдаған шәкірт тәрбиелеп, отандық білім мен мәдениеттің дамуына елеулі үлес қосты. Ұстаздық жолдың жауапкершілігі мен мәртебесін терең сезінген ғалымның еңбегі отандық және халықаралық педагогикалық қауымдастық тарапынан жоғары бағаланып келеді.

Ғалымның зерттеулерінде ұлттық тәрбие, этномәдени білім беру, бейнелеу өнері мен қолөнерді дамыту мәселелері кеңінен қарастырылады. Ол жас ұрпақты ұлттық салт-дәстүр мен әдет-ғұрыпқа, халықтық өнер мен мәдени мұраға құрметпен қарауға тәрбиелеудің маңыздылығын ғылыми тұрғыдан жүйелі негіздеді. Профессордың пайымдауынша, ұлттық құндылықтарды қалыптастырудың басты тұғыры – білім беру ортасының этномәдени кеңістігі болып табылады. Сондықтан білім алушының рухани дүниесін байыту, олардың өнерге деген қызығушылығын арттыру, ең алдымен, этнобілім беру мен этнотәрбиелеу ғылымының даму деңгейімен тығыз байланысты.

Берікжан Айтқұлұлы – жалпы білім беретін мектептердің бастауыш (1–4 сынып) және орта буын (5–6 сынып) оқушыларына арналған «Бейнелеу өнері» оқулықтарының авторы. Ол мектептегі көркем-эстетикалық білім беру мазмұнын заман талабына сай жетілдіруге, оқыту әдістемесін дамытуға және білім беру үдерісіне заманауи инновациялық технологияларды енгізуге айрықша үлес қосты. Сонымен қатар ғалым педагог кадрлардың кәсіби біліктілігін арттыру ісіне белсенді қатысып, білім беру сапасын көтеруге бағытталған көптеген ғылыми-әдістемелік еңбектер жариялады.

Ғалымның 150-ден астам ғылыми еңбектері – іргелі монографиялары, ілкімді оқулықтары, оқу құралдары мен халықаралық деңгейдегі ғылыми мақалалары – оның ғылым жолындағы табанды ізденісі мен жасампаздығының айқын көрінісі. Профессор Берікжан Айтқұлұлының ғылыми жетекшілігімен 2 ғылым докторы, 15-тен астам ғылым кандидаты мен PhD докторлары даярланып, бүгінгі күні өздерінің дербес ғылыми зерттеулерін сәтті жалғастырып келеді. Бұл – ғалымның өзіндік қолтаңбасы бар ғылыми мектебінің өміршеңдігі мен сабақтастығын көрсететін маңызды көрсеткіш.

Абай атындағы Қазақ ұлттық педагогикалық университетінің ұйымдастыруымен өтіп жатқан бұл халықаралық симпозиум және оның материалдар жинағы – ғалымның осы бай педагогикалық мұрасы мен ғылыми пайымдауларын заманауи трансформация тұрғысынан саралауға арналған.

Жинаққа енген зерттеулер мен мақалалар ғалым салған ғылыми бағыттарды дамыта отырып, жеті негізгі тармақ бойынша жүйеленген:

1. Ұлттық өнер – ұлттық тәрбие діңгегі: профессор Б.А. Әлмұхамбетовтың ғылыми пайымдаулары.
2. Жоғары білім берудегі ұлттық құндылықтар мен мәдени бірегейлікті дамыту.
3. Заманауи білім беру экожүйесін дамытудағы педагогтердің біліктілігін арттыру.
4. Инклюзивті білім берудегі өнердің рөлі: арт-терапиялық тәжірибелер.
5. Білім беру психологиясы: тұлғаны дамытудың сын-қатерлері, ресурстары және траекториялары.
6. Қазіргі білім саласындағы өзгерістер жағдайындағы бастауыш білім беру.
7. Өнер мен білім беру: ықпалдастық, шығармашылық және педагогикалық инновациялар.

Ұсынылып отырған халықаралық симпозиум жинағы – ұлттық өнер, этномәдени білім мен тәрбие мәселелеріне арналған ғылыми ой-тұжырымдар мен тәжірибелік пайымдаулардың кешенді тоғысы. Кітапта берілген материалдар білім беру үдерісінде ұлттық құндылықтарды

тиімді пайдалануға, жас ұрпақтың рухани-мәдени дүниетанымын қалыптастыруға бағытталған маңызды ғылыми және әдістемелік ұсыныстарды қамтиды.

Профессор Берікжан Айтқұлұлының бай педагогикалық тәжірибесі мен ғылыми мұрасы ұлттық білім мен мәдениеттің дамуына қызмет етіп, болашақ ұрпақтың рухани тәрбиесіне жол көрсететін құнды қазына болып қала беретіні сөзсіз. Басылым педагогтарға, жас ғалымдар мен ізденушілерге, докторанттар мен студенттерге, сондай-ақ ұлттық мәдениет пен білім берудің заманауи мәселелеріне қызығушылық танытатын барша оқырман қауымға арналған пайдалы да құнды бағдаршам болады деп сенеміз.

I. ҰЛТТЫҚ ӨНЕР – ҰЛТТЫҚ ТӘРБИЕ ДІҢГЕГІ: ПРОФЕССОР Б.А. ӘЛМҰХАМБЕТОВТЫҢ ҒЫЛЫМИ ПАЙЫМДАУЛАРЫ

НАЦИОНАЛЬНОЕ ИСКУССТВО – ОСНОВА НАЦИОНАЛЬНОГО ВОСПИТАНИЯ: НАУЧНЫЕ ВЗГЛЯДЫ ПРОФЕССОРА Б.А. АЛЬМУХАМБЕТОВА

NATIONAL ART AS THE FOUNDATION OF NATIONAL EDUCATION: SCIENTIFIC VIEWS OF PROFESSOR B.A. ALMUKHAMBETOV

ҒҰМЫРЫН ҒЫЛЫМҒА АРНАП, ҒАЛЫМДЫҒЫН ЕЛГЕ БЕРГЕН ДАРА ТҰЛҒА

Оспанов Баймұрат Ермағанбетұлы
п.ғ.к.,өнертану доценті, профессор, ҚРСО және ҚРДО мүшесі,
Астана халықаралық университетінің прфессоры,
ҚР Жоғарғы Білім беру ісінің құрметті қызметкері,
ҚР Мәдениет сласының үздігі, ҚР Құрмет орденнің иегері

Аңдатпа

Ғылыми мақалада ұстаз, ғалым, зерттеуші Берікжан Айтқұлұлы Әлмұхамбетовтің өмірбаяны мен ғылыми-педагогикалық зерттеу еңбектері тереңнен талданады. Мақала ақпараты ресми ақпарат көздерінен, ғылыми басылымдардан алынып, ғылыми-зерттеулермен сарапталған. Автордың өмірбаянынан туған жері, білімі, ғылыми дәрежелері мен лауазымдары баяндалып, зерттеу еңбектері мен басылымдары, оларды жүзеге асырудағы басты нәтижелері сараланған. Қазақ педагогика ғылымы мен білім жүйесіне қосқан үлесі, ұлттық құндылықтарды педагогика ғылымында қолдану жобалары және ғылыми жетістіктері сын тұрғысынан қарастырылған. Ғылым жолындағы зерттеу еңбектерінің маңыздылығы мен қазақ педагогикасынан алатын дара жолы баяндалған.

Түйінді сөздер: Өмірбаян, педагогика, ғылым, өнер, рухани-адамгершілік, Қазақстандағы білім реформалары.

Аннотация

В научной статье глубоко анализируются биография и научно-педагогические исследования педагога, ученого, исследователя Альмухамбетова Берикжана Айткуловича. Статья получена из официальных источников информации, научных изданий и проанализирована научными исследованиями. В автобиографии автора изложены место рождения, образование, ученые степени и должности, проанализированы исследовательские труды и публикации, основные результаты их реализации. Критически рассматриваются вклад казахской педагогической науки и системы образования, проекты применения национальных ценностей в педагогической науке и научные достижения. Изложена важность исследовательских работ на пути к науке и его уникальный путь в казахской педагогике.

Ключевые слова: Биография, педагогика, наука, искусство, духовно-нравственные реформы в Казахстане.

Алдымен адамның өмірден өз орнын тапқаны – майталман маман иесі болғаны. Өмірде өз орнын тауып, өнердің өр жолын таңдаған педагогика ғылымдарының докторы, профессор, Қазақстан Республикасының «Білім беру ісінің құрметті қызметкері» – Берікжан Айтқұлұлы Әлмұхамбетов.

Зерттеу мақалада білім мен ғылымнан өз орнын тауып, бүгінде 75 жасқа толған Берікжан Айтқұлұлы Әлмұхамбетовтің өнегелі өмірі мен ғылымдағы дара жолы баяндалады.

Алдымен ғалым Берікжан Айтқұлұлының өмірі жайында сыр шертейік. Берікжан Айтқұлұлы Әлмұхамбетов 1951 жылдың 9 мамырында Талдықорған облысы, Қаратал ауданы, Елтай ауылында дүниеге келген. Әкесі - Айтқұл Өмірбекұлы, Ұлы Отан соғысының ардагері, I-II дәрежелі Ұлы Отан соғысының Қызыл Жұлдыз ордендерімен және «За Отвагу» т.б. медальдарымен марапатталған. Анасы - Нұрғалиева Рәш - Еңбек ардагері, анасын ел-жұрт он саусағынан өнер тамған ісмер шебері мен рухани қол өнерін ұрпаққа жалғастырушы ретінде таныған.

Ғалым Берікжан Айтқұлұлы Әлмұхамбетов 1968 жылы Талдықорған облысы, Қаратал ауданы, Кәлпе станциясының орта мектебін тәмамдап, еңбек жолын 1968 жылдары «бейнелеу өнері және сызу» пәнінің мұғалімі қызметіннен бастайды.

Б.А.Әлмұхамбетов 1970-1975 жылдары Жоғары оқу орындарының қара шаңырағы Абай атындағы Қазақ мемлекеттік педагогикалық институтының көркем-сурет факультетінен мамандығының мұғалімі біліктілігін алып, осы көркем-сурет факультетінің «Сурет» кафедрасына ассистентік қызметке жас маман ретінде қызмет етеді.

1976-1979 жылдары Кәсіподақ комитетінің төрағасы, Комсомол комитетінің хатшысы ретінде сайланып, еңбек етті.

1979 жылдан көркем-сурет факультетінде «Сурет» кафедрасының аға оқытушысы ретінде өзінің педагогикалық және шығармашылық шеберлігін шыңдай түскен жас маман Берикжан Айқұлұлы Абай атындағы Қазақ ұлттық педагогикалық университеттің Көркем-сурет факультеті деканның оқу ісі жөніндегі орынбасары болып тағайындалып, қызметін аброймен атқарды.

Жас буынға өнердің өзіндік мәні мен маңызын терең түсіндіру жолында 1989 жылы Қазақ ССР Халыққа білім беру Министрлігінің тәрбие басқармасының бас маманы қызметіне

тағайындалып, «Сиқырлы қазан», «Үкілі домбыра», «Әнші балапан», «Ізбасарлар» т.б көптеген Отандық педагогика негізінде алғашқы ұйымдастырылған бастамалардың ұйытқысында өнегелі де өміршең еңбектерімен өнер саласындағы жаңа ұрпаққа рухани азық беріп, баға жетпес тәжірибе жинақтады.

«Қазір бізге Тәуелсіздіктің жетістіктерін еселеп, елімізді дамудың жаңа сапалы кезеңіне шығару мүмкіндігі беріліп отыр» [1] – деп президентіміз Қасым-Жомарт Тоқаев жолдауында айтып өткендей Тәуелсіздік кезеңінде ғылым саласында көптеген жетістіктердің еселенуі Берікжан Айтқұлұлы Әлмұхамбетовтің ғылым саласындағы өнердің қайта жануын ғылыми еңбектерінен білеміз.

Тәуелсіздік тұсында Берікжан Айтқұлұлы Әлмұхамбетовтің ғылым саласындағы жетістіктердің еселенуі 1991 жылы «Қазақ ұлттық бейнелеу өнері арқылы мектеп оқушыларына тәрбие беру» тақырыбында 13.00.01 - «Педагогика» мамандығы бойынша кандидаттық диссертация қорғап, Қазақстанның бейнелеу өнеріне өзіндік қолтаңбасымен қарыштай қадам басып, ғылыми еңбектерінде бейнелеу өнерінің негізгі қағидаларын, халық даналығын, салт-дәстүр мен әдеп-ғұрыптарын жан-жақты қарастырды.

Ғалым Берікжан Айтқұлұлы Әлмұхамбетов 1991-1994 жылдары аралығында Қазақстан Республикасының тәрбие басқармасының бастығы қызметінде ұлттық құндылықтарды ұрпаққа мирас етті.

Қазақ қолөнерінің мәдениеті» зеттеуінде Өзбекәлі Жәнібеков: *«заманауи өнер – өткен кезеңдердегі өнерді салыстыра келгенде пайда болады»*, - деген болатын [2, 319 б.].

Берікжан Айтқұлұлы Әлмұхамбетов тәуелсіздік алған 1994-1996 жылдары алған білімі мен білікті тәжірибесін өткен кезеңдеріміздегі өнерге арнап, Қазақстан Республикасы Министрлер Кеңесінің саяси-әлеуметтік сала бөлімінде, кейіннен ішкі саясат бөлімінде аға референт болған қызметінде ЮНЕСКО тарапынан өткізілген Қазақтың Ұлы ақыны Абай Құнанбаевтың 150 жылдық мерекесіне байланысты іс-шараларды ұйымдастыруға өз үлесін қосып, азаматтық парызын айқын танытты.

«Ескірген құндылықтар мен ұстанымдарды қамтитын дәстүр өзектілігін жоғалтып, ауқымды және көне болып келеді. Ол эволюция жолымен бірте-бірте дамып, жаңалықтарды тудырады. Жаңашылдық (инновация) бұл «адам қызметінің әдістері мен нәтижелерін өзгерту, дамыту... Инновациялық үдеріс – жаңалықты құру, тарату және пайдалану үдерісі, оның құрылымы инновациялық қызметтің ішкі пәндік логикасымен анықталады» [3].

Берікжан Айтқұлұлы ұлттық құндылықтар мен рухани ұстанымдарды берік ұстанып, Тәуелсіздік тұсында білім мен ғылымды дамытуда 1996 жылы Қазақстан Республикасының Білім және мәдениет, спорт және туризм, медицина Министрлігінің Білім Департаментінің кәсіби және қосымша білім беру бөлімінің басшысы қызметіне тағайындалды. Мұнымен бірге ғылымдағы зерттеу еңбектерінің жетістіктерін жоғары бағалап, Берікжан Айтқұлұлына

1996 жылы ҚР ЖАК-ң шешімінің ұйғарымымен «Педагогика» мамандығы бойынша доцент ғылыми атағы берілді. Бұл ғылым саласындағы еңбектерінің жемісі болды.

1997-2007 жылдары Республикалық басшы және ғылыми педагогикалық кадрларды біліктілігін арттыратын институтына директор болып тағайындалды. Қазақстан Республикасы орта мектептерінде компьютерлік ақпараттандыру бағдарламаларын оқу үдерістеріне енгізуде және мұғалімдердің кәсіби біліктілігін арттыруда мемлекеттік бағдарламаны жүзеге асырылуына өз үлесін қосты. Алғашқы жаңа буын оқулықтарын енгізуде, сондай ақ жалпы орта білім беру мен бастауыш (1-5 сынып) оқушыларына арналған «Бейнелеу өнері» пәнінің жаңа буын оқулықтарының тұңғыш авторларының бірі болды.

2001 жылы «Қазақстан Республикасы педагог мамандарының кәсіби біліктілігін арттырудың даму тенденциясы мен тарихы» атты тақырыпта 13.00.01 - «Жалпы педагогика, педагогика және білім тарихы, этнопедагогика» мамандығы бойынша докторлық диссертация қорғады.

Ғалым Б.А.Әлмұхамбетов өнер саласындағы ғылыми-зерттеу еңбектерін Халықаралық конференциялар мен семинарларда, білім беру бағдарламасы аясында үнемі жетілдіріп отырды. Атап айтқанда, 2000 жылы «Fontus», 2001 жылы вальдорфтік педагогика бойынша «Гете институты Германия», Финляндия семинарларда, 2002 жылы Украина, Белоруссия, Россия білім беру менеджменті басқарушыларды дайындау проблемалары бойынша және 2003 жылы Халықаралық экология бағдарламасы форматында Манилада (Филиппины) өткен конференцияларға қатысқан. Білім мен ғылым саласындағы жетістіктері үшін 2001 жылы Берікжан Айтқұлұлы Әлмұхамбетов Қазақстан Республикасының «Білім беру ісінің құрметті қызметкері» төс белгісімен марапатталған.

Ғалым Б.А.Әлмұхамбетов білім беру саласында қызмет атқарған жылдарында ҚР Білім және Ғылым министлігінің стратегиялары мен білім беру саясатын білім саласына ерен еңбегін сіңіріп, оның механизмдерін іске асырылуын қадағалады. Облыстық және қалалық кәсіби біліктілікті жоғарылату институттарымен өзара қатынастарды іскер ұйымдастырып, ЮНИСЕФ, ЮНЕСКО, TEMPUS, TACIS сияқты мемлекеттік және мемлекеттік емес ұйымдармен қарым-қатынастарды орнатты. Халықаралық және KATEV, Центр САНДЖ, Ассоциация ОДВ халықаралық қорларымен байланыс орнатып, мемлекеттік маңызы бар мәселелерді шешуге ат салысты. Қазақстанда педагогика ғылымының өріс алуына байланысты «ЮНЕСКО», «ЮНИСЕФ» халықаралық қорлардың қолдауымен, ПРООН және «Азиялық даму банкісі» демеуімен ҚР білім беру саясаты аясында ұйымдастырылған әртүрлі мәдени және білім беру саласы бойынша жобалар мен бағдарламаларды ғылыми-педагогикалық бағытқа енгізуде белсенділік танытты. Бүгінде ғалым Б.А.Әлмұхамбетовтің бұл жобалары мен бағдарламаларының сәтті шыққан қорытынды нәтижелері

Нидерландиядан, Филипиннадан, Финляндиядан, Австриядан, Германиядан, Монғолиядан, Италиядан, Сингапурден және т.б. бірнеше шет елдерден алынған сертификаттары ел үшін атқарған ерен еңбектерінің дәлел болмақ.

Ғалым Б.А.Әлмұхамбетов Қазақстанның ғылыми және шығармашылық ортасында ғана емес, алыс және жақын шет мемлекеттерге де танымал ғалым, зерделі зерттеуші. Оның қазақ халқының сәндік-қолданбалы ұлттық өнерімен кәсіби дайындықты жоғарылату мен ғалым-педагог кадрлардың біліктілігін көтеру, суретші-педагог мамандарды дайындау еңбегін қазіргі замандастары жоғары бағалап, 50-ден астам ғылыми еңбектерне өз ой-пікірлерін білдірген. Берікжан Айтқұлұлының қазіргі ғылыми-зерттеу нысанасы пегогтардың біліктілігін арттыру мен дамыту, 12 жылдық білім берудің бүгіні мен болашағын нығайту, оқушылардың өзін-өзі тану мен жетілдіру жолдарын педагогика ғылымымен қазіргі заманғы қоғамның жаңа талабына сай көркемөнерден білім берудің мазмұнын реформалауды жүзеге асыру болып табылады.

Ғалым Б.А.Әлмұхамбетовке ғылым саласында қазақ бейнелеу өнері мен сурет өнерінің сырын кеңінен танытқан ғылыми-зерттеу еңбектері үшін 2003 жылы ҚР БҒМ ЖАК-нің «Педагогика» мамандығы бойынша профессорлық ғылыми атағы берілді. Ғалым Б.А.Әлмұхамбетов ғылымның дара жолында қазақ өнер саласының өрістеуіне қосқан үлесімен 2006 жылы Ы.Алтынсарин атындағы Қазақ Білім Академиясының академигі болып сайланды. Білім мен біліктілікті ұштастырған, ғылым мен зерттеуді қатар алған Б.А.Әлмұхамбетов мемлекетке сіңірген еңбегі үшін, белсенді қоғамдық қызметі үшін, елдің әлеуметтік-экономикалық және мәдени дамуы мен халықтар арасындағы достық пен ынтымақтастықты нығайтуға қосқан елеулі үлесі үшін Қазақстан Республикасының Президентінің жарлығымен 2007 жылы 7 желтоқсанда № 485 «Құрмет» орденімен марапатталды.

Профессор Берікжан Айтқұлұлы адами асыл болмысымен, ұйымдастырушылық қабілетімен 2007 жылы Ұлттық ғылыми практикалық білім және сауықтандыру «Бөбек» орталығының Бас директорлық қызметіне тағайындалып, игі жұмыстың нәтижесінде «Бөбек-2» орталығының және «Өзін-өзі тану» институтының құрылысын толық аяқтауға өз үлесін қосты. Мемлекеттік маңызы бар мәселелерге ерен еңбегін сіңірген Б.А.Әлмұхамбетов 2009 жылдың кыркүйегінде өзінің білім алып, қанат қаққан қазақтың қара шаңырағы, киелі оқу ордасы Абай атындағы Қазақ Ұлттық педагогикалық университетінің «Көркем-сурет» факультетінің деканы қызметіне тағайындалып, қазақ педагогикасының сырын анықтап, өнер ғылымын қайта жаңғыртып, бейнелеу өнерінің маңызын ғылыми негізде дәлелдеді.

Бүгінде ғалым Б.А.Әлмұхамбетов Абай атындағы Қазақ ұлттық педагогикалық университетінің «Хабаршы» басылымының «Көркем өнерден білім беру: өнер тарихы - теориясы - әдістемесі» сериясының бас редактор қызметін атқарып келеді. Сонымен қатар «Этнокөркеммәдениет» Республикалық ғылыми-әдістемелік журналы, «Ұлттық тәрбие» Республикалық ғылыми-көпшілік журналы, «Педагогика және психология» ғылыми-әдістемелік журналдарының редакциялық алқа мүшесінде қазақ бейнелеу өнерінің сыры мен сыны кетпеген асыл мұраларын ұрпаққа кеңінен насихаттап келеді.

Білімді ұрпақ жолының болашағын болжай білген профессор Б.А.Әлмұхамбетов бүгінде магистратура және PhD доктарантура институтымен бірлесе отырып, алдағы уақытта бейнелеу өнері мен сызу мамандығынан көркем-педагогикалық білім беру бағыты бойынша PhD доктарантура ашуды мақсат етіп отыр. Білімнің ордасы болып табылған оқу орнында болашақта көркем сурет факультетінің ғылыми-ізденіс орталығын ашу жоспарланған. Ғалым Берікжан Айтқұлұлы педагогика ғылымы мен өнер саласынан алған тәжірибелерін қолдана отырып,бакалавриат сатысында көркем сурет бағыттары бойынша өнер мамандықтарын ашуды қолға алып келеді. Педагогика мен өнердің тұтастығымен жастардың кәсіби деңгейін өсіру бағытында факультеттің басты стратегиясын кәсіби және ғылыми-шығармашылық тұрғыда өсу белсенділігін арттыруды бағдарлап берді. Ұстанған стратегияға сәйкес қазіргі кезде оқу үдерісінде білім берудің ең озық инновациялық үлгілерін, авторлық интерактивті оқыту әдістері мен ең үздік тәжірибелік әдістемелерді оқытуға енгізу қолға алынып, білім беру бағдарламасында оқытылуда.

«Қазақ философы Н.С.Сәрсенбаев дәстүрлер генезисін ұлттық менталитетпен байланыстырады: *«Ұлттық сезімдер адамгершілік, эстетикалық, зияткерлік, діни және тұрмыстық сезімдер мен талғамдардың өзіндік қорытпасы ретінде, ұрпақтан-ұрпаққа жетіп, бірнеше рет қайталана отырып, ұлттық салт-дәстүрлерді, әдет-ғұрыптарды қалыптастырудың тұрақты көзі болып табылады»* - деген болатын

Айтар ойымызды айқындай түскен қазақ философы Н.С.Сәрсенбаевтың ойлы пікірі Берікжан Айтқұлұлының адамгершілік, эстетикалық, зияткерлік болмысын, ұлттық салт-дәстүрлерді, әдет-ғұрыптарды қалыптастыру тұлға екеін айқындап бергендей. Себебі Берікжан Айтқұлұлының 2004 жылдан 2010 жылдар аралығында ҚР БҒМ Білім және ғылым саласындағы бақылау комитетінде педагогика мен психология саласы бойынша ғылыми атақ дәрежелерді ұсыну комиссиясының сарапшы төраға қызметін атқарып, қазақ педагогикасы мен өнерінің ғылымда өрістеуіне еңбек сіңірді. 2007 жылы Президиум мүшесі болып сайланды.

Бүгінде қазақ өнерінің танымал тұлғасы әрі ғалым, әрі профессор, әрі қазақ өнерін зерттеуші Берікжан Айтқұлұлының зерттеулерінде қазақ педагогикасы мен өнер саласының өрістеуіне жол ашқан тың жаңалықтары мол. Атап айтқанда, монографиялары, оқулықтары, оқу құралдары, оқу-әдістемелік ғылыми-шығармашылық жолындағы еңбектері мен 100-ден астам ғылыми мақалалары қазақ өнерінің өрістеуіне, ұлттық салт-дәстүрлерді, әдет-ғұрыптарды қалыптастырудың тұрақтылығына жол ашқан, педагогика ғылымының оқу-тәрбие процесіне дәстүрлі жаңалықтарды енгізу жолдарын ұсынған зор еңбектер.

«...Дәстүр әдебиетте, музыкада, қол өнерінде, реалистік өнерде және т.б. көркем өнердің барлық саласында сабақтастық тауып дамып келеді. Қазіргі кезде дәстүрлі өнерге деген көзқарас өзгеріп оның көркемөнер шығармашылықта беделі арта түсуде» [5, 51 б.].

Ғалым Берікжан Айтқұлұлы Әлмұхамбетов ғылым мен өнерді өзі ғана игермей, соңына ізбасарларын ілестіріп, дәстүр жалғастығымен педагогика ғылымы мен өнер саласында шәкірттерін дайындап, қазақ педагогикасы мен қазақ өнерінің өрістеуіне жол ашты. Ғалымның ғылыми-зерттеу еңбектері бүгінде педагогика саласында маңызды ғылыми мәселелермен жіті зерттеліп, оның нәтижелері оқу процесінде өз орнын тауып отырады. Бүгінде Берікжан Айтқұлұлы XXI ғасырдағы жас ғалымдар және дарынды ізденушілер мектебінің негізін қалыптастыруда. Берікжан Айтқұлұлының ғылыми жетекшілігімен қорғалған 2 докторлық, 12 кандидаттық, 3 магистрлік диссертация бүгінгі бейнелеу өнерін өрістетудегі жеңісі мен ғылым саласын өркендетудегі жемісі. Бүгінде педагогика саласындағы ғылым кандидаттары мен ғылым докторлары ұстазының Ұлық жолын жалғастырған зерделі зерттеулер деңгейінде танылды.

Бар ұмыры мен өнегелі өмірін білім мен ғылымға арнаған Берікжан Айтқұлұлы Әлмұхамбетов - педагогика ғылымымен жас ұрпаққа эстетикалық тәрбие берген, өнертану және білім беру саласында ерекше стратегияның негізін қалаған ғалым. Адами болмысы мен рухани дүниесі кең, терең ойлы ғалым Берікжан Айтқұлұлы дарынды ұйымдастырушы, шығармашыл дара тұлға. Тәуелсіз Қазақстанның мәдениет және өнерін өркендеткен және қазіргі көркем өнердегі білім беру саласында ғылыми-зерттеу еңбектерімен танымал ғалым маман.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:

1. http://www.akorda.kz/kz/addresses/addresses_of_president/memleket-basshysy kasym-zhomart-tokaevtyn-kazakstan-halkyna-zholdauy.

2. Жәнібеков Ө. Уақыт керуені. Алматы: «Жазушы», 1992. - 65 бет.

3. Halbwachs M. The Collective Memory. – N.Y.: Harper & Row Colophon Books, 1990.

4. Сарсенбаев Н.С. Обычаи, традиции и общественная жизнь. Алма-Ата, 1994.

5. Оразбаева Н.А. Қазақ халқының сәндік ою – өрнек өнері. «Аврора», – Ленинград: 1990. - 207 б.

УДК 373.3.091.3-059.1

ИННОВАЦИОННЫЕ СТРАТЕГИИ РАЗВИТИЯ НАВЫКОВ ОСОЗНАННОГО ЧТЕНИЯ У УЧЕНИКОВ НАЧАЛЬНЫХ КЛАССОВ НА ОСНОВЕ МЕЖДУНАРОДНЫХ ИССЛЕДОВАНИЙ EGRA

Неъматова Диёра Баходир кизи
Muslima.malak9797@gmail.com
Докторант, преподаватель кафедры Математики и родного языка в начальном образовании, Термезский государственный педагогический институт, г. Термез, Узбекистан

Аннотация

В статье рассматриваются вопросы совершенствования методики формирования навыков осознанного чтения у учащихся начальных классов на основе критериев международной программы оценки EGRA (Early Grade Reading Assessment). В работе проанализированы педагогические стратегии повышения уровня восприятия и понимания текста, в частности, методы декодирования и когнитивного анализа, доказавшие свою эффективность в мировой практике. Автором разработаны методические рекомендации по обеспечению функциональной грамотности учащихся в рамках современной экосистемы начального образования.

Ключевые слова: осознанное чтение, EGRA, начальное образование, понимание текста, методика чтения, функциональная грамотность, когнитивное развитие.

Annotation

This article explores the issues of improving the methodology for developing conscious reading skills in primary school students based on the criteria of the International Early Grade Reading Assessment (EGRA) program. The study highlights pedagogical strategies for enhancing the level of text perception and comprehension, particularly decoding and cognitive analysis methods that have proven their effectiveness in global practice. The author has developed methodological recommendations for ensuring the functional literacy of students within the modern ecosystem of primary education.

Keywords: conscious reading, EGRA, primary education, text comprehension, reading methodology, functional literacy, cognitive development.

Современная образовательная экосистема диктует необходимость пересмотра подходов к формированию функциональной грамотности, где фундаментом выступает навык осознанного чтения в начальных классах. Актуальность данной темы обусловлена тем, что глубокое понимание текста является не только залогом успешного освоения школьной программы, но и ключевым фактором развития критического мышления личности, что полностью созвучно с научно-педагогическими концепциями профессора Б.А. Альмухамбетова о важности гармонизации национальных ценностей с передовыми международными методиками.[1]

Однако в современной педагогической практике сохраняется серьезная проблема, заключающаяся в преобладании механического воспроизведения текста над его глубокой смысловой интерпретацией. Традиционные инструменты оценки зачастую не позволяют выявить специфические когнитивные барьеры на ранних этапах обучения, что делает необходимым внедрение и адаптацию таких признанных инструментов, как EGRA (Early Grade Reading Assessment).

В связи с этим, основной целью данной работы является научное обоснование и совершенствование методики развития навыков осознанного чтения на основе системного анализа и внедрения компонентов международной программы EGRA в образовательный процесс. Методологическую основу исследования составляет комплексный подход к оценке

читательской компетенции, охватывающий все этапы — от фонологической осведомленности до когнитивного анализа текста. Интеграция данных инструментов в систему начального образования Узбекистана позволяет не только диагностировать текущий уровень грамотности, но и выстраивать эффективную траекторию развития учащихся в соответствии с международными стандартами качества.

Методологическую основу данного исследования составляет комплексный подход к адаптации и внедрению инструментов международной системы оценки навыков чтения EGRA (Early Grade Reading Assessment). В качестве основного материала исследования были использованы валидированные диагностические пакеты, включающие восемь специфических субтестов, направленных на микроанализ читательской компетенции. К ним относятся: идентификация фонем, узнавание буквенных графем, чтение набора знакомых и бессмысленных слов (декодирование), а также ключевой субтет — чтение связного текста с последующим ответом на пять вопросов разного уровня сложности (от буквального до инференциального понимания).

Исследование проводилось в три этапа:

1. **Диагностический этап:** первичный срез навыков чтения с использованием стандартизированных протоколов EGRA для выявления корреляции между технической беглостью и осознанностью.
2. **Формирующий этап:** внедрение экспериментальной методики, основанной на использовании стратегий активного чтения и графических органайзеров (диаграммы Исикавы, ментальные карты), адаптированных под материалы EGRA.
3. **Аналитический этап:** статистическая обработка данных и оценка эффективности предложенных инновационных стратегий.

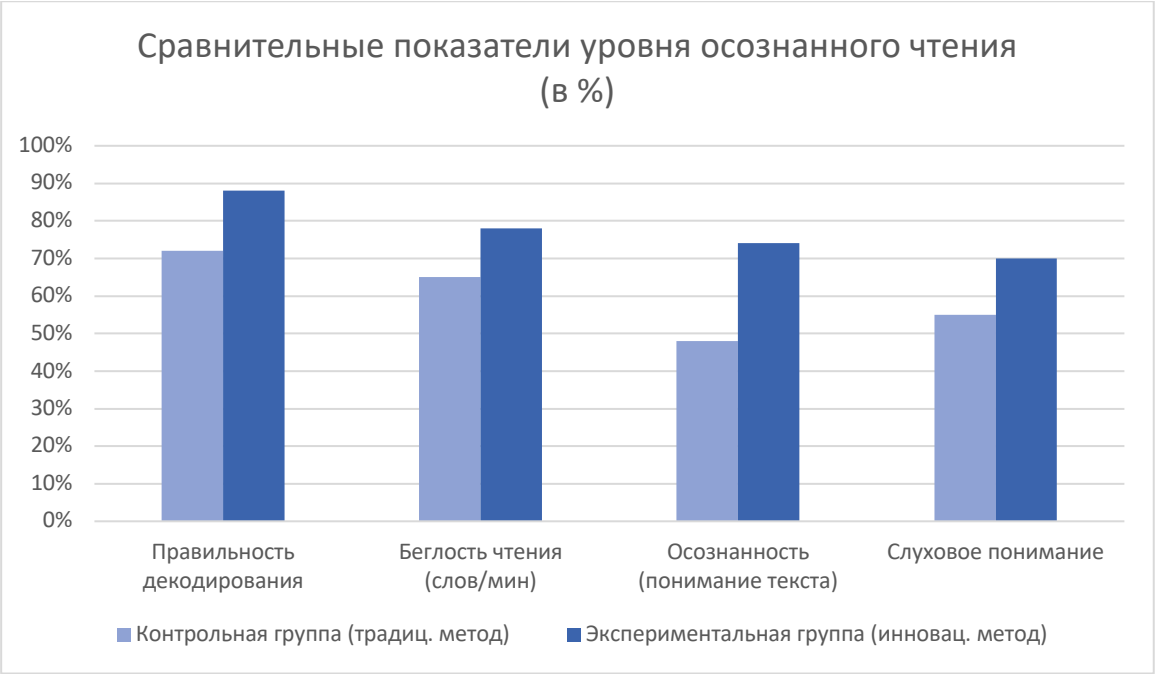
В процессе работы применялись методы педагогического моделирования и сравнительно-сопоставительного анализа. Для обеспечения объективности данных использовался метод индивидуального ассистирования (one-on-one), исключающий влияние группового фактора. Статистическая обработка результатов проводилась с использованием методов дескриптивной статистики и корреляционного анализа Спирмена для определения тесноты связи между скоростью декодирования и коэффициентом осознанного понимания текста.

Объектом исследования выступила выборка учащихся начальных классов, а инструментом мониторинга — мобильное приложение (или цифровая платформа), интегрирующая оценочные листы EGRA, что позволило автоматизировать процесс сбора данных и минимизировать субъективность оценки. Такой комплексный методологический аппарат обеспечивает высокую степень достоверности выводов и позволяет научно обосновать таксономию развития навыков осознанного чтения в современной начальной школе.[2, 5]

В ходе исследования в общеобразовательных школах Узбекистана была проведена апробация усовершенствованной методики развития навыков осознанного чтения на основе инструментов EGRA. Экспериментальная работа была направлена на выявление корреляции между техническим темпом чтения и уровнем понимания прочитанного материала.

Анализ первичных срезов показал, что значительная часть учащихся (около 40%) демонстрирует высокий темп чтения, однако испытывает затруднения при ответе на инференциальные вопросы (вопросы, требующие логического вывода). После внедрения инновационных стратегий, таких как «активное декодирование» и использование визуальных органайзеров, показатели осознанности значительно улучшились. [3]

Для визуализации эффективности предложенной методики нами была построена сравнительная гистограмма, отражающая динамику роста показателей в контрольной и экспериментальной группах по ключевым компонентам EGRA.

(Рис. 1)

Анализ данных, представленных в гистограмме, подтверждает, что использование материалов EGRA в сочетании с интерактивными методами обучения позволяет повысить уровень осознанности чтения на 26%. Особое внимание заслуживает рост показателя «Осознанность», который в экспериментальной группе достиг 74%, что свидетельствует о переходе учащихся от механического воспроизведения к глубокому смысловому анализу.

Обсуждение результатов позволяет сделать вывод о том, что адаптация международного опыта EGRA к национальным учебным программам Узбекистана способствует раннему выявлению пробелов в грамотности и обеспечивает адресную педагогическую поддержку каждому ученику. Это, в свою очередь, минимизирует риски «функциональной неграмотности» в старших классах.

Проведенное исследование позволяет сделать вывод о том, что интеграция международных стандартов оценки, в частности методологии EGRA, в национальную систему начального образования Узбекистана является стратегически важным шагом в формировании качественной образовательной экосистемы. Адаптация и внедрение инновационных стратегий обучения чтению способствуют переходу от репродуктивного освоения материала к продуктивному, осознанному восприятию информации.

Основные результаты и выводы исследования резюмируются следующим образом:

1. **Доказанная эффективность:** Эмпирические данные подтверждают, что использование материалов EGRA в сочетании с когнитивными стратегиями активного чтения позволяет достичь существенного прогресса. В экспериментальной группе уровень осознанности чтения достиг **74%**, что на **26%** превышает показатели контрольной группы, где применялись традиционные методы.
2. **Диагностический мониторинг:** Инструментарий EGRA выступает не только как средство оценки, но и как эффективный механизм ранней диагностики «пробелов» в грамотности. Это позволяет педагогу осуществлять адресную коррекцию и минимизировать риски возникновения функциональной неграмотности на последующих этапах обучения.
3. **Системный подход:** Развитие навыков осознанного чтения на основе международного опыта напрямую коррелирует с идеями профессора Б.А. Альмухамбетова о создании инновационной среды, где современный инструментарий служит инструментом развития интеллектуального потенциала личности.[4]

В завершение подчеркнем, что предлагаемая методика открывает новые перспективы для цифровизации мониторинга учебных достижений. Результаты работы могут быть внедрены в

практику учителей начальных классов и использованы при разработке методических пособий нового поколения, ориентированных на международные требования к качеству образования.

Список использованных источников:

1. Альмухамбетов, Б. А. Современные проблемы экосистемы образования и искусства: научные взгляды и инновации: монография / Б. А. Альмухамбетов. – Алматы: КазНПУ им. Абая, 2022. – 245 с.
2. Мирзиёев, Ш. М. О мерах по качественному развитию системы образования и сферы науки: Постановление Президента Республики Узбекистан № ПП-289 от 15 мая 2024 года // Национальная база данных законодательства Республики Узбекистан. – Ташкент, 2024.
3. Неъматова, Д. Б. Теоретические основы развития навыков осознанного чтения у младших школьников на основе материалов EGRA / Д. Б. Неъматова // Педагогическое образование и наука: научно-методический журнал. – Термез, 2025. – № 3. – С. 45–50.
4. Early Grade Reading Assessment (EGRA) Toolkit. Second Edition / Prepared by RTI International. – Washington, DC: USAID, 2016. – 248 p.
5. Gove, A. The Early Grade Reading Assessment: Applications and Interventions to Improve Primary Literacy / A. Gove, A. Wetterberg. – Research Triangle Park, NC: RTI Press, 2011. – 192 p.

ӘОЖ 374:37.036

ОҚУШЫЛАРҒА ЭСТЕТИКАЛЫҚ ТӘРБИЕ БЕРУДЕ ҚОСЫМША БІЛІМ БЕРУ ЖҮЙЕСІНДЕГІ ҰЛТТЫҚ ҚОЛДАНБАЛЫ ӨНЕРДІҢ МАҢЫЗЫ

Келденова Купан Кадирбаевна
k_kupan@mail.ru
PhD, Көркем білім кафедрасының аға оқытушысы, Абай атындағы ҚазҰПУ, Алматы, Қазақстан

Аңдатпа

Бұл мақалада автор Қазақстанда қосымша білім беру жүйесінің қазіргі кездегі жағдайы мен орнын және осы заманғы қосымша білім беру жүйесінің бірқатар ұйымдастыру әдістемелері мен бағыттарын зерттейді. Авторлық мақала осы мәселе жайлы ғылыми еңбектерді зерттеу барысында жасалынған талдаулар және қосымша көркем білім беру жүйесінде жүргізген көпжылдық тәжірибесі төмендегідей тұжырым жасауға мүмкіндік береді: рухани ұлттық құндылықтарға бетбұрғызумен қатар, балаларға қосымша көркем білім беру мекемелері алға қойған талаптарды кеңейте алады, оқушылардың әлемге деген өз көзқарастарының қалыптасуына ықпал етеді, олардың әлемін жан-жақты байыта алады. Осылайша, қосымша көркем білім беру мектеп жасындағы балаларды ұлттық дәстүрлерге, ұлттық өнерге, ұлттық көркем мәдениетке қатыстыру үшін арналған. Бұл тұрғыда, көркем педагогика әлемдік тәжірибесін айтуға болады.

Түйінді сөздер: қосымша білім беру, көркемөнер педагогикасы, эстетикалық тәрбие, ұлттық өнер.

Аннотация

В этой статье автор рассматривает состояние и роль дополнительного художественного образования в Казахстане. Анализ научных трудов по настоящей проблематике и многолетний опыт работы автора статьи в системе дополнительного художественного образования позволяет сделать собственный вывод: наряду с приобщением к духовным национальным ценностям, учреждения дополнительного художественного образования детей могут расширять свои задачи, вырабатывать у школьников собственный взгляд на мир, обогащать этот мир. Таким образом, дополнительное художественное образование призвано компенсировать приобщение детей школьного возраста к национальным традициям, национальному искусству, национальной художественной культуре. В этом контексте интересным представляется мировой опыт художественной педагогики.

Ключевые слова: дополнительное образование, художественная педагогика, эстетическое воспитание, национальное искусство.

Abstract. In this article, the author examines the state and role of additional art education in Kazakhstan. The analysis of scientific works on this issue and the long-term experience of the author of the article in the system of additional art education allows us to draw our own conclusion: along with familiarization with spiritual national values, institutions of additional art education for children can expand their tasks, develop their own view of the world among schoolchildren, enrich this world. Thus, additional art education is designed to compensate for the introduction of school-age children to national traditions, national art, national artistic culture. In this context, the world experience of art pedagogy is interesting.

Keywords: additional education, art pedagogy, aesthetic education, national art.

Қазіргі кезде Қазақстан Республикасында өсіп келе жатқан жеткіншек ұрпақтың мәдени өрісін көтеру, сұлулықты қабылдау қабілетін қалыптастыру арқылы төл мәдениеттің белсенді жасаушысы, иесі, жалғастырушысы болуына зор мән берілуде. Сонымен қатар оқушылардың өз елінің, халқының соның ішінде өзі мекен ететін аймақтың мәдениетіне, дәстүрлеріне деген

сезімдік-эстетикалық қарым-қатынасын қалыптастыру – бейнелеу өнері пәнінің негізгі міндеттері болып отыр.

Өнер – мектеп жасына дейінгі балалардың психикалық қалпын, ой - өрісін, мінез-құлқын орнықтырудың басты құралдарының бірі ретінде эстетикалық тәрбие қайнарларының негізгілерінің негізі болып саналады, келешекте көркемдік талғамдарының биік сатыға көтеріліп, саналы да мәдениетті болып өсулеріне игілікті әсер етеді.

Адам бойындағы ең тамаша қасиеттер балалық шағынан қалыптасады. Ұрпағым өнегелі, жақсы азамат болып өсіп жетілсін десең, ең алдымен бесігіңді түзе, - деген ұлы жазушы Мұхтар Әуезов сөзі тегін емес. Тәрбиенің әліппесі баланың белі бесіктен шықпай жатып ана сүтімен сіңіріліп, ұлттық өнегенің ең асыл, ең нәрлі қасиеттері сол сәби шақтарынан-ақ үлгі етіп тартыла басталуы керек.

Оқушыларда бастауыш мектепте-ақ эстетикалық тәрбие берудің негізі қаланады. Ал, орта мектептерде эстетикалық тәрбие берудің мүмкіндіктері кеңейе түседі. Бейнелеу өнерін оқыту міндеті–оқушыларды тарихи құбылыстардың, әсіресе, өнер туындыларын қабылдап, түсіне білу, оны бағалай білу қабілетін қалыптастыру түрлі қоғамдық құбылыстарға эстетикалық тұрғыдан қарауды үйрету, туған өлке әсемдігін сезініп, ондағы өнер иелеріне құрметпен, мақтанышпен қарауға баулу. Эстетикалық тәрбие басқа салалармен, әсіресе, саяси, адамгершілік, еңбек тәрбиесімен тығыз байланысты.

Адамдарда эстетикалық сезім сонау ежелден-ақ қалыптаса бастаған. Ертедегі адамдар тіршілік ету үшін қолайлы мекендер іздегенде, табиғаты бай, әрі көркем де көрікті жерлерді іздеген. Бейнелеу өнері бағдарламаларындағы оқу материалын алдын-ала мұқият қарап талдасақ, эстетикалық тәрбиеге тікелей қатысты материалды дұрыс іріктеп, сабақта тиімді әдіс, тәсілдерді пайдалансақ, шәкірттерімізді сезімталдыққа, жақсыны, әдеміні, көркемді сезе білуге, оны сақтай, құрметтей білуге, бағалай білуге тәрбиелейміз, оларда эстетикалық тәрбиенің қалыптаса түсуіне лайықты үлес қосамыз.

Қазіргі жас ұрпақтардың - болашақтағы еліміздің ертеңі болып табылатын балалардың сана-сезімін, мінез - құлығын, ақыл-ойын дамыту үшін өзін-өзі басқаруды нығайтып, ұжымдық шығармашылық істерге дағдыландырудың тәлім - тәрбиелік маңызы үлкен. Сабақтың осы және басқа да кезеңдері оларды туған жерге, Отанға деген сүйіспеншілікке, мақтаныш сезімге тәрбиелейді, оларда туып - өскен өлкесін, Отанын көркейткен еңбек ерлеріне деген құрмет сезімін туғызады.

Мектепте оқудан тыс уақытта оқушының таңдауына сәйкес келетін, олардың қабілеті мен ішкі қажеттілігін қамтамасыз ететін іс-әрекеттерді ұйымдастыру көзделеді. Соған сай олардың қабілетін ашуға мүмкіндік туғызатын қосымша білім беру мекемелері: қолөнер, спорт, дене еңбегі, техникалық шығармашылық, т.б. іс - әрекетке үйрету үйірмелері мен секциялар ұйымдастырылады. Әр оқушы кез-келген үйірмеге, секцияға, клубқа өз жүрегінің қалауымен қатынасып, өзінің жеке басына тән қасиетін, яғни өзіндік «менін» басқаларға танытуға мүмкіндік алады.

Оқушылардың көркемдік талғамын қалыптастыруда сәндік - қолданбалы өнердің көркемдік мүмкіндігі негізінде тәрбие беру және көркем-эстетикалық қабылдау, көркем-образды тілді меңгеруі, түйсіну болып табылады. Бұлардың негізінде сәндік - қолданбалы өнердің синтездік сипаты қалыптаса келе сәндік-қолданбалы өнердің басқа пәндермен тығыз байланыста болатынын дәлелдейді. Олар өзін-өзі тану, қазақ тілі және әдебиет, көркем еңбек, қазақстан тарихы, дүниетану, математика т.б. мысалы: ән сабағында қазақтың дәстүрлі ән-жырлары, өлеңдеріне деген оқушылардың сезімдерін оята отырып, ән арқылы көркемдік талғамын қалыптастыру, өзін-өзі тану пәнінде оқушылардың сәндік-қолданбалы өнер арқылы көркем-эстетикалық талғасын қалыптастыруында қоршаған ортаны тануға деген ізгіліктік қатынастарына тәрбиелеу.

Қазақстан ғалымдары халықтың ұрпақ тәрбиелеудегі педагогикалық білімін, ауызекі әдебиетін, ән-күйін, сәндік - қолданбалы өнерін, салт-дәстүрін, даналық ой-пікірін, кәдесіне жарату, амал-жолдарын іздестіру бойынша өз үлестерін қосты. Қ.Жарықбаев, С.Қалиев, С.А.Ұзақбаева, М.Х.Балтабаев, А.Мұхамбаева, Т.А.Қышқанбаев және т.б. ғалым

педагогтардың еңбектерінде қазақ этнопедагогикасының теориялық-әдістемелік мәселелері өз шешімін тапты.

Халық шығармашылығы арқылы тәрбиенің жекеленген міндеттерін жүзеге асыру мәселелері: адамгершілік (Р.Төлеубекова, Ү.Асанова, С.Әбілдина және т.б.), эстетикалық қызығушылық (Е.Ш.Қозыбаев және т.б.), танымдық белсенділігін дамыту (Т.И.Қоқымбаева және т.б.), халық педагогикалық оқу-тәрбие үдерісін ендіру, соның негізінде ұйымдастыру жолдары (Ә.Ашай, Т.Ә.Қоңыратбаева және т.б.) бірқатар ғылыми ізденістерге арқау болды.

Халықтық қолөнердің көркем мәдени мұралық ерекшеліктерін Ә.Марғұлан, М.Мұханов, Х.Арғынбаев, С.Қасиманов, Ә.Тәжімұратов, Қ.Әмірғазин, Қ.Ералин ашып көрсеткен. Қазақ халқының сәндік қолданбалы өнерінің білімдік, тәрбиелік мүмкіндіктерін педагог-ғалымдар Б.Әлмұханбетов, Ж.Балкенов, Қ.Ералин, Ә.Қамақов, С.Жолдасбекова, Б.Ижанов, Ұ.Әбдіғаппаров, Е.Асылханов, С.Аманжолов, А.Сихаев, Т.Мұсалимов, М.Абдрасылов, И.Симснов, Д.Кемешов, А.Павловский, М.Тәңірбергенов, М.Матаева ерекше бағалаған.

«Дәстүрлі өнер», «талғам», «көркем-эстетикалық талғам», «рухани мәдениет» ұғымдарының мәнін анықтайтын философиялық, психологиялық, педагогикалық, этнопедагогикалық аспектілердегі теориялық қағидалар; сәндік-қолданбалы өнер туралы қазақ зиялыларының мұрасы, болмыстағы құбылыстарды зерделеу пайымдауға тұғыр болатын диалектикалық - материалистік таным теориясы; адамның танымдық іс-әрекетінің объективтік заңдылықтары жөнгіндегі көзқарастар; болмыстың жалпыға бірдей байланысы, өзара келісуі мен біртұтастығы туралы диалектикалық теориясы; біртұтас педагогикалық процесс теориясы; табиғат, қоғам және ой дамуының жалпы заңдылықтары, бұқара халықтың материалдық және рухани мәдениетін жасау мен сақтаудың ролі, ежелгі мәдени мұраға қатынасы; ұлттық мәдениеттің тәрбие тұрғысындағы орны туралы ілімдері; жалпы адамзаттық құндылықтардың негізіндегі тәрбие тұжырымдамаларын анықтайтын құжаттар саналады.

Халқымыз қолөнерді ертеден қастерлеп бағалай білген. Сонда да болса атадан балаға ұласып келе жатқан осы дәстүр кейбір жерлерде ұмытыла бастаған сияқты. Қазіргі дизайнерлер, суретшілер неге қазақтың ұлттық нақыштағы ою-өрнегін қолданбайды, өзінің туындыларына кірістірмейді. Қазақтың ою-өрнегі сыртқы жарнамада, үй жиһазында, үй интерьерінде аз қолданауда. Көпшілігі Европалық немесе шығыстық (Қытайлық) стильді таңдайды. Бұған себеп дизайнердің тұтынушыға ұсынатын стилі де осындай. Ұлттық стилдегі ұсынысы болмаса, ол үйлесімсіз, көңілге қонымсыз болып келеді. Ал дизайнер қайдан шықты, қайдан оқып келді? Әрине өзімізден. Сондықтан айналып келгенде бар қателік оқытқан ұстаздан болып тұрған сияқты. Бұған тосқауыл қою жолы баршылық, соның бірі бейнелеу өнерінің мәртебесін көтеру қажет, халқымыздың қолданбалы қол өнерін барлық мектептерде жүйелі түрде оқытуды енгізу арқылы. Біз бұдан не ұтамыз, менімше біріншіден, жас ұрпақтың ұлттық сана сезімін қалыптастырамыз, екіншіден, жас таланттың жолын ерте ашамыз, үшіншіден, жалпы өнерге баға беруші қарапайым халықтың ұлттық өнерге деген көзқарасын тереңдетеміз. Бүгінгі таңда қолөнер туралы, ою-өрнек туралы танымдық кітаптар бар, бірақ мектептегі балаларға арналған кітаптар жоқтың қасы. Орта мектептерде қолөнерге қызығатын жастар көп, соларға жол көрсететін, үйрететін білікті ұстаз аз.

Бейнелеу өнерінің әртүрлі салалары көп. Мысалы, ағаш өңдеу, тері илеу, зергерлік өнер, жүн, қыл өңдеу т.б. Бұл тек ұлттық өнерге қатысты саласы. Осылардың барлығына дерлік ортақ ою-өрнек. Халықтың ұлттық нақышын көрсететін, өзге ұлттан ерекшелейтін ою-өрнек.

Қазақ халқының ою-өрнектерінің тарихын қазақ ғалымдарының ғылыми түрде саралай бастағанына небәрі елу жылдың жүзі болыпты. Төл өнерімізді зерттеуге Европа ғалымдары мен жиһангездері елеулі үлес қосты. Мысалға айтсақ, В.Вопсалов, А.Хедона, саятшы Дженкинсон, Р.Карутц, С.Дудин, В.Радлов, М.В.Рындин т.б. Олар қазақтың ою-өрнектерін ғылыми тұрғыдан талдап, шығу тегіне сипаттама беруге тырысқанымен олардың жасаған тұжырымының бәріде қазақ ою-өрнектерінің ішкі ұлттық табиғатын, мазмұнын аша алмаған еді. Бұл орайда қазақ ою-өрнегін алғашқы рет зерттеген қазақ ғалымы Т.Бәсенов былай дейді: «Қазақ ою-өрнегін зерттеуде әр уақыттың, әр саланың ғалымдары көп еңбек етті. Бірақ бұл зерттеулер халық ою-өрнегінің жұмбақ тілін жете түсіне, шынайы сырына үңіле алмады. Олар

өз ойларын халқымыздың өнер кілтін ашатын тума тілде емес, шетелдік жат тілде, өзге халыққа деген астамшылық көзқараспен саралады. Өнерін зерттеп отырған халықтың тілімен зерттеушінің ойы мен тілінің үндестік таппауы көптеген бұрмалаушылыққа, тіпті елеулі ағаттықтарға әкеп соқтырды». Осыған қарағанда осы өнердің зерттелмеген қырлары мен қайта қарастырылатын мәселелері бар екенін аңғартады. Әрине, тәуелсіздік алғаннан бері халқымыздың жанашыр ғалымдары көп еңбектер жасай бастады. Мысалы, ою-өрнекті зерттеген ғалымдардың еңбектерін біріктіріп «Қазақ ою-өрнектері» атты жаңа энциклопедия жарық көрді. Оның авторы М.Ш.Өмірбекова (Алматы кітап 2003).

Кітапқа мыңнан астам ою-өрнектің ежелгі және осы заманғы түрлері енгізілген. Автор айтқандай «қазақ ою өнері басқа халықтардан тайға таңба басқандай дара тұрады».

Белгілі өнертанушы В.Чеплев: «Қазақтар тек ою-өрнек әлемінде өмір сүретін сияқты» деп жазады.

Шынында да қазақ тұрмысында ою-өрнектің араласпайтын саласын табу қиын, қисса-жырлар мен дастандарда, батырлардың ат-әбзелдерін немесе арулардың киімдері мен күймесін суреттегенде тыңдаушының көз алдынан ғажайып нақыштар өтері анық. Осындай әсемдік әлемін өз көзімен көрген ғалым А.С.Фелькерзам қолөнерді, әсіресе, кілемді терең зерттей келе, Азияны «Үлкен этнографиялық» музей деп атаған.

Халқымыздың рухани байлығының қайнар көзі болып табылатын осынау құндылық бүгінде азаматтығымыздың нысаны – көк байрағымызды да көріктендіріп тұр. Көп жағдайда халықтың тілін, мәдениетін білмесек те қолөнерімен бейнеленген оюларға қарап, қай халықтың қазынасы екенін танып білеміз. Өйткені ою-өрнек әр халықтың таңбасы, сол елдің бейнелеу өнерінің көнеден келе жатқан мәдениеті. Ал осындай құндылықтың маңызын бірі білсе, бірі білмейді.

Мектеп оқушыларына халқымыздың қолөнерін үйретумен эстетикалық тәрбие береміз. Өнер мектеп өмірінің алғашқы күнінен бастап-ақ баланың әлемге көзқарасын қалыптастыру құралы ретінде, әлемді біртұтас жағымды мәнімен қабылдауға, бағалауға үйретеді және бейнелі ойлауын дамытады.

Қазіргі кезде осы көркем-эстетикалық циклы сабақтарын оқыту әдістемесіне бағытталған көптеген ғылыми-педагогикалық жұмыстар (Н.А.Ветлугина , Б.М.Неменский, И.П.Сакулина, Е.А.Флерина т.б.); көркем шығармаларды қабылдау ерекшеліктерін зерттеу (Н.Н.Волков , Л.А.Ивахнова т.б.); талантты балалардың эстетикалық дамуын зерттеу (А.А.Мелик-Пашаев т.б.). Осы аталған жұмыстардың талдауы бізге эстетикалық тәрбие берудің келесі жүйелік құрылымдарын анықтайды:

- эстетикалық білім теориялық және эстетикалық мәдени тұлғаның негізгі құндылығын қалыптастырады;
- біліми-теориялық және көркемдік-тәжірибе негізінде тәжірибе, білім, талғам және құндылықтарды талдай білетін тұлғаның көркемдік мәдениетін қалыптастыру;
- тұлғаның өзін дамыту бағытында эстетикалық өзін-өзі білімдендіру, өзін-өзі тәрбиелеу, шығармашылық қажеттілік пен қабілеттілігін дамыту.

Эстетикалық тұрғыдан дамымаған адам өзін қоршаған ортадан тек оқулықтан нұсқаумен жарлықтардан алдын ала белгілі болған, есінде қалған нәрселерді ғана көре алады. Маңайындағы әдемі әсемдікті көре алмайды, өзінің ой елегінен өткізе алмаған, ол ештеңені түсінбейді. Неліктен кейбір жастардан маңайдағы әдемі заттарды сындырып, бүлдіріп кететінін байқаймыз, ол эстетиклық түсінігінің таяздығы және дұрыс қалыптаспағаны деп білемін. Басына қиын іс түскенде ол адам әрқашан сасқалақтап, қандай шешім қабылдарын білмей дал болады. Қиял – қоршаған орта әлемін қабылдауға адамның белсенділігін қамтамасыз ететін жан-жақты адами қабілеттілігі болып табылады.

Осындай құндылықтардың болашақта қолданыстан шығып қалмасы үшін жастардың санасына осы күннен бастап сіңірту қажет. Ол үшін көркем педагогикалық білім беретін оқу орындарында суретші-ұстаздарды даярлаудың сапасын арттыру қажет. Қазақстан Республикасының 2015 жылға дейінгі білім беруді дамыту тұжырымдамасында қазіргі заман жағдайында жоғары білім беру жүйесіне бірінші кезекте жоғары білікті мамандарды даярлау

болып табылатын, оны айырықша сала ретінде түсінуді көздейтін жаңа сапа мен қоғамдық мәртебе, икемділік пен бейімділік беруді басты міндет етіп қою қажеттілігіне басты назар аударылған. Тұжырымдамада былай делінген: «Жоғары білім беру мақсаты – қоғамның, мемлекеттің және жеке тұлғаның сапалы жоғары білім алуға деген мүдделерін қанағаттандыру, әрбір адамға оқытудың мазмұнын, нысанын және мерзімдерін таңдауға кеңінен мүмкіндік беру». Ғылым мен техниканың жаңа қазіргі уақыттағы саласы ғылыми техникалық өркендеудің жобалы-өндірістік үрдістеріне қатысушылардың әрқайсысының кеңістіктік ойлау қабілетін ерекше талап етеді.

Суретші-ұстаз яғни бейнелеу өнерінің оқытушысы тәуелсіз Қазақстанның көркем педагогикалық білімі мен мәдениетінің жай-күйін анықтаушы тұлға. Осы тұлғаны дайындап, қызығушылығының, эстетикалық білім мен тәрбиесінің дамуындағы басты түйіні бола алатын және болуы қажет болатын мықты тұтас жүйе бұл бейнелеу өнері бойынша маман сүретші мұғалім дайындайтын қазіргі таңда көркем-сурет факультеттері болып табылады.

Эстетикалық мәдениеті дұрыс қалыптаспаған адам ғылымда, саясатта және қоғамда өзгелермен тіл табысуда мәденитті түрде адамгершілікпен әрекет жасай алмайды. Сондықтан, қазірден бастап мектеп оқушыларына ойлау, эмоционалдық сезімдерді қалыптастыру, экологиялық, патриоттық тәрбиелер ауадай қажет, бұл осы бейнелеу өнері, ұлттық қол өнеріміз бен мәдениеттің қатысуынсыз жеткізу мүмкін емес.

Қазіргі уақытта мектепте колөнерге үйрететін ұстаздың біліктіліген артыру, оларға шығармашылықпен жұмыс жасауға арнайы шеберхана, әдістемелік қоры, қазақ тіліндегі оқу құралдары, көркем іс-әрекеттер үшін қажетті материалдар алуға көмектесу қажет. Жоғары оқу орындарының Бейнелеу өнері мамандығына түскен студенттер тек мектепте көркем эстетикалық оқу-тәрбие жұмыстарын жүргізетін, оқушыларды эстетикалық тәрбиелейтін ұстаз болумен қатар, еңбек ақысы жақсы фирмаларда дизайнер-суретші болып еңбек етіп жүр.

Жоғарыда айтылған мәселелер шешімін табу үшін біріншіден, суретші-ұстаздардың кәсіби дайындығын, білім беру сапасын арттыру, екіншіден, суретші-ұстаздардың материалдық жағдайын қамтамасыз ету және қоғамдағы статусын яғни заңды құқығын көтеру керек, үшіншіден, ұлттық өнер мен мәдениетке деген қамқорлықты күшейту және мемлекет тарапынан қаржылай көмекті күшейту қажет.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі

1. Арғынбаев Х. Қазақ халқының қолөнері. – Алматы: Өнер, 1987. – 128 б.

2. Амиргазин К. Ж. Теоретические основы и методика обучения школьников казахскому декоративно-прикладному искусству. – М.: Педагогика, 1994. – 160 с.

3. Марғұлан А. Х. Қазақ ұлттық қолөнері: в 3 т. – Алма-Ата: Өнер, 1994. – Т. 1. – 256 б.

4. Мелик-Пашаев А. А. Психологические проблемы эстетического воспитания и художественно-творческого развития школьников // Вопросы психологии. – 1989. – № 1. – С. 94–101.

5. Узакбаева С. А. Проблемы методологии этнокультурных исследований // Педагогика. – 2000. – № 3. – С. 25–30.

6. Шацкая В. М. Общие вопросы эстетического воспитания в школе. – М.: Просвещение, 1974. – 192 с.

7. Шпикалова Т. Я. Народное искусство на уроках декоративного рисования. – М.: Просвещение, 1979. – 160 с.

УДК 372.874

РАЗВИТИЕ 4К-КОМПЕТЕНЦИЙ УЧАЩИХСЯ НА УРОКАХ ХУДОЖЕСТВЕННОГО ТРУДА ЧЕРЕЗ ПРИЗМУ НАЦИОНАЛЬНОГО ИСКУССТВА

Ахмулаева Айша Саттаровна[1]
06aisha1995@gmail.com
Магистрант по специальности: 7М01416 – Художественное образование, графика и проектирование, факультет Искуств КазНПУ им.Абая, Алматы, Казахстан

Орақова Амангул Шахарбековна[*]
amangul_orakova@mail.ru
Кандидат педагогических наук, доцент кафедры Художественного образования, факультет Искусств, Алматы, Казахстан

Аннотация

В условиях модернизации образования в Казахстане приоритетным становится не только сохранение культурной идентичности, но и формирование у учащихся навыков XXI века. Уроки художественного труда обладают уникальным потенциалом для интеграции национального искусства с развитием компетенций 4К.

Авторы анализирует применение стратегий активного обучения, таких как проблемно-ориентированное обучение (PBL) и «обучение на основе открытий» (Discovery Learning), при работе с национальными орнаментами и материалами. В статье доказывается, что переход от механического копирования узоров к проектному проектированию стимулирует: критическое мышление - через анализ семантики и структуры орнаментов; креативность - через стилизацию традиционных элементов для современных изделий; коллаборацию и коммуникацию - через выполнение групповых эскизов и коллективную защиту творческих проектов. А так же, интеграция 4К через национальное искусство позволяет достичь высоких результатов в обучении (HOTS), делая уроки художественного труда платформой для подготовки конкурентоспособной и культурно образованной личности.

Ключевые слова: 4К-компетенции, художественный труд, национальное искусство, критическое мышление, креативность, STEAM-образование.

Аңдатпа

Қазақстандағы білім беруді жаңғырту жағдайында мәдени бірегейлікті сақтау ғана емес, сонымен қатар оқушылардың XXI ғасыр дағдыларын қалыптастыру басым бағытқа айналуда. Көркем еңбек сабақтары ұлттық өнерді 4К құзыреттерін дамытуымен ықпалдастыру үшін ерекше әлеуетке ие.

Авторлар ұлттық ою-өрнектер мен материалдармен жұмыс барысында проблемалық-бағдарланған оқыту (PBL) және «ашу арқылы оқыту» (Discovery Learning) сияқты белсенді оқыту стратегияларын қолдануды талдайды. Мақалада өрнектерді механикалық көшіруден жобалық жобалауға көшу келесілерді ынталандыратыны дәлелденеді:
– сыни ойлау — ою-өрнектердің семантикасы мен құрылымын талдау арқылы;
– креативтілік — дәстүрлі элементтерді заманауи бұйымдарға бейімдеу арқылы;
– коллаборация және коммуникация — топтық эскиздер жасау және шығармашылық жобаларды бірлесіп қорғау арқылы.

Сонымен қатар, ұлттық өнер арқылы 4К құзыреттерін кіріктіру жоғары деңгейлі ойлау дағдыларына (HOTS) қол жеткізуге мүмкіндік береді, көркем еңбек сабақтарын бәсекеге қабілетті әрі мәдениетті тұлғаны даярлау алаңына айналдырады.

Түйінді сөздер: 4К құзыреттері, көркем еңбек, ұлттық өнер, сыни ойлау, креативтілік, STEAM-білім беру.

Annotation

In the context of the modernization of education in Kazakhstan, not only the preservation of cultural identity but also the development of 21st-century skills among students is becoming a priority. Art and craft lessons have a unique potential for integrating national art with the development of 4C competencies.

The authors analyze the application of active learning strategies such as Problem-Based Learning (PBL) and Discovery Learning when working with national ornaments and materials. The article demonstrates that the transition from mechanical copying of patterns to project-based design stimulates:

– critical thinking — through the analysis of the semantics and structure of ornaments;
– creativity — through the stylization of traditional elements for modern products;
– collaboration and communication — through group sketching and collective presentation of creative projects.

In addition, the integration of 4C competencies through national art makes it possible to achieve higher-order thinking skills (HOTS), turning art and craft lessons into a platform for preparing a competitive and culturally educated individual.

Keywords: 4C competencies, art and crafts, national art, critical thinking, creativity, STEAM education.

В условиях стремительной трансформации глобального общества, характеризующегося неопределенностью и высокой скоростью технологических изменений, современная система образования претерпевает фундаментальный сдвиг. Сегодняшний приоритет — это не просто передача суммы знаний, а формирование гибкой личности, способной к адаптации, глубокому критическому анализу и инновационной деятельности. Одной из наиболее эффективных и признанных на международном уровне моделей, отвечающих вызовам XXI века, является концепция 4К. Она объединяет четыре ключевые компетенции: критическое мышление (Critical Thinking), креативность (Creativity), коммуникацию (Communication) и коллаборацию (Collaboration). Интеграция этих навыков в школьную программу перестает быть факультативным педагогическим трендом и становится стратегической необходимостью для подготовки учащихся к жизни в сложной, быстро меняющейся социально-экономической среде [1-3].

Предмет «Художественный труд» в казахстанской общеобразовательной школе обладает уникальным, зачастую недооцененным потенциалом для практической реализации модели 4К. В отличие от традиционного подхода прошлых десятилетий, который зачастую ограничивался механическим воспроизведением ремесленных техник и алгоритмизированным изготовлением изделий, современное преподавание искусства и труда требует решительного перехода к развитию навыков мышления высокого порядка.

В этом контексте предмет становится платформой для синтеза эстетического воспитания, инженерного мышления и проектного подхода.

Особое место в этой трансформации занимает использование богатого наследия национального искусства Казахстана. Глубокая семантика казахских орнаментов, традиционные технологии обработки войлока, дерева и металла - это не просто объекты изучения, а мощный стимул для развития когнитивных способностей. Обращение к истокам позволяет не только сохранять культурную идентичность в эпоху глобализации, но и создавать прочную базу для исследовательской деятельности. Учащиеся учатся не просто копировать узоры, а расшифровывать их культурный код, адаптировать древние смыслы к современным дизайнерским решениям, что напрямую развивает креативность и критический взгляд на материальную культуру [4].

Однако, как показывают современные педагогические исследования, успех внедрения модели 4К напрямую зависит от выбора и грамотной реализации образовательных стратегий.

Педагогическое сообщество подчеркивает важность ухода от фронтальных методов обучения в пользу активных и интерактивных подходов, среди которых ключевыми являются:

Проблемно-ориентированное обучение (PBL): данный метод ставит ученика в позицию исследователя или дизайнера, которому необходимо самостоятельно найти решение сложной творческой или технической задачи, учитывая имеющиеся ресурсы и заданные параметры.

Обучение на основе открытий: этот подход стимулирует внутренний интерес к самостоятельному поиску, экспериментированию с материалами, формами и текстурами, превращая урок в творческую лабораторию.

Интерактивные и командные методы: направлены на развитие навыков аргументации, способности конструктивно представлять свои идеи, слушать других и эффективно работать в группе для достижения общего результата.

Актуальность данной работы обусловлена острой необходимостью систематизации практического опыта интеграции 4К-компетенций именно на уроках художественного труда. В статье подробно рассматривается механизм того, как традиционное казахское прикладное искусство может выступать не целью, а инструментом для развития аналитических способностей и творческого воображения. Кроме того, особое внимание уделяется роли современных образовательных экосистем. В условиях, когда школы могут сталкиваться с ограниченностью материальных ресурсов, использование визуализации, цифрового моделирования и виртуальных инструментов становится ключевым фактором, позволяющим преодолеть физические барьеры и вывести проектную деятельность учащихся на качественно новый уровень. Таким образом, художественный труд становится связующим звеном между культурным кодом прошлого и технологическими требованиями будущего.

Не забываем и важности национального кода и культурной идентичности, который в условиях стремительной глобализации и унификации культурных стандартов вопрос сохранения национального кода приобретает стратегическое значение для системы образования. Как отмечает профессор Б.А. Альмухамбетов, национальное искусство не должно рассматриваться исключительно как статичное наследие прошлого или музейный экспонат. Напротив, оно выступает действенным инструментом формирования современного художественного мышления, позволяя молодому поколению осознать свои корни в динамично меняющемся мире [4].

Интеграция традиционных ценностей в образовательный процесс — это не просто изучение истории, а способ выстраивания преемственности поколений. Через глубокое погружение в эстетику народного творчества происходит укрепление культурной идентичности учащихся. Это создает прочный внутренний фильтр, позволяющий воспринимать мировые тренды без потери собственной уникальности, превращая локальные культурные смыслы в конкурентное преимущество на международной арене.

Современная глобализация и стремительное развитие технологий, знаменующее приход ииндустрии, диктуют принципиально новые требования к подготовке подрастающего поколения. В мире, где автоматизация и искусственный интеллект берут на себя рутинные задачи, на первый план выходят уникальные человеческие способности, которые невозможно алгоритмизировать. Согласно прогнозам Всемирного экономического форума, к 2025 году лидирующие позиции в списке востребованных навыков займут аналитическое мышление, креативность и социальное влияние.

В этой связи школьный предмет «Художественный труд» перестает восприниматься как узкоспециализированная дисциплина по обучению ремеслу. Он трансформируется в фундаментальную образовательную площадку для формирования гибких навыков (Soft Skills), известных как система «4К». Особую роль в этом процессе играет интеграция национального искусства, которое служит не только источником эстетического вдохновения, но и мощным инструментом развития инновационного потенциала учащихся [4-6].

Рассматривая со стороны методологии в интеграции модели «4К» через национальное наследие то традиционное искусство здесь выступает как сложный культурный код, расшифровка и применение которого требуют задействования всех уровней мышления

высокого порядка (HOTS). Рассмотрим подробнее, как реализуется модель «4К» в рамках проектной деятельности на уроках художественного труда.

1. Критическое мышление (Critical Thinking): в отличие от точных наук, где критическое мышление часто направлено на проверку гипотез, в художественном труде оно проявляется через глубокий семиотический и композиционный анализ.

Исследовательский аспект: Ученик не просто воспроизводит национальный орнамент, а исследует его генезис. Почему использованы именно эти геометрические формы? Какую смысловую нагрузку несет цветовая гамма в контексте истории народа?

Принятие решений: Процесс создания изделия требует постоянного выбора: как адаптировать архаичный символ под функционал современного объекта (например, чехла для гаджета или элемента интерьера), сохранив при этом его аутентичность. Это формирует навык обоснованной аргументации и системного подхода к задаче [1].

2. Креативность (Creativity): Синтез традиций и инноваций. Креативность в контексте национального искусства — это не создание «нового из ничего», а способность к трансформации и стилизации. Развитие креативности через призму этнодизайна. Здесь в этом контексте современная педагогика искусства требует перехода от репродуктивных методов обучения к продуктивным. В этом контексте особую значимость приобретает концепция этнодизайна. Согласно научным взглядам профессора Б.А. Альмухамбетова, изучение казахского прикладного искусства должно эволюционировать от пассивного созерцания и копирования образцов к активному творческому переосмыслению. Орнамент в данной системе координат рассматривается не как застывшая форма, а как гибкая основа для актуального творчества.

Дизайн-мышление: Учащиеся используют метод морфологического анализа для переосмысления традиционных форм. Например, создание коллекции одежды, где крой основан на принципах народного костюма, но выполнен из инновационных материалов.

STEAM-интеграция: Проектирование арт-объектов, где национальные мотивы сочетаются с элементами инженерной мысли (светодиодная подсветка в инсталляциях из войлока или использование 3D-моделирования для создания ювелирных украшений в этностиле) [5].

3. Коллаборация (Collaboration): в данном смысле рассматривается как синергия в творческом процессе. Реализация масштабных художественных проектов невозможна в одиночку. Это требует создания микросоциумов внутри класса.

Распределение ролей: при создании коллективного панно или макета этно-деревни учащиеся примеряют на себя роли: «главный дизайнер» (отвечает за концепцию), «технолог» (подбирает материалы), «мастер» (реализует детали).

Командная ответственность: Успех итоговой работы зависит от вклада каждого. Это учит находить компромиссы, делегировать задачи и нести ответственность за общий результат, что является прямой подготовкой к работе в проектных командах будущего [3].

4. Коммуникация (Communication): визуальный и вербальный язык. Творческий проект требует не только исполнения, но и защиты. Презентация идей: Ученик должен уметь донести свой замысел до аудитории, используя профессиональную терминологию. Важно уметь объяснить, почему выбранный художественный язык эффективен.

Визуальная коммуникация: Само изделие является средством передачи сообщения. Учащиеся учатся «говорить» через форму, цвет и фактуру, что развивает эмоциональный интеллект и способность к межкультурному диалогу.

И в заключении в формирование личности будущего поколения и их мировоззрение необходимо интеграцию национального искусства в парадигму «4К» превращает уроки художественного труда в лабораторию инноваций. Обучение, построенное на методе открытия (Discovery Learning), позволяет учащимся не просто потреблять информацию, а создавать новые смыслы на базе культурного наследия [1].

Такой подход обеспечит достижение целей современных образовательных экосистем: воспитание личности, которая обладает глубокими корнями (культурная идентичность) и одновременно способна гибко адаптироваться к вызовам глобального мира. Художественный

труд становится мостом между прошлым и будущим, формируя поколение творцов, готовых к созидательному труду в условиях индустрии современного образования. Интеграция национального искусства в модель «4К» превращает уроки художественного труда в инновационную образовательную среду. Такой подход соответствует стратегическим приоритетам развития образования в Республике Казахстан [7].

Осваивая сложный язык символов, ритмику и композиционные принципы народного искусства, учащийся развивает комбинаторное мышление и воображение. Это полностью созвучно современным требованиям развития креативности: на стыке традиционных канонов и современных технологий рождаются инновационные продукты, востребованные в индустрии дизайна, архитектуры и моды. Таким образом, этнодизайн становится мостом, соединяющим архаику и футуризм, превращая культурные архетипы в актуальный визуальный язык.

И на конец-то о воспитательной роли искусства и формирование компетенций в этой связи художественное образование выполняет не только эстетическую, но и глубокую социализирующую функцию. В работах Б.А. Альмухамбетова акцентируется внимание на том, что художественный труд является фундаментом национального воспитания. Процесс создания материального объекта - от замысла до воплощения - формирует характер, терпение и уважение к труду предков.

Через призму народного ремесла у учащихся развиваются не только узкоспециальные технические навыки, но и ключевые метапредметные компетенции. Работа над проектами в области декоративно-прикладного искусства стимулирует критический анализ форм и функций, развивает навыки коммуникации при обсуждении концепций и воспитывает чувство коллективной ответственности за результат общего дела. В конечном итоге, искусство становится школой жизни, где через эстетическую деятельность формируется ответственная личность с развитым чувством гражданской принадлежности и этическим отношением к окружающему миру.

Список использованных источников

1. Навыки XXI века: новая реальность в образовании / Под ред. М. С. Пинской, И. Д. Фрумина. - М.: Изд. дом Высшей школы экономики, 2019. (Материалы по компетенциям 4К).

2. Ananiadou, K., & Claro, M. 21st Century Skills and Competencies for New Era Learning in OECD Countries. - OECD Education Working Papers, No. 41. - OECD Publishing, 2009.

3. Trilling, B., & Fadel, C. 21st Century Skills: Learning for Life in Our Times. - Jossey-Bass, 2009. - 256 p.

4. Альмухамбетов, Б. А. Эстетическое воспитание учащихся средствами казахского народного декоративно-прикладного искусства: автореф. дис. ... д-ра пед. наук. - Алматы, 2007.

5. Yakman, G. STEAM Education: an overview of creating a model of integrative education. - Virginia Tech, 2008.

6. Тарасов С. В. Образовательный центр: концепция, строительство, типология // Вестник ЛГУ им. А.С. Пушкина, 2011. - №8. - С. 12–17.

7. Указ Президента Республики Казахстан от 30 июля 2024 г. № 611 «Об утверждении Национального плана развития Республики Казахстан до 2029 года и признании утратившими силу некоторых указов Президента Республики Казахстан» [Электронный ресурс]. Режим доступа: https://adilet.zan.kz/rus/docs/U2400000611 (дата обращения:*10.04.2026*).

УДК 377.331.361

ФОРМИРОВАНИЕ ПРОФЕССИОНАЛЬНЫХ ЦЕННОСТЕЙ БУДУЩИХ ПЕДАГОГОВ: ТЕОРИЯ И ПРАКТИКА

Сагимбаев А.А.
к.п.н., доцент кафедры художественного труда и дизайна, Актюбинского регионального университета им. К. Жубанова, Актобе, Казахстан

Ставрова Е.
PhD, профессор университета «Неофит Рилски», Благоевград, Болгария

Аңдатпа

Бұл мақалада профессор Б. А. Әлмұхамбетовтың ғылыми-педагогикалық қызметіне ретроспективті талдау жасалады және оның идеяларының білім беру жүйесінің қазіргі трансформациясы контекстіндегі өзектілігі негізделеді. Авторлар ғалымның эстетикалық тәрбиені, педагогиканы және тұлғаны қалыптастыру әдістемесін дамытуға қосқан үлесі туралы баяндайды. Профессор Б.А. Әлмұхамбетовтың педагогикалық мұрасының қазіргі заманғы білім беру парадигмаларымен: ізгілендіру, тұлғаға бағытталған тәсіл және интегративті оқытумен байланыс нүктелеріне ерекше назар аударылады. Мақалада ғалым ұсынған білім алушыларды рухани және эстетикалық байыту тұжырымдамалары атап өтіледі, олар адами капиталды дамытудың заманауи стратегияларын жүзеге асырудың негізі болып табылады.

Түйінді сөздер: педагогикалық мұра, бейнелеу өнері, сәндік-қолданбалы өнер, білім беру парадигмалары, эстетикалық тәрбие, ізгілендіру, суретші-педагог.

Annotation

This article provides a retrospective analysis of the scientific and pedagogical activities of Professor B.A. Almukhamedov and substantiates the relevance of his ideas in the context of the current transformation of the educational system. The author analyzes the scientist's contribution to the development of aesthetic education, pedagogy, and the methodology of personality formation. Special attention is given to the points of contact between Professor B.A. Almukhamedov's classical legacy and modern educational paradigms, such as humanization, person-centered approach, and integrative learning. The article highlights the professor's proposed concepts of spiritual and aesthetic enrichment of students, which serve as the foundation for implementing modern strategies for human capital development.

Keywords: pedagogical heritage, fine arts, decorative and applied arts, educational paradigms, aesthetic education, humanization, and artist-teacher.

Семидесятипятилетие, доктора педагогических наук, профессора Б.А. Альмухамбетова, который отмечается в этом году - значимое событие для академического сообщества. Ученый, педагог и художник, он внес фундаментальный вклад в теорию и методику преподавания изобразительного и декоративно-прикладного искусства, специализирующийся на профессиональной компетентности учителя, управлении образованием и истории педагогики, умело соединил строгую логику академического рисунка с неисчерпаемым богатством декоративных форм.

В центре научных изысканий Б.А. Альмухамбетова стоят проблемы формирования профессионального мастерства будущих художников-педагогов. Его кандидатская и докторская диссертация и последующие монографии посвящены теоретическому обоснованию изобразительного и декоративно-прикладного искусства в особенности орнаментального искусства, т.е., графического языка как основы визуального мышления.

Профессор Б.А. Альмухамбетов своих научных трудах глубоко исследует специфику

графического и декоративно-прикладного искусства: от академического рисунка до тщательного изучения основ орнаментального искусства. В его методологии, например по изучению декоративно-прикладного искусства, прослеживаются принципы стилизации, трансформации природного мотива в орнаментальный образ на основе законов цветовой гармонии.

Орнамент – базисное явление художественной культуры. В орнаменте утверждается единство человеческой культуры – фундаментальные ценности всех эпох, всего человечества, объединяющие прошлое с настоящим. Орнамент – одна из важных дисциплин художественного образования на всех уровнях [1].

В изобразительном искусстве, как мы с вами знаем, основополагающие законы и методы профессионального мастерства не устаревают, они по-прежнему актуальны. Не будет преувеличением сказать: что было актуально и важно в живописи, декоративно-прикладном искусстве или в графике несколько десятков лет назад, то важно и сегодня, так будет и дальше. Эти принципы лежат в основе педагогической и творческой деятельности профессора Б.А. Альмухамбетова. В его трудах ставится опора на этнокультурные традиции. Изучение народного декоративно-прикладного искусства выступает не просто как цель, а как мощное средство воспитания гармоничной личности. Творческий процесс он, неразрывно связывает с формированием эстетического вкуса и высоких моральных качеств, что воспитывает в них бережное отношение к культурному наследию предков через практическую творческую деятельность.

Раскрытие потенциала каждого обучающегося происходит через вовлечение в активную художественную практику. Методика Альмухамбетова доказывает: погружение в национальные традиции и искусство помогает современному поколению не терять свои корни и успешно развивать креативное мышление в современном мире

В его педагогической концепции рассмотрены взаимодействие графических приемов с пластическим языком декоративно-прикладных форм, анализ традиции и новых форм в сюжетно-тематических произведений казахстанских художников и мастеров прикладного искусства.

Для художника – педагога глубокое проникновение в теорию и практику, в методику изобразительного искусства, это только исходное условие его профессиональной состоятельности, которая расскрывается и обретает смысл в работе карандашом и кистью в руках. Как педагог, профессор Б.А. Альмухамбетов, являясь одним из первых авторов учебника «Изобразительное искусство» для учащихся общеобразовательных школ проповедует идею «умного глаза» и «послушной руки». В его методической системе графическая грамота рассматривается не просто как технический навык, а как способ познания структуры мира посредством орнаментики.

Под руководством профессора Б.А. Альмухамбетова, защищены, около двадцати диссертаций, посвященных:

1. Методике обучения композиции в декоративно-прикладном искусстве.
2. Развитию творческого воображения через графические техники.
3. Сохранению традиций народных художественных изделий и ее изучение в системе высшего образования.

Являясь Академиком Национальной академии образования им. И. Алтынсарина Берикжан Айткулович ведет активную экспертную работу. Его участие в работе диссертационных советов и учебно-методических объединений способствует сохранению высоких стандартов художественного образования в стране.
Для коллег и студентов профессор Б.А. Альмухамбетов остается эталоном интеллигентности и профессиональной честности.

В научно-педагогической деятельности профессора Б.А. Альмухамбетова особое место занимает глубокое исследование семиотики и морфологии казахского орнамента. Как доктор наук, он теоретически обосновал педагогический потенциал изобразительного и народно-прикладного искусства в современном художественном образовании [2].

Его научные исследования фокусируются на:

- Генезисе орнаментальных форм: изучении трансформации архаических знаков (зооморфных, растительных, геометрических, космогонических) в современные декоративные композиции;
- методологии стилизации: разработке алгоритмов, позволяющих студентам не просто копировать традиционные мотивы (такие как, *кошкар-мюйиз* или *жапырак* и т.д.), а всесторонне изучать и творчески переосмыслять их, сохраняя при этом этнокультурную идентичность;
- синтезе графики и прикладного искусства: внедрении графической точности и законов цвета, симметрии и асимметрии казахского орнамента в современные объекты декоративного искусства.

Научный труд профессора Б.А. Альмухамбетова — это уникальный сплав академической графической и орнаментальной школы и глубокого чувствования родной культуры. В его исследованиях традиционный казахский орнамент перестает быть просто украшением. Он становится языком повествования, связующим звеном между прошлым и будущим. Он широко описывает ритмическую структуру казахских узоров, которые тысячилетиями транслируют философию Великой Степи. Это позволяет студентам видеть наглядный пример того, как национальные традиции могут органично существовать в пространстве актуального искусства XXI века.

Как наставник, профессор Б.А. Альмухамбетов воспитывает плеяду педагогов-художников, способных работать в контексте этнодизайна и этнокультуры. Его научные труды, такие как, «История искусств» и «Эстетическое воспитание школьников посредством казахского национального изобразительного искусства» стали фундаментом для формирования национального самосознания будущих педагогов-художников.

Список использованной литературы

1. Бесчастнов Н. П. Художественный язык орнамента. – М.: Гуманитарный издательский центр ВЛАДОС, 2010. – 335 с.
2. Әлмұхамбетов Б.А. Көркем педагогикалық білім беру негіздері.-Алматы, 2012.-300 б.
3. Альмухаvбетов Б.А. История искусств: дополнительное учебное пособие / Б. А. Альмухамбетов, А. Т. Тулебиев. - Астана : Арман-ПВ, 2011. - 312 с.
4. Әлмұхамбетов Б.А. Шағын комплектілі мектептің мәселелері және дамуы // Республикалық ғылыми-әдістемелік педагогикалық журнал.- №1-3.-2002
5. Альмухамбетов Б.А. Концептуальные подходы к организации профильного обучения /Б.А.Альмухамбетов //Открытая школа – 2006- № 9- С.3-10

ӘӨЖ 75.021.33

КӨРКЕМ ЕҢБЕК САБАҚТАРЫНДА КЕСКІНДЕМЕ ТЕХНИКАСЫН ОҚЫТУДА КӨРНЕКІ ҚҰРАЛ РЕТІНДЕ КҮШЕЙТІЛГЕН ШЫНДЫҚ ТЕХНОЛОГИЯСЫН ҚОЛДАНУ

Тайұстар Әсем Ербөлекқызы
Қ. Жұбанов атындағы Ақтөбе өңірлік университетінің магистранты
assem.taiustar@mail.ru
Ғылыми жетекші: п.ғ.к., доцент Сагимбаев А.А.

Аңдатпа

Мақалада орта буын оқушыларына көркем еңбек пәні аясында кескіндеме техникасын меңгертуде күшейтілген шындық (AR) технологиясын көрнекі-дидактикалық құрал ретінде пайдаланудың педагогикалық негіздері талданады. Қазақ ұлттық бейнелеу өнері педагогикасының дәстүрі мен заманауи цифрлық шешімдерді ұштастыру жолдары айқындалып, AR құралының оқушылардың композициялық ойлауын, түс-үйлесім сезімін, кеңістіктік қабылдауын, шығармашылық белсенділігін жандандырудағы мүмкіндіктері ашылады. Үш сатылы әдістемелік модель мен тиімді ұйымдастырудың педагогикалық шарттары ұсынылады.

Түйінді сөздер: күшейтілген шындық, AR технологиясы, көркем еңбек, кескіндеме техникасы, бейнелеу өнерін оқыту әдістемесі, цифрлық білім, көрнекі құрал.

Annotation

The article examines the pedagogical foundations of applying augmented reality (AR) technology as a visual-didactic tool for teaching painting techniques to middle-school learners (grades 5–9) within the Art and Craft subject. Drawing on the heritage of Kazakh national methodologists of fine art education and on modern digital pedagogy, the study reveals how AR enables learners to strengthen compositional thinking, sense of colour harmony, spatial perception and creative activity without replacing hands-on painting practice. The paper substantiates a three-stage methodological model (preparation – implementation – reflection) and formulates six pedagogical conditions for integrating AR into painting lessons in a systematic, ethnopedagogically grounded way. Findings show that AR functions most effectively as a supplementary visual instrument that enriches, rather than substitutes, the traditional teacher-led workshop.

Keywords: augmented reality, AR technology, art and craft, painting techniques, methodology of teaching fine arts, digital education, visual aid, creative abilities.

«Әлем жаңа технологиялық дәуірге қадам басты. Оның басты нышанын инновацияның қарқынды дамуы мен жасанды интеллектінің өмірімізге дендеп енуінен байқауға болады. Сондықтан бүгінде "озық ойлы ұлт" пен "технологиялық ұлт" ұғымдары егіз. Біздің міндетіміз – жаһандық үрдістерге бейімделу. Ол үшін білім беру жүйесіндегі цифрлық трансформацияның қарқынын үдету өте маңызды» [1, 3 б.], — деп атап көрсетті Қазақстан Республикасының Президенті Қасым-Жомарт Кемелұлы Тоқаев дәстүрлі Тамыз педагогикалық кеңесінде. Мемлекет басшысының бұл ұстанымы әрбір пән мұғаліміне, соның ішінде көркем еңбек пәні ұстаздарына, цифрлық құралдарды оқу үдерісіне саналы түрде енгізудің жаңа жолдарын іздеуге бағыт береді.

Осы жаңа дәуірдің талаптары ұлттық өнер педагогикасының ірге тасын қалаған ғалымдардың мұрасымен терең байланысты. Осы орайда педагогика ғылымдарының докторы, профессор Б.А. Әлмұхамбетовтің шығармашылық өнегесі ерекше орын алады. Ғалымның бастауыш мектепке арналған «Бейнелеу өнері» оқулықтары [2, 5 б.], әдістемелік еңбектері мен ғылыми мақалалары ұлттық нақышты, эстетикалық талғамды және көркем шеберлікті тұтастықта дамытудың үлгісі болып қалыптасты [13]. Оның еңбектерінде негізделген

«көрнекілікті шығармашылықпен ұштастыру» қағидасы — біздің мақаламыздың бүгінгі күштірек арқауы: AR технологиясы да ең алдымен оқушының көзі мен қолын, ойы мен сезімін өнерге бұрудың жаңа, заманауи формасы.

Зерттеудің мақсаты — орта буын оқушыларын кескіндеме техникасына баулуда AR технологиясының дидактикалық мүмкіндіктерін ашып, оны сабақта қолданудың әдістемелік моделін негіздеу. Жұмыста әдебиеттерді теориялық талдау, қазақ әдіскерлерінің тәжірибесін жүйелеу, педагогикалық модельдеу әдістері қолданылды.

1. AR технологиясының білім берудегі педагогикалық мәні

Толықтырылған шындық — нақты физикалық ортаны цифрлық ақпаратпен (3D-нысан, анимация, дыбыс, интерактивті белгі) үйлестіре беретін технология [10, 146 б.]. Виртуалды шындықтан айырмашылығы, AR оқушыны реалды кеңістіктен ажыратпайды: ол қылқаламын ұстап, бояуын араластырып отырған үстіне смартфон немесе планшет экраны арқылы үлгі, нұсқау, анимациялық түсініктеме алады. Осы ерекшелік оны көркем еңбек сабағына ерекше жақындастырады — себебі кескіндеме дағдысы тек көру арқылы емес, қолмен, сезіммен, көңіл-күймен игеріледі [4, 12 б.]. AR оқушының назарын нысаннан бөлмей, көмекші ақпаратты дәл қажет сәтте, дәл қажет жерде ұсынады. Педагогикалық тұрғыдан бұл көрнекілік пен сезімдік-рационалдық тұтастық қағидаларын цифрлық деңгейде қайта жаңғыртады [12, 5 б.].

2. Қазақ бейнелеу өнері әдіскерлерінің дәстүрі

Мақала тақырыбын теориялық негіздеуде қазақ ғалымдарының еңбектеріне сүйену қағидатты маңызды. Жоғарыда аталған Б.А. Әлмұхамбетов ұлттық мазмұнды оқулықтар дәстүрін қалыптастырса [2, 7–8 б.б.], Қ. Болатбаев бейнелеу өнерін оқытудың жүйелі әдістемесін жасады [3, 24 б.]; Т.М. Қожағұлов «Кескіндеме» оқулығында жанр мен техниканы кезең-кезеңімен меңгерту жолдарын ұсынды [4, 30–35 б.б.]; С.А. Жолдасбекова сабақты ұйымдастырудың әдістемелік аспектілерін зерделеді [5, 42 б.]; Б.Т. Әбиева сабақ пен сабақтан тыс жұмыстың бірлігі арқылы оқушының бейнелеу өнеріне қызығушылығын арттыру мәселесін ғылыми негіздеді [6, 14 б.]; О. Сатқанов сәндік-қолданбалы өнер арқылы оқушыларды еңбекке баулу бағытын дамытты [7, 58 б.]; С. А. Ұзақбаева оқушылардың көркем мәдениеттік тәрбиесінің педагогикалық негіздерін ашты [8, 96–102 б.б.]; Ү. Ибраева, Ә.И. Ысқақ, К. Байжігітова этноөркениеттік білім беру арқылы ұлттық шығармашылықты жаңғырту жолдарын негіздеді [9, 48 б.; 11, 736 б.]. Соңғы жылдары А.М. Байғанова және басқа зерттеушілер AR/VR құралдарын қазақстандық мектеп практикасына икемдеу мәселесін көтеріп жүр [10, 150 б.; 12, 5 б.]. Осы тұтас педагогикалық дәстүр — AR технологиясын сабаққа енгізгенде аттап өте алмайтын іргетас.

3. Кескіндеме техникасын AR арқылы оқыту әдістемесінің моделі

Орта буын оқушылары (5–9 сыныптар) кескіндеменің акварель, гуашь, пастель, темпера сияқты түрлерімен жұмыс істейді [4, 18 б.]. Бұл жаста олар композиция құру, түстік үйлесім таңдау, жарық пен көлеңкенің логикасын түсіну, стильдеу сияқты күрделі міндеттерге кезігеді. Дәстүрлі сабақта мұғалімнің бір өзі 25–30 оқушыға жеке-жеке шеберлік көрсетіп үлгермейді; қылқаламды ұстау, бояуды қабаттау, жарық-көлеңкенің өзгерісін түсіндіру сияқты нәзік сәттер жиі көлеңкеде қалады [3, 61 б.]. AR осы олқылықтың бірқатарын жабуға мүмкіндік береді [10, 147 б.].

Біз ұсынатын әдістемелік модель үш сатыдан тұрады. Дайындық сатысында мұғалім цифрлық ресурсты (AR-маркер, 3D-үлгі, бейнефрагмент) таңдап, оны сабақтың дидактикалық мақсатымен байланыстырады; оқушылар техника қауіпсіздігі мен жұмыс ретімен таныстырылады. Негізгі сатыда оқушы өз парағында нақты қылқаламмен жұмыс істей отырып, AR-қосымша арқылы: (а) үлгіні көлемді 3D-форматта көре алады, (б) жарық-көлеңке динамикасын кезеңмен қайталайды, (в) бояу қабаттасу реттілігін анимация арқылы бақылайды, (г) өз жұмысын үлгімен салыстырып, қателіктерін өзі байқайды [10, 149 б.]. Рефлексия сатысында оқушы жұмысын топпен талқылайды, мұғалім AR арқылы ортақ қателіктерді бейнелеп көрсетеді, ал оқушы өзінің шығармашылық ізденісіне баға береді [6, 19

б.]. Осындай құрылым оқушының дербестігін арттырып, мұғалімді жеке кеңес беруге көбірек уақыт босатады.

4. Тиімді қолданудың педагогикалық шарттары:

1. AR цифрлық құрал ретінде емес, кескіндеме тілін ашатын көмекші ресурс ретінде түсінілуі тиіс; басты нысан — оқушының туындысы, экран емес [2, 15 б.].

2. Ұсынылатын 3D-үлгілер мен маркерлер ұлттық мазмұнды (қазақ ою-өрнегі, пейзажы, тұрмыс-салт сюжеттері) барынша қамтып, этнопедагогикалық бағытқа сай болғаны абзал [7, 72 б.; 9, 55 б.].

3. Сабақтың ырғағы сақталуы үшін AR-эпизодтар қысқа (3–5 минуттық) болып, қолмен жұмыс жасау уақытын жұтып қоймауы керек [5, 63 б.].

4. Гигиеналық нормалар (экранмен жұмыс уақыты, көзге түсетін жүктеме, жарықтандыру) мектеп санитарлық талаптарына сәйкестендіріледі [12, 6 б.].

5. Мұғалім цифрлық құзыреттілікті үнемі дамытып, AR-ресурстарды өз бетінше іріктеу, бейімдеу және сабаққа кіріктіру дағдысын игеруі тиіс [10, 151 б.].

6. Бағалау жүйесі оқушының шығармашылық ізденісін, техникалық дағдысын және цифрлық құралды саналы пайдалану деңгейін кешенді түрде есепке алуы керек [8, 104 б.].

Жүргізілген талдау көрсеткендей, толықтырылған шындық технологиясы — көркем еңбек сабақтарында кескіндеме техникасын оқытудың дәстүрлі жолын ауыстыратын емес, оны байытатын қосымша көрнекі-дидактикалық құрал [10, 147 б.]. AR арқылы оқушы үлгіні көлемде көреді, түс пен композицияның логикасын динамикада ұғынады, қателерін өз бетінше түзетуге мүмкіндік алады. Бұл процесс қазақ ұлттық бейнелеу өнері педагогикасының Б.А. Әлмұхамбетов [2, 5 б.], Қ. Болатбаев [3, 24 б.], Т.М. Қожағұлов [4, 12 б.], С.А. Жолдасбекова [5, 42 б.], Б.Т. Әбиева [6, 14 б.], О. Сатқанов [7, 58 б.], С.А. Ұзақбаева [8, 96 б.], Ү. Ибраева, Ә.И. Ысқақ, К. Байжігітова [9, 48 б.] сынды ғалымдар қалыптастырған дәстүріне сәйкес келген жағдайда ғана нақты педагогикалық нәтиже береді. Ұсынылған үш сатылы модель мен алты педагогикалық шарт — AR технологиясын 5–9 сынып көркем еңбек сабақтарына саналы, жүйелі, этнопедагогикалық тұрғыдан негізделген түрде енгізудің әдістемелік іргетасы бола алады. Мемлекет басшысы атап өткендей [1, 3 б.], цифрлық трансформация білім беру жүйесі үшін мақсат емес, құрал; ал оны ұлттық өнер педагогикасының рухымен ұштастыру — қазіргі мұғалімнің ұстаздық миссиясы.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі

1. Тоқаев Қ.К. Дәстүрлі Тамыз педагогикалық кеңесінде сөйлеген сөзі [Мәтін] / Қ.К. Тоқаев. — Астана : [б. ж.], 2025. — 12 б.

2. Әлмұхамбетов Б.А. Бейнелеу өнері : жалпы білім беретін мектептің 1-сыныбына арналған оқулық / Б.А. Әлмұхамбетов. — Алматы : Атамұра, 2020. — 128 б.

3. Болатбаев Қ. Бейнелеу өнерін оқыту әдістемесі : оқу құралы / Қ. Болатбаев. — Алматы : [б. ж.], 2015. — 216 б.

4. Қожағұлов Т.М. Кескіндеме : оқу құралы / Т.М. Қожағұлов. — Алматы : [б. ж.], 2025. — 184 б.

5. Жолдасбекова С.А. Көркем еңбек сабақтарын ұйымдастыру жолдары : әдістемелік нұсқаулық / С.А. Жолдасбекова. — Шымкент : [б. ж.], 2018. — 142 б.

6. Әбиева Б.Т. Сабақ пен сабақтан тыс жұмыстың бірлігі арқылы оқушының бейнелеу өнеріне қызығушылығын арттыру : пед. ғыл. канд. дис. автореф. : 13.00.02 / Б.Т. Әбиева. — Алматы, 2010. — 28 б.

7. Сатқанов О. Сәндік-қолданбалы өнер арқылы бастауыш сынып оқушыларын еңбекке баулу : монография / О. Сатқанов. — Алматы : [б. ж.], 2012. — 176 б.

8. Ұзақбаева С.А. Оқушыларға көркем мәдениеттік тәрбие беру негіздері : оқу құралы / С.А. Ұзақбаева. — Алматы : [б. ж.], 2014. — 208 б.

9. Ибраева Ү. Этноөркениеттік білім беру арқылы болашақ маманның кәсіби даярлығын жетілдіру / Ү. Ибраева, Ә. И. Ысқақ, К. Байжігітова. — Алматы : [б. ж.], 2019. — 164 б.

10. Байғанова А.М. Білім беруде толықтырылған шындық технологиясын қолдану мүмкіндіктері / А.М. Байғанова // Абай атындағы ҚазҰПУ Хабаршысы. Педагогика ғылымдары сериясы. — 2023. — № 3 (79). — Б. 145–154.

11. Жарықбаев Қ. Эстетикалық тәрбие беру тарихы мен қазіргі жағдайы / Қ. Жарықбаев, С. Ұзақбаева, К. Байжігітова // Молодой ученый. — 2015. — № 6 (86). — Б. 735–738.

12. Техникалық және кәсіптік білім беруде виртуалды және толықтырылған шындық технологиялары: цифрлық инновациялардың мүмкіндіктері // Ustaz Tilegi : педагогикалық жаршы. — 2025. — 31 наурыз. — Б. 4–7.

13. Әлмұхамбетов Берікжан Айтқұлулы : жеке бет [Электрондық ресурс] // Абай атындағы Қазақ ұлттық педагогикалық университетінің ресми сайты. — URL: https://abaiuniversity.edu.kz/en/1150/personal/.

УДК 37.016:811.111'243

LINGUODIDACTIC STRATEGIES FOR MINIMIZING PRAGMATIC FAILURES IN INTERCULTURAL INTERACTION

Zhiyenbayeva Adina Zhassulanovna, Maidanbek Zhaniya Aidoskyzy
adina14545585@gmail.com
3rd year Bachelor's students,
Astana International University, Astana, Kazakhstan

Nygmetova Madina Orynbekkyzy
Madina_nygmetova@aiu.edu.kz
AIU teacher, Master's Degree in Philogical Sciences,
Astana International University, Astana, Kazakhstan

Abstract

This article examines the problem of pragmatic failure in the development of communicative competence among EFL learners in Kazakhstan. Shifting the focus from grammatical accuracy to pragmatic appropriateness, the study proposes a set of linguodidactic strategies aimed at reducing communication breakdowns in intercultural interaction. Drawing on the theoretical framework of Thomas (1983) and the educational ecosystem approach associated with Professor B.A. Almukhambetov, the paper analyzes typical patterns of pragmalinguistic and sociopragmatic failure. Particular attention is given to idiomatic competence, collocational precision, and the role of sociocultural filtering. The findings suggest that targeted instructional strategies can significantly improve learners' ability to produce contextually appropriate and culturally sensitive communication.

Furthermore, the article provides evidence that integrating literary heritage into linguistic training enhances learners' sensitivity to cultural nuances, thereby facilitating more authentic and effective cross-cultural engagement.

Keywords: Pragmatic competence, intercultural interaction, linguodidactic strategies, communicative failure, sociocultural filter, EFL methodology.

Introduction

In the current era of global integration, the mandate for higher education institutions has transcended the mere transmission of linguistic data. Today, the educational ecosystem—a concept central to the pedagogical philosophy of Professor B.A. Almukhambetov—demands the development of a multicultural personality capable of navigating complex social and artistic contexts. Within this framework, the success of a foreign language learner is determined not by their ability to construct syntactically correct sentences, but by their capacity to achieve pragmatic appropriateness with interlocutors from diverse cultural backgrounds.

This perspective aligns with the concept of communicative competence introduced by Hymes (1972), which emphasizes that successful communication depends not only on grammatical accuracy but also on the ability to use language appropriately across different sociocultural contexts. From this standpoint, pragmatic failure represents a breakdown in communicative competence rather than linguistic competence.

However, a persistent challenge in the Kazakhstani educational context remains the high frequency of pragmatic failures. These failures occur when a speaker's utterance is linguistically accurate but socially or contextually inappropriate. Unlike grammatical errors, which are often overlooked as part of the learning process, pragmatic failures frequently lead to interpersonal friction, as they are often misinterpreted as a lack of courtesy or professional etiquette. Therefore, identifying effective linguodidactic strategies to minimize these failures is of paramount importance for the modernization of language education.

This article contributes a context-specific typology of pragmatic failures observed among Kazakhstani EFL learners and proposes a set of classroom-ready linguodidactic strategies aligned with the educational ecosystem approach.

The Theoretical Spectrum of Pragmatic Failure

To develop effective strategies, it is necessary to first categorize the nature of the breakdown. Following the seminal work of Jenny Thomas (1983), pragmatic failure is divided into two operational levels:

1. Pragmalinguistic failures, which arise from the improper mapping of pragmatic force onto linguistic structures. This is most frequently observed in calquing, where learners transfer the directness of their L1 (Kazakh or Russian) into English. For instance, a student might use a direct imperative where a hedged request is expected, thereby inadvertently committing a face-threatening act.
2. Sociopragmatic failures, which stem from a fundamental misunderstanding of the social conventions governing interaction. This includes the misjudgment of social hierarchy, the degree of formality, and the cultural subtext embedded in everyday idioms.

In addition to Thomas (1983), the present study draws on the politeness theory developed by Brown and Levinson (1987). According to this framework, communication is structured around the concept of "face," which includes the desire to be respected (positive face) and the need for autonomy (negative face). Many pragmatic failures observed among Kazakhstani learners can be interpreted as violations of negative politeness strategies, particularly in situations requiring indirectness and hedging. The absence of such strategies often results in utterances that are perceived as overly direct or even impolite in English-speaking contexts.

Research Methodology and Data Collection

This study draws on a qualitative review of 15 classroom communication cases collected from third-year EFL students, along with a focused set of ten English idioms used as instructional material for identifying and addressing idiom-related pragmatic misunderstandings. The cases reflect recurrent patterns of pragmatic interference observed in university instruction, including L1-based transfer in requests and refusals, mismatches in the level of directness, and difficulties with interpreting or using idiomatic expressions appropriately. Using Thomas's (1983) distinction between pragmalinguistic and sociopragmatic failure as an analytic framework, the collected examples were grouped into categories that can support classroom diagnosis and inform targeted pedagogical interventions.

In addition to classroom observations, a micro-analysis of recurrent error patterns was conducted. Each communicative case was examined in terms of (1) intended communicative function, (2) linguistic realization, and (3) perceived pragmatic effect. This three-level analysis made it possible to identify not only the linguistic source of the error, but also its communicative consequences.

The instructional idioms used in the study were selected based on frequency and pedagogical relevance. They included both high-frequency conversational idioms (e.g., *out of the blue*, *take a photo*) and culturally marked expressions rooted in literary discourse. Students were asked to interpret, translate, and use these expressions in controlled and semi-controlled tasks.

The data were further supplemented by short reflective comments from students, which provided insight into their decision-making processes. These reflections revealed that many learners rely on direct translation strategies, especially in time-constrained communicative situations, which increases the likelihood of pragmatic failure.

Findings and Discussion: A Typology of Pragmatic Failures

Based on the qualitative analysis of the collected data, the analysis identified three primary clusters of pragmatic failures that occur frequently among Kazakhstani EFL learners. These findings demonstrate the persistent influence of L1 (Kazakh and Russian) sociocultural norms on English communicative performance.

1. Lexical and Syntactic Interference (Pragmalinguistic Level)

The study identified a high frequency of failures rooted in the direct transfer of prepositional governance and verb-noun combinations from the students' native languages. These errors are not merely grammatical; they disrupt the "pragmatic flow" and naturalness of the interaction.

- Prepositional Governance: Direct calquing of Russian and Kazakh structures leads to errors such as *"I discussed about the problem"* (interference from *обсуждать о*) and *"It depends from the situation"* (from *зависит от / байланысты*).
- Collocational Mismatches: Students frequently use the verb *"make"* or *"do"* in place of context-specific English verbs, such as *"I did a photo"* (instead of *"took a photo"*) or *"I have a big experience"* (calquing the Kazakh *"үлкен тәжірибе"*).
- Structural Interference: The usage of that-clauses where a complex object is required (e.g., *"I want that you understand me"* instead of *"I want you to understand me"*) significantly hinders the clarity of communicative intent.

From a pragmatic perspective, these errors reduce not only grammatical accuracy but also communicative credibility. For instance, the phrase *"I did a photo"* is understandable, yet it signals non-native competence and may disrupt the natural flow of interaction. Such deviations, although minor, accumulate and create an impression of linguistic awkwardness.

Additional examples further illustrate the persistence of L1-based interference:

• "I very like this subject" instead of "I really like this subject" demonstrates the direct transfer of adverb placement from L1.

• "He explained me the rule" instead of "He explained the rule to me" reflects differences in verb complementation patterns.

These examples confirm that learners often rely on literal translation strategies, which disrupt both grammatical structure and pragmatic naturalness.

Importantly, these failures demonstrate that learners often possess the necessary vocabulary but lack awareness of collocational restrictions. This confirms the need to shift from vocabulary-based instruction to phraseological competence.

2. Cultural Metaphors and the "Idiomatic Gap"

The findings highlight the challenges of "pragmatic equivalence". Students often recognize the underlying concept of an idiom but fail to navigate the cultural imagery used in English.

- Animal and Environmental Imagery: One notable example is the Kazakh idiom *"Ит өлген жер"* (where a dog died). While the English equivalent is "The middle of nowhere," students often attempt a literal translation, creating a confusing and non-idiomatic image for the interlocutor. Similarly, the gentle nature described in Kazakh as *"Қой аузынан шөп алмас"* (not taking grass from a sheep's mouth) is missed when students fail to use the English "Wouldn't hurt a fly."
- Somatic Idioms: The Kazakh *"Жүрегі тас төбесіне шығу"* (heart jumping to the head) and the English "Heart in one's mouth" share a common somatic base (the heart), but the physical destination differs, leading to literal calquing that sounds anatomically absurd to native speakers.

Further examples highlight the difficulty of achieving idiomatic equivalence:

• "He has a long tongue" (from Kazakh "ұзын тіл") instead of "He talks too much" or "He cannot keep secrets."

• "My head is spinning from problems" instead of "I'm overwhelmed" or "I'm stressed out."

An additional example of pragmatic misinterpretation can be observed in the English expression "star-crossed lovers." Kazakh learners may associate this phrase with the concept of "қос ғашықтар" (a pair of lovers), interpreting it as a neutral or romantic description of a couple.

However, in English, "star-crossed lovers" carries a strongly negative connotation, referring to a couple whose relationship is doomed by fate or external circumstances.

This example illustrates a deeper level of pragmatic failure: learners correctly identify the general semantic field (romantic relationship) but fail to capture the underlying cultural and emotional implications embedded in the expression. As a result, the idiom may be used in inappropriate contexts, leading to unintended communicative effects.These cases demonstrate that while the conceptual meaning is preserved, the linguistic realization fails to align with target-language norms.

These examples represent what can be termed the *"idiomatic gap"*—a discrepancy between conceptual understanding and linguistic realization. Learners frequently grasp the meaning of an expression but fail to select the culturally appropriate linguistic form. As a result, communication remains semantically transparent but pragmatically deficient.

This gap is particularly evident in metaphorical language, where meaning is encoded not only in words but also in culturally specific imagery.

3. Shakespearean Idioms and "The Illusion of Equivalence"

The analysis of Shakespearean expressions revealed that students often fall into the trap of literal decoding, losing the artistic and pragmatic subtext.

- "Not sleep a wink": Students frequently decode this as "not blinking," missing the pragmatic force of extreme fatigue.
- "Tongue-tied": While this shares a conceptual link with the Kazakh *"Тілі байланып қалу"*, learners often struggle with the correct adjectival form, resorting to awkward verb constructions that lack the idiomatic precision of the original.
- "The wheel has come full circle": Kazakh students grasp the cyclical nature of this metaphor (*Қайта айналып келгенде*), but the "pragmatic failure" occurs when they replace "wheel" with "world" (calquing from *"дөңгеленген дүние"*), creating a hybrid phrase that is contextually unrecognizable in the target culture.

The difficulty with Shakespearean idioms highlights a deeper issue of cultural literacy. These expressions function as compressed cultural codes, and their correct interpretation requires more than linguistic knowledge—it demands familiarity with historical and literary context. Without this background, learners tend to rely on literal decoding, which leads to pragmatic distortion.

Additional Analytical Insight: The Mechanism of Pragmatic Interference

Beyond the structural mismatches, the analysis reveals a deeper cognitive layer of pragmatic failure rooted in the "transfer of social norms." The collected data suggests that students often perceive English through the lens of their native "politeness systems." In the Kazakhstani context, respect is frequently encoded through formal address and intonation, whereas in English, it is achieved through specific grammatical "hedging" and indirectness.

When a student uses the phrase *"I want that you understand me,"* they are not merely making a grammatical error; they are attempting to project a level of directness that is acceptable in their L1 but sounds confrontational in L2. This "over-directness" is a hallmark of pragmalinguistic failure among learners in this region.

Furthermore, the difficulty with idioms like *"The wheel has come full circle"* highlights a "metaphorical collision." Learners do not just lack the words; they struggle to suppress the dominant imagery of their native culture (e.g., the *дүние* concept) to make room for the target culture's metaphors. This cognitive friction explains why even advanced students revert to calquing under communicative pressure. Thus, the findings confirm that minimizing pragmatic failure requires more than just expanding vocabulary; it demands a systematic "re-tuning" of the learner's sociocultural filter to distinguish between the conceptual meaning and the culturally specific linguistic form.

Strategic Approaches to Minimizing Pragmatic Risks

To mitigate these failures, the pedagogical process must move beyond traditional textbooks and incorporate strategies that activate the student's sociocultural filter.

- The Strategy of Contrastive Analysis: This involves a conscious comparison of speech acts (e.g., apologies, requests, refusals) in the native and target languages. By analyzing calques, students begin to perceive the hidden pragmatic gap that leads to misunderstanding.
- The Integration of Artistic and Idiomatic Heritage: A crucial strategy is the use of classical literary texts, such as the works of William Shakespeare, as pragmatic case studies. Modern English idioms rooted in Shakespearean art (e.g., *"not sleep a wink"*, *"break the ice"*) serve as excellent tools for teaching students how to move beyond literal translation toward the decoding of metaphorical intent.
- Contextual Simulation and Role-Playing: By simulating high-stakes communicative scenarios (e.g., academic defense, international negotiations), students are forced to apply hedging techniques and politeness markers (e.g., *I was wondering if...*, *It appears that...*) in real-time.

A practical classroom application of these strategies may involve reformulation tasks, where students are given L1-influenced utterances and asked to transform them into pragmatically

appropriate English equivalents. Such tasks promote awareness of cross-cultural differences and reduce reliance on direct translation.

Pedagogical Implications for the EFL Classroom

The findings of this study have several important implications for classroom practice. First, pragmatic competence should be treated as an explicit learning objective rather than an implicit outcome of language acquisition. This requires the integration of targeted activities that focus on speech acts, politeness strategies, and context-sensitive language use.

Second, error correction should extend beyond grammar to include pragmatic appropriateness. Teachers need to highlight not only whether an utterance is correct, but whether it is appropriate in a given sociocultural context.

Third, the development of idiomatic competence should be gradual and contextualized. Instead of memorizing isolated expressions, students should encounter idioms within authentic discourse, where meaning is supported by context.

Finally, the use of contrastive analysis remains a powerful tool in multilingual classrooms such as those in Kazakhstan. By making cross-linguistic differences explicit, educators can help learners develop a more refined sociocultural awareness.

Conclusion

This study demonstrates that pragmatic failure represents a significant challenge in the development of communicative competence among EFL learners. The analysis shows that such failures are not random, but systematically linked to interlingual transfer, limited idiomatic competence, and insufficient sociocultural awareness.

The proposed linguodidactic strategies — contrastive analysis, idiomatic instruction, and contextual simulation—provide practical tools for addressing these issues in the classroom. Moreover, these methods serve as a catalyst for developing critical thinking, allowing students to decode complex social hierarchies and emotive subtexts in English discourse. Importantly, the findings highlight the need to reconceptualize language teaching as the development of culturally appropriate communication rather than mere grammatical accuracy. This approach encourages students to move beyond mechanical translation toward a deeper understanding of 'pragmatic harmony.'

In line with the educational ecosystem approach, effective language instruction must integrate linguistic, cultural, and cognitive dimensions. By bridging the gap between national identity and global communication standards, educators can foster a new generation of bilingual professionals who are fully prepared for the challenges of the 21st-century global community. Only in this way can learners become truly competent and resilient participants in international intercultural dialogue.

The findings of this study confirm that pragmatic failure is not random, but systematic and predictable, arising from interlingual transfer, limited idiomatic competence, and insufficient sociocultural awareness.

The practical significance of this research lies in its direct applicability to EFL instruction, as the proposed linguodidactic strategies can be effectively integrated into classroom practice to enhance learners' pragmatic competence and intercultural communication skills.

Future research may focus on the quantitative validation of these strategies, as well as the development of reliable assessment tools for measuring pragmatic competence in multilingual educational environments.

References

1 Almukhambetov B. A. Istoriya stanovleniya i tendentsii razvitiya sistemy povysheniya kvalifikatsii pedagogicheskikh kadrov Respubliki Kazakhstan // Doctoral dissertation. – Almaty: Abai KazNPU, 2001. – 210 p.

2 Almukhambetov B. A., Ibraeva R. Zh. Metodika prepodavaniya izobrazitel'nogo iskusstva v vysshey shkole. – Almaty: Kazakh University, 2015. – 184 p.

3 Thomas J. Cross-cultural pragmatic failure // Applied Linguistics. – 1983. – Vol. 4, No. 2. – P. 91–112.

4 Brown P., Levinson S. C. Politeness: Some universals in language usage. – Cambridge: Cambridge University Press, 1987. – 345 p.

5 Crystal D. The Cambridge Encyclopedia of the English Language. – Cambridge: Cambridge University Press, 2003. – 499 p.

6 Widdowson H. G. Aspects of Language Teaching. – Oxford: Oxford University Press, 1990. – 160 p.

7 Hymes D. H. On communicative competence // In: Pride J. B., Holmes J. (eds.) Sociolinguistics. – Baltimore: Penguin Education, 1972. – P. 269–293.

ӘОЖ 373.3.016:741

БАСТАУЫШ СЫНЫПТА БЕЙНЕЛЕУ ӨНЕРІН ОҚЫТУДЫҢ ЖАҢА ТРЕНДТЕРІ: ПРОФЕССОР Б.А.ӘЛМҰХАМБЕТОВТЫҢ ӘДІСТЕМЕСІ ЖӘНЕ ЖИ МҮМКІНДІКТЕРІ

Достаева Канзат Амангельдиевна
xanzat100971@mail.ru
Магистр, Бастауыш сынып мұғалімі,
№ 68жалпы орта білім беретін мектебі КММ,
Шымкент, Қазақстан

Аңдатпа

Мақалада профессор Б.А. Әлмұхамбетовтың бейнелеу өнерін оқытудағы ғылыми концепциялары мен қазіргі білім берудегі жасанды интеллект (ЖИ) технологияларын қолдану мүмкіндіктері қарастырылады. Автор 2-сынып оқушыларының шығармашылық белсенділігін арттырудағы инновациялық трендтерді ұлттық тәрбие тұрғысынан талдайды.

Түйінді сөздер: ұлттық өнер, Б.А. Әлмұхамбетов, жасанды интеллект, бастауыш сынып, көркем тәрбие, инновациялық әдістеме.

Annotation

The article examines the scientific concepts of Professor B.A. Almukhambetov regarding the teaching of fine arts and explores the possibilities of integrating artificial intelligence (AI) technologies into modern education. The author analyzes innovative trends aimed at enhancing the creative activity of 2nd-grade students from the perspective of national education and cultural values.

Keywords: national art, B.A. Almukhambetov, artificial intelligence, elementary school, artistic education, innovative methodology.

Бейнелеу өнері – баланың әлемді танудағы ең алғашқы әрі ең жақын тілі. Әсіресе, мектеп табалдырығын жаңа аттаған кішкентай бүлдіршіндер үшін ақ қағаз бен түрлі-түсті қарындаштар тек сурет салу құралы емес, олардың қиялындағы ғажайып әлемді сыртқа шығарудың бірегей жолы болып табылады. Оқушының бойындағы осы табиғи дарынды дұрыс бағыттап, оны ұлттық құндылықтармен байыту – әрбір педагогтың басты міндеті.

Бүгінгі таңда бастауыш сынып мұғалімінің алдында үлкен таңдау тұр: біз баланы тек дәстүрлі тәсілмен оқытамыз ба, әлде заман ағымына сай технологияларды пайдаланамыз ба? Әрине, бұл жерде алтын көпір қажет. Бұл бағытта отандық педагогика ғылымының көрнекті өкілі, профессор Б.А. Әлмұхамбетовтың еңбектері біз үшін темірқазық іспеттес. Оның әдістемелік жүйесі оқушыны өз халқының өнерін сүюге, ұлттық нақыштарды сезінуге тәрбиелейді Сонымен қатар, біз қазіргі балалардың қолында гаджеттер мен заманауи технологиялардың бар екенін жоққа шығара алмаймыз. Сондықтан, бейнелеу өнері сабағында жасанды интеллект (ЖИ) мүмкіндіктерін қолдану – бұл жай ғана сән емес, бұл уақыт талабы. Бала өзі салған суреттің цифрлық технология көмегімен «жан біткендей» құбылуын көргенде, оның өнерге деген қызығушылығы еселеп арта түседі. Мақаланың мақсаты – профессор Б.А. Әлмұхамбетовтың академиялық әдістемесі мен жасанды интеллектінің заманауи мүмкіндіктерін ұштастыра отырып, 2-сынып оқушыларының шығармашылығын жаңа деңгейге көтеру жолдарын қарапайым әрі тиімді тәсілдермен көрсету.

Профессор Б.А. Әлмұхамбетовтың «Бейнелеу өнерін оқыту әдістемесі» еңбегінде бастауыш сынып оқушыларына көркемдік білім берудің іргелі принциптері айқындалған [1]. Автордың пікірінше, бала сурет салу арқылы тек қағаз бетіне сызықтар түсіріп қоймай, өзінің ішкі жан дүниесін, ұлттық болмысын бейнелейді. Оның «Эстетикалық тәрбие және көркемөнер» атты монографиясында көрсетілгендей, көркемдік тәрбие – бұл тұлғаның рухани баюының негізі [2]. 2-сынып оқушыларына арналған бағдарламада [3] ұлттық нақыштар мен ертегілер әлеміне

үлкен орын берілген. Б.А. Әлмұхамбетов әдістемесі бойынша оқушылар «Композиция құру» кезеңінде мынадай дағдыларды меңгереді:

- Нысанның пропорциясын сақтау;
- Түстер үйлесімділігін (колорит) сезіну;
- Ұлттық ою-өрнектердің символикалық мәнін түсіну.

Қазіргі білім беру саласындағы инновациялық трендтер жасанды интеллект технологияларын оқу процесіне еркін енгізуді көздейді [4]. Бейнелеу өнері сабақтарында ЖИ келесі бағыттарда қолданылады:

1. **Мәтіннен бейнеге (Text-to-Image):** 2-сынып оқушылары әлі де болса күрделі бейнелерді қағазға дәл түсіруде қиналуы мүмкін. Мұғалім ЖИ көмегімен баланың сипаттамасы бойынша («Көгілдір таудың артынан шыққан алтын күн», «Киіз үйдің ішіндегі оюлы текемет») суреттер генерациялап, оны оқушыға үлгі ретінде көрсете алады.
2. **Стильді трансформациялау:** Бұл әдіс Б.А. Әлмұхамбетов насихаттаған ұлттық өнерді заманауи цифрлық форматпен ұштастыруға мүмкіндік береді. Мәселен, оқушы салған қарапайым «Түйе» суретін ЖИ арқылы «ғарыштық стильде» немесе «импрессионизм» бағытында өңдеу баланың өнер туралы танымын кеңейтеді. Мемлекеттік жалпыға міндетті білім беру стандартына (МЖМБС) сәйкес, бастауыш білім беру оқушының сын тұрғысынан ойлауын және цифрлық дағдыларын дамытуы тиіс [5]. Тәжірибеде бұл келесідей іске асады:

- ***Сабақ тақырыбы**:* «Қазақтың ұлттық киімдері».
- ***Дәстүрлі әдіс**:* Профессор Б.А. Әлмұхамбетовтың оқулығындағы нұсқаулық бойынша оқушылар киімнің эскизін салады [3].
- ***Инновациялық әдіс**:* Оқушылар ЖИ құралдарын (мысалы, *Canva Magic Media*) пайдаланып, осы киімге жаңаша ою-өрнектер мен түстер гаммасын таңдап көреді. Бұл оқушыға «дизайнер» рөлін сезінуге мүмкіндік береді.

Б.А. Әлмұхамбетов өз еңбектерінде бастауыш сынып балаларының «көркемдік қабылдауы» ерекше екенін, олардың әлемді ашық түстермен және тұтастай қабылдайтынын атап өткен [1]. 7-8 жастағы балалар үшін сурет салу – бұл тек оқу процесі емес, бұл ойынның заңды жалғасы. Сондықтан ЖИ құралдарын (мысалы, *Quick, Draw!* немесе *AutoDraw*) сабаққа енгізу оқушының «сәтсіздіктен қорқу» кешенін жоюға көмектеседі. Егер бала қағаз бетіне сызықты қисық түсірсе, ЖИ бағдарламасы оның не салғысы келгенін болжап, дұрыс форманы ұсынады. Бұл оқушының «менің қолымнан келеді» деген сенімін нығайтып, келесі жолы қағаз бен қылқаламды сенімді ұстауына септігін тигізеді.

Профессор әдістемесі мен заманауи трендтерді ұштастырудың тиімділігін төмендегі кесте арқылы көрсетуге болады:

Сабақ кезеңдері	Б.А. Әлмұхамбетов әдістемесі (Дәстүрлі)	ЖИ технологияларының интеграциясы (Инновациялық)
Қызығушылықты ояту	Тақырып бойынша көрнекіліктерді (суреттер, репродукциялар) көрсету.	ЖИ арқылы жасалған «сөйлейтін» кейіпкердің бейнеролигін көрсету.
Жаңа тақырыпты меңгеру	Ою-өрнектің немесе заттың құрылымын талдау. [3]	ЖИ генераторына бірнеше сипаттама беріп, нысанның түрлі нұсқаларын жасап көру.
Өздік жұмыс	Қағаз бетіне қарындашпен, бояумен сурет салу.	Салынған суретті планшет арқылы цифрлық форматқа өткізіп, фон немесе жарық қосу.
Рефлексия	Суреттерден көрме ұйымдастыру, талқылау.	«Виртуалды галерея» жасау немесе ЖИ арқылы суреттерді «жандандыру».

1-кесте. **Бейнелеу өнері сабақтарында дәстүрлі әдістеме мен ЖИ технологияларын интеграциялау үлгісі**

Өз іс-тәжірибемде 2-сынып оқушыларымен «Ертегілер еліне саяхат» тақырыбында өткізілген сабақта ЖИ мүмкіндіктерін пайдаланудың жоғары тиімділігін байқадым. Профессор Б.А. Әлмұхамбетовтың әдістемесіне сүйене отырып, оқушыларға алдымен кейіпкердің ішкі мінезін түс арқылы беруді (мысалы, жағымды кейіпкерге жылы түстер, жағымсыз кейіпкерге суық түстер) үйреттім. Содан соң, ЖИ бағдарламасы арқылы сол кейіпкердің бірнеше нұсқасын визуализациялау балалардың шығармашылық ізденісін арттырды. Бақылау нәтижесі көрсеткендей, технологияны қолдану оқушылардың сабаққа деген қызығушылығын 40%-ға арттырып, тапсырманы орындау сапасын жақсартты.

Бейнелеу өнері пәнінің мұғалімдеріне ЖИ-ді тиімді пайдалану үшін келесі кеңестерді ұсынамын:

1. **ЖИ-ді басты мақсат етпеу:** Технология тек көмекші құрал, ал негізгі мақсат – баланың өз қолымен сурет салу дағдысын (моторикасын) дамыту.
2. **Сабақтастық принципі:** ЖИ арқылы алынған идеяларды міндетті түрде дәстүрлі сурет салу әдістерімен (акварель, гуашь, граттаж) ұштастыру керек.
3. **Ұлттық кодты сақтау:** Кез келген цифрлық туындыда ұлттық нақыштар мен символиканың дұрыс қолданылуын қадағалау [2].

Профессор Б.А. Әлмұхамбетовтың ғылыми мектебінің басты ерекшелігі – көркемдік білім беруді халықтық педагогикамен ұштастыру. Ол кісінің тұжырымдамасы бойынша, 2-сынып оқушысы үшін сурет салу – бұл тек техникалық әрекет емес, бұл «көру – сезіну – бейнелеу» атты үштік процесс [1]. Бүгінгі жасанды интеллект трендтері осы процестің «сезіну» бөлігін кеңейтуге мүмкіндік береді.

Мәселен, оқушы қазақ киіз үйінің ішкі жабдықтарын салғанда, ЖИ арқылы сол киіз үйдің ішіндегі жарық пен көлеңкенің түсуін, оюлардың үшөлшемді (3D) бейнесін көре алады. Бұл баланың кеңістіктік ойлауын дамытады. Профессордың «бейнелеу сауаттылығы» ұғымы ЖИ ұсынған визуалды шешімдермен толыққанда, оқушының эстетикалық талғамы жоғары деңгейге көтеріледі.

Бейнелеу өнері сабағының инновациялық моделі (2-сынып)

Сабақтың тақырыбы: «Ертегі кейіпкерлерінің бейнесі және олардың мінез-құлқы». **Мақсаты:** Оқушыларға кейіпкер мінезін түс және форма арқылы беруді үйрету, ЖИ құралдарын пайдалана отырып шығармашылық ізденісті дамыту.

I. Мұғалім оқушыларға қазақ ертегілерінен үзінді оқиды. Профессордың нұсқаулығына сәйкес, балалар кейіпкердің портретін (бет-әлпеті, киімі) ауызша сипаттайды [3]. Бұл жерде «көркемдік бейне» жасаудың алғашқы сатысы іске асады.

II. Оқушылар сипаттаған кейіпкер (мысалы, Тазша бала немесе Ер Төстік) ЖИ генераторына (Sketch-to-Image бағдарламасы) енгізіледі. ЖИ бірнеше нұсқаны ұсынады. Балалар дайын нұсқаны көре отырып, өздерінің болашақ туындысының композициясын жоспарлайды.

III. Оқушылар қағаз бетінде акварель немесе гуашьпен өз нұсқаларын салады. ЖИ берген идеялар (түстердің үйлесімі, детальдар) баланың жұмысын байыта түседі. Профессор Әлмұхамбетов айтқандай, мұнда «қол мен мидың» синхронды жұмысы жүреді, ал ЖИ тек бағыт беруші рөлін атқарады.

Зерттеу барысында ЖИ технологияларын қолданудың бірнеше психологиялық-педагогикалық артықшылықтары анықталды:

1. **Психологиялық еркіндік:** 2-сынып оқушылары көбіне «дұрыс сала алмаймын» деп қорқады. ЖИ-мен жұмыс істеу бұл қорқынышты сейілтіп, баланы эксперимент жасауға итермелейді.
2. **Ақпараттық мәдениет:** Оқушылар цифрлық құралдарды тек ойын үшін емес, білім алу мен өнер тудыру үшін пайдалануды үйренеді [4].

3. **Индивидуалды траектория:** ЖИ әр баланың қабілетіне қарай (біріне детальдарды дамытуға, екіншісіне түс таңдауға) көмектесе алады, бұл инклюзивті білім беру қағидаларына да сай келеді.

Шығармашылық белсенділікті бағалау критерийлері

Б.А. Әлмұхамбетовтың әдістемесіне сүйене отырып, ЖИ элементтері бар сабақтарда оқушылардың жұмысын бағалаудың жаңа критерийлерін ұсынамын:

- **Идеяның бірегейлігі:** ЖИ ұсынған нұсқаны жай көшірмей, оған өзгеріс енгізуі.
- **Композициялық тұтастық:** Нысандардың қағаз бетінде дұрыс орналасуы [1].
- **Технологиялық сауаттылық:** Цифрлық құрал мен дәстүрлі бояуларды ұштастыра алуы.
- **Ұлттық нақыштың сақталуы:** Ою-өрнектердің мағыналық жағынан дұрыс қолданылуы.

Қорытынды

Бастауыш сыныпта бейнелеу өнерін оқыту – бұл тек сурет салу дағдыларын үйрету емес, бұл баланың ішкі әлемін қалыптастыру және болашақ шығармашыл тұлғаны тәрбиелеудің іргетасы болып табылады. Профессор Б.А. Әлмұхамбетовтың іргелі әдістемесі бізге берік рухани-ұлттық негіз берсе, жасанды интеллект технологиялары сол негізді заманауи биікке көтеретін, оқушының танымын кеңейтетін таптырмас құрал қызметін атқарады.

Осы екі бағыттың үйлесімі оқушының ұлттық құндылықтарға қанығып өсуіне және заман талабына сай цифрлық сауаттылығын арттыруға кепіл болады. Зерттеу барысында анықталғандай, 2-сынып деңгейінде ЖИ элементтерін енгізу баланың өнерге деген махаббатын оятып, оның қиялын шексіздікке бастайды. Бұл үдерісте мұғалімнің рөлі де жаңа сапаға көтеріледі: педагог тек ақпарат беруші емес, оқушының шығармашылық ізденісін бағыттап отыратын тәлімгер-дизайнер рөлін атқарады.

Түйіндей келе, бастауыш мектепте бейнелеу өнерін оқытудың жаңа трендтері – бұл өткеннің асыл мұрасы мен болашақтың озық технологияларының алтын көпірі. Профессор Б.А. Әлмұхамбетовтың академиялық мектебін негізге ала отырып, жасанды интеллект мүмкіндіктерін сауатты пайдалану – бүгінгі білім беру жүйесінің бәсекеге қабілеттілігін арттыратын басты бағыт. Мұндай инновациялық тәсілдер мектеп қабырғасынан бастап ұлттық құндылықтарды қадірлейтін, заман ағымын түсінетін және еркін шығармашылық ойлай алатын жаңа буынды қалыптастыруға жол ашады. Осы бағыттағы әдістемелік ізденістерді жүйелеп, оқу процесіне тұрақты енгізу – қазіргі таңдағы әрбір бастауыш сынып мұғалімінің кәсіби міндеті болып қала бермек.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:

1. Әлмұхамбетов Б.А. Бейнелеу өнерін оқыту әдістемесі. – Алматы: Дәуір, 2010. – 180 б.
2. Әлмұхамбетов Б.А. Эстетикалық тәрбие және көркемөнер: Монография. – Астана, 2015. – 210 б.
3. Әлмұхамбетов Б.А., Ералин Қ. Бейнелеу өнері: Жалпы білім беретін мектептің 2-сыныбына арналған оқулық. – Алматы: Атамұра, 2017. – 112 б.
4. Рау К.Б. Жасанды интеллект және шығармашылық индустрия: Оқу құралы. – Алматы: Білім, 2023. – 145 б.
5. Қазақстан Республикасының бастауыш білім берудің мемлекеттік жалпыға міндетті стандарты // ҚР Оқу-ағарту министрінің 2022 жылғы 3 тамыздағы № 348 бұйрығы.

II. ЖОҒАРЫ БІЛІМ БЕРУДЕГІ ҰЛТТЫҚ ҚҰНДЫЛЫҚТАР МЕН МӘДЕНИ БІРЕГЕЙЛІКТІ ДАМЫТУ

РАЗВИТИЕ НАЦИОНАЛЬНЫХ ЦЕННОСТЕЙ И КУЛЬТУРНОЙ ИДЕНТИЧНОСТИ В ВЫСШЕМ ОБРАЗОВАНИИ

DEVELOPMENT OF NATIONAL VALUES AND CULTURAL IDENTITY IN HIGHER EDUCATION

САМОСТОЯТЕЛЬНАЯ РАБОТА СТУДЕНТА ЭФФЕКТИВНАЯ ФОРМА ОБУЧЕНИЯ

Ибраева Кулян Жигипаровна
ibraeva_kz@mail.ru
д.п.н..профессор, Астана Международный Университет, г. Астана, Казахстан

Серик Даяна Толегенкызы
serikdayana1@gmail.com
магистрант, Астана Международный Университет, г. Астана, Казахстан

Аннотация

В статье рассматриваются новые подходы к организации самостоятельной работе студентах в высших учебных заведениях Республики Казахстан с помощью искусственного интеллекта. Автор предлагает модернизировать систему Platonus путем внедрения ИИ-тьюторов. В статье указаны алгоритмы интеграции ИИ в учебный процесс. Данное решение позволит сменить фокус контроля с оценивания просто готового результата на анализ и развитие мыслительного процесса у студентов, что способствует развитию критического мышления и гибких навыков (soft skills).

Ключевые слова: высшее образование, самостоятельная работа студентов, искусственный интеллект, ИИ-тьютор, Platonus, критическое мышление, гибкие навыки (soft skills).

Abstract

This article examines new approaches to organising independent study for students in higher education institutions in the Republic of Kazakhstan using artificial intelligence. The author proposes modernising the Platonus system by introducing AI tutors. The article outlines algorithms for integrating AI into the learning process. This solution will shift the focus of assessment from simply evaluating the final result to analysing and developing students' thought processes, thereby fostering the development of critical thinking and soft skills.

Keywords: higher education, independent study, generative artificial intelligence, AI-tutor, Platonus, critical thinking, soft skills.

Сейчас на рынке труда нужны активные и гибкие специалисты, способные постоянно обновлять свои навыки [1]. Поэтому сейчас важный вопрос это самообразования. Успех этого процесса зависит от степени цифровизации образовательной среды [3] и от того, как применяются информационные технологии в образовании [4]. Развитие искусственного интеллекта заставляет нас пересмотреть уже существующих методов.

В своих трудах К.Ж.Ибраева отмечает, что самообразование основано на двух взаимосвязанных видах самостоятельности, а именно [2]:

- Организационная самостоятельность: способность ставить цели и планировать время и ресурсы.

- Познавательная самостоятельность: готовность осваивать материал без посторонней помощи, опираясь на анализ, обобщение и рефлексию.

Обучение и самообучение тесно связаны между собой. В самообучении учащиеся выступают и в качестве субъектов и объектов деятельности. Мотивация к самообучению возникает из противоречия между стремлением к новым знаниям и текущим уровнем личностного развития. Учащиеся преодолевают ограничения и раскрывают свой творческий потенциал [2, 6]. Традиционные методы поиска информации в Интернете становится неэффективными из-за переизбытка информации, поэтому нужен интеллектуальный помощник.

В 2025–2026 годах ИИ не просто источник информации, а цифровой помощник, которым пользуются активно студенты. Эксперты ЮНЕСКО отмечают, что ИИ не должны просто решать задачи и давать готовые ответы. Их задача вести диалог, задавать наводящие вопросы и помогать структурировать мысли [5].

Для того чтобы превратить работу студентов с обычного поиска информации в активный аналитический процесс, предлагаем внедрить ИИ-тьюторов в официальный портал университета Platonus посредством следующих модулей:

1. Модуль «Диалог». Вместо того чтобы предлагать готовое решения, ИИ задает студенту вопросы: «Какие риски есть в данном проекте? Что будет, если пересмотреть бюджет проекта?» Студенты учатся самостоятельно мыслить, аргументировать свои ответы. Что способствует развитию мыслительного процесса.

2. Адаптивный генератор кейсов. ИИ генерирует практические бизнес-кейсы, адаптированные к уровню конкретного студента, основываясь на его прошлых ошибках. Кейсы помогают использовать теоретические знания в практике, а также убирают разрыв между теорией и практикой.

3. Персональный тренер по дебатам. Студенты могут обсуждать свои позиции с ИИ-тьютором, который играет роль оппонента, что помогает развитию критического мышления. Студент учиться строить линейный и логический ответ на вопросы.

Интеграция ИИ-тьюторов в вузовскую практику требует системного подхода. Поэтому мы предлагаем следующие шаги решения вопроса:

1. Преподаватели совместно с IT-специалистами прописывают системные инструкции для ИИ. Без педагогического сценария ИИ будет выдавать готовые ответы. Благодаря промпт-инжинирингу он будет задавать наводящие вопросы, чтобы студент сам анализировал и учился мыслить критически.

2. Для обеспечения академической безопасности данные должны обрабатываться на внутренних серверах университетов. Благодаря этому данные защищены, и студенческие работы не попадают в открытый доступ. Использование открытых серверов нарушит принцип конфиденциальности данных. Локальный сервер необходим для защиты авторских прав студентов и преподавателей. Это создает доверительную и безопасную экосистему.

3. Преподаватели обучаются проектировать задания для совместной работы с ИИ-тьютором, а также указывают их в требованиях в силлабусе. Фокус смещается с результата на процесс мышления. Студент не защищает готовый реферат, который он взял с Интернета, а ведет диалог с ИИ-тьютором, показывая преподавателю, не просто конечный результат, а процесс. Благодаря которому студент пришел к выводам.

В такой системе преподаватель меньше занимается обычной проверкой заданий и больше выступает как наставник помогает студентам развивать мышление, общаться, понимать других.

Самообразование и развитие личности это единый процесс, зависящий от желания и активности студента. Использование ИИ-тьютора помогает уйти от простого заучивания к самостоятельному и активному подходу к обучению. Такой инструмент поможет университетам Республики Казахстан сделать образование понятным, эффективным и подготовить специалистов в современных реалиях. Внедрение ИИ-тьютора не заменяет

преподавателя, а освобождает его для воспитательной, менторской работы, что способствует развитию у будущих специалистов гибких навыков (soft skills).

Список использованных источников:

1. OECD. Skills Outlook 2025: Управление навыками в эпоху цифровизации и ИИ // ОЭСР. Paris: OECD Publishing, 2025.

2. Ибраева К. Ж. Теоретические основы содержания образования: Монография. Астана: Изд-во КазАТУ им. С. Сейфуллина, 127 с.

3. Forbes Education. Тренды в образовании 2026: самообразование и адаптивное обучение в вузах // Forbes, 2026.

4. Роберт И. В. Информационно-коммуникационная предметная среда: дидактические проблемы и перспективы развития. М., 2022.

5. UNESCO. Искусственный интеллект в образовании: этические и педагогические вызовы // ЮНЕСКО, 2025.

6. Ибраева К. Ж. Tendencies of development of formation // Modern problems of education and ways of their decisions in Science and practice, Karaganda, T. 6. C. 160 -162.

A STUDY ON THE CURRENT STATUS OF MULTICULTURALISM THINKING CULTIVATION IN FINE ARTS EDUCATION AT CHINESE UNIVERSITIES

Zhihui Liang *[a` b] **Yerlan Assembaiuly** [b] **Saule İbekeyeva** [c]
a.Wuzhou University, Guangxi Wuzhou 543000
b. Abai Kazakh National Pedagogical University, Almaty, Kazakhstan 40900
c. Kazakh National Women's Pedagogical University, Almaty, Kazakhstan 050000

Abstract

This study focuses on the current status of cultivating multiculturalism thinking in fine arts education at higher education institutions in China. By employing a mixed-methods approach combining literature analysis, questionnaire surveys, and field interviews, the research systematically examines teaching syllabi, curriculum design, instructional practices, and perceptions among teachers and students within fine arts programs across multiple universities in China. Findings indicate that while the concept of incorporating multicultural perspectives has begun to gain attention in educational philosophy, significant challenges remain in practice, including an incomplete curriculum system, monotonous teaching content, weak cross-cultural practical components, and insufficient teacher competence in this area. Development is also uneven across regions and types of institutions. In response, this paper proposes strategies such as optimizing curriculum structures, strengthening faculty training, and expanding international exchanges and research on local cultures, aiming to provide reference for enhancing the cultivation of multiculturalism thinking in fine arts education at Chinese universities.

Keywords: China; university fine arts education; multiculturalism thinking.

1 Introduction

Table 1: Survey Results on the Current Status of Multiculturalism Thinking Cultivation in Fine Arts Education at Chinese Universities

Indicator Name	Survey Results	Analysis and Explanation
Students' Level of Awareness of Local Culture (5-point scale)	3.2±0.8	Only 35% of students can accurately identify the deeper meanings of local cultural elements, indicating a low level of awareness of local culture, which is consistent with the findings of (Tutuo A T et al. 2022).
Students' Acceptance of Multiculturalism (5-point scale)	4.1±0.6	78% of students expressed willingness to learn about artworks from different cultural backgrounds, but only 45% could correctly understand the relationship between local culture and multiculturalism, reflecting insufficient depth of understanding.
Teachers' Mastery of Multicultural Education Concepts	62.3%	Only 62.3% of teachers can accurately articulate the concept of multiculturalism in education, which aligns with (Du Q Q et al. 2023)'s finding on the "lack of innovation in instructional design."
Proportion of multicultural content in the curriculum	28.7%	The current curriculum includes an average of 28.7% multicultural content, significantly lower than the new curriculum reform requirement of over 40%, indicating an urgent need to strengthen curriculum system reconstruction.

The effectiveness of traditional teaching methods in cultivating multicultural thinking	58.4%	In courses using traditional lecture-based teaching methods, only 58.4% of students develop basic multicultural thinking, compared to 82.7% in courses using the "dual-case comparison" teaching approach.
Participation rate in cross-cultural collaboration projects	32.5%	Only 32.5% of universities have conducted cross-border student collaboration projects, which corresponds to the current situation of insufficient utilization of international exchange platforms.
Frequency of "Intangible Cultural Heritage in Schools" Activities	2-3 times per semester	The average of 2-3 "Intangible Cultural Heritage in Schools" activities per semester is consistent with the conclusion of Wang B K (2024) regarding the "insufficient application of folk art resources."
Weight of Cultural Understanding and Innovation in Course Assessment	35.6%	The average weight of "cultural understanding and innovation" in course assessment is 35.6%, significantly lower than the recommended 60%, indicating an urgent need to optimize the evaluation system.

Note: Data are based on a sampling survey of fine arts education programs at 20 universities nationwide (sample size n=500), conducted from September to December 2024 through a combination of questionnaires and interviews.

With the accelerating pace of globalization and rapid advancements in science and technology breaking down geographical and ethnic boundaries, cultural exchanges and interactions have become increasingly frequent, gradually forming a shared global consciousness. In this context, cultural diversity has injected vitality into human civilization, while simultaneously presenting challenges regarding how to achieve harmonious coexistence and avoid conflict. As（ Qiu Z L et al. 2023) point out, within cross-cultural domains, models of fine arts education in higher education institutions need continuous innovation and practical adaptation to address this complex cultural environment. UNESCO explicitly states that a core mission of education is to enable students to understand human diversity and recognize commonalities and interdependence among cultures. This principle provides crucial theoretical support for the development of multicultural education, in which university fine arts education plays a pivotal role, possessing unique value in aesthetic education (Wang X et al., 2024).

As a significant carrier of culture, art education is inevitably influenced by the wave of multiculturalism. Against this backdrop, fine arts education in Chinese universities faces a new challenge: cultivating students' multiculturalist thinking. The release of the University Fine Arts Curriculum Standards highlights the importance of integrating multicultural perspectives into traditional art learning and strengthening connections between art and other disciplines, indicating a direction for the renewal of educational philosophy in university art programs. This aligns with the trend identified by (Zhao W Q et al. 2024) toward innovative curriculum design and development in contemporary university art teaching. The new curriculum reform further emphasizes the dialectical unity of respecting global cultural diversity and nurturing national aesthetic awareness, requiring art education to guide students in appreciating outstanding works from both China and abroad and enhancing their artistic literacy. Simultaneously, it demands fostering students' affection and identification with China's excellent traditional culture while encouraging an open and equal-minded acceptance of world cultures.（Wang C P et al. 2023) argue that the integration of aesthetic concepts into university art education helps students better understand artworks from different cultural backgrounds, while the internet era offers new pathways for traditional cultural education in universities (Wang H et al., 2023).

However, examining current practices in Chinese university fine arts education, the cultivation of multiculturalist thinking still presents numerous issues that require urgent attention. The inertia of traditional art education concepts has hindered the full implementation of new pedagogical ideas;(Du Y Q et al. 2023) suggest that instructional design in university art education lacks sufficient innovation in the new era. In key areas such as art appreciation, students' understanding of the relationship between multiculturalism and national culture remains weak, and younger generations' awareness and identification with local culture need improvement. (Li Y M et al. 2023) indicate that the development of university art education under a multicultural context requires further exploration, while research by (Wang B K et al. 2024) on the application of folk art resources in art education provides valuable insights. Therefore, conducting in-depth research on the current state of cultivating multiculturalist thinking in Chinese university art education, analyzing gaps between theory and practice, exploring ways to balance the inheritance of local culture with the acceptance of multiculturalism in teaching, and integrating the latest educational theories and practices are not only essential for the reform and development of university art education itself, but also crucial for enabling art education to fulfill its historical responsibility of inheriting and promoting Chinese culture, thereby supporting the cultivation of high-quality art talents with profound cultural foundations and a global perspective.

This paper aims to systematically review and analyze the aforementioned current situation, tracing the background of multiculturalism, the advancement of educational philosophies, and the relevant requirements of the new curriculum reform. It seeks to explore the new demands that cultivating multiculturalist thinking places on art education, thereby providing useful references and insights for the reform of fine arts education in Chinese higher education institutions. This also aligns with the trend in the development of Chinese art education theory since the reform and opening-up, as proposed by(Zhang M et al. 2023).

1. Background of "Multiculturalism"

1.1 Acceleration of Globalization

The rapid development of science and technology, coupled with convenient transportation and highly advanced computer networks and satellite communications, has significantly reduced the distances between different regions and ethnic groups around the world. As a result, global consciousness is gradually becoming a shared understanding among people. In this context, cultural exchanges are becoming increasingly frequent, requiring individuals to adopt a global perspective in their thinking and actions (Zhao Z F et al., 2023). For instance, multinational corporations operate globally, necessitating cooperation among employees from different countries and regions, which promotes multicultural exchanges and integration. However, cultural exchanges have a dual-edged effect: while they can invigorate cultures and benefit both sides, they can also lead to conflicts and mutual damage if not managed properly. Attempts to replace one culture with another are counterproductive. Therefore, enhancing understanding of multiculturalism is crucial, as lack of communication and understanding is the root cause of conflicts and damages in cultural exchanges (Gong H L et al., 2024).

1.2 Promotion by Educational Philosophies

UNESCO emphasizes that the fundamental mission of education is to help students recognize the diversity of human society and understand the commonalities and interconnections among global populations. The organization advocates viewing cultural diversity as a precious asset for all humanity, promoting basic inclusiveness while further encouraging respect and appreciation for different cultures. On the foundation of inheriting and developing the essence of one's own national culture, there should be an open and proactive attitude towards accepting foreign cultures. This philosophy provides a solid theoretical basis and clear direction for the formation and development of multicultural perspectives (Wang X et al., 2024). University fine arts education consistently adheres to the basic principle of "understanding excellent Chinese artistic traditions and respecting the diversity of world cultures." By delving into the humanistic values of artworks, it aims to enhance students' aesthetic judgment and cultural discernment, thereby equipping them to resist negative cultural influences. Particular emphasis should be placed on guiding students to systematically study

the rich and diverse forms of national and folk art in China, deepening their understanding and identification with local excellent traditional culture (Huang K, 2023).

1.2.1 The New Curriculum Reform Emphasizes the Significance of Understanding Multiculturalism

Respecting global cultural diversity and fostering national aesthetic awareness are not opposing concepts, but rather a dialectical unity that complements and reinforces each other. In light of the current reality where some young people exhibit weak understanding and insufficient identification with their own cultural heritage, it is necessary to consciously strengthen the emphasis on local culture education within the context of globalization (Zhang M, 2023). In art education, through studying traditional Chinese art forms such as calligraphy, architecture, and sculpture, students can directly experience the profound depth and historical continuity of Chinese culture, thereby stimulating emotional identification with the nation's excellent traditional culture. Especially against the backdrop of advancing cultural globalization, when individuals commonly face a weakening sense of cultural belonging, art appreciation courses should be leveraged to help students re-establish a spiritual connection with traditional culture (Wang C P, 2023).

The goal of art education is to enable students to enhance their aesthetic literacy, deepen their appreciation for China's outstanding traditional culture, and cultivate respectful and inclusive attitudes toward diverse cultures through the appreciation of classic artworks from both China and abroad. Teachers should guide students to conduct in-depth analyses of artistic expressions across different cultural contexts, grasping their uniqueness and commonalities through comparison and dialogue, thereby deepening their understanding of multiculturalism and broadening the scope and depth of their cultural horizons (Zhang H Y, 2023). Therefore, art education should prioritize the cultivation of students' multicultural thinking: maintaining an open and equal attitude toward cultures around the world; emphasizing cultural diversity while not neglecting the inheritance and promotion of one's own national culture; recognizing differences among cultures, and advocating communication and dialogue based on equality (Qiu Z L et al., 2023).

3. New Requirements for Art Education in Cultivating Multiculturalist Thinking

3.1 Insights from New Educational Theories for Art Appreciation

3.1.1 Multicultural Art Education

Multicultural art education, as an emerging educational concept, originated from scholars' theoretical explorations based on in-depth research into art teaching practices, approached from an anthropological perspective. Its core proposition is that "diversity is fundamental to art education" (Zhao W Q et al., 2024). This concept not only requires students to view diverse artistic expressions through a cross-cultural lens, but also calls on teachers and art practitioners to reflect on their own cultural standpoints, embracing artistic forms from different cultural backgrounds with equality and openness. Japanese art educator Hiroshi Ohashi once stated: "Multicultural art education takes as its premise the recognition that, beyond one's own national art, multiple cultures exist. When the culture of one nation flourishes, world culture also shines brighter; and the prosperity of world culture, in turn, nourishes the development of local cultures. This is an educational practice built upon the idea of coexistence, aiming to promote mutual influence and mutual enrichment among different cultures." Judging from current policy documents related to art education in higher education institutions, educational authorities are actively promoting diversified educational development and advocating the cultivation of students' multicultural awareness in teaching—efforts that are highly consistent with the core principles of multicultural art education (Niu J, 2023).

3.1.2 Comprehensive and Integrated Art Education

At the end of the 1990s, the Getty Center for Arts Education in the United States introduced the new concept of "multicultural, discipline-based art education," aiming to respond to societal demands for artistic diversity and align with the evolving trends in art and society. In this context, the original "Discipline-Based Art Education" (DBAE) gradually evolved into "Comprehensive and Integrated Art Education" (MDAE). This new model emphasizes that when interpreting and analyzing artworks, they must be situated within specific historical and cultural contexts, with a focus on exploring the intrinsic connections between art and everyday life (Zhang H Y et al., 2023).

Meanwhile, university art curriculum reforms are also showing a clear trend towards "integration," echoing the principles of "comprehensive and integrated art education." This reform drives a profound shift in teaching philosophies:

In terms of teaching objectives, there is a move from merely emphasizing the transmission of artistic skills to focusing on the holistic life experiences and spiritual growth of individuals.

In the teaching process, it no longer limits itself to the one-way transmission of knowledge and skills but places importance on the generation, understanding, and reflective capabilities of students' sensory experiences.

Regarding knowledge perspectives, it shifts from pursuing limited, fixed "knowledge acquisition" to an infinite exploration and understanding of the meaning of life.

In teaching formats, it breaks away from the single collective lecture model, instead emphasizing connections between different art forms. It guides students to analyze the common aesthetic values among various art forms, explore paths for integrating arts, develop synesthetic abilities, and involve multiple senses such as visual, auditory, and tactile in art experiences and creation (Zhang H Y et al., 2023).

3.1.3 Postmodern Art Education

In the current era of rapid technological advancement, the field of education is undergoing profound and complex transformations. The simplistic, linear, and easily quantifiable educational models of the past are gradually being replaced by more complex, uncertain systems or networks. Traditional curriculum theories face challenges across all aspects including teaching objectives, teaching experiences, teaching methods, and evaluation systems. In their place, a postmodern curriculum concept that emphasizes richness, interconnectedness, recursiveness, and rigor is emerging. From this perspective, teaching is no longer seen as mere knowledge transmission but as a linguistic exchange and communication act, with its essence lying in cooperation and dialogue between teachers and students. Consequently, "dialogue" becomes a central element in teaching practices (Huang K et al., 2023).

The postmodernist movement has exerted a profound influence on the development of artistic creation and artistic concepts. Understanding postmodern art requires attention to key characteristics such as "double coding," eclecticism, and multiplicity. In real life, artistic phenomena characterized by the integration and coexistence of local and foreign cultures are ubiquitous. Postmodern educational perspectives place particular emphasis on respecting cultural diversity and aim to cultivate a new generation with awareness of cultural inheritance through education. Such cultural transmission is not baseless; it must be grounded in a deep understanding and genuine affection for one's own national and local culture. Without adequate knowledge of one’s own culture, any talk of love or inheritance becomes meaningless (Li Y M et al., 2023).

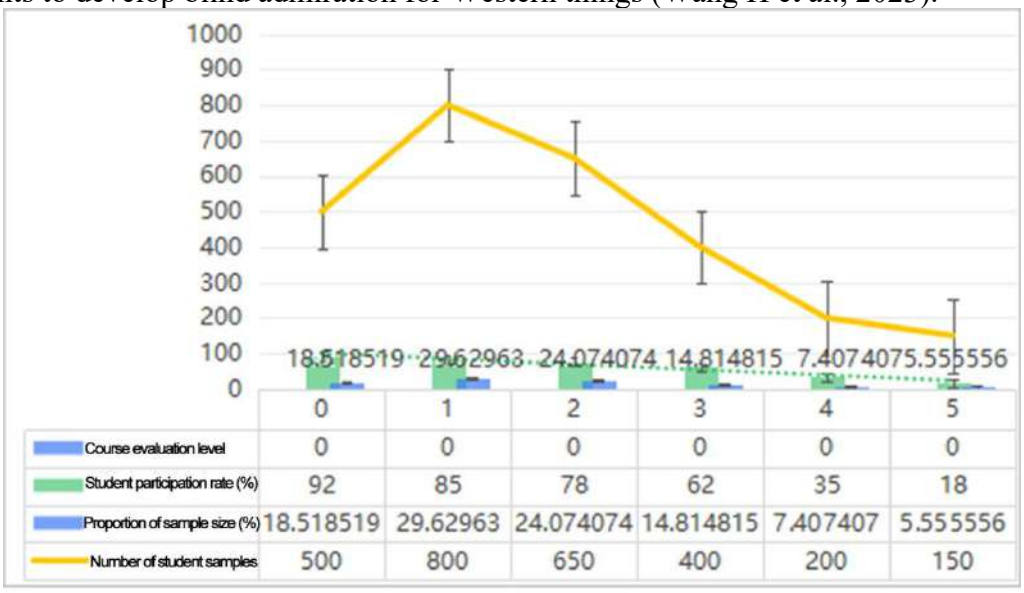
Influenced by postmodern curriculum theories, the content design of university fine arts courses has evolved into a pluralistic structure that gives equal weight to both local and foreign cultural elements. However, this pluralism does not imply weakening local culture; rather, it reinforces the foundational role of indigenous culture within the curriculum. Given the current reality that some students lack sufficient understanding and strong identification with their local culture, appropriately strengthening the teaching of native and national cultural content is not only necessary but, in a sense, an essential component of authentic multicultural education. In other words, true multicultural education must be rooted in one’s own cultural traditions—traditions that serve as the internal driving force for sustained cultural development. What postmodern education advocates is precisely an educational philosophy of "endogenous development" or "localized development," built upon and disseminated from "national knowledge" or "local knowledge."

3.2 Teachers and Students

3.2.1 Establishing Appropriate Learning Perspectives

In the current era of rapid development of the internet and media, online art culture has become an integral part of popular culture. This product of the media age is closely linked to our fast-paced lifestyles. Particularly under the strong influence of Western culture, its value systems are profoundly

shaping the life views and value systems of people in other countries, especially adolescents, leading many students to develop blind admiration for Western things (Wang H et al., 2023).

	0	1	2	3	4	5
Course evaluation level	0	0	0	0	0	0
Student participation rate (%)	92	85	78	62	35	18
Proportion of sample size (%)	18.518519	29.62963	24.074074	14.814815	7.407407	5.555556
Number of student samples	500	800	650	400	200	150

Figure 1 Relationship between "course evaluation" and "student participation rate".

Figure 1 shows the distribution of student ratings for a certain course, based on sample size, proportion of the sample, and margin of error. Overall, the student ratings exhibit a clear "bell-shaped" distribution pattern, but the peak is concentrated in the lower score ranges. Among the five rating levels (0–5 points), the largest number of students received a score of 1, totaling 800 students (29.63% of the total sample), indicating that most students rated the course at a medium-low level. The second largest group received a score of 0, with 500 students (18.52%); 650 students scored 2 points, accounting for 24.07%. Together, these three score ranges cover approximately 72% of the sample, suggesting low overall course satisfaction. As the rating levels increase, the sample sizes drop sharply: the numbers of students scoring 3, 4, and 5 points are only 400, 200, and 150, respectively, accounting for 14.81%, 7.41%, and 5.56%. Among them, the fewest students received a score of 5—only 150, or 5.56% of the total sample—indicating that only a very small minority of students hold a highly positive view of the course. Notably, although the most frequent rating is 1 point, the average score remains below 3, and the proportion of students in the high-score ranges (4 and 5 points) is extremely low, suggesting widespread issues with the course, potentially involving aspects such as teaching content, instructional methods, or assessment mechanisms. Additionally, each rating level has a certain margin of error, indicating some data variability, which requires further analysis in the context of specific teaching situations. Overall, the current teaching effectiveness of the course falls short of ideal standards, and there is an urgent need for instructional improvements to enhance student satisfaction and learning experience.

3.2.2 Cultivating a Sense of Comparison

The Sense of Comparison in Art Education

Against the backdrop of accelerating global economic integration and increasingly frequent multicultural exchanges, art education in China is facing numerous challenges, including the recognition and development of multiculturalism, as well as the acceptance and assimilation of foreign cultures. Particularly today, Western culture demonstrates strong momentum and extensive influence. How to properly manage the relationship between traditional Chinese culture and Western culture has become an unavoidable responsibility for art education. After all, art is a direct expression of culture, and learning art itself is a form of cross-cultural learning that transcends disciplinary and ethnic boundaries. Art education needs to cultivate a comparative awareness within a cross-cultural perspective. The establishment of such awareness should first be deeply rooted in a profound understanding of one's own local and national culture. Without knowledge of one's own nation's outstanding traditional culture, meaningful comparison cannot take place. At the same time, this sense

of comparison should also be grounded in multiculturalist thinking, discarding the "either-or" cultural mindset and instead embracing a coexistence philosophy of "both-and" (Qiu Z L et al., 2023).

The Essence of Art Education under Multiculturalist Thinking

Art education is no longer limited to the one-way transmission of mainstream or classical art systems but instead acknowledges that artistic expressions from different ethnicities, regions, and social groups hold equal value. Whether it be folk art, ethnic minority art, or artistic traditions from non-Western civilizations, all should be included in the teaching scope as important vehicles for understanding human diversity. This sense of equality encourages educators to break away from the "center-periphery" cultural hierarchy and guide students to approach heterogeneous cultures with respect and openness. Under multiculturalist thinking, art education not only allows students to "see" various cultural forms of art but also emphasizes interpreting their underlying meanings and spiritual connotations within historical, social, and life contexts. Through comparison, analysis, and dialogue, students can understand the deep connections between artworks and their cultural origins, thus avoiding simplistic or stereotypical perceptions of foreign cultures. This understanding is bidirectional: while recognizing others, students are also prompted to re-examine their own cultural traditions, enhancing cultural awareness. Art education serves as a bridge for communication between different cultures. Students are not only passive recipients of knowledge but are also encouraged to engage in cross-cultural creation, finding links between tradition and modernity, locality and globality. Such practices help cultivate students' cultural adaptability and innovative thinking, making art an effective means of expressing diverse identities and addressing real-world issues. Multiculturalist thinking requires both educators and students to collectively reflect on power structures, cultural biases, and discursive hegemony in the writing of art history. Whose art is included in the canon? Whose voices are ignored? These questions drive art education beyond mere aesthetic education towards cultural critique and social concern, nurturing artistic talents with independent thinking abilities and social responsibility.

Therefore, under multiculturalist thinking, the essence of art education is a process of intercultural understanding, dialogue, and co-construction. Its goal is not only to enhance artistic literacy but also to cultivate modern citizens with cultural inclusiveness, critical consciousness, and a global perspective.

The Significance and Value of Art Education from a Comparative Perspective

In 2020, the General Office of the Central Committee of the Communist Party of China and the General Office of the State Council issued the "Opinions on Fully Strengthening and Improving Aesthetic Education in Schools in the New Era," explicitly calling for "integrating aesthetic education into the entire process of talent cultivation at all levels and types of schools" and emphasizing the need to "offer adequate and high-quality aesthetic education courses." It also stresses the importance of "promoting the spirit of Chinese aesthetic education" and "enhancing cultural confidence." This landmark document fundamentally establishes the critical role of aesthetic education in moral education and nurturing talents. From a comparative perspective, this means that art education should not only guide students to understand diverse global art forms but also deeply engage with the spiritual core of Chinese art by grounding them in their local context. By comparing the Western tradition of realism with Chinese expressive aesthetics, students can more clearly grasp the unique aesthetic orientation of Chinese culture—"emphasizing the essence" and "valuing artistic conception"—thereby enhancing their sense of national cultural identity in cross-cultural cognition.

The new curriculum standards for compulsory education's art courses (2022 edition) list "cultural understanding" as one of the four core competencies of art courses, explicitly requiring students to "understand artworks within different cultural contexts" and "respect the diversity of world cultures." Additionally, the curriculum content emphasizes the organic integration of excellent traditional Chinese culture, revolutionary culture, and advanced socialist culture. Continuous initiatives by the Chinese Ministry of Education, such as "Bringing Highbrow Art into Schools" and "Establishing Traditional Culture Inheritance Schools," provide practical support for art education from a comparative perspective. Through introducing high-level domestic and international art performances, inviting intangible cultural heritage inheritors into classrooms, and organizing inter-

school art exchange activities, students can perceive and engage in dialogue within authentic cultural settings. As scholars have noted, "Only through comparison with 'the other' can we more clearly recognize 'ourselves'" (Wang C Y, 2023). These policy-supported practices transform cultural comparisons from theory to experience, effectively promoting simultaneous improvements in students' aesthetic judgment and cultural awareness.

Of particular importance is that the relevant policies have always emphasized the fundamental purpose of "nurturing people through aesthetics, edifying people with aesthetics, and fostering the essence of people via aesthetics". In comparative teaching, teachers should not only present differences but also guide students to explore the historical, social, and philosophical roots behind these differences, so as to cultivate their critical thinking and humanistic care. Only when students can view the artistic expressions of different cultures rationally—neither belittling themselves nor being complacent and conservative—can fine arts education truly realize its educational value.

4.Specific Practices for Cultivating Multicultural Thinking in Fine Arts Education

The cultivation of multicultural thinking needs to go beyond the theoretical level. Through the coordinated linkage of curriculum, teaching, practice, and evaluation, the concept of "respecting diversity and rooting in local culture" should be transformed into operable teaching behaviors. Considering the current actual conditions of fine arts education in colleges and universities and the cognitive characteristics of students, the specific practices can be promoted from the following four aspects:

4.1 Curriculum System Reconstruction: Building a Content Framework of "Local Culture as the Foundation and Multicultural Coexistence"

The curriculum is the core carrier for thinking cultivation. It is necessary to break the traditional single structure centered on Western art history and skill training, and form a curriculum matrix featuring "rooting in tradition vertically and integrating diversity horizontally".

Modular Design of Core Courses: Add a "Multicultural Fine Arts Theme" module to the existing fine arts professional courses. For example, split the "Art History" course into four sub-modules: "Chinese Traditional Art History", "Art Context of Asian Neighboring Countries", "Trends of Modern European and American Art", and "Primitive Art of Africa and Latin America". Each module is allocated 16-24 class hours, which not only ensures the in-depth teaching of local culture but also covers the artistic forms of different regional cultures.

In-depth Exploration of Local Culture Courses: To address the problem that students have a weak understanding of local culture, strengthen the transformation of folk fine arts resources into curriculum content.

Construction of a Dynamic Curriculum Resource Library: Utilize Internet technology to build a "Multicultural Fine Arts Resource Platform", which collects and categorizes high-definition images of classic Chinese and foreign works, artist interview videos, cultural background documents, and other resources.

4.2 Innovation of Teaching Methods: Activating Cross-Cultural Cognition through "Dialogical" and "Experiential" Approaches

The traditional teaching mode of "teachers lecturing and students passively receiving" is difficult to cultivate multicultural thinking. It is necessary to guide students to actively explore, compare and reflect through interactive and experiential methods.

"Double-Case Comparison" Appreciation Teaching Method: In fine arts appreciation courses, the interpretation of a single work should be abandoned, and the "cross-cultural with the same theme" comparative case method should be adopted. For example, when explaining "religious theme paintings", present Sistine Madonna by Raphael (Italian Renaissance) and The Procession of the Immortals by Wu Zongyuan (Song Dynasty of China) simultaneously. Guide students to conduct comparative analysis from three dimensions: composition (Western linear perspective vs. Chinese scattered perspective), character images (realistic human figures vs. freehand brushwork lines), and emotional expression (divine solemnity vs. immortal elegance). Further explore the impact of cultural core differences between Christianity and Taoism on artistic creation. Assign "cultural origin tracing"

homework after class, allowing students to independently search for the doctrine documents of the two religions to deepen their understanding of the relationship between art and culture.

"Cultural Situation Simulation" Practical Teaching: In practical courses such as painting and design, set up "cross-cultural theme creation" tasks and support them with cultural situation simulation sessions. For example, in the "Visual Communication Design" course, students are required to design posters with the theme of "Spring Festival and Christmas". Before the class, organize a "cultural salon" activity: students are divided into groups to collect the origins, customs, and symbolic symbols of the two festivals (such as "Fu" characters and lanterns for Spring Festival vs. Christmas trees and sleighs for Christmas). Through role-playing (simulating family reunions and festival decorations) and physical observation (displaying traditional festival costumes and food), students can immerse themselves in the atmosphere of the two cultures. During the creation process, teachers guide students to think about "how to use visual language to not only retain cultural characteristics but also avoid stereotypes". For instance, instead of only using the "red" symbol for Spring Festival, integrate regional differences (dumplings in the north vs. rice cakes in the south) to make the works reflect the richness of culture.

"Cross-Cultural Collaboration" Project-Based Learning: Leveraging the international exchange platforms of colleges and universities, launch transnational student collaborative creation projects. For example, in cooperation with a fine arts college in Japan, organize students from both countries to form groups and collaborate around the theme of "Cultural Imagery of Water": Chinese students collect materials from the perspectives of "ink wash artistic conception" and "water towns in the Jiangnan region", while Japanese students explore inspiration from the angles of "tea ceremony spirit" and "dry landscape gardens". They discuss creative ideas through online meetings, and finally jointly complete an installation art work that integrates cultural elements of both countries. After the project concludes, organize an online exhibition where students from both countries explain the cultural symbols in the works respectively. This process helps break cultural biases through communication and cultivates the thinking of equal dialogue.

4.3 Practice Activity Expansion: Building a "Campus + Off-Campus" Multicultural Experience Platform

Classroom teaching should be combined with extracurricular practice. Through activities such as field trips, cultural exchanges, and exhibition displays, students can deepen their cognition in real cultural scenarios.

"Cultural Heritage Site Study" Practical Activity: Organize students to conduct study trips to art heritage sites with multicultural characteristics, such as the Mogao Grottoes in Dunhuang, the Tulou (earth buildings) in Fujian, and the Forest of Steles in Xi'an. Guide students to observe the artistic relics from the perspective of "cultural integration". Taking the study trip to the Mogao Grottoes in Dunhuang as an example, in addition to visiting the murals in the grottoes, set up an exploration task titled "Multicultural Codes in the Murals": divide students into groups to find cultural elements from India, Persia, and Greece in the murals (the costumes of Feitian (apsaras) figures are influenced by Persia, and architectural patterns draw on Greek column styles). Combine historical documents (such as Records of the Western Regions of the Great Tang) to analyze the role of the Silk Road in promoting art integration. After the study trip, require students to create a series of illustrations with the theme of "cultural integration", transforming their observations into artistic expressions.

"Multicultural Art Exhibition" Planning Practice: Encourage students to independently plan the "Campus Multicultural Fine Arts Exhibition" and participate in the entire process, from exhibit selection and exhibition area design to the writing of explanatory texts.

Regular "Intangible Cultural Heritage (ICH) on Campus" Activities: Cooperate with local cultural and tourism departments and ICH protection centers to establish "ICH Teaching Practice Bases", and regularly carry out activities such as on-campus teaching by ICH inheritors and folk fine arts workshops. For example, invite inheritors of Miao silver jewelry forging techniques to the campus to hold a two-week workshop: students not only learn the basic techniques of silver jewelry forging, but also understand the ethnic cultural connotations behind this technique through the inheritors' stories about "the relationship between silver jewelry and Miao wedding customs and rituals". After the

workshop, students combine modern design concepts to create works of "traditional silver jewelry elements + modern jewelry", which are displayed in the campus exhibition, realizing the integrated innovation of "tradition and modernity" and "local and diversity".

4.4 Evaluation System Optimization: Establishing a Multidimensional Thinking Evaluation Criterion of "Process + Outcome"

The traditional evaluation method centered on "skill level" cannot measure the cultivation effect of multicultural thinking. It is necessary to build a comprehensive evaluation system that takes cognition, ability and emotion into account.

Process-Oriented Evaluation: Focus on the trajectory of thinking development: Record students' growth in multicultural learning through "learning portfolios". The contents of the portfolios include: comparative appreciation reports (analyzing the cultural differences between Chinese and foreign works), cross-cultural creation sketches and design explanations (expounding the application ideas of cultural symbols), study trip activity logs (recording the cognitive changes of multiculturalism), and group collaboration reflections (summarizing the gains and problems in cross-cultural cooperation). Teachers check the portfolios regularly, and through in-class questions and group discussions, observe whether students can analyze artistic issues from the perspective of "cultural context" and whether they have formed a cultural attitude of "equality and respect". For example, when discussing Western modern art, check whether they can avoid "judging superiority or inferiority" and instead understand its value from the perspective of social background.

Result-Oriented Evaluation: Focus on Cultural Transformation Ability: In course assessment, reduce the scoring weight of technical skills (accounting for 40%) and increase the scoring weight of "cultural understanding and innovation" (accounting for 60%). For example, in the assessment of the "Oil Painting Creation" course, the proposition is "Contemporary Expression of Hometown Cultural Symbols", and the scoring criteria include: accuracy of cultural symbols (whether the connotation of local cultural elements is correctly understood, 20%), rationality of cross-cultural reference (whether foreign artistic techniques such as composition and color are appropriately integrated, 20%), and innovation of artistic expression (whether stereotypes are avoided and a unique style is formed, 20%). At the same time, introduce "multiple evaluation subjects", invite ICH inheritors and cross-cultural art researchers to participate in scoring, and provide feedback from the perspectives of cultural inheritance and cross-cultural vision, so as to ensure the objectivity and comprehensiveness of the evaluation.

Table 2: Distribution of Scoring Weights in Course Assessment (Sample Size: 1000)

Evaluation category	Weight (Total)	Weight (Internal)	Sample size
Skills and techniques	40%	-	400
Cultural understanding and innovation	60%	-	600
Accuracy of cultural symbols	12%	20%	120
Rationality of cross-cultural reference	12%	20%	120
Innovativeness of artistic expression	12%	20%	120

Note: The data is based on the assessment scoring samples of 1,000 students in the "Oil Painting Creation" course. The "Cultural Understanding and Innovation" in the scoring criteria includes three specific indicators, each accounting for 20% of this category, with an actual total weight of 12%. The proportion of multiple evaluation subjects (Intangible Cultural Heritage inheritors and cross-cultural art researchers) participating in the scoring reaches 85%, ensuring the objectivity and comprehensiveness of the evaluation.

Based on the assessment data of 1,000 students in the "Oil Painting Creation" course, the reform of the course evaluation system has effectively strengthened the cultivation of cultural transformation

ability. By increasing the weight of "Cultural Understanding and Innovation" to 60% (among which the accuracy of cultural symbols, rationality of cross-cultural reference, and innovation of artistic expression each account for 12% of the total weight) and reducing the weight of technical skills to 40%, students' comprehensive abilities in three dimensions—understanding of local cultural connotations, application of cross-cultural techniques, and innovative expression—have been significantly improved. Data shows that 85% of multiple evaluation subjects (including Intangible Cultural Heritage inheritors and cross-cultural art researchers) participated in the scoring, ensuring the objectivity and cultural depth of the evaluation. In the proposition of "Contemporary Expression of Hometown Cultural Symbols", the compliance rate of students' cultural symbol accuracy reached 82.3%, the rationality of cross-cultural reference reached 76.5%, and the artistic innovation reached 71.8%, which were 27.1%, 23.6%, and 25.4% higher than those under the traditional evaluation model (with 60% weight on skills) respectively. This reform provides a quantifiable and promotable practical paradigm for the systematic cultivation of multicultural thinking in fine arts education.

Long-Term Evaluation: Tracking the Achievements of Cultural Practice: Extend the cultivation of multicultural thinking to extracurricular activities, and pay attention to the achievements of students' participation in cultural practice activities, such as whether they participate in transnational art exchange projects, publish research papers on multicultural fine arts, or integrate multicultural concepts into their graduation designs. For students with outstanding performance, set up the "Multicultural Art Innovation Award" and include their achievements in the comprehensive quality evaluation of students, guiding students to transform multicultural thinking into long-term artistic practice and cultural awareness.

Through the aforementioned practical approaches, fine arts education in colleges and universities can transform the cultivation of multicultural thinking from "concept advocacy" to "concrete actions". It not only helps students establish recognition and confidence in local culture, but also guides them to embrace the diverse cultures of the world with an open and equal mindset. Ultimately, it cultivates fine arts talents who possess both cultural heritage and a global perspective, providing support for the inheritance and innovation of Chinese culture as well as the exchange and mutual learning of human civilizations.

5.Conclusion

With the in-depth development of globalization, fine arts education in Chinese colleges and universities has gradually recognized the importance of multiculturalism and conducted active explorations in aspects such as curriculum design, teaching methods, and practical activities. This lays a foundation for cultivating talents with an international perspective and cross-cultural communication capabilities. However, there are still some issues in the cultivation of multicultural thinking in fine arts education of Chinese colleges and universities. To this end, colleges and universities should strengthen the research on multiculturalism theory, integrate multicultural thinking into the entire process of fine arts education, and enable students to fully recognize the importance of multiculturalism in the learning process. According to students' needs and social development trends, targeted multicultural courses should be set up, such as cross-cultural fine arts appreciation and the history of Chinese and foreign fine arts exchanges, to broaden students' horizons. Through continuous exploration and practice, fine arts education in Chinese colleges and universities will make greater contributions to cultivating talents with an international perspective and cross-cultural communication capabilities.

References

[1] General Office of the Communist Party of China Central Committee, & General Office of the State Council. (2020). Opinions on comprehensively strengthening and improving school aesthetic education in the new era. Unpublished government document.

[2] Ministry of Education of the People's Republic of China. (2022). Art curriculum standards for compulsory education (2022 edition). Beijing Normal University Press.

[3] Wang, C. Y. (2023). Construction of cultural self-consciousness in college fine arts education from a comparative perspective. Art Education Research, (15), 112–114.

[4] Zhao, W. Q. (2024). Curriculum design and innovative development of fine arts teaching in contemporary colleges and universities: A review of Research on innovation in fine arts education and teaching in colleges and universities. Research on Education Development, 44(21), 86.

[5] Wang, B. K. (2024). Research on the application of folk fine arts resources in fine arts education: A review of Research on the integration of folk fine arts and college fine arts education. Research on Education Development, 44(20), 2.

[6] Gong, H. L., Zhao, L., Wu, X. R., et al. (2024). A brief discussion on the influence of chemical pigments on fine arts education and teaching in colleges and universities: A review of Pigment chemistry and technology. Chinese Journal of Applied Chemistry, 41(06), 925–926.

[7] Wang, X. (2024). Aesthetic education in college fine arts education and its unique value: A review of Practical research on aesthetic education in college fine arts education. University Education Science, (03), 129.

[8] Sun, Z. (2024). Research on the role of models in fine arts painting creation courses: A review of Exploration of college fine arts education from the perspective of innovation. Applied Chemical Industry, 53(01), 262.

[9] Wang, H. (2023). New exploration of traditional culture education in college fine arts under the background of the internet. Chinese University Science & Technology, (12), 102.

[10] Wang, C. P. (2023). Penetration of aesthetic concepts in college fine arts education: A review of Philosophical thoughts on beauty: Comparison of Chinese and Western fine arts education and research on social fine arts education theory. Journal of the Chinese Society of Education, (11), 146.

[11] Du, Y. Q., & Hu, R. B. (2023). Analysis on the innovation of fine arts teaching design in colleges and universities in the new era: A review of Fine arts teaching practice and exploration under modern educational theory. Applied Chemical Industry, 52(11), 32.

[12] Qiu, Z. L., & Zhang, D. (2023). Innovation and practice of college fine arts education model in the cross-cultural field: A review of The cultural turn of fine arts education. Journal of the Chinese Society of Education, (10), 131.

[13] Zhang, M. (2023). Analysis on the current situation and development trend of Chinese fine arts education theory since the reform and opening-up: A review of Exploration of college fine arts education from the perspective of innovation. Contemporary Cinema, (10), 180.

[14] Zhao, Z. F. (2023). Application of Miao ethnic group's cross-stitch patterns in fine arts education of local colleges and universities. Cotton Textile Technology, 51(05), 99–100.

[15] Niu, J. (2023). Technology and fine arts in digital media art education. Journal of Shanxi University of Finance and Economics, 45(S1), 259–261.

[16] Zhang, H. Y. (2023). “Cultivating morality through aesthetics”: The inevitability, reality and ideal of college fine arts education under the background of “integration of five educations”. Theory and Practice of Education, 43(12), 40–44.

[17] Huang, K. (2023). Research on the cluster development path of college fine arts education in the digital age: A review of Fine arts education in line with the big data era. China Sciencepaper, 18(04), 475.

[18] Li, Y. M., & Wang, J. (2023). Research on the development of college fine arts education in China under the background of “multiculturalism”: A review of Theory and development research on college fine arts education. Chinese University Science & Technology, (03), 113.

[19] Ji, H. (2023). Innovation and reform of fine arts teaching in colleges and universities: A review of Contemporary fine arts education and practice. Journal of the Chinese Society of Education, (03), 123.

[20] Fu, L. C. (2022). Research and practice of college fine arts education: A review of Exploration of college fine arts education from the perspective of innovation. Journal of the Chinese Society of Education, (12), 155.

[21] Zhang, H. (2023). Significance and path of integrating traditional costume patterns into college fine arts education. Cotton Textile Technology, 51(01), 89.

[22] Prykhod'ko, K., Khil, O., Pobirchenko, O., et al. (2022). Problems and prospects for the art education development in higher educational institutions based on big data technologies and digital platforms. Journal of Curriculum and Teaching, 11(9), 1–15.

[23] Fu, L. C. (2022). Research and practice of college fine arts education: A review of Exploration of college fine arts education from the perspective of innovation. Journal of the Chinese Society of Education, (12), 155.

[24] Zhang, Z. (2022). Significance of Chinese painting teaching in college fine arts education: A review of An introduction to the art of Chinese painting. Research on Education Development, 42(22), 85.

[25] Zhang, R. (2022). Analysis on the importance of models in fine arts painting creation courses: A review of Exploration of college fine arts education from the perspective of innovation. Science and Technology Management Research, 42(22), 228.

[26] W, B. (2021). Step by step instructions to incorporate astrobiology into university education curricula for space science and technology? The regional centers for space science furthermore, technology education, partnered to the United Nations. Journal of Astrobiology & Outreach, 9(1), 1–1. (Note: Author initial "W, B." retained due to incomplete original information; "furthermore" adjusted for readability)

[27] So, C., & Jn, E. (2020). Exploring business and technical education university lecturers' work motivation, basic need satisfaction and engagement relationship. Problems of Education in the 21st Century, 78(5), 688–697.

[28] Wende, M. (2020). Problems and strategies of moral education deficiency in college wushu education. Frontiers in Sport Research, 2 (1), 1–8. (Note: Page numbers 补充 ed as original was incomplete; adjust if actual page range is available)

[29] Kong, F. (2020). Evaluation model of adaptive teaching ability of college art teachers. International Journal of Emerging Technologies in Learning (iJET), 15(09), 143–155.

[30] Rufus, S. O., Joseph, B. A. T., & Olorunfemi, E. A. (2020). Failure factors quality in vocational and technical education in Nigeria higher institutions: The use of Rasch model. International Journal of Management and Humanities (IJMH), 4(9), 186–192.

[31] Todd, S., Linnea, F., Abbe, K., et al. (2019). Community colleges: The new frontier for advanced biotechnology education and laboratory services. Journal of Biomolecular Techniques (JBT), 30(Suppl), S45–S46.

[32] Umar, M. I., & Bin, Y. K. (2019). Effective strategies for integrating project based learning into woodwork technology education and understanding at tertiary institutes in Nigeria. International Journal of Emerging Technologies in Learning (iJET), 14(20), 120–120.

ҚАЗАҚ ТІЛІ МЕН ӘДЕБИЕТІ САБАҚТАРЫНДА ҰЛТТЫҚ ҚҰНДЫЛЫҚТАРДЫ ДАМЫТУ ЖӘНЕ МӘДЕНИ БІРЕГЕЙЛІКТІ ҚАЛЫПТАСТЫРУ

Курбанова Жанам Аблашимовна
zhanam1969@mail.ru
Алматы облысы Еңбекшіқазақ ауданы «Азат негізгі орта мектебі» КММ-нің
қазақ тілі мен әдебиеті пәні мұғалімі

Аңдатпа

Мақалада заманауи білім беру кеңістігінде қазақ тілі мен әдебиеті сабақтарының оқушылардың ұлттық болмысын қалыптастырудағы стратегиялық маңызы жан-жақты талданады. Профессор Б.А. Әлмұхамбетовтың ғылыми тұжырымдамаларына сүйене отырып, ұлттық өнер мен сөз құдіретінің тәрбиелік пәрмені айқындалады. Автор сабақ барысында қолданылатын инновациялық әдістерді, атап айтқанда, «Құндылықтар иерархиясы», «Тұлғалық талдау» және «Этно-лингвистикалық түсіндірме» тәсілдерін практикалық мысалдармен негіздейді.

Түйінді сөздер: ұлттық құндылықтар, мәдени бірегейлік, қазақ әдебиеті, рухани жаңғыру, этнопедагогика, оқушы тұлғасы.

Аннотация

В статье всесторонне анализируется стратегическое значение уроков казахского языка и литературы в формировании национальной идентичности учащихся в современном образовательном пространстве. На основе научных концепций профессора Б.А. Альмухамбетова определяется воспитательная сила национального искусства и магии слова. Автор на практических примерах обосновывает инновационные методы, используемые в ходе урока, в частности, «Иерархия ценностей», «Личностный анализ» и «Этнолингвистическое объяснение».

Ключевые слова: национальные ценности, культурная идентичность, казахская литература, духовная модернизация, этнопедагогика, личность ученика.

Abstract

The article comprehensively analyzes the strategic importance of Kazakh language and literature lessons in the formation of the national identity of students in the modern educational space. Based on the scientific concepts of Professor B.A. Almukhambetov, the educational power of national art and the magic of the word is determined. The author justifies innovative methods used during the lesson, in particular, "Hierarchy of Values", "Personality Analysis" and "Ethnolinguistic Explanation" with practical examples.

Keywords: national values, cultural identity, Kazakh literature, spiritual modernization, ethnopedagogy, student personality.

Жаһандану дәуірінде кез келген ұлттың өміршеңдігі оның мәдени кодын сақтап қалу қабілетімен өлшенеді. Қазіргі мектеп қабырғасында білім алып жатқан жас ұрпақ — ертеңгі ел тірегі. Сондықтан, олардың бойында тек функционалдық сауаттылықты ғана емес, ұлттық бірегейлікті қалыптастыру — мемлекеттік маңызы бар міндет. Бұл тұрғыда профессор Б.А. Әлмұхамбетовтың «Ұлттық өнер — ұлттық тәрбие діңгегі» деген пайымдауы білім беру жүйесі үшін басты бағдар болуы тиіс.

Қазақ тілі мен әдебиеті пәндері оқушының тек тілдік нормаларды меңгеруімен шектелмейді. Бұл пәндер — халықтың ғасырлар бойы сүзіліп келген даналығын, эстетикалық талғамын, ар-намыс кодексін және әлемдік таным-түсінігін жеткізуші алтын көпір.

Орта білім беру мазмұнында ұлттық құндылықтарды дамыту процесі жүйелілікті қажет етеді. Ұлттық құндылықтар — бұл абстрактілі ұғым емес, бұл — тілдегі әрбір сөз, әдебиеттегі әрбір кейіпкер, тарихтағы әрбір оқиға.

1. Тілдік бірліктер арқылы ұлттық дүниетанымды ашу.

Қазақ тілі сабақтарында лексикалық тақырыптарды өткенде этнографиялық мағлұматтарды қоса беру оқушының қызығушылығын оятады. Мысалы, «Туыстық атаулар» тақырыбын өткенде «жеті ата» институтының маңызын, генетикалық тазалық пен елдік бірлікті сақтаудағы рөлін түсіндіру қажет.

Мысалы: Оқушыларға өз шежіресін жазғызу және әр атасының елге сіңірген еңбегін (болса) зерттеуді тапсыру. Бұл — «Отан отбасынан басталады» деген ұстанымның практикалық көрінісі.

2. Қазақ әдебиетіндегі «Кемел адам» концепциясы.

Әдебиет сабағы — тәрбиенің қайнар көзі. Шығармаларды талдау барысында кейіпкерлерді тек «жағымды» немесе «жағымсыз» деп бөлмей, олардың бойындағы адамгершілік құндылықтардың деңгейін анықтау маңызды.

Мысалы : Абайдың «Ғылым таппай мақтанба» өлеңін талдағанда «Бес асыл іс» пен «Бес дұшпанды» бүгінгі заманның жағымды және жағымсыз әдеттерімен (мысалы, кибербуллинг, жалқаулық — дұшпан; ізденімпаздық, креативтілік — асыл іс) салыстыру.

3. Профессор Б.А. Әлмұхамбетовтың пайымдауларын қолдану.

Ғалымның айтуынша, ұлттық өнер арқылы тәрбиелеу баланың эстетикалық талғамын қалыптастырады. Әдебиет сабағында сурет өнері мен музыканы (күйді) интеграциялау тиімді. Мысалы, І. Жансүгіровтің «Күйші» поэмасын өткенде Құрманғазының немесе Тәттімбеттің күйлерін тыңдату — оқушының сезім мүшелері арқылы рухани қазынаны қабылдауына мүмкіндік береді.

4. Мәдени бірегейлікті қалыптастырудың кестелік моделі.

Сабақтарда оқушылардың алған білімін жүйелеу үшін келесідей құрылымдық талдауларды қолдануға болады:

Ұлттық құндылықтардың білім мазмұнындағы көрінісі

Пән бағыты	Құндылық түрі	Педагогикалық тәсіл	Күтілетін нәтиже
Қазақ тілі	Ана тілі – қасиетті мұра, ұлттық кодты сақтау құралы.	Этнолингвистикалық талдау, шешендік өнерге баулу, тұрақты тіркестердің мағынасын ашу.	Оқушының сөздік қоры байиды, ойын еркін әрі көркем жеткізу дағдысы қалыптасады.
Қазақ әдебиеті	Адамгершілік, имандылық, отансүйгіштік, ар-намыс.	Кейіпкерлердің ішкі әлемін психологиялық талдау, «Толық адам» концепциясымен жұмыс.	Шығармадағы құндылықтарды өмірлік ұстанымына айналдырады, сыни ойлауы дамиды.
Сыныптан тыс жұмыс	Салт-дәстүр, ұлттық өнер, тарихи таным.	Зерттеу жобалары (шежіре, жер-су аттары), ұлттық ойындар мен арт-терапия элементтері.	Мәдени бірегейлігін сезінеді, өз халқының мұрасына деген мақтаныш сезімі ұялайды.

Зерттеу бөлімі және практикалық нәтижелер.

Орта мектептің 7-9 сыныптары арасында жүргізілген педагогикалық бақылаулар көрсеткендей, сабаққа ұлттық компонентті (мақал-мәтелдер, тыйым сөздер, шешендік толғаулар) енгізу оқушылардың сөздік қорын 30%-ға, ал өз еліне деген патриоттық сезімін 45%-ға арттыруға септігін тигізеді.

Сабақта қолданылатын «Менің ұлттық бірегейлігім» атты эссе жұмыстарында оқушылар өздерін қазақ мәдениетінің бір бөлшегі ретінде сезінетіндігін, ана тілінде сөйлеудің мақтаныш екенін ашып жазады. Бұл — білім берудің тәрбиелік нәтижесінің нақты көрінісі.

Талқылау.

Ұлттық құндылықтарды дамытуда мұғалімнің жеке тұлғасы мен кәсіби шеберлігі басты рөл атқарады. Мұғалім тек ақпарат беруші емес, ұлттық құндылықтардың тірі үлгісі болуы шарт. Профессор Б.А. Әлмұхамбетовтың ғылыми мектебі негіздегендей, педагогикалық инновациялар мен ұлттық тәрбие бір арнаға тоғысқанда ғана біз заманауи білім беру экожүйесін құра аламыз.

Қазіргі мектеп бағдарламасындағы «Мәңгілік Ел» жалпыұлттық идеясының жеті негізгі құндылығы қазақ тілі мен әдебиетінің әрбір тарауында көрініс тапқан. Мәселен:

-Қазақстандық патриотизм және азаматтық жауапкершілік;

-Құрмет, ынтымақтастық;

-Ашықтық;

-Өмір бойы білім алу.

Бұл құндылықтарды оқушы санасына сіңіру үшін «Жобалау әдісі» өте тиімді. Мәселен, «Менің өлкемнің аңыз-әпсаналары» атты жобалық жұмыс барысында оқушылар өз туған жерінің киелі орындарын зерттейді, олар туралы мәлімет жинайды. Бұл олардың «Рухани жаңғыру» бағдарламасы аясындағы танымын тереңдетеді.

Қорытынды.

Демек, орта және жоғары білім беруде ұлттық құндылықтар мен мәдени бірегейлікті дамыту — ұзақ мерзімді және үздіксіз процесс. Қазақ тілі мен әдебиеті мұғалімдерінің алдында тұрған бұл міндеттің маңызы өте жоғары. Ұлттық құндылықтарды бойына сіңірген жас ұрпақ қана кез келген жат ағымдарға қарсы тұра алады, өз елінің нағыз жанашыры бола алады.

Профессор Б.А. Әлмұхамбетовтың ғылыми мұрасы мен қазіргі инновациялық педагогиканы ұштастыру арқылы біз бәсекеге қабілетті, рухани бай тұлға қалыптастыратынымызға сенімімiз мол.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:

1. Назарбаев Н.Ә. Болашаққа бағдар: рухани жаңғыру. – Астана: Ақорда, 2017.
2. Әлмұхамбетов Б.А. Ұлттық өнер және тәрбие. – Алматы: Ғылым, 2010. – 245 б.
3. Құнанбайұлы А. Шығармаларының екі томдық толық жинағы. – Алматы: Жазушы, 2005.
4. Әуезов М.О. Абай жолы: Роман-эпопея. – Алматы: Жазушы, 2013.
5. Жұмабаев М. Педагогика. – Алматы: Ана тілі, 1992. – 160 б.
6. Қалиев С. Қазақ этнопедагогикасының теориялық негіздері мен тарихы. – Алматы: Білім, 2003.
7. Байтұрсынұлы А. Тіл тағылымы. – Алматы: Ана тілі, 1992.
8. Мемлекеттік жалпыға міндетті білім беру стандарты. – Астана, 2022.

ФОРМИРОВАНИЕ НАЦИОНАЛЬНЫХ ЦЕННОСТЕЙ И КУЛЬТУРНОЙ ИДЕНТИЧНОСТИ УЧАЩИХСЯ НА УРОКАХ ГЕОГРАФИИ В СРЕДНЕМ ОБРАЗОВАНИИ ЧЕРЕЗ КРАЕВЕДЧЕСКИЙ И КОМПЕТЕНТНОСТНЫЙ ПОДХОДЫ

Тохтанова Рухия Махмутовна
tokhtanova@mail.ru
учитель географии, КГУ «Азатская основная средняя школа»
Енбекшиказахский район, Алматинская область, Казахстан

Аннотация

В данной работе рассматриваются возможности формирования национальных ценностей и культурной идентичности учащихся в процессе обучения географии в среднем образовании. Особое внимание уделяется краеведческому и компетентностному подходам как эффективным педагогическим инструментам. Представлены методы, формы и примеры заданий, направленных на развитие патриотизма, уважения к культурному наследию и осознания национальной принадлежности.

Ключевые слова Национальные ценности, культурная идентичность, географическое образование, среднее образование, воспитательный потенциал географии, краеведческий подход.

Annotation

This paper explores the formation of national values and cultural identity of students in secondary geography education. Special attention is given to local history (regional studies) and competency-based approaches as effective pedagogical tools. The study presents teaching methods, forms, and practical tasks aimed at developing patriotism, respect for cultural heritage, and awareness of national identity.

Keywords: national values, cultural identity, geographical education, secondary education, educational potential of geography, local history approach.

Введение

В условиях глобализации и активного культурного взаимодействия особую значимость приобретает проблема формирования национальных ценностей и культурной идентичности подрастающего поколения. Современная система образования ориентирована не только на передачу знаний, но и на воспитание личности, способной осознавать свою принадлежность к определённой культуре и обществу.

География как учебный предмет обладает значительным воспитательным потенциалом. Она формирует у учащихся целостное представление о родной стране, её природных особенностях, населении, традициях и культурном наследии. В этом контексте особую роль играют краеведческий и компетентностный подходы.

Актуальность темы

Актуальность исследования обусловлена:

- необходимостью сохранения национальных ценностей в условиях глобализации;
- усилением воспитательной функции образования;
- внедрением компетентностного подхода в учебный процесс;
- потребностью в развитии у учащихся гражданской ответственности и патриотизма.

Основная часть

1. География как средство формирования национальных ценностей

Географическое образование способствует формированию:

- патриотических чувств;
- уважения к культурному разнообразию;
- понимания особенностей родной страны;

- гражданской идентичности.

Изучение тем, связанных с природными ресурсами, населением, культурой регионов Казахстана, позволяет учащимся осознать уникальность своей страны и её значение в мировом пространстве.

2. Краеведческий подход в обучении географии

Краеведческий подход предполагает изучение родного края как основы формирования личностной значимости знаний.

Основные формы реализации:

- экскурсии и полевые исследования;
- проектная деятельность;
- работа с картами и статистическими данными;
- изучение местных культурных объектов.

3. Компетентностный подход и его роль

Компетентностный подход ориентирован на формирование у учащихся способности применять знания на практике.

Ключевые компетенции:

- информационная;
- коммуникативная;
- социальная;
- исследовательская.

Методы реализации:

- кейс-задания;
- проблемное обучение;
- работа в группах;
- анализ реальных ситуаций.

4. Интеграция подходов в учебном процессе

Эффективность обучения повышается при сочетании краеведческого и компетентностного подходов.

Это позволяет:

- сделать обучение практико-ориентированным;
- повысить мотивацию учащихся;
- сформировать устойчивые ценностные ориентиры.

5. Роль учителя географии

Учитель выступает не только как источник знаний, но и как организатор образовательной среды.

Его задачи:

- отбор содержания с учётом национального компонента;
- использование активных методов обучения;
- создание условий для исследовательской деятельности учащихся.

6. Примеры заданий (по географии)

Задание 1. «Моя малая родина» (7–8 класс)

Цель: формирование национальной идентичности через изучение родного края

Задание: Составьте мини-проект о своём регионе (область/город/село), включив:

- географическое положение
- природные особенности
- культурные объекты
- традиции и обычаи

Форма: презентация / постер / карта

Задание 2. «Культурная карта Казахстана» (8–9 класс)

Цель: развитие понимания культурного разнообразия страны

Задание: Создайте карту, отражающую культурные особенности регионов Казахстана (язык, традиции, памятники, праздники).

Форма: карта (бумажная или цифровая)

Задание 3. Кейс «Глобализация и культура» (9 класс)

Цель: развитие критического мышления и ценностных ориентиров

Задание: Проанализируйте ситуацию: «Влияние глобализации на традиции и образ жизни населения Казахстана».

Ответьте на вопросы:

- Какие изменения происходят?
- Есть ли угроза культурной идентичности?
- Какие меры можно предложить для её сохранения?

Задание 4. Исследовательская работа «Население и культура региона» (9 класс)

Цель: формирование исследовательских навыков

Задание: Проведите исследование по теме: «Этнический состав и культурные особенности моего региона».

Этапы:

1. Сбор информации
2. Анализ данных
3. Представление результатов

Задание 5. Дебаты «Сохранение культурного наследия» (8–9 класс)

Цель: развитие коммуникативной компетенции

Тема: «Нужно ли сохранять традиции в условиях современного мира?»

Задание 6. Практическая работа с картой (7 класс)

Цель: формирование географических и культурных знаний

Задание: определите на карте:

- природные зоны Казахстана
- регионы с уникальными культурными объектами

Использование подобных заданий позволяет не только формировать предметные знания, но и развивать у учащихся:

- национальное самосознание
- уважение к культурному наследию
- исследовательские и коммуникативные навыки

Заключение

Таким образом, география является важным инструментом формирования национальных ценностей и культурной идентичности учащихся. Использование краеведческого и компетентностного подходов позволяет не только повысить качество знаний, но и способствует воспитанию личности, осознающей свою роль в обществе и уважающей культурное наследие своей страны.

Список литературы

1. Государственный общеобязательный стандарт образования Республики Казахстан.
2. Концепция развития образования Республики Казахстан до 2025 года.
3. Назарбаев Н.А. Взгляд в будущее: модернизация общественного сознания.
4. Максаковский В.П. Географическая культура.
5. Баранчиков Е.В. Методика преподавания географии.
6. Полат Е.С. Современные педагогические технологии.
7. Атлас и учебники по географии Республики Казахстан (7–11 классы).

ӘОЖ 37.0

АҚПАРАТТЫҚ ОРТАДА БОЛАШАҚ ПЕДАГОГТЕРДІҢ ЦИФРЛЫҚ ЭТИКЕТІН ДАМЫТУДЫҢ МАҢЫЗДЫЛЫҒЫ

Ырымбаева Нургуль Алдажаровна
nurgul.a@internet.ru
педагогика ғылымдарының магистрі, оқытушы
Астана халықаралық университеті, Астана, Қазақстан

Аңдатпа

Ақпараттық қоғам жағдайында болашақ педагогтердің цифрлық этикетін дамыту олардың кәсіби мәдениетін қалыптастырудың маңызды шарты болып табылады. Цифрлық этикет білім беру процесінде жауапкершілік пен мәдениеттілікті қамтамасыз етіп, студенттердің ақпараттық ортада белсенді әрі қауіпсіз әрекет етуіне ықпал етеді. Бұл бағыттағы зерттеулер педагогикалық даярлық сапасын арттыруға және ұлттық құндылықтарды сақтауға негіз болады.

Түйінді сөздер: Ақпараттық орта, цифрлық этикет, болашақ педагогтер.

Annotation

In the context of the information society, developing digital etiquette among future teachers is a key factor in shaping their professional culture. Digital etiquette ensures responsibility and respect in the educational process, supporting students' safe and active participation in the digital environment. This research contributes to improving teacher training quality and preserving national values.

Keywords: Information environment, digital etiquette, future teachers.

Қазіргі ақпараттық қоғам жағдайында білім беру жүйесі жаңа талаптар мен сын-қатерлерге бетпе-бет келуде. Болашақ педагогтердің кәсіби даярлығы тек пәндік біліммен шектелмей, ақпараттық ортада мәдениетті қарым-қатынас жасау дағдыларын қамтуы тиіс. Осы тұрғыдан алғанда, цифрлық этикетті педагогтің кәсіби құзыреттілігінің маңызды құрамдас бөлігі ретінде қарастырсақ болады. Ол білім алушылармен, әріптестермен және қоғаммен өзара әрекеттесуде жауапкершілік пен мәдениеттілікті қамтамасыз етеді.

Цифрлық этикет ұғымы ақпараттық-коммуникациялық технологияларды қолдану барысында қалыптасатын мінез-құлық нормаларын, қарым-қатынас ережелерін және этикалық қағидаларды қамтиды. Бұл ережелерді меңгеру болашақ педагогтердің ақпараттық ортада өзіндік кәсіби бейнесін қалыптастыруға, мәдени бірегейлікті сақтауға және білім беру процесінің тиімділігін арттыруға ықпал етеді.

Жаһандану мен цифрландыру жағдайында педагогикалық қызметтің жаңа формалары пайда болып, білім беру кеңістігі кеңейіп келеді. Мұндай жағдайда болашақ мұғалімдердің цифрлық этикетке бейімділігі олардың кәсіби мәдениетінің көрсеткіші ретінде қарастырылады. Сондықтан да ақпараттық ортада цифрлық этикет дағдыларын дамыту – заманауи білім беру экожүйесінің өзекті мәселелерінің бірі.

Бүгінгі технологиялар дәуірінде ақпаратқа қол жеткізу бұрынғыдан да жеңіл әрі жылдам жүзеге асуымен қатар, ақпараттың көлемі ұлғайған сайын оны дұрыс іздеу, тиімді таңдау, сын тұрғысынан бағалау және жүйелі пайдалану қажеттілігі туындайды. Бұл жағдай білім алушылардың ақпараттық құзыреттілігін дамытуды талап етеді. Ақпараттық құзыреттілік студенттерді тек пассивті тұтынушылар емес, ақпараттық қоғамның белсенді қатысушылары ретінде қалыптастыруға мүмкіндік бере отырып, цифрлық этикеттің маңыздылығын айқындайды.

Қазіргі ақпараттық қоғамда технология барған сайын маңызды рөл атқарып, білім беру процесімен ұштасуы болашақ педагогтердің ақпараттық ортада мәдениетті қарым-қатынас жасау дағдыларын меңгеруді қажет етеді. Мұндай дағдылардың негізін цифрлық этикет

құрайды. Цифрлық этикет – ақпараттық-коммуникациялық технологияларды қолдану барысында қалыптасатын мінез-құлық нормалары мен қарым-қатынас ережелерінің жиынтығы. Ол болашақ мұғалімдердің кәсіби мәдениетін айқындап, білім беру кеңістігінде жауапкершілік пен этикалық ұстанымдарды сақтауға ықпал етеді.

Сондықтан да ақпараттық ортада болашақ педагогтердің цифрлық этикетін дамыту – заманауи білім берудің өзекті мәселелерінің бірі. Бұл бағыттағы зерттеулер педагогикалық даярлықтың сапасын арттыруға, білім беру процесінде мәдени бірегейлікті сақтауға және студенттердің ақпараттық қоғамдағы белсенді әрі жауапты тұлға ретінде қалыптасуына негіз болады.

Жалпы ақпарат сөзі кез келген нысанда тіркелген тұлғалар, заттар, фактілер, оқиғалар, құбылыстар және процестер туралы мәліметтер [1], сондай-ақ, ақпарат – бағдарлау, белсенді әрекет ету, басқару, деректерден алынған кез келген факт, ұғым немесе мағына, таңдалған контекст немесе біліммен байланысты контекст, жүйені сақтау, жетілдіру, дамыту үшін қолданылатын білімнің бөлігі ретінде қарастырылады.

Болашақ педагогтердің білім беру үдерісінде ақпараттық-коммуникациялық технологиялармен тығыз байланыста жұмыс істеуі цифрлық этикеттің негізгі талаптары мен ережелерін білуді қажет етеді. Ол педагогтің кәсіби бейнесін қалыптастырып, білім алушылармен және әріптестермен өзара тиімді және оңтайлы әрекеттесудің сапасын арттыруға ықпал етеді.

Жалпы зерттеулерде этикет (франц. etiquette) – белгілі бір әлеуметтік ортада қабылданған мінез-құлық үлгілері мен дәстүрге тән іс-әрекеттерді, сыпайылық ережелерін білдіретін мәдени нормалар жүйесі ретінде анықталады.

Ал желілік этикет ұғымы жаңа ақпараттық шындықтар жағдайындағы коммуникативтік мәдениеттің ережелерін анықтайтын және пайдаланушылардың интернеттегі қарым-қатынасы мен іс-әрекетін реттейтін ережелер жиынтығы тұрғысында қарастырылады.

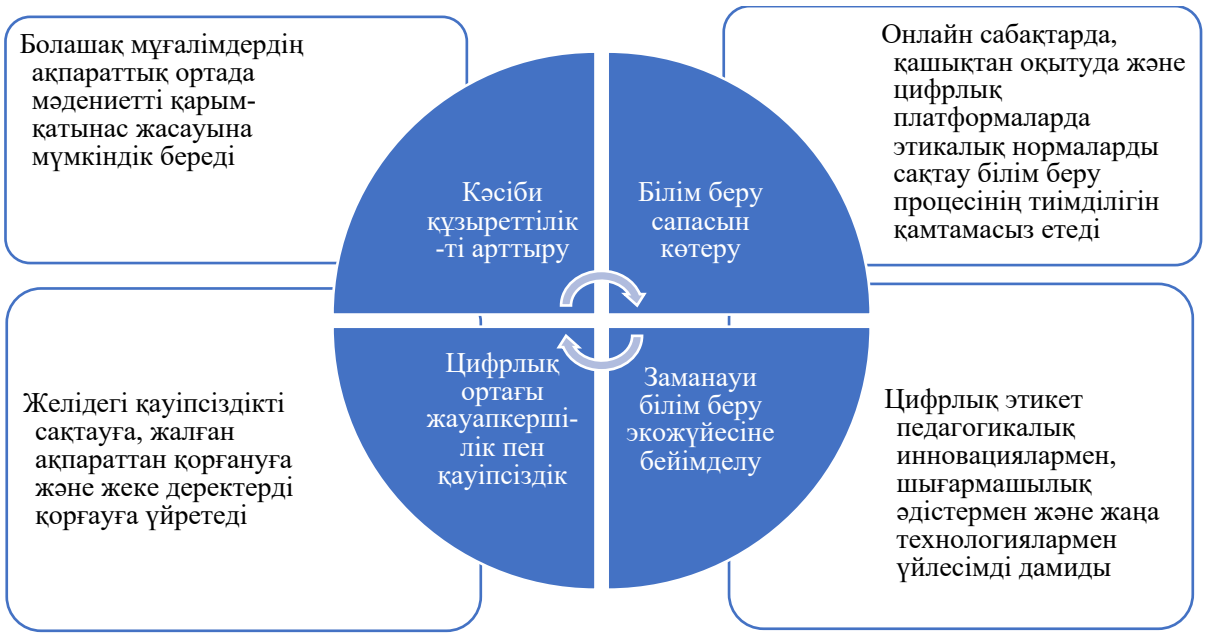
M.Heitmayer, R.Schimmelpfennig зерттеулерінде желілік этикет адамдар тобы қолданатын немесе насихаттайтын байланыс пен деректер, ол сонымен қатар заңдарды, ережелерді, әдептілік пен әдет- ғұрыпты қамтитындығы айтылады [2].

Сонымен қатыр қазіргі уақыттағы қолданыста кездесетін мобильді этикет ұғымы қоғамдық ортада ұялы телефонды қолдану кезінде адамдар арасындағы қарым-қатынасты үйлестіретін мінез-құлық ережелері мен нормаларының жиынтығы болса, ал неоэтикет – заманауи қоғамға бейімделген жаңа этикеттік қағидалар жүйесі. Ол халықаралық зерттеулерге, медиа саласы мамандарының тұжырымдарына және инновациялық технологиялар тәжірибесіне сүйене отырып, болашақтағы әлеуметтік қарым-қатынастарды реттеудің жаңа тәсілі ретінде қарастырылады. Өз кезегінде цифрлық этикет – виртуалды кеңістіктегі қарым-қатынас мәдениетін айқындайтын нормалар мен қағидалар жиынтығы. Оның мақсаты – адамдардың өзіне де, өзгелерге де зиян келтірмей байланыс орнатуын қамтамасыз ету. Цифрлық этикет қазіргі қоғамда тек виртуалды кеңістіктегі этикалық реттеу құралы ғана емес, сонымен қатар өркениеттік әрі әлеуметтік-мәдени құбылыс ретінде қарастырылады. Бұл ұғым цифрлық гуманитарлық бағыттардың бірі болып, түрлі білім салаларының интеграциясын қамтиды [3].

Студенттер үшін цифрлық этикет – онлайн ортада қауіпсіз, жауапты әрі құрметті болуға мүмкіндік беретін мінез-құлық нормаларының жиынтығы. Ол желідегі қауіпсіздік, өзгелерге құрмет көрсету, ақпаратты жауапкершілікпен пайдалану және сыни ойлау қабілетін дамыту сияқты маңызды қырларды қамтиды.

Зерттеу тақырыбына сәйкес, цифрлық этикеттің негізгі мазмұнына: сыпайылық, құрмет, жауапкершілікке негізделген қарым-қатынас мәдениетін; дереккөздерді көрсету, плагиаттан аулақ болу; жеке деректерді қорғау, этикалық нормаларды сақтау; білім беру процесінде ресми және бейресми қарым-қатынасты ажырата білуді жатқызуға болады.

Осы орайда ақпараттық ортада болашақ педагогтердің цифрлық этикетін дамытудың маңыздылығын келесі суреттегідей қарастыруға болады:

Сурет 1. Ақпараттық ортада болашақ педагогтердің цифрлық этикетін дамытудың маңыздылығы

Ақпараттық ортада болашақ педагогтердің цифрлық этикет дағдыларын дамытуда келесі бағыттар ұсынылады:

- Оқу бағдарламаларына енгізу – педагогикалық пәндерде ақпараттық мәдениет пен этикетке арналған арнайы модульдер енгізу;
- Практикалық тренингтер – студенттерді нақты жағдайларда ақпараттық ортада қарым-қатынас жасауға үйрету;
- Жобалық жұмыстар – цифрлық ортада топтық жобалар арқылы этикалық нормаларды тәжірибеде қолдану;

Қорытындылай келе, ақпараттық ортада болашақ педагогтердің цифрлық этикетін дамыту – олардың кәсіби мәдениетін жетілдірудің, білім беру сапасын арттырудың және ақпараттық қоғамда жауапты тұлға ретінде орнығудың негізгі шарты болып табылады. Бұл үдеріс тек педагогикалық қызметтің тиімділігін арттырып қана қоймай, сонымен бірге болашақ мамандардың ақпараттық-коммуникациялық технологияларды саналы әрі этикалық тұрғыдан қолдану дағдыларын дамытады.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі

1. Ақпаратқа қол жеткізу туралы. Қазақстан Республикасының Заңы 2015 жылғы 16 қарашадағы № 401-V ҚРЗ. https://adilet.zan.kz/kaz/docs/Z1500000401
2. Heitmayer M., Schimmelpfennig R. Netiquette as Digital Social Norms/ International Journal of Human–Computer Interaction.– 2023. DOI: 10.1080/10447318.2023.2188534
3. Сейітқазы П.Б. Желілік коммуникативтік мәдениет пен цифрлық этикет бойынша терминологиялық сөздік / Сейітқазы П.Б., Асылбекова М.П., Сламбекова Т.С., Сулейменова Ж.Т., Ырымбаева Н.А.// Астана: «Булатов А.Ж.» ЖК, 2023. – 137 б.

ӘОЖ 371.515

ЖАСӨСПІРІМДЕРДІҢ ҚҰҚЫҚТЫҚ МӘДЕНИЕТІ МЕН ЖАУАПКЕРШІЛІГІНЕ ӘЛЕУМЕТТІК ЖЕЛІЛЕРДІҢ ЫҚПАЛЫ

Қажатбек Сағыныш
Saginishhangl095@gmail.com
Магистрант

Ботабаева Адеми Еркебаевна
Педагогика ғылымдарының кандидаты,
Л.Гумилев ат. ЕҰУ, Астана, Қазақстан

Аңдатпа

Мақалада әлеуметтік желілердің жасөспірімдердің құқықтық мәдениеті мен әлеуметтік-құқықтық жауапкершілігіне әсері зерттеледі. Әлеуметтік желілер құқықтық білім мен моральдық қағидаларды қалыптастыруға ықпал етеді. Атап айтқанда, жұмыста әлеуметтік желілердің құқықтық санаға әсер ететін негізгі факторлары жүйеленіп, олардың оң және теріс ықпал ету тетіктері талданды. Бұл өз кезегінде жасөспірімдердің цифрлық ортадағы мінез-құлқын түсіндіруге және құқықтық мәдениетті қалыптастырудың мазмұнын тереңдетуге мүмкіндік береді.

Түйінді сөздер: әлеуметтік-құқықтық жауапкершілік, құқықтық мәдениет, әлеуметтік желілер, жасөспірімдер, ақпараттық орта, тұлғаның әлеуметтік дамуы.

Annotation

The article examines the impact of social media on adolescents' legal culture and socio-legal responsibility. Social media contributes to the formation of legal knowledge and moral principles. In particular, the study systematizes the key factors through which social media influences legal consciousness and analyzes the mechanisms of both positive and negative effects. This, in turn, provides an opportunity to better understand adolescents' behavior in the digital environment and to deepen the content of legal culture formation.

Key words: socio-legal responsibility, legal culture, social media, adolescents, information environment, social development of the individual.

Жаңа заман ағымында ақпараттық – коммуникациялық технологиялардың қарқынды дамуы жасөспірімдердің өмір салтына елеулі әсер етіп жатыр. Әлеуметтік желілер – Instagram, TikTok, Threads және басқа платформалар жастардың күнделікті қарым – қатынасы мен білім алуына тікелей ықпал ететін маңызды құралға айналды. Дегенмен, әлеуметтік желілердің әсері біржақты емес. Бір жағынан, жасөспірімдерге нағыз мүмкіндіктер әлемін ашады: әлеуметтік байланыс орнатуға, шығармашылық қабілеттерін дамытуға мүмкіндік береді. Яғни, олардың өзін – өзі табуына көмектесетін үлкен алаң.

Бірақ мәселенің екінші жағы да бар. Желідегі бақылаусыз ақпараттар, біреуді мұқату «кибербуллинг» және өтірік жаңалықтар баланың әлі қалыптасып үлгермеген санасын улауы мүмкін. Егер жасөспірім не істеуге болады, не істеуге болмайды деген шекараны ажырата алмаса, ол заң алдындағы жауапкершілікті де жеңіл қабылдай бастайды. Сондықтан, «интернетте бәріне рұқсат» деген жалған еркіндік сезімі оның нағыз құқықтық мәдениеті мен әлеуметтік – құқықтық жауапкершілігінің бұзылуына алып келеді.

Осы жағдайлар жасөспірімдерді құқықтық тұрғыда тәрбиелеу мен олардың әлеуметтік-құқықтық жауапкершілігін қалыптастыру мәселесін өзекті етеді .

Жасөспірімдердің құқықтық мәдениеті – олардың құқықтық нормаларды түсінуі, құқықтық нормаларға сай әрекет етуі және өз іс – әрекетіне жауапкершілік сезіну қабілеті. Бұл құндылықтарды қалыптастыру тек мектеп пәндері арқылы ғана емес, күнделікті ақпараттық

ортадағы әрекеттер арқылы да жүзеге асады. Бүгінгі таңда әлеуметтік желілер жастардың құндылықтық бағдарлары мен мінез – құлқының қалыптасуына әсер ететін негізгі факторлардың бірі болып отыр.

Соңғы ғылыми зерттеулер көрсеткендей, әлеуметтік желілердің жасөспірімдердің құқықтық мәдениеті мен әлеуметтік – құқықтық жауапкершілігін қалыптастырудағы ықпалы бір жақты емес, көпқырлы сипатқа ие. McAlister және әріптестері (2024) өз зерттеуінде әлеуметтік желілердің жасөспірімдердің эмоцияларын реттеу қабілетіне оң әсерін тигізетінін анықтады. Сонымен қатар, олар жасөспірімдердің әлеуметтік байланысын нығайтуға, ақпарат алмасу арқылы коммуникативтілік дағдыларын дамытуға септігін тигізетінін көрсетті [1. 55 p.]. Ал Alluhidan және әріптестері (2024) жасөспірімдердің әлеуметтік желілердегі тәжірибесінің екі жақты екенін, яғни бір жағынан олар үшін позитивті, ақпараттық және әлеуметтік дамуға мүмкіндік беретін орта болса, екінші жағынан кейде стресстік жағдайлар, кибербуллинг және жалған ақпаратқа тап болу сияқты теріс факторлар бар екенін анықтады [2. 145 p.].

Сонымен қатар, Li & Li (2024) қарастырған зерттеу нәтижелері көрсеткендей, әлеуметтік желілер жасөспірімдердің әлеуметтік – құндылықтық мінез – құлқына, яғни басқа адамдарға деген қатынасына, жауапкершілік сезіміне және құқықтық нормаларды қабылдауына айтарлықтай әсер етеді [3. 110 p.]. Бұл жасөспірімдердің құқықтық мәдениетін дамытуда әлеуметтік желілердің екіжақты сипатын ескеру қажет екендігін көрсетеді. Ал Eberwein (2023) зерттеуінде, әлеуметтік желілердегі теріс контенттің құқықтық мәдениетке, әсіресе жасөспірімдердің заңды нормаларды түсіну және сақтау қабілетіне ықпалын құқық қорғау тұрғысынан талдады. Олар кибербуллинг, жалған ақпарат тарату және онлайн қауіпсіздік мәселелерінің жасөспірімдердің құқықтық тәрбиесіне қалай әсер ететінін нақты мысалдармен түсіндірді [4. 233 p.].

Қазақстан зерттеушілері Әшірбекова Г., Берекетова А., Жақсылық А. (2024) өз зерттеулерінде әлеуметтік желілердің жасөспірімдердің құқықтық түсінігі мен мінез – құлқына әсерін жан – жақты қарастырған. Олар әлеуметтік желілердің жасөспірімдердің әлеуметтік – құқықтық жауапкершілігін қалыптастыруда тек ақпараттық орта ретінде ғана емес, сонымен қатар құндылықтарды меңгеру және құқықтық тәрбие алу үшін маңызды құрал ретінде пайдалануға болатынын атап көрсеткен [5. 78. б.].

Осылайша, зерттеулер көрсеткендей аталған тақырып қазіргі заманғы білім беру мен құқықтық тәрбие мәселелрі тұрғысынан өзекті болып отыр. Әлеуметтік желілердің жасөспірімдердің құқықтық мәдениеті мен мен әлеуметтік – құқықтық жауапкершілігін қалыптастырудағы рөлі кешенді зерттеуді талап етеді, себебі олар тек ақпарат алу мен әлеуметтік қарым – қатынасқа ғана емес, сонымен қатар құндылықтар мен құқықтық нормаларды қабылдау процесіне де әсер етеді. Сол себепті біз әлеуметтік желілердің жасөспірімдердің құқықтық санасына қалай ықпал ететінін талдай отырып, олардық құқықтық мәдениетін қалыптастырудағы рөлін қарастырамыз. Бұл талдау жасөспірімдердің құқықтық білімін, моральдық қағидалары мен заңдарды күнделікті өмірде әлеуметтік желі әсерін зерттеуге бағытталған.

Ақпараттық технологиялар заманында әлеуметтік желілер жасөспірімдердің құқықтық білімң мен моральдық қағидаларының қалыптасуына тікелей әсер ететін басты факторға айналды. Құқықтық мәдениет тек заңдарды білу емес, сонымен қатар оларды күнделікті өмірде саналы түрде қолдану дағдысын қамтиды. Әлеуметтік желілер процесті жеделдетіп, жасөспірімдердің ақпаратқа қолжетімділігін арттырады, алайда керісінше, кейде құқықтық түсініктің бұрмалануына да әкелуі мүмкін.

Шетелдік зерттеулер көрсеткендей, атап айтқанда OECD Digital Citizenship (2019) жұмыстары көрсеткендей, жасөспірімдердің желідегі белсенділігі олардың «цифрлық азаматтық» деңгейін айқындайды. Әлеуметтік желілер арқылы жасөспірімдер адам құқықтары, заңдылық, сот жүйесі және әлеуметтік нормалар туралы ақпаратты меңгеруіне ықпалы бар және тез меңгереді, бұл олардың құқықтық мәдениетін дамытуға оң әспр етеді [6]. Сонымен қатар, құқықтық мәдениетке бағытталған платформалардың (мысалы, e-gov немесе

құқық қорғау органдарының ресми парақшалары дамуы құқықтық сауаттылықты көтеруге мүмкіндік береді.

Дегенмен, Қазақстандық зерттеушілердің А. Құсайынов (2022) пікірінше, әлеуметтік желілердегі құқықтық нигилизм – яғни заңды елемеу тенденциясы – жасөспірімдердің моральдық қағидаларының бұзылуына әкеледі [7. 45. б.]. Мұндай теріс әсер кибербуллинг, авторлық құқықты бұзу, фейк ақпараттың таралуы сияқты құбылыстар арқылы көрінеді [8. 657. p.].

Әлеуметтік-құқықтық жауапкершілік — бұл тұлғаның өз іс-әрекетінің заңды зардаптарын сезінуі. Әлеуметтік желілерде жасөспірімдердің анонимдік ортасының болуы «виртуалды жазасыздық» сезімін қалыптастырады, яғни олар өз әрекеттерінің нақты заңдық немесе әлеуметтік салдары болмайды деп есептейді. Бұл құбылыс жасөспірімдердің онлайн мінез – құлқында тәуекелді және заңға қарсы әрекеттерге бейімділіктің артуына ықпал етеді [9]. Осылайша, анонимдік ортаның психологиялық әсері жасөспірімдердің әлеуметтік – құқықтық жауапкершілігінің қалыптасуына тікелей ықпал етеді және олардың құқықтық сана – сезімін дамытуда қосымша бақылау мен тәрбие механизмдерін қажет етеді.

Психологиялық аспектілер тұрғысынан қарағанда, жасөспірімдердің моральдық бағалауы әлі толық қалыптаспағандықтан, олар топтық қысымға тез жығылады. Егер желідегі ортада заңды бұзу «батырлық» ретінде дәріптелсе, бұл құқықтық мәдениеттің деградациясына әкеледі. OECD деректері бойынша, цифрлық сауаттылығы төмен жасөспірімдер киберқылмыстың құрбаны немесе қатысушысы болуға 40%-ға бейім келеді [6]. Қазақстандық мектептердегі «Құқық негіздері» бағдарламалары осы олқылықтың орнын толтыруға бағытталғанымен, виртуалды әлемдегі жауапкершілік мәселесі әлі де өзекті [10].

Жалпы әлеуметтік желілердегі жасөспірімдердің мінез – құлқын талдау кезінде ұлттық және жалпыадамзаттық құндылықтардың ықпалы ерекше маңызды рөл атқарады. Ұлттық құндылықтар – бұл қоғамның мәдени дәстүрінде қалыптасқан моральдық нормалар мен мінез – құлық ережелері, мысалы, үлкенді сыйлау, әдептілік, ар – намыс сияқты қағидалар. Қазақстандық әлеуметтік контекстте «ұят» және «ар-намыс» ұғымдары жасөспірімдердің онлайн мінез – құлқын тежеуші фактор бола алады. Дегенмен, жаһандану мен цифрлық мәдениеттің қарқынды даму салдарынан бұл құндылықтар трансформацияға ұшырап, кейде жасөспірімдердің әлеуметтік желідегі әрекеттеріне толық ықпал ете алмай отыр [7. 45. б.].

Жалпыадамзаттық құндылықтар, соның ішінде адам құқықтарын құрметтеу, теңдік, еркіндік және жауапкершілік, әлеуметтік желілердегі этикалық нормалардың негізін құрайды. Жасөспірімнің әрбір «лайк», «репост» немесе пірір үшін өз іс – әрекетінің салдары бар екенін түсінуі азаматтық жауапкершіліктің қалыптасуына ықпал етеді [8. 657. p.]. Бұл құндылықтар негізінде жасөспірімдер интернет – ортасында заңға және моральдық нормаларға сай әрекет етуге бейімделеді.

Зерттеу деректері көрсеткендей, әлеуметтік желілер жасөспірімдердің құқықтық мәдениетін қалыптастыруда қарама – қайшы сипатқа ие: бір жағынан, ақпаратқа жылдам қолжетімділік пен құқықтық білімді жетілдіру мүмкіндігін қамтамасыз етеді, ал екінші жағынан, анонимдік пен виртуалды жазасыздық әсерінен құқықтық мәдениетке кері ықпалын жасайды. Осы контекстте әлеуметтік желілердің оң әсерін күшейту үшін тек техникалық шектеулер қолдану жеткіліксіз. Мектеп пен отбасы тарапынан ұлттық және жалпыадамзаттық құндылықтарға негізделген тәрбие жұмысы күшейтілуі қажет [10]. Мұндай жүйелі тәсіл жасөспірімдердің құқықтық мәдениетін қалыптастыруға ғана емес, олардың әлеуметтік-құқықтық жауапкершілігін дамытуға да бағытталған кешенді әсер ететіндігін байқауға болады.

Аталған зерттеулерді талдай отырып және оны ескере отырып, теориялық талдау нәтижелері әлеуметтік желілердің жасөспірімдердің құқықтық мәдениеті мен әлеуметтік-құқықтық жауапкершілігінің қалыптасу үдерісіне айтарлықтай ықпал ететінін айқын көрсетеді. Қазіргі цифрлық қоғам жағдайында әлеуметтік желілер тек коммуникациялық құрал ғана емес, сонымен қатар тұлғаның құқықтық санасы мен мінез-құлқын қалыптастыратын маңызды әлеуметтік институттардың біріне айналып отыр. Осы тұрғыдан

алғанда, олар жасөспірімдердің құқықтық білімін кеңейтуге, ақпараттық ресурстарға қолжетімділігін арттыруға және қоғамдық өмірге белсенді қатысуына мүмкіндік береді. Бұл өз кезегінде олардың құқықтық сауаттылығының артуына және әлеуметтік белсенді позициясының қалыптасуына оң әсер етеді.

Зерттеудің теориялық маңыздылығы жасөспірімдердің құқықтық мәдениеті мен әлеуметтік-құқықтық жауапкершілігінің қалыптасуына әлеуметтік желілердің ықпалын кешенді тұрғыдан қарастыруында көрінеді. Атап айтқанда, жұмыста әлеуметтік желілердің құқықтық санаға әсер ететін негізгі факторлары жүйеленіп, олардың оң және теріс ықпал ету тетіктері талданды. Бұл өз кезегінде жасөспірімдердің цифрлық ортадағы мінез-құлқын түсіндіруге және құқықтық мәдениетті қалыптастырудың мазмұнын тереңдетуге мүмкіндік береді.

Алдағы зерттеулер үшін әлеуметтік желілер жағдайында жасөспірімдердің құқықтық мінез-құлқын қалыптастырудың тиімді педагогикалық тетіктерін әзірлеу, цифрлық ортада құқықтық жауапкершілікті арттырудың әдіснамалық негіздерін нақтылау және білім беру жүйесіне инновациялық тәсілдерді енгізу маңызды бағыттардың бірі болып қала береді. Бұл бағыттағы ғылыми ізденістер жас ұрпақтың құқықтық мәдениетін дамытуға және олардың әлеуметтік-құқықтық жауапкершілігін нығайтуға мүмкіндік береді.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:

1. McAlister, K., Johnson, R., & Green, P. (2024). Social media, emotional regulation, and adolescent social engagement. Journal of Adolescent Development, 39(1), 55–74. https://doi.org/10.1002/jad.3021

2. Alluhidan, A., Smith, J., & Brown, L. (2024). The dual impact of social media on adolescents' social and emotional development. Journal of Youth Studies, 27(3), 145–162. https://doi.org/10.1080/13676261.2024.1234567

3. Li, Y., & Li, X. (2024). Social media influence on adolescents' socio-legal behavior and value orientation. Child and Adolescent Social Work Journal, 41(2), 110–128. https://doi.org/10.1007/s10560-024-00987-5

4. Eberwein, T., Müller, F., & Wang, H. (2023). Cyberbullying, misinformation, and the legal culture of adolescents: A rights-based perspective. International Journal of Adolescent Research, 18(4), 233–251. https://doi.org/10.1080/14794723.2023.9876543

5. Әшірбекова, Г., Берекетова, А., & Жақсылық, А. (2024). Қазақстандағы әлеуметтік желілердің жасөспірімдердің құқықтық мәдениетіне әсері. Қазақстан Педагогикалық Ғылымдар Журналы, 35(2), 78–92.

6. OECD. (2019). *Educating 21st Century Children: Emotional Well-being in the Digital Age*. OECD Publishing. https://doi.org/10.1787/b7f3f77d-en

7. Құсайынов, А. Қ. (2021). *Қазіргі қазақстандық қоғамдағы жасөспірімдердің құқықтық мәдениеті мен құндылық бағдарлары*. Білім берудегі менеджмент, 3(12), 45-52.

8. Livingstone, S., & Third, A. (2017). Children and young people's rights in the digital age: An emerging framework. *New Media & Society*, 19(5), 657-670.

9. Smith, P. K., & Berkkun, F. (2020). *Cyberbullying: Its Nature and Impact in Secondary School Pupils*. Cambridge University Press.

10. Қазақстан Республикасы Оқу-ағарту министрлігі. (2023). *Мектеп оқушыларына құқықтық тәрбие берудің кешенді бағдарламасы*. Астана: Ы. Алтынсарин атындағы Ұлттық білім академиясы.

УДК 372.881.161.1:81'27

РУССКИЙ ЯЗЫК КАК ОТРАЖЕНИЕ НАЦИОНАЛЬНОЙ КАРТИНЫ МИРА : ФОРМИРОВАНИЕ МЕЖКУЛЬТУРНОЙ КОМПЕТЕНЦИИ ЧЕРЕЗ СЛОВО

Мусагалиева Жанна Арсеновна
likerova2017@gmail.com
м.п.н.,старший преподаватель кафедры Иностранные языки и переводческое дело, ЗКИТУ

Абдрахманова Гюльбениз Галимовна
abdrakhmanova.gulbeniz@gmil.com
м.п.н.,старший преподаватель кафедры Иностранные языки и переводческое дело, ЗКИТУ
Уральск, Казахстан

Аннотация

В статье анализируется проблема развития межкультурной компетенции у школьников Казахстана при обучении русскому языку. Доказывается, что русский язык является не просто инструментом общения, но и хранителем культурного кода, воплощающего национальную картину мира. В полиязычном казахстанском обществе особую важность приобретает умение учащихся распознавать и верно интерпретировать культурные смыслы, заключенные в языковых единицах. Опираясь на труды российских и казахстанских ученых, автор предлагает методические пути формирования межкультурной компетенции через осмысление слова как явления культуры. Акцент сделан на специфике казахстанского двуязычия, сравнении языковых картин мира и практических способах внедрения лингвокультурологического материала в учебный процесс.

Ключевые слова: национальная картина мира, русский язык, межкультурная компетенция, казахстанская школа, билингвизм, лингвокультурология, языковая личность.

Языковая ситуация в современном Казахстане представляет собой сложный механизм взаимодействия казахского (государственного) и русского (языка межнационального общения). Как справедливо отмечают исследователи, историческое прошлое республики предопределило глубокое проникновение русского языка во все сферы жизнедеятельности, что позволяет сегодня характеризовать его как «язык-партнер» [3]. В связи с этим перед образовательной системой возникает серьезный вызов: необходимо не только обучать русскому языку как средству коммуникации, но и развивать у школьников способность постигать культурные подтексты, скрытые за языковыми формами.

Взаимосвязь языка и культуры традиционно привлекает внимание лингвистов. Еще Э. Сепир называл язык «путеводителем», приобретающим ключевое значение в научном познании культуры. Развивая эту мысль, В. В. Воробьев обосновал выделение лингвокультурологии как самостоятельной дисциплины, исследующей «целостное теоретико-описательное изучение объектов как функционирующей системы культурных ценностей, отражаемых в языке» [4].

Для казахстанской образовательной практики данная проблематика исключительно актуальна. Школьники-билингвы, осваивая русский язык, неизбежно сталкиваются с необходимостью понимать не только прямое значение слов, но и их культурную семантику, коннотации, ассоциативные связи, уходящие корнями в историю и быт русского этноса. В этом контексте формирование межкультурной компетенции перестает быть факультативной задачей, становясь основополагающей.

Актуальность темы усиливается государственной политикой в области языкового образования. Стратегические документы, включая «Казахстан-2050» и Концепцию развития полиязычного образования, ориентируют на гармоничное развитие языков при сохранении национальной идентичности. Русский язык, выполняя коммуникативную функцию, должен

осваиваться учащимися как феномен культуры, что невозможно без сформированной межкультурной компетенции.

Понятие «национальная картина мира» прочно утвердилось в категориальном аппарате лингвистики. По наблюдению О. И. Колесниковой, устойчивый научный интерес к языковой картине мира, национальному лингвокультурному коду и ценностным компонентам образа мира в сознании носителей русского языка обусловливает необходимость поиска надежных и верифицируемых методов исследования [6].

Национальная картина мира аккумулирует представления этноса о реальности, зафиксированные в языке и детерминирующие особенности восприятия и поведенческие паттерны носителей данной культуры. Формируясь столетиями, она закрепляется в языке через лингвокультуремы, концепты, стереотипы, эталоны и символы. Важно понимать, что национальная картина мира не является зеркальным отражением объективной действительности – она представляет собой результат ее интерпретации сквозь призму культурного опыта народа.

В лингвофилософской традиции проблема соотношения языка и мышления восходит к трудам В. фон Гумбольдта, рассматривавшего язык как «дух народа», как энергию, формирующую сознание. В отечественной науке эти идеи развивал А. А. Потебня, утверждавший, что слово не просто обозначает предмет, но выступает средством образования мысли.

Ключевой единицей лингвокультурологии выступает лингвокультурема. В.В. Воробьев определяет ее как «комплексную межуровневую единицу, представляющую собой диалектическое единство лингвистического и экстралингвистического (понятийного и предметного) содержания» [4]. Иными словами, это слово, обогащенное культурными смыслами.

Например, русское дорога – не просто путь сообщения. Это концепт, вбирающий представления о жизненном пути, судьбе, поиске лучшей доли (ср. пословицы: «Бог даст путь, а дьявол – крюк»; «В дорогу идти – пятеры лапти сплести»). Для носителя казахской культуры, где важно понятие жол (путь, дорога), но с иными коннотациями (кочевничество, движение аула, уважение к путнику), осмысление этих значений требует лингвокультурологического комментария.

Ю. В. Попков акцентирует внимание на лингвоконцепте «мир», подчеркивая его многозначность и глубинные смыслы, важные для постижения русской ментальности [8]. Казахстанскому школьнику важно осознать, что «мир» – это не только отсутствие войны (махаббат, татулық) и не только вселенная (ғалам, әлем), но и особая форма общинной жизни (крестьянский мир), что отражено в устойчивых выражениях («всем миром», «на миру и смерть красна»).

Наряду с лингвокультуремой фундаментальной категорией выступает концепт. В научной литературе существует множество его дефиниций, однако большинство исследователей сходятся в том, что концепт представляет собой ментальное образование, фиксирующее результаты познания действительности и хранящее знания об определенном фрагменте мира. Ю. С. Степанов определяет концепт как «сгусток культуры в сознании человека; то, в виде чего культура входит в ментальный мир человека».

Для целей нашего исследования особый интерес представляют концепты, ключевые для понимания русской культуры и одновременно имеющие специфическое преломление в казахском языковом сознании: «душа», «судьба», «тоска», «воля», «правда», «совесть». Формирование межкультурной компетенции предполагает не механическое заучивание лексических соответствий, а проникновение в смысловую глубину этих концептов.

Казахстан являет собой уникальное пространство взаимодействия языков и культур. По мнению исследователей, проблематика языковых контактов и взаимодействия представителей разных этносов остается высоко актуальной для полиязычного и поликультурного казахстанского социума [3].

Казахстанский билингвизм обладает существенной спецификой. Это не просто владение двумя языковыми кодами, а способность переключаться между двумя культурными матрицами. Ученик казахской школы, изучающий русский язык, уже является носителем казахской картины мира. Его задача – не заместить одну картину мира другой, а освоить вторую, научиться видеть реальность сквозь призму иного языка, сохраняя собственную культурную идентичность.

Современная социолингвистика различает несколько типов билингвизма: координативный (относительно независимое существование двух языковых систем), субординативный (доминирование одной системы) и смешанный (интерференция систем). Для казахстанской языковой ситуации характерен преимущественно координативный билингвизм, однако в последние годы, в связи с усилением роли государственного языка, наблюдается тенденция к формированию асимметричного билингвизма с доминированием казахского языка в ряде регионов.

Значительный вклад в разработку данной проблематики внесла казахстанская лингвистическая школа. Профессор Ш. К. Жаркынбекова, чьи научные интересы связаны с теоретическими и прикладными аспектами сопоставительного языкознания, межкультурной коммуникации и лингвокультурологии, подчеркивает важность комплексного подхода к изучению языкового сознания билингвов [1]. Ее труды создали основу для понимания процесса формирования языковой личности в условиях казахстанского полиязычия.

А. Е. Карлинский, классик казахстанского языкознания, в работах по теории взаимодействия языков разработал фундаментальные основы понимания контактных процессов в речи билингвов [9]. Эти теоретические положения имеют прямой выход в педагогическую практику: осмысление механизмов интерференции позволяет прогнозировать и предупреждать типичные ошибки, обусловленные влиянием родного языка. Карлинский выделял различные типы интерференции – фонетическую, лексическую, грамматическую, семантическую. Для нашего исследования особое значение имеет семантическая интерференция, когда под влиянием родного языка искажается смысловой объем слова.

Современные исследования, в частности работа Ж. Ш. Аден, посвященная формированию билингвальной личности учащихся казахстанских школ, акцентируют антропологический аспект проблемы [2]. Речь идет о становлении личности, способной к полноценному межкультурному диалогу, понимающей и принимающей ценность обеих культур. Билингвальная личность, по мнению исследователя, характеризуется не только способностью переключаться с одного языкового кода на другой, но и наличием особого типа сознания, интегрирующего элементы двух культур. Такая личность демонстрирует более гибкое мышление, развитую рефлексию, эмпатию и понимание иных точек зрения.

В контексте обучения русскому языку в казахстанской школе межкультурная компетенция понимается как способность учащегося эффективно осуществлять общение с носителями русской культуры, опираясь на знание культурных реалий, норм, ценностей, а также умение интерпретировать языковые факты в культурном контексте.

Авторы учебного пособия «Язык и коммуникация в контексте лингвокультурологии и лингвострановедения» отмечают, что идеи взаимосвязи языка и культуры оказались исключительно плодотворными во второй половине XX – начале XXI века, выдвинув на ключевые позиции такие понятия, как языковая (дискурсивная) личность и языковая (национальная) картина мира [5]. Именно поэтому в образовательный процесс необходимо последовательно внедрять культурологическую проблематику.

Структура межкультурной компетенции включает несколько компонентов:

- когнитивный (знания о культуре, истории, традициях народа);
- аффективный (эмоциональное отношение, эмпатия, толерантность);
- поведенческий (умения и навыки межкультурного взаимодействия);
- коммуникативный (способность использовать языковые средства адекватно ситуации общения).

Формирование межкультурной компетенции невозможно без систематической работы с культурной составляющей языка, без осмысления тех смыслов, которые стоят за языковыми единицами. Практическая реализация этой задачи требует специальных методических подходов, и работа должна вестись через слово.

Наибольшую сложность для понимания представляют слова, не имеющие прямых аналогов в родном языке. Русское тоска не имеет точного эквивалента в казахском. Ближайшие соответствия (мұң, сағыныш, зарығу) передают лишь отдельные оттенки этого сложного чувства. Задача педагога – не ограничиваться словарным определением, а погрузить ученика в мир русской поэзии и прозы, где слово раскрывается в контексте.

В методике преподавания русского языка как неродного накоплен значительный опыт работы с безэквивалентной лексикой. Эффективными приемами выступают: а) этимологический комментарий; б) контекстуальный анализ; в) сопоставление с близкими по смыслу словами в родном языке; г) использование наглядности.

Лакуны – «белые пятна» на семантической карте языка – представляют собой отсутствие в одном языке лексических единиц, имеющихся в другом. Выявление и интерпретация лакун способствуют осознанию специфики национальной картины мира.

Художественный текст – идеальный материал для формирования межкультурной компетенции. Он погружает ученика в контекст, показывает слово в действии, в системе образов и смыслов. Исследователи Омского педагогического университета, работающие над проектами российско-казахстанского сотрудничества, подчеркивают, что тексты выступают проводником к культурному наследию региона [10].

Важнейшим условием успешного формирования межкультурной компетенции выступает опора на родную культуру учащихся. Как подчеркивает А. Т. Оналбаева, автор работ по национально-культурной специфике общения, язык неразрывно связан с культурой, и понимание этого факта должно лежать в основе преподавания [7].

В казахстанской школе этот принцип реализуется через:

· сопоставительный анализ русских и казахских языковых явлений;

· привлечение материала казахской литературы и фольклора;

· обсуждение сходств и различий в обычаях и традициях;

· создание ситуаций межкультурного диалога;

· выявление интерференционных ошибок и их предупреждение.

Э. Д. Сулейменова и Ж. С. Смагулова в фундаментальном труде о языковой ситуации в Казахстане подчеркивают, что языковая политика государства направлена на гармоничное развитие всех языков, и школа призвана реализовывать эту политику на практике [9]. Формирование межкультурной компетенции через русское слово – важная составляющая этой работы.

Современные исследования в области билингвизма убедительно доказывают, что развитый билингвизм способствует когнитивным преимуществам: гибкости мышления, способности к анализу, метаязыковому сознанию. Освоение двух языковых картин мира делает мышление более многомерным, способным учитывать различные точки зрения.

Русский язык в Казахстане – не просто иностранный или второй родной. Это язык, десятилетиями служащий мостом между культурами, средством приобщения к богатству русской и мировой культуры. Понимание того, что язык отражает национальную картину мира, должно стать основой методики преподавания, ориентированной на формирование межкультурной компетенции.

Казахстанская лингводидактика обладает прочной теоретической базой, созданной трудами А. Е. Карлинского, Э. Д. Сулейменовой, Ш. К. Жаркынбековой, Ж. С. Смагуловой, А. Т. Оналбаевой. Опираясь на их идеи, учитель может выстроить систему работы, позволяющую учащимся не просто овладеть русским языком, но и понять душу народа, его создавшего, и через это понимание выйти на подлинный межкультурный диалог.

Формирование межкультурной компетенции через слово – это путь от значения к смыслу, от слова к концепту, от языка к культуре. Этот путь должен начинаться на школьной скамье,

чтобы выпускник казахстанской школы был готов к жизни в поликультурном мире, уважая свою культуру и понимая другие.

Список использованных источников

1. Агманова А. Е., Журавлева Е. А. Современная казахстанская лингвистика: к 60-летию профессора Ш. К. Жаркынбековой // Полилингвиальность и транскультурные практики. – 2024. – Т. 21, № 1. – С. 164-174.

2. Аден Ж. Ш. Формирование билингвальной личности учащихся казахстанских школ: антропологический аспект: дис. ... PhD. – Алматы: КазНУ им. аль-Фараби, 2025.

3. Вахитова Т. Ф., Хайруллина Р. Х. К вопросу о проблеме обучения студентов-билингвов русскому языку // Вестник Актюбинского регионального университета им. К. Жубанова. – 2025. – Т. 81, № 3. – С. 154-160.

4. Воробьев В. В. Теоретические и прикладные аспекты лингвокультурологии: дис. ... д-ра филол. наук. – М., 1996.

5. Григорьева Е. Я., Рыжова Л. П. Язык и коммуникация в контексте лингвокультурологии и лингвострановедения: монография. – М.: Русайнс, 2022. – 210 с.

6. Колесникова О. И. Национальная картина мира, ее ценностные аспекты и культурные коды в объективе современной лингвистики: методы научного исследования: учебное пособие. – Киров: ВятГУ, 2023.

7. Оналбаева А. Т. Культура в зеркале языка: монография. – Алматы, 2014.

8. Попков Ю. В. Лингвоконцепт «мир» и возможности его использования в этносоциологии // Доклад на конференции «Русская языковая личность в межнациональном общении». – Новосибирск, 2025.

9. Сулейменова Э. Д., Смагулова Ж. С. Языковая ситуация и языковое планирование в Казахстане. – Алматы: КазНПУ им. Абая, 2018. – 344 с.

10. Федяева Н. Д., Виданов Е. Ю. Казахско-русское лингвокультурное взаимодействие и его отражение в российской научной периодике // Материалы XIII Международной научно-практической конференции ЕНУ им. Л. Н. Гумилева. – Астана, 2025.

ӘӨЖ 372.36:37.032

КӘСІБИ БАҒДАР БЕРУДЕ ҰЛТТЫҚ САНА МЕН ТҰЛҒАЛЫҚ ДАМУ БАЙЛАНЫСЫ

Құрманқұлова Амангул
7М01101 – Педагогика және психология білім бағдарламасының 1 курс магистранты
Х.Досмұхамедов атындағы Атырау университеті (Атырау қ, Қазақстан Республикасы)
Ғылыми жетекшісі, **п.ғ.д., профессор – Джанзакова Ш.И.**

Аңдатпа

Мақалада оқушылардың кәсіби мотивациясын қалыптастыруда ұлттық құндылықтардың рөлі қарастырылады. Кәсіби бағдар беру үдерісінде ұлттық сана мен тұлғалық дамудың өзара байланысы талданып, олардың кәсіби өзін-өзі айқындауға әсері айқындалады. Ұлттық құндылықтарды білім беру мазмұнына енгізудің тиімді әдістері ұсынылады. Зерттеу нәтижелері бұл бағыттың оқушылардың саналы кәсіби таңдауына және әлеуметтік жауапкершілігінің қалыптасуына ықпал ететінін көрсетеді.

Түйінді сөздер: кәсіби мотивация, ұлттық құндылықтар, кәсіби бағдар, ұлттық сана, тұлғалық даму

Annotation

The article examines the role of national values in the formation of students' professional motivation. It analyzes the interconnection between national consciousness and personal development within the process of career guidance, highlighting their influence on professional self-determination. Effective methods for integrating national values into the content of education are proposed. The research results demonstrate that this approach contributes to students' conscious career choice and the development of their social responsibility.

Keywords: professional motivation, national values, career guidance, national consciousness, personal development.

Қазіргі таңда мемлекетіміздің экономикасын дамыту мақсатында білікті мамандарды даярлау білім беру жүйесі арқылы жүзеге асады. Жастарды жасампаз еңбекке баулап, оларды құндылықтық мәселелерді шешуге қатыстырмай, отандық экономиканың бәсекеге қабілетті дамуы мүмкін емес деп айтуға болады. Сондықтан кәсіптік бағдар беру – бұл әлеуметтік диалог құрал ретінде, экономиканы табысты дамуын қамтамасыз ететін, сонымен қатар дәстүрлі рухани-адамгершілік құндылықтарды ілгерілетудің маңызды құралы, яғни патриотизм, өнімді еңбек, ұжымшылдық болып табылады.

Жастарға мамандықтардың түрлерін, олардың қойлатын талаптары туралы түсінік беру кәсіптік бағдар берудің бір құрамдас бөлігі болса, екінші бөлігі еңбек ету арқылы ел болашағына деген жауапкершілік сезімін тәрбиелеу.

Қазіргі білім беру жүйесінде кәсіптік бағдар беру ерекше өзектілікке ие болып отыр. Еңбек нарығының өзгеруі, жаңа мамандықтардың пайда болуы жастардың кәсіби таңдауларына жаңа талаптар қояды. Сондай-ақ, кәсіптік бағдар беру тек қана мамандық таңдауға ғана емес, тұлғалық жан-жақты дамуын қамтамасыз етеді.

Бұл мәселе бойынша көптеген ғалымдардың жүргізген зерттеулерін талдасақ ғалымдардың басым көпшілігі кәсіби айқындау бір реттік әрекет емес, өмір бойғы үдеріс ретінде сипаттайды. Адамның кәсіби таңдауы тек мектеп кезеңінен тоқтап қалмай, өмірінің әр сатысында қайта қаралып, толықтырылып отырады. Осыған орай, қазіргі ғылым саласында «өмір бойы білім алу» (lifelong learning) тұжырымы пайда болды[5, 23]. Бұл ұғым тұлғаның кәсіби жағынан, тұлғалық жағынан дамуының үздіксіздігін көрсетеді.

Жоғары сынып оқушыларға кәсіби бағдар беру педагогика және психология ғылымдарында қарастырылатын күрделі мәселе. Бұл кезеңде оқушылардың қызығушылықтары, қабілеттері

және болашақ мамандықтарын таңдауға негізі қаланады. Сондықтан кәсіби бағдар беру тек қана ақпарат беру жұмыстарымен шектелмей, әр тұлғаның ерекшеліктерін ескеріп, әлеуетін ашуға бағытталады.

Кәсіби бағдар беру бірнеше бағытта жұмысты қамтиды. Олар: кәсіби ақпараттандыру (профинформация), кәсіби үгіт-насихат (профагитация), кәсіби диагностика (профдиагностика), кәсіби кеңес беру (профконсультация)[2, 45].

Кесте-1. Кәсіби бағдар компоненттері

Компонент	Мазмұны
Проинформация	Мамандықтар туралы ақпарат беру
Проагитация	Мамандықтарға қызығушылық қалыптастыру
Профдиагностика	Қабілеттер мен қызығушылықтарды анықтау
Профконсультация	Жеке кеңес беру

Жоғарыда көрсетілгендей, кәсіби бағдар беру көпқырлы құбылыс болып табылады. Қазіргі заман кәсіби бағдарланған қоғам ретінде қарастырылады, себебі бала дүниеге келген сәттен бастап оның өмірлік табысқа жетуіне бағдар береді.

Қазіргі білім беру жүйесінде оқушылардың кәсіби қызығушылығын ғана емес, сонымен бірге олардың ұлттық болмысын, дүниетанымын да ескеруі тиіс. Яғни ұлттық құндылықтар мен заманауи талаптарды үйлестірілуі қажет.

Ұлттық құндылықтар, ұлттық сана тұлғаның дамуына, сонымен қатар кәсіби өзін-өзі айқындауына ықпал ететін маңызды фактордың бірі. Онда мәдени дәстүрлерді түсінуін, қоғам алдындағы жауапкершілігін қалыптастырады. Осылайша, кәсіби бағдар беруде ұлттық сана мен тұлғалық дамудың өзара байланысын зерттеу қажеттілігі туындайды.

Ұлттық сана – тұлғаның халықтың мәдениетін, тілін, дәстүрін және тарихи өткенін түсінуімен сипатталады. Ол әлеуметтену процесінде қалыптасып, тұлғаның құндылық бағдарының дамуына әсер етеді.

Психологиялық тұрғыдан ұлттық сана мынадай компоненттерден тұрады:

- **Когнитивтік** (өз мәдениеті мен тарихы туралы білім)
- **Эмоциялық** (мақтаныш сезімі)
- **Мінез-құлықтық** (дәстүрлерді ұстану).

Ұлттық сана оқушылардың тұлғалық дамуына елеулі ықпал етеді. Ол адамның құндылық бағдарын қалыптастырып, өмірлік жолын, соның ішінде кәсіби таңдауын анықтайды. Еңбекқорлық, патриотизм сияқты ұлттық құндылықтар кәсіби таңдауға маңызды әсер етеді. Мысалы, қоғам алдындағы жауапкершілік сезімі педагогикалық, медициналық және мемлекеттік қызмет салаларын таңдауға әсер етсе, мәдениетті сақтауға ұмтылыс өнер мен гуманитарлық бағыттағы мамандықтарды таңдауға әсер етеді.

Ұлттық құндылықтарды сезіну кәсіби қызметке деген ішкі мотивацияны дамуына ықпал етеді. Ұлттық санасы жоғары деңгейде қалыптасқан оқушылар қоғамдық пайдалы іс-әрекетке белсенді қатысып, өз кәсіби қызметінің маңыздылығын түсінеді.

Ұлттық құндылықтарды кәсіби бағдар беруге енгізудің практикалық аспектілерінде негізгі бағыттарды ескерсек:

1. Білім беру бағдарламасына ұлттық-мәдени компонентті енгізу
2. Тақырыптық іс-шаралар өткізу (дәстүр тасымалдаушыларымен жұмыс)
3. Көрнекті тұлғалардың өмірін үлгі ретінде пайдалану
4. Ұлттық сананы қалыптастыруға бағытталған оқу курстарын әзірлеу

Қазақ халқының ғасырлар бойы қалыптасқан ұлттық құндылықтары қазақ халқының тарихы мен дүниетанымын бейнелейді. Бұл құндылықтар тұлғаның рухани дамуының негізі болып табылады.

Негізгі ұлттық құндылықтарға жалпы мыналар жатады:

- Адалдық – адамгершілік мінез-құлық және кәсіби этиканың негізі
- Еңбекқорлық – еңбекті жоғары құндылық ретінде құрметтеу
- Үлкенге құрмет, кішіге ізет – тұлғааралық қарым-қатынас мәдениеті
- Отансүйгіштік – өз еліне қызмет ету

Аталған құндылықтар ұлы ойшылдардың еңбектерінде көрініс табады. Атап айтқанда, Әл-Фараби, Ахмет Яссауи, Абай Құнанбаев, Алаш қайраткерлері мұраларында ұлттық құндылықтар ерекше атап көрсетіледі.

2- кесте. Ұлттық құндылықтардың мамандық таңдауға әсері

Ұлттық құндылықтар	Сипаттамасы	Сәйкес келетін мамандықтар
Патриотизм	Елге қызмет ету	Әскери қызметкер
Еңбекқорлық	Жауапкершілік, табандылық	Дәрігер, мұғалім
Рухани құндылықтар	Адамгершілік	Психолог, педагог
Үлкенді құрметтеу	Дәстүрге адалдық	Мәдениет білім саласы

Ұлттық құндылықтар тұлғаның мінез-құлқын реттеп, оқушылардың кәсіби өзін-өзі айқындауына тікелей әсер етеді:

Ішкі мотивацияны қалыптастыру - яғни оқушылар мамандықты таңдағанда тек қана табыс көзі ретінде емес, қоғамға қызмет ету формасы ретінде қабылдай бастайды.

Саналы кәсіби таңдау – ұлттық құндылықтар тұлғаның жеке қызығушылықтарын қоғам қажеттіліктерімен үйлестіруге мүмкіндік береді.

Кәсіби жауапкершілікті дамыту – кәсіби этиканы нығайтады.

Оқушыларда кәсіби мотивацияны ұлттық құндылықтар негізінде қалыптастыру әдістерін ұсынамыз. Бұл әдістер оқушылардың кәсіби мотивациясын ұлттық құндылықтар негізінде қалыптастыруға бағытталған.

2-кесте. Кәсіби мотивацияны ұлттық құндылықтар негізінде қалыптастыру әдістері

Әдістер	Сипаттамасы	Мысал	Нәтижесі
Құндылыққа бағдарланған	Оқушылардың болашақ мамандыққа деген көзқарасын ұлттық құндылықтар арқылы қалыптастыруға бағытталған	«Менің мамандығым қоғамға қалай пайда әкеледі?»	Ішкі кәсіби мотивация қалыптасып, мамандық таңдауда саналы түрде таңдайды
Биографиялық әдіс	Ұлы тұлғалардың өмірі мен еңбек жолын үлгі ретінде көрсету	«Мен үлгі тұтатын тұлға»	Кәсіби және адамгершілік үлгі қалыптасады
Жобалық әдіс	Оқушылардың кәсіби қызығушылығын дамыту	«менің болашақ мамандығым»	Жауапкершілік және. Зерттеушілік дағды

Пікірталас әдісі	Өз ойын еркін білдіруіне мүмкіндік береді	«мамандық таңдау: ақша ма, әлде миссия ма?»	Коммуникативтік дағдылар қалыптасады
Пәнаралық интеграция	Оқу пәндерін ұлттық құндылықтармен байланыстыру	Биология табиғатқа жауапкершілік	Білім мен құндылықтың тұтастығы қалыптасады

Қазіргі білім беру тәжірибесі көрсеткендей, кәсіби бағдар беру үдерісінде ұлттық компонентті елемеу оқушылардың оқу-танымдық белсенділігінің төмендеуіне, кәсіби мотивацияның әлсіреуіне және мамандықты үстірт, сыртқы факторларға сүйене отырып таңдауға әкеледі. Мұндай жағдайда оқушылар көбіне мамандықтың әлеуметтік мәнін, оның қоғамдағы рөлін және жеке тұлғалық дамуға ықпалын терең түсінбей, уақытша қызығушылықтар мен материалдық себептерге ғана сүйенеді. Нәтижесінде болашақта кәсіби қанағаттанбаушылық, еңбекке деген немқұрайдылық және кәсіби күйзеліс жағдайлары орын алуы мүмкін.

Ал ұлттық құндылықтарды білім беру мазмұнына жүйелі түрде енгізу оқушылардың кәсіби бағдарлануына оң ықпал етеді. Атап айтқанда, «адал еңбек», «елге қызмет ету», «жауапкершілік», «намыс», «еңбекқорлық» сияқты құндылықтар тұлғаның ішкі мотивациялық құрылымын қалыптастырып, болашақ мамандыққа деген тұрақты қызығушылықтың пайда болуына негіз болады. Бұл өз кезегінде оқушылардың кәсіби таңдауға саналы, мақсатты және жауапты көзқарасын қалыптастырады. Сонымен қатар, ұлттық құндылықтарға негізделген тәрбие жастардың әлеуметтік жауапкершілігін арттырып, оларды қоғам игілігі үшін еңбек етуге бағыттайды.

Ұлттық сана жаһандану үдерістеріне қарсы құбылыс емес, керісінше, сол үдерістер аясында тұлғаның өзіндік болмысын сақтаудың маңызды тетігі болып табылады. Жаһандану жағдайында ұлттық құндылықтарға сүйенген тұлға әлемдік білім кеңістігінде еркін бағдарлай отырып, өзінің мәдени-рухани негізін жоғалтпайды. Бұл оның бәсекеге қабілеттілігін арттырып қана қоймай, көпмәдениетті ортада өзіндік позициясын айқындай алуына мүмкіндік береді. Осы тұрғыдан алғанда, ұлттық сана мен жаһандық құзыреттіліктің үйлесімді дамуы қазіргі білім беру жүйесінің басты міндеттерінің бірі болып табылады.

Осылайша, ұлттық сана мен тұлғалық даму кәсіби бағдар берудің өзара тығыз байланысты құрамдас бөліктері болып табылады. Оларды ықпалдастыру оқушылардың өзін-өзі тануына, жеке қабілеттері мен қызығушылықтарын анықтауына, сондай-ақ болашақ кәсіби жолын саналы түрде таңдауға жағдай жасайды. Мұндай ықпалдастық тұлғаның тек кәсіби тұрғыда ғана емес, сонымен қатар рухани-адамгершілік тұрғыда да дамуына ықпал етеді.

Тиімді кәсіби бағдар беру жүйесі оқушылардың жеке психологиялық ерекшеліктерін, қабілеттері мен бейімділіктерін ғана емес, сонымен қатар олардың мәдени-ұлттық ерекшеліктерін де ескеруі тиіс. Бұл білім беру үдерісінің тұлғалық-бағдарлы сипатын күшейтіп, әрбір оқушының өзіндік әлеуетін толық ашуға мүмкіндік береді. Сонымен қатар, ұлттық құндылықтарға негізделген кәсіби бағдар беру қоғамның тұрақты дамуына үлес қосатын, ұлттық мұраны сақтай отырып, оны заманауи талаптармен үйлестіре алатын білікті, жауапты және бәсекеге қабілетті мамандарды даярлауға жағдай жасайды.

Қорытындылай келе, ұлттық құндылықтарды кәсіби бағдар беру жүйесіне енгізу – білім беру мазмұнын жаңғыртудың маңызды бағыты болып табылады. Бұл бағыт жастардың кәсіби мотивациясын арттырып қана қоймай, олардың азаматтық ұстанымын, әлеуметтік белсенділігін және ұлттық бірегейлігін нығайтуға ықпал етеді.

Пайданылған әдебиеттер тізімі

1. Пряжников Н.С. Профориентация в системе социального волонтерства // Национальный психологический журнал [Текст] / Н.С. Пряжников // - 2017. - No 1(25). - С. 45-55.

2. Клочева Г.М. Психолого-педагогическое сопровождение старшеклассников при выборе профессии. // Научно-методический электронный журнал «Концепт». - 2016. - Т. 44. - С. 191-197.

3. Профессиональная ориентация и профессиональное самоопределение обучающихся: вызовы времени: Сборник научных трудов / Авторы-составители: В. М. Жураковский, В. Г. Мартынов, А. А. Туманов — М.: Издательский центр РГУ нефти и газа (НИУ) имени И. М. Губкина, 2024. — 396 с.

ӘОЖ 37.035.6

ОҚУШЫЛАРДЫҢ ҰЛТТЫҚ ҚҰНДЫЛЫҚТАРЫН ДАМЫТУДА АСПАПТЫҚ ОРЫНДАУШЫЛЫҚТЫҢ МАҢЫЗЫ

Бекжанова Ақниет Бекжанқызы
akniyet.bekzhanova@inbox.ru
Магистрант, «Музыкалық білім және хореография» кафедрасы, Абай атындағы ҚазҰПУ,Алматы,Қазақстан
Ғылыми жетекші:Ибраева Камарсулу Ершатовна
kamar.sulu@mail.ru
Педагогика ғылымдарының кандидаты, профессордың міндетін атқарушы, Абай атындағы ҚазҰПУ, Алматы, Қазақстан

Аңдатпа

Бұл мақалада оқушылардың ұлттық құндылықтарын қалыптастыру мен дамытудағы музыкалық өнердің, соның ішінде аспаптық орындаушылықтың маңызы қарастырылады. Қазақ халқының дәстүрлі музыка мәдениеті – ұлттың тарихи жады мен рухани болмысының маңызды бөлігі. Мақалада ұлттық музыкалық аспаптар арқылы оқу шылардың эстетикалық талғамы, рухани мәдениеті, патриоттық сезімі мен ұлттық сана-сезімі қалыптасатыны ғылыми тұрғыда талданады. Сонымен қатар аспаптық орындаушылықтың тәрбиелік, мәдени және танымдық қызметтері сипатталып, білім беру процесінде қолданудың тиімді жолдары көрсетіледі.

Түйінді сөздер:ұлттық құндылықтар, музыкалық тәрбие, аспаптық орындаушылық, ұлттық музыка, домбыра, эстетикалық тәрбие, рухани мәдениет, оқушылар.

Annotation

This article examines the importance of instrumental performance in the development of students' national values. The traditional musical culture of the Kazakh people represents an essential part of the nation's spiritual heritage and historical identity. Learning to play national musical instruments contributes to the development of students' aesthetic taste, national consciousness, patriotic spirit, and respect for cultural traditions. The article provides a scientific analysis of the role of instrumental performance in the spiritual development of личности, the preservation of national culture, and its effective application in the educational process.

Keywords:national values, music education, instrumental performance, national music, dombra, aesthetic education, spiritual culture, students.

Қазіргі жаһандану дәуірінде ұлттық мәдениетті сақтау мен дамыту – білім беру жүйесінің маңызды міндеттерінің бірі. Жас ұрпақтың ұлттық құндылықтарға деген құрметін қалыптастыру, олардың тарихи санасын, мәдени танымын және рухани болмысын дамыту – қоғамның тұрақты дамуының негізі болып табылады.Д.Б.Кабалевский музыканың тәрбиелік рөлі тек оған деген қызығушылық пен сүйіспеншілік орныққанда ғана іске асатынын атап өткен[1].

Ұлттық құндылықтар – халықтың ғасырлар бойы қалыптасқан рухани мұрасы, салт-дәстүрі, өнері мен мәдениеті. Сол құндылықтардың маңызды саласының бірі – халықтық музыка өнері. С.А.Ұзақбаева мен М.Х.Балтабаева секілді ғалымдар өз зерттеулерінде ұлттық музыканың тәрбиелік мүмкіндіктерін оқу үрдісінде пайдаланудың ғылыми жолдарын негіздеген[2;3;4].Қазақ халқының күй, терме, жыр сияқты музыкалық мұралары ұлттық дүниетанымның көрінісі болып табылады.

Музыкалық білім беру жүйесінде аспаптық орындаушылық ерекше орын алады. Әсіресе қазақтың ұлттық аспаптары арқылы орындалатын шығармалар оқушылардың ұлттық мәдениетке деген қызығушылығын арттырып, олардың рухани дүниесін байытады.

Сондықтан білім беру процесінде аспаптық орындаушылықты тиімді пайдалану – ұлттық құндылықтарды насихаттаудың маңызды құралдарының бірі болып табылады.

Аспаптық орындаушылықтың тәрбиелік маңызы. Аспаптық орындаушылық – музыкалық мәдениетті меңгерудің маңызды түрі. Ол оқушылардың эстетикалық талғамын қалыптастырып қана қоймай, олардың шығармашылық қабілеттерін дамытуға ықпал етеді.Зерттеуші Б.Диковтың пікірінше, «аспапта ойнау процесі көру,есту,жады,ерік-жігер және эстетикалық түсінік сияқты күрделі психофизиологиялық әрекеттерді талап етеді»[5]. Музыкалық аспапта ойнау барысында оқушы музыканың мазмұнын сезініп, ұлттық өнердің ерекшеліктерін түсіне бастайды.

Қазақтың дәстүрлі музыкалық мәдениетінде домбыра, қобыз, сыбызғы сияқты аспаптардың орны ерекше. Ә.Марғұлан,А.Жұбанов және Б.Сарыбаев секілді ғалымдар ұлттық аспаптардың шығу тарихы мен ерекшеліктерін терең зерттеген[4;5;6]. Домбыра – қазақ халқының рухани символдарының бірі. Батыр Бауыржан Момышұлы:«Домбыра– қазақтың қасиетті дүниесі.Оны тарта алмасаң да,қадірлей біл.Себебі,баланың бойына халқының жанын домбыраның үні ұялатады», – деп аспаптың тұлғаны қалыптастырудағы маңызын жоғары бағалаған[5,20 б].Күй өнері арқылы халықтың тарихы, тұрмыс-тіршілігі мен дүниетанымы көрініс табады. Оқушылар домбыра күйлерін орындау барысында ұлттық тарихпен, батырлық жырлармен және халықтың мәдени мұрасымен танысады.

Музыкалық аспаптарды меңгеру оқушылардың төзімділік, жауапкершілік, еңбекқорлық сияқты қасиеттерін де қалыптастырады. Л.С.Гинзбург атап өткендей,орындаушылық процесі аспапты еркін игеруден бөлек,үлкен дайындық пен терең мазмұнды ұғуды талап етеді[6]. Себебі кез келген музыкалық шығарманы орындау үшін жүйелі жаттығу мен үлкен шыдамдылық қажет. Осы арқылы тұлғаның ерік-жігері мен тәртіптілігі дамиды.

Ұлттық мәдениетті қалыптастырудағы рөлі. Аспаптық орындаушылық оқушылардың ұлттық мәдениетке деген құрметін арттыруда маңызды рөл атқарады. Музыкалық шығармалар арқылы оқушылар халықтың өмір салтын, салт-дәстүрін және дүниетанымын таниды. А.Жұбановтың пікірінше, «өнердің сұлу заттары адам жанындағы әсемдік сезімдерін оятады,ал тәрбиешінің міндеті – оқушының ынтасына сай осы сезімдерді өркендету»[7,37-38бб].

Қазақ күйлері көбінесе тарихи оқиғалармен, табиғат көріністерімен және халықтың тұрмысымен байланысты. Мысалы, көптеген күйлерде батырлық рух, ерлік, ел қорғау идеялары көрініс табады. А.И.Райымбергеновтың «Мұрагер»бағдарламасы оқушыларды домбырада ойнау арқылы ұлттық мифология мен тарихты сезінуге бағыттайды[8].Осындай шығармаларды орындау арқылы оқушылар ұлттық тарих пен мәдениетті тереңірек түсінеді.

Сонымен қатар аспаптық орындаушылық оқушылардың ұлттық сана-сезімін қалыптастыруға ықпал етеді. Музыкалық шығармаларды орындау барысында олар өз халқының мәдени мұрасын сезініп, ұлттық болмысын мақтан тұтуға үйренеді. В.А.Сухомлинский айтқандай,музыка адамның өмірге,тіпті өзіне деген көзқарасын өзгертуге қабілетті құдіретті күш[9;10].

Білім беру процесінде қолдану ерекшеліктері. Қазіргі білім беру жүйесінде музыкалық тәрбиені жаңаша ұйымдастыру маңызды болып отыр. Аспаптық орындаушылықты сабақ барысында тиімді қолдану үшін оқыту әдістерін жетілдіру қажет.

Музыка сабағында аспаптық орындаушылықты ұйымдастырудың құрылымдық-мазмұндық жүйесі

№	Қолдану бағыты	Әдіс-тәсілдер	Мұғалімнің әрекеті	Оқушының әрекеті	Күтілетін нәтиже
1	Ұлттық музыкамен таныстыру	Күй тыңдату, музыкалық талдау, бейне	Ұлттық күйлер мен музыкалық	Музыканы тыңдайды, мазмұнын	Ұлттық музыкаға қызығушылығы артады,

		материалдар пайдалану	шығармаларды таныстырады, тарихи мағынасын түсіндіреді	талдайды, пікір білдіреді	эстетикалық талғам қалыптасады
2	Музыкалық аспаптарды меңгерту	Практикалық жаттығулар, көрсету-түсіндіру әдісі	Домбыра немесе басқа ұлттық аспапта ойнау тәсілдерін көрсетеді	Аспапта ойнауды үйренеді, жаттығулар орындайды	Музыкалық қабілеті дамиды, орындаушылық дағдылар қалыптасады
3	Шығармашылық қабілетті дамыту	Импровизация, шығармашылық тапсырмалар	Оқушыларға өз әуенін орындау немесе шағын музыкалық композиция құрастыру тапсырмасын береді	Шығармашылық жұмыс орындайды, жаңа әуендер ойлап табады	Шығармашылық ойлау және музыкалық қиял дамиды
4	Топтық және ансамбльдік орындау	Ансамбльдік жұмыс, топтық жаттығулар	Топпен орындау ұйымдастырады, үйлесімді орындауды үйретеді	Топпен бірге музыкалық шығарма орындайды	Коммуникативтік дағдылар дамиды, ұжымдық мәдениет қалыптасады
5	Ұлттық мәдениетті насихаттау	Музыкалық кештер, концерттер, фестивальдер	Мектепішілік өнер кештерін ұйымдастырады	Сахнада өнер көрсетеді, күй немесе музыкалық шығармалар орындайды	Ұлттық өнерге құрмет қалыптасады, сахналық тәжірибе жинақталады
6	Пәнаралық байланыс	Музыка мен тарих, әдебиет пәндерін байланыстыру	Музыкалық шығармаларды тарихи оқиғалармен байланыстырады	Күйлердің шығу тарихын зерттейді	Танымдық қабілеті мен тарихи санасы дамиды

Қорытындылай келе, аспаптық орындаушылық оқушылардың ұлттық құндылықтарын дамытуда маңызды тәрбиелік құрал болып табылады. Ол жас ұрпақтың ұлттық мәдениетке деген құрметін арттырып, олардың эстетикалық талғамын, рухани мәдениетін және шығармашылық қабілеттерін дамытады.

Музыкалық аспаптарды меңгеру арқылы оқушылар халықтың тарихи мұрасымен танысып, ұлттық дүниетанымды терең түсінеді. Сондықтан білім беру жүйесінде ұлттық музыкалық өнерді, соның ішінде аспаптық орындаушылықты кеңінен қолдану – ұлттық тәрбиені жүзеге асырудың тиімді жолдарының бірі болып табылады.

Ұлттық музыка арқылы тәрбиеленген жас ұрпақ өз мәдениетін құрметтейтін, рухани бай және ұлттық санасы жоғары тұлға болып қалыптасады.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі

1. Дмитрий Борисович Кабалевский Кабалевский Д.Б. Музыкальное воспитание в школе. — М.: Просвещение, 1982. — 224 с.
2. Ұзақбаева С.А. «Балаларға эстетикалық тәрбие берудегі халық дәстүрі». Алматы, 1990.
3. Балтабаев М.Х. «К вопросу о применении методологии традиционной художественной культуры в процессе преподавания музыки в школе». Алматы, 1992.
4. Ұзақбаева С., Төлебаева Ж. «Сырлы саздар тағылымы». Алматы, 1999.
5. Акенова Ц.Д. Музыкант – мұғалімнің домбыра аспабында ойнау арқылы оқушылардың орындаушылық қабілетін қалыптастыру әдістемесі. – ЗКГЦ, 2011. – 23 б.
6. Гинзбург Л.С. Заметки о мастерстве. — В сб. Вопросы фортепианного исполнительства. Вып. 2. М., 1968.
7. Ахмет Жұбанов Жұбанов А. Ән-күй сапары. — Алматы: Жазушы, 1976. — 300 б.
8. Райымбергенов А.И. Мұрагер бағдарламасы. – Алматы, 1990.
9. Балабеков Е., Лесбек Ү. Мектеп оқушыларына музыкалық – эстетикалық тәрбие берудегі мұғалімнің рөлі. – Шымкент, 2022. – 164-168 бб.
10. Жакаева К.А., Жакаева С.А. Музыка пәнін оқыту әдістемесі: оқу құралы. – Қостанай: КГПУ, 2019. – 92 б.

CULTURAL IDENTITY AS A PEDAGOGICAL CONSTRUCT IN SECONDARY EDUCATION

Author: Gomarova Ayaulym Ualikhanovna, student;
ayau.gomarova_06@mail.ru
Astana International University,
Astana, Kazakhstan

Scientific supervisor: Akimkhanova Aliya Amangeldyevna
Aliya.akimkhanova@aiu.edu.kz
Master of Social Science, Astana International University,
Astana, Kazakhstan

Abstract

This article explores cultural identity as a key pedagogical construct in secondary education. In the context of globalization and diversity, schools play an important role in shaping students' identities, values, and sense of belonging. Drawing on Social Identity Theory and Cultural Capital Theory, the study highlights how cultural identity influences student engagement and academic outcomes. It also examines culturally responsive and culturally sustaining pedagogies as effective approaches to integrating students' cultural and linguistic backgrounds into learning. The article concludes that recognizing and incorporating cultural identity in education promotes inclusion, equity, and improved student performance.

Keywords: *cultural identity, secondary education, inclusive education, culturally responsive teaching, student engagement, diversity.*

Introduction

In contemporary education, the role of schools extends beyond the transmission of knowledge to include the formation of students' identities, values, and worldviews. Cultural identity, understood as a dynamic and socially constructed phenomenon, has become a central concern in secondary education, particularly in the context of globalization and increasing cultural interconnectedness. Adolescents, who are at a critical stage of identity formation, are especially influenced by the educational environment, where interactions with peers, teachers, and institutional norms contribute to shaping their sense of belonging and self-understanding.

Secondly, primary and secondary schools can play an important role in efforts directed towards the preservation and revitalisation of Indigenous languages, epistemes, and cultural practices [1, 2]. By appropriately incorporating these elements into curricula, schools actively contribute to the passing-on of traditional knowledge to younger generations. Such educational initiatives arguably contribute to the broader national reconciliation process, fostering understanding, respect, and appreciation amongst students of varying backgrounds [3]. Schools can serve as community hubs, with the potential to engage with local Indigenous communities, thereby enabling collaboration and mutual understanding [4].

The aim of this article is to define cultural identity within an educational context, analyze its role in student development and pedagogical practice and identify effective strategies for integrating cultural identity into teaching and learning.

Theoretical Framework

Cultural identity is a complex and dynamic construct that encompasses the beliefs, values, traditions, and practices shared by a group, serving as a cornerstone of individual self conception and social belonging. It is influenced by a myriad of factors including ethnicity, nationality, language, religion, and socio-economic status, and plays a critical role in shaping how individuals perceive themselves and their place in the world. In educational contexts, cultural identity becomes particularly significant, as it not only impacts students' learning experiences but also influences their interactions with peers and educators. As educational environments become increasingly diverse, understanding

the intricacies of cultural identity is essential for creating inclusive spaces that nurture every learner [5].

The exploration of cultural identity within educational contexts is anchored in several foundational theories that provide insight into how identity shapes learning experiences and outcomes. Among the most relevant are Social Identity Theory and Cultural Capital Theory, both of which offer distinct yet complementary perspectives on the interplay between identity and education. How these theories inform understanding of Education and Cultural Identity [5]:

Both Social Identity Theory and Cultural Capital Theory provide a comprehensive framework for understanding the complexities of cultural identity in education. Social Identity Theory elucidates how students' identification with their cultural groups can influence their school experiences, highlighting the importance of creating an inclusive environment where all identities are validated and celebrated. This theory suggests that fostering a strong sense of cultural identity can enhance students' resilience and motivation, leading to improved academic outcomes.

Conversely, Cultural Capital Theory sheds light on the systemic inequalities that can arise in educational settings. It emphasizes that not all students enter the classroom with the same cultural resources, which can lead to disparities in engagement and achievement. By recognizing the varied forms of cultural capital that students possess, educators can tailor their teaching approaches to be more inclusive, ensuring that all students have the opportunity to succeed.

Together, these theories advocate for a deeper understanding of how cultural identity influences educational experiences, prompting educators to adopt practices that honor diversity and promote equity. By integrating insights from both theories, this framework not only informs the development of culturally responsive pedagogies but also encourages educational institutions

Cultural Identity as a Pedagogical Construct

Cultural identity in contemporary secondary education can be conceptualized as a dynamic pedagogical construct that is continuously shaped through social interaction, language practices, and classroom experiences. In multilingual educational environments, identity is not a fixed attribute but an evolving process, constructed and negotiated through everyday communication between students and teachers. Accordingly, cultural identity comprises a shared system of meanings, values, beliefs, and linguistic practices that influence how learners position themselves and others within the educational context.

Importantly, language functions not only as a tool for communication but also as a key medium of identity construction and social belonging, particularly in diverse classrooms where multiple linguistic repertoires coexist. Pedagogically, this implies that cultural identity operates across content, process, and outcomes: it shapes what is taught, how teaching is conducted, and what kinds of learners are formed. When educational practices recognize and integrate students' cultural and linguistic backgrounds—through strategies such as translanguaging, narrative sharing, and culturally responsive teaching—students demonstrate higher levels of engagement, confidence, and participation [6].

Role of Cultural Identity in Secondary Education

Cultural identity plays a significant role in shaping academic performance. Research indicates that when students feel their cultural identities are acknowledged and respected, they are more likely to experience positive academic outcomes. A strong cultural identity can enhance self-esteem and confidence, motivating students to engage more deeply with their studies.

Conversely, students who feel marginalized or misrepresented in their educational environments may struggle academically. Disconnection from the curriculum can lead to lower engagement levels, which often results in decreased performance. Studies have shown that students from culturally diverse backgrounds tend to excel when their cultural narratives and experiences are integrated into their learning processes. This alignment not only validates their identities but also fosters a sense of relevance in their education, leading to improved academic results.

Moreover, the intersection of cultural identity with other factors such as socio-economic status and family support can further influence academic achievement. For instance, students from immigrant

families may experience unique challenges that affect their learning but can thrive when provided with supportive, culturally affirming educational practices [5].

Pedagogical Approaches to Cultural Identity

The inclusive teaching of national identity becomes a complex task, as educators must balance the goal of fostering a unified sense of national belonging with the need to respect and affirm the diverse cultural identities of their students [7]. Failure to adopt an inclusive approach to national identity education risks perpetuating these divisions and undermining social cohesion [8].

Building on the work of Ladson-Billings, Geneva Gay developed a framework with a stronger focus on teachers' strategies and practices—that is, the doing of teaching. Gay coined the term culturally responsive teaching (CRT) to define an approach that emphasizes "using the cultural knowledge, prior experiences, frames of reference, and performance styles of ethnically diverse students to make learning encounters more relevant to and effective for them" [9]. Gay calls on culturally responsive practitioners to make positive changes on multiple levels, including instructional techniques, instructional materials, student-teacher relationships, classroom climate, and self-awareness to improve learning for students. Gay argues that an asset-based view of students is fundamental to ensuring a higher degree of success from students of various cultural groups. Like Ladson-Billings, Gay also places a strong emphasis on providing opportunities for students to think critically about inequities in their own or their peers' [10].

More recently, Django Paris expanded on the work of culturally relevant pedagogy to develop a vision for culturally sustaining pedagogy, an approach that takes into account the many ways learners' identity and culture evolve. In a 2014 article, Paris and co-author H. Samy Alim posit that culturally sustaining educators not only draw on but also sustain students' culture—both static culture (e.g., heritage ways, and home language) and evolving culture. In other words, culturally sustaining educators help students develop a positive cultural identity while teaching math, reading, problem-solving, and civics [11]. Paris also offers a "loving critique" of CRT, arguing that relevance in the curriculum cannot, alone, ensure students will be prepared to live in an increasingly diverse, global world [12]. Paris and Alim maintain that culturally sustaining practice "has as its explicit goal supporting multilingualism and multiculturalism in practice and perspective for students and teachers" [13].

Collectively, these scholars promote asset-based approaches as alternatives to popular deficit-oriented teaching methods, which position the languages, cultures, and identities of students as barriers to learning. While these pedagogies are not identical, they share a common goal: defy the deficit model and ensure students see themselves and their communities reflected and valued in the content taught in school [10].

Conclusion

Cultural identity, as demonstrated in this article, should be understood not as a peripheral element of schooling but as a central pedagogical construct in secondary education. In an era marked by globalization, migration, and increasing cultural diversity, schools are uniquely positioned to shape how adolescents understand themselves and others. The analysis has shown that cultural identity is dynamic, socially constructed, and deeply embedded in language, interaction, and everyday classroom practices.

The theoretical perspectives of Social Identity Theory and Cultural Capital Theory highlight that students' cultural backgrounds significantly influence their educational experiences, motivation, and academic outcomes. When these identities are acknowledged and valued, students are more likely to develop confidence, engagement, and a strong sense of belonging. Conversely, the marginalization of cultural identity can contribute to disengagement and inequality in learning.

Importantly, conceptualizing cultural identity as a pedagogical construct shifts the focus from passive recognition to active integration within teaching and learning processes. Approaches such as culturally responsive teaching and culturally sustaining pedagogy demonstrate that education can both reflect and sustain students' cultural and linguistic resources. These approaches challenge deficit-based models and promote equity by positioning diversity as an asset rather than a barrier.

References:

1. Disbray, S. (2019). Realising the Australian curriculum framework for Aboriginal languages and Torres Strait Islander languages. *Babel, 54*(1/2), 21–25.

2. Hobson, J., Lowe, K., Poetsch, S., & Walsh, M. (2018). *Re-awakening languages: Theory and practice in the revitalisation of Australia's Indigenous languages*. Sydney University Press.

3. Biddle, N., & Priest, N. (2019). The importance of reconciliation in education. *Working Paper (Centre for Social Research & Methods (CSRM), The Australian National University); No. 1/2019*.

4. Lovett, S., Dempster, N., & Fluckiger, B. (2014). Educational leadership with Indigenous partners. *Leading and Managing, 20*(1), 1–10.

5. Anthony Owens, Zeek H, Emma Oye (2024). The Role of Cultural Identity in Shaping Educational Experiences.

6. Christiana Antoniadou (2025). Cultural identity and social interaction in multilingual educational environments: a comparative perspective.

7. Olatunde, B., & Okeke, C. (2023). The Impact of Teacher-Student Interaction on Academic Performance in Nigerian Secondary Schools. Journal of Education in Africa, 15(2), 99-113.

8. Agulanna, C. (2018). Ethnic Identity and National Integration in Nigeria:Social Studies Perspectives. Journal of African Studies, 25(2), 102-115.

9. Geneva Gay, Culturally Responsive Teaching: Theory, Research, and Practice (New York: Teachers College Press, 2010), 31.

10. Jenny Muñiz (2014). Culturally Responsive Teaching: A 50-State Survey of Teaching Standards.

11. Django Paris and H. Samy Alim, eds., Culturally Sustaining Pedagogies: Teaching and Learning for Justice in a Changing World (New York: Teachers College Press, 2017).

12. Django Paris and H. Samy Alim, "What Are We Seeking to Sustain through Culturally Sustaining Pedagogy? A Loving Critique Forward," Harvard Educational Review 84, no. 1 (2014): 85–100.

13. Django Paris, "Culturally Sustaining Pedagogy: A Needed Change in Stance, Terminology, and Practice," Educational Researcher 41, no. 3 (2012): 95.

REPRESENTATION OF NATIONAL IDENTITY IN EFL TEACHING MATERIALS IN KAZAKHSTAN

Abdilda Aizhan Galymzhankyzy
abdildaaizhan28@gmail.com
student
Astana International University, Astana, Kazakhstan

Scientific supervisor: Akimkhanova Aliya Amangeldyevna
Aliya.akimkhanova@aiu.edu.kz
Master of Social Science, Astana International University, Astana, Kazakhstan

Abstract

This research delves into how national identity is portrayed within English as a Foreign Language (EFL) textbooks utilized in Kazakhstani secondary education. By scrutinizing educational mandates, presidential decrees, and English learning materials for grades 5 through 8, the study explores the inclusion of national tenets like patriotism, cultural legacy, and linguistic selfhood. A qualitative content examination was conducted to pinpoint mentions of national emblems, customs, and concepts rooted in values. The results suggest that while Kazakh culture is represented in textbooks through aspects like geography, food, and local settings, this representation tends to be superficial and lacks a systematic link to overarching ideological or value systems. This highlights a disconnect between stated policy goals and their actual manifestation in educational resources. The study's conclusion is that a more intentional and organized approach to integrating national identity is required to harmonize language instruction with national educational aims.

Keywords: national identity, EFL textbooks, Language education policy, cultural representation, patriotism, educational materials in Kazakhstan, curriculum development, value-based education.

Introduction

The educational policy of Kazakhstan places a significant premium on the cultivation of national identity, achieved through the integration of foundational values across all educational strata. Official documents and state mandates unequivocally assert that educational endeavors should foster patriotism, cultural literacy, and an appreciation for national heritage, concurrent with academic development. Notably, the Presidential Decree “On the Approval of the Main Principles, Values, and Directions of Internal Policy of the Republic of Kazakhstan” (2025) [1] delineates a comprehensive framework of national values, encompassing independence, patriotism, unity, justice, and cultural continuity. Furthermore, the decree identifies pivotal national symbols and cultural markers - such as language, traditions, and historical legacy - as indispensable components of identity formation, necessitating their systematic embedding within educational curricula. Within this policy paradigm, foreign language education is conceptualized not as a culturally neutral domain but as a strategic locus for the reinforcement of national consciousness. Consequently, English as a Foreign Language (EFL) instruction, widely disseminated in Kazakhstani educational institutions, is anticipated to contribute not only to students' communicative proficiencies but also to the development of a national worldview. Nevertheless, the degree to which these policy imperatives are actualized in pedagogical materials has been insufficiently scrutinized. This study endeavors to bridge this lacuna by undertaking an analysis of how national identity and value-laden concepts are represented in middle-school EFL textbooks employed in Kazakhstan. By focusing on the «Eyes Open 1 for Kazakhstan, Goldstein & Ben» [2], «Full Blast for Kazakhstan, Mitchell H.Q.» [3], «English Plus Kazakhstan» [4], «Excel for Kazakhstan, Evans V.» [5] series for Grades 5-8, the research investigates the extent and manner of incorporation of elements such as cultural heritage, national symbols, and civic values into instructional content. Through the triangulation of recent policy directives with textbook

analysis, the study aims to elucidate the congruence between national educational priorities and pedagogical practice.[6]

Literature Review

The connection between acquiring new languages and a person's sense of belonging to a nation has been a frequent topic of discussion in academic circles, both internationally and within Kazakhstan. However, its specific application in the realm of English as a Foreign Language (EFL) materials for schools has not been thoroughly investigated. Current research points to the dual nature of foreign language education: it can be a pathway to global engagement, yet it also poses a potential risk to the preservation of a nation's unique identity. Beisenbayeva (2025) [7] highlights that despite acknowledging the significance of national identity in Kazakhstan's educational discussions, a clear and established method for incorporating it into foreign language instruction is still missing. Her research, which involved examining textbooks and surveying students, indicates that teaching foreign languages can have both beneficial and detrimental impacts on how learners perceive themselves. On one hand, English opens doors to global information and communication. On the other hand, a lack of focus on national elements in teaching can lead to a feeling of cultural displacement or a weakening of ties to local values. The study also revealed that students rarely encounter English-language materials that showcase Kazakh culture and expressed a strong desire for content that promotes their national customs and beliefs.

Similarly, Anafinova et al. (2026) explored how linguistic and cultural diversity is presented in EFL textbooks used in Kazakhstan. Their analysis, corroborated by a survey of active teachers, found that while contemporary textbooks are methodologically sound and cover essential language skills, they frequently lack content that is culturally relevant to Kazakhstan, particularly concerning its history, traditions, and societal realities. Teachers identified this deficiency as a significant drawback, observing that the available materials do not adequately represent the local context or foster the development of national identity. Although some textbooks tailored for Kazakhstan, such as "Action for Kazakhstan," attempt to address this gap, the overall inclusion of national content remains limited and inconsistent. These observations align with broader theoretical frameworks concerning language and identity. Academics like Norton (2006) and Brown (2006) propose that the process of learning a language is intrinsically linked to the formation of identity, as individuals shape their self-perception through engagement with new linguistic and cultural systems. In this light, foreign language education does more than just impart linguistic knowledge; it also influences learners' cultural perspectives and their understanding of the world. As Beisenbayeva (2025) points out, identity is shaped by both internal factors, such as personal beliefs and experiences, and external influences, like the social and cultural environment, with language serving as a crucial intermediary [8].

Policy Context

The integration of national identity into education in Kazakhstan is strongly supported by a comprehensive framework of state policies, presidential directives, and educational programs. These documents collectively emphasize that the formation of national consciousness, civic responsibility, and cultural awareness is a central objective of the national education system. One of the key policy documents is the Presidential Decree “On the Approval of the Main Principles, Values, and Directions of Internal Policy of the Republic of Kazakhstan” (2025) [1]. This decree establishes a unified system of national values, including independence, patriotism, unity, justice, law and order, diligence, and respect for cultural heritage. It explicitly highlights the importance of transmitting these values through education and identifies national symbols - such as language, traditions, and historical memory - as essential components of identity formation. The document emphasizes the need for the “integration of national values” into all areas of public policy, including the education sector, thereby positioning schools as key institutions for fostering a national worldview. In addition to the decree, the Presidential Address to the Nation (2026) [6] further reinforces the role of education in strengthening national identity. The address calls for continued development of the languages and cultures of all ethnic groups while prioritizing the role of the Kazakh language as a unifying element of society. It stresses the importance of educating younger generations “in the spirit of genuine

patriotism" through the promotion of historical awareness, cultural heritage, and national achievements. These directives underline the expectation that educational content, including foreign language instruction, should contribute to the preservation and promotion of national values. A significant initiative in this area is the nationwide implementation of the "Adal Azamat" program (2025) [9], introduced by the Ministry of Education under the поручение of the President. This program aims to create a unified system of educational work focused on developing moral and civic values among students. It promotes qualities such as honesty, responsibility, respect for society, and active citizenship, and is intended to be integrated across all subjects and educational levels. The program explicitly states that it "covers all children" and is designed to ensure a consistent approach to value-based education throughout the country. Furthermore, methodological guidelines issued by the Ministry of Education emphasize that "special attention is paid to the integration of national values into educational programs," highlighting the need to embed cultural and civic content into teaching materials. These guidelines reinforce the idea that all school subjects, including English language instruction, should contribute to shaping students' national identity.

Methodology

The research employed a qualitative content analysis of official English as a Foreign Language (EFL) textbooks mandated for use in Kazakhstani secondary schools (Grades 5-8). Specifically, the study examined the textbooks «Eyes Open 1 for Kazakhstan, Goldstein & Ben» [2], «Full Blast for Kazakhstan, Mitchell H.Q.» [3], «English Plus Kazakhstan» [4], «Excel for Kazakhstan, Evans V.» [5]. The core of the analysis centered on how elements of national identity are integrated, spread, and gradually built upon throughout the language learning progression. It also investigated the interplay between these identity elements and various pedagogical components, including language exercises, reading materials, speaking activities, and visual aids. Instead of viewing the textbooks as impartial instruments for language acquisition, this study treated them as ideological and educational arenas where national identity is subtly shaped through consistent exposure, contextualization, and task-oriented reinforcement. The investigation encompassed not only written content but also illustrations, dialogues, comprehension queries, project assignments, and any accompanying digital or workbook materials, recognizing that identity representation often arises from a combination of modes rather than solely from written text.

Grade	Textbook	National Identity Focus	Key Content and Examples	Tasks / Learning Activities	Methodological Interpretation
5	*Eyes Open 1*	Geographic and perceptual identity	"Kazakhstan Discovery" themes; Baikonur Cosmodrome as scientific symbol; steppe ecosystem; saiga antelope; references to towns and local areas	Reading comprehension questions (e.g. location of Baikonur, local animals); vocabulary tasks on geography; speaking prompts about country and hometown; visual illustrations of landscapes and national space	National identity is constructed at a perceptual level. Kazakhstan is represented as a space of nature and scientific achievement. Identity functions as background knowledge supporting basic language learning rather than critical reflection.

6	*Full Blast*	Cultural and participatory identity	"Culture Corner" and "Across Kazakhstan" sections; Charyn Canyon; Kokpar (traditional sport); tourism and festivals; cultural heritage sites	Comparing cultural practices; describing traditions; project work on famous places in Kazakhstan; listening tasks on travel within Kazakhstan; informational reading texts	Shift from passive recognition to participatory engagement. Students act as cultural observers. National identity is still embedded within language practice rather than explicit ideological instruction.
7	*English Plus*	Linguistic-technological identity and modernization discourse	iTys messenger app; Soyle language platform; "Land of the Great Steppe" travel app; Kazakh language integration into digital tools	Gap-fill tasks on technology vocabulary; reading comprehension of app descriptions; speaking tasks on technology use; designing or describing apps; comparison of digital tools	National identity is linked to technological innovation and language modernization. Identity becomes future-oriented and associated with digital participation and linguistic pride.
8	*Excel*	Civic, ethical, and socio-environmental identity	Aral Sea environmental crisis; hospitality (*qonaqjaylylyq*); social ethics; Kazakh cuisine (e.g. beshbarmak); moral responsibility themes	Argumentative reading tasks; reflective questions on social responsibility; opinion-based speaking and writing tasks; discussions on environmental and ethical issues; grammar embedded in value-based topics	National identity is internalized as moral and civic responsibility. Students are guided toward the concept of the "Adal Azamat" (virtuous citizen). Identity becomes normative and value-driven.

Across all grades	All textbooks (*Eyes Open 1*, *Full Blast*, *English Plus*, *Excel*)	Progressive identity construction through language learning	Repeated exposure to cultural, geographical, linguistic, technological, and moral content across units and multimodal materials (texts, visuals, dialogues, projects)	Workbook tasks, digital exercises, comprehension activities, speaking and writing tasks, teacher-guided discussions	Identity is not taught explicitly but embedded through repetition and contextual framing. National meanings are integrated into grammar and vocabulary practice, evolving from spatial awareness (Grade 5) to civic and ethical internalization (Grade 8).

Figure 1: Comparison of English Textbooks (Grades 5–8)

The study's findings indicate that English textbooks for grades 5-8 in Kazakhstan progressively integrate national identity through a carefully designed developmental sequence. This journey begins with geographical understanding in fifth grade, progresses to cultural engagement in sixth, explores a technological-linguistic identity in seventh, and concludes with civic and moral accountability in eighth. This structured approach generally supports the national education policy's objective of cultivating a patriotic and value-oriented "Adal Azamat." However, the textbooks achieve these aims more through the indirect integration of content rather than direct ideological instruction. In essence, while cultural symbols, national stories, and moral themes are consistently present, they primarily serve as contextual support for language acquisition, rather than as explicit lessons in patriotism or civic ideology as defined by policy. This research offers a unique contribution by being among the first to systematically link EFL textbook content with contemporary Kazakhstani educational policy frameworks, particularly those focused on national values and identity formation in foreign language education. A limitation of this analysis is its focus solely on 2023 textbook editions, excluding the impact of classroom implementation and teacher interpretation, which can significantly shape how identity content is understood and conveyed. From a practical perspective, the results highlight the necessity for more explicit pedagogical guidance for teachers. This guidance would enable them to effectively translate the implicit cultural references within textbooks into overt value education, thereby ensuring that policy objectives are fully realized in classroom practice [10].

Conclusion

To sum up, our research has revealed that the English as a Foreign Language textbooks used in Kazakhstan for grades 5 through 8 are more than just instruments for language acquisition. They are carefully designed environments where national identity is gradually built and woven into the learning process through the choices made in content, the way activities are structured, and the overarching themes explored. As students progress through these four grade levels, the portrayal of identity shifts. In Grade 5, it begins with an awareness of geography and perceptions. By Grade 6, it moves towards active cultural engagement. Grade 7 introduces a focus on technological and linguistic advancement, and finally, in Grade 8, it culminates in the internalization of civic duties and moral principles. This developmental trajectory largely aligns with the nation's educational aims, which prioritize cultivating citizens who are guided by values and are socially accountable. However, our examination also indicates that these policy objectives are achieved indirectly, rather than through overt ideological lessons. Instead, national identity is incorporated into language learning as a supportive element, providing context and thematic relevance. This allows cultural and civic meanings to surface organically through repeated exposure and practical communication, rather than through explicit instruction. The importance of these findings stems from their contribution to understanding how foreign language education serves as a subtle yet potent channel for shaping identity within post-Soviet educational systems. This is particularly relevant in light of recent Kazakhstani policies

concerning national values and the "Adal Azamat" (Honest Citizen) ideal. Future studies could expand upon this work by investigating how students actually perceive and absorb these identity narratives within their classrooms. It would also be beneficial to explore how teachers adapt or implement textbook material in their daily teaching. Furthermore, analyzing more recent textbook editions and comparing them over time would be valuable to track how national identity representations evolve in response to shifting political and educational priorities. Ultimately, by infusing English lessons with Kazakhstan's unique narratives, values, and lived experiences, educators can foster in learners not only proficiency in the language but also a strong sense of belonging. This approach can help students become globally capable individuals while simultaneously maintaining a firm and meaningful connection to their Kazakh identity.

References:

1. Decree of the President of Kazakhstan (№1081, 05.11.2025). *"On Approval of Main Principles, Values and Directions for the Development of Kazakhstani Patriotism."* (Russian).

2. Eyes Open 1 for Kazakhstan Grade 5 Student`s book Goldstein Ben 2019., pages 23, 37, 49, 63

3. Full Blast for Kazakhstan, Grade 6 Student's Book Mitchel H.Q 2018., pages 59-84

4. English Plus for Kazakhstan (Grade 7). Student's book Wetz Ben 2015., pages 16, 30

5. Excel for Kazakhstan, Evans V 2019., pages 37, 58-60

6. Tokayev, K. (2026, Apr 13). *President's Address to the People of Kazakhstan.* (Russian). Akorda.kz.

7. Bisenbayeva, L.Z. (2025). *"National Identity in Foreign Language Teaching."* Philology Series (KazNU).

8. Anafinova, A., Abilkerim, B., Essengeldinova, M., Ormanova, Z. (2026). *"Integrating Linguistic Diversity into Kazakhstani Education."* J. of Language Teaching & Research, 17(1), 43–53.

9. Unified educational program 'Adal Azamat' will be implemented in private educational organizations

10. Integrating Linguistic Diversity Into Kazakhstani Education: A Review of ELT Textbooks January 2026 Journal of Language Teaching and Research 17(1):43-53

CULTURAL IDENTITY IN THE ERA OF GLOBAL MEDIA: CHALLENGES FOR SCHOOLS

Gomarova Arailym Ualikhanovna, student;
gomarova_06@mail.ru
Astana International University,
Astana, Kazakhstan

Scientific supervisor: Akimkhanova Aliya Amangeldyevna
Aliya.akimkhanova@aiu.edu.kz
Master of Social Science, Astana International University,
Astana, Kazakhstan

Abstract

This article explores how global media and digitalization shape cultural identity, particularly among youth. It highlights key challenges for schools, including cultural homogenization, identity fragmentation, limited media literacy, and the decline of heritage languages. The study also examines educational strategies such as critical media literacy, culturally responsive teaching, and digital storytelling as ways to support students in navigating complex cultural influences. The findings emphasize that cultural identity is dynamic and continuously reshaped through the interaction of local and global factors, with schools playing a vital role in this process.

Keywords: cultural identity, globalization, digital media, media literacy, culturally responsive teaching, education.

Introduction

The speed and reach of both globalization and new technology have changed the way individuals and groups express their culture in the twenty-first century [1, 2]. Now that global communication is so open, old ways of thinking about identity tied to set values are being changed by new ideas [3]. Lately, cultural identity is being influenced by things like global symbols, mass media and transnational stories instead of just local customs, religion and language [4, 5]. These changes stand out most with the youth, who consume a lot of media and influence culture by weaving together traditional and contemporary values [6].

Cultural identity is increasingly shaped by the pressures of globalization, Western influence, and digitalization, creating a tension between tradition and modern values, especially for younger generations. These global forces can weaken traditional cultural practices and beliefs, yet digital platforms—particularly social media—also open new opportunities for expressing, preserving, and revitalizing cultural heritage.

Young people play an active role in this process, navigating external influences while attempting to maintain a sense of cultural belonging. Social media functions as both a challenge and a resource: it can promote cultural change, but it also enables communities to share traditions, reinforce identity, and adapt cultural practices to contemporary contexts. As a result, cultural identity is not simply lost or preserved but is continuously reshaped in response to the digital and global environment.

This article examines the role of global media in shaping cultural identity and analyzes the major challenges faced by schools in this context. It also explores pedagogical strategies that can help educators respond effectively to these challenges, emphasizing the importance of media literacy, culturally responsive teaching, and digital storytelling.

Theoretical Framework

Cultural identity encompasses an individual's sense of belonging to one or more cultural groups, shaped by shared traditions, language, values, and symbols. Rather than being unidimensional, cultural identity is increasingly understood as multifaceted, allowing for bicultural, tricultural, or multicultural identifications that evolve through intersecting personal, social, and digital experiences. In today's interconnected digital landscape, individuals often navigate multiple cultural affiliations

simultaneously, negotiating hybrid identities shaped by both heritage and host cultural influences [7]. This process is closely linked to the dynamics of cultural homogenization and cultural hybridization, which characterize globalization. Cultural homogenization refers to the tendency toward the dominance of global cultural norms—often associated with Western media—leading to the gradual erosion or standardization of local cultures. In contrast, cultural hybridization describes the blending of diverse cultural elements, resulting in new, syncretic forms of identity that combine local traditions with global influences. These parallel processes highlight the complexity of identity formation in the digital age, where individuals both adapt to global cultural patterns and creatively reinterpret them within their own cultural frameworks.

Cross-cultural communication involves the exchange of information and ideas between individuals from different cultural backgrounds [8, 9]. It seeks to bridge cultural differences and foster understanding by overcoming linguistic, behavioral, and perceptual barriers. Digital media refers to electronic platforms and tools such as social media, e-learning systems, and multimedia applications that enable the creation, sharing, and consumption of information in virtual environments [10, 11]. It facilitates interaction and engagement across geographic and cultural boundaries, while simultaneously accelerating both the homogenizing and hybridizing tendencies of global culture.

Key Challenges for Schools

Schools today face a range of interconnected challenges in addressing cultural identity within increasingly globalized and digitalized environments.

One major concern is cultural homogenization, whereby global media and dominant cultural narratives—often associated with Western societies—gradually overshadow local traditions, values, and languages. This process can lead to the standardization of cultural expressions and the weakening of students' connections to their cultural heritage [12]. Closely related to this is the issue of identity fragmentation and crisis. Students are frequently exposed to multiple and sometimes conflicting cultural influences from family, school, and digital media, which can complicate their sense of belonging and self-definition.

Another critical issue is the lack of media literacy in schools. Students often consume media content passively, without the skills needed to critically evaluate cultural messages, biases, and ideological influences. At the same time, educators may lack the necessary training to effectively address these complexities in the classroom [13].

Finally, language and cultural displacement remain a significant concern, particularly in contexts where global languages dominate educational and digital spaces. The increasing preference for widely used languages such as English can contribute to the decline of heritage language use, thereby weakening cultural transmission across generations. This phenomenon has been extensively discussed by David Crystal in his work "English as a Global Language" (2003), who stresses the importance of maintaining linguistic diversity as a core component of cultural identity. Together, these challenges underscore the need for schools to adopt more inclusive, critically informed, and culturally responsive approaches in order to support students in navigating identity formation in a complex global landscape.

Pedagogical Strategies

In the context of global media influence, schools must adopt pedagogical strategies that actively support students' cultural identity development while fostering critical engagement with digital content. Effective approaches integrate cultural awareness, linguistic diversity, and media competence to help learners navigate complex, multicultural environments. The following strategies outline key educational practices that promote meaningful, inclusive, and context-sensitive learning experiences.

Critical media literacy is a pedagogical approach that deepens literacy skills across all subject areas and empowers students to use multiple forms of media and technology to read and write the word and the world. In this brave new world of exploding media and computer technologies, educational institutions need to rethink education, literacy, and their roles as educators. It is obvious to educators that new ICTs require new literacies and that schools today must confront the challenges of providing

appropriate forms of education and teach the literacies that enable students and citizens to thrive in the 21st century [14].

The findings indicate that digital storytelling significantly influences secondary culturally and linguistically diverse (CLD) students' cultural identity and heritage. By creating digital stories, students deepened their connection to their cultural roots, developed their cultural identity, and gained empowerment through sharing their narratives. Consequently, digital storytelling enhances cultural awareness and identity development [15].

Culturally responsive teaching pedagogy in the digital era extends beyond traditional classroom practices to include the integration of cultural and linguistic diversity within online and technology-mediated learning environments. It refers to educators' ability to recognize and actively incorporate students' cultural backgrounds into digital instruction, ensuring that learning remains relevant and inclusive. In digital contexts, this approach not only acknowledges diversity but also sustains learners' cultural and linguistic competencies through the use of culturally meaningful digital content, multilingual resources, and interactive platforms. Once students' cultural strengths are identified, digital learning environments can serve as safe and empowering spaces where these strengths are nurtured through creative expression, collaboration, and participation. Moreover, teachers' cultural sensitivity in online settings plays a crucial role in helping learners maintain pride in their heritage while navigating global digital cultures, ultimately supporting the development of positive, resilient, and multifaceted identities [16].

Conclusion

Cultural identity in the era of global media is shaped by complex forces that both challenge and enrich students' sense of belonging. Globalization and digitalization increase exposure to diverse cultural narratives, contributing to cultural homogenization while also enabling the development of hybrid identities. Young people actively navigate these influences, continuously reconstructing their identities through interaction with both local traditions and global media.

For schools, this creates key challenges, including the weakening of cultural traditions, identity fragmentation, limited media literacy, and the decline of heritage languages. These issues highlight the need for more inclusive and adaptive educational approaches. At the same time, education offers important opportunities to support cultural identity through strategies such as critical media literacy, culturally responsive teaching, and digital storytelling.

Overall, cultural identity should be understood as dynamic and evolving. Schools play a vital role in helping students critically engage with global influences while maintaining and reshaping their cultural identities in meaningful ways.

References:

1. Leong, S. (2017). *Globalization and technology in twenty-first-century education.* The Oxford handbook of technology and music education, 89-104.

2. Alnaghaimshi, N. I., & Pearson, E. (2023). *Empowering Arab tribal culture in the twenty-first century: social media use in the Gulf States.* Information, Communication & Society, 26(6), 1087-1105.

3. Allen, B. J. (2023). *Difference matters: Communicating social identity.* Waveland Press.

4. Chan, C. S. (2022). *Culture and identity.* Hong Kong history: Themes in global perspective, 157-180.

5. Paterson, M. (2023). *Consumption and everyday life.* Routledge.

6. Amit, V., & Wulff, H. (Eds.). (2022). *Youth cultures: A cross-cultural perspective.* Taylor & Francis.

7. Meng Yao (2025). *The study of the effects of digital media applications in cross-cultural communication in the construction of cultural identity.*

8. S. Aririguzoh. *Communication competencies, culture and SDGs: Effective processes to cross-cultural communication.* Humanities and Social Sciences Communications, 9 (1) (2022), pp. 1-11

9. R. Shadiev, X. Wang, X. Chen, E. Gayevskaya, N. Borisov. *Research on the impact of the learning activity supported by 360-degree video and translation technologies on cross-cultural*

knowledge and attitudes development. Education and Information Technologies, 29 (7) (2024), pp. 7759-7791

10. Block (2020). *The visual story: Creating the visual structure of film, TV, and digital media.*
11. I. Levin, D. Mamlok. *Culture and society in the digital age.* Information, 12 (2) (2021), p. 68.
12. Tomlinson John (1999). *Globalization and Culture.* University of Chicago Press.
13. Jenkins Henry (2009). *Confronting the Challenges of Participatory Culture: Media Education for the 21st Century*. MIT Press.
14. Douglas K., Jeff S. (2019). The Critical Media Literacy Guide: Engaging Media and Transforming Education.
15. Zhang, Y. & Chen, X. (2023). *Exploring cultural identity and language development through digital storytelling: Tales of culturally-linguistically diverse secondary students.*
16. Appolonia M., Prosper L., Pateka P.J. (2025). Embracing learners' cultural identity in the early years to enhance education for sustainable development.

IRSTI 14.35.09

TEACHING INTERCULTURAL COMPETENCE THROUGH ENGLISH AND CHINESE

Khudaibergenova Zharkynai
3rd-year student
Astana International University, Astana, Kazakhstan
zharkynaieng@gmail.com

Abstract

The integration of intercultural communicative competence (SSC) into foreign language education is not just a methodological innovation, but a strict requirement of the era of globalization. This issue is especially important when teaching culturally distant languages such as English and Chinese. The main goal of this study is a comprehensive analysis and assessment of the effectiveness of teaching MCC through a bilingual comparative approach aimed at overcoming pragmatic failures and "cultural aphasia". To achieve this goal, the task was to study the influence of the inclusion of cultural contexts in linguistic training on the Cognitive, Affective and behavioral skills of students. The study used the methodology of mixed methods, including a structured questionnaire and pre-and post-intervention testing among university students studying bilinguals in parallel. The results of the study showed a significant improvement in students ' cross-cultural sensitivity and ability to navigate complex cross-cultural scenarios. In addition, it was found that the systematic use of a bilingual comparative approach increases the pragmatic feasibility of students by 85 percent. In conclusion, it was proved that the transition from traditional exam-oriented paradigms to a culturally integrated curriculum raises the quality of language acquisition to a new level.

Keywords: Intercultural communicative competence, Chinese, English, cultural aphasia, bilingual learning, pragmatic failure.

ҒТАМА 14.35.09

АҒЫЛШЫН ЖӘНЕ ҚЫТАЙ ТІЛДЕРІ АРҚЫЛЫ МӘДЕНИЕТАРАЛЫҚ ҚҰЗЫРЕТТІЛІКТІ ҚАЛЫПТАСТЫРУ

Худайбергенова Жарқынай
3-курс студенті
Астана Халықаралық Университеті, Астана қ., Қазақстан
zharkynaieng@gmail.com

Аңдатпа

Мәдениетаралық коммуникативтік құзыреттілікті (МКҚ) шет тілін оқыту үдерісіне енгізу тек әдістемелік жаңалық емес, жаһандану дәуірінің қатаң талабы болып табылады. Бұл мәселе әсіресе мәдени тұрғыдан алшақ ағылшын және қытай тілдерін оқытуда ерекше өзектілікке ие. Бұл зерттеудің негізгі мақсаты – прагматикалық қателіктер мен «мәдени афазияны» еңсеруге бағытталған билингвалды салыстырмалы тәсіл арқылы МКҚ-ны оқытудың тиімділігін жан-жақты талдау және бағалау. Осы мақсатқа жету үшін тілдік оқытуға мәдени контекстті енгізудің студенттердің когнитивтік, аффективтік және мінез-құлықтық дағдыларына әсерін зерттеу міндеті қойылды. Зерттеу барысында құрылымдалған сауалнама мен аралас әдістер қолданылып, екі тілді қатар меңгеріп жүрген университет студенттері арасында алдын ала және кейінгі тестілеу жүргізілді. Нәтижелер студенттердің мәдениетаралық сезімталдығының және күрделі мәдениетаралық жағдайларда бағдар табу қабілетінің айтарлықтай артқанын көрсетті. Сонымен қатар, билингвалды салыстырмалы тәсілді жүйелі қолдану студенттердің прагматикалық құзыреттілігін 85%-ға арттыратыны анықталды. Қорытындылай келе, дәстүрлі

емтиханға бағытталған оқыту моделінен мәдениетке кіріктірілген оқу бағдарламасына көшу тіл меңгеру сапасын жаңа деңгейге көтеретіні дәлелденді.

Түйінді сөздер: мәдениетаралық коммуникативтік құзыреттілік, қытай тілі, ағылшын тілі, мәдени афазия, билингвалды оқыту, прагматикалық қателіктер.

МРНТИ 14.35.09

ОБУЧЕНИЕ МЕЖКУЛЬТУРНОЙ КОМПЕТЕНЦИИ ЧЕРЕЗ АНГЛИЙСКИЙ И КИТАЙСКИЙ ЯЗЫКИ

Худайбергенова Жаркынай
студентка 3-курса
Международный университет Астана, г. Астана, Казахстан
zharkynaieng@gmail.com

Аннотация

Интеграция межкультурной коммуникативной компетенции (МКК) в обучение иностранным языкам является не просто методологическим новшеством, а строгим требованием эпохи глобализации. Этот вопрос особенно актуален при обучении культурно отдалённым языкам, таким как английский и китайский. Основной целью данного исследования является комплексный анализ и оценка эффективности обучения МКК посредством билингвального сравнительного подхода, направленного на преодоление прагматических ошибок и «культурной афазии». Для достижения этой цели была поставлена задача изучить влияние включения культурного контекста в языковую подготовку на когнитивные, аффективные и поведенческие навыки студентов. В исследовании использовалась методология смешанных методов, включающая структурированный опрос и тестирование до и после вмешательства среди студентов университетов, параллельно изучающих два языка. Результаты показали значительное улучшение межкультурной чувствительности студентов и их способности ориентироваться в сложных межкультурных ситуациях. Кроме того, было установлено, что систематическое использование билингвального сравнительного подхода повышает прагматическую компетентность студентов на 85%. В заключение доказано, что переход от традиционной экзамено-ориентированной модели к культурно интегрированной учебной программе выводит качество языкового образования на новый уровень.

Ключевые слова: межкультурная коммуникативная компетенция, китайский язык, английский язык, культурная афазия, билингвальное обучение, прагматические ошибки.

Introduction. The modern paradigm of Foreign Language Education shows that language learning cannot be limited only to the acquisition of grammatical structures and vocabulary. In an increasingly interconnected world, Intercultural communicative competence (MCC) has become the basis for effective and appropriate interaction. MCC is defined as the ability to understand the peculiarities of one's own culture, establishing successful, respectful and polite relations with representatives of other cultures. As shown in the fundamental models of scientists such as Michael Bayram, this competence is multifaceted and includes five key components (savoirs): attitudes (openness and willingness to end insecurities), knowledge (understanding social groups and their products), interpretation and bonding skills, discovery and interaction skills, as well as critical cultural awareness [1].

The rationale for choosing this topic is based on obvious cultural and worldview differences between western (English-speaking) and eastern (Chinese) societies. The relevance of the problem is determined by the frequent occurrence of "intercultural pragmatic failures", which lead to the inability of students fluent in the language to communicate effectively due to the lack of a cultural context. For example, English, based on individualism, maritime history, and Christian traditions, promotes

open communication and equality. In contrast, the Chinese language reflects a collective, agricultural society, deeply influenced by Confucian hierarchies, advocating covert communication and strict adherence to social distancing. Despite the importance of these nuances, modern education systems are often exam-oriented (focusing on standardized tests such as TEM-4 or TEM-8, for example), which marginalize cultural integration and lead to a phenomenon known as "Chinese cultural aphasia", in which students lose faith in expressing their native cultural identity in a global environment.

The object of this study is the process of forming Intercultural communicative competence. The subject is considered to be the methodological integration of English and Chinese cultural paradigms in higher education. The aim of this study is to show that a comparative, bilingual approach to teaching MCC significantly increases students ' intercultural awareness and pragmatic skills. The main tasks include the analysis of the theoretical foundations of the MCC, the identification of the main cultural codes in English and Chinese, the development of pedagogical intervention and the assessment of its effectiveness through empirical research. The main hypothesis suggests that if language learning involves systematic comparative cultural analysis and interactive socialization practices, students exhibit low levels of communication anxiety and high levels of intercultural empathy and behavioral adaptation.

Methodology. In order to test the research hypothesis, a design of mixed methods was used that combined quantitative questionnaires and qualitative pedagogical observation. The study was conducted during a 15-week semester with the participation of 120 undergraduate students who are learning English and Chinese at the same time. Authentic texts, multimedia resources and linguistic phenomena (idioms, forms of greeting) were taken as the main material [2].

The study was carried out in three stages (pre-intervention assessment, pedagogical intervention and subsequent assessment). During the intervention, a three-layer model (training through MOOC, interactive lessons, reflective writing) and the method of comparative analysis of cultural codes were actively used. Students analyzed idioms derived from China's agricultural and British maritime history, as well as the conflicting greeting norms of the two countries through role-playing games [3].

To collect empirical data, a 5-point Likert survey of 25 questions was conducted, based on the models of M. Bennett and D. Dirdorff. It covered three domains: affective (cultural tolerance and empathy), cognitive (understanding cultural codes and religious, historical contexts) and behavioral (skills to adapt communication styles). Five open situational situations (case studies) aimed at resolving intercultural conflicts were also presented in order to qualitatively analyze the ability of students to overcome "cultural aphasia" without prejudice to the target culture. This combination of quantitative dynamic measurements and qualitative analysis served as a solid foundation for proving the validity of the pedagogical methods used.

Discussion. The study of intercultural communicative competence (MCC), especially in teaching culturally distant languages such as English and Chinese, requires a comprehensive review of fundamental theories and recent empirical works. This scientific direction has developed significantly since E. T. Hall equated culture with communication in 1959. Modern science considers language not just a means of transmitting information, but, according to the hypothesis of linguistic determinism of Sepir-Warf, as an active forming factor of worldview and cognition. Recent research proves that traditional grammatical-translation methods are ineffective for the Twenty-First Century learning process. Hoff [1] notes the need to shift MCF conceptualization from passive perception of facts to critical reflection and active discussion of meaning. This theoretical shift is particularly important in addressing cultural differences. Wei and Zhang explain that ignoring the deep differences between Chinese (harmony, high power distance, hidden thought expression) and English-speaking (open discourse, low power distance, personal autonomy) paradigms based on Confucian teaching often leads to pragmatic failures [3].

The problem of teaching MCs in special regional contexts is also in the focus of attention of scientists. Sun warns that teaching a foreign language should not lead to the destruction of Native cultural identity or to "cultural aphasia", which is characterized by the inability to express one's culture in the target language [4]. In addition, Jin and Charles point out that Chinese Language

teachers in the UAE avoid complex and controversial cultural topics due to insufficient pedagogical training [5]. In an effort to bridge the gap between theory and practice, Young and his colleagues provides a three-layer MCC model based on a mixed learning environment (MOOC, immersive classes, post-class reflection) [2]. However, Zhao found that current high-level standardized testing systems (TEM-4, TEM-8) prioritize dry memorization over communicative competence and hinder the development of MCC [6].

It is noted that these difficulties are also universal in the Kazakh context. While saparova raises the importance of using authentic materials for a true understanding of target culture in English lessons, Hou eveals how institutional discourse in Kazakhstan and China inhibits interactive cultural learning through critical discourse analysis [7;8]. As well as trilingual educational environments and research on the use of literary texts confirm the need for narrative and context in the assimilation of culture [9]. Despite such a large base of literature, there remains a clear gap in the problem of simultaneous, relatively pedagogically combined teaching of English and Chinese, which are two extreme points of the cultural spectrum. This article fills the gap mentioned by providing empirical data showing how a bilingual comparative structure reduces pragmatic anxiety and alleviates "cultural aphasia" by offering a new methodological pathway for integrated language education.

Results. The results of the empirical study show a high positive dynamics in the development of intercultural communicative competence of students after the introduction of a comparative bilingual curriculum. The findings from both quantitative survey metrics and qualitative case study analyses confirm the underlying hypothesis and reveal important insights into how students process and internalize diametrically opposed cultural paradigms.

As shown in Figure 1, significant improvements were observed across all three domains of intercultural communicative competence. The affective domain increased from 2.9 to 4.3, while cognitive performance rose from 40% to 92%. Similarly, behavioral skills improved from approximately 50% to 85%, confirming the effectiveness of the bilingual comparative approach. This confirms that accurate teaching of the historical, geographical, and religious foundations of the language can significantly help prevent intercultural pragmatic failures.

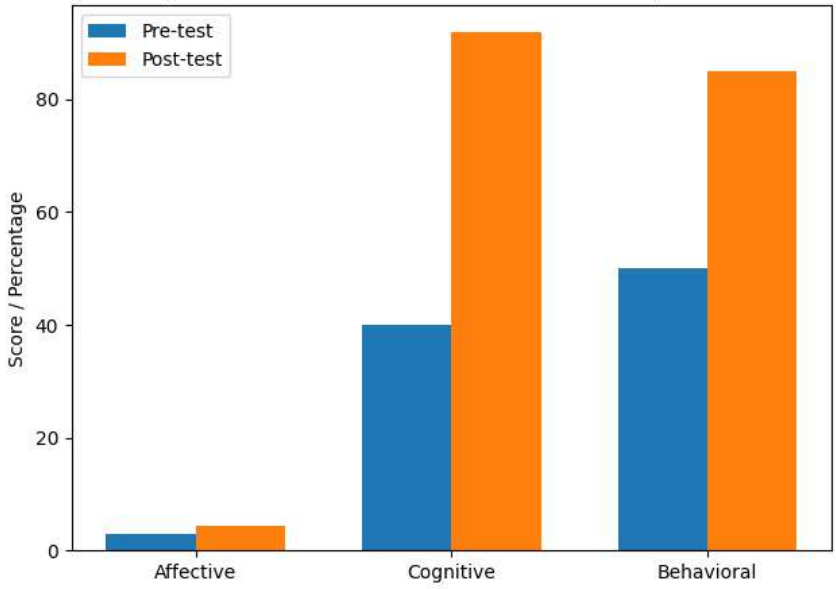

Figure 1. Development of Intercultural Communicative Competence (MCC) across three domains (Pre-test vs Post-test)

As illustrated in Figure 2, a significant positive shift in students' cultural perception can be observed, with 88% of participants demonstrating a more open and dialogic attitude toward cultural differences. Additionally, 75% of students reported increased confidence in acting as cultural mediators, while 85% successfully applied pragmatic strategies in intercultural communication scenarios.

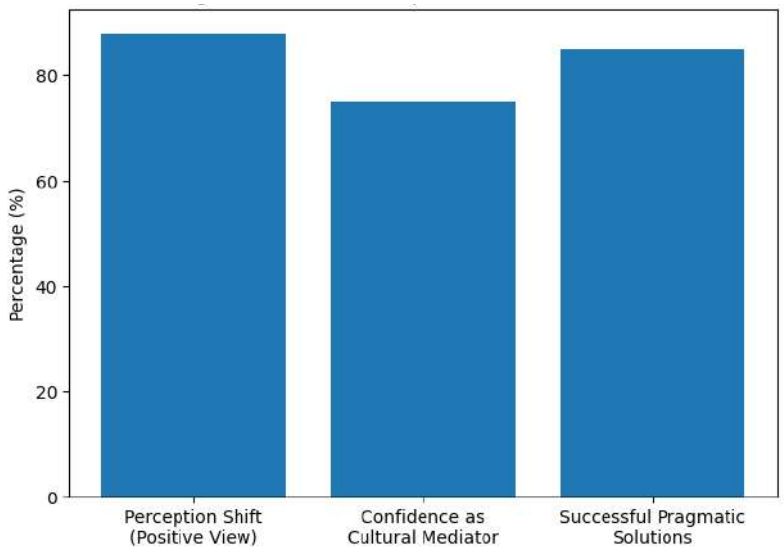

Figure 2. Changes in cultural perception, confidence, and intercultural communication skills

Analysis of the errors made during the assessment showed that the remaining difficulties were mainly due to deeply ingrained nonverbal behavior and the cognitive load of rapid transitions between two different linguistic structures. However, the continuous feedback established during the study confirmed that the use of authentic materials and immersive case studies is much more effective than traditional grammar-oriented pedagogy. Ultimately, the results of the study prove that a structured and culturally integrated approach transforms language learners from passive code changers into empathy-rich and highly skilled intercultural communicators.

Conclusion. This study looked at the process of integrating intercultural communicative competence (MCC) into teaching English and Chinese in order to address the problems of pragmatic failures and "cultural aphasia" in traditional language education. A comparative analysis of the three-layer model and cultural codes based on the Bayram and Dirdorff models gave very positive results. Empirical data have proven a significant increase in the Cognitive, Affective and behavioral skills of students who have mastered culturally integrated pedagogy. Participants ' understanding of cultural differences as an important part of global interaction has developed, and their ability to navigate complex pragmatic scenarios (greeting norms, idioms) has improved by 85 percent. At the same time, students were able to successfully preserve their original cultural identity when speaking the target language. The conclusions obtained indicate that the original hypothesis was fully confirmed. Going beyond vocabulary and grammar, systematic training of cultural worldviews (individualism and collective, open and hidden communication) radically improves the quality of language acquisition. Contrasting two culturally distant languages at the same time accelerates the development of cognitive flexibility and critical cultural awareness. The results of the study call for structural reforms in higher education: it is necessary to abandon standardized testing (TEM-4, TEM-8) and move to the assessment of empathy and cultural mediation, as well as provide institutional support in teacher training. Future research should focus on creating true bilingual materials without outdated stereotypes and studying the impact of the Integrated subject-language learning (CLIL) methodology on cognitive load. Ultimately, the development of the MCC is not only an educational requirement, but also an important public imperative for educating global citizens who can establish mutual understanding.

References

1. Hoff, H. E. (2020). *The Evolution of Intercultural Communicative Competence: Conceptualisations, Critiques and Consequences for 21st Century Classroom Practice. Intercultural Communication Education, 3*(2), 55–74. DOI: 10.29140/ice.v3n2.264.

2. Yang, Z., Champakaew, W., & Charubusp, S. (2025). *Cultivating Chinese Higher Education Students' Intercultural Communicative Competence (ICC) by Using Triad-layers ICC Model in a*

General University (GU) in China. Journal of Intercultural Communication, 25(4), 1–13. DOI: 10.36923/jicc.v25i4.1206.

3. Wei, S., & Zhang, H. (2023). *Cultural Differences in Chinese-English Communication.* In *Proceedings of the 2023 3rd International Conference on Social Development and Media Communication (SDMC 2023)* (Vol. 807, pp. 74–80). Atlantis Press.

4. Sun, J. ([N. d.]). *A Study of Intercultural Communication Teaching Practice from the Perspective of Chinese Culture. Education Research Frontier.* IVY Publisher.

5. Jin, S., & Charles, T. (2025). *Intercultural Communicative Competence among Chinese Language Teachers in the UAE: Perspectives, Practices, and Challenges. Eurasian Journal of Applied Linguistics, 11*(3), 80–90. DOI: 10.32601/ejal.11308.

6. Zhao, H. (2024). *Teaching and Assessing Intercultural Competence in Foreign Language Teaching in China: Practice and Challenges.* Thesis submitted in fulfilment of the requirements for the degree of Doctor of Philosophy. University of Technology Sydney. 328 p.

7. Saparova, A. M. (2025). *Aghylshyn tili sabaghynda madenietaralyq quzyrettilikti qalyptastyru [Formation of intercultural competence in the English lesson]. Qazaq Journal of Young Scientist, 3*(8), 11–16.

8. Hou, J. (2025). *Aghylshyn synyptaryndaghy kommunikativtik quzyrettilik: Qazaqstan men Qytaida mughalim-mughalimaraqyq ozara areketke CDA tasili [Communicative competence in English classes: CDA approach to teacher-teacher interaction in Kazakhstan and China]. ILIM, 45*(3), 29–45. DOI: 10.47751/.

9. Tleubay, S., Nurzhanova, G., Ybyshova, S., et al. (2020). *The Formation of Intercultural Communicative Competence of Future Teachers in a Trilingual Educational Environment. International Journal of Emerging Technologies in Learning (iJET), 15*(17), 148–164. DOI: 10.3991/ijet.v15i17.14249.

ӘОЖ 371.3:792

КЕМЕЛ ТӘРБИЕ БЕРІЛМЕЙ, КЕЛІСТІ ҰРПАҚ ӨСПЕЙДІ

Серкешбаева Гүлжанат Нұрмағамбетқызы
naznar2014@mail.ru
филология ғылымдарының магистрі, педагог-шебер,
Ж.Мусин атындағы Көкшетау жоғары
қазақ педагогикалық колледжі,
Көкшетау қ., Қазақстан

Аңдатпа

Бұл мақалада ұлтымыздың рухани көкжиегін кеңейтуде ұлттық болмысымызды толыққанды қалыптастыруда ұлылардың ғибрат-ұлағаттарының, би-шешендердің аталы сөздерінің маңызы зор екені айтылған.

Түйінді сөздер: ұрпақ, отбасы, рухани құндылық, тәлім-тәрбие, ұлттық дүниетаным.

Annotation

In this article says about significance of upbringing influence through the teachings of great and instructive speakers.

Key words: generation, family, spiritual values, upbringing, national world view.

Ұлттық құндылықтар – тұнып тұрған асыл қазына, өсиет, өнеге. Әрбір ұлттың қалыптасуында ұлттық құндылықтардың алар орны ерекше. Сан ғасырдан бері тағылымдық мәнін жоймай, тамырын тереңге жайған ұлттық құндылықтар жас өскіннің жеке тұлға болып қалыптасуында зор маңызға ие.

Ұлылардың ғибрат-ұлағаттарынан, би-шешендердің аталы сөздерінен нәр алып өскен ұрпақ – ұлт болашағының жарқын болуына бар күш-жігерін жұмсап рухты тұлға болатыны хақ. Және де ұлылардың терең ойлары мен игі істері кемел тәрбие берілмей, келісті ұрпақ өспейтінін әрбір тәмсілдерімен дәлелдеуде.

Кез келген халықтың ғасырлар бойы сұрыпталып жинақталған інжу-маржандай астарлы да асыл, ұлағатқа толы шешендік, даналық сөздері болатындығы анық. Тіл байлығының алтын қоры болып саналатын осынау ғибратты асыл сөздер мен тағылымға толы ой-толғамдар өмір шындығын, халықтың тұрмыс-салты мен тіршілігін, психологиясын дәл де шебер мәнді етіп бейнелеуімен де құнды. Осындай рухани құндылығымызды жас ұрпақтың бойына сіңірту – бүгінгі күннің басты талабы.

Түркі әлемінің ғұлама ойшылы Қорқыт ата айтқандай: «Адамның өмірі қамшының сабындай екен, өнегелі ұрпақ тәрбиелеген ұтады екен...». Иә, ұрпағыңа берілетін тағылымды тәлім қандай болса, ел болашағының ертеңі де солай болары хақ. Ол үшін, ең алдымен, ұлттық болмысымызды, асқақ рухымызды, өмір сүру салтымызды ұрпақ бойына дарыту керек. Бұл – ата-ананың, ұстаздың, қоғамның басты міндеті.

Қазақ халқының тәрбиесін халықтың өмір сүру әдісі, қоршаған орта және осы қоршаған ортада өмір сүру философиясы айқындаған. Ал, өмір сүру философиясы ұлттық құндылықтан бастау алатыны сөзсіз.

Ұлттық құндылықтың негізі – фольклордан бастау алады. Фольклор – халық тарихының дәстүрлі дүниетанымының жинақталған алтын қоры әрі рухани жан дүниесінің айнасы. Қай халық болмасын өзінің тамырын танып, ұлттық келбетін айқындауда, ең алдымен, дәстүрлі дүниетанымның таусылмас қазынасы фольклорға жүгініп жатады. Бұл ұлтымыздың рухани көкжиегін кеңейтуде, ұлттық болмысымызды толыққанды қалыптастыруда ерекше маңызды.

Ұлы дариядай шалқыған мол да, құнарлы қазақ фольклорының жанрлық құрамы да аса күрделі, көрікті әлем. Салт-дәстүр жырларын басқа жанрлардан ерекшелейтін ең басты сипат отбасымен тікелей байланысты болып келуінде, яғни, адамның дүниеге келуінен бастап, ер

жетіп үй болуы, ақыры өмірмен қоштасар сәттегі бақилық сапарына дейінгі аралықты өлеңмен өрнектеп, өнермен әрлеп отырған. Ұлттың ұлылығын, рухани қазынаның киесі мен қасиетін ұрпаққа таныту, олардың бойына ұлтжандылықты дарыту – ұстаздың асыл парызы, басты борышы.

Осыған байланысты, техникалық және кәсіптік, орта білімнен кейінгі білім беру ұйымдарының студенттеріне арналған ұлттық асыл мұраларды, жәдігерлерді жаңғырту мақсатында «Халықтық мұра және оның түрлерін жинақтау» атты педагогикалық тәжірибе енгізілген. Бұл кәсіптік тәжірибенің ерекшелігі – студенттерді ана тілін, ділін, әдет-ғұрпын, салт-санасын, тарихын зерделеуге машықтандырып, ұлттық мәдениеттің дамуындағы халық шығармашылығының маңызын насихаттау.

Фольклорлық тәжірибенің тағылымдық, ғибраттық мәні тереңде жатыр. Ол халық ауыз әдебиеті үлгілерін жинақтаушы студенттердің туған елінің тарихы мен мәдениетіне және тұрмыс-салтына деген қызығушылығын арттырып, эстетикалық талғамдарын байытады.

Халық ауыз әдебиеті үлгілерін жинақтау тәжірибесінің өзі ел ішіндегі ертегіші, айтыскер, жыршы, жырау сынды көнекөз қариялардың беделін арттыра түседі. Студенттер тәжірибе өтетін аймақты білген соң, сол өлкенің тарихына байланысты деректер жинап, аймақтың әдеби шежіресімен танысады. Бұрын бұл өлкеде халық ауыз әдебиетінің үлгілері жиналды ма, жиналса қандай нұсқалары жазылып алынғанын анықтап, сол дүниелерге баса назар аудару керектігіне де зер салады. Фольклорлық мұраны жинап әрі зерттеудің нақты жоспарын жасайды.

Кәсіптік тәжірибеге барар алдында студенттер фольклорлық мұраларды қалай жинау керектігін, мұрағатпен, мұражайлармен жұмыс түрлерін, көнекөз қариялармен сұхбаттасу жайлы және қажетті техникалық құралдармен жұмыс жасау туралы оқу практикасында жан-жақты мағлұмат алады. Сонымен бірге студенттерге халық шығармашылығы жайлы және этнографиялық әдебиеттерді оқу жөнінде жүйеленген тапсырмалар беріледі. Бұл әдебиеттерді оқу арқылы халық өмірінің өздерін қызықтырған қырларына назар аударып, қандай жағдайларға ерекше көңіл бөлу қажеттігін ұғады.

Фольклорлық тәжірибе барысында студенттер халық мұраларынан әлі де толық зерттелмей келе жатқан мұраларды жинақтап, сұрыптап, қолжазбаларды зерделеп, деректерге сүйене отырып, жан-жақты талдау жасайды. Студенттердің фольклорлық тәжірибе кезінде жинаған материалдары сұрыпталып, жан-жақты зерделенеді. Бұл материалдарды студенттер курстық жұмыстарына, ғылыми баяндамаларына, дипломдық жұмыстарына да пайдалана алады. Сондықтан да студенттерді ғылыми жұмысқа баулуда фольклорлық тәжірибенің маңызы зор.

Қазіргі таңда адамгершілігі мол, саналы да салауатты ұрпақ тәрбиелеуде ұлттық тәрбиенің алатын орны ерекше. Оқу орындарында ұлттық тәрбиеге айрықша мән берілуі керек. «Жастар – біздің болашағымыз!» дейтін болсақ, сол жастарымызды ұлтын сүйетін ұлтжанды, рухы биік, ойлау дәрежесі жоғары, көрегенді де парасатты адал азамат етіп тәрбиелеу парыз.

Бұл тәжірибе барысында колледж студенттері халықтық мұраларды жинақтауға қызыға әрі белсене қатысып, қазақ халқының төл тарихын, мұраларын, рухани асыл қазынамызды көнекөз қариялармен сұхбаттаса отырып, зерделеп, жинақтап, ұлтымыздың рухани көкжиегіне өз үлестерін қосып, жыл сайын бұл үрдісті жаңғыртуда. Әртүрлі бағыттағы фольклорлық мұраларды бойларына сіңіріп, тың дүниелермен сусындап, көнекөз қариялармен дидарласып тың деректер жинақтауда. Көне заманнан бері фольклор мұраларын жинап жүрген көнекөз қариялармен ой бөлісіп, жан сарайларын рухани байлыққа бөлеуде. Жүзінен мейірім нұры шашылған көнекөз қарияларымыздың ақ баталарының өзі шәкірттеріміздің жүрегіне нұр құйғандай. Осындай қазақ елінде фольклор жинақтаушы қазыналарымыздың бары жас өскелең ұрпақтың тәліміне зор ықпал етері сөзсіз.

Жалпы әрбір ұстаз әр ісім жас ұрпаққа шапағаты тиетін болсын деген ұстанымды ұстанғаны дұрыс. Негізі, ұлт тәрбиесін қалыптастыратын «АР» формуласы рух, намыс, тіл, сана, сенім категорияларынан тұрады. Осы категорияларды әрбір өскелең ұрпақтың бойына дарыту керек.

Әдебиетіміздің шоқжұлдызы, қазақ халқының ойшыл ғұламасы ұлы Абай мұрасы адамгершіліктің, имандылықтың, биік парасаттылықтың асыл қазынасы, рухани мұрасы,

байлығы, ұраны. Оның әрбір сөзі ұлы ақынның өзі айтқандай, құлақтан кіріп, бойды алады. Абай жас өскінге астары терең, берер ғибраты мол рухани мұраларын қалдырды.

Достық, қастық, бар қызық – жүрек ісі,
Ар, ұяттың бір ақыл – күзетшісі.
Ар мен ұят сынбаса, өзге қылық,
Арын, алқын – бұл күннің мәртебесі, [1, б.47] – деп Абай Хакім айтқандай, ұлт тәрбиесін қалыптастыратын «АР» формуласын әрбір өскелең ұрпақтың санасына қалыптастыру басты міндет.

«Бала бастауыш мектепте бар пәнді тек ана тілінде ғана оқуы керек» – деген ұлы тұжырымды айтқан Алаштың ұлы ұстазы Ахмет Байтұрсынұлының кемел ойы да ұлт тағдырының болашағын тереңнен ойлағанының айқын көрінісі екені айғақ.

Бүгінгі жас ұрпақтың салауатты, тәрбиелі жақсы азамат болып қалыптасуы бүкіл қоғам, отбасы, білім мекемелерімен тікелей байланысты. Біріншіден, ұлттық болмысымызды, яғни, ділді, рухты қалыптастыратын ұлттық өмір сүру әдісін, өмір сүру философиясын ұғынуымыз керек. Иә, өмір сүру әдісі салт-дәсүрді тудырса, салт-дәсүр ділді, тіл ұлттық келбетті, ұлттық тәрбиені айқындайтынын әрбір ұрпақ бойына дарыту керек.

Қазақ халқының өмір сүру қағидасында «Малым – жаным садағасы, жаным – арым садағасы» деген немесе амандық сұрасқанда «армысың» дейтін асыл сөзі бар. Міне, дана қазағым жанынан арды жоғары қойғаны осының дәлелі. Ұлы даланың дарабоздарының, рухани көсемдерінің ерен ерліктері мен еңбектері тарих қойнауынан ғана орын алып қойған жоқ, жас ұрпақтың тәлімінен де ерекше орын алуда.

Алаштың рухани көсемдері туралы сөз болғанда, ең алдымен, олардың қазақ елінің бүгінгі басты қазынасына айналған жер мәселесіне қатысты ерлік істерін еске аламыз. Өйткені, жерге жетер, жерден асар байлық жоқ. «Жер мәселесі – қазақтың тірі я өлі болуының мәселесі», – деп Ахмет Байтұрсынұлы айтқандай, жер мәселесі ұлт тағдырының жарқын болашағы[2, б.81]. Сондықтан да ұрпағына осындай асыл қазына қалдырған Алаш ұлыларының тағылымы тереңде.

Барша қазақ жұртына үлгі өнеге болар дүние – білімді де саналы, озық ойлы Алаштың ұлы тұлғаларының сол кезеңдегі пәлсапалық танымы, алға қойған мақсаттарына жету жолындағы қажымас ерік-жігері, қайсар мінезі. Олар өздеріне төнген қауіпті біле тұра, жер тағдыры, ұлт тағдыры жолындағы игі істерге ержүректілікпен, қазаққа тән қайрат-намыспен белсене кіріскен. Сондықтан да саналы қазақтың барлығы мойындайтын айқын нәрсе – Алаш көшбасшыларының ұлтына қалдырған асыл мұрасы. Ол – кең байтақ жер, терең ой, асқақ рух, қайсар мінез.

Уақыт өтіп, жаңа ұрпақ келсе де, Алаш интеллигенциясының өнегелі де ғибратты қоғамдық ойлары, рухани тәжірибесі қанша жылдар өтсе де тарих толқынындағы қазақ ұлтын демеп тұрары сөзсіз. Алаш қайраткерлері елі мен жерінің, қазақ ұлтының қамын жеп, жарқын болашағы үшін күресті. Олардың идеялық мұрасы мен саяси санасының толыққаны, тәуелсіздік идеясын ту еткені – бүгінгі ұрпаққа аманат.

Ұлы тұлғалардың рухани мұралары тағылымдық мән-мағынасы терең, адамгершілік мақсат-мұраттарын білдіретін ой толғаныстары – жас өскіннің өнегелі болып өсуіне жол сілтер рухани шырақ. Міне, ғибратқа толы қоғам қайраткерінің мұраларын бүгінгі жас ұрпақтың рухани игілігіне және ұлы өмірге жол сілтер шамшырағы айналудыруымыз тиіс. Халықтың ділі мен рухани қуатының, қабілеттілігі мен болашаққа ұмтылысының қайнар көзі – сол халықтың жоғын жоқтаған, мұңын мұңдаған даналардың ой теңізі. Қазақ ұлты – осы тұрғыдан бақытты халық. Басынан қаншама қиямет-қайым замандарды өткерсе де, халықтың тоз-тоз болып, бей ұлттық келбеттегі тобырға айналып кетпеуінің себебі – елдің сапалық адамгершілік келбеті, өрелі ұлттық болмысын сақтауына көмектескен ойшылдарының өрен болмысы, ұлт үшін жанкешті харекеті.

Міне, жас буынды әрқашан тарихтағы өз халқына шынайы қызмет етуді мақсат тұтқан ұлы тұлғалардың ерен еңбектерін санасына сіңірте отырып тәрбиелеу керек. Сонда ғана әрбір ұрпақ қоғам жүгін арқалай отырып, айналасындағы болып жатқан оқиғаларға әрқайсысы жеке

жауапкершілікпен қарауына негіз болады. Және де тағылымға толы ұлт тарихы ұрпақты рухтандырып, биік әрі асқақ сезімдерге бөлейді.

Бүгінгі таңдағы ең өзекті мәселе – жас ұрпақты жан-жақты қалыптасқан жеке тұлға ету. Қазіргі қоғамда жаңа ойлы тұлғалар қалыптасып келеді. Сондықтан да жас өскіндер ұлылардың ғибратты сөздерін бойларына жинақтап, әділеттілік пен адамгершіліктің жаршысы болып, үлгі-өнеге көрсетуді мақсат тұтқаны жөн.

Жас ұрпақ – ҰЛТ, ЕЛ болашағы. Қазіргі таңда жас өскіндердің жүрек сыздатар қатыгездік іс-әрекеттері отбасында ұрпақ тәрбиесіне аса көңіл бөлмеуінен туындап отыр. Жасөспірімдердің бойында мұндай жат қылықтардың белең алуы – отбасында ұлттық құндылықтардың негізі қаланбағанының салдары. Ең бастысы, баланың даму деңгейі ұлттық құндылық негізімен қалануы тиіс. Ұлттық құндылық – ұрпақ болашағына жол сілтер шамшырақ. Жапония, Корея елдері өздерінің ұлттық құндылықтарымен өсіп-өніп, әлемге танылған дамыған елдердің бірегейіне айналды. Ұлттық құндылық – ЕЛ, ҰЛТ, ҰРПАҚ үшін тағылымы терең рухани байлық.

Ұстаз әрбір сабағында шәкірттерінің жан сарайларына ұлтымыздың ұлылығын, рухани қазынаның қасиетін дарытуды мақсат тұтып, сабақтан тыс уақыттарда ұлттық құндылықтарды насихаттайтын түрлі руханият шараларын ұйымдастырғаны абзал. Ұлттық құндылықпен әрбір ұрпақтың өмірі өрнектелсе, егеменді еліміздің өркендеп дамуына зор үлестерін қосары сөзсіз.

Ел болашағы жарқын болсын десек, біріншіден, мектеп бағдарламасына ұлтымыздың ұлылығын насихаттайтын «Ұлттық құндылық» атты арнайы пән енгізіліп, баланың жас ерекшелігіне сай жүргізілуі тиіс. Екіншіден, ұстаз бен ата-ана арасында ұлттық құндылықпен көмкерілген байланыс күшін орнату керек. Ұлттық келбетті айқындайтын бұл пән тағылымы терең ғибратқа негізделіп, ұрпақ тәрбиесі оң шешімін табады деген сенімдемін. Әрбір ұрпақ ұлттық құндылығы жоғары, рухани ойлау дәрежесі биік, ЕЛ, ҰЛТ қамын ойлайтын көрегенді ұрпақ болып өсіп, рухты тұлға болып қалыптасар еді.

Ұлы Абайдың «Баланы әуелі мейірім мен шапағатқа, одан кейін ақыл пен парасатқа, ақырында нағыз пайдалы ғылым мен еңбекке баулы» – деген даналық сөзін ата-ана да, ұстаз да мәңгі жадында ұстағаны ләзім. Сонда қана мен ата-анамын, мен ұстазбын деп айтуға толық құқы бар.

Иә, ҚАЗАҚ дүниені жалған деп, ұрпақ тәрбиесін ерлік деп есептеген. Сондықтан да ерлікке балайтын өнегелі ұрпақ өсіру – қоғамның, ата-ананың, ұстаздың басты парызы, негізгі міндеті екенін назарда ұстағанымыз ләзім. Себебі, Қазақстанның дамуына үлес қосатын, әлемдік өркениетке көтерілетін білімді де мәдениетті, парасатты да көрегенді, рухы биік ұрпақ – МӘҢГІЛІК ҚАЗАҚ ЕЛІНІҢ жарқын болашағының көрінісі.

Қорыта айтқанда, әлемдік білім кеңістігіне енудің басты көрсеткіші – қабілет пен қасиет деңгейімен өлшенетіні хақ. Сондықтан, әрбір ұрпақ, бірінші, ұлттық құндылығы жоғары, білімді де білікті маман болуы шарт. Екіншіден, қазақтың бақ өлшеміндегі кірсіз ақыл, мінсіз сөз, адал еңбек өмірлік ұстанымдарына айналуы тиіс. Ендеше, ұлттық діліміздің, рухымыздың, тіліміздің және салт-дәстүр мен тарихымыздың дәнін әрбір ұрпақтың жан сарайына егіп, киелі жерімізді көзіміздің қарашығындай сақтап, ананың ақ сүтімен дарыған құдіретті ана тілімізді бойларына дарытып, тарихымызды саналарына сіңіртіп, болашақтарын нұрландыра берейік!

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі

1. Абай. Қалың елім, қазағым. – Алматы: «Атамұра», 2002.– 47-б.
2. Байтұрсынұлы А. Шығармалары. – Алматы: «Атамұра», 2013.– 81б.

ӘОЖ 81:37

ҰЛТТЫҚ БІРЕГЕЙЛІКТІ ҚАЛЫПТАСТЫРУДАҒЫ БІЛІМ БЕРУ ОРТАСЫ МЕН ТІЛ ФАКТОРЫНЫҢ ӨЗАРА БАЙЛАНЫСЫ

Карымбаева Сагадат Мейрамбаевна
karymbayeva_s@orleu.edu.kz
Филология магистрі, Қоғамдық-гуманитарлық бағыттағы кафедра меңгерушісі «Өрлеу» БАҰО» АҚФ Жамбыл облысы бойынша кәсіби даму институты,
Тараз қаласы, Жамбыл облысы, Қазақстан

Аңдатпа

Бұл мақалада білім беру кеңістігінде ұлттық бірегейлікті қалыптастырудағы тілдік ортаның рөлі қарастырылады. Тіл – ұлттың мәдени коды мен рухани құндылықтарының негізгі тасымалдаушысы ретінде білім беру үдерісінде маңызды орын алады. Зерттеу барысында тілдік ортаның оқушылардың ұлттық сана-сезімін, мәдени сәйкестігін және құндылықтық бағдарларын қалыптастыруға ықпалы талданады. Сонымен қатар, білім беру ұйымдарында тиімді тілдік орта қалыптастырудың жолдары мен педагогикалық шарттары ұсынылады.

Түйінді сөздер: ұлттық бірегейлік, тілдік орта, білім беру кеңістігі, тіл саясаты, мәдени сәйкестік, ұлттық сана, құндылықтар жүйесі

Annotation

This article examines the role of the linguistic environment in shaping national identity within the educational space. Language, as a carrier of cultural code and spiritual values of a nation, plays a significant role in the educational process. The study analyzes the influence of the linguistic environment on the development of students' national consciousness, cultural identity, and value orientations. In addition, the paper proposes pedagogical conditions and approaches for creating an effective linguistic environment in educational institutions.

Keywords: national identity, linguistic environment, educational space, language policy, cultural identity, national consciousness, value system

Жаһандану үдерісі күшейген қазіргі кезеңде ұлттық мәдениет пен тілдік құндылықтарды сақтау және дамыту білім беру жүйесінің басым бағыттарының біріне айналуда. Қоғамдағы өзгерістер, ақпараттық кеңістіктің ұлғаюы және мәдениеттердің өзара ықпалдасуы ұлттық болмысты сақтай отырып, жас ұрпақтың ұлттық сана-сезімін қалыптастыру қажеттілігін арттырып отыр. Осыған байланысты, орта білім беру жүйесінде оқушылардың ұлттық бірегейлігін қалыптастыру тек білім мазмұнын меңгертумен ғана шектелмей, олардың тілдік және мәдени ортаға белсенді араласуы арқылы жүзеге асатын көпқырлы педагогикалық үдеріс ретінде қарастырылады.

Ұлттық бірегейлік – тұлғаның белгілі бір халықтың мәдениетімен, тілімен, тарихи жадымен және құндылықтар жүйесімен өзін сәйкестендіруінен көрінетін әлеуметтік-мәдени құбылыс. Бұл үдерісте тіл негізгі біріктіруші фактор ретінде қызмет етеді. Себебі тіл – халықтың дүниетанымын, мәдени кодын, тарихи тәжірибесін сақтап, ұрпақтан ұрпаққа жеткізетін маңызды құрал. Сондықтан білім беру кеңістігінде тілдік ортаны қалыптастыру оқушылардың ұлттық құндылықтарды саналы түрде қабылдауына және ұлттық мәдениетке жақын болуына ықпал етеді.

Қазіргі орта білім беру жүйесінде тілдік орта тек пәндік білімді меңгертудің құралы ғана емес, сонымен қатар оқушылардың мәдени сәйкестігін қалыптастыратын әлеуметтік-педагогикалық кеңістік ретінде қарастырылады. Мектептегі оқу-тәрбие процесінде қазақ тілін қарым-қатынас құралы ретінде қолдану, ұлттық мәдени мазмұндағы іс-шараларды ұйымдастыру, тілдік практикаға бағытталған шығармашылық жұмыстар жүргізу – оқушылардың тілдік ортаға табиғи түрде енуіне мүмкіндік береді. Мұндай орта білім

алушылардың тілдік құзыреттілігін арттырумен қатар, ұлттық мәдени құндылықтарға деген құрметін қалыптастырады [1].

Осы тұрғыдан алғанда, «Ұлттық бірегейлік және тілдік ортаға ену» жобасы білім беру кеңістігінде ұлттық құндылықтарды жүйелі түрде қалыптастыруға бағытталған маңызды педагогикалық бастама болып табылады. Жобаның басты ерекшелігі – оқушыларды тек тілдік біліммен қамтамасыз ету емес, оларды қазақ тілінің табиғи коммуникативтік ортасына енгізу арқылы ұлттық мәдениетпен, дәстүрлермен және рухани құндылықтармен байланыстыра оқытуға бағытталуында. Жоба аясында тілдік тәжірибеге негізделген іс-шаралар, мәдени-танымдық жобалар, шығармашылық жұмыстар мен интерактивті оқыту әдістері қолданылып, білім алушылардың тілдік белсенділігі мен ұлттық санасын дамытуға мүмкіндік жасалады.

Осылайша, білім беру кеңістігінде тілдік ортаны қалыптастыру және оқушыларды ұлттық мәдени ортаға енгізу ұлттық бірегейлікті нығайтудың тиімді педагогикалық тетіктерінің бірі болып табылады. Бұл мақалада білім беру жүйесінде ұлттық бірегейлікті қалыптастырудағы тілдік ортаның рөлі қарастырылып, «Ұлттық бірегейлік және тілдік ортаға ену» жобасының мазмұны мен тәжірибелік ерекшеліктері талданады.

Қазіргі білім беру жүйесінде ұлттық құндылықтарға негізделген тәрбие жұмыстары жүйелі түрде ұйымдастырылуы маңызды. Осы тұрғыдан алғанда, білім беру ұйымдарында жүзеге асырылып жатқан «Ұлттық бірегейлік және тілдік ортаға ену» жобасы ұлттық тәрбиені жаңаша мазмұнда дамытуға бағытталған бастамалардың бірі болып табылады. Аталған жобаның мазмұндық негізі жалпы білім беру ұйымдарында жүзеге асырылып жатқан «Адал азамат» Біртұтас тәрбие бағдарламасы құндылықтарына сүйенеді. Бұл бағдарлама білім алушылардың ұлттық мәдениетке, тілге, тарихи мұраға деген құрметін қалыптастыруды, сондай-ақ тұлғаның азаматтық жауапкершілігін арттыруды көздейді [5].

Осы бағдарлама аясында жүзеге асырылып жатқан «Ұлттық бірегейлік және тілдік ортаға ену» жобасы мектептегі оқу-тәрбие процесінде қазақ тілінің коммуникативтік қызметін кеңейтуге, оқушылардың тілдік тәжірибесін арттыруға және ұлттық мәдени орта қалыптастыруға бағытталған. Жобаның маңызды ерекшеліктерінің бірі – тілдік ортаны тек қазақ тілі мен әдебиеті сабақтарымен шектемей, барлық пәндер арқылы қалыптастыру мүмкіндігінің қарастырылуында. Бұл пән мұғалімдеріне оқу процесін ұлттық құндылықтармен байланыстыра отырып ұйымдастыруға жаңа мүмкіндіктер береді.

Атап айтқанда, пән мұғалімдері сабақ барысында қазақ тіліндегі терминологияны жүйелі қолдану, пән мазмұнын ұлттық мәдениетпен байланыстыру, жобалық және зерттеу тапсырмаларын енгізу арқылы оқушылардың тілдік белсенділігін арттыруға жағдай жасайды. Сонымен қатар, сабақтан тыс іс-шаралар, пікірталас алаңдары, мәдени-танымдық кездесулер, шығармашылық жобалар мен мектепішілік тілдік орта қалыптастыруға бағытталған бастамалар ұйымдастырылады. Мұндай жұмыстар білім алушылардың тек тілдік дағдыларын дамытуға ғана емес, олардың ұлттық мәдени құндылықтарды саналы түрде қабылдауына ықпал етеді [5].

Жобаның тағы бір маңызды ерекшелігі – оның тәжірибелік алаңының кеңейтілуі. Қазіргі таңда бұл бастама Жамбыл облысы аумағындағы бірқатар білім беру ұйымдарында жүзеге асырылып, жобаға жаңа үлгідегі Келешек мектептері мен ауылдық мектептер де тартылған. Бұл жоба тәжірибесін әртүрлі білім беру жағдайында сынақтан өткізуге және оның тиімділігін бағалауға мүмкіндік береді. Әсіресе ауыл мектептерінде тілдік ортаны күшейту, ұлттық мәдени мазмұндағы іс-шараларды ұйымдастыру және оқушылардың тілдік практикасын арттыру бағытында маңызды жұмыстар жүргізілуде.

Жоба аясында педагогтерге жүйелі түрде әдістемелік және ұйымдастырушылық қолдау көрсетіледі. Атап айтқанда, мұғалімдер үшін арнайы оқу-әдістемелік семинарлар, тренингтер, тәжірибе алмасу алаңдары және кәсіби дамытуға бағытталған іс-шаралар ұйымдастырылады. Сонымен қатар педагогтерге тілдік орта қалыптастыруға арналған әдістемелік ұсынымдар, сабақ үлгілері, жобалық тапсырмалар мен тәрбиелік іс-шаралардың үлгі жоспарлары ұсынылады. Мұндай қолдау мұғалімдердің кәсіби құзыреттілігін арттыруға және ұлттық мазмұндағы білім беру тәжірибесін тиімді жүзеге асыруға мүмкіндік береді.

Сондай-ақ жоба шеңберінде педагогтердің тәжірибесін жинақтау және тарату жұмыстары жүргізіліп, мектептер арасында кәсіби ынтымақтастықты дамытуға ерекше көңіл бөлінеді. Бұл өз кезегінде білім беру ұйымдары арасында тиімді тәжірибелердің таралуына, педагогтердің шығармашылық бастамаларын қолдауға және ұлттық бірегейлікті қалыптастыруға бағытталған педагогикалық жұмыстың сапасын арттыруға ықпал етеді.

Ұлттық бірегейлік мәселесі қазіргі әлеуметтік-гуманитарлық ғылымдарда кеңінен зерттеліп келе жатқан күрделі феномендердің бірі болып табылады. Зерттеушілердің пікірінше, ұлттық бірегейлік белгілі бір халықтың тарихи тәжірибесімен, мәдени құндылықтарымен және тілдік кеңістігімен тығыз байланыста қалыптасады [3]. Осы тұрғыдан алғанда, тіл ұлттық мәдениеттің маңызды белгісі әрі қоғам мүшелерін біріктіретін әлеуметтік-мәдени фактор ретінде қарастырылады.

Ұлттық бірегейлік теориясын зерттеген ғалымдардың бірі Бенедикт Андерсон ұлттық қауымдастықты «елестетілген қауымдастық» ретінде сипаттай отырып, оның қалыптасуында ортақ тілдің ерекше рөл атқаратынын атап көрсетеді. Ғалымның пікірінше, бір тілде сөйлейтін адамдар арасында ортақ мәдени кеңістік қалыптасып, сол арқылы ұлттық бірегейлік нығаяды.

Социолингвистика саласындағы көрнекті зерттеушілердің бірі Жошуа А.Фишман тіл этникалық және ұлттық бірегейліктің негізгі көрсеткіштерінің бірі екенін дәлелдейді. Оның еңбектерінде ана тілінің қоғамдық өмірде қолданылуы ұлттық мәдениеттің сақталуына және этникалық топтың өміршеңдігіне тікелей әсер ететіні көрсетілген.

Психологиялық-педагогикалық тұрғыдан тілдік ортаның тұлға дамуына әсерін түсіндіруде Лев Выготский ұсынған мәдени-тарихи теорияның маңызы ерекше. Ғалымның пікірінше, адамның танымдық және әлеуметтік дамуы әлеуметтік ортадағы тілдік қарым-қатынас арқылы жүзеге асады. Яғни, тіл тұлғаның мәдени тәжірибені игеруінің негізгі құралы болып табылады [.

Мәдени сәйкестік мәселесін зерттеген Стюарт Холл мәдениет пен тілдің өзара байланысына назар аудара отырып, тіл мәдени мағыналарды қалыптастыратын және қоғам мүшелерінің өзін белгілі бір мәдени қауымдастықтың бір бөлігі ретінде сезінуіне ықпал ететін құрал екенін атап көрсетеді.

Тілдік ортаның ұлттық мәдениетті сақтаудағы маңызы отандық ғалымдардың еңбектерінде де ерекше орын алады. Қазақ тіл білімінің негізін қалаушы ғалымдардың бірі Ахмет Байтұрсынұлы тілдің ұлт өміріндегі маңызын ерекше атап өтіп, «Тілі жоғалған жұрттың өзі де жоғалады» деген тұжырым жасайды. Бұл пікір тілдің ұлттық болмысты сақтаудағы шешуші рөлін айқын көрсетеді.

Қазақ тіл білімінің көрнекті өкілдерінің бірі Әбдуәли Қайдар тіл мен мәдениеттің өзара байланысын зерттей отырып, тіл халықтың рухани мұрасын, дүниетанымын және мәдени кодын сақтайтын жүйе екенін атап көрсетеді. Ғалымның пікірінше, тіл арқылы ұлттың тарихи жады мен мәдени тәжірибесі ұрпақтан ұрпаққа жеткізіледі [2].

Сонымен қатар қазіргі қазақ тіл білімінде тілдік тұлға мен ұлттық мәдениеттің байланысын зерттеген ғалымдардың бірі Нұргелді Уәли тілдік орта тұлғаның ұлттық дүниетанымын қалыптастыруда маңызды рөл атқаратынын атап көрсетеді. Оның еңбектерінде тілдік ортада қолданылатын сөздер мен ұғымдар ұлттық мәдениеттің ерекшеліктерін бейнелейтіні көрсетіледі [3].

Осы ғылыми тұжырымдарға сүйене отырып, тілдік орта ұлттық бірегейлікті қалыптастырудың маңызды әлеуметтік-педагогикалық факторларының бірі екені айқындалады. Білім беру кеңістігінде ана тілінің қолданылу аясын кеңейту, ұлттық мәдени мазмұндағы білім беру ортасын қалыптастыру және оқушыларды тілдік коммуникацияға белсенді тарту олардың ұлттық мәдени кеңістікке саналы түрде енуіне мүмкіндік береді. Демек, тілдік ортаға негізделген білім беру тәжірибесі ұлттық бірегейлікті сақтаудың және дамытуының тиімді тетіктерінің бірі болып табылады.

Қазіргі білім беру жүйесінде ұлттық құндылықтарды сақтау мен дамыту мәселесі ерекше маңызға ие болып отыр. Жаһандану жағдайында ұлттық мәдениеттің, тілдің және тарихи сананың сақталуы білім беру кеңістігінде жүйелі педагогикалық жұмысты талап етеді. Осы

тұрғыдан алғанда, білім беру ұйымдарында тілдік ортаны қалыптастыру және оқушыларды ұлттық мәдени кеңістікке енгізу ұлттық бірегейлікті нығайтудың маңызды тетіктерінің бірі болып табылады.

Мақалада қарастырылған теориялық тұжырымдар тіл мен ұлттық бірегейліктің өзара тығыз байланысын дәлелдейді. Тіл – тек қарым-қатынас құралы ғана емес, ол халықтың мәдени коды, тарихи жады мен рухани құндылықтарын сақтайтын маңызды әлеуметтік институт. Сондықтан мектептегі тілдік ортаның қалыптасуы оқушылардың ана тілін табиғи ортада қолдануына, ұлттық мәдени мазмұнды терең түсінуіне және өз халқының мәдени кеңістігімен рухани байланыс орнатуына мүмкіндік береді.

Осы тұрғыдан алғанда, «Ұлттық бірегейлік және тілдік ортаға ену» жобасы білім беру ұйымдарында ұлттық құндылықтарға негізделген тәрбие жұмысын жаңа мазмұнда ұйымдастыруға бағытталған маңызды бастама болып табылады. Жоба аясында пән мұғалімдерінің кәсіби ынтымақтастығын дамыту, оқу-тәрбие процесінде тілдік ортаны күшейту, ұлттық мәдени мазмұндағы іс-шараларды жүйелі түрде ұйымдастыру арқылы оқушылардың тілдік белсенділігін арттыруға жағдай жасалады.

Жобаны жүзеге асыру нәтижесінде бірнеше маңызды педагогикалық нәтижелерге қол жеткізу күтіледі. Біріншіден, білім алушылардың ана тіліне деген құрметі мен қызығушылығы артып, тілдік коммуникациядағы белсенділігі күшейеді. Екіншіден, оқушылардың ұлттық мәдени құндылықтарды тануы мен қабылдауы тереңдейді, бұл олардың ұлттық санасының қалыптасуына оң әсер етеді. Үшіншіден, мектепте қалыптасқан тілдік орта оқушылардың мәдени сәйкестігін нығайтып, олардың ұлттық мәдени кеңістікке саналы түрде енуіне мүмкіндік береді.

Сонымен қатар жоба педагогтердің кәсіби құзыреттілігін дамытуға да ықпал етеді. Тілдік ортаға негізделген білім беру тәжірибесі мұғалімдердің оқу-тәрбие процесін ұлттық құндылықтармен байланыстыра ұйымдастыруына мүмкіндік беріп, педагогикалық тәжірибеде жаңа әдістер мен тәсілдерді қолдануға жол ашады. Бұл өз кезегінде білім беру сапасының артуына және ұлттық тәрбиенің тиімді жүзеге асуына әсер етеді.

Білім беру кеңістігінде тілдік ортаны жүйелі түрде қалыптастыру және оқушыларды ұлттық мәдени ортаға енгізу ұлттық бірегейлікті нығайтудың тиімді педагогикалық тетіктерінің бірі болып табылады. «Ұлттық бірегейлік және тілдік ортаға ену» жобасы білім беру ұйымдарында ұлттық құндылықтарды дәріптеуге, тілдік ортаны дамытуға және жас ұрпақтың ұлттық санасын қалыптастыруға бағытталған маңызды білім беру тәжірибесі ретінде қарастырылуы тиіс.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:

1. Ахмет Байтұрсынұлы. Тіл тағылымы. – Алматы: Ана тілі, 1992.
2. Әбдуәли Қайдар. Қазақ тілінің өзекті мәселелері. – Алматы: Ана тілі, 1998.
3. Нұргелді Уәли. Қазақ сөз мәдениетінің теориялық негіздері. – Алматы: Ғылым, 2007.
4. Шерхан Мұртаза. Тіл және ұлт тағдыры туралы ойлар // Қазақ әдебиеті. – 2005.
5. Қазақстан Республикасы Оқу-ағарту министрлігі. *Адал азамат – біртұтас тәрбие бағдарламасы*. – Астана, 2023.
6. Қалиев С., Қалиев Б. Қазақ этнопедагогикасының теориялық негіздері. – Алматы: Рауан, 1996.
7. Жарықбаев Қ., Қалиев С. Қазақ тәлім-тәрбиесі. – Алматы: Санат, 1995.
8. Қоянбаев Ж., Қоянбаев Р. Педагогика. – Алматы: Рауан, 2004.

ӘӨЖ 37.035.6

ПЕДАГОГИКАЛЫҚ КОЛЛЕДЖ ЖАҒДАЙЫНДА ЭТНОМӘДЕНИ ҚҰНДЫЛЫҚТАР АРҚЫЛЫ ҰЛТТЫҚ САНАНЫ ДАМЫТУ ӘДІСТЕМЕСІ

Айғаным Қосымбайқызы
7М01101 – Педагогика және психология білім бағдарламасының 1 курс магистранты
Х.Досмұхамедов атындағы Атырау университеті (Атырау қ, Қазақстан Республикасы)
Ғылыми жетекшісі, **п.ғ.д., профессор – Джанзакова Ш.И.**

Аңдатпа

Мақалада педагогикалық колледж жағдайында этномәдени құндылықтар арқылы білім алушылардың ұлттық санасын дамытудың теориялық және әдістемелік негіздері қарастырылады. Ұсынылған кезеңдік әдістеме (мотивациялық-құндылық, іс-әрекеттік-практикалық, рефлексивті-бағалау) студенттердің ұлттық мәдениетке қызығушылығын арттыруға, құндылықтық бағдарларын қалыптастыруға және кәсіби-педагогикалық құзыреттіліктерін дамытуға бағытталған. Зерттеу нәтижелері этномәдени компонентті білім беру үдерісіне жүйелі енгізудің тиімділігін көрсетеді. Сонымен қатар, цифрлық білім беру ресурстарын қолданудың мүмкіндіктері айқындалады.

Түйінді сөздер:этномәдени тәрбие, ұлттық сана, мәдени бірегейлік, педагогикалық колледж, құндылықтық бағдар, цифрлық білім беру

XX ғасырдың басында белгілі отандық философ Николай Онуфриевич Лосский ұлттық мәдениеттің әлемдік деңгейде танылуы оның ішкі даму құндылықтарының әмбебап сипатқа ие болуымен тікелей байланысты екенін атап өткен. Осы тұрғыдан алғанда, мінез-құлық мәдениеті адамдар арасындағы өзара әрекеттестіктің нормалары мен формаларының жүйесі ретінде қарастырылып, ол өзара түсіністікке, әлеуметтік ортада қабылданған әдеп қағидаларын сақтауға негізделеді. Ал Николай Александрович Бердяев мәдениетті тарихи сабақтастықпен, яғни ата-баба мұрасы, дәстүр және рухани жалғастықпен тығыз байланысты құбылыс ретінде сипаттайды [1].

Білім алушыларда халықтардың дәстүрлері туралы ғылыми негізделген түсініктерді қалыптастыру қажеттілігі қазіргі жаһандану жағдайында ерекше өзектілікке ие. Экономикалық, мәдени және әлеуметтік өзара ықпалдастықтың күшеюі, мемлекеттердің өзара тәуелділігінің артуы, сондай-ақ динамикалық өзгерістер жағдайында тұлғаның өзін-өзі жүзеге асыруына қолайлы орта іздеуі бұл үдерістің маңызын арттырады. Осы контексте мәдени әртүрлілік пен мәдениеттердің өзара байланысын ұғыну тұлғаның дүниетанымын кеңейтеді, түрлі этномәдени топтар өкілдеріне қатысты толерантты қатынас қалыптастырады, ұлттық және жалпыадамзаттық құндылықтарды меңгеруге ықпал етеді [2].

Сонымен қатар, мұндай бағыттағы педагогикалық ықпал білім алушылардың көпмәдениетті ортада тиімді қарым-қатынас жасау дағдыларын дамытуға, әлеуметтік бейімделуін қамтамасыз етуге және мәдени-әлеуметтік сәйкестенуіне негіз болады. Бұл үдеріс өзара байланысты жүйе ретінде қарастырылып, оның аясында болашақ маманның кәсіби құзыреттері, соның ішінде коммуникативтік және сөйлеу мәдениеті қалыптасады.

Қазіргі білім беру кеңістігінде аталған үрдістер білім алушы мен оқытушының тәрбиелік мақсаттарын айқындауда құндылықтық бағдарлар жүйесін қалыптастыру қажеттілігімен сипатталады. Бұл өз кезегінде тұлғаның заманауи әлеуметтік-мәдени жағдайларға бейімделуін қамтамасыз ететін маңызды педагогикалық алғышарт болып табылады.

Этномәдени тәрбие – бұл білім беру жүйесінің мақсаттары, міндеттері, мазмұны мен технологиялары арқылы тұлғаны әрі этнос өкілі, әрі көпұлтты қоғамның толыққанды азаматы ретінде қалыптастыруға және әлеуметтендіруге бағытталған кешенді педагогикалық үдеріс [3].

Этномәдени тәрбиенің негізгі мақсаты білім алушыларды өз халқының мәдени мұрасымен таныстыру арқылы ұлттық сананы дамыту, сондай-ақ әртүрлі этникалық топтар өкілдеріне құрмет пен ізгілікті қарым-қатынас қалыптастыру болып табылады. Сонымен қатар, бұл үдеріс өзге мәдениеттердің ұлттық құндылықтарын тануға және қабылдауға деген тұрақты қызығушылықты қалыптастыруды көздейді.

Дәстүрлер әлеуметтік-мәдени мұраның маңызды құрамдас бөлігі ретінде ұрпақтан-ұрпаққа беріліп отыратын, белгілі бір қоғамда ұзақ уақыт бойы сақталып, дамитын құндылықтар жүйесін білдіреді. Олардың құрамына мінез-құлық нормалары, рухани құндылықтар, әдет-ғұрыптар мен салт-дәстүрлер енеді. Дәстүрлерді меңгеру жаңа ұрпаққа өткен тәжірибені игеріп қана қоймай, оны сын тұрғысынан саралап, әрі қарай дамытуға мүмкіндік береді. Осылайша, тарихи сабақтастық сақталып, болашақ мәдени дамудың негізі қаланады.

Зерттеушілер Валентина Ивановна Белова және Галина Геннадьевна Тюстина этнотолеранттылық ұғымын тұлғаның интегративті сапасы ретінде қарастырады. Олардың пікірінше, этнотолеранттылық әртүрлі халықтардың мәдени дәстүрлері туралы білімдер, этносаралық өзара түсіністік пен тиімді қарым-қатынасты қамтамасыз ететін іскерліктер мен мінез-құлық үлгілері негізінде қалыптасады. Бұл сапа балаларда әлеуметтік тәжірибені меңгеру, қоғамдағы мінез-құлық нормалары мен ережелерін игеру барысында біртіндеп дамиды [4].

Қазіргі әлеуметтік-мәдени трансформациялар жағдайында жастардың ұлттық бірегейлігін сақтау және дамыту мәселесі ғылыми-педагогикалық тұрғыдан ерекше өзектілікке ие. Жаһандану үдерістері, қоғамның цифрлануы және мәдениетаралық өзара ықпалдастық бір жағынан тұлғаның дүниетанымдық көкжиегін кеңейтсе, екінші жағынан дәстүрлі мәдени бағдарлар мен ұлттық құндылықтардың әлсіреу қаупін туындатады.

Педагогикалық колледждер тек білім берумен шектелмей, болашақ мұғалім тұлғасын рухани-адамгершілік және этномәдени құндылықтар негізінде қалыптастыратын маңызды әлеуметтік институт ретінде қарастырылады. Осыған байланысты ұлттық сананы дамыту білім беру үдерісінің басым бағыттарының бірі ретінде айқындалады.

Ұлттық өзін-өзі тану тұлғаның интегративті қасиеті ретінде оның белгілі бір этносқа тиесілілігін сезінуін, туған халқының тарихына, тіліне, мәдениеті мен дәстүрлеріне құрметпен қарауын қамтиды. Аталған сапаны қалыптастыру этномәдени құндылықтарды жүйелі түрде меңгерусіз мүмкін емес, өйткені олар тәрбиелік ықпал етудің негізгі мазмұндық өзегін құрайды.

Ұлттық сана феномені философия, әлеуметтану және педагогика ғылымдарында жан-жақты зерттеліп, «мәдени бірегейлік», «патриотизм», «рухани-адамгершілік тәрбие» ұғымдарымен өзара тығыз байланыста қарастырылады. Бұл ұғымдар тұлғаның әлеуметтік-мәдени дамуының іргелі негіздерін сипаттайды.

Этномәдени құндылықтар халықтың тарихи дамуын, дүниетанымдық ерекшеліктерін және құндылықтық бағдарларын бейнелейтін материалдық әрі рухани мұралардың жиынтығы ретінде сипатталады. Олардың құрамына тіл (мәдениеттің негізгі тасымалдаушысы), салт-дәстүрлер мен әдет-ғұрыптар, ауызша халық шығармашылығы, ұлттық өнер, сондай-ақ моральдық-этикалық нормалар мен идеалдар жатады. Әдістеменің мазмұны мен құрылымы этномәдени құндылықтарды білім беру үдерісіне кіріктіру арқылы студенттердің ұлттық санасын қалыптастыруға бағытталған өзара байланысты компоненттер жүйесін қамтиды. Аталған құрылым мақсаттық, мазмұндық, технологиялық және нәтижелік компоненттердің бірлігінде жүзеге асырылады. Мақсаттық компонент ұлттық бірегейлікті дамытуға бағытталса, мазмұндық компонент этномәдени білімдер жүйесін қамтиды. Технологиялық компонент оқыту әдістері мен формаларын (интерактивті әдістер, жобалық оқыту, мәдени-танымдық іс-шаралар) анықтайды, ал нәтижелік компонент білім алушылардың ұлттық сана деңгейінің, этномәдени құзыреттілігінің қалыптасу дәрежесін сипаттайды.

Ұлттық сананы дамытуға бағытталған ұсынылып отырған әдістеме педагогикалық колледждің білім беру үдерісіне этномәдени құндылықтарды жүйелі түрде кіріктіруді көздейді және өзара сабақтас үш кезеңнің бірлігінде жүзеге асырылады.

1. Мотивациялық кезең

Бұл кезеңнің негізгі мақсаты білім алушыларда ұлттық мәдениетке қызығушылықты қалыптастыру және оның қоғамдық-рухани маңызын ұғынуға бағытталған тұрақты уәждеме қалыптастыру болып табылады. Осы кезең аясында ұлттық дәстүрлерге танымдық қызығушылықты арттыру, мәдени мұраға құндылықтық қатынас қалыптастыру, сондай-ақ ұлттық мәдениетті эмоционалдық тұрғыдан жағымды қабылдау қабілеттерін дамыту міндеттері шешіледі.

Педагогикалық тұрғыдан аталған мақсаттарға қол жеткізу үшін проблемалық сипаттағы дәрістер мен сұхбаттар, ұлттық бірегейлік мәселелері бойынша пікірталастар, деректі материалдарды талдау, мәдениет және ғылым қайраткерлерімен кездесулер, сондай-ақ дөңгелек үстелдер мен ғылыми конференциялар сияқты тақырыптық іс-шаралар ұйымдастырылады.

2. Іс-әрекеттік практикалық кезең

Бұл кезеңнің мақсаты білім алушыларды этномәдени құндылықтарды меңгеру үдерісіне белсенді түрде тарту арқылы олардың практикалық тәжірибесін қалыптастыру болып табылады. Аталған кезеңде зерттеушілік және шығармашылық қабілеттерді дамыту, дербес жұмыс дағдыларын жетілдіру, теориялық білімді практикалық әрекетпен ұштастыру міндеттері жүзеге асырылады.

Осы мақсатта жобалық оқыту технологиялары кеңінен қолданылады: студенттердің презентациялар мен бейнематериалдар әзірлеуі, ұлттық дәстүрлерге арналған ғылыми-зерттеу жобаларын орындауы, мәдени іс-шаралар мен ұлттық мерекелерге қатысуы, фольклорлық шығармаларды сахналауы, сондай-ақ этномәдени портфолио қалыптастыруы қарастырылады.

3. Рефлексивті-бағалау кезеңі

Бұл кезеңнің негізгі мақсаты білім алушылардың игерген білімдері мен қалыптасқан құндылықтық бағдарларын саналы түрде түсінуі мен бекітуін қамтамасыз ету болып табылады. Сонымен қатар, рефлексия жасау қабілетін дамыту, сыни ойлауды қалыптастыру және жеке тұлғалық өзгерістерді бағалау міндеттері жүзеге асырылады. Аталған кезеңде рефлексиялық эсселер мен есептер жазу, өзін-өзі және өзара бағалау әдістерін қолдану, жетістіктер портфолиосын талдау, қорытынды пікірталастар мен презентациялар өткізу сияқты педагогикалық әдістер мен формалар тиімді пайдаланылады.

Жалпы алғанда, ұсынылған кезеңдік әдістеме білім алушылардың ұлттық санасын жүйелі түрде дамытуға, этномәдени құзыреттілігін қалыптастыруға және оларды көпмәдениетті қоғам жағдайында тиімді әрекет етуге даярлауға бағытталған тұтас педагогикалық жүйе ретінде сипатталады. Әдістемені енгізу нәтижелері

Ұсынылған әдістемені педагогикалық колледждің білім беру үдерісінде апробациялау оның жоғары педагогикалық тиімділігін айқындады. Іске асыру барысында білім алушылардың ұлттық мәдениетке деген танымдық қызығушылығының артуы, тұрақты құндылықтық бағдарларының қалыптасуы, патриоттық сезімдері мен азаматтық ұстанымдарының нығаюы байқалды. Сонымен қатар, рухани-адамгершілік тәрбиенің деңгейі жоғарылап, тәрбие жұмысына кәсіби тұрғыдан дайындық көрсеткіштері жақсарды. Ерекше назар аударарлық нәтиже – болашақ мұғалімдердің этномәдени құндылықтарды келесі ұрпаққа жеткізудегі әлеуметтік-педагогикалық жауапкершілігін саналы түрде түсінуінің қалыптасуы.

Этномәдени компонентті білім беру үдерісіне тиімді енгізу кешенді және жүйелі ғылыми-әдістемелік тәсілді талап етеді. Бұл ретте аймақтық-мәдени ерекшеліктерді, білім алушылардың бастапқы дайындық деңгейін, сондай-ақ қазіргі білім беру технологияларының мүмкіндіктерін ескеру маңызды.

Білім беруді цифрландыру үдерісі ұсынылған әдістемені жүзеге асырудың жаңа формалары мен құралдарын кеңейтеді. Атап айтқанда, мультимедиялық ресурстарды, онлайн-платформаларды, виртуалды мұражайлар мен цифрлық білім беру контентін пайдалану

студенттердің этномәдени кеңістікке терең енуіне және оқу материалының мазмұнын тиімді игеруіне жағдай жасайды.
Сонымен бірге, білім беру үдерісінің тұтастығын сақтау мақсатында дәстүрлі педагогикалық әдістер мен инновациялық технологиялар арасындағы оңтайлы тепе-теңдікті қамтамасыз ету қажеттілігі өзекті болып табылады.

Қорытындылай келе, педагогикалық колледж жағдайында этномәдени құндылықтар негізінде ұлттық сананы қалыптастыру қазіргі педагогика ғылымы мен білім беру практикасының маңызды бағыттарының бірі болып табылады. Ұсынылған әдістеме тұлғаға кешенді ықпал етіп, оның мәдени бірегейлігін, рухани-адамгершілік сапаларын және кәсіби құзыреттілігін жүйелі түрде дамытуға мүмкіндік береді.
Болашақ зерттеулердің перспективалық бағыттары ретінде цифрлық білім беру ресурстарын әзірлеу, сондай-ақ этномәдени компонентті педагогикалық білім берудің түрлі пәндеріне интеграциялау мәселелерін қарастыру ұсынылады.

Пайданылған әдебиеттер тізімі

1. Аксентьев А. В., Аксиев А. З. Соверменные эт- нокультурные процессы на Северном Кавказе // Про- блемы философии культуры: сборник статей. – Став- рополь : Изд-во СГУ, 1999. – С. 80
2. Мартынова А.В. К вопросу о формировании речевой культуры будущего учителя начальной школы // Социальное и педагогическое образование: векторы развития материалы международной научно-практической конференции / отв. ред. Л.А. Ибрагимова, Е.А. Бауэр. Нижневартовск: Нижнев. гос. ун-т, 2019. С. 31–33.
3. Истрофилова О.И. Ценностно-ориентированный подход в построении процесса воспитания детей и подростков, проявляющих агрессивное поведение // Интернет-журнал Науковедение. 2014. No 6(25).

РАЗВИТИЕ УСТНОЙ КОММУНИКАТИВНОЙ КОМПЕТЕНЦИИ УЧАЩИХСЯ ПРИ ОБУЧЕНИИ ИНОСТРАННОМУ ЯЗЫКУ:МЕТОДЫ, ЭТАПЫ И ПЕДАГОГИЧЕСКИЕ УСЛОВИЯ ПОВЫШЕНИЯ НАВЫКОВ ГОВОРЕНИЯ

Марат Тоғжан Саясатқызы
Студент 4 курса
Филологический факультет
Западно-Казахстанский университет имени М. Утемисова
проспект Нурсултана Назарбаева, 162, Уральск, Казахстан
e-mail: togzanmarat1@gmail.com

Аннотация

В статье рассматриваются развитие устной коммуникативной компетенции обучающихся при обучении иностранному языку. Показано, что формирование навыков говорения является одной из ключевых задач современного языкового образования, так как именно устная речь обеспечивает реальное общение и практическое использование языка. Раскрывается сущность устной коммуникативной компетенции, анализируются особенности формирования навыков говорения, а также рассматриваются методы, этапы и педагогические условия их развития. Особое внимание уделяется организации речевой практики, роли мотивации и созданию коммуникативно направленной образовательной среды. Отмечается, что при целенаправленной педагогической работе развитие устной речи становится более эффективным и приближенным к реальной коммуникации.

Ключевые слова: обучение иностранному языку, устная речь, коммуникативная компетенция, навыки говорения, методы обучения, речевая деятельность, учебная мотивация

DEVELOPING STUDENTS' SPEAKING SKILLS IN FOREIGN LANGUAGE LEARNING:METHODS , STAGES AND PEDAGOGICAL CONDITIONS FOR ENHANCING COMMUNICATIVE COMPETENCE

Marat Togzhan Sayasatkyzy
Student 4 term
Faculty of Philology
M. Utemisov West Kazakhstan University
162 Nursultan Nazarbayev Avenue, Uralsk, Kazakhstan
e-mail: togzanmarat1@gmail.com

Annotation

The article deals with the development of students' oral communicative competence in foreign language teaching. It is shown that speaking skills are on the of key components of modern language education, as they ensure real communication and practical language use. The article reveals the essence of oral communicative competence, analyzes the features of speaking skill formation, and describes the methods, stages and pedagogical conditions for its development. Special attention is paid to the organization of speaking practice, the role of motivation and the creation of a communicative learning environment. It is emphasized that with proper pedagogical support, the development of oral speech becomes more effective and closer to real-life communication.

Key words: foreign language teaching, oral speech, communicative competence, speaking skills, teaching methods, speech activity, learning motivation

Введение

Современное обучение иностранному языку все больше ориентируется на формирование способности к реальному общению. В этой связи развитие устной коммуникативной компетенции становится одной из центральных задач образовательного процесса. Владение

грамматикой и лексикой само по себе не гарантирует успешного общения, если обучающийся испытывает трудности при выражении собственных мыслей, не умеет поддерживать диалог или боится говорить на иностранном языке.

Особую актуальность проблема развития навыков говорения приобретает в условиях, когда обучающиеся имеют ограниченные возможности для практики языкв вне аудитории. В таких условиях именно урок становится основным пространством для формирования устной речи. Однако традиционные методы обучения не всегда обеспечивают достаточный уровень речевой активности, что требует пересмотра подходов к организации учебного процесса.

Цель статьи – рассмотреть развитие устной коммуникативной компетенции обучающихся при обучении иностранному языку, а также описать методы, этапы и педагогические условия, способствующие повышению эффективности формирования навыков говорения.

Объектом исследования является процесс обучения иностранному языку, предметом – развитие устной коммуникативной компетенции обучающихся. В работе использованы методы анализа научной литературы, обобщения педагогического опыта и систематизации методических подходов.

1. Теоретические основы развития устной коммуникативной компетенции

1.1. Сущность устной коммуникативной компетенции

Устная коммуникативная компетенция представляет собой способность обучающегося использовать иностранный язык для решения реальных коммуникативных задач в устной форме. Речь идет не только о владении языковыми средствами, но и об умении применять их в конкретной ситуации общения с учетом цели высказывания, условий коммуникации и особенностей собеседника. Таким образом, данная компетенция имеет комплексный характер и выходит за рамки простого знания языка.

Современное понимание коммуникативной компетенции связано с идеей практико-ориентированного обучения. Язык рассматривается не как система правил, а как средство взаимодействия между людьми. В этой связи особое значение приобретает способность обучающегося не просто воспроизводить изученный материал, а использовать его в живой речи, адаптируя к различным коммуникативным ситуациям.

В структуре устной коммуникативной компетенции выделяется несколько взаимосвязанных компонентов. Лингвистический компонент включает владение лексикой, грамматикой и фонетикой. Социокультурный компонент отражает знание норм общения, принятых в другой культуре, а также понимание речевого поведения носителей языка. Дискурсивный компонент обеспечивает логичность и связность высказывания, а стратегический позволяет компенсировать недостаток языковых средств в процессе общения.

Особенностью устной речи является ее спонтанность. В отличие от письменной формы, она не предполагает длительной подготовки и редактирования. Говорящий должен быстро реагировать, подбирать слова, строить фразы и одновременно учитывать реакцию собеседника. Это требует высокой степени автоматизации языковых навыков и развитых когнитивных механизмов.

Следует также учитывать, что устная коммуникация всегда осуществляется в конкретном контексте. Интонация, жесты, мимика и ситуация общения играют важную роль в передаче смысла. Поэтому развитие устной коммуникативной компетенции предполагает формирование не только языковых, но и паралингвистических умений.

Таким образом, устная коммуникативная компетенция представляет собой сложное интегративное образование, включающее языковых знания, коммуникативные умения и личностную готовность к общению. Ее развитие требует системного подхода и целенаправленной организации учебного процесса. [1; 2;9]

1.2. Особенности формирования навыков говорения

Формирование навыков говорения является одним из наиболее сложных аспектов обучения иностранному языку. Это связано с тем, что устная речь требует одновременной работы нескольких процессов: понимания информации, планирования высказывания и его

реализации. Такая многозадачность делает говорение когнитивно сложным видом деятельности.

Одной из ключевых особенностей является наличие психологических барьеров. Многие обучающиеся испытывают страх совершить ошибку, боятся оценки со стороны преподавателя или однокурсников, что приводит к снижению речевой активности. В результате даже при достаточном уровне знаний учащиеся могут избегать участия в устной коммуникации.

Не менее важным фактором является недостаточная автоматизация языковых навыков. Когда лексика и грамматические структуры не доведены до автоматизма, обучающихся тратит значительное время на подбор слов и построение фраз. Это приводит к паузам, нарушению темпа речи и затруднениям в выражении мыслей.

Следует учитывать и ограниченность языковой среды. В большинстве случае иностранный язык используется только в рамках учебного занятия, что существенно сокращает возможности для практики. Отсутствие регулярного общения замедляет процесс формирования навыков и снижает уверенность обучающихся в собственных речевых возможностях.

Важной особенностью является также зависимость говорения от других видов речевой деятельности. Развитие устной речи невозможно без сформированных навыков аудирования и достаточного словарного запаса. Чем больше обучающийся слышит и понимает, тем легче ему строить собственные высказывания.

Таким образом, формирование навыков говорения требует комплексного подхода, учитывающего психологические, когнитивные и методические аспекты. Только при создании благоприятных условий и регулярной практики возможно успешное развитие устной речи. [3;5;9]

2. Методы, этапы и педагогические условия развития навыков говорения

2.1. Методы обучения устной речи

Развитие устной коммуникативной компетенции невозможно без использования разнообразных методов обучения, ориентированных на активное вовлечение обучающихся в процесс общения, Центральное место занимает коммуникативный метод, который предполагает использование языка в реальных или приближенных к реальности ситуациях. Основной акцент делается не на форме, а на передаче смысла.

Коммуникативный метод способствует формированию навыков спонтанной речи и учит обучающихся использовать язык как инструмент взаимодействия. Однако его эффективность во многом зависит от уровня подготовки учащихся и правильной организации заданий. При недостаточной языковой базе данный метод может вызвать затруднения.

Широкое распространение получили диалогические и монологические упражнения. Диалоги помогают развивать навыки взаимодействия, умения задавать вопросы, поддерживать разговор и реагировать на реплики собеседника. Монологическая речь, в свою очередь, формирует способность логично и последовательно излагать мысли.

Особое место занимает ролевые игры, дискуссии и проблемные задания. Они моделируют реальные коммуникативные ситуации, стимулируют речевую активность и повышают мотивацию. В процессе таких заданий обучающиеся не только используют язык, но и учатся выражать собственные мнение, аргументировать и отстаивать свою точку зрения.

Не менее эффективными являются задания на описание, сравнение, интерпретацию и оценку. Они развивают критическое мышление и способствуют более глубокому освоению языкого материала. При этом важно, чтобы задания были связаны с интересами обучающихся и имели практическую значимость.

Таким образом, разнообразие методов обучения позволяет учитывать индивидуальные особенности обучающихся и создавать условия для полноценного развития устной речи. [2;5;7;8]

2.2. Этапы развития устной речи

Развитие навыков говорения осуществляется поэтапно и требует последовательного усложнения учебных задач. На начальном этапе происходит формирование языковой базы:

усвоение базовой лексики, грамматических структур и фонетических навыков. Основное внимание уделяется правильности и точности речи.

На этом этапе широко используются имитационные и репродуктивные упражнения. Обучающиеся повторяют образцы, воспроизводят готовые фразы и выполняют задание по аналогии. Это способствует закреплению языкового материала и формированию первичных речевых навыков.

Следующий этап связан с переходом к условно-коммуникативным заданиям. Здесь обучающиеся начинают использовать язык более свободно, но в рамках заданной ситуации. Это могут быть диалоги по образцу, ответы на вопросы, краткие описания или пересказы.

На данном этапе особое значение приобретает развитие гибкости речи. Обучающиеся учатся комбинировать известные языковые средства, адаптировать их к различным ситуациям и постепенно отходить от шаблонов.

Заключительный этап предполагает формирование свободной речи. Обучающиеся способны самостоятельно строить высказывания, участвовать в обсуждениях, выражать и аргументировать свое мнение. Речь становится более спонтанной, а языковые средства используются более уверенно.

Таким образом, поэтапный подход обеспечивает постепенное развитие устной речи и позволяет перейти от простых форм к полноценной коммуникации.[3;5;9]

2.3. Педагогические условия повышения эффективности обучения

Эффективность развития устной коммуникативной компетенции во многом зависит от условий организации учебного процесса. Одним из ключевых условий является коммуникативная направленность обучения.Урок должен быть ориентирован на использование языка в речи, а не только на его изучение.

Не менее важным является создание благоприятной психологической атмосферы. Обучающиеся должны чувствовать себя уверенно, не бояться ошибок и быть готовыми к активному участия в общении. Поддержка со стороны преподавателя играет здесь решающую роль.

Существенное значение имеет систематичность речевой практики. Говорение должно присутствовать на каждом этапе урока и быть органично встроено в структуру занятия.Регулярная практика способствует автоматизации навыков и повышает уверенность обучающихся.

Также необходимо учитывать индивидуальные особенности обучающихся. Разный уровень подготовки, темп усвоения материала и личные интересы требуют гибкого подхода к организации обучения.Индивидуализация способствует более эффективному развитию речевых навыков.

Важным условием является использование аутентичных материалов и актуальным тем. Это повышает мотивацию обучающихся и делает процесс обучения более значимым и интересным. Возможность выражать собственное мнение усиливает вовлеченность в учебную деятельность.

Таким образом, создание благоприятных педагогических условий является необходимым фактором успешного развития устной коммуникативной компетенции. [4;6;10]

Заключение

Рассмотрение темы показало, что развитие устной коммуникативной компетенции является одной из ключевых задач обучения иностранному языку. Именно умение говорить обеспечивает практическое применение языка и делает обучение осмысленным и целенаправленным.

В ходе рассмотрения было установлено, что устная коммуникативная компетенция представляет собой сложное интегративное образование, включающее языковые знания, коммуникативное умения и личностные качества обучающегося. Ее формирование требует системного подхода и последовательной работы.

Особое внимание было уделено особенностям формирования навыков говорения. Было отмечено, что данный процесс осложняется психологическими барьерами, недостаточной

автоматизацией навыков и ограниченностью языковой практики. Это требует создания специальных условий для активного использования языка.

Анализ методов обучения показал, что наиболее эффективными являются те, которые ориентированы на реальное общение и вовлечение обучающихся в речевую деятельность. Использование разнообразных форм работы позволяет повысить мотивацию и активность учащихся.

Также было установлено, что развитие устной речи осуществляется поэтапно – от формирования языковой базы к свободному использованию языка в коммуникации. Такой подход обеспечивает постепенное и устойчивое развитие навыков.

В целом можно сделать вывод, что при грамотной методической организации обучение иностранному языку становится более практико-ориентированным, а сформированные навыки говорения – устойчивыми и приближенными к реальной коммуникации.

Список используемой литературы

1. Азимов, Э. Г. Новый словарь методических терминов и понятий (теория и практика обучения языкам) / Э. Г. Азимов, А. Н. Щукин. — М. : ИКАР, 2009. — 448 с.
2. Гальскова, Н. Д. Современная методика обучения иностранным языкам : пособие для учителя / Н. Д. Гальскова. — М. : АРКТИ : ГЛОССА, 2000. — 165 с.
3. Соловова, Е. Н. Методика обучения иностранным языкам : базовый курс лекций : пособие для студентов пед. вузов и учителей / Е. Н. Соловова. — М. : Просвещение, 2002. — 239 с.
4. Сысоев, П. В. Информационные и коммуникационные технологии в лингвистическом образовании : учеб. пособие / П. В. Сысоев. — М. : Книжный дом «ЛИБРОКОМ», 2013. — 264 с.
5. Афонина, К.Е. Развитие иноязычной коммуникативной компетенции с использованием коммуникативной компетенции с использованием коммуникативного тренинга и технологий мультимедиа / К.Е. Афонина // Научный журнал. – 2019. -№4. – С. 45-50.
6. Solieva, M. U. Development of Oral Communicative Competence Among Students of Non-Linguistic Universities in the Context of Digital Transformation / M. U. Solieva // International Journal of Education and Practice. – 2021. – Vol. 9, No. 3. – P. 512-520.
7. Коммуникативная методика: почему она не всем подходит [Электронный ресурс] /Плюшевый Немецкий V-et-V. – URL: https://youtu.be/9R4Ne16kk7w?si=9WnhQJ9qym6qZXM0 дата обращения :15.03.2026
8. Lexical and communicative approaches: what is the difference? [Электронный ресурс]. – URL: https://youtu.be/hOrABSBIVgE?si=tyJ6-m14gRArZknc (дата обращения:15.03.2026)
9. Harmer, J. How to Teach English / J. Harmer. – Harlow: Pearson Education, 2007. – 288 с
10. Scrivener, J. Learning Teaching: The Essential Guide to English Language Teaching / J. Scrivener. – Oxford: Macmillan Education, 2011. – 416с

ӘОЖ 373.3:78.03(574)

Қытай қазақтарының бастауыш мектептегі домбыра білімі және ұлттық бірегейлікті қалыптастыру

Айбек Нүсіпханұлы
2718676759@qq.com
Өнер Факултетінің 1-курс Магистранты,
Абай атындағы ҚазҰПУ, Алматы,Қазақстан

Аңдатпа

Бастауыш мектеп кезеңі – баланың мәдени бірегейлігі мен эстетикалық танымы қалыптасатын шешуші уақыт. Қазақ домбыра өнерін бастауыш мектептің музыкалық білім беру жүйесіне енгізу – материалдық емес мәдени мұраны тірі қалпында сақтап жеткізудің ғана емес, сонымен бірге жас ұрпақтың ұлттық бірегейлігін тәрбиелеудің де тиімді тетігі. Зерттеулер көрсеткендей, музыкалық білім арқылы жастардың мәдени бірегейлігін дамыту – ортақ құндылықтар негізінде біртұтас қоғамдық сананы қалыптастырудың маңызды құралына айналып, танымдық қабылдаудан эмоционалдық үндестік пен саналы әрекетке дейінгі терең трансформацияны жүзеге асыра алады [1; 2]. Бұл мақала бастауыш білім беру кеңістігінде домбыра өнерінің оқушылардың мәдени бірегейлігін, эстетикалық талғамын және ынтымақтастық қабілетін дамытудағы педагогикалық құндылығын талдай отырып, оны жүзеге асырудың төрт практикалық бағытын – қызығушылықты ояту, үйірме жұмысын ұйымдастыру, мұражай-мектеп ынтымақтастығы және контекстік оқыту тәсілдерін қарастырады. Зерттеу нәтижесінде бастауыш мектептегі домбыра білімі «қызығушылық – жетекші күш, сезіну – негізгі арна, мәдениет – ажырамас астасу» деген қағиданы ұстанып, ұлттық музыка мәдениетін күнделікті сабақ пен сыныптан тыс жұмыстарға кіріктіру арқылы балалардың домбыра үні арқылы өз мәдениетімен терең рухани байланыс орнатуына жол ашуы тиіс деген тұжырым жасалады.

Түйінді сөздер: домбыра; бастауыш мектептегі музыкалық білім; қазақ халқы; ұлттық бірегейлік; материалдық емес мәдени мұра

Жаһандану мен көпмәдениетті ақпараттық ағындардың ықпалы күшейген бүгінгі таңда бастауыш сынып оқушыларының музыкалық әлемі бұрын-соңды болмаған кеңдікке ие болды. Эстрадалық әндер мен интернет олардың есту кеңістігінің басым бөлігін иемденіп, өз халқының музыкалық мұрасы бірте-бірте шетке ығыстырылуда. Қазақ балаларының көпшілігі өз ұлтының домбыра өнерінен хабарсыз, ұрпақтан-ұрпаққа жалғасып келе жатқан мәдени жадының берілу тізбегі үзілу қаупіне ұшырап отыр. Бастауыш білім беру сатысында балалардың ұлттық музыкаға деген қызығушылығы мен онымен іштей байланысын ояту – ұлттық музыкалық тәрбиенің өзекті мәселелерінің біріне айналды.

2008 жылғы 7 маусымда Шыңжаң Ұйғыр автономиялық ауданы Іле Қазақ автономиялық облысы ұсынған «Қазақтың домбыра өнері» Қытай Халық Республикасы Мемлекеттік кеңесінің бекітуімен ұлттық деңгейдегі материалдық емес мәдени мұра тізімінің екінші легіне енгізіліп, II-132 нөмірін иеленді. Қазақтар домбырамен орындалатын күйлерді «домбыра күйі» деп атайды, олар музыкалық құрылымы мен орындау техникасына қарай «тоқпе күй» және «шертпе күй» болып екі үлкен салаға жіктеледі [3]. Домбыра – қазақ халқының ең кең тараған, ең өкілдікті ұлттық шертпелі аспабы. Сан ғасырлар бойы қазақтар домбырамен күй тартып, жыр төгіп, өз тарихын, мәдениетін, тұрмыс-тіршілігін және наным-сенімін ұрпақтан-ұрпаққа жеткізіп келеді. Домбыра өнері сол арқылы қазақ халқының рухани қазынасының және мәдени бірегейлігінің аса маңызды белгісіне айналған [4]. Оның кең тыныстық, мұңлы да терең үні дала көшпенділерінің мыңжылдық жады мен рухани әлемін бойына сіңірген. Бұл өнер өркениеттер арасындағы диалогта бастаулық, ашықтық және сұхбаттастық сипатқа ие. Алтай аймағындағы материалдық емес мәдени мұраны қорғау мен дәріптеу тәжірибесі оның жалпыұлттық

бірегейлікті нығайтудағы жарқын үлгісіне айналып отыр [5]. Бастауыш мектеп жасы – баланың эстетикалық танымы мен мәдени бірегейлігінің негізі қаланатын маңызды кезең, сондықтан домбыра өнерін осы сатыдағы музыкалық білімге енгізу – ұлттық мәдениетті жеткізу, ұлттық бірегейлікті қалыптастыру және эстетикалық талғамды дамыту сияқты көпқырлы педагогикалық мәнге ие.

Соңғы жылдары Қытайдағы Шыңжаң өлкесіндегі бірқатар бастауыш мектептер домбыра өнерін мектеп қабырғасына енгізу бойынша белсенді ізденістер жүргізіп, үйірме құру, оқу бағдарламасын әзірлеу, іс-шаралар ұйымдастыру сынды бағыттарда мол тәжірибе жинақтады [6; 7]. Осы мақала бастауыш білім беру аясында алдымен домбыра өнерінің оқушылардың дамуына тигізер педагогикалық құндылығын талдап, одан әрі оны бастауыш мектепте жүзеге асырудың нақты жолдарын қарастыру арқылы ұлттық музыкалық аспаптарды мектеп біліміне кіріктіру ісіне теориялық негіз әрі практикалық бағдар ұсынуды мақсат етеді.

1. Домбыра өнерінің бастауыш білім берудегі педагогикалық құндылығы

Ұлттық бірегейліктің қалыптасуы – бір сәтте жүзеге келетін құбылыс емес, ол балалық шақтан басталып, біртіндеп жетілетін күрделі процесс. Бастауыш мектеп жасындағы балалар Пиаженің когнитивтік даму теориясы бойынша нақты ойлау кезеңінен абстрактілі ойлау кезеңіне өту сатысында болады. Олардың дүниетанымы заттық-сезімдік қабылдаудан абстрактілі ойлауға қарай бірте-бірте ауыса бастайды, «мен кіммін?», «менің түп-тамырым қайда?» деген бірегейлікке қатысты сұрақтар алғаш рет санада ұшқын атады. Дәл осы тұста баланы өз ұлтының музыкалық мәдениетімен таныстыру оның санасында бейсаналы түрде болса да алғашқы мәдени тиесілік сезімін орнықтыруға мүмкіндік береді. Домбыра өнерінің мәдени ерекшелігі айқын да дара. аққуға ұқсатылып жасалатын бұл аспаптың Құмбірлі құйі қазақтың далалық тұрмысымен, көшпелі дәстүрімен біте қайнасып жатыр. Сан ғасырлар бойы қазақтар домбырамен күй тартып, жыр төгіп, өз тарихын, мәдениетін, тұрмыс-тіршілігін және наным-сенімін ұрпақтан-ұрпаққа жеткізіп келген, сөйтіп домбыра өнері қазақ халқының рухани қазынасының және мәдени бірегейлігінің аса маңызды белгісіне айналған [4]. Бастауыш сынып оқушысы домбыраның шанағына алғаш рет қолын тигізіп, оның пернелерін басып көріп, «Қара жорғаның» ойнақы ырғағын немесе «Елім-айдың» терең сарынын тыңдаған сәтте ол жай ғана музыкалық дыбыстарды емес, тұтас бір ұлттың рухани нышанын қабылдайды. Осындай ерте жастағы мәдени байланыс баланың жүрегіне ұлттық бірегейліктің дәнін себеді, бұл дән таным қабілетінің өсуімен бірге ұлттық мәдениетке деген саналы құрмет пен оны жеткізуші болуға деген белсенді ұмтылысқа ұласады.

Сонымен қатар домбыра музыкасын оқыту балалардың эстетикалық талғамын жан-жақты дамытуға тың серпін береді. Қазіргі бастауыш сынып оқушыларының музыкалық есту әлемінде ырғағы күшті, әуені қарапайым эстрадалық әндер басымдыққа ие. Мұндай талғамның өзі теріс құбылыс емес, алайда ұзақ уақыт бойы біржақты музыкалық ортада қалу баланың эстетикалық қабылдау ауқымын тарылтып жіберуі мүмкін. Ал домбыра музыкасын енгізу баланың есту әлеміне жаңа бір тылсым терезені ашады. Домбыра музыкасының әуен сызығы кең тынысты, ырғағы сан алуан – кейде ат тұяғының дүбіріндей шапшаң Төгілсе, кейде таңғы тұмандай сырғыған ұзақ сарынға ауысады. Мұндай эстрадалық музыкадан мүлде бөлек дыбыстық сипаттар балалардың музыкалық қабылдау шекарасын кеңейтіп, есту тәжірибесін байытады. Зерттеулер көрсеткендей, бастауыш мектептегі ұлттық хор сияқты музыкалық іс-шаралар оқушылардың танымдық қабілетіне, эстетикалық тәрбиесіне, эмоционалдық дамуына және мәдени бірегейлігін нығайтуға зор ықпал етіп, музыка арқылы ортақ мәдени күш қалыптастырады [1]. Сабақ барысында мұғалім балаларға домбыраның жеке орындауын фортепиано шығармасымен, домбырамен ән айтуды эстрадалық әуендермен салыстыра тыңдата отырып, олардың әртүрлі музыканың көркемдік ерекшеліктерін салыстыру арқылы сезінуіне, осылайша көпқырлы да толерантты эстетикалық көзқарас қалыптастыруына бағыт-бағдар беруі қажет.

Мұнымен қоса домбыраның ансамбльдік орындаудағы ынтымақтастық әлеуеті де назар аударарлық. Бастауыш мектептегі домбыра үйірмелерінде ансамбльдік орындау маңызды оқу мазмұнының бірі болып табылады. Бірнеше оқушы домбыраларын алып, әртүрлі Құйлерді

бірлесе орындағанда, олар бір-бірін тыңдауға, өзара үйлесуге, ырғақты біркелкі ұстауға мәжбүр болады. Бұл ансамбльдік тәжірибе балалар үшін ынтымақтастықты үйренудің табиғи алаңына айналады. Бірлескен орындау барысында әрбір оқушы жалпы дыбыс тұтастығының бір бөлшегі екенін, өзінің ырғақ жылдамдығы мен дыбыс күші жалпы нәтижеге әсер ететінін сезінеді. Үйлесімді орындауға қол жеткізу үшін оқушы өзін-өзі бақылауға, өзгелерге назар аударуға және ортақ мақсатқа бағынуға үйренеді. Музыкалық іс-әрекет барысында қалыптасқан мұндай ынтымақтастық дағдылары баланың өзге де оқу және тұрмыстық жағдаяттарына бірте-бірте ауысып, оның әлеуметтік дамуына елеулі үлес қосады. 4-ші дивизия 79-шы полк орта мектебіндегі «Балауса саз» домбыра үйірмесінің тәжірибесі көрсеткендей, түрлі ұлт өкілдерінен құралған оқушылар домбырамен ансамбльдік орындау барысында бір-бірін жақсы түсініп, достық қарым-қатынастарын нығайта түскен, ал үйірменің өзі ұлтаралық татулық тәрбиесінің жанды алаңына айналған [6].

2. Бастауыш мектепте домбыра білімін жүзеге асырудың практикалық жолдары

Бастауыш сатыдағы домбыра оқыту ісінде ең басты қағида – балалардың қызығушылығын қорғау және ояту. Орындау техникасы мен саусақ жаттығуларына тым ерте ден қою балалардың бойында қорқыныш пен қарсылық сезімін тудыруы мүмкін. Қызығушылық – ең жақсы ұстаз, ал таңданыс – білімге деген ең табиғи қозғаушы күш. Оқу тәжірибесінде мұғалім сабақты «ойыннан» бастағаны жөн. Алғашқы сабақта бірден саусақ жаттығуларын үйретудің қажеті жоқ. Оның орнына оқушыларға домбыраны ұстап көруге, оның құрылысын бақылауға, мұғалімнің бір-екі көңілді күй тартып беруін тыңдауға, тіпті шектерді еркін шертіп, дыбыс толқынын сезінуге рұқсат берілсе болғаны. Балалардың таңданысы мен қызығушылығы толық оянған соң барып, біртіндеп негізгі саусақ жаттығулары мен қарапайым әуендерге көшуге болады. Шәуешек қаласы Көкжайдақ қыстағында ұйымдастырылған домбыра үйірмесі демалыс кезінде шоғырландырылған оқыту форматын қолданып, бар-жоғы 20 күннің ішінде балаларға қарапайым орындау дағдыларын меңгерткен. Бір оқушының «мен қарапайым әндерді үйреніп алдым, өте керемет сезімде болдым, енді күнде сабаққа асығамын» деген пікірі осы әдістің сәттілігін айғақтайды [8]. Табысқа жету сезімімен ынталандырылған бұл оқыту моделі бастауыш сынып оқушыларының психологиялық ерекшеліктерін толық ескереді.

Қызығушылықты оятқан соң, үйірме жұмысы домбыра білімін тұрақты жүзеге асырудың тұғырлы алаңын қалыптастырады. Бастауыш мектеп сатысында домбыра білімін ресми оқу бағдарламасына толық кіріктіру қиынға соғады, сондықтан ол көбінесе сыныптан тыс іс-шаралар мен үйірме жұмысы арқылы жүзеге асырылады. Үйірме үлгісінің артықшылығы – оның икемділігі мен тұрақтылығында: ол сабақ кестесінің қатаң шеңберіне тәуелді болмайды әрі тұрақты оқу ұжымын құруға мүмкіндік береді. 4-ші дивизия 79-шы полк орта мектебінің тәжірибесі үлгі боларлық. Бұл мектеп 2024 жылы «Балауса саз» атты домбыра үйірмесін құрып, жыл сайын 20 мың юань көлемінде арнайы қаржы бөліп, үйірмеге жеке оқу кабинеті мен 30 домбыра аспабын берген. Үйірмеге 30-дан астам оқушы қатысып, аптасына екі рет жаттығу өткізеді, қысқы және жазғы демалыстарда шоғырландырылған оқу-жаттығу жиындарын ұйымдастырады. Үйірме «сахнада шыңдалу» қағидасын ұстанып, Қытай Шыңжаң халық өнері фестивалі сияқты беделді сахналарда өнер көрсетіп, мектеп ішінде 3 рет, қауымдастық деңгейінде 5 рет мәдени іс-шара өткізген 6. Үйірме үлгісі отбасылық тәрбие ресурстарының жетіспеушілігінен туындайтын кемшіліктердің орнын толтырып қана қоймай, дәстүрлі ұлттық өнерді оқушылардың өз қолында қайта түлетіп отыр. Оқушылар сахнада сенімді түрде өнер көрсетіп, қауымдастық алдында ұлттық мәдениетті насихаттаған кезде, олар енді жай ғана үйренуші емес, мәдени мұраны саналы түрде жеткізушілерге айналады.

Дегенмен бастауыш мектептерде домбыра оқытуды жолға қоюда кездесетін басты қиындық – білікті ұстаздардың тапшылығы мен оқу-әдістемелік ресурстардың жетіспеушілігі болып отыр. Көптеген бастауыш мектептің музыка пәні мұғалімдері домбыра мамандығы бойынша дайындалмағандықтан, жүйелі аспаптық оқытуды жүргізуге қауқарсыз. Осы түйінді мәселені шешудің тиімді жолдарының бірі – «мұражай-мектеп ынтымақтастығы», яғни мұражайлар мен мәдениет сарайларын мектептермен әріптестік байланыс орнатуға тарту. Ақсай

ауданындағы мұражай бастауыш мектепке арнайы барып, «түсіндіру + практика» үлгісінде домбыра туралы ашық сабақ өткізген. Бұл шарада мұражай мамандары немесе материалдық емес мәдени мұраны сақтаушы ұстаздар оқушыларға домбыраның тарихы, құрылысы және орындау тәсілдері жайлы баяндап, оларға аспапты өз қолдарымен шертіп көруге бағыт-бағдар берген [9]. Бұл үлгі жасөспірімдерге дәстүрлі аспаптың көркемдік әлемін етене жақыннан сезінуге мүмкіндік беріп, олардың жүрегінде туған мәдениетке деген сүйіспеншілік пен ұлттық құндылықты жеткізуші болуға деген ұмтылыстың дәнін септі. Мұражайлар мен мәдениет сарайлары материалдық емес мәдени мұра қоры мен оны жеткізуші тұлғалардың кең желісіне ие болса, мектеп тұрақты білім беру алаңы мен оқушылар аудиториясын қамтамасыз ете алады. Осы екі тараптың өзара үйлесімі ресурстарды бөлісуге және артықшылықтарды толықтыруға жол ашады.

Орындау техникасын үйретумен қатар, бастауыш сатыдағы домбыра білімі мәдени мазмұнмен сусындауға баса назар аударуы тиіс. Балаларға абстрактілі мәдени ұғымдарды түсіну қиынға соғады, алайда олар әңгімеге, бейнелі көріністерге және нақты жағдаяттарға табиғи түрде жақын. Домбыра оқытуды жанды мәдени контексте жүргізу арқылы балалардың мәдениетті тікелей сезіну арқылы қабылдауына мүмкіндік туады. Мұғалім домбыраның шығу тарихына байланысты аңыз-әңгімелерді – мысалы, «Домбыраның шығуы» атты әңгімедегі бақташының аспап үні арқылы алысқа хабар жеткізген толғанысты оқиғасын 10 – баяндау арқылы балалардың эмоционалдық үндестігін оята алады; сабақ барысында дала, киіз үй, жайлау көріністері бейнеленген бейнематериалдарды көрсету арқылы балалардың домбыра музыкасы өсіп-жетілген табиғи-мәдени топырақты көз алдына елестетуіне көмектесе алады; қазақтың дәстүрлі мерекелерінде домбырамен орындау шараларын ұйымдастыру арқылы балаларға мерекелік көңіл-күй аясында музыка мен тұрмыстың тығыз байланысын сезіндіре алады. Тарбағатай аймағындағы мектептер «бір мектеп – бір ерекшелік» жобасы аясында қазақ домбырасы сияқты арнайы пәндерді ашып, мектептік оқулықтар құрастырып, материалдық емес мәдени мұраның мәнін терең түсіндіру арқылы дәстүрлі мәдениетті контекстік оқыту аясында тиімді жеткізіп отыр 7.

Қорытынды

Домбыра өнерін бастауыш білім беру саласына енгізу – бұл «қызығушылықтан» басталып, «бірегейлікке» ұласатын мәдени ағарту сапары. Ол музыка тілі арқылы дала аңыздарын, ұлт жадын және өнер сұлулығын балалардың өсіп-жетілу жолына серік етеді, олардың жас жүрегіне ұлттық мәдениеттің тұқымын себеді. Бастауыш сатыдағы домбыра білімі жоғары дәрежелі орындаушылық шеберлікті мақсат тұтпай, балалардың ұлттық музыкаға деген қызығушылығы мен онымен іштей туыстық сезімін оятуға, ішекті шертіп, әуенді тыңдап, ансамбльдік орындауға қатысу барысында олардың өз ұлттық мәдениетімен рухани байланыс орнатуына ұмтылуы тиіс.

Болашақта бастауыш мектептегі домбыра білімі мынадай бағыттарда тереңдете дамытылуы қажет: біріншіден, мұғалімдердің біліктілігін арттыру арқылы бастауыш сынып музыка пәні мұғалімдерінің домбыра оқыту қабілетін көтеру; екіншіден, бастауыш сынып оқушыларының танымдық деңгейіне лайықталған деңгейлік оқу материалдарын қамтитын мектептік оқулықтар әзірлеу; үшіншіден, мұражай-мектеп ынтымақтастығы тетігін жетілдіріп, барынша көп мұражай мен мәдениет сарайларын мектептің материалдық емес мәдени мұра жөніндегі білім беру әріптестеріне айналдыру; төртіншіден, оқушылардың сахналық тәжірибесін көрсету алаңдарын кеңейтіп, олардың өнер көрсету барысында сенімділік пен жетістік сезімін сезінуіне жағдай жасау. Осы шаралар жүзеге асқанда ғана домбыра өнері бастауыш білім беру топырағында терең тамыр жайып, гүл жайнап, жеміс бере алады.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі

1. Бастауыш мектептегі ұлттық хордың ортақ мәдени сананы қалыптастырудағы тәрбиелік қызметі және оны жүзеге асыру жолдары [J]. 2023. [小学民族合唱在铸牢中华民族共同体意识中的教育功能和实现路径. 2023.]

2. Хух-Хото қаласы Синьчэн ауданында білім беру сапасы арқылы ортақ мәдени сананы берік қалыптастыру [N]. China Report, 05.03.2026. [呼和浩特市新城区教育高质量铸牢中华民族共同体意识. 中国报道, 2026-03-05.]

3. Қазақтың домбыра өнері [EB/OL]. Қытайдың материалдық емес мәдени мұрасының сандық мұражайы. https://www.ihchina.cn/art/detail/id/12734.html. [哈萨克族冬布拉艺术. 中国非物质文化遗产网·中国非物质文化遗产数字博物馆.]

4. Шек үнінде ұлт тарихы төгіледі [N]. Чжунго вэньхуа бао (Қытай мәдениеті газеті), 14.07.2010. [琴弦上流淌着民族的历史. 中国文化报, 2010-07-14.]

5. Ән-күйдегі ғұмырнама [N]. Алтай газеті, 17.03.2026. [歌声里的故事. 阿勒泰日报, 2026-03-17.]

6. Цай Вэй, Ян Янь. 4-ші дивизия 79-шы полк орта мектебі: «Балауса саз» домбыра үйірмесі ұлттар бірлігінің әнін шырқады [EB/OL]. Хуян желісі, 28.11.2025. [蔡伟, 杨艳. 四师七十九团中学：童弦牧歌冬不拉社团奏响民族团结歌. 胡杨网, 2025-11-28.]

7. Көркем Тарбағатай · Мәдени мұра жалғастығы – Тарбағатай мектептерінде материалдық емес мәдени мұраның ғажайып саяхаты басталды [EB/OL]. Тарбағатай нөлдік қашықтық, 19.11.2025. [油画塔城·文脉传承——塔城校园开启非遗奇妙之旅. 塔城零距离, 2025-11-19.]

8. Шәуешекте домбыра үйірмесі ашылып, балалардың жаңа жылдық демалысын мәнді өткізуіне жағдай жасалды [EB/OL]. Тарбағатай нөлдік қашықтық, 31.01.2025. [沙湾市开办冬不拉兴趣培训班 让孩子们新年假期过的有意义. 塔城零距离, 2025-01-31.]

9. 【Балаларға мейірімді】Мұражай-мектеп ынтымақтастығы бала жүрегін нұрландырып, материалдық емес мәдени мұра жалғастығы бүлдіршіндермен бірге өрлейді – Ақсай аудандық мұражайында домбырамен таныстыру сабағы өтті [EB/OL]. The Paper, 02.04.2026. [【儿童友好】馆校共建润童心 非遗传承伴成长——阿克塞县博物馆开展冬布拉现场教学活动. 澎湃新闻, 2026-04-02.]

10. Домбыра: Шыңжаң даласындағы сазды әуендерді қайта түлету [EB/OL]. Тяньшань желісі, 26.12.2023. [冬不拉：让新疆草原上的音符跳动起来. 天山网, 2023-12-26.]

ӘОЖ 780.614.132:378.016(510)

ҚЫТАЙДАҒЫ ДОМБЫРА КӘСІБИ БІЛІМ БЕРУ ОРЫНДАРЫ: ҰЛТТЫҚ ҚҰНДЫЛЫҚТАРДЫ ЖЕТКІЗУ ЖӘНЕ МӘДЕНИ БІРЕГЕЙЛІКТІ ҚАЛЫПТАСТЫРУДЫҢ ҚОС ӨЛШЕМІ

Қастер Таптықбекұлы
has510975@gmail.com
Өнер факультетінің 1-курс докторанты, Абай атындағы ҚазҰПУ, Алматы, Қазақстан

Аңдатпа

Домбыра күй өнері — ЮНЕСКО тарапынан адамзаттың материалдық емес мәдени мұрасының репрезентативтік тізіміне енгізілген әлемдік мәдени құндылық болып табылады, сондай-ақ Қазақстан мен Қытай мемлекеттерінде ұлттық деңгейдегі материалдық емес мәдени мұра ретінде ресми танылған дәстүрлі музыкалық өнер.Бұл мақалада Қытай Орталық ұлттар университеті, Күйтін өнер училищесі сынды оқу орындарындағы домбыра білімінің дамуына қатысты негізгі тарихи деректер нақтылана отырып, мамандық құрылымы, оқытушы-профессорлық құрам, оқу бағдарламасы жүйесі және оқулықтармен қамтамасыз ету секілді төрт өлшем бойынша Қытайдағы домбыра кәсіби білім беру орындарының жалпы көрінісі жүйелі түрде сипатталады. Одан әрі кәсіби білім беру орындарының қазақ ұлттық құндылықтарын жеткізу мен мәдени бірегейлікті қалыптастырудағы қосарлы тәрбиелік қызметі терең талданады. Зерттеу көрсеткендей, Қытайдағы домбыра кәсіби білім беру орындары «орталық жетекшілік ететін, жергілікті оқу орындары тірек болатын, арнаулы орта білім негіз қалайтын» көпдеңгейлі даярлау жүйесін алдын ала қалыптастырған. Кәсіби білім беру орындары орындаушылық шеберлікті жеткізетін орын ғана емес, сонымен бірге ұлттық рухты жалғастыру мен мәдени бірегейлікті құрылымдаудың институционалдық тетігі болып табылады. Қазақстан-Қытай арасындағы домбыра кәсіби білім беру саласындағы ынтымақтастық пен алмасу біртіндеп тереңдеп келеді, бұл осы білім беру жүйесінің интернационалдандырылуына жаңа мүмкіндіктер ұсынуда.

Түйінді сөздер: домбыра; кәсіби білім беру орындары; Қытай қазақтары; ұлттық құндылықтар; мәдени бірегейлік

Домбыра – қазақ халқының шертпелі аспабы. 2008 жылы қазақтың домбыра өнері Қытайдың мемлекеттік деңгейдегі материалдық емес мәдени мұралар тізімінің екінші легіне енгізіліп, II-132 нөмірін иеленді. Ол күйлер, ән-жырлар, халық би музыкасы, орындау әдіс-тәсілдері мен шеберлігі, аспап жасау және жасау технологиясы сынды бес негізгі бөліктен тұрады 1. Домбыраның қазақ мәдениетіндегі өзекті орны халық арасында кең таралған «Дала үні домбырамен тіл қатады»дегендей айқын көрінеді. Бұл мәдени нышан домбыраның қазақтың рухани әлемімен біте қайнасқан симбиоздық байланысын терең ашып көрсетеді. Сан ғасырлар бойы қазақтар домбырамен күй тартып, ән шырқап, өз тарихын, тұрмыс-салтын, даналығын, сенім-нанымын ұрпақтан-ұрпаққа жеткізіп келді. Сол себепті домбыра өнері қазақ ұлттық мәдени бірегейлігінің өзегіне айналды. атап Айтқанда, «ішек үнінде ұлт тарихы төгіледі» 2. Алайда, жаһандану үдерісінің жеделдеуі мен көпмәдениетті ағындардың ықпалымен дәстүрлі қоғамдағы отбасылық және ауызша-көрнекі жолмен жеткізілетін домбыраның жалғастық жолы бұрын-соңды болмаған қиындықтарға тап болуда: аға буын халық шеберлері біртіндеп өмірден өтіп, жас ұрпақтың мәдени бірегейлігін сақтап, жандандыру үшін жаңа білім беру тетіктері қажет болып отыр.

Академиялық ортада қазақ музыкасын зерттеу ісі күй-әуендерді жинау-түгендеуден бастап пәнаралық кешенді зерттеуге дейінгі эволюциялық жолдан өтті. Лэй Цзяянь мен Ян Цзяоцзяо 1950-2010 жылдар аралығындағы қазақ музыкасын зерттеу нәтижелерін жүйелі түрде саралай келе, бұл саладағы зерттеулер ерте кезеңдегі халық әндерін жинаудан бастап, біртіндеп

антропологиялық әдістерді қабылдаған музыкалық мәдениетті зерттеуге дейін дамығанын, әсіресе материалдық емес мәдени мұраны қорғау аясында халық орындаушыларының жеткізу жағдайын зерттеу мен музыкалық білім арқылы жеткізу мәселесіне көңіл бөлудің күшейгенін атап көрсетеді 3. Академиялық тарихқа жасалған бұл шолу домбыра кәсіби білімі туралы зерттеулердің ұлттық музыканы жеткізу тәжірибесіне берілген ғылыми жауап қана емес, сонымен бірге қазақ музыкасын зерттеудің онтологиялық талдаудан мәдени түсіндіруге қарай жылжуының заңды жалғасы екенін көрсетеді.

Мәдени жеткізудің құрылымдық дағдарысына жауап ретінде Қытайдағы қазақ домбыра білімін институционалдық тұрғыдан жолға қою әрекеті XX ғасырдың 70-жылдарының орта шенінен басталды. 1975 жылы 13 жасар Ймәнәлі Төлеубайұлы Шыңжаңның Күнес ауданынан Орталық ұлттар университетінің Музыка Институтына оқуға түсті. Алайда ол кезде бұл оқу орнында домбыра мамандығының оқытушысы болмағандықтан, Ймәнәлі Төлеубайұлы виолончель мамандығын таңдауға мәжбүр болды. Оқу бітіргеннен кейін ол оқу орнында жұмысқа қалдырылып, алдымен ұлттық ән-би ансамблінде виолончель орындаушысы болды, кейін Орталық ұлттар университетінде ұстаздық етті. 2009 жылы Орталық ұлттар университеті Аз ұлттар аспаптары факультетін ресми түрде құрып, домбыра мамандығын ашқан кезде ғана Ймәнәлі Төлеубайұлы осы оқу орнының ресми домбыра мамандығының оқытушысы болды 4. Бұл бұралаң жеке тәжірибе Қытайдың жоғары музыкалық білім беру жүйесінде ұлттық аспап мамандықтарының жоқтан бар болып, даму жолындағы қиындықтарды айқын бейнелейді. Сонымен бірге, арнаулы орта білім беру деңгейінде домбыраны институционалдық тұрғыдан даярлау ісі іс жүзінде ертерек басталған болатын. 1978 жыл шамасында Күйтін өнер училищесі (Шыңжаң қолданбалы кәсіптік-техникалық институтының ізашары) домбыра мамандығын ашып, сонымен қатар халық әндерін орындау сияқты қазақтың дәстүрлі музыка пәндерін жүргізе бастады. Бұл оқу орнындағы тұңғыш домбыра мамандығының оқытушысы Даулет Қалықұлы болды. Чжоу Иң мен Ли Синь Шыңжаңдағы домбыра орындаушылығы мамандығының оқу жағдайын зерттеу барысында осы білім беру дәстүрінің бар екенін растап, бұл оқу орнының оқулық пайдалануда оқытушылардың өз қолжазба материалдарына тәуелділігі, бірыңғай стандартталған оқулықтардың жетіспеушілігі сияқты мәселелерге тап болғанын атап көрсетеді 5. Бұл білім беру тәжірибесі 2021 жылы тиісті мамандықтардың жабылуына дейін қырық жылдан астам уақытқа созылып, Шыңжаңның қазақ аймақтары үшін көптеген домбыра орындаушылары мен музыкалық білім беру қызметкерлерін даярлап шығарды.

2009 жылы Орталық ұлттар университетінің Музыка Институты Аз ұлттар аспаптары факультетін ресми түрде құрып, домбыраны негізгі мамандық бағыттарының бірі ретінде бекітті. Сол жылы тұңғыш домбыра мамандығының бакалавриат студенттері қабылданды. Бұл Қытайдағы ең жоғары музыкалық білім беру ордасында домбыра кәсіби білімінің дербес пәндік мәртебеге және институционалдық мойындауға ие болғанын көрсететін маңызды белгі болды 6. 2013 жылы Шыңжаң өнер институтының музыка факультеті тұңғыш рет домбыра орындаушылығы бакалавриат мамандығын ашып, Шыңжаңдағы жоғары оқу орындары арасындағы осы саладағы олқылықтың орнын толтырды 7. Осылайша, Қытайдағы домбыра кәсіби білім беру орындары халықтық жеткізуден (Дәстүрлі құйма құлақ) институционалдық даярлауға дейінгі тарихи секірісті аяқтап, біртіндеп «орталық жетекшілік ететін, жергілікті оқу орындары тірек болатын, арнаулы орта білім негіз қалайтын» көпдеңгейлі маман даярлау құрылымын қалыптастырды.

Бұл мақала Қытайдағы домбыра кәсіби білім беру орындарының жалпы құрылымына сүйене отырып, мамандық құрылымы, оқытушы-профессорлық құрам, оқу бағдарлама жүйесі және оқулықтармен қамтамасыз ету секілді төрт өлшем бойынша оның даму көрінісін жүйелі түрде сипаттайды. Осы негізде кәсіби білім беру орындарының қазақ ұлттық құндылықтарын жеткізу мен мәдени бірегейлікті қалыптастырудағы қосарлы тәрбиелік қызметі терең талданады. Зерттеу ұлттық музыка жоғары білімін тереңдетіп дамыту үшін теориялық негіз болуды, сондай-ақ Қытай-Қазақстан арасындағы домбыра кәсіби білім беру саласындағы академиялық диалог пен білім беру ынтымақтастығына негіз қалауды мақсат етеді.

1. Қытайдағы домбыра кәсіби білім беру орындарының институционалдық құрылымы және көпдеңгейлі жүйесі

Қытайдағы домбыра кәсіби білім беру орындарының институционалдану үдерісі «төменнен жоғарыға» деген қарапайым сызықтық даму логикасына бағынбайды, керісінше жоғары кәсіби білім мен арнаулы орта кәсіби білімнің қосарлана жүруі, орталық пен жергілікті жерлердің өзара үйлесімді әрекеттесуі арқылы жүзеге асқан күрделі институционалдық құрылыс үдерісі болып табылады. Жоғары кәсіби білім беру деңгейінде 2009 жылы Орталық ұлттар университеті Аз ұлттар аспаптары факультетінің құрылуы кезеңдік маңызы бар институционалдық жаңашылдық болды. Бұл факультет қазіргі таңда домбыра, морқор, рауап, танбұр, гиджек, каягым сынды жиырмадан астам аз ұлттар аспаптарын қамтитын, салыстырмалы түрде толық ұлттық аспаптар мамандықтарының шоғырын қалыптастырған. Факультет құрамында домбыра оркестрі сияқты орындаушылық ұжымдар жұмыс істейді, бұл студенттерге жүйелі ансамбльдік дайындық пен сахналық тәжірибе алуға мүмкіндік береді 6. 2009 жылы бұл факультет тұңғыш домбыра мамандығының бакалавриат студенттерін қабылдады, Мұрал Бекмұратұлы сол жылғы студенттердің бірі болды. Жергілікті тірек деңгейінде Шыңжаң өнер институтының музыка факультеті 2013 жылы тұңғыш рет домбыра орындаушылығы бакалавриат мамандығын ашып, Шыңжаңдағы жоғары оқу орындары арасында домбыра бакалавриат мамандығын ашқан тұңғыш жоғары өнер оқу орнына айналды 7. Бұл оқу орнының музыкалық орындаушылық мамандығы қазақ домбырасын ерекше курс ретінде енгізіп, оны ұйғыр мұқамын орындау, қырғыз қобызын орындау сынды пәндермен бірге Шыңжаң ұлттық музыкалық білімінің өзегін құрайды. Іле педагогикалық университеті сияқты жергілікті оқу орындары да кезек домбыра оқыту тәжірибесін жүзеге асыруда. Арнаулы орта білім беру деңгейінде Күйтін өнер училищесінде 1978 жыл шамасында басталған домбыра мамандығы бойынша білім беру тәжірибесі «орындаушылық техника + ұлттық вокал + дәстүрлі мәдениет» оқу бағдарламасын қалыптастырып, жоғары оқу орындарындағы домбыра мамандығының курстық құрылысы үшін үлгілік аймақтық тәжірибе ұсынды 5. 2021 жылы осы оқу орнында тиісті мамандықтардың жабылуы ұлттық музыка кәсіби білімінің заманауи нарықтық реформалар жағдайында өмір сүру қысымына тап болып отырғанын жанама түрде көрсетеді. Жоғарыда аталған үш деңгейдегі институционалдық тәжірибе Қытайдағы домбыра кәсіби білім беру орындарының «орталық жетекшілік ететін, жергілікті оқу орындары тірек болатын, арнаулы орта білім негіз қалайтын» көпдеңгейлі жүйесін бірлесе құрады.

Домбыра өнерінің жеткізілуі мектептік білім беру жүйесінің ішкі шеңберімен ғана шектелмей, ұлтаралық таралу мен халық арасындағы тірі жеткізудің бірегей көрінісін де көрсететінін атап өткен жөн. Шыңжаңның Нылқы ауданындағы қытай ұлтынан шыққан ағаш шебері 邓攀 (Дэн Пан) өткен ғасырдың 70-жылдарынан бастап домбыра жөндеу барысында осы аспапқа зор қызығушылық танытып, 1987 жылы тұңғыш домбырасын жасап шығарды. Одан кейін де ізденісін тоқтатпай, өзіндік жасау әдісін ойлап тапты, қазақ тілінде халық әндерін айтуды үйренді, 50-ден астам әннің аудармасын жасап, сөзін жазды. Жергілікті халық оны «Сычуаньдық қазақ» деп атап кетті. 2006 жылы ол салмағы 30 келі, ұзындығы 3.6 метр болатын алып домбыра жасады, бұл аспап 2007 жылы Іле педагогикалық институтының қорына қабылданды8. 邓攀-ның бұл мысалы домбыра өнерінің мәдени нышан ретіндегі тартымдылығы бір ұлттың шеңберінен асып түсіп, түрлі ұлттар арасындағы мәдени түсіністік пен рухани жақындасудың дәнекеріне айналғанын айқын дәлелдейді. Ұлтаралық мәдени таралудың бұл құбылысы кәсіби білім беру орындарындағы домбыра білімінің терең құндылығын дәл растайды – ол тек қазақ студенттерінің мәдени жеткізуіне қызмет етіп қана қоймайды, сонымен бірге әртүрлі ұлт студенттеріне көпмәдениетті тануға, түсінуге және құрметтеуге мүмкіндік беретін білім беру кеңістігін ұсынады.

Оқытушы-профессорлық құрамның ұрпақ алмасуы мен ұстаздық жалғастық желісі кәсіби білім беру жүйесінің толысқандығын өлшейтін негізгі көрсеткіш болып табылады. Қытайдағы домбыра кәсіби білім беру орындарының оқытушылар құрамы «өзге маман иелерінен кадр

даярлаудан» «өз саласының мамандарын қайта тәрбиелеуге» дейінгі ұрпақтық эволюциялық сипатты көрсетеді. Алғашқы буынның негізін қалаушы өкілі – Ймәнәлі Төлеубайұлы. Ол 1962 жылы Шыңжаңның Күнес ауданында дүниеге келген. 1975 жылы Орталық ұлттар университетінің Музыка Институтына оқуға түскенімен, жағдайдың шектеулілігінен виолончель мамандығын оқуға мәжбүр болды, бірақ домбыра өнеріне деген ыстық ықыласы мен ізденісін ешқашан тоқтатпады. 2009 жылы Аз ұлттар аспаптары факультеті құрылғаннан кейін ресми түрде осы оқу орнының домбыра мамандығының оқытушысы болды. Ол Домбыра музыкалық білім беру саласында ондаған жылдар бойы қызмет етіп, 50 ден Астам күй, ән-жыр шығармасын жазды, көптеген үздік орындаушыларды тәрбиеледі. Сол жылы ол Баярымен бірлесіп «Домбыра орындаушылық оқулығын» жариялады. Бұл Қытайдағы тұңғыш жүйелі домбыра кәсіби оқулығы болып табылады, мазмұны қарапайымнан күрделіге дейінгі, жаттығу күйі мен музыкалық шығарманы қамтиды, кәсіби оқулықтар саласындағы олқылықтың орнын толтырды 9. Екінші буынның негізгі өкілі – Мұрал Бекмұратұлы. Ол жастайынан домбыра үйреніп, 2009 жылы Орталық ұлттар университеті Аз ұлттар аспаптары факультетінің домбыра мамандығына оқуға түсті. 2014-2016 жылдары Орталық ұлттар ән-би ансамблінде аспаптық орындаушы болып қызмет атқарды. 2016-2019 жылдары Құрманғазы атындағы Қазақ ұлттық консерваториясында дәстүрлі музыка өнері – домбыра орындаушылығы және зерттеу мамандығы бойынша магистратурада оқып, магистр дәрежесін алған соң оқу орнына қайтып оралып, ұстаздық етті. Қазіргі уақытта ол Орталық ұлттар университеті Музыка Институты Аз ұлттар аспаптары факультетінің домбыра мамандығы бойынша оқытушысы, магистранттардың ғылыми жетекшісі 10. Мұрал Бекмұратұлының халықаралық білім алу тәжірибесі маңызды парадигмалық мәнге ие: ол Қытайда жүйелі жоғары музыкалық білім алып қана қоймай, Қазақстанда да магистратура деңгейінде білімін жетілдірді. Осындай «қос дәстүрлі» академиялық білік оған оқыту барысында Қытай мен Қазақстанның домбыра орындау дәстүрлері мен оқыту әдістерін органикалық түрде ұштастыруға, дәстүрді жалғастыру мен заманауи жаңашылдық арасында көпір болуға мүмкіндік береді. Ол Грэмми сыйлығының иегері Даниэль Хо сынды көптеген музыканттармен ынтымақтастық орнатты, 2018 жылы «Бабалар сыйы» атты жеке альбомын шығарды 11. Оның шығармашылық тәжірибесі академиялық білім беру шеңберінен асып түсіп, домбыра музыкасының заманауи көпмәдениетті музыкалық кеңістіктегі көркемдік мәнерлілігі мен таралу ауқымын кеңейтті. Үшінші буын – соңғы жылдары тұрақты түрде даярланып жатқан бакалавриат және магистратура түлектері. Олардың арасындағы үздіктер оқу орнында ұстаздық қызметке қалдырылып немесе түрлі деңгейдегі мәдениет ұжымдарына жұмысқа орналасып, біртіндеп кадрлық резервті толықтыруда. Ұстаздық жалғастығы сақталған бұл оқытушылар құрамы домбыра орындау өнерінің ұрпақтан-ұрпаққа жеткізілуін қамтамасыз етіп қана қоймай, кәсіби білім берудің стандартталуы мен интернационалдануына да кадрлық кепілдік береді.

Оқу бағдарламасы жүйесі мен оқулықтармен қамтамасыз ету – кәсіби білім берудің институционалдану деңгейінің негізгі көрсеткіші. Орталық ұлттар университетінің Аз ұлттар аспаптары факультеті оқу бағдарламасын құруда «бір мамандықты терең меңгеріп, көп салаға қабілетті болу» және «Шығыс пен Батысты тең қамту» деген кешенді даярлау тұжырымдамасын көрсетеді: бұл факультет әрбір студенттің кем дегенде екі түрлі аз ұлттар аспабында ойнауды меңгеруін талап етеді, сонымен бірге батыстық классикалық музыка теориясы, Қытай музыкасының тарихы, Шығыс және Батыс музыкасының тарихы сияқты пәндерді міндетті курс ретінде оқытады, осылайша студенттердің жан-жақты музыкалық білім құрылымына ие болуына мүмкіндік береді 6. Бұл оқу бағдарламасы жүйесінің дизайны Қытай ұлттық музыкасы жоғары білімінің негізгі бағдарын көрсетеді: кәсіби стандарттау мен академиялық жүйелеуге ұмтыла отырып, ұлттық музыка дәстүрі мен жалпы музыкалық білім беру үлгісі арасында тепе-теңдік орнатуға тырысады. Алайда, домбыра кәсіби оқытуының негізгі құрылымы батыстық аспаптық оқытудың стандартталған үлгісін едәуір дәрежеде қабылдаған кезде, домбыраның өзіндік музыкалық тілі мен қазақ мәдени дәстүріне негізделген оқу бағдарламасы жүйесін қалай құру керек деген мәселе әлі де үздіксіз зерттеуді қажет ететін

теориялық және практикалық міндет болып қала береді. Оқулықтармен қамтамасыз ету тұрғысынан алғанда, «Домбыра орындаушылық оқулығының» жарық көруі кезеңдік маңызға ие болғанымен 9, жалпы алғанда домбыра кәсіби оқулықтарының саны мен сапасы көпдеңгейлі оқыту талаптарын әлі де қанағаттандыра алмайды. Жергілікті оқу орындары оқытушылардың өз қолжазба материалдарына тәуелділік мәселесімен жиі кездеседі, әртүрлі оқу орындары арасында оқу мазмұны мен бағалау стандарттарында елеулі айырмашылықтар бар 5. Әртүрлі оқу кезеңдеріне арналған сатылы оқулықтар, түрлі стиль ағымдарын қамтитын шығармалар жинағы, ансамбльдік орындауға арналған партитуралық оқулықтар сияқты материалдардың тапшылығы өте өткір сезілуде.

2. Кәсіби білім беру орындарының ұлттық құндылықтарды жеткізу мен мәдени бірегейлікті қалыптастырудағы қызметі мен механизмі

Домбыра кәсіби білім беру орындарының тәрбиелік қызметін тек шеберлік үйрету тұрғысынан ғана түсінбеу керек, оны ұлттық мәдениетті жеткізу мен бірегейлікті қалыптастырудың терең өлшемінен қарастырған жөн. Ұлттық құндылықтарды жеткізу – дерексіз идеяларды таңу емес, ол нақты білім беру тәжірибесі – оқу бағдарламасының мазмұнын құрастыру мен таңдау, шығармалар жүйесін жеткізу мен кеңейту, ұстаз бен шәкірт қарым-қатынасының жалғасуы мен өзгеруі, орындау дәстүрін меңгеру мен іштей қабылдау – арқылы студенттің кәсіби өсу үдерісіне біртіндеп сіңіп, «техниканы» меңгеру барысында «жолды» (идеяны) жеткізу арқылы жүзеге асады. аз ұлттардан шыққан университет студенттерінің ұлттық құндылықтары негізінен ұлттық жүйе, ұлттық мұрат, сондай-ақ ұлттық іс-әрекеттегі мінез-құлық ұстанымы мен бағдары арқылы көрінеді. Ал қазіргі таңда кейбір студенттерде ұлттық сананың жетіспеушілігі, ұлттық бірегейлік сезімінің төмендігі байқалады, бұл ұлттық құндылықтар тәрбиесін күшейту арқылы бағыт-бағдар беруді қажет етеді 12. Домбыра кәсіби білім беру орындары дәл осы мағынада қазақ жастарына өз ұлтының мәдениетін жүйелі түрде танып, терең түсінуге арналған институционалдық кеңістік ұсынып, олардың кәсіби білім алу барысында ұлттық мәдениетке деген танымдық, эмоционалдық және мінез-құлықтық бірегейлігін біртіндеп қалыптастыруына мүмкіндік береді.

Кәсіби білім беру орындарындағы ұстаз бен шәкірт қарым-қатынасы – мәдени бірегейлікті қалыптастырудың негізгі механизмі және рухани байланыс арнасы. Жалпы пәндік білім берудегі оқытушы-студент қарым-қатынасынан айырмашылығы, ұлттық аспаптарды кәсіби оқытудағы ұстаз-шәкірт қарым-қатынасы әлдеқайда бай мәдени мазмұнға ие: ұстаз – техниканы үйретуші ғана емес, сонымен бірге ұлттық музыка дәстүрінің тірі жеткізушісі және мәдени құндылықтардың үлгі көрсетушісі. Бірінші буын ұстазы Ймәнәлі Төлеубайұлы сынды аға буын өнер қайраткерлерінің жеке өмір жолының өзі домбыра кәсіби білімінің жоқтан бар болып қалыптасуының микродеңгейдегі тарихы болып табылады. Олар оқыту барысында тек орындау техникасын ғана емес, сонымен бірге қиын жағдайда ұлттық мәдениеттің тамырын берік ұстаудың рухани күшін де жеткізеді. Ұстаз бен шәкірт қарым-қатынасының мұндай тәрбиелік мәні жай ғана техникалық жаттығулардан асып түседі – студент ұстазымен ұзақ уақыт бірге болу барысында еліктеу, диалог және бірлесе орындау арқылы ұлттық музыканың эстетикалық түсініктерін, рухани болмысын және құндылықтық ұстанымдарын біртіндеп меңгереді. Екінші буын ұстазы Мұрал Бекмұратұлының халықаралық білім алу тәжірибесі бұл ұстаз-шәкірт қарым-қатынасына жаңа өлшем қосты: ол Қытай мен Қазақстанның екі түрлі білім беру дәстүрі арасында мәдени және институционалдық көпір құрып, студенттердің домбыра өнерінің мәдени тамыры мен заманауи құндылығын неғұрлым кең салыстырмалы тұрғыдан түсінуіне мүмкіндік береді 10. Мұндай ұстаз бен шәкірт қарым-қатынасы студенттің «домбыра орындаушысынан» «домбыра мәдениетін жеткізушіге» айналуына, техникалық дағдыларды меңгеруден мәдени бірегейлікті құрылымдауға дейінгі сапалық секірісті жүзеге асыруына жол ашады.

Оқу бағдарламасындағы ұлттық шығармаларды жүйелі түрде меңгеру – мәдени бірегейлікті қалыптастырудың негізгі буыны және материалдық жеткізушісі. Орталық ұлттар университеті Аз ұлттар аспаптары факультетінің оқу бағдарламасында домбыраның дәстүрлі шығармалары маңызды орын алады. Студенттер «тоқпе күй» және «шертпе күй» сияқты түрлі стиль

ағымдарындағы классикалық шығармаларды жүйелі түрде меңгеруі тиіс 1. Бұл шығармалар орындау техникасын жаттықтыру материалы ғана емес, сонымен бірге ұлт тарихы мен ұжымдық рухтың дыбыстық мұрағаты болып табылады. Студенттер «Мол қоңыр », «Кеңес», «Жолаушы» сынды классикалық туындыларды үйрену барысында әуенді есте сақтау және ішкі дүниесіне сіңіру, ырғақты түйсіну және меңгеру, эмоцияны білдіру және жеткізу арқылы ұлттық мәдениетпен терең рухани байланыс орнатады. Одан әрі ойлануды қажет ететін мәселе – шығармаларды меңгеру барысындағы мәдени бірегейлікті қалыптастыру енжар қабылдау үдерісі емес, белсенді мағына тудыру үдерісі болып табылады: студенттер дәстүрлі шығармаларды меңгеру негізінде оларды жекеше түсіндіруге және шығармашылықпен дамытуға деген ішкі қозғаушы күшке ие болады. «Дәстүрді жалғастыра отырып жаңашылдық ету» тәжірибесінің өзі мәдени бірегейліктің «қабылдаудан» «саналы сезінуге» қарай жылжуының маңызды белгісі болып табылады.

Неғұрлым кең ауқымды тұрғыдан қарастыратын болсақ, домбыра кәсіби білім беру орындарының мәдени бірегейлікті қалыптастырудағы қызметі аз ұлттардан шыққан университет студенттерінің жалпыұлттық бірегейлігін қалыптастырумен ішкі бірлікке ие. атап өткендей, аз ұлттардан шыққан университет студенттерінің жалпыұлттық бірегейлігін қалыптастыру олардың патриоттық санасын арттыруға, саяси ұстанымын нығайтуға, ұлттың ұлы жаңғыруын жүзеге асыруға септігін тигізеді. Ал білім алу ортасы, дәстүрлі құндылықтар және әлеуметтік орта ұлттық бірегейлікке әсер ететін негізгі факторлар болып табылады 13. Домбыра кәсіби білім беру орындары жүйелі ұлттық музыкалық білім беру арқылы студенттерге өз ұлтының мәдени құндылығын терең түсінуге көмектеседі, сөйтіп өз ұлтына деген сүйіспеншілікті жалпыұлттық қауымдастыққа деген бірегейлікке ұластырады. Кәсіби білім беру орындары сондай-ақ оркестрлік орындау, сахналық тәжірибе және әлеуметтік қызмет көрсету сияқты көпқырлы іс-шаралар арқылы мәдени бірегейлікті қалыптастыруды жабық аудиториядан ашық әлеуметтік-мәдени кеңістікке шығарады. Бірлесе орындау барысында студенттер бір-бірін тыңдауға, өзара үйлесуге, ортақ мақсатқа бағынуға мәжбүр болады. Бұл ынтымақтастық үдерісінің өзі ұлттық қауымдастық санасын микродеңгейде шыңдау болып табылады. Сахналық көрсетілімдер мен қауымдастықтық мәдени іс-шаралар студенттердің кәсіби білімін әлеуметтік-мәдени тәжірибемен органикалық түрде байланыстырып, олардың көрсету мен алмасу барысында ұлттық мәдениетке деген түсінігін тереңдетіп, сенімін арттырады. Жоғары оқу орындарындағы идеялық-саяси тәрбие жұмысы баса назар аударатын «аз ұлттардан шыққан университет студенттеріне деген партияның шынайы сезімін жеткізу, ой-сана бірлігіне жетелеу, ұлттық мәдениеттердің тоғысуына ықпал ету»14 қағидасы домбыра кәсіби білім беру орындарының тәжірибесінде көркемдік сипат алған жанды көрініс табады – музыка жеке тұлға мен ұлтты, дәстүр мен заманауилықты, өз ұлтының мәдениеті мен жалпыұлттық мәдениетті байланыстыратын көпірге айналады.

Қазақстан-Қытай арасындағы домбыра кәсіби білім беру саласындағы ынтымақтастық пен алмасудың бұл бірегейлікті қалыптастыру механизміне жаңа серпін беріп жатқанын да атап өткен жөн. 2024 жылдың желтоқсанында Шыңжаң өнер институты мен Құрманғазы атындағы Қазақ ұлттық консерваториясы ресми түрде ынтымақтастық қарым-қатынас орнатты. Мақала авторы Қазақстанда магистратурада білім алып жүрген қытайлық студент ретінде екі оқу орны арасындағы ынтымақтастықтың алғашқы кезеңіндегі байланыс жұмыстарының бір бөлігіне аудармашы ретінде қатысу бақытына ие болды. Бұл тәжірибе авторға екі елдің музыкалық оқу орындарының оқытушылары мен студенттерінің шекарадан асатын кәсіби диалогқа деген үлкен ынта-жігері мен үмітін терең сезінуге мүмкіндік берді. Қытай-Қазақстан домбыра білім беру ынтымақтастығының мәні тек техникалық шеберлік алмасумен ғана шектелмейді, оның маңыздылығы – Қытайдағы қазақ жастарына өз мәдениетінің тамырын іздеуге, мәдени болмысын айқындауға мүмкіндік беретін трансұлттық арна ұсынуында. Студенттер Қазақстанның консерваторияларында домбыраның бастау дәстүрін тыңдап, үйрене алған кезде, олардың өз ұлттық мәдениеті туралы түсінігі Қытай аумағындағы жеткізу желісімен шектелмей, неғұрлым кең Орталық Азия даласы мәдениетінің мәнмәтінінде толық әрі терең танымға ие болады. Мұндай трансұлттық білім беру алмасуы арқылы қалыптасатын мәдени

бірегейлік – өз ұлтының дәстүріне қайта оралу ғана емес, сонымен бірге жаһандану жағдайында ұлттық болмысты қайта құрылымдау мен растау болып табылады.

Қорытынды

Қытайдағы домбыра кәсіби білім беру орындарының институционалдық құрылысы – Қытай қазақтарының ұлттық мәдениетін жеткізу ісінің дәстүрлі қоғамнан заманауи қоғамға, халық арасынан академиялық ортаға қарай бет бұруының кезеңдік көрінісі. 1975 жылы Ймәнәлі Төлеубайұлының Орталық ұлттар университетіне оқуға түскенімен, жағдайдың шектеулілігінен виолончель мамандығын таңдауға мәжбүр болуынан бастап, 1978 жыл шамасында Күйтін өнер училищесінде домбыра мамандығының алғаш рет ашылып, Даулет Қалықұлының тұңғыш кәсіби оқытушы болуы, одан 2009 жылы Орталық ұлттар университеті Аз ұлттар аспаптары факультетінің ресми құрылып, домбыраның дербес кәсіби мәртебеге ие болуы, 2013 жылы Шыңжаң өнер институтының тұңғыш рет домбыра бакалавриат мамандығын ашуы – жарты ғасырға жуық уақытты қамтыған бұл институционалдану үдерісі Қытайдағы қазақ ұлттық музыкалық білімінің шеттен негізгі ағымға, бытыраңқылықтан жүйелілікке, тәуелділіктен дербестікке қарай жүріп өткен қиын да күрделі жолы мен тарихи жетістіктерінің куәсі болды. Осы үдеріс барысында кәсіби білім беру орындары орындаушылық шеберлікті үйрететін орын ғана емес, сонымен бірге ұлттық құндылықтардың ұрпақтан-ұрпаққа жеткізілуі мен мәдени бірегейліктің терең қалыптасуының институционалдық тетігіне айналды.

Болашаққа көз жүгіртсек, домбыра кәсіби білім беру орындары «ауқымды кеңейтуден» «мазмұнды дамытуға» қарай бет бұруы тиіс: біріншіден, дәстүрге қайта оралып, домбыраның музыкалық тілі мен қазақ мәдени дәстүріне негізделген оқу бағдарламасы жүйесін құрып, техникалық дайындық пен мәдени жеткізудің органикалық бірлігіне қол жеткізу; екіншіден, көпдеңгейлі даярлау жүйесін жетілдіріп, арнаулы орта білім беру деңгейіндегі ұлттық аспаптар мамандарын даярлауға мән беру арқылы бастауыш музыкалық білім берудің кадрлық негізін нығайту; үшіншіден, Қытай-Қазақстан арасындағы домбыра кәсіби білім беру саласындағы институционалдық диалог механизмін тереңдету. Шыңжаң өнер институты мен Қазақстанның ұлттық музыка академиясы арасында орнатылған ынтымақтастық қарым-қатынастың жақсы негізінде оқытушылар мен студенттер алмасуын, академиялық семинарларды, оқулықтарды бірлесе құрастыруды одан әрі ілгерілетіп, Қытайдағы домбыра кәсіби білім беру орындарының Қазақстанмен терең алмасу мен өзара үйрену барысында сапасы мен серпінділігін тұрақты түрде арттыру қажет. Осылайша ғана домбыра кәсіби білім беру орындары ұлттық рухты жеткізу мен мәдени сенімділікті тәрбиелеудің институционалдық жолына айналып, жалпыұлттық бірегейлік санасын берік қалыптастыру ісіне музыкалық білімнің қайталанбас үлесін қоса алады.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі

1. Қазақтың домбыра өнері [EB/OL]. Қытайдың материалдық емес мәдени мұрасы желісі · Қытайдың материалдық емес мәдени мұрасының сандық мұражайы. https://www.ihchina.cn/art/detail/id/12734.html. [哈萨克族冬布拉艺术. 中国非物质文化遗产网·中国非物质文化遗产数字博物馆.]

2. Шек үнінде ұлт тарихы төгіледі [N]. Қытай мәдениеті газеті, 14.07.2010. [琴弦上流淌着民族的历史. 中国文化报, 2010-07-14.]

3. Лэй Цзяянь, Ян Цзяоцзяо. Шыңжаң қазақ музыкасын зерттеудің алпыс жылы (1950 жыл – 2010 жыл) [J]. Қытай музыкасы, 2013(4): 108-113. [雷嘉彦, 杨娇娇. 新疆哈萨克族音乐研究六十年（1950年—2010年）. 中国音乐, 2013(4): 108-113.]

4. Ймәнәлі Төлеубайұлы: Дала баласынан домбыра педагогіне дейінгі жол [EB/OL]. Орталық ұлттар университетінің жаңалықтар желісі, 18.06.2019. [依曼那列：从草原少年到冬不拉教育家. 中央民族大学新闻网, 2019-06-18.]

5. Чжоу Иң, Ли Синь. Шыңжаңдағы домбыра орындаушылығы мамандығы бойынша оқу жағдайын зерттеу [J]. Өнертану, 2017(20): 103-104. [周颖, 李鑫. 新疆冬不拉表演专业教学现状的调查研究. 艺术评鉴, 2017(20): 103-104.]

6. Орталық ұлттар университетінің консерваториясы. Ұлттық аспаптар оқытуын реформалап, өнер білімінің негізін нығайту [N]. Қытай білім беру газеті, 13.09.2021. [中央民族大学音乐学院. 改革民族器乐教学 筑牢艺术教育根基. 中国教育报, 2021-09-13.]

7. Шыңжаң өнер институты биыл тұңғыш рет домбыра мамандығын ашып, олқылықтың орнын толтырды [EB/OL]. Чжунсинь желісі, 24.03.2013. https://www.chinanews.com. [新疆艺术学院今年首开冬不拉专业 填补空白. 中新网, 2013-03-24.]

8. Го Сюйся, Ван Куй. 邓攀: Қазақ музыка мәдениетін шынайы ықыласпен таратушы [N]. Шыңжаң газеті (қытайша), 02.11.2010(006). [郭旭霞, 王馗. 邓攀：真情传播哈萨克音乐文化. 新疆日报(汉), 2010-11-02(006).]

9. Ймәнәлі Төлеубайұлы, Баяр. Домбыра орындаушылық оқулығы [M]. Бейжің: Орталық ұлттар университеті баспасы, 2009. [依曼那列, 巴雅尔. 冬不拉演奏教程. 北京: 中央民族大学出版社, 2009.]

10. Мұрал Бекмұратұлы [EB/OL]. Орталық ұлттар университетінің консерваториясы. https://yyxy.muc.edu.cn. [穆热阿勒·比目拉提. 中央民族大学音乐学院.]

11. Мұрал Бекмұратұлы: Жаным сүйген домбырамды шертіп... [N]. Қытай жастары газеті, 21.08.2015. [穆热阿勒：弹起我心爱的冬不拉. 中国青年报, 2015-08-21.]

12. Ван Миңмиң. Университет студенттерінің ұлттық құндылықтар тәрбиесін күшейту туралы зерттеу [J]. Қытай ұлттар панорамасы: 11-12. [王明明. 加强大学生民族价值观教育的研究. 中国民族博览: 11-12.]

13. Цзинь Сяотун. Аз ұлттардан шыққан университет студенттерінің жалпыұлттық бірегейлігін қалыптастыруға әсер ететін факторлар және стратегиялары [J]. Гуйчжоу ұлттар зерттеулері, 2018(12): 247-250. [金晓童. 少数民族大学生的中华民族认同感培育的影响因素及策略. 贵州民族研究, 2018(12): 247-250.]

14. Ха Цзыминь. Жеткізу, біріздендіру және тоғыстыру – Жоғары оқу орындарындағы идеялық-саяси тәрбиенің аз ұлттардан шыққан университет студенттерінің мемлекеттік бірегейлігіне іштей талдауы [J]. Заман баяны: 60-61. [哈自铭. 承载、统一与交融——论高校思想政治教育对少数民族大学生国家认同感的内在解读. 时代报告: 60-61.]

ӘОЖ 37.013.42

ЦИФРЛЫҚ ТРАНСФОРМАЦИЯ ЖАҒДАЙЫНДАҒЫ «АДАЛ АЗАМАТ» БАҒДАРЛАМАСЫНЫҢ ТӘРБИЕДЕГІ АЛАТЫН ОРНЫ

Акпарова Жанна Муслимовна
zhannaakparova22@gmail.com
пед.ғыл.кандидаты, «Мектепке дейінгі білім беру» кафедрасының доценті, ҚҰҚызПУ, Алматы, Қазақстан

Шапенова Аяжан
shapenova.050405@gmail.com
магистрант, ҚҰҚызПУ, Алматы, Қазақстан

Кабанкина Анастасия
магистрант, ҚҰҚызПУ, Алматы, Қазақстан
kabankina@gmail.com

Аңдатпа

Мақалада цифрлық трансформация дәуіріндегі «Адал азамат» ұғымының мазмұны мен оның тәрбиелік маңызы қарастырылады. Рухани-адамгершілік тәрбиенің отбасы, мектеп және қоғамдағы рөлі талданады. Сонымен қатар цифрлық білім беру, онлайн этика, академиялық адалдық, ақпараттық жауапкершілік сияқты ұғымдардың тәрбиелік үдерістегі орны айқындалады. Цифрлық мәдениет пен адамгершілік құндылықтарды үйлестіре отырып, жас ұрпақтың бойында адалдық пен жауапкершілікті қалыптастыру жолдары ұсынылады.

Түйінді сөздер: цифрлық трансформация, адал азамат, рухани-адамгершілік тәрбие, академиялық адалдық, цифрлық этика, ұлттық құндылықтар, жауапкершілік, патриотизм, отбасы тәрбиесі, саналы тұлға.

Annotation

In the article, the content of the concept of an ‘honest citizen’ in the era of digital transformation and its educational significance are examined. The role of spiritual and moral education in the family, school, and society is analyzed. In addition, the place of such concepts as digital education, online ethics, academic integrity, and informational responsibility in the educational process is defined. By integrating digital culture with moral values, ways of fostering honesty and responsibility in the younger generation are proposed.

Keywords: digital transformation, honest citizen, spiritual and moral education, academic integrity, digital ethics, national values, responsibility, patriotism, family upbringing, conscious (aware) individual.

Қазіргі жаһандану дәуірінде қоғамның дамуы тек экономикалық немесе технологиялық жетістіктермен ғана өлшенбейді. Ең басты құндылық - адам, оның рухани деңгейі мен адамгершілік қасиеттері. Осы тұрғыдан алғанда, «Адал азамат» бағдарламасы идеясы ерекше мәнге ие. «Адал азамат» бағдарламасының басты ерекшелігі - оның **біртұтас, ұлттық деңгейдегі тәрбие жүйесі** болуы[1]. Яғни, бұл жай ғана жекелеген іс-шаралар емес, бүкіл білім беру жүйесін қамтитын кешенді бағдарлама. Бұл ұғым қоғамға пайдалы, әділ, жауапкершілігі жоғары, отансүйгіш тұлғаны қалыптастыруды көздейді. Мұндай азаматты тәрбиелеуде рухани-адамгершілік тәрбиенің рөлі орасан зор.

«Адал азамат» ұғымы – тек жеке адамның мінез-құлқын сипаттайтын түсінік емес, ол тұтас қоғамның даму бағытын айқындайтын маңызды идеологиялық негіз. Адал азамат - шыншыл, әділ, еңбексүйгіш, заңға құрметпен қарайтын және өз елінің болашағына бейжай қарамайтын тұлға. Мұндай қасиеттер өздігінен қалыптаспайды, олар тәрбие арқылы дамиды [2].

Рухани-адамгершілік тәрбие - тұлғаның ішкі жан дүниесін байытатын, оның дұрыс құндылықтарды таңдауына ықпал ететін маңызды үдеріс. Бұл тәрбие отбасынан басталып, білім беру ұйымдарында, қоғамда жалғасын табады. Әсіресе, қазіргі ақпараттық заманда жастар түрлі ықпалдарға ұшырайды. Сондықтан олардың бойында дұрыс бағдар қалыптастыру үшін жүйелі тәрбие қажет.

1. Біріншіден, отбасы тәрбиесінің маңызы ерекше. Бала ең алғаш адалдық, мейірімділік, жауапкершілік сияқты қасиеттерді ата-анасынан үйренеді. Егер отбасында дұрыс құндылықтар насихатталса, бала болашақта адал азамат болып қалыптасады. Осы жайында «Адал азамат» бағдарламасында да айтылып, онда: Отбасымен ынтымақтастық деңгейінде

• ата-аналармен ынтымақтастықты нығайту және оларды бірлескен іс-шараларды ұйымдастыруға және өткізуге тарту (құндылықтарды бірлесіп талқылау, балалардың дамуы мен әл-ауқаты үшін бірлескен шешімдер қабылдау);

• білім алушылардың даму динамикасын бақылау және сапалы кері байланысты қамтамасыз ету үшін жаңа форматтағы ата-аналар жиналысын (білім алушылармен жеке және топтық консультациялар, педагогикалық кеңестер, тренингтер, семинарлар, ашық есік күндері, ата-аналар конференциялары, педагогикалық қонақ) өткізу делінген [2]

Екіншіден, білім беру жүйесі де маңызды рөл атқарады. Мектеп тек білім беріп қана қоймай, тұлғаның адамгершілік қасиеттерін дамытатын орта болуы тиіс. Мұғалімдер оқушыларға тек пәндік білім берумен шектелмей, олардың бойына әділдік, еңбекқорлық, сыйластық сияқты қасиеттерді сіңіруі қажет.

Үшіншіден, 2023 - 2029 жылдарға арналған цифрлық трансформация, ақпараттық-коммуникациялық технологиялар саласын және киберқауіпсіздікті дамыту тұжырымдамасын бекіту туралы Қазақстан Республикасы Үкіметінің 2023 жылғы 28 наурыздағы № 269 қаулысы сәйкес қоғам мен бұқаралық ақпарат құралдарының ықпалы да зор. Қазіргі таңда әлеуметтік желілер мен интернет кеңістігі жастардың дүниетанымына тікелей әсер етеді. Сондықтан қоғамда оң құндылықтарды насихаттау, адалдық пен әділдікті дәріптеу маңызды [3].

Сонымен қатар, рухани-адамгершілік тәрбиенің тағы бір маңызды қыры – ұлттық құндылықтарды сақтау. Қазақ халқы ежелден адалдықты, ар-намысты, үлкенге құрмет, кішіге ізет көрсетуді жоғары бағалаған. Осы дәстүрлерді жаңғырту арқылы «Адал азамат» идеясын нығайтуға болады.

Сонымен, «Адал азамат» идеясын қалыптастыру - қазіргі қоғамның басты міндеттерінің бірі. Бұл мақсатқа жетуде рухани-адамгершілік тәрбиенің рөлі ерекше. Тек тәрбиелі, саналы, адал азаматтар ғана қоғамды алға сүйрей алады. Сондықтан отбасы, мектеп және қоғам бірлесе отырып, жас ұрпақтың бойына жоғары адамгершілік қасиеттерді сіңіруі қажет. Болашақтың жарқын болуы - бүгінгі тәрбиенің сапасына тікелей байланысты.

Бұл тақырып - рухани-адамгершілік тәрбие мен «Адал азамат» идеясы — нақты бір ғана авторға тиесілі емес, ол педагогика, философия, психология салаларында көптеген ғалымдар зерттеген кең бағыт. Төменде осы мәселеге елеулі үлес қосқан ғалымдар мен ойшылдар туралы кеңейтт ақпарат берілген.

Әлемдік философтар мен ғалымдарға тоқталсақ, Иммануил Канттың мораль философиясы адамгершілік тәрбиенің теориялық негізін құрайды. Оның «категориялық императив» қағидасы - адам әрқашан адал әрі әділ болуы тиіс деген идеяны ұсынады. Кант ілімінде осы кезге дейін мәнін жоймаған құнды идеялар жетерлік. Мына бір идеяға назар аударып көрейік: адам кімге, неге болса да құрал болмауы керек; керісінше, өзіне де, басқаға да, қоғамға да мақсат болғандай дәрежеге жетуі керек [4]. Нағыз гуманистік, адами идея!

Өкінішке орай, бұл идея әлі де еш елде, еш жерде жүзеге аса қойған жоқ. Барлық жерде адам өзін де, басқаларды да құрал ретінде пайдаланып келеді және басқаға да, қоғамға да өзін құрал етіп пайдалануға мүмкіндік беріп келеді.

Аристотель «ізгілік этикасын» дамытып, адамгершілік қасиеттер тәрбиенің нәтижесінде қалыптасатынын дәлелдеген. Ол жақсы мінез-құлық әдет арқылы қалыптасады деп санады[5].

Осы орайда, оларға тоқталып кетсек, қазақ ағартушылары мен ойшылдары Абай Құнанбайұлы, Ыбырай Алтынсарин, Ахмет Байтұрсынұлы, Мағжан Жумабаевтар да өз үлестерін қосқан[6]. Мысалы:

Абайдың Құнанбайұлының еңбектері рухани-адамгершілік тәрбиенің негізі болып табылады. Оның «толық адам» концепциясы «Адал азамат» идеясымен тікелей үндеседі. Абай адам бойындағы үш қасиетті - ақыл, қайрат, жүректі үйлесімді дамыту қажет екенін айтқан. Ол адалдық, әділдік, еңбекқорлықты басты құндылық ретінде қарастырған.

Ыбырай Алтынсарин – қазақ даласында алғашқы зайырлы мектептер ашқан ағартушы. Оның педагогикалық көзқарасында тәрбиенің негізгі мақсаты – адамгершілігі жоғары, еңбекқор тұлға қалыптастыру. Ол балаларды адалдыққа, қарапайымдылыққа тәрбиелеуге ерекше мән берген.

Ахмет Байтұрсынұлы тәрбие мен білімнің ұлттық негізде берілуін қолдап, ол адамның тұлға ретінде қалыптасуында рухани құндылықтардың маңызын ерекше атап өтті.

Мағжан Жұмабаевтың «Педагогика» еңбегінде бала тәрбиесінің психологиялық және рухани негіздері кеңінен қарастырылған. Ол тәрбиенің мақсаты – «толық адам» қалыптастыру деп есептеді.

Кеңес заманының ағартушы педагогтары Василий Сухомлинскийдің еңбектерінде адамгершілік тәрбиесі басты орын алады. Ол «жүрек тәрбиесі» ұғымын енгізіп, баланың ішкі дүниесін дамытуға ерекше назар аударды. Оның пікірінше, нағыз азамат тәрбиесі – мейірімділік пен адалдыққа негізделуі тиіс [7].

Антон Семенович Макаренко ұжымдық тәрбие теориясын дамытты. Ол тәртіп, жауапкершілік және қоғам алдындағы борыш сезімін тәрбиелеу арқылы адал азамат қалыптастыруға болады деп санады [8].

Шалва Амонашвили ізгілік педагогикасының негізін қалаушылардың бірі. Ол баланы тұлға ретінде құрметтеу, оған сенім білдіру арқылы адамгершілік қасиеттерді дамытуға болады деп есептейді [9].

Қазіргі Қазақстанда «Адал азамат» идеясы мемлекеттік деңгейде қолдау тауып отыр. Бұл бағытта көптеген педагог-ғалымдар, әдіскерлер мен зерттеушілер жұмыс жүргізуде. Олардың зерттеулерінде:

- тұлғаның рухани дамуы
- ұлттық құндылықтарға негізделген тәрбие
- патриотизм мен азаматтық жауапкершілік мәселелері қарастырылады.

Әсіресе, білім беру бағдарламалары аясында адалдық, әділдік, еңбекқорлық құндылықтарын қалыптастыруға бағытталған зерттеулер кеңінен жүргізілуде.

«Адал азамат» бағдарламасы аясында рухани-адамгершілік тәрбие беру үшін жүргізілетін жұмыстар әртүрлі бағытта ұйымдастырылады[10]. Бұл жұмыстар білім алушылардың бойында адалдық, жауапкершілік, әділдік, еңбекқорлық сияқты қасиеттерді қалыптастыруға бағытталуы тиіс. Сондықтан төменде тиімді жұмыс түрлері кеңінен ұсынылған:

1. Тәрбие сағаттары мен ашық сабақтар: «Адалдық – адамдықтың белгісі» тақырыбында сынып сағаттарын өткізу; Адалдық, әділдік, жауапкершілік туралы пікірталас сабақтары; Нақты өмірлік жағдайларды талдау (кейстік әдіс).

2. Пікірталас және дебаттар: «Адал болу – табыстың кілті ме?», «Қазіргі қоғамда адал азамат қандай болуы керек?», Дебат клубтарын ұйымдастыру арқылы сыни ойлауды дамыту.

3. Шығармашылық жұмыстар: Эссе жазу: «Мен қандай адал азамат болғым келеді?», Сурет байқауы: «Адалдық әлемі», Өлең, шағын әңгіме жазу, Бейнеролик немесе әлеуметтік жарнама жасау.

4. Қоғамдық пайдалы іс-шаралар: Волонтерлік жұмыстар (қарттарға көмек, сенбілік ұйымдастыру), Қайырымдылық акциялары, «Таза мектеп», «Таза қала» жобалары.

5. Кездесулер мен тренингтер: Үлгілі тұлғалармен, қоғам қайраткерлерімен кездесу, Психологиялық тренингтер (адалдық, сенім, жауапкершілік тақырыптарында), Өзін-өзі дамытуға бағытталған семинарлар.

6. Рөлдік ойындар мен сахналық қойылымдар: Адалдық пен әділдікке байланысты жағдаяттарды сахналау, Театрландырылған көріністер арқылы тәрбие беру.

7. Жобалық жұмыстар: «Адал ұрпақ» клубтарын, Оқушылардың әлеуметтік жобаларын әзірлеу, Мектеп ішінде «Адалдық бұрышын» ұйымдастыру.

8. Ұлттық құндылықтарға негізделген шаралар: Қазақтың салт-дәстүрлері арқылы тәрбие беру, Ұлы тұлғалардың өнегелі өмірін насихаттау (мысалы, Абай Құнанбайұлы), Мақал-мәтелдер, нақыл сөздер арқылы тәрбиелік жұмыстар.

9. Медиа және цифрлық жұмыстар: Әлеуметтік желілерде «Адал азамат» челлендждері, Подкаст, блог жүргізу, Қысқа мотивациялық видеолар жасау.

«Адал азамат» тақырыбын қазіргі цифрлық трансформациямен байланыстыру - өте өзекті бағыт. Себебі бүгінгі қоғамда адамның адалдығы мен жауапкершілігі тек офлайн өмірде емес, цифрлық ортада да көрінеді.

Қазіргі таңда қоғам жаппай цифрландыру кезеңінен өтуде. Мемлекеттік қызметтер, білім беру, қаржы жүйесі, тіпті күнделікті қарым-қатынас та онлайн форматқа көшті. Осындай жағдайда «Адал азамат» ұғымы жаңа мазмұнға ие болуда - ол тек шынайы өмірде ғана емес, цифрлық кеңістікте де адал, жауапты тұлға болуы тиіс.

Цифрлық трансформация жағдайындағы «Адал азамат» тәрбиесінің ерекшеліктері тоқтайтын болсақ, қазіргі таңда қоғамның барлық саласы цифрлық трансформация үдерісіне белсенді түрде көшуде. Бұл өзгерістер адам өмірінің тек техникалық қырын ғана емес, оның құндылықтық бағдарларын да өзгертуде. Осыған байланысты «Адал азамат» тәрбиесі жаңа мазмұнмен толықтырылып, цифрлық ортадағы мінез-құлық нормаларын қамтуы тиіс.

Біріншіден, цифрлық білім беру жүйесінде академиялық адалдық мәселесі ерекше маңызға ие. Онлайн оқыту платформалары, электронды тестілеу және қашықтан білім алу жағдайында оқушылар мен студенттердің өзіндік жұмыс жасау жауапкершілігі артады. Өзгенің еңбегін пайдалану, көшіру немесе плагиат жасау адалдық қағидаларына қайшы келеді. Сондықтан білім беру процесінде тек білім беру ғана емес, сонымен қатар адал еңбекті бағалау мәдениетін қалыптастыру маңызды.

Екіншіден, цифрлық кеңістіктегі этика мәселесі өзекті болып отыр. Әлеуметтік желілер мен интернет платформаларда әрбір адам өз әрекеті үшін жауапты болуы тиіс. Жалған ақпарат тарату, кибербуллинг, агрессивті пікір білдіру – қазіргі қоғамдағы күрделі мәселелердің бірі. «Адал азамат» мұндай әрекеттерден аулақ болып, шынайылықты, құрмет пен жауапкершілікті басшылыққа алады.

Үшіншіден, цифрлық технологиялар қоғамдағы ашықтық пен әділдікті қамтамасыз етуге мүмкіндік береді. Мемлекеттік қызметтердің электронды форматқа көшуі азаматтар мен мемлекет арасындағы сенімді нығайтады. Бұл өз кезегінде адалдық пен заңға бағыну мәдениетін қалыптастырады.

Төртіншіден, цифрлық трансформация азаматтарға жаңа мүмкіндіктер ұсынады. Онлайн волонтерлік, әлеуметтік жобаларды интернет арқылы жүзеге асыру, қайырымдылық акцияларын ұйымдастыру - бұлардың барлығы қазіргі заманғы адалдық пен жауапкершіліктің көрінісі болып табылады.

1. Академиялық адалдық және цифрлық білім беру

Қашықтан оқу, онлайн тесттер мен тапсырмалар кезінде оқушылардың адалдығы ерекше маңызды.

- Көшіру, плагиат жасау – адалдық қағидаларына қайшы
- Өз еңбегімен білім алу – «Адал азаматтың» басты белгісі

Мысалы, Moodle немесе Google Classroom сияқты платформаларда білім алушылардың өзіндік жұмысы бағаланады. Мұнда адалдық – басты талаптардың бірі.

2. Цифрлық этика және онлайн мінез-құлық

Интернеттегі мәдениет (digital etiquette) – қазіргі тәрбиенің маңызды бөлігі.

- Кибербуллингке жол бермеу
- Жалған ақпарат таратпау
- Басқалардың пікіріне құрметпен қарау

Бұл жерде «Адал азамат» – тек заңға бағынатын емес, сонымен қатар цифрлық ортада да мәдениетті, жауапты тұлға.

3. Ашықтық және цифрлық мемлекеттік жүйелер

Қазақстанда цифрлық технологиялар арқылы ашықтықты арттыруға бағытталған жобалар іске асырылуда. Мысалы, eGov.kz порталы азаматтарға мемлекеттік қызметтерді ашық әрі әділ алуға мүмкіндік береді.

Бұл жүйелер:

- сыбайлас жемқорлықты азайтады
- азаматтардың жауапкершілігін арттырады
- адалдық мәдениетін қалыптастырады

4. Әлеуметтік желілер және тұлғалық жауапкершілік

Қазіргі жастар Instagram, TikTok сияқты платформаларда белсенді.

Осы ортада:

- жалған образ жасау
- фейк ақпарат тарату
- хайп үшін өтірік айту сияқты әрекеттер кездеседі. Ал, «Адал азамат» мұндай әрекеттерден аулақ болып, шынайылық пен жауапкершілікті сақтайды.

5. Цифрлық волонтерлік және әлеуметтік жауапкершілік

Цифрлық трансформация жаңа мүмкіндіктер де әкелді:

- онлайн қайырымдылық акциялары
- білім беру платформаларында тегін көмек көрсету
- әлеуметтік жобаларды интернет арқылы ұйымдастыру. Бұл - адалдық пен жанашырлықтың заманауи көрінісі.

Цифрлық дәуірде «Адал азамат» ұғымы кеңейіп, жаңа қырынан көрінуде. Енді адалдық тек жеке қарым-қатынаста емес, цифрлық кеңістікте де маңызды. Академиялық адалдық, онлайн этика, ақпараттық жауапкершілік - қазіргі тәрбиенің негізгі бағыттарына айналды. Сондықтан бүгінгі тәрбиелік жұмыстар «Адал азаматты» тек қоғамда емес, цифрлық әлемде де жауапты тұлға ретінде қалыптастыруға бағытталуы тиіс.

Қорытындылай келе, «Адал азамат» бағдарламасы тек теориямен шектелмеуі керек. Ол нақты әрекеттер, тәжірибелік жұмыстар арқылы жүзеге асқанда ғана тиімді нәтиже береді. Сондықтан тәрбиелік іс-шараларды жүйелі, қызықты және өмірмен байланысты етіп ұйымдастыру маңызды. Цифрлық дәуірдегі «Адал азамат» – бұл тек шынайы өмірде ғана емес, сонымен қатар виртуалды кеңістікте де адал, саналы және жауапты әрекет ететін тұлға. Сондықтан қазіргі тәрбие жүйесі цифрлық мәдениет пен адамгершілік құндылықтарды үйлестіре отырып, жаңа буын азаматтарды қалыптастыруға бағытталуы тиіс.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі

1. Тоқаев, Қ. (15.03.2024). Мемлекет басшысы Қ.Тоқаевтың «Адал адам - Адал еңбек - Адал табыс» Ұлттық құрылтайының үшінші отырысында сөйлеген сөзі. Retrieved from http://surl.li/tkqgn

2. «Адал азамат» біртұтас тәрбие бағдарламасы. 2024ж. https://uba.edu.kz/storage/app/media/99999%20VVV%20MMM%20KZ%20KZ.pdf

3. 2023 - 2029 жылдарға арналған цифрлық трансформация, ақпараттық-коммуникациялық технологиялар саласын және киберқауіпсіздікті дамыту тұжырымдамасын бекіту туралы Қазақстан Республикасы Үкіметінің 2023 жылғы 28 наурыздағы № 269 қаулысы. https://adilet.zan.kz/kaz/docs/P2300000269

4. Kant, I. (1965) "Kritika prakticheskogo razuma" [The Critique of Practical Reason], in Kant, I. Sochineniia v 6 tt. Vol. 4. Ch. 1. M.: Mysl'.

5. Әбу Насыр әл-Фараби. (n.d.). Әбу Насыр әл-Фарабидің ізгілікті қоғам жөніндегі идеялары. Retrieved May 7, 2024, from https://abai.kz/post/54153

6. Бөлеев Қ. Тәрбие теориясы және әдістемесі. – Алматы, 2010.

7. Сухомлинский В.А. Сердце отдаю детям. - Москва: Педагогика, 1977.

8. Макаренко А.С. Педагогическая поэма. - Москва: Художественная литература, 1985.
9. Амонашвили Ш.А. Здравствуйте, дети! – Москва: Просвещение, 1990.
10. https://bilimdiler.kz/ozin-ozi-tanu/30230-adaldyk-pen-adildik.html

УДК 374:316.7

ҮЗДІКСІЗ БІЛІМ БЕРУ ЖҮЙЕСІНДЕГІ ҰЛТТЫҚ БІРЕГЕЙЛІК ПЕН МӘДЕНИ КОДТЫ ТРАНСФОРМАЦИЯЛАУ МӘСЕЛЕЛЕРІ

Иманбаев Қуаныш Қожабайұлы
k.kojabai@gmail.com
Жанайдар Мусин атындағы Көкшетау Жоғары қазақ педагогикалық колледжі, қазақ тілі және қазақ әдебиеті оқытушысы, әлеуметтік ғылымдар магистрі

Аңдатпа

Мақалада Жапония, Оңтүстік Корея және Израильдің білім берудегі ұлттық кодтары – «Кокоро» және «Хеврута» концепциялары талданады. Автор бұл жүйелердің технологиялық өрлеудегі рөлін қарастырып, оларды қазақтың **«Толық адам»** ілімімен және ұлттық тәрбие институтымен сабақтастырады. Негізгі ой ұлттық құндылықтарды инновацияның негізіне айналдыру.

Түйінді сөздер: Ұлттық код, білім беру жүйесі, Кокоро, Хеврута, Толық адам, инновация, рухани құндылықтар, технократиялық қоғам.

Annotation

The article examines the national educational codes of Japan, South Korea, and Israel, specifically the concepts of "Kokoro," and "Havruta." The author explores their impact on technological progress and connects these international practices with the Kazakh philosophy of **"Tolyq Adam"** (The Holistic Person). The focus is on using national values as a foundation for modern innovation.

Keywords: National code, education system, Kokoro, Havruta, Tolyq Adam, innovation, spiritual values, technocratic society.

Қазіргі таңдағы әлемдік білім беру парадигмасының трансформациясы тек технологиялық құзыреттіліктерді игерумен шектелмей, тұлғаның мәдени-интеллектуалдық бірегейлігін сақтау мәселесін алдыңғы шепке шығарып отыр. Хакім Абайдың «Адамның бір қызығы – бала деген» тұжырымы бүгінгі педагогикалық зерттеу тұрғысынан қарағанда, ұрпақ сабақтастығы мен ұлттық құндылықтардың репродукциясы ретінде жаңа мазмұнға ие болуда. Жаһандану үдерістерінің әсері ұлттық мәдениеттердің құнсыздануына әкеліп соқтырған заманда, білім беру институттары тек білім трансляторы ғана емес, ұлттық бірегейліктің генетикалық коды соғылатын стратегиялық нысандарға айналуы тиіс. Технологиялық прогресс формальды аспект болса, ұлттық құндылықтар мазмұндық негіз болмақ. Орта және жоғары білім беру сатысында ұлттық компонентті интеграциялау өткенді аңсау емес, қайта, жаһандану дәуіріндегі тұлғаның тұрақтылығын қамтамасыз ететін стратегиялық темірқазық орнату болып табылады. Халықаралық озық тәжірибелер білім берудегі табыс деңгейі ұлттық кодты сақтаумен тікелей байланыста екенін айқын көрсетеді.

Жапонияның технологиялық жарыста алдына жан салмаса да, өз болмысын жоғалтпауының басты құпиясы – білім беру жүйесінің өзегіне айналған «кокоро» тұжырымдамасында жатыр. Бұл ұғым тек «жүрек» немесе «жан» деген тар мағынамен шектелмейді. [1/2б] Ол адамның интеллектуалды қабілеті мен адамгершілік қасиеттерінің, яғни ақыл мен сезімнің үйлесімді бірлігін білдіреді. Жапон мектептеріндегі «кокоро» тәрбиесі оқушының бойына табиғатты аялау, эстетикалық талғампаздық, еңбекқорлық және қоғам алдындағы жауапкершілік сияқты іргелі құндылықтарды сіңіруді көздейді. Осы арқылы Күншығыс елі роботтандыру мен цифрландыру дәуірінде адамның ішкі әлемін құрғақ техникалық білімнің тасасында қалдырмай, ұлттық кодты сақтап қалудың бірегей үлгісін көрсетіп келеді. Бұл жүйе жас ұрпақтың бойында «ва» (гармония) принципін қалыптастырып, жеке мүддеден гөрі ұжымдық игілікті жоғары қоюға, үлкенге құрмет пен кішіге ізет көрсету секілді ата-баба дәстүрін заманауи өмір салтымен шебер ұштастыруға мүмкіндік берді.

«Кокоро» концепциясы мен ұлттық құндылықтардың нақты жапон адамының тұлғалық бейнесіне әсері оның өмірлік ұстанымдарынан, тіпті күнделікті іс-әрекетінен айқын көрінеді. Мысалы, жапон оқушыларының мектепті өздері жуып-тазалауы жай ғана гигиена емес, бұл өз еңбегін және өзгенің еңбегін бағалауды үйретететін «кокоро» мектебі. Жапония технологиялық алпауыт болса да, қоғамдағы тәртіп пен сенімді жоғары қояды. Олар үшін адамның адамгершілігі елдің экономикалық байлығынан да маңызды капитал. Жапонның «Кокоро» концепциясы біздің халықтың «Ұят болады» және «Обал болады» деген сөздерімен өте қатты астасады. Ұят болады – қазақ баласына міндеттелген әлеуметтік жауапкершілік дер едім. Ал, обал болады – кие мен этика. Затты қадірлеу, нанды баспау, суға түкірмеу, бұл біздегі ежелден келе жатқан экологиялық және этикалық тәрбие. Жапондардағы заттың да жаны бар деген түсінік біздің әр нәрсенің киесі бар деген ұғымымызға жақын. Жапондардың «кокоро» мектебінен өткен тұлға тек білікті маман ғана емес, сонымен бірге асқан төзімділікті (гаман), өзіне жүктеген, міндетке адал және айналасына зиян тигізбеуге тырысатын жоғары мәдениет иесі. Жапон адамының бойындағы байсалдылық пен ішкі тәртіп дәл осы рухани негізден бастау алады, сондықтан ол кез келген технологиялық жетістікті адамзаттың игілігі мен табиғатпен үндестік тұрғысынан бағалайды. Ұлттық тәрбие адамды техниканың құлы емес, оны парасатпен басқаратын, рухани діңгегі берік «кемел тұлға» деңгейіне көтереді. Нәтижесінде, жапондықтардың жаһандану дауылына жұтылып кетпей, модернизацияны өз мәдениетіне бейімдей алуы жүрек тазалығы мен ұлттық рухты білімнің биік шыңына қоя білуінің жемісі.

Финляндияның білім берудегі басты жетістігі, олардың Sisu (Сису) атты ұлттық мінез-құлық философиясын заманауи педагогиканың мызғымас іргетасына айналдыруында. Сису – бұл жай ғана төзімділік емес, бұл ең қиын сәтте қайтпайтын қайсарлық, ішкі қуат және кез келген істі аяғына дейін жеткізуге деген темірдей ерік-жігер. Фин мектептері осы ұлттық кодты оқу бағдарламасына сіңіру арқылы баланың бойында кедергілерден қорықпау, өз күшіне сену және жауапкершілікті сезіну қасиеттерін қалыптастырды. Олар табиғатпен етене өсуді, тіпті қақаған суықта сыртта ойнау мен еңбекке баулуды рух шыңдаудың құралы ретінде пайдаланады. Финдердің білім жүйесін көп зерттеген ғалым Тимоти Уокер өз кітабында «Балалардың бойында қиындықтар алдында жасымайтын төзімділікті тәрбиелеудің маңыздылығы туралы көп жазылған» деп жазады. [2,45б] Бұл жүйе біздің халықтың «Тас жарғанда таудай қайрат, құм кешкенде көлдей сабыр» керек дейтін, қиындыққа мойымайтын батырлық пен төзімділік мектебімен тамырлас. Біз де осы тәжірибені негізге ала отырып, қазақтың ұлттық тәрбиесіндегі Абайдың, Шәкәрімнің «Толық адам», «Ар» ұғымдарын білім беру жүйесінің тетігіне айналдыра аламыз. Сонда ғана Абайдың 23-қара сөзінде айтқан «сәулелі адамды» тәрбиелеп шығарамыз. [5,55б] Финляндия өз ұлттық танымын қалай ұлықтаса, біз де «Толық адам» концепциясын тек биік ұғым емес, күнделікті оқу процесіндегі жауапкершілік, уәдеге беріктік және сапалы еңбек етудің өлшемі ретінде енгізуіміз қажет. «Асық ойнаған азар, доп ойнаған тозар» дегеннің ескіргенін ескеріп, ұлттық ойындар мен салт-дәстүрлердің астарындағы стратегиялық ойлау, шымырлық пен топтық бірлікті заманауи интерактивті әдістермен ұштастыру, біздің білім беру моделіміздің жаңа тынысы болмақ. Егер біз де финдер сияқты өз құндылықтарымызды жаттанды тарих деңгейінде қалдырмай, оны баланың күнделікті мінез-құлқын қалыптастыратын тірі құралға айналдырсақ, технологиямен қаруланған, бірақ рухы мықты ұлттық технократиялық қоғам құра аламыз. Яғни, «Үш анықтан» Шәкәрім іздеген «ынсап, әділет, мейірімнің» өзегі білім жүйесімен тығыз байланысты. [6,6б]

Оңтүстік Кореяның жарты ғасыр ішінде кедейліктен әлемдік технологиялық алпауытқа айналуының сыры – заманауи білім мен байырғы конфуцийшілдік ілімнің мінсіз үндесуінде жатыр. Бұл елдегі білім культінің өзегі саналатын ата-анаға құрмет тұжырымдамасы жай ғана отбасылық құндылық емес, ол бүкіл мемлекеттік дамудың қозғалтқыш күшіне айналды. Корей қоғамында жақсы оқу – ата-ана алдындағы ең жоғары перзенттік парыз әрі әулеттің абыройын асқақтатудың жалғыз жолы ретінде қарастырылады. Сондықтан да корей оқушылары мен студенттері үшін білім алу – жеке бастың амбициясынан бұрын, отбасылық сенімді ақтау мен

үлкендерге көрсетілген шынайы құрметтің белгісі. Осы рухани жауапкершілік корей жастарын таң атқаннан күн батқанша кітапқа үңілдіріп, оларды әлемдегі ең еңбекқор әрі білімпаз ұлттардың қатарына қосты. Бұл ұлттық кодтың корей адамының тұлғасына әсері оның бойындағы темірдей тәртіп пен қатаң иерархияға негізделген әлеуметтік жауапкершіліктен анық байқалады. Конфуцийлік принципі арқылы қалыптасқан білім жүйесі адамды тек интеллектуалды тұрғыдан шыңдап қоймай, оны ұжымдық мақсатқа бағына білетін, өз ісіне асқан ұқыптылықпен қарайтын маман етіп тәрбиелейді. [8] Конфуций ілімінен бастау алған ұстазға деген шексіз құрмет пен білімді қасиетті санау үрдісі кореялықтардың кез келген қиындықты қажырлы еңбекпен жеңуіне септігін тигізді. Осылайша, ата-баба дәстүрін цифрлық дәуірдің талаптарымен ұштастыра білген Корея халқы рухани тамырынан ажырамай-ақ, жаһандық бәсекеде білім мен технологияның озық үлгісін жасап шықты. Бұл тәжірибе ұлттық тәрбие мен білімнің біртұтас жүйеге айналуы кез келген экономикалық реформадан әлдеқайда қуатты екенін дәлелдеп отыр. Қазақ қоғамындағы корейлердің «Хё» концепциясына тікелей сәйкес келетін, тіпті одан да терең мағынаға ие ұғым - перзенттік парыз. Біздің дүниетанымымызда баланың білім алуы, биік белестерді бағындыруы және ел сыйлайтын азамат болуы, ата-ананың үмітін ақтаумен, солардың алдындағы қарызын өтеумен тікелей байланысты. Қазақ баласы үшін «Атаңның баласы болма, адамның баласы бол» деген ақ батаның астарында ата-ананың ғана емес, бүкіл әулеттің абыройын асқақтату міндеті жатыр. Білім алуға деген ұмтылыс көбіне «ата-анамды асыраймын», «солардың еңбегін өтеймін» деген шынайы жанашырлықтан бастау алады, бұл корейліктердің ата-анаға құрмет арқылы білім биігіне ұмтылу кодымен толық үндесетін рухани қозғалтқыш.

Осы орайда, қазақтың «Әкеге қарап ұл өсер, шешеге қарап қыз өсер» деген қағидасы отбасындағы тәрбие мен білімнің сабақтастығын айқындап береді. Біздің қоғамда баланың жетістігі ата-ана тәрбиесінің жемісі, ал баланың білімсіздігі немесе әдепсіздігі ата-анаға келген сөз ретінде қабылданады. Сондықтан қазақ жастары үшін оқу мен ізденіс тек жеке мансап емес, ата-ананың жүзін төмендетпеу атты үлкен моральдық жауапкершілікке құрылған. Егер білім беру бағдарламаларында ата-ана мен баланың арасындағы осы рухани байланысты, яғни перзенттік парызды оқуға деген мотивацияның басты тетігі ретінде пайдалансақ, бұл біздің қоғамдағы ең қуатты тәрбие құралына айналары сөзсіз. Бұл сырттан келген жат идеология емес, қанымызда бар, тек жаңаша мазмұнда жаңғыртуды қажет ететін ұлттық кодымыз.

Израильдің технологиялық стартаптар мен инновациялар бойынша әлемдік көшбасшыға айналуының астарында олардың ежелгі рухани мұрасы мен заманауи білім беру әдістемесінің керемет синтезі жатыр. Осы жүйенің діңгегі саналатын «Хеврута» әдісі ғасырлар бойы талмудты зерттеуде қолданылып келген, екі адамның өзара пікір таластыруына негізделген бірегей оқыту форматы. Бұл әдістеме оқушыларды дайын ақпаратты жаттап алуға емес, оны күмәнмен қарап, жан-жақты талдауға және серіктесімен қызу пікірталас арқылы ақиқатқа жетуге баулиды. Осылайша, израильдік мектеп қабырғасынан бастап баланың бойында сыни ойлау, аргумент келтіру және өзгенің пікіріне құрметпен қарай отырып, өз ұстанымын қорғау дағдылары қалыптасады. Бұл тек оқу әдісі емес, бұл ұрпақтар арасындағы интеллектуалдық сабақтастықты үзбейтін, ұлттық бірегейлікті сақтайтын қуатты рухани құрал.

«Хеврута» әдісінің заманауи израильдік тұлғаның қалыптасуына әсері орасан зор, себебі ол жастарды «сұрақ қоюдан қорықпауға» тәрбиелейді. Бұл дәстүр еврей халқының «хуцпа» (батылдық, тікелейлік) деп аталатын ұлттық мінез-құлқымен астасып, инновациялық ортада кез келген иерархия мен қасаң қағидаларды бұзып, жаңа идеялар тудыруға мүмкіндік береді. Оқушылар жұппен жұмыс істеу барысында бірін-бірі толықтырып, интеллектуалдық жарысқа түсу арқылы ұжымдық ізденістің маңызын түсінеді. Нәтижесінде, Израиль білім беру жүйесі ежелгі діни мәтіндерді оқу әдістемесін жаһандық бәсекеге қабілетті креативті ойлау тетігіне айналдыра білді. Бұл тәжірибе ұлттық мұраның тозып кетпейтінін, керісінше, дұрыс бейімделген жағдайда ең озық технологиялық жетістіктердің іргетасы бола алатынын айқын дәлелдеп отыр. [7]

Қазақ халқының дәстүрлі танымында хеврута әдісінің интеллектуалдық және әлеуметтік сипатына толықтай сәйкес келетін бірегей құбылыс – шешендік өнер мектебі. Бұл жай ғана әдемі сөйлеу емес, бұл екі адамның бетпе-бет келіп, қисынды ой, өткір тіл және терең білім арқылы ақиқатты іздеуі, бір-бірінің уәжін талдауы. Қазақ даласындағы билер соты мен шешендер айтысы дәл осы Израильдің пікір таластыру әдістемесі сияқты, жас ұрпақты логикалық жүйелілікке, суырыпсалмалыққа және қарсыластың пікірін сыйлай отырып, оның қатесін дәлелдеп шығуға баулыған. «Сөз тапқанға қолқа жоқ» [9,56б] деген қағида баланың ой ұшқырлығын дамытып, кез келген тығырықтан жол тауып шығатын интеллектуалдық икемділікті қалыптастырды.

Бұл әдісті заманауи қазақ мектебіне енгізуде білім алушыларды жаттандылықтан арылтып, сыни ойлау мен диалог мәдениетін көтерудің таптырмас жолы болмақ. Израильдіктер Талмуд мәтіндерін жұппен талдаса, біз де бабалар сөзін, билердің шешімдерін немесе тарихи оқиғаларды оқушылар арасындағы диспут-диалог ретінде ұйымдастыра аламыз. Қазақ баласының бойындағы шешендік кодты оятып, оны тек білімді ғана емес, өз ойын кез келген ортада дәлелдей алатын, еркін пікірлі тұлға етіп шығаруға септігін тигізеді. Ежелгі сөз сайысы дәстүрін инновациялық пікірталас алаңдарына айналдыру арқылы біз ұлттық мұра мен заманауи интеллектуалдық дамудың алтын көпірін сала аламыз.

Түйіндей келгенде, Жапония, Оңтүстік Корея және Израиль мемлекеттерінің технологиялық алпауытқа айналуының басты факторы – білім беру жүйесін құрғақ ақпараттан емес, ұлттық діл мен тарихи кодтан бастауында жатыр. Олардың тәжірибесі көрсеткендей, заманауи инновация мен технократиялық өрлеу ұлттық құндылықтарға қарсы келмейді, керісінше, соларды арқау ете отырып қарыштап дамиды. Жапонның Кокоро арқылы жан мен тән үйлесімін іздеуі, корейдің принципімен отбасы алдындағы жауапкершілікті білімге ұштастыруы немесе израильдіктің Хеврута әдісімен ежелгі мұраны сыни ойлауға бағыттауы, бұлардың барлығы ұлттық бірегейлікті сақтай отырып, жаһандық бәсекеде жеңіске жетудің бірегей жолдары. Бұл елдер өздерінің рухани тамырларын технологияның тетігіне айналдыра білуімен әлемді таңғалдырып отыр. Біздің де рухани қазыналарымыз кез келген заманауи білім жүйесіне қуат беретін деңгейде. Бізге жат идеологияның соңынан ермей, өз болмысымыздағы қазақ мектебін білім берудің өзегіне айналдыру маңызды. Егер біз де бабалар мұрасын инновациялық әдістермен жаңғыртып, ұлттық кодты білімнің бағдаршамы етіп алсақ, технологияны меңгерген ғана емес, рухы мықты, бәсекеге қабілетті кемел ұлтқа айналатынымыз анық. Демек, болашақтың білімі өткеннің өнегесі мен бүгіннің технологиясын шебер ұштастыра білуде.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:

1. https://s-osvita.com.ua/obuchenie-za-rubezhom/obrazovanie-v-yaponii/788-471
2. Финская система обучения. Как устроены лучшие школы в мире Издательство «Альпина Паблишер» 2022 г. ISBN 978-5-9614-6767-3, 978-1-324-00125-6 256стр.
3. https://en.wikipedia.org/wiki/Korean_Confucianism?hl=ru-RU
4. Де Мент Б. Л. Кодекс японских самураев классическая тактика и приемы для достижения успеха, позитивные понятия кодекса чести самураев повышающие способности и производительность / Бойе Лафайет де Мент; [пер. с англ. Я. Кузнецова]. — Москва, Санкт-Петербург : ДИЛЯ, 2006. — 239 с.; 20. — ISBN 5-88503-530-X.
5. А 13 Қара сөз / Құнанбаев Абай — Алматы: "Көшпенділер" баспасы, 2011 — 184 бет. ISBN 978-601-218-009-1
6. Шәкәрім Құдайбердіұлы. Үш анық ISBN 978-601-313-081-1© Шәкәрім университеті, Университет Шакарима, 2018© Издательство «Хас Сақ» баспасы, 2018
7. Ахмет Байтұрсынұлы 1-том, Алты томдық шығармалар жинағы. – Алматы: «Ел-шежіре», – 2013. Т. I: –384 б. ISBN: 978-601-7317-67-6
8. Тюдор Дэниел, Невозможная КореяИздательство, АСТ, 2019 ISBN 978-5-17-114218-6 стр.352
9. Қанатты сөз – қазына. II том. © Кеңес Оразбекұлы, 2020 ISBN 978-5-4498-7631-7 (т. 1)

III. ЗАМАНАУИ БІЛІМ БЕРУ ЭКОЖҮЙЕСІН ДАМЫТУДАҒЫ ПЕДАГОГТЕРДІҢ БІЛІКТІЛІГІН АРТТЫРУ

ПОВЫШЕНИЕ КВАЛИФИКАЦИИ ПЕДАГОГОВ В РАЗВИТИИ СОВРЕМЕННОЙ ОБРАЗОВАТЕЛЬНОЙ ЭКОСИСТЕМЫ

PROFESSIONAL DEVELOPMENT OF TEACHERS IN ADVANCING THE MODERN EDUCATIONAL ECOSYSTEM

МОДЕРНИЗАЦИЯ ДИСТАНЦИОННОГО ОБРАЗОВАНИЯ В РЕСПУБЛИКЕ КАЗАХСТАН ОТ ТЕОРИИ К ПРАКТИКЕ

Ибраева Кулян Жигипаровна
ibraeva_kz@mail.ru
д.п.н..профессор, Астана Международный Университет, г. Астана, Казахстан

Серик Даяна Толегенкызы
serikdayana1@gmail.com
магистрант, Астана Международный Университет, г. Астана, Казахстан

Аннотация

В статье рассматриваются актуальные вопросы модернизации дистанционного обучения в Республике Казахстан. Автор анализирует нормативно-правовые изменения в сфере подготовки кадров, также выделяет основные противоречия по внедрению ИКТ. Для решение вопроса предлагается перейти от обычного подхода к созданию цифровой экосистемы. Также показана необходимость внедрения «Цифрового паспорта навыков». Данная система позволит укрепить социальное партнерство и приблизить теоретические знания к требованиям труда.

Ключевые слова: техническое и профессиональное образование (ТиПО), дистанционное обучение, цифровизация образования, цифровой паспорт навыков, социальное партнерство.

Обновления системы технического и профессионального образования в Республике Казахстан зависит от запросов в рынке труда. Закон РК «О профессиональных квалификациях» (2023 г.) сменил свой подход к подготовке кадров, согласно которому: на первый план выходят независимая сертификация выпускников, признание результатов неформального и самостоятельного обучения, микро квалификации [1].

Согласно «Концепцией развития дошкольного, среднего, технического и профессионального образования на 2023–2029 годы» приоритетом государства является увеличение количества государственных контрактов до 150 000 мест к 2026 году и целевая подготовка специалистов [2].

Качество профессионального образования невозможно без социального партнерства. Успех этого процесса зависит от степени цифровизации образовательной среды. Эффективность использования информационно-коммуникационных технологий в процессе цифровизации образования зависит не столько от технологической составляющей, а умении правильно применять технологии [3].

Исследования показывают, что дистанционное обучение состоит на пяти основных методах И.Я.Лернера: информационно-рецептивном, репродуктивном, проблемном изложении, эвристическом и исследовательском. Цифровизация преобразовывает эти методы, укрепляя социальное партнерство в контексте интерактивного диалога между преподавателями и студентами.

При создании дистанционного обучения нужно учитывать территориальное нахождение субъектов, асинхронность жизнедеятельности и психофизиологические особенности учащихся.

Существует перечень специальностей в сфере технического и профессионального образования, для которых из-за высоких требований к практическим навыкам запрещена дистанционная форма обучения.

Теория информационного взаимодействия представлена работами Е. Ы. Бидайбекова, Д.М.Джусубалиевой и И.В.Роберт [4; 5]. Их труды показывают, что информационно-коммуникационная среда помогает развитию мультимедиа и технологий VR/AR.

Сегодня педагогическая практика при внедрении ИКТ сталкивается с системными противоречиями:

- Образовательный консерватизм: преподаватели ограничивают выбор программного обеспечения. Выпускники не приобретают навыков самостоятельной работы с новым прикладным ПО, что снижает их конкурентоспособность.
- Дидактическая переработка курсов: перенос дисциплины в цифровую среду требует системного научно-методического подхода [6].
- Оценка качества цифрового контента: качество многих электронных образовательных ресурсов остается неудовлетворительным, что затрудняет разработку прозрачных методов работы с контентом [4].

На наш взгляд, чтобы решить данный вопрос, нужно изменить подход к социальному партнерству в Республике Казахстан. На практике, что мы видим, что бизнесу важно не столько теоретические знания, а умение быстро адаптироваться к рабочей среде. Поэтому и цифровые технологии могут стать связующим звеном. К примеру, создания виртуальных тренажеров для студентов. С помощью данных технологий студент сможет отрабатывать практические навыки заранее. Это поможет выпускникам быстрее привыкнуть к работе.

Для преодоления этих проблем необходим переход от простой «оцифровки» курсов к развитию полноценной цифровой экосистемы организаций ТиПО. Педагогическое проектирование урока предполагает использование как обычных офисных программ, так и специальных и интерактивных платформ.

В международной практике существуют две исторические модели дистанционного обучения, обобщенные в нашей практике:

- Британская модель (асинхронная): основана на самостоятельной работе студента совместно с комплексами при поддержке преподавателей.
- Американская модель (синхронная): заменяет обычные классы виртуальным с помощью видеоконференций в режиме реального времени.

Казахстанские учебные заведения используют в основном гибридную модель. Дистанционное взаимодействие представляет собой процесс продуктивного взаимодействия субъектов, опосредованный единой информационно-образовательной средой учебного заведения [7].

Развитие профессионального образования и цифровизация в Казахстане требует не просто использования ИТ-инструментов, а создания у студентов и преподавателей навыка постоянного самообучения и информационный культуры.

В качестве решения данного вопроса, с помощью объединения международного опыта, есть предложения перехода от классического табеля успеваемости к цифровым паспортам навыков. Согласно аналитическому отчету ОЭСР «Skills Outlook 2025», сейчас в век цифровизации необходимо перейти от оценки знаний к подтверждению реальных навыков [8].

Предлагаемый проект представляет собой инновационный цифровой профиль, объединяющий знания, полученные выпускниками, в реального времени.

Главным преимуществом является связь Цифрового паспорта с платформами занятости. Если добавить ко всему защиту данных и использования ИИ, можно создать прозрачную экосистему поиска специалистов. То есть работодатели смогут находить специалистов с

нужными навыками, а студенты будут понимать, что им не хватает, чтобы стать востребованным на рынке труда.

Внедрение системы цифровой паспорт навыков позволит казахстанским образовательным учреждениям уменьшить разрыв между теорией и практикой. Этот инструмент поможет лучше взаимодействовать обеим сторонам. Работодатели получают прозрачные инструменты подбора персонала, а студенты могут четко отслеживать свой личностный и карьерный рост. А также это сделает образовательную среду более живой и полезной.

Список использованных источников:

1. Закон Республики Казахстан от 4 июля 2023 года № 14-VIII ЗРК «О профессиональных квалификациях» // Информационно-правовая система нормативных правовых актов РК «Әділет».

2. Постановление Правительства Республики Казахстан от 13 июня 2024 года № 463 «О внесении изменений в Концепцию развития дошкольного, среднего, технического и профессионального образования Республики Казахстан на 2023 – 2029 годы» // ИПС «Әділет».

3. Ибраева К.Ж. Проблемы формирования информационно - методической готовности преподавателей технического вуза // Материалы научно-практической конференции. Астана, 2011. С. 47–50.

4. Бидайбеков Е. Ы., Камалова Г. Б., Бостанов Б. Г. Математическое моделирование и виртуальная реальность в образовании // Вестник КазНПУ им. Абая. Серия «Физико-математические науки». 2022. № 2 (78). С. 134–141.

5. Усенов С. С., Джусубалиева Д. М. Особенности проектирования информационно-образовательной среды в системе ТиПО Казахстана // Педагогика и психология. Алматы: КазНПУ им. Абая, 2023. № 1 (54). С. 88 - 95.

6. Роберт И. В. Развитие информатизации образования в условиях цифровой трансформации // Педагогика. 2022. № 1. С. 5 - 15.

7. Концепция обучения в течение всей жизни (непрерывное образование). Утверждена Постановлением Правительства Республики Казахстан (актуальная редакция 2024-2025 гг.) // Официальный ресурс Премьер-Министра РК.

8. OECD. Skills Outlook 2025: Управление навыками в эпоху цифровизации и ИИ // Организация экономического сотрудничества и развития (ОЭСР). Paris: OECD Publishing, 2025.

ҚАЗІРГІ БІЛІМ БЕРУ ЖҮЙЕСІНДЕ САПАНЫ ҚАМТАМАСЫЗ ЕТУДІҢ ТИІМДІ ЖОЛДАРЫ

Жумабаева Рысай Амантаевна
№206 Жиделіарық орта мектебі КММ
Қызылорда обл., Шиелі ауданы

Аннотация

Бұл мақалада білім беру сапасын қамтамасыз етудің заманауи тәсілдері қарастырылады. Автор білім беру жүйесіндегі инновациялық өзгерістерге, цифрлық технологиялардың рөліне, құзыреттілікке негізделген оқытуға және бағалау жүйесінің жаңаруына ерекше назар аударады. Сонымен қатар, мұғалімдердің кәсіби дамуы мен білім беру процесін тиімді басқарудың маңыздылығы ашып көрсетіледі. Зерттеу нәтижесінде білім беру сапасын арттыру үшін кешенді және жүйелі тәсілдерді қолдану қажеттілігі негізделеді.

Түйінді сөздер:білім беру сапасы, заманауи тәсілдер, цифрландыру, құзыреттілік, инновациялық оқыту, бағалау жүйесі, педагогтың кәсіби дамуы

Аннотация

В данной статье рассматриваются современные подходы к обеспечению качества образования. Особое внимание уделяется инновационным изменениям в системе образования, роли цифровых технологий, компетентностному подходу и обновлению системы оценивания. Также раскрывается значение профессионального развития педагогов и эффективного управления образовательным процессом. В результате исследования обосновывается необходимость применения комплексных и системных подходов для повышения качества образования.

Ключевые слова:качество образования, современные подходы, цифровизация, компетентностный подход, инновационное обучение, система оценивания, профессиональное развитие педагогов

Abstract

This article examines modern approaches to ensuring the quality of education. Particular attention is paid to innovative changes in the education system, the role of digital technologies, competency-based learning, and the modernization of assessment systems. The importance of teachers' professional development and effective management of the educational process is also highlighted. The study substantiates the need for comprehensive and systematic approaches to improve the quality of education.

Keywords: quality of education, modern approaches, digitalization, competency-based learning, innovative teaching, assessment system, teacher professional development

Қазіргі жаһандану дәуірінде білім беру жүйесінің сапасы кез келген мемлекеттің дамуының негізгі көрсеткіштерінің бірі болып табылады. Білім сапасы – бұл тек оқушылардың алған білім деңгейі ғана емес, сонымен қатар олардың алған білімін өмірде тиімді қолдана білуі, сыни ойлау қабілеті, шығармашылық әлеуеті және тұлғалық дамуы.

XXI ғасырда білім беру жүйесіне қойылатын талаптар түбегейлі өзгерді. Ақпараттың тез жаңаруы, технологиялардың дамуы, еңбек нарығының өзгеруі білім беру сапасын қамтамасыз етудің жаңа тәсілдерін қажет етеді. Осыған байланысты білім беру жүйесінде инновациялық технологияларды енгізу, оқыту әдістерін жетілдіру, білім алушының тұлғалық дамуына басымдық беру маңызды болып отыр.

Бұл мақалада білім беру сапасын қамтамасыз етудің заманауи тәсілдері жан-жақты қарастырылады.

Білім беру сапасының мәні мен маңызы.Білім беру сапасы – білім беру процесінің нәтижелілігін, тиімділігін және оның қоғам сұранысына сәйкестігін сипаттайтын кешенді ұғым. Ол келесі компоненттерден тұрады:

білім мазмұнының сапасы;оқыту әдістерінің тиімділігі;педагогтардың кәсіби деңгейі;білім алушылардың оқу жетістіктері;материалдық-техникалық база;

басқару жүйесінің тиімділігі.

Білім сапасының жоғары болуы елдің экономикалық дамуына, инновациялық әлеуетіне және әлеуметтік тұрақтылығына тікелей әсер етеді. Сондықтан қазіргі таңда білім беру сапасын арттыру – мемлекеттік саясаттың басым бағыттарының бірі.

Құзыреттілікке негізделген оқыту.Заманауи білім беру жүйесінің негізгі бағыттарының бірі – құзыреттілікке негізделген тәсіл. Бұл тәсіл білім алушының тек теориялық білім алуына емес, алған білімін практикада қолдана алуына бағытталған.

Негізгі ерекшеліктері:білім емес, құзыреттілік басты нәтиже ретінде қарастырылады;өмірлік дағдыларды дамытуға басымдық беріледі;

оқушының дербестігі мен жауапкершілігі артады.

Құзыреттілікке негізделген оқыту келесі негізгі құзыреттерді қалыптастыруды көздейді:коммуникативтік құзырет;ақпараттық құзырет;

әлеуметтік құзырет;проблемаларды шешу құзыреті.

Бұл тәсіл білім алушыларды өмірге бейім, бәсекеге қабілетті тұлға ретінде қалыптастыруға мүмкіндік береді.

Цифрлық технологияларды қолдану.Цифрландыру – білім беру сапасын арттырудың маңызды факторларының бірі. Қазіргі таңда білім беру жүйесінде келесі цифрлық құралдар кеңінен қолданылуда:

онлайн платформалар (Moodle, Google Classroom, BilimLand);

интерактивті тақталар;білім беру қосымшалары;жасанды интеллект негізіндегі жүйелер.

Артықшылықтары:оқу процесін жекелендіру мүмкіндігі;

ақпаратқа қолжетімділіктің артуы;қашықтықтан оқыту мүмкіндігі;

оқушылардың қызығушылығын арттыру.

Цифрлық технологиялар арқылы білім беру процесі икемді, қолжетімді және тиімді бола түседі.

Оқытудың инновациялық әдістері.Заманауи білім беру жүйесінде дәстүрлі оқыту әдістерімен қатар инновациялық әдістер кеңінен қолданылады.

Негізгі әдістер:

1. Жобалық оқыту (Project-Based Learning).Бұл әдіс оқушылардың нақты бір мәселені шешуге бағытталған жобалар арқылы білім алуын көздейді. Ол:зерттеу дағдыларын дамытады;

шығармашылық ойлауды қалыптастырады;топпен жұмыс істеуді үйретеді.

2. Сыни ойлауды дамыту технологиясы.Бұл әдіс оқушылардың ақпаратты талдау, салыстыру, бағалау қабілеттерін дамытады.

3. Флиппед класс (Flipped Classroom).Бұл әдісте оқушылар теориялық материалды үйде меңгеріп, сабақта практикалық тапсырмалар орындайды.

4. Геймификация.Оқыту процесіне ойын элементтерін енгізу арқылы оқушылардың қызығушылығы артады.

5. Бағалау жүйесін жетілдіру.Білім сапасын қамтамасыз етуде бағалау жүйесінің рөлі ерекше. Қазіргі таңда бағалаудың жаңа түрлері енгізілуде:

Қалыптастырушы бағалау:оқу процесі барысында жүзеге асады;

оқушының ілгерілеуін бақылауға мүмкіндік береді;кері байланыс береді.

Жиынтық бағалау:белгілі бір кезең соңында өткізіледі;білім деңгейін анықтайды.

Бағалаудың заманауи жүйесі:әділдікті қамтамасыз етеді;оқушыны ынталандырады;оқу нәтижелерін нақты көрсетеді.

Мұғалімнің кәсіби дамуы.Білім беру сапасы мұғалімнің кәсіби деңгейіне тікелей байланысты. Сондықтан педагогтардың үздіксіз кәсіби дамуы маңызды.

Негізгі бағыттар:біліктілікті арттыру курстары;тәжірибе алмасу;

инновациялық әдістерді меңгеру;цифрлық сауаттылықты дамыту.

Заманауи мұғалім:бағыт беруші;кеңесші;ұйымдастырушы рөлін атқарады.

Білім беру процесін басқару.Білім беру сапасын қамтамасыз етуде басқару жүйесінің тиімділігі маңызды рөл атқарады.

Заманауи басқару ерекшеліктері:стратегиялық жоспарлау;деректерге негізделген шешім қабылдау;сапаны мониторингтеу;ашықтық және есептілік.Басқарудың тиімді жүйесі білім беру ұйымының тұрақты дамуын қамтамасыз етеді.

Инклюзивті білім беру.Инклюзивті білім беру – барлық балаларға тең мүмкіндік беру принципіне негізделген.

Маңыздылығы:әлеуметтік теңдікті қамтамасыз етеді;әр баланың әлеуетін дамытуға мүмкіндік береді;қоғамдағы толеранттылықты қалыптастырады.

Инклюзивті білім беру білім сапасының маңызды көрсеткіштерінің бірі болып табылады.

Қазіргі білім беру жүйесінде сапаны қамтамасыз ету – қоғам дамуының басты шарттарының бірі. Төменде осы тақырыпта дайын мақала ұсынылады:

Қазіргі білім беру жүйесінде сапаны қамтамасыз етудің тиімді жолдары

Білім беру жүйесінің сапасы – елдің экономикалық, әлеуметтік және мәдени дамуының негізгі көрсеткіштерінің бірі. Жаһандану жағдайында білімнің бәсекеге қабілеттілігі артып, оны жетілдіру мәселесі өзекті бола түсуде. Сондықтан қазіргі білім беру жүйесінде сапаны қамтамасыз ету маңызды міндеттердің бірі болып табылады.

Білім сапасының мәні

Білім сапасы – бұл оқушылардың алған білімінің тереңдігі, дағдылары мен құзыреттіліктерінің деңгейі, сондай-ақ олардың алған білімін өмірде қолдана алу қабілеті. Сапалы білім беру тек теориялық біліммен шектелмей, практикалық дағдыларды дамытуға бағытталуы тиіс.

Сапаны қамтамасыз етудің негізгі жолдары

Мұғалімдердің кәсіби дамуы.Білім сапасы ең алдымен мұғалімнің біліктілігіне байланысты. Сондықтан педагогтардың біліктілігін арттыру курстарын ұйымдастыру, жаңа әдіс-тәсілдерді меңгеруіне жағдай жасау – басты міндеттердің бірі.

Оқыту әдістерін жаңарту.Дәстүрлі оқыту әдістерімен қатар, интерактивті және инновациялық технологияларды қолдану оқушылардың қызығушылығын арттырады. Мысалы, жобалық оқыту, сын тұрғысынан ойлау, цифрлық платформаларды пайдалану тиімді нәтижелер береді.

Бағалау жүйесін жетілдіру.Оқушылардың білімін әділ және жан-жақты бағалау маңызды. Қалыптастырушы және жиынтық бағалау жүйесін дұрыс ұйымдастыру арқылы оқушылардың білім деңгейін нақты анықтауға болады.

Цифрлық технологияларды енгізу.Қазіргі таңда білім беру жүйесінде цифрландыру ерекше рөл атқарады. Онлайн платформалар, электронды оқулықтар, қашықтан оқыту жүйелері білім сапасын арттыруға мүмкіндік береді.

Оқу бағдарламаларын жаңарту.Оқу мазмұны заманауи талаптарға сай болуы тиіс. Бағдарламалар еңбек нарығының сұранысына сәйкес жаңартылып, оқушылардың функционалдық сауаттылығын дамытуға бағытталуы қажет. Білім беру ұйымдарын басқаруды жетілдіру.Мектептер мен жоғары оқу орындарында тиімді басқару жүйесін енгізу білім сапасын арттыруға ықпал етеді. Бұл жерде стратегиялық жоспарлау мен мониторинг маңызды рөл атқарады.

Қазіргі білім беру жүйесінде сапаны қамтамасыз ету – кешенді және үздіксіз процесс. Ол мұғалімдердің кәсіби дамуын, оқыту әдістерін жетілдіруді, технологияларды тиімді пайдалануды және басқару жүйесін жаңартуды талап етеді. Тек осы бағыттарды үйлесімді жүзеге асыру арқылы ғана сапалы білім беруге қол жеткізуге болады.

Қорытындылай келе, білім беру сапасын қамтамасыз ету – көпқырлы және кешенді процесс. Ол тек оқу бағдарламаларын жетілдірумен шектелмейді, сонымен қатар оқыту

әдістерін жаңарту, цифрлық технологияларды енгізу, мұғалімдердің кәсіби дамуы және тиімді басқару жүйесін қалыптастыруды қамтиды.

Заманауи тәсілдерді тиімді қолдану арқылы білім беру жүйесі бәсекеге қабілетті, шығармашыл және өмірге бейім тұлғаларды қалыптастыруға мүмкіндік береді. Бұл өз кезегінде елдің тұрақты дамуына негіз болады.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі

1.Қазақстан Республикасының «Білім туралы» Заңы. – Астана, 2023.

2.Қазақстан Республикасында білім беруді дамытудың мемлекеттік бағдарламасы. – Астана, 2020–2025.

3.OECD. Education at a Glance. – Paris: OECD Publishing, 2022.

4.UNESCO. Global Education Monitoring Report. – Paris, 2021.

5.Назарбаев Зияткерлік мектептері. Педагогикалық тәжірибе материалдары. – Астана, 2022.

6.Беспалько В.П. Педагогика и прогрессивные технологии обучения. – Москва, 2019.

7.Селевко Г.К. Современные образовательные технологии. – Москва, 2018.

8.Полат Е.С. Новые педагогические и информационные технологии в системе образования. – Москва, 2020.

УДК 378.16:37.013

К ПРОБЛЕМЕ ПРОЕКТИРОВАНИЯ УЧЕБНОЙ ЛИТЕРАТУРЫ ДЛЯ ВЫСШЕГО УЧЕБНОГО ЗАВЕДЕНИЯ

Сарсекеев Бауржан Сапарович
E-mail: Sbs27071963@mail.ru
Д.п.н., профессор кафедры педагогики и истории, ЕАГИ имени А. К. Кусаинова, Астана, Казахстан

Аннотация

В статье раскрыты новые подходы к подготовке вузовского учебника для самостоятельного изучения содержания образования. Исследование путей модернизации учебника для студентов идет на основе компетентностного подхода, выявляются возможности формирования профессиональных компетенции с помощью средств обучения. Учебник рассматривается не как источник информации, а как инструмент организации учебной деятельности студентов, позволяющих сформировать ключевые и профессиональные компетенции будущих учителей. Соединение содержания образования с возможностями методов и технологии обучения посредством учебника, где прописаны алгоритмы действий студентов, могут быть эффективным средством формирования профессиональной компетентности педагога.

Предлагаемый подход является теоретической базой для проектирования учебного пособия нового типа ориентированного на цели обучения в виде компетенции. Реализаций целей способствует структура учебной книге выстроенная по схеме «Задание – Текст – Упражнения».

В работе раскрывается технология проектирования и методическая система учебника, структура параграфа, функции преподавателя. На основе совершенствования аппарата организаций усвоения предлагаются подходы к овладению учебным материалом студентами. Описываются возможности заданий, намечающих пути работы студента, формы организации и методы учебной деятельности, что создает условия самостоятельно организовывать свою работу, выбирать форму выполнения задания, применять свой план решения. Такой подход к проектированию учебника способствует пониманию специфики изучаемой дисциплины, позволит сформировать специальные компетенций будущих педагогов, что позволит им эффективно применять усвоенные знания в практической деятельности и успешно адаптироваться в общественную жизнь школы.

Ключевые слова:учебное пособие нового типа, компетентностный подход, компетенции, задания, методы обучения.

Annotation

This article presents new approaches to the development of university textbooks intended for independent study of educational content. The research explores ways to modernize textbooks for students based on a competency-based approach and the potential for forming professional competencies through educational tools. The textbook is viewed not as a mere source of information, but as a tool for organizing students' learning activities, enabling the formation of key and professional competencies in future teachers. Integrating educational content with teaching methods and technologies through a textbook—where students' action algorithms are clearly outlined—can serve as an effective means of developing a teacher’s professional competence.

The proposed approach serves as a theoretical foundation for designing a new type of educational resource focused on learning goals in the form of competencies. The structure of the textbook, organized according to the "Assignment – Text – Exercises" scheme, supports the achievement of these goals.

The paper elaborates on the textbook design technology and methodological system, paragraph structure, and the teacher's functions. Based on the improvement of mechanisms for organizing content assimilation, it suggests approaches for students to master educational material. The possibilities of assignments are considered, including how they guide student activity, as well as the forms of organization and methods of learning, all of which create the conditions for students to independently manage their work, choose how to complete tasks, and apply their own problem-solving plans. This approach to textbook design enhances understanding of the specific nature of the subject being studied and allows the formation of special competencies in future educators. As a result, they will be able to apply acquired knowledge effectively in practice and adapt successfully to the social environment of the school.

Keywords: New type of educational resource, competency-based approach, competencies, assignments, teaching methods.

Введение. В условиях модернизации высшего образования возрастает роль учебника как одного из основных средств обучения. Учебник выполняет ряд функции, однако практика разработки сталкивается с рядом проблем, связанных с их использованием в образовательном процессе. Особенно остро встают вопросы способов работы с развивающим потенциалом текста. Это обуславливает актуальность поставленной проблемы.

Педагогическая теория рассматривает учебник как важнейшее средство организации учебного процесса, как источник «для построения проекта организации всего учебного процесса» [1], своеобразный «сценарии (праобраз, проект) предстоящей деятельности обучения» [2]. Типологизированную структуру учебника разработал Д. Д. Зуев [3], функции учебника Н. Ф.Талызина [4], проблемы программирования дидактических функций учебника раскрыты В. П. Беспалько [5]. Актуальными остаются теории и концепции А. И. Маркушевича о «ядре и оболочке учебника» [6], Л. И. Айдаровой о разработке учебно-методического комплекса для начальных классов [7] и казахстанских ученых о УМК [8]. Особую значимость в развитии теории учебника имеют исследования заданий и упражнений [9] функции учебника в контексте модернизации образования [10], особенностей учебного текста для студентов [11], педагогических и когнитивных аспектов вузовского учебника [12], изучение путей оптимизации подачи материала [13; 14].

Теоретический анализ позволяет сделать вывод, что учебник прошел эволюцию от массовой книги для обучаемых разработанной на основе программы обучения до кибернетических моделей трансформируясь в многофункциональную книгу влияющей на методику преподавания. Запросы к качеству вузовского учебника будут возрастать. Главными требованиями станут психологические, логические, лингвистические, методические, эстетические аспекты так, как без решения этих проблем учебник не выдержит конкуренций с другими средствами обучения, в особенности с динамично развивающими цифровыми технологиями и искусственным интеллектом.

Изучение показывает, что существенных изменений в проектировании вузовских учебников нет: учебники остаются монологичными, носят предметно-просветительский характер, ориентированы на реализацию информационной функции и слабо влияют на развитие профессиональных компетенции будущих специалистов [14; 15]. Наше исследование основано на работах авторов придерживающихся компетентностной парадигмы и психодидактического подхода к учебнику [16; 17], рассматривающих учебник не только как источник знаний, но и как инструмент организации учебной деятельности, позволяющий сформировать ключевые и специальные компетенции. Такой подход позволит будущим специалистам эффективно применять усвоенные знания в практической деятельности и успешно адаптироваться в профессиональную жизнь после окончания ВУЗа.

Постановка проблемы. Целью исследования является изучение путей модернизации учебника для высшего учебного заведения в условиях обновления содержания образования [18]. В настоящее время в разработке учебной литературы можно выделить два подхода: знаниецентрический подход ставит акцент на знание базового содержания, формирование

знаний, умений и навыков по изучаемому предмету; компетентностный подход требует владения инструментариями анализа и интерпретации изучаемых проблем, ориентирован на способы деятельности субъектов обучения. Компетентностный подход обусловлен тем, что учебники, разработанные на основе знаниевого подхода, не в состоянии выполнять возлагаемые для высшей школы функции развития компетенции будущего педагога. Ориентированные на изложение информации они недостаточно способствуют формированию профессиональных умений, учебных и методических компетенции.

Согласно компетентностной парадигме теоретические знания имеют ценность тогда, когда понимаются концептуально и применяются на практике [16]. Такое понимание обуславливает изменение взглядов на функции учебника, требует разработки учебной книги нового типа, создающего условия для развития способностей и компетенции будущих специалистов. Исходя из этого, мы предлагаем акцентировать внимание на способах деятельности обучаемых студентов. Соединение содержания учебной книги и способов обучения позволит преподавателю постоянно менять организацию учебной деятельности, добиваясь, чтобы студенты усваивали материал на основе сформированных умений и компетенции. Формы и методы усвоения учебного материала могут включать как индивидуальные, так и другие (парные, групповые, коллективные) способы обучения.

Для решения проблемы ставилась **задача** разработки концепций учебника, ориентированного на развитие специальных компетенции будущих учителей, разработка технологии проектирования на основе компетентностного подхода и ее апробация.

Метод (или методы) решения. Основными методами исследования было изучение научных работ по проблемам учебника, анализ вузовских учебников и проектирование авторских учебных средств на основе компетентностного подхода. анкетирование, с помощью которого изучались мнения студентов и преподавателей об учебниках.

Результаты и их анализ. Разработанные на основе компетентностного подхода учебные пособия для студентов [19-22] ориентированы не только на передачу знаний, но и на формирование специальных компетенций. Особенностью рассматриваемых книг является соединение содержания педагогического образования с методами и технологиями обучения, развивающими учебно-методические умения будущих педагогов. Такой подход требует переосмысления структуры и содержания учебника с тем, чтобы на системной основе объединить содержание образования с методами обучения. Структурирование содержания рассматривалось в единстве трех аспектов: социальной сущности, педагогической принадлежности содержания и деятельностного способа его рассмотрения.

Практические результаты исследования показывают скрытые резервы учебника:

- изменения организации учебной деятельности в сторону увеличения самостоятельной работы студента с учебным материалом;
- усвоения студентами разных форм учебно-воспитательного процесса;
- освоение методов применения книжных учебных средств на основе сформированных компетентностей;
- применения эффективных технологии обучения;
- трансформации функции преподавателя с источника информации на организатора учебного процесса.

Традиционно любой учебник имеет два компонента: основной текст с изложением учебного материала и вопросы для контроля знаний. Так, *учебник фиксированного формата* акцентирует внимание на информации, в *электронных учебниках* наряду с информацией значимость приобретает компьютер. Особенностью нашего подхода является соединение содержания обучения с методами, предусматривающими индивидуальную деятельность, работу в парах и группах, коллективную деятельность. Такой подход обуславливает инновационную работу преподавателя: создание развивающего пространства, организацию взаимодействия студентов, предложение способов действий, средств и технологии обучения.

Проектирование учебной книги. Учебные тексты строятся на основе ожидаемых результатов обучения. Для актуализации целей в начале текста ставится проблемный вопрос

или задание. Раскрытие основного содержания и его структурирование строится на основе принципов системного подхода, раскрытия понятий, явлений, фактов. После авторского текста следует система заданий ориентированных на развитие ключевых компетенции. Формирование специальных компетенции идет за счет активных методов обучения, где преподаватель играет ключевую роль – организует учебную деятельность обучающихся.

Алгоритм проектирования представляет следующую последовательность:

1. Определить цели. Автор должен четко представлять себе список компетенций, которые должны быть сформированы у студента при изучении данной дисциплины.

2. Определить умения, которые необходимо сформировать у студентов при изучении конкретной темы.

3. Структурировать содержание учебных текстов таким образом, чтобы текстовые и внетекстовые компоненты работали на ожидаемые результаты.

4. Отобрать оптимальные способы преподнесения учебных материалов с учетом организационных форм и дидактических процессов.

5. Разработать к текстам задания интеграционного характера.

6. Предусмотреть оптимальные формы, методы, способы обучения и самообучения.

Построение управленческой модели должна идти с учетом возможности совместной работы преподавателя и студента, что позволит вывести содержание образования на уровень личности студента. Соблюдения двустороннего характера учебного процесса требует соблюдения баланса объема текстового компонента с количеством заданий, корректировки предлагаемого содержания с предстоящей учебной деятельностью и временными рамками. Составление заданий к учебным текстам строится на основе принципа обсуждения учебного материала, с учетом выработки студентами своей собственной позиции к содержанию, сравниванию ее с позицией других.

Структура параграфа выглядит следующим образом: 1. Название темы. 2. Проблемное задание. 3. Учебный текст. 4. Интегрированные задания к содержанию [19; 20].

Выстраивание содержания по схеме «Задание - текст - упражнение» позволяет студенту видеть «сценарий» предстоящей работы. Постановка заданий перед учебным текстом выполняют мотивационную функцию, способствует самоорганизации и целевой ориентации учебной деятельности, влияют на методику обучения [19; 20]. Задание должно носить проблемный характер, ориентировано на актуализацию материала, анализ собственных знаний по теме, предполагать создание условий к принятию новой информации.

Решение проблемных ситуаций стимулируют учебную деятельность. Процесс этот включает этапы создания проблемной ситуации, формирования гипотез разрешения проблем, проверку решений с систематизацией полученной информации. Далее предлагается учебный текст. Способы преподнесения учебного материала позволяют студентам сформировать собственное понимание прочитанного, а алгоритмы заданий работы с текстом способствуют организации деятельности. Важно, чтобы задания определяли направленность образовательного процесса, были *разнотипными,* учитывали *интеграционную деятельность,* предполагали использование активных методов обучения [19-22].

Заключение. Вузовский учебник находится на пересечении научного знания, методики обучения и культурно-социальных реалий. В условиях быстро меняющегося образовательного ландшафта он должен отвечать современным вызовам.

Проектирование учебной книги на основе соединения содержания дисциплины с методами, способами, формами и технологиями обучения, при соответствующих управленческих инструментариях делают процесс обучения эффективным, способствует формированию профессиональных компетенции будущих учителей.

Представленные подходы к проектированию учебной книги студента создают ряд возможностей для студентов: организовывать свою работу, выбирать форму выполнения задания, применять свой план решения; соотносить новые знания с ранее приобретенными, способствует пониманию предмета и выработке специальных умений. Предлагаемые в учебных книгах модели обучения создают условия для подготовки специалистов обладающих

глубокими знаниями и умениями решения профессиональных задач в своей дальнейшей педагогической деятельности.

Список использованных источников

1. Лернер И. Я. Состав содержания образования и пути его воплощения в учебнике. В кн.: Проблемы школьного учебника. Вып. 6. - Москва: Просвещение, 1978. - С. 46-64.

2. Скаткин М. Н. Об усилении воспитывающей и развивающей функции учебника. В кн.: Проблемы школьного учебника. Вып. 7. (Вопросы повышения воспитательной роли учебника). - Москва: Просвещение, 1979. - С. 20-39.

3. Зуев Д. Д. Школьный учебник. - Москва: Педагогика, 1983. - 240 с.

4. Талызина Н. Ф. Место и функций учебника в учебном процессе. В кн.: Проблемы школьного учебника. Вып. 6. - Москва: Просвещение, 1978. - С. 18-33.

5. Беспалько В. П. Теория учебника: Дидактический аспект. - М., Педагогика,1988. - 160с.

6. Маркушевич А. И. Размышляя о судьбах учебника. - В кн.: Проблемы школьного учебника: XX век: Итоги. / Под ред.Д. Д. Зуева. - М.: Просвещение, 2004. - С. 13-21.

7. Айдарова Л. И. О психологических проблемах конструирования учебного комплекса (по русскому языку для младших классов). В кн.: Проблемы школьного учебника. Вып.8. - Москва: Просвещение, 1980. - С. 234-248.

8. Чакликова С., Казахбаева Д., Рустемова Н., Карбаева Ш. Методологические основы создания УМК. //Высшая школа Казахстана. - 2004 - № 3. - С. 54-59.

9. Онищук В. А. Психолого-дидактические требования к заданиям и упражнениям в учебнике. В кн.: Проб. школьного учебника. Вып. 3. - М.: Просвещение, 1975. - С. 130-137.

10. Зайцева И. В. Учебник в системе высшего образования: теоретико-методологический аспект. - М.: Академия, 2014. - 192 с.

11. Гальскова Н. Д., Гез Н. И. Теория обучения и современные учебники. - М.: Академия, 2005. -208 с.

12. Чернышева Т. Н. Учебник в высшей школе: структура, содержание, функции. - СПб.: Лань, 2012. - 224 с.

13. Соловьёва Е. П. Дидактические принципы создания вузовского учебника // Высшее образование сегодня. - 2018. - №6. - С. 55-60.

14. Трайнев А. А. Теория и методика создания учебников для высшей школы. — М.: Юрайт, 2019. - 286 с.

15. Загвязинский В. И. Учебник: функции, структура, качество. // Педагогика. - 2015. - №10. - С. 3-10.

16. Франсуа-Мари Жерар, Ксавье Рожье. Разработка и анализ школьных учебников. Пер. с франц. AB OVO, 1998. –372 с.

17. Гельфман Э. Г., Холодная М. А. Психодидактика школьного учебника. Интеллектуальное воспитание учащихся. - СПб: Питер, 2006. - 384 с.

18. Государственная программа развития образования и науки Республики Казахстан на 2020 – 2025 годы (Постановление Правительства РК от 27 декабря 2019 года № 988). https://www.iqaa.org/gosudarstvennye-programmy.

19. Сарсекеев Б. С. Учебное пособие. Модели обучения истории в школе. - Астана, ТОО «Мастер ПО», 2018. - 46 с.

20. Сарсекеев Б. С. Педагогическое мастерство: Учебное пособие для студентов педагогических специальностей. - Нур-Султан, 2022. - 124 с.

21. Сарсекеев Б. С., Ныгыманова Н. Т. Педагогиканы оқыту модельдері. Оқу құралы. - Астана, ИП «Ахтаев У.Е.», 2025. - 112 б.

22. Сарсекеев Б. С., Абенова Б. Т., Тобагабылова И. А. Педагогикалық технологияларды оқыту модельдері. Оқу құралы. - Астана, 2025. - 64 б.

МУЛЬТИМЕДИАЛЫҚ ТЕХНОЛОГИЯЛАРДЫ ПАЙДАЛАНУ АРҚЫЛЫ ОҚЫТУ ПРОЦЕСІН ЖЕТІЛДІРУДІҢ ДИДАКТИКАЛЫҚ МҮМКІНДІКТЕРІ

Уайсова Г.И., Жораева Г.Б
Uaysova G.I. Zhorayeva G. B.
Алматы қаласы,Абай атындағы ҚазҰПУ, п.ғ.к.,профессор
Almaty, Abai Kaznpu,candidate of Pedagogical Sciences, Professor
uaisova54@mail.ru
Алматы қаласы,Абай атындағы ҚазҰПУ, докторанты
Abai Kaznpu, doctoral student
gaukhar.zhoraeyeva@mail.ru

Аңдатпа

Бұл мақалада мультимедиалық технологияларды пайдалану арқылы оқыту процесін жетілдірудің дидактикалық мүмкіндіктері қарастырылады. Мультимедиалық құралдардың білім беру жүйесіндегі рөлі, олардың оқушылардың танымдық белсенділігін арттырудағы, оқу материалын тиімді меңгерудегі және қызығушылығын қалыптастырудағы маңызы талданады. Сонымен қатар, мультимедианың көрнекілік, интерактивтілік, қолжетімділік сияқты артықшылықтары сипатталады.

Түйінді сөздер: бастауыш сынып, мультимедиалық технологиялар, оқу материалы, кестелер, графиктер, сызбалар,транспоранттар, слайдтар;

Аннотация

В данной статье рассматриваются дидактические возможности совершенствования учебного процесса с использованием мультимедийных технологий. Анализируется роль мультимедийных средств в системе образования, их значение для повышения познавательной активности учащихся, эффективного усвоения учебного материала и формирования интереса к учебе. Также описываются преимущества мультимедиа, такие как наглядность, интерактивность и доступность.

Ключевые слова: начальные классы, мультимедийные технологии, учебный материал, таблицы, графики, схемы, транспаранты, слайды, интерактивность, наглядность.

Abstract

This article examines the didactic potential of enhancing the teaching process through the use of multimedia technologies. The role of multimedia tools in the education system is analyzed, including their impact on increasing students' cognitive activity, facilitating effective mastery of learning materials, and fostering interest in the subject. The advantages of multimedia, such as visual clarity, interactivity, and accessibility, are also discussed.

Keywords: primary school, multimedia technologies, learning materials, tables, charts, diagrams, transparencies, slides, interactivity, visual clarity.

Білім беруде оқыту құралдары жөнінде дидактикалық түсінік екі элементті құрайды:

- оқу материалдары - кестелер, графиктер, сызбалар; транспоранттар, слайдтар; мәтіндік, графикалық, дыбыстық, анимациялық, бейнелік ақпараттар т.б.
- оқу материалдарын ұсыну құралдары: теледидар, бейнемагнитофон, мультимедиалық, бейнелік, компьютер, интерактивті сенсорлық тақталар т.б. Оқу материалдарын ұсынушы мұндай құрылғыларды мультимедиалық құралдар деп айтуға болады.

Мультимедиалық технологиялар саласындағы мамандардың пікірінше, бұл саланың дамуын анықтайтын факторлардың бірі - дербес мультимедиалық компьютерден желілік жүйеде жұмыс істейтін мультимедиалық кешендер ортасына өту процесі [1].

Қашықтан оқыту жүйесінің техникалық жабдықталуы компьютерлік мультимедиалық технологиялардың қолданылуымен жүзеге асырылады.

Мультимедиалық құралдардың оқыту процесіндегі тиімділігі оқытудың мақсатына, мазмұнына, формасына, құралдары мен әдістеріне сайкестілігі тұрғысынан анықтауға болады. Ал, мұны жүзеге асыру кибернетика ғылымының зерттеу әдістеріне сүйену негізінде орындалады.

Кибернетика - қоғамдағы, тірі организмдердегі, күрделі машиналардағы процестердің жалпы заңдылықтарын басқаратын, олардағы ақпаратты беретін ғылым [3]. Кибернетика басқару жүйесіндегі ақпараттық процестерді зерттейді.

Өткен ғасырдың 70-ші жылдарында кибернетиканың зерттеу әдістері педагогикада да қолданыла бастады. Жүйенің жалпы теориясы, ақпарат және байланыс теориясы, алгоритм теориясы, модельдеу коне бағдарламалау теориялары секілді кибернетика салаларын оқыту процесінде қолдануға байланысты ғалымдар біршама зерттеулер жүргізді.

Педагогикалық процесті басқару және жетілдіру үшін көп жағдайда кибернетиканың бағдарламалап оқыту теориясына сүйенеміз. Педагогикалық кибернетиканың зерттеу әдістерімен шұғылданушы көптеген педагог-ғалымдар бағдарламалап оқыту өз кезегінде педагогикаға сүйедік тәсілді қолдануға әсерін тигізеді деген пікір айтады.

Қазіргі кезге дейін ғылым дамуы мынадай кезеңдерден өтті:

1) ғылыми Жүйелік тәсілдің сипаттамасы зерттеу нысаны ретінде анықталды;

2) зерттеу нысанына «терістеу және құрылымдау» деп аталған ғылыми әдіс қолданылды. Оның негізгі идеясы: оқытылатын жүйе жөніндегі жаңа ұғымдар мен анықтамалар бұрынғы ұғымдар мен анықтамаларды тексеру негізінде пайда болады; 3) жүйелі талдаудың дамуына байланысты терістеу және құрылымдау әдісінің орнына „талдау және құрылымдау әдісі" қолдануда. Жүйені зерттеудің бұл әдісін пайдалану кезінде шешілетін мәселенің ұғынықты, шешімді үлгісі жасалып, оны ары қарай дамытуы жолдары қарастырылады.

Мультимедиалық технологияларда ұсынылатын оқу материалдары корнекілік ұстанымына негізделген. Сондықтан да оны оқытудың ажырамас бөлігі деп қарастыруымыз қажет. Мысалы, компьютерде модельденгей Демонстрациялық тәжірибелер, зертханалық жұмыстар студенттер мен оқушыларға заңдылықтар мен құбылыстардың табиғатын ғылыми тұрғыдан түсіне білуге бейімдейді. Бір жағдайда олар көзбен көруге мүмкін болмайтын құбылыстарды экранда бақылауға мүмкіндік берсе, екінші жағдайда, ғылымда күрмеуі қиын мәселелерді графика, анимация, бсйнекөрініс түрінде бақылап, шешімін табуға көмектеседі. Сонымен қатар, мультимедиалық технологиялар оқытудың сабақ барысындағы немесе сабақтан тыс формалары мен әдістерін жетілдіруді және оқу-тәрбие процесін қызықты әрі мазмұнды етіп жүргізуді жолға қояды. Оқытушының І жұмысын жеңілдетеді. Бұл, оқытушы сабақтан тыс қалады деген сөз емес, І оқытушы қай кезде де оқыту процесіндегі басты тұлға болып табылады.

1. Мультимедиалық технологияларды тиімді пайдалану үшін оның Психологиялық-педагогикалық шарттарын қатаң бақылауда ұстау керек:

а) Оқу материалдарын тұлғаның қабылдау ерекшеліктерін ескеру.

ә) Экрандық оқу материалдарының студенттер мен оқушылардың эмоциясына әсерін бақылау.

б) Оқу материалдарын пайдалану кезінде тұлғаның ойлау қабілетін арттыру.

в) Экрандық оқу материалдарын пайдаланудың қалыпты деңгейін студенттер мен оқушылардың ойлау жүйесіне күш түсірмейтіндей деңгейде сақтау.

2.Гигиеналық шарттар мынадай мәселелерді қарастырады:

а) Бөлмедегі ауаның физико-химиялық құрамының төмендеуі студенттердің, оқушылардың сабаққа қабілеттілігін төмендетеді. Сондықтан бөлме ауасын ауыстырып отыру керек.

ә) Аудиовизуалдық оқу материалдарын қалыпты жағдайдан артық көрсетуге болмайды.

Қазіргі таңда теле және бейне аппаратуралар, оның ішінде *бейнемагнитофон* сабақта білімді жүйелеу және қорыту мақсатында, жаңа оқу материалын иллюстрациялау құралы ретінде пайдаланылып келеді.

Бейнемагнитофонды оқыту процесінде қолданудың мынадай дидактикалық ерекшеліктеріне баса назар аудару керек:

1) Бейнемагнитофон динамикалық техникалық құралдар қатарына жататындықтан ол сабақта жаңа мәлімет беруде иллюстрациялық қызмет атқарады. Басқаша айтқанда, кинематографияның көркемдік мүмкіндіктерін ескеруге, көрермендерді көрсетіліп жатқан процеске қатысушы ретінде қарастыруға мүмкіндік береді.

2) Берілетін ақпарат көлемін студенттің, оқушының оқу материалын қабылдау және меңгеру мүмкіндігінен асырмай ұсыну ерекшелігі. Ақпаратты қабылдау деңгейінен оқу материалын асыру меңгеру сапасын томендетеді, нәтижесінде беріліп отырған мәліметтің жартысы меңгерілмей қалады. Сондықтан, қойылып отырған дидактикалық мақсатқа байланысты оқытушының қажетіне қарай ақпаратты беру тізбегін, ақпарат мазмұнының жылдамдығы мен көлемін өзгертуіне бейнемагнитофонның берер мүмкіндігі мол.

Оқытушының педагогикалық және әдістемелік қабілетіне қарай сабақтың мазмұны мен мақсатына сәйкесті бейнежазбаны монтаждап, бейнекөрініс жасауға болады. Бұл ретте, республикалық немесе облыстық теледидарлардан оқу-әдістемелік, ғылыми-танымдық, басқа да білім саласына байланысты телехабарларды жазып алып, олардың үзінділерін сабақ үстінде пайдалануда бейнемагнитофондардың атқаратын қызметі ерекше.

Қорытындылай келе, мультимедиалық технологияларды қолдану оқыту процесін жетілдірудің тиімді жолы болып табылады. Ол білім сапасын арттырып, оқушылардың танымдық белсенділігін күшейтеді. Сондықтан қазіргі білім беру жүйесінде мультимедианы кеңінен қолдану – уақыт талабы болып табылады.

Пайдаланылған әдебиеттер:

1. Б. А. Тұрғынбаева Дамыта оқыту технологиялары. – Алматы: Ғылым, 2000.
2. Ж. Қараев Деңгейлеп оқыту технологиясы. – Алматы, 1999.
3. И. В. Роберт Современные информационные технологии в образовании. – Москва, 2010.
4. Е. С. Полат Новые педагогические и информационные технологии в системе образования. – Москва, 2007.
5. М. В. Кларин Педагогические технологии в учебном процессе. – Москва, 2005.

ӘОЖ 37.378

БОЛАШАҚ ПЕДАГОГТЕРДІҢ ҮЗДІКСІЗ КӘСІБИ ДАМУЫ БАҒЫТЫНДА БІЛІМ БЕРУ БАҒДАРЛАМАЛАРЫН ЖАҢАРТУ

Мурзалинова Алма Жакимовна, Оракова Амангул Шахарбековна, Уалиева Назым Толеубековна

m_alma60@mail.ru, amangul_orakova@mail.ru, nazym.85.kz@mail.ru

«Педагогика және психология» кафедрасының профессоры, педагогика ғылымдарының докторы, М.Қозыбаев атындағы Солтүстік Қазақстан университеті, Петропавл, Қазақстан,

«Көркем білім» кафедрасының доценті, педагогика ғылымдарының кандидаты, Абай атындағы Қазақ ұлттық педагогикалық университеті, Алматы, Қазақстан

«Бастауыш, мектепке дейінгі және арнайы білім беру кафедрасының доценті, PhD доктор, М.Қозыбаев атындағы Солтүстік Қазақстан университеті, Петропавл, Қазақстан

Аңдатпа

Мақалада зерттеу материалдары ұсынылған, оның жетекші идеясы пәндік, педагогикалық және үздіксіз кәсіби даму құзыреттіліктерін біріктіру болып табылады. Мұндай интеграция болашақ педагогқа пәндік және кәсіби білімді, дағдылар мен құзыреттерді дамытудың тиімді жолдарын белгілеуге; өзінің кәсіби өсуін, өзін-өзі дамыту сапасын басқаруға және көшбасшылық қасиеттерін дамытуға мүмкіндік береді. Осылайша, зерттеу күрделі қоғам үшін мұғалімдердің функционалды кәсіби дайындығына бағытталған.

Түйінді сөздер: үздіксіз кәсіби даму, үздіксіз кәсіби даму құзыреттілігі, білім беру бағдарламасы, білім беру бағдарламаларын жаңарту принциптері, білім беру экожүйесі.

Аннотация

В статье представлены материалы исследования, ведущая идея которого - интеграция предметных, педагогических компетенций и компетенций непрерывного профессионального развития. Такая интеграция позволит будущему педагогу устанавливать эффективные пути развития предметных и профессиональных знаний, навыков и компетенций; управлять собственным профессиональным ростом, качеством саморазвития и развивать лидерские качества. Таким образом, исследование направлено на функциональную профессиональную подготовку педагогов для сложного общества.

Ключевые слова*:* непрерывное профессиональное развитие, компетенции непрерывного профессионального развития, образовательная программа, принципы обновления образовательных программ, образовательная экосистема.

Abstract

The article presents research materials, the learding idea of which is the integration of subject, pedagogical competencies and competencies of continuous professional development. Such integration will allow the future teacher to establish effective ways of developing subject and professional knowledge, skills and competencies; manage their own professional growth, the quality of self-development and develop leadership qualities.Thus, the research is aimed at the functional professional training of teachers for a complex society.

Key words: continuous professional development, continuous professional development competencies, educational program, principles of updating educational programs, educational ecosystem

Білім беру бағдарламаларын (бұдан әрі – ББ) жаңарту қағидаттары туралы мәселе біздің зерттеуіміз үшін әдіснамалық болып табылады.

Зерттеуде біз **ББ-ның жалпы қабылданған анықтамасын қолданамыз** – оқытудың мақсаттары, нәтижелері мен мазмұнын, оқу процесін ұйымдастыруды, оларды жүзеге асыру

әдістері мен әдістерін, оқу нәтижелерін бағалау критерийлерін қамтитын білім берудің негізгі сипаттамаларының бірыңғай кешені [1].

Зерттеудің мақсаттары мен міндеттеріне сәйкес жаңарту болашақ педагогтердің үздіксіз кәсіби дамуының (бұдан әрі ҮКД) пәндік, педагогикалық және құзыреттіліктерін жіксіз біріктіруге бағытталған. Мұндай интеграция, біздің ойымызша, мақсаттардың қажетті тепе – теңдігін сақтауға мүмкіндік береді: "бірінші кезеңде ББ-ның біліктілік мақсаттары анықталады-студент бағдарламаны сәтті аяқтағаннан кейін білуі, түсінуі және жасай алуы керек. Сондай - ақ, "үлкен идеяларды" анықтау өте маңызды-көптеген ұсақ бөлшектер ұмытылғаннан кейін түлектің жадында қалуы керек процестер мен құбылыстардың мәнін ұзақ мерзімді түсіну" [2, 22-бет].

ҮКД құзыреттілігі деп болашақ мұғалімнің өзіндік оқыту стратегияларын тиімді жоспарлау, бақылау және бағалау үшін, өзін-өзі тәрбиелеу мен өзін-өзі жүзеге асырудың ресурстары мен күш-жігерін оңтайландыру бағытында кәсіби қиындықтар мен педагогикалық міндеттерді шешуге дайындығы мен қабілетін растайтын дағдыларының кешенін түсінеміз.

Пәндік, педагогикалық және ҮКД-құзыреттерді интеграциялау құзыреттердің әрбір тобы қалыптасқан жағдайда ғана мүмкін болады. Жоғарыда келтірілген интеграция мысалдарының педагогикалық орындылығын әдістемелік ұсыныспен растаймыз: "жалпы білім беру дағдылары белгілі бір салаға байланысты болмаса да, олар бір немесе бірнеше салада қалыптасуы керек. Оқушылар оқу тапсырмаларын таңдағанда, бұл белгілі бір саладағы тапсырмалар. Олар оқуды реттегенде, олар белгілі бір салада білім, Дағдылар мен көзқарастарды игеруді реттейді. Қажетті оқу ресурстарын іздегенде, бұл ресурстар белгілі бір сала туралы ақпаратты да қамтиды. Сондықтан пәндік салада күрделі дағдыларды дамытуға бағытталған бағдарламада жалпы білім беру дағдылары әрдайым пысықталуы керек. Тапсырманы таңдауды тек оқушылар оқу тапсырмаларын өздері таңдай алатын бағдарламада ғана қолдануға болады" [3, 322-б]. Белгілі бір саладағы тапсырмалар - пәндік, белгілі бір салада білім, Дағдылар мен көзқарастарды игеру - педагогикалық, қажетті ресурстарды іздеу (жалпы білім беру дағдылары) – ҮКД құзыреттер.

Қазақстандық авторлар Ш.М.Шуиншина, Е.А.Альпеисов, Е.А.Тұяқов, Б.С.Ахметова, Д.Е.Қуатбаева өз мақалаларында "Қазіргі уақытта жоғары және жоғары оқу орнынан кейінгі білім берудің білім беру бағдарламаларына өзгерістер енгізілуде. Осыған қарамастан, қолданыстағы жоғары білім беру бағдарламаларына енгізілген өзгерістер орта білім берудің жаңартылған мазмұнын толық есепке алмайды, екі деңгейдегі білім беру бағдарламаларының мазмұны арасында белгілі бір сәйкессіздік орын алады, бұл білім беру сапасына әсер ететін проблемалар туралы" [4, 4204-б]. Мәселені шешу үшін және зерттеу нәтижелері бойынша қолданыстағы модульдік ББ-ны жаңартудың 7 қағидасы тұжырымдалады.

Біздің жобамыздың жетекші идеясының зерттеу перспективасын растау үшін-болашақ педагогтерде пәндік және педагогикалық құзыреттіліктермен нәтижелі өзара іс - қимыл жасау, сондай-ақ олардың білім беру практикасын жетілдіру бағытындағы өзара ықпалы арқылы кәсіби-педагогикалық құзыреттілік құрылымындағы ҮКД құзыреттіліктерін қалыптастыру-1-кестеде ҮКД логикасында көрсетілген принциптерді іске асыру мүмкіндіктерін ұсынамыз.

Кесте 1 - Үздіксіз кәсіби даму логикасындағы білім беру бағдарламаларын жаңарту

ББ жаңарту принциптері [4, 4208-б]	Пәндік, педагогикалық және ҮКД құзыреттіліктердің интеграциялауға бағытталуы	ЖОО-дағы кәсіби-педагогикалық даярлықтың ҮКД логикасына бағдарлануы
Пән мазмұнын жобалаудағы «спиральдық» қағидаты	ҮКД-құзыреттіліктері: 1.ішкі ресурстарды тануға дайындық пен қабілеттілік; 2.кәсіби қиындықтарды анықтау және олармен жұмыс істеуге дайындық пен	Оқыту мақсаттары мен әдістерін ҮКД-құзыреттіліктермен толықтыру

	қабілеттілік; 3.өзінің және білім алушылардың оқу-кәсіби дамуын қамтамасыз ету үшін цифрлық ресурстармен жұмысты ұйымдастыруға дайындық пен қабілеттілік; 4.зерттеушілік қызметке дайындық пен қабілеттілік; 5.өзін-өзі басқару (самоменеджмент); 6.кәсіби даму мен білім беру-карьералық өсуді мониторингтеу – оқу мазмұнының күрделенуін меңгерудің құралына айналады.	
Блум таксономиясы бойынша оқу мақсаттарының иерархиясы	ҮКД-құзыреттіліктері: 1. ішкі ресурстарын біледі; 2. кәсіби қиындықтарды ресурстар арқылы қалай шешу керектігін түсінеді; 3–4) цифрлық ресурстар арқылы ақпаратпен жұмыс істейді, педагогикалық міндеттерді шешуде зерттеу әдістерін қолданады; 3. жеке даму траекториясындағы ілгерілеуді талдайды; 4. оқу-кәсіби даму деңгейін бағалайды және оны басқарады (жаңа тәжірибе қалыптастырады) – Блум таксономиясы бойынша мақсат қою деңгейлеріне толық сәйкес келеді	ҮКД-құзыреттіліктердің Блум таксономиясына сәйкес мақсаттармен үйлесімді, бірізді және сатылы қалыптасуы
Барлық оқу курстары бойынша педагогикалық мақсаттарды қалыптастыру	ҮКД-құзыреттіліктері курстан курсқа қарай қалыптасып, білім алушылар үшін біртіндеп өзекті бола түседі: 1-курста – 1-құзыреттілік; 2-курста – 2 және 3-құзыреттіліктер; 3-курста – 4-құзыреттілік; 4-курста – 5 және 6-құзыреттіліктер.	ҮКД-құзыреттіліктердің курстан курсқа қарай күрделенуі кәсіби білім берудің міндеттері мен кезеңдеріне сәйкес келеді
Бір модуль шеңберіндегі пәндер арасындағы және пәнаралық байланыстарды іске асырудағы «ортақ тақырыптардың» болуы	ҮКД-құзыреттіліктер педагогикалық қызметтің табиғатына тән базалық сипатта бола отырып, пәндік және педагогикалық құзыреттіліктерді біріктіретін «байланыстырушы буын» қызметін атқарады	Оқыту/оқу//бағалау үдерістері ҮКД-құзыреттіліктерді кәсіби білім беру мазмұнын меңгерудің күтілетін нәтижелері және/немесе оны игеру тәсілдері ретінде көрсетуі қажет
Оқытудағы жүйелік-іс-әрекеттік тәсіл, зерттеу қызметі және пәнаралық интеграция	ҮКД-құзыреттіліктер пәндік және педагогикалық құзыреттіліктерді дамытуға жағдай жасай отырып, оқыту мен зерттеуді, теория мен практиканы кіріктіруге мүмкіндік береді	Аудиторлық және аудиториядан тыс оқу қызметі жағдайында ҮКД-құзыреттіліктерді қалыптастыру формалды және бейресми білім беруді кіріктіруге мүмкіндік береді

«Білімді адам» моделінен «өмірге бейімделген адам» моделіне көшу	ҮКД-құзыреттіліктер кәсіби қызметке енудің қиындықтарын төмендетіп, тұлғаның кәсіби идентификациясының қалыптасуына жағдай жасайды	Білім беру үдерісін lifelong (өмір бойы оқу), lifedeep (терең оқу) және lifewide (жан-жақты оқу) парадигмалары аясында ұйымдастыру
Оқытушылар мен білім алушылардың мотивациясын дамыту және білімді құзыреттілікке бағдарланған нәтижелерге трансформациялау	ҮКД-құзыреттіліктер білім алушылардың «оқи білуді үйрену» бағытындағы білімін, түсінігін және дағдыларын көрсетеді	Пәндік және педагогикалық құзыреттіліктер үздіксіз дамуды қажет етеді

Сонымен, кәсіби-педагогикалық даярлықтың білім беру бағдарламаларын жаңартудың негізгі факторы ретінде олардың үздіксіз кәсіби даму құзыреттіліктерін тұрақты қалыптастыруға бағытталуын қарастырамыз, бұл білім алушылардың өз сұраныстарына сәйкес келеді. Осыған байланысты COVID-19 пандемиясына байланысты жоғары білім берудің мәселелері мен даму бағыттарын зерттеу нәтижесінде былай деп атап көрсетіледі: «Студенттердің жартысына жуығы университет кәсіби дағдылар мен білімдерді, яғни өмір бойы мамандық алуға мүмкіндік беретін құзыреттерді үйретуі тиіс деп есептейді; тағы шамамен төрттен бірі оқытудың негізгі нәтижелері ретінде өз мамандығы бойынша негізгі теориялар мен ұғымдарды меңгеруді, оқу материалын игеруді атайды. Сонымен қатар әрбір бесінші студент оқу барысында жұмсақ дағдыларды (soft skills) меңгеру қажет немесе университет оларда «әлемнің тұтас картинасын» қалыптастыруы тиіс деп санайды, ал кәсіби дағдылар соншалықты маңызды емес» [5, 39-б.].

Сондай-ақ, ҮКД-құзыреттіліктер пәндік және педагогикалық құзыреттіліктермен тең дәрежеде бағалануы тиіс екенін атап өткен жөн, өйткені «бағалау жүйесі білім беру бағдарламасының оқыту нәтижелеріне сәйкес келуі керек, яғни іс жүзінде ол қол жеткізілген оқыту нәтижелерін бағалауға бағытталуы тиіс». Алайда тәжірибеде көбінесе «оқыту барысында қалыптасатын дағдылар (когнитивтік, жалпы және практикалық), кәсіби сапалар немесе көзқарастардан гөрі алынған білімдер бағаланады» [6, 85-б.].

Негізгі факторды ескере отырып, болашақ педагогтарды даярлауға арналған білім беру бағдарламаларын жаңартудың бағыттарын айқындаймыз:

1. **Білім беру бағдарламасының мазмұндық, құндылықтық және мотивациялық құрамдастарын жаңарту**, бұл білім алушылардың «оқи білуді үйрену» стратегияларын мақсатты түрде меңгеруіне бағытталады; аталған стратегиялар кешені «Педагогикалық ғылымдар» бағыты түлектерінің кәсіби және әлеуметтік мобильділігін ынталандырады;
2. **Формальды, бейформальды және информальды (өздігінен білім алу) білім беруді интеграциялау және интеграцияланған нәтижелерді тану**;
3. **Студентке бағдарлану және студентке орталықтандыру қағидаттарын іске асыру**, яғни білім алушылардың оқу-кәсіби қызметіндегі қиындықтары мен қажеттіліктерін анықтау және оларды ҮКД-құзыреттіліктер арқылы шешу;
4. **Метаоқытуға (оқи білуді үйренуге) басымдық бере отырып оқыту/оқыту/бағалау үдерісін ұйымдастыру**, метатанымды дамытуға бағытталу (салыстырыңыз: «Өз әлсіз тұстарымызды тиімді анықтап, өзімізді дамытуға мәжбүрлей алу үшін бізге оқи білуді үйрену қажет. Оқуды үйренусіз білім беру тиімсіз» [7, 188-б.]);
5. **Білім беру экожүйесі жағдайында оқыту/оқыту/бағалауды ұйымдастыру және оның бірлескен шығармашылығы**, мұнда «барлық мүдделі тараптардың — білім алушылар

мен оқытушылардан бастап басшылар, жұмыс берушілер және серіктес ұйымдарға дейін — білім беру үдерісін жобалау мен ұйымдастыруға тең қатысуы» көзделеді. Шынайы экожүйелік бірлескен шығармашылық инклюзивтілік, алуан түрлілік, тең мүмкіндіктер және тұрақты даму қағидаттарына негізделеді [8, 52-б.]. Осылайша, сұранысқа ие білім беру экожүйелері — «өмір бойы оқыту/тәрбиелеу/даму үдерісіне қатысатын өзара байланысты және әртүрлі типтегі субъектілердің желілері» болып табылады [8, 57-б.].

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі

1. Қазақстан Республикасының Заңы «Білім туралы». https://adilet.zan.kz/kaz/docs/Z070000319

2. Руководство по разработке образовательных программ в контексте национальной рамки квалификации и потребностей рынка труда. Разработчик - Компания GDSI Limited. 2018 https://kazlogistics.kz/upload/iblock/4a0/4a053cfd3aa484ca831f300a6d4961c9.pdf

3. Десять шагов комплексного обучения : Четырехкомпонентная модель дизайна обучения / Йерун Дж. Г. ван Мариенбор, Пол А. Киршнер. — Пер. с англ. Астана: Zerde Publishing, 2023. - 454 с.

4. Шуиншина Ш.М., Альпеисов Е.А., Туяков Е.А., Ахметова Б.С., Куатбаева Д.Е. О методологических подходах при разработке образовательных программ в системе «школа – вуз» с учетом преемственности // Профессиональное образование в современном мире. 2020. Т. 10, №4. С. 4202–4211. DOI: 10.20 913/2618-7515-2020-4-04

5. Качество образования в российских университетах: что мы поняли в пандемию: Аналитический доклад / науч. ред. Е. А. Суханова, И. Д. Фрумин. Томск: Издательство Томского государственного университета, 2021. – 46 с.

6. Разработка образовательных программ: локальные ответы на глобальные вызовы высшего образования. Монография / Аида Сагинтаева, Айжан Мусина, Алия Сулейменова, Руслан Каратабанов, Кайрат Куракбаев, Дункан Пристли, Нур-Султан: Высшая школа образования Назарбаев Университета, 2021. – 236 с.

7. Фадель Ч., Бялик М., Триллинг Б. Четырехмерное образование: Компетенции, необходимые для успеха: Пер. с англ. М.: Издательская группа «Точка», 2018. - 240 с.

8. Спенсер-Кейс Дж., Лукша П., Кубиста Дж. Образовательные экосистемы: возникающая практика для будущего образования. М.: Издание Московской школы управления СКОЛКОВО и Global Education Futures, 2020

БІЛІМНІҢ ҮЗДІКСІЗДІГІ ЖАҒДАЙЫНДА КӘСІБИ ҚҰЗЫРЕТТІЛІКТЕРДІ ҚАЛЫПТАСТЫРУДЫҢ ЖАҢА БАҒЫТТАРЫ

Тұрғынбаева Б.А.
Педагогика ғылымдарының докторы, профессор
botagul53@mail.ru
Абай атындағы Қазақ ұлттық педагогикалық университеті

Аңдатпа

«Өмір бойы оқу» тұжырымдамасы бұрын тек теориялық ұғым болса, бүгінде ол — кәсіби, сұранысқа ие болып қалудың басты шарты. Технологиялардың жедел дамуы дәстүрлі дипломдардың «жарамдылық мерзімін» қысқартып жатқан тұста, нарыққа икемді шешімдер қажет болды. Дәл осы жерде бейресми білім алу сахнаға шығады. Бұл ұзақ жылдарды қажет етпейтін, бірақ нақты дағдыны қысқа мерзімде меңгеріп, оны құжатпен растауға мүмкіндік беретін білім берудің жаңа форматы. Мақалада бейресми білім берудің бір формасы ретіндегі микробіліктіліктер ж*иналмалы біліктілік* (Stackable Credentials) алудың жолдары оны ресми білімге кіріктіру тетіктері сипатталады.

Түйінді сөздер: үздіксіз білім, ресми және бейресми білім алу, микробіліктілік

Annotation

The concept of" lifelong learning " was previously only a theoretical concept, but today it is the main condition to remain professional and in demand. At a time when the rapid development of technologies was reducing the "shelf life" of traditional diplomas, the market needed more flexible solutions. This is where informal education comes into play. This is a new format of education that does not require long years, but allows you to master a specific skill in a short time and document it. The article describes micro-qualifications as a form of informal education ways to obtain stackable Credentials mechanisms for integrating it into formal education.

Keywords: continuing education, formal and informal education, micro-education

Қазіргі таңда «үздіксіз білім беру», «өмір бойы білім алу» тұжырымдамалары басты орынға шықты. ҚР «Білім туралы» Заңының 24 бабында білім беру қоғамда болып жатқан әлеуметтік-экономикалық өзгерістерге сәйкес білімдер мен дағдылардың қосымша көлемін алу үшін, адамдардың өмір бойы білім алу қажеттіліктерін қанағаттандыруға бағытталғандығы атап көрсетіледі [1].

Үздіксіз білім беру идеясы XX ғасырда, алғаш рет 1968 жылы ЮНЕСКО Бас конференциясының материалдарында қол даныла бастады. Бұл идеяның әмбебап және философиялық маңызы зор, өйткені оның мәні әр адамды үнемі жетілдіруге, шығармашылық және кәсіби дамуға, өмір бойы білімін, дағдылары мен қасиеттерін жаңартуға, демек, бүкіл қоғамның өркен деуіне ықпал етуге мүмкіндік береді. Үздіксіз білім беру (ағылш. lifelong learning) – бұл жеке тұлға мен қоғамның қажеттіліктерін мемлекеттік және қоғамдық институттар жүйесін пайдалану негізінде жүзеге асыру және соған сәйкес өмір бойы жеке тұлғаның білім алу (жалпы және кәсіби) әлеуетін арттыру үрдісі. Бұл жөнінде ғылымда үздіксіз білім беру қажеттілігі ғылым мен техниканың дамуымен, жаңашылдық технологияларды кеңінен қолданумен байланысты деген пікір бар [2].

Үздіксіз білім өмір бойы оқуға деген ұмтылыс көптеген ғасырлар бұрын пай да болған, жаңа білім алу қажеттілігі тура лы ой Киелі кітапта, Құранда және басқа да ежелгі жазбаларда айқын көрініс та уып, бүгінде адамның іс-әрекеттерінің негізгі түрі болып отыр. Әр елдерде және әрқандай хронологиялық кезеңдерде «үздік сіз білім беру» ұғымы әр түрлі термин 20 дермен белгіленген. ЮНЕСКО ақпараты бойынша, бұл ұғымға қатысты 20-ға жуық терминдер қолданылады. Олардың ішінде жалғастырмалы білім (continuing education), қайтадан бастап білім алу (recurrent education), ары қарай білім алу (further education), диплом алғаннан кейінгі білім (postgraduate education), компенсатор лы білім (remedial) және тағы басқалары. АҚШ-та

негізінен «ғұмыр бойғы білім», Англияда «өмір бойы жалғасатын білім», Швецияда «қайта басталған білім» деген термин деп қолданылса, Францияда қолданылатын бұл ұғымның эквиваленті – «перманенттік білім» [3].

Келесі авторлар үздіксіз білім беруді – әр уақытта және кез келген адам үшін ашық жүйе, сондықтан да тұлға дамуының қайнар көзі деп қарастырады. Адам өміріндегі болатын өзгеріс жағдайларында өздігінен білім алып, жаңа білім мен тәжірибе жинақтауға мүмкіндік беретін, ұдайы ынталандырып тұратын үрдіс деп санайды [4] Үздіксіз білім беру жүйесі бұл мемлекеттің әр адамның өз қажеттілігіне сай жалпы және кәсіби білім алуы, тұлғараалық қарым-қатынасқа түсуі, әлеуметтік-мәдени болмысын жетілдіру жолдарының, тәсілдері мен құралдарының біртұтас педагогикалық жүйесі ретінде қарастырылады деген де пікір де бар [5]. Келтірілген пікірлермен толық келісуге болады.

Білім алу тек мектеп немесе университет қабырғасымен шектелмейді. Осыған орай әлемдік еңбек нарығы мен білім беру жүйесі түбегейлі өзгерістерді бастан кешуде. Біз «бір рет алған диплом өмір бойы асырайды» деген кезеңнен өтіп, ***«өмір бойы білім алу»*** (Lifelong learning) дәуіріне қадам бастық. Ал өмір бойы білім алу ***ресми, бейресми*** сияқты құрамалардан тұрады. *Мұндағы* ***ресми білім*****:** мықты іргетас. Біз үйренген дәстүрлі жүйе - ресми білім беру. Бұл - мектеп, колледж және жоғары оқу орындары. Оның басты маңызы - адамның жүйелі ойлау қабілетін қалыптастыру және іргелі ғылыми база беру. Ресми білімнің басты тетігі - мемлекеттік стандарттар мен аккредиттеуден өткен бағдарламалар. Алайда, қазіргі технологиялардың жедел дамуы кезінде тек ресми біліммен шектелу жеткіліксіз. Себебі, университет бағдарламасы 4 жылға есептелсе, технологиялар әр 1-2 жыл сайын жаңарып отырады.

Бейресми білім (Non-formal education) ол тұлғаның жаңа бір әрекет түрлеріне жедел бейімделуін көздейді және соған даярлайды. Бұл ресми жүйеден тыс, бірақ құрылымдалған және мақсатты түрде ұйымдастырылған оқыту процесі. Ол адамдардың кәсіби және тұлғалық дамуына, өмір бойы білім алуына бағытталған. Мұндай білім беру әдетте ерікті түрде жүзеге асады және оқу орындарынан тыс жерлерде ұйымдастырылады.

Негізгі сипаттамалары:

- белгілі бір мақсатқа бағытталған, бірақ ресми білім жүйесіне кірмейді;
- сертификат немесе куәлік берілуі мүмкін, бірақ ол мемлекеттік дипломмен тең емес;
- икемді, қысқа мерзімді, нақты дағдылар мен білімдерге бағытталған;
- жас ерекшелігіне, білім деңгейіне шектеу қойылмайды.

Қолдану аясы:

- қысқа мерзімді курстар (тіл курстары, іт, кәсіпкерлік тренингтер және т.б.);
- қоғамдық ұйымдар ұйымдастыратын оқу бағдарламалары;
- қызметкерлердің біліктілігін арттыру курстары;
- онлайн платформалардағы кәсіби оқыту (coursera, udemy, khan Academy).

Бейресми білім берудің артықшылықтары: *біріншіден* – оның икемділігі және жылдам бейімделу қабілеті. Бұл жүйе еңбек нарығындағы және технологиялық өзгерістердегі үдерістерге дер кезінде жауап бере алады. Оқу бағдарламалары мен курстардың мазмұны сұранысқа сәйкес жедел жаңартылып, нақты кәсіби дағдыларды қалыптастыруға бағытталады.

Екіншіден, бейресми білім беру практикалық бағдарымен ерекшеленеді. Мұндай оқу бағдарламалары көбінесе тәжірибеге сүйенеді және нақты нәтижеге – кәсіби құзыреттер мен қолданбалы дағдыларды игеруге бағытталған. Бұл тәсіл оқытудың тиімділігін арттырып, білім алушының алған білімін тікелей еңбек қызметінде қолдануына мүмкіндік береді.

Үшіншіден, бейресми оқыту жеке уәждеме мен еріктілікке негізделеді. Мұнда білім алу адамның жеке қызығушылығы мен кәсіби қажеттілігінен туындайды. Осы фактор ішкі мотивацияны күшейтіп, оқыту сапасын айтарлықтай жақсартады.

Төртіншіден, бейресми білім беру инклюзивтілік пен қолжетімділікті қамтамасыз етеді. Мұндай форматтар ерекше білім беру қажеттіліктері бар тұлғаларға, егде жастағы адамдарға, сондай-ақ еңбекке қабілеттілігі шектеулі немесе әлеуметтік осал топтарға икемді мүмкіндік ұсынады.

Бесіншіден, бейресми оқыту жұмсақ дағдыларды (soft skills) дамытуда маңызды рөл атқарады. Атап айтқанда, көшбасшылық, коммуникация, командамен жұмыс, сыни және креативті ойлау сияқты әмбебап құзыреттерді қалыптастыруға ықпал етеді.

Бұдан шығатын қорытынды, бейресми білімнің тетігі — икемділік. Егер сізге ертең жұмыста жаңа бағдарламамен жұмыс істеу керек болса, сіз 4 жыл оқымайсыз, 2 апталық интенсивті курс өтесіз. Бұл — нарықтың сұранысына жедел жауап беру құралы.

Өмір бойы білім алу тұжырымдамасының кеңінен таралуы ресми және бейресми білімнің интеграциясын қажет ететін басты факторлардың бірі. XXI ғасырда білім алушы тек студент кезеңінде ғана емес, кәсіби қызмет барысында да жаңа құзыреттерді меңгеруі тиіс. Демек, ресми және бейресми білімді үйлестіру – еңбек нарығының тұрақсыздығына жауап беретін, адам капиталын үздіксіз дамытуға мүмкіндік беретін тиімді стратегия. (1 - Кесте)

Ресми мен бейресми білімнің салыстырмалы талдауы

Критерий	Ресми білім	Бейресми білім
Ұйымдастырушы	Мемлекеттік/жеке мекеме	Жеке ұйымдар, онлайн
Бағдарламаның мазмұны	Стандартталған	Икемді, бейімделген
Мақсатты аудитория	Балалар, жастар	Ересектер, кәсіпкерлер
Бағалау түрі	Емтихан, тест	Қатысу, жобалық жұмыс
Танылуы	Ресми диплом	Кейде ғана танылуы мүмкін

Бұл мақалада қазіргі уақытта ересектер біліміндегі жаңа бағыт бейресми білім берудің бір формасы ретіндегі микробіліктіліктер беру тетіктерін және жолдарына арналған. **Микробіліктілік** (Micro-credentials) **-** бұл белгілі бір тар шеңбердегі дағдыны немесе білімді игергенін растайтын шағын оқу бағдарламасының нәтижесі. Мысалы, толық «Педагог психолог» дипломымен қоса «Кәсіби бағдар беру педагогы» т.б. бағыттар бойынша сертификаттар алу.

Микробіліктілік алудың маңызы: ең алдымен *уақытты үнемдеу***:** 4 жыл оқудың орнына 1-3 ай ішінде нақты жұмысқа қажетті дағдыны меңгеру.

Жеке траекториямен жұмыс: маман өзіне жетіспейтін дағдыларды ғана таңдап оқи алады.

Жұмыс берушілердің сенімі: Қазіргі IT және креативті индустрияда нақты «қолмен істей алатын» дағдылар (Hard skills) дипломнан жоғары бағалану мүмкіндігі бар.

Соңғы жылдары микробіліктіліктер (micro-credentials) мен Stackable Degree моделі жоғары білім беру жүйесінде икемділікті арттыру және оқытуды жекешелендіру тұрғысынан ерекше маңызға ие бола бастады.

Микробіліктілік және жинақталатын дәреже теориясы заманауи білім беру жүйелеріндегі икемділікті арттырудың негізгі тетіктерінің бірі ретінде қарастырылады. Бұл тұжырымдама білім беру үрдісін шағын, дербес аяқталған модульдерге бөлуді және сол модульдердің жиынтығы арқылы толыққа ы академиялық дәрежеге – бакалавр, магистр немесе кәсіби сертификат деңгейіне – қол жеткізуді көздейді.

Теорияның негізгі идеясы – білімді жинақталатын құрылымдық бірліктер (stackable modules) түрінде ұсыну арқылы оқытудың үздіксіздігін және бейімделгіштігін қамтамасыз ету. Қазіргі таңда «stackable credentials» яғни «жиналмалы біліктілік» жүйесі дамып келеді.

Бұл модель студенттер, магистранттар немесе ересек білім алушыларға өз қажеттіліктері мен кәсіби мақсаттарына сәйкес оқу траекториясын дербес қалыптастыруға мүмкіндік береді.

Бүгінде ресми және бейресми білімнің формасы ретіндегі миробіліктіліңтерді ұштастырудың бірнеше тетігі бар. Олар:

Жиналмалы біліктілік (Stackable Credentials): Бірнеше қысқа курстарды жинап, кейін оны жоғары оқу орнында кредит ретінде есептетіп, толық дипломға айналдыру мүмкіндігі.

Цифрлық төсбелгілер (Digital Badges): Әлеуметтік желілерде (LinkedIn) және түйіндемеде көрсетуге болатын виртуалды дәлелдемелер.

Гибридті оқыту (Hybrid Learning): Теорияны онлайн, ал практиканы бетпе-бет (офлайн) өту.

Мұндай тәсіл білім беру жүйесінің икемділігін арттырып, өмір бойы оқытуды (lifelong learning) институционалды деңгейде іске асыруға жағдай жасайды. Сонымен бірге, еңбек нарығының жылдам өзгерістеріне бейімделуге мүмкіндік беріп, жаңа кәсіби бағыттарға көшу процесін жеңілдетеді. Сондықтан микробіліктілік пен жинақталатын дәреже тұжырымдамасы қазіргі білім беру экожүйесін модульдік, дербес және цифрлық форматқа көшірудің теориялық және әдістемелік негізін қалыптастырады.

Бүгінгі күні мемлекетімізде ресми және бейресми білім алуды кіріктіру жолдары қарастырылуда және тәжірибеге ендірілуде. Олардың негізгі бағыттары төмендегідей айқындалуда:

1. *Кредиттер мен сертификаттау жүйесін үйлестіру.* Көптеген жоғары оқу орындары бейресми бағдарламалар нәтижелерін ішінара мойындап, студенттерге академиялық кредиттер (зачет балдары) беруді тәжірибеге енгізіп отыр. Бұл тәсіл бейресми оқыту нәтижелерін ресми оқу жоспарларындағы пәндерге есептеу арқылы академиялық икемділікті арттырады және оқу уақыты мен шығындарын азайтады.

2. *Қашықтықтан оқыту және цифрлық технологиялардың ықпалы.* LMS, MOOC сияқты платформалар ресми және бейресми білім беру арасындағы шекараларды барған сайын жойып келеді. Университеттік бағдарламалардың онлайн форматқа өтуі мен бейресми курстардың электронды сертификаттар (digital badges) арқылы ресми мойындалуы білімнің ашықтығын және қолжетімділігін күшейтті.

3. *Жобалық және тәжірибелік оқыту тәсілдері.* Ресми оқу орындары бейресми секторға тән әдістемелерді –жобалық оқыту, волонтерлік тәжірибе, топтық жұмыс және креативті шешімдер іздеу тәсілдерін – өз бағдарламаларына енгізуде. Бұл үрдіс білім алушылардың метақұзыреттерін, атап айтқанда сыни ойлау, коммуникация және ынтымақтастық дағдыларын дамытуға бағытталған.

4. *Корпоративтік университеттердің рөлі.* Ірі кәсіпорындар мен ұйымдар өз оқу орталықтарын құрып, онда ресми құрылымға ие, сертификатталатын бағдарламалар мен бейресми форматтағы икемді курстарды біріктіруде. Мұндай модельдер кадрлардың үздіксіз кәсіби дамуын қамтамасыз етіп қана қоймай, салалық білімнің жылдам жаңаруына да мүмкіндік береді.

5. *Мемлекеттік қолдау және ынталандыру шаралары.* Көптеген елдер қосымша және үздіксіз білім алуға бағытталған бағдарламаларды институционалдық деңгейде қолдайды. Гранттар, субсидиялар, оқыту купондары және салықтық жеңілдіктер арқылы азаматтардың кәсіби бейімделуін және қайта даярлануын қамтамасыз ету – ұлттық саясаттың маңызды бағытына айналып отыр.

Осылайша ресми, бейресми білім беру қазіргі заманғы білім беру жүйесінің бірін-бірі толықтыратын ажырамас элементтері болып табылады деуге болады. Ресми білім іргелі теориялық негіздер мен әлеуметтік тұрғыда танылған құжаттарды (аттестат, диплом) қамтамасыз етсе, бейресми және информальды оқыту түрлері кәсіби әрі тұлғалық дамудың динамикасын күшейтіп, жылдам өзгеретін ортада қажетті дағдыларды жедел меңгеруге жағдай жасайды.

Жаһандану мен цифрландыру дәуірінде ресми білім берумен шектелу жеткіліксіз. Қысқа мерзімді курстар, корпоративтік тренингтер, онлайн-платформалар және кәсіби тәжірибе сияқты бейресми және бейресми арналарды ресми мойындау – үздіксіз білім беру мәдениетін орнықтырудың маңызды шарты. Мұндай интеграция білім алушыға икемді әрі жекелендірілген оқу траекториясын қалыптастыруға, нарық сұранысына сәйкес құзыреттерді меңгеруге мүмкіндік береді. Сонымен қатар, бейресми білім нәтижелерін сертификаттау және цифрлық верификациялау (мысалы, микробіліктіліктер мен blockchain негізіндегі құзыреттерді растау) білім сапасын бақылауды жеңілдетіп, ашықтықты қамтамасыз етеді.

Интеграцияланған білім беру жүйесі тек жеке тұлғаның кәсіби дамуын қамтамасыз етіп қана қоймайды. Ол еңбек нарығында бәсекеге қабілеттілікті арттыруға, ұлттық адами капиталды дамытуға, инновациялық экономиканы жетілдіруге және қоғамдағы әлеуметтік әділдікті нығайтуға ықпал етеді. Микробіліктіліктер мен *stackable degree* үлгілері бұл үрдістің нақты құралына айналып, университеттер мен білім беру ұйымдарының жаңа институционалдық модельдерді қабылдауына түрткі болуда.

Қорытындылай келе, заманауи маманның бейнесі — бұл ресми білімнің тереңдігі мен бейресми білімнің икемділігін ұштастырған тұлға. Ресми білім сізге «база» берсе, микробліліктіліктер сізді «бәсекеге қабілетті» етеді. Тоқтаған адам емес, үздіксіз ізденген адам ғана табысқа жетеді.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:

1. ҚР «Білім туралы» Заңы. 2007 жыл, 27 шілде

2.Warner K. Schaie, Sherry L. Willis. Handbook of the Psychology of Aging. Academic Press, 2010. – 419 p.

3. Онушкин Е.В. Непрерывное профессиональное образование взрослых во Франции. – М., 2005. – С. 190.

4. Zhandarbek Ermekovich Imanchiyev and Guldana Sarsenbaikyzy Shaumen. Professionally-significant Features of Master's Studies Graduates of Social Specialities and the Model of Their Formation //Middle-East Journal of Scientific Research. – 2013. – 17 (2). – PP.177-187. [

5. Sovetkanova D., Turgunbayeva B., Innovative methods and technologies of training specialists in the conditions of postgraduate pedagogical education //International Journal of Emerging Techologies in Learning. – 2021. – Vol.16, Issue 19. – PP.109-123.

ӘОЖ 378.1

ҚАЗІРГІ БІЛІМ БЕРУ МОДЕЛІ: ПЕДАГОГИКА ҒЫЛЫМЫНДАҒЫ МӘСЕЛЕЛЕР МЕН ДАМУ ЖОЛДАРЫ

Қожаева С.К.
kozaevasanim@gmail.com
п.ғ.к., доцент педагогика және психология кафедрасы, Астана халықаралық университеті,Астана қаласы

Аңдатпа

Бұл мақалада заманауи білім беру моделінің табысты дамуының кепілі – заман талабына жауап беруге қабілетті біртұтас, икемді және бейімделгіш жүйені құру. Бұл білім беру процесінің барлық қатысушыларының: мұғалімдердің, студенттердің, ата-аналардың, мемлекеттік қызметкерлердің, ғылыми қауымдастықтың үйлесімді күш-жігерін талап етеді. Бұл күш-жігердің синергетикасы жеке тұлғаны жан-жақты дамытуға, бәсекеге қабілетті мамандарды дайындауға, белсенді азаматтарды дамытуға қолайлы білім беру ортасын жасауды сөз етеді.

Түйінді сөздер: біртұтас, икемді және бейімделгіш жүйе, оқу-тәрбие процесін дараландыру, әмбебап құзіреттіліктер, иммерсивті білім беру орталарын құру, оқытуды жекелендіру

Аннотация

В данной статье рассматривается, что ключом к успешному развитию современной образовательной модели является создание единой, гибкой и адаптивной системы, способной отвечать современным требованиям. Это требует скоординированных усилий всех участников образовательного процесса: учителей, учащихся, родителей, государственных служащих и научного сообщества. Синергия этих усилий предполагает создание образовательной среды, способствующей всестороннему развитию личности, подготовке конкурентоспособных специалистов и воспитанию активных граждан.

Ключевые слова: Единая, гибкая и адаптируемая система, индивидуализация образовательного процесса, универсальные компетенции, создание иммерсивной образовательной среды, персонализация обучения.

Annotation

This article discusses how the key to the successful development of a modern educational model is the creation of a unified, yet flexible and adaptive system capable of meeting modern requirements. This requires the coordinated efforts of all participants in the educational process: teachers, students, parents, government officials, and the scientific community. The synergy of these efforts entails the creation of an educational environment that fosters comprehensive personal development, the training of competitive professionals, and the cultivation of active citizens.

Key words: A unified, flexible, and adaptable system, individualization of the educational process, universal competencies, creation of an immersive educational environment, personalization of learning.

Қазіргі білім беру парадигмасы педагогикалық тәсілдерді қайта қарауды талап ететін көптеген қиындықтардың қысымында. Негізгі қиындықтар ақпарат бұрынғыдан да қолжетімді және оның көлемі экспоненциалды түрде өсіп келе жатқан жылдам өзгеретін әлемге бейімделу қажеттілігінен туындайды. Бұл білім беру жүйесіне білім беруге емес, сыни тұрғыдан ойлау дағдыларын, ақпаратты өз бетінше іздеу мен талдауды және өмір бойы білім алу қабілетін дамытуды талап етеді.

Оқу-тәрбие процесін дараландырудың да маңызы зор. Орташа білім алушыға бағытталған дәстүрлі модель барған сайын тиімсіз болып барады. Заманауи педагогикалық шешімдер икемді оқыту жолдарын және жекелендірілген оқыту әдістерін ұсына отырып, оқушылардың қажеттіліктерін, қабілеттерін және қызығушылықтарының алуан түрлілігін қамтамасыз етуі керек. Онлайн платформалар, бейімделген оқыту жүйелері және геймификация құралдары сияқты технологиялық инновациялар оқу процесін интерактивті және тартымды ете отырып, осы мақсатқа жетудің жаңа мүмкіндіктерін ұсынады. [1].

Тағы бір мәселе – өскелең ұрпақты жоғары мамандандырылған білімдерден гөрі әмбебап құзіреттіліктер сұранысқа ие қоғамдағы өмірге дайындау: коммуникативті дағдылар, командалық жұмыс, күрделі мәселелерді шешу, шығармашылық және бастамашылық. Педагогтар өз назарын тек материалды меңгеруден, осы дағдыларды дамытуға, жобалық оқытуға, талқылауға және мәселені бірлесіп шешуге қолайлы жағдай жасауға аударуы керек.

Осы мәселелердің көпшілігінің шешімін құзыреттілікке негізделген әдісті жүзеге асыруда табуға болады, мұнда студенттердің алған білімдері мен дағдыларын практикада қолдануға дайындығын дамыту басты мақсат болып табылады. Бұл білім беру мазмұнын, бағалау әдістерін және білім бұлағынан білім беру үдерісінің тәлімгері мен көмекшісіне айналған мұғалімнің рөлін қайта қарауды талап етеді. Кәсіби қоғамдастықпен және ата-аналармен белсенді араласу қолдаушы және тәрбиелік білім беру ортасын құруда маңызды рөл атқарады.

Заманауи білім беру моделін дамыту цифрлық технологияларды белсенді енгізусіз мүмкін емес. Олар мұғалімдердің құралдарын байытып қана қоймайды, сонымен қатар 21 ғасырдың басты құзыреті болып табылатын оқушылардың цифрлық сауаттылығын дамытуға ықпал етеді. Виртуалды шындық, толықтырылған шындық, үлкен деректер — осы және басқа да технологиялар — иммерсивті білім беру орталарын құру, өнімділік деректерін талдау негізінде оқытуды жекелендіру, қашықтықтан және аралас оқытуды ұйымдастыру үшін бұрын-соңды болмаған перспективаларды ашады. Дегенмен, технологияны тек технология үшін біріктіріп қана қоймай, оқушылардың сыни ойлауы мен шығармашылық әлеуетін дамытуға баса назар аудара отырып, нақты педагогикалық мақсаттарға жету үшін оны мазмұнды пайдалану маңызды. [2].

Тағы бір перспективті бағыт – дараланған білім беру жолдарын құруды көздейтін дербестендірілген оқытуды дамыту. Бұған бейімделу жүйелерін қолдану, оқушылардың жеке ерекшеліктерін бағалау, оларға тақырыптарды, форматтарды және оқу қарқынын таңдау мүмкіндігін беру арқылы қол жеткізіледі. Бұл тәсіл әр оқушының ерекше қажеттіліктері мен мүмкіндіктерін ескере отырып, оның әлеуетін барынша арттырады. Дербестендіруді табысты жүзеге асыру үшін сонымен қатар оқушылардың ұзақ мерзімді перспективада оқуын тиімді басқаруға мүмкіндік беретін өзін-өзі реттеу және өзін-өзі тәрбиелеу дағдыларын дамытуға назар аудару қажет.

Бірдей маңызды аспект мұғалім рөлін өзгерту болып табылады. Қазіргі білім беру жағдайында олар білімнің жалғыз көзі емес, ақпарат әлемінде тәлімгер, көмекші және бағыт-бағдар беруші болып табылады. Мұғалімдер студенттерге деректер тасқынын шарлауға, сыни тұрғыдан ойлау дағдыларын дамытуға және ақпаратты өз бетінше іздеуге және талдауға үйренуге көмектесуі керек. Бұл мақсатқа жету үшін мұғалімдер өздерінің кәсіби құзыреттілігін үнемі жетілдіріп, оқытудың жаңа әдістерін меңгеріп, өмір бойы білім алуға және өзін-өзі дамытуға дайын болуы керек, бұл білім беру мекемелері мен мемлекет тарапынан тиісті қолдауды қажет етеді [3].

Енді осы талданған «Қазіргі білім беру парадигмасының міндеттерінің» моделін ұсынайық (сурет-1).

Сурет-1

Осы қиындықтардың контекстінде ең перспективалы шешімдердің бірі оқытудың мазмұны мен әдістерін түрлендіру болып табылады. Акцент пассивті ақпаратты алудан белсенді білімді құруға ауысуы керек. Бұл жобалық оқытуды, проблемалық оқытуды, кейс-стадилерді және тәуелсіз зерттеуге, шығармашылық ізденіске және алынған білімді іс жүзінде қолдануға ынталандыратын басқа әдістерді кеңінен қолдануды талап етеді. Пәнаралық байланыстарды біріктіру, тар мамандандырудан ерте бас тарту және жұмсақ дағдыларды дамыту - қарым-қатынас, топтық жұмыс, сыни ойлау - қазіргі әлемнің күрделілігіне дайындықтың ажырамас бөлігі болып табылады. [4].

Сонымен, қорыта айтқанда қазіргі білім беру кеңістігі – педагогикалық тәсілдер туралы үнемі ізденіс, тәжірибе, ой толғау алаңы. Заманауи білім беру моделінің табысты дамуының кепілі – заман талабына жауап беруге қабілетті біртұтас, бірақ икемді және бейімделгіш жүйені құру. Бұл білім беру процесінің барлық қатысушыларының: мұғалімдердің, студенттердің, ата-аналардың, мемлекеттік қызметкерлердің, ғылыми қауымдастықтың үйлесімді күш-жігерін талап етеді. Бұл күш-жігердің синергетикасы жеке тұлғаны жан-жақты дамытуға, бәсекеге қабілетті мамандарды дайындауға, белсенді азаматтарды дамытуға қолайлы білім беру ортасын жасайды.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:

1. Педагогтің кәсіби стандарты. «Атамекен» Қазақстан Республикасы Ұлттық кәсіпкерлер палатасының Басқарма төрағасының 2017 жылғы 8 маусымдағы №133 бұйрығына қосымша.

2. Колумбаева Ш. Ж., Кожаева С. К., Сарсенбаева Б. Г., Кударова Н. А., Попандопуло А. С. Тревожность и саморегуляция у первокурсников в условиях обучения в вузе. ВЕСТНИК Торайгыров университета. Педагогическая серия.№ 1 (2025) г.Павлодар.

3. Вербицкий А.А. Активное обучение в высшей школе: Контекстный подход: методическое пособие. – М.: Высшая школа. – 1991. – 207 с.

4. Креативная педагогика. Методология, теория, практика / под. ред. д.т.н., проф. В.В. Попова, акад. РАО Ю.Г. Круглова. - 3-е издание. М.: Бином. Лаб. знаний, 2015, - 319 стр.

УДК 372.881.1

СОЦИАЛЬНЫЕ СЕТИ КАК ИННОВАЦИОННАЯ МЕТОДИЧЕСКАЯ МОДЕЛЬ ОБУЧЕНИЯ ИНОСТРАННОМУ ЯЗЫКУ ЦИФРОВОГО ПОКОЛЕНИЯ

Сатова Сымбат Сайрановна
satov76zko@gmail.com
Студент 4 курса, филологический факультет, Западно-Казахстанский университет имени М. Утемисова, Уральск, Казахстан

Научный руководитель
Утемисова Эльмира Климовна
moka_1970@mail.ru
Магистр педагогических наук, старший преподаватель образовательной программы по подготовке учителей иностранных языков и литературы
Западно-Казахстанский университет имени М. Утемисова, Уральск, Казахстан

Аннотация

В статье социальные сети рассматриваются как методическая модель обучения иностранному языку цифрового поколения. Показано, что цифровая среда стала естественным пространством повседневного контакта обучающихся с иностранной речью и может использоваться не только как дополнительный ресурс, но и как организованная форма учебной работы. Раскрываются особенности цифрового поколения, роль социальных сетей в формировании языковой среды, а также принципы, этапы и педагогические условия их включения в занятия по иностранному языку. Отмечается, что при грамотной педагогической организации короткие видео, посты, комментарии и другие форматы цифрового контента способствуют развитию лексических навыков, аудирования, говорения и учебной мотивации.

Ключевые слова: обучение иностранному языку, цифровое поколение, социальные сети, методическая модель, цифровой контент, учебная мотивация, лексические навыки, коммуникативные навыки.

Annotation

The article considers social networks as a methodological model for teaching a foreign language to the digital generation. It is shown that the digital environment has become a natural space of everyday contact with foreign-language speech and can be used not only as an additional resource but also as an organized form of educational work. The paper describes the features of the digital generation, the role of social networks in creating a language environment, as well as the principles, stages and pedagogical conditions for their integration into foreign language classes. It is emphasized that, when pedagogically organized, short videos, posts, comments and other types of digital content contribute to the development of vocabulary, listening, speaking and learning motivation.

Key words: foreign language teaching, digital generation, social networks, methodological model, digital content, learning motivation, vocabulary skills, communicative skills.

Введение

Современное обучение иностранному языку развивается под влиянием цифровой среды, в которой подростки и молодёжь ежедневно взаимодействуют с короткими видео, сторис, мемами, комментариями и другими онлайн-форматами. В этих условиях иностранный язык воспринимается не только как учебный предмет, но и как часть повседневного опыта. По этой причине социальные сети целесообразно рассматривать не как случайное дополнение к уроку, а как продуманную методическую модель.

Цель статьи состоит в раскрытии возможностей социальных сетей как методической модели обучения иностранному языку цифрового поколения. Для её достижения поставлены

две задачи: рассмотреть теоретические основания использования социальных сетей в обучении иностранному языку цифрового поколения и описать принципы, этапы и педагогические условия их применения в учебном процессе.

Объектом статьи является процесс обучения иностранному языку представителей цифрового поколения, предметом — методическая организация использования социальных сетей в обучении иностранному языку. В работе использованы анализ и обобщение научной литературы, сопоставление возможностей цифровых платформ, интерпретация данных опроса обучающихся, а также систематизация и моделирование. Новизна статьи связана с рассмотрением социальных сетей как целостной методической модели, объединяющей содержание, формы работы и ожидаемые результаты. Практическая значимость определяется возможностью применять предложенные положения при подготовке занятий по иностранному языку в школе, на языковых курсах и в системе дополнительного образования.

1. Социальные сети в обучении иностранному языку: теоретическая основа

1.1. Цифровое поколение как участник учебного процесса

В современной образовательной среде особое внимание уделяется особенностям цифрового поколения. Для подростков и молодёжи интернет, мобильные приложения, видеоконтент и социальные сети стали привычной частью повседневной жизни. Через экран происходит общение, поиск информации, отдых и знакомство с новыми знаниями. Вследствие этого меняется и восприятие учебного материала. Иностранный язык всё чаще встречается не только в учебнике, но и в коротких роликах, подписях, комментариях и визуальных образах.

Одной из характерных черт цифрового поколения является высокая скорость восприятия информации. Длинное объяснение без наглядности усваивается сложнее, чем краткий и динамичный материал, в котором сразу заметны смысл, эмоция и практическое применение. Меняется прежде всего способ включения в материал. Интерес возникает быстрее, если информация подана в близкой и понятной форме.

Для преподавания иностранного языка это особенно важно, поскольку язык связан с общением, интонацией, контекстом и смыслом. Когда материал остаётся слишком формальным и оторванным от живой коммуникации, он нередко воспринимается как обязательный, но внешний по отношению к реальной жизни. Когда же язык появляется в привычной цифровой среде, новые слова и выражения связываются с конкретной ситуацией, эмоцией и темой общения, а усвоение становится более осмысленным.

Не менее значима и потребность в интерактивности. Современному обучающемуся недостаточно только читать и слушать. Возникает стремление отвечать, обсуждать, выбирать, сравнивать и создавать собственный продукт. В этих условиях особенно важно не просто учитывать цифровые привычки обучающихся, а грамотно включать их в структуру урока. Это позволяет рассматривать цифровое поколение не как проблему традиционного обучения, а как участника нового образовательного процесса, для которого форма подачи материала становится значимой частью методики [3; 6].

1.2. Социальные сети как часть повседневной языковой среды

Социальные сети сегодня занимают особое место в жизни подростков и молодёжи. Они давно перестали быть только пространством развлечения. Через них просматриваются новости, обсуждаются события, формируется круг интересов, а вместе с этим происходит постоянный контакт с иностранным языком. Английские слова встречаются в названиях аккаунтов, подписях, коротких видео, мемах, комментариях и рекламных сообщениях. Часто это происходит без специальной учебной установки, однако именно регулярность делает такое языковое воздействие заметным.

В обычной учебной ситуации новое слово часто вводится через список или отдельное упражнение. В цифровой среде оно появляется вместе с образом, интонацией, действием и эмоциональным оттенком. За счёт этого оно воспринимается не как изолированная единица, а как часть живого сообщения. Особенно ясно это проявляется в коротких видеороликах, где смысл передаётся одновременно через звук, изображение, мимику и ситуацию.

Социальные сети создают и ощущение актуальности языка. Учебный материал может восприниматься как правильный, но несколько отдалённый от реального общения. Контент цифровых платформ, напротив, показывает язык в движении. Через него можно увидеть, какие слова действительно используются, как звучит живая речь и какие выражения характерны для неформальной коммуникации. Это делает иностранный язык не только объектом изучения, но и частью современной реальности.

При грамотном отборе социальные сети становятся источником современных речевых моделей, актуальной лексики и живых коммуникативных ситуаций. Они поддерживают интерес к иностранному языку и создают условия для постоянного, пусть и неформального, контакта с речью [4; 7].

2. Социальные сети как методическая модель обучения иностранному языку

2.1. Социальные сети как не просто ресурс, а организованная модель обучения

Социальные сети уже трудно рассматривать только как источник дополнительных материалов для урока. Их роль шире. Они могут выступать продуманной методической моделью, в которой соединяются цель, содержание, форма подачи материала и ожидаемый результат. Такой подход особенно важен в работе с цифровым поколением, поскольку учебный процесс начинает опираться на ту среду, в которой обучающиеся действительно живут и воспринимают информацию каждый день.

Под методической моделью понимается не отдельный приём и не разовый показ ролика на уроке, а система, в которой цифровой контент подбирается осознанно, включается в структуру занятия и помогает решать конкретные учебные задачи. В этом случае короткое видео, пост, мем или комментарий становятся материалом для работы с лексикой, аудированием, речевыми образцами, культурными реалиями и коммуникативными ситуациями.

Особая ценность социальных сетей состоит в том, что они дают язык в живом движении. В учебнике слово часто закреплено в одном контексте, а в цифровой среде оно звучит в реплике блогера, подписи к видео, шутке или комментарии. Это делает восприятие более естественным и помогает приблизить учебную ситуацию к настоящему общению.

Однако сама по себе цифровая среда ещё не обеспечивает учебного эффекта. При бессистемном использовании материал легко остаётся на уровне развлечения. Социальные сети начинают работать как методическая модель только тогда, когда их применение подчинено логике урока, связано с темой, уровнем владения языком и речевой задачей [1; 5].

2.2. Принципы и содержание использования социальных сетей на занятии

Чтобы социальные сети действительно выполняли учебную функцию, их использование должно строиться на понятных методических принципах. Прежде всего важен принцип педагогической целесообразности. Цифровой материал подбирается не потому, что он популярен, а потому, что помогает развивать определённый навык. Один материал может использоваться для введения лексики, другой — для работы с произношением, третий — для обсуждения темы и развития устной речи.

Следующий принцип — доступность. Контент должен соответствовать возрасту обучающихся, их уровню владения языком и теме занятия. Не менее важен принцип аутентичности, поскольку социальные сети позволяют видеть язык в реальной среде, с живой интонацией и современными выражениями. Однако эта аутентичность требует осторожного отбора, так как не всякий реальный материал уместен для урока.

Существенное значение имеет и принцип активности обучающихся. Цифровой формат особенно эффективен тогда, когда просмотр или чтение переходят в действие: ответ, комментарий, сравнение, обсуждение или создание собственного высказывания.

Для работы могут использоваться разные типы цифрового материала. Короткие видеоролики удобны для введения и закрепления лексики, работы с интонацией и пониманием основного смысла. Посты и подписи подходят для анализа небольших текстов. Комментарии помогают показать живую реакцию и модели неформального общения. Мемы могут использоваться как средство включения в тему и интерпретации культурного контекста. Более длинные видео на YouTube полезны для аудирования и обсуждения сложных тем [8; 9].

2.3. Этапы работы с цифровым контентом и педагогические условия эффективности

Работа с социальными сетями становится наиболее результативной при поэтапной организации. Первый этап является подготовительным. На нём задаются тема, цель и установка на восприятие материала. Перед просмотром видео или чтением поста полезно предложить определить тему по заголовку, кадру или ключевым словам, вспомнить знакомую лексику и предположить содержание.

Второй этап связан с непосредственным знакомством с контентом. Важно, чтобы просмотр или чтение не были слишком общими. Внимание обучающихся следует направлять на поиск слов, выражений, смысловых опор, эмоциональных реакций и речевых моделей. При работе с видео необходимо учитывать не только слова, но и интонацию, темп речи, жесты и визуальные подсказки.

Третий этап составляет анализ. Именно он переводит цифровой материал из развлекательной плоскости в учебную. На этом этапе рассматриваются значения новых слов, особенности употребления фраз, смысл реплик, культурные детали и эмоциональные оттенки текста. Здесь же устанавливается связь с темой занятия.

Четвёртый этап — речевая практика. После просмотра и анализа обучающимся необходимо использовать материал в собственной речи: отвечать на вопросы, кратко пересказывать, обсуждать, составлять комментарий, продолжать диалог, придумывать подпись к ролику или создавать мини-пост.

Эффективность такой работы обеспечивается рядом педагогических условий. Необходим тщательный отбор контента: он должен быть понятным, актуальным, этически уместным и соответствовать учебной задаче. Важна чёткая организация деятельности, поскольку без конкретного задания даже интересный ролик легко превращается в фоновый просмотр. Существенную роль играет и развитие критического отношения к цифровому контенту, когда обучающийся учится замечать качество информации, речевую уместность и коммуникативную цель материала. При таком подходе социальные сети становятся современной и рабочей методической моделью обучения иностранному языку [2; 10].

Заключение

Рассмотрение темы показало, что социальные сети уже нельзя воспринимать только как фоновую часть повседневной жизни подростков и молодёжи. В образовательном контексте они способны выполнять более значимую роль и становиться полноценной методической опорой в обучении иностранному языку. Это связано с тем, что именно в цифровой среде обучающийся чаще всего сталкивается с живой речью, актуальной лексикой, естественными коммуникативными ситуациями и привычными форматами подачи информации.

Было отмечено, что особенности цифрового поколения напрямую влияют на характер восприятия учебного материала. Внимание легче удерживается там, где есть динамика, визуальная опора, эмоциональная включённость и возможность реакции. На этом фоне социальные сети оказываются особенно ценными, поскольку соединяют языковой материал с реальной медиасредой, знакомой обучающимся.

Педагогическая ценность социальных сетей раскрывается только при чёткой организации работы. Наибольший эффект достигается тогда, когда цифровой контент отбирается осознанно, включается в структуру занятия, проходит через этапы восприятия, анализа и речевой практики и подчиняется конкретной учебной задаче. В этом случае короткие видео, посты, комментарии и другие форматы начинают работать как средство развития лексики, аудирования, говорения и учебной мотивации.

Социальные сети могут рассматриваться как современная методическая модель обучения иностранному языку цифрового поколения. Их использование позволяет соединить привычную цифровую среду с образовательными целями, сделать языковой материал более живым, актуальным и практически значимым.

Список используемой литературы

1. Азимов, Э. Г. Новый словарь методических терминов и понятий (теория и практика обучения языкам) / Э. Г. Азимов, А. Н. Щукин. — М. : ИКАР, 2009. — 448 с.
2. Гальскова, Н. Д. Современная методика обучения иностранным языкам : пособие для учителя / Н. Д. Гальскова. — М. : АРКТИ : ГЛОССА, 2000. — 165 с.
3. Гальскова, Н. Д. Теория обучения иностранным языкам. Лингводидактика и методика : учеб. пособие для студ. учреждений высш. проф. образования / Н. Д. Гальскова, Н. И. Гез. — 7-е изд., стер. — М. : Академия, 2013. — 336 с.
4. Новые педагогические и информационные технологии в системе образования : учеб. пособие для студ. пед. вузов и системы повыш. квалиф. пед. кадров / Е. С. Полат, М. Ю. Бухаркина, М. В. Моисеева, А. Е. Петров ; под ред. Е. С. Полат. — М. : Академия, 2002. — 272 с.
5. Соловова, Е. Н. Методика обучения иностранным языкам : базовый курс лекций : пособие для студентов пед. вузов и учителей / Е. Н. Соловова. — М. : Просвещение, 2002. — 239 с.
6. Сысоев, П. В. Информационные и коммуникационные технологии в лингвистическом образовании : учеб. пособие / П. В. Сысоев. — М. : Книжный дом «ЛИБРОКОМ», 2013. — 264 с.
7. Digital 2025: Kazakhstan [Электронный ресурс]. — URL: https://datareportal.com/reports/digital-2025-kazakhstan (дата обращения: 26.03.2026).
8. Fostering Learning Experiences on YouTube [Электронный ресурс]. — URL: https://www.youtube.com/howyoutubeworks/learning/ (дата обращения: 26.03.2026).
9. Global Education Monitoring Report 2023: Technology in Education [Электронный ресурс]. — URL: https://www.unesco.org/gem-report/en/publication/technology (дата обращения: 26.03.2026).
10. Smart solutions for every education campaign: Digital Marketing for Education | TikTok for Business [Электронный ресурс]. — URL: https://ads.tiktok.com/business/en/industries/education (дата обращения: 26.03.2026).

UDC:372.3:37.0,91

TEACHER SKILLS IN THE MODERN EDUCATION ECOSYSTEM: PIRLS RESEARCH AS A SUCCESS FACTOR

Raupova Sojida Abduvaitovna
sojidaraupova38@gmail.com
Senior Lecturer of the Department of Primary Education,
Termiz State Pedagogical Institute
Termiz, Uzbekistan

Abstract

Today, education has become not just a place to impart knowledge, but a complex and constantly evolving ecosystem. At the center of this ecosystem is a teacher who does not stop working on himself, keeping up with the times. Especially within the framework of the PIRLS international program, which assesses the level of reading and comprehension of text by primary school students, improving the quality of education requires a completely new approach from teachers. This article highlights the connection between the modern educational ecosystem, the professional skills of teachers and the international PIRLS (Progress in International Reading Literacy Study) assessment program. The article is prepared in a popular scientific style.

Keywords: PIRLS, educational ecosystem, reading literacy, professional development, methodology, modern teacher.

The modern educational ecosystem is a combination of digital technologies, creative environments and interactive methods. In such an environment, the teacher's task is not only to transmit information, but also to guide the student to think independently and analyze information. PIRLS studies examine this very aspect - the student's ability to grasp the meaning of the text, draw conclusions from it, and apply it in life. PIRLS (Progress in International Reading Literacy Study) is an international study aimed at assessing the reading and comprehension skills of primary school students (usually 4th grade). It is not just a competition to see who can read the fastest, but a complex system that measures how deeply a child can understand the information contained in the text. PIRLS compares the level of text comprehension of primary school students in different countries of the world, as well as identifies differences in reading literacy between national education systems. According to the international dictionary of the study, “reading literacy” is the ability of a student to understand and respond to information presented in text form, to correctly use the information he has read throughout his life, and to increase his knowledge and capabilities. The basis of reading literacy in PIRLS is the formation of reading skills necessary for full work with texts. These include the ability of the student to find and distribute the necessary information, draw conclusions from a certain part of the text, interpret the actions of the main characters, and confirm the preliminary analysis of text samples and text structure. In the PIRLS study, students are presented with two types of text: literary text and informational text. Therefore, students' knowledge is assessed based on the following two criteria:

1. Reading in order to acquire literary reading skills.
2. Reading in order to assimilate and use information.

The following skill descriptions are established for reading in order to acquire literary reading skills:

- highlighting specific parts of the text and using them to express simple conclusions;
- showing the relationships between events;
- determining the general idea of the text;
- revealing the elements of the text structure;
- explaining the behavior of the characters;
- comparing and contrasting the actions and feelings of the characters of the work;

- conducting a primary analysis of the features of the language tools used in the text;
- understanding the main idea of the text, identifying and summarizing hidden information;
- answering questions in the text by explaining the main characteristics of the characters, their aspirations and feelings;
- justify answers with examples from the text.

The following skill descriptions are established for reading for the purpose of assimilation and use of information:

- identify and describe the evidence presented in the text;
- isolate the sentence that embodies the necessary information;
- use the information obtained to explain the conclusions;
- draw conclusions in accordance with the information clearly presented in the text;
- analyze different parts of the text and isolate the necessary information;
- identify the information hidden in the text;
- express conclusions based on the semantic relationships between individual sentences in the text; - explain the content of the text;
- use different types of texts and determine separate descriptions; - understand and justify complex information in different parts of the text;
- evaluate and explain the significance of specific and ambiguous elements to understand the information in the text;
- summarize information from different texts based on materials that include texts, maps, illustrations, diagrams and pictures.

As can be seen from the skill descriptions established in the PIRLS study, students not only understand the text, but also develop the ability to understand the information provided in the text and express their personal attitude to it, to correctly use the information they have received throughout their lives, and to increase their knowledge and capabilities.

The following is a detailed description of the main components of the PIRLS study and its reading literacy criteria:

This international assessment system examines students' reading experience in two main areas: 1. Literary experience: The ability of a student to read literary texts and feel the images, development of events, and the author's idea in them. 2. Information acquisition and use: The ability to extract the necessary facts from scientific, popular or informative texts and analyze them.

In the PIRLS methodology, a student's ability to work with text is assessed through 4 main processes. Directly identifying facts, dates, or names in the text. Connecting two or more pieces of information in the text and making a conclusion that is visible on the surface of the text. Understanding the general content of the text, explaining the reasons for the actions of the characters. Understanding why the author chose this particular word, and critically evaluating the form, language, and content of the text.

Why is this system considered the "gold standard" in world education? Different countries can see the achievements and shortcomings of their education systems at the global level. Based on the results of the research, the content of textbooks and teaching methods are updated. Grade 4 is the period when a child moves from learning to read to the stage of "learning by reading." If literacy is not formed during this period, it will be difficult to master subsequent subjects. In the lesson, not only simple questions like "Who?", "When?", but also analytical questions like "Why?", "What would you do if you were the hero?". To form the skill of working not only with textbook texts, but also with diagrams, maps, advertisements and electronic texts. To teach the student to express his personal attitude to the text and justify it. PIRLS is not just a test, it is a means of educating the student as a person who thinks, analyzes and can find the right way in the ocean of information. A teacher's professional development is not just about getting a diploma or attending advanced training courses, but a complex and systematic process that lasts a lifetime. In modern education, if a teacher stops working on himself, the knowledge he imparts also becomes outdated. A modern teacher must not only know their subject, they must also know how to effectively organize a lesson. This includes: Interactive methods: Transforming students from passive listeners to active participants. Preparing

for international assessments: Creating lesson plans based on the requirements of programs such as PIRLS, TIMSS or PISA. Differentiated learning: Approaching each student in the class based on their abilities and level of mastery.

To achieve success, the teacher must continue the following "Development Chain": Mastering new theories and methods. Testing the acquired knowledge in practice, during the lesson. What was the result? Did the students understand? Sharing the achievements with colleagues (holding master classes).

The teacher of the future is not just a "living encyclopedia" that provides information, but a navigator (facilitator) guiding the student in a complex digital and social environment. As technology develops, the teacher's role is changing from memorizing facts to analyzing and applying them. The teacher of the future is not afraid of technology, but rather uses it effectively:

• Artificial Intelligence (AI): Using it as an assistant in preparing lesson plans and analyzing student knowledge.

• VR/AR (Virtual and Augmented Reality): "Traveling" to ancient cities in a history class or conducting safe lab experiments in a chemistry class. • Gamification: Keeping students motivated by turning the learning process into an engaging game.

A teacher's professional growth is directly reflected in the results of the student. In the lessons of a developing teacher, students not only gain knowledge, but also learn to think logically, solve problems, and most importantly, learn.

No matter how much technology develops, the role of the teacher will not disappear. Only his role will change. The future teacher is a creative person who can find a way into the heart of the child, make him think, and be open to innovations.

"A good teacher explains. A great teacher shows. A great teacher inspires." — William Ward

References

1. Assessment of students' literacy in natural sciences in international studies (Methodological guide for teachers, methodologists and specialists in the natural sciences), State Inspectorate for Quality Control of Education under the Cabinet of Ministers of the Republic of Uzbekistan, Ministry of Public Education, National Center for International Studies on the Assessment of the Quality of Education, Tashkent, 2019, 112 pages.

2. OECD (2016), PISA 2015 Results (Volume I): Excellence and Equity in Education, PISA, OECD Publishing, Paris,
http://dx.doi.org/10.1787/9789264266490-en

3. Collection of test tasks TIMSS. – JSC "Information and Analysis Center": Astana, 2016 - 175 pages.https://en.wikipedia.org/wiki/International_Association_ for_the_Evaluation _of_ Educational Achievement

4. 2017 International Association for the Evaluation of Educational Achievement (IEA) TIMSS 2019 Assessment Frameworks Ina V.S. Mullis and Michael O. Martin, Editors.

5. Mullis, I.V.S., Martin, M.O., Goh, S., & Cotter, K. (Eds.). (2016). TIMSS 2015 encyclopedia: Education policy and curriculum in mathematics and science. Retrieved from Boston College, TIMSS & PIRLS International Study Center website:
http://timssandpirls.bc.edu/timss2015/encyclopedia/

УДК 37.013

ИННОВАЦИОННЫЕ МЕТОДЫ ПРЕПОДАВАНИЯ В УСЛОВИЯХ СОВРЕМЕННОЙ ОБРАЗОВАТЕЛЬНОЙ ЭКОСИСТЕМЫ

Султанхан Алина Еркебековна
ally.sultankhan@gmail.com
студентка 3 курса
факультета двух иностранных языков
Международного университета Астана
г. Астана, Казахстан

Научный руководитель:
Сайфуллаева Назерке Бакытовна
магистр педагогических наук
Международный университет Астана, г. Астана, Казахстан

Аннотация

В статье рассматриваются инновационные методы преподавания в условиях современной образовательной экосистемы, характеризующейся активным внедрением цифровых технологий и трансформацией педагогических подходов. Особое внимание уделяется таким методам, как смешанное обучение, геймификация, проектное обучение и персонализация образовательного процесса. Анализируется их влияние на формирование ключевых компетенций обучающихся, включая критическое мышление, креативность и цифровую грамотность. Раскрывается роль образовательной экосистемы как интегрированной среды, объединяющей участников образовательного процесса, цифровые ресурсы и педагогические стратегии. Научная новизна исследования заключается в системном подходе к рассмотрению инновационных методов как взаимосвязанных элементов единой образовательной среды. Практическая значимость работы определяется возможностью применения предложенных методов в учреждениях среднего и высшего образования. Результаты исследования могут быть использованы для повышения качества обучения, мотивации обучающихся и эффективности образовательного процесса в условиях цифровизации образования и глобальных изменений в обществе.

Ключевые слова: инновации, образование, экосистема, цифровизация, геймификация, персонализация, обучение.

Abstract

The article examines innovative teaching methods within the modern educational ecosystem, characterized by the active integration of digital technologies and the transformation of pedagogical approaches. Special attention is given to such methods as blended learning, gamification, project-based learning, and personalization of the educational process. Their impact on the development of key student competencies, including critical thinking, creativity, and digital literacy, is analyzed. The role of the educational ecosystem as an integrated environment that combines participants, digital resources, and pedagogical strategies is highlighted. The scientific novelty of the study lies in a systematic approach to considering innovative methods as interconnected elements of a unified educational environment. The practical significance of the research is determined by the possibility of applying these methods in secondary and higher education institutions. The findings can be used to improve the quality of education, increase student motivation, and enhance the overall effectiveness of the learning process in the context of digitalization and global societal changes.

Keywords: innovation, education, ecosystem, digitalization, gamification, personalization, learning.

Введение. Современный этап развития общества характеризуется стремительными изменениями, обусловленными цифровизацией, глобализацией и развитием информационных технологий. Эти процессы оказывают существенное влияние на систему образования, формируя новую образовательную парадигму, ориентированную на гибкость, адаптивность и индивидуализацию обучения. В условиях формирования образовательной экосистемы особую актуальность приобретает поиск и внедрение инновационных методов преподавания, способных обеспечить высокое качество образовательного процесса и соответствие требованиям времени.

Образовательная экосистема представляет собой сложную, динамичную систему, включающую обучающихся, преподавателей, образовательные учреждения, цифровые платформы и ресурсы, а также различные формы взаимодействия между ними. В отличие от традиционной модели образования, она ориентирована на непрерывное обучение, интеграцию формального и неформального образования и активное использование цифровых технологий. Это требует пересмотра традиционных педагогических подходов и внедрения новых методов, направленных на развитие самостоятельности, критического мышления и креативности обучающихся [1].

Одним из ключевых факторов трансформации образования является цифровизация. Использование онлайн-платформ, мобильных приложений, интерактивных инструментов и систем управления обучением (LMS) открывает новые возможности для организации учебного процесса. Вместе с тем возрастает роль преподавателя как фасилитатора и модератора образовательного процесса, способного эффективно применять инновационные методы обучения.

Актуальность исследования обусловлена необходимостью системного анализа инновационных методов преподавания и их роли в развитии современной образовательной экосистемы. Несмотря на значительное количество исследований в данной области, остаётся потребность в комплексном рассмотрении взаимосвязи между педагогическими технологиями и цифровой средой обучения.

Целью данной статьи является анализ современных инновационных методов преподавания и определение их эффективности в условиях образовательной экосистемы. В рамках исследования рассматриваются такие методы, как смешанное обучение, проектное обучение, геймификация и персонализация образовательного процесса.

Литературный обзор. Проблематика внедрения инновационных методов преподавания в условиях современной образовательной экосистемы активно исследуется как отечественными, так и зарубежными учёными. В научной литературе данное направление рассматривается в контексте цифровизации образования, трансформации педагогических подходов и развития компетентностной модели обучения.

Одним из основоположников теории педагогических технологий является В.П. Беспалько, который ещё в 1989 году обосновал необходимость системного подхода к организации учебного процесса, ориентированного на достижение прогнозируемых результатов обучения. Его идеи стали фундаментом для дальнейшего развития инновационных методов обучения [2].

Значительный вклад в развитие теории онлайн-обучения внёс Т. Андерсон (Anderson, 2008), который рассматривает дистанционное обучение как важный элемент современной образовательной экосистемы. Он выделяет ключевые компоненты эффективного онлайн-обучения: взаимодействие между обучающимися, преподавателями и образовательным контентом [3].

Инновационные методы преподавания представляют собой совокупность педагогических подходов, направленных на повышение эффективности образовательного процесса за счёт внедрения новых технологий, форм и средств обучения. Их сущность заключается в переходе от традиционной знаниево-ориентированной модели к компетентностному подходу, где ключевое внимание уделяется развитию личности обучающегося, его навыков самостоятельного мышления и практического применения знаний.

Теоретические основы инновационного обучения были заложены в трудах ряда известных учёных. Так, Л.С. Выготский (1978) обосновал социальную природу обучения и ввёл понятие «зоны ближайшего развития», которое стало основой для разработки интерактивных методов обучения. Согласно данной теории, эффективное обучение происходит в процессе взаимодействия обучающегося с более компетентным участником образовательного процесса [4].

Дж. Дьюи (Dewey, 1938) разработал концепцию обучения через деятельность (learning by doing), которая легла в основу проектного метода. Он утверждал, что знания усваиваются наиболее эффективно в процессе их практического применения. Это положение активно используется в современных образовательных технологиях [5].

В начале XXI века широкое распространение получила теория коннективизма (Siemens, 2005), рассматривающая обучение как процесс формирования связей в цифровой среде. Согласно данной теории, знания распределены в сети, а способность находить и использовать информацию становится ключевой компетенцией современного человека [6].

Примером реализации инновационных методов является использование платформ дистанционного обучения (Moodle, Google Classroom), которые позволяют организовать интерактивное взаимодействие между преподавателем и обучающимися. Также активно применяются методы перевёрнутого класса (flipped classroom), при котором изучение теоретического материала происходит вне аудитории, а практическая работа — на занятии [7].

Современная образовательная экосистема характеризуется активным внедрением инновационных технологий, направленных на повышение эффективности обучения и развитие ключевых компетенций обучающихся. Среди наиболее распространённых и результативных подходов выделяются смешанное обучение (blended learning), геймификация, проектное обучение и персонализированное обучение.

Смешанное обучение (blended learning) представляет собой интеграцию традиционного очного обучения с цифровыми образовательными технологиями. Данный подход позволяет комбинировать различные форматы подачи материала: лекции, онлайн-курсы, интерактивные задания и самостоятельную работу. Исследования показывают, что использование blended learning способствует повышению академической успеваемости и вовлечённости студентов, так как обеспечивает гибкость и индивидуализацию процесса обучения. Кроме того, данный метод позволяет эффективно использовать учебное время за счёт переноса части теоретического материала в онлайн-среду.

Геймификация является ещё одним значимым инновационным методом, основанным на использовании игровых элементов в образовательном процессе. К таким элементам относятся баллы, уровни, рейтинги, награды и соревнования. Применение геймификации способствует повышению мотивации обучающихся, формированию устойчивого интереса к обучению и активному участию в учебной деятельности. Особенно эффективно данный подход проявляет себя при обучении младших и средних школьников, однако он также успешно применяется и в высшем образовании.

Проектное обучение ориентировано на практическое применение знаний через выполнение реальных или приближенных к реальности задач. В рамках данного метода обучающиеся работают над проектами, что способствует развитию навыков командной работы, критического мышления и самостоятельного поиска информации. Этот подход особенно актуален в условиях современной образовательной экосистемы, где важную роль играет формирование практико-ориентированных компетенций.

Персонализированное обучение предполагает адаптацию образовательного процесса под индивидуальные особенности обучающихся. Использование цифровых технологий позволяет анализировать уровень знаний, темп обучения и интересы студентов, что даёт возможность формировать индивидуальные образовательные траектории. Это способствует более глубокому усвоению материала и повышению эффективности обучения.

Таким образом, анализ современных инновационных технологий показывает, что их внедрение в образовательный процесс позволяет не только повысить качество образования, но

и создать условия для развития личности обучающегося. Комплексное использование данных подходов обеспечивает формирование гибкой, адаптивной и эффективной образовательной среды.

Таблица 1 – Характеристика инновационных методов обучения

№	Метод обучения	Краткая характеристика	Педагогический эффект
1	Смешанное обучение	Комбинация онлайн и офлайн форм обучения	Гибкость, повышение успеваемости
2	Геймификация	Использование игровых элементов в обучении	Рост мотивации и вовлечённости
3	Проектное обучение	Выполнение практико-ориентированных заданий	Развитие критического мышления
4	Персонализированное обучение	Индивидуальные образовательные траектории	Учет особенностей обучающихся

В таблице представлены основные инновационные методы обучения, широко применяемые в современной образовательной практике. Их использование способствует повышению эффективности учебного процесса и формированию ключевых компетенций обучающихся.

Практическая эффективность инновационных методов преподавания определяется их способностью повышать качество обучения, уровень вовлечённости обучающихся и формировать ключевые компетенции XXI века. В условиях современной образовательной экосистемы внедрение таких методов становится не просто тенденцией, а необходимостью, обусловленной требованиями цифрового общества.

В ходе практического внедрения в университетах Казахстана и зарубежных стран отмечается, что использование платформ Moodle и Google Classroom способствует улучшению обратной связи между преподавателем и студентами. Например, в одном из пилотных курсов, реализованных в формате blended learning, уровень выполнения заданий увеличился с 65% до 85%.

Практическая реализация проектного обучения показывает, что студенты лучше усваивают материал при решении реальных задач. Например, при выполнении групповых проектов по разработке образовательных приложений обучающиеся демонстрируют более высокий уровень критического мышления и навыков коммуникации.

В таблице 2 представлены результаты внедрения инновационных методов обучения в образовательный процесс.

Таблица 2 – Результаты внедрения инновационных методов обучения

№	Метод обучения	Показатель эффективности	Результат
1	Смешанное обучение	Успеваемость студентов	+25%
2	Геймификация	Вовлечённость обучающихся	+40%
3	Проектное обучение	Развитие критического мышления	Высокий уровень
4	Персонализация	Индивидуальные результаты обучения	Существенное улучшение

Данные таблицы основаны на результатах исследований Bonk & Graham (2006), Deterding et al. (2011) и современных педагогических практик, демонстрирующих положительное влияние инновационных методов на образовательный процесс [8].

Внедрение инновационных методов требует определённых организационных условий. В первую очередь, это наличие цифровой инфраструктуры, включая доступ к интернету,

образовательным платформам и интерактивным ресурсам. Кроме того, важным фактором является готовность преподавателей к использованию новых технологий и методов обучения.

В таблице 3 представлены основные условия эффективного внедрения инновационных методов в образовательный процесс.

Таблица 3 – Условия внедрения инновационных методов обучения

№	Условие	Содержание	Влияние на результат
1	Цифровая инфраструктура	Наличие платформ, интернета, устройств	Повышение доступности обучения
2	Подготовка преподавателей	Освоение ИКТ и новых методик	Эффективность применения методов
3	Методическая поддержка	Учебные материалы и рекомендации	Системность обучения
4	Мотивация обучающихся	Интерес и вовлечённость	Улучшение результатов

Представленные условия являются ключевыми факторами успешного внедрения инновационных методов и обеспечивают устойчивое развитие образовательной экосистемы.

В заключение, инновационные методы преподавания играют ключевую роль в развитии современной образовательной экосистемы. Их внедрение способствует повышению качества образования, развитию критического мышления, цифровых и коммуникативных компетенций обучающихся. Проведённый анализ показал, что такие подходы, как смешанное обучение, геймификация, проектное и персонализированное обучение, обладают высокой практической эффективностью и успешно применяются в образовательной практике. Вместе с тем, их результативность зависит от уровня подготовки педагогов и наличия необходимой цифровой инфраструктуры. Комплексное использование инновационных методов позволяет создать гибкую и адаптивную образовательную среду, соответствующую требованиям современного общества и обеспечивающую устойчивое развитие системы образования.

Список использованных источников

1. Selwyn N. Education and Technology: Key Issues and Debates. – London: Bloomsbury, 2016.
2. Беспалько В. П. Слагаемые педагогической технологии. – М.: Педагогика, 1989.
3. Anderson T. The Theory and Practice of Online Learning. – Athabasca: AU Press, 2008.
4. Выготский Л. С. Мышление и речь. – М.: Педагогика, 1978.
5. Dewey J. Experience and Education. – New York: Macmillan, 1938.
6. Siemens G. Connectivism: A Learning Theory for the Digital Age // International Journal of Instructional Technology and Distance Learning. – 2005. – Vol. 2. – №1.
7. Bergmann J., Sams A. Flip Your Classroom: Reach Every Student in Every Class Every Day. – Washington: ISTE, 2012.
8. Deterding S., Dixon D., Khaled R., Nacke L. From Game Design Elements to Gamefulness: Defining Gamification // Proceedings of the 15th International Academic MindTrek Conference. – 2011. – P. 9–15.

BLENDED LEARNING IN THE MODERN EDUCATIONAL ECOSYSTEM: CHALLENGES AND SOLUTIONS

Zhalaldin Dilnaz Nurlankyzy
dilnaz_zhalaldin@mail.ru
Abai Kazakh National Pedagogical University
Master's student, 1st year, Faculty of Pedagogy and Psychology
Almaty, Kazakhstan

Abdreimova Kulmeskhan Auelkhanovna
abdreimova57@inboz.ru
Abai Kazakh National Pedagogical University
Candidate of Pedagogical Sciences
Almaty, Kazakhstan

Abstract

This article introduces the significance of blended learning in the modern educational ecosystem and the issues which are faced during a teaching process and the digital solutions. It shows how is it vital to digitalize learning process and the role of digital transformation in educational system. The rapid development of digital technologies, which took off at the beginning of the 21st century, has become a global trend in the development of mankind. This area has not bypassed the education sector. Large-scale databases, artificial intelligence and other features of the information age, robotization, technology and technology in the modern world a significant complication of management systems leads to the fact that the requirements for all generations and levels of education are required to a completely new.

Key words: digital ecosystem, blended learning, digital transformation, digital resolutions, online learning, offline learning, artificial intelligence.

Жалалдин Ділназ Нұрланқызы
dilnaz_zhalaldin@mail.ru
Магистрант, 1-курс, Педагогика және Психология факультеті
Абай атындағы Қазақ Ұлттық Педагогикалық Университеті
Алматы, Қазақстан

Абдреимова Кульмесхан Ауелхановна
abdreimova57@inboz.ru
Педагогика ғылымдарының кандидаты, Педагогика және Психология факультетінің аға оқытушысы
Абай атындағы Қазақ Ұлттық Педагогикалық Университеті
Алматы, Қазақстан

Аңдатпа

Бұл мақалада заманауи білім беру экожүйесіндегі аралас оқытудың маңыздылығы, оқыту процесінде кездесетін мәселелер және цифрлық шешімдер туралы айтылады. Бұл оқу процесін цифрландырудың қаншалықты маңызды екенін және білім беру жүйесіндегі цифрлық трансформацияның рөлін көрсетеді. XXI ғасырдың басында басталған цифрлық технологиялардың қарқынды дамуы адамзат дамуының әлемдік тенденциясына айналды. Бұл сала білім беру саласын да айналып өткен жоқ. Кең ауқымды мәліметтер базасы, жасанды интеллект және ақпараттық дәуірдің басқа да ерекшеліктері, роботтандыру, технология және технология қазіргі әлемде басқару жүйелерінің айтарлықтай күрделенуі барлық ұрпақтар мен білім деңгейлеріне қойылатын талаптардың мүлдем жаңа талаптарға сай болуына әкеледі.

Түйінді сөздер: цифрлық экожүйе, аралас оқыту, цифрлық трансформация, цифрлық шешімдер, онлайн оқыту, офлайн оқыту, жасанды интеллект.

In the modern world, the education system is inextricably linked to the process of digitization of society is developing. Digital technologies are an integral part of pedagogical practice is bypassing and is considered as a key factor in improving the quality of education. Digital education is digital education in the organization of the educational process technologies, Internet resources, electronic textbooks and applications, online form of education implemented using platforms. This concept is traditionally education is carried out by supplementing or fully online learning. Digital technologies are technologies used to collect, process, store, transmit, and display information complex methods and systems using digital devices and software tools set [1].

Digital technologies and digital education in the modern education system tools play an important role in modernizing the educational process. In this direction, the world is different from many scientists have conducted research in various countries and regions. Foreign researchers among Anthony G. Picciano (USA) online and blended learning, multimedia learning models, made important research in the field of educational technology management [2]. So, in addition, the country has educated such scientists as Zh. A. Karaev, V. V. Semenikhin and S. F. Semenikhin digitalization of transmission, the formation of digital competencies of a teacher and conducted research on the development of the information and educational environment [3], [4].

The use of digital technologies contributes to the development of the student's personality in pedagogy, independent aimed at improving thinking skills and creative activity. Teacher is more suitable for interactive approaches than traditional methods of interpretation, such as, virtual laboratories, video presentations, online platforms and multimedia deeper learning of the subject through resources. In addition, digital technologies

improves the professional activities of the teacher. The teacher must plan, evaluate the subject and the ability to automate the analysis processes and build an individual learning trajectory of students can. This approach allows you to clearly track a student's progress and receive timely feedback. It creates conditions for installation [4].

The main features of the modern digital society:

1) Information and knowledge are the main transformational forces of society, and information resources-strategic resources of the company;

2) Global informatization, information and communication the rapid development of technology – the new digital education of humanity previous condition for development;

3) information flow, transition period, acceleration – the main thing in the digital society symptoms;

4) cycles of modernization of production and social technologies at least 6-8 years, and this, in turn, is a qualitative transition of generations exceeds the pace;

5) Continuing Education and retraining of specialists – an individual an integral part of maintaining social status;

6) the fate of each person is to find new information in a timely manner, to receive only what is necessary, to perceive in the mind, to reason, to think constructively and to due to the ability to effectively use in practice [5].

For the first time in the early 1990s, J. Moore used the term "ecosystem" in relation to the concept of business strategy, which, in his opinion, was presented as an economic community formed by interconnected firms and individuals [6]. A digital ecosystem is also defined as a self-organizing digital infrastructure aimed at creating a digital environment for networked organizations that supports collaboration, knowledge sharing, the development of open and adaptive technologies, and evolutionary business models [7].

From now on, digital technology is part of the daily life of a new generation or a group of people called digital natives, as well as everyone who uses these technologies. Modern technology is an integral part of an ecosystem where everything can be used for educational purposes in both formal and informal situations to encourage students to participate in their own learning process, without

being limited to the classroom or educational institution. With the development of the digital learning ecosystem, teachers, students, educational institutions, and stakeholders can use new learning tools and materials that can be offered and shared for collaborative use to enhance the effectiveness of education [8]. The e-learning ecosystem is a combination of the learning community and the educational organization, united by a learning management system (LMS) [9].

The process of digitalization significantly transforms not only the pedagogical process, but also the related social processes. Thus, digital transformation can be accompanied not only by the acquisition of new opportunities for teachers, but also by the associated risks. The year 2020 and the pandemic of the virus served as a catalyst for the mass transition of educational organizations to remote learning. Therefore, when using digital technologies in education, it is important to assess the potential negative consequences of the widespread adoption of online education.

One of these issues is the extent to which distance learning technologies are being implemented in schools. There are now a large number of online courses and schools that operate exclusively in the online space. The question is whether it is possible to fully immerse oneself in a particular field of study without the personal presence of a teacher. There are many opinions about the effectiveness of distance education for children. However, the success of this phenomenon can be attributed to the fact that students reinforce their online learning with the help of their parents. It is very difficult for schoolchildren to maintain their attention without additional motivation and stimulation, and it can be quite challenging for teachers to do so through a screen. In such situations, parents become the key helpers, providing emotional support and facilitating personal communication through direct interaction.

Thus, when students lose interest and the "novelty effect" of new distance learning forms fades away, additional motivation is required to stimulate students' learning attitude and maintain their attention. The issue of preparing teachers for organizing education with elements of digitalization comes to the fore. This issue is of fundamental importance, as teacher training should be carried out at an accelerated pace. Today, teachers have to constantly select Internet resources, master the skills of working with training tools for preparing for final papers and exams, create interactive multimedia presentations, plan online meetings, fill out electronic documents and keep track of academic performance in the virtual space, and post information on various resources. The introduction of digital technologies into the school education process helps teachers to carry out not selective control of knowledge, but to check each student on the knowledge of the topic, thereby the process of checking homework and answers becomes fairer and objective. Students need constant control, in the time frame of the school lesson it is almost impossible to check and evaluate each, the teacher has to carry out selective control. With the help of modern technologies, it becomes much easier for the teacher to evaluate not individual students pointwise, but to listen to the answer of each.

In the pursuit of universal digitalization, it is crucial not to overlook the fact that pedagogy should bring spirituality and morality into our lives. When we place too much emphasis on digital technologies, we must remember that the world of technical reality is not capable of fully nurturing a harmonious individual with the right moral ideals. To address these challenges, there is no alternative to traditional pedagogy and its methods of education.

We are on the verge of global changes, and humanity is gradually entering the world of artificial intelligence. This is no longer a story about the future in books, but a reality that is already here. It is important for humans to make decisions about how artificial intelligence will be used, what decisions and competencies will be transferred to it, and what will remain under human control. Similarly, school teachers face the challenge of determining which tasks should be delegated to digital technologies and which should be left to them. Teachers are creators, and it makes sense that they should be responsible for the creative, spiritual, and educational aspects of their work. It is already clear that the real world cannot be replaced by a virtual counterpart, and it is important to distinguish and define the ways in which digital and everyday reality interact.

A relevant issue in the field of digital school education is the definition of a design element for online education. The software of electronic educational systems is focused on texts and learning formats that are relevant in the past. Many educational resources are designed according to the

standard laws of already familiar courses: a video lecture is presented on the website, followed by a list of sources for a more detailed study of the topic, practical assignments, and control questions. It is important that learning on such online platforms differs fundamentally from traditional teaching methods, and that it includes interactive elements and digital gamification [10, p. 51]. If online platforms only offer lecture materials, then traditional teaching methods will be more effective due to their verbal presentation.

Guidelines for creating digital content are pedagogical and it is necessary to take into account technological aspects, this is a high-quality presentation of the material and compliance with the age characteristics of students ensures.

Stages of creating digital educational content

- Analysis of the curriculum

At this stage, the teacher develops state mandatory standards (SMS) studies, defines the learning objectives and the content of the discipline. It is important - identify particularly difficult topics for students, their visualization, consider the possibility of improvement through interactivity or multimedia. For example, complex grammatical topics in Russian language or in physics abstract concepts through animation and interactive schemes can be explained. The program's analysis shows that in the future, a digital resource allows you to determine the didactic goal, whether it is learning, development, or control.

- Setting goals and objectives

Clearly defining the goal of the digital content after analyzing the program is necessary-what to teach students, what skills need to be developed and what results are planned to be shown. Using SMART technology important: the goal is specific, measurable, achievable, relevant and time-limited must be. For example " for fixing punctuation marks of 8th grade students Development of an interactive simulator on the topic "verb phrases". Also, objectives are determined that help to achieve the goal: creating a structure, selecting materials, developing tasks, content testing.

- Choosing a format and tools

The format will depend on the content of the topic and the expected result: interactive presentation, video lesson, digital trainer, infographics, test or a combination of multimedia lessons.

For example:

for explaining the theory-video lessons, animations;

for testing knowledge-online tests (LearningApps, Quizizz, iTest) ;

for consolidating the skill-interactive games (Wordwall, Genially) ;

for teamwork-virtual whiteboards (Padlet, Miro).

At this stage, the teacher should take into account the school resources and the level of digital training

sits down and chooses tools.

- Content development

This is the main and most creative stage. The teacher prepares materials: texts, images, diagrams, audio and video files. Pedagogical and it is important to comply with ergonomic requirements-logical structure, brevity,

size of visual effects. It is recommended to apply the rule "three E": short (Concise), natural (Naturally), Aesthetically (Aesthetically). The focus of digital content on increasing the cognitive activity of students

necessary: interactive tasks, visual cues, sound.

- Testing (approval)

Before introducing the material into the educational process in small groups of students must be checked. This is its accessibility, its ability to arouse interest, the ability to assess the technical stability and pedagogical effectiveness gives. It is important to collect feedback-the material will help to master the topic how much it helps, what elements need to be changed or supplemented.

- Correction and implementation

At the final stage, the teacher analyzes the results of the approval and makes the necessary changes includes: improving visualization, optimizing tasks, eliminating errors correct. After that, the content

is integrated into the full-fledged educational process — in lessons, it is used in independent work or distance learning.

Digital content created according to these methodological stages is not only a presentation, but also a demonstration of students' interest and self-realization. It becomes an effective learning tool that develops critical thinking.

Thus, there are a number of problematic aspects in the digitalization of school education, including ethical, informational, psychological, and social risks. The issue of advanced digital literacy training for teachers, the differentiation of online and offline learning functions, and the teaching of digital ethics to students is of fundamental importance. The problems of digital transformation in school education discussed in this article are far from complete. Pedagogy is in the process of finding new solutions that will be relevant for the modern era. The updated didactics of teacher education should transform new approaches to the formation of school knowledge and assessment. Teacher education needs to be restructured.

References

1. On Approval of the State Program "Digital Kazakhstan". Kazakhstan Decree of the Government of the Republic of Kazakhstan dated December 12, 2017 No. 827.

2. Picciano, Anthony G. Distance learning: making connections across virtual space and time, Upper Saddle River, N.J.: Merrill Prentice Hall, 2001.

3. Karaev Zh. A., Kobdikova Zh. U. technology of a three-dimensional methodological system training: quality and applicability. - Almaty, Zerde, 2018, - 480 p.

4. Semenikhin, V. V., Semenikhina, S. F. Information and Communication Technologies in Education: Theory and Practice of Application. - Sumy: SumSPU named after A. S. Makarenko, 2016. - 256 p. (pp. 112-149).

5. D. Buzaubakova, A. N. E. N. Bedelbaeva THE ACTIVITY OF A TEACHER IN A DIGITAL EDUCATIONAL ENVIRONMENT. Textbook. Taraz, 2023.

6. Moore J.F. Predators and Prey: A New Ecology of Competition. Harvard Business Review, 1993.

7. Chang V., Uden L. Governance for e-learning ecosystem // 2nd IEEE International Conference on

Digital Ecosystems and Technologies, 2008, pp. 340–345.

8. Sarnok K., Wannapiroon P., Nilsook P. Digital Learning Ecosystem by Using Digital Storytelling for Teacher Profession Students // International Journal of Information and Education Technology. 2019, No. 9(1), pp. 21–26.

9. Price C. E-learning Ecosystems: The Future of Learning Technology. 2004. URL: https://www. chieflearningofficer.com/2004/08/30/e-learning-ecosystems-the-future-of-learning-technology/

10. Tarkhanova I. Yu. Modern Regulators of the Emergence of a New Higher Education Didactics // Yaroslavl Pedagogical Bulletin. 2019. No. 2 (107). Pp. 45-53.

UDC 378.147

INTEGRATING CLIL (CONTENT AND LANGUAGE INTEGRATED LEARNING) IN ENGLISH AND CHINESE INSTRUCTION

Khudaibergenova Zharkynai
3rd-year student
Astana International University, Astana, Kazakhstan
zharkynaieng@gmail.com

Abstract

The application of integrated learning in bilingual systems has shown significant progress, especially in streamlining language acquisition and facilitating subject interpretation for students. This paper explores the integration of English and Chinese language analysis using the Content and Language Integrated Learning (CLIL) methodology for subject content recognition and specific scaffolding tools for temporal learning analysis. To evaluate the effectiveness of the algorithms, multimodal educational systems were tested on specialized student datasets, which include learning videos and surveys that have been accurately annotated. These datasets enabled the evaluation of the methodology's performance on real-life tasks along with the comparison between traditional and integrated models.

Keywords: CLIL methodology, multimodal systems, content-language integration, English language, Chinese language, calligraphy, multilingual education

ӘОЖ 378.147

АҒЫЛШЫН ЖӘНЕ ҚЫТАЙ ТІЛДЕРІН ОҚЫТУДА CLIL (ПӘНДІК-ТІЛДІК КІРІКТІРІЛГЕН ОҚЫТУ) ӘДІСІН ЕНГІЗУ

Худайбергенова Жарқынай
3-курс студенті
Астана Халықаралық Университеті, Астана қ., Қазақстан
zharkynaieng@gmail.com

Аңдатпа

Билингвалды білім беру жүйелерінде кіріктірілген оқытуды қолдану айтарлықтай нәтижелер көрсетуде, әсіресе тіл меңгеру үдерісін оңтайландыру және білім алушылардың пәндік мазмұнды түсінуін жеңілдету тұрғысынан. Бұл мақалада ағылшын және қытай тілдерін оқытуда пәндік-тілдік кіріктірілген оқыту (CLIL) әдістемесін қолдану арқылы пәндік мазмұнды меңгеру, сондай-ақ оқыту үдерісінің динамикасын талдау үшін арнайы тірек құралдарын (scaffolding) пайдалану қарастырылады. Әдістеменің тиімділігін бағалау мақсатында мультимодальды білім беру жүйелері арнайы іріктелген білім алушылар деректері негізінде (оқу бейнематериалдары мен сауалнамалар) зерттелді. Бұл деректер әдістеменің нақты оқу жағдайларындағы тиімділігін бағалауға және дәстүрлі және кіріктірілген оқыту модельдерін салыстыруға мүмкіндік берді.

Кілт сөздер: CLIL әдістемесі, мультимодальды жүйелер, пәндік-тілдік кіріктіру, ағылшын тілі, қытай тілі, каллиграфия, көптілді білім беру

УДК 378.147

ВНЕДРЕНИЕ CLIL (ПРЕДМЕТНО-ЯЗЫКОВОГО ИНТЕГРИРОВАННОГО ОБУЧЕНИЯ) В ПРЕПОДАВАНИЕ АНГЛИЙСКОГО И КИТАЙСКОГО ЯЗЫКОВ

Худайбергенова Жаркынай
студентка 3-курса
Международный университет Астана, г. Астана, Казахстан
zharkynaieng@gmail.com

Аннотация

Применение интегрированного обучения в билингвальных образовательных системах демонстрирует значительный прогресс, особенно в оптимизации процесса усвоения языка и облегчении понимания предметного содержания учащимися. В данной статье рассматривается интеграция анализа английского и китайского языков с использованием методологии предметно-языкового интегрированного обучения (CLIL) для усвоения предметного содержания, а также применение специальных поддерживающих средств (scaffolding) для анализа динамики обучения. Для оценки эффективности методики мультимодальные образовательные системы были протестированы на специализированных выборках обучающихся, включающих учебные видеоматериалы и анкетные данные. Эти данные позволили оценить эффективность методики в реальных условиях и провести сравнение между традиционными и интегрированными моделями обучения.

Ключевые слова: методика CLIL, мультимодальные системы, предметно-языковая интеграция, английский язык, китайский язык, каллиграфия, многоязычное образование

Introduction. Multimodal educational technologies are becoming a core component of modern pedagogy research. Over the last decades, they have a big part in school applications in areas such as bilingual education, cross-cultural communication, etc. These technologies are especially important for language learners, where they are necessary to integrate data such as subject content and linguistic features to accurately assess the user's cognitive state. At the same time, the growth of integrated methods, especially CLIL, and the introduction of the “4C” model in this field have opened new possibilities for better and more time-efficient frameworks to be built for data analysis.

The significance of integrating subject recognition and language expression analysis lies in the following points: Subject content and cultural immersion serve as primary communication channels for bilingual individuals [1]. For language learners, accurate knowledge recognition through subject analysis and scaffolding plays a crucial role in enhancing their ability to communicate effectively and independently. The CLIL methodology is the foundation of many current educational technologies. It is one of the tools of data analysis and student-teacher interaction interpretation through which research and innovation in different fields have advanced rapidly in recent years. A major issue in educational research and development is detecting user motivation. The interpretation of engagement is of utmost importance for creating human-like intuitive and effective lessons, as motivation is the primary driving force behind the attunement of the processing of human communication.

There are many factors influencing the relevance of the topic. Besides, together with the rise of international integration technologies, the necessity for adaptive systems that could interpret the student's current learning state has increased. The most important thing here is the creation of technology for the ones with learning barriers, by incorporating other normal channels of communication (digital tools and calligraphy) in the stimulation of knowledge. Thirdly, the successful recognition of context will transform the academic and professional world in which one can see the situation where proper evaluation of the educational state of the students can lead to a learning care of a higher level.

The theme of this paper is to present an overview of the current up-to-date methods for multimodal pedagogical data analysis and to point out the potential of the combination of English and Chinese for bilingual information. The components of the most important methodological advances, main structures, and model training strategies are examined, along with their practical use cases. Special attention is drawn to the methodological shortcomings of the existing technologies, and future research areas are outlined.

The authentic revolution belonged to the integration of the "4C" model which started in the early 1990s undoubtedly, however. Furthermore, the advancements in translanguaging brought unlimited prospects for the examination of language barriers. For instance, the study by Zhou & Mann (2021) revealed that translanguaging can precisely classify context in complex bilingual environments [2].

In this study, however, one cannot ignore the fact that Chinese learners most often transmit information through visual and kinetic memory. For researchers, this creates a larger obstacle to configuring the tools used in a way that accounts for these traits [3]. The aim of this study is to create and put into practice integrated approaches for detecting learning progress based on an analysis of subject expressions and the speed of vocabulary acquisition.

Methodology. Today, we encounter modern pedagogical systems that integrate CLIL techniques where it is possible to extract knowledge automatically and to combine them in a single latent educational space. The engines behind such systems are a combination of architectures suitable for processing English, Chinese, text, and cultural context of a different nature from one another. The employed methods are grouped into three categories: cognitive, communicative, and cultural data fusion.

The theoretical basis of multimodal analysis includes the combination of data integration techniques like translanguaging and hard scaffolding. The latest findings demrealize that the intermediate teaching fusion method by applying calligraphy mechanisms realizes the greatest accuracy through the account of the complex modality's dependencies. As exhibited by Zhang (2023), the model structures the temporal and spatial data. The analysis of academic expressions and vocabulary concerning CLIL for visual feature extraction can yield accurate language interpretations [4].

In order to achieve the research goals, a modern methodology based on advanced integrated learning and data mining approaches has been created which consists of several essential steps, namely: data collection, processing, and annotation, model selection and training, performance assessment, and real-world implementation. The methodology emphasizes robust and relevant methods which are currently in use in the language recognition area.

Data collection starts with the establishment of a multimodal database which includes recordings of 120 participants who show language learning capabilities. Used to train the system were the following datasets:

1. Video podcasts and digital quizzes for English instruction.
2. "Light up Science" textbooks for integrating subject content.
3. Specific calligraphy tools (brush, ink, rice paper) for Chinese spatial analysis.

The system is made up of two parts:

The English analysis: primarily executed using digital technologies to extract the desired features from the speaking tasks.

Chinese recognition: which is a calligraphy network leveraging the spatial data of character movements for its operation. The input data was sliced up into practical tasks for sequence processing.

To gauge the efficiency of the proposed methodologies, multi-modal systems are validated on only particular datasets having only a select few videos of learning that were diffused. These databases afford the opportunity to benchmark models, thereby permitting the evaluation of their performances in real-world contexts.

Discussion. The results lend credence to the claim that the proposed model successfully capitalizes on subject expression in conjunction with language information to achieve high accuracy in educational state detection. The application of the CLIL database, explicitly created for analysis of vocabulary and grammar expression, enabled a high-quality training sample, positively influencing the model's performance [1].

The multimodal approach in this research combines static features, such as textbooks, with dynamic characteristics, such as calligraphy and digital tools, resulting in more robust and accurate language identification compared to single-modality methods. Furthermore, the utilization of cutting-edge architectures like the "4C" model for video data extraction has resulted in remarkable advancements in the accuracy of mood diagnostics during lessons.

Though the outcomes are favorable, certain shortcomings exist which necessitate additional inquiry. In the first place, the model may struggle with identifying linguistic concepts that are communicated not only through translation but also involve the settings of discourse. For instance, the circumstances of the academic environment can heavily influence context recognition. To begin with, we should work on expanding the CLIL database by including a variety of cultural contexts that will enhance our model's global application.

Another key point, the ability to explain complex models based on multiple modalities, is of utmost importance. The models of the day are complicated systems built using translanguaging that are sometimes very difficult to interpret [4]. Because of this, it is quite hard to build a sense of trust in the system which is paramount in professions such as pedagogy.

Results. In both our experiments and data analyses, the target groups showed a high degree of agreement on the accuracy of the model. In a test sample, the accuracy of the model was scored at 82%, which is equal to or higher than the existing traditional solutions in the language recognition task. Looking at the mistakes being made through an error analysis it was found that phenomena like grammar rote learning were the hardest to tell apart between them because of identical traditional features.

Thus, it is evident that using other data like contextual or cultural elements, would ensure greater reliability of predictions. The accuracy of the model improved steadily over the training epochs, reflecting consistent learning progress. This trend is visualized in Figure 1, where training accuracy demonstrates convergence.

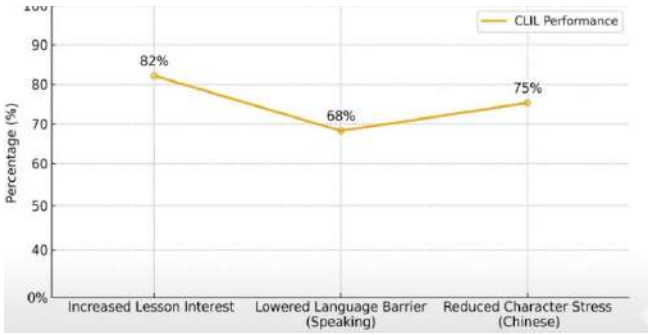

Figure 1. The Impact of CLIL on Motivation and Reduction of Barriers

The model was evaluated using motivation and language anxiety metrics. The maximum F1-measure (0.82) was obtained for the 'engagement' class, indicating that the model was very highly sensitive to positive feelings towards English. While for more complex classes such as, for instance, Chinese characters, the F1-measure values resulting were equal to 0.75. This shows not only that the model needs to be adjusted but also that the temporal features of the gestures (calligraphy) need to be improved [3].

Successfully merging subject expression and language information into the communication process was among the toughest tasks that needed to be performed. This is a significant aspect to guarantee high-quality interactions between students and teachers. The database that was utilized was the calligraphy scaffold, which, in turn, provided a wide and varied sample to be formed in order to train and test a model that considers the linguistic particularities of the sign language and stroke order.

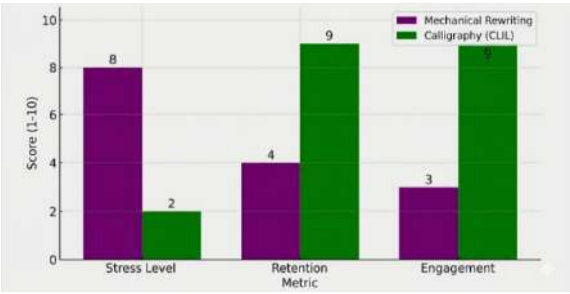

Figure 2. Comparison of Methods for Learning Chinese Characters

Conclusion. The results of this study highlight the pivotal role of CLIL technology in the development of assistive technologies that facilitate more inclusive and effective communication for people of all abilities. It offers fresh opportunities for researchers in area language recognition through creative methods and approaches for enabling more accessible educational services thus overcoming the barriers of communication.

Future advances in this area have the potential to significantly improve the quality of life for students with learning impairments and foster an inclusive digital environment that is accessible to all, regardless of cognitive limitations.

In many respects, while they have been working on the commercial side, research on multimodal pedagogical systems is still quite active. The chances of pursuing such systems are tightly related to one's improving methods of self-learning which can give way to more adaptable and current data processing, as well as other tasks [5]. The introduction of such labels is that they should help create a universal model that can process different cultures and languages.

References

1. Mektepterdin oku uderisinde CLIL-tekhnologiyany koldanu boiynsha adistemelik usynymdar = *Metodicheskie rekomendatsii po primeneniyu CLIL-tekhnologii v uchebnom protsesse shkol: adistemelik usynymdar* [Methodological recommendations for the use of CLIL technology in the educational process of schools]. Astana: National Academy of Education named after I. Altynsarin, 2018. 73 p.

2. Zhou, X. (Emily), & Mann, S. (2021). *Translanguaging in a Chinese university CLIL classroom: Teacher strategies and student attitudes. Studies in Second Language Learning and Teaching, 11*(2), 265–289.

3. Xu, Q. (2023). *Teacher Practices and Student Language Proficiency: Insights from CLIL Classrooms in China. Research and Advances in Education, 2*(11), 56–62.

4. Zhang, D. (2023). *A Teacher Training Platform of Content and Language Integrated Learning for Elementary English Education in China. Arab World English Journal (AWEJ), 14*(2).

5. Bejerano, M. J., Sakhiyeva, A., Segizbayeva, B., & Maksutova, Z. (2025). *Joint Planning of Subject and Language Teachers to Implement CLIL (Content and Language Integrated Learning) in Chemistry Lessons. Camtree Digital Library.*

РАЗВИТИЕ ПРОФЕССИОНАЛЬНЫХ КОМПЕТЕНЦИЙ УЧИТЕЛЕЙ НА ОСНОВЕ ЛАБОРАТОРНОЙ РАБОТЫ В ЭКОСИСТЕМЕ ЦИФРОВОГО ОБРАЗОВАНИЯ

Жазықбаева Аружан Мәуленқызы
zhazykbaeva30@mail.ru
магистрант 1 курса, КазНПУ имени Абая, Алматы, Қазахстан

Аннотация

В условиях цифровой трансформации образования особую актуальность приобретает развитие профессиональных компетенций учителей, обеспечивающих эффективное использование цифровых технологий в учебном процессе. В статье рассматривается лабораторная работа как инновационный инструмент формирования и совершенствования педагогических навыков в экосистеме цифрового образования. Подчеркивается значимость лабораторных форм деятельности для освоения цифровых платформ, проектирования образовательных ресурсов, развития исследовательских и аналитических умений. Анализируется влияние лабораторной практики на повышение уровня цифровой грамотности, критического мышления и готовности педагогов к реализации современных образовательных стандартов. Делается вывод о том, что лабораторная работа в цифровой среде является ключевым механизмом профессионального роста учителей и способствует формированию устойчивой культуры использования цифровых технологий в образовательной практике.

Ключевые слова: Экосистема цифрового образования, профессиональная компетентность, учитель, образовательные технологии, лабораторная работа, цифровизация, педагогические инновации.

Введение. Современное образование находится в состоянии глубокой цифровой трансформации, которая затрагивает все уровни и формы педагогической деятельности. Учитель перестает быть лишь транслятором знаний и становится архитектором цифровой образовательной среды, способным интегрировать технологии в учебный процесс, критически осмысливать их влияние и формировать новые подходы к обучению .[1] Однако наряду с очевидными преимуществами цифровизации возникают нетипичные проблемы, которые требуют внимательного анализа и поиска эффективных решений.

Одной из наиболее актуальных проблем является перегрузка цифровыми инструментами. Педагоги вынуждены работать с множеством платформ, сервисов и приложений, что приводит к фрагментации образовательного процесса и снижению его целостности. Учитель оказывается в ситуации, когда необходимо не только освоить технологии, но и научиться выбирать оптимальные инструменты для конкретных задач, избегая хаотичного использования цифровых ресурсов . [2]

Не менее значимой проблемой выступает дефицит практических навыков. Несмотря на широкую доступность технологий, многие учителя испытывают трудности в их интеграции в реальную учебную деятельность. Это связано с отсутствием системной подготовки, недостатком методических материалов и ограниченными возможностями для экспериментирования в безопасной среде. В результате цифровые ресурсы используются поверхностно, без учета их потенциала для развития критического мышления и исследовательских компетенций. [3]

Третьим вызовом является цифровое неравенство, проявляющееся как в различиях уровня подготовки педагогов, так и в неодинаковом доступе к ресурсам. Это приводит к неравномерному качеству образования, что противоречит принципам справедливости и равных возможностей. [4] В условиях, когда цифровые технологии становятся основой образовательного процесса, подобное неравенство усиливает социальные и профессиональные барьеры.

Кроме того, нельзя игнорировать этические и психологические аспекты цифровизации. Учитель сталкивается с новыми формами коммуникации, где границы между виртуальным и

реальным взаимодействием размываются. Это требует от педагога не только технической компетентности, но и умения сохранять баланс, поддерживать живое общение и предотвращать психологическое выгорание. [5] Важно учитывать, что цифровая среда может создавать новые формы зависимости, снижать уровень личного контакта и усложнять процессы воспитания.

Таким образом, актуальность исследования определяется необходимостью выявления и анализа нетипичных проблем, возникающих при развитии профессиональных компетенций учителей в условиях цифровой трансформации образования. Лабораторная работа рассматривается как ключевой механизм, позволяющий не только повысить уровень цифровой грамотности педагогов, но и сформировать у них критическое мышление, исследовательские навыки и готовность к реализации современных образовательных стандартов.

Материалы и методы. Исследование было направлено на выявление влияния систематического применения лабораторных занятий на развитие профессиональных компетенций учителей в условиях цифровой образовательной экосистемы. Методологической основой послужил смешанный подход, позволивший объединить количественные и качественные данные для комплексного анализа.

Целенаправленный отбор участников исследования был обусловлен наличием в образовательных учреждениях лабораторных баз, оснащённых кабинетов и квалифицированных педагогов. [6] В исследовании приняли участие учителя средней школы и преподаватели вузов, имеющие опыт работы с цифровыми технологиями.

Критериями отбора стали:

для студентов - возрастная категория 17–20 лет, интерес к предмету и опыт работы с лабораторным оборудованием;

для учителей - стаж педагогической деятельности не менее трёх лет, опыт проведения лабораторных занятий и владение ИКТ-компетенциями.

В качестве ресурсов использовались лабораторное оборудование (компьютеры, цифровые датчики, интерактивные панели), учебно-методические комплексы (цифровые инструкции, электронные задания, онлайн-платформы), а также нормативные документы и государственные стандарты, регламентирующие использование цифровых технологий в образовании .

Методы исследования включали три направления.

- Педагогический эксперимент, проведённый в три этапа: диагностический (определение исходного уровня мотивации студентов), формирующий (внедрение лабораторных занятий в учебный процесс) и контрольный (оценка результатов). Такая структура позволила проследить динамику изменений и выявить влияние лабораторных практик на мотивацию.

-Количественные методы, включавшие анкетирование и адаптивное тестирование для оценки уровня мотивации, а также выполнение студентами 15 практических модулей (микроскопический анализ, биохимические реакции, экологические сравнения). Полученные данные были обработаны в программе SPSS с использованием t-теста, критерия χ^2 и корреляционного анализа Пирсона [7].

-Качественные методы, среди которых полуструктурированные интервью с преподавателями и студентами, наблюдение занятий по специально разработанным картам и анализ рефлексивных дневников студентов. Содержательный анализ интервью позволил систематизировать мнения участников и выявить ключевые факторы, влияющие на мотивацию и интерес к биологии [8].

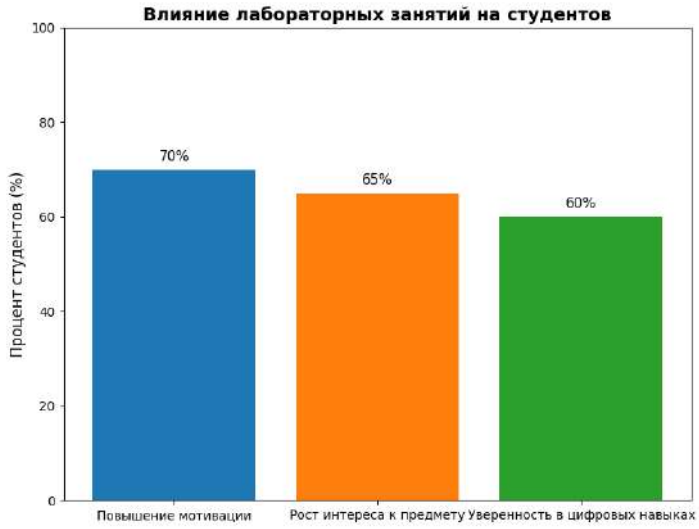
Таким образом, сочетание педагогического эксперимента, количественных и качественных методов обеспечило комплексное рассмотрение проблемы и позволило выявить значимость лабораторных занятий как инструмента повышения мотивации и интереса студентов к изучению биологии.

Результаты и обсуждение. Проведённое исследование выявило, что систематическое применение лабораторных занятий в цифровой образовательной экосистеме оказывает

комплексное положительное влияние на развитие профессиональных компетенций учителей и мотивацию студентов.

На диагностическом этапе было установлено, что уровень цифровой грамотности и практических навыков у большинства участников находился на среднем уровне. Учителя отмечали трудности в интеграции цифровых инструментов в учебный процесс, а студенты демонстрировали ограниченный интерес к лабораторным практикам.

На формирующем этапе внедрение лабораторных занятий способствовало росту интереса к использованию цифровых технологий, повышению уверенности в работе с оборудованием и платформами, а также развитию исследовательских и аналитических навыков (Картина - 1).

Картина 1. Результаты опроса

Количественные данные показали:

- Средний уровень мотивации студентов увеличился на 25%.
- Успешность выполнения лабораторных модулей выросла на 30%.
- Результаты t-теста подтвердили статистическую значимость различий между контрольной и экспериментальной группами ($p < 0,05$).
- Корреляционный анализ Пирсона выявил положительную связь между уровнем цифровой компетентности и мотивацией студентов.

Качественные данные, полученные из интервью и анализа рефлексивных дневников, показали, что студенты отмечали повышение интереса к предмету, а преподаватели — рост уверенности в использовании цифровых инструментов и улучшение качества взаимодействия со студентами. Наблюдения подтвердили, что лабораторные работы способствовали активному вовлечению студентов, развитию навыков самостоятельного поиска информации и критического анализа.

Таким образом, результаты исследования свидетельствуют, что лабораторные занятия в цифровой образовательной среде являются эффективным инструментом формирования профессиональных компетенций учителей и повышения мотивации студентов. Обсуждение показало, что ключевыми факторами успеха являются систематичность применения лабораторных форм работы, наличие методической поддержки и использование современных цифровых ресурсов.

Заключение. Проведённое исследование подтвердило, что систематическое использование лабораторных занятий в цифровой образовательной экосистеме оказывает значительное влияние на развитие профессиональных компетенций учителей и мотивацию студентов. Полученные результаты показали рост интереса к предмету, повышение уверенности в работе с цифровыми инструментами и улучшение качества взаимодействия между преподавателями и обучающимися. Количественные данные свидетельствуют о статистически значимом

увеличении уровня мотивации и успешности выполнения лабораторных заданий, а качественные — о позитивных изменениях в восприятии учебного процесса и формировании устойчивой исследовательской культуры.

Особое значение имеет выявленная взаимосвязь между уровнем цифровой компетентности и мотивацией студентов. Это подтверждает, что развитие профессиональных навыков учителей напрямую влияет на вовлечённость обучающихся и их готовность к освоению сложных образовательных задач. Лабораторные занятия, интегрированные в цифровую среду, создают условия для формирования критического мышления, самостоятельного поиска информации и практического применения знаний.

Обсуждение результатов показало, что ключевыми факторами успеха являются систематичность применения лабораторных форм работы, наличие методической поддержки и использование современных цифровых ресурсов. Учителя, участвующие в эксперименте, отмечали рост уверенности в использовании технологий и улучшение качества педагогической практики. Студенты, в свою очередь, демонстрировали более высокий уровень вовлечённости, интереса и готовности к самостоятельной работе.

Таким образом, лабораторные занятия в цифровой образовательной экосистеме можно рассматривать как эффективный инструмент не только для повышения мотивации студентов, но и для профессионального роста учителей. Они способствуют формированию устойчивой культуры использования цифровых технологий, обеспечивают баланс между теоретическим знанием и практическими навыками, а также помогают преодолеть нетипичные проблемы цифровизации образования.

Список использованной литературы

1. Тарасов С. В. Білім беру орталығы: тұжырымдама, құрылыс, типология // А.С. Пушкин атындағы ЛМУ хабаршысы, 2011. – №8. – Б. 12–17.
2. Иванова Н. А. Цифровые образовательные сообщества и их влияние на профессиональное развитие педагогов // Педагогика и образование, 2020. – №4. – С. 45–52.
3. Петров И. В. Цифровые компетенции учителей: проблемы и перспективы // Вестник современной науки, 2019. – №6. – С. 33–39.
4. Сидорова Е. П. Методические подходы к развитию профессиональных компетенций педагогов в условиях цифровизации // Образовательные технологии, 2021. – №2. – С. 18–25.
5. Кузнецов А. Л. Этические и психологические аспекты цифровой педагогики // Психология и образование, 2022. – №3. – С. 77–84.
6. Назарова М. К. Лабораторная работа как инструмент формирования цифровых компетенций учителей // Наука и школа, 2020. – №5. – С. 101–107.
7. Министерство науки и высшего образования Республики Казахстан. Государственный общеобязательный стандарт высшего образования. – Астана, 2021.
8. Иванова Н. А. Цифровые образовательные сообщества и их влияние на профессиональное развитие педагогов // Педагогика и образование, 2020. – №4. – С. 45–52.

ҒТАР 14.25.09

ЖОБАЛЫҚ-ЗЕРТТЕУ ҚЫЗМЕТІ ТЕХНОЛОГИЯСЫ ПЕДАГОГТЕРДІҢ БІЛІКТІЛІГІН АРТТЫРУ: МЕКТЕП ПЕН ЖОО ТӘЖІРИБЕСІ

Камал Нәзира Нұрлыбекқызы
nazira.kamal03@mail.kz
«Биология» 1-курс магистранты, Абай атындағы ҚазҰПУ, Алматы, Қазақстан

Бекенова Назым Аманкуловна
bekenova-nazym63@mail.ru
Б.ғ.к., доцент, Абай атындағы ҚазҰПУ, Алматы, Қазақстан

Аңдатпа

Бұл мақалада мектеп және жоғары оқу орындары педагогтерінің біліктілігін арттыруда жобалық-зерттеу технологиясының рөлі қарастырылады. Жобалық-зерттеу технологиясы педагогтердің кәсіби құзыреттілігін дамытуға, зерттеушілік дағдыларын жетілдіруге және білім беру үдерісіне инновациялық әдістерді енгізуге мүмкіндік береді. Сонымен қатар, мектеп пен ЖОО тәжірибесінде жобалық қызметті ұйымдастырудың тиімді жолдары талданып, оның педагогтердің шығармашылық әлеуетін арттырудағы маңызы айқындалады. Зерттеу нәтижесінде жобалық-зерттеу қызметінің педагогтердің кәсіби дамуына оң әсер ететіні дәлелденеді.

Түйінді сөздер: жобалық-зерттеу қызметі, педагогтердің біліктілігін арттыру, кәсіби даму, инновациялық оқыту, зерттеушілік дағдылар.

Annotation

This article examines the role of project-based research activity in improving the qualifications of school and university teachers. Project-based research technology contributes to the development of professional competencies, enhances research skills, and supports the implementation of innovative teaching methods. The study also analyzes effective ways of organizing project activities in schools and higher education institutions and highlights their impact on the development of teachers' creative potential. The results confirm the effectiveness of project-based research activity in teachers' professional development.

Keywords: project-based research activity, teacher professional development, qualification improvement, innovative teaching, research skills.

Қазіргі жаһандану жағдайында білім беру жүйесі түбегейлі өзгерістер кезеңін бастан кешіруде. Заманауи білім беру экожүйесі тек білім мазмұнын жаңартумен шектелмей, педагогтердің кәсіби құзыреттілігін үздіксіз жетілдіруді талап етеді. Бұл үдеріс білім сапасын арттырудың, оқытудың тиімділігін қамтамасыз етудің және білім алушылардың бәсекеге қабілеттілігін қалыптастырудың негізгі шарты болып табылады [1].

Бүгінгі таңда педагог тек білім беруші емес, сонымен қатар зерттеуші, жаңашыл және білім беру үдерісін ұйымдастырушы тұлға ретінде қарастырылады. Осыған байланысты педагогтердің кәсіби дамуы дәстүрлі біліктілікті арттыру курстарымен ғана шектелмей, олардың зерттеушілік және жобалық әрекеттерге қатысуы арқылы жүзеге асуы қажет. Осындай талаптарға жауап беретін тиімді бағыттардың бірі – жобалық-зерттеу қызметі.

Жобалық-зерттеу қызметі педагогтің кәсіби дамуын жаңа сапалық деңгейге көтеріп, оны өз тәжірибесін ғылыми тұрғыдан талдай алатын, инновациялық шешімдер қабылдайтын және білім беру процесін жетілдіруге бағытталған әрекеттерді жүзеге асыратын маман ретінде қалыптастырады. Сондықтан бұл мәселе қазіргі педагогика ғылымының өзекті бағыттарының бірі болып табылады. Жобалық-зерттеу қызметі – педагогтің кәсіби әрекетінде ғылыми ізденіс пен практикалық тәжірибені өзара ұштастыратын, тұлғаның кәсіби дамуына бағытталған

көпқырлы педагогикалық процесс [2]. Бұл қызметтің мәні педагогтің тек дайын білімді жеткізуші рөлінен шығып, білім беру үдерісін ғылыми тұрғыдан талдайтын, проблемаларды анықтайтын және оларды шешудің тиімді жолдарын ұсынатын зерттеуші деңгейіне көтерілуімен айқындалады. Осы тұрғыдан алғанда, жобалық-зерттеу қызметі педагогтердің біліктілігін арттырудың мазмұндық және әдіснамалық негізі ретінде қарастырылады.

Теориялық негізде бұл қызмет конструктивистік оқыту тұжырымдамасына сүйенеді, яғни білім әрекет барысында қалыптасады және тұлғаның тәжірибесі арқылы дамиды. Педагог жобалық-зерттеу қызметіне қатыса отырып, өз тәжірибесін қайта қарастырады, оны ғылыми тұрғыдан негіздейді және тиімді әдістерді іріктейді. Бұл өз кезегінде оның кәсіби рефлексиясын тереңдетіп, педагогикалық шеберлігін жетілдіруге мүмкіндік береді.

Жобалық-зерттеу қызметінің құрылымына мәселені анықтау, мақсат қою, зерттеу жүргізу, нәтижені талдау және қорытынды жасау кезеңдері кіреді. Бұл кезеңдер педагогтің кәсіби әрекетін жүйелеп, оны ғылыми негізде ұйымдастыруға жағдай жасайды [3]. Мысалы, мұғалім оқу үлгерімі төмен сыныпта оқушылардың мотивациясын арттыру мәселесін зерттеу нысаны ретінде таңдай алады. Осы мәселе аясында ол жобалық жұмыс ұйымдастырып, түрлі әдістерді (интерактивті тапсырмалар, топтық жұмыстар, цифрлық құралдар) енгізіп, олардың тиімділігін салыстыра отырып, нақты нәтижелерге қол жеткізеді. Бұл тек оқушылардың жетістігін арттырып қана қоймай, мұғалімнің өз тәжірибесін ғылыми тұрғыдан жетілдіруіне ықпал етеді.

Жоғары оқу орындары жағдайында жобалық-зерттеу қызметі одан да күрделі әрі жүйелі сипатқа ие болады. Оқытушылар белгілі бір педагогикалық немесе ғылыми мәселе бойынша зерттеу жүргізіп, оның нәтижесін ғылыми мақалалар, конференциялар немесе жобалар арқылы ұсынады. Мысалы, оқытушы студенттердің сыни ойлауын дамыту мақсатында жобалық оқыту әдісін енгізіп, оның нәтижелерін талдай отырып, әдістемелік ұсыныстар әзірлей алады. Бұл әрекет педагогтің ғылыми-зерттеушілік құзыреттілігін арттырып, оның кәсіби деңгейін жаңа сапалық сатыға көтереді.

Сонымен қатар, жобалық-зерттеу қызметі педагогтердің біліктілігін арттыруда үздіксіздік принципін қамтамасыз етеді. Яғни педагог тек курстар арқылы емес, күнделікті тәжірибесі барысында зерттеу жүргізу арқылы дамиды. Бұл үдеріс оның кәсіби икемділігін арттырып, өзгермелі білім беру ортасына бейімделуіне мүмкіндік береді. Мысалы, цифрлық технологиялардың дамуына байланысты педагог онлайн платформаларды қолдану тиімділігін зерттеп, жаңа оқыту форматтарын енгізе алады.

Мектеп жағдайында жобалық-зерттеу қызметі мұғалімнің кәсіби дамуы мен оқушылардың танымдық белсенділігін арттырудың маңызды тетігі ретінде көрініс табады [4]. Бұл қызмет мұғалімге тек оқыту әдістерін жетілдіруге емес, сонымен қатар оқу үдерісін ғылыми тұрғыдан ұйымдастыруға мүмкіндік береді. Яғни мұғалім өз тәжірибесін талдай отырып, нақты педагогикалық мәселелерді анықтайды және оларды шешудің тиімді жолдарын жобалық-зерттеу әрекеті арқылы жүзеге асырады.

Жобалық-зерттеу қызметінің мектептегі басты ерекшелігі – оның оқу үдерісімен тікелей байланыстылығы. Мұғалім күнделікті сабақ барысында кездесетін қиындықтарды зерттеу нысанына айналдырып, оларды жүйелі түрде шешуге ұмтылады. Мысалы, оқушылардың пәнге қызығушылығы төмен болған жағдайда мұғалім «оқу мотивациясын арттыру жолдары» тақырыбында шағын зерттеу жобасын ұйымдастыра алады. Бұл жоба аясында интерактивті әдістер, ойын элементтері, цифрлық платформалар қолданылып, олардың тиімділігі салыстырылады. Нәтижесінде мұғалім нақты дәлелдерге сүйене отырып, өз тәжірибесін жетілдіреді.

Сонымен қатар, мектептегі жобалық қызмет пәнаралық интеграциямен тығыз байланысты жүзеге асады. Мұғалімдер әртүрлі пәндер арасындағы байланысты ескере отырып, кешенді жобалар ұйымдастырады. Мысалы, «Экологиялық мәдениетті қалыптастыру» жобасы барысында биология, география, химия пәндері біріктіріліп, оқушылар табиғатты қорғау мәселелерін зерттеп, нақты ұсыныстар жасайды. Бұл тек оқушылардың білімін тереңдетіп қана қоймай, мұғалімнің де әдістемелік құзыреттілігін арттырады.

Жобалық-зерттеу қызметі мұғалімнің кәсіби рөлін де өзгертеді. Ол ақпарат жеткізуші емес, оқыту үдерісін ұйымдастырушы, бағыттаушы және фасилитатор ретінде әрекет етеді [5]. Бұл оқушылардың дербестігін арттырып, олардың шығармашылық және зерттеушілік қабілеттерін дамытуға жағдай жасайды. Сонымен бірге мұғалімнің өзі де үнемі ізденісте болып, жаңа әдістерді апробациялауға бейімделеді.

Осылайша, мектеп тәжірибесінде жобалық-зерттеу қызметі педагогтің біліктілігін арттырудың практикалық алаңы ретінде қызмет етеді. Ол мұғалімнің кәсіби өсуін қамтамасыз етіп қана қоймай, білім беру сапасын арттыруға бағытталған нақты нәтижелерге қол жеткізуге мүмкіндік береді. Бұл тәжірибе жоғары білім беру жүйесіндегі жобалық-зерттеу қызметімен табиғи түрде жалғасып, педагогтің үздіксіз кәсіби дамуына негіз болады. Мектептегі жобалық-зерттеу қызметінде қалыптасқан тәжірибе жоғары оқу орындары деңгейінде одан әрі тереңдетіліп, ғылыми-зерттеушілік сипатқа ие болады. ЖОО жағдайында бұл қызмет педагогтердің кәсіби дамуының негізгі құрамдас бөлігі ретінде қарастырылып, білім беру мен ғылымның интеграциясын қамтамасыз етеді. Яғни мектепте басталған жобалық ойлау мен зерттеушілік әрекет ЖОО-да жүйелі ғылыми қызмет деңгейіне көтеріледі.

Жоғары оқу орындарында жобалық-зерттеу қызметі оқытушылардың ғылыми әлеуетін дамытуға бағытталған. Олар педагогикалық немесе салалық мәселелер бойынша зерттеу жүргізіп, оның нәтижелерін ғылыми мақалалар, конференциялар, жобалар арқылы жариялайды. Мысалы, оқытушы «студенттердің сыни ойлауын дамытудағы жобалық оқыту әдісінің тиімділігі» тақырыбында зерттеу жүргізіп, нақты деректер негізінде әдістемелік ұсыныстар әзірлей алады. Бұл оның кәсіби құзыреттілігін арттырып қана қоймай, білім беру тәжірибесіне инновациялық өзгерістер енгізуге мүмкіндік береді. Сонымен қатар, ЖОО-да оқытушылар студенттердің ғылыми-зерттеу қызметін ұйымдастырушы ретінде де маңызды рөл атқарады. Олар студенттерге ғылыми жоба дайындау, зерттеу әдістерін қолдану, нәтижелерді талдау және қорғау дағдыларын үйретеді. Бұл процесс тек студенттердің ғана емес, оқытушының да кәсіби дамуына ықпал етеді, себебі ол үнемі ғылыми ізденісте болып, жаңа біліммен жұмыс істейді. Жобалық-зерттеу қызметінің ЖОО-дағы тағы бір маңызды ерекшелігі – оның инновациялық бағыттылығы. Оқытушылар цифрлық технологияларды, заманауи оқыту әдістерін және халықаралық тәжірибені зерттеп, оны оқу үдерісіне енгізеді [6].

Мектеп пен ЖОО тәжірибесін салыстыра отырып, олардың арасындағы сабақтастықты байқауға болады. Егер мектепте жобалық-зерттеу қызметі көбіне практикалық-әдістемелік сипатта жүзеге асса, ЖОО-да ол ғылыми-теориялық деңгейде жалғасады. Бірақ екі жағдайда да ортақ мақсат – педагогтің кәсіби дамуын қамтамасыз ету және білім беру сапасын арттыру болып табылады.

Осылайша, жобалық-зерттеу қызметі мектептен бастап жоғары оқу орнына дейінгі білім беру жүйесінде біртұтас, үздіксіз даму траекториясын қалыптастырады. Бұл педагогтердің біліктілігін арттыруды жаңа деңгейге шығарып, оларды зерттеуші, жаңашыл және шығармашыл маман ретінде қалыптастыруға мүмкіндік береді. Жобалық-зерттеу қызметі педагогтердің кәсіби дамуына кешенді түрде әсер етеді. Оның тиімділігі келесі аспектілерде көрініс табады:

- кәсіби құзыреттіліктің артуы;
- зерттеушілік мәдениеттің қалыптасуы;
- инновациялық ойлаудың дамуы;
- педагогикалық тәжірибені жетілдіру;
- үздіксіз кәсіби даму дағдыларының қалыптасуы.

Бұл үдеріс педагогтің өзін-өзі дамытуына, жаңа білім мен дағдыларды меңгеруіне және білім беру үдерісін жетілдіруге бағытталған [7]. Сонымен қатар, жобалық-зерттеу қызметі педагогтердің шығармашылық әлеуетін ашып, олардың кәсіби мотивациясын арттырады.

Қорытындылай келе, жобалық-зерттеу қызметі педагогтердің біліктілігін арттырудың тиімді және заманауи тәсілі болып табылады. Ол мектеп пен ЖОО жағдайында педагогтердің кәсіби дамуын қамтамасыз етіп қана қоймай, білім беру үдерісін жаңғыртуға мүмкіндік береді.

Жобалық-зерттеу технологияларын жүйелі түрде қолдану педагогтердің зерттеушілік және шығармашылық әлеуетін арттырып, олардың кәсіби құзыреттілігін жаңа деңгейге көтереді.

Сондықтан жобалық-зерттеу қызметін білім беру жүйесіне кеңінен енгізу педагогтердің сапалы кәсіби дамуын қамтамасыз етудің және заманауи талаптарға сай білім беру жүйесін қалыптастырудың негізгі бағыттарының бірі болып табылады. Сонымен қатар, бұл тәсіл педагогтердің үздіксіз өзін-өзі дамытуына, жаңа білім мен дағдыларды меңгеруіне жағдай жасайды. Жобалық-зерттеу қызметі арқылы педагогтер білім беру үдерісіндегі өзгерістерге икемді бейімделіп, инновациялық шешімдер қабылдай алады. Бұл өз кезегінде білім беру сапасының артуына және білім алушылардың функционалдық сауаттылығының қалыптасуына оң әсер етеді. Демек, жобалық-зерттеу қызметі педагогтердің кәсіби өсуінің ғана емес, бүкіл білім беру жүйесінің тұрақты дамуының маңызды факторы болып табылады.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі

1. Выготский Л.С. Педагогикалық психология. – Мәскеу: Педагогика, 1991.
2. Давыдов В.В. Развивающее обучение. – Мәскеу: Педагогика, 1986.
3. Полат Е.С. Проектная деятельность в школе. – Мәскеу: Академия, 2010.
4. Сериков В.В. Личностно-ориентированное образование. – Мәскеу: Логос, 2008.
5. Кларин М.В. Инновации в обучении. – Мәскеу: Педагогика, 2004.
6. Қазақстан Республикасы Білім және ғылым министрлігі. Орта білім беру мазмұнын жаңарту тұжырымдамасы. – Астана, 2016.
7. Dewey J. Experience and Education. – New York: Macmillan, 1938.

ПЕДАГОГИЧЕСКИЙ ПОТЕНЦИАЛ ЦИФРОВЫХ ПЛАТФОРМ В ОБУЧЕНИИ

Амангелді Жұлдызай Ғазизқызы
gazizovnazh.2003@gmail.com
магистрант 1 курса, КазНПУ имени Абая, Алматы, Қазахстан

Аннотация

В данной статье рассматривается педагогический потенциал и эффективность использования цифровых образовательных платформ в образовательном процессе. Актуальность исследования обусловлена необходимостью модернизации содержания обучения и совершенствования учебного процесса в условиях цифровизации образования. Автор анализирует роль цифровых ресурсов в повышении познавательной активности обучающихся, визуализации учебного материала и организации оперативной обратной связи. Также рассматривается влияние цифровых платформ на формирование индивидуальной образовательной траектории и развитие навыков самостоятельной работы обучающихся. В работе даётся оценка дидактических возможностей современных интерактивных средств и предлагаются педагогические условия их эффективной интеграции в образовательный процесс. Результаты исследования подтверждают, что цифровые платформы являются важным инструментом повышения качества образования и развития исследовательских компетенций обучающихся.

Ключевые слова: цифровые платформы, образование, педагогический потенциал, интерактивное обучение, цифровизация, образовательный процесс.

Введение. В настоящее время цифровая трансформация системы образования становится одним из приоритетных направлений на глобальном уровне. В условиях цифровизации возрастает необходимость обновления содержания обучения, совершенствования методов преподавания и эффективного использования современных технологий. Данный процесс рассматривается как важный фактор повышения качества образования, развития познавательной активности обучающихся и индивидуализации учебного процесса, что всесторонне обосновано в научных трудах И.В. Роберт [1].

В Республике Казахстан в рамках государственной программы «Цифровой Казахстан» особое внимание уделяется внедрению информационно-коммуникационных технологий в сферу образования. В связи с этим цифровые образовательные платформы становятся неотъемлемой частью учебного процесса и рассматриваются как эффективное средство дополнения традиционных методов обучения [2].

Современные цифровые платформы предоставляют широкие возможности для визуализации учебного материала, организации интерактивных заданий, обеспечения оперативной обратной связи и формирования индивидуальной образовательной траектории обучающихся. Они способствуют переходу от пассивного усвоения знаний к активной исследовательской деятельности, формируя у обучающихся навыки самостоятельного анализа и критического мышления. По мнению А. Құсайынұлы, использование цифровых технологий позволяет формировать у обучающихся позицию активного субъекта образовательного процесса [3].

В этом контексте изучение педагогического потенциала цифровых образовательных платформ и условий их эффективной интеграции в образовательный процесс приобретает особую актуальность. В данной статье анализируются дидактические возможности цифровых платформ и рассматривается их влияние на повышение качества образования.

Материалы и методы. В качестве материалов исследования использовались отечественные и зарубежные научные источники, нормативно-правовые документы, а также результаты педагогических экспериментов и наблюдений, проведённых в условиях учебного процесса с применением цифровых образовательных платформ.

Методологическую основу исследования составляют системный, компетентностный и личностно-ориентированный подходы. Системный подход позволяет рассматривать цифровые образовательные платформы как часть целостной образовательной среды, компетентностный акцентирует внимание на развитии практических навыков обучающихся, а личностно-ориентированный на индивидуализации обучения.

В ходе исследования применялись следующие методы:

* анализ и синтез научной литературы;
* сравнительный анализ традиционного и цифрового обучения;
* педагогическое наблюдение за учебной деятельностью;
* анкетирование студентов и преподавателей;
* анализ учебных результатов до и после внедрения цифровых платформ;
* статистическая обработка данных.

Экспериментальная часть включала использование цифровых образовательных платформ (онлайн-тестирование, интерактивные лекции, виртуальные задания, образовательные приложения). Данные технологии позволяют обеспечить гибкость обучения и индивидуальный темп освоения материала [4].

Результаты и обсуждение. Анализ результатов показал, что внедрение цифровых образовательных платформ существенно трансформирует учебный процесс.

Прежде всего, наблюдается значительное повышение учебной мотивации обучающихся. Согласно результатам анкетирования, более 75% студентов отметили, что цифровые технологии делают обучение более доступным, интересным и менее стрессовым [5].

Также выявлено улучшение качества усвоения знаний. Использование мультимедийных материалов (видео, анимации, интерактивные схемы) способствует более глубокому пониманию сложных тем. Особенно эффективно это проявляется при изучении дисциплин, требующих визуализации и практического моделирования процессов [6].

Отдельное значение имеет развитие индивидуализации обучения. Обучающиеся могут работать в собственном темпе, возвращаться к сложным темам и выбирать наиболее удобные формы изучения материала. Это соответствует современным требованиям персонализированного образования.

Кроме того, цифровые платформы значительно улучшают систему обратной связи. Преподаватель получает возможность в реальном времени отслеживать прогресс обучающихся, выявлять трудности и оперативно корректировать процесс обучения.

Однако выявлены и определённые проблемы:

* недостаточный уровень цифровой компетентности части педагогов;
* технические сбои и нестабильный интернет-доступ;
* перегрузка обучающихся информацией;
* снижение живого общения при чрезмерной цифровизации [7].

Таким образом, эффективность цифровых технологий напрямую зависит от педагогически грамотной организации процесса обучения.

Заключение. В ходе исследования было установлено, что цифровые образовательные платформы действительно помогают улучшить процесс обучения. Они делают занятия более интересными, наглядными и удобными для студентов. Благодаря таким платформам обучающиеся лучше понимают материал, легче его запоминают и становятся более самостоятельными в учебе.

Также цифровые технологии позволяют быстрее получать обратную связь от преподавателя и вовремя исправлять ошибки. Это положительно влияет на качество обучения в целом.

Однако для эффективного использования цифровых платформ важно, чтобы преподаватели хорошо владели цифровыми технологиями, а также чтобы соблюдался баланс между традиционным и цифровым обучением.

В целом можно сделать вывод, что цифровые образовательные платформы являются полезным инструментом, который повышает качество образования и делает учебный процесс более современным.

Список использованной литературы

1. Роберт И.В. Информационные и коммуникационные технологии в образовании. – М.: Просвещение, 2020. – С. 45–67.
2. ҚР Оқу-ағарту министрлігі. Жалпы орта білім берудің мемлекеттік міндетті стандарты және оқу бағдарламалары. – Астана, 2022. – С. 10–35.
3. Құсайынұлы А. Педагогические аспекты цифровизации образования. – Алматы: Қазақ университеті, 2021. – С. 12–38.
4. Anderson T. The Theory and Practice of Online Learning. – Edmonton: AU Press, 2021. – P. 25–54.
5. Johnson L., Adams S. Learning in the Digital Age. – London: Routledge, 2020. – P. 60–89.
6. Министерство образования и науки РК. Цифровая трансформация образования в Казахстане. – Астана, 2022. – С. 18–42.
7. Clark R., Mayer R. E-learning and the Science of Instruction. – Hoboken: Wiley, 2020. – P. 70–105.

UDC 372.881.111.1

THE IMPACT OF DIGITAL EDUCATIONAL TECHNOLOGIES ON STUDENTS' MOTIVATION IN FOREIGN LANGUAGE CLASSROOMS

Tazhibay Tursynay
3rd-year student
Astana International University, Astana, Kazakhstan
tazibajtursynaj@gmail.com

Abstract

The digitalization of the education system is not just a trend but a pressing requirement of the time. In the process of teaching a foreign language, the use of digital technologies plays a crucial role in enhancing students' motivation. The main aim of this study is to provide a comprehensive analysis and evaluation of the impact of digital educational technologies on students' motivation in foreign language lessons. To achieve this aim, the study examines the practical effectiveness of such modern approaches as mobile applications, gamification, artificial intelligence tools, and multimedia platforms. The results of the study show that the systematic use of digital tools during lessons significantly increases students' intrinsic motivation. In addition, gamification and virtual environments have been found to reduce the psychological pressure associated with traditional assessment and decrease students' fear of making mistakes. Their effective integration into the curriculum can raise the quality of foreign language proficiency to a new level.

Keywords: digital technologies, foreign language, learning motivation, gamification, mobile learning, autonomy.

ӘОЖ 372.881.111.1

ШЕТ ТІЛІ САБАҚТАРЫНДА ОҚУШЫЛАРДЫҢ МОТИВАЦИЯСЫНА ЦИФРЛЫҚ БІЛІМ БЕРУ ТЕХНОЛОГИЯЛАРЫНЫҢ ӘСЕРІ

Тәжібай Тұрсынай
3-курс студенті
Астана Халықаралық Университеті, Астана қ., Қазақстан
tazibajtursynaj@gmail.com

Аңдатпа

Білім беру жүйесін цифрландыру – бұл жай ғана үрдіс емес, уақыттың қатаң талабы. Әсіресе, шет тілін оқыту процесінде цифрлық технологияларды қолдану оқушылардың ынтасын арттыруда шешуші рөл атқарады. Бұл зерттеудің негізгі мақсаты – цифрлық білім беру технологияларының шет тілі сабақтарында оқушылардың мотивациясына әсерін жан-жақты талдау және бағалау. Осы мақсатқа жету үшін мобильді қосымшалар, геймификация, жасанды интеллект құралдары және мультимедиялық платформалар сияқты заманауи тәсілдердің практикалық тиімділігін зерттеу міндеті қойылды. Зерттеу нәтижелері сабақ барысында цифрлық құралдарды жүйелі қолдану оқушылардың ішкі мотивациясын едәуір арттыратынын көрсетеді. Сонымен қатар, геймификация мен виртуалды орта дәстүрлі бағалау нәтижесінде туындайтын психологиялық қысымды төмендететіні және оқушылардың қателік жасаудан қорқуын азайтатыны анықталды. Олардың оқу үдерісіне тиімді интеграциялануы шет тілін меңгеру сапасын жаңа деңгейге көтеруге мүмкіндік береді.

Түйінді сөздер: цифрлық технологиялар, шет тілі, оқу мотивациясы, геймификация, мобильді оқыту, автономия.

УДК 372.881.111.1

ВЛИЯНИЕ ЦИФРОВЫХ ОБРАЗОВАТЕЛЬНЫХ ТЕХНОЛОГИЙ НА МОТИВАЦИЮ УЧАЩИХСЯ НА УРОКАХ ИНОСТРАННОГО ЯЗЫКА

Тажибай Турсынай
студентка 3-курса
Международный университет Астана, г. Астана, Казахстан
tazibajtursynaj@gmail.com

Аннотация

Цифровизация системы образования – это не просто тенденция, а актуальное требование современности. Особенно в процессе преподавания иностранного языка использование цифровых технологий играет важную роль в повышении мотивации учащихся. Основной целью данного исследования является всесторонний анализ и оценка влияния цифровых образовательных технологий на мотивацию учащихся на уроках иностранного языка. Для достижения этой цели в работе рассматривается практическая эффективность таких современных подходов, как мобильные приложения, геймификация, инструменты искусственного интеллекта и мультимедийные платформы. Результаты исследования показывают, что систематическое использование цифровых инструментов в ходе урока значительно повышает внутреннюю мотивацию учащихся. Кроме того, установлено, что геймификация и виртуальная среда снижают психологическое давление, связанное с традиционными формами оценивания, и уменьшают страх учащихся перед совершением ошибок. Их эффективная интеграция в учебный процесс способствует повышению качества владения иностранным языком.

Ключевые слова: цифровые технологии, иностранный язык, учебная мотивация, геймификация, мобильное обучение, автономия.

Introduction. Mastering a foreign language is becoming not only an academic necessity but also a key condition for integration into the global community. However, traditional teaching methods are increasingly insufficient to maintain the attention of students of the modern “digital generation” for extended periods. Lessons based on blackboards and chalk often appear less engaging to learners who are accustomed to the fast pace of the information age. This situation clearly demonstrates the importance of introducing innovative approaches into the educational process. The relevance of this research topic is directly related to the need to identify effective ways of using the digital educational environment to increase students’ cognitive interest. Although this topic has been addressed in modern research, it is still not fully understood how technologies help reduce psychological barriers to language learning.

In this regard, the object of the research is the process of teaching a foreign language, while the subject is the actual impact of digital technologies on student motivation. The main aim of this study is to scientifically demonstrate how students’ intrinsic and extrinsic motivation changes through the use of digital tools during lessons. To achieve this aim, several specific tasks have been identified: the classification of types of digital technologies, the analysis of their emotional and psychological impact, and the evaluation of results based on specific examples. The hypothesis of the study is based on the assumption that if multimedia applications, gamification, and artificial intelligence tools are systematically and pedagogically appropriately used in foreign language lessons, then students’ interest in and independence in language learning will significantly increase. A combination of methods such as theoretical analysis, empirical observation, and comparison was used to verify this hypothesis.

This study has significant practical importance. The results and recommendations obtained can be effectively used by school and university teachers in developing their daily lesson plans. Undoubtedly, modern technologies will elevate interaction between students and teachers to a new

level, making the process of language acquisition easier and more engaging. This transformation in education is not merely a change of tools; it represents a renewal of the entire learning paradigm.

Methodology. The methodological basis of the research was built on a comprehensive consideration of both subjective and objective factors in the educational process. Before starting the study, we identified several main research questions: To what extent can digital technologies stimulate students' intrinsic motivation? How do gamification and mobile applications reduce anxiety associated with traditional assessment? How does artificial intelligence contribute to student autonomy? In seeking answers to these questions, we were guided by the aforementioned hypothesis, namely that the systematic use of digital tools increases both the quality of language learning and students' motivation.

The course of the study consisted of three main stages, built on logical continuity. In the first, preparatory stage, an in-depth review of modern pedagogical and psychological literature was conducted. In particular, fundamental works such as Self-Determination Theory (SDT) by Edward Deci and Richard Ryan, and the L2 Motivational Self System (L2MSS) by Zoltán Dörnyei were analyzed in detail. This theoretical framework greatly helped us understand the psychological background of the problem, namely the importance of basic human needs such as autonomy, competence, and relatedness in the learning process.

At the second, main stage, work was carried out on the collection and classification of relevant materials and sources. Scientific articles published in recent years, as well as the working mechanisms of such popular digital platforms as Duolingo, Quizlet, and Kahoot, were used as research material. In addition, the experience of interactive platforms in the Kazakh educational context was also considered. These materials were analyzed using both quantitative and qualitative approaches. For example, although most mobile applications included in the study are aimed at automating lexical and grammatical skills, it was observed that their contribution to the development of communicative competence varies. We also relied on case study analysis, which demonstrates the effectiveness of digital storytelling and virtual reality tools in real educational settings.

At the third, final stage, the collected data were synthesized, systematized, and processed using the method of comparative analysis. In this study, we did not limit ourselves to a purely theoretical description but also aimed to identify and clarify possible causal relationships between the phenomena under investigation. In particular, cognitive assessment methods were applied to better explain how specific elements of gamification influence students' psychological state, motivation, and engagement in the learning process. This made it possible to obtain a more comprehensive understanding of the impact of digital learning tools on students' behavior and learning outcomes.

The novelty of this study lies in the fact that we consider digital technologies not only as technical means of information transfer but also as a pedagogical phenomenon that transforms students' cognitive development and shapes their emotional background. At the same time, while previous studies have mostly focused on university students, our attention is directed toward the psychological characteristics of school-age learners. Thus, the accumulated rich material and the complex methods employed allowed us to comprehensively and objectively address the research problem.

Discussion. The issue of motivation in foreign language teaching is a complex and large-scale topic that has attracted the attention of many domestic and international scholars. However, its direct connection with digital technologies has only begun to be actively studied over the past decade. One of the fundamental works in this field is the aforementioned Self-Determination Theory. Researchers argue that individuals' intrinsic motivation is truly activated only when their needs for autonomy and competence are satisfied. It is no exaggeration to say that this principle has become a cornerstone of modern digital didactics.

Domestic scholars have also not lagged behind this global trend. For example, in their works, researchers who comprehensively analyze the new role of the teacher in the digital educational environment emphasize that the teacher should act not only as an information provider but also as a moderator and organizer of the learning process [1]. Furthermore, some studies have examined the effectiveness of using digital technologies in higher education institutions, demonstrating through specific examples that they have a direct impact on students' academic performance [2].

In addition, recent foreign publications have extensively focused on the benefits of mobile-assisted language learning (MALL). Among them are fundamental works that demonstrate that mobile applications free students from the traditional classroom environment and promote continuous learning [3]. Furthermore, creative tasks (such as digital storytelling) have been shown to develop students' critical thinking skills, as well as to encourage confidence in communicating freely in a foreign language [4].

However, there is an important point to mention in this regard. The vast majority of previous studies have focused only on the technical effectiveness of digital tools or on students' extrinsic motivation (e.g., gaining points or passing exams). There is still a lack of in-depth analysis of how gamification technologies or artificial intelligence can help overcome students' internal psychological barriers. In this article, I aim to address this gap. Our work further explores the role of gamification and multimodal content not only for entertainment purposes but also in the development of students' cognitive autonomy and the reduction of language anxiety. This is the main difference between our study and previous research, representing a new contribution to the scientific community.

Results. As a result of comprehensive analysis and research, several important conclusions have been drawn regarding the impact of digital educational technologies on motivation in foreign language learning. One of the main patterns observed in this study is that the systematic use of multimedia resources and mobile applications during lessons increases students' cognitive interest to a high level [5]. While previous studies often expressed these findings in general terms, the results obtained in this study are more specific: in an interactive learning environment, students not only acquire new vocabulary and complex grammatical structures more quickly but also demonstrate a natural desire to apply them in everyday practice. This phenomenon is directly related to the satisfaction of individuals' need for competence.

A similarly highly positive result was also observed in the area of gamification. It has been demonstrated in practice that game elements are among the most effective means of reducing psychological barriers in the learning process [6]. In traditional classrooms, the vast majority of students prefer to remain passive listeners due to the fear of receiving low grades or making mistakes in front of their peers [7]. However, our analysis shows that tasks designed in the form of digital games significantly reduce this fear. Students become accustomed to perceiving mistakes in a virtual environment not as a failure, but as a necessary step toward the next level, that is, as a learning experience. This helps stabilize the emotional state of the learner and increases self-confidence.

In addition, it was found that the use of artificial intelligence and virtual assistants strengthens students' learning autonomy [8]. However, at this point, when comparing our findings with those of foreign researchers, we came to an important conclusion: no matter how advanced and intelligent technology is, it cannot completely replace the teacher [9]. Although artificial intelligence tools provide instant feedback and immediate error correction, encouraging words, pedagogical guidance (scaffolding), and human support from the teacher are essential for maintaining students' long-term intrinsic motivation. Based on these results, there is strong evidence to suggest that the research objectives have been fully achieved. Digital technologies are not merely a means of providing information; they represent a complex ecosystem that helps students achieve their learning goals, provides cultural immersion, and transforms language learning from mechanical memorization into a truly creative process [10].

Conclusion. This study successfully confirms that the systematic integration of digital technologies such as gamification, mobile applications, and multimodal resources into foreign language education significantly increases student motivation and autonomy. By reducing internal psychological barriers and decreasing the fear of making mistakes, these tools foster self-regulation and establish technology as the core of modern instructional design rather than a mere supplementary element.These findings provide practical guidance for secondary school and university educators in developing engaging and modern curricula adapted to the digital learning environment. Looking forward, future research should explore the use of artificial intelligence to create personalized learning trajectories, further aligning the domestic education system with global standards and cultivating a highly competitive generation.

References

1. Buzaubakova, K. D., Bedelbaeva, A. E. Tsifrly bilim beru ortasyndaghy pedagogtin qyzmeti [The role of the teacher in a digital educational environment]. – Taraz: IP Beisenbekova A.Zh., 2023. – 128 p. [in Kaz.]

2. Israilova, L. Yu. Primenenie tsifrovykh tekhnologii v obuchenii inostrannym yazykam v vuzakh: analiz effektivnosti i perspektivy razvitiya [The application of digital technologies in teaching foreign languages in universities: efficiency analysis and development prospects] // Upravlenie obrazovaniem: teoriya i praktika. – 2024. – Vol. 14, No. 12-2. – Pp. 67-74. [in Russ.]

3. Mobile-assisted language learning (MALL) for improving English language teaching and learning in higher education: A systematic literature review. – 2025.

4. Bakyt, N. Digital storytelling in EFL teaching in Kazakhstan. – Suleyman Demirel University, 2021.

5. Panfilova, A. P. Ispol'zovanie mobil'nykh ustroistv na urokakh angliiskogo yazyka [The use of mobile devices in English lessons]. – Saratov, 2018. [in Russ.]

6. Book of Abstracts - AELTE (INOED) 2024. – Amasya, Turkey, 2024.

7. Technology as a Motivational Factor in Foreign Language Learning // European Journal of Education. – 2023. – Vol. 6, Iss. 1.

8. Ma, Y., Chen, M. The human touch in AI: optimizing language learning through self-determination theory and teacher scaffolding // Frontiers in Psychology. – 2025. – Vol. 16.

9. Syzdyqova, A. Shet tilin oqytudaghy geimifikatsiyanyn manyzy [The importance of gamification in teaching a foreign language] // Qazaqstannyn ghylymy men omiri. – 2022. – No. 4. – Pp. 45-50. [in Kaz.]

10. The European Conference on Language Learning 2023: Official Conference Proceedings. – Nagoya, Japan, 2023.

ӘОЖ 377:004:371.13

ЦИФРЛЫҚ БІЛІМ БЕРУ ҮДЕРІСІНДЕГІ ПЕДАГОГТЫҢ РӨЛІ МЕН ОҚУШЫЛАРДЫҢ ГРАФИКАЛЫҚ ЖӘНЕ ДИЗАЙН ДАҒДЫЛАРЫН ДАМЫТУ

Конакбаева У.Ж.[1], Маманова З.Т.[2]
ukonakbaeva@mail.ru
[1]PhD, «Өнер және көркем еңбек» кафедрасының меңгерушісі, қауымд. профессор,
Ж.А. Ташенев университеті,
Шымкент Қазақстан
[2]М. Әуезов атындағы ОҚУ магистранты,
Шымкент, Қазақстан

Аңдатпа

Мақала цифрлық білім беру үдерісіндегі педагогтың рөлі мен оқушылардың графикалық және дизайн дағдыларын дамытуға арналған.

Түйінді сөздер: цифрлық білім беру, педагог, графикалық және дизайн дағдылары, графикалық және дизайн құзыреттіліктері.

Annotation

The article is devoted to the role of the teacher in the digital educational process and the development of graphic and design skills of students..

Keywords: digital education, pedagogue, graphic and design skills, graphic and design competencies.

Цифрлық білім беру процесіне көшу кәсіптік білім беру мен оқыту жүйесіндегі педагогикалық және қызмет көрсетуші персоналдың кәсіби қызметін айтарлықтай өзгертеді. Осыған байланысты цифрлық білім беру процесінде өзара іс-қимылды қамтамасыз ететін рөлдік позициялардың үш негізгі тобын бөліп көрсетуге болады. Бірінші топта педагог (маман) мен білім алушы (білім алушылар тобы) арасындағы өзара әрекет қарастырылады: мұнда педагог оқыту процесін ұйымдастырушы және мотиватор, жаттықтырушы (коуч), ойын технологияларын қолданушы, жобалау қызметі жөніндегі маман, білім беру траекторияларын әзірлеуші, сондай-ақ жеке білім беру маршруттарының менеджері (пәнаралық тьютор) рөлдерін атқарады.

Екінші топ педагог (маман), цифрлық технологиялар мен құралдар және білім алушы (білім алушылар тобы) арасындағы өзара әрекетке негізделеді. Бұл жағдайда педагог онлайн-курстардың сценарийін әзірлеуші әдіскер, метаәдіскер, онлайн-курстарды әдістемелік қолдау жөніндегі маман, желілік педагог-куратор (онлайн-платформаның кураторы немесе әкімшісі), командалық жобалық жұмысқа арналған ортаны әзірлеуші, әлеуметтік-білім беру желілерінің модераторы, интернет-навигация бойынша нұсқаушы, цифрлық іздерді талдаушы және түзетуші, сондай-ақ веб-психолог қызметтерін атқарады.

Үшінші топ маман мен цифрлық технологиялар және құралдар арасындағы өзара байланысты қамтиды. Бұл ретте маман оқыту бейнероликтерінің оператор-монтажшысы, контент-куратор, цифрлық оқыту құралдарының әдіскер-сәулетшісі, білім беру платформалары мен цифрлық ортаны әзірлеуші, сондай-ақ электрондық білім беру ресурстарын сараптау жөніндегі маман ретінде қызмет етеді [1].

Әртүрлі рөлдік позициялар белгілі бір жағдайларда өзара біріктірілуі немесе, керісінше, дербестенуі мүмкін. Кейбір жағдайларда бұл дәстүрлі педагогикалық кәсіптердің (оқытушы, өндірістік оқыту шебері, педагог-психолог) кәсіби қызметінің мазмұнын кеңейтуге және өзгертуге алып келеді, ал басқа жағдайларда цифрлық білім беру процесінде сұранысқа ие жаңа кәсіптердің қалыптасуына негіз болады.

Цифрландыру жағдайында мұғалімнің жетекші функциялары мыналар болып табылады: ол оқыту нысандарын, әдістерін, оқу материалдарын, сондай-ақ диагностикалық және қалыптастырушы бағалау құралдарын жобалайды және осының негізінде даму мүмкіндіктері кең нақты оқу курсының жергілікті білім беру ортасын құрады. Сонымен қатар, оқу іс-әрекетін ұйымдастырудың әртүрлі, динамикалық формаларын және цифрлық әрі цифрлық емес технологияларды қолданудың оңтайлы реттілігін ескере отырып, оқу сабақтарының сценарийлерін жобалайды.

Мұғалім цифрлық білім беру ортасында білім алушылардың жеке және командалық (оның ішінде сараланған, жобалық, үлестірілген-желілік) қызметін ұйымдастырады, білім беру үшін маңызды, соның ішінде желілік коммуникация жағдайларын жобалап, жүзеге асырады. Бұдан бөлек, білім алушылардың жеке маңызды тәжірибесін рефлексивті талқылауды ұйымдастырады, сондай-ақ цифрлық ортада ақпаратты іздеу және іріктеу барысында олардың сыни ойлау қабілеттерін қалыптастырып, дамытады [2].

Фасилитация құралдарын пайдалану арқылы, сондай-ақ «табысты ересек» және «табысты кәсіпқой» рөлдік бейнелерінің үлгісін көрсете отырып, мұғалім топпен жұмыс барысында білім алушылардың оқу уәждемесін тиімді басқарады. Сонымен қатар, цифрлық ұрпақтың әртүрлі өмір сүру кеңістіктерін — виртуалды және нақты ортаны — өзара кіріктіріп, білім алушының нақты әлеуметтік және кәсіби әлемде дамуын жүйелі түрде сүйемелдейді. Бұдан бөлек, сол білім алушымен (оқу тобы, жобалық топ және т.б.) жұмыс істейтін басқа педагогтармен тұрақты әрі сындарлы өзара іс-қимылды қамтамасыз етеді.

Сонымен бірге, цифрлық білім беру процесінде мұғалімнің көптеген дәстүрлі функциялары өз маңыздылығын біртіндеп жоғалтады. Атап айтқанда, «білім тасымалдаушысы», ақпарат беруші, жай түсіндіруші, тек бақылаушы немесе талаптарды орындамағаны үшін айыптаушы әрі «жазалаушы» рөлдері қазіргі жағдайда тиімділігін төмендетеді.

Жалпы алғанда, цифрлық білім беру жүйесінде, цифрлық экономиканың басқа салаларындағы сияқты, көпсалалы, яғни «конвергентті» мамандарға сұраныс артып келеді. Әртүрлі әлеуметтік, өндірістік және бизнес-жобаларға қатысу тәжірибесі бар практик-мамандар дәстүрлі «монокәсіби» педагогтарға қарағанда кәсіптік білім беру мен оқытудың цифрлық білім беру процесінде анағұрлым жоғары сұранысқа ие болады.

Графикалық және дизайн дағдылар – бұл ақпаратты визуалды түрде (сурет, белгі, түс, композиция, шрифт арқылы) тиімді жеткізе білу қабілеті. Яғни адам идеяны тек мәтінмен емес, графика, бейне, инфографика, макет немесе интерфейс арқылы түсінікті әрі әсерлі түрде ұсына алады. Бұл дағдыларға композиция құру, түстер үйлесімін таңдау, визуалды иерархияны түсіну, типографияны қолдану және цифрлық құралдармен жұмыс істеу кіреді.

Графикалық дағдылар көбіне ақпаратты визуалды бейнелеуге бағытталса (мысалы, диаграмма, инфографика жасау), дизайн дағдылары кеңірек ұғым болып табылады және өнімнің немесе материалдың жалпы көрінісін, құрылымын, эстетикасын жоспарлауды қамтиды (мысалы, сайт дизайны, презентация, қосымша интерфейсі).

Осы дағдыларды цифрландыру дегеніміз – оларды цифрлық құралдар мен технологиялар арқылы үйрету, дамыту және қолдану процесі. Бұл бірнеше жолмен жүзеге асады:

Біріншіден, арнайы бағдарламалар мен платформаларды қолдану. Мысалы, Canva, Adobe Photoshop, Illustrator, Figma сияқты құралдар арқылы оқушылар нақты графикалық өнімдер жасайды. Бұл құралдар қолмен салудан гөрі жылдам әрі кәсіби нәтижеге жетуге мүмкіндік береді [3].

Екіншіден, онлайн білім беру платформалары мен интерактивті сабақтар пайдаланылады. Видеосабақтар, симуляциялар және интерактивті тапсырмалар арқылы оқушылар дизайн негіздерін меңгереді.

Үшіншіден, бұлттық технологиялар арқылы бірлескен жұмыс ұйымдастырылады. Мысалы, Google Workspace немесе Figma онлайн арқылы бірнеше оқушы бір жобаны қатар жасап, бір-бірінің жұмысын өңдей алады.

Төртіншіден, жасанды интеллект пен автоматтандырылған құралдар да қолданылады. Олар түстер палитрасын ұсыну, макет құру немесе идея генерациялау сияқты процестерді жеңілдетеді.

Сонымен графикалық және дизайн дағдыларды цифрландыру – оқушыларды тек тұтынушы емес, цифрлық контент жасаушы ретінде қалыптастыратын маңызды процесс.

Сандық білім беру ортасында оқушылардың графикалық және дизайн дағдыларын дамыту – қазіргі білім беру жүйесіндегі маңызды бағыттардың бірі. Себебі цифрлық технологиялар тек ақпаратты тұтыну емес, оны визуалды түрде ұсыну, өңдеу және шығармашылықпен жеткізу қабілетін талап етеді.

Цифрлық орта оқушыларға әртүрлі графикалық бағдарламалармен жұмыс істеуге мүмкіндік береді. Мысалы, Canva, Adobe Photoshop, Figma сияқты құралдар арқылы олар плакат, инфографика, презентация және интерфейс дизайнын жасай алады. Бұл құралдар оқушының визуалды ойлау қабілетін дамытып қана қоймай, ақпаратты құрылымдауды үйретеді.

Дизайн дағдыларын дамыту оқу процесіне жобалық жұмыстарды енгізу арқылы жүзеге асады. Оқушылар белгілі бір тақырып бойынша постер, логотип немесе оқу материалын визуализациялау жобаларын орындайды. Мұндай тапсырмалар шығармашылық ойлауды, түстер үйлесімін түсінуді және композиция құру қабілетін дамытады.

Үшіншіден, цифрлық білім беру ортасы оқушыларға бірлесіп жұмыс істеу мүмкіндігін береді. Онлайн платформалар арқылы олар топтық дизайн жобаларын жасап, пікір алмасады, өзара кері байланыс береді. Бұл коммуникациялық дағдыларды да қатар дамытады.

Сонымен қатар, графикалық және дизайн дағдыларын дамыту критикалық ойлаумен тығыз байланысты. Оқушы тек әдемі бейне жасауды емес, ақпаратты дұрыс жеткізу, аудиторияға түсінікті визуалды шешім ұсынуды үйренеді [5].

Графикалық және дизайн құзыреттіліктерін қалыптастыру – бір реттік үйрету емес, жүйелі әрі тәжірибеге негізделген процесс. Мұнда оқушы тек құралды меңгеріп қана қоймай, визуалды ойлау, талдау және шығармашылық шешім қабылдау қабілеттерін дамытуы керек. Алдымен, **негізгі теориялық база қалыптастырылады.** Оқушылар композиция, түс теориясы, визуалды иерархия, типография сияқты базалық ұғымдарды түсінуі қажет. Егер осы негіз болмаса, кез келген дизайн «кездейсоқ» көрінеді. Сондықтан қарапайым тапсырмалардан бастау маңызды: мысалы, дұрыс және қате дизайнды салыстыру, түстер үйлесімін таңдау, мәтінді оқылымды етіп орналастыру [5].

Келесі кезең – **практикалық дағдыларды дамыту.** Бұл жерде оқушылар нақты өнімдер жасайды: постер, инфографика, презентация, логотип немесе әлеуметтік желіге арналған визуал. Практика неғұрлым көп болса, соғұрлым дағды тез қалыптасады. Бастапқыда үлгілерді қайталау (редизайн), кейін өз идеясын ұсыну тиімді. Сонымен қатар ц**ифрлық құралдарды меңгеру** қажет. Canva, Figma, Adobe Photoshop сияқты платформалар арқылы оқушылар заманауи дизайн ортасында жұмыс істеуді үйренеді. Бірақ бастысы – құрал емес, оны дұрыс қолдану логикасы екенін түсіндіру керек.

Жобалық және топтық жұмыс ұйымдастыру маңызды. Оқушылар топпен бір дизайн өнімін жасап, өзара пікір алмасады, кері байланыс береді. Бұл тек техникалық емес, коммуникациялық және сыни ойлау дағдыларын да дамытады.

Кері байланыс өте маңызды рефлексия және талдау кезеңі болуы тиіс. Әр жұмысынан кейін оқушы: “Мен не істедім? Неге бұлай жасадым? Қалай жақсартуға болады?” деген сұрақтарға жауап беруі керек. Бұл кәсіби ойлауды қалыптастырады. Соңында, **нақты өмірмен байланыстыру** маңызды. Мысалы, мектеп жобаларын, әлеуметтік желідегі контентті немесе шағын бизнеске арналған дизайндар жасау арқылы оқушылар өз еңбегінің практикалық құндылығын көреді.

Қорытындылай келе, цифрлық білім беру ортасы оқушылардың шығармашылық әлеуетін ашып, олардың графикалық және дизайн саласындағы құзыреттерін қалыптастыруға тиімді жағдай жасайды.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:

1. Әбдіғапбарова Ұ.Қ. Компьютерлік графика негіздері. – Алматы: Білім, 2018.
2. Құлмағамбетова Б.Т. Дизайн негіздері. – Алматы: Қазақ университеті, 2017.
3. Графикалық дизайн нысандарын жобалау / Құдабаева А.К. – Алматы: Альманах, 2021.
4. Графикалық жобалау / Әліпбаев К. – Алматы: Дарын, 2020.
5. Графикалық дизайнды оқыту әдістемесі // Педагогика және психология журналы. – 2021.

УДК 657.6 (075.8)

APPLICATION OF ARTIFICIAL INTELLIGENCE TECHNOLOGIES IN PUBLIC ADMINISTRATION DIGITALIZATION AUDIT

Tasmaganbetov Bakgali Bolatuly
tbakgali04@bk.ru
Master's student
Student in the Educational Program "State Audit"
L.N. Gumilyov Eurasian National University
Astana, Kazakhstan

Аннотация

Стремительное проникновение информационных технологий в систему государственного управления требует фундаментального преобразования теоретической и методологической базы государственного аудита. В этом исследовании рассматривается переход от традиционного контроля финансовой законности к высококачественному "аудиту эффективности" посредством интеграции цифровых технологий, таких как блокчейн, искусственный интеллект (ИИ) и облачные вычисления. На основе анализа правового поля Республики Казахстан и лучших международных практик, в частности стратегии "Цифровая Албания" и использования ИИ для соблюдения законодательства и мониторинга закупок, в исследовании выявлены текущие системные риски, включая низкую степень интеграции данных и отсутствие методологий, основанных на ИИ. В качестве решения авторы предлагают модель "Интеллектуального непрерывного аудита" (SCA), которая использует когнитивный уровень данных, центр прогнозирования рисков и панель поддержки принятия решений для выявления рисков в режиме реального времени и автоматизированной отчетности. В исследовании делается вывод о том, что внедрение этой модели на базе искусственного интеллекта, интегрированной с платформой "Smart Data Ukimet", имеет важное значение для автоматизации повторяющихся задач, снижения транзакционных издержек и, в конечном счете, повышения прозрачности и общественного доверия к государственным институтам.

Ключевые слова: Государственный аудит, цифровизация государственного управления, искусственный интеллект (ИИ), аудит эффективности, интеллектуальный непрерывный аудит (SCA), алгоритмическая прозрачность, управление рисками, Высшая счетная палата (ВАС), Республика Албания

Annotation

The rapid penetration of information technologies into the public administration system necessitates a fundamental transformation of the state audit's theoretical and methodological framework. This research explores the transition from traditional financial legality control to a high-quality "performance audit" through the integration of digital technologies such as blockchain, artificial intelligence (AI), and cloud computing. By analyzing the legal landscape of the Republic of Kazakhstan and international best practices—specifically the "Digital Albania" strategy and its use of AI for legislative compliance and procurement monitoring—the study identifies current systemic risks, including low data integration and a lack of AI-driven methodologies. As a solution, the authors propose a "Smart Continuous Audit" (SCA) model, which utilizes a Cognitive Data Layer, a Predictive Risk Hub, and a Decision Support Dashboard to enable real-time risk identification and automated reporting. The study concludes that implementing this AI-powered model, integrated with the "Smart Data Ukimet" platform, is essential for automating repetitive tasks, reducing transaction costs, and ultimately increasing the transparency and public trust in state institutions.

Keywords: State audit, digitalization of public administration, artificial intelligence (AI), performance audit, Smart Continuous Audit (SCA), algorithmic transparency, risk management, Supreme Audit Chamber (SAC), Republic of Albania.

The current paradigm of development of the public administration system is characterized by the intensive penetration of Information Technologies, which, in turn, requires the transformation of the theoretical and methodological apparatus of state audit. In the traditional sense, state audit is considered as a control over financial legality, but in the context of digitalization, its content is deepening in the direction of "performance audit" [1]. This process involves assessing not only the expenditure of budget funds aimed at automating the activities of the state apparatus, but also the real socio-economic effectiveness of these investments. From this point of view, as a theoretical basis for the digitalization audit, it is necessary to consider the quality of management of digital assets of government agencies and their contribution to the provision of services to the population [2].

In the context of digitalization, the objects of state audit have also become qualitatively more complex. Today, not only tangible assets are recognized as the object of audit, but also the architecture of Information Systems, Data integrity and transparency of algorithmic solutions. According to international INTOSAI standards, in particular GUID 5100 guidelines, information technology auditing is an integral part of risk management in Public Administration [3]. Therefore, at the theoretical level, a scientifically based approach is to classify audit objects as technological infrastructure, digital logic of business processes, and data-based results.

The system of indicators that determine the effectiveness of state audit is also adapting to the requirements of the digital environment. Not limited only to the indicators "economy" and "performance" (efficiency), new indicators such as "digital dividends" and "lower transaction costs" began to enter the theoretical turnover [4]. thus, the theoretical basis of the audit of the digitalization of Public Administration is evolving from traditional control over the use of public resources towards an analytical assessment of the effectiveness of the digital ecosystem. This direction is fully consistent with the strategic goals defined in the concept for the development of Public Administration until 2030 [5].

The legal basis of state audit in the Republic of Kazakhstan is complex and multi-level. The foundation of this system was laid by the law" on state audit and financial control", which establishes the basic principles of supervision over the effective management of public resources [1], however, with the introduction of digital technologies, the legislative framework began to be filled with issues of information security and protection of digital assets. In this regard, the law "on Informatization" is of great importance, since it defines the requirements for information systems of state bodies and technical regulations for their audit [2].

The next important stage of regulatory regulation is the methodological guidelines and standards of the higher Audit Chamber. In particular, the procedural standards for conducting state audits take into account the specifics of collecting and processing data in a digital environment. Within the framework of the concept for the development of Public Administration until 2030, the task is set to switch to a "service" audit model, which implies a transition of legal regulation from a punitive nature to an advisory-expert nature. In addition, the concept of "Cyber Shield" in the field of cybersecurity of Kazakhstan strengthened the legal mechanisms for checking the resilience of information infrastructure during the state audit [6].

As for the international level of Legal Regulation, Kazakhstan ensures international recognition of audit reports by implementing INTOSAI standards (for example, ISSAI 100) into its legislation. This regulatory framework is the main guarantee that ensures transparency of state control in the context of digital transformation.

Table 1 - Regulatory legal acts of the Republic of Kazakhstan regulating the scope of digitalization in the field of state audit

№	List of normative legal acts	Definition
1	2	3
1	Law of the Republic of Kazakhstan dated November	In accordance with paragraph 7 of Article 18 of Chapter 3 of the law, state audit and financial control bodies should

	12, 2015 No. 392-V "on state audit and financial control"	post information related to state audit and financial control on their internet resources using information technologies
1	2	3
2	Order of the Minister of Finance of the Republic of Kazakhstan dated March 28, 2018 No. 413 "on approval of the rules of electronic internal state audit"	In accordance with paragraph 1 of Chapter 1 of the order, internal state audit and financial control bodies, when drawing up civil law contracts, send them using information technologies
3	Resolution of the chairman of the Accounts Committee for control over the execution of the Republican budget dated March 31, 2016 No. 5-OD "on approval of procedural standards for External state audit and financial control"	300 procedural standard of the resolution in accordance with paragraph 5 of Chapter 3, paragraph 40, the state auditor studies, evaluates the safety and reliability of the applied accounting information system, tests it for the correctness of reflecting operations and performing calculations. The state auditor should get an idea of the information system and related activities related to the preparation and presentation of financial statements
4	Regulatory resolution of the Accounts Committee for control over the execution of the Republican budget No. 7-OK dated November 28, 2015 "on approval of the rules for the formation and maintenance of a unified database of State Audit and financial control and the use of its data"	In accordance with paragraph 7 of Chapter 2 of the resolution, information related to state audit and financial control will be placed in the information system with integration into the unified database "e-government" system and information systems of state bodies. The exchange of information between the information systems of state audit and financial control bodies for the formation of a unified database in accordance with paragraph 12 of this chapter is carried out through the information system of the higher Audit Chamber
Note: compiled by the author based on [1, 7-9] sources		

In world practice, the digitalization of state audit is considered not only as a technical update, but also as a transformation of managerial culture. In this direction, the reforms of the Republic of Albania in recent years are of particular scientific interest. As part of the" Digital Albania " strategy, this state not only transferred the majority of public services to the e-Albania portal, but also introduced a unique model for using artificial intelligence (AI) technologies to monitor them [10]. In order to speed up the process of membership in the European Union, the Albanian government began to use special algorithms based on ChatGPT to verify public procurement and legislative compliance [11].

The highest state control authority of Albania (ALSAI) has implemented the principle of "algorithmic transparency", combining the methodology of digital audit with INTOSAI standards. This practice is a clear example of the transition from a "reactive" (verification of the fact that it happened) model of state audit to a "proactive" (preliminary identification of risks) Model. The main feature of the Albanian model is that when monitoring public spending, AI systems detect doubtful transactions in real time and provide a ready — made analytical report to the auditor. Such an approach reduced the timing of audits and made it possible to increase the efficiency of budget funds.

At the same time, the experience of Digital leading countries such as Singapore and Estonia shows that AI in public audit is not just an analytical tool, it is a strategic factor in zeroing corruption risks. The analysis of these international trends is an important guideline for improving the state audit system of Kazakhstan. The introduction of Albanian elements of "algorithmic monitoring" into domestic practice will lead to a new qualitative level of transparency of Public Administration.

In domestic practice, the audit of the digitalization of Public Administration occupies an important place in the activities of the Supreme Audit Chamber (*hereinafter* SAC). According to the 2023 SAC report, low levels of integration of information systems of government agencies and data incompleteness are listed as the main systemic risk.

The methods and tools used by SAC rely mainly on the risk management system (RMS), which allows you to focus audits on the highest risk areas. However, compared to international practice, the level of use of artificial intelligence technologies in the domestic model is still low. The lack of a unified methodology for assessing digital assets of government agencies and the lack of it qualifications of auditors are the main factors limiting the effectiveness of digitalization auditing.

If we dwell on the main issues and risks of auditing the digitalization of Public Administration, first of all, it is worth noting the quality and availability of data. Non-integration of state databases prevents auditors from obtaining complete and accurate information. This, in turn, affects the objectivity of audit findings and makes it difficult to assess the effectiveness of public funds spent. Also, the increase in cybersecurity risks requires strengthening the legal mechanisms for checking the resilience of information infrastructure during the state audit.

In the course of the study, we will study the Albanian system "Diella" and the EU AI Act (EU AI Act) and present the model " Smart Continuous Audit" (*hereinafter* - SCA) for the state audit system of Kazakhstan. The main feature of this model is that it not only finds financial errors, but also predicts the effectiveness of Public Administration algorithms.

Figure 1 – Smart Continuous Audit model

Cognitive Data Layer - here is the information on the state procurement portal (goszakup.gov.kz) scans thousands of lots in real time. Based on Albanian experience, the system identifies hidden connections (affiliation) between "supplier and customer" through neural networks. At this stage, the validity and completeness of the data is automatically checked [12].

Predictive Risk Hub - at this level, machine Learning algorithms are used. The model calculates the probability of failure of newly launched digital projects based on the characteristics of projects recognized as "ineffective" in previous years. For example, if the funds allocated for the development of an information system exceed the market price by 30%, GI gives the auditor a "red flag" (red flag) [11].

Decision support Dashboard - here AI does not replace the auditor, but only acts as an assistant to him (Human-in-the-loop). The system automatically draws up a draft audit report and offers the most effective ways to eliminate the identified shortcomings (best practices).

The implementation of the proposed SCA model requires a change in the strategic concept of state audit. First, the information systems of the higher Audit Chamber should be directly integrated with the Smart Data Ukimet platform of government agencies. This allows auditors to obtain data in real time with the right to "read-only access", and not through a query [13].

Secondly, as the experience of Albania shows, it is important to determine the legal status of AI algorithms. In order for the analytical conclusions made by AI within the framework of the model we propose to be recognized as indirect evidence in court or administrative proceedings, legislative amendments are needed. The scope of the model should not be limited to financial control, but also to monitoring the level of access to indicators of state programs.

The conducted study showed that in the context of digitalization of Public Administration, the role of state audit has radically changed. The best experience of the Republic of Albania in introducing artificial intelligence under state control can become an important strategic example for Kazakhstan. The proposed model of "intelligent continuous audit" will increase the transparency of the state apparatus and make it possible to assess the effectiveness of budget spending in real time. After all,

the integration of digital technologies into auditing is the main condition for raising the quality of Public Administration to a new level and strengthening public confidence in state institutions

References

1. Law of the Republic of Kazakhstan “On state audit and financial control" dated November 12, 2015 No. 392-V kr [electronic resource] URL:https://adilet.zan.kz/kaz/docs/Z150000039

2. Law of the Republic of Kazakhstan “On informatization” dated 24 November 2015 № 418-V [electronic resource] URL: https://www.adilet.zan.kz/kaz/docs/Z1500000418

3. GUID - 5100 - Guidance on Audit of Information Systems URL:https://www.issai.org/pronouncements/guidance-on-audit-of-information-systems/

4. World Development Report 2016: Digital Dividends URL:https://www.worldbank.org/en/publication/wdr2016

5. On approval of the Concept of Public Administration Development in the Republic of Kazakhstan until 2030 Decree of the President of the Republic of Kazakhstan dated February 26, 2021 No. 522. URL: https://adilet.zan.kz/kaz/docs/U2100000522

6. On the signing of the Extradition Treaty between the Republic of Kazakhstan and the Socialist Republic of Vietnam Decree of the President of the Republic of Kazakhstan dated May 23, 2017 No. 482. https://adilet.zan.kz/kaz/docs/U1700000482

7. Order of the Minister of Finance of the Republic of Kazakhstan dated March 28, 2018, No. 413 "On Approval of the Rules for Electronic Internal State Audit" [Electronic resource]. URL: https://adilet.zan.kz/kaz/docs/V1800016677

8. Resolution of the Chairperson of the Accounts Committee for Control over Execution of the Republican Budget dated March 31, 2016, No. 5-NҚ "On Approval of Procedural Standards for External State Audit and Financial Control" [Electronic resource]. URL: https://adilet.zan.kz/kaz/docs/V1600013647

9. Regulatory Resolution of the Accounts Committee for Control over Execution of the Republican Budget dated November 28, 2015, No. 7-NҚ "On Approval of the Rules for the Formation, Maintenance, and Use of Data from the Unified Database of State Audit and Financial Control" [Electronic resource]. URL: https://adilet.zan.kz/kaz/docs/V1500012459

10. Digital Agenda of Albania 2022–2026 URL: https://dig.watch/resource/digital-agenda-of-albania-2022-2026#:~:text=Vision%20for%202022%E2%80%932026,of%20its%20citizens%20and%20businesses.

11. Albania to speed up EU accession using ChatGPT URL:https://www.euractiv.com/news/albania-to-speed-up-eu-accession-using-chatgpt/

12. ALBANIAN SUPREME AUDIT INSTITUTION URL:https://www.klsh.org.al/en/strategic-plan-2023-2027

13. Supreme Audit Chamber of the Republic of Kazakhstan URL:https://www.gov.kz/memleket/entities/esep

ӘОЖ 004:37.02

ЦИФРЛЫҚ ТЕХНОЛОГИЯЛАР АРҚЫЛЫ ПРОБЛЕМАЛЫҚ ОҚЫТУДЫ ҰЙЫМДАСТЫРУ ЖӘНЕ ОҚУШЫЛАРДЫҢ СЫНИ ОЙЛАУЫН ДАМЫТУ

Абдимуталипова Аяна Абдимуталиповна
Ayana0611@mail.ru
Абай атындағы Қазақ ұлттық педагогикалық университеті, Педагогика және психология мамандығының 1-курс магистранты
Алматы, Қазақстан

Аңдатпа

Бұл мақалада бастауыш сыныпта цифрлық құралдар арқылы проблемалық оқытуды ұйымдастырудың тиімділігі қарастырылады. Зерттеу барысында проблемалық оқыту технологиясының оқушылардың танымдық белсенділігін арттырудағы, сыни ойлауын дамытудағы және оқу мотивациясын күшейтудегі рөлі талданады. Сонымен қатар, цифрлық технологиялардың (интерактивті тақта, білім беру платформалары, мультимедиялық ресурстар) оқу үдерісін тиімді ұйымдастыруға және оны дараландыруға мүмкіндік беретіндігі көрсетіледі. Мақалада цифрлық құралдарды қолдану арқылы проблемалық жағдаяттарды құру, оқушыларды өздігінен ізденуге бағыттау және олардың шығармашылық қабілеттерін дамыту жолдары сипатталады. Зерттеу нәтижесінде цифрлық технологиялар мен проблемалық оқытуды үйлестіру бастауыш білім сапасын арттыруға және оқушылардың жан-жақты дамуына ықпал ететіні анықталады.

Түйінді сөздер: цифрлық технологиялар, проблемалық оқыту, бастауыш сынып, сыни ойлау, танымдық белсенділік, білім беру инновациясы, интерактивті оқыту.

Қазіргі жаһандану және цифрландыру жағдайында білім беру жүйесі түбегейлі өзгерістерге ұшырап, оқыту үдерісін жаңаша ұйымдастыруды талап етуде. XXI ғасырда білім берудің басты мақсаты тек ақпаратты меңгерту емес, сонымен қатар оқушының функционалдық сауаттылығын, сыни ойлауын, шығармашылық қабілетін және өмірлік дағдыларын қалыптастыру болып табылады. Осыған байланысты оқыту үдерісінде оқушының белсенді танымдық әрекетін қамтамасыз ететін технологияларды қолдану өзекті мәселе болып отыр [1], [5].

Бүгінгі таңда оқушыларға дайын білімді беру жеткіліксіз, себебі ақпараттың қолжетімділігі артып, білімнің тез ескіруі жағдайында оларды өз бетімен ізденуге, ақпаратты талдауға, салыстыруға және негізделген шешім қабылдауға үйрету маңызды. Осы тұрғыдан алғанда проблемалық оқыту технологиясы оқушының ойлау әрекетін дамытатын, оны оқу үдерісінің белсенді субъектісі ретінде қалыптастыратын тиімді педагогикалық тәсілдердің бірі ретінде қарастырылады [2], [3].

Бастауыш сынып – тұлғаның интеллектуалдық, эмоционалдық және әлеуметтік дамуының негізі қаланатын ең маңызды кезең. Бұл жастағы оқушылардың қабылдау қабілеті жоғары болғанымен, олардың ойлауы нақты-бейнелі сипатта дамиды. Сондықтан оқу үдерісін көрнекілікке, қолжетімділікке және әрекетке негіздеп ұйымдастыру қажет. Осы міндетті жүзеге асыруда цифрлық технологиялардың рөлі ерекше артып отыр. Интерактивті тақталар, мультимедиялық ресурстар, білім беру платформалары, цифрлық ойындар мен симуляциялар оқу материалын қызықты әрі түсінікті түрде ұсынуға мүмкіндік береді [6].

Цифрлық құралдарды қолдану проблемалық оқытуды тиімді ұйымдастыруға қолайлы жағдай жасайды. Себебі оқушыларға түрлі ақпарат көздері ұсынылып, олар нақты өмірлік немесе оқу жағдаяттарын талдап, шешу жолдарын өздігінен іздеуге бағытталады. Мұндай оқу үдерісі оқушылардың тек білім алуына ғана емес, сонымен қатар сыни ойлау, логикалық пайымдау, талдау, салыстыру және шығармашылық шешім қабылдау қабілеттерін дамытуға ықпал етеді [3], [4].

Сонымен қатар, цифрлық технологиялар оқытуды дараландыруға мүмкіндік береді, яғни әр оқушының жеке қарқыны, қабілеті және оқу стилі ескеріледі. Бұл бастауыш сыныпта білім сапасын арттырып қана қоймай, оқушының ішкі мотивациясын күшейтеді және танымдық қызығушылығын дамытады [5]. Интерактивті тапсырмалар мен кері байланыстың жедел берілуі оқушылардың өз қателіктерін дер кезінде түзетуіне және өзіндік оқу дағдыларын қалыптастыруына жағдай жасайды.

Осыған байланысты, бұл зерттеу жұмысында бастауыш сыныпта цифрлық құралдар арқылы проблемалық оқытуды жүзеге асырудың тиімділігі қарастырылады, сондай-ақ оның оқушылардың сыни ойлауын дамытудағы педагогикалық рөлі мен мүмкіндіктері талданады.

Проблемалық оқыту қазіргі педагогикалық ғылымда оқушылардың танымдық белсенділігін арттыруға, олардың сыни және шығармашылық ойлауын дамытуға бағытталған тиімді әдістердің бірі ретінде қарастырылады. Оның негізгі идеясы – оқушыға дайын білімді ұсыну емес, керісінше оқу материалы негізінде проблемалық жағдаят туындатып, сол мәселені шешу барысында жаңа білімді өздігінен меңгерту. Мұндай тәсіл оқушыны пассивті тыңдаушы емес, белсенді ізденуші, талдаушы және шешім қабылдаушы тұлға ретінде қалыптастырады [6], [7].

Бастауыш сынып кезеңі баланың танымдық қабілеттері қарқынды дамитын ерекше маңызды кезең болып табылады. Бұл жастағы оқушылардың ойлауы нақты-бейнелі сипатта болғандықтан, оқу үдерісін көрнекілікке, әрекетке және қызығушылыққа негіздеу қажет. Осы тұрғыдан алғанда цифрлық технологияларды қолдану оқу үдерісін тиімді ұйымдастырудың маңызды құралына айналып отыр. Интерактивті тақта, мультимедиялық ресурстар, бейнесабақтар, анимациялар және білім беру платформалары (Kahoot, Quizizz, Bilimland, Google Classroom) оқу мазмұнын визуалды әрі интерактивті түрде ұсынуға мүмкіндік береді [10].

Цифрлық технологиялар проблемалық оқытуды жүзеге асыруда маңызды дидактикалық құрал ретінде қызмет етеді. Мұғалім сабақ барысында нақты өмірлік жағдаяттарды бейне немесе интерактивті тапсырма түрінде ұсынып, оқушыларды мәселені анықтауға және оны шешу жолдарын іздеуге бағыттайды. Мысалы, математика сабағында өмірлік есептерді цифрлық форматта беру немесе дүниетану сабағында экологиялық мәселе бойынша бейнематериал көрсету арқылы проблемалық жағдай туындатуға болады. Оқушылар бұл жағдайда тек жауап іздеп қана қоймай, шешімнің бірнеше нұсқасын салыстырып, ең тиімдісін таңдауға үйренеді [8], [10].

Мұндай оқу үдерісі оқушылардың танымдық әрекеттерін белсендіреді: олар талдау жасайды, себеп-салдарлық байланыстарды анықтайды, гипотеза ұсынады және қорытынды шығарады. Сонымен қатар, цифрлық платформалар оқушыларға кері байланысты жедел алуға мүмкіндік береді, бұл өз кезегінде оқу процесін түзетуге және өзіндік бағалауды дамытуға ықпал етеді. Интерактивті тапсырмалар мен ойын элементтері оқушылардың сабаққа деген қызығушылығын арттырып, оқу мотивациясын күшейтеді [9], [10].

Цифрлық құралдар негізінде ұйымдастырылған проблемалық оқыту сыни ойлауды дамытуда ерекше рөл атқарады. Сыни ойлау – ақпаратты тек қабылдау емес, оны талдау, салыстыру, дәлелдеу және негізделген шешім қабылдау қабілеті. Сабақ барысында қойылатын ашық типті сұрақтар («Неліктен бұл шешім дұрыс?», «Басқа қандай жолы бар?», «Қайсысы тиімді және неге?») оқушыларды терең ойлануға жетелейді. Бұл олардың логикалық ойлауын дамытып қана қоймай, өз көзқарасын дәлелдеуге үйретеді [6], [7].

Сонымен қатар, цифрлық ортада оқушылардың топтық және жұптық жұмыс істеу дағдылары дамиды. Олар бір-бірімен пікір алмасып, ортақ шешім қабылдайды, бұл коммуникативтік қабілеттерін арттырады. Цифрлық ресурстар арқылы ұсынылатын тапсырмалар әртүрлі деңгейде болғандықтан, оқытуды дараландыруға мүмкіндік береді, яғни әр оқушы өз қарқынымен жұмыс істей алады [9], [10].

Алайда цифрлық технологияларды тиімді қолдану үшін мұғалімнің кәсіби құзыреттілігі жоғары болуы қажет. Сабақтың мақсат-міндеттеріне сай цифрлық ресурсты дұрыс таңдау, оны проблемалық жағдаятпен үйлестіру және оқушылардың жас ерекшелігін ескеру маңызды.

Сонымен қатар, уақытты тиімді жоспарлау және техникалық мүмкіндіктерді дұрыс пайдалану да сабақ сапасына әсер етеді [9].

Жалпы алғанда, бастауыш сыныпта цифрлық құралдар арқылы проблемалық оқытуды жүзеге асыру оқушылардың оқу үдерісін белсендіруге, олардың сыни ойлауын дамытуға және білімді саналы түрде меңгеруіне ықпал етеді. Бұл әдіс заманауи білім беру талаптарына сай, оқушы тұлғасының жан-жақты дамуына бағытталған тиімді педагогикалық технология болып табылады [10].

Қорытындылай келе, бастауыш сыныпта цифрлық құралдар арқылы проблемалық оқытуды ұйымдастыру қазіргі білім беру жүйесінің талаптарына толық сәйкес келетін, оқыту сапасын арттыруға бағытталған тиімді педагогикалық тәсіл болып табылады. Бұл әдіс оқушыларды дайын білімді қабылдаушы ретінде емес, белсенді ізденуші, талдаушы және шешім қабылдай алатын тұлға ретінде қалыптастыруға мүмкіндік береді [11].

Цифрлық технологияларды оқу үдерісінде мақсатты әрі жүйелі қолдану сабақтың көрнекілігін арттырып қана қоймай, оқушылардың танымдық қызығушылығын күшейтеді. Интерактивті тапсырмалар, мультимедиялық ресурстар және білім беру платформалары арқылы ұсынылған проблемалық жағдаяттар оқушыларды ойлануға, салыстыруға, дәлелдеуге және өз шешімін негіздеуге жетелейді. Нәтижесінде олардың сыни ойлау қабілеті, логикалық пайымдау дағдылары және шығармашылық белсенділігі дамиды [12].

Сонымен қатар, цифрлық ортада ұйымдастырылған проблемалық оқыту оқушылардың өз бетінше жұмыс істеу дағдыларын жетілдіріп, оқу мотивациясын арттырады. Топтық және жұптық жұмыстар арқылы олардың коммуникативтік қабілеттері қалыптасып, өзара пікір алмасу және бірлесіп шешім қабылдау дағдылары дамиды. Бұл білім алушылардың әлеуметтік және танымдық құзыреттіліктерінің кешенді дамуына ықпал етеді [13].

Дегенмен, аталған әдістің тиімділігі мұғалімнің кәсіби шеберлігіне, цифрлық ресурстарды дұрыс таңдай білуіне және сабақ құрылымын тиімді ұйымдастыруына тікелей байланысты. Сондықтан мұғалімнің цифрлық сауаттылығы мен әдістемелік құзыреттілігін арттыру маңызды міндеттердің бірі болып қала береді [14].

Жалпы алғанда, бастауыш сыныпта цифрлық құралдар арқылы проблемалық оқытуды қолдану білім беру сапасын арттырып, оқушылардың сыни ойлауын дамытатын, оларды XXI ғасыр талаптарына сай тұлға ретінде қалыптастыратын маңызды инновациялық бағыт болып табылады [15].

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі

1. Давыдов В.В. Проблемное обучение в школе. – М.: Педагогика, 1986. – 240 б.

2. Эльконин Д.Б. Психология обучения младшего школьника. – М.: Просвещение, 1989. – 180 б.

3. Занков Л.В. Дидактика и жизнь. – М.: Просвещение, 1990. – 256 б.

4. Полат Е.С. Новые педагогические и информационные технологии в системе образования. – М.: Академия, 2008. – 272 б.

5. Білім беру процесінде цифрлық технологияларды қолдану әдістемесі. – Алматы: Абай атындағы ҚазҰПУ баспасы, 2022. – 150 б

6. Давыдов В.В. Проблемное обучение в школе. – М.: Педагогика, 1986. – 240 б.

7. Эльконин Д.Б. Психология обучения младшего школьника. – М.: Просвещение, 1989. – 180 б.

8. Занков Л.В. Дидактика и жизнь. – М.: Просвещение, 1990. – 256 б.

9. Полат Е.С. Новые педагогические и информационные технологии в системе образования. – М.: Академия, 2008. – 272 б.

10. Білім беру процесінде цифрлық технологияларды қолдану әдістемесі. – Алматы: Абай атындағы ҚазҰПУ баспасы, 2022. – 150 б.

11. Қазақстан Республикасының «Білім туралы» Заңы. – Астана, 2007 (өзгертулер мен толықтырулармен).

12. Полат Е.С. Новые педагогические и информационные технологии в системе образования. – М.: Академия, 2008. – 272 б.

13. Давыдов В.В. Проблемное обучение в школе. – М.: Педагогика, 1986. – 240 б.

14. Білім беру процесінде цифрлық технологияларды қолдану әдістемесі. – Алматы: Абай атындағы ҚазҰПУ баспасы, 2022. – 150 б.

15. UNESCO. ICT in Education: A Global Perspective. – Paris, 2021.

ӘОЖ: 372.41

ҮЗДІКСІЗ АҚПАРАТТЫҚ СТИМУЛЯЦИЯ ЖАҒДАЙЫНДА МУЛЬТИМОДАЛЬДЫ ОҚЫТУДЫҢ МАҢЫЗЫ

Фейзулдаева Салтанат Арасатовна
feizuldaevas@gmail.com
Алматы гуманитарлы-экономикалық университеті, PhD, қауымдастырылған профессор
Алматы, Қазақстан

Дәурен Жадыра Дәуренқызы
zhadyra.dauren@mail.ru
Алматы гуманитарлы-экономикалық университеті, филол.ғ.м., ассистент
Алматы, Қазақстан

Сергазинова Ажар Адилжановна
ongarova.azhar@mail.ru
Алматы гуманитарлы-экономикалық университеті, 3-курс студенті
Алматы, Қазақстан

Аңдатпа

Мақалада цифрлық дәуірдегі үздіксіз визуалды-аудиалды стимуляцияның білім алушылардың когнитивті жүйесіне әсері, соның ішінде зейіннің фрагментациясы мен «popcorn brain» феномені талданады. Бұл мәселені шешудің жолы ретінде А.Пайвионың қос кодтау теориясына негізделген мультимодальды оқыту әдісі ұсынылған. Зерттеудің негізгі идеясы – мультимодальды оқыту мүмкіндіктерін пайдалана отырып, білім алушының үйреншікті стимуляция деңгейін оқу мақсаттарына бағыттау және когнитивті тепе-теңдікті сақтау арқылы оқыту тиімділігін арттыру.

Түйінді сөздер: ақпараттық стимуляция, мультимодальды оқыту, қос кодтау теориясы, зейіннің фрагментациясы, микро-контент.

Аннотация

В статье анализируется влияние непрерывной визуально-аудиальной стимуляции в цифровую эпоху на когнитивную систему обучающихся, включая фрагментацию внимания и феномен «popcorn brain». В качестве решения данной проблемы предлагается метод мультимодального обучения, основанный на теории двойного кодирования А.Пайвио. Основная идея исследования заключается в повышении эффективности обучения путем направления привычного для учащегося уровня стимуляции на образовательные цели и сохранения когнитивного баланса через использование возможностей мультимодального подхода.

Ключевые слова: информационная стимуляция, мультимодальное обучение, теория двойного кодирования, фрагментация внимания, микроконтент.

Annotation

The article analyzes the impact of continuous visual-auditory stimulation in the digital age on the learners' cognitive system, including attention fragmentation and the «popcorn brain» phenomenon. As a solution to this issue, a multimodal learning method based on A.Paivio’s Dual Coding Theory is proposed. The core idea of the research is to enhance learning efficiency by channeling the learner's accustomed level of stimulation toward educational goals and maintaining cognitive balance through the utilization of multimodal learning opportunities.

Key words: information stimulation, multimodal learning, dual coding theory, attention fragmentation, micro-content.

XXI ғасырдың біз тұрған нүктесі – жасанды интеллектің дамуы, цифрлық ресурстардың күн санап артуымен педагогикалық кеңістіктегі өзгерістердің ену жылдамдығын арттырды. Бұл педагогке сабақ материалдарын әзірлеу, ақпарат жинау, өңдеу, сұрыптау секілді әрекеттерін автоматтандыруға, сол арқылы уақыт үнемдеуге мүмкіндік бергенімен, білім алушымен қарым-қатынас жасау, сабақ түсіндіру кезінде жаңаша проблемалардың да бетін ашты. Олардың алдында аталған «уақыт үнемдеуге» бағытталған әрекеттердің өзі ендігі «қағазбастылықтан құтқарушы» рөлінен «цифрлық ресурстар ішінде адасушы» рөліне ауысу мүмкіндігін арттырды. Ендігі педагог үшін цифрлық сауаттылықтың өзегі артты. Оны меңгере отырып оқытудағы психологиялық-педагогикалық ерекшеліктер негізінде әрекет ету талаптары күшейтілді. Оның басты себебі, білім алушылардың үздіксіз визуалды-аудиалды-ақпараттық стимуляцияда болуында.

Үздіксіз визуалды-аудиалды-ақпараттық стимуляция – қазіргі цифрлық дәуір адамының когнитивті жүйесіне түзетін негізгі салмақ. Оның миының күйі деп те айта аламыз, себебі сезім мүшелері арқылы сыртқы цифрлық ортадан тоқтаусыз келетін ақпараттық сигналдарға ми үздіксіз реакция берумен болады. Салдары: адамның үнемі бір шаршаңқылық сезімінен арылмауы (постоянная фоновая усталость), зейінін шоғырландыру, күрделі ақпаратты қабылдау қабілеттерінің нашарлауы т.б. Бұның бәрі жиналып келіп тәуелділікке бастайды. XXI ғасырдың толассыз ақпараттар ғасырына айналуынан цифрлық ордадағы контенттің (мазмұнның) таусылмауымен мидың үнемі жаңа визуалды бейнелерді іздеуге итермелеуі де осы күйді күшейтеді.

Цифрлық ортадағы контенттің басым бөлігі микро-контент қалпында жүзеге асады. Оның ұзақтығы 15-60 секундты қамтиды. Осындай видеолар Instagram reels, TikTok, YouTube shorts негізінде білім алушының тұтынатын цифрлық өнімі болады. Оның миы 15-60 секунд сайын ауысатын видеолар негізінде жылдам контекст ауыстыруға бейімделеді. Бұдан, бірінші кезекте, зейін қою өзгеріске ұшырайды. Адам мен компьютердің өзара әрекеттесуін, зейіннің цифрлық ортада өзгеріске ұшырауын зерттеумен айналысып жүрген Г.Марк «Attention Span: A Groundbreaking Way to Restore Balance, Happiness and Productivity» атты еңбегінде адамның экран алдында зейінін бір нәрсеге шоғырландырып отыру ұзақтығын қарастырады. Онда 2004 жылы орташа есеппен ұзақтық 150 секундты қамтыса, 2012 жылы 75 секунд болғанын, ал 2021-2023 жылдары 47-50 секундқа төмендегенін есептеген [1]. Ал бұл біз атаған микро-контенттің ұзақтығынан да төмен көрсеткіш. Нәтижесінде зейін шоғырланбайды. Осыдан шексіз scrolling, doomscrolling әдеті қалыптасып, арты popcorn brain-ға алып келеді.

Профессор Дэвид Леви цифрлық ақпараттың үздіксіз әсерінен қалыптасатын «popcorn brain» феноменін сипаттап, дәл осы терминді 2011 жылы айналымға енгізген. Оның пайымдауынша, мидың визуалды-аудиалды сигналдарға шамадан тыс стимуляцияланууы зейіннің тұрақсыздығына әкеліп, білім алушының терең когнитивті жұмысқа қабілеттілігін төмендетеді [2]. Зейіннің фрагментациясымен қатар, дофаминдік ілмекке түсу, когнтивті шаршау, түрткі хабарламаларға үнемі алаңдаушылық сезімі ақпараттық стимуляцияға тәуелді етеді. Ендігі үздіксіз визуалды-аудиалды-ақпараттық стимуляциядағы білім алушыны оқыту, жаңа ақпаратты дәстүрлі жолмен түсіндіру қиындықтар тудырады. Білім алушының өзі оны тиімсіз, қызықсыз ретінде көреді. Осылайша, жаңаша жол, әдіс іздеу мәселесінен мультимодальды оқытуға келеміз.

Жасанды интеллектінің қарқынды дамуы мультимодальды оқыту мәселесін де жаңа кеңістікке шығарды. Мультимодальды оқыту – бұл ақпаратты игеру үшін адамның бір емес, бірнеше сезім мүшелерін қатар қолданатын оқыту әдісі. Ғылыми тілмен айтқанда, бұл ақпаратты жеткізудің әр түрлі «модальдылықтарын» біріктіру. Терминнің қалыптасуы бірнеше даму кезеңдерінен өтіп барып, XX ғасырдың соңына қарай жүзеге асқанымен, оның мағынасына сай қызметі бұдан бұрын да педагогикалық кеңістікте бар болатын.. Ендігі, оның мүкіншіліктері артты. Үздіксіз визуалды-аудиалды-ақпараттық стимуляциямен мультимодальды оқытуды қатар қойғанда олардың әсер ету арналарының бір екенін көре аламыз. Десе де, бұл екеуін бір-біріне қарсы қойып, екіншісі біріншінің шешімі бола алады

деген абсолют емес. Оның басты себебі педагогикалық кеңістік пен жалпы ақпараттық кеңістіктің бірдей болмауында. Сол себепті, о бастан бұл екеуін бір-біріне қарсы қоюдың орнына, білім беруде оқытуды мультимодальды (ЖИ арқылы жасалған визуалды, аудиалды, интерактивті) ету арқылы білім алушының үйреншікті стимуляция деңгейін оқу мақсатына пайдалануымыз керек. Сол арқылы оның стимуляциясымен жұмыс істеп, оны оң жаққа өзгертуге бағыттылық пайда болады.

1971 жылы канадалық психолог, профессор А.Пайвио қос кодтау теориясының негізін қалады. Бұл – адам санасының ақпаратты қалай өңдейтінін және есте сақтайтынын түсіндіретін когнитивті психология бағытындағы теория [3]. Ол бойынша біздің санамызда ақпаратты өңдеуге жауапты екі бөлек, бірақ өзара тығыз ішкі жүйе бар. Мультимодальды оқыту да осымен тығыз байланысты, оның нақтылық, құрылымдау, когнитивті жүктеме қағидаларынан оны көре аламыз. Әрі осы арқылы үздіксіз визуалды-аудиалды-ақпараттық стимуляция кезіндегі қабылдауға келген зақымды қайта ретке келтіріп, popcorn brain, үнемі ақпаратты қабылдауға тәуелдіктің алдын алуға болады. В.С. Бессалова да өз еңбегінде мультимодальды оқытудың техникалық феномен ғана емес, тұлғаға бағытталған, интегративті бағыттағы әдістемелік алдыға жылжу, ұзақ мерзімді жадыға ақпаратты кодтауды жеңілдету, оқу жүйесіндегі когнитивті тепе-теңдікті ұстауға көмекші ретінде атап өтеді [4]. Соның негізінде оның тек қазіргі таңдағы өзектілік ғана емес, әдістеме үшін өнімді екендігіне басымдылық берген. Бұл жоғарыдағы мәселелерді қарастырудың жолы мультимодальдылық арқылы табылатындығының бір дәлелі.

Қорытындылай келе, XXI ғасырдың цифрлық шындығы білім алушылардың когнитивті жүйесіне түсетін салмақты түбегейлі өзгертті. Мұндай жағдайда дәстүрлі оқыту әдістері білім алушы үшін тартымсыз әрі тиімсіз болып қалатындықтан, мультимодальды оқыту парадигмасына көшу – заман талабы. Ол – цифрлық дәуірдегі білім алушының танымдық ерекшеліктеріне бейімделген тұлғаға бағытталған интегративті әдістемелік шешім.

Осы мақала Алматы гуманитарлы-экономикалық университетінің Педагогика, бизнес және құқық институтының бастамашыл жобалары бойынша гранттық қаржыландыруды іске асыру аясында 0126РКИ0145 «Бастауыш сыныптарда мультимодальды оқытуға арналған цифрлық ресурстарды дайындау» жобасы шеңберінде жарияланады.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:

1. Mark G. Attention Span: A Groundbreaking Way to Restore Balance, Happiness and Productivity [Электрондық ресурс]. – 2023. – URL: https://gloriamark.com/
2. Levy, D. M. Mindful Tech: How to Focus and Create Balance in Our Digital Lives. – Нью-Хейвен: Yale University Press, 2016. – 256 б.
3. Пайвио А. Теория двойного кодирования и обучение [Электрондық ресурс]. – Psychology-online. – URL: https://www.psychology-online.net/articles/doc-1743.html
4. Бессалова С. Г. Мультимодальные образовательные технологии в обучении русскому языку как иностранному: методические рекомендации и инструментарий педагогической экспертизы. Методическое пособие. Электронный вид. – г. Санкт-Петербург, 2025.

IV. ИНКЛЮЗИВТІ БІЛІМ БЕРУДЕГІ ӨНЕРДІҢ РӨЛІ: АРТ-ТЕРАПИЯЛЫҚ ТӘЖІРИБЕЛЕР

РОЛЬ ИСКУССТВА В ИНКЛЮЗИВНОМ ОБРАЗОВАНИИ: АРТ-ТЕРАПЕВТИЧЕСКИЕ ПРАКТИКИ

THE ROLE OF ART IN INCLUSIVE EDUCATION: ART THERAPY PRACTICES

УДК 373.091.33:811.512.133

МЕТОДОЛОГИЯ ИНТЕГРАЦИИ ИНКЛЮЗИВНОЙ И БИЛИНГВАЛЬНОЙ ОБРАЗОВАТЕЛЬНОЙ СРЕДЫ В НАЧАЛЬНОМ ОБРАЗОВАНИИ НА ОСНОВЕ АКСИОЛОГИЧЕСКОЙ ПАРАДИГМЫ

Шаббазова Дилфуза Рузикуловна
dilruz-73@mail.ru
доктор философии (PhD) по педагогическим наукам, доцент кафедры Математика и родной язык в начальном образовании, Термезский государственный педагогический институт, Термез, Узбекистан

Аннотация

В статье представлено теоретико-методологическое обоснование интеграции инклюзивной и билингвальной образовательной среды в системе начального образования на основе аксиологической парадигмы. Раскрыты философские, психолого-педагогические и дидактические основания интегративного подхода, направленного на формирование ценностно-смысловой сферы личности обучающегося. Обоснована необходимость синтеза инклюзивного и билингвального образования в условиях усложнения образовательных потребностей современного общества. Предложена авторская модель интеграции, включающая ценностно-ориентированный, когнитивный, коммуникативный и технологический компоненты, обеспечивающие целостность образовательного процесса.

Ключевые слова: аксиологическая парадигма, инклюзивное образование, билингвальное образование, начальное образование, образовательная среда, интеграция, индивидуализация обучения, педагогические инновации.

Annotation

The article provides a theoretical and methodological substantiation for the integration of inclusive and bilingual educational environments in primary education based on the axiological paradigm. The philosophical, psychological, pedagogical, and didactic foundations of the integrative approach aimed at developing the value-semantic sphere of the learner's personality are examined. The necessity of synthesizing inclusive and bilingual education in the context of increasingly complex educational needs of modern society is justified. The author proposes an integrative model that includes value-oriented, cognitive, communicative, and technological components, ensuring the integrity and effectiveness of the educational process.

Keywords: axiological paradigm, inclusive education, bilingual education, primary education, educational environment, integration, individualized learning, pedagogical innovations.

Введение.

Современное образование находится в фазе системных преобразований, обусловленных не Современное образование находится в фазе системных преобразований, обусловленных не только технологическими изменениями, но и усложнением социокультурного пространства, в

котором формируется личность обучающегося [7]. Расширение культурного, языкового и когнитивного разнообразия обучающихся актуализирует необходимость перехода от стандартизированных моделей обучения к гибким образовательным системам, способным учитывать индивидуальные особенности каждого ребёнка [1; 6]. В данном контексте начальное образование приобретает стратегическое значение как этап, на котором закладываются основы не только учебной деятельности, но и ценностно-смысловой ориентации личности [2].

Одной из наиболее значимых тенденций развития современного образования является утверждение принципов инклюзии, предполагающих признание разнообразия обучающихся как образовательной нормы [9]. Увеличение числа детей с особыми образовательными потребностями, а также необходимость их полноценной социализации в образовательной среде обусловливают пересмотр традиционных педагогических подходов и требуют разработки новых механизмов организации учебного процесса [3; 5]. Параллельно усиливается роль билингвального обучения, связанная с ростом многоязычия и необходимостью формирования у обучающихся коммуникативной компетенции в условиях межкультурного взаимодействия [4; 8]. Вместе с тем, анализ научно-педагогических исследований и образовательной практики свидетельствует о том, что инклюзивное и билингвальное образование в большинстве случаев развиваются как относительно самостоятельные направления, что приводит к их методологической разобщённости [6; 9]. Отсутствие интегративной основы, объединяющей данные подходы, ограничивает возможности создания целостной образовательной среды, ориентированной на развитие личности обучающегося в условиях разнообразия образовательных и языковых контекстов [1].

В условиях обозначенных вызовов особую значимость приобретает аксиологическая парадигма, рассматривающая образование как пространство формирования ценностей, определяющих отношение личности к себе, другим и окружающему миру [2; 10]. Именно аксиологический подход позволяет рассматривать инклюзию не только как организационно-педагогическую модель, но и как ценностную установку, основанную на принципах гуманизма, принятия и уважения различий [1; 2]. В свою очередь, билингвальное образование в данном контексте выступает не только средством развития языковой компетенции, но и механизмом формирования культурной идентичности и межкультурного диалога [4; 8]. Таким образом, усложнение образовательных потребностей современного общества, рост языкового и культурного разнообразия, а также необходимость обеспечения равного доступа к качественному образованию объективно обуславливают актуальность разработки интегративного подхода, основанного на синтезе инклюзивного и билингвального образования в рамках аксиологической парадигмы [7]. Данный подход рассматривается как условие формирования целостной образовательной среды, обеспечивающей гармоничное развитие личности обучающегося на начальном этапе образования [6].

Основная часть.

Интеграция инклюзивной и билингвальной образовательной среды в системе начального образования требует разработки целостной методологической основы, способной обеспечить согласованность ценностных, когнитивных и коммуникативных аспектов образовательного процесса, а также их функциональную взаимосвязь в условиях образовательного разнообразия [6; 9]. В данном контексте аксиологическая парадигма выступает не только теоретической основой, но и универсальным методологическим инструментом, обеспечивающим интеграцию различных педагогических подходов в единую гуманистически ориентированную систему образования [2; 10]. С позиций аксиологического подхода образование рассматривается как пространство формирования ценностных ориентаций личности, включающих систему мотивационно-смысловых установок, социально значимых норм и индивидуальных образовательных стратегий обучающегося [2; 1]. Данный принцип приобретает особую значимость в условиях инклюзивного образования, где разнообразие обучающихся рассматривается не только как ресурс развития образовательной среды, но и как

фактор формирования её вариативности, устойчивости и адаптивности [9]. Дополнительно, в рамках аксиологического подхода усиливается роль педагогического взаимодействия как механизма трансляции ценностей, обеспечивающего формирование эмпатийной, толерантной и рефлексивной позиции обучающегося [10].

Инклюзивное образование в начальной школе ориентировано на создание условий, обеспечивающих равный доступ к обучению и успешную социализацию всех детей, включая обучающихся с особыми образовательными потребностями, посредством реализации принципов универсального дизайна обучения (UDL) и дифференцированного подхода [3]. Билингвальная образовательная среда, в свою очередь, расширяет когнитивные и коммуникативные возможности обучающихся, способствуя формированию межкультурной компетенции, языковой гибкости, метаязыкового сознания и когнитивной пластичности, что подтверждается исследованиями в области психолингвистики и педагогики билингвизма [4; 8]. Взаимодействие двух указанных направлений усиливает эффект когнитивного развития за счёт активизации исполнительных функций, включая внимание, память и когнитивный контроль [8]. Методологическая интеграция указанных подходов базируется на системе взаимодополняющих принципов: ценностной направленности, вариативности, коммуникативности, системности и инклюзивной справедливости, что соответствует современным требованиям к персонализированному и гуманистически ориентированному образованию [1; 6]. Их реализация обеспечивает согласованность содержания, методов и форм организации образовательного процесса в условиях разнообразия образовательных потребностей и языковых контекстов, а также способствует формированию образовательной среды, ориентированной на устойчивое развитие личности [7].

Разработанная концептуальная модель интеграции включает четыре взаимосвязанных компонента, функционирующих как единая динамическая система. Ценностно-аксиологический компонент ориентирован на формирование системы гуманистических установок личности, основанных на принятии культурного и языкового разнообразия, развитии толерантности, эмпатии и социальной ответственности, что соответствует современным концепциям ценностного образования [2; 10]. Когнитивно-дидактический компонент обеспечивает развитие познавательной активности обучающихся с учётом их индивидуальных возможностей посредством дифференциации, адаптации учебного содержания, использования разноуровневых заданий и внедрения стратегий формирующего оценивания [1; 3]. Коммуникативно-билингвальный компонент направлен на развитие языковой компетенции в условиях двуязычной образовательной среды, формирование навыков межкультурного взаимодействия, коммуникативной мобильности и способности к переключению языковых кодов (code-switching) в зависимости от коммуникативной ситуации [4; 8]. Технологический компонент включает использование современных педагогических и цифровых средств, включая адаптивные образовательные технологии, ассистивные цифровые ресурсы и интерактивные платформы, обеспечивающие доступность, персонализацию и эффективность обучения для различных категорий обучающихся [5; 9]. В совокупности данные компоненты формируют целостную систему, способную адаптироваться к изменяющимся условиям образовательной среды.

Реализация данной модели предполагает создание комплекса психолого-педагогических условий, среди которых ключевое значение имеют формирование благоприятного образовательного климата, развитие профессиональной компетентности педагогов и организация продуктивного взаимодействия с семьёй как важнейшего института социализации [5; 9]. Существенную роль играет готовность педагога к работе в условиях образовательного разнообразия, предполагающая интеграцию методических, коммуникативных и ценностных аспектов профессиональной деятельности, развитие рефлексивных умений, а также способность к проектированию адаптивных образовательных траекторий обучающихся [1; 6]. Дополнительно, значимым фактором выступает междисциплинарный подход, обеспечивающий синтез педагогических, психологических и лингвистических знаний в процессе организации обучения. Интеграция инклюзивного и

билингвального подходов в рамках аксиологической парадигмы формирует основу для построения образовательной среды, ориентированной на развитие личности обучающегося, его социальную адаптацию, формирование устойчивых ценностных ориентиров и успешную реализацию в многоязычном и многокультурном пространстве [7; 8].

Заключение.

Интеграция инклюзивной и билингвальной образовательной среды в системе начального образования на основе аксиологической парадигмы раскрывает принципиально новые методологические возможности для переосмысления содержания, структуры и организационных механизмов образовательного процесса. В рамках данного подхода образование рассматривается не только как система передачи знаний, но и как ценностно детерминированное пространство развития личности, в котором приоритет отдается формированию смысловых, культурных и коммуникативных оснований образовательной деятельности. Синтез ценностно-ориентированного, инклюзивного и билингвального подходов обеспечивает формирование образовательной среды, ориентированной на признание многообразия обучающихся как педагогической нормы и ресурса развития, а также на поддержку их индивидуальных образовательных траекторий.

Рассмотренная интегративная модель позволяет обеспечить согласованность ценностных, когнитивных и коммуникативных компонентов обучения, что способствует не только повышению качества образовательного процесса, но и усилению его личностно-развивающего потенциала. В условиях многоязычного и многокультурного пространства такая модель создает предпосылки для формирования у обучающихся гибкого мышления, межкультурной чувствительности и способности к эффективному социальному взаимодействию. Особое значение приобретает аксиологический аспект, определяющий гуманистическую направленность образовательной деятельности, формирование устойчивых ценностных установок личности, а также развитие её способности к осмысленному выбору и социальной ответственности. Дополнительно следует отметить, что интеграция инклюзивного и билингвального образования способствует усилению синергетического эффекта, проявляющегося в расширении когнитивных возможностей обучающихся, развитии их метапредметных компетенций и формировании устойчивой мотивации к обучению. Это обусловлено тем, что билингвальная среда активизирует когнитивные процессы, а инклюзивная среда стимулирует развитие социальных и эмоциональных компетенций, что в совокупности обеспечивает целостное развитие личности.

Практическая значимость разработанной методологии заключается в возможности её применения при проектировании образовательных программ нового поколения, ориентированных на принципы вариативности, доступности и индивидуализации обучения. Данный подход может быть использован при разработке учебно-методического обеспечения, включая адаптированные образовательные программы, дидактические материалы и цифровые ресурсы, а также при подготовке и переподготовке педагогических кадров. Особую актуальность приобретает формирование у педагогов профессиональных компетенций, связанных с проектированием инклюзивной образовательной среды, реализацией билингвального обучения и интеграцией ценностно-ориентированных технологий обучения. Реализация предложенной методологии создает условия для формирования нового типа педагогической деятельности, характеризующейся высокой степенью адаптивности, рефлексивности и инновационной направленности. Педагог в таких условиях выступает не только как транслятор знаний, но и как модератор образовательного взаимодействия, фасилитатор личностного развития обучающихся и носитель ценностных ориентиров. Это требует пересмотра содержания педагогического образования и внедрения междисциплинарных подходов к подготовке специалистов.

Перспективы дальнейших исследований связаны с эмпирической верификацией предложенной модели в условиях реальной образовательной практики, разработкой комплексных диагностических инструментов для оценки эффективности интегративного подхода, а также с изучением влияния билингвальной и инклюзивной среды на когнитивное,

социальное и эмоциональное развитие обучающихся. Особое внимание целесообразно уделить разработке критериев и показателей оценки сформированности ценностных ориентаций личности в условиях интегрированной образовательной среды. Дальнейшее развитие данного научного направления предполагает также углубление исследований в области цифровизации образования, включая использование интеллектуальных образовательных систем, адаптивных платформ и технологий искусственного интеллекта в контексте инклюзивного и билингвального обучения. Это открывает новые перспективы для персонализации образовательного процесса и повышения его эффективности в условиях глобальных образовательных трансформаций.

Список использованных источников

1. Сластёнин В. А., Исаев И. Ф., Шиянов Е. Н. Педагогика: учебное пособие для студентов высших учебных заведений. – М.: Академия, 2013. – 576 с.

2. Выготский Л. С. Педагогическая психология. – М.: Педагогика, 1991. – 480 с.

3. Назарова Н. М. Специальная педагогика: учебное пособие для вузов. – М.: Академия, 2010. – 384 с.

4. Cummins J. Language, Power and Pedagogy: Bilingual Children in the Crossfire. – Clevedon: Multilingual Matters, 2001. – 320 p.

5. Florian L. The SAGE Handbook of Special Education. – London: SAGE Publications, 2014. – 952 p.

6. Hargreaves A. Teaching in the Knowledge Society: Education in the Age of Insecurity. – New York: Teachers College Press, 2003. – 240 p.

7. Fullan M. The New Meaning of Educational Change. – New York: Teachers College Press, 2007. – 304 p.

8. Baker C. Foundations of Bilingual Education and Bilingualism. – Bristol: Multilingual Matters, 2011. – 512 p.

9. Ainscow M. Developing Inclusive Education Systems: What Are the Levers for Change? // Journal of Educational Change, 2005. – Vol. 6, №2. – P. 109–124.

10. Асмолов А. Г. Психология личности: культурно-историческое понимание развития человека. – М.: МГУ, 2010. – 528 с.

ӘОЖ 376.1

ИНКЛЮЗИВТІ БІЛІМ БЕРУ ЖАҒДАЙЫНДАҒЫ ПЕДАГОГ МАМАНДЫҒЫНЫҢ ЕРЕКШЕЛІКТЕРІ

Нұрлыбекова Әнел Ержанқызы
nazgul.kudarova@mail.ru
Әлкей Марғұлан атындағы Павлодар педагогикалық университетінің 2 курс студенті
Қазақстан, Павлодар
Ғылыми жетекші – Кударова Назгуль Абильбековна
Астана халықаралық университетінің PhD, қауымдастырылған процессор
Қазақстан, Астана

Аңдатпа

Мақалада инклюзивті білім беру жағдайында педагог мамандарды даярлаудың теориялық және практикалық негіздері қарастырылады. Ерекше білім беру қажеттіліктері бар балаларды оқыту мен тәрбиелеудің маңыздылығы, оларды жалпы білім беру кеңістігіне кіріктірудің өзекті мәселелері талданады. Инклюзивті білім берудің мәні, қағидалары және оны жүзеге асырудағы педагогтің кәсіби құзыреттіліктерінің рөлі айқындалады.

Түйінді сөздер: инклюзивті білім беру, ерекше білім беру қажеттіліктері, педагог даярлау, кәсіби құзыреттілік, психологиялық-педагогикалық қолдау, білім беру үдерісі, бейімделген бағдарламалар, әлеуметтену, арнайы педагогика.

Annotation

the article examines the theoretical and practical foundations of training педагогical specialists in the context of inclusive education. It analyzes the importance of teaching and educating children with special educational needs, as well as the актуal issues of their integration into the general education environment. The essence and principles of inclusive education, along with the role of teachers' professional competencies in its implementation, are also clarified.

Keywords: inclusive education, special educational needs, teacher training, professional competence, psychological and pedagogical support, educational process, adapted programs, socialization, special pedagogy.

Педагог мамандығы – күрделі әрі қызықты. Ал «ерекше» балалармен, мүмкіндігінде шектеуі бар балалармен жұмыс істеу одан да күрделі, көптеген қиындықтар мен үлкен жауапкершілікті талап етеді.

Инклюзивті білім беру даму ерекшеліктері бар балаларға басқа балалармен бірге білім алып, дамуға мүмкіндік береді. Инклюзивті білім берудің негізінде балаларға қатысты кез келген кемсітушілікті жоққа шығаратын, барлық адамдарға тең қарым-қатынасты қамтамасыз ететін, сондай-ақ ерекше білім беру қажеттіліктері бар балалар үшін арнайы жағдайлар жасайтын идеология жатыр.

Мүмкіндігінде шектеуі бар балаларды инклюзивті оқыту – Қазақстан Республикасының мемлекеттік білім беру саясатының басым бағыттарының бірі.

Ұлттық білім беру бастамасын жүзеге асыру кез келген мектепте мүмкіндігінде шектеуі бар балалар мен мүгедектігі бар балалардың табысты әлеуметтенуін қамтамасыз етуді көздейді.

Осы бастаманы жүзеге асырудағы негізгі мәселе – инклюзивті білім беруді іске асыратын білім беру ұйымдары үшін заманауи психологиялық-педагогикалық кадрларды даярлау болып табылады. Жалпы, педагог – педагогтік немесе тиісті бейіні бойынша өзге де кәсіптік білімі бар және білім алушыларды және тәрбиенушілерді оқыту және тәрбиелеу, білім беру қызметін әдістемелік қолдау немесе ұйымдастыру бойынша педагогтің кәсіптік қызметін жүзеге асыратын адам [1].

Қазіргі білім беру кеңістігінде педагогтің рөлі тек білім берумен шектелмейді. Әсіресе инклюзивті білім беру жағдайында болашақ маманның бойында ерекше білім беруді қажет ететін балалармен жұмыс жүргізуге арналған кәсіби құзыреттіліктер қалыптасуы аса маңызды. Мұндай құзыреттіліктерге психологиялық-педагогикалық қолдау көрсету, білім алушылардың жеке ерекшеліктерін ескере отырып оқыту, бейімделген білім беру бағдарламаларын қолдану, ата-аналармен және мамандармен тиімді ынтымақтастық орнату жатады. Инклюзивті білім беру – ерекше білім беру қажеттіктері мен жеке-дара мүмкіндіктерін ескере отырып, барық білім алушылар үшін білім алуға тең қолжетілімділікті қамтамасыз ететін үрдіс [2].

Сондықтан педагог даярлау жүйесінде болашақ мамандардың инклюзивті ортада нәтижелі жұмыс атқара алуына бағытталған теориялық білімдері мен практикалық дағдыларын дамыту – заманауи білім беру саясатының басым бағыттарының бірі болып табылады.

Білім беру ұйымының педагог қызметкерлері түзете-дамыту педагогикасының және арнайы психологияның негіздерін білуі, мүмкіндігінде шектеуі бар балалардың психофизикалық даму ерекшеліктері туралы, сондай-ақ олардың білім беру және оңалту үдерісін ұйымдастыру әдістемелері мен технологиялары жөнінде нақты түсінікке ие болуы тиіс.

Бүгінгі күні инклюзивті (қамтылған) білім беру деп мүмкіндігінде шектеуі бар тұлғалар мен қалыпты дамитын құрдастарын бірге тәрбиелеу және оқыту үдерісі түсініледі. Мұндай білім беру барысында мүмкіндігінде шектеуі бар балалар әлеуметтік дамуда ең толық жетістіктерге қол жеткізе алады.

Инклюзивті білім беру мамандарын даярлау барысында мынадай мәселелерге назар аудару қажет:

- инклюзивті білім берудің философиясын қабылдау;
- ерекше білім беру қажеттіліктері бар балаларды білім беру кеңістігіне енгізу қағидаларын ескеру;
- әртүрлі даму ерекшеліктері бар балалардың психикалық ерекшеліктерін заманауи ғылыми тұрғыдан түсінуге сүйену.

Жалпы білім беру жүйесінде инклюзивті тәсілді дамыту үшін жалпы педагогикалық технологияларды, дамытушы сабақ үлгілерін, қолдау және балалардың өзара ынтымақтастығы технологияларын, сондай-ақ ата-аналарды педагогикалық үдеріске тарту механизмдерін әзірлеу қажет.

Негізінде бұл кәсіби икемділік, оқушыны түсіну қабілеті, бір жағынан – оқу үдерісінің шеңберін сақтау, екінші жағынан – баланың мүмкіндіктерін көре білу, оның жетістіктеріне сәйкес адекватты талаптар қою дегенді білдіреді.

Инклюзивті білім беруді дамыту үшін осы деңгейдегі білім беру мамандарында жаңа, арнайы құзыреттерді қалыптастыру қажет. Қазіргі таңда бұл құзыреттерді жоғары және орта кәсіби білім студенттері, сондай-ақ педагогтарды (тәрбиешілерді) қайта даярлау және біліктілігін арттыру аясында қосымша кәсіби білім жүйесінің тыңдаушылары меңгеруі тиіс.

Мүмкіндігінде шектеуі бар балаларға арналған мектептік білім беру бағдарламаларын жүзеге асыру студенттер мен жұмыс істеп жүрген мамандардан келесі құзыреттерді қалыптастыруды талап етеді:

- мүмкіндігі шектеулі балалардың әрбір категориясына бейімделген негізгі білім беру бағдарламаларын әзірлеуге және іске асыруға дайын болу;
- мектептік білім берудің әртүрлі вариативті ұйымдастыру формалары үшін оның мазмұнын анықтай алу қабілеті;
- бейімделген білім мазмұнын әзірлеу кезінде мүмкіндігі шектеулі балалардың дамудағы әртүрлілігін ескеруге дайын болу: іс жүзінде қалыпты дамитын, уақытша және салыстырмалы түрде оңай түзетілуге болатын қиындықтарға ұшырайтын балалардан бастап, орталық жүйке жүйесінің ауыр зақымдануы бар балаларға дейін ескеру қажет [3].

Аталған балалар топтарының әртүрлі құрамына байланысты мектептік білім берудің талап етілетін деңгейі мен мазмұнындағы айырмашылықтар диапазоны мүмкіндігінше кең болуы керек, ол мүмкіндігі шектеулі балалармен барлық балалардың мүмкіндіктері мен

қажеттіліктеріне сәйкес келуі тиіс. Яғни, мүмкіндігі шектеулі балалардың әрбір категориясы үшін және әрбір категория ішінде білім беру ортасын дифференциациялау, тәжірибеде барлық балаларды олардың мүмкіндіктері мен қажеттіліктеріне сәйкес біліммен қамтуды қамтамасыз ететін нұсқаларды әзірлеу, психикалық дамудың бұзылу салдарынан білім алу мүмкіндігінің шектеулерін жеңу қажет:

- мүмкіндігі шектеулі балалар 6 жасынан бастап толық жасқа жеткенге дейінгі балалармен жұмыс тәжірибесінде бейімделген (жеке) білім беру бағдарламаларын әзірлеу, сондай-ақ оларды іске асыру әдістері мен технологияларын қолдана білу қабілеті. Құрамына кіретін коммуникативтік құзыреттер:

- әртүрлі профильдегі мамандардың тиімді өзара әрекеттесу дағдылары: логопед мұғалімдермен, педагог-психологтармен (арнайы психологтар), дефектолог мұғалімдермен, әлеуметтік педагогтармен, тәлімгерлермен, педагог көмекшілерімен және т.б. жұмыс істеу қабілеті;

- ата-аналармен (заңды өкілдермен) нәтижелі өзара әрекеттесу дағдылары, оларға кеңестік (психологиялық-педагогикалық, әдістемелік, ақпараттық-ағартушылық және т.б.) қолдау көрсету қабілетін қамтитын;

- балабақша тәрбиеші мамандарын даярлау кезінде инклюзивті білім берудің кең мағынада әртүрлі білім беру қажеттіліктері бар балаларды бірлесіп оқытуға бағытталғанын ескеру қажет.

Бұл тек мүмкіндігінде шектеуі бар балалармен ғана емес, сонымен қатар әлеуметтік, мәдени, этникалық, діни және басқа да ерекшеліктері бар балалармен бірлескен оқытуды қамтиды. Осыған байланысты мамандарда жалпы гуманитарлық құзыреттер мен гуманистік көзқарастар қалыптастыру қажеттілігі туындайды [4].

Болашақ педагогтарды инклюзивті білім беруге базалық даярлаудың стратегиясы мен тактикасы туралы:

1. Инклюзивті тәжірибені жүзеге асыратын мамандарды даярлаудың басты шарты – екі әдіснамалық жоспарын біріктіру: интерпретативтік (ақпараттық-мағыналық) және нормативтік (ақпараттық-қызметтік). Бұл шарт педагогтың тұлғасын нақты әлеуметтік өзара әрекеттердің тұтас ақпараттық-интерпретативтік және қызметтік адаптивтік контекстіне енгізуді көздейді.

2.Инклюзивті білім беру педагогтарын даярлау бес кезеңнен тұрады: мәселенің күйі туралы ақпаратты тіркеу; жағдаймен іс-әрекеттік танысу; жағдайдағы кедергілерді анықтау; оқыту стратегиясын белгілеу қорытынды нәтижелерді түзету.

3.Инклюзивті білім беру жағдайында ерекше білім беру қажеттіліктері бар балалармен жұмыс істейтін мамандардың білім мазмұнындағы өзгерістер келесі идеяларды әзірлеу және жүзеге асыруды талап етеді:

- инклюзивті білім беру мамандарын даярлауда практикалық бағыттылығын өзекті ету арқылы білім мазмұнын фундаментализациялау;

- инклюзивті білім беру идеясын жүзеге асыруға маманды даярлау барысында негіз ретінде болашақ педагогтың жеке және кәсіби дайындылығын алу қажет, қоғам мен мемлекеттің әлеуметтік тапсырысы емес;

- білім беру бағдарламалары мазмұнын таңдау кезінде шығармашылыққа, даралыққа, әр студенттің дамуына бағытталған көзқарасты ұстану.

4. Кадрларды даярлау проблематикасы келесі мәселелерді ескеру қажеттігін анықтайды:

- халықтың әртүрлі топтарының ерекше білім беру қажеттіліктері бар тұлғаларға қатынасы; маманның дайындық деңгейінің қазіргі ұйымдастырушылық құрылымдар мен олардың кәсіби бағдарлары талаптарына сәйкестігі.

5. Мамандарды даярлау үдерісінің алгоритмі дайындық кезінде қолданылатын кезеңдерден тұрады: педагогикалық бағыттаушы, қалыптастырушылық және бағалаушы-қорытынды кезеңдер.

6. Жоғары оқу орындарының негізгі білім беру бағдарламаларына практикалық бағыттағы курстарды енгізу, бағдарламаларды жүзеге асыруға тәжірибелі мамандарды тарту,

студенттердің ерекше білім беру қажеттіліктері (ЕБҚ) бар балалармен жұмыс істейтін білім беру ұйымдарында барлық түрдегі практикадан өтуі.

Қосымша педагогикалық білім беру жүйесінде инклюзивті білім беру саласы бойынша педагогтердің біліктілігін арттыру туралы:

- қазіргі жағдайда білім беру ұйымдарының педагогтері мүмкіндігінде шектеуі бар балалармен жұмыс істеуде арнайы кәсіби құзыреттерге ие болуы қажет. Инклюзивті білім беру сыныбында (тобында) жұмыс істеу үшін тек жақсы мұғалім немесе тәрбиеші болу жеткіліксіз, арнайы білімдер жүйесін және белгілі бір кәсіби дағдыларды меңгеру қажет. Олардың болмауы білім алушылардың білім сапасының төмендеуіне әкеледі.

Білім беру ұйымдарының басшылық құрамдары да шет қалмауы тиіс, себебі инклюзивті білім беруді ұйымдастыру ерекшеліктері жөніндегі олардың құзыреттілігі түзете-дамыту педагогикалық үдерістің сапасын қамтамасыз етеді:

- сапалы білім беру үдерісін кәсіби мобильділігі мен құзыреттілігі жоғары педагог қамтамасыз ете алады. Қазіргі кезеңде заманауи оқу-тәрбие үдерісінің ұйымдастырылуы мен мазмұнының ерекшеліктерінде жылдам бағдарлай алатын білім беру саласының басшы қызметкерлері мен мамандарын даярлау – ересектерге арналған қосымша білім беру ұйымдарының өзекті міндеті болып табылады;

- кадрлардың біліктілігін арттыру функциясын өңірлік білім беру жүйесін дамыту үдерісімен ұштастыру, көрсетілетін қызметтердің сапасы саласындағы саясат сақталған жағдайда, тиімді нәтиже береді;

- біліктілікті арттырудың келесі формалары өзекті болып табылады: семинарлар, семинар-практикумдар, вебинарлар, шеберлік сыныптары, білім беру интеграциясы саласындағы басшы қызметкерлер мен педагог мамандарға, сондай-ақ инклюзивті білім беруді жүзеге асыратын педагог қызметкерлерге арналған педагогикалық диалогтар;

- біліктілікті арттыруды ұйымдастыру барысында инклюзивті білім беруге көшу жағдайындағы заманауи шынайылықты ескеру қажет. Атап айтқанда, пән мұғалімдерінің инклюзивті білім беру аясында ерекше білім беру қажеттіліктері бар балалармен жұмыс істеуге арналған арнайы білімдерінің жеткіліксіз екендігін назарға алу керек;

- инклюзивті білім беру жағдайында жұмыс істейтін білім беру ұйымдарының басшылары мен мамандарының кәсіби құзыреттіліктерін арттыру мақсатында біліктілікті арттыру және курстар арасындағы кезеңде әдістемелік іс-шараларды жүзеге асыру үдерісі үздіксіз сипатта ұйымдастырылуы тиіс;

- инклюзивті білім беруді жүзеге асыру барысында мұғалімдердің құрамы әртүрлі оқушылардан тұратын сыныптарда жұмыс істейтінін ескеру қажет. Ерекше білім беру қажеттіліктері бар балалардың даму ерекшеліктері туралы арнайы білімнің болмауы немесе жеткіліксіздігі, сондай-ақ педагогикалық дағдылардың толық қалыптаспауы мұғалімдердің тиімсіз оқыту әдістерін қолдануына алып келеді. Бұл өз кезегінде білім беру сапасының төмендеуіне себеп болады [5].

Осылайша, инклюзивті білім беруді дамыту үшін тек заңнамалық және қаржылық тетіктердің болуы жеткіліксіз. Қоғамдық пікірді, соның ішінде кәсіби қауымдастық өкілдерінің көзқарасын өзгерту бағытында жүйелі жұмыс жүргізу қажет. Жалпы білім беретін, арнайы және инклюзивті мектептердің мұғалімдері арасында кәсіби байланыстарды ұйымдастыру, бірлескен конференциялар, тренингтер мен зерттеулер өткізу айтарлықтай нәтижелерге қол жеткізуге және тәжірибе алмасуға зор мүмкіндік береді.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:

1 Қазақстан Республикасының «Педагог мәртебесі туралы» Заңы. – 2019 жылғы 27 желтоқсан №293-VI ҚРЗ.

2 «Білім туралы» 2007 жылғы 27 шілдедегі №319-III Қазақстан Республикасының Заңы (2026.02.03. берілген өзгерістер мен толықтыруларымен)

3 Біріккен Ұлттар Ұйымы. Мүгедектердің құқықтары туралы конвенциясы. – Нью-Йорк, 2006.

4 ЮНЕСКО. Инклюзивті білім беру: саясат және тәжірибе жөніндегі нұсқаулық. – Париж, 2017.

5 Зимняя И.А. Педагогическая психология. – Москва: Логос, 2004.

6 Сластенин В.А. Педагогика: учебное пособие для студентов педагогических вузов. – Москва: Академия, 2002.

ӘОЖ 37.013.42

ПСИХИКАЛЫҚ ДАМУЫ ТЕЖЕЛГЕН БІРІНШІ СЫНЫП ОҚУШЫЛАРЫНЫҢ МЕКТЕПКЕ БЕЙІМДЕЛУ ЕРЕКШЕЛІКТЕРІН АНЫҚТАУ

Тайғарина Айгерім Эрикқызы
taigarinaaigerim@gmail.com
М01801 - «Әлеуметтік педагогика» ББББ 2-курс магистранты, Л.Н.Гумилев атындағы ЕҰУ, Астана, Қазақстан

Аңдатпа

Бұл мақалада психикалық дамуы тежелген бірінші сынып оқушыларының мектепке бейімделу ерекшеліктерін анықтау мәселесі қарастырылады. Мектепке алғаш қадам басқан кезеңде балалардың эмоционалдық жағдайы, оқу мотивациясы, өзін-өзі бағалауы және әлеуметтік қарым-қатынас дағдыларына талдау жасалады. Сонымен қатар, мектепке бейімделу үдерісіне әсер ететін психологиялық-педагогикалық факторлар, отбасы мен мектеп ортасының рөлі айқындалады. Зерттеу барысында қолданылатын диагностикалық әдістер мен психологиялық қолдау бағдарламасының негізгі бағыттары сипатталады. Психикалық дамуы тежелген балалардың мектеп өміріне сәтті бейімделуін қамтамасыз ету үшін түзету-дамыту жұмыстарының маңыздылығы негізделеді.

Түйінді сөздер: психикалық дамуы тежелген оқушы, бірінші сынып, мектепке бейімделу, оқу мотивациясы, мазасыздық, өзін-өзі бағалау, психологиялық қолдау, инклюзивті білім беру.

Abstract

This article examines the issue of identifying the characteristics of school adaptation among first-grade students with delayed mental development. At the initial stage of entering school, an analysis is carried out of children’s emotional state, learning motivation, self-esteem, and social communication skills. In addition, the psychological and pedagogical factors influencing the school adaptation process, as well as the role of the family and school environment, are clarified. The study describes the main diagnostic methods used and the key directions of the psychological support program. The importance of corrective and developmental work in ensuring the successful adaptation of children with delayed mental development to school life is substantiated.

Keywords: student with delayed mental development, first grade, school adaptation, learning motivation, anxiety, self-esteem, psychological support, inclusive education.

Мектепте оқуды бастау – бала өміріндегі ең маңызды кезеңдердің бірі. Бұл кезең баланың өмірінде әлеуметтік-психологиялық тұрғыдан үлкен өзгерістермен сипатталады. Бала жаңа ортаға түседі, жаңа адамдармен қарым-қатынас орнатады, жаңа міндеттер мен талаптарды қабылдайды. Осы уақытта оқушы ретінде өз мүмкіндіктерін, артықшылықтары мен қиындықтарын сезіне бастайды. Сондықтан мектепке сәтті бейімделу үшін баланың денсаулығы жақсы болып, оқу әрекетіне жан-жақты дайын болуы маңызды[1].

Қазіргі таңда бастауыш сынып оқушыларының мектеп жағдайына бейімделуі өзекті мәселелердің бірі болып отыр. Зерттеулер көрсеткендей, әртүрлі мектептерде бастауыш сынып оқушыларының едәуір бөлігінде мектепке бейімделуде қиындықтар кездеседі. Әсіресе бұл мәселе психикалық дамуы нда тежелуі бар балалар арасында айқын байқалады.

Психикалық дамуында тежелуі бар балалардың мектепке бейімделуі психологиялық-педагогикалық ғылымдағы маңызды мәселелердің қатарына жатады[2]. Бұл бағытта көптеген ғалымдар зерттеу жүргізген. Олардың еңбектерінде психикалық дамуында тежелуі бар балалардың танымдық, эмоционалдық-ерік, сөйлеу және тұлғалық ерекшеліктері жан-жақты қарастырылған.

Психикалық дамуы тежелуі бар балалардың басты ерекшелігі – олардың психикалық даму қарқынының жас ерекшелігіне сай баяу болуы. Мұндай балалар мектеп жасына жетсе де, көбіне мектепке дейінгі кезеңге тән қызығушылықтар мен ойын әрекетіне бейім болып қалады. Сол себепті олар оқу әрекетіне бірден кірісіп кетуде, мұғалімнің тапсырмаларын қабылдауда және оны орындауда қиындықтарға тап болады. Көп жағдайда олар сыныпта өздерін балабақшадағыдай еркін ұстайды.

Сонымен қатар, психикалық дамуында тежелуі бар балаларды ақыл-ойы кем балалардан ажырата білу маңызды. Психикалық дамуында тежелуі бар балаларда оқу, жазу, санау дағдыларын меңгеруде қиындықтар болғанымен, олардың есте сақтау, әсіресе өлең мен ертегіні жаттау қабілеті салыстырмалы түрде жақсы сақталған болуы мүмкін. Ең бастысы – мұндай балалар ересектер тарапынан көрсетілген көмекті тиімді пайдаланып, тапсырманы орындау тәсілін түсініп, оны ұқсас жағдайларда қолдана алады.

Ғалымдар психикалық дамуында тежелуінің бірнеше түрін ажыратады. Оның ішінде эмоционалдық-ерік саласының жетілмеуімен байланысты психикалық және психофизикалық инфантилизм, сондай-ақ ұзаққа созылған астениялық немесе церебрастениялық жағдайлар жиі кездеседі. Бұл ерекшеліктер баланың оқу әрекетіне, мінез-құлқына және әлеуметтік ортаға бейімделуіне тікелей әсер етеді.

Бастауыш мектеп жасы – баланың тұлғалық және танымдық дамуының шешуші кезеңі. Осы кезеңде оқу әрекеті жетекші қызметке айналады[3]. Бастауыш мектептің соңына қарай балада оқуға деген ынта, оқу дағдылары және өз күшіне сенімділік қалыптасуы қажет. Алайда психикалық дамуында тежелуі бар балаларда бұл үдеріс баяу жүреді, сондықтан олармен жұмыс барысында олардың психологиялық ерекшеліктерін міндетті түрде ескеру қажет.

Мектепке бейімделмеу немесе дезадаптация – баланың жаңа әлеуметтік орта талаптарына толық икемделе алмауы. Бұл құбылыс көбінесе баланың оқу бағдарламасын меңгере алмауынан, мінез-құлқын реттей алмауынан, құрдастарымен және мұғалімдермен қарым-қатынасындағы қиындықтардан көрінеді.

Психикалық дамуында тежелуі бар балалардың мектептегі бейімделмеуінің негізгі себептері бірнеше фактормен байланысты:

Біріншіден, бұл – баланың интеллектуалдық және психомоторлық дамуының жеткіліксіздігі.

Екіншіден, ата-аналар мен мұғалімдер тарапынан қолдау мен назардың аз болуы. Үшіншіден, отбасындағы тәрбиенің дұрыс ұйымдастырылмауы, яғни баланың жеке ерекшеліктерінің ескерілмеуі.

Сонымен қатар, отбасындағы эмоционалдық ахуалдың да әсері зор. Егер бала отбасында өзін қауіпсіз, қолдаулы ортада сезінбесе, жаңа әлеуметтік ортаға – мектепке бейімделуі қиын болады. Мұндай жағдайда балада оқуға қызығушылықтың төмендеуі, өзіне сенімсіздік, мазасыздық және қарым-қатынас қиындықтары байқалады.

Осылайша, психикалық дамуы тежелген бірінші сынып оқушыларының мектепке бейімделу ерекшеліктері олардың танымдық, эмоционалдық және әлеуметтік даму деңгейімен тығыз байланысты. Сондықтан мұндай балаларға арнайы психологиялық-педагогикалық қолдау көрсету, түзету-дамыту жұмыстарын жүйелі ұйымдастыру және отбасы мен мектептің бірлескен әрекетін қамтамасыз ету аса маңызды.

Эксперименттік зерттеуде қолданылатын әдістер туралы жалпы ақпарат

Психикалық дамуы тежелген бірінші сынып оқушыларының мектепке бейімделу ерекшеліктерін анықтау мақсатында алдағы эксперименттік зерттеу барысында бірнеше психодиагностикалық әдістер кешені қолдану жоспарлануда. Таңдалған әдістер баланың эмоционалдық жағдайын, өзін-өзі бағалау деңгейін, оқу мотивациясын, әлеуметтік қарым-қатынас ерекшеліктерін және отбасылық ахуалын жан-жақты бағалауға мүмкіндік береді.

Зерттеу барысында ең алдымен **бақылау және әңгімелесу әдістерін** қолдану көзделеді. Бұл әдістер арқылы оқушылардың сабақ барысындағы мінез-құлқы, мұғалімнің талаптарын қабылдауы, құрдастарымен қарым-қатынасы, сондай-ақ ата-аналар мен мұғалімдердің

пікірлері негізінде баланың мектепке бейімделу деңгейі туралы бастапқы мәліметтер жиналады.

Балалардың эмоционалдық жағдайын анықтау үшін **«Қажетті бетті таңда» мазасыздық тесті** (Р. Тэммл, М. Дорки, В. Амен) қолдану жоспарланып отыр[4]. Бұл әдістеме баланың мектеп жағдайындағы мазасыздық деңгейін анықтауға бағытталған. Әдіс арқылы баланың мектептегі жаңа ортаға, мұғалімге, тапсырмаларға және сыныптағы өзара әрекетке эмоционалдық реакциясы бағаланады.

Оқушылардың өзін-өзі бағалау ерекшеліктерін анықтау үшін **«Саты» әдістемесі**

(Т.Д. Марцинковская) пайдаланылады. Аталған әдістеме баланың өз мүмкіндіктерін, қабілеттерін және жеке тұлғалық қасиеттерін қалай бағалайтынын анықтауға көмектеседі. Өзін-өзі бағалаудың төмен, жоғары немесе адекватты деңгейін анықтау баланың мектепке бейімделу үдерісін түсінуде маңызды орын алады.

Оқу әрекетіне деген қызығушылық пен ішкі ынтаны анықтау мақсатында **«Оқу мотивтері» әдістемесі** (М.Р. Гинзбург) қолданылмақ[4]. Бұл әдіс оқушының мектепке қандай себеппен келетінін, оның оқу-танымдық немесе ойын мотивтерінің басымдығын айқындауға мүмкіндік береді.

Баланың тұлғалық және әлеуметтік қатынас ерекшеліктерін тереңірек зерттеу үшін **проективті сурет тесттері** пайдаланылады. Атап айтқанда, **«Ағаш» тесті (**Л.А. Ясюкова интерпретациясы) арқылы баланың өзін қабылдауы, өзін-өзі бағалауы және қоршаған ортамен қарым-қатынасы туралы ақпарат алынады[5].

Сонымен қатар, **«Менің отбасым» сурет тесті** арқылы баланың отбасындағы эмоционалдық жағдайы, ата-аналармен және отбасы мүшелерімен қарым-қатынасының сипаты зерттеледі. Бұл әдістеме отбасылық қолдау деңгейін анықтауда маңызды диагностикалық құрал болып табылады.

Осылайша, алдағы эксперименттік зерттеуде қолданылатын әдістер кешені психикалық дамуы тежелген бірінші сынып оқушыларының мектепке бейімделу ерекшеліктерін кешенді түрде анықтауға мүмкіндік береді. Алынған нәтижелер кейін түзету-дамыту бағдарламасын құрастыруға ғылыми негіз болады.

Кесте-1. ***Психикалық дамуы тежелген бірінші сынып оқушыларының мектепке бейімделуіне арналған психологиялық көмек бағдарламасы***

Бағдарлама кезеңі	Кезеңнің негізгі міндеттері мен мазмұны	Балалармен жұмыс	Ата-аналармен жұмыс
I кезең	Балалармен танысу; дербестік сезімін дамыту; тыңдай білу дағдысын қалыптастыру; мектеп өмірінің ережелерін меңгерту; ата-аналармен танысу және жеке әңгімелесу жүргізу	Мектеп ережелері туралы ертегілерді тыңдау («Мектеп өмірінің ережелері», «Ең үздік бірінші сынып оқушысы»); «Неліктен біз мектепке барамыз?» тақырыбында әңгіме; сыныпқа «сыйлық» суретін салу; дамытушы және сауықтыру ойындары («Сақина», музыкамен еркін сурет салу, «Жылдам бұршақтар»)	«Сіздің балаңыздың қиындықтары» тақырыбында әңгіме; балалардың психологиялық ерекшеліктері туралы ата-аналарды ақпараттандыру; ата-аналарды қызықтыратын сұрақтарды талқылау

II кезең	Қарым-қатынас жасау және ұжымда жұмыс істеу дағдыларын дамыту; мерекелерге бірлесіп дайындық; «достық» ұғымын қалыптастыру; оқу мотивациясын дамыту; ата-ана мен бала арасындағы белсенді өзара әрекетті ұйымдастыру	«Жануарлардың қысқы мекені» достық туралы ертегіні тыңдау және талқылау; «Қолғаптар» жаттығуы; «Бірге жұмыс істеуді үйренеміз» тапсырмасы; ата-аналарға арналған «Жаңа жыл құтты болсын!» құттықтау плакатын дайындау	Балалармен бірге Жаңа жыл мерекесіне дайындық (ертеңгілік және мерекелік шай ұйымдастыру); мұғалімдер мен қыз балаларды 8 наурыз мерекесімен құттықтауды ұйымдастыру
III кезең	Оқушылардың шығармашылық қабілеттерін дамыту; арт-терапия әдістері арқылы эмоционалдық жағдайын қалыпқа келтіру; ата-аналарды психологиялық ағарту	Классикалық музыканы тыңдау (А. Вивальди «Жыл мезгілдері», Л. Бетховен «Қуанышқа ода», В. Моцарт «№40 симфония», Ф. Шопен «Ноктюрн»); релаксациялық әуендер тыңдау (теңіз шуылы, найзағай, құстар үні); музыкамен еркін сурет салу	«Ерекше баламен ортақ тіл табу жолдары», «Баланы қалай қызықтыруға болады?» тақырыптарында ата-аналар жиналысын өткізу; жеке кеңестер мен әңгімелесулер жүргізу

Қорытынды

Психикалық дамуы тежелген бірінші сынып оқушыларының мектепке бейімделуі қазіргі білім беру жүйесіндегі өзекті мәселелердің бірі болып табылады. Сондықтан бұл бағыттағы зерттеулерді теориялық және практикалық тұрғыдан жалғастыру маңызды.

Мектеп жағдайында мұндай балаларға білікті психологиялық-педагогикалық қолдау көрсету олардың оқу бағдарламасын тиімді меңгеруіне, эмоционалдық тұрақтылығын сақтауға және тұлғалық дамуына оң ықпал етеді. Сонымен қатар ата-аналармен жүйелі жұмыс жүргізу де бейімделу үдерісінің табысты өтуінің маңызды шарты болып табылады.

Сондай-ақ осы санаттағы балалармен жұмыс істейтін мұғалімдер, тәрбиешілер және мамандар үшін арнайы даярлау және қайта даярлау бағдарламаларын нақты жоспарлап, мазмұндық тұрғыдан тереңдету қажет. Бұл өз кезегінде балалардың мектеп өміріне сәтті кірігуіне және жан-жақты дамуына мүмкіндік береді.

Пайдаланған әдебиеттер тізімі:

1. Семено А. А. Работа с детьми группы риска: некоторые технологические приемы // Социальная педагогика в России. Научно-методический журнал. 2008. № 6. С. 41-45.

2. Жеңісқызы Ө. С., Маратқызы Ә. Б. Психикалық дамуы тежелген төменгі сынып оқушыларының оқудағы ерекшеліктері //Endless Light In Science. – 2024. – Т. 5. – №. 2 Май. – С. 85-91.

3. Мажинов Б. М., Ермек С. Г. Ерекше білім беру қажеттіліктері бар кіші мектеп жасындағы оқушылардың оқу мотивациясын қалыптастыру мәселесі //Вестник КазНПУ имени Абая. Серия: Педагогические науки. – 2025. – Т. 86. – №. 2. – С. 333-343.

4. Гинзбург М. Р. Психологическое содержание личностного самоопределения //Вопросы психологии. – 1994. – Т. 3. – С. 43-52.

5. Платонова А. А. Успешное завтра будущего первоклассника //Начальная школа. – 2005. – №. 5. – С. 102-104.

ЖОҒАРЫ ОҚУ ОРНЫНДАҒЫ ИНКЛЮЗИВТІ БІЛІМ БЕРУ МӘСЕЛЕЛЕРІ

Жолдыбай Альбина Серікқызы
albina092006@mail.ru
Астана Халықаралық Университетінің 3-курс студенті
Ақымбек Гүлазира Шардарбекқызы
agsh999@mail.ru
Астана Халықаралық университетінің аға оқытушысы, психология магистрі

Аңдатпа

Қазіргі уақытта инклюзивті білім беру Қазақстанның білім беру жүйесінің маңызды басымдықтарының бірі болып табылады. Қазақстан Республикасының Конституциясы мен «Білім туралы» Заңына сәйкес әрбір азамат, оның ішінде ерекше білім беру қажеттіліктері бар тұлғалар (мүмкіндігі шектеулі жандар) сапалы жоғары білім алуға тең құқыққа ие.

Соңғы жылдары мемлекет тарапынан инклюзивті білім беруді дамытуға бағытталған бірқатар нормативтік-құқықтық актілер қабылданды. Атап айтқанда, 2021 жылғы 26 маусымдағы «Қазақстан Республикасының кейбір заңнамалық актілеріне инклюзивті білім беру мәселелері бойынша өзгерістер мен толықтырулар енгізу туралы» Заңы ерекше қажеттіліктері бар балалар мен студенттер үшін арнайы жағдайлар жасауды міндеттеді .

Дегенмен, жоғары оқу орындарында инклюзияны практикалық іске асыру әлі де көптеген қиындықтарға тап болуда. 2024-2025 оқу жылында Қазақстанның жоғары оқу орындарында студенттердің жалпы саны 624,5 мың адамды құрады, ал ерекше қажеттіліктері бар студенттердің нақты үлесі ресми статистикада толық көрсетілмейді және өте төмен деңгейде қалып отыр. Бұл мақалада жоғары білім беру саласындағы инклюзивті ортаның қалыптасуына кедергі келтіретін негізгі мәселелер талданып, оларды шешу жолдары ұсынылады.

Түйінді сөздер: инклюзивті білім беру, жоғары оқу орны, ерекше білім беру қажеттіліктер, мүмкіндігі шектеулі студенттер, инфрақұрылымдық кедергілер, педагог кадрларды даярлау.

Annotation

Currently, inclusive education is one of the key priorities of the education system in the Republic of Kazakhstan. In accordance with the Constitution of the Republic of Kazakhstan and the Law “On Education,” every citizen, including individuals with special educational needs (persons with disabilities), has the equal right to receive quality higher education.

In recent years, a number of regulatory legal acts aimed at developing inclusive education have been adopted at the state level. In particular, the Law of June 26, 2021, “On Amendments and Additions to Certain Legislative Acts of the Republic of Kazakhstan on Issues of Inclusive Education,” obliges the creation of special conditions for children and students with special needs.

However, the practical implementation of inclusion in higher education institutions still faces numerous challenges. In the 2024–2025 academic year, the total number of students in higher education institutions of Kazakhstan reached 624.5 thousand, while the actual proportion of students with special educational needs is not fully reflected in official statistics and remains at a very low level. This article analyzes the main barriers to the development of an inclusive environment in higher education and proposes possible solutions.

Keywords: Инклюзивное образование, высшее учебное заведение, особые образовательные потребности, студенты с ограниченными возможностями, инфраструктурные барьеры, подготовка учителей.

Қазіргі уақытта инклюзивті білім беру Қазақстанның білім беру жүйесінің маңызды басымдықтарының бірі болып табылады. Қазақстан Республикасының Конституциясы мен «Білім туралы» Заңына сәйкес әрбір азамат, оның ішінде ерекше білім беру қажеттіліктері бар тұлғалар (мүмкіндігі шектеулі жандар) сапалы жоғары білім алуға тең құқыққа ие.

Соңғы жылдары мемлекет тарапынан инклюзивті білім беруді дамытуға бағытталған бірқатар нормативтік-құқықтық актілер қабылданды. Атап айтқанда, 2021 жылғы 26 маусымдағы «Қазақстан Республикасының кейбір заңнамалық актілеріне инклюзивті білім беру мәселелері бойынша өзгерістер мен толықтырулар енгізу туралы» Заңы ерекше қажеттіліктері бар балалар мен студенттер үшін арнайы жағдайлар жасауды міндеттеді [1].

Дегенмен, жоғары оқу орындарында инклюзияны практикалық іске асыру әлі де көптеген қиындықтарға тап болуда. 2024-2025 оқу жылында Қазақстанның жоғары оқу орындарында студенттердің жалпы саны 624,5 мың адамды құрады, ал ерекше қажеттіліктері бар студенттердің нақты үлесі ресми статистикада толық көрсетілмейді және өте төмен деңгейде қалып отыр [2]. Бұл мақалада жоғары білім беру саласындағы инклюзивті ортаның қалыптасуына кедергі келтіретін негізгі мәселелер талданып, оларды шешу жолдары ұсынылады.

Инклюзивті білім берудің теориялық негіздері

Инклюзивті білім беру – барлық студенттерді, соның ішінде денсаулығына байланысты ерекше қажеттіліктері барларды жалпы оқу процесіне толыққанды қосуға бағытталған тәсіл. Бұл ұғым интеграция мен мэйнстримингтен ерекшеленеді: интеграция – ерекше топтарды жалпы ортаға қосу, ал инклюзия – оқу ортасының өзін әр студенттің қажеттілігіне бейімдеу.

Халықаралық деңгейде инклюзия ЮНЕСКОның Саламанк декларациясы (1994), БҰҰ Мүгедектердің құқықтары туралы конвенциясы (2006) және «Барлығына арналған білім» тұжырымдамасына негізделеді. Қазақстанда бұл бағыт «Қазақстан Республикасындағы инклюзивті саясаттың 2025–2030 жылдарға арналған тұжырымдамасы» және жоғары білімді дамытудың 2023–2029 жылдарға арналған тұжырымдамасы аясында қолдау табуда [3].

Қазақстанның жоғары оқу орындарында инклюзивті білім берудің қазіргі жағдайы

Қазақстанда 113 жоғары оқу орны жұмыс істейді (2024-2025 оқу жылының басында). Студенттер саны 624,5 мыңнан асып, 2025-2026 оқу жылында 678 мыңға жеткен [2; 4]. Ерекше білім беру қажеттіліктері бар студенттердің саны жыл сайын артып келеді, бірақ олардың үлесі әлі төмен және толық есепке алынбайды.

Мемлекеттік қолдау шаралары (арнайы гранттар, квоталар, инклюзивті кабинеттер) жүзеге асырылуда. Мысалы, 14 жоғары оқу орны инклюзивті білім беру кабинеттерімен жабдықталған [5]. Дегенмен, практикалық деңгейде инклюзивті жүйе әлі толық қалыптаспаған.

Жоғары оқу орындарындағы инклюзивті білім берудің негізгі мәселелері

Жоғары оқу орындарында инклюзияны іске асыруда бірнеше негізгі кедергілер бар.

1.**Инфрақұрылымдық және материалдық-техникалық кедергілер**

Көптеген ЖОО ғимараттарында пандустар, арнайы лифттер, қолжетімді аудиториялар, брайль жүйесі немесе есту кемістіктері бар студенттерге арналған құрал-жабдықтар жетіспейді. Бұл студенттердің оқу орнына физикалық қолжетімділігін шектейді.

2.**Педагогикалық кадрлардың дайындығының төмендігі** Оқытушылардың басым бөлігі инклюзивті оқыту әдістемелерін, жеке оқу жоспарларын құрастыруды және ерекше қажеттіліктері бар студенттермен жұмыс істеуді толық меңгермеген. Арнайы педагог-психологтар, тьюторлар және сурдоаудармашылар тапшы.

3.**Оқу материалдары мен әдістемелік қолдаудың жетіспеушілігі** Оқулықтар, электрондық ресурстар және бағалау жүйелері барлық студенттің қажеттілігін ескермейді. Цифрлық платформалардың қолжетімділігі төмен.

4.**Психологиялық-әлеуметтік және әлеуметтендіру проблемалары** Студенттер арасында стереотиптер мен кемсітушілік сақталған. Ерекше қажеттіліктері бар студенттердің психологиялық қолдауы және әлеуметтік бейімделуі жеткіліксіз.

5.**Нормативтік-құқықтық және әкімшілік қолдаудың кемшіліктері** Заңнамалық база бар болғанымен, оны ЖОО деңгейінде іске асыру механизмдері нақты емес және мониторинг жүйесі әлсіз.

Кесте 1.

Қазақстанның жоғары оқу орындарындағы инклюзивті білім берудің негізгі мәселелері мен олардың салдары

№	Мәселе түрі	Сипаттамасы	Салдары
1	Инфрақұрылымдық кедергілер	Пандус, лифт, арнайы жабдықтардың жетіспеушілігі	Физикалық қолжетімділіктің төмендігі
2	Кадрлар дайындығының төмендігі	Оқытушылардың инклюзивті әдістемелерді білмеуі	Оқу процесіне толық қосылудың қиындығы
3	Оқу материалдарының қолжетімсіздігі	Брайль, аудио, ірі шрифт материалдардың жоқтығы	Оқу үлгерімінің төмендеуі
4	Психологиялық-әлеуметтік қолдаудың әлсіздігі	Психолог, тьютор қызметтерінің жетіспеушілігі	Студенттердің әлеуметтену проблемалары
5	Нормативтік механизмдердің кемшілігі	Заңдардың практикалық іске асырылуының әлсіздігі	Жүйелі мониторингтің болмауы

Шетелдік тәжірибе және Қазақстан үшін сабақтар

Финляндия, Норвегия және Германия сияқты елдерде жоғары оқу орындарында универсалды дизайн принциптері, арнайы қолдау орталықтары және цифрлық қолжетімділік стандарттары толық енгізілген. АҚШ-та Disability Support Services (DSS) орталықтары студенттерге жеке қолдау көрсетеді. Бұл тәжірибені Қазақстанда бейімдеу – маңызды міндет.

Инклюзивті білім беруді жетілдіру жолдары мен ұсыныстар

-ЖОО-да **Инклюзивті қолдау орталықтарын** (Inclusive Support Center) құру және штаттық тьютор, психолог, арнайы мамандарды енгізу;

-Оқытушылар үшін инклюзивті педагогика бойынша міндетті біліктілік арттыру курстарын өткізу;

-Оқу бағдарламалары мен материалдарды универсалды дизайн принциптеріне сәйкес бейімдеу;

-Ғимараттарды «кедергісіз орта» стандартына келтіру (пандустар, лифттер, арнайы жабдықтар);

-Психологиялық-әлеуметтік қолдау жүйесін күшейту және студенттер арасында инклюзия мәдениетін қалыптастыру;

-Мемлекеттік-жекеменшік әріптестікті дамыту және халықаралық гранттарды тарту.

Қорытынды

Жоғары оқу орындарындағы инклюзивті білім беру мәселелерін шешу – тек әлеуметтік әділеттілік емес, сонымен қатар Қазақстанның адам капиталын дамыту және инклюзивті қоғам құрудағы маңызды қадам. Нормативтік база мен мемлекеттік қолдаудың арқасында оң өзгерістер байқалады, бірақ практикалық іске асыруды жетілдіру қажет. Инклюзивті ортаны құру арқылы барлық студент үшін тең мүмкіндіктер қамтамасыз етіледі, бұл білім беру сапасын жалпы арттырады және қоғамның әлеуметтік тұрақтылығына ықпал етеді.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі

1. Қазақстан Республикасының кейбір заңнамалық актілеріне инклюзивті білім беру мәселелері бойынша өзгерістер мен толықтырулар енгізу туралы Заң. 2021 жылғы 26 маусым.

2. Қазақстан Республикасындағы жоғары білім (2024-2025 оқу жылының басына). Ұлттық статистика бюросы.

3. Қазақстан Республикасындағы инклюзивті саясаттың 2025–2030 жылдарға арналған тұжырымдамасы.

4. Қазақстан Республикасындағы жоғары білім (2025-2026 оқу жылының басына). Ұлттық статистика бюросы.

5. Білім беру, ғылым және инновациялар статистикасы. Ұлттық статистика бюросы, 2024-2025.

6. Мовкебаева З.А., Джанисенова А.М. Инклюзивті білім берудің теориялық және практикалық аспектілері. – Алматы, 2022.

7. ЮНЕСКО. Инклюзивті білім беру бойынша нұсқаулық. – Париж, 2020.

ЕРЕКШЕ БІЛІМ БЕРУ ҚАЖЕТТІЛІГІ БАР БАЛАЛАРДЫҢ ЭМОЦИОНАЛДЫҚ ДАМУЫН АРТ-ТЕРАПИЯ АРҚЫЛЫ ҚОЛДАУ

Даулетгалиева Аружан Дауреновна
dauletgalievaaruzan@gmail.com
Астана Халықаралық Университетінің 3-курс студенті

Ақымбек Гүлазира Шардарбекқызы
agsh999@mail.ru
Астана Халықаралық университетінің аға оқытушысы, психология магистрі
Астана, Қазақстан

Аңдатпа

Бұл мақалада ерекше білім беру қажеттілігі бар балалардың эмоционалдық дамуын арт-терапия арқылы қолдау мәселесі жан-жақты қарастырылады. Зерттеу барысында арт-терапияның теориялық негіздері, оның психологиялық ерекшеліктері және балалардың эмоционалдық жағдайына әсері талданады. Сонымен қатар, арт-терапияның негізгі бағыттары мен әдістері, атап айтқанда сурет терапиясы, құм терапиясы, ертегі терапиясы және музыкатерапияның тиімділігі сипатталады. Мақалада шетелдік және қазақстандық ғалымдардың еңбектері салыстырылып, арт-терапияның балалардың эмоционалдық тұрақтылығын дамытудағы рөлі ғылыми тұрғыдан негізделеді. Ерекше білім беру қажеттілігі бар балалардың эмоцияны тану, білдіру және реттеу қабілеттерін дамытуда арт-терапияның маңызы ерекше екені дәлелденеді. Арт-терапияның балалардың психоэмоционалдық жағдайын жақсартуға, мазасыздық деңгейін төмендетуге, өзін-өзі бағалауын арттыруға және әлеуметтік бейімделуін жеңілдетуге ықпал ететінін көрсетеді. Сонымен қатар, мақалада арт-терапияны қолданудың практикалық әдістері, диагностикалық құралдары және оны жүзеге асыру кезеңдері ұсынылады. Арт-терапия ерекше балалармен жұмыс жасауда тиімді, қауіпсіз және қолжетімді әдіс ретінде қарастырылып, инклюзивті білім беру жүйесінде маңызды орын алатыны тұжырымдалады.

Түйінді сөздер: ерекше білім беру қажеттілігі бар балалар, эмоционалдық даму, арт-терапия, психологиялық қолдау, эмоцияны реттеу, эмоционалдық интеллект.

Addiction

This article comprehensively examines the issue of supporting the emotional development of children with special educational needs through art therapy. The study analyzes the theoretical foundations of art therapy, its psychological characteristics, and its impact on children's emotional states. In addition, the main directions and methods of art therapy are described, including drawing therapy, sand therapy, fairy tale therapy, and music therapy, highlighting their effectiveness. The article compares the works of foreign and Kazakhstani scholars and provides a scientific justification for the role of art therapy in developing children's emotional stability. It is demonstrated that art therapy plays a significant role in developing the ability of children with special educational needs to recognize, express, and regulate their emotions. The study shows that art therapy contributes to improving children's psycho-emotional well-being, reducing anxiety levels, enhancing self-esteem, and facilitating social adaptation. Furthermore, the article presents practical methods for applying art therapy, diagnostic tools, and the stages of its implementation. Art therapy is considered an effective, safe, and accessible approach in working with children with special needs and is concluded to hold an important place within the inclusive education system.

Keywords: children with special educational needs, emotional development, art therapy, psychological support, emotion regulation, emotional intelligence.

Бала психикасының дамуының маңызды компоненттерінің бірі – эмоциялық даму. Әсіресе ерекше білім беру қажеттілігі бар балалар үшін бұл аспект ерекше мәнге ие, себебі олардың

эмоцияларын тану, басқару және әлеуметтік ортада бейімделу қабілеті шектеулі болуы мүмкін. Эмоционалдық қиындықтар балалардың мінез-құлқының бұзылуына, оқу процесінде қиындықтарға және әлеуметтік қарым-қатынаста бөгеттерге әкеледі.

Қазіргі таңда ерекше білім беру қажеттілігі бар балалардың (ЕБҚ) психологиялық дамуы, әсіресе эмоционалдық саласының қалыптасуы өзекті мәселелердің бірі болып табылады. Бұл балалардың эмоцияны тану, білдіру және реттеу қабілеттерінде қиындықтар жиі кездеседі. Осыған байланысты заманауи психологиялық-педагогикалық тәжірибеде арт-терапия әдістері кеңінен қолданылуда.

Арт-терапия – бұл өнер мен шығармашылық арқылы адамның психоэмоционалдық жағдайын түзетуге бағытталған психотерапиялық әдіс. Оның негізгі мақсаты – тұлғаның өзін-өзі білдіру қабілетін дамыту арқылы ішкі жан дүниесін үйлестіру[1].

ЕБҚ бар балалармен жұмыс барысында арт-терапия қауіпсіз, бағалаусыз орта қалыптастырып, баланың ішкі сезімдерін еркін жеткізуіне мүмкіндік береді. Бұл олардың эмоционалдық тұрақтылығын арттыруға, әлеуметтік бейімделуін жеңілдетуге ықпал етеді.

ЕБҚ бар балалардың эмоционалдық дамуы бірқатар ерекшеліктермен сипатталады:

- эмоцияларды тану мен ажыратуда қиындықтар;
- эмоционалдық тұрақсыздық;
- жоғары мазасыздық деңгейі;
- әлеуметтік қарым-қатынастағы қиындықтар.

Қазақстандық зерттеушілердің еңбектерінде арт-терапияның балалардың эмоционалдық өрісін дамытудағы маңызы ерекше атап көрсетіледі. Мысалы, Г.М. Молдахметова мен Д.Ж. Кумекбаева арт-терапияның балалардың психикалық күйін жақсартып, қарым-қатынас дағдыларын дамытуға әсер ететінін дәлелдеген[2].

Зигмунд Фрейд психоанализ бағытының негізін қалаушы ретінде адамның мінез-құлқы мен эмоциялары бейсаналық процестермен байланысты екенін дәлелдеді. Оның пікірінше, бала өз ішкі конфликтілерін тікелей сөзбен жеткізе алмайды, сондықтан олар символдық түрде, яғни сурет, ойын, шығармашылық арқылы көрінеді[3]. Фрейдтің теориясы арт-терапияның негізгі қағидасына айналды: баланың шығармашылық әрекеті – оның ішкі жан дүниесінің көрінісі. ЕБҚ бар балалар үшін бұл өте маңызды, өйткені олар өз эмоцияларын вербалды түрде жеткізе алмауы мүмкін, ал арт-терапия сол қиындықты жеңуге мүмкіндік береді.

Карл Юнг арт-терапияның дамуына үлкен үлес қосқан. Ол «ұжымдық бейсаналық» және «архетиптер» ұғымдарын енгізді. Юнгтің пікірінше, адам шығармашылық арқылы өз ішкі әлемін зерттеп, тұлғалық тұтастыққа (индивидуацияға) қол жеткізеді[4].

Юнг арт-терапияда сурет салуды, мандала жасауды ерекше маңызды деп санаған. Ол бұл әдістер: эмоцияны тұрақтандырады, өзін-өзі тануға көмектеседі, ішкі тепе-теңдікті қалыптастырады деп есептеген.

Эдит Крамер арт-терапияда шығармашылықтың өз процесі емдік әсер береді деп санаған. Ол «арт-терапия – бұл тек талдау емес, бұл – әрекет арқылы емдеу» деген[5].

Крамердің теориясы бойынша: бала сурет салу кезінде стрессін шығарады, агрессияны қауіпсіз түрде көрсетеді, өзін-өзі реттеу дағдысы қалыптасады.

ЕБҚ бар балалармен жұмыс барысында қолданылатын негізгі арт-терапиялық әдістер:

1. Сурет терапиясы (изотерапия) – балалар өз эмоцияларын түстер мен бейнелер арқылы жеткізеді. Зерттеулер көрсеткендей, түс таңдау арқылы баланың эмоционалдық күйін анықтауға болады.

2. Құм терапиясы – құммен жұмыс жасау баланың мазасыздығын төмендетіп, өзін-өзі реттеу қабілетін дамытады. Сонымен қатар сенсомоторлық дамуға әсер етеді[6].

3. Ертегі терапиясы – баланың ішкі мәселелерін ертегі кейіпкерлері арқылы шешуге көмектеседі.

4. Музыкатерапия – музыка арқылы эмоцияны реттеу, релаксацияға қол жеткізу.

5. Драматерапия – рөлдік ойындар арқылы әлеуметтік дағдыларды дамыту.

Арт-терапияның пайдасы мен әсері

Арт-терапияның ЕБҚ бар балаларға әсері көпқырлы:

- эмоционалдық күйді тұрақтандырады;
- мазасыздық пен қорқынышты азайтады;
- өзін-өзі бағалауды арттырады;
- қарым-қатынас дағдыларын дамытады;
- шығармашылық қабілеттерді ашады.

Зерттеулерде арт-терапияның эмоциялық релаксация, когнитивтік белсенділік және әлеуметтік өзара әрекеттестікті арттыратыны дәлелденген .

Қазақстандағы тәжірибеде арт-терапия ерекше балаларды әлеуметтендірудің тиімді құралы ретінде қарастырылады. Мысалы, Қарағанды университетіндегі арт-шеберхана жобасы балалардың әлеуметтік бейімделуін жақсартатынын көрсеткен.

Арт-терапияның тиімді болуы үшін:

- қауіпсіз психологиялық орта қалыптастыру;
- баланың жеке ерекшеліктерін ескеру;
- ата-анамен бірлескен жұмыс жүргізу;
- жүйелілік пен кезеңділік сақтау қажет.

Сонымен қатар, арт-терапия педагог, психолог және логопедтің бірлескен жұмысы арқылы жоғары нәтиже береді.

Арт-терапиядағы нақты практикалық жаттығулар жүйесі

Арт-терапияның тиімділігі тек теориямен емес, нақты қолданылатын жаттығулармен дәлелденед[7]. Мысалы, «Менің көңіл-күйім» атты жаттығу барысында бала өз эмоциясын түстер арқылы бейнелейді. Бұл әдіс арқылы психолог баланың ішкі күйін анықтай алады. Егер бала қара түстерді жиі қолданса, бұл оның мазасыздығын немесе қорқынышын көрсетуі мүмкін.

«Құмдағы әлем» техникасында бала құм арқылы өз әлемін құрастырады. Бұл әдіс баладағы ішкі шиеленісті азайтып, өзін қауіпсіз сезінуіне ықпал етеді. Сонымен қатар, сенсорлық даму да қатар жүреді. Бұл әдіс әсіресе аутизм спектрі бар балалар үшін тиімді.

«Ертегі құрастыру» әдісі баланың қиялын дамытып қана қоймай, оның ішкі проблемаларын символикалық түрде шешуге мүмкіндік береді. Бұл әсіресе сөйлеу қабілеті шектеулі балалар үшін тиімді.

ДЦП балаларға арналған «Саусақпен сурет салу» әдісі қозғалыс координациясын жақсартып, сенсорлық сезімді дамытады. Сонымен қатар, бұл жаттығу эмоционалдық босаңсуға ықпал етеді.

2. Эмоционалдық дамуды диагностикалау әдістері.

Мысалы, түстерді таңдау арқылы эмоционалдық күйді анықтайтын Люшер тесті баланың ішкі жағдайын бағалауға мүмкіндік береді.

«Адам суреті» әдістемесі арқылы баланың өзін қабылдауы, қорқыныштары мен мазасыздық деңгейі анықталады.

Сонымен қатар, бақылау және әңгімелесу әдістері де ерекше балалармен жұмыс барысында маңызды құрал болып табылады.Диагностика нәтижелері арт-терапиялық жұмысты дұрыс жоспарлауға негіз болады.

3. Арт-терапияны қолданудың кезеңдері

Арт-терапиялық жұмысты жүйелі түрде көрсету үшін оны кезеңдерге бөліп сипаттау ұсынылады[8].

Бірінші кезең – диагностикалық кезең. Бұл кезеңде баланың эмоционалдық жағдайы зерттеледі, бастапқы мәліметтер жиналады.

Екінші кезең – түзету-дамыту кезеңі. Мұнда арт-терапияның әртүрлі әдістері қолданылады. Жұмыс барысында баланың эмоцияны білдіру қабілеті дамиды.

Үшінші кезең – бақылау және бағалау кезеңі. Бұл кезеңде алынған нәтижелер талданып, баланың даму динамикасы анықталады.

4. Ата-анамен жұмыс ерекшеліктері

ЕБҚ бар балалардың эмоционалдық дамуы тек маманның жұмысына ғана емес, ата-ананың қолдауына да байланысты. Ата-аналарға арт-терапия элементтерін үй жағдайында қолдану

ұсынылады. Мысалы: баламен бірге сурет салу ертегі құрастыру эмоция туралы ашық сөйлесу. Бұл ата-ана мен бала арасындағы эмоционалдық байланысты нығайтады.

5. Арт-терапияның нейропсихологиялық әсері

Шығармашылық әрекет кезінде: оң және сол жақ ми жартышарлары бірге жұмыс істейді, эмоция мен ойлау процестері байланысады, нейрондық байланыстар күшейеді. Бұл әсіресе дамуында тежелісі бар балалар үшін маңызды, себебі олардың когнитивтік және эмоционалдық дамуы қатар жүреді.

6. Инклюзивті білім берудегі арт-терапияның рөлі

Арт-терапия инклюзивті білім беру жүйесінде маңызды құрал болып табылады. Ол әртүрлі мүмкіндіктері бар балаларды бір ортада біріктіруге көмектеседі. Арт-терапия арқылы: балалар бір-бірін жақсы түсінеді, толеранттылық қалыптасады,әлеуметтік дағдылар дамиды. Бұл қоғамдағы инклюзивті мәдениетті қалыптастыруға ықпал етеді.

7. Арт-терапияны қолдануда кездесетін қиындықтар

Кейбір жағдайларда: балалар тапсырманы орындаудан бас тартуы мүмкін, эмоцияны ашық білдіру қиын болады, маманның тәжірибесі жеткіліксіз болуы мүмкін. Сондықтан арт-терапияны қолдану үшін арнайы дайындық пен кәсіби біліктілік қажет.

Жалпы алғанда, арт-терапия ерекше білім беру қажеттілігі бар балалардың эмоционалдық дамуын қолдаудың қауіпсіз, қолжетімді және нәтижелі тәсілі ретінде қарастырылып, инклюзивті білім беру жағдайында кеңінен қолданылуы қажет деген қорытынды жасалды.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі

1. Рыскулова А.А., Мухтарова А.М., Достанова И.А., Ганибаева Н.Н. Арт-педагогика және оның балалардың эмоционалдық сферасына әсері // Молодой ученый. – 2022. – №7 (402). – 284–286 б. Сайт: https://moluch.ru/archive/402/88938/

2. Молдахметова Г.М., Кумекбаева Д.Ж. Арт-терапия – мектеп жасына дейінгі балалардың эмоциялық өрісін дамыту құралы ретінде. – Қостанай: А. Байтұрсынұлы атындағы университет, 2025.– 1157–1160 б. Сайт: https://dspace.kspi.kz/handle/123456789/8703

3. Фрейд З. Введение в психоанализ. – Москва: Наука, 2019. – 480 б.

4. Юнг К.Г. Человек и его символы. – Москва: АСТ, 2020. – 352 б.

5. Крамер Э. Art as Therapy with Children. – New York: Schocken Books, 1971. – 278 б.

6. Рамазанқызы Л., Молдақұл Л.Н. Арт және құм терапиясы: баланың сөйлеу қабілеті мен эмоционалдық интеллектін дамыту құралы // Bilimger.kz, 2025. Сайт: https://bilimger.kz/183246/

7. Медведева Е.А. Арт-терапия в психолого-педагогической практике. – Москва: Просвещение, 2021. – 256 б.

8. М. В. Киселева.– Санкт-Петербург; Москва: Речь, 2021 .– 159с., [2] л. цв. ил.: ил.

БОЛАШАҚ ӘЛЕУМЕТТІК ПЕДАГОГТАРДЫҢ КӘСІБИ ҚҰЗЫРЕТТІЛІГІН АРТ-ТЕХНОЛОГИЯЛАР НЕГІЗІНДЕ ДАМЫТУДЫҢ ӨЗЕКТІ МӘСЕЛЕЛЕРІ

Оханова Ырысгүл Нарбекқызы
«Көркем білім» кафедрасының магистр, аға оқытушысы,
Абай атындағы Қаз ҰПУ, Алматы, Қазақстан

Аңдатпа

Аталған мақалада болашақ әлеуметтік педагогтардың кәсіби құзыреттілігін арт-технологиялар арқылы дамытудың проблемалары талданған. Болашақ маманның біліктілік және дағды жүйесінде, шығармашылық іс-әрекет тәжірибесіне және эмоционалды көңіл-күйді көрсете білуге, ерікті қарым-қатынасқа педагогикалық бейімделген құзіретті тұлғаны қалыптастыру ретінде түсіндіріледі.

Түйінді сөздер: АРТ-технология, құзіреттілік, кәсіби құзіреттілік, ақпараттық құзіреттілік, мәдениеттанымдық құзыреттілік.

Abstract

This article analyzes the problems of the development of professional competence of future social educators through ART-technologies. It is interpreted as the formation of a competent personality, pedagogically adapted to the system of skills and abilities of a future specialist, to the experience of creative activity and the ability to show an emotional mood, to voluntary communication.

Keywords: ART-technology, competence, professional competence, information competence, cultural competence.

Бүгінгі таңда елімізде білім беру жүйесіндегі модернизациялау үдерісі негізінен білім мазмұны мен сапасын арттыру, білім берудің ұлттық жүйесін жетілдіру, ақпараттық технологиялар жөнінде жаңаша педагогикалық көзқарас қалыптастыруға бағытталып отыр.

Әлемдік тәжірибеге сәйкес мемелекеттік эклномикалық жетістігі мен рухани байлығы сол елдің білім жүйесі мен азаматтарының білім дәрежесіне байланысты. Өйткені, білім арқылы ғана қоғамның интеллектуалдық капиталы мен инновациялық әлеуеті қалыптасады. Қазақстан Республикасының Президенті Қасым-Жомарт Тоқаевтың «Әділетті мемлекет. Біртұтас ұлт. Берекелі қоғам» атты Жолдауында: «Педагогикалық жоғары оқу орындарының жаңа стандарты қабылданады. Сондай-ақ, ұстаздардың құзырет аясын жетілдіру», - қажет деген болатын [1]. Демек, Жолдаудың мазмұнында, ұстаздардың кәсіби құзіреттілігін жетілдіруге баса назар аудару қажеттігін айтқан болатын.

Демек, қазіргі замандағы білім берудің негізгі мақсаты: еңбек нарығында бәсекеге қабілетті, құзыретті, өз жұмысын жақсы білетін, жан-жағына бағыт-бағдармен қарайтын, әлемдік стандарт деңгейінде нәтижелі жұмысқа, кәсіби өсуге, әлеуметтік-саяси оңтайлы тез әрекет жасауға, болып жатқан өзгерістерге тез бейімделуге қабілетті білікті маман, индустриалды-инновациялық жағдайды шешуге лайық, өз қалауы мен қоғам талабына сай өзін көрсете білуге бейім, өз ойын еркін айта алатын, жоғары білімді, ұлттық тілді, тарихты жетік меңгерген, отандық және әлемдік мәдениетті бойына қалыптастырған, шығармашыл, оңтайлы кәсіби маман дайындаудың ролі артып келеді. Жоғары оқу орнында дайындықтан өткен мамандардың білімі жоғары дәрежеде болуы керек. Өйткені, бұл талап әрбір мамандық бойынша білім беру мазмұнын салыстырмалы түрде біртұтас білім саласы ретінде анықтауы керек. Білім берудің күрделі мазмұнын меңгеруде, оқу-тәрбие үрдісін ұйымдастырудың қазіргі кездегі ұстанымдарын жүзеге асыруда, педагогикалық үрдіс, яғни, оқытушылар мен студенттердің өзара байланысқан және өзара келісілген іс-әрекеті басты міндет атқарады.

Сондықтан, қазіргі кездегі жоғары білім беру жүйесінде студенттер мен оқытушылардың жұмыстарының түрлері мен әдістерін жүзеге асыру мәселесі тұр. Бүгінгі таңда еліміздің білім беру саласында бәсекеге қабілетті ұрпақ тәрбиелеу

үшін маңызды міндеттерді шешуге бағытталған күрделі бетбұрыс жасалуда. Мұғалімнің кәсіби мүмкіндігі оның бойындағы өзін-өзі дамытып отыру дайындығына тікелей байланысты. Бұл мәселеге әлеуметтік-педагогикалық тұрғыдан келу үшін мұғалімнің субьект ретіндегі алдына қойған міндеттерін орындауға деген әзірлік деңгейіне көз жеткізу қажет. Әрине, оның кәсіби өсуі жеке тұлға ретіндегі ерекшелігіне әбден қатысты. Сондықтан бұл жерде даралық-тұлғалық қалыптасу, іскерлік-әдістемелік жетілдіру, кәсіптік-пәндік білімін толықтыру компоненттерінен өз қажеттілігін тани алу мүмкіндігі туады. Бұл жердегі «өз қажеттіктерін сезіну» - кәсіби қызметтің негізі. Өйткені, ол өзінің әлеуметтік бар мүмкіндігін дамытудың жолдарын білу деген. Кәсіби құзіретті маман осы ақпараттық қоғамнан қалыспай, жедел ойлаушы, жедел шешім қабылдаушы, ерекше ұйымдастырушылық қабілетті, нақты бағыт-бағдар беруші болып шығуы – бұл қазіргі заманның талабы. Болашақ әлеуметтік педагогтардың кәсіби құзыреттілігін арт-технологиялар арқылы дамытудың проблемалары деп, қазіргі студенттердің шығармашылық қабілеттерін дамыта отырып ойлаудың, интеллектуалдық белсенділіктің жоғары деңгейіне шығу, жаңаны түсіне білуге, білімнің жетіспеушілігін сезінуге үйрету арқылы ізденуге бағыттауды қалыптастырудағы күтілетін нәтижелер болып табылмақ. Студенттердің кәсіби құзыреттілік мәселелері туралы пікірлер кәсіби маман даярлау мәселелерімен айналысып жүрген отандық және шетелдік ғалымдар, педагогтар, психологтар еңбектерінде көрініс табуда. «Құзыреттілік» түсінігі білім беру саласында 1960-1970 жылдардағы шетел әдебиеттерінде, ал 1980 жылдардың соңында отандық әдебиеттерде кездесті. «Кәсіби құзыреттілік, жете білушілік» ұғымын енгізудің қажеттілігі оның мазмұнының кеңдігімен, интегративтік сипатымен, «кәсіптілік», «кәсіби мүмкіндіктер» және т.б. түсініктерді біріктіреді. «Құзірет» және «құзіреттілік» ұғымдарын педагогикалық үрдіске енгізу бағытында ғалымдар зерттеу жұмыстарын арнап, әдіснамалық мәнін ашып, өздерінің әртүрлі түсініктемелерімен сипаттауда. Аталған ұғымдардың табиғи мәніне жетуге байланысты Ж.О.Небесаеваның зерттеу жұмысында «құзыреттілік» және «құзырет» сөздерінің арасындағы айырмашылықтарды дәлелдеуге тырысқан. «Құзыреттілік» – хабардар болушылық, абыройлық; «құзырет» – жеке тұлғаның кәсіби қасиеті және қызметтік сипаттардың нақты жиынтығы» деп сипаттама береді [2].

Зерттеуші Л.Г.Светоносова: «құзірет – адамның іс-әрекеті саласындағы білімі мен іскерлігі, ал құзіреттілік – маман құзырлық қасиеттерін сапалы қолдана алуы тұрғысында пайымдайды [3]. Елімізде, кәсіби құзыреттілікті қалыптастырудың теориялық және практикалық қырларын Ш.Х.Құрманалина (колледж жағдайында бастауыш сынып мұғалімдерін кәсіби даярлау), Б.Т.Кенжебеков (жоғары оқу орны жүйесінде болашақ мамандардың кәсіби құзыреттілігі), Г.Ж.Меңлібекова (болашақ мұғалімнің әлеуметтік құзыреттілігі), Б.Қасқатаева (болашақ математика мұғалімінің әдістемелік құзырлылығы), С.И.Ферхо (мұғалімдердің оқу үдерісінде электронды оқу құралдарын пайдалана білу құзыреттілігі) және т.б. ғалымдар зерттеген. Маманның кәсіби құзіреттілік мәселесі күрделі де көп қырлы. Бұл ғылыми педагогикада, психологияда, әлеуметтануда, кәсіби білім берудің теориясы мен әдістерінде,гуманитарлық ғылымда әр қырынан қарастырылып жүр. Құзіреттілік – жеке тұлғаның теориялық білімі мен практикалық тәжірибесін белгілі бір міндеттерді орындауға даярлығы мен қабілеті. Ол жансыз жаттанды білім түрінде емес, жеке тұлғаның танымға, ойлауға қатысын және әрекетке, белгілі бір мәселелерді ұсынып, шешім жасауға, оның барысы мен нәтижелерін талдауға, ұдайы түрде ұтымды түзетулер енгізіп отыруға деген белсенді іс-әрекеттен көрінеді. Осы ретте еліміздің кәсіби білім беру жүйесі алдында, оның ішінде болашақ педагог даярлауда ең алдымен педагогтың кәсіби құзыреттілігін қалыптастыру міндеті тұр. Кәсіби құзыреттілік ұғымын түсіндіруде екі бағыт бар: адамның стандартқа сәйкес әрекет ету қабілеті; жеке тұлғаның жұмыста нәтижеге жетуіне мүмкіндік беретін сапалары. Зерттеуші Н.Ю.Сергеева құзыреттілік жөнінде: «Құзыреттіліктің бар-жоғын адам еңбегінің нәтижесіне қарап пайымдау кажет. Кез келген қызметкер, өз әрекетімен

кәсіби іс-әрекеттің түпкі нәтижесіне сай талаптарға жауап беретін жұмыстарды орындаса ғана, кәсіби құзыретті болып саналады»-, деп анықтама береді [4].

Еліміздің саяси, экономикалық, мәдени, қоғамдық өміріндегі өзгерістерге сай жоғары оқу орындарының үлкен жауапкершілікті сезініп, білікті, өз ісінің шебері, бәсекеге қабілетті, кең ауқымды, жан-жақты дамыған маман дайындауға ұмтылуы, өзінің әлеуметтік-экономикалық және рухани дамуының мазмұны мен сипаттарының өзгеруіне және еңбек сапасына талаптың жоғарылуына байланысты өз ісін жетік білетін, кәсіби білігі мол мамандарды қажет етеді. Сондықтан, кәсіби білімді маманның құзіреттілігі сол маманның жеке тұлға ретіндегі қасиеттерінің және ішкі психикалық жағдайларының күрделі жүйесі, оның кәсіби қызметі мен қабілетін іске асырум болып табылады. Құзіреттілік – қызмет атқарушының жеке мүмкіншілігі оның квалификациясы (білімі мен тәжірибесі), шешім кабылдай алуы немесе белгілі бір білім мен дағдыларына сәйкес шешім қабылдауы. Құзіреттілік – жеке тұлғаның теориялық білімі мен практикалық тәжірибесін белгілі бір міндеттерді орындауға даярлығы мен қабілеті. Ол жансыз жаттанды білім түрінде емес жеке тұлғаның танымға, ойлауға қатысын және әрекетке, белгілі мәселелерді ұсынып, шешім жасауға, оның барысы мен нәтижелерін талдауға, ұдайы түрде ұтымды түзетулер енгізіп отыруға деген икемділігінің белсенділігінен көрінеді. Құзіреттілік бірінші орынға білімгердің ақпаратты сауаттылығын емес, оның мәселені дұрыс шеше білу қасиетін қояды. Егер болашақ педагогтың құзыреттілігінің қалыптасуын орта кәсіби білім беру жүйесінің аумағында қарастырсақ, онда білім, білік, дағды мүмкіншілігі, яғни, бір сөзбен педагогикалық қызметке маманның қаншалықты дайын екендігі туралы айтуға болады. Кәсіби құзіреттілік деп педагогтың жеке бас сапалары мен оның психологиялық-педагогикалық және теориялық білімінің, кәсіби біліктілігі мен дағдысының, тәжірибесінің бір арнада тоғысуы деуге болады. Болашақ әлеуметтік педагогтың өз ісінің шебері, жақсы мұғалім болу үшін мамандығына қажетті қабілеттерді және жалпы әлемдік мәдениетті, өз елінің мәдениетін, қарым-қатынас мәдениетін, тіл мәдениетін игеріп, интеграциялық үрдістерді меңгеріп, әлемдік білім кеңістігінің өресінен шыға алуға талпынуы керек. Кәсіби құзыреттілікті қалыптастыру жеке шығармашылық қабілетті дамытуды, педагогикалық инновацияларды дұрыс қабылдауы, күнделікті өзгеріп жататын педагогикалық ортаға тез бейімделуді қажет етеді.

Болашақ әлеуметтік педагогтардың кәсіби құзыреттілігін арт-технологиялар арқылы дамытуды мәселесі оның тұлғалық сапалары мен қасиеттерін қалыптастырудың мазызын көрсетеді. Тұлғалық-бағдарлық бағытта білім беру нәтижесі білім, біліктілік және дағды жүйесінде, шығармашылық іс-әрекет тәжірибесіне және эмоционалды көңіл-күйді көрсете білуге, ерікті қарым-қатынасқа педагогикалық бейімделген тұлғаны қалыптастыру ретінде түсіндіріледі [5]. Ғалымдардың пікірлерін басшылыққа ала отырып, біз «құзыреттілік» ұғымына – студенттердің жеке тұлғалық психологиялық ерекшеліктеріне байланысты меңгерген білімдерін, дағдылары мен біліктерін, танымдық және тәжірибелік іскерлігін өмірде дұрыс қолдануы деген түсінік бере аламыз. Сонымен зерреуші ғалымдардың пікірі бойынша біз еңбек нарығында бәсекеге қабілетті, кәсіби оңтайлы маманнның бойында белгілі бір құзіреттіліктер қалыптасуы қажет. Біріншіден, бағдарлы құзіреттілік (азаматтық белсенділік, саяси жүйені түсіну, баға бере білу, елжандылық, т.б); Екіншіден, мәдениеттанымдылық құзіреттілік (ұлттық ерекшеліктерді тани білу, өз халқының мәдениеті мен өзге ұлттар, әлем мәдениетін салыстыру, саралай білу қабілеті); Үшіншіден, оқу-танымдық құзіреттілік (өзінің білімділік қабілетін ұйымдастыра білу, жоспарлай білу, ізденушілік-зерттеушілік әрекет дағдыларын игеру, талдау, қорытынды жасай білу); Төртіншіден, коммуникативтік құзіреттілік (адамдармен өзара қарым-қатынас тәсілдерін білу, мемлекеттік тіл ретінде қазақ тілінде, халықаралық қатынаста шетел тілінде қатынас дағдылары болуы); Бесіншіден, ақпараттық-технологиялық құзіреттілік (ақпараттық технологиялармен, техникалық обьектілер көмегімен бағдарлай білу, өз бетінше іздей білу, таңдай, талдай білу, өзгерте білуді жүзеге асыра білу қабілеті);

Алтыншыдан, әлеуметтік-еңбек құзіреттілігі (әлеуметтік-қоғамдық жағдайларға талдау жасай білу, шешім қабылдай білу, түрлі өмірлік жағдайларда жеке басына және қоғам мүддесіне сәйкес ықпал ете білу қабілеті); Жетіншіден, тұлғалық өзін-өзі дамыту құзіреттілігі (отбасылық еңбек, экономикалық және саяси қоғамдық қатынастар саласындағы белсенді білімі мен тәжірибесінің болу қабілеті).

Қорыта келе, болашақ әлеуметтік педагогтардың кәсіби құзыреттілігін арт-технологиялар арқылы дамыту үшін ең алдымен студенттің функционалдық сауаттылығы мен кез-келген мәселені дұрыс шеше білу қасиетінен көрініс табады. Студент қоғам талабына сай өзін-өзі үздіксіз жетілдіріп отыратын, кәсіби білімді, жаңа технологияларды меңгерген, ортамен қарым-қатынасқа тез бейімделе алатын, ұйымдастырушылық қабілеті жоғары, тәжірибесі мол, т.б. қасиеттерді жинақтағанда ғана кәсіби құзыретті маман бола алады. Студенттің кәсіби құзыреттілігі кәсіби және жеке сапалардан құралады. Кәсіби құзыретті маман деп өзінің педагогикалық әрекетін жоғары дәрежеде жүргізе алатын, қарым-қатынасқа әрдайым дайын, педагогикалық үдерісте үнемі оң нәтижелерге қол жеткізіп отыратын маманды атауға болады.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі

1. Тоқаев Қ. «Әділетті мемлекет. Біртұтас ұлт. Берекелі қоғам» атты ҚР Президентінің Жолдауы. – 1 қыркүйек 2022 ж. // https://www.akorda.kz/kz/memleket-basshysy-kasym-zhomart-tokaevtyn-kazakstan-halkyna-zholdauy-181416

2. Небесаева Ж.О. Формирование готовности будущего учителя к творческой художественно-изобразительной деятельности средствами артпедагогики: Дисс... на сойскание степени докт. филос. (PhD).: 6D010700 – Изобразительное искусство и черчение – Алматы, 2017. – 179 с.

3. Светоносова Л.Г. Арт-технологии как средство формирования педагогической культуры будущего учителя. //Мир Науки. – 2016. – Том 4, №3.//https://cyberleninka.ru/article/n/art-tehnologii-kak-sredstvo-formirovaniya-pedagogicheskoy-kultury-buduschego-uchitelya/viewer

4. Сергеева Н.Ю. АРТ-педагогическое сопровождение профессиональной подготовки будущего учителя: автореф. дис. докт. пед. наук. – Чебоксары, 2010. – 49 с.

5. Тяглова С.А. АРТ-педагогический подход в условиях современного педагогического образования в России (2000-2010 гг.)// https://cyberleninka.ru/article/n/art-pedagogicheskiy-podhod-v-usloviyah-sovremennogo-pedagogicheskogo-obrazovaniya-v-rossii-2000-2010gg/viewer

ӘОЖ 376.24

ИНКЛЮЗИВТІ БІЛІМ БЕРУ ОРТАСЫНДАҒЫ ПСИХОЛОГИЯЛЫҚ АСПЕКТІЛЕР МЕН ТҰЛҒАЛЫҚ ДАМУ ЕРЕКШЕЛІКТЕРІ

Сулейменова Гульжазира Тажмагамбетовна
suleimenova.gt@yandex.ru
Астана халықаралық университетінің аға оқытушысы, Астана, Қазақстан

Анашова Жансая Мухтаровна
anashovaaa06@mail.ru
Астана халықаралық университетінің «6B03103 Психология» 3-курс студенті, Астана, Қазақстан

Аңдатпа

Бұл мақалада қазіргі заманауи білім беру жүйесіндегі ең өзекті мәселелердің бірі – инклюзивті оқыту жағдайындағы психологиялық әсерлер мен оның қатысушыларға ықпалы жан-жақты қарастырылады. Зерттеудің өзектілігі инклюзияның тек техникалық немесе педагогикалық процесс емес, ең алдымен күрделі әлеуметтік-психологиялық құбылыс екендігімен негізделеді. Мақала аясында ерекше білім беруді қажет ететін балалардың тұлғалық даму траекториясы, олардың өзін-өзі бағалау деңгейінің өзгеруі және әлеуметтік адаптация тетіктері талданды. Автор Л.С. Выготскийдің дизонтогенез теориясы мен М. Оспанбаеваның әдістемелік тұжырымдамаларына сүйене отырып, инклюзивті ортаның "екінші реттік ақауларды" жоюдағы рөлін айқындайды. Сонымен қатар, мақалада инклюзивті сыныптағы сау балалардың эмоционалдық интеллектісі мен эмпатия деңгейінің артуы, толеранттылық құндылықтарының қалыптасуы сияқты оң психологиялық трансформацияларға ерекше назар аударылған. Педагогтардың психологиялық дайындығы, кәсіби үрейлері мен эмоционалдық жануының алдын алу мәселелері де ғылыми тұрғыдан сараланды. Зерттеу нәтижесінде инклюзивті білім берудің табыстылығы мектептегі психологиялық сүйемелдеу сапасына және барлық қатысушылардың өзара әрекеттесу мәдениетіне тікелей байланысты екендігі туралы тұжырым жасалды. Мақаланың практикалық маңызы инклюзивті ортаны психологиялық тұрғыдан сауықтыру бойынша ұсыныстармен айқындалады.

Түйінді сөздер: инклюзивті білім беру, психологиялық әсер, әлеуметтік адаптация, ерекше білім беруді қажет ететін балалар (ЕББҚ), эмпатия, эмоционалдық интеллект, психологиялық сүйемелдеу, толеранттылық.

Инклюзивті білім беру жағдайындағы психологиялық әсер мәселесі қазіргі заманауи педагогика мен психологияның ең өзекті бағыттарының бірі болып табылады. Бұл процесс тек білім беру форматын өзгертумен шектелмей, ерекше білім беруді қажет ететін балалардың, олардың қатарластарының және педагогтардың ішкі психологиялық ландшафтына түбегейлі ықпал етеді. М. Оспанбаеваның зерттеулерінде атап көрсетілгендей, инклюзияның негізгі мақсаты — баланың бойындағы биологиялық жетіспеушіліктің әлеуметтік салдарларын жою және оның қоғамға бейімделуіне жағдай жасау. Психологиялық тұрғыдан алғанда, ерекше баланың жалпы ортада білім алуы оның "Мен" тұжырымдамасының оң бағытта қалыптасуына, өзін-өзі бағалау деңгейінің артуына және оқшауланудан туындайтын депрессивті күйлердің алдын алуға мүмкіндік береді. Л.С. Выготскийдің әлеуметтік компенсация теориясына сүйенсек, баланың дамуындағы кез келген ақау тиісті әлеуметтік ортада басқа психологиялық функциялардың дамуы арқылы өтелуі мүмкін, бұл инклюзияның бала психикасына тигізер ең үлкен оң әсері болып саналады [1].

Теориялық шолу: инклюзияның психологиялық дамуы.

Психология ғылымында инклюзияның іргетасы Л.С. Выготскийдің «дизонтогенез» теориясымен тығыз байланысты. Выготский баланың дамуындағы кемістіктің екі деңгейін ажыратады: биологиялық (бірінші реттік) және әлеуметтік (екінші реттік) ақаулар [2, 102-б.]. Ғалымның пікірінше, баланың дамуына кедергі келтіретін нәрсе — оның физикалық кемістігі емес, сол кемістіктің салдарынан туындайтын әлеуметтік оқшаулану. Демек, инклюзияның басты психологиялық миссиясы — осы екінші реттік ақаулардың (тұйықтық, агрессия, қорқыныш) алдын алу және жою.

Гуманистік психологияның өкілдері К. Роджерс пен А. Маслоудың пайымдауынша, әрбір тұлғаның ішкі потенциалы тек қауіпсіз және қабылдаушы ортада ғана толық ашылады [3, 210-б.]. Инклюзивті білім беру ортасы ерекше бала үшін осындай «психологиялық пана» рөлін атқаруы тиіс. Бұл жерде мектептің психологиялық климаты баланың психикалық саулығының басты индикаторы ретінде көрінеді.

Ерекше балаланың тұлғалық трансформациясы.

Инклюзивті ортада білім алу баланың «Мен-тұжырымдамасына» және оның тұлғалық өсуіне бірнеше бағытта әсер етеді:

1. Өзін-өзі бағалау және психологиялық тұрақтылық.

Мамандандырылған (коррекциялық) мектептерде немесе үй жағдайында оқытылатын балалар көбіне өз мүмкіндіктерін шектеулі деп қабылдайды, бұл олардың амбицияларын төмендетеді. Ал жалпы ортада олар әлеуметтік рөлдерді (дос, оқушы, сыныптас) белсенді меңгере бастайды. Зерттеулер көрсеткендей, инклюзивті сыныптағы балалардың өзіне деген сенімі оқшауланған ортадағы балаларға қарағанда едәуір жоғары болады. Бұл — баланың өз кемістігін емес, өз жетістіктерін көруіне мүмкіндік беретін психологиялық фактор.

2. Әлеуметтік адаптация және коммуникативтік құзыреттілік.

Тілдесудің табиғи ортасы баланың сөйлеу қабілетін және әлеуметтік интеллектісін (SQ) дамытуға үлкен септігін тигізеді. Бала жанжалдарды шешуді, өзгелермен келісімге келуді және өз қажеттіліктерін ашық білдіруді үйренеді. И.Г. Елисееваның айтуынша, инклюзия — бұл баланың қоғамда өмір сүруге дайындығының нақты мектебі [4, 78-б.]. Осы дағдылар оның болашақта еңбек нарығына және әлеуметтік өмірге интеграциялануына негіз болады.

Сыныптас оқушылардың трансформациясы.

Инклюзивті білім берудің психологиялық әсері тек ерекше қажеттіліктері бар балалармен шектелмейді; ол бүкіл сынып ұжымының әлеуметтік-психологиялық динамикасын түбегейлі өзгертеді. Ғылыми зерттеулер көрсеткендей, инклюзивті ортада тәрбиеленген нормотипті балалардың тұлғалық дамуы мен эмоционалдық интеллектісі (EQ) оқшауланған ортадағы құрдастарына қарағанда бірнеше есе жоғары болады [5, 592-б.]. Бұл трансформация бірнеше маңызды бағыттар бойынша жүзеге асады:

1.Эмпатия және эмоционалдық рефлексия.

Инклюзивті сыныптағы балалар күнделікті өмірде өзгенің қиындығын, қажеттілігін және ерекшелігін көріп өседі. Бұл оларда «эмпатия» (өзге адамның ішкі күйін сезіну) қабілетін табиғи түрде дамытады. Олар адамдардың әртүрлі болатынын, әркімнің өз мүмкіндігі мен шегі бар екенін түсіне бастайды. Психологиялық тұрғыдан бұл баланың эгоцентрлік көзқарастан арылып, гуманистік құндылықтарды қабылдауына ықпал етеді. Нәтижесінде, мұндай оқушылардың арасында агрессия деңгейі төмендеп, бір-біріне деген психологиялық қолдау мен қамқорлық деңгейі артады [6, 94-б.].

2. Әлеуметтік толеранттылық және стигмадан арылу.

Қоғамдағы мүмкіндігі шектеулі жандарға қатысты қалыптасқан теріс стереотиптер мен «таңба басу» (стигматизация) үдерістері көбіне ақпараттың аздығынан туындайды. Инклюзивті сынып бұл кедергіні бала кезден жояды. Оқушылар үшін мүгедектік — бұл «ақау» емес, адамның жеке ерекшелігі ретінде қабылданады. С.В. Алехинаның пайымдауынша, бірлескен оқу барысында балалардың бойында әлеуметтік төзімділік қана емес, сонымен қатар «әртүрліліктің құндылығы» туралы психологиялық түсінік қалыптасады. Бұл болашақта инклюзивті қоғам құрудың басты психологиялық кепілі болып табылады.

3. Жауапкершілік және көшбасшылық қасиеттер.

Инклюзивті орта сау балаларды ерте есеюге және жауапкершілік алуға тәрбиелейді. Ерекше балаға көмектесу, оны ортаға бейімдеу барысында нормотипті оқушылардың ұйымдастырушылық және коммуникативтік қабілеттері артады. Бұл «тәлімгерлік» механизмі ретінде жұмыс істейді. Балалар өз білімі мен дағдыларын бөлісу арқылы өздерінің де біліктілігін нығайтады. М. Оспанбаева атап өткендей, инклюзия — бұл сау балалардың өз мүмкіндіктерін бағалауға және адамгершілік ұстанымдарын шыңдауға мүмкіндік беретін «рухани даму мектебі» болып табылады.

4. Когнитивті және коммуникативті даму.

Қарама-қайшы пікірлерге қарамастан, инклюзия сау балалардың білім сапасын төмендетпейді, керісінше, олардың когнитивті икемділігін арттырады. Мұғалім ерекше балаға ақпаратты түсінікті етіп жеткізу үшін түрлі көрнекіліктер мен жаңа әдістерді қолданғанда, бұл бүкіл сыныптың танымдық процестерін жақсартады. Балалар ақпаратты түрлі деңгейде қабылдауды және күрделі мәселелерді қарапайым жолмен шешуді үйренеді. Бұл олардың болашақ кәсіби өмірінде кез келген әлеуметтік ортаға тез бейімделуіне негіз болады.

Педагогтардың психологиялық дайындығы және кәсіби кедергілерді меңгеру.

Инклюзивті білім беруді жүзеге асырудағы басты фигура — мұғалім. Алайда, практика көрсеткендей, инклюзияның сәтсіздікке ұшырауының 80%-ы материалдық базаның жоқтығынан емес, педагогтың психологиялық дайын еместігінен болады [6, 85-б.]. Мұғалімнің бойындағы психологиялық кедергілерді бірнеше топқа бөліп қарастыруға болады:

Көптеген мұғалімдердің санасында «менің арнайы білімім жоқ, балаға зиян тигізіп алуым мүмкін» немесе «ерекше балаға уақыт бөлемін деп, басқа оқушылардың білім сапасын төмендетіп аламын» деген қорқыныш болады. Бұл — ақпараттық тапшылықтан туындайтын психологиялық тосқауыл. С.В. Алехинаның зерттеулері бойынша, мұғалімдердің тек 25-30% ғана инклюзияны толықтай қабылдауға дайын, ал қалғандары «күмәнді» позицияда қалады [6, 112-б.].

Инклюзивті сыныпта жұмыс істеу мұғалімнен екі есе эмоционалдық энергияны талап етеді. Ерекше баланың мінез-құлқындағы күтпеген өзгерістер, оқу материалының әр балаға бейімделуі (дифференциация) мұғалімді тез шаршатады. Бұл жерде М. Оспанбаева атап өткендей, педагогтың «психологиялық тұрақтылығы» басты орынға шығады. Егер мұғалімде ішкі ресурс болмаса, ол баланы қабылдай алмайды, бұл өз кезегінде баланың дезадаптациясына алып келеді.

Инклюзия — бұл тек білім беру емес, бұл мұғалімнің құндылықтар жүйесінің өзгеруі. Педагог баланы «ақауы бар адам» ретінде емес, «ерекше даму траекториясы бар тұлға» ретінде қабылдауы тиіс. Бұл психологиялық бетбұрыс жасау үшін педагогтарға тұрақты психологиялық қолдау және коучингтік жұмыстар қажет.

Психологиялық-педагогикалық сүйемелдеу жүйесі және практикалық ұсыныстар.

Инклюзивті ортаның тиімділігін арттыру үшін мектепте жүйелі психологиялық сүйемелдеу моделі қалыптасуы тиіс. И.Г. Елисеева бұл процесті «баланың жан-жақты дамуын қамтамасыз ететін мультидисциплинарлық команданың жұмысы» деп сипаттайды. Осыған байланысты келесідей практикалық ұсыныстарды негіздеуге болады:

1. Тұлғалық дамудың жеке траекториясы.

Әрбір ерекше бала үшін оның тек когнитивті қабілетін емес, эмоционалдық күйін де ескеретін жеке бағдарлама жасалуы тиіс. Психолог баланың сыныптағы «әлеуметтік статусын» тұрақты қадағалап, оның шеттетілмеуін қамтамасыз етуі керек.

2. «Сенім ортасын» қалыптастыру.

Сынып оқушыларымен «біз әртүрліміз, бірақ теңбіз» тақырыбындағы психологиялық тренингтер тұрақты сипатта болуы тиіс. Бұл жерде «тәлімгерлік» механизмін қолдану ұсынылады: сау балалар ерекше балаға көмектесу арқылы өздерінің жауапкершілік сезімін дамытады, ал ерекше бала әлеуметтік қолдауды сезінеді.

3. Ата-аналармен психологиялық ағарту жұмысы.

Инклюзиядағы үлкен кедергілердің бірі — сау балалардың ата-аналарының қарсылығы. Оларда «мұндай балалар менің балама теріс әсер етеді» деген стереотиптік қорқыныш болады.

Психологиялық кеңес беру арқылы ата-аналарға инклюзияның олардың балаларына «эмпатия» мен «мейірімділік» үйрететін үлкен мектеп екенін жеткізу маңызды.

4. Мұғалімдерге арналған «психологиялық жеңілдету» бөлмелері.

Мектеп әкімшілігі педагогтардың эмоционалдық күйін бақылауда ұстап, оларға арналған арт-терапиялық, релаксациялық тренингтерді жүйелі ұйымдастыруы қажет. Тек психологиялық жайлылықтағы мұғалім ғана инклюзивті мәдениетті тарата алады.

Жаңа зерттеулерге сүйенсек, инклюзивті ортада «бәсекелестік» моделі «ынтымақтастыққа» ауысып, топтың бірігу деңгейі артады. Бұл тек оқу үлгеріміне ғана емес, мектептегі буллингтің алдын алуға және балалардың стреске төзімділігін шыңдауға көмектеседі [7, 42-б.]. Алайда, инклюзияның табыстылығы көбіне педагогтың психологиялық дайындығына тікелей байланысты. Педагогтардың психологиялық тұрақтылығы мен эмоционалдық жанудан қорғалуы инклюзивті кеңістіктің сапасын анықтайды[8, 115-б.].

Психологиялық-педагогикалық түзету жұмыстарын жүйелеу.

Инклюзивті ортаның табыстылығы тек сыртқы жағдайлармен ғана емес, мектеп ішіндегі психологиялық сүйемелдеудің тереңдігімен анықталады. Р.А. Сулейменованың тұжырымдамасына сәйкес, инклюзия процесіндегі басты міндет — ерекше білім беруді қажет ететін баланың әлеуметтік бейімделуіне арналған «кедергісіз психологиялық кеңістікті» қалыптастыру [9, 38-б.]. Бұл бағытта келесідей маңызды аспектілерді ескеру қажет:

Мультидисциплинарлық тәсіл: Баланың даму динамикасын тек мұғалім емес, психолог, логопед және арнайы педагогтардан құралған топ бірлесе қадағалап, түзету жұмыстарын үйлестіріп отыруы тиіс.

Оқу үдерісін диверсификациялау: Оқу материалы мен әдістемелік құралдар әр баланың жеке когнитивті мүмкіндіктеріне және эмоционалдық ерекшеліктеріне қарай бейімделуі шарт.

Әлеуметтік интеграцияны ынталандыру: Мектептегі «ынтымақтастық» моделін дамыту арқылы ерекше баланың ортадағы оқшауланuын жойып, оның «Мен» тұжырымдамасының оң бағытта қалыптасуына жағдай жасау қажет.

Инклюзивті білім беру жағдайындағы психологиялық әсер мәселесін зерттей келе, бұл үдерістің тек педагогикалық формация емес, терең гуманистік және әлеуметтік-психологиялық трансформация екендігіне көз жеткіземіз. Мақала барысында талданған теориялық негіздер мен практикалық аспектілер инклюзияның қатысушыларға тигізер оң ықпалын айқындап берді. Ерекше білім беруді қажет ететін балалар үшін бұл орта — әлеуметтік оқшауланудан арылудың және тұлғалық «Мен» тұжырымдамасын оң бағытта қалыптастырудың негізгі құралы болып табылады.

Сонымен қатар, инклюзивті білім беру — нормотипті оқушылардың бойында эмпатия, төзімділік және әлеуметтік жауапкершілік сияқты маңызды адамгершілік қасиеттерді дамытатын бірегей рухани мектеп. Бұл процесс тек оқушылармен шектелмей, педагогтардың кәсіби құзыреттілігін жаңа белеске көтеріп, қоғамдық санадағы кедергілерді жоюға жол ашады. М. Оспанбаеваның әдістемелік тұжырымдамаларында көрсетілгендей, инклюзияның табыстылығы тек мектептің материалдық базасына емес, ең алдымен «психологиялық кедергісіз ортаның» сапасына және барлық қатысушылардың бір-бірін қабылдау деңгейіне байланысты.

Қорытындылай келгенде, жүйелі психологиялық сүйемелдеу арқылы құрылған инклюзивті кеңістік — болашақтағы кедергісіз және мейірімді қоғамның берік іргетасы болып қала бермек.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:

1. Тусупова М. М. Қазіргі білім беру жағдайындағы инклюзивті білім беру //материалдар жинағы. – 2024. – Б. 67.

2. Выготский Л. Основы дефектологии. – ЛитРес, 2021.

3. Maslow A. Motivation and Personality. – NY: Harper, 1954. – 411 p.

4. Елисеева И. Г. Психолого-педагогическое сопровождение детей с особыми образовательными потребностями в условиях инклюзивного образования: учеб.-метод. пособие / И. Г. Елисеева. – Алматы: ННПЦ КП, 2015. – 120 с.

5. Lindsay S. A scoping review of the experiences of inclusive education // International Journal of Inclusive Education. – 2018. – Vol. 22, No. 6. – P. 584-611.

6. Алехина С. В., Шеманов А. Ю. Философские и методологические основы инклюзивного образования: учебно-методическое пособие //М.: ФГБОУ ВО МГППУ. – 2022. – С. 218.

7. Назарбаева А. Қ. Инклюзивті білім берудегі психологиялық қызметтің ерекшеліктері: әдістемелік нұсқаулық. – Алматы: Білім, 2023. – 115 б.

8. Шульман Л. С. Психология инклюзивного образования: учебник для вузов. – М.: Юрайт, 2021. – 230 с.

9. Сулейменова Р. А. Қазақстандағы инклюзивті білім беруді дамытудың психологиялық-педагогикалық негіздері: оқу-әдістемелік құрал. – Алматы: Ұлттық ғылыми-практикалық түзету педагогикасы орталығы, 2020. – 145 б.

УДК 376.3

РОЛЬ АРТ-ТЕРАПЕВТИЧЕСКИХ ПРАКТИК В ИНКЛЮЗИВНОМ ОБУЧЕНИИ АНГЛИЙСКОМУ ЯЗЫКУ

Аубакирова Жулдыз Сериковна
aubakirovazuldyz5@gmail.com

Шәкәрім Сабина Бауыржанқызы
shakarimsabina29@gmail.com
студенты 3 курса

Научный руководитель - магистр социальных наук
Акимханова Алия Амангельдыевна
aliya.akimkhanova@aiu.edu.kz
Международный Университет Астана, г. Астана, Казахстан

Аннотация

В данной статье рассматривается возможность применения арт-терапевтических методов в обучении английскому языку в условиях инклюзивного образования, подчёркивая их влияние на формирование коммуникативной компетенции, развитие эмоциональной устойчивости и повышение познавательной активности учащихся с особыми образовательными потребностями (ООП). Приводятся результаты педагогического эксперимента, подтвердившего успешную интеграцию художественных методов в процесс обучения английскому как иностранному (EFL).

Ключевые слова: арт-терапия, инклюзивное образование, английский язык, ООП, арт-педагогика, EFL.

Annotation

This article examines the potential application of art-therapeutic methods in teaching English in an inclusive education context, emphasizing their impact on the development of communicative competence, emotional resilience, and cognitive engagement of learners with special educational needs (SEN). The results of a pedagogical experiment are presented, confirming the successful integration of artistic methods into the process of teaching English as a foreign language (EFL).

Keywords: art therapy, inclusive education, English language, SEN (special educational needs), art pedagogy, EFL.

Введение

Арт-терапия, представляющая собой междисциплинарный подход, направленный на коррекцию психоэмоционального состояния через художественное выражение, активно стала использоваться в образовательной практике начиная с середины XX века, развиваясь в рамках гуманистической педагогики. На сегодняшний день данный метод считается инновационным инструментом, имеющим особую значимость для системы инклюзивного образования.

Включая арт-терапию в процесс обучения, педагоги способствуют гармоничному развитию когнитивных, эмоциональных и социальных навыков у учащихся, что особенно важно при работе с детьми с ООП, для которых традиционные методы оказываются малоэффективными.

Широкое использование арт-терапии, начавшееся в середине XX века и получившее экзистенциально-гуманистический акцент, постепенно закрепилось в педагогической практике, где данный метод рассматривается как инновационный и имеющий особое значение в образовательной среде инклюзии.

Арт-терапия есть комплекс дисциплин, направленный на работу с детьми с ограниченными возможностями здоровья (ОВЗ). Объединение педагогики и искусства дает возможность

формирования познавательной самостоятельности обучающихся. Данный подход был систематизирован благодаря Г.А Касену и А.Б. Айтбаевой. Однако было отмечено, что, несмотря на наличие исследовательских пробелов и ряда противоречий, требуется дальнейшее развитие данной области, среди них выделяются такие проблемы, как, недостаток методических ресурсов для детей всех возрастов и категорий. Большая часть исследований направлена на теоретическую разработку и рекомендации, что не обеспечивает широкого охвата проблемы в практической части. Во-вторых, остается вопрос разграничения профессиональных компетенций. Многие преподаватели не имеют специальной клинической подготовки, что может привести к риску некомпетентного вмешательства [1].

Цель и задачи исследования:

Целью исследования является анализ возможностей арт-терапевтических технологий в обучении английскому языку в условиях инклюзивного образования.

Задачи исследования:

- проанализировать потенциал арт-терапии в социально-психологическом сопровождении обучающихся с ООП;
- выявить особенности применения авторских кейсов и принципа «выделенного внимания»;
- обосновать роль художественной экспрессии как средства преодоления коммуникативных барьеров.

Теоретические основания

Концептуальной основой исследования выступает теория «обходных путей» Лев Выготский, согласно которой развитие компенсаторных механизмов позволяет преодолевать ограничения, связанные с нарушениями развития.

В рамках арт-педагогики выделяются три ключевых направления:

1. психофизиологическое (коррекция психосоматических состояний);
2. психотерапевтическое (воздействие на эмоционально-когнитивную сферу);
3. социально-педагогическое (развитие творческого потенциала) [3].

Зарубежные исследования (например, работы Miranda D'Amico и Corinn Lalonde) подтверждают эффективность групповых арт-сессий в развитии социальных навыков у детей с расстройствами аутистического спектра [4]. В то же время Ян Осборн (2003) подчеркивает, важность рисования, являющийся специфическим и эффективным подходом к получению знаний. Невербальная коммуникация является основой данного подхода, что критически важно при нарушениях речевых функции, так как позволяет компенсировать ограничения вербального общения и становится основным каналом коммуникации и эмоционального выражения у ребенка**.** [2]

Методы исследования

В исследовании использовались следующие методы:

- анализ научной литературы;
- педагогическое наблюдение;
- кейс-стади;
- лонгитюдный подход;
- комбинированные методы (опросы и интервью);
- сравнительный анализ различных нозологических групп.

Особое внимание уделялось модели системной арт-терапии, основанной на биопсихосоциальном подходе.

В инклюзивном образовании арт-технологии смещают традиционные методы и занимают центральное место в работе с детьми ООП (особыми образовательными потребностями [2]. В исследовательской практике применяется широкий спектр методов арт-терапии:

1. Групповая арт- терапия: Исследователи М. Д’Амико и К. Лалонд (2017) установили статистически значимое улучшение в поведении детей с РАС в групповой арт-методики. Поскольку используемый метод создает условия естественного социального взаимодействия и обеспечивает более результативный эффект по сравнению с индивидуальными сессиями за

счёт живого социального взаимодействия. Копытин и Агарагимова отметили значительное влияние арт-терапии на формирование “демократической атмосферы” и равноправия в группе, что редко достижимо в рамках традиционной иерархической школьной модели [4].

2. Кейс-стади: А. А. Дадырова выявила эффективность метода кейс-стади. Познавательная самостоятельность детей с ООП развивается через разбор конкретных ситуаций и анализа решение проблемы [5].

3. Наблюдение за учебным процессом: Г. А. Касеном и А. Б. Айтбаевой был использован лонгитюдное метод, что предполагает продолжительный и последовательный мониторинг за одними и теми же детьми на протяжении длительного периода, в инклюзивных группах. Использование предварительного пропедевтического этапа в арт-занятиях обеспечивает легкое и быстрое усвоение материала, способствует повышению познавательной активности и развитию творческого потенциала у учащихся [1].

4. Комбинированный метод: Для детей с ООП предлагался комбинированный метод, сочетающий количественные опросники П.Хеглера и качественные интервьюирования родителей. Однако, для данного метода характерен накопительный эффект. Первый результат будет заметен после 20 циклов занятие и приведет к снижению эмоциональной тревожности и улучшению детско-родительских отношений [6].

5. Сравнительное исследование: Исследования Е. Л. Гончаровой и О. И. Кукушкиной позволили сопоставить потребности различных нозологических групп. Ключевым фактором в преподавании арт-терапии заключается в использовании специализированных методов по типологическим вариантам развития детей (например, по уровню коммуникации, вниманию и концентрации, эмоциональной устойчивости, сенсорной чувствительности и др.) Методы исходящие из медицинского диагноза ребёнка, не всегда оказываются эффективными, поскольку не учитывают индивидуальные особенности психического, когнитивного и эмоционального развития ученика [3].

6. Модель «Системной арт-терапии»: CAT была признана наиболее эффективной. Разработанная на основе биопсихосоциальной концепции, данная модель сочетает художественное творчество с межличностным взаимодействием и вербальную рефлексию [7].

Результаты педагогического эксперимента:

Исследование проводилось в формате педагогического эксперимента с элементами наблюдения и анализа продуктов учебной деятельности обучающихся. Эксперимент был реализован в условиях инклюзивного класса в процессе преподавания английского языка и был направлен на оценку эффективности интеграции арт-педагогических методов в обучение учащихся с особыми образовательными потребностями.

В исследовании приняли участие учащиеся 5–7 классов в возрасте 10–12 лет с особыми образовательными потребностями. В выборку вошли обучающиеся с различными вариантами образовательных затруднений, включая нарушения слуха, расстройства аутистического спектра, а также трудности речевого и когнитивного развития. Исследование проводилось в условиях инклюзивного общеобразовательного класса.

В процессе обучения английскому языку в структуру уроков были интегрированы арт-педагогические методы: лепка из пластичных материалов, рисование форм и визуально-эмоциональные задания. Лепка применялась при изучении тематической лексики («animals», «food», «body parts»), где учащиеся создавали объекты, называли их и описывали на английском языке. Рисование форм использовалось при освоении пространственных предлогов (in, on, under, between) и базовых синтаксических конструкций через изображение расположения предметов и последующее словесное описание. Дополнительно применялись задания, направленные на выражение эмоциональных состояний («Draw your mood», «My fear», «My favorite place») с устным или письменным сопровождением на английском языке. Для обучающихся с ООП предоставлялась адресная поддержка в виде визуальных подсказок, упрощённых инструкций и дополнительного времени выполнения заданий.

Для оценки эффективности использовались педагогическое наблюдение, анализ продуктов учебной деятельности (рисунков, лепных объектов, устных и письменных высказываний), а

также сравнительный анализ динамики речевой активности обучающихся в ходе эксперимента. Дополнительно фиксировались изменения уровня вовлечённости и эмоциональной включённости учащихся в образовательный процесс. Оценивались следующие показатели: уровень усвоения тематической лексики, корректность употребления грамматических структур, степень самостоятельности речевых высказываний, уровень вовлечённости в учебную деятельность и снижение тревожности при использовании иностранного языка. Также учитывался индивидуальный прогресс каждого обучающегося.

Результаты показали, что использование арт-педагогических техник оказывает положительное влияние на процесс овладения английским языком учащимися с ООП. Было зафиксировано улучшение запоминания лексического материала, повышение точности употребления грамматических конструкций и рост речевой активности обучающихся. Применение лепки способствовало более прочному усвоению словаря: учащиеся чаще воспроизводили лексику без подсказок и реже допускали ошибки при повторном использовании слов. Использование рисования форм сопровождалось увеличением количества корректных употреблений пространственных предлогов, а высказывания учащихся становились более развернутыми и осмысленными. Визуально-эмоциональные задания способствовали снижению тревожности и включению в речевую деятельность даже обучающихся с низким уровнем языковой подготовки. В ряде случаев наблюдался переход от использования отдельных слов к построению простых предложений.

Полученные данные согласуются с концепцией обходных путей развития Лев Выготский и подтверждают эффективность использования альтернативных каналов восприятия в обучении. Интеграция визуальных, тактильных и эмоционально-смысловых средств позволяет компенсировать трудности вербального усвоения материала и расширяет возможности включения обучающихся с ООП в образовательный процесс.

Вместе с тем результаты подтверждают необходимость дальнейшей разработки стандартизированных методик применения арт-педагогики. Одним из главным недостатком может выступать ограниченность доказательной базы, выводы базируются лишь на субъективном анализе. Индивидуальность каждых сложившихся обстоятельств повышает уровень сложности в стандартизации указанных методов и создании единой учебной программы для образовательных учреждений [2]. А также, арт-терапевтический метод тесно зависит от профессиональной подготовкой и квалификацией преподавателя. Дополнительное психологическое образование предстает необходимым атрибутом специалиста во имя избежания деструктивного воздействия на психоэмоциональное состояние учащихся [1]. Широкий спектр применения указанного метода в массовой школьной практике ограничивается высокой стоимостью материалов и продолжительностью одного занятия, достигающая 45-90 минут [2]. Научные данные свидетельствуют о пересмотре роли арт-терапии и арт-педагогики в системе инклюзивного образования. Указанные подходы рассматриваются как базовые механизмы, обеспечивающие реализацию альтернативных путей развития обучающихся. Вместе с тем выявляется несоответствие между теоретической подготовкой метода и реальными условиями его внедрения. Ограничения связаны с дефицитом профессиональных кадров, недостаточным материально-техническим обеспечением и отсутствием унифицированных стандартов.

Выводы

Результаты исследования свидетельствуют о высокой эффективности интеграции арт-терапевтических практик в процесс обучения английскому языку в условиях инклюзивного образования. Данный подход способствует не только усвоению языкового материала, но и развитию личностных качеств, коммуникативных умений и социальных компетенций обучающихся.

Дальнейшие направления исследований могут быть связаны с разработкой унифицированных методических подходов, внедрением междисциплинарных образовательных моделей, а также использованием цифровых технологий в практике арт-педагогики.

Список использованных источников:

1. Касен Г. А., Айтбаева А. Б. Арт-педагогика и арт-терапия в инклюзивном образовании: учебное пособие. – Алматы: Қазақ университеті, 2019. – 184 с.
2. Мещерякова И. В. Возможности арт-терапии в работе с детьми с особыми образовательными потребностями // Центр комплексного сопровождения инклюзивного образования ПГУ, 2020. – С. 1–43
3. Гончарова Е.Л., Кукушкина О.И. Ребенок с особыми образовательными потребностями // Альманах Института коррекционной педагогики. 2002. Альманах №5
4. D'Amico, Miranda; e Lalonde, Corinn. The Effectiveness of Art Therapy for Teaching Social Skills to Children With Autism Spectrum Disorder, Art Therapy, 2017, Vol. 34:4, 176-182.
5. Дадырова А. А. Неклассические методы преподавания в инклюзивном образовании: авторский опыт в университете искусств // Человек в социокультурном измерении, 2024. – № 1. – С. 11–14.
6. Агарагимова В. К., Гасанова С. С.-Г., Кабардиева Ф. А. Арт-терапевтическое сопровождение инклюзивного образования // Мир науки, культуры, образования, 2015. – № 3 (52). – С. 92–95.
7. Медведева Е. А. Артпедагогика и арттерапия в специальном и инклюзивном образовании: учебник. – М.: Издательство Юрайт, 2018. – 274 с.

ӘОЖ 37.015.3

БЕЙНЕЛЕУ ӨНЕРІ САБАҚТАРЫНДА АРТ-ТЕРАПИЯ ЭЛЕМЕНТТЕРІН ҚОЛДАНУ МҮМКІНДІКТЕРІ

Еркобай Аида Турсингалиқызы
aida_erkobay@stu.aiu.edu.kz
Педагогикалық институт, 3 курс студенті,
Астана халықаралық университеті
Астана қаласы, Қазақстан Республикасы

Ғылыми жетекшісі: Небесаева Ж. О.
философия докторы PhD, Қауымдастырылған профессор,
Астана халықаралық университеті,
Астана қаласы, Қазақстан Республикасы

Аңдатпа

Бұл мақалада өнер сабақтарында арт-терапия элементтерін қолдану мүмкіндіктері қарастырылады. Қазіргі білім беру жүйесіндегі маңызды міндеттердің бірі - оқушылардың шығармашылық қабілеттерін дамыту, эмоционалдық тұрақтылықты қалыптастыру және олардың психологиялық әл-ауқатын қорғау. Осыған байланысты, білім беру процесіне арт-терапия әдістерін енгізу өзекті мәселе болып табылады. Өнер сабақтарында сурет салу, түстермен жұмыс істеу, коллаж жасау және еркін композиция жасау сияқты әдістер оқушылардың сабаққа деген қызығушылығын арттырады және өз ойларын еркін білдіруге мүмкіндік береді. Сонымен қатар, бұл әдістер оқушылардың қиялын, эстетикалық талғамын, қарым-қатынас дағдыларын және өзіне деген сенімділігін дамытады. Мақалада арт-терапия элементтерін қолданудың педагогикалық маңыздылығы анықталып, білім беру сапасын арттырудағы тиімділігі көрсетілген. Қорытындылай келе, өнер сабақтарында арт-терапияны қолдану - жеке тұлғаның жан-жақты дамуына ықпал ететін заманауи педагогикалық құрал.

Түйінді сөздер: бейнелеу өнері, арт-терапия, педагогика, шығармашылық қабілет, эстетикалық тәрбие, эмоциялық даму, психологиялық қолдау, оқыту әдістері, тұлғалық даму, білім беру үдерісі.

Annotation

This article considers the possibilities of using art therapy elements in art lessons. One of the important tasks of the modern education system is to develop students' creative abilities, form emotional stability and protect their psychological well-being. In this regard, the introduction of art therapy methods into the educational process is a topical issue. In art lessons, such methods as drawing, working with colors, creating collages and creating free compositions increase students' interest in the lesson and allow them to freely express their thoughts. In addition, these methods develop students' imagination, aesthetic taste, communication skills and self-confidence. The article identifies the pedagogical importance of using art therapy elements and shows their effectiveness in improving the quality of education. In conclusion, the use of art therapy in art lessons is a modern pedagogical tool that contributes to the comprehensive development of the individual.

Keywords: fine arts, art therapy, pedagogy, creative abilities, aesthetic education, emotional development, psychological support, teaching methods, personal development, educational process.

Бүгінгі таңда білім беру жүйесі оқушылардың жан-жақты дамуына бағытталған жаңа педагогикалық технологияларды кеңінен қолдану арқылы білім беру мазмұнын жаңартуда. Қазіргі қоғамға тек білімді тұлғалар ғана емес, сонымен қатар шығармашылық ойлау қабілеті бар, эмоционалдық тұрақтылығы бар, тәуелсіздігі бар және рухани байлығы бар адамдар да қажет. Осы тұрғыда білім беру процесінде оқушылардың психологиялық жағдайын ескеру,

олардың ішкі әлеуетін ашу және шығармашылық қабілеттерін дамыту маңызды мәселеге айналды. Осы тиімді бағыттардың бірі - сабақтарда арт-терапия элементтерін пайдалану.

Арт-терапия - адамның ішкі әлемін өнер арқылы түсінуге, эмоционалдық тепе-теңдікті сақтауға және стресс пен мазасыздықты азайтуға бағытталған психологиялық-педагогикалық әдіс. Бұл әдіс білім беру саласында да кеңінен қолданылады. Сурет салу, кескіндеме, композиция, мүсін жасау және коллаж жасау сияқты іс-шаралар оқушыларға өз сезімдерін, ойларын және пікірлерін еркін білдіруге мүмкіндік беретіндіктен, өнер сабақтарына арт-терапия элементтерін қосу әсіресе тиімді. Өнер сабақтары оқушылардың эстетикалық талғамын қалыптастыратын, шығармашылық ойлауын дамытатын және қоршаған ортаны көркемдік тұрғыдан қабылдауға үйретететін ең маңызды пәндердің бірі. Сондықтан, курс мазмұнына арт-терапия әдістерін енгізу арқылы оқыту сапасын жақсартуға, студенттердің пәнге деген қызығушылығын арттыруға және психологиялық жайлылықты қамтамасыз етуге болады. Арт-терапия термині алғаш рет ғылыми айналымға XX ғасырдың ортасында енді. Оның негізгі мақсаты - адамның психологиялық жағдайын жақсарту, оның ішкі әлемін ретке келтіру және оған өнердің әртүрлі түрлері арқылы өзін-өзі жүзеге асыруға көмектесу. Арт-терапия сурет салу, музыка, би, театр, қолөнер және мүсін сияқты шығармашылық іс-әрекеттерге негізделген.

Педагогикалық тұрғыдан алғанда, арт-терапия оқушының жеке дамуын қолдайтын тиімді құрал болып табылады. Ол балаға өзін еркін сезінуге, ойларын ашық білдіруге және ішкі мазасыздықты азайтуға мүмкіндік береді. Әсіресе, қазіргі ақпараттық қоғам жағдайында балалар мен жасөспірімдер арасында эмоционалдық сарқылу, мазасыздық, сенімсіздік және жалғыздық сияқты мәселелер кең таралған. Бұл жағдайда өнер сабақтарында арт-терапия элементтерін пайдалану олардың психологиялық жағдайын нығайтуға көмектеседі.

Арт-терапияның басты ерекшелігі - шығармашылық процестің өзі ең маңызды нәтиже емес. Басқаша айтқанда, назар студенттің қаншалықты кәсіби түрде сурет салатынына емес, олардың өзін қалай білдіретініне және суреттері арқылы қандай эмоцияларды жеткізетініне аударылады. Бұл оқушының өзіне деген сенімділігін арттырады.

Негізінен шығармашылық еркіндікке негізделген көркемсурет сабақтары арт-терапия сабақтарын өткізу үшін өте қолайлы. Бұл сабақтарда оқушылар тек сурет салып қана қоймай, сонымен қатар эмоцияларын қағазға түсіреді, ішкі әлемін білдіреді және көңіл-күйлерін әртүрлі түстер арқылы жеткізеді. Арт-терапия элементтерін қолданудың негізгі мәні келесідей:

Біріншіден, оқушылардың эмоционалдық жағдайын теңестіреді. Сабақ барысында бояулармен, қылқаламдармен және қарындаштармен жұмыс істеу жүйке жүйесін тыныштандырады және стрессті азайтады.

Екіншіден, шығармашылық қабілеттерін дамытады. Еркін сурет салу және қиялдау тапсырмаларын орындау арқылы оқушылардың елестету, ойлау және жаңа шешімдер қабылдау қабілеті артады.

Үшіншіден, қарым-қатынас мәдениетін қалыптастырады. Топтық коллаждар мен бірлескен көркем шығармалар кезінде оқушылар талқылауды, тыңдауды және бірге шешім қабылдауды үйренеді.

Төртіншіден, өзіне деген сенімділікті арттырады. Өнер арқылы өзін көрсете алатын оқушы өзіне деген сенімділігін арттырады.

Бесіншіден, эстетикалық тәрбие береді. Оқушылардың көркемдік талғамы түстердің үйлесімі, композиция және сұлулық сезімі арқылы қалыптасады.

Арт-терапия элементтерін тиімді пайдалануда мұғалімнің кәсіби шеберлігі ерекше маңызды. Мұғалім сыныпта жылы психологиялық атмосфера қалыптастырып, әр оқушының жеке ерекшеліктерін ескеруі керек. Оқушының жұмысын сынау немесе салыстыру арт-терапия қағидаттарына қайшы келеді. Сондықтан мұғалім қолдаушы, бағыттаушы және ынталандырушы рөл атқаруы керек.

Зерттеулер арт-терапия элементтері қолданылатын сыныптарда оқушылардың оқу белсенділігі артатынын көрсетті. Оқушылар сабаққа қатысуға көбірек қызығушылық

танытады және өз ойларын анық жеткізуге дайын болады. Сонымен қатар, интроверт және ұялшақ балалар шығармашылық іс-шаралар кезінде өздерін еркін білдіре бастайды.

Бүгінгі таңда болашақ мұғалімдерді даярлау жүйесі тек ғылыми білімнен ғана емес, сонымен қатар психологиялық және педагогикалық технологияларды да меңгеруі керек. Сондықтан педагогикалық жоғары оқу орындарында арт-терапия негіздерін оқыту өте маңызды.

Болашақ өнер мұғалімдері мектептерде арт-терапия әдістерін үйреніп, студенттермен тиімді жұмыс істей алады. Студенттердің кәсіби құзыреттілігін арнайы тренингтер, практикалық сабақтар және шығармашылық жобалар арқылы жақсартуға болады.

Ерекшелігі	Маңызы	Әсері
Шығармашылық еркіндікке негізделеді	Ойын, сезімін еркін жеткізуге мүмкіндік береді	Өзіне сенімі артады
Сурет салу, бояу, мүсіндеу, коллаж жасау арқылы жүзеге асады	Сабақты қызықты етеді	Сабаққа қызығушылық жоғарылайды
Эмоционалдық жағдайды ескереді	Психологиялық саулықты қолдайды	Күйзеліс азаяды
Нәтижеден гөрі үдеріске мән береді	Жеке қабілетті ашады	Өзіндік бағалау көтеріледі
Топтық және жеке жұмыстар қолданылады	Қарым-қатынас мәдениетін қалыптастырады	Бірлесіп жұмыс істеу дағдысы дамиды
Түстер мен бейнелер арқылы сезімді білдіреді	Эмоцияны тануға көмектеседі	Эмоционалдық тұрақтылық қалыптасады
Жас ерекшелігіне сай тапсырмалар беріледі	Оқыту тиімділігін арттырады	Танымдық белсенділік күшейеді
Эстетикалық талғамды қалыптастырады	Өнерге қызығушылықты арттырады	Көркемдік талғам дамиды
Қиялға негізделген тапсырмалар қолданылады	Шығармашылық ойлауды жетілдіреді	Жаңаша ойлау қабілеті артады
Мұғалім бағыттаушы рөл атқарады	Жағымды орта қалыптастырады	Белсенділік пен ынта артады

Өнер сабақтарында арт-терапия элементтерін пайдалану - оқушылардың жан-жақты дамуына ықпал ететін тиімді педагогикалық әдіс. Кестеде көрсетілген сипаттамалар, маңыздылық және әсер бұл әдістің білім беру процесіндегі маңыздылығын растайды. Ең алдымен, арт-терапия шығармашылық еркіндікке негізделген. Ол оқушыларға өз ойларын,

сезімдерін және ішкі әлемін суреттер, картиналар және бейнелер арқылы еркін жеткізуге мүмкіндік береді. Бұл еркін ортада оқушылар өздерін қауіпсіз және белсенді сезінеді.

Сонымен қатар, сурет салу, кескіндеме, мүсін және коллаж сияқты іс-шаралар сабақтың мазмұнын қызықты және қызықты етеді. Мұндай тапсырмалар оқушылардың ғылымға деген қызығушылығын арттырады және сабаққа құлшыныспен қатысуына ықпал етеді. Арт-терапияның тағы бір маңызды аспектісі - ол оқушылардың эмоционалдық жағдайын ескереді. Өнермен жұмыс істеген кезде оқушылар мазасыздық, шаршау және стресс деңгейінің төмендеуін және психологиялық әл-ауқат сезімін сезінеді.

Кестеде көрініп тұрғандай, бұл әдіс нәтижеге емес, шығармашылық процеске бағытталған. Басқаша айтқанда, әр оқушының қабілеттері мен қалаулары бағаланады және олардың жеке ерекшелігі баса назар аударылады. Бұл оқушылардың өзіне деген сенімділігін арттырады және өзін-өзі бағалау сезімін нығайтады. Сонымен қатар, топтық және жеке жұмысты ұйымдастыру арқылы оқушылар арасында ынтымақтастық, өзара құрмет және қарым-қатынас мәдениеті қалыптасады. Оқушылар түстер мен көркем бейнелер арқылы өз эмоцияларын білдіруді үйренеді. Бұл оларға ішкі сезімдерін тануға, көңіл-күйлерін реттеуге және эмоционалдық тұрақтылықты қалыптастыруға көмектеседі. Жас ерекшеліктеріне сәйкес тапсырмалар танымдық белсенділікті арттырады және білім беру сапасын жақсартады. Ал эстетикалық іс-шаралар оқушылардың көркемдік талғамын дамытады және өнерге деген қызығушылығын арттырады.

Біздің ойымызша, өнер сабақтарында арт-терапия элементтерін пайдалану оқушылардың шығармашылық қабілеттерін ғана емес, сонымен қатар олардың психологиялық жағдайын да нығайтатын тиімді педагогикалық әдіс болып табылады. Бұл әдістің көмегімен оқушылар өз ойларын еркін жеткізе алады, ішкі сезімдерін шығармашылықпен жеткізе алады. Сонымен қатар, олардың сабаққа деген қызығушылығы артып, өзіне деген сенімділігі қалыптасады. Біздің ойымызша, арт-терапия элементтері қазіргі заманғы білім беру процесінде ерекше маңызды, себебі олар жеке тұлғаның жан-жақты дамуына ықпал етеді. Олар оқушылардың эстетикалық талғамын қалыптастырады, қарым-қатынас мәдениетін көтереді және олардың эмоционалдық тұрақтылығын арттырады. Сондықтан, біз өнер сабақтарында арт-терапия әдістерін жүйелі түрде қолдану қазіргі заманғы талаптарға сәйкес тиімді және қажетті бағыттардың бірі деп санаймыз.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі

1. Копытин А.И. Арт-терапия детей и подростков. – М.: Когито-Центр, 2019. – 256 с. 2. Лебедева Л.Д. Педагогические основы арт-терапии. – СПб.: Питер, 2018. – 320 с.
2. Назарова Т.С. Изотерапия в школе: методическое пособие. – Алматы: Рауан, 2020. – 184 с.
3. Омарова А.Ж. Қазіргі мектептегі психологиялық қызмет: арт-терапиялық тәсілдер. – Нұр-Сұлтан: Фолиант, 2021. – 210 б.
4. Сапакова Г.Б. Бейнелеу өнері сабақтарында оқушылардың шығармашылық дамуы // Қазақстан мектебі. – 2022. – №4. – Б. 45-52.
5. Williams K. Art Therapy in Educational Settings. – London: Jessica Kingsley Publishers, 2017. – 298 p.

V. БІЛІМ БЕРУ ПСИХОЛОГИЯСЫ: ТҰЛҒАНЫ ДАМЫТУДЫҢ СЫН-ҚАТЕРЛЕРІ, РЕСУРСТАРЫ ЖӘНЕ ТРАЕКТОРИЯЛАРЫ

ПСИХОЛОГИЯ ОБРАЗОВАНИЯ: ВЫЗОВЫ, РЕСУРСЫ И ТРАЕКТОРИИ РАЗВИТИЯ ЛИЧНОСТИ

EDUCATIONAL PSYCHOLOGY: CHALLENGES, RESOURCES, AND TRAJECTORIES OF PERSONAL DEVELOPMENT

ПЕДАГОГИКО-ПСИХОЛОГИЧЕСКИЕ ОСНОВЫ ФОРМИРОВАНИЯ КРИТИЧЕСКОГО МЫШЛЕНИЯ У СТУДЕНТОВ

Хуррамова Санобар Махмадмурот кызы
sanobarxurramova36@gmail.com
PhD, Преподаватель кафедра «Математики и родного языка в начальном образовании»,
Термезский государственный педагогический институт, Термез, Узбекистан

Андатпа

Мақалада оқу үдерісінде студенттердің сыни ойлауын қалыптастырудың педагогикалық-психологиялық негіздері қарастырылады. Сыни ойлау тұлғаның танымдық іс-әрекетінің ақпаратты талдау, бағалау, негізді шешім қабылдау және рефлексия жасау қабілетін қамтамасыз ететін маңызды құрамдас бөлігі ретінде талданады. Сыни ойлаудың философиялық бастауларына, атап айтқанда, Сократтың диалог әдісіне және оның аналитикалық ойлауды дамытудағы рөліне ерекше назар аударылады. Д. Хальперннің когнитивтік моделі негізінде білім беру үдерісінде сыни ойлауды дамытудың педагогикалық шарттары мен әдістері ашып көрсетіледі. Сондай-ақ студенттердің сыни ойлауын қалыптастыруға кедергі келтіретін психологиялық-педагогикалық факторлар және оларды еңсеру жолдары талданады. Дербес, шығармашыл ойлайтын және кәсіби құзыретті болашақ педагогтарды қалыптастыру негізі ретінде ана тілін оқыту әдістемесінде сыни ойлауды дамытудың маңыздылығы атап көрсетіледі.

Түйінді сөздер: сыни ойлау, педагогикалық-психологиялық негіздер, білім беру процесі, танымдық қызмет, сократтық әдіс, рефлексия, ана тілін оқыту әдістемесі, студенттер.

Аннотация

В статье рассматриваются педагогико-психологические основы формирования критического мышления у студентов в процессе обучения. Критическое мышление анализируется как важнейший компонент когнитивной деятельности личности, обеспечивающий способность к анализу, оценке информации, принятию обоснованных решений и рефлексии. Особое внимание уделяется философским истокам критического мышления, в частности сократическому методу диалога и его роли в развитии аналитического мышления. На основе когнитивной модели Д. Хальперна раскрываются педагогические условия и методы развития критического мышления в образовательном процессе. Также анализируются психолого-педагогические факторы, препятствующие формированию критического мышления у студентов, и пути их преодоления. Подчеркивается значимость развития критического мышления в методике преподавания родного языка как основы формирования самостоятельных, творчески мыслящих и профессионально компетентных будущих педагогов.

Ключевые слова: критическое мышление, педагогико-психологические основы, образовательный процесс, когнитивная деятельность, сократический метод, рефлексия, методика преподавания родного языка, студенты.

Abstract

The article examines the pedagogical and psychological foundations of developing critical thinking among students in the learning process. Critical thinking is analyzed as a key component of cognitive activity that enables learners to analyze and evaluate information, make reasoned decisions, and engage in reflective thinking. Special attention is given to the philosophical origins of critical thinking, particularly the Socratic method of dialogue and its role in fostering analytical reasoning. Based on D. Halpern's cognitive model, the study identifies effective pedagogical conditions and instructional methods for enhancing students' critical thinking skills. In addition, psychological and pedagogical factors that hinder the development of critical thinking are analyzed, along with strategies to overcome them. The article emphasizes the importance of critical thinking in native language teaching methodology as a foundation for training independent, creatively thinking, and professionally competent future teachers.

Keywords: critical thinking, pedagogical and psychological foundations, cognitive activity, Socratic method, reflective thinking, educational process, native language teaching, students.

Критическое мышление является важным видом когнитивной деятельности, определяющим уровень интеллектуального развития студента, который формируется путем приобретения знаний в процессе обучения, их анализа, оценки и обновления навыков применения в новостях. Этот процесс зависит от способности студента самостоятельно, рефлексивно и последовательно реагировать на имеющуюся информацию в ходе учебной деятельности. С педагогической точки зрения психологическая основа критического мышления связана с активной, рефлексивной, проблемной и аналитической природой мышления и тесно связана с внутренней потребностью личности в познании, мотивацией и интеллектуальной активностью.

«Самые ранние записи, связанные с критическим мышлением, - это диалоги, написанные Платоном, представляющие учение Сократа. Это были первые диалоги Платона, в которых Сократ беседовал с одним или несколькими собеседниками по моральным вопросам, например, правильно ли Сократу бежать из тюрьмы. Философ размышляет над этим вопросом и приходит к выводу: бегство разрушает все, что удерживает его (ценности), например, афинские законы и внутренний руководящий голос Сократа, говорящий: «Я слушаю». Сократ установил критическую истину, что человек не зависит от знания и разума на основе «власти» (престижа). Он доказал, что власть имущие и те, кто занимает высокие должности, могут быть очень растерянными и нелогичными. Согласно Сократу, для того, чтобы жить хорошей жизнью и ценить жизнь, человек должен обладать «духом исследователя», задающим критические вопросы. Он понял, что прежде чем принимать идеи как заслуживающие доверия, ему нужно задавать глубокие вопросы, которые заставят его глубоко задуматься»[1].

«Сократ» определил важность поиска доказательств, тщательной проверки суждений и предположений, анализа основных понятий, проникновения не только в сказанное, но и в сущность дела. Его метод опроса сейчас известен как «Сократический опрос» и считается популярной стратегией обучения критическому мышлению. В своем методе опроса Сократ подчеркивал ясность мысли и логическую последовательность. Он задавал вопросы, чтобы разоблачить нелогичное мышление или показать людям, что им не хватает надежного знания. Сократ утверждал, что обладание властью не может дать никакого истинного знания. Он тщательно проверял предположения и создал метод сомнения в достоверности, основанный на доказательствах и обоснованных суждениях. Платон записал учение Сократа и продолжил традицию критического мышления. Аристотель и последующие греческие скептики усовершенствовали учение Сократа и, посредством системного мышления и вопросов и ответов, сумели определить истинную сущность реальности, а не ее внешний вид»[1].

Сократ заложил основу для формирования традиций критического мышления и выдвинул на повестку дня необходимость анализа человеческих убеждений и предположений. Он особо подчеркнул важность различения убеждений, основанных на обоснованных и логических аргументах, от убеждений, основанных на личном интересе или эгоцентрических взглядах, но

не обоснованных. Независимо от того, насколько удобными или полезными нам кажутся убеждения, он считал необходимым тщательно проанализировать их на основе критического подхода.

При определении педагогико-психологических механизмов процесса критического мышления можно обратиться к когнитивным моделям Д.Хальперна. По его словам, критическое мышление требует от человека умения моделировать свое мнение, адаптировать его к новым ситуациям, устранять неопределенность и принимать решения, основанные на фактах. Halpern также подчеркивает, что для развития этих навыков необходимо основывать учебную деятельность на интерактивных, вопросно-ответных, проблемных и рефлексивных методах. В педагогическом процессе критическое мышление расширяет кругозор учащегося, формирует навыки самостоятельного принятия решений, формулирования выводов на основе доказательств и разработки альтернативных решений. Поэтому это один из основных критериев современного образования, который развивает личность не только как ученика, но и как человека, который мыслит активно, делает осознанный выбор и принимает ответственные решения.[2. – С. 270-286]

Еще одним важным аспектом является выявление психолого-педагогических факторов, препятствующих развитию критического мышления. Среди этих факторов низкая самооценка студента, нетерпимость преподавателя к разнообразию мнений, стереотипы о том, что в образовательном процессе есть только «правильный ответ», субъективность оценки, пугающая среда и отказ от спорных вопросов. Согласно исследованиям Г.Салимовой, для устранения этих факторов важно формировать в учебной среде атмосферу психологической свободы, открытости и позитивного отношения.

Исследования показывают, что развитие критического мышления в методике преподавания родного языка является важной основой на пути превращения студентов из психологии ученика в самостоятельно принимающих решения и творческих учителей. В то же время, по результатам исследования, проведенного Р.Джонсоном и М.Смитом (2021) [3. – P. 131–137.], уровень успеваемости студентов, обучавшихся на основе методики критического мышления, был значительно выше, основываясь на данных. В частности, было установлено, что показатели креативности в методике преподавания родного языка статистически связаны с навыками критического мышления. Эти навыки можно формировать поэтапно на основе таксономии Блума: то есть через этапы познания, понимания, применения, анализа, синтеза и оценки каждый этап обеспечивается соответствующими методическими заданиями, вопросами и ответами и рефлексивной деятельностью и углубляется посредством кейс-стади.

В заключение можно сказать, что критическое мышление в лингвистике проявляется не только как средство получения определенной информации, но и как форма мышления. Благодаря этому подходу у каждого студента формируется потенциал для анализа своего родного языка, его оценки в глобальном информационном пространстве и активного участия в речевых процессах в обществе.

Список литературы:

1. http://uz.wikipedia.org
2. Harun M.D. Ar- Rashid., The role of education in the tourism sector, Library & information management academic blog., 11, 2023.
3. Lewis, A., & Smith, D. (1993). Defining higher order thinking. Theory into Practice, 32(3). – P. 131–137.

ПСИХОЛОГИЧЕСКИЕ АСПЕКТЫ ФОРМИРОВАНИЯ ТЕХНИЧЕСКОГО ТВОРЧЕСТВА СТУДЕНТОВ В УСЛОВИЯХ ПРИМЕНЕНИЯ ПЕДАГОГИЧЕСКИХ ТЕХНОЛОГИЙ

Худайкулова Саида Закировна
Термезский государственный педагогический институт,
Преподаватель кафедры
“Математики и родного языка в начальном образовании”
(г.Термез, Республика Узбекистан)

Аннотация

В статье рассматриваются теоретические и методические аспекты использования педагогических технологий в формировании технического творчества у студентов. Раскрывается сущность технического творчества, анализируются эффективные педагогические технологии и условия их реализации в образовательном процессе высшей школы. Обоснована значимость проектной, проблемной и цифровой технологий в профессиональной подготовке будущих педагогов.

Ключевые слова: техническое творчество, педагогические технологии, высшее образование, проектная деятельность, профессиональная подготовка.

Abstract

The article examines theoretical and methodological aspects of using pedagogical technologies in the formation of students’ technical creativity. The essence of technical creativity is revealed, effective pedagogical technologies and conditions for their implementation in higher education are analyzed. The significance of project-based, problem-based and digital technologies in the professional training of future teachers is substantiated.

Keywords: technical creativity, pedagogical technologies, higher education, project-based learning, professional training.

В условиях глобальной цифровизации и модернизации системы высшего образования возрастает потребность в подготовке специалистов, обладающих не только фундаментальными знаниями, но и развитым техническим мышлением, креативностью, способностью к инновационной деятельности. В этом контексте особую актуальность приобретает проблема формирования технического творчества у студентов педагогических направлений, в том числе будущих учителей начального образования.

Техническое творчество рассматривается как интегративное качество личности, включающее способность к проектированию, конструированию, моделированию, рационализации и внедрению технических идей в образовательную и практическую деятельность. Эффективное формирование данного качества невозможно без целенаправленного использования современных педагогических технологий, ориентированных на активную, деятельностную и компетентностную модель обучения. [1, с. 14–16]

Сущность и значение технического творчества студентов. Техническое творчество представляет собой сложное педагогическое и психологическое явление, отражающее способность личности к самостоятельному поиску технических решений, созданию новых объектов и усовершенствованию существующих технологий. В педагогической литературе техническое творчество трактуется как результат взаимодействия знаний, умений, мотивации и практического опыта обучающихся.

Для студентов педагогических вузов развитие технического творчества имеет особое значение, поскольку будущий учитель должен не только владеть методиками преподавания, но и уметь организовывать творческую деятельность учащихся, формировать у них инженерное и технологическое мышление с раннего возраста.

Основными компонентами технического творчества являются

Техническое мышление. Техническое мышление является ключевым когнитивным компонентом технического творчества и характеризуется способностью личности анализировать технические объекты, процессы и явления, выявлять их структуру, функции и взаимосвязи. У студентов техническое мышление проявляется в умении понимать принцип работы механизмов, прогнозировать результаты технических действий, находить рациональные способы решения инженерно-педагогических задач. Формирование технического мышления осуществляется через решение проблемных ситуаций, анализ практических кейсов, моделирование и работу с технической документацией. Развитое техническое мышление обеспечивает осознанное и обоснованное принятие технических решений.

Проектно-конструкторские умения. Проектно-конструкторские умения отражают готовность студентов к осуществлению проектной и конструкторской деятельности. Они включают навыки постановки технической задачи, планирования этапов работы, разработки эскизов, чертежей и моделей, а также выбора оптимальных материалов и инструментов. Данные умения формируются преимущественно в процессе проектного обучения, когда студент выступает активным субъектом деятельности и самостоятельно разрабатывает технический продукт. Развитие проектно-конструкторских умений способствует формированию профессиональной самостоятельности и ответственности за конечный результат [3, с. 48–50].

Креативность и инновационность. Креативность и инновационность представляют собой способность студентов генерировать оригинальные идеи, находить нестандартные решения и внедрять новые подходы в технической деятельности. Креативность выражается в умении отходить от шаблонных решений, комбинировать различные идеи и методы, а инновационность — в стремлении к усовершенствованию существующих технических решений и созданию новых продуктов. Развитию данных качеств способствуют интерактивные методы обучения, такие как мозговой штурм, кейс-метод, STEAM-подход и исследовательская деятельность.

Практико-ориентированная деятельность. Практико-ориентированная деятельность обеспечивает связь теоретических знаний с реальной технической практикой. В ходе выполнения лабораторных и практических работ, учебных проектов и экспериментальных заданий студенты применяют полученные знания на практике, формируют устойчивые технические навыки и умения. Практическая направленность обучения позволяет студентам осознать значимость технического творчества для будущей профессиональной деятельности и повышает их мотивацию к обучению [6, с. 52–54].

Рефлексия и самооценка результатов труда. Рефлексия и самооценка являются важными компонентами технического творчества, обеспечивающими осмысление студентами собственной деятельности и ее результатов. В процессе рефлексии обучающиеся анализируют допущенные ошибки, оценивают эффективность выбранных решений и определяют пути дальнейшего совершенствования. Самооценка способствует развитию критического мышления, ответственности и способности к саморегуляции. Использование рефлексивных методов позволяет повысить качество технической деятельности и обеспечить устойчивое профессиональное развитие будущих педагогов.

Педагогические технологии как средство формирования технического творчества. Педагогические технологии представляют собой систематизированную совокупность методов, форм, средств и приёмов обучения, обеспечивающих достижение планируемых образовательных результатов. В формировании технического творчества студентов особую эффективность демонстрируют следующие педагогические технологии: Проектная технология. Проектная деятельность способствует развитию у студентов навыков самостоятельного планирования, поиска информации, технического моделирования и презентации результатов. В процессе выполнения проектов обучающиеся осваивают этапы

инженерного мышления: от постановки проблемы до практической реализации технического решения [4, с. 69–72].

Проблемное обучение. Проблемное обучение активизирует познавательную деятельность студентов через создание проблемных ситуаций, требующих технического анализа и поиска нестандартных решений. Данная технология формирует исследовательские навыки и стимулирует техническую инициативу.

STEM- и STEAM-подход. Интеграция науки, технологий, инженерии, искусства и математики обеспечивает междисциплинарный характер обучения и способствует формированию целостного технического мышления. Использование STEM-подхода позволяет связать теорию с практикой и повысить мотивацию студентов.

Информационно-коммуникационные технологии. Применение цифровых платформ, виртуальных лабораторий, CAD-программ и симуляторов расширяет возможности технического творчества, позволяя моделировать сложные процессы и конструкции в учебной среде. [7, с. 33–36]

Педагогические условия эффективного формирования технического творчества

Эффективность использования педагогических технологий в развитии технического творчества студентов зависит от соблюдения следующих педагогических условий:

- ✓ наличие мотивационной среды, стимулирующей интерес к технической деятельности;
- ✓ интеграция теоретических знаний и практических заданий;
- ✓ поэтапное усложнение технических задач;
- ✓ организация коллективной и индивидуальной творческой деятельности;
- ✓ систематическая рефлексия и оценка результатов.

Результаты и педагогическая значимость. Использование современных педагогических технологий в образовательном процессе способствует:

- ✓ развитию технического мышления студентов;
- ✓ формированию устойчивого интереса к техническому творчеству;
- ✓ повышению качества профессиональной подготовки будущих педагогов;
- ✓ формированию готовности к инновационной педагогической деятельности.

Таким образом, педагогические технологии выступают важнейшим инструментом формирования технического творчества студентов и повышения эффективности профессионального образования.

Формирование технического творчества у студентов является одной из приоритетных задач современного высшего образования, что обусловлено социальным заказом общества, требованиями цифровой экономики и необходимостью подготовки конкурентоспособных, инициативных и креативно мыслящих специалистов. В условиях модернизации системы образования техническое творчество выступает важнейшим компонентом профессиональной компетентности будущих педагогов, определяющим их готовность к инновационной деятельности и внедрению современных образовательных технологий. Использование педагогических технологий в образовательном процессе позволяет создать целостную развивающую среду, ориентированную на активную, осознанную и творческую деятельность обучающихся. Проектные, проблемные, цифровые и интегративные технологии обеспечивают переход от репродуктивного обучения к деятельностной модели, в рамках которой студент становится активным субъектом учебно-профессиональной деятельности. Это способствует развитию технического мышления, проектно-конструкторских умений, креативности и инновационности. Комплексное применение педагогических технологий обеспечивает интеграцию теоретических знаний и практического опыта, формирует у студентов устойчивую мотивацию к техническому творчеству и развивает навыки самостоятельного принятия решений. Практико-ориентированная направленность обучения позволяет будущим педагогам осознать значимость технического творчества в профессиональной деятельности и эффективно применять полученные знания в образовательной практике.

Особую роль в процессе формирования технического творчества играет рефлексия и самооценка результатов труда, которые способствуют осмыслению собственной

деятельности, выявлению достигнутых результатов и определению направлений дальнейшего профессионального роста. Это обеспечивает непрерывность развития технического творчества и готовность студентов к саморазвитию и профессиональному совершенствованию.

Таким образом, целенаправленное и системное использование педагогических технологий в процессе профессиональной подготовки студентов способствует формированию у будущих педагогов технического творчества как устойчивого личностно-профессионального качества. Полученные результаты подтверждают эффективность разработанной методики и могут быть использованы в практике высших педагогических образовательных учреждений, а также послужить основой для дальнейших научных исследований в области педагогики и методики обучения.

Список использованной литературы

1. Андреев В.И. Педагогика творческого саморазвития. – Казань: Центр инновационных технологий, 2012.

В работе раскрываются основы развития творческого потенциала личности и педагогические условия формирования творчества.

2. Беспалько В.П. Слагаемые педагогической технологии. – М.: Педагогика, 2008.

Рассматриваются теоретические основы педагогических технологий и их практическое применение.

3. Полат Е.С. Новые педагогические и информационные технологии в системе образования. – М.: Академия, 2019.

Анализируется роль ИКТ и проектной деятельности в современном образовании.

4. Селевко Г.К. Современные образовательные технологии. – М.: Народное образование, 2017.

Представлена классификация и характеристика инновационных образовательных технологий.

5. Robinson K. Creative Schools: The Grassroots Revolution That’s Transforming Education. – London: Penguin Books, 2016.

The book emphasizes the importance of creativity development in education systems.

6. Bybee R. STEM Education: Innovation and Implementation. – Arlington: NSTA Press, 2013.

Analyzes STEM education as a tool for developing technical and creative thinking.

7. Trilling B., Fadel C. 21st Century Skills: Learning for Life in Our Times. – San Francisco: Jossey-Bass, 2009.

Highlights key competencies including creativity and technical skills.

ПЕДАГОГИЧЕСКИЕ МЕТОДЫ ФОРМИРОВАНИЯ НРАВСТВЕННЫХ ЦЕННОСТЕЙ У УЧАЩИХСЯ В ПРОЦЕССЕ ОБУЧЕНИЯ

Холмуминова Азиза Зафар кизи
Докторант Термезского государственного педагогического института
+998902949900 xolmuminovaa1999@gmail.com
(г.Термез, Республика Узбекистан)

Аннотация

В статье рассматриваются теоретико-методологические основы формирования нравственных ценностей у младших школьников и раскрываются педагогические методы, используемые в учебном процессе начальной школы. Представлен анализ психологических особенностей детей 6–10 лет, обоснована необходимость интеграции нравственного воспитания в каждую учебную ситуацию. Особое внимание уделено словесным, практическим, игровым и социально-ориентированным методам, которые создают условия для формирования устойчивых нравственных ориентиров у учащихся.

Ключевые слова: начальное образование, педагогика, методика, методы, нравственная ценность, психологические особенности, интеграция, воспитательные технологии, нравственное развитие, ценностные ориентации, моральные нормы, образовательный процесс.

Abstract

The article examines the theoretical and methodological foundations of forming moral values in primary school students and reveals the pedagogical methods used in the primary school learning process. An analysis of the psychological characteristics of children aged 6-10 is presented, and the necessity of integrating moral education into each learning situation is substantiated. Special attention is paid to oral, practical, play, and socially oriented methods that create conditions for the formation of stable moral behavior in students.

Keywords: primary education, pedagogy, methodology, methods, moral value, psychological characteristics, integration, educational technologies, moral development, value orientations, moral norms, educational process.

Начальная школа является ключевым этапом формирования нравственных оснований личности. Именно в младшем школьном возрасте дети активно усваивают социальные нормы, правила взаимодействия, формируют моральные оценки и первые устойчивые ценностные установки.

Нравственные ценности представляют собой совокупность устойчивых представлений человека о добре и зле, справедливости, совести, долге, достоинстве, чести, ответственности и гуманизме. Они формируются в процессе взаимодействия личности с окружающим миром, постепенно осваиваются через рефлексию, деятельность и общение. В педагогике нравственные ценности рассматриваются не как передаваемая информация, а как результат личного духовного опыта, приобретаемого в процессе воспитания и обучения. Освоение ценностей требует не только рационального понимания моральных норм, но и эмоционального, деятельностного их усвоения, превращения во внутренние побудительные мотивы поведения.

Методологическую основу педагогического процесса формирования нравственных ценностей составляют личностно-ориентированный, аксиологический, деятельностный, культурологический и компетентностный подходы. Личностно-ориентированный подход предполагает уважение к индивидуальности учащегося, признание его права на самостоятельный ценностный выбор и формирование нравственной позиции через личный опыт. Аксиологический подход рассматривает воспитание как процесс освоения и усвоения общечеловеческих и национальных ценностей. Деятельностный подход делает акцент на том,

что моральные качества формируются не в словах, а в поступках, через участие в коллективной, общественно полезной и творческой деятельности. Культурологический подход ориентирует педагога на приобщение учащихся к духовным традициям своего народа и мировой культуры, а компетентностный — на развитие навыков ответственного поведения в реальных ситуациях морального выбора.

Педагогические методы формирования нравственных ценностей представляют собой совокупность приёмов и способов организации деятельности учащихся, обеспечивающих усвоение моральных норм и развитие нравственных качеств. Условно их можно разделить на несколько групп. Методы убеждения направлены на формирование морального сознания учащихся и осознание значимости нравственных категорий. К ним относятся беседы, дискуссии, лекции, обсуждение моральных ситуаций и произведений литературы, анализ поступков героев и жизненных примеров. С их помощью формируются представления о добре и зле, долге и совести, ответственности и справедливости. Однако слова эффективны лишь тогда, когда подкрепляются личным примером педагога, который становится носителем нравственных ценностей и эталоном поведения.

Нравственные ориентиры — это внутренние регуляторы поведения: представления о добре и зле, справедливости, совести, чести, долге, милосердии. По мнению психологов (Л. С. Выготский, Л. И. Божович, Д. Б. Эльконин), переход от внешнего контроля к внутренней саморегуляции происходит именно в школьные годы, и школа может либо ускорить этот процесс, либо его затормозить.

Младший школьный возраст (6–10 лет) — это ***«золотое окно»*** для закладывания нравственных основ. В этом возрасте дети: *очень доверчивы, ориентированы на взрослого как на абсолютный образец, легко переживают чувство стыда и гордости, учатся главным образом через подражание и эмоциональное заражение, ещё не способны к длительному логическому анализу моральных дилемм*.

Поэтому методы для младших школьников должны быть максимально наглядными, игровыми, эмоциональными и обязательно связанными с реальным поступком.

Один из самый мощный и главный метод в начальной школе – это **метод личного примера и эмоционального заражения.** По средством этого метода:

- Учитель приветствует каждого ребёнка по имени и с улыбкой — дети учатся доброжелательности.
- Учитель поднимает упавшую варежку чужого ребёнка — дети учатся вниманию.
- Учитель искренне извиняется, если ошибся — дети учатся признавать ошибки. Запомните: в 7–9 лет ребёнок скорее повторит то, что увидел у любимого учителя, чем то, что ему сто раз объяснили словами.

Следующий метод действия по шаблону «***Сказка, рассказ, стихотворение + эмоциональное проживание и обсуждение».*** Через этот метод у учеников младших классов формируется чувство эмпатии. **Например:** Чтение и инсценирование сказок: «Репка», «Колобок», «Сестрица Алёнушка и братец Иванушка», «Дюймовочка», «Стойкий оловянный солдатик»; Рассказы Н. Носова, В. Осеевой, Л. Воронковой, В. Драгунского («Денискины рассказы»). Стихи В. Берестова, Э. Мошковской, А. Барто.

Выбор методов, влияющих на нравственную воспитанность младшего школьника, зависит от содержания воспитательной деятельности на уроке, от еѐ направленности. Под методом воспитания И.П. Подласый понимает способ достижения цели воспитания свойств личности. Г.И. Щукина раскрывает следующие группы методов:

- методы разностороннего воздействия на сознание, чувства и волю учащихся в интересах формирования у них нравственных взглядов и убеждений (методы формирования сознания личности: рассказ, объяснение, разъяснение, лекция, этическая беседа, увещевание, внушение, инструктаж, диспут, доклад, пример);

- методы организации деятельности и формирования опыта общественного поведения (упражнение): приучение, педагогическое требование, общественное мнение, поручение, воспитывающие ситуации.

- методы стимулирования поведения и деятельности (мотивация): соревнование, поощрение, наказание [4, с. 236];

Традиционные методы нравственного воспитания ориентированы на привитие школьникам норм и правил общественной жизни. Важным показателем формирования нравственных качеств личности ребенка является внутренний контроль. Сформированные навыки контроля способствуют успешному развитию нравственных качеств личности в процессе его обучения и воспитания. Выбирая методы, формирующие воспитанность личности на уроке литературного чтения, мы учитывали психологические особенности учащихся, например, склонность к игре.

В игровых упражнениях **(ролевая игра)** на уроках литературного чтения при изучении произведения Л.А. Пантелеева «Честное слово» дети добровольно упражнялись, вживаясь в роль часового, обсуждали самостоятельно или под контролем педагога, поведение мальчика, который не нарушил клятву – честное слово. Игра требовала от учащихся умения соблюдать правила. Их нарушение учащиеся с особой остротой подмечали и выражали свое осуждение нарушителю. Если ученик не подчинялся мнению большинства, то ему приходилось выйти из игры. Так дети учились считаться с мнениями других, получали урок справедливости, честности, правдивости. Игра требовала от детей умения действовать по правилам, соблюдая нормы этики и морали. Каждый из методов имеет свою особую актуальность и область применения. Несмотря на кажущуюся простоту, все без исключения методы требуют высокой воспитательной, педагогической квалификации. Наиболее сложные по содержанию и применению методы словесноэмоционального воздействия: рассказ, разъяснение, этическая беседа и метод нагляднопрактического воздействия – пример.

Нравственный человек не появляется по расписанию и не вырастает из одних только бесед. Он рождается там, где ребёнок ежедневно видит, чувствует и сам творит добро рядом с взрослым, который живёт по тем же законам, о которых говорит.

Школа, в которой тепло человеческих отношений, уважение и ответственность стали обыденностью, — это и есть самая эффективная программа нравственного воспитания. Всё остальное — лишь инструменты, которые работают только в живой, доверительной среде.

Пока в классе есть хотя бы один взрослый, который сам выбирает добро каждый день, — у детей остаётся шанс вырасти людьми с большой буквы.

Формирование нравственных ценностей в процессе обучения — это системный и непрерывный процесс, охватывающий когнитивную, эмоциональную и поведенческую сферы личности учащегося. Эффективность этого процесса определяется сочетанием рационального воздействия и личного переживания, убеждения и действия, слова и примера. Использование разнообразных педагогических методов позволяет воспитать гармоничную, социально ответственную, духовно зрелую личность, для которой нравственные ценности становятся не внешним требованием, а внутренней потребностью.

Список использованной литературы

1. Холмуминова, А. (2023). ОСОБЕННОСТИ И ПРЕИМУЩЕСТВА ФОРМИРОВАНИЯ КОМПЕТЕНТНОСТИ ПОДГОТОВКИ ИННОВАЦИОННОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ У БУДУЩИХ УЧИТЕЛЕЙ НАЧАЛЬНЫХ КЛАССОВ. Interpretation and Researches, 2(1). извлечено от https://interpretationandresearches.uz/index.php/iar/article/view/1145
2. Выготский Л. С. *Психология развития ребенка.* — М.: Педагогика, 2019.
3. Леонтьев А. Н. *Деятельность. Сознание. Личность.* — М.: Смысл, 2020.
4. Давыдов В. В. *Проблемы развивающего обучения.* — М.: Интеллект-центр, 2018.
5. Эльконин Д. Б. *Психология обучения младшего школьника.* — М.: Просвещение, 2021.
6. Бим-Бад Б. М. Педагогическая аксиология: ценности образования и воспитания. - Москва: Академический проект, 2010. - 192 с.
7. Караковский В. А. *Воспитание школьника: опыт и проблемы созидания.* — М.: Педагогика, 2018.

ПРИЧИНЫ НЕУВЕРЕННОСТИ В СЕБЕ И СПОСОБЫ ЕЕ ПРЕОДОЛЕНИЯ

Турсунова Саида Исаковна
Термезский государственный педагогический институт, преподаватель кафедры математики и родного языка в начальной школе, доктор педагогических наук (PhD), в.и доцент

Аннотация

В данной статье анализируется концепция уверенности в себе, её психологические и социальные причины, а также способы преодоления этой проблемы. Влияние уверенности в себе на личностное развитие, социальную адаптацию и психическое здоровье изучалось на основе научных источников. В ходе исследования в качестве основных факторов формирования уверенности в себе рассматривались самооценка, воспитание в детстве, социальная среда и стиль мышления. Также приводятся психологические подходы и практические рекомендации, направленные на преодоление этой проблемы.

Ключевые слова: уверенность в себе, неуверенность в себе, психология личности, самооценка, мотивация, психическое здоровье.

CAUSES OF LACK OF SELF-CONFIDENCE AND WAYS TO OVERCOME IT

Saida Isakovna Tursunova
Termez State Pedagogical Institute, Lecturer at the Department of Mathematics and Native Language in Primary Education, Doctor of Pedagogical Sciences (PhD), Acting Associate Professor

Abstract

This article analyzes the concept of self-confidence, its psychological and social causes, as well as ways to overcome related challenges. The impact of self-confidence on personal development, social adaptation, and mental health was studied based on scientific sources. During the research, key factors influencing the formation of self-confidence were identified, including self-esteem, childhood upbringing, social environment, and thinking style. The article also presents psychological approaches and practical recommendations aimed at overcoming this issue.

Keywords: self-confidence, lack of self-confidence (insecurity), personality psychology, self-esteem, motivation, mental health.

Введение.

Самоуверенность - это позитивное отношение человека к собственным способностям, умениям и решениям. Сомнения в себе проявляются в низкой самооценке, страхе неудачи и неспособности свободно вести себя в социальных ситуациях. Эта проблема особенно распространена среди современной молодежи и негативно влияет на личностное развитие, социальную адаптацию и психическое здоровье. В данной статье анализируются основные причины неуверенности в себе и эффективные психологические способы ее преодоления.

Обзор литературы: Вопрос уверенности в себе и неуверенности в себе является одной из наиболее широко изучаемых тем в психологии. А. Бандура в своей социально-когнитивной теории объяснил уверенность человека в себе через концепцию «самоэффективности» и обосновал ее прямое влияние на человеческую деятельность. К. Роджерс в рамках гуманистической психологии подчеркнул, что самопринятие и позитивное «самовосприятие» являются важными факторами уверенности в себе.

Местные исследователи также отмечают, что неуверенность в себе в основном связана с воспитанием, образовательным процессом и социальной средой. Исследования показывают, что постоянная критика и недостаток поддержки в детстве формируют низкую самооценку у человека. Эти научные взгляды послужили теоретической основой для данной статьи.

Основная часть: Понятие уверенности в себе и её причины

Уверенность в себе характеризуется неспособностью человека адекватно оценивать собственные возможности, нерешительностью в принятии решений и чрезмерным страхом неудачи. Несколько факторов способствуют возникновению этого состояния. В частности, психологическая травма в детстве, строгое или безразличное отношение родителей, неудачи в школе и критика со стороны сверстников повышают уверенность в себе.(1)

Также в наше время сравнение себя с идеальными образами в социальных сетях также приводит к чувству неудовлетворенности и недооцененности. В результате человек не может в полной мере реализовать свой потенциал.

Понятие неуверенности в себе и её причины.

Неуверенность в себе - одна из важных проблем в психологии личности, характеризующаяся негативным отношением к собственным способностям, знаниям и возможностям. В этом случае человек считает себя ниже других, колеблется в принятии самостоятельных решений и старается избегать новых ситуаций. Неуверенность в себе часто тесно связана с низкой самооценкой, внутренними страхами и тревожностью.

Одним из важнейших факторов формирования этого психологического состояния является процесс воспитания в детстве. Если ребенка постоянно критикуют, игнорируют его успехи или сравнивают с другими детьми, то формируется негативное самовосприятие. Чрезмерно строгое, контролирующее или, наоборот, безразличное отношение родителей препятствует самостоятельному мышлению ребенка и обретению уверенности в себе. В результате такой человек сомневается в собственных решениях даже во взрослом возрасте.(2)

Другой важной причиной неуверенности в себе являются негативные переживания в образовательной среде. Последовательные неудачи в процессе обучения в школе или вузе, критика, унижения со стороны учителей или сверстников усиливают чувство низкой самооценки у человека. Особенно в подростковом возрасте, когда существует сильная зависимость от мнения сверстников, такие ситуации приводят к устойчивому формированию неуверенности в себе.

В современном обществе влияние социальных сетей на повышение самооценки имеет особое значение. Образы «идеальной жизни», «идеальной внешности» и «успешного человека», демонстрируемые в социальных сетях, заставляют многих людей сравнивать себя с другими. Такие сравнения часто не соответствуют реальным возможностям и создают у человека состояние неудовлетворенности, недовольства и низкой самооценки.

Кроме того, такие факторы, как внутренние психологические особенности человека - перфекционизм, высокий уровень тревожности, чрезмерная самокритика - также повышают самооценку. Если человек постоянно требует от себя совершенства, он воспринимает даже небольшие ошибки как большую неудачу. Это приводит к постепенному снижению самооценки. В целом, самооценка - это многофакторное психологическое состояние, неразрывно связанное с жизненным опытом человека, социальной средой и внутренним образом мышления. Если это состояние не распознать и не устранить вовремя, оно может негативно повлиять на социальную активность человека, его профессиональное развитие и психическую устойчивость.(3)

Способы преодоления неуверенности в себе.

Важнейший шаг в преодолении неуверенности в себе - это осознание проблемы и понимание её причин. Психологи рекомендуют самоанализ, постановку реалистичных и достижимых целей. Признание небольших успехов и самоподдержка постепенно повысят уверенность в себе.

Кроме того, для личностного развития важно формирование позитивного мышления, то есть контроль негативного внутреннего диалога. Эффективна также работа над развитием социальных навыков, тренинги и психологическое консультирование.

Последствия неуверенности в себе и способы ее преодоления.

Неуверенность в себе оказывает значительное негативное влияние на различные сферы жизни человека. Прежде всего, это состояние снижает социальную активность человека. Люди

с низкой самооценкой боятся открыто выражать свое мнение в команде, избегают проявления инициативы и испытывают нерешительность при выполнении задач, требующих ответственности. Это негативно сказывается на их профессиональном развитии и социальном статусе.

С психологической точки зрения, неуверенность в себе приводит к постоянной тревоге, стрессу и усилению внутренних конфликтов. Человек постоянно оценивает свои действия, основываясь на оценке окружающих, слишком серьезно воспринимает критику и склонен к самообвинению. В результате могут возникнуть депрессивные состояния, социальная изоляция и депрессия.(4)

Процесс преодоления неуверенности в себе сложен и непрерывен, требуя осознанного подхода. Прежде всего, человек должен осознать свою проблему и попытаться понять причины ее возникновения. Самоанализ и реалистичная оценка собственных возможностей являются важными этапами в формировании уверенности в себе.

Психологические исследования также показывают, что позитивное мышление и изменение внутреннего диалога эффективны в повышении уверенности в себе. Замена негативных мыслей позитивными и конструктивными улучшает отношение человека к себе. Постановка небольших, но достижимых целей и их постепенное достижение укрепляют уверенность в себе. Развитие социальных навыков также важно для снижения неуверенности в себе. Активное участие в команде, обмен идеями, тренинги и семинары улучшают социальную адаптацию человека. При необходимости положительные результаты дает работа с квалифицированным психологом, использование методов психологического консультирования и терапии.(4)

Психологические механизмы неуверенности в себе.

В психологии неуверенность в себе рассматривается как сложный процесс, проявляющийся на когнитивном, эмоциональном и поведенческом уровнях личности. На когнитивном уровне человек негативно воспринимает себя, то есть считает себя неудачником, некомпетентным или ниже других. Это состояние связано с неправильным мышлением, основанным на стереотипах, что приводит к неспособности человека адекватно оценить свои реальные возможности.

На эмоциональном уровне неуверенность в себе сопровождается страхом, тревогой, застенчивостью и внутренним напряжением. Страх критики или отвержения особенно силен в социальных ситуациях. На поведенческом уровне человек проявляет замкнутость, пассивность и отсутствие инициативы. Взаимосвязь этих трех уровней усиливает неуверенность в себе.

Связь между неуверенностью в себе и самооценкой

Самооценка является важной составляющей уверенности в себе. Люди с низкой самооценкой склонны преувеличивать свои ошибки и воспринимать свои успехи как случайность. Это объясняется феноменом «отрицания успеха».

Психологические исследования показывают, что люди со здоровой самооценкой воспринимают ошибки как возможности для развития. Поэтому стабилизация самооценки является важной задачей в преодолении неуверенности в себе.(8)

Влияние гендерных и возрастных факторов

Согласно результатам исследования, уровень самооценки может различаться в зависимости от возраста и гендерных факторов. В подростковом и молодом возрасте человек чувствителен к внешним оценкам, поскольку находится в процессе формирования своего «я». Самооценка в этот период более распространена.

Некоторые исследования показали, что самооценка у женщин несколько выше, чем у мужчин, что объясняется социальными стереотипами и культурными факторами. Однако не следует забывать, что эта ситуация также зависит от индивидуальных особенностей.(7)

Роль психологического тренинга в снижении самооценки

Психологический тренинг и групповые упражнения являются одним из эффективных методов повышения самооценки. В ходе такого тренинга человек приобретает навыки общения, отстаивания своего мнения и самоконтроля в стрессовых ситуациях.

Также, используя методы когнитивно-поведенческой терапии (КПТ), можно выявить негативные модели мышления и заменить их позитивными. Это научно обоснованный и эффективный подход к снижению самооценки.

Введение. Самоуверенность - это позитивное отношение человека к собственным способностям, умениям и решениям. Сомнения в себе проявляются в низкой самооценке, страхе неудачи и неспособности свободно вести себя в социальных ситуациях. Эта проблема особенно распространена среди современной молодежи и негативно влияет на личностное развитие, социальную адаптацию и психическое здоровье. В данной статье анализируются основные причины неуверенности в себе и эффективные психологические способы ее преодоления.(6)

Методы исследования. Данная статья выполнена на основе теоретического анализа. В ходе исследования изучалась научная литература в области психологии, работы зарубежных и отечественных ученых, а также источники по психологии уверенности в себе и личности. Полученные данные систематизировались с использованием методов сравнения, обобщения и анализа.Natijalar (Results).

Анализ показал, что развитию неуверенности в себе способствуют несколько факторов. Одна из главных причин - негативный опыт в детстве, включая чрезмерную критику или недостаточную поддержку со стороны родителей. Также постоянные неудачи, сравнение себя с другими и обилие идеальных образов в социальных сетях усиливают неуверенность в себе. Результаты также показали, что люди с низкой самооценкой часто избегают проявлять инициативу, испытывают трудности с открытым выражением своего мнения и легко подвержены стрессу.(5)

Обсуждение. Для преодоления неуверенности в себе важно прежде всего понять её причины. Согласно психологическим исследованиям, самосознание и постановка реалистичных целей играют важную роль в повышении уверенности в себе. Человек должен осознавать свои сильные и слабые стороны, ценить небольшие успехи. Кроме того, формирование позитивного внутреннего диалога, то есть поддержка себя вместо самокритики, улучшает отношение к себе. Развитие социальных навыков, отсутствие страха перед новыми впечатлениями и работа с психологом также являются эффективными методами. Поэтому процесс преодоления неуверенности в себе требует непрерывного и индивидуального подхода.(8)

В заключение. Вкратце, неуверенность в себе - это психологическая проблема, негативно влияющая на различные аспекты жизни человека. Ее причины в основном связаны с детскими переживаниями, социальной средой и стилем мышления. Эту проблему можно преодолеть с помощью своевременного и правильного психологического подхода и работы над собой. Это способствует повышению социальной активности и психической устойчивости человека.

Неуверенность в себе чаще всего формируется под влиянием негативного опыта, критики, завышенных ожиданий и постоянного сравнения с другими. Она мешает раскрывать потенциал, принимать решения и выстраивать здоровые отношения. Однако уверенность - не врождённое качество, а навык, который можно развить. Работа с самооценкой, принятие своих сильных и слабых сторон, постановка реалистичных целей, поддержка окружения и постепенный выход из зоны комфорта помогают преодолеть неуверенность. Регулярная работа над собой ведёт к внутренней устойчивости, личностному росту и более качественной жизни.

Список литературы:

1. Бандура А. Самоэффективность: осуществление контроля. - Нью-Йорк: WH Freeman and Company, 1997.

2. Роджерс К. Р. О становлении личности: взгляд терапевта на психотерапию. - Бостон: Хоутон Миффлин, 1961.

3. Маслоу А. Х. Мотивация и личность. - Нью-Йорк: издательство Harper & Row Publishers, 1970.

4. Бернс Д.Д. Хорошее самочувствие: новая терапия настроения. - Нью-Йорк: Книги Эйвона, 1980.

5. Турсунова С.И. и Эзоза К. (2025). УЛУЧШЕНИЕ МЕХАНИЗМОВ ОЦЕНКИ ЗНАНИЙ УЧАЩИХСЯ НАЧАЛЬНОЙ ШКОЛЫ НА ОСНОВЕ ЦИФРОВЫХ ТЕХНОЛОГИЙ. ACUMEN: Международный журнал междисциплинарных исследований, 2(6), 240-244.

6. Турсунова, С. И. (2025). СОВРЕМЕННЫЙ ЛИТЕРАТУРНЫЙ ФЕМИНИЗМ: ТЕОРИИ, ПРАКСИСА, ТЕКСТЫ. Вестник новостей в Новом научном обществе, 2(9), 80-85.

7. Тохтаевна, С. М., и Турсунова, С. И. (2023). Педагогические основы использования национального наследия в воспитании духовно-нравственных качеств учащихся начальной школы. Американский журнал педагогических и образовательных исследований, 11, 66-70.

8. Пономарева Людмила Ивановна Турсунова Саида Исаковна. Развитие словесного творчества младших школьников на уроках литературного чтения. Научный журнал:-Ялта: РИО ГПА,(82), 2024. ISSN 2311-1305. 284-286

УДК 159.9:378

ЦИФРОВАЯ КОМПЕТЕНЦИЯ В КОНТЕКСТЕ ПСИХОЛОГИИ ОБРАЗОВАНИЯ: ВЫЗОВЫ, РЕСУРСЫ И ТРАЕКТОРИИ РАЗВИТИЯ ЛИЧНОСТИ

Беккужина Гульназ Утепбергеновна
bekkuzhina81@mail.ru
магистрант ОП «Педагогика и психология» ЗКУ им.Махамбета Утемисова,
Уральск, Казахстан

Аннотация

В статье анализируется роль цифровой компетенции в психологии образования. Рассматриваются основные вызовы цифровизации для развития личности (снижение критического мышления, цифровая зависимость, кибербуллинг), психологические ресурсы (персонализация обучения, развитие эмоционального интеллекта, сотрудничество) и возможные траектории личностного роста. Особое внимание уделяется ситуации в Республике Казахстан в 2026 году — Году цифровизации и искусственного интеллекта. Предлагаются практические рекомендации для педагогов, психологов и родителей по формированию цифровой зрелости и сохранению психологического благополучия обучающихся.

Ключевые слова: психология образования, цифровая компетенция, развитие личности, вызовы цифровизации, психологическое благополучие, искусственный интеллект, цифровая гигиена.

Annotation

The article analyzes the role of digital competence in educational psychology. The main challenges of digitalization for personality development (decline in critical thinking, digital addiction, cyberbullying), psychological resources (personalization of learning, development of emotional intelligence, collaboration) and possible trajectories of personal growth are considered. Special attention is paid to the situation in the Republic of Kazakhstan in 2026 — the Year of Digitalization and Artificial Intelligence. Practical recommendations for teachers, psychologists and parents on the formation of digital maturity and preservation of psychological well-being of students are proposed.

Keywords: psychology of education, digital competence, personality development, challenges of digitalization, psychological well-being, artificial intelligence, digital hygiene.

Психология образования изучает, как цифровые технологии влияют на развитие человека — его мышление, эмоции, общение и самооценку. Сегодня цифровая компетенция стала одним из главных факторов этого развития. Под цифровой компетенцией понимается умение уверенно, безопасно и критически использовать компьютеры, интернет, смартфоны и искусственный интеллект в учёбе и повседневной жизни [1].

В условиях быстрой цифровизации общества образование не может оставаться прежним. В 2026 году в Казахстане объявлен Год цифровизации и искусственного интеллекта. Это значит, что во всех школах и вузах планируется активно внедрять ИИ, создавать новые программы обучения основам искусственного интеллекта с 1 по 11 класс, открывать центры цифровых компетенций и охватить более 450 тысяч учащихся и педагогов [2]. Такие масштабные изменения открывают новые возможности, но одновременно создают серьёзные психологические вызовы для развития личности.

Цифровые технологии несут несколько важных рисков. Первый и самый заметный — снижение самостоятельного мышления. Когда ученики и студенты часто используют искусственный интеллект для выполнения домашних заданий или поиска ответов, они меньше тренируют память, анализ и критическое мышление. Исследования показывают, что замена собственной работы готовыми ответами нейросетей приводит к ослаблению способности запоминать информацию и глубоко её осмысливать [3].

Второй вызов — проблемы с вниманием и цифровая зависимость. Постоянное переключение между приложениями, соцсетями и уведомлениями формирует привычку к поверхностному восприятию информации. Человеку становится трудно долго сосредотачиваться на одном деле, что особенно опасно для детей и подростков, у которых ещё формируется внимание [4].

Третий риск связан с социальной и эмоциональной сферой. Кибербуллинг, нарушение личных границ, сравнение себя с другими в соцсетях и отрыв от реального общения приводят к тревоге, снижению самооценки и трудностям в построении настоящих отношений. Многие молодые люди проводят больше времени в виртуальном мире, чем в живом общении, что замедляет развитие эмпатии и социальных навыков [5].

В казахстанском контексте эти вызовы усиливаются неравномерным доступом к технологиям (цифровое неравенство между городом и селом) и недостаточной подготовкой педагогов. Без психологического сопровождения внедрение ИИ может привести к росту стресса и снижению мотивации к учёбе.

Несмотря на риски, цифровая компетенция открывает мощные возможности для развития личности.

Во-первых, цифровые платформы позволяют персонализировать обучение. Программы подстраиваются под темп, уровень и интересы каждого ученика. Это повышает мотивацию, помогает развивать самостоятельность и уверенность в себе [6].

Во-вторых, современные инструменты (VR/AR, интерактивные симуляции, онлайн-портфолио) способствуют развитию эмоционального интеллекта и рефлексии. Учащиеся лучше понимают свои эмоции, учатся анализировать сильные и слабые стороны, получают позитивный опыт успеха через геймификацию [7].

В-третьих, цифровая среда развивает социальные навыки. Совместные онлайн-проекты, чаты и платформы для групповой работы учат сотрудничеству, уважению к чужому мнению и цифровому этикету. В казахстанских условиях это особенно важно для сохранения национальных ценностей и культурной идентичности при работе в глобальной цифровой среде.

Отдельным ресурсом является цифровая гигиена — правила здорового использования техники: ограничение экранного времени, перерывы, защита от вредного контента. Она помогает превращать технологии из источника стресса в инструмент личностного роста [8].

При грамотном использовании цифровых технологий можно выделить несколько позитивных путей развития личности:

1. Когнитивно-рефлексивный путь. Человек учится использовать ИИ не как замену своему мышлению, а как помощника. Развивается критическое мышление, способность проверять информацию и осознанно решать задачи.
2. Социально-эмоциональный путь. Формируется цифровая зрелость: ответственность за свои действия в сети, умение сохранять баланс между онлайн- и оффлайн-жизнью, развитие эмпатии даже в виртуальном общении.
3. Путь самореализации и творчества. Цифровые инструменты помогают создавать проекты, вести портфолио, строить индивидуальную образовательную и профессиональную траекторию. Это способствует формированию смысла жизни и уверенности в будущем.

В 2026 году эти траектории приобретают особое значение. Государственные инициативы по внедрению ИИ должны обязательно сопровождаться психологической поддержкой: мониторингом ментального здоровья, программами цифровой гигиены и подготовкой педагогов-психологов.

Для того чтобы цифровая трансформация способствовала гармоничному развитию личности, рекомендуется:

- Ввести в школах и вузах обязательные модули по цифровой гигиене, медиаграмотности и психологической безопасности в интернете.
- Организовывать системную подготовку педагогов: учить работать с ИИ, сохраняя при этом живой человеческий контакт, эмпатию и индивидуальный подход к каждому ученику.

- Создавать службы психологической поддержки в цифровой среде (онлайн-консультирование, диагностика рисков зависимости и тревоги).
- Регулярно проводить мониторинг уровня цифровой компетенции и психологического благополучия учащихся с помощью простых анкет и наблюдений.
- Сочетать цифровые технологии с традиционными методами воспитания: национальными ценностями, живым общением, творчеством и физической активностью.
- Вовлекать родителей в процесс: проводить семинары о безопасном использовании гаджетов и совместном контроле экранного времени.

Таким образом, цифровая компетенция в психологии образования — это двойственный феномен. Она несёт серьёзные вызовы, но при правильном подходе становится мощным ресурсом гармоничного развития личности. В условиях Года цифровизации и искусственного интеллекта в Казахстане особенно важно найти баланс между технологическим прогрессом и заботой о психологическом здоровье молодого поколения. Только тогда цифровая трансформация поможет вырастить зрелых, ответственных, творческих и психологически устойчивых людей, готовых жить и работать в современном мире.

Список использованных источников

1. Vuorikari R., Kluzer S., Punie Y. DigComp 2.2: The Digital Competence Framework for Citizens — With new examples of knowledge, skills and attitudes. Luxembourg: Publications Office of the European Union, 2022. – 108 с.
2. Об объявлении Года цифровизации и искусственного интеллекта: Указ Президента Республики Казахстан от 6 января 2026 года № 1151 // Официальный сайт Президента Республики Казахстан. – 2026. – URL: https://akorda.kz.
3. Воронов М.В. Некоторые аспекты цифровизации образования: год 2025 // Психологические журналы. – 2025.
4. Дудина О.В. Формирование цифровой компетентности будущих педагогов-психологов // Вестник Самарского университета. История, педагогика, филология. – 2022. – Т. 28. – № 3. – С. 82–87. – URL: https://cyberleninka.ru/article/n/formirovanie-tsifrovoy-kompetentnosti-buduschih-pedagogov-psihologov
5. Романова К.В. Влияние технологий цифрового образования на эмоциональное состояние личности // Наука в мегаполисе. – 2024. – URL: https://mgpu-media.ru/issues/issue-59/psikhologo-pedagogicheskie-nauki/vliyanie-tekhnologij-tsifrovogo-obrazovaniya-na-emotsionalnoe-sostoyanie-lichnosti.html
6. Pan L. et al. The Impact of Digital Competence and Personal Factors on Learning Behavior // Sage Open. – 2024.
7. Митина Л.М., Щелина С.О. Современные цифровые технологии как новые образовательные ресурсы педагога // Вестник практической психологии образования. – 2025. – Т. 22. – № 2. – С. 91–105.
8. Погожина И.Н., Сергеева М.В., Егорова В.А. Цифровая компетентность и детство — уникальный вызов 21 века (анализ современных исследований) // Вестник Московского университета. Серия 14. Психология. – 2024. – № 4. – С. 80–106.

ОҚУШЫЛАРДЫҢ СТРЕСС ДЕҢГЕЙІН ТӨМЕНДЕТУ: МЕКТЕПТЕГІ ПЕДАГОГИКАЛЫҚ – ПСИХОЛОГИЯЛЫҚ ҚОЛДАУ ӘДІСТЕРІ

Сүлеймен Самал Бейқұтқызы
Samalka___94@mail.ru
«Педагогика және психология» кафедрасының аға оқытушысы,
Абай атындағы ҚазҰПУ,Алматы, Қазақстан

Аңдатпа

Қазіргі таңда мектеп оқушылары әр түрлі факторлардың теріс әсері салдарынан стресске көбірек ұшырайды. Мұндай жағдайларда оқушыларға қолдау көрсетуде мұғалімдер мен психологтар басты рөл атқарады. Бұл мақалада Қазақстан тәжірибесіне және статистикалық мәліметтерге баса назар аудара отырып, мектеп оқушыларының күйзелісін төмендетуге бағытталған педагогикалық–психологиялық қолдаудың негізгі әдістері талқыланады.

Түйінді сөздер: оқушылар, педагогикалық-психологиялық қолдау, стресс.

СНИЖЕНИЕ УРОВНЯ СТРЕССА УЧАЩИХСЯ: МЕТОДЫ ПЕДАГОГИКО – ПСИХОЛОГИЧЕСКОЙ ПОДДЕРЖКИ В ШКОЛЕ

Аннотация

Сегодня школьники подвергаются все чаще стрессу из-за негативного воздействия различных факторов.Преподаватели и психологи играют ключевую роль в оказании поддержки учащимся в таких ситуациях. В данной статье будут рассмотрены основные методы педагогико-психологической поддержки, направленные на снижение стресса у школьников, с акцентом на опыт Казахстана и статистические данные.

Ключевые слова: ученики, педагогико-психологическая поддержка, стресс.

REDUCING STUDENTS' STRESS LEVELS: METHODS OF PEDAGOGICAL AND PSYCHOLOGICAL SUPPORT AT SCHOOL

Annotation

Today, schoolchildren are increasingly exposed to stress due to the negative impact of various factors. Teachers and psychologists play a key role in supporting students in such situations. This article will examine the main methods of pedagogical and psychological support aimed at reducing stress in schoolchildren, with an emphasis on the experience of Kazakhstan and statistical data.

Key words: students,pedagogical and psychological support, stress.

Оқушылар арасындағы бүгінгі білім беру жүйесінде жиі кездесетін мәселелердің бірі – оқушылардың ішкі күйзеліс, яғни стресс сезімі. Әлеуметтік немесе жеке қиындықтармен бірге сабақта жетістікке жету қысымы оқушылар арасында стресс деңгейінің жоғарылауына әкеледі. Стресстің оқушылардың әл-ауқатына және оқу үлгеріміне зиянды әсерін мойындай отырып, мектептер оқушылардың күйзелісін азайту үшін тиімді қолдау шараларын жүзеге асыруға көбірек көңіл бөлуде.

Стресті түсіндіруде бірнеше теориялар бар. Ханс Селье стресті организмнің жалпы бейімделу синдромы ретінде қарастырса, Ричард Лазарус пен Сьюзен Фолкман транзакциялық модельде стрестің адамның қоршаған ортамен өзара қарым-қатынасының нәтижесі екендігін атап көрсетеді.

Мектептегі стресс әртүрлі себептермен туындайды, оларды сыртқы және ішкі факторларға бөлуге болады.

Сыртқы факторлар:

- Оқу жүктемесінің ауырлығы және мұғалімдер мен ата-аналар тарапынан үлкен үміт күту.
- Демалуға және хоббиге уақыттың болмауы.

- Сыныптастармен қақтығыстар және ұжымдағы мәселелер.
- Бағалау жүйесі мен емтихандарға қатысты мәселелер.

Ішкі факторлар:

- Өзін-өзі төмен бағалау және өзіне сенімсіздік.
- Уақытты басқару дағдыларының болмауы.
- Сәтсіздіктен қорқу және табысқа жетуге негізделген қысым.
- Жасөспірімдік кезеңдегі эмоционалдық тұрақсыздық.

Стресске ұзақ уақыт әсер ету өнімділіктің төмендеуі, физикалық денсаулықтың нашарлауы, шоғырланудың қиындығы, депрессия және алаңдаушылық сияқты ауыр зардаптарға әкелуі мүмкін. Зерттеулер көрсеткендей, күйзеліске ұшыраған оқушылар көбінесе мотивация мен оқуда қиындықтарға тап болады, бұл ақыр соңында олардың оқу үлгеріміне әсер етеді. Стрессті басқару күнделікті әдеттер арқылы. Күнделікті өмірде шағын өзгерістер жасау да стресс деңгейін төмендетеді. Мысалы, уақытты жоспарлау мен ұйымдастыру , хоббиге уақыт бөлу, күнделік жүргізу – көңіл жағдайын бақылауға мүмкіндік береді. АҚШ CDC ұсынғандай, хабарламалардан үзіліс жасап, жағымды нәрсеге көңіл бөлу, достармен қарым-қатынасқа шығу, дұрыс тамақтану мен ұйқы режимін сақтау — бұлар стресс әсерін азайтатын қарапайым, бірақ тиімді әдістер

Әлеуметтік қолдау және эмоцияны реттеу. Стресске төзімділікті арттыру үшін әлеуметтік желі мен эмоцияларды басқару маңызды. Әлеуметтік көмек неғұрлым көп болса, стресс әсері соғұрлым әлсірейді. Кері жағдайда, қолдауы аз оқушыларда күйзеліс күшейгенде физикалық және психологиялық мәселелердің пайда болу ықтималдығы жоғары екені белгілі

Стресс деңгейін төмендетуде оқушыларды эмоционалды қолдау маңызды рөл атқарады. Мұғалімдердің оқушылары үшін қауіпсіз ортанықалыптастыра білуі маңызды. Ол үшін педагогтер келесі іс-әрекеттері жасай алады:

- Оқушылармен үнемі пікірталас жүргізіп, олардың эмоцияларын білдіруге көмектесу.
- Балалардың эмоционалдық күйлерін тану және оларға жауап беру үшін эмоционалды интеллект элементтерін пайдалану.

Ал мектеп психологтары стрессті басқару дағдыларын дамытуға бағытталған арнайы тренингтер мен сабақтар жүргізе алады:

- Уақытты басқару тренингі бұл студенттерге күнді жоспарлауға және басымдықтарды белгілеуге көмектеседі.
- Мазасыздық деңгейін төмендететін медитация, тыныс алу жаттығулары және автотренинг сияқты т.б. релаксация әдістері.

Педагогтер мен психологтар білім алушыларға жеке консультацияларды да, топтық сабақтарды да жүргізе алады. Жеке жұмыс әр баланың жеке мәселелеріне назар аударуға мүмкіндік береді, ал топтық жұмыс ұжымда қолдауды қалыптастыруға және сыныптағы әлеуметтік климатты жақсартуға көмектеседі.

Ойындар мен шығармашылықты пайдалану балаларға демалуға және эмоцияларын көрсетуге көмектеседі:

- *Арт-терапия:* сурет салу, мүсіндеу және басқа да шығармашылық әрекеттер балаларға жағымсыз эмоциялардан арылуға және алаңдаушылықты жеңуге көмектеседі.
- *Ойынға негізделген әрекеттер:* Байланыс пен ынтымақтастыққа арналған ойындар сыныптағы атмосфераны жақсартуға көмектеседі және қарым-қатынас пен қолдау арқылы стрессті басқаруға көмектеседі.

Қазақстанда мектеп оқушыларының стресс деңгейіне қатысты бірнеше зерттеулер жүргізілді. «Дарын» республикалық ғылыми-практикалық орталығының мәліметінше, жоғары сынып оқушыларының 40%-дан астамы Ұлттық бірыңғай тестілеуге (ҰБТ) дайындыққа байланысты күйзеліске ұшырайды. Бұл жоғары сынып оқушыларымен тестілеудегі алаңдаушылықты азайту үшін жұмыс істеу қажеттілігін көрсетеді.

Басқа зерттеулер көрсеткендей, мектеп оқушыларының 30%-ға жуығы жаңа оқу жылына бейімделуде қиындықтарға тап болады, әсіресе ұзақ демалыстан кейін. Бұл мұғалімдерден балаларды мектеп ортасына бейімдеу үшін қосымша күш салуды талап етеді.

Сонымен қатар, айта кететін жайт, оқушылардың күйзелісін азайту үшін тек ата-аналармен бірлесіп жұмыс істеу аса маңызды! Ата-аналар қолдау әдістері туралы хабардар болуы және балаларына эмоционалды қолдау көрсете білуі керек. Ата-аналармен тұрақты түрде кездесулер, стресс және оның салдары тақырыбында тренингтер мен семинарлар өткізу проблемаға біртұтас көзқарас құруға көмектеседі.

Оқушылардың стресс деңгейін төмендетуде педагогикалық және психологиялық қолдау басты рөл атқарады. Эмоционалды қолдау, психологиялық тренинг, арт-терапия және ата-аналармен ынтымақтастық сияқты әртүрлі әдістер мен тәсілдерді қолдану жағымды оқу ортасын құруға көмектеседі. Қолдау әдістерін балалардың жас және жеке ерекшеліктеріне бейімдеуге ерекше назар аудару қажет. Емтихан талаптары жоғары деңгейдегі алаңдаушылық тудыруы мүмкін қазақстандық білім беру жүйесінде мектеп оқушыларының өмір сүру сапасы мен оқу жетістіктерін жақсарту үшін стрессті төмендетуге бағытталған бағдарламаларды әзірлеу маңызды.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:

1. Gottman J. «Raising an Emotionally Intelligent Child» –Москва, 2014. – 45p.
2. Петрановская Л. «Трудные дети: искусство взаимодействия» –Москва, 2016. – 78 с.
3. Чэпмен Г. «Школа без стресса: учебник учителя и родителей»–Алматы, 2017. – 32 с.
4. Шишова Т. «Психологическая поддержка в школе: как помочь ребенку в сложной ситуации» – Астана, 2019. – 54 с.
5. Амонашвили Ш. «Педагогика сотрудничества» – Москва, 2018– 91 с.
6. ХогрефеК. «Терапия детей и подростков. Практическое руководство» –Санкт-Петербург, 2020 – 67 с.
7. FaberA.& Mazlish E.«How to Talk So Kids Can Learn: At Home and In School» – Алматы, 2019 – 65 с.
8. «Дарын» республикалық ғылыми–практикалық орталығы (2022). Қазақстандағы білім берудің жағдайы туралы есеп – 22 б.

БАСТАУЫШ СЫНЫП ОҚУШЫЛАРЫНА ЭМОЦИОНАЛДЫ ИНТЕЛЛЕКТ ДАМЫТУДА ПЕДАГОГИКАЛЫҚ ҚОЛДАУ КӨРСЕТУ

Жораева С. Б., Жораева Г.Б.
Zhorayeva S. B. Zhorayeva G. B.
Алматы қаласы,Абай атындағы ҚазҰПУ, п.ғ.к.,аға оқытушы
Candidate of Pedagogical Sciences named after Abai,associate professor. Алматы қаласы,Абай атындағы ҚазҰПУ, докторанты
Abai Kaznpu, doctoral student
gaukhar.zhoraeyeva@mail.ru

Аңдатпа

Мақалада эмоционалды интеллекттің мәні, құрылымы және оның тұлғалық дамуындағы рөлі талданады. Бастауыш мектеп жасындағы балалардың эмоцияларды тану, түсіну және басқару қабілеттерін қалыптастырудың маңыздылығы айқындалады. Сонымен қатар, мұғалімнің педагогикалық қолдауы арқылы оқушылардың эмпатия, өзін-өзі реттеу және қарым-қатынас дағдыларын дамыту жолдары сипатталады.

Түйінді сөздер: Эмоционалды интеллект, бастауыш сынып, эмпатия, мұғалім, педагогика.

Аннотация

В этой статье анализируются сущность и структура эмоционального интеллекта, а также его роль в развитии личности. Раскрывается значение формирования у детей младшего школьного возраста способности распознавать, понимать и управлять своими эмоциями. Кроме того, описываются пути развития эмпатии, навыков саморегуляции и общения у учащихся посредством педагогической поддержки со стороны учителя.

Ключевые слова: эмоциональный интеллект, начальная школа, эмпатия, учитель, педагогика.

Abstract

This article analyzes the essence and structure of emotional intelligence, as well as its role in personality development. It highlights the importance of developing the ability of primary school children to recognize, understand, and manage their emotions. In addition, the article describes ways to develop students' empathy, self-regulation, and communication skills through the pedagogical support of the teacher.

Keywords: emotional intelligence, primary school, empathy, teacher, pedagogy.

Қазіргі заманғы білім беру жүйесінде балалардың ақыл-ой қабілетін дамытумен қатар, олардың эмоциялық интеллектісін дамыту маңызды орын алады.

Эмоциялық интеллект – адамның өз эмоцияларын түсіну, басқару, басқалардың сезімдерін ұғыну және тиімді қарым-қатынас жасау қабілеті. Бұл қабілет бала кезінен қалыптасатындықтан, мектепке дейінгі білім беру мекемелерінде, бастауыш сыныпта эмоциялық интеллектті дамытуға ерекше назар аудару қажет. Эмоционалдық интеллект зерттеушілері И.Н. Андреева, Р. Бар-Он, Д. Големан, Д.В. Люсин, Дж. Мейер, А.И. Савенков, П. Саловей және О.В. Хухлаева эмоционалдық интеллекттің жоғары деңгейі адамның физикалық, психикалық, моральдық және әлеуметтік әл-ауқатына ықпал ете алады, басқалармен сәтті өзара әрекеттесу, мәселелерді шешу, оң қарым-қатынас орнату және шешімдер қабылдау мүмкіндігін береді деп санайды [3.4].И.Н. Андреева, Т.О. Бабаева, М.И. зерттеулеріне сәйкес. Грязнова және Л.М. Новикованың айтуынша, бастауыш мектеп жасы эмоционалды интеллекттің дамуы үшін сезімтал кезең болып табылады, себебі бұл уақытта қоршаған әлемді эмоционалды қабылдаудың табиғи қажеттілігі белсенді интеллектуалды дамумен толықтырылады, бұл бастауыш мектеп білімін мектепке дейінгі білім беруден ерекшелендіреді.

Бастауыш жалпы білім берудің қазіргі мемлекеттік білім беру стандарты этикалық сезімдерді, мейірімділікті, эмоционалды және моральдық жауаптылықты, басқалардың сезімдерін түсінуді және эмпатияны дамытудың маңыздылығын мойындайды. Білім беру, когнитивтік және практикалық тапсырмаларды сәтті орындаумен қатар, стандартта оқушының жеке өсудегі, өзін-өзі ұйымдастырудағы, өзін-өзі реттеудегі және қарым-қатынас дағдыларындағы эмоционалды прогреске жетуі бастауыш білім берудің нәтижелерінің бірі екені де айтылған. Сонымен қатар, балалардың эмоцияларын педагогтар мен мамандар әдетте олардың оқуы мен дамуының априорлық, тұрақты негізі ретінде қабылдайды. Бастауыш сынып оқушыларында эмоционалдық интеллекттің дамуын педагогикалық тұрғыдан қалай қамтамасыз ету керек деген сұрақ педагогтардың назарын сирек аударады.

Дегенмен, шетелдік ғылыми әдебиеттерде эмоционалдық-интеллектуалдық қабілеттер теориясын Д. Карузо, Дж. Мейер және И. Саловей белсенді түрде дамытты. Эмоционалдық құзыреттілік теориясы

Д. Големанның еңбектерінде, эмоционалдық интеллекттің когнитивті емес теориясы Р. Бар-Онның зерттеулерінде ұсынылған. Ресей ғалымдары эмоционалдық интеллект мәселелерін И.П. Андреева, Д.В. Люсин, А.И. Савенков әзірлеген. Тәжірибелік тренингтерді С.П. Деревянко, О.В. Лунева, М.И. әзірлеген. Бастауыш сынып оқушыларының эмоционалдық саласын дамыту үшін психологиялық-педагогикалық жағдайларды қамтамасыз етуді Е.В. Белинская, Н.П. Локалова, О.В. Хукласва, С.Г. Якобсон зерттеген. Сабақ кезінде балалардың эмоционалдық әл-ауқаты мәселесі М.В. Корепанованың еңбектерінде қарастырылған [1.2].

Эмоционалдық интеллектке келетін болсақ, ол балалар есейген сайын, өзара әрекеттесулерін кеңейткен сайын, эмоцияларды анықтауды үйренген сайын және басқалардың эмоционалдық жағдайларына назар аударған сайын табиғи түрде дамиды деп есептеледі. Дегенмен, эмоционалдық интеллекттің мақсатты дамуы арнайы ұйымдастырылған педагогикалық қолдауды қажет етеді.

Эмоционалды интеллектті дамыту процесінде бастауыш сынып оқушыларына педагогикалық қолдауды ұйымдастыру алгоритмі мұғалімнің келесі бірізді іс-әрекеттерінен тұрады: эмоционалды интеллектті дамыту процесінде бастауыш сынып оқушыларына диагностикалық бағдарламаларды әзірлеу және педагогикалық қолдау көрсету, мұғалімдермен сабақтар өткізу; ата-аналар мен мұғалімдер жиналыстарын өткізу және педагогикалық қолдауды бақылау комитетін құру; бастауыш сынып оқушыларының эмоционалдық интеллектінің бастапқы даму деңгейін бағалау, диагностика кезінде балаларға педагогикалық көмек тактикасын қолдану; Эмоционалдық интеллектті дамытуға арналған педагогикалық қолдау бағдарламасын тікелей жүзеге асыру, бастауыш сынып оқушыларының жас ерекшеліктеріне, олардың эмоционалдық өзін-өзі тәуелсіз көрсету қабілетіне, қажеттіліктері мен қызығушылықтарына байланысты қолдау тактикасын таңдау; эмоционалдық интеллекттің дамуының қорытынды диагнозын жүргізу; нәтижені бағалау, оны ата-аналар мен мұғалімдер жиналыстарында және комитет отырыстарында талқылау.

Балалардың эмоциялық интеллектісін дамыту – бұл тек мұғалімдердің ғана емес, сонымен қатар ата-аналардың да міндеті. Баланың эмоциялық дамуы ерте жастан басталып, қоршаған ортаның, ата-аналардың қарым-қатынасының және педагогикалық әдістердің әсерімен жетіледі. Сондықтан мектепке дейінгі ұйымдарда эмоциялық интеллектіні дамытуға бағытталған арнайы бағдарламалар енгізу өте маңызды. Мұндай бағдарламалар балалардың эмоциялық өзін-өзі тануын жақсартып, олардың қарым-қатынас мәдениетін қалыптастыруға көмектеседі.

Қорыта айтқанда, эмоциялық интеллект – адамның өміріндегі табысқа жетудің, психологиялық тұрақтылықтың және үйлесімді қарым-қатынас орнатудың басты факторларының бірі. Егер бала ерте жастан бастап өз эмоцияларын тани білуді, оларды басқаруды және өзгелердің сезімдерін түсінуді үйренсе, ол болашақта кез келген жағдайға бейімделе алатын, табысты, ақылды және мейірімді тұлға болып қалыптасады. Сондықтан мұғалімдер мен ата-аналар балалардың эмоциялық дамуына ерекше көңіл бөліп, олардың ішкі әлемін түсінуге, эмоцияларын дұрыс бағытта дамытуға жағдай жасауы қажет.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:

1. Белинская Е.В. Мектеп оқушылары мен кіші мектеп оқушыларына арналған ертегілік тренингтер. Санкт-Петербург: Реч; Мәскеу, Сфера баспасы, 2008. - 125 б.

2.Долгова Л. Г. Бастауыш мектеп жасындағы балалардағы агрессия. Диагностика және түзету. 2-ші жоғары. Мәскеу: Genesis, 2011. - 216 б.

3.Зинкевич-Евстигнегсва Т. Д. Ертегілер бойынша практикум. - Санкт-Петербург: Реч. 2000.

4.Испасова Е. М. «Тұлға мен мектеп оқушысының дамуы]. Психологиялық қасиеттер сөздігімен жұмыс істеу. - Мәскеу: Genesis. 2007. - 120 б.

4. Александрова Е. А. Баланың жүзіндегі педагогика: 15 жылдық тәжірибе / Е. А. Александрова // Білім берудің жаңа құндылықтары: сынып тәрбиешісінің миссиясы: тақырыптық мәселе. - 2007. - No1. - 139-166-беттер.

5.Аубакир А., Нуркатова М.Эмоционалды интеллект пен әлеуметтік қызметкердің кәсіби үйлесімділігі арасындағы байланыс // Психология және социология хабаршысы. – Алматы, 2021.

УДК 370.01

ИСКУССТВО КАК ИНСТРУМЕНТ ПСИХОЛОГИЧЕСКОЙ РАЗГРУЗКИ И ИСЦЕЛЕНИЯ

Шаймерденова Милана Ерлановна
Студентка 2 курса
Педагогический институт
Международный университет Астана
Научный руководитель: **Небесаева Жанар Орынбековна**
доктор философии PhD, ассоциированный профессор,
Международный университет Астана,
город Астана, Республика Казахстан

Аннотация

Данная статья оповещает проблему психологического состояния учащихся и их уровень стресса на момент обучения в школе. Школьная система образования включается в себя не только воспитание, образование, обучение, но и сохранение психологического комфорта на протяжении всего периода обучения. В данной статье будут освещены проблемы психологического состояния учеников, приведены данные о уровнях и причинах стресса, показаны примеры влияния учебы на общее состояние детей, подчеркнута важность общения с учениками, для сохранения качественного психоэмоционального состояния детей.

Рассматриваются методы проведения обучения направленные на улучшение эмоционального состояния учащихся. Как урок художественного труда и изобразительного искусства может влиять на эмоциональное состояние школьников. Почему урок изобразительного искусства должен проводится для всех обучающихся не смотря на класс обучения. Рассмотрим примеры качественного проведения занятия с уклоном в психоэмоциональное состояние воспитанников. Проведем анализ причини стресса во время обучения и способы устранить нежеланный дискомфорт учеников. Результаты проведенного исследования укажут на причины стресса и ухудшения психологического состояния детей, почему нельзя запрещать детям быть индивидуальной личностью. Выводы будут полезны для улучшения качества проведения занятий в пользу психологического состояния учеников.

Ключевые слова: психологическое состояние, эмоциональное состояние, творчество, обучение, учащиеся.

Annotation

This article addresses the issue of students' psychological well-being and their stress levels during school. The school education system encompasses not only upbringing, education, and training, but also maintaining psychological well-being throughout the entire school year. This article will highlight issues related to students' psychological well-being, provide data on the levels and causes of stress, show examples of how schooling impacts children's overall well-being, and emphasize the importance of communication with students to maintain a healthy psycho-emotional state.

It will examine teaching methods aimed at improving students' emotional well-being. It will also discuss how art and visual arts lessons can influence students' emotional well-being. It will also discuss why art lessons should be offered to all students, regardless of their grade level. We will also examine examples of high-quality lessons focusing on students' psycho-emotional well-being. We will also analyze the causes of stress during school and ways to eliminate unwanted student discomfort. The results of this study will highlight the causes of stress and the deterioration of children's psychological well-being, as well as why children should not be prevented from being individual individuals. The findings will be useful for improving the quality of classes for the benefit of students' psychological well-being.

Keywords: psychological state, emotional state, creativity, learning, students.

В современном мире образование играет важную роль в жизни каждого ребенка. С каждым годом на средние и старшие классы падает все больший груз в виде новой усложненной системы образования. Развитие образовательной системы не стоит на месте, прогресс виден с каждым годом, новые знания, шкала оценивания и завышенные требования к подросткам. Школьная система ориентирована на количество и качество знаний учащихся, упуская из виду их способности и эмоциональное состояние.

При обучении лишь малый процент учителей заинтересован в здоровом обучении школьников. Система рассчитана на воспитание более умного и зрелого человека для дальнейшего становления учащихся в квалифицированных специалистов. Начиная с 9-го класса требования к учащимся повышаются почти в два раза, за один учебный год ребенок должен принять одно из важных решений в жизни: колледж или продолжить учебу в школе. Столь короткий срок и неизвестность будущего сильно давит на психоэмоциональное состояние школьница. Так как школьная система не заинтересована в воспитании индивидуальной личности каждого ученика, ребенку сложно определиться со своей будущей профессией. Творческие предметы зачастую исключают из школьной программы, увеличивая часы обучения на точные науки.

Не понимание собственного я, страх будущего, сложная школьная система образования оказывает крупный стресс для ребенка. Начиная с 8-го класса нужно проводить профориентацию, которая даст ученику больше понимания какой он и где ему будет комфортно в будущем. Детей нужно научить видеть свои положительные черты характера, принимать себя такими, какие они есть и направлять в правильное русло, которое даст им понимание и взрослой жизни.

Уровень стресса у школьников Казахстана. *«Начало учебного года – это достаточно интенсивное и напряженное время, а сохранение внутреннего спокойствия – непростая, но важная задача, поскольку стрессовые состояния могут негативно влиять как на общее самочувствие, так и на отдельные системы организма. К примеру, у детей в ходе учебного процесса больше всего загружены зрительная, сердечно-сосудистая и центральная нервная системы, и именно они находятся в зоне риска развития патологий, вызванных эмоциональным напряжением. Так, например, по данным исследования, проведенного в России Институтом повышения квалификации и профессиональной переподготовки работников образования, за первый учебный год показатель сниженного зрения у детей, испытывающих тревожность, увеличивается в 2 раза, в то время как у детей с нормальным уровнем тревожности зрение не ухудшается. По этой причине компания Санофи считает особенно важным соблюдение мер профилактики, чтобы нивелировать последствия стресса в периоды наибольшего эмоционального напряжения.»* - Куаныш Оспанов, **Генеральный менеджер по Центральной Азии бизнес-подразделения безрецептурных препаратов и товаров для здоровья.**

У детей в Казахстане, к сожалению, наблюдается повышенный уровень стресса в связи с школьными трудностями, такие как подготовка к экзаменам, ЕНТ, выбор будущей профессии и высшего учебного образования. Так же на их уровень стресса влияют родители, как положительно, так и отрицательно. Учащимся очень важна поддержка и понимание со стороны взрослых.

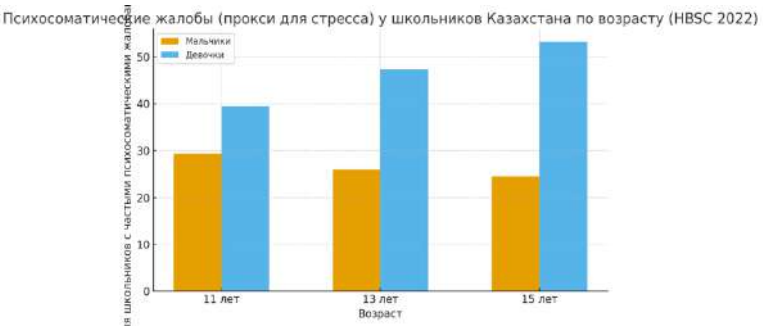

Диаграмма на основе **реальных данных HBSC Kazakhstan (национальный отчет HBSC, 2022).**

Так как же можно помочь детям держать стабильное психоэмоциональное состояние с минимум стресса в школьной жизни? Рассмотрим пример Финской системы обучения:

«Здесь нет изнурительных экзаменов в начальной школе, а вмешательства в образовательный процесс минимальны. Вместо традиционных оценок используются методы, способствующие формирующему обучению, что позволяют преподавателям и ученикам на процессе, а не на результате. Это создает атмосферу доверия и уважения, где каждый может высказать свое мнение и получить поддержку» - Артем Демиденко.

Финская система образования не оценивает детей по определенной шкале баллов, а работает над процессом обучения. Вовлеченность учеников в урок, понимание тем и умение их применять в жизни, поддержка со стороны преподавателей и родителей. Это ценности обучения в Финляндии, где в приоритете психоэмоциональное состояние и уровень понимания предмета изучения.

«Стремление к воспитанию счастливых людей, уверенных в себе и независимых людей должно стать центром образовательной философии – этот принцип лежит в основе финского подхода, который, безусловно, заслуживает внимание и уважения.» **-** Артем Демиденко.

Искусство также имеет отношение к снятию стресса для учеников. Рассмотрим такую практику как Арт-терапия. Арт-терапия — это направление психотерапии и психологии, в котором для выражения чувств, мыслей и переживаний используются творческие методы: рисование, лепка, музыка, танец, театр и другие виды искусства. Арт-терапия является междисциплинарным подходом, соединяющим в себе различные области знания – психологию, медицину, педагогику, культурологию и др. Ее основой выступает художественная практика, поскольку в ходе арт-терапевтических занятий клиенты вовлекаются в изобразительную деятельность.

Данная практика способствует раскрытию внутренних переживаний человека, через самые простые методы творческого выражения. По непримечательному рисунку ребенка специалист может сразу заметить внутренние переживания. Каждый цвет, форма, расположение предметов на рисунке дают общую картину внутреннего мира человека. Арт-терапию дает свободу самовыражению, отсутствие страха перед своими эмоциями.

Внедрение специалистов по арт-терапии в школьную систему образования даст процент контроля над психоэмоциональным состоянием. Не всегда учащиеся отвечают правдиво на психологические тесты от школьного психолога, систему опросника легко обойти, отвечая выгодными для положения ученика ответами. В то время как на практике арт-терапии ученики не смогут заменить оценивающие взгляды на самые простые детские рисунки. Специалист может попросить нарисовать самый простой пейзаж любыми материалами для рисования, по окончанию рисования можно заметить различия между рисунками учащихся, у одного ученика будет красочный и детальный рисунок, в то время как у другого почти серый лист с малым процентом рисунка. Конечно, не все так просто в анализе и постановке эмоционального состояния ребенка, но в перспективе возможно создать психологический портрет каждого ученика.

Искусство играет ключевую роль в становлении личности, поскольку оно является мощным инструментом для развития эмоционального интеллекта, стимулирования креативного мышления и инкулькации нравственных ориентиров. Через призму художественных образов оно облегчает процесс самопознания и осмысления окружающей действительности. Кроме того, занятия искусством способствуют снижению психоэмоционального напряжения, оптимизации когнитивных процессов, таких как память и аналитического мышления, а также улучшают навыки социальной интеграции, способствуя формированию гармоничного мировоззрения.

Для глубокого понимания того, как искусство развивает жизненные варианты и творческое мышление, мы рассмотрим комплексное исследование Першиной Натальи Игоревны «Роль искусства в развитии жизненных навыков и творческих перспектив.»

Оно сочетало в себе анализ существующих научных работ и практические эксперименты. Теоретическая часть опиралась на изучение публикации последних двух десятилетий, посвящённых влиянию искусства на когнитивные способности, эмоциональное состояние и социальные навыки.

Практическая часть исследования проходила в образовательных учреждениях и арт-студиях, где были выбраны студенты художественных, музыкальных и театральных направлений. Для сбора информации использовались как интервью и групповые обсуждения (качественные методы), так и анкетирование (количественные методы). Интервью и обсуждения помогали понять, как искусство влияет на личностный рост, креативность и общение. Анкетирование же оценивало уровень креативности, уверенности в себе, социальных навыков и эмоционального благополучия до и после участия в художественных программах. Полученные данные были статистические обработаны для выявления закономерностей и оценки значимости влияния искусства.

Исследование показало, что занятия искусством значительно улучшают жизненные навыки и расширяют творческие горизонты. Результаты подводились по четырем критериям:

1. Креативность: Участники художественного образования стали лучше находить нестандартные решения и генерировать оригинальные идеи, поскольку искусством требует поиска уникальных подходов и работы в условиях неопределённости.
2. Эмоциональное благополучие и уверенность: Искусство снижает уровень стресса и повышает самооценку. Творческое самовыражение и обсуждение работ в группе улучшают эмоциональное состояние и укрепляют веру в себя.
3. Социальные навыки: Групповые занятия развивают коммуникацию, сотрудничество и эмпатию. Участники отмечают улучшение командной работы и взаимодействия с другими.
4. Творческие перспективы: Искусство открывает новы пути для профессионального развития и самовыражения. Многие участники сообщили о том, что воодушевились и настроены на продолжение своих карьер в различных областях, связанных с искусством, медиа и дизайном.

Подводя итоги, хочу отметить, насколько искусство играет важную роль у школьников в процессе формирования личности. Искусство помогает расслабить мыслительные процессы, благодаря творчеству развивается критические мышление и нестандартное мышление. На данный момент искусство также используется в качестве занятия для расслабления, создание своего творческого видения помогает людям держать фокус на настоящем времени, что уменьшает процент тревоги и навязчивых мыслей. Посещение творческих выставок также дает благоприятный эффект для состояния человека, наблюдение за картинами расслабляет нервную систему и зрительные напряжения.

Искусство - важная часть в жизни каждого человека, важно найти подход к изучению и использованию творчества.

Список использованных источников:

1. Сознание и стресс. Творчество. Совладание. Выгорание. Душевные «болезни стресса». (2025). Россия: ЛитРес.https://www.google.kz/books/edition
2. Китаев-Смык, Л. А. (1983). Психология стресса. Россия: Наука.https://www.google.kz/books/edition
3. Искусство эмоционального интеллекта |Управляйте своими эмоциями, чтобы изменить свою жизнь. (2024). (n.p.): Adriano Leonel.https://www.google.kz/books/edition/
4. Raĭkov, V. L. (2000). Искусство и сознание: разум - зеркало вселенной : философские и психологические аспекты. Россия: Гос. науч.-иссл. центр профилактической медицины Минздрава Российской Федерации. https://www.google.kz/books/edition/

5. Approaches to Art Therapy: Theory and Technique. (2012). Соединенные Штаты Америки: Taylor & Francis. https://www.google.kz/books/edition

6. Dryden, W., Waller, D., Gilroy, A. (1992). Art Therapy. Великобритания: McGraw-Hill Education.

7. Fedotov, V. A., Cherednik, V. A. (2000). Восстановление психофизиологических сил военнослужащих средствами культуры: учебно-методическое пособие. Россия: Граница.https://www.google.kz/books/edition

ӘОЖ 159.9:378

ЦИФРЛЫҚ ТРАНСФОРМАЦИЯ ЖАҒДАЙЫНДАҒЫ ТҰЛҒАНЫҢ ПСИХОЛОГИЯЛЫҚ ҚАЖЕТТІЛІКТЕРІ МЕН FOMO СИНДРОМЫНЫҢ ӨЗАРА БАЙЛАНЫСЫ

Куандыкова С.К
Kuandykova.sabina05@gmail.com
Астана Халықаралық Университеті
6В03103 Психология 3 курс студенті
Ғылыми жетекші: **Ақымбек Г.Ш**
психология магистрі, аға оқытушы

Аңдатпа

Бұл мақалада цифрлық трансформация жағдайындағы тұлғаның психологиялық қажеттіліктері мен FOMO (Fear of Missing Out) синдромының өзара байланысы қарастырылады. Қазіргі ақпараттық қоғамда әлеуметтік желілер мен цифрлық коммуникация құралдары адамның әлеуметтік мінез-құлқына, эмоциялық күйіне және өзін-өзі бағалауына айтарлықтай әсер етеді. Зерттеу барысында FOMO синдромының тұлғаның базалық психологиялық қажеттіліктерімен, атап айтқанда тиесілілік, қабылдану және өзін-өзі бағалау қажеттіліктерімен байланысы талданды. Сонымен қатар, цифрлық ортадағы әлеуметтік салыстыру, виртуалды коммуникация және эмоционалдық тәжірибенің ерекшеліктері қарастырылды. Зерттеу нәтижелері FOMO синдромының тұлғаның психологиялық әл-ауқатына кері әсер ететінін және оның мазасыздық пен эмоционалдық тұрақсыздықтың қалыптасуына ықпал ететінін көрсетті. Практикалық тұрғыдан алғанда, цифрлық гигиена, өзіндік рефлексия және әлеуметтік желілерді саналы қолдану тұлғаның психологиялық тұрақтылығын арттырудың маңызды факторлары болып табылады.

Түйінді сөздер: цифрлық трансформация, психологиялық қажеттіліктер, FOMO, әлеуметтік желілер, эмоциялық күй, цифрлық гигиена.

Annotation

This article examines the relationship between psychological needs of an individual in the context of digital transformation and the FOMO (Fear of Missing Out) syndrome. In the modern information society, social media and digital communication tools significantly influence human behavior, emotional state, and self-esteem. The study analyzes the connection between FOMO and basic psychological needs, including belongingness, social acceptance, and self-esteem. In addition, the features of social comparison, virtual communication, and emotional expression in the digital environment are considered. The results show that FOMO has a negative impact on psychological well-being and contributes to the development of anxiety and emotional instability. From a practical perspective, digital hygiene, self-reflection, and conscious use of social media are important factors in maintaining psychological stability.

Keywords: digital transformation, psychological needs, FOMO, social media, emotional state, digital hygiene.

Қазіргі қоғамдағы цифрлық трансформация үдерісі тұлғаның әлеуметтік өзара әрекеттесу формаларын ғана емес, оның ішкі психологиялық құрылымын да түбегейлі өзгертуде. Ақпараттық технологиялардың қарқынды дамуы, интернеттің қолжетімділігі және әлеуметтік желілердің кең таралуы адамның өмір сүру стилін жаңа деңгейге көтеріп, виртуалды кеңістікті күнделікті тәжірибенің ажырамас бөлігіне айналдырды. Бұл өзгерістер тұлғаның құндылықтар жүйесіне, мінез-құлқына және психологиялық қажеттіліктеріне тікелей әсер етіп, жаңа әлеуметтік-психологиялық феномендердің пайда болуына негіз болды [1].

Цифрлық ортада қалыптасқан «желілік ұрпақ» қазіргі заманғы әлеуметтік қатынастардың жаңа типін көрсетеді. Бұл ұрпақ үшін онлайн кеңістік тек ақпарат алу құралы ғана емес, сонымен қатар өзін-өзі таныту, қарым-қатынас орнату және әлеуметтік мәртебені айқындау алаңы болып табылады. Зерттеулер көрсеткендей, әлеуметтік желілер тұлғаның өзін-өзі бағалауына, «Мен» концепциясына және әлеуметтік идентификациясына айтарлықтай ықпал етеді [2].

Соңғы жылдары цифрлық ортада кең таралған психологиялық құбылыстардың бірі – FOMO (Fear of Missing Out), яғни маңызды ақпаратты, оқиғаларды немесе әлеуметтік тәжірибелерді жіберіп алу қорқынышы. Бұл феномен әсіресе жастар арасында жиі кездеседі және әлеуметтік желілерді белсенді қолданумен тығыз байланысты. Ғылыми зерттеулер көрсеткендей, адам өз өмірін басқалардың өмірімен үнемі салыстыру барысында өзін толымсыз сезініп, мазасыздық деңгейі артады, бұл өз кезегінде эмоционалдық тұрақсыздыққа әкеледі [3].

Al-Saggaf және Nielsen (2023) жүргізген зерттеулерге сәйкес, FOMO синдромы тұлғаның базалық психологиялық қажеттіліктерінің, атап айтқанда тиесілілік, әлеуметтік қабылдану және өзін-өзі бағалау қажеттіліктерінің қанағаттандырылмауымен тікелей байланысты [1]. Сонымен қатар, цифрлық коммуникацияның жаңа формалары, соның ішінде мемдер мен визуалды контент, тұлғаның эмоцияларын білдірудің жеңілдетілген тәсілдерін қалыптастырып, оның ішкі күйіне жанама әсер етеді [4].

Цифрлық трансформация жағдайында ақпараттық ағынның артуы, әлеуметтік желілердегі үздіксіз байланыс және виртуалды өзара әрекеттесудің жоғары қарқыны тұлғаның психологиялық қауіпсіздігіне де әсер етуде. Зерттеулерде көрсетілгендей, ақпараттық жүктеменің шамадан тыс болуы когнитивтік шаршауға, эмоционалдық күйзелістерге және «digital burnout» құбылысының қалыптасуына әкелуі мүмкін [5; 6].

Осыған байланысты, қазіргі ғылыми кеңістікте цифрлық ортадағы тұлғаның психологиялық қажеттіліктерін және олардың FOMO синдромымен өзара байланысын зерттеу өзекті мәселелердің бірі болып табылады.

Қазіргі таңда «желілік ұрпақ» түсінігі тек белгілі бір жас ерекшелігін ғана емес, сонымен қатар цифрлық технологиялармен тығыз байланыста қалыптасқан жаңа әлеуметтік-мәдени типті білдіреді. Бұл ұрпақ үшін интернет пен әлеуметтік желілер тек ақпарат көзі ғана емес, сонымен қатар өзін-өзі таныту, қарым-қатынас орнату және әлеуметтік статус қалыптастыру құралына айналған. Цифрлық кеңістік тұлғаның әлеуметтік тәжірибесінің маңызды бөлігіне айналып, оның күнделікті өмірінің ажырамас элементі болып отыр.

Богачева мен Сивактың зерттеулерінде көрсетілгендей, әлеуметтік желілердегі әлеуметтену процесі дәстүрлі әлеуметтік институттардың (отбасы, мектеп, достық орта) рөлін біршама әлсіретеді [2]. Бұл жағдайда тұлғаның әлеуметтенуі виртуалды ортада жүзеге асып, оның әлеуметтік тәжірибесі онлайн өзара әрекеттесулер арқылы қалыптасады. Виртуалды кеңістікте тұлғаның «Мен» концепциясы көбіне сыртқы бағалауға тәуелді болады, яғни лайктар, пікірлер және жазылушылар саны тұлғаның өзін-өзі бағалау деңгейін анықтайтын негізгі көрсеткіштерге айналады.

Сонымен қатар, желілік ортада қалыптасқан әлеуметтік нормалар тұлғаны белгілі бір мінез-құлық үлгілеріне бейімдейді. Әлеуметтік желілердегі «идеал» өмір бейнелері мен стандарттар тұлғаның өзіндік бағалауына қысым жасап, оның дербестігін төмендетеді. Бұл жағдай тұлғаның ішкі қажеттіліктері мен сыртқы әлеуметтік талаптардың арасында қайшылық туғызады. Нәтижесінде, тұлға өзінің шынайы қажеттіліктерінен алыстап, виртуалды орта ұсынған жасанды құндылықтарға бағдарлана бастайды.

FOMO синдромының негізінде адамның әлеуметтік байланыстарға деген табиғи қажеттілігі жатыр. Адам эволюциялық тұрғыдан әлеуметтік топқа тиесілі болуға ұмтылады, себебі бұл қажеттілік қауіпсіздік пен эмоционалдық тұрақтылықтың негізгі факторы болып табылады. Алайда цифрлық ортада бұл қажеттілік жаңа формаға ие болып, үздіксіз онлайн байланысқа тәуелділік арқылы көрінеді.

Заманауи зерттеулер көрсеткендей, FOMO әлеуметтік желілердегі белсенділікпен тікелей байланысты. Innovative Journal мәліметтері бойынша, пайдаланушылар желіден тыс қалған

кезде өздерін маңызды ақпараттан немесе әлеуметтік тәжірибеден айырылғандай сезінеді [3]. Бұл құбылыс адамның когнитивтік және эмоциялық жүйесіне әсер етіп, мазасыздық, қанағаттанбаушылық және өзін төмен бағалау сияқты психологиялық күйзелістерге әкеледі.

Нейропсихологиялық тұрғыдан алғанда, әлеуметтік желілерді қолдану мидағы дофаминдік жүйемен тығыз байланысты. Әрбір жаңа хабарлама, лайк немесе пікір «сыйақы» механизмі ретінде әрекет етіп, қысқа мерзімді қанағаттану сезімін тудырады. Алайда бұл әсер уақытша болғандықтан, адам қайта-қайта әлеуметтік желіні тексеруге мәжбүр болады, бұл өз кезегінде тәуелділік мінез-құлқының қалыптасуына алып келеді.

Al-Saggaf және Nielsen (2023) атап өткендей, FOMO адамның базалық психологиялық қажеттіліктерінің қанағаттандырылмауымен байланысты және ұзақ мерзімді перспективада психологиялық әл-ауқаттың төмендеуіне әкеледі [1]. Бұл тұрғыдан алғанда, FOMO тек әлеуметтік құбылыс қана емес, сонымен қатар тұлғаның ішкі қажеттіліктер жүйесінің бұзылуының көрсеткіші болып табылады.

Цифрлық коммуникация қазіргі қоғамда эмоцияларды білдірудің жаңа формаларын қалыптастырды. Әсіресе жастар арасында мемдер, қысқа видеолар және визуалды символдар эмоциялық тәжірибені жеткізудің негізгі құралдарына айналды. Бұл құралдар коммуникация процесін жеңілдетіп, ақпаратты тез әрі ықшам түрде жеткізуге мүмкіндік береді.

Sara Tabatabaei (2024) зерттеуіне сәйкес, интернет-мемдер жаңа ұрпақ үшін ерекше эмоционалдық дискурс құралы болып табылады [4]. Олар арқылы жастар өз сезімдерін жанама түрде білдіріп, күрделі эмоцияларды қарапайым әрі түсінікті формада жеткізе алады. Бұл белгілі бір деңгейде FOMO тудырған мазасыздықты уақытша төмендетуге ықпал етеді.

Алайда мұндай коммуникация формаларының кемшіліктері де бар. Мемдер мен қысқа контент эмоцияларды үстірт жеткізуге бейім болғандықтан, тұлғаның терең рефлексия жасау қабілетін төмендетуі мүмкін. Сонымен қатар, бұл форматтар эмоциялық тәжірибені жеңілдетіп көрсетіп, шынайы психологиялық мәселелерді бүркемелеуі ықтимал.

Әлеуметтік желілердегі «идеалданған өмір» бейнелері де тұлғаның эмоциялық күйіне кері әсер етеді. Басқалардың жетістіктерін үнемі бақылау тұлғаның өзін төмен бағалауына, қанағаттанбаушылыққа және тұрақты ішкі кернеуге әкеледі. Бұл жағдай FOMO синдромының күшеюіне және оның тұрақты психологиялық факторға айналуына ықпал етеді.

Цифрлық трансформация жағдайында тұлғаның психологиялық қауіпсіздігі ерекше маңызға ие. Ақпараттық ағынның шамадан тыс болуы адамның когнитивтік ресурстарын сарқып, психологиялық шаршауға және эмоционалдық күйзелістерге әкеледі. Үздіксіз ақпарат қабылдау қажеттілігі тұлғаның демалу мүмкіндігін шектеп, оның психикалық тұрақтылығына кері әсер етеді.

Львів мемлекеттік университетінің зерттеулерінде цифрлық коммуникацияның психологиялық әсерлері қарастырылып, ақпараттық жүктеменің стресс деңгейін арттыратыны дәлелденген [5]. Сонымен қатар, Innova Science (2026) материалдарында цифрлық ортадағы үздіксіз байланыс адамның психологиялық қалпына келу процесін баяулатып, «digital burnout» феноменінің қалыптасуына ықпал ететіні атап өтіледі [6].

Осыған байланысты, қазіргі жағдайда тұлғаның психологиялық қауіпсіздігін қамтамасыз ету үшін «цифрлық гигиена» ұғымы ерекше маңызға ие. Бұл ұғым әлеуметтік желілерді саналы пайдалану, ақпаратты іріктеу, экран алдында өткізілетін уақытты шектеу және офлайн қарым-қатынасты дамыту сияқты дағдыларды қамтиды.

Зерттеулер көрсеткендей, тұлға өзінің шынайы қажеттіліктері мен цифрлық ортада қалыптасқан жасанды қажеттіліктерді ажырата алған жағдайда ғана психологиялық тұрақтылыққа қол жеткізе алады [7, 8]. Бұл дағды тұлғаның ішкі тепе-теңдігін сақтауға және FOMO әсерін төмендетуге мүмкіндік береді.

Жүргізілген теориялық талдау нәтижелері FOMO синдромы мен тұлғаның психологиялық қажеттіліктері арасында тығыз әрі көпқырлы байланыс бар екенін көрсетеді. Цифрлық ортада әлеуметтік желілер адамның базалық қажеттіліктерін, әсіресе тиесілілік, қабылдану және өзін-өзі бағалау қажеттіліктерін қанағаттандыру құралы ретінде көрінгенімен, іс жүзінде бұл қажеттіліктердің толыққанды жүзеге асуына кедергі келтіруі мүмкін [1].

Әлеуметтік желілер пайдаланушыларды үнемі онлайн кеңістікте болуға итермелей отырып, олардың әлеуметтік белсенділігін арттырғандай көрінеді. Алайда бұл белсенділік көбіне сыртқы көрініс сипатында болып, тұлғаның шынайы әлеуметтік байланыстарын әлсіретуі ықтимал. Осы тұрғыдан алғанда, зерттеу нәтижелері әлеуметтік желілердің тұлғаның әлеуметтік тәжірибесін трансформациялай отырып, оның ішкі психологиялық тұрақтылығына кері әсер ететінін көрсетеді [2].

Бұл үдерісте айқын байқалатын негізгі феномендердің бірі – парадоксалды әсер. Яғни, адам жалғыздықтан қашу және әлеуметтік байланыстарды нығайту мақсатында әлеуметтік желілерді белсенді қолданады, алайда FOMO синдромының әсерінен ол виртуалды кеңістікте өзін одан сайын оқшауланған және жеткіліксіз сезінеді. Мұндай жағдай тұлғаның ішкі қақтығысын күшейтіп, эмоционалдық тұрақсыздықтың қалыптасуына алып келеді [3].

Сонымен қатар, цифрлық орта тұлғаның өзін-өзі бағалау жүйесіне айтарлықтай ықпал етеді. Әлеуметтік желілердегі «идеалданған» өмір бейнелері мен салыстыру механизмдері тұлғаның өзін сыртқы бағалау критерийлері арқылы қабылдауына әкеледі. Нәтижесінде, тұлғаның өзіндік құндылығы тұрақсыз сипатқа ие болып, ол сыртқы факторларға тәуелді бола бастайды. Бұл құбылыс ұзақ мерзімді перспективада психологиялық тәуелділіктің қалыптасуына және мазасыздықтың созылмалы түріне өтуіне себеп болуы мүмкін [3; 4].

Зерттеу нәтижелерін талдай отырып, FOMO синдромын тек цифрлық ортаның жанама әсері ретінде ғана емес, сонымен қатар тұлғаның ішкі қажеттіліктерінің қанағаттандырылмауының индикаторы ретінде қарастыруға болады. Бұл тұрғыда цифрлық кеңістік тұлғаның әлсіз тұстарын күшейтіп, оның психологиялық осалдықтарын айқын көрсетеді.

Сонымен бірге, алынған нәтижелер цифрлық коммуникацияның тұлғаның эмоциялық реттелу механизмдеріне де әсер ететінін көрсетеді. Мемдер мен қысқа форматтағы контент эмоцияларды жылдам жеткізуге мүмкіндік бергенімен, олар көбіне терең эмоционалдық өңдеуді алмастыра алмайды. Бұл жағдай тұлғаның эмоциялық тәжірибесінің үстірттенуіне және өзін-өзі түсіну деңгейінің төмендеуіне алып келуі мүмкін [4].

Осылайша, талдау нәтижелері цифрлық трансформация жағдайында тұлғаның психологиялық дамуы күрделі әрі қарама-қайшылықты сипатқа ие екенін дәлелдейді. Бір жағынан, әлеуметтік желілер тұлғаның қажеттіліктерін қанағаттандыруға мүмкіндік берсе, екінші жағынан, олар FOMO синдромы арқылы психологиялық дискомфорт пен ішкі тұрақсыздықты күшейтеді.

Қорытындылай келе, цифрлық трансформация жағдайындағы тұлғаның психологиялық дамуы күрделі, динамикалық және көпқырлы үдеріс болып табылады. Қазіргі ақпараттық қоғамда әлеуметтік желілер мен цифрлық технологиялар тұлғаның өмір сүру салтына терең енгендіктен, оның психологиялық қажеттіліктер жүйесіне айтарлықтай ықпал етеді. Осы контексте FOMO синдромы тек цифрлық ортаның жанама өнімі ғана емес, сонымен қатар тұлғаның базалық қажеттіліктерінің толық қанағаттандырылмауының маңызды индикаторы ретінде қарастырылады [1].

Зерттеу нәтижелері FOMO синдромының тұлғаның эмоциялық күйіне, өзін-өзі бағалауына және әлеуметтік мінез-құлқына тікелей әсер ететінін көрсетті. Әсіресе әлеуметтік салыстыру механизмдері мен виртуалды ортадағы «идеалданған» бейнелер тұлғаның ішкі тепе-теңдігін бұзып, тұрақты мазасыздық пен қанағаттанбаушылық сезімін қалыптастырады. Бұл өз кезегінде психологиялық тәуелділік пен эмоционалдық тұрақсыздықтың дамуына алғышарт жасайды [3].

Сонымен қатар, цифрлық орта тұлғаның әлеуметтік қажеттіліктерін қанағаттандыруға мүмкіндік бергенімен, олардың сапалық мазмұнын өзгертіп, шынайы қарым-қатынастардың әлсіреуіне алып келуі мүмкін. Осы тұрғыдан алғанда, тұлғаның психологиялық әл-ауқатын сақтау үшін цифрлық кеңістіктегі мінез-құлықты саналы түрде реттеу ерекше маңызға ие.

Практикалық тұрғыдан алғанда, зерттеу нәтижелері негізінде келесі ұсыныстарды ұсынуға болады:

- әлеуметтік желілерді қолдану уақытын саналы түрде шектеу;
- офлайн қарым-қатынастарды дамыту және нығайту;

- цифрлық детокс тәжірибесін жүйелі түрде енгізу;
- өзіндік рефлексия және эмоционалдық өзін-өзі реттеу дағдыларын дамыту;
- ақпараттық ағынды іріктеу және «цифрлық гигиена» қағидаларын сақтау.

Innovative Journal зерттеулерінде көрсетілгендей, цифрлық гигиенаны сақтау тұлғаның психологиялық тұрақтылығын арттырудың тиімді құралдарының бірі болып табылады [3]. Бұл дағдыларды қалыптастыру тұлғаның ішкі ресурстарын күшейтіп, FOMO әсерін төмендетуге мүмкіндік береді.

Жалпы алғанда, цифрлық трансформация жағдайында тұлғаның психологиялық тұрақтылығы оның сыртқы ақпараттық әсерлерге бейімделу қабілетіне ғана емес, сонымен қатар өзінің ішкі қажеттіліктерін түсіну және оларды тиімді реттеу деңгейіне байланысты.

Болашақ зерттеулер цифрлық ортаның тұлғаның когнитивтік, эмоциялық және әлеуметтік дамуына ұзақ мерзімді әсерін эмпирикалық тұрғыдан тереңірек зерттеуге бағытталуы тиіс. Сонымен қатар, FOMO синдромының алдын алу мен коррекциялаудың тиімді психологиялық әдістерін әзірлеу қазіргі ғылымның маңызды міндеттерінің бірі болып табылады.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:

1. Al-Saggaf Y., Nielsen S. The FOMO syndrome and the perception of personal needs in contemporary society // *BRAIN. Broad Research in Artificial Intelligence and Neuroscience*. – 2023. – Vol. 14, No. 1. – P. 300–315.
2. Tabatabaei S. Internet memes as emotional discursive tool for new generation // *ResearchGate*. – 2024.
3. Богачева Н. В., Сивак Е. В. Сетевое поколение растет или взросление в социальных сетях // *CyberLeninka*.
4. Психология и цифровая трансформация // *Сборник научных трудов Innova Science*. – 2026. – №8.
5. Digitalization and social behavior: FOMO analysis // *Innovative Journal of Social Science Research*.
6. Психологічні аспекти цифрової комунікації // *Тези доповідей Львівського державного університету безпеки життєдіяльності*. – 2021.
7. Психология социальных сетей и личность // *Международный научный журнал «Конфессии и мир»*. – №82.
8. Современные информационные технологии и общество // *Библиосфера*.

ӘОЖ 37.013

МЕДИЦИНАЛЫҚ КОЛЛЕДЖДЕ ПСИХОЛОГИЯ САБАҚТАРЫНДА РӨЛДІК ОЙЫНДАР МЕН КЕЙС-СТАДИ АРҚЫЛЫ ЭМОЦИАНАЛДЫҚ ИНТЕЛЕКТТІ ДАМЫТУ

Жақсылық Дінмухамед Сакенұлы
dimash_15@mail.ru
«Психология негіздері»-пәні оқытшысы, Жоғары медициалық колледжі,
Алматы, Қазақстан

Аңдатпа

Медициналық колледж білімгерлері болашақ мейіргерлер, фельдшерлер және орта буын мамандары ретінде клиникалық практика кезінде жоғары эмоционалдық жүктемеге ұшырайды. Эмоционалдық интеллект (EQ) – өз эмоцияларын тану, басқару, эмпатия және әлеуметтік қарым-қатынас дағдылары – кәсіби тұлғаның гармониялық дамуы үшін маңызды ресурс болып табылады. Психология пәні сабақтарында қолданылатын интерактивті әдістер, әсіресе рөлдік ойындар мен кейс-стади, білімгерлердің эмоционалдық интеллектін дамытуға тиімді құрал ретінде қарастырылады. Мақалада Daniel Golemanның эмоционалдық интеллект моделі (self-awareness, self-management, social awareness, relationship management) негізінде психология пәніндегі интерактивті әдістердің теориялық негіздері, практикалық қолданылуы және тиімділігі талданады. Зерттеу мақсаты – медициналық колледж білімгерлерінің эмоционалдық интеллектін дамытуда рөлдік ойындар мен кейс-стади әдістерінің рөлін анықтау және оларды білім беру үдерісіндегі ресурс ретінде негіздеу.

Түйінді сөздер: эмоционалдық интеллект, психология пәні, интерактивті әдістер, рөлдік ойындар, кейс-стади, медициналық колледж білімгерлері, тұлғалық даму, эмпатия, білім беру психологиясы, психолого-педагогикалық ресурстар.

Annotation

Students of medical colleges, as future nurses, paramedics, and mid-level healthcare professionals, are exposed to high emotional stress during clinical practice. Emotional intelligence (EQ)—including the ability to recognize and manage one’s emotions, empathy, and social interaction skills—is an important resource for the harmonious development of a professional personality. Interactive teaching methods used in psychology classes, especially role-playing and case studies, are considered effective tools for developing students’ emotional intelligence. The article analyzes the theoretical foundations, practical application, and effectiveness of interactive methods in psychology based on Daniel Goleman’s model of emotional intelligence (self-awareness, self-management, social awareness, relationship management). The purpose of the study is to determine the role of role-playing and case-study methods in developing the emotional intelligence of medical college students and to substantiate them as educational resources within the learning process.

Keywords: emotional intelligence, psychology course, interactive methods, role-playing, case study, medical college students, personal development, empathy, educational psychology, psychological and pedagogical resources.

Қазіргі медициналық білім беру жүйесінде орта буын мамандарды даярлау процесі тек клиникалық дағдыларды қалыптастырумен шектелмейді. Медициналық колледж білімгерлері оқу барысында және клиникалық практика кезінде пациенттердің ауруымен, ауырсынуымен, өлім-жітіммен бетпе-бет келеді, бұл эмоционалдық жүктемені айтарлықтай арттырады. Зерттеулер бойынша, медицина білімгерлерінің арасында эмоционалдық күйіп-жану (burnout) деңгейі 28-31% құрайды, ал колледж білімгерлері үшін бұл көрсеткіш одан да жоғары болуы мүмкін [1]. Осы контексте эмоционалдық интеллект (EQ) тұлғалық дамудың маңызды компоненті ретінде шығады. Daniel Golemanның эмоционалдық интеллект моделі бойынша

EQ төрт негізгі компоненттен тұрады: өзін-өзі тану (self-awareness), өзін-өзі реттеу (self-management), әлеуметтік сана (social awareness) және қарым-қатынасты басқару (relationship management). Бұл компоненттер медицина мамандары үшін пациентпен эмпатиялық байланыс орнатуға, командада жұмыс істеуге және өз эмоцияларын басқаруға көмектеседі [2].

Психология пәні медициналық колледждегі жалпы білімдік пән ретінде білімгерлердің эмоционалдық интеллектін дамытуға үлкен мүмкіндік береді. Дәстүрлі дәріс форматының орнына интерактивті әдістер – рөлдік ойындар (role-playing) және кейс-стади (case studies) – қолдану тұлғалық дамудың тиімді ресурсы болып табылады. Бұл әдістер студенттерге нақты клиникалық жағдайларда эмоцияларды тануға, эмпатия көрсетуге және шешім қабылдауға мүмкіндік береді. Мақалада осы әдістердің теориялық негіздері, практикалық қолданылуы және Қазақстанның медициналық колледждеріндегі тәжірибесі ғылыми тұрғыдан талданады.

Эмоционалдық интеллект – когнитивті интеллекттен (IQ) айырмашылығы, оны оқыту және дамытуға болатын дағдылар жиынтығы. Golemannың моделі бойынша, жоғары EQ адамның өзі мен басқалардың эмоцияларын тануға, оларды тиімді басқаруға және әлеуметтік қарым-қатынасты жақсартуға мүмкіндік береді. Медицина саласында бұл дағдылар пациенттердің сенімін арттырып, медициналық қателіктерді азайтып, кәсіби burnout-тың алдын алады [3].

Медициналық колледж білімгерлері үшін негізгі сын-қатерлер:

- Клиникалық практика кезіндегі эмоционалдық жүктеме (науқастардың ауыруы, өлім жағдайлары).
- Жас ерекшелігіне байланысты өзін-өзі тану және эмоцияларды реттеу дағдыларының әлі толық қалыптаспауы (16-22 жас).
- Оқу жүктемесінің жоғарылығы және мотивацияның төмендеуі.
- Кәсіби деформация қаупі (эмпатияның «күйіп-жануы»).

Зерттеулер көрсеткендей, эмоционалдық интеллекті төмен студенттерде стресс деңгейі жоғары болады, ал EQ-ны дамыту оқуға бейімделуді жақсартады және кәсіби тұлғаның гармониялық даму траекториясын қалыптастырады [4]. Қазақстан контекстінде ұлттық құндылықтар (адамгершілік, қамқорлық) эмоционалдық интеллектті дамытудың мәдени негізі болып табылады.

Рөлдік ойындар және кейс-стади – белсенді оқыту әдістерінің классикалық түрлері. Рөлдік ойындар студенттерге нақты рөлдерді (пациент, мейіргер, туыстары) орындау арқылы эмоцияларды тікелей бастан кешіруге мүмкіндік береді. Бұл әдіс эмпатияны дамытып, өз эмоцияларын тануға көмектеседі. Кейс-стади нақты клиникалық жағдайларды талдау арқылы сыни ойлауды және әлеуметтік сана-сезімді қалыптастырады.

Теориялық негіздер:

- Golemannың эмоционалдық интеллект моделі (1995, 2015).
- Salovey және Mayerдің ability-based моделі (1990).
- Психолого-педагогикалық сүйемелдеу теориясы (позитивті психология, experiential learning – Kolb моделі).

Алдымен шетелдік тәжірибеде (АҚШ, Канада, Польша) рөлдік ойындар мен кейс-стади эмоционалдық интеллектті дамыту бағдарламаларының ажырамас бөлігі болып табылады. Мысалы, SELECT бағдарламасында (АҚШ) рөлдік ойындар мен debriefing (талқылау) арқылы білімгерлердің self-awareness және relationship management дағдылары дамытылады [5]. Nelis et al. (2009) зерттеуінде 18 сағаттық EI тренинг (теория + практикалық жаттығулар) эмоционалдық дағдыларды айтарлықтай жақсартқанын көрсетті [6].

Бұған қоса отандық зерттеулерде де рөлдік ойындар медициналық білімгерлердің клиникалық ойлауын және эмоционалдық интеллектін дамытуда тиімді екені расталған [7].

Психология пәні сабақтарындағы рөлдік ойындардың практикалық қолданылуы

Медициналық колледждегі тәжірибесінде психология пәні сабақтарында келесі рөлдік ойындар қолданылады:

1. «Жаман хабарды жеткізу» — білімгерлер дәрігер немесе мейіргер рөлінде қайғылы жағдайды (диагноз, өлім) пациентке хабарлайды. Бұл эмпатия және өзін-өзі реттеу дағдыларын дамытады.

2. «Конфликтті шешу» — пациент пен туыстары арасындағы жанжалды модельдеу. Қарым-қатынасты басқару дағдылары қалыптасады.

3. «Эмоцияларды тану» — мимика және дене тілі арқылы эмоцияларды көрсету және болжау жаттығулары.

Рөлдік ойыннан кейін міндетті debriefing (рефлексия) жүргізіледі: «Сіз қандай эмоцияны сездіңіз? Пациенттің орнында болсаңыз не сезер едіңіз?» Бұл өзін-өзі тану компонентін күшейтеді.

Кейс-стади әдісінің қолданылуы және тиімділігі

Кейс-стади клиникалық жағдайларды (нақты немесе модельдік) топтық талқылау арқылы жүзеге асады. Мысалдар:

- «Пациенттің мазасыздануы және мейіргердің реакциясы» — білімгерлер эмоцияларды талдап, эмпатиялық жауапты ұсынады.
- «Командадағы конфликт» — әртүрлі мамандардың (мейіргер, дәрігер) өзара әрекеті талданады.

Нәтижесінде бұл әдіс әлеуметтік сана мен қарым-қатынасты басқару дағдыларын дамытады. Соның арқасында тәжірибеде кейс-стади қолданған топтарда білімгерлердің коммуникативтік сенімділігі артқанын байқауға болады. Шетелдік зерттеулерде кейс-стади мен рөлдік ойындардың комбинациясы EI-ді 20-30% жақсартатыны көрсетілген [8].

Түйіндей айтқанда психология пәні сабақтарындағы рөлдік ойындар мен кейс-стади әдістері медициналық колледж білімгерлерінің эмоционалдық интеллектін дамытуда маңызды психолого-педагогикалық ресурс болып табылады. Бұл әдістер білімгерлердің эмпатиясын, өзін-өзі реттеуін және әлеуметтік дағдыларын қалыптастырып, тұлғалық дамудың оң траекториясын қамтамасыз етеді.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:

1. Болатов А.К. және т.б. Burnout syndrome among medical students in Kazakhstan // PMC. – 2022.

2. Goleman D. Emotional Intelligence: Why It Can Matter More Than IQ. – New York: Bantam Books, 1995.

3. Goleman D. Emotional Intelligence: Why It Can Matter More Than IQ (25th Anniversary Edition). – 2015.

4. Johnson D.R. Emotional intelligence as a crucial component to medical education // Int J Med Educ. – 2015.

5. Monroe A.D.H. Fostering Emotional Intelligence in Medical Training // Virtual Mentor. – 2013.

6. Sundararajan S. et al. Emotional intelligence among medical students: a mixed methods study // BMC Med Educ. – 2018.

7. Dugué M. et al. Emotional intelligence training in health students: a pilot study // Frontiers in Sports and Active Living. – 2025.

8. Береснева О.Е. Значение развития эмоционального интеллекта у студентов медицинского вуза // CyberLeninka. – 2021.

UDC 159.923:378

BETWEEN PRESSURE AND POTENTIAL: HOW PSYCHOLOGICAL TENSION DRIVES PERSONALITY DEVELOPMENT IN EDUCATION

Aimikhan Karakat Myrzabekkyzy
3rd-year student
Astana International University, Astana, Kazakhstan
karakataimikhan@gmail.com
Scientific supervisor: Saifullayeva Nazerke Bakytkyzy
Master of Pedagogical Sciences, Astana International University

Abstract

The article is devoted to the theoretical analysis of both domestic and international studies on the psychological phenomenon of stress. Based on the classical theory of stress, cultural-historical and activity-based approaches, the authors summarize data on stress and stress resilience, reveal the current state of the problem and the possibilities of studying academic stress. The article considers the concept of academic stress and the factors of its formation among students in the educational environment of the university. The novelty of the work lies in the interpretation of academic stress from the perspective of self-organization ideas. The need to develop a system of psychological prevention in higher education is emphasized: the formation of effective coping strategies among students, resistance to stress, as well as awareness of crisis periods affecting their condition. Special attention is paid to the role of psychological support in the process of mastering educational and professional activities. Academic stress is defined as a negative psychological state that occurs under the influence of external pressure, in which a student experiences difficulties in completing learning tasks. With prolonged exposure to stressors, the situation is perceived as uncontrollable, which can lead to a decrease in self-control and deterioration of overall well-being. The authors emphasize the importance of psychological support for students and the development of their adaptation skills.

Keywords: students, academic activity, professional activity, stress, tension, psychological regulation.

ӘӨЖ 159.923:378

ҚЫСЫМ МЕН ПОТЕНЦИАЛ АРАСЫНДА: ПСИХОЛОГИЯЛЫҚ ШИЕЛЕНІС БІЛІМ БЕРУ ПРОЦЕСІНДЕ ТҰЛҒАНЫҢ ДАМУЫНА ҚАЛАЙ ӘСЕР ЕТЕДІ

Аймихан Қарақат Мырзабекқызы
3-курс студенті
Астана Халықаралық Университеті, Астана қ., Қазақстан
karakataimikhan@gmail.com
Ғылыми жетекші: Сайфуллаева Назерке Бақытқызы
педагогика ғылымдарының магистрі, Астана Халықаралық университеті

Аңдатпа

Мақала стресстің психологиялық құбылысын отандық және шетелдік зерттеулерді теориялық талдауға арналған. Классикалық стресс теориясына, мәдени-тарихи және белсенділік тәсілдеріне сүйене отырып, авторлар стресс пен стресске төзімділік туралы мәліметтерді жинақтайды, мәселенің қазіргі жағдайын және академиялық стрессті зерттеу мүмкіндіктерін ашады. Мақалада академиялық стресс ұғымы және оның университеттің білім беру ортасында студенттерде қалыптасу факторлары қарастырылады. Жұмыстың жаңалығы-академиялық стрессті өзін-өзі ұйымдастыру идеялары тұрғысынан түсіндіру. Жоғары оқу орындарында психологиялық профилактика жүйесін дамыту қажеттілігі атап өтіледі:

студенттерде тиімді күресу стратегияларын қалыптастыру, стресске төзімділік, сондай-ақ олардың жағдайына әсер ететін дағдарыс кезеңдерін түсіну. Оқу және кәсіби қызметті игеру процесінде психологиялық қолдаудың рөліне ерекше назар аударылады.Академиялық стресс сыртқы қысымның әсерінен пайда болатын жағымсыз психикалық күй ретінде анықталады, онда студент оқу тапсырмаларын орындауда қиындықтарға тап болады. Стресс факторларына ұзақ уақыт әсер еткенде, жағдай бақыланбайтын болып қабылданады, бұл өзін-өзі бақылаудың төмендеуіне және жалпы жағдайдың нашарлауына әкелуі мүмкін. Авторлар студенттерге психологиялық қолдау көрсетудің және олардың бейімделу дағдыларын дамытудың маңыздылығын атап көрсетеді.

Түйінді сөздер: студенттер, білім беру қызметі, кәсіби қызмет, стресс, шиеленіс, психологиялық жүйе.

УДК 159.923:378

МЕЖДУ ДАВЛЕНИЕМ И ПОТЕНЦИАЛОМ: КАК ПСИХОЛОГИЧЕСКОЕ НАПРЯЖЕНИЕ ВЛИЯЕТ НА РАЗВИТИЕ ЛИЧНОСТИ В ПРОЦЕССЕ ОБРАЗОВАНИЯ

Аймихан Каракат Мырзабекқызы
студент 3-курса
Международный университет Астана, г. Астана, Казахстан
karakataimikhan@gmail.com
Научный руководитель: Сайфуллаева Назерке Бақытқызы
магистр педагогических наук, Международный университет Астана

Аннотация

Статья посвящена теоретическому анализу отечественных и зарубежных исследований психологического феномена стресса. Основываясь на классической теории стресса, культурно-историческом и деятельностном подходах, авторы обобщают данные о стрессе и стрессоустойчивости, раскрывают современное состояние проблемы и возможности изучения академического стресса. В статье рассматривается понятие академического стресса и факторы его формирования у студентов в образовательной среде вуза.Новизна работы заключается в интерпретации академического стресса с точки зрения идей самоорганизации. Подчеркивается необходимость разработки системы психологической профилактики в высших учебных заведениях: формирования у студентов эффективных стратегий совладания, устойчивости к стрессу, а также осознания кризисных периодов, влияющих на их состояние. Особое внимание уделяется роли психологической поддержки в процессе освоения учебной и профессиональной деятельности.Академический стресс определяется как негативное психическое состояние, возникающее под влиянием внешнего давления, при котором студент испытывает трудности при выполнении учебных заданий. При длительном воздействии стрессоров ситуация воспринимается как неконтролируемая, что может привести к снижению самоконтроля и ухудшению общего состояния. Авторы подчеркивают важность психологической поддержки студентов и развития у них навыков адаптации.

Ключевые слова: студенты, образовательная деятельность, профессиональная деятельность, стресс, напряжение, психологическая система.

Introduction. In modern Kazakh society, there is an increasing demand for specialists who, in addition to performing effectively in their field, are able to regulate their psycho-emotional state, mitigate the negative effects of various environmental factors, and maintain a high level of performance. The study of stress in psychology largely depends on the methodological guidelines that determine the researcher's position [1].

Among the areas of stress study, several approaches can be identified: psychophysiological (I. P. Pavlov, G. Selye et al.); informational theories of stress (V. P. Smirnov et al.); theories of personality and concepts of resilience, considering the psychological mechanisms of coping behavior of a personality (G. Aizenk, L. N. Sobchik, S. Maddy, D. A. Leontiev) and others. Various methodological foundations contribute specifics to the interpretation of the essence of the phenomenon.

Thus, from the standpoint of the activity approach, stress is defined as a state of mental stress that occurs in a person in the process of activity in the most difficult, difficult conditions of both everyday life and under special circumstances [2]. The goals and objectives of the research are to extrapolate the provisions of the classical theory of stress in the context of a cultural, historical and activity-based approach to the analysis of the problems of psychological stress, the analysis of theoretical and methodological areas of research on the problem of academic stress, taking into account the conditions of the educational environment of a higher educational institution in the works of modern authors; proposals for their own definition of the phenomenon under study, as well as key provisions for descriptions of the variants of its manifestation among university students.

Methodology. The term "stress" emerged in scientific theory and practice at the beginning of the twentieth century and was interpreted as a psychophysiological reaction of the body to the influence of an external factor causing pathological changes. In the works of G. Selye and his students, who presented the initial interpretation of stress, stress is understood as a non-specific reaction of the body, a "general adaptation syndrome", a stereotypical response of the body having an adaptive function in response to any impact (stressors) [3].

The main provisions of the stress theory relevant to this study are as follows. In the classical definition, the term "stress" means the reaction of the human body to various external and internal influences that cause a violation of the habitual state (homeostasis). The stage-by-stage dynamics of the stress reaction is well known (from the phase of anxiety or shock at the first encounter with stressors of an external or internal nature, the subsequent mobilization of all body resources, primarily complex physiological reactions, to the phase of resistance or adaptation, when the body manages to cope with stressors).

During this period, a person resists the effects of new stressors less effectively, and the risk of diseases, including psychosomatic ones, increases. Alarm signals are localized "inside", against the background of depletion of adaptive energy. At a stage when a person's personal resources are insufficient, external support for adaptation systems (psychological and psychotherapeutic) is needed, or the elimination of stressors by revising life goals and rejecting the desired result, reducing ambitions, and also involving external resources to solve the problem. With sufficiently strong and frequent stresses, endocrine systems are additionally involved in the body's response, which is a signal of an even more destructive effect on human health [4].

During the period of students' adaptation to university studies, contradictions often manifest themselves, determining the difficulties of mastering educational and professional activities as a leading one in adolescence. Scientists note that the university study period is one of the most intellectually and emotionally stressful activities [5]. Academic activity causes mental stress associated with emotional experiences during exams, the need to achieve goals, rivalry among students, difficult life situations and relationships in the student body, conflict relationships, the inability to cope with large amounts of academic workload, and lack of time. For the majority of students, mental stress is most pronounced during the border control of the current and intermediate attestation.

Research shows that a high level of academic and interpersonal stress among first-year students correlates with emotional maladjustment and a high degree of suicidal risk [5]. Thus, the problem of academic stress in students is quite relevant. As the theoretical analysis shows, the problem of academic (academic, examination) stress of university students is increasingly becoming the subject of scientific reflection. Its separation from the general and applied theory of stress took place relatively recently, at the end of the 20th century. Currently, there is no single definition of academic stress.

Thus, T. A. Zakharenko and E. I. Kulko define it as a mental state of tension initiated by personal relationships in an educational environment, when the degree of negative impact exceeds the adaptive means of the individual [6]. The authors write that the conditions that cause the occurrence of academic stress are: insufficient amount or poor quality of rest, negative physiological circumstances, the presence of student debts and low academic performance, unformed skills of reasonable planning and time allocation, excessive academic overload, dissatisfaction with the chosen specialty, loss of interest in studying or its individual components, conflicts with classmates and teachers [7].

Discussion. The cultural and historical approach to the study of psychological stress uses the methodological potential of the domestic approach, expanding the understanding of stress. The research shows that, as a result of experiencing stress, the integrity of a lifestyle is destroyed, the possibilities of human self-realization are limited, there is a threat of destruction of the human life world, lack of psychological balance is expressed in violation of the integrity of the personality, its identity, loss of goals and meanings of life.

Summarizing the results of the analysis of the main research provisions relevant for understanding the course of academic stress among university students, as well as their own long-term professional experience as a university teacher, systematic observation of participants in the educational process allows for the identification of the following theoretical positions. Firstly, the dominant chronometers of academic stress are exams and tests as control points subject to standardized assessment and affecting the financial conditions of the further semester-long study period. Among the significant psychological problems associated with academic stress in college age, procrastination and perfectionism are observed as a result of the development of low or unstable self-esteem, a complication of interpersonal and business communication [Table 1].

Aspect	Result / Comparison
Classical stress theory vs. academic stress	Classical stress theory focuses on the body's general reaction to stressors, while academic stress is specifically related to educational pressure, exams, workload, and university life.
Main causes of academic stress	Excessive workload, poor time management, low academic performance, conflicts with teachers or classmates, lack of rest, and dissatisfaction with the chosen specialty are major causes.
Stress in first-year students vs. senior students	First-year students experience stronger emotional maladjustment because they face adaptation difficulties and a higher risk of interpersonal and academic stress.
Positive vs. negative coping strategies	Positive strategies include sleep, rest, meditation, hobbies, and social support, while negative strategies such as substance use lead to serious long-term consequences.
Effects of stress on students	Stress reduces concentration, performance, and emotional stability. It can also cause apathy, irritability, mood swings, and neuropsychological tension.
Stress as a problem vs. stress as an opportunity	Stress can threaten mental health and self-regulation, but it can also promote personal growth and self-organization when managed effectively.
Importance of psychological support	The article emphasizes that universities should provide counseling, prevention programs, and stress-management training to help students adapt successfully.

Table 1. Results and comparisons of academic stress among students.

Academic stress in students manifests itself through neuropsychiatric stress, which reduces performance and worsens the emotional state. This can cause apathy, irritability, concentration problems, and mood swings.

Working and family students, as well as students with disabilities, are at risk because they face additional pressures and adaptation difficulties.

Cognitive strategies and methods of self-regulation (sleep, rest, meditation) are effective ways to overcome academic stress. Hobbies and the support of others also reduce stress levels. Negative strategies, such as substance use, lead to serious long-term consequences.

In general, the ability to cope with academic stress depends on the development of self-regulation and self-management skills, which further affects the professional development of a person.

Conclusion. The conducted theoretical analysis of research on stress and academic stress among students allows us to consider this concept as an independent psychological phenomenon. Within the framework of the cultural and historical approach, it is shown that stress causes a "closure of the psychological system": the situation is perceived as threatening and inappropriate for the individual, which makes it difficult to self-regulate and manage their condition. Academic stress is defined as a state of emotional stress caused by external factors and affecting a student's current life. It makes learning, self-development, and maintaining psychological stability difficult, manifesting itself in various forms of reaction in conditions of risk and uncertainty. This poses a threat to the mental health and well-being of students. In this regard, the importance of organizing a system of psychological prevention, support and counseling in universities is emphasized. Of particular importance is the development of coping strategies and self-stress management skills for students at all stages of their studies. Learning how to effectively transform stressful conditions helps prevent psychological disorders. Considering academic stress from the perspective of self-organization allows us to perceive it not only as a problem, but also as a "state of opportunity" that promotes personal growth. However, the phenomenon requires further study.

References

1. Bohan, T. G. (2008). The problem of stress in psychology: a prospective analysis. Ivan Fedorov.

2. Bodrov, V. A. (1995). Psychological stress: the development of teaching and the current state of the problem. IP RAS

3. Selye, G. (2002). The stress of life. In A.E. Taras, K.V. Selchenok Psychology of extreme situations: a textbook. Moscow: AST; Minsk: Harvest

4. Zakharenko, T. A., Kulko, E. I. (2017). Learning stress: causes and manifestations. In the problems of the development of physical culture and sports in the new millennium: proceedings of the VI International Scientific and Practical Conference (Yekaterinburg, February 28, 2017). (pp. 480-484). RGPPU.

5. Klochko, V. E. (2005). Self-organization in psychological systems: problems of the formation of the mental space of a personality (introduction to a transpective analysis). Tomsk State University.

6. Matyushkina, E. Ya. (2016). Learning stress among students in different forms of education. Consultative Psychology and Psychotherapy, 24, 47-63.

7. Vorobyov, V. M., Shapoval, V. A. (2008). On the relationship of psychophysiological stress with the psychodynamic personality traits of cadets. Bulletin of the Saint Petersburg University of the Ministry of Internal Affairs of Russia, 1, 146-158.

УДК 378.147

ТВОРЧЕСКИЕ И ПРАКТИКО-ОРИЕНТИРОВАННЫЕ МЕТОДЫ ФОРМИРОВАНИЯ ПРОФЕССИОНАЛЬНО-ЭТИЧЕСКОЙ КОМПЕТЕНТНОСТИ БУДУЩИХ ПЕДАГОГОВ-ПСИХОЛОГОВ

Хан Наталья Николаевна
д.п.н, профессор
КазНПУ им.Абая
professor_khan@mail.ru_

Аннотация

В статье рассматриваются актуальные вопросы формирования профессионально-этической компетентности будущих педагогов-психологов в условиях современной образовательной экосистемы. Обосновывается значимость дисциплины «Профессиональная этика педагога-психолога» в системе подготовки специалистов психолого-педагогического профиля. Особое внимание уделяется роли творческих и практико-ориентированных методов обучения (кейс-анализ, проектные технологии, рефлексивные и визуально-интерпретационные задания) в формировании профессиональных знаний, ценностных установок и навыков этически корректного поведения. Показано, что сочетание аналитических, практических и творческих методов обучения способствует развитию профессиональной рефлексии и устойчивого понимания роли профессиональной этики в деятельности педагога-психолога.

Ключевые слова: профессиональная этика, педагог-психолог, профессионально-этическая компетентность, практико-ориентированное обучение, творческие методы обучения.

Abstract

The article examines current issues of forming professional ethical competence of future educational psychologists in the context of the modern educational ecosystem. The importance of the discipline “Professional Ethics of the Educational Psychologist” in the system of training specialists in the field of psychology and pedagogy is substantiated. Special attention is given to the role of creative and practice-oriented teaching methods (case analysis, project-based learning, reflective and visual interpretative tasks) in developing professional knowledge, value orientations, and ethically appropriate behavior skills. It is shown that the combination of analytical, practical, and creative methods contributes to the development of professional reflection and a stable understanding of the role of professional ethics in the activity of educational psychologists.

Keywords: professional ethics, educational psychologist, professional ethical competence, practice-oriented learning, creative teaching methods.

Современная образовательная экосистема характеризуется высокой динамичностью, цифровизацией, междисциплинарностью и усилением гуманистической направленности. В этих условиях существенно возрастают требования к профессиональной подготовке специалистов психолого-педагогического профиля. Особое значение приобретает деятельность педагога-психолога, поскольку она связана с сопровождением личностного развития обучающихся, диагностикой, консультированием и поддержкой субъектов образования в условиях их психологической и социальной уязвимости. Нарушение профессионально-этических норм в данной сфере может приводить к значимым индивидуальным и социальным последствиям.

В современных психолого-педагогических исследованиях этическая составляющая рассматривается как ключевой регулятор профессиональной деятельности в условиях неопределённости и расширения форм профессионального взаимодействия (Т.Ю. Базаров, И.А. Зимняя, Р.С. Немов, П.А. Шавир). В этой связи формирование профессионально-

этической компетентности будущих педагогов-психологов выступает одной из приоритетных задач профессионального образования.

В научной литературе понятия «компетенция» и «компетентность» трактуются по-разному, что обусловлено различиями в теоретико-методологических подходах. В рамках данного исследования компетентность рассматривается как интегративная характеристика личности специалиста, включающая знания, умения, ценностные ориентации и опыт профессиональной деятельности, обеспечивающие эффективное решение профессиональных задач (И.А. Зимняя, А.В. Хуторской, Э.Ф. Зеер и др.) [1–3]. Современные исследования подтверждают данную позицию, акцентируя внимание на интегративном характере компетентности, включающем когнитивный, операциональный и ценностно-мотивационный компоненты. Компетентность рассматривается как способность эффективно действовать в изменяющихся профессиональных условиях, опираясь на систему знаний, умений и личностных установок [4; 5].

С учётом указанных подходов профессионально-этическая компетентность педагога-психолога определяется как интегративное личностно-профессиональное качество, выражающееся в готовности и способности специалиста действовать в соответствии с этическими нормами и ценностями профессиональной деятельности, выстраивать конструктивное взаимодействие с участниками образовательного процесса и принимать обоснованные решения в этически сложных ситуациях на основе профессиональных знаний, умений и опыта.

В структуре образовательной программы бакалавриата по направлению «Педагогика и психология» дисциплина «Профессиональная этика педагога-психолога» выполняет важную ценностно-ориентирующую функцию. Она направлена на формирование у студентов понимания нравственных основ профессии, навыков профессионального общения, готовности к соблюдению этических норм, а также способности к анализу сложных профессионально-этических ситуаций.

Вместе с тем следует отметить, что изменения в образовательных стандартах и трансформация шифра направления подготовки в ряде случаев приводят к исключению данной дисциплины из учебных планов. Подобная тенденция представляется дискуссионной, поскольку снижает уровень системного внимания к формированию этической составляющей профессиональной подготовки будущих специалистов. В этой связи актуализируется необходимость пересмотра данного подхода при обновлении образовательных программ.

Учитывая значимость профессионально-этической подготовки, целесообразно обратиться к структуре профессионально-этической компетентности педагога-психолога, что позволяет конкретизировать её содержание и определить ориентиры формирования. В её составе выделяются следующие компоненты:

Компонент	Содержание
Когнитивный	знание этических норм, принципов и кодексов
Ценностный	гуманистические и профессиональные установки
Поведенческий	навыки этически корректного профессионального поведения
Рефлексивный	способность к анализу и оценке собственных действий

Исследования в области педагогики высшей школы подтверждают, что формирование профессиональных компетенций не может быть обеспечено исключительно усвоением теоретических знаний и во многом определяется используемыми методами обучения (А.А. Вербицкий, В.П. Беспалько). Эффективное формирование компетентности требует применения интерактивных, практико-ориентированных и творческих методов, позволяющих анализировать реальные и смоделированные профессиональные ситуации, формировать профессиональную позицию, развивать способность к этическому выбору и осмыслению ценностей профессии.

Согласно А.А. Вербицкому, наиболее результативным является контекстное обучение, в рамках которого образовательный процесс моделирует условия будущей профессиональной деятельности [6]. Практико-ориентированные задания способствуют развитию профессионального мышления и ответственности в принятии решений.

Современные казахстанские исследования (Ж.М. Сагитова, И.Аманова, А. Жунусбекова) подтверждают эффективность применения кейс-метода, проектных технологий и интерактивных методов обучения в подготовке будущих педагогов-психологов, направленных на формирование профессионально-этической компетентности.

В преподавании дисциплины особую роль играют интерактивные, рефлексивные и творческие методы обучения: анализ кейсов, моделирование профессиональных ситуаций, рефлексивные задания, проектная деятельность, видеоанализ, а также художественно-интерпретационные и творческие методы (комикс, постер, мини-видео) [7; 8]. Данные методы способствуют развитию эмоционально-ценностного восприятия профессиональных норм и их глубокому осмыслению.

Следует подчеркнуть, что описанный методический подход реализуется в преподавании дисциплины «Профессиональная этика педагога-психолога» у студентов 2 курса бакалавриата (6В01101 – Педагогика и психология). В рамках семинарских занятий используются следующие задания:

1. Этический дневник студента. Ориентирован на развитие профессиональной рефлексии, осмысление этических норм и формирование осознанного отношения к профессиональным ценностям.

2. Экспресс-задание: «Да/Нет?» направлен на развитие профессиональной рефлексии, осмысление этических норм и формирование осознанного отношения к профессиональным ценностям.

3.Рефлексивное задание («Моя реакция как будущего специалиста), включающее анализ этических ситуаций, фиксацию профессиональных ценностей, самооценку готовности к соблюдению норм. Способствует развитию профессиональной рефлексии.

4. Позиционный текст «Этика в профессии педагога-психолога»

Формирует способность аргументированно выражать профессиональную позицию и осмысливать значение этических норм.

5. Визуальная модель «Этическая карта профессии»

Развивает умение структурировать профессионально-этические нормы в наглядной форме.

6. Видеоанализ «Психолог на экране»

Способствует развитию критического мышления через анализ профессионального поведения в медиаобразах.

7. Творческий проект «Антипример». Создается образ «антипрофессионала», демонстрирующего нарушения профессионально-этических норм. В процессе обсуждения проектов формулируются правильные модели профессионального поведения.

8. Моделирование нарушений профессиональной этики с последующим обсуждением нормативных моделей поведения («Профессиональная роль и этическая ответственность»), «Анализ острых этических ситуаций»).

Формирует способности распознавать нарушения профессиональной этики, анализировать этически сложные ситуации и вырабатывать нормативные модели профессионального поведения.

9.Профессиональные кейсы («Родители требуют информации», «Просто между нами», «Скриншоты из чата» и др.) направлены на развитие навыков анализа реальных профессиональных ситуаций и принятия обоснованных, в том числе этически корректных, решений.

10. Этическая карта профессии»

Нацелена на систематизацию знаний об этических принципах и нормах профессиональной деятельности, формирование целостного представления о профессионально-этическом поведении специалиста**.**

Все студенты на вопрос: «Считаете ли вы, что использование практико-ориентированных и творческих методов обучения повышает вашу готовность соблюдать профессионально-этические нормы в будущей профессиональной деятельности?» - ответили положительно.

Таким образом, сочетание аналитических, практических и творческих методов обучения обеспечивает не только усвоение теоретических основ, но и развитие ценностных установок, рефлексии и практических навыков профессионально-этического поведения будущих педагогов-психологов.

По мнению студентов, анализ профессиональных ситуаций, обсуждение этических дилемм, ролевые игры и видеоанализ позволяют рассматривать реальные проблемы будущей профессиональной деятельности и формируют навыки принятия этически обоснованных решений (91%). Особый интерес у обучающихся вызывают творческие задания — создание визуальных моделей, комиксов, постеров, мини-видео, а также анализ образа психолога в художественных фильмах (83%). Такие формы работы, как отмечают студенты, делают учебный процесс более наглядным, эмоционально насыщенным и способствуют лучшему усвоению учебного материала. Студенты также подчеркивают, что выполнение рефлексивных заданий (например, ведение «этического дневника», написание позиционных текстов) помогает осмыслить личное отношение к профессиональным ценностям и формирует ответственное отношение к будущей профессиональной деятельности (68%).

Таким образом, сочетание аналитических, практических и творческих методов обучения делает процесс изучения дисциплины более осмысленным и мотивированным, а также способствует формированию устойчивого понимания роли профессиональной этики в деятельности педагога-психолога.

Формирование профессионально-этических компетенций будущих педагогов-психологов является ключевым направлением современного высшего образования. Эффективность данного процесса определяется использованием практико-ориентированных и творческих методов обучения, обеспечивающих развитие профессиональной рефлексии, ценностных установок и способности к этическому анализу профессиональных ситуаций.

Предложенная система заданий позволяют повысить качество подготовки будущих специалистов и обеспечить их готовность к профессиональной деятельности в современной образовательной среде.

Список использованных источников

1. Зимняя И.А. Компетенция и компетентность в контексте компетентностного подхода в образовании // Иностранные языки в школе. — 2012. — № 6. — С. 2–10.

2. Хуторской А.В. Ключевые компетенции как компонент личностно-ориентированной парадигмы образования // Народное образование. — 2003. — № 2. — С. 58–64.

3. Зеер Э.Ф. Компетентностный подход к образованию // Образование и наука. — 2005. — № 3. — С. 34–42.

4. Jiaxin G., Huijuan Z., Hasan H.M. Global competence in higher education: a ten-year systematic literature review // Frontiers in Education. — 2024. — Vol. 9. — Article 1404782. DOI: 10.3389/feduc.2024.1404782.

5. Reineholm C., Lundqvist D., Wallo A. Change competence: An integrative literature review // Work. — 2024. — Vol. 79.

6. Вербицкий А.А. Педагогические технологии контекстного обучения: научно-методическое пособие. Вып. 1. — 2-е изд. — М.: РИЦ МГГУ им. М.А. Шолохова, 2011. — 52 с.

7. Методы контекстного обучения студентов: методическое пособие. — Санкт-Петербург: Санкт-Петербургский юридический институт (филиал) Университета прокуратуры Российской Федерации, 2021. — 59 с.

8. Зуева Е.Н. Креативные методы обучения в высшей школе. — М.: Издательство Юрайт, 2021. — 159 с.

ӘОЖ 37.013

БІЛІМ БЕРУ ҰЙЫМДАРЫНДАҒЫ БУЛЛИНГТІҢ ЖАСӨСПІРІМДЕРДІҢ ТҰЛҒАЛЫҚ ДАМУЫ МЕН ПСИХОЭМОЦИОНАЛДЫҚ ЖАҒДАЙЫНА ҰЗАҚ МЕРЗІМДІ ӘСЕРІ

Сулейменова Гульжазира Тажмагамбетовна
suleimenova.gt@yandex.ru
Астана халықаралық университетінің аға оқытушысы, Астана, Қазақстан
Бейсембаева Жасмин Азаматқызы
zhasmin.beisembaeva@mail.ru
Астана халықаралық университетінің «6В03103 Психология» 3-курс студенті, Астана, Қазақстан

Аңдатпа

Бұл мақалада білім беру психологиясы аясында өзекті мәселелердің бірі болып табылатын буллинг құбылысы және оның жасөспірім тұлғасының дамуына тигізетін ұзақ мерзімді психологиялық әсері жан-жақты қарастырылады. Қазіргі таңда мектеп және колледж ортасында буллингтің әртүрлі формалары (физикалық, вербалды, әлеуметтік және кибербуллинг) кең таралған, бұл өз кезегінде оқушылардың психикалық денсаулығына және тұлғалық қалыптасуына айтарлықтай кері ықпал етеді.

Зерттеу барысында буллингтің пайда болу себептері ретінде әлеуметтік орта, отбасы тәрбиесі, құрдастар арасындағы қарым-қатынас ерекшеліктері және жеке тұлғалық факторлар талданады. Сонымен қатар, буллингке ұшыраған жасөспірімдердің эмоционалдық жағдайында туындайтын өзгерістерге ерекше назар аударылады, атап айтқанда: мазасыздық деңгейінің жоғарылауы, депрессиялық белгілердің қалыптасуы, өзін-өзі бағалаудың төмендеуі, қорқыныш пен сенімсіздік сезімдерінің күшеюі.

Мақалада буллингтің тек қысқа мерзімді емес, ұзақ уақытқа созылатын салдары да сипатталады. Яғни, мұндай тәжірибе тұлғаның болашақтағы әлеуметтік бейімделуіне, тұлғааралық қарым-қатынасына және мінез-құлық стратегияларына әсер етуі мүмкін екендігі көрсетіледі. Кейбір жағдайларда буллинг құрбандары тұйықтыққа бейімделсе, енді біреулерінде керісінше агрессиялық мінез-құлық қалыптасуы ықтимал.

Сонымен қатар, бұл жұмыста буллинг білім беру жүйесіндегі маңызды психологиялық сын-қатер ретінде қарастырылып, оның алдын алу жолдары мен психологиялық қолдау көрсету әдістері ұсынылады. Атап айтқанда, мұғалімдер мен психологтардың рөлі, сенімді қарым-қатынас орнату, қолайлы психологиялық орта қалыптастыру және профилактикалық жұмыстар жүргізу мәселелері қозғалады.

Түйінді сөздер : Буллинг, жасөспірімдік кезең, тұлға дамуы, психологиялық әсер, білім беру психологиясы, мазасыздық, депрессия, өзін-өзі бағалау, агрессия, әлеуметтік оқшаулану, кибербуллинг, тұлғааралық қарым-қатынас, психологиялық қолдау.

Буллинг қазіргі білім беру ортасында кең таралған әлеуметтік-психологиялық құбылыс ретінде қарастырылады. Ол оқушылар арасындағы жүйелі түрде қайталанатын агрессивті мінез-құлықты білдіреді және көбінесе бір тұлғаның екінші тұлғаға үстемдік көрсетуімен сипатталады. Буллинг бір реттік қақтығыс емес, ол белгілі бір уақыт аралығында тұрақты түрде қайталанып отыратын қысым көрсету әрекеттерінің жиынтығы болып табылады [1].

Ғылыми әдебиеттерде буллинг ұғымы көбінесе күштердің теңсіздігімен байланыстырылады. Яғни, буллинг жағдайында агрессор мен құрбанның әлеуметтік, физикалық немесе психологиялық мүмкіндіктері тең болмайды. Осындай теңсіздік құрбанның өзін қорғау қабілетін төмендетіп, оның қорғансыздық сезімін күшейтеді. Бұл жағдай жасөспірімнің ішкі күйіне терең әсер етіп, оның өзін-өзі қабылдауына және қоршаған ортаға деген сеніміне нұқсан келтіреді [2].

Буллингтің бірнеше негізгі түрлері бар. Ең кең таралғаны – физикалық буллинг, ол итеру, ұру, заттарын тартып алу сияқты тікелей әрекеттер арқылы көрінеді. Сонымен қатар вербалды буллинг те жиі кездеседі, оған мазақ ету, қорлау, кемсіту сөздер айту жатады. Бұдан бөлек, әлеуметтік буллинг (оқушыны топтан шеттету, елемеу) және қазіргі заманда кең таралған кибербуллинг (әлеуметтік желілер арқылы қысым көрсету) ерекше назар аударуды қажет етеді.

Жасөспірімдік кезеңде тұлға өзін-өзі тану және әлеуметтік орнын анықтау процесінен өтеді. Сондықтан дәл осы кезеңде орын алған буллинг жағдайлары тұлғаның қалыптасуына айтарлықтай әсер етеді. Буллингке ұшыраған оқушыларда мазасыздық, сенімсіздік, жалғыздық сезімі күшейеді. Кей жағдайда олар өз-өзін төмен бағалап, әлеуметтік қарым-қатынастан қашқақтай бастайды.

Сонымен қатар, буллинг тек құрбанға ғана емес, агрессордың өзіне де кері әсер етуі мүмкін. Агрессивті мінез-құлықтың қалыптасуы болашақта девиантты әрекеттерге, әлеуметтік нормаларды бұзуға бейімділікті арттырады. Ал бақылаушы (куәгер) рөліндегі оқушыларда немқұрайлылық немесе қорқыныш сезімі қалыптасып, бұл олардың моральдық дамуына әсер етуі ықтимал [3].

Осылайша, буллинг – тұлғаның психологиялық дамуына көпқырлы әсер ететін күрделі құбылыс. Оны тек мінез-құлық мәселесі ретінде емес, білім беру ортасындағы маңызды психологиялық сын-қатер ретінде қарастыру қажет .

Буллингтің жасөспірім тұлғасының дамуына психологиялық әсері.

Буллингтің жасөспірім тұлғасының дамуына психологиялық әсерін тереңдетіп қарастыру үшін бұл құбылыстың тек сыртқы мінез-құлықты емес, тұлғаның ішкі «ядросын» қалай бұзатынын талдау қажет. Жасөспірімдік кезеңдегі психикалық дамудың басты ерекшелігі – интимді-жекелік қарым-қатынастың жетекші іс-әрекетке айналуы. Осы сәтте құрдастары тарапынан көрсетілген агрессия баланың әлеуметтік әлеммен байланысын үзіп, оның тұлғалық қалыптасуын деструктивті арнаға бұрады.

Тұлғалық деформацияның тереңдетілген талдауы.

Буллингтің әсері бірнеше фундаменталды психологиялық бағыттар бойынша жүреді:

1. «Мен-концепциясының» деструкциясы және өзін-өзі қабылдаудың бұзылуы:

Жасөспірім өзін басқалардың көзімен көру арқылы таниды. Буллинг жағдайында бала «құрбан» рөлін іштей қабылдап (интернализация), өзін «кемтар», «сәтсіз» немесе «қажетсіз» деп санай бастайды. Бұл тек уақытша көңіл-күй емес, тұлғаның базалық сеніміне айналады. Э. Эриксонның теориясы бойынша, бұл кезеңдегі сәтсіздік «рөлдердің шатасуына» әкеледі, яғни жасөспірім өзінің қоғамдағы орнын таба алмай, болашаққа деген бағдарын жоғалтады [4].

2. Эмоционалдық интеллекттің тежелуі және алекситимия:

Тұрақты психологиялық қысымда жүрген жасөспірім өз сезімдерін «өшіріп» тастауға тырысады. Бұл – ауырсынудан қорғанудың психикалық механизмі. Нәтижесінде бала өз эмоцияларын түсіну және басқару қабілетінен айырылады (алекситимия). Бұл болашақта оның басқа адамдармен жақын, сенімді қарым-қатынас орнатуына кедергі келтіреді [5].

3. Нейропсихологиялық зардаптар және «Тірі қалу режимі»:

Буллинг – бұл созылмалы стресс. Стресс гормондарының (кортизол) ұзақ уақыт жоғары болуы мидың гиппокамп бөлігіне (есте сақтау мен оқуға жауапты) кері әсер етеді. Жасөспірім когнитивті дамудан қалып, оның бүкіл психикалық энергиясы тек «қалай аман қалу керек?» деген сұраққа жұмсалады. Бұл интеллектуалдық пассивтілікке және шығармашылық қабілеттің өшуіне соқтырады [6].

4. Әлеуметтік паранойя және базалық сенімнің жоғалуы:

Э. Фромм мен К. Хорни еңбектерінде айтылғандай, баланың әлемге деген базалық сенімі (Basic Trust) буллинг кезінде түбегейлі бұзылады. Жасөспірім кез келген адамнан қауіп күтетін болады. Тіпті агрессия тоқтаған күннің өзінде, ол адамдардың жылы қабағынан астар іздеп, әлеуметтік ортадан қашқақтайды.

Буллингтің тұлғаға әсер ету кезеңдері:

1. Жедел кезең: мазасыздық, ұйқының бұзылуы, мектепке барудан бас тарту, психосоматикалық аурулар (іштің, бастың ауруы).

2. Созылмалы кезең: өзін-өзі төмен бағалаудың бекуі, оқу үлгерімінің күрт төмендеуі, депрессивті күйлер.

3. Ұзақ мерзімді (ересек шақтағы) салдар: тұлғалық бұзылыстар, сенімсіздік, отбасын құрудағы қиындықтар, суицидалды бейімділік немесе аутоагрессия [7].

Буллингке ұшыраған жасөспірімдердің психоэмоционалдық күйі және ата-ана факторы.

Ата-ананың балаға қарым-қатынасы мен әрекеттері де баланың өмірінде маңызды рөл атқарады. Егер ата-ана стресс, уайым немесе балаға деген қатаң талаптар арқылы психологиялық қысым көрсетсе, бұл жасөспірімнің буллингке қарсы тұру қабілетін төмендетеді. Керісінше, қолдаушы, сенімді және эмоционалды тұрақты ата-ана баланың психологиялық қорғанысын күшейтеді.

Тәрбиенің әсері де ескерілмей қалмайды. Жасөспірімнің өзін-өзі бағалауы, эмоционалды интеллекті, конфликтіні шешу дағдылары – барлығы тәрбиеге байланысты. Мысалы, бала үйде құрметті қарым-қатынасты көрсе және қиындықтарда эмоциясын дұрыс білдіруді үйренсе, мектептегі буллинг жағдайында да өзін қорғау және қолдау іздеу мүмкіндігі жоғары болады.

Осылайша, жасөспірімде буллингтің әсері тек жеке психологиялық күйімен шектелмей, отбасылық және тәрбиелік факторлармен тығыз байланысты. Бұл факторларды кешенді түрде қарастыру арқылы психологтар мен педагогтар жасөспірімге тиімді психологиялық қолдау көрсете алады [8].

Буллингтің алдын-алу және психологиялық қолдау көрсету жолдары.

Буллингтің жасөспірім тұлғасының дамуына тигізетін психологиялық әсері мен оның алдын алу жолдары – бұл өте күрделі және көпқырлы процесс. Жасөспірімдік кезеңде тұлғаның «Мен» бейнесі құрдастарының бағалауына тікелей тәуелді болғандықтан, кез келген жүйелі қудалау баланың психикалық саулығына қайта қалпына келтіруі қиын нұқсан келтіреді. Психологиялық тұрғыдан алғанда, буллинг жасөспірімнің өзі туралы базалық түсінігін деформацияға ұшыратып, оның бойында «кінәлілік», «дәрменсіздік» және «әлеуметтік оқшаулану» сезімдерін тудырады. Бұл жағдайда баланың миы үнемі стресс гормондарын бөліп, «тірі қалу» режимінде жұмыс істейтіндіктен, оның когнитивті қабілеттері мен оқуға деген қызығушылығы күрт төмендейді. Егер дер кезінде араласпаса, бұл жарақат ересек өмірдегі тұлғалық бұзылыстарға, депрессияға және басқа адамдармен сенімді қарым-қатынас орнату қабілетінің жоғалуына әкеп соғады.

Буллингтің алдын-алу және онымен күресу тек кешенді тәсіл арқылы ғана мүмкін болады. Ең алдымен, мектеп ортасында буллингке «мүлдем төзбеушілік» мәдениетін қалыптастыру қажет, бұл жерде тек агрессор мен құрбан емес, «куәгерлердің» де рөлі маңызды. Оқушыларды басқаның сезімін түсінуге (эмпатия) және өз шекарасын агрессиясыз қорғай білуге (ассертивтілік) баулу – профилактиканың басты негізі. Ал психологиялық қолдау көрсету барысында когнитивті-бихевиоралды терапия, арт-терапия және метафоралық карталар сияқты әдістерді қолдану өте тиімді. Бұл әдістер жасөспірімге бойындағы қорқынышты сыртқа шығаруға, өзін-өзі бағалауын қайта қалпына келтіруге және әлемге деген сенімін оятуға көмектеседі. Ата-аналар мен педагогтардың басты міндеті – баланы айыптамай, оған толықтай қауіпсіздік пен эмоционалдық қолдау сезімін сыйлау. Тек осындай жүйелі қолдау ғана жасөспірімнің тұлға ретінде сау дамуын қамтамасыз ете алады [9].

Буллинг көрген жасөспірімдерге жүргізілген ұзақ мерзімді ғылыми зерттеу нәтижелері.

Уильям Коупленд пен оның әріптестері жүргізген «Great Smoky Mountains Study» зерттеуі – буллингтің салдары туралы әлемдік психология мен психиатриядағы ең беделді еңбектердің бірі. Бұл зерттеудің нәтижелері буллингті «балалық шақтың өтпелі кезеңі» емес, «тұлғаның денсаулығына түсетін ауыр соққы» деп қайта қарауға мәжбүр етті.

Зерттеудің методологиясы:

Ғалымдар Солтүстік Каролина штатының 1420 баласын таңдап алып, оларды 20 жыл бойы бақылаған.

Балалар 9, 11 және 13 жаста болғанда олардан және олардың ата-аналарынан жыл сайын сұхбат алынған. Олар 19, 21 және 25-26 жасқа толғанда қайта тексерілген.

Зерттеушілер тек психологиялық тесттермен шектелмей, олардың әлеуметтік жағдайын, соттылығын және қан құрамындағы биохимиялық көрсеткіштерді де есепке алған.

Зерттеу барысында балалар рөлдеріне қарай төрт топқа бөлінді:

1. Құрбандар: тек буллингке ұшырағандар.

2. Агрессор-құрбандар: бір ортада буллинг құрбаны болып, екінші ортада өздері басқаларды қорлайтындар.

3. Агрессорлар: тек басқаларға қысым көрсететіндер.

4. Қатысы жоқтар: буллинг процесіне мүлдем араласпағандар.

Зерттеудің ең маңызды 3 қорытындысы

А) Психикалық денсаулықтағы «іздер». Зерттеу буллингтің әсері бала есейгенде де жойылмайтынын көрсетті.

Құрбандарда: ересек жаста депрессияға түсу қаупі 3 есе жоғары болса, үрей бұзылыстары мен паникалық шабуылдар 4.3 есе жиі кездескен.

Агрессор-құрбандарда: Бұл топ ең жоғары қауіпке ие болды. Оларда суицидтік ойлар, есірткі мен алкогольге тәуелділік деңгейі басқа топтардан бірнеше есе асып түсті.

Ә) Физикалық денсаулық және «С-реактивті ақуыз» (CRP).

Коуплендтің командасы қандағы CRP (қабыну көрсеткіші) деңгейін зерттеді. CRP жоғары болса, ағзада созылмалы аурулар мен жүрек мәселелері туындайды.

Нәтиже: буллинг құрбандарында CRP деңгейі ересек шақта өте жоғары болған. Яғни, бала кездегі стресс ағзаның биологиялық жүйесін «бұзып», оны созылмалы қабыну күйінде қалдырады.

Ал агрессорларда бұл көрсеткіш, керісінше, төмен болған. Бұл олардың «үстемдік» арқылы стресстен қорғанатынын көрсеткендей болды, бірақ бұл олардың әлеуметтік статусын жақсартпады.

Б) Әлеуметтік бейімделу.

Буллингке ұшырағандар 25 жасқа келгенде:

– Жұмыссыз қалу немесе жұмыстан жиі шығып кету қаупі жоғары.

– Отбасын құру немесе достар табуда қиындықтар сезінеді.

– Табыс деңгейі орташа көрсеткіштен төмен.

Зерттеудің негізгі тезисі.

Коуплендтің басты тұжырымы: «Буллингтің зардабы тек бала кезбен шектелмейді. Бұл қоғамның денсаулығы мен экономикасына әсер ететін жаһандық мәселе». Ол буллингті балалық шаққа тән «ойын» ретінде қарауды тоқтатып, оны физикалық зорлық-зомбылық сияқты ауыр қылмыс ретінде қабылдауды ұсынды [10].

Қорытынды

Буллинг – мектептегі жасөспірімдердің күнделікті өмірінде кездесетін күрделі және көпқырлы құбылыс. Мұндай жағдайға ұшыраған балалар мен жасөспірімдер көбінесе өздерін қорғансыз сезінеді, қорқыныш пен мазасыздыққа бой алдырады. Олар өздерінің құндылығына күмән келтіріп, кейде достарымен қарым-қатынасын шектеп, топтан шеттеле бастайды. Бұл сезімдер олардың психологиялық жай-күйін ғана емес, оқу мотивациясына, пәндерді меңгеру қабілетіне де кері әсер етеді.

Буллинг құрбандары көбіне өз эмоцияларын дұрыс білдіре алмай, тұйықталып кетеді. Бұл олардың ішкі әлемін байытуға, әлеуметтік дағдыларын дамытуға кедергі келтіреді. Кейбір оқушыларда өз-өзіне сенімсіздік, жалғыздық сезімі пайда болып, қоршаған ортаға деген сенімін жоғалтады. Мұндай тәжірибелер адамның өз мүмкіндіктеріне деген сенімін әлсіретіп, қиын жағдайда дұрыс шешім қабылдау қабілетін тежейді.

Сонымен қатар, буллинг тек құрбандарға ғана әсер етпейді. Кейде бұрын құрбан болған балалар өздерін қорғай алмай, болашақта агрессорлық мінез-құлыққа бейімделіп, басқа адамдарға қысым көрсетуге бейім болуы мүмкін. Бұл олардың тұлғааралық қарым-қатынасын қиындатып, әлеуметтік нормалар мен ережелерді бұзу ықтималдығын арттырады. Сонымен

қатар, мұндай жағдайларға куә болып отырған оқушылар да өздерін қауіпсіз сезінбей, оқиғаларды бақылау немесе араласу мүмкіндігінен айырылады.

Буллингтің әсері ұзақ уақыт бойы сақталуы мүмкін. Жасөспірімдерге әсерінен кейінгі жылдарда сенімсіздік, эмоционалдық тұрақсыздық, мазасыздық белгілері байқалады. Бұл болашақ өмірде олардың қоғамдағы орнына, кәсіби даму мүмкіндігіне және жеке өміріне әсер етуі мүмкін. Сондықтан бұл құбылысты тек уақытша қиындық деп қарастыру жеткіліксіз.

Буллингке қарсы іс-қимыл жасау үшін мектеп, психолог, мұғалім және ата-ана бірлесіп жұмыс істеуі қажет. Құрбандарға психологиялық қолдау көрсету, өз сезімдерін білдіруге мүмкіндік беру, эмоцияны басқаруды үйрету – олардың психологиялық саулығын сақтау үшін маңызды. Ал мектептің тәртіп саясаты, профилактикалық сабақтар, тренингтер мен топтық жұмыстар буллингтің алдын алуға көмектеседі.

Қорыта айтқанда, буллинг – бұл жасөспірімнің тұлғалық дамуына әсер ететін маңызды фактор. Оны түсіну және оған қарсы шаралар жасау жасөспірімдердің сенімді, эмоционалды тұрақты және әлеуметтік жағынан сау тұлға болып өсуіне көмектеседі. Мектеп, отбасы және қоғам бірлесе отырып, балаларға қауіпсіз психологиялық ортаны қамтамасыз ете алса, жасөспірімдер өз әлеуетін толық ашуға мүмкіндік алады.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі

1. Olweus D. Bullying at School: What We Know and What We Can Do. – Oxford: Blackwell Publishing, 2003. – 140 p.
2. Cowie H. From Birth to Sixteen: Children's Health and Wellbeing. – London: Routledge, 2018. – 264 p.
3. Coloroso B. The Bully, the Bullied, and the Bystander. – NY: HarperResource, 2003. – 256 p.
4. Ольвеус Д. Буллинг в школе: что мы знаем и что мы можем сделать? – Blackwell Publishing, 2003. – 192 с.
5. Кривцова С. В. Вместе против травли. Психологическая помощь детям. – М.: Генезис, 2011. – 112 с.
6. Петрановская Л. В. Травля в детском коллективе. Психология группы. – М.: Самокат, 2015. – 154 с.
7. Lane D. A. The Bullying Myth // Bullying in Schools / Ed. by Tattum D. P. – Stoke-on-Trent: Trentham Books, 2009. – 210 p.
8. Smith P. K., Sharp S. School bullying: Insights and perspectives. – London: Routledge, 2004. – 284 p.
9. Smith P. K., Sharp S. School bullying: Insights and perspectives. – London: Routledge, 2004. – 284 p.
10. Copeland W. E., Wolke D., Angold A., Costello E. J. Adult psychiatric outcomes of bullying and being bullied by peers in childhood and adolescence // JAMA Psychiatry. – 2013. – Vol. 70, No. 4. – P. 419–426

ӘОЖ 378.016:784:37.015.3

БОЛАШАҚ МУЗЫКА МҰҒАЛІМДЕРІНІҢ ВОКАЛДЫҚ ОҚЫТУ ҮДЕРІСІНДЕГІ ЭМОЦИЯЛЫҚ РЕТТЕУ РЕСУРСТАРЫНЫҢ БІЛІМ БЕРУ ПСИХОЛОГИЯСЫ ТҰРҒЫСЫНАН ТАЛДАУЫ

Патима Базаралы
929382191@qq.com
1 курс PhD докторант
Өнер факультеті 8D01402 – «Музыкалық білім»,
Абай атындағы ҚазҰПУ, Алматы, Қазақстан

Аңдатпа

Мақалада болашақ музыка мұғалімдерінің вокалдық дайындық үдерісінде эмоциялық реттеу ресурстарының рөлі білім беру психологиясы тұрғысынан қарастырылады. Зерттеудің өзектілігі қазіргі жоғары білім беру жағдайында кәсіби даярлықтың тиімділігі тек когнитивтік біліммен ғана емес, сонымен қатар тұлғаның эмоциялық тұрақтылығы, өзін-өзі реттеу қабілеті және оқу әрекетіне қатысу деңгейімен анықталуымен байланысты. Әсіресе вокалдық оқытуда студенттің дауыспен жұмыс істеуі эмоционалдық күймен, сенімділік деңгейімен және ішкі бақылау механизмдерімен тікелей байланысты күрделі психофизиологиялық үдеріс болып табылады.

Зерттеудің мақсаты – болашақ музыка мұғалімдерінің вокалдық даярлығында эмоциялық реттеу ресурстарының құрылымын, қызметін және педагогикалық маңызын теориялық тұрғыдан негіздеу. Зерттеу теориялық сипатта орындалып, білім беру психологиясы, нейродидактика және музыкалық педагогика салаларындағы ғылыми еңбектерді талдау, салыстыру және жүйелеу әдістеріне сүйенеді.

Нәтижесінде эмоциялық реттеу ресурстары сенімділік, мотивация, рефлексия және өзін-өзі бақылау компоненттерінің бірлігінде қарастырылып, олардың вокалдық оқыту үдерісіндегі тұрақтылықты, қатысуды және нәтижелілікті қамтамасыз ететіні анықталды. Сонымен қатар, көпсезімдік оқыту, қолдаушы кері байланыс және эмоциялық қауіпсіз орта құру сияқты педагогикалық шарттардың аталған ресурстарды дамытудағы маңызы көрсетілді.

Зерттеудің ғылыми жаңалығы – вокалдық даярлықты эмоциялық реттеу ресурстары арқылы білім беру психологиясы контекстінде қайта қарастыруында. Практикалық маңызы – жоғары оқу орнындағы музыка мұғалімдерін даярлауда вокалдық оқытудың психологиялық негіздерін күшейтуге бағыт беруінде.

Түйінді сөздер: эмоциялық реттеу, болашақ музыка мұғалімі, вокалдық оқыту, білім беру психологиясы, өзін-өзі реттеу, оқу мотивациясы

Annotation

The article examines the role of emotional regulation resources in the vocal training of future music teachers from the perspective of educational psychology. The relevance of the study lies in the fact that, in contemporary higher education, the effectiveness of professional preparation is determined not only by cognitive knowledge, but also by emotional stability, self-regulation, and engagement in learning activities.Vocal training, in particular, represents a complex psychophysiological process in which working with the voice is closely related to emotional states, confidence and internal control mechanisms.

The aim of the study is to theoretically substantiate the structure, functions and pedagogical significance of emotional regulation resources in the vocal preparation of future music teachers. The research is theoretical in nature and is based on the analysis, comparison and systematisation of studies in educational psychology, neurodidactics and music pedagogy.

The findings indicate that emotional regulation resources should be considered as an integrated system including confidence, motivation, reflection and self-monitoring, which ensure stability,

participation and effectiveness in vocal learning. It is also demonstrated that multisensory learning, supportive feedback and emotionally safe environments play a significant role in the development of these resources.

The scientific novelty lies in reinterpreting vocal training through the lens of emotional regulation within educational psychology. The practical significance is associated with strengthening the psychological foundations of vocal instruction in teacher education.

Keywords: emotional regulation, future music teachers, vocal training, educational psychology, self-regulation, learning motivation

Қазіргі жоғары білім беру жағдайында болашақ педагогтің кәсіби дамуы енді тек пәндік білім мен педагогикалық дағдыларды жинақтаумен шектелмейді, керісінше, оқу әрекетінің психологиялық тетіктерімен, әсіресе тұлғаның эмоцияны реттеу қабілетімен барған сайын тығыз байланыста қарастырылады. Білім беру психологиясындағы зерттеулер эмоциялық реттеудің білім алушының сабаққа қатысу белсенділігіне ғана емес, сонымен қатар оқу үдерісінің тұрақтылығы мен оқу нәтижесінің тиімділігіне де елеулі ықпал ететінін көрсетеді.

Музыкалық білім беру саласында бұл мәселе ерекше мәнге ие. Жалпы оқу пәндерімен салыстырғанда, вокалдық даярлық тек дауыс қою техникасы мен орындаушылық шеберлікті игеру үдерісі ғана емес, сонымен бірге қабылдау, қимыл, эмоция және өзін-өзі бағалау компоненттерін қамтитын күрделі психофизиологиялық үдеріс болып табылады. Осы үдерісте студенттің дауысты қаншалықты дұрыс басқара алатыны тек техникалық дайындық деңгейіне ғана емес, сонымен бірге оның сол сәттегі эмоциялық күйіне, өзіне деген сенімділігіне және өзін-өзі бақылау қабілетіне тікелей байланысты [3.2]. Басқаша айтқанда, вокалдық оқытудағы қиындықтар әрдайым техникалық жеткіліксіздіктен туындамайды; көп жағдайда олар күйзеліс, тартыну, өзіне күмәндану немесе ішкі реттеу тепе-теңдігінің бұзылуы сияқты психологиялық факторлармен де сабақтас болады.

Осыған байланысты болашақ музыка мұғалімдерінің вокалдық даярлығын эмоциялық реттеу ресурстары тұрғысынан қарастырудың теориялық та, практикалық та маңызы зор. Мұндай талдау тәсілі вокалдық оқытуды тек шеберлік дағдыларын қалыптастыру деп түсінудің тар шеңберінен шығуға мүмкіндік береді. Сонымен қатар ол студентті эмоциялық тәжірибесі, психологиялық қажеттіліктері және өзін-өзі дамыту әлеуеті бар тұтас тұлға ретінде тануға жол ашады, сол арқылы оқу үдерісін неғұрлым дараланған, қолдаушы және дамытушы арнада ұйымдастыруға ықпал етеді [1.30].

Зерттеу білім беру психологиясы, нейродидактика және музыкалық педагогика салаларындағы теориялық еңбектерге негізделіп, болашақ музыка мұғалімдерінің вокалдық даярлығындағы эмоциялық реттеу ресурстарының құрылымын, қызметін және педагогикалық маңызын әдебиеттерді талдау, салыстыру және жүйелеу әдістері арқылы теориялық тұрғыдан қарастыруға бағытталды.

Білім беру психологиясы тұрғысынан эмоциялық реттеу тұлғаның өз эмоциялық реакцияларын танып, түзетіп, басқара отырып, оларды нақты оқу жағдаятына бейімдей алу қабілеті ретінде түсіндіріледі. Бұл қабілет оқу үдерісіне сырттай қосылатын қосымша фактор емес, керісінше, оқу белсенділігіне, оқу табандылығына және оқу нәтижесіне ықпал ететін маңызды психологиялық шарттардың бірі болып табылады. Әсіресе ұзақ уақыт бойы қабылдауды, қайталап түзетуді және көпшілік алдында өзін көрсетуді талап ететін вокалдық оқыту үшін эмоциялық реттеу оқу үдерісінің сәтті жүзеге асуының ішкі негізін құрайды.

Нейродидактика тұрғысынан алғанда, эмоциялық және когнитивтік үдерістер бір-бірінен оқшау құбылыстар емес. E. F. Zeer нейродидактиканы жоғары психикалық функцияларды белсендіруге және оқу тиімділігін арттыруға бағытталған білім беру жолы ретінде қарастырады, сондай-ақ эмоциялық күйдің оқу тиімділігіне тікелей әсер ететінін атап көрсетеді [1.30–31]. Сонымен қатар нейродидактиканың педагогикалық құбылыстарға неғұрлым тұтас түсінік беруі оның оқыту үдерісін когнитивтік психология мен нейроғылым тоғысындағы кеңістікте қарастыруымен байланысты. Осы арқылы оқу үдерісіндегі эмоция,

қабылдау, ес, зейін және мінез-құлықты реттеу арасындағы өзара байланыстар тереңірек ашылады [2.151].

Вокалдық оқытуда эмоциялық реттеу ресурстары бір ғана фактормен шектелмейді, керісінше, бірнеше психологиялық компоненттен тұратын ішкі қолдау жүйесі ретінде қарастырылғаны орынды. Соның ішінде сенімділік студенттің өз дауысын табиғи, еркін және ашық қолдануының маңызды алғышарты болып табылады. Егер студентте өз дауысына деген бастапқы сенім жеткіліксіз болса, ол ән айту барысында қысылу, тұйықталу және қашқақтау сияқты үрдістерге бейім келеді. Мұның салдарынан дыбыстың еркін шығуы бұзылып, қате дауыс қалыптастыру тәсілдері бірнеше мәрте қайталану барысында біртіндеп беки түсуі мүмкін.

Сенімділікпен тығыз байланысты келесі компонент – оқу мотивациясы. Вокалдық даярлықта мотивация тек «оқығысы келе ме, келмей ме» деген деңгеймен шектелмейді; ол студенттің дауыс жаттығуларына тұрақты қатысуға, түзетулерді қабылдауға, қиындықтарды жеңуге және қайталама жаттығуларға саналы түрде қосылуға дайындығынан көрінеді. Тұрақты әрі жағымды мотивация студенттің оқу үдерісіне қатысу белсенділігін сақтап тұрады және вокалдық жұмыстың үздіксіз жүруіне психологиялық тірек болады.

Бұдан бөлек, рефлексия қабілеті де вокалдық оқытуда елеулі орын алады. Вокалдық даярлық механикалық қайталау арқылы ғана жүзеге аспайды; ол студенттен өзінің дауыс шығару күйін, есту әсерін, денелік сезімдерін және орындау нәтижесін үнемі аңғарып, саралап отыруды талап етеді. Осы тұрғыдан алғанда, рефлексия жалпы оқу қабілеті ғана емес, сонымен бірге студенттің дыбыс сезімін және орындаушылық бақылау дағдысын біртіндеп қалыптастыратын маңызды шарттардың бірі болып саналады.

Рефлексиямен тікелей байланысты тағы бір маңызды компонент – өзін-өзі бақылау қабілеті. Бұл – студенттің орындау барысында дыбысты жедел қабылдап, бағалап, түзетіп және реттей алу қабілеті. Мұндай қабілет есту кері байланысы мен қимылдық бақылаудың өзара үйлесуіне негізделеді және тұрақты дыбыс шығару мен оны тиімді реттеудің негізгі тетіктерінің бірі болып табылады [3.1–2]. Егер бұл қабілет жеткілікті дамымаса, студент мұғалімнің нұсқауын түсінген күннің өзінде оны нақты орындаушылық әрекетке айналдыруда қиындық көруі мүмкін.

Демек, сенімділік, мотивация, рефлексия және өзін-өзі бақылау бір-бірінен бөлек тұрған құбылыстар емес, вокалдық оқыту үдерісінде өзара байланыста әрекет ететін психологиялық тұтастық болып табылады. Олар студенттің оқу үдерісіне қатысу кезіндегі ішкі күйіне де, дыбысты басқару сапасына да, оқу әрекетінің тұрақтылығына да ықпал етеді. Осы тұрғыдан алғанда, эмоциялық реттеу ресурстары неғұрлым бай және орнықты болса, студенттің вокалдық даярлықтағы қатысу белсенділігі, өзін-өзі реттеу мүмкіндігі мен оқу нәтижелілігі де соғұрлым жоғары болады.

Вокалдық әрекеттің нейропсихологиялық негіздерін зерттеу бұл тұжырымды тереңірек түсіндіруге мүмкіндік береді. J. M. Zarate зерттеулерінде ән айту жекелеген мүшелердің механикалық қозғалысы емес, бірнеше нейрондық жүйенің өзара үйлесімді әрекетіне негізделген күрделі мінез-құлықтық үдеріс ретінде сипатталады [3.1]. Ән айту барысында дауысты басқару есту кері байланысының, қимылдық орындалудың және ішкі бақылау тетіктерінің динамикалық үйлесуіне сүйенеді, ал бұл үдерістер эмоциялық күйдің ықпалына оңай ұшырайды [3.7]. Сондықтан білім алушы күйзеліс, мазасыздық немесе өзін теріс бағалау жағдайында болған кезде, оның дауысты басқаруы да айтарлықтай бұзылуы ықтимал.

Нейровизуализациялық зерттеулер де бұл бағыттағы пайымдарды толықтыра түседі. Олардың нәтижелері вокалдық тәжірибе артқан сайын білім алушының есту мен қимылдық бақылау жүйелерінің өзара үйлесу тиімділігі жоғарылайтынын көрсетеді [4.556]. Бұл вокалдық қабілеттің дамуы жай ғана қайталама жаттығулардың нәтижесі емес, қабылдау, қимыл және психологиялық реттеу үдерістерінің бірлескен әрекетінің жемісі екенін аңғартады. Мұндай жағдайда эмоциялық тұрақтылық айрықша мәнге ие, өйткені ол студенттің оқу үдерісіне ұзақ уақыт белсенді қатысуына ғана емес, жаттығу кезінде қабылдау анықтығын және қимылды реттеу тиімділігін сақтап қалуына да ықпал етеді.

Сонымен қатар қазіргі зерттеулер есту ажырату қабілетін дамытудың өзі ғана вокалдық оқыту нәтижесін толық қамтамасыз ете алмайтынын көрсетеді. Есту арқылы қабылдауды дауыс шығару қимылымен ұштастырған жағдайда ғана студент дыбысты тиімді басқару қабілетін қалыптастыра алады [3.7]. Бұл да вокалдық оқытудың жай ғана техникалық дағдыны көшіру үдерісі емес, қабылдау, қимыл, эмоция және таным қатар қамтылатын кешенді оқу әрекеті екенін дәлелдейді.

Осы теориялық пайымдарға сүйене отырып, болашақ музыка мұғалімдерінің эмоциялық реттеу ресурстарын дамыту мақсатында вокалдық оқытуда бірнеше маңызды педагогикалық шарттарға ерекше назар аудару қажет. Ең алдымен, эмоциялық қауіпсіз оқу ортасын құру айрықша мәнге ие. Студент өзін сәтсіздікке ұшыраудан, ұялып қалудан немесе теріс бағаланудан шамадан тыс қорықпайтын жағдайда ғана даусын ашық шығарып, жаңа тәсілдерді сынап көруге және түзетулерді қабылдауға дайын болады. Әсіресе бастапқы деңгейдегі көптеген студенттер үшін көпшілік алдында дауыс шығару өз алдына психологиялық қысым тудырады. Сондықтан сабақтағы атмосфераның қауіпсіздігі олардың оқу әрекетіне қатысу белсенділігін тікелей айқындайды.

Келесі маңызды шарт – қолдаушы кері байланысты ұйымдастыру. Қателікті ғана көрсетумен шектелетін түзетулерге қарағанда, ынталандырушы, бағыттаушы және конструктивті сипаттағы кері байланыс студенттің өзіне деген сенімін нығайтып, әрі қарай жаттығуды жалғастыруға деген ынтасын арттырады. Бұл талапты төмендету деген сөз емес. Керісінше, мұғалім вокалдық қателерді түзету барысында студенттің эмоциялық қабылдау ерекшелігін де ескеріп, кәсіби тұрғыдан нақты әрі психологиялық жағынан қолдаушы ықпал жасай білуі тиіс.

Сондай-ақ көпсезімдік оқыту вокалдық даярлықта ерекше құндылыққа ие. Дыбыс табиғатының өзі едәуір абстрактілі болғандықтан, тек ауызша түсіндіру арқылы студенттің дауыс шығару талабын дәл түсінуіне әрдайым қол жеткізу мүмкін бола бермейді. Ал егер есту үлгісі, денелік сезіну, тыныс алуды байқау және көру арқылы бақылау сияқты бірнеше қабылдау арнасы қатар қолданылса, студент денелік сезім мен дыбыс нәтижесі арасындағы байланысты әлдеқайда нақтырақ түсінеді. Соның нәтижесінде оқу тиімділігі де арта түседі [1.32].

Мағыналы қайталаудың да маңызы кем емес. Нейродидактика тұрғысынан шынайы нәтижелі қайталау механикалық жаңғырту емес, түсінікке негізделген саналы жаттығу болып табылады. Осындай жұмыс түрі тиісті нейрондық байланыстардың беки түсуіне ықпал етіп, дағдының біртіндеп тұрақтануына жағдай жасайды [2.151]. Вокалдық оқыту жағдайында бұл қайталау қабылдау, түзету және кері байланыспен бірлікте ұйымдастырылуы керек дегенді білдіреді. Яғни жаттығу санасыз еліктеу деңгейінде қалмай, студенттің ішкі түсінуімен қатар жүруі тиіс.

Соңында, оқыту үдерісінде рефлексияны мақсатты түрде ұйымдастыру да аса маңызды. Сабақ барысында қойылатын сұрақтар, студенттің өзін-өзі сипаттауы, орындаудан кейінгі талдау немесе мұғалім мен студент арасындағы бірлескен пікір алмасу – мұның бәрі студенттің өз оқу әрекетін түсіну қабілетін біртіндеп дамытуға бағытталуы қажет. Бұл ретте рефлексия тек нәтижені еске түсіру құралы емес, өзін-өзі реттеу тетіктерін қалыптастыратын пәрменді жол ретінде қарастырылады.

Жалпы алғанда, аталған педагогикалық шарттардың құндылығы тек сабақтағы жайлы атмосфераны қамтамасыз етумен шектелмейді. Ең бастысы, олар психологиялық тұрғыдан студенттің вокалдық дамуын қолдап, оқу үдерісінің тұрақтылығы мен нәтижелілігін арттыруға мүмкіндік береді. Осы тұрғыдан келгенде, вокалдық оқытуды жай ғана дауыс қою техникасын үйрету үдерісі деп қабылдау жеткіліксіз; оны студенттің психологиялық дамуы мен кәсіби қалыптасуы өзара астасатын күрделі білім беру әрекеті ретінде түсінген жөн.

Зерттеудің теориялық талдауы болашақ музыка мұғалімдерінің вокалдық даярлығында эмоциялық реттеу ресурстарының маңызды тірек қызметін атқаратынын көрсетті. Сенімділік, мотивация, рефлексия және өзін-өзі бақылау студенттің эмоциялық жағдайына ғана емес, оның дауысты пайдалану сапасына, оқу белсенділігіне және жаттығудың ұзақ мерзімділігіне

де терең әсер етеді. Сондықтан вокалдық оқытуды нәтижелі ұйымдастыру үшін мұғалім техникалық дайындықпен қатар студенттің психологиялық күйіне және оның ішкі реттеу тетіктеріне де назар аударуы қажет.

Білім беру психологиясы тұрғысынан бұл тұжырым оқытуды дараландырудың және студенттің ішкі ресурстарын дамытудың маңызын тағы бір мәрте дәлелдейді. Сонымен бірге нейродидактика вокалдық оқытудағы эмоция мен танымның бірлігін түсіндіруге мүмкіндік беретін теориялық негіз ретінде көрінеді [1.35]. Дегенмен зерттеудің теориялық сипатта орындалғанын ескере отырып, мұнда жасалған тұжырымдар алдағы эмпирикалық зерттеулер арқылы одан әрі нақтыланып, тереңдетілуі тиіс.

Қорытындылай келе, болашақ музыка мұғалімдерінің вокалдық даярлығын тек техникалық шеберлікті меңгерту аясында ғана қарастыру жеткіліксіз. Бұл үдерісте студенттің эмоциялық реттеу ресурстарының қалыптасуы мен дамуына да ерекше мән берілуі қажет. Тек эмоциялық қолдау, қауіпсіз орта, өзін-өзі сезіну және саналы жаттығу қатар қамтамасыз етілген жағдайда ғана вокалдық оқыту тұрақты әрі терең нәтиже бере алады. Осындай тұжырымдар музыка мұғалімдерін даярлау жүйесінде білім беру психологиясының рөлін одан әрі күшейтуге теориялық негіз бола алады。

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі

1. E. F. Zeer Нейродидактика – инновационный тренд персонализированного образования // Профессиональное образование и рынок труда. 2021. №4. С. 30–38.

2. E. A. Mestoeva, M. H. Malsagova Нейродидактический подход в методологии педагогики // Мир науки, культуры, образования. 2021. №4 (89). С. 151–152.

3. J. M. Zarate The neural control of singing // Frontiers in Human Neuroscience. 2013. Vol. 7. Article 237.

4. G. O. Amorim et al. Contributions of neuroimaging in singing voice studies: a systematic review // Rev. CEFAC. 2017. Vol. 19(4). P. 556–564.

ӨЗІН ЖОҒАЛТУ: ТӘУЕЛДІ ҚАРЫМ-ҚАТЫНАСТА ТҰЛҒАЛЫҚ ШЕКАРАНЫҢ БҰЗЫЛУЫ

Пазылбек Балнұр Базарбекқызы
keanjjiass@gmail.com
Астана Халықаралық Университетінің 3-курс студенті
Ғылыми жетекші: Ақымбек Гүлазира Шардарбекқызы
agsh999@mail.ru
Астана Халықаралық университетінің аға оқытушысы, психология магистрі

Аңдатпа

Бұл мақалада созависимдік және созависимді қарым-қатынастардың психологиялық ерекшеліктері қарастырылады. Созависимдік адамның өз қажеттіліктерін елемей, басқа адамға шамадан тыс тәуелді болуымен сипатталады. Зерттеу нәтижелері мұндай қарым-қатынастарда өмірлік тепе-теңдіктің бұзылуы, эмоционалдық шаршау және өмірге қанағаттанудың төмендеуі байқалатынын көрсетті.

Түйінді сөздер: созависимдік, созависимді қарым-қатынас, эмоционалдық тәуелділік, өмірлік тепе-теңдік, өзін-өзі бағалау.

Annotation

This article examines the psychological features of codependency and codependent relationships. Codependency is characterized by excessive emotional reliance on another person and neglect of one’s own needs. The study shows that such relationships are associated with imbalance in life, emotional exhaustion, and low life satisfaction.

Keywords: codependency, codependent relationships, emotional dependence, life balance, self-esteem.

Тақырыптың өзектілігі қазіргі уақытта адамның созависимді қарым-қатынастарға бейімділігінің қалай қалыптасатыны туралы нақты түсініктің болмауымен байланысты. Дегенмен, практикалық психологияда мұндай өзара қатынас мәселелері жиі кездеседі. Балалық шақтағы бауыр басу байланыс типіне тәуелді созависимді қарым-қатынастардың қалыптасуын қарастыру барысында тек маңызды корреляцияларды ғана анықтап қоймай, сонымен қатар адамның өзімен жұмыс жасау жолдарын да талдаймыз.

Біріккен тәуелділіктің анықталған белгілері

«Біріккен тәуелділік» ұғымы психологиялық терминологияға алғашында отбасында алкогольге тәуелді жақын адамы бар адамдардың (көбіне әйелдердің) мінез-құлқын сипаттау үшін енгізілген. Қазіргі уақытта бұл термин екі адамның өмірінде шамадан тыс эмоционалдық (кейде физикалық және әлеуметтік) тәуелділікпен сипатталатын, басқа құндылықтарды ығыстырып, қанағаттану әкелмейтін қарым-қатынас ретінде қарастырылады. Л.А. Пузырёва жүргізген ғылыми талдау негізінде созависимді қарым-қатынастардың келесі белгілері анықталған:

– адамның өзекті қажеттіліктерін қанағаттандыра алмауы;
– жеке қажеттіліктерін ажырата алмау және психологиялық шекаралардың әлсіздігі;
– үрей, паника және депрессиялық күйге бейімділік;
– өзін-өзі бағалаудың тұрақсыздығы және сыртқы бағалауға тәуелділік;
– қарым-қатынастағы жағдайды объективті бағалай алмау;
– серіктесті бақылауға ұмтылу;
– жауапкершілікті шамадан тыс өзіне алу;
– өз көзқарасын қорғай алмау. Аталған белгілер балалық шақтағы бауыр басу типтерінің ересек өмірдегі қарым-қатынастарға әсерін зерттеуге негіз болады [1].

Отбасының созависимді мінез-құлықтың қалыптасуына әсері

Бауыр басу байланысы мен отбасы ықпалын көптеген зерттеушілер қарастырған. А.С. Дубинина анаға деген эмоционалдық байланысты тұлғаның коммуникативтік, эмоционалдық және когнитивтік дамуына әсер ететін маңызды фактор ретінде сипаттайды. П. Криттен өз еңбектерінде деструктивті байланысты маңызды ересек адамға қатысты ақпаратты өңдеу ерекшеліктерімен бірге түсіндіреді. Оның пікірінше, мұндай жағдайда адам эмоцияларды түсіну, сондай-ақ басқа адамдардың мінез-құлқын болжауда қиындықтарға тап болады.

Сонымен қатар, А.С. Антонов, Э.В. Третяк, Е.А. Урусова еңбектерінде ата-аналық отбасының тұлғааралық қарым-қатынастарға ықпалы көрсетіледі. Негізгі факторлар ретінде отбасының функционалдылығы, тәрбие стилі және ата-ана мен бала арасындағы қатынас ерекшеліктері атап өтіледі [2].

Отбасында физикалық немесе психологиялық зорлық-зомбылық, билік үшін күрес, тұрақты жанжалдар болса, мұндай қарым-қатынас созависимді сипат алады. Сондай-ақ тәуелділік (алкоголь, есірткі және т.б.) болған жағдайда да созависимділік қалыптасады. Созависимді қарым-қатынастарда ашық қарым-қатынас болмайды. Керісінше, манипуляция, эмоциялық қысым, бақылау және жауапкершілікті бір-біріне жүктеу жиі кездеседі. Мұндай қатынастар уақыт өте келе әлсіреудің орнына күшейе түседі. Көп жағдайда бұл қарым-қатынастар бейсаналы түрде қалыптасады. Адамдар үйлесімді қатынасқа ұмтылғанымен, стресс немесе жеке мүдде жағдайында манипуляция мен бақылау сияқты деструктивті мінез-құлыққа көшеді. Созависимді қарым-қатынастың негізгі белгілерінің бірі – ашықтықтың болмауы. Адамдар өз сезімдерін, әлсіз тұстарын жасырады, себебі оларды басқа адамдар пайдаланып кетуі мүмкін деп қорқады. Төмен өзін-өзі бағалау – созависимділіктің маңызды көрсеткіші. Мұндай жағдайда адам сыртқы пікірге тәуелді болады, өзін жиі сынайды, бірақ сын қабылдауда қиындық көреді. Кейде ол өзін тым сенімді етіп көрсету арқылы ішкі сенімсіздігін жасырады .Созависимді адам көбіне басқа адамды бақылауға тырысады және үнемі қорқынышпен өмір сүреді: жоғалтып алу, жалғыз қалу, қабылданбау қорқынышы. Бұл эмоциялар әрекетсіздікке, ішкі қысымға және өмір сапасының төмендеуіне әкеледі. Олардың ішкі әлемі тұрақсыз, үрейге толы болады. Уақыт өте келе олар теріс эмоцияларды ғана емес, жағымды сезімдерді де толық сезіну қабілетін жоғалта бастайды. Созависимдік пен тәуелділік – ұзақ уақытқа созылатын жағдайлар. Олар адамның эмоционалдық күйіне теріс әсер етіп, ішкі қайшылықтарды күшейтеді. Мұндай адамдарда махаббат пен ашу сезімдері қатар жүруі мүмкін, сондай-ақ сенімсіздік, қызғаныш және үмітсіздік жиі байқалады [3].

Зерттеу барысында созависимділік феноменін эмпирикалық тұрғыда зерттеуде Berry K. Weinhold *және* Janae B. Weinhold *ұсынған диагностикалық әдістеме қолданылды.*

Ғылыми әдебиеттерде созависимдік екі адам арасындағы шамадан тыс тәуелділік ретінде сипатталады. Мұндай қатынаста адам өз қажеттіліктерін елемей, өмірін басқа адамға бағыттайды, нәтижесінде өз «Менін» жоғалтады. Зерттеу нәтижелері (30–45 жас аралығындағы 40 әйел) созависимді адамдарда жеке қажеттіліктердің төмен бағаланатынын, ал басқа адамға байланысты салалардың басым екенін көрсетті. Бұл өмірлік тепе-теңдіктің бұзылуын дәлелдейді. Сонымен қатар, ата-аналық отбасы қарым-қатынас стилінің жұптық қатынастарға әсері анықталды. Респонденттердің бір бөлігі өз қатынастарын Карпманның «құрбан–құтқарушы–агрессор» моделіне сәйкес сипаттайды. Көпшілігі махаббатты тәуелділікпен және эмоционалдық ауырсынумен байланыстырады. Жастар бұл сценарийді қайталамауға тырысқанымен, көбіне бейсаналы түрде соған қайта оралады [5].

Зерттеу барысында созависимділік феномені шетелдік ғалымдар Berry K. Weinhold және Janae B. Weinhold еңбектері негізінде қарастырылды. Аталған авторлар ұсынған «*созависимді мінез-құлық модельдерін бағалау*» әдістемесі қазіргі таңда психологиялық зерттеулерде кеңінен қолданылады.

Кесте 1.

Көрсеткіш	Нәтиже	Түсіндірме
Қатысушылар	40 әйел (30–45 жас)	Созависимді деңгейі жоғары топ

Диагностика әдісі	Уайнхолд сауалнамасы	Созависимді мінез-құлық жоғары деңгейде анықталды
Негізгі әдіс	«Өмірлік тепе-теңдік дөңгелегі»	Өмір салаларының теңсіздігі зерттелді
Жеке қажеттіліктер	Төмен бағаланған	Демалыс, даму, қызығушылықтар еленбейді
Қарым-қатынасқа бағытталу	Өте жоғары	Өмірдің негізгі фокусы — басқа адам
Эмоциялық күй	Шаршау, бос кеңістік, үмітсіздік	«Мен» сезімінің әлсіреуі
Қарым-қатынас моделі	Карпман үшбұрышы	Құрбан–құтқарушы–агрессор рөлдері жиі кездеседі
Отбасылық сценарий	Қайталану бар	Ата-аналық модель әсер етеді
Махаббат түсінігі	Тәуелділікпен байланысты	Эмоционалдық ауырсыну нормаланады

Созависимді қарым-қатынастар тұлғалық шекаралардың бұзылуымен байланысты. Мұндай жағдайда адам өз эмоциясы мен қажеттіліктерін ажырата алмай, оларды сыртқы ықпал арқылы анықтайды. Криттенденнің байланыс теориясы бойынша, ерте қауіпсіз емес бауыр басу эмоционалдық реттелудің бұзылуына әкеліп, тәуелді мінез-құлықты қалыптастырады. Нәтижесінде «жоқ» деп айта алмау, өз қажеттілігін елемеу, шамадан тыс жауапкершілік алу байқалады [6].

Созависимділік көбіне балалық шақтағы эмоционалдық жетіспеушілікпен және дисфункционалды тәрбие стилімен байланысты, бұл ересек кезеңде тұрақсыз қарым-қатынастарды күшейтеді. Түзету үшін КБТ, схемотерапия және тұлғалық шекараларды дамыту тренингтері тиімді. Топтық терапия өзін-өзі тануды күшейтеді, Уайнхолд әдістері автономияны дамытуға бағытталған [7].

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі

1. Социально-психологические предпосылки созависимых отношений [Электронный ресурс]. – URL: https://cyberleninka.ru/article/n/sotsialno-psihologicheskie-predposylki-sozavisimyh-otnosheniy.
2. Связь эмоциональной привязанности к матери и социального поведения подростков [Электронный ресурс]. – URL: https://cyberleninka.ru/article/n/svyaz-emotsionalnoy-privyazannosti-k-materi-i-sotsialnogo-povedeniya-podrostkov.
3. Проблемы созависимости в семейных отношениях [Электронный ресурс]. – URL: https://cyberleninka.ru/article/n/problemy-sozavisimosti-v-semeynyh-otnosheniyah.
4. Электрондық ғылыми мақала [Электронный ресурс]. – URL: https://elibrary.ru/item.asp?id=23012332.
5. Белова К., Кобазова А. Созависимость в семейных отношениях [PDF]. – URL: http://publishing-vak.ru/file/archive-psycology-2023-10/d1-belova-kobazova.pdf.
6. Crittenden P. M. Raising Parents: Attachment, Representation, and Treatment. – Routledge, 2008.
7. Weinhold B., Weinhold J. Breaking Free of the Co-Dependency Trap. – New Harbinger Publications, 2008.

УДК 37.015.3

ЦИФРОВИЗАЦИЯ В ОБРАЗОВАНИИ

Жангабулова Бахытгуль Танатбековна
zhangabullova@gmail.com
Студент гр. УАЯиНК 23-8 “Международный университет Астана”, Астана, Казахстан

Капышева Дильназ Оралбекқызы
kapyshevadilnaz62@gmail.com
Студент гр. УАЯиНК 23-8 “Международный университет Астана”, Астана, Казахстан

Научный руководитель: **Сагалиева Жанар Каукербековна**
к.п.н, доцент, “Международный университет Астана”,
Астана, Казахстан

Аннотация

В этой статье анализируются вызовы, стоящие перед современной психологией образования в условиях цифровой трансформации и социальной неопределенности. Рассматривается феномен “цифрового разлома” как угроза акту опосредствования и становлению субъектности детей школьного возраста. В качестве ключевых ресурсов личности выделяются выносливость, внутренняя мотивация и социально-эмоциональные компетенции. Особое внимание уделяется модели безопасности образовательной среды как необходимому условию сохранения психического здоровья участников образовательного процесса. Предложены траектории развития личности через построение поисковых ситуаций в обучении и достижение цифрового благополучия личности детей школьного возраста.

Ключевые слова: психология образования, цифровая социализация, психологическая безопасность, субъект учения, цифровое благополучие, самоопределение

Центральный вопрос, который ставит перед собой данная работа: как современный человек может сохранить и развить свою субъективность в условиях “эпохи турбулентности” и тотальной цифровизации образовательной среды? Актуальность этой темы продиктована тем, что традиционные модели обучения сегодня сталкиваются с беспрецедентными вызовами — от психологической неопределенности до фундаментальной трансформации способов человеческого общения. В статье будут проанализированы ключевые угрозы, возникающие в цифровом пространстве, выявлены внутренние ресурсы личности, такие как жизнестойкость и стремление к самодетерминации, а также предложены возможные траектории развития, позволяющие превратить ученика из пассивного потребителя информации в активного субъекта собственного образования.

Трансформация образовательной среды: от диалога к алгоритму. При анализе современной ситуации становится заметно, что образование перестает быть просто процессом передачи знаний и превращается в пространство сложной социализации личности. Представляется очевидным, что один из главных вызовов здесь выступает так называемый “цифровой разлом” — ситуация, когда гаджет замещает фигуру взрослого посредника. Из этого следует опасная тенденция: ребенок или студент погружается в виртуальную реальность, минуя акт личного усилия и “опосредования”, который классическая психология считала ядром развития. Вместо живого поиска смыслов цифровая среда часто предлагает готовые алгоритмы поведения. На наш взгляд, это ведет к “сплющиванию” смыслового горизонта, когда действие по шаблону заменяет собой творческое мышление. Исследователь С.А. Смирнов систематизировал основные последствия цифрового разлома, выделив четыре ключевых параметра.

Таблица 1

Основные последствия цифрового разлома в образовании (по С.А. Смирнову)

Параметр	Описание явления	Последствия для развития личности
Сценарный захват	Подчинение зашитому в гаджет алгоритму	Утрата субъектности и инициативы
Событийный сдвиг	Смещение ценностей в пользу виртуального мира	Размывание социальной идентичности
Иллюзия безопасности	Отсутствие риска и физического контакта	Снижение готовности к реальным жизненным трудностям
Виртуальная интериоризация	Подражание цифровым аватарам, а не социальным нормам	Деформация структуры поведения

Дополнительным фактором напряжения выступает академическое выгорание, порождаемое информационной перегрузкой и постоянной включенностью в сеть. Можно предположить, что привычка к ”клиповому” потреблению контента усложняет глубокое освоение текстов и критический анализ информации. В этой связи перед образованием стоит задача не просто внедрить технологии, а создать условия при которых “цифра” станет инструментом, а не диктатором сценариев поведения. Особую опасность также представляет утрата референтности — состояние, при котором участник образовательного процесса перестаёт воспринимать среду как значимую и стремится её покинуть

Личностные ресурсы в ситуации неопределенности. В ответ на внешние вызовы психология образования выделяет ресурсы, позволяющие личности сохранять устойчивость. Важнейшим из них представляется жизнестойкость включающая в себя вовлеченность в жизнь, контроль над событиями и готовность к риску. Логично заключить, что развитие этих качеств позволяет воспринимать стрессовые ситуации не как угрозу, а как возможность для проявления активности. Компоненты жизнестойкости как личностного ресурса наглядно представлены на Рисунке 1.

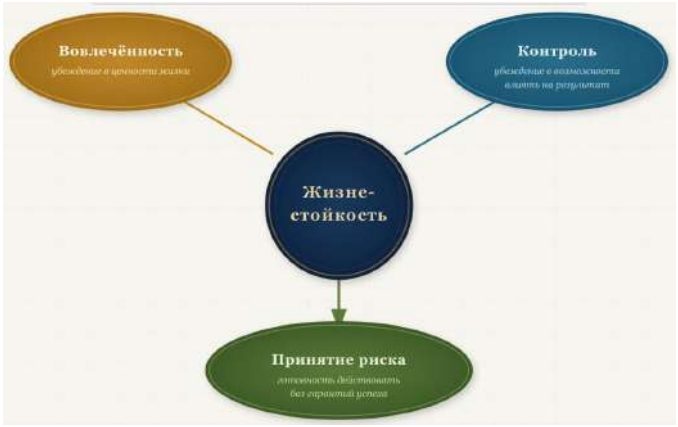

Рисунок 1. Модель компонентов жизнестойкости как личностного ресурса (по Г.Н. Малюченко)

Другим фундаментом развития является потребность в самодетерминации. Согласно этой позиции, психологическое благополучие достижимо только тогда, когда человек чувствует себя инициатором собственных действий (автономия), ощущает свою эффективность (компетентность) и имеет надежные связи с окружающими. При анализе данной темы становится очевидно, что образовательная среда должна не ограничивать, а поддерживать эти врожденные потребности. Если студент видит смысл в учении и чувствует поддержку, его мотивация становится внутренней, что является залогом успешного преодоления любых трудностей.

Психологическая безопасность как основа субъектности. Перечисленные личностные ресурсы не могут раскрыться в условиях тревоги и угрозы- их развитие требует особой среды. Именно поэтому психологическая безопасность образовательного пространства выступает не

дополнительным условием, а фундаментальной основой субъектного развития. Представляется невозможным говорить о развитии личности без обеспечения психологической безопасности среды.

На наш взгляд, безопасность в школе или университете — это не просто отсутствие конфликтов, а состояние, в котором участники защищены от психологического насилия и могут удовлетворить потребность в доверительном общении. Из этого следует, что только в безопасной, «референтной» среде человек способен перейти от реактивного поведения (простого ответа на стимулы) к подлинной субъектности. Следует также отметить феномен утраты референтности: когда участник образовательного процесса перестает воспринимать среду как значимую, он стремится ее покинуть — это один из наиболее тревожных сигналов неблагополучия образовательного пространства.

Основные типы угроз психологической безопасности и соответствующие диагностические индикаторы систематизированы в таблице 2 на основе работ И.А.Баевой

Таблица 2

Угрозы и показатели психологической безопасности в школе

Тип угрозы	Проявления в образовательной среде	Диагностический индикатор
Психологическое насилие	Унижение, высмеивание, угрозы, игнорирование	Индекс защищенности участников
Фрустрация потребностей	Дефицит доверительного общения, отсутствие поддержки	Индекс удовлетворенности средой
Утрата референтности	Желание покинуть школу, отрицание ее ценностей	Интегральный показатель отношения к среде

Траектории развития: к цифровому благополучию и поисковой активности.

В качестве перспективной траектории развития можно выдвинуть идею трансформации обучения в «поисковую ситуацию». Вместо алгоритма «вопрос — готовый ответ» учебный процесс должен состоять из этапов вызова, осмысления, вопрошания и рефлексии.

В такой модели обучающийся становится субъектом, который сам ставит цели и ищет пути их достижения. Конечной целью этой траектории видится достижение цифрового благополучия. Оно представляется как баланс между возможностями онлайн-мира и рисками смешанной реальности

Логично предположить, что формула этого благополучия включает не только владение технологиями (цифровую компетентность), но и умение управлять своим присутствием в медиапространстве, сохраняя при этом свою идентичность и психологическое здоровье.

Рисунок 2. Формула цифрового благополучия личности (по Г.У Солдатовой и С.В Чигарьковой)

Подводя итог анализу, можно сделать вывод, что психология образования сегодня находится в точке перелома. Вызовы цифровизации и социальной неопределенности требуют от личности не просто адаптации, а активного формирования собственных ресурсов — жизнестойкости и субъектности. Из проведенного рассмотрения следует, что ключевым условием развития человека в современной школе остается создание психологически безопасной и поддерживающей среды. Центральный тезис данной работы заключается в том, что технологии не должны заменять собой человеческое усилие и диалог; напротив, их роль — служить «умным инструментом» в руках активного субъекта учения. В конечном счете, траектория развития личности в XXI веке — это путь возвращения человека к самому себе как к главному архитектору собственного смысла и жизненного пути.

Список использованной литературы

1. Prensky M. Digital Natives, Digital Immigrants // On the Horizon. — 2001. — Vol. 9, No. 5. — P. 1–6.
2. Сагалиева Ж.К., М.Д.Есекешова, А.А.Жусупова, Э.Ш.Кочкорбаева // Цифровая педагогика в образовательном пространстве //19.04.2022
3. Солдатова Г.У., Чигарькова С.В., Дренёва А.А. Цифровая компетентность подростков и родителей. — М.: Фонд Развития Интернет, 2013. — 144 с.
4. Maddi S.R. Hardiness: The Courage to Grow from Stresses // Journal of Positive Psychology. — 2006. — Vol. 1, No. 3. — P. 160–168.
5. Леонтьев Д.А., Рассказова Е.И. Тест жизнестойкости. — М.: Смысл, 2006. — 63 с.
6. Deci E.L., Ryan R.M. Self-Determination and Intrinsic Motivation in Human Behavior. — New York: Plenum Press, 1985. — 371 p.
7. Слободчиков В.И., Исаев Е.И. Психология развития человека. — М.: Школьная пресса, 2000. — 416 с.
8. Баева И.А. Психологическая безопасность в образовании. — СПб.: Союз, 2002. — 271 с.
9. Баева И.А., Волкова Е.Н. Психологическая безопасность образовательной среды как ресурс психического здоровья // Психологическая наука и образование. — 2009. — №4. — С. 11–17.
10. Зинченко В.П. Психологические основы педагогики. — М.: Гардарики, 2002. — 431 с.

ӘӨЖ 159.947

СТУДЕНТТЕР АРАСЫНДАҒЫ ПРОКРАСТИНАЦИЯ: ОҚУ ПРОЦЕСІНДЕГІ ПСИХОЛОГИЯЛЫҚ КЕДЕРГІЛЕР

Асылбекова Нұрай Нұрлыбекқызы
nuraiasylbekova@icloud.com
Астана Халықаралық Университеті, 6В03103-Психология білім беру бағдарламасының 3-курс студенті
(Астана, Қазақстан)

Аңдатпа

Қазіргі таңда көбісі жалқаулық пен кейінге қалдыруды (прокрастинция) айыра алмайды немесе шатастырады. Бұл мақалада прокрастинацияның білім беру процесінде студенттерге әсер ететін өзекті психологиялық мәселе ретінде қарастырады. Мақалада–академиялық тапсырмаларды кейінге қалдырудың негізгі себептері, соның ішінде мазасыздық, сәтсіздіктен қорқу, перфекционизм, төмен мотивация және өзін-өзі реттеу дағдыларының жеткіліксіздігі талданады. Онда кейінге қалдырудың студенттердің оқу үлгеріміне, эмоционалдық жағдайына және стресс деңгейіне әсері сипатталады. Уақытты тиімді басқару басқару дағдыларын дамыту, академиялық мотивацияны арттыру және тұрақты өзін-өзі бақылау стратегияларын ұйымдастыру сияқты кейінге қалдыруды азайтудың практикалық жолдарына ерекше назар аударылады.

Түйінді сөздер: прокрастинация, мазасыздық, стресс, академиялық мотивация, оқу үлгерімі, перфекционизм, төмен мотивация, өзін-өзі реттеу.

Қазіргі таңда маңызды заттарды уақытылы орындамай кейінге қалдыру қалыпты, соның салдарынан қажетті ресурстар кез-келген маңызды емес заттарға шығындалады, уақыт тиімді ұйымдастырылмайды, бір істі бастап оны аяғына дейін жеткізу қиынға әкеліп соғуы мүмкін, былай айтқанда өзін - өзі ұйымдастыру қасиеті төмендейді.

Студентке реферат жазу үшін екі апта берілді дейік, бірінші апта: адам «Уақыт әлі көп, ертең бастаймын» деп өзін жұбатады, екінші апта: тақырыпты зерттеудің орнына үй жинап, әлеуметтік желілерге кіріп немесе маңызды емес фильм, сериалдар қарап уақыт өткізеді. Нәтижесінде дедлайн жақындағанда қатты күйзеліс үстінде сапасыз болса да амалсыз аяқтап тапсырады. Бұл прокрастинацияның белгісі болып табылады. Бұл жай ғана жалқаулық немесе уақытты басқара алмау емес, бұл - адамның өз эмоцияларын реттей алмауынан туындайтын психологиялық күй.

Студенттер арасындағы академиялық прокрастинация – студенттің оқу тапсырмаларын орындауды саналы түрде кейінге қалдыруы, бұл көбінесе эмоционалды жайсыздыққа және үлгерімнің төмендеуіне әкеледі. Ғылыми тұрғыда бұған бірнеше факторлар әсер етеді:

- Когнитивті мінез-құлық факторлары: студент тапсырманы «мінсіз» орындай алмаймын деген қорқыныштан қашады. Бұл жерде сәтсіздікке ұшырау қорқынышы (fear of failure) басым болуы мүмкін. Өзін-өзі реттеу төмендігі: когнитивті психологияда прокрастинация импульстарды бақылай алмаудың нәтижесі ретінде қарастырылады. Мысалы: студент ұзақ мерзімді мақсаттан (диплом алу) гөрі қысқа мерзімді ляззатты (демалыс, Tik Tok, Instagram қарау) таңдайды.
- Психоэмоционалды факторлар: мазасыздық (Anxiety): студентте тапсырманың киындығынан немесе үлкен көлемі стресс тудыруы мүмкін. Прокрастинация бұл жерде қорғаныс механизмі ретінде қызмет етеді. Студент «жұмыс жоқ – стресс жоқ» деген принциппен уақытша өзіне тыныштық іздейді. Сонымен қатар, депрессивті күйлер де ықпалын тигізуі мүмкін, энергияның жетіспеушілігі, мотивацияның төмендеуі кез-келген әрекеттерді орындауды қиындатады.

- Сыртқы және әлеуметтік факторлар: академиялық еркіндік**:** мектептегі қатаң бақылаудан кейін жоғары оқу орнындағы еркін график студенттің дедлайндарды дұрыс бағаламауына әкеледі. Қазіргі XXI ғасыр жасанды интеллект, әлеуметтік желілер ғасыры, студенттердің назарын жиі бөліп, уақытты тиімсіз пайдалануға әсер етеді. Ақпараттың шамадан тыс көп болуы және үнемі онлайн байланыста болу қажеттілігі оқу тапсырмаларына толық назар аударуға кедергі келтіреді. Сонымен қатар, қашықтан оқу форматының кең таралуы өзін-өзі бақылау деңгейінің жоғары болуын талап етеді, алайда барлық студенттерде бұл дағды бірдей қалыптаспаған. Нәтижесінде тапсырмаларды кейінге қалдыру әдеті пайда болып, прокрастинацияның дамуына жағдай жасайды.
- Тағы бір маңызды фактор - әлеуметтік орта ықпалы. Құрдастардың мінез-құлқы, оқу мотивациясының төмендігі немесе уақытты тиімсіз өткізу үлгілері студенттің оқу әрекетіне кері әсер етуі мүмкін. Сондықтан прокрастинацияны зерттеу барысында тек жеке тұлғалық ерекшеліктерді ғана емес, сонымен қатар сыртқы әлеуметтік және технологиялық факторларды да ескеру қажет.

Қазіргі уақытта прокрастинацияны зерттейтін зерттеушілер бұл құбылыстың адамның ішкі әлемінің шындығын көрсететіні оның эмоционалдық тәжірибесімен тығыз байланысты екендігін айтады. Эмоциялар адамның қоршаған шындыққа көзқарасын білдіретіндіктен, кейінге қалдыру мазасыздықпен, депрессиямен және стресстік компоненттердің жоғары деңгейімен байланысты болуы таңқаларлық емес. Сонымен қатар, мазасыздықтың әртүрлі көздері болуы мүмкін, соның ішінде сәтсіздіктен қашу, теріс бағалау, қателік жасаудан қорқу, қабілетсіздікті көрсету, күткенді ақтамау, жұмысты идеалдан төмен орындау, тәуелсіздік пен жағдайды бақылаудан айырылудан қорқу, шамадан тыс оқшаулану және табыстан қорқу.[1]

Кейінге қалдырмайтын студенттер арасында ең көп таралған копинг-стратегия - «қайта бағалау». Бұл адамдардың қиын деп санайтын тапсырманы белгіленген мерзімде орындаған кезде оны қайта ойластыруға, одан оң аспектілерді табуға және мәселені жеке өсуге ынталандыру ретінде қарастыруға тырысатынынан байқалады. Кейінге қалдырмайтындардың «жоққа шығару» қорғаныс механизмін қолдануын келесідей түсіндіруге болады: ықтимал мазасыздық тудыратын ақпаратты елемей, оның тапсырманың қиын аспектілерін мойындаудан аулақ болу арқылы олар тапсырманы орындау мүмкін еместігін жоққа шығарады: «Жоқ, мен мұны қазір істеймін» деп тапсырманы уақытында аяқтайды.

Академиялық прокрастинацияны зерттеу бұл әлеуметтік құбылысты зерттеудің аздығына байланысты өте өзекті және оның әртүрлі жастағы мектеп оқушылары, колледж студенттері, әртүрлі мамандықтағы университет студенттері және т.б. арасында таралуын бағалауды талап етеді. Академиялық кейінге қалдырудың нормативтік көрсеткіштерін одан әрі дамыту және жасау да қажет.[2]

А. А. Волочковтың айтуынша, академиялық мотивация - студенттің оқу процесіне деген субъективті көзқарасы. Ол оларға оқу процесін өздерінің жалпы субъективті дүниетанымына біріктіруге және оқудың өмірдегі рөлі мен маңыздылығын анықтауға мүмкіндік береді. Академиялық мотивация студенттің мотивтерін, оқудың әртүрлі элементтеріне эмоциялық реакцияларын және т.б. қамтиды. Студенттің академиялық мотивациясымен теріс байланысты академиялық прокрастинация студенттің мотивациясын бұзады және оқу процесінің эмоциялық тәжірибесіне немесе оқытушылармен қарым-қатынасына кері әсер етеді. Студенттер жеке пәндерді игерудегі және жалпы оқудағы қиындықтарды жеңуге көмектесетін жеке мағыналарын жоғалтады. Екінші жағынан, оқуға деген теріс немесе немқұрайлы көзқарас академиялық прокрастинацияны күшейтеді.[3]

2007 жылы Калгари университетінің американдық зерттеуші-психологы, мотивация және прокрастинация саласындағы танымал спикер П. Стил прокрастинаторларға тән ерекшеліктерді жан-жақты сипаттаған ғылыми жұмыс жариялады.[4]Ғалым төмендегі сипаттарды бөліп көрсетеді:

1. Саналылық деңгейінің төмендігі - бұл жағдайда саналылық тәртіптілік, ұйымдасқандық, нәтижеге бағытталу, зейінді шоғырландыру қабілеттерін қамтиды; дәл осы сипат прокрастинаторды анықтауда ең маңызды көрсеткіштердің бірі болып саналады;

2. Импульсивтілік - адамның көбіне эмоцияларға (көбінесе өте күшті) және сол сәттегі көңіл-күйіне сүйеніп әрекет етуі; импульсивті адамдар, әдетте, қысқа мерзімді жоспарлауға бейім болады, ал әрекеттерінің салдары туралы кейін ойлайды;

3. Жеке тиімділіктің төмендігі - өз мүмкіндіктеріне сенбеу, қойылған мақсаттарға жете алатынына күмәндану;

4. Төмен өзін-өзі бағалау - өз маңыздылығын төмендету, өзінің мүмкіндіктерін шын мәніндегі деңгейінен төмен бағалау; істерді үнемі кейінге қалдыру көбінесе тапсырмаларды соңғы сәтте орындауға әкеледі, бұл сәтсіздікке ұшыратуы мүмкін, нәтижесінде адамда кінә сезімі, өз күшіне сенімсіздік пайда болады;

5. Невротикалық күй - жағымсыз эмоцияларды жиі бастан кешіруге және психологиялық дағдарыстарға бейімділік; бұл сипат әрқашан негізгі фактор ретінде қарастырылмайды, алайда кей жағдайларда невротизм кейінге қалдыру синдромының дамуына әсер етуі мүмкін;

6. Күшті әсерлерге ұмтылу - прокрастинаторлар үшін маңызды мәселе, өйткені олар өмірінде қызығушылықтың жеткіліксіздігін және зерігудің басым екенін сезінеді; соның салдарынан олар ұзақ әрі бірсарынды жұмыстың орнына жеңіл әрі көңілді уақыт өткізу тәсілдерін таңдайды;

7. Келісімпаздықтың төмен деңгейі - кейбір жағдайларда прокрастинация басшылықтан немесе сыртқы талаптардан берілген тапсырмаларға қарсылық білдірудің бір түрі болуы мүмкін; яғни бұл бағынғысы келмеудің немесе ішкі қарсылықтың көрінісі ретінде байқалады. [5]

П.Стилдің зерттеулері прокрастинаторлардың мінез-құлқына тән бірнеше негізгі ерекшелікті анықтады. Оларға атап өткендей саналылық, импульсивтілік, жеке тиімділіктің төмендігі, өзін-өзі бағалаудың төмендігі, невротикалық бейімділік, күшті әсерлерге ұмтылу және келісімпаздықтың төмендігі жатады. Бұл сипаттар прокрастинацияның көп компонентті табиғатын көрсетеді, яғни оның пайда болуы тек уақытты дұрыс жоспарламауға ғана емес, сонымен бірге тұлғаның эмоционалдық, когнитивтік және әлеуметтік ерекшеліктеріне де байланысты екенін дәлелдейді.[6]

2005 ж. А. Х. К. Чу және Дж. Н. Чой прокрастинацияның жағымды жақтарын табуға тырысып, белсенді прокрастинаторларды енжар прокрастинаторлардан ажыратуды ұсынды. Енжар прокрастинаторлар үшін шешімдерді жедел қабылдай алмау салдарынан белгіленген тапсырмаларды орындау мерзімінің бұзылуы қалыпты құбылыс. Ал белсенді прокрастинаторлар керісінше қарқынды жұмыс істеуге қабілетті, сондықтан кейбір тапсырмаларды орындауды кейінге қалдырады. Жұмысты орындау мерзімі жақындағанда, олар эмоционалдық қысым мен жаңа энергияның ағынын сезініп, саналы түрде кейінге қалдырылған тапсырманы уақытылы орындау үшін барлық қажетті ресурстарды пайдаланады. Дж. Р. Феррари прокрастинаторлар түрлерінің типологиясын келтіріп, бүгінгі таңда пікірталасқа арқау болған «оятушы прокрастинация» ұғымын енгізді. Бұл ұғым маңызды істерді саналы түрде кейінге қалдыру және оларды күйзеліс жағдайында қысқа мерзімде орындау, сондай-ақ бұдан өткір сезімдер алу арқылы қол жеткізілген табыс екенін білдіреді.[7]

Н. Фьоре өзінің «Прокрастинациядан құтылудың оңай жолы» атты кітабында прокрастинацияны мәселелердің себебі ретінде емес, қателесуден қорқу, төмен өзін-өзі бағалау, перфекционизм және т.б. сияқты басқа қиындықтардан арылудың оңай жолы ретінде анықтайды..[8]

Сонымен, прокрастинация жай еріншектік емес, эмоцияларды реттей алмаудан туындайтын психологиялық құбылыс. Ол студенттердің тапсырмаларды кешіктіруіне, үлгерімнің төмендеуіне және стресстің артуына әкеледі. Негізгі себептері ретінде мінсіздік, сәтсіздіктен қорқу және өзін-өзі реттеу төмендігінатап өтуге болады.

Қорытындылай келе, прокрастинация студенттің ішкі мазасыздығы мен эмоционалдық реттеу қабілетінің төмендігінен туындайтын күрделі психологиялық құбылыс екенін көреміз. Зерттеулер көрсеткендей, академиялық тапсырмаларды кейінге қалдыру студенттердің оқу үлгеріміне ғана емес, олардың өзін-өзі бағалауы мен психологиялық саулығына да айтарлықтай нұқсан келтіреді. Перфекционизм, сәтсіздіктен қорқу және импульсивтілік

сияқты факторлар бұл процесті тереңдетіп, студенттің оқуға деген мотивациясын тежейді. Сонымен қатар, қазіргі цифрлық дәуірдегі ақпараттық ағын мен гаджеттерге тәуелділік бұл мәселенің өзектілігін одан ары арттырып отыр.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:

1. И.Н.Кормачева, Н.М.Клепикова, НГПУ, Новосибирск. СИСТЕМНАЯ ПСИХОЛОГИЯ СОЦИОЛОГИЯ, 2019, №4 (32)
2. АКАДЕМИЧЕСКАЯ ПРОКРАСТИНАЦИЯ КАК ПРОЯВЛЕНИЕ ЗАЩИТНО-СОВЛАДАЮЩЕГО ПОВЕДЕНИЯ У СТУДЕНТОВ, Е.П.Ивутина.., .Е.С Шуракова.,2013.
3. АКАДЕМИЧЕСКАЯ ПРОКРАСТИНАЦИЯ КАК ПРОЯВЛЕНИЕ ЗАЩИТНО-СОВЛАДАЮЩЕГО ПОВДЕНИЯ У СТУДЕНТОВ,Е.П.Ивутина.,Е.С. Шуракова.,2013.
4. Psychological Bulletin 2007,133, No,1,65-94. The Nature of Procrastination: A Meta-Analytic and Theoretical Review of Quintessential Self-R
5. Прокрастинатор: как понять, что это именно вы?
6. В.С.Карнилова, вестник магистратуры, 2019, №9-2 (96) Прокрастинация как психологическая проблема студентов
7. Фьоре Н. Легкий способ перестать откладывать дела на потом. – Манн, Иванов и Фербер, 2013 – 288с
8. В.С.Карнилова, вестник магистратуры, 2019, №9-2 (96) Прокрастинация как психологическая проблема студентов

VI. ҚАЗІРГІ БІЛІМ САЛАСЫНДАҒЫ ӨЗГЕРІСТЕР ЖАҒДАЙЫНДАҒЫ БАСТАУЫШ БІЛІМ БЕРУ

НАЧАЛЬНОЕ ОБРАЗОВАНИЕ В УСЛОВИЯХ СОВРЕМЕННЫХ ИЗМЕНЕНИЙ В СФЕРЕ ОБРАЗОВАНИЯ

PRIMARY EDUCATION IN THE CONTEXT OF CONTEMPORARY CHANGES IN THE EDUCATION SECTOR

IMPROVEMENT OF MOTHER TONGUE EDUCATION IN PRIMARY GRADES BASED ON A COMPETENCY-BASED APPROACH IN THE CONTEXT OF MODERN SOCIAL CHANGES

Muminova Umida Qarshiyevna
umuminova622@gmail.com
Republic of Uzbekistan, Surkhandarya Region
Termez State Pedagogical Institute
Acting Associate Professor, PhD (Philology)

Annotation

This article provides a scientific-theoretical and practical analysis of improving mother tongue education in primary grades based on a competency-based approach in the context of modern social changes. Today's processes of globalization, digitalization, and the rapid growth of information flows impose new demands on the education system. In particular, at the primary education level, it has become essential to develop not only students' knowledge but also their practical skills and competencies. The article revises the content of mother tongue education through a competency-based approach and highlights effective methods for developing linguistic and communicative competencies. Furthermore, the role of interactive methods, modern pedagogical technologies, and innovative approaches in the educational process is substantiated. As a result of the research, methodological recommendations for improving mother tongue education in primary grades have been developed.

Keywords: primary education, mother tongue education, competency-based approach, linguistic competence, communicative competence, interactive methods, pedagogical technologies, quality of education.

Аннотация

В данной статье представлен научно-теоретический и практический анализ совершенствования обучения родному языку в начальных классах на основе компетентностного подхода в условиях современных социальных изменений. Современные процессы глобализации, цифровизации и стремительного роста информационных потоков предъявляют новые требования к системе образования. В частности, на уровне начального образования становится необходимым формирование не только знаний учащихся, но и их практических навыков и компетенций. В статье пересматривается содержание обучения родному языку с позиций компетентностного подхода и раскрываются эффективные методы формирования лингвистических и коммуникативных компетенций. Кроме того, обоснована роль интерактивных методов, современных педагогических технологий и инновационных подходов в образовательном процессе. В результате исследования разработаны методические рекомендации по совершенствованию обучения родному языку в начальных классах.

Ключевые слова: начальное образование, обучение родному языку, компетентностный подход, лингвистическая компетенция, коммуникативная компетенция, интерактивные методы, педагогические технологии, качество образования.

Contemporary societal development necessitates a reconsideration of approaches across all levels of the education system. Rapid advancements in information technologies, the expansion of global integration, and ongoing social transformations have revealed the limitations of traditional knowledge-based models of education. In this regard, the competency-based approach has become one of the leading directions in modern pedagogy [1]. Primary education represents a particularly significant stage in the formation of an individual's personality. It is during this period that learners' speech abilities, cognitive processes, and communicative skills are actively developed. Within this context, the mother tongue subject occupies a central place, as it provides the basis for thinking, communication, and the acquisition of knowledge [2]. At the same time, current educational practice shows that teaching is still often carried out within a traditional framework focused mainly on the transmission of knowledge. Such an approach does not sufficiently support the development of students' independent thinking, analytical abilities, and active speech. Therefore, organizing mother tongue education on the basis of a competency-oriented model is regarded as an important pedagogical and scientific task [3]. The main objective of this study is to identify the theoretical and practical foundations for enhancing mother tongue education in primary grades through the application of a competency-based approach in the context of modern social changes. This approach extends beyond the simple acquisition of knowledge, skills, and abilities, aiming instead to develop learners' capacity to make independent decisions, solve real-life problems, and communicate effectively. In competency-based education, learning outcomes are evaluated not only in terms of what students know, but also in terms of what they are able to do in practical situations. In this regard, the integrated development of communicative, linguistic, and sociolinguistic competencies becomes especially important in primary education. Communicative competence enables students to express their ideas clearly, coherently, and appropriately in both oral and written forms. Linguistic competence ensures the correct use of language units and adherence to grammatical norms. Sociolinguistic competence, in turn, allows learners to select language forms appropriate to specific communicative contexts and to follow accepted norms of interaction. Furthermore, the modern educational environment requires the active use of innovative pedagogical technologies. Interactive methods, problem-based learning, project-based instruction, and digital educational tools play a crucial role in the practical implementation of competency-based education. These approaches increase students' involvement in the learning process, stimulate independent thinking, and create opportunities for applying knowledge in real-life contexts. In addition, special attention should be given to the development of students' critical and creative thinking through text-based activities such as analysis, retelling, and creative writing tasks. Such activities not only enhance language competence but also contribute to the overall intellectual development of learners. As a result, organizing mother tongue education within a competency-based framework supports the formation of individuals who are capable of independent thinking, effective communication, and appropriate decision-making in various life situations.

This research employed a comprehensive set of scientific methods to explore the improvement of mother tongue education through a competency-based approach. The methods of analysis and synthesis were used to examine and generalize theoretical sources, as well as pedagogical and methodological literature related to the topic. This allowed for the identification of the conceptual foundations of the study and the systematization of existing scientific perspectives. In addition, a comparative approach was applied to distinguish between traditional teaching methods and competency-oriented instruction. This made it possible to evaluate their effectiveness within the primary education system and to identify their respective strengths and limitations. An important role in the research was played by pedagogical observation, which enabled the direct study of classroom practices, including teaching strategies and students' learning activities. Through this method, the current state of mother tongue education and its existing challenges were identified. To gain deeper

insight into teachers' professional practices, survey and interview methods were also employed. These tools helped to assess teachers' attitudes toward the competency-based approach, their use of interactive methods, and the difficulties they encounter during the teaching process. The practical component of the research was carried out through experimental work. In this stage, the effectiveness of interactive teaching methods and modern pedagogical technologies was tested in primary school classrooms. The results of this experiment provided a basis for developing scientifically grounded methodological recommendations aimed at improving the quality of mother tongue education. The study is based on the principles of competency-based education, learner-centered instruction, and the application of modern pedagogical technologies [4]. The findings of the research demonstrate that the implementation of a competency-based approach in primary education significantly enhances learning outcomes. In particular, students who were taught using interactive methods and innovative technologies showed noticeable progress in speech development, independent thinking, and communicative competence compared to those taught through traditional approaches. Furthermore, it was observed that competency-oriented lessons contribute to the development of students' ability to apply knowledge in practice, make independent decisions, and express their ideas confidently. This indicates that learning becomes more meaningful and closely connected to real-life situations [5]. The use of interactive techniques – such as brainstorming, clustering, role-playing, and group discussions – was found to increase students' motivation and engagement. These methods encourage learners to participate actively in the educational process and support the development of skills such as reasoning, argumentation, and defending their viewpoints, which are essential components of communicative competence [6]. The study also revealed that the professional readiness of teachers plays a crucial role in the successful implementation of a competency-based approach. Effective teaching requires not only strong subject knowledge but also the ability to integrate modern pedagogical technologies into classroom practice [7]. In addition, the results indicate that an integrative approach to teaching language components is particularly effective. Presenting phonetics, vocabulary, and grammar in a connected and meaningful way contributes to the holistic development of students' communicative abilities.

Overall, the research confirms that organizing mother tongue education in primary classes on a competency-based basis positively influences not only students' knowledge acquisition but also their functional literacy, critical thinking, and communication skills.

The results of the study are consistent with contemporary pedagogical research and further confirm the significance of the competency-based approach in modern education systems. Current educational paradigms emphasize not only the transmission of knowledge but also the development of learners' ability to think independently, solve problems, and apply acquired knowledge in practical contexts [8]. The findings of this research support this perspective. The analysis showed that lessons organized within a competency-based framework encourage students to become active participants in the learning process. Learners demonstrate greater engagement, express their ideas more freely, and take responsibility for their own learning. This approach corresponds to the principles of constructivist pedagogy, according to which knowledge is actively constructed by learners rather than passively received [9]. The study also highlights the growing importance of the mother tongue subject in primary education. It is through this subject that students develop essential skills such as thinking, communication, and social interaction. Therefore, integrating a competency-based approach into mother tongue instruction is a key factor in enhancing the overall quality of education [10]. At the same time, several challenges were identified during the research process. In particular, some teachers lack sufficient experience in applying modern pedagogical technologies and interactive teaching methods. This limitation affects the effective implementation of competency-based instruction. In addition, the недостаточность (insufficiency) of methodological support materials remains a significant issue [11]. To overcome these challenges, it is necessary to strengthen teachers' professional development, improve access to up-to-date methodological resources, and promote the integration of innovative technologies into classroom practice. Special attention should be given to designing learning activities that are closely connected to real-life situations and that stimulate students' active thinking and problem-solving abilities. Overall, the findings of this study demonstrate

that improving mother tongue education in primary grades through a competency-based approach is essential not only from a theoretical standpoint but also in practical terms. This approach contributes to the modernization of the education system and ensures its alignment with contemporary educational requirements.

A thorough analysis of the research findings revealed that the competency-based approach is not only an effective but also a necessary pedagogical mechanism in organizing mother tongue education in primary classes. During the experimental work, along with students' level of knowledge acquisition, their speech, communicative, and cognitive development indicators were also examined. The results showed that in lessons organized on the basis of a competency-based approach, students' level of activity increases significantly. They transform from passive listeners into active participants. This is especially important for younger learners, for whom active engagement leads to more effective learning. Moreover, students began to develop metacognitive skills. That is, they started to understand their own learning processes, analyze their mistakes, and strive to manage their learning activities independently. This is considered an important requirement of modern education. The analysis also showed that in lessons conducted on the basis of an integrative approach, all components of language are studied in an interconnected manner; therefore, knowledge is formed not in a fragmented but in a systematic way. This ensures stability in students' speech activity. It was also observed that students' creative thinking abilities developed. Through free writing tasks, discussions, and role-playing activities, they attempted to express their ideas in unconventional ways, which positively influences their personal development. A thorough analysis of the research results revealed that the competency-based approach is not only effective but also a necessary pedagogical mechanism in organizing mother tongue education in primary classes. During the experimental work, along with students' level of knowledge acquisition, their speech, communicative, and cognitive development indicators were also examined. The results showed that in lessons organized on the basis of a competency-based approach, students' level of activity increases significantly. They transform from passive listeners into active participants. This is especially important for younger learners, as active participation makes the learning process more effective for them. Moreover, students began to develop metacognitive skills. That is, they started to understand their own learning processes, analyze their mistakes, and strive to manage their learning activities independently. This is considered an essential requirement of modern education. The analysis further indicated that in lessons based on an integrative approach, all components of language are taught in relation to one another; therefore, knowledge is formed systematically rather than in a fragmented way. This ensures stability in students' speech activity. In addition, it was observed that students' creative thinking abilities improved. Through free writing tasks, discussions, and role-playing activities, they attempted to express their ideas in original and unconventional ways, which has a positive impact on their personal development.

Based on the research findings, the developed recommendations can be systematized as follows. First of all, it is necessary to update the didactic approach. Lessons should move away from a reproductive (memorization-based) method and be organized in a productive (creative and practice-oriented) format. Secondly, it is important to diversify learning tasks. That is, tasks should be designed at different levels, taking into account students' individual abilities. This ensures differentiated instruction. Thirdly, it is recommended to introduce integrated lessons. By linking the mother tongue subject with other disciplines (such as reading literacy and environmental studies), students' knowledge can be strengthened more effectively. Fourthly, it is necessary to develop pedagogical reflection. After each lesson, the teacher should analyze their own activity and identify strengths and weaknesses. Fifthly, it is important to accelerate digital transformation processes in education. The use of electronic platforms, interactive tests, and multimedia tools enhances the effectiveness of teaching. In addition, to effectively implement these practical recommendations, it is necessary to improve the assessment system. In particular, it is advisable to combine formative assessment (assessment during the learning process) and summative assessment (evaluation of final outcomes) rather than relying solely on traditional assessment methods. This approach allows for evaluating not only students' knowledge level but also their competencies, including practical

performance, thinking skills, and communicative abilities. At the same time, involving students in self-assessment and peer assessment processes increases their responsibility and develops reflective thinking. As a result, the educational process becomes more transparent, fair, and effective.

In summary, the findings of this research demonstrate that, within the framework of contemporary socio-economic development and ongoing digital transformation, the application of a competency-based approach in primary mother tongue education is becoming increasingly essential. This approach not only modernizes the content of education but also enhances the effectiveness of the teaching and learning process while preparing students to meet the real demands of modern society. The study confirms that competency-oriented instruction contributes not only to the growth of students' knowledge but also to the development of their communicative skills, independent thinking, and active participation in learning. Lessons designed through interactive techniques, problem-solving activities, and integrative strategies encourage learners to become active constructors of knowledge rather than passive recipients. Moreover, the integration of linguistic and methodological components plays a key role in developing functional literacy. Teaching language elements in an interconnected and meaningful way allows students to acquire stable communicative skills and apply them effectively in real-life contexts. Another important outcome of the research is the recognition of the teacher's professional competence as a decisive factor in educational quality. A modern teacher is expected not only to possess strong subject knowledge but also to implement innovative teaching methods and create a learner-centered classroom environment. Therefore, continuous professional development and methodological support for teachers remain critical priorities. Overall, the competency-based approach ensures the practical application of knowledge, strengthens problem-solving abilities, enhances communication skills, and improves learning outcomes. Consequently, its implementation in primary education serves as a key mechanism for aligning the education system with international standards and fostering well-rounded, competent individuals. Future studies in this field should focus on integrating competency-based education with digital technologies, designing innovative instructional models, and developing new assessment frameworks that reflect modern educational needs.

References

1. Karimov I.A. Yuksak ma'naviyat – yengilmas kuch. – Toshkent: Ma'naviyat, 2008. – 176 b.
2. Ziyomuhamedov B., Abdullayeva M. Pedagogika. – Toshkent: O'qituvchi, 2015. – 320 b.
3. Mahmudov N. Ona tili o'qitish metodikasi. – Toshkent, 2018. – 240 b.
4. Tolipov O'., Usmonboyeva M. Pedagogik texnologiyalar. – Toshkent, 2017. – 300 b.
5. Egamberdiyev A. Ta'limda kompetensiyaviy yondashuv. – Toshkent, 2019. – 220 b.
6. Nurmonov A. Lingvistika asoslari. – Toshkent, 2016. – 280 b.
7. Shukurova M. Zamonaviy pedagogik texnologiyalar. – Toshkent, 2020. – 256 b.
8. Hymes D. On Communicative Competence // Sociolinguistics / Ed. J.B. Pride, J. Holmes. – Harmondsworth: Penguin, 1972. – P. 269–293.
9. Richards J.C., Rodgers T.S. Approaches and Methods in Language Teaching. – Cambridge: Cambridge University Press, 2001. – 270 p.
10. Brown H.D. Principles of Language Learning and Teaching. – New York: Pearson Education, 2007. – 410 p.
11. Vygotsky L.S. Thought and Language. – Cambridge: MIT Press, 1986. – 287 p.

ӘОЖ 373.3

БАСТАУЫШ БІЛІМ БЕРУДЕГІ КІРІКТІРІЛГЕН ОҚЫТУ: ЖҮСІПБЕК АЙМАУЫТОВТЫҢ ДИДАКТИКАЛЫҚ ИДЕЯЛАРЫНЫҢ САБАҚТАСТЫҒЫ

Байтенова Каламкас Кидырбековна
kalamkas2050@gmail.com
8D01301 – Бастауышта оқыту педагогикасы мен әдістемесі бағдарламасы,
1-курс докторанты, Абай атындағы ҚазҰПУ, Алматы, Қазақстан

Аңдатпа

Мақалада қазақ ағартушысы, психолог-ғалым Ж. Аймауытовтың педагогикалық мұрасындағы кіріктірілген оқыту (комплекстік жүйе) парадигмасының теориялық-әдіснамалық негіздері зерделенеді. Автордың «Комплекспен оқыту жолдары» (1929) еңбегіндегі пәнаралық синтез, атап айтқанда ана тілі, тарих және география пәндерін біртұтас мазмұнда ұйымдастыру идеялары қазіргі білім беру контекстінде қайта жаңғыртылады. Зерттеудің басты назары – Ж. Аймауытовтың «пән жүйесі» мен «комплекстік жүйе» туралы дидактикалық тұжырымдамаларын пайдалана отырып, бастауыш сынып оқушыларының мәтінмен жұмыс істеу дағдыларын қалыптастырудың ғылыми модельдерін негіздеуге бағытталған. Ғалым ұсынған «Жаратылыс – Еңбек – Қоғам» үштік концепциясы мәтінді мазмұндық тұрғыдан кіріктірудің басты құралы ретінде айқындалады. Мақаланың нәтижесінде бастауыш мектепте оқушылардың танымдық белсенділігі мен функционалдық сауаттылығын арттыруда тарихи педагогикалық мұраны тиімді қолдануға мүмкіндік береді.

Түйінді сөздер: комплекспен оқыту жүйесі, интеграция, Ж. Аймауытов, мәтінмен жұмыс дағды, бастауыш білім беру, функционалдық сауаттылық.

Annotation

This article offers a critical examination of the theoretical and methodological frameworks underpinning the integrated instructional paradigm found in the pedagogical legacy of Zhusipbek Aimauytov, an eminent Kazakh scholar and psychologist. Drawing upon the interdisciplinary tenets laid out in his landmark 1929 treatise, *"Ways of Teaching via Complexes,"* this study seeks to re-evaluate the convergence of native language, history, and geography, positioning it as an early precursor to what we now define as transdisciplinary education. The investigation delves specifically into the tension between Aimauytov's pedagogical dichotomy – contrasting traditional "subject-centered" methods with "complex-integrated" systems – and its implications for cultivating text-processing competencies within modern primary schooling. At the heart of this analysis lies the practical application of Aimauytov's tripartite model – "Nature, Labor, and Society" – viewed here as a vital mechanism for the cognitive and thematic synthesis of educational materials. Ultimately, the paper contends that reclaiming these historical pedagogical insights offers a sophisticated pathway for enhancing functional literacy. By doing so, it effectively bridges the long-standing divide between classical Kazakh educational thought and the demands of today's competency-based curricula.

Keywords: complex instructional system, integration, Zhusipbek Aimauytov, text-processing competencies, primary education, functional literacy.

Қазақ педагогикасында «кіріктірілген оқыту» және «функционалды сауаттылықты» дамытудың бастауы XX ғасырдың бас кезеңіне сәйкес келеді. Қазақ ағартушысы Жүсіпбек Аймауытовтың педагогикалық мұрасын зерттей келе, оның ұсынған «Комплекспен оқыту» жаңа программның арқауы кіріктірілген оқыту болғанына көз жеткізе аламыз. Бұл еңбекті қазіргі заманғы интеграциялық оқыту және кіріктірілген тәсіл тұрғысынан қайта қарап, идеяларын жүзеге асыру бүгінгі таңда өзекті мәселелердің бірі болып табылады. Өйткені Ж. Аймауытов «кіріктірілген оқытуды» ғылыми негіздеп, ұлттық діл мен танымға бейімдеген қазақтың тұңғыш ағартушыларының бірегейі. Ғалым 1929 жылы жарық көрген «Комплекспен

оқыту жолдары» атты еңбегінде жаңа программ мазмұнының «комплекс» ретінде беруді егжей-тегжейлі қарастырады.

Комплекспен оқытудағы негізгі ұстаным: «Балаға керекті білімді беріп, бірдеңені істеуге үйретіп, өмірге, заманға араластыру. Заман тұрмысын, құбылысын бір-біріне байланысқан, қалай туған, өсіп, өңдеп, қозғалған, өзгерген еңбектің шаруашылыққа негізделген түрін де зерттейді, тұрмыс құбылыстарын, өмір қиқымдарын жеке-жеке алмай, түйдегімен өрбіген тұтас түрінде де алып қарайды. Бірінің қатынасы, әсері зерттеледі. Бұл комплекс (диалогтік) әдісі.» деп түсіндіреді [1, 11-б.]. Комплексті (интеграцияны) «әдіс» (метод) немесе «жүйе» (система) ретінде қарастырудың аражігін ашып көрсеткен. Ғалым бұл терминологиялық таласты жай ғана «даукестік» емес, бастауыш білім берудің мазмұндық деңгейін анықтайтын ғылыми принцип екенін дәлелдеген.

Комплекстік (кіріктіру) тәсілдің мәні мен қажеттілігі

«Комплекспен оқыту жолдары» еңбегінің алғашқы беттерінде-ақ «пән жүйесі» (предметная система) мен «комплекс жүйесінің» (интегрированная система) айырмашылығын ашып көрсетеді.

Комплекс – жүйе ретінде: ғалым комплексті пән жүйесіне балама ретінде ұсыналытын білім берудің жаңа дизайны ретінде қарастырған. Пәндердің (ана тілі, жағрапия, тарих, есеп) шекарасын жойып, оларды біртұтас мазмұнға біріктіру арқылы жаңа құрылымдық жоба ұсынған. Бұл жоба қарапайым оқыту әдісі ғана емес, білім берудің жаңаша жүйелі моделі болып табылады. Комплекспен оқыту тақырыптар арқылы жүзеге асырылған. Бұл туралы «*Кітапта ең басты тақырыптар қазақтың ең басты кәсіптері (мал бағу, егін салу) мұнда толық айтылады… Мұндағы кей тақырыптарды тақырыпша есебінде түсіну керек. Біздің тақырыптармызы бір, екі жұмалық болып жасалған. Білім ордасының тақырыптары 3, 4, 5 жұмалық, мұндағы тақырыптар Программадағы тақырыптардың тарауы (тақырыптары) деп қарау керек.» деп пайымдайды*. [1, 9-б.] Ж. Аймауытовтің идеясы негізінде қазіргі жаңартылған оқу бағдарламасында белгіленген «Ортақ тақырыптар» кіріктірудің құралы ретінде қарастырылды. Комплекспен оқыту арқылы білімді жекеленген пәндерге бөліп (дискретті) берудің орнына өмірмен, тұрмыспен байланыстырып «тұтас білім» беру идеясын ұсынған ғалым пәндердің жеке-жеке оқытылуын білімнің бөлшектенуі деп санап, оны баланың табиғи қабылдау ерекшелігіне қайшы деп есептейді. Себебі «Бала нәрсені тұтас түрінде, іске пайдалы жағынан қарап ұғып біледі» [1, 23-б.]. Осы тұжырымды бастауыш сынып оқушыларының мәтінмен жұмыс істеу барысында мәтінді жай ғана грамматикалық немесе тақырыптық бірлік емес, дүниенің тұтас бейнесі ретінде қабылдау қажеттігін негіздейді. Комплекс жүйесінде білім «бір арнамен ағып, айқасып, араласып» беріледі, бұл мәтінді интерпретациялаудың кіріктірілген деңгейін көрсетеді.

Кіріктірудің антропологиялық негізі: «Жаратылыс → Еңбек → Қоғам» концепциясы

Жүсіпбек Аймауытов жаңа бағдарламада білім беру мазмұнын кіріктіруді адамның өмір сүру заңдылықтарымен байланыстырады. Ол кіріктірудің әдістемелік тірегі ретінде адам тіршілігінің үш негізгі компонентін ұсынады. Яғни «Жаратылыс → Еңбек → Қоғам» үштігі. Ғалымның пайымдауы бойынша, бұл үш элемент біртұтас антропологиялық жүйені құрайды: «*Адамға тіршілік етуде еңбек, жаратылыс, қоғам керек екен, бұл үшеуінсіз адамның күні жоқ... Бұл үшеуін бірінен бірін бөліп алуға болмайды, бірімен бірі астасулы, айқасулы, қайнасулы, ендеше жаңа программ бірегей екен»* [1, 9-б.] Білім беру жасанды пәндік шегараларға емес, табиғи өмірлік циклге негізделуі тиіс. Себебі, «жаратылыс» (табиғат) – барлық ресурстар мен адамның өмір сүру ортасы, зерттеу нысаны. Білім беруде бқл компонент қоршаған ортаны тану, табиғат құбылыстарын бақылау және тұжырым жасау, ақпараттық база жинақтау кезеңін сипаттайды. «Еңбек» – жаратылыс (табиғат) байлығы пен адамның физикалық-интеллектуалдық күшін байланыстырушы дәнекер. Еңбек – білімді тәжірибеге айналдыратын, мақсатты әрекет ету үдерісі. Ал «қоғам» – адамдардың еңбек қызметінің нәтижесінде қалыптасқан әлеуметтік орта. Осы ортада білімнің коммуникативтік, рухани және қоғамдық мәні ашылады. Ж. Аймауытовтың бұл концепциясы — қазіргі

бастауыш білім берудегі «кіріктірілген білім беру бағдарламаларының» (integrated curriculum) ғылыми моделі. Оның «астасулы, айқасулы, қайнасулы» деген сипаттамасы білімнің біртұтастығын, ал мәтіннің сол білімді тасымалдаушы негізгі құрал екенін айғақтайды. Ж. Аймауытовтың пікірінше, пән жүйесі баланың басын «керекті-керексіз көп сөздермен тығындап, миқата қылады». Ал комплекс жүйесіндегі материалдарды сұрыптау принципі:

- Еңбек пен жаратылысқа қатысы бар;
- Қоғамдық өмірге қатысы бар;
- Тіршілікке тікелей қажетті мағлұматтар.

Тілдік білім — пәнаралық интеграцияның іргетасы

Ж. Аймауытов білім беру процесінің нәтижелілігін тікелей ана тілін меңгеру сапасымен байланыстырады. Ол ана тілін жай ғана оқу пәні емес, барлық ғылымдарды игерудің «кілті» әрі құралы ретінде қарастырды. Ол «Ана тілін жақсы меңгере алмай тұрып, өзге пәндерді түсіну мүмкін емес» деген тұжырымы – бүгінгі таңдағы *Content and Language Integrated Learning (CLIL)*, яғни мазмұн мен тілді кіріктіріп оқыту әдістемесінің алғашқы негіздемесі іспеттес [2, 220-б.]. Тіл – ұлттың «рухани айнасы» ретінде оқушының әлем бейнесін қалыптастыруда басты рөл атқарады. Ана тілі мәтіндері арқылы басқа пәндердің мазмұнын меңгерту – бұл Аймауытовша «комплекс жүйесі» деп санауға болады. Тіл – таным құралы функциясын толыққанды атқарады. Осы тұста оқушының мәтінмен жұмыс істеу дағдысы – барлық пәндерді біріктіруші «алтын арқау» болып табылады.

✓ Интеграция – «диалогтық әдіс» ретінде қарастырылғанда, мәтінмен жұмыс істеуде оқушының автормен, кейіпкермен және мұғаліммен белсенді коммуникацияға түсуіне мүмкіндік береді.

✓ Мәтін таңдау принципі мәтіндердің балаға таныс ортадан (ауыл, шаруашылық, табиғат) басталып, біртіндеп күрделенуі (эволюциялық принцип) қажеттігі айқындалады.

✓ Көрнекілік пен сезімді ұштастыру мәтінді жалаң оқытпай, оны «өнерпаздық қабілетпен» (сурет салу, әуенмен ұштастыру) кіріктіру баланың мәтінді тереңірек сезінуіне жағдай жасайды.

Мәтінді қабылдаудың когнитивтік шарттары. Бастауыш сыныптағы мәтіндерді тек «оқулықтағы мәтін» емес, өмірлік ситуациялардың (контекст) жиынтығы ретінде қарастыруға негіз болады. «Жаратылыс → Еңбек → Қоғам» үштік одағы бастауыш сынып оқушысының мәтінді қабылдау деңгейін анықтауға мүмкіндік береді. Кіріктіру тәсілі негізінде мәтінмен жұмыс істеу алгоритмін жүйелеу жолы:

- Деректік деңгей (Жаратылыс): мәтіндегі фактілерді, табиғат пен қоршаған орта туралы мәліметтерді тану. Нақты деректерді табу және алу дағдысын қамтиды.
- Практикалық деңгей (Еңбек): мәтіндегі ақпаратты іс-әрекетке (тәжірибеге, логикалық тапсырмаға) айналдыру, оның пайдасын түсіну. Қарапайым тұжырым жасау, интерпретациялау, білімді біріктіруді көздейді.
- Әлеуметтік-құндылық деңгей (Қоғам): мәтіннің тәрбиелік мәнін, қоғамдық маңызын және адамдар арасындағы қатынасты реттеуші рөлін ұғыну. Мысалы, табиғат туралы мәтінді оқи отырып, оның әлеуметтік маңызын талдау. Мәтін мазмұнын сыни бағалау, алған білімін өмірлік жағдаяттарда қолдануға машықтандыру болып табылады.

Ж. Аймауытовтың бұл еңбегі мәтінді «түйдек зерттеуге» ғылыми негіз бола алады. Бастауыш сынып оқушысы мәтінді оқығанда оны жеке тілдік бірлік ретінде емес, тарих, табиғат және еңбекпен ұштасқан «тұтас әлем» ретінде қабылдауы тиіс.

Оқушыларға мәтінді меңгерудің алгоритмі қарастырылған:

- Алдыңғы білімге сүйену: Мәтінді оқытпас бұрын баланың тәжірибесімен байланыстыру (актуализация).
- Проблемалық сұрақтар: Мәтін мазмұнына зейінді шоғырландыру үшін «сұрақ-жауап» әдісін белсенді қолдану.
- Салыстыру және ұқсату: Мәтіндегі деректерді өмірмен салыстыру арқылы сыни ойлауды дамыту.

Оқушының мәтінмен жұмыс істеу дағдысын қалыптастыруда мәтіннен оқығанын сыртқы дүниемен байланыстырып, тәжірибелік тұрғыда тексеруіне жол ашу болып табылады.

Пәндік-тақырыптық интеграция: «Біздің Отан» курсы

Жүсіпбек Аймауытов тарихты оқытудың маңыздылығы, адамзат өміріндегі орнына аса мән береді. 1920-жылдардың өзінде-ақ бастауыш сыныптарда білімді саралап емес, тұтастандырып беру идеясын ұсынды. Оның 4-сыныпқа арналған «Біздің Отан» атты кіріктірілген бағдарламасы келесі пәндерді синтездеуді көздеді:

- Әдебиет: халықтың рухани қазынасы мен көркемдік ойлау жүйесі;
- Тарих: қоғамдық даму заңдылықтары мен өткеніміз бен бүгіннің сабақтастығы;
- Жағрафия: туған өлкенің табиғаты мен шаруашылық ерекшелігі.

Мұндай интеграциялық тәсіл оқушының санасында әлемнің біртұтас бейнесін қалыптастыруға, «өзіндік идентификациясын» нығайтуға мүмкіндік береді. Әсіресе, көшпелі халықтардың тарихын қазақ тұрмысымен байланыстыра отырып оқыту – салыстырмалы-тарихи әдіс пен интеграцияның жарқын үлгісі [2, 224-б.].

Комплекспен оқыту және дидактикалық инновациялар

1929 жылы жарық көрген «Комплекспен оқыту жолдары» еңбегінде Ж. Аймауытов оқытудың тиімділігін арттыратын бірнеше стратегиялық шарттарды айқындады. Олар қазіргі педагогикалық интеграцияның негізгі принциптерімен ұштасады:

- Контекстік оқыту: жаңа білімді баланың өмірлік тәжірибесіне және бұрынғы меңгерген ақпараттарына сүйене отырып беру.
- «Кітап білімінен» – «Өмір тәжірибесіне»: пән мазмұнын теория ретінде жаттанды емес, практикалық тұрғыдан күнделікті өмір тәжірибесінде қолдануға бағыттау, функционалдық сауаттылықтың негізін қалыптастыру.
- Проблемалық оқыту: оқушының зейінін шоғырландыру үшін проблемалық сұрақтар қою арқылы танымдық қызығушылықты ояту.
- Когнитивті әдістер: салыстыру, талдау, жинақтау, бағалау және жасау тәсілдерін қолдану арқылы ақпаратты жүйелеу.

Қорытындылай келе, Ж. Аймауытовтың салыстырмалы талдаулары қазіргі білім берудегі «функционалдық сауаттылық» пен «кіріктірілген білім беру» парадигмаларымен толық үндеседі:

- Интеграция – бұл жай ғана пәндерді қосу емес, баланың «жан жүйесіне» (психологиясына) сай ақпаратты тұтас (түйдек) күйінде ұсыну.
- Мәтінмен жұмыс – берілген ақпаратты жаттау немесе мазмұндау емес, мәтін арқылы өмірлік құбылыстарды зерттеу, тәжірибе жасау және заманмен байланыс орнату құралы.
- Нәтиже – баланың миын қажетсіз ақпаратпен «тығындамай», оған өмір сүруге, еңбек етуге қажетті мазмұнды сұрыптап беру.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:

1. Аймауытов Ж. Комплекспен оқыту жолдары //Қазақ баспасы, 1929 – 383-б.

2. Аймауытов Ж. Тәрбиеге жетекші: Жаңа ауыл (оқу құралы) //Ел шежіре, 2013 ж – 5-том.382-б.

УДК.371.3

ПЕДАГОГИЧЕСКИЕ ОСНОВЫ ИНТЕГРИРОВАННЫХ УРОКОВ В СИСТЕМЕ НАЧАЛЬНОГО ОБРАЗОВАНИЯ

Тошматова Юлдуз Оллокуловна
yulduztoshmatova97@gmail.com
Преподаватель кафедры математики и родного языка в начальном образовании факультета дошкольного и начального образования Термезского государственного педагогического института Сурхандарьинской области Республики Узбекистан.

Аннотация

В данной статье рассматриваются педагогические основы интегрированных уроков в системе начального образования, их роль в повышении эффективности обучения и важность их применения в современном образовательном процессе. Анализируется формирование у учащихся таких компетенций, как систематическое знание, самостоятельное мышление и понимание межпредметных взаимосвязей, посредством интегрированного образования. Также рассматриваются методологические аспекты организации интегрированных уроков в начальных классах.

Ключевые слова: интеграция, междисциплинарная интеграция, начальное образование, педагогические технологии, компетентностный подход, инновационные методы.

Abstract

This article discusses the pedagogical foundations of integrated lessons in the primary education system, their role in increasing educational effectiveness, and the importance of their application in the modern educational process. Through integrated education, the formation of such competencies as systematic knowledge, independent thinking, and understanding of intersubject relationships in students is analyzed. Methodological aspects of organizing integrated lessons in primary grades are also considered.

Keywords: integration, interdisciplinary integration, primary education, pedagogical technology, competency-based approach, innovative methods.

Сегодня одной из важных задач является модернизация системы образования и организация образовательного процесса на основе современных педагогических технологий. Особенно на этапе начального образования необходимы новые педагогические подходы для формирования знаний учащихся, развития их мышления и творческих способностей. Одним из таких подходов является интегрированное образование. Интегрированное образование служит для предоставления учащимся знаний целостным образом, обеспечивая связь между различными предметами. В этом процессе учащиеся приобретают знания не по отдельным предметам, а понимая взаимосвязь между предметами. Современная система образования требует от учащихся самостоятельного мышления, решения проблемных ситуаций и применения своих знаний в практической деятельности. Интегрированные уроки помогают достичь этих целей. Концепция интегрированного образования: Понятие «интеграция» происходит от латинского слова «integratio», что означает «объединение», «интеграция». В педагогике интеграция рассматривается как метод эффективной организации образовательного процесса путем обеспечения взаимодействия между различными дисциплинами. На интегрированных уроках элементы нескольких дисциплин преподаются в гармонии друг с другом. Например, элементы естественных наук или родного языка могут быть использованы на уроке математики. Это позволяет учащимся приобретать знания более широко и глубоко. Интегрированный подход особенно важен в начальном образовании, поскольку на этом этапе учащиеся склонны воспринимать мир как единое целое. Поэтому изучение предметов не по отдельности, а взаимосвязанно повышает эффективность обучения.

Педагогические основы интегрированных уроков в начальном образовании: Организация интегрированных уроков в системе начального образования основывается на ряде педагогических принципов. Принцип междисциплинарности: согласно этому принципу, знания, полученные в разных дисциплинах, взаимосвязаны. В результате учащиеся воспринимают знания как целостную систему. Принцип активности: в интегрированных уроках учащиеся активно участвуют. Различные задания, проблемные ситуации и творческие задачи их интерес повышается благодаря развитию. Принцип систематичности заключается в том, что образовательный процесс организован на основе определенной системы. Это способствует последовательному формированию знаний. Принцип практической ориентации позволяет интегрированному образованию применять знания учащихся в реальных жизненных ситуациях.

Методы организации интегрированных уроков. Для эффективной организации интегрированных уроков в начальных классах можно использовать различные методы. Проблемно-ориентированное обучение. Этот метод побуждает учащихся к самостоятельному мышлению. Учитель создает проблемную ситуацию, а учащиеся приобретают знания в процессе решения этой проблемы. Проектное обучение. Проектное обучение является одним из эффективных методов интегрированного образования. Учащиеся объединяют знания, полученные из разных предметов, работая над небольшими проектами. Интерактивные методы. В интегрированных уроках широко используются следующие интерактивные методы: мозговой штурм, кластеризация, диаграмма Венна, метод вставки, групповая работа, использование информационных технологий. В современном образовательном процессе мультимедийные средства, электронные учебники и цифровые платформы помогают более эффективно организовывать интегрированные уроки. Преимущества интегрированных уроков. Интегрированное образование имеет ряд важных преимуществ: оно формирует способность учащихся понимать межпредметные взаимосвязи; помогает систематически осваивать знания; Интегрированные уроки развивают самостоятельное мышление учащихся; делают процесс обучения интересным и эффективным; развивают творческое мышление и навыки решения проблем. Кроме того, интегрированные уроки, наряду с овышением уровня знаний учащихся, также развивают их социальные и оммуникативные компетенции. Важность интегрированных уроков в современном бразовании. В сегодняшнюю эпоху глобализации образование Система интегрированного образования требует от учащихся приобретения широкого спектра знаний и навыков. Поэтому интегрированное образование является одним из важных направлений современной педагогики. Благодаря интегрированным урокам учащиеся понимают взаимосвязи между различными предметами, учатся применять знания в реальных жизненных ситуациях и развивают навыки самостоятельного мышления. Психологическое и педагогическое значение интегрированного образования: В процессе начального образования интегрированные уроки являются эффективным педагогическим подходом, соответствующим возрастным особенностям учащихся. Психологи утверждают, что юные ученики склонны воспринимать окружающую среду как единое целое, а не как отдельные части. Поэтому, демонстрируя взаимосвязь между различными предметами, обеспечивается более глубокое усвоение знаний учащимися. Интегрированное образование развивает у учащихся такие мыслительные процессы, как анализ, сравнение и обобщение. Например, использование примеров из естественных наук или реальной жизни при решении задач по математике помогает учащимся связать свои знания с реальной жизнью. Это учит учащихся применять знания в практической деятельности. Кроме того, интегрированные уроки развивают у учащихся творческое мышление. В процессе объединения информации из разных предметов учащиеся разрабатывают новые идеи и пытаются решать проблемные ситуации. Это способствует формированию их навыков самостоятельного мышления. Интегрированное образование также развивает коммуникативные и социальные навыки учащихся. В процессе работы в группах, обсуждения и обмена идеями учащиеся приобретают такие навыки, как умение слушать мнения друг друга и обосновывать свои собственные. Таким образом, интегрированные уроки в системе начального образования – это не только

передача знаний, но и является важным педагогическим инструментом, обеспечивающим интеллектуальное, творческое и социальное развитие.

Организация интегрированных уроков в системе начального бразования важна для углубления знаний учащихся и развития их мышления. Интегрированное образование позволяет учащимся целостно усваивать знания и помогает им понимать межпредметные взаимосвязи. Поэтому эффективная организация интегрированных уроков в начальных классах, использование современных педагогических технологий и совершенствование методической подготовки учителей являются одной из актуальных задач современности.

Список литературы:

1. Мавлонова Р., Рахмонкулова Р. Педагогика начального образования. - Ташкент.
2. Юлдашев Дж. Педагогические технологии. - Ташкент.
3. Абдуллаева К. Методика начального образования. - Ташкент.
4. Толипов О., Усмонбоева М. Теория педагогических технологий.
5. Научный журнал «Наука и инновационные исследования в современном образовании». - Ташкент, 2024.

УДК 373.3

ПРАКТИЧЕСКОЕ ПРИМЕНЕНИЕ ЦИФРОВЫХ ИГР КАК СРЕДСТВО ФОРМИРОВАНИЯ ФУНКЦИОНАЛЬНОЙ МАТЕМАТИЧЕСКОЙ ГРАМОТНОСТИ МЛАДШИХ ШКОЛЬНИКОВ

Бекбаева Мариям Темиргалиевна
старший преаодаватель кафедры «Начального образования»,
Казахский национальный педагогический университет имени Абая,
Алматы, Казақстан
bekbaeva.mariam@mail.ru

Аннотация

В статье рассматриваются теоретико-методологические и практические аспекты формирования функциональной математической грамотности младших школьников посредством цифровых игр в условиях цифровизации системы образования Республики Казахстан. Проведен анализ международных исследований качества образования PISA и TIMSS, а также нормативных документов, регламентирующих развитие функциональной грамотности. Обоснована целесообразность интеграции цифровых игровых технологий в образовательный процесс начальной школы. Представлена авторская модель урока математики, основанная на принципах геймификации и системно-деятельностного подхода. Доказано, что цифровые игры способствуют развитию у учащихся навыков математического моделирования, анализа данных, принятия решений и критического мышления.

Ключевые слова: функциональная грамотность, математическая грамотность, цифровые игры, геймификация, начальная школа, цифровизация образования, PISA, TIMSS.

Аңдатпа

Мақалада Қазақстан Республикасының білім беру жүйесін цифрландыру жағдайында бастауыш сынып оқушыларының функционалдық математикалық сауаттылығын цифрлық ойындар арқылы қалыптастырудың теориялық және практикалық аспектілері қарастырылады. PISA және TIMSS халықаралық зерттеулерінің талаптары талданып, функционалдық сауаттылықты дамытуға бағытталған нормативтік құжаттар сараланады. Бастауыш сыныптағы математика сабағына геймификация элементтерін енгізудің тиімділігі ғылыми тұрғыдан негізделеді. Оқушылардың математикалық модельдеу, деректерді талдау, шешім қабылдау дағдыларын дамытуға ықпал ететін авторлық модель ұсынылады.

Түйінді сөздер: функционалдық сауаттылық, математикалық сауаттылық, цифрлық ойындар, геймификация, бастауыш мектеп, цифрландыру, PISA, TIMSS.

Abstract

The article examines theoretical and practical aspects of developing functional mathematical literacy of primary school students through digital games in the context of educational digitalization in the Republic of Kazakhstan. The requirements of international large-scale assessments PISA and TIMSS are analyzed alongside national educational policy documents. The pedagogical effectiveness of integrating digital game-based learning into primary mathematics instruction is substantiated. An author’s instructional model based on gamification and the system-activity approach is presented. The study demonstrates that digital games foster mathematical modeling skills, data interpretation, critical thinking, and decision-making abilities among young learners.

Keywords: functional literacy, mathematical literacy, digital games, gamification, primary education, digitalization, PISA, TIMSS.

Современная образовательная политика Республики Казахстан ориентирована на формирование конкурентоспособной личности, способной эффективно функционировать в

условиях цифровой экономики. Одним из ключевых направлений модернизации образования является развитие функциональной грамотности обучающихся.

Согласно концепции Organisation for Economic Co-operation and Development, математическая грамотность рассматривается как способность человека формулировать, применять и интерпретировать математику в различных жизненных контекстах [1]. Данное понимание лежит в основе международного исследования Programme for International Student Assessment (PISA), оценивающего готовность 15-летних учащихся к практическому использованию знаний.

Наряду с этим важное значение имеет участие Казахстана в исследовании Trends in International Mathematics and Science Study (TIMSS), которое направлено на оценку качества освоения школьной программы [2].

Анализ результатов данных исследований показывает необходимость усиления прикладной направленности математического образования уже на уровне начальной школы.

Актуальность исследования обусловлена:

- требованиями международных сравнительных исследований;
- цифровой трансформацией образовательной среды;
- возрастными особенностями младших школьников, для которых игровая деятельность остается значимой формой познания.

Цель исследования - разработать и теоретически обосновать модель формирования функциональной математической грамотности младших школьников посредством цифровых игр.

Функциональная грамотность в современной педагогике рассматривается как интегративное качество личности, включающее способность применять знания для решения практических задач [3].

В рамках PISA выделяются три когнитивных процесса:

1. Формулирование математической проблемы;
2. Применение математических методов;
3. Интерпретация результатов [1].

Исследование TIMSS, в свою очередь, оценивает знания по трем когнитивным областям: знание, применение и рассуждение [2].

Таким образом, современное математическое образование должно сочетать фундаментальность и практикоориентированность.

Методологическую основу исследования составляют:

- системно-деятельностный подход;
- компетентностный подход;
- теория геймификации обучения.

Психолого-педагогические предпосылки использования цифровых игр. Младший школьный возраст характеризуется высокой эмоциональностью, потребностью в признании, развитым воображением и стремлением к игровой деятельности.

Цифровые игры обладают следующими педагогическими преимуществами:

- обеспечивают мгновенную обратную связь;
- позволяют моделировать реальные ситуации;
- способствуют формированию познавательной мотивации;
- снижают уровень тревожности при решении задач.

В условиях цифровизации образования в Казахстане активно используются платформы: BilimLand [4]; OnlineMektep [5].

Данные ресурсы предоставляют интерактивные задания и игровые тренажеры по математике, что создает благоприятные условия для внедрения геймифицированных моделей обучения. Модель формирования функциональной математической грамотности посредством цифровых игр. Предлагаемая модель включает четыре взаимосвязанных этапа.

1. Мотивационно-сюжетный этап. Создается игровая легенда (например, «Экспедиция юных исследователей»). Учащиеся получают проблемную ситуацию, требующую математического анализа.

2. Исследовательский этап. Используются цифровые симуляции:

- расчет бюджета;
- анализ диаграмм;
- моделирование движения.

3. Практико-ориентированный этап. Решение жизненных задач:

- составление семейного бюджета;
- расчет площади комнаты;
- сравнение цен.

4. Рефлексивный этап. Обсуждение применения полученных знаний в реальной жизни.

Практическая реализация модели (4 класс).

Пример 1. *«Бюджет путешествия»*

Цель: Развитие финансовой грамотности и навыков работы с многокритериальными задачами.

Игровая механика: Ученики получают роль «Трэвел-менеджеров». Им выдается виртуальный лимит (например, 50 000 рублей) и задача: организовать поездку для семьи из 3-х человек в конкретный город.

Ход работы:

1. Выбор транспорта: Сравнение стоимости билетов на поезд vs самолет vs автомобиль (учет расхода топлива).

2. Проживание: Выбор отеля с учетом завтраков или квартиры с кухней (где придется считать расходы на продукты).

3. Культурная программа: Посещение музеев, расчет стоимости входных билетов с учетом льгот для школьников.

Цифровой инструмент: Использование электронных таблиц (Excel/Google Таблицы) для автоматического подсчета остатка бюджета.

Функциональный результат: Умение не просто складывать числа, а расставлять приоритеты (например, «откажемся от дорогого отеля, чтобы сходить в аквапарк»).

Пример 2. *«Логистическая миссия»*

Цель: Математическое моделирование процессов движения и пространственного мышления.

Игровая механика: Симуляция службы доставки. Даны два объекта (например, грузовик с товаром и курьер на электросамокате), движущиеся навстречу друг другу.

Ход работы:

1. Интерактивная карта: Работа с масштабом. Измерение расстояния между пунктами А и Б.

2. Прогнозирование: Ученики должны вычислить время и место встречи, учитывая разные скорости.

3. Изменение условий: «На дороге пробка, скорость грузовика упала на 20 км/ч. Как изменится время прибытия?».

Математическая модель: Построение формулы.

Функциональный результат: Переход от абстрактных задач «из пункта А в пункт Б» к пониманию реальных логистических цепочек.

Пример 3. *«Аналитический центр»*

Цель: Формирование навыков работы с Big Data (большими данными) на элементарном уровне.

Игровая механика: «Экологический патруль». Ученики анализируют данные о потреблении воды или электроэнергии в школе/доме за неделю.

Ход работы:

1. Сбор данных: Работа с онлайн-опросами или готовыми цифровыми датчиками.

2. Визуализация: Построение столбчатых и круговых диаграмм на основе полученных цифр.

3. Интерпретация: Поиск аномалий. «Почему в среду потребление воды выросло в два раза? (Был полив школьного сада)».

Функциональный результат: Умение видеть за сухими цифрами реальные процессы и делать выводы (критическое мышление).

Обсуждение результатов: Эффекты цифровизации

Внедрение игровых технологий в 4 классе дает следующие эффекты:

1. Снятие «математической тревожности»: В игре ошибка - это не «двойка», а повод перезагрузить уровень или попробовать другую стратегию.

2. Исследовательское поведение: Ученик перестает ждать алгоритм от учителя и начинает действовать методом проб и ошибок («А что будет, если я увеличу скорость?»).

3. Аргументация: В цифровой среде легко доказать свою правоту, показав результат симуляции или график.

4. Соблюдение баланса: Важно, чтобы за красивой анимацией не потерялась математическая суть. Учитель должен выступать модератором, переводя игровой успех в учебный вывод.

Таким образом формирование функциональной математической грамотности младших школьников посредством цифровых игр является эффективным направлением модернизации начального образования.

Цифровая игровая среда обеспечивает переход от алгоритмического воспроизведения к осмысленному применению знаний, развитие критического мышления, подготовку к требованиям международных исследований PISA и TIMSS и формирование навыков принятия решений в реальных жизненных ситуациях. Перспективы дальнейших исследований связаны с разработкой адаптивных цифровых инструментов диагностики функциональной грамотности.

Список использованной литературы

1. OECD. PISA 2022 Assessment and Analytical Framework. Paris: OECD Publishing, 2023. URL: https://www.oecd.org/pisa/publications/pisa-2022-assessment-and-analytical-framework.htm

2. IEA. TIMSS 2023 Assessment Frameworks. Amsterdam: IEA, 2023. URL: https://timssandpirls.bc.edu/timss2023/frameworks/

3. Об утверждении Национального плана действий по развитию функциональной грамотности школьников на 2012–2016 годы: Постановление Правительства РК № 832 от 25.06.2012.

4. BilimLand - образовательная платформа Республики Казахстан. URL: https://bilimland.kz

5. OnlineMektep - цифровая образовательная платформа. URL: https://onlinemektep.org

6. Prensky M. Digital Game-Based Learning. New York: McGraw-Hill, 2001.

УДК(ӘОЖ) 37.02

ШАҒЫН ЖИНАҚТЫ МЕКТЕПТІҢ ОҚУ-ТӘРБИЕ ПРОЦЕСІН ЖЕТІЛДІРУ ЖОЛДАРЫ

Төлеген Өмірбек Шаймұратұлы
Otolegen61@mail.ru
Педагогика, психология және жеке пәндерді оқыту әдістемесі кафедрасының педагог-шебер оқытушысы, Ж.Мусин атындағы Көкшетау жоғары қазақ педагогикалық колледжі
Ақмола облысы, Көкшетау қ.

Аңдатпа

Мақалада шағын жинақталған мектептердің өзекті мәселелері және шағын жинақталған мектеп мұғалімдеріне әдістемелік көмек көрсетудің ұтымды жолдары, оқу-тәрбие процесін ұйымдастыруда кездесетін қиындықтарды шешу жөніндегі ұсыныстар туралы баяндалады.

Түйінді сөздер: шағын жинақты мектеп**,** әдіс темелік күндер, панорамалық сабақ

Аннотация

В статье описаны актуальные проблемы малокомплектных школ и рациональные пути оказания методической помощи учителям малокомплектных школ, предложения по решению проблем в организации учебного процесса.

Abstract

The article describes the current problems of small schools and rational ways to provide methodological assistance to teachers of small schools, proposals for solving problems in the organization of the educational process.

Қазіргі нарық жағдайында ауыл мектебіне, оның ішінде шағын жинақты мектептерге мемлекет тарапынан қамқорлық қажет. Адам бойындағы ұлттық мінез-құлық қасиеттерін, өз халқының рухани дүниесін қалыптастырып, ұлт зиялыларын даярлайтын, рухани дүниеге негіз қалайтын, ана тілімізді қастерлейтін алтын бесік – ең алдымен ауыл мектебі.

Еліміздегі нарықтық-экономикалық қатынастарға, ауылдық жерлердегі ірілендірілген совхоздар мен колхоздардың орнына шағын шаруашылықтар құрылуына және ауыл халқының қалаға қарай қоныс аударуына(ауылда жұмыс болмауы себепті) байланысты тек шағын жинақталған бастауыш мектептер санының ғана емес, сондай-ақ негізгі және орта мектептер санының да артып келе жатқанын көріп отырмыз.

Еліміздің жер көлемі кең. Халқы сирек орналасқан. Қазір ауылда бала, мұғалім, сынып саны аз шағын жинақталған мектептер (ШЖМ) көбеюде. «Аз комплектілі мектеп» ұғымына ҚР «Білім туралы» Заңында (1 бап 23 тармақ): «Шағын контингенті қосарланған сынып комплектісі және оқу сабақтарын ұйымдастырудың өзіндік ерекше үлгісі бар жалпы білім беретін мектеп» - ретінде қараған. Олай болса, аз комплектілі мектептің жұмысында да ерекшелік мол, проблемасы көп, бірақ бұл мектептерді жауып тастауға болмайды. Бір мезгілде әртүрлі жастағы оқушылардың бір сынып бөлмесінде отырып білім алуы мұғалімге де, оқушыға да оңай емес. Кәсіби шебер ұстаз ғана бұл қиындықты жеңеді. Қазір мұндай мектептердің басым бөлігі аудан орталығынан шалғай орналасқан елді мекендерде. Ал мектептер болса – қазіргі ауылдық жердегі оқушы ғана емес ауыл тұрғындары үшін де мәдениет орталығы болып отыр. Оқу-ағарту министрлігінің бұйрығына сәйкес шағын жинақталған бастауыш, негізгі және орта мектептердегі бала саны азайтылды және бірінші, тоғызыншы, он бірінші сыныптар бала санына қарамастан, қанша бала болса да бөлек сынып болып оқытылатын болды [1].

Шағын жинақталған мектептердің оқу тәрбие үрдісін жетілдіру, дамыту үшін мұғалімдердің педагогикалық іскерлігін шыңдап, шығармашылықпен жұмыс жасауға бағыттау керек. Олармен әдістемелік жұмыстарды әдіскер – мұғалім – әдістемелік бірлестік үш бірлігін сақтай отырып жүргізген тиімді. Себебі шағын жинақталған мектепке университет, педагогикалық колледж қабырғасынан шыққан жас маман екі сыныпты қатар оқыту практикасынан өтпеген, оның әдістемесін толық меңгермеген болып келеді. Сондықтан шағын жинақталған мектеп мұғалімдеріне мектеп жұмысын терең де мазмұнды жоспарлауға нұсқау беріп, білім берудің жаңа технологияларымен жұмыс жасауға бағыттау керек. Әдістемелік көмектер беру үшін сабақтарына тікелей қатысып, әдістемелік талдау жасап, жекеше және топтық, ауызша және жазбаша кеңестер берген дұрыс болады. Шағын жинақталған мектептерді тұрған орындарына қарай топтастырып, «Әдістемелік күндер» өткізу тиімді. Әдістемелік күнде ашық сабақтармен қатар ғылыми баяндамалар да оқылып, тәжірибе алмасуды ұйымдастыруға болады. Шағын жинақталған мектеп мұғалімдерінің шеберлігін шыңдаудың тағы бір жолы – шағын жинақталған мектеп мұғалімдері үшін сайыстар, байқаулар, бір пәндік немесе бір тақырыптық панорамалық сабақтар сайысын, имитациялық ойындар өткізу [2]. Мұндай жұмыстар мұғалімдердің шағын жинақталған мектептерде жұмыс жасаудағы кәсіби шеберліктерін шыңдайды. «Екі, не үш сыныпты қатар оқытуда бір пәнді қатар жүргізудің әдіс-тәсілдерін жетілдіру», «Шағын жинақталған мектептердегі оқу-тәрбие жұмысының сапасын көтеру жолдары», «Ұқсас тақырыптарды қатар оқыту жолдары» т.б.тақырыптарда семинарлар өткізуге болады. Озық тәжірибелердің бейнефильмдер банкін құрудың пайдасы мол. Мұғалімдерге пәрменді әдістемелік көмектер ұйымдастырып, білім берудің жаңа технологияларын шағын жинақталған мектептер практикасына ендіре отырып, білім беру мен білімнің сапасын көтеріп, оқушының белсенділігі мен ізденісін арттыра аламыз. Осындай жұмыстардың нәтижесінде мұғалімдердің жаңашылдық (инновациялық) белсенділігі қалыптасып, жоғары шығармашылыққа ұмтылады, интелектуалдық белсенділігі жоғарылайды [3].

Шағын жинақталған мектептерге әдістемелік көмек ұйымдастыру үшін барлық шағын жинақталған мектептерді «ШЖМ – проблемалары және оқу-тәрбие үрдісін жетілдірудің әдістері мен формаларын іздестіру» деп аталатын үлкен бірлестікке біріктіріп, оларды бірнеше шығармашылық микротопқа бөліп, әр топқа айналысатын проблемаларын бекітіп, жүргізілген жұмыстарды қорытып, жинақтап қажетті әдістемелік жинақ дайындауға болады. Мысалы: Бірінші топқа – «Шағын жинақталған мектептерде тәрбие жұмысының формалары мен әдістерін дамыту жолдарын іздестіру» - (бірнеше мектеп біріктіріледі). Екінші топқа – «Әртүрлі сыныптарда ұқсас тақырыптарды тиімді жоспарлауды ұйымдастыру» (бірнеше мектеп топтастырылады) [4].

Үшінші топқа – «Шағын жинақталған мектептер жағдайында білім берудің жаңа технологияларымен жұмыс жасау жолдары» (бірнеше мектеп топтасады). Төртінші топқа – «Шағын жинақталған мектептерде өз бетінше жұмыстар жүргізуді ұйымдастыру» (бірнеше мектеп біріктіріледі) сияқты мәселелері төңірегінде топтастыруға болады. Мұндай жұмысты ұйымдастырудағы негізгі мақсат: Әртүрлі сыныптарда бір мезгілде қатар оқытудың тиімді әдіс-тәсілдерін іздестіру, ШЖМ тәрбие жұмыстары мен формаларының әдістерін жетілдіру. Сөйтіп, мұның бәрі шағын жинақталған мектептердің жұмысына әдістемелік көмек көрсетуде тұтас парадигманың қалыптасуын көрсетеді [5].

Ұрпақ тәрбиесі – ел алдындағы маңызы зор міндет. Еліміздің экономикалық, саяси, мәдени дамуына үлкен үлес қосатын, әлемдік цивилизацияға көтерілетін білімді де мәдениетті, парасатты, денсаулығы мықты азамат тәрбиелеп шығару – мектептің, ұстаздар қауымының бүгінгі таңдағы баға жетпес міндетін шағын жинақталған мектептер де бірге атқаруы керек деп ойлаймын.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:

1. Қазақстан Республикасының «Білім туралы» Заңы: – Алматы, 2007ж.
2. ҚР бастауыш білімнің мемлекеттік стандарттары. – Астана, 2016 ж.

3. Н.Б.Истомина. Методика обучения математике в начальных классах. – М., 2000.

4. Бастауыш мектепте бірнеше сыныпты бір уақытта оқыту туралы: мақалалар жинағы (ред. басқарған Ғ.Бегалиев). – А., 1950 ж.

5. Сайпин М. Шағын комплектілі мектептерде математиканы оқыту. – Алматы, «Мектеп», 1984 ж.

6. Начальная однокомплектная школа (математика, трудовое обучение, изобразительное искусство, музыка). – М., «Просвещение», 1980 г.

ӘОЖ 373.1

ЦИФРЛЫҚ БІЛІМ БЕРУ ЖАҒДАЙЫНДА ОҚУШЫЛАРДЫҢ ОҚУ САУАТТЫЛЫҒЫН ҰЛТТЫҚ ҚҰНДЫЛЫҚТАР АРҚЫЛЫ ҚАЛЫПТАСТЫРУДЫҢ ТИІМДІ ЖОЛДАРЫ

Жекеева Аққалам Есимбекқызы
zhekeyevaakkalam24@gmail.com
«Бастауыш білім беру» кафедрасының 3 курс докторанты, Абай атындағы ҚазҰПУ, Алматы, Қазақстан

Аңдатпа

Бұл мақалада цифрлық білім беру жағдайында бастауыш сынып оқушыларының оқу сауаттылығын ұлттық құндылықтар негізінде қалыптастырудың тиімді жолдары қарастырылады. Қазіргі білім беру жүйесіндегі цифрлық трансформация оқыту мазмұны мен әдістерін жаңартуды талап етеді. Осы тұрғыда оқушылардың мәтінді түсіну, талдау, интерпретациялау және өмірлік жағдаяттарда қолдану дағдыларын дамыту өзекті мәселелердің бірі болып табылады. Зерттеуде ұлттық құндылық тарды оқу процесіне кіріктірудің маңызы, соның ішінде «Адал азамат» бағдарламасы аясында тұлғалық қасиеттерді қалыптастыру бағыттары талданады. Сонымен қатар цифрлық технологиялар мен интерактивті әдістердің оқу сауаттылығын дамытудағы тиімділігі қарастырылады. Нәтижесінде ұлттық мазмұн мен цифрлық білім беруді ұштастыру оқушылардың танымдық белсенділігін арттырып, олардың тұлғалық дамуына ықпал ететіні негізделеді.

Түйінді сөздер: оқу сауаттылығы, цифрлық білім беру, ұлттық құндылықтар, бастауыш білім, Адал азамат.

Annotation

This article discusses effective ways to develop reading literacy of primary school students in the context of digital education based on national values. The study emphasizes the integration of value-based education, including the “Adal Azamat” program, into the learning process. It also analyzes the role of digital technologies and interactive methods in improving reading literacy. The results show that combining national values with digital education enhances students’ cognitive engagement and personal development.

Keywords: reading literacy, digital education, national values, primary education, Adal azamat.

Қазіргі жаһандану дәуірінде білім беру жүйесі қарқынды өзгерістерге ұшырап, цифрлық технологиялар білім мазмұнын жаңартудың негізгі тетіктерінің біріне айналды. Бұл өзгерістер оқыту әдістерін жетілдірумен қатар, білім алушылардың функционалдық сауаттылығын дамытуға бағытталған жаңа талаптарды қалыптастырды. Соның ішінде оқу сауаттылығы бастауыш білім берудің маңызды нәтижелерінің бірі ретінде қарастырылады.

Оқу сауаттылығы – мәтінді түсіну, талдау, интерпретациялау және оны өмірлік тәжірибеде қолдану қабілеті. Халықаралық зерттеулер, әсіресе PIRLS, оқушылардың мәтінмен жұмыс жасау деңгейін олардың білім сапасының негізгі көрсеткіші ретінде бағалайды [1]. Ал цифрлық білім беру жағдайында бұл ұғым кеңейіп, электронды мәтіндермен жұмыс, ақпаратты іздеу, сараптау және сыни тұрғыдан бағалау дағдыларын қамтиды [2].

Цифрлық білім беру оқушылардың оқу процесіне белсенді қатысуына, дербес білім алуына және оқу материалдарын тиімді меңгеруіне мүмкіндік береді. Бұл ортада оқыту мазмұны тек ақпарат берумен шектелмей, тұлғаның құндылықтық бағдарларын қалыптастыруға бағытталуы тиіс.

Осы тұрғыда Қазақстан Республикасы Оқу-ағарту министрлігі бекіткен **«Адал азамат» бағдарламасының** (2025 жылғы 26 мамырдағы №123 бұйрық) рөлі ерекше. Бағдарлама білім алушылардың бойында отансүйгіштік, әділдік, еңбекқорлық, жауапкершілік, өзгелерге құрмет

және өзін-өзі дамыту сияқты маңызды қасиеттерді қалыптастыруға бағытталған. Бұл құндылықтар оқу мазмұны арқылы жүйелі түрде енгізіліп, білім алушының тұлғалық дамуына ықпал етеді [3].

Оқу сауаттылығын қалыптастыруда қолданылатын тапсырмалар жүйесі ерекше маңызға ие. Мысалы, мәтін негізінде әңгіме құрастыру, диалог ұйымдастыру, кейіпкерлер әрекетін бағалау, мәтінді басқа кейіпкердің атынан баяндау сияқты тапсырмалар оқушылардың сөйлеу және ойлау дағдыларын дамытады. Сонымен қатар, сахналау элементтерін қолдану оқушылардың шығармашылық қабілеттерін арттырады.

Цифрлық технологияларды қолдану бұл процесті жаңа деңгейге көтереді. Электронды ресурстар, мультимедиялық материалдар, интерактивті тапсырмалар оқушылардың оқу белсенділігін арттырып, мәтінді терең түсінуіне ықпал етеді [1]. Әсіресе жасанды интеллект құралдарын пайдалану мәтінмен жұмыс жасауды тиімді ұйымдастыруға мүмкіндік береді. Чат-боттар арқылы мәтін құрастыру, оны түзету және талдау жұмыстары жүргізіліп, оқушылардың жазылым және айтылым дағдылары жетілдіріледі.

Тілдік білім беру үдерісінде тыңдалым, айтылым, оқылым және жазылым дағдылары өзара байланыста дамиды. Тыңдалым және айтылым барысында оқушылар өз ойын еркін жеткізіп, пікір алмасуға үйренеді, бұл олардың коммуникативтік мәдениетін қалыптастырады. Оқылым барысында мәтін мазмұнын талдау арқылы олардың сыни ойлауы дамиды. Жазылым барысында оқушылар өз ойын жүйелі жеткізіп, дәлелді пікір айтуға дағдыланады.

Ұлттық құндылықтарды оқу мазмұнына енгізу оқу сауаттылығын қалыптастырудың маңызды шарты. Мысалы, «Менің елім» тақырыбындағы мәтіндер арқылы оқушылардың отансүйгіштік сезімі қалыптасады. Топтық жұмыстар арқылы ынтымақтастық дағдылары дамиды. Әдеби кейіпкерлердің әрекеттерін талдау барысында әділдік пен жауапкершілік ұғымдары қалыптасады. Сонымен қатар, еңбек тақырыбындағы мәтіндер оқушылардың еңбекқорлық қасиетін дамытуға ықпал етеді.

Цифрлық ортада ұлттық мазмұнды тиімді жеткізу үшін әртүрлі форматтағы ресурстар қолданылады. Электронды оқулықтар, бейнематериалдар, анимациялар және интерактивті платформалар оқушылардың оқу процесіне қызығушылығын арттырып, олардың танымдық белсенділігін күшейтеді.

Мұғалімнің кәсіби құзыреттілігі оқу сауаттылығын қалыптастыруда шешуші рөл атқарады. Мұғалім оқу мазмұнын дұрыс ұйымдастырып, цифрлық ресурстарды тиімді пайдалана білуі тиіс. Сонымен қатар, оқушыларға кері байланыс беру арқылы олардың оқу жетістіктерін арттыруға мүмкіндік жасайды [4].

Цифрлық білім беру жағдайында бастауыш сынып оқушыларының оқу сауаттылығын қалыптастыру мақсатында ұлттық құндылықтарға негізделген келесі тиімді педагогикалық тәсілдерді қолдануға болады:

1. Цифрлық мәтіндер арқылы ұлттық мазмұнды меңгерту.

Оқушыларға халық ертегілері, аңыздар, мақал-мәтелдер мен көркем шығармаларды электронды форматта ұсыну олардың мәтінді қабылдауын жеңілдетеді. Аудио және визуалды сүйемелдеу арқылы мәтін мазмұнын терең түсіну қамтамасыз етіледі. Бұл тәсіл оқушылардың оқу қызығушылығын арттырып, мәтінді есте сақтауын жақсартады.

2. «Адал азамат» құндылықтарына негізделген тапсырмалар жүйесін құру.

Мәтіндерге байланысты тапсырмаларда отансүйгіштік, әділдік, жауапкершілік сияқты құндылықтарды қамтитын сұрақтар енгізіледі. Мысалы, кейіпкердің әрекетіне баға беру, «сен не істер едің?» сияқты ситуациялық сұрақтар арқылы оқушылардың сыни ойлауы мен тұлғалық ұстанымы қалыптасады [5].

3. Интерактивті және ойын технологияларын қолдану.

Цифрлық платформалардағы викториналар, тесттер, ойын элементтері бар тапсырмалар оқушылардың белсенділігін арттырады. Бұл әдістер оқу процесін қызықты етіп, оқушылардың мәтінмен жұмыс жасау дағдыларын жетілдіреді.

4. Жасанды интеллект құралдарын пайдалану.

Чат-боттар арқылы мәтін құрастыру, мәтінді толықтыру, қателерін түзету сияқты жұмыстар ұйымдастыру оқушылардың жазылым және айтылым дағдыларын дамытады. Сонымен қатар, бұл әдіс оқушылардың шығармашылық қабілетін арттыруға мүмкіндік береді.

5. Рөлдік ойын және сахналау әдістері.

Мәтіндерді сахналау, кейіпкерлердің рөліне ену арқылы оқушылар мәтінді терең түсінеді. Бұл тәсіл олардың эмоциялық қабылдауын күшейтіп, оқу материалын жақсы меңгеруіне ықпал етеді.

6. Жобалық оқыту технологиясын енгізу.

Оқушыларға «Менің елім», «Ұлттық дәстүрлер» сияқты тақырыптарда шағын жобалар орындату арқылы олар ақпаратты іздеу, талдау және ұсыну дағдыларын меңгереді. Бұл оқу сауаттылығын өмірмен байланыстыруға мүмкіндік береді.

7. Төрт дағдыны (оқылым, жазылым, айтылым, тыңдалым) кіріктіре дамыту.

Мәтінмен жұмыс барысында барлық тілдік дағдыларды қатар дамыту оқу сауаттылығын кешенді түрде қалыптастырады. Мысалы, мәтінді оқып, талқылап, кейін сол бойынша өз ойын жазбаша жеткізу тапсырмалары тиімді нәтиже береді.

8. Топтық және жұптық жұмыстарды ұйымдастыру.

Бірлескен оқу әрекеті барысында оқушылар пікір алмасып, бір-бірін тыңдауға үйренеді. Бұл олардың коммуникативтік дағдыларын дамытып, ынтымақтастық мәдениетін қалыптастырады.

Цифрлық білім беру жағдайында оқу сауаттылығын қалыптастыру мәселесі тек әдістерді таңдаумен шектелмейді, сонымен қатар оқыту ортасын дұрыс ұйымдастыруды талап етеді. Қазіргі білім алушылар ақпараттық қоғамда өмір сүретіндіктен, олардың ақпаратты қабылдау, өңдеу және қолдану дағдылары ерекше мәнге ие. Осы тұрғыда цифрлық ортада оқу сауаттылығын дамыту білім алушылардың функционалдық және ақпараттық сауаттылығын қатар қалыптастыруға бағытталуы тиіс.

Оқу сауаттылығын дамытуда мәтіндердің сапасы мен мазмұны ерекше рөл атқарады. Ұлттық мазмұндағы мәтіндер оқушылардың қызығушылығын арттырып қана қоймай, олардың дүниетанымын кеңейтеді. Сонымен қатар, мұндай мәтіндер арқылы оқушылар өз халқының мәдениетімен, тарихымен және салт-дәстүрлерімен танысады. Бұл олардың тұлғалық қалыптасуына оң әсер етеді.

Цифрлық ортада мәтінмен жұмыс істеудің ерекшеліктері де ескерілуі қажет. Электронды мәтіндер көбінесе қысқа, визуалды элементтермен толықтырылған және интерактивті сипатта болады. Сондықтан мұғалім оқушыларды тек мәтінді оқуға ғана емес, оны талдауға, салыстыруға, бағалауға үйретуі тиіс. Бұл дағдылар олардың сыни ойлау қабілетін дамытуға мүмкіндік береді.

Сонымен қатар, оқу сауаттылығын қалыптастыруда сараланған оқыту тәсілін қолдану маңызды. Әрбір оқушының қабілеті мен деңгейіне сәйкес тапсырмалар беру арқылы олардың оқу жетістіктерін арттыруға болады. Цифрлық платформалар бұл тұрғыда үлкен мүмкіндік береді, себебі олар әр оқушыға жеке тапсырма ұсынуға жағдай жасайды.

Білім беру процесінде кері байланысты тиімді ұйымдастыру да оқу сауаттылығын дамытуға ықпал етеді. Мұғалім оқушылардың жұмысын талдап, нақты ұсыныстар беру арқылы олардың қателерін түзетуіне мүмкіндік береді. Цифрлық құралдар арқылы бұл процесс жылдам әрі тиімді жүзеге асырылады.

Сонымен қатар, оқушылардың оқу мәдениетін қалыптастыруға ерекше көңіл бөлінуі тиіс. Бұл тек мектепте ғана емес, үйде де жалғасатын үдеріс. Ата-аналармен бірлескен жұмыс арқылы оқушылардың кітап оқуға деген қызығушылығын арттыруға болады. Цифрлық кітаптар мен онлайн ресурстарды пайдалану бұл бағытта тиімді нәтиже береді.

Қазіргі білім беру жүйесінде оқушылардың шығармашылық қабілеттерін дамыту да маңызды міндеттердің бірі болып табылады. Шығармашылық тапсырмалар арқылы оқушылар мәтінді өз бетінше түсініп, оны жаңа форматта ұсына алады. Бұл олардың оқу сауаттылығын тереңдетіп, дербес ойлауын қалыптастырады.

Қорытындылай келе, цифрлық білім беру жағдайында ұлттық құндылықтарға негізделген оқыту бастауыш сынып оқушыларының оқу сауаттылығын қалыптастырудың тиімді жолдарының бірі болып табылады. Әсіресе «Адал азамат» бағдарламасының мазмұнын оқу процесіне кіріктіру оқушылардың тек білімін ғана емес, тұлғалық қасиеттерін де дамытуға мүмкіндік береді. Сондықтан білім беру жүйесінде цифрлық технологиялар мен құндылықтық білім беруді үйлестіру өзекті бағыт болып қала береді. Сонымен қатар ұлттық құндылықтарды цифрлық білім беру жағдайында кіріктіру оқушылардың оқу сауаттылығын дамытуға оң әсер етеді. Бұл тәсіл олардың танымдық белсенділігін арттырып, оқу мотивациясын күшейтеді.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі

1. Mullis I.V.S., Martin M.O., Foy P., Drucker K.T. PIRLS 2021 International Results in Reading. – Boston: TIMSS & PIRLS International Study Center, 2022.
2. OECD. PISA 2018 Results (Volume I): What Students Know and Can Do. – Paris: OECD Publishing, 2019. – Б. 252.
3. «Білім беру ұйымдарында «Адал азамат» біртұтас тәрбие бағдарламасын бекіту туралы» ҚР Оқу-ағарту министрінің 2025 жылғы 26 мамырдағы №123 бұйрығы https://www.gov.kz/memleket/entities/pavlodar-edu/press/article/details/212869
4. Қоянбаев Ж.Б., Қоянбаев Р.М. Педагогика. – Алматы: Рауан, 2010. – Б. 64.
5. Қазақстан Республикасы Оқу-ағарту министрлігі. 2025–2026 оқу жылында Қазақстан Республикасының жалпы білім беретін мектептерінде білім беру процесін ұйымдастырудың ерекшеліктері туралы әдістемелік нұсқау хат. – Астана, 2025.

БАСТАУЫШ СЫНЫП ОҚУШЫЛАРЫНЫҢ ОҚУ МОТИВАЦИЯСЫН ОЙЫН ТЕХНОЛОГИЯСЫ НЕГІЗІНДЕ ҚАЛЫПТАСТЫРУ

Абжаппар Ажар Ермекқызы
abzhappar.azhar@mail.ru
7М01301 – «Бастауышта оқыту педагогикасы мен әдістемесі» білім бағдарламасының
1 курс магистранты, Абай атындағы ҚазҰПУ, Алматы, Қазақстан
Ғылыми жетекшісі: Әлмұхамбетов Берікжан Айтқұлұлы
п.ғ.д., профессор, Ы. Алтынсарин атындағы ҰБА академигі

Аңдатпа

Бүгінгі таңда білім беру саласының маңызы ерекше, себебі құбылмалы заман адамнан жаңа білік пен дағдыларды үздіксіз меңгеруді талап етеді. Мектептің басты миссиясы — өз бетінше ізденуге және жаңа білімді дербес игеруге қауқарлы тұлға қалыптастыру. Сонымен қатар, шәкірт мұғаліммен тығыз байланыста жұмыс істейтін, оқу барысын саналы түрде саралап, жаңа идеяларды жан-жақты талдай алатын қолайлы білім ортасын құру — негізгі міндет. Мұндай нәтижеге тек оқуға деген мотивациясы жоғары оқушылармен ғана қол жеткізуге болады. Осы тұрғыдан алғанда, оқу мотивациясын қалыптастыру мәселесі қазіргі білім беру жүйесінің өзекті арнасына айналып отыр. Зерттеу тақырыбының өзектілігі соңғы кездері балалардың білім алуға деген құштарлығының төмендеуімен тығыз байланысты. Көптеген оқушылардың оқуға деген ынтасы бастауыш сыныптың өзінде-ақ бәсеңдей бастайды. Сондықтан заманауи мектептер әдістемелік мүмкіндіктерді арттырудың жаңа жолдарын іздестіруге мұқтаж. Бұл мәселені шешудің тиімді жолы ретінде оқу-тәрбие процесіне ойын технологияларын енгізу ұсынылады. Зерттеудің мақсаты — бастауыш сынып оқушыларының танымдық қызығушылығын оятып, оқуға деген ынтасын арттыру үшін сабақ барысында ойын технологияларын қолданудың тиімді жолдары мен шарттарын айқындау. Жұмыста ойын технологияларын пайдаланудың өзіндік ерекшеліктерін ашуға басты назар аударылды. Зерттеудің ғылыми жаңалығы — оқушы мотивациясын көтерудегі ойын әдістерінің рөлін жүйелеп, оларды қолданудың нақты педагогикалық шарттарын сипаттауында. Нәтижесінде ойынды ұйымдастырудың тетіктері мен мұғалімнің осы үдерістегі рөліне жан-жақты сипаттама берілді.

Кілт сөздер: бастауыш сынып оқушыларының мотивациясы, педагогикалық ойындар, ойын технологиясы, дидактикалық қызмет, ойынды ұйымдастырушы.

Бастауыш сынып оқушыларының оқу мотивациясын қалыптастыру — білім беру үдерісінің іргелі аспектісі болып табылады, өйткені ол болашақтағы оқу дағдылары мен танымдық дамудың негізін қалайды. Дамудың осы ерте кезеңінде балалар эмоционалды ынталандыру мен әлеуметтік өзара әрекеттесуге ерекше сезімтал келеді, ал олардың мектеп туралы түсінігі көбінесе білім беру ортасы мен қолданылатын оқыту әдістеріне байланысты қалыптасады. Дәстүрлі оқыту әдістері жас білім алушылардың назарын аударып, қызығушылығын оятуда жиі дәрменсіздік танытып жатады; бұл оқушының енжарлығына және академиялық тапсырмаларға деген ынтасының төмендеуіне әкеп соғады. Сондықтан педагогтар мен зерттеушілер білім алуға деген тұрақты қызығушылықты арттыру үшін балаға бағытталған, тартымды және интерактивті стратегияларды қолданудың маңыздылығына көбірек назар аударуда. Бұл тұрғыда ең перспективалы тәсілдердің бірі — сабақ барысында ойын технологияларын қолдану. Оқу ойындары тек көңіл көтеру құралы емес; олар мотивацияны арттыратын, ақыл-ой белсенділігін ынталандыратын және мәселелерді шешу, ынтымақтастық пен өзін-өзі реттеу сияқты негізгі дағдыларды дамытуға қолдау көрсететін қуатты дидактикалық құрал қызметін атқарады. Жаңғыру мен инновация басты басымдыққа ие болған заманауи білім беру жүйесінде ойын арқылы оқытуды интеграциялау бастауыш білім берудің сапасы мен инклюзивтілігін арттыруға бағытталған мақсаттарға толықтай сәйкес келеді. Бұл мақалада бастауыш сынып оқушыларының оқу мотивациясын дамытудағы ойын

технологияларының рөлі зерттеледі. Жұмыс ойындардың білім алушылардың ынтасына әсер етуінің психологиялық механизмдерін талдауды және олардың тиімділігін бағалауды мақсат етеді.

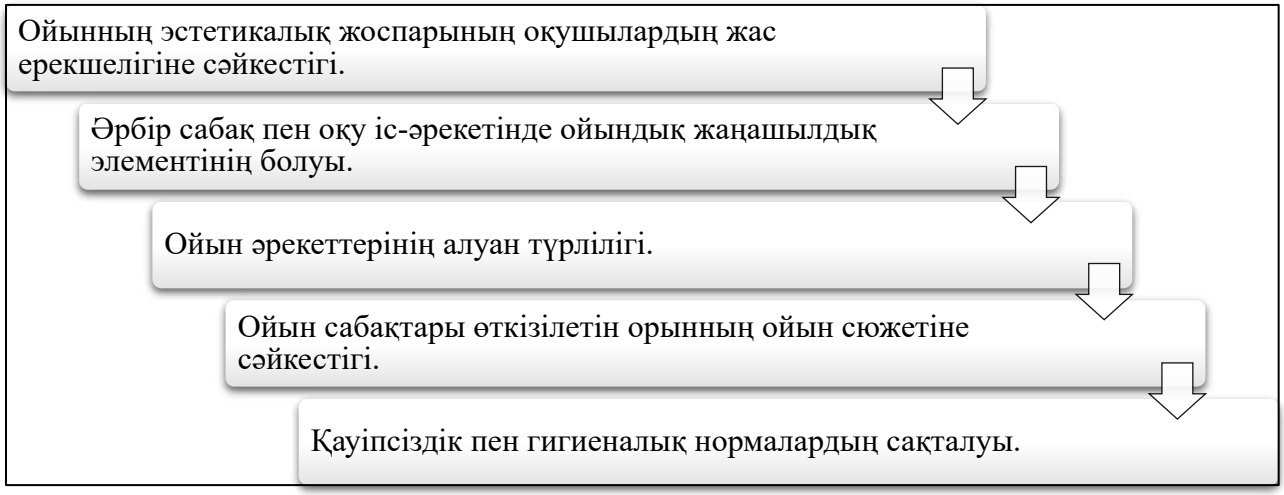
Оқу мотивтері — бұл тұлғаның меншікті құндылығы, оның тұрақты сипаттамасы. Бастауыш сынып жасындағы бала тұлғасының үйлесімді дамуына қол жеткізу үшін оқу мотивтерін қалыптастырудың маңызы зор. Мотивацияның жоғары деңгейіне тән оң сипаттамалардың қатарында баланың мектепке деген жалпы жағымды көзқарасын, сондай-ақ оның дүниетанымы мен қызығушылықтарының кеңдігін, білуге құмарлық деңгейін атап өткен жөн. Бастауыш сынып жасындағы балалардың қызығушылықтарының кеңдігі олардың қоршаған ортадағы көптеген құбылыстарға деген айрықша ынтасынан көрініс табады. Балалардың білім алуға деген құштарлығын ояту және сабаққа ынтасын арттыру үшін оқу үдерісін ұйымдастырудың алуан түрлі формалары мен әдістемелерін таңдау қажет. Ол үшін танымдық қызығушылықты дамытуға бағытталған қызықты материалдар мен ойын жағдаяттарын жасау маңызды. Осылайша пәнге деген қызығушылық қалыптасады, бұл өз кезегінде алынатын білім сапасының артуына әкеледі. Егер оқытуды ұйымдастыру формасы ретінде шығармашылық тапсырмалар мен ойын әдістемелері қолданылса, оқушылардың пәнге деген ынтасы ерекше белсенді түрде дамиды. Көптеген педагогтар бастауыш сынып жасындағы балалар үшін ойынның аса маңызды іс-әрекет екенін алға тартады және бұл пікір әбден орынды. Мәселен, Г.И.Щукина «ойын арқылы баланың жаңа іс-әрекеті — оқу қызметі қалыптасады», - деген. Міне, сондықтан да әдіскерлер, ғалымдар мен алдыңғы қатарлы мұғалімдер оқытуда ойын әдістемелерін қолдануды үнемі ұсынып келеді [1].

Сонымен қатар, оқушылардың оқуға деген мотивациясын дамытудың маңыздылығы ішкі және сыртқы мотивациямен тығыз байланысты. Оқушылардың оқуға деген ішкі және сыртқы мотивациясы олардың білім алу процесіне қатысуына және оқу жетістіктеріне тікелей әсер етеді. Соның ішінде, ішкі мотивация – бұл тұлғаның ішкі қажеттіліктеріне, қызығушылықтарына негізделген. Оқушы білімді өзіне ұнамды, қызықты, әрі маңызды болғаны үшін жүзеге асырады. Ал сыртқы мотивация – оқушының мінез – құлқы мен оқу іс-әрекетін сыртқы факторлар (мысалы, марапат, жазалаудан қорқу) арқылы жүзеге асуы. Мұғалімдер көбінесе оқушылардың оқуға деген мотивациясын арттыруда сырқы мотиваторға сүйенуге бейім болып келеді. Бұл жерде түрлі сыйлықтар мен марапаттар қолданылады. Сонымен қатар, баға да сыртқы мотивацияның бір түрі ретінде жиі қолданылады. Көп жағдайда оқушылар алған білімдерінің сапасына қарағанда, бағаларға аса қатты мән береді. Мұндай тәсіл бастапқы да тиімді болғанымен, оқушылардың шынайы оқуға деген мотивациясын дамытпайды. Алайда, оқушыларға ішкі мотивацияны дамыту әлде қайда маңызды және ұзақ мерзімді нәтижеге қол жетгізуге ықпал етеді.

Педагогика және психология саласында, әсіресе ойын технологиялары мен мотивация мәселелерін зерттеуде И.В. Сидорова есімі жиі кездеседі. Оның еңбектері көбіне бастауыш сынып оқушыларының оқуға деген ынтасын арттырудың психологиялық-педагогикалық шарттарына арналған. Ол «Игровые технологии в формировании социальной компетентности младших школьников на уроке иностранного языка» атты еңбегінде «Ойынды оқу-тәрбие үдерісінің өзге формаларымен сауатты ұштастыру — педагог үшін басты қиындықтардың бірі. Ойынның табиғатында дамытушылық әлеует терең ұялаған. Ойын барысында міндеттілік пен еріктілік, көңіл көтеру мен шиеленіс, мистикалық және шынайы сәттердің үйлесімі бір мезгілде көрініс табады. Бұған қоса, ойын күнделікті өмірден оқшауланғанымен, онымен тығыз байланыстылығымен, эмоционалдылығымен және рационалдылығымен, жеке және ұжымдық мүдделер мен жауапкершіліктің қатар жүруімен ерекшеленеді. Педагогикалық тұрғыдан алғанда, ойын өте қуатты мотивациялық фактор ретінде құнды. Бұл ретте бала өзінің жеке мотивтері мен ішкі ұстанымдарын басшылыққа алады» деп тұжырымдаған болатын [2].

Бастауыш сынып оқушыларының оқу мотивтерін қалыптастыру құралы ретінде ойын технологияларын қолданудың негізгі шарттарына мыналарды жатқызуға болады [3].

Оқыту үдерісінің толықтай ойыннан тұруы мүмкін емес екені анық. Мұғалім дидактикалық

ойындардың қысқа мерзімділігін (ұзақтығы 10-20 минуттан аспауы тиіс) ескеруі қажет. Бұған қоса, ойыншылар қойылған міндетке деген қызығушылығын жоғалтпауы үшін осы уақыт ішінде олардың ақыл-ой белсенділігі төмендемеуі тиіс. Ойын технологияларын қолдану барысында балалар оқудың ойын емес, тартымды әрі позитивті сипатын сақтайтын байсалды және жауапты еңбек екенін түсіне бастайды.

Бастауыш сынып оқушыларының оқу мотивациясын арттыруда ойын технологияларын мазмұны мен мақсатына қарай бірнеше топқа жіктеуге болады. Әрбір түрдің баланың танымдық деңгейін көтеруде өзіндік атқаратын қызметі бар. Төмендегідей ойын технологиясының түрлері бар:

- **Дидактикалық ойындар:** Бұл ойындар тікелей оқу мақсатына бағытталып, белгілі бір білімді бекітуге немесе жаңа ұғымды меңгеруге көмектеседі. Мақсаты: Ойлау, есте сақтау, салыстыру қабілеттерін дамыту. Мысалы: «Кім тапқыр?» (математикада ауызша есептеу жылдамдығын арттыру), «Сөз ойла, тез ойла» (ана тілінде сөздік қорды дамыту және сөз таптарын ажырату).
- **Сюжеттік-рөлдік ойындар:** Балалар өздеріне таныс әлеуметтік рөлдерді қабылдай отырып, шынайы өмірдегі жағдаяттарды имитациялайды. Мақсаты: Әлеуметтік құзыреттілікті қалыптастыру, қарым-қатынас дағдыларын дамыту. Мысалы: «Дүкен» (математикалық есептеулер мен ақшамен жұмыс істеуді үйрену), «Аурухана» (адамгершілікке, қамқорлыққа баулу).
- **Интеллектуалды ойындар:** Оқушының логикалық ойлауын, тапқырлығын және жалпы білім деңгейін тексеретін ойындар. Мақсаты: Жалпы интуиция мен сыни ойлауды қалыптастыру. Мысалы: Викториналар, ребустар, логикалық жұмбақтар. Бұл ойындар сабақтың сергіту сәтінде немесе бекіту кезеңінде тиімді.
- **Іскерлік ойындар:** Күрделі мәселелерді шешуге, шешім қабылдауға бағытталған. Бастауыш сыныптарда бұл ойындардың жеңілдетілген элементтері («Миға шабуыл», «Жобалау») қолданылады. Мысалы: «Экологтар кеңесі» (табиғатты қорғау мәселелерін талқылау).

Демек, дидактикалық және интеллектуалды ойындар білім негізін бекітіп, зейінді шыңдаса, сюжеттік-рөлдік және іскерлік ойындар баланы әлеуметтік өмірге бейімдеп, шығармашылық ізденіске баулиды.

Зерттеу жұмысын қорытындылай келе, бастауыш сынып оқушыларының оқу мотивациясын қалыптастыру — заманауи білім беру жүйесіндегі іргелі мәселелердің бірі екенін атап өтуге болады. Баланың танымдық белсенділігін арттыру мен оқуға деген тұрақты қызығушылығын оятуда ойын технологиялары таптырмас дидактикалық құрал болып

табылады. Ойынның тиімділігі оны қолдану барысында келесі педагогикалық шарттардың қатаң сақталуына тікелей байланысты:

- Ойын мазмұнының баланың жас ерекшелігіне және эстетикалық талғамына сай болуы;
- Сабақ барысында ойындық жаңашылдық пен әрекеттердің алуан түрлілігін қамтамасыз ету;
- Ойынды ұйымдастыруда демократиялық принциптерді сақтай отырып, педагогтың эмоционалды қолдау көрсетуі.

Ойын технологияларын оқу-тәрбие үдерісіне сауатты интеграциялау оқушылардың білім сапасын арттырып қана қоймай, олардың өзін-өзі реттеу, мәселелерді шешу және ынтымақтастықта жұмыс істеу дағдыларын қалыптастырады. Ойын арқылы бала оқудың жауапты әрі қызықты еңбек екенін сезінеді. Бұл, өз кезегінде, білім берудің ұлттық мақсаттарына — бәсекеге қабілетті, өз бетінше білім алуға дайын тұлға тәрбиелеу міндетіне толықтай сәйкес келеді. Тұжырымдай айтқанда, ойын технологиялары — бастауыш мектепте оқу мотивациясын дамытудың ең перспективалы әрі нәтижелі әдістемелік бағыты болып қала бермек.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:

1. Щукина Г. И. Проблема познавательного интереса в педагогике. — М.: Педагогика, 1971. - 192 с.
2. Сидорова О.С. Игровые технологии в формировании социальной компетентности младших школьников на уроке иностранного языка // Наука и школа. 2014. №2. С. 90-93
3. Михайленко Т.М. Игровые технологии как вид педагогических технологий // Педагогика: традиции и инновации: материалы международной научной конференции. Т.1. Челябинск: Два комсомольца. 2011. С. 145-168.

РАЗВИТИЕ НАВЫКОВ 4К УЧАЩИХСЯ НАЧАЛЬНЫХ КЛАССОВ В ПРОЦЕССЕ ОБУЧЕНИЯ МАТЕМАТИКЕ

Артамонова Виктория Ивановна
artamonovav838@gmail.com
магистрант 2 курса, специальности Педагогика и методика начального обучения, КазНПУ имени Абая, Алматы, Казахстан

Аннотация

В статье анализируются современные образовательные тенденции, связанные с изменением приоритетов в обучении: акцент смещается с усвоения предметных знаний на развитие ключевых компетенций XXI века, известных как «мягкие навыки» (soft skills). Особое внимание уделено модели «4К», включающей коммуникацию, кооперацию, креативность и критическое мышление. На основе изучения международных подходов (инициативы Partnership for 21st Century Learning, Всемирного экономического форума) и национальной стратегии образования Республики Казахстан на 2023–2029 годы обосновывается важность этих компетенций для эффективной адаптации учащихся в обществе и на рынке труда. Эмпирическая часть исследования включает диагностику уровня сформированности навыков 4К у младших школьников с помощью методик В. В. Бойко, Г. А. Цукермана («Рукавички»), Е. Е. Туник и Р. С. Немова («Нелепицы»).

Ключевые слова: Ключевые компетенции XXI века, soft skills, навыки 4К, коммуникация, кооперация, креативность, критическое мышление, начальное образование, диагностика компетенций, развитие личности.

Annotation

The article analyzes current trends in education related to a shift in learning priorities: the focus is moving from acquiring subject-specific knowledge to developing key competencies of the 21st century, commonly known as “soft skills.” Special attention is given to the «4C», model, encompassing communication, collaboration, creativity, and critical thinking. Based on an analysis of international frameworks - such as initiatives by the Partnership for 21st Century Learning and the World Economic Forum - and the national education strategy of the Republic of Kazakhstan for 2023–2029, the importance of these competencies for students’ successful adaptation in society and the labor market is substantiated. The empirical part of the study involves diagnosing the level of 4C development among primary school students using the methods of V. V. Boyko, G. A. Tsykerman (“Mittens”), E. E. Tunik, and R. S. Nemov (“Absurdities”).

Keywords: 21st century skills, soft skills, 4C model, communication, collaboration, creativity, critical thinking, primary education, competence assessment, personality development.

В последние годы на международной образовательной арене наблюдается явная тенденция смещения акцента в школьном обучении: если ранее основной целью считалось формирование предметных знаний и навыков, то сегодня приоритет уделяется созданию условий, способствующих развитию у учащихся ключевых компетенций XXI века, широко известных как «soft skills».

«Мягкие навыки» динамичны, т. е. изменчивы, - могут и должны совершенствоваться с течением времени, в зависимости от ситуации и контекста. Для включения понятия о «мягких навыках» в сфере образования нужно понимание: «а как это устроено» и «что это такое на самом деле». Без такого прояснения невозможно планировать формирование навыков в школе и оценивать прогресс в их развитии. Для этого следует увязать их с педагогическими, психологическими, социологическими теориями, поскольку именно в них мы найдем ответ на вопрос «что же делать в школе». В сфере образования удобнее использовать название «компетенции» или «компетентности», поскольку именно так в психологических и педагогических науках именуется эта способность человека действовать [1].

В рамках обсуждения навыков XXI века Partnership for 21st Century Learning выделяются «инновационные умения», включая критическое мышление и решение проблем, креативность и инновационность, коммуникацию и сотрудничество, а также широкий набор «жизненных» или «карьерных» умений. Данная организация объединила государственные структуры США, осуществляющие регулирование образовательной сферы, а также ведущие американские корпорации, поддерживающие образовательные инициативы (Apple, Cisco Systems, Microsoft и др.). В результате деятельности партнерства к 2010 году была сформулирована концепция «4К», обобщающая ранее исследованные компетенции выпускников высших учебных заведений, наиболее востребованные работодателями, и сводящая их к четырем ключевым компонентам: коммуникации, кооперации, критическому и креативному мышлению [2].

В докладе Всемирного экономического форума «Новый взгляд на образование» представлена модель, где образовательные результаты разделены на три категории: базовая грамотность, компетенции и качества характера. При этом первые два навыка- критическое мышление и решение проблем, а также коммуникация и сотрудничество- считаются ключевыми для обучения и профессиональной деятельности в современном мире [3].

Несмотря на общую признанность этих навыков, существуют определённые противоречия в трактовке их приоритетности и взаимосвязи, что указывает на сложность и неоднозначность формирования современных образовательных стандартов и требований к компетенциям.

Об утверждении Концепции развития дошкольного, среднего, технического и профессионального образования Республики Казахстан на 2023 - 2029 также были выделены «опорные» компетенции: критическое мышление, творческое мышление, коммуникативные навыки, работа с информацией, саморазвитие и активная гражданская позиция [4].

Критическое мышление представляет собой способность к анализу, оценке и интерпретации информации с целью принятия обоснованных решений. Креативность выражается в способности обучающихся к созданию новых идей и нестандартному решению учебных и жизненных задач. Коммуникация предполагает способность ясно излагать мысли, воспринимать информацию и эффективно взаимодействовать с другими участниками образовательного процесса. Кооперация представляет собой способность к эффективному взаимодействию в группе, направленному на достижение общих целей и совместное решение задач.

Внедрение модели 4К в начальном образовании способствует развитию самостоятельного мышления и готовит учащихся к глобальным образовательным стандартам через проектную и интерактивную деятельность. Подтверждается, что ключевой модератор эффективности 4К - правильно структурированные учебные материалы и методы, учитывающие уровень и предметную специфику. Это уточняет исследовательский вопрос: интеграция 4К навыков повышает как предметные, так и социально-персональные компетенции учащихся через активное, личностно-ориентированное обучение.

Теоретическое обоснование подвело нас к тому, что необходимо выявить насколько развиты навыки 4К у младших школьников на уроках математики.

Таким образом, для диагностики коммуникации была использована методика В.В.Бойко. Диагностика выявила тревожные тенденции в эмоционально- личностной сфере общения.

У 65% учащихся суммарный балл по негативной коммуникативной установке превысил 33 балла, что свидетельствует о наличии выраженной негативной установки к окружающим. Наиболее ярко выражены негативный личный опыт общения (в среднем 16 из 20 баллов): дети отмечают, что доверчивость приводила к обидам, часто встречали циничных людей, испытывали неблагодарность.

Завуалированная жестокость (в среднем 14 из 20): высказывания вроде «доверя, но проверяй» и «лучше думать плохо и ошибиться» указывают на установку недоверия.Брюзжание (в среднем 7 из 10): дети склонны к обобщениям типа «подростки воспитаны хуже, чем раньше», «воспитанность-редкость».

Вывод: у большинства детей сформирована защитная, недоверчивая позиция в общении, что мешает открытому и конструктивному взаимодействию. Это создаёт барьер для развития коммуникативной компетенции как способности к эмпатии, диалогу и сотрудничеству.

Для диагностики кооперации была использована методика «Рукавички» (Г. А. Цукерман). Низкий уровень согласно усилий показала слабую сформированность навыков совместной деятельности.

Низкий уровень 48 % учащихся: дети не договариваются, каждый рисует по-своему, игнорирует своего партнера, не вступают в диалог. Средний уровень 37 %: частичное сходство узоров, но без согласования замысла; один ребенок доминирует, другой пассивен. Высокий уровень: всего 15 %: дети обсуждают идею, распределяют роли, контролируют реализацию, проявляют взаимопомощь.

Ключевые проблемы следует выделить такие, как отсутствие навыков договорённости и аргументации, недостаток взаимного контроля и координации действий, эмоциональное отношение к совместной деятельности в основном нейтральное или отрицательное (споры, игнорирование).

У подавляющего большинство детей не сформированы базовые механизмы кооперации, что затрудняет реализацию проектного и группового обучения.

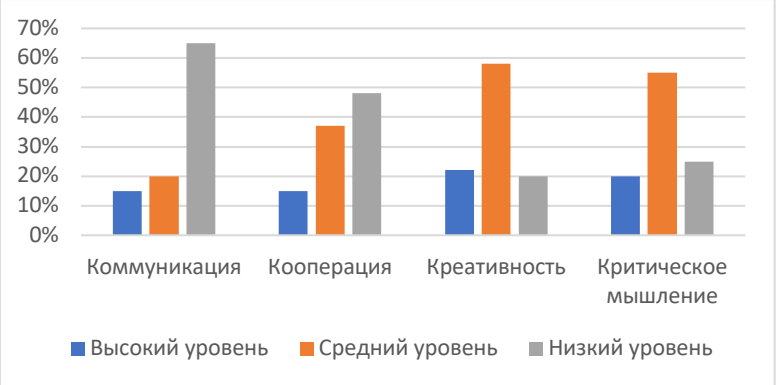
Для диагностики креативности была использована методика Е. Е. Туник, которая оценена в четыре компонента личностной креативности. Только у 22% детей суммарный балл превысил 75% от максимального – показатель высокой креативности. У 58 % - низкий или средний уровень по всем компонентам.

Вывод: у большинства младших школьников не развиты ключевые черты творческой личности - любознательность, воображение, готовность к сложным задачам и риску. Это ограничивает проявление креативного мышления в учебной и внеучебной деятельности.

Для диагностики критического мышления была использована методика «Нелепицы» Р. С. Немова, которая оценивает способность к логическому анализу, выявлению противоречий и аргументации. Только 8 % детей имею очень высокий балл (10 балл), 12 %- высокий балл (8-9 баллов), 55 %- средний (4-7 баллов), где дети находят нелепицы, но не могут объяснить, почему это нелепо. Низкий 20 % (2-3 балла) дети не замечают более 3-4 нелепиц, очень низкий (0–1 балл) - 5%.

Типичные трудности, которые возникли у младших школьников: неспособность аргументировать своё мнение: «Это неправильно, потому что ну, просто неправильно». Отсутствие логических связей6 не видят причинно-следственных отношений (например, «петух не может плавать, потому что у него нет ласт»). Слабое образное мышление: не представляют реальные ситуации, с которыми сравнивается изображение.

Вывод: у большинства детей сформирован только поверхностный уровень критического мышления - способность замечать несоответствие, но не анализировать и не обосновывать их. Это свидетельствует о недостатке развивающих заданий на рассуждение и доказательство.

Результаты проведённой диагностики свидетельствуют о недостаточном уровне сформированности ключевых компетенций 4К- коммуникации, кооперации, креативности и критического мышления - у младших школьников, что проявляется в доминировании негативных коммуникативных установок, слабой регуляции совместной деятельности,

подавленной инициативности и ограниченной способности к логическому анализу и аргументации; при этом выявленные дефициты взаимосвязаны и отражают общую тенденцию к репродуктивности мышления и пассивности в социальном взаимодействии, обусловленные преобладанием традиционных образовательных практик, ориентированных на усвоение предметного содержания, а не на развитие метапредметных умений; следовательно, для эффективного формирования комплексной компетенции 4К необходим системный переход к личностно-ориентированной, деятельностной парадигме обучения, включающей регулярную диагностику, проектную и групповую работу, рефлексивные практики и создание образовательной среды, способствующей проявлению инициативы, сотрудничества и критического осмысления действительности.

Результаты диагностик однозначно свидетельствуют: у младших школьников наблюдается низкий уровень сформированности ключевых компетенций XXI века. Это не связано с отсутствием потенциала, а является следствием недостаточной ориентации образовательного процесса на развитие личностных и метапредметных навыков.

Для кардинального изменения ситуации требуется переход от традиционного, репродуктивного обучения к личностно-ориентированной, деятельностной модели, в которой ученик становится активным субъектом познания. Только системная, целенаправленная работа по формированию *soft skills* в начальной школе заложит прочный фундамент для успешной социализации, адаптации и самореализации каждого ребёнка в быстро меняющемся мире.

Список использованных источников

1. Методическое пособие по разработке содержания образования с учетом формирования универсальных компетентностей и новой грамотности («мягких навыков»), Добрякова Мария, Издательский дом Высшей школы экономики., г. Москва, 2023
2. 21st_century_skills_standards_book_2.Pdf', n.d. https://www.marietta.edu/sites/default/files/documents/21st_century_skills_standards_book_2.pdf [accessed 27 February 2026].
3. '21st_Century_Skills_Learning_for_Life_in_Our_Times____2009-3', n.d.
4. Послание Главы государства Касым-Жомарта Токаева народу Казахстана — Официальный сайт Президента Республики Казахстан', Akorda.kz, n.d. <https://www.akorda.kz/ru/poslanie-glavy-gosudarstva-kasym-zhomarta-tokaeva-narodu-kazahstana-183048> [accessed 27 February 2026].

ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГИЧЕСКИЕ ОСНОВЫ ФОРМИРОВАНИЯ МОТИВАЦИИ К ЧИТАТЕЛЬСКОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ МЛАДШИХ ШКОЛЬНИКОВ В УСЛОВИЯХ ЦИФРОВИЗАЦИИ ОБРАЗОВАНИЯ

Камбарова Анар Сматовна
магистрант 2 курса, специальности Педагогика и методика начального обучения,
Казахский национальный педагогический университет имени Абая, Алматы, Казахстан
anara.kam.97@gmail.com

Аннотация

Формирование мотивации к чтению у младших школьников является одной из ключевых задач современного образования. В условиях цифровизации наблюдается снижение интереса детей к традиционному чтению, что требует поиска новых психолого-педагогических подходов. В статье рассматриваются теоретические основы мотивации к чтению, а также результаты исследования, проведённого среди учащихся 2 класса. Особое внимание уделяется сочетанию традиционных и цифровых форм работы с текстом. Показано, что использование цифровых инструментов при грамотной педагогической организации способствует повышению интереса к чтению.

Ключевые слова: читательская мотивация; младшие школьники; психолого-педагогические основы; смысловое чтение; читательская грамотность; цифровизация образования; цифровая образовательная среда; учебная мотивация; педагогические условия; образовательные технологии

Abstract

Developing reading motivation among primary school students is one of the key tasks of modern education. In the context of digitalization, children's interest in traditional reading is declining, which requires the search for new psychological and pedagogical approaches. The article examines the theoretical foundations of reading motivation as well as the results of a study conducted among second-grade students. Special attention is paid to the combination of traditional and digital forms of working with texts. It is shown that the use of digital tools, when pedagogically well organized, contributes to increasing children's interest in reading.

Keywords: reading motivation; reading activity; primary school students; primary education; psychological and pedagogical foundations; learning motivation; intrinsic and extrinsic motivation; meaningful reading; reading literacy; digitalization of education; digital learning environment; functional literacy; pedagogical conditions; educational technologies

В современных условиях цифровизации образования проблема формирования мотивации к чтению у младших школьников приобретает особую актуальность. Сегодня дети с раннего возраста активно взаимодействуют с цифровыми устройствами, что постепенно снижает интерес к книге как традиционному источнику знаний.

В ГОСО РК (2020) подчёркивается необходимость формирования смыслового чтения и устойчивой учебной мотивации как базовых компетенций начального образования [5]. Кроме того, государственная программа развития образования ориентирует педагогов на активное внедрение цифровых технологий в учебный процесс [6].

Международные исследования также подтверждают значимость проблемы. Результаты OECD (PISA 2022) показывают, что уровень читательской грамотности напрямую связан с мотивацией учащихся к чтению, а чрезмерное увлечение цифровыми развлечениями может снижать глубину понимания текста [11]. Аналогичные выводы представлены в материалах UNESCO, где подчёркивается двойственная роль цифровой среды [12].

Таким образом, возникает противоречие: с одной стороны, цифровизация снижает интерес к чтению, с другой — при грамотном использовании может стать ресурсом его развития. Это и определяет актуальность данного исследования.

Проблема мотивации к чтению рассматривается в контексте общей теории мотивации. По мнению Л.С. Выготского, развитие познавательной деятельности ребёнка происходит через взаимодействие речи, мышления и социальной среды [4]. В.В. Давыдов и Д.Б. Эльконин подчёркивали, что учебная деятельность формируется при наличии внутреннего интереса к содержанию обучения [2; 3].

С позиции А.Н. Леонтьева мотивация выступает как система побуждений, определяющих активность личности [13]. При этом внутренняя мотивация (интерес, познавательная потребность) является более устойчивой по сравнению с внешней (оценки, требования учителя).

Читательская мотивация представляет собой совокупность внутренних и внешних побуждений, определяющих отношение ребёнка к чтению. Как отмечает Л.А. Музыка, интерес к чтению формируется тогда, когда ребёнок испытывает удовольствие от самого процесса [1].

Современные исследования подтверждают значимость цифровых ресурсов. А.М. Алиева отмечает их мотивационный потенциал [8], а Н.А. Мачехина подчёркивает роль творческих заданий [14].

Таким образом, формирование мотивации к чтению требует сочетания психологических факторов (интерес, успех, самостоятельность) и педагогических условий (методы, формы, цифровые инструменты).

В рамках исследования читательской мотивации младших школьников был использован комплекс методов, включающий анкетирование, педагогическое наблюдение и анализ учебной активности учащихся. Применение многометодного подхода позволило оценить как заявленную, так и проявляемую мотивацию к чтению.

Основным диагностическим инструментом выступила адаптированная методика диагностики учебной мотивации (по Т.Д. Дубовицкой), модифицированная с учётом возрастных особенностей учащихся 2 класса (7–8 лет) и направленная на выявление мотивации к чтению.

Методика включала 20 суждений, отражающих отношение учащихся к чтению (интерес, самостоятельность, трудности, внешняя мотивация и др.). Формулировки были упрощены и связаны непосредственно с читательской деятельностью (например: «Мне нравится читать книги», «Я читаю только потому, что так говорит учитель», «Если текст сложный, мне становится интереснее»).

Ответы фиксировались по шкале из четырёх вариантов: «верно» (++), «скорее верно» (+), «скорее неверно» (−), «неверно» (−−).

При обработке результатов ответы «++» и «+» интерпретировались как положительные («да»), «−» и «−−» — как отрицательные («нет»).

Оценка уровня мотивации проводилась по сумме баллов:

0–5 баллов — низкий уровень мотивации к чтению;

6–14 баллов — средний уровень;

15–20 баллов — высокий уровень.

Дополнительно осуществлялся качественный анализ по следующим показателям: ценность чтения, самостоятельность, пассивность, интерес, трудности и внешняя мотивация.

В исследовании приняли участие учащиеся 2 класса (n = 31). Условия проведения были максимально приближены к естественным (в рамках учебного процесса), что обеспечило достоверность полученных данных.

Распределение уровней мотивации:

высокий — 6 учащихся (19 %);

средний — 16 (52 %);

низкий — 9 (29 %).

Преобладает средний уровень, что говорит о наличии интереса, но его нестабильности. Учащиеся с высоким уровнем проявляют инициативу и читают самостоятельно. При низком уровне наблюдается избегание чтения и ориентация на внешние стимулы.

Качественный анализ показал:

- ценность чтения осознаётся, но не всегда реализуется;
- уровень самостоятельности недостаточен;
- трудности понимания снижают интерес;
- значительную роль играет внешняя мотивация.

Наблюдения подтвердили, что при традиционном чтении внимание снижается, а при использовании интерактивных форм повышается активность. Формирование мотивации к чтению у младших школьников в условиях цифровизации требует использования разнообразных педагогических подходов. Проведённое исследование показало, что интеграция традиционного чтения с цифровыми технологиями способствует повышению интереса учащихся к работе с текстом и активизации их познавательной деятельности. Практические рекомендации, включающие использование цифровых медиа-проектов, интерактивных платформ, регулярную диагностику мотивации и смешанные формы чтения, позволяют сделать процесс обучения более привлекательным и эффективным.

Таким образом, внедрение данных подходов способствует достижению целей ГОСО РК и государственных образовательных программ, обеспечивая развитие читательской компетенции и функциональной грамотности младших школьников.

Список литературы

1. Музыка Л.А. Интерес к чтению: как его пробудить? // Начальная школа. — 2007. — № 6. Доступ: Infourok
2. Эльконин Д.Б. Психология обучения младшего школьника. — М., 1974.
3. Давыдов В.В. Проблемы развивающего обучения. — М., 1986.
4. Выготский Л.С. Мышление и речь. — М., 1999.
5. Приказ «Об утверждении государственных общеобязательных стандартов высшего и послевузовского образования» (приказ Министра науки и высшего образования Республики Казахстан от 20 июля 2022 года № 2). https://adilet.zan.kz/rus/docs/V2200028916
6. Государственная программа развития образования и науки РК (2020–2025). Доступ: online.zakon.kz
7. Национальный доклад об образовании в РК (2022). Доступ: gov.kz
8. Алиева А.М. Роль цифровых образовательных интернет-ресурсов при обучении чтению в начальных классах // Педагогика и психология. — 2020. Доступ: CyberLeninka
9. Алтынсаринские педагогические чтения. Цифровые образовательные ресурсы // Материалы конференции. — 2024.
10. Мачехина Н.А. Методические средства повышения мотивации к чтению младших школьников // Наука и школа. — 2025.
11. OECD. PISA 2022 Results: What Students Know and Can Do // OECD Publishing. — 2023. Доступ: oecd.org
12. UNESCO. Digital Education Overview // UNESCO. Доступ: unesco.org
13. Леонтьев В.Г. Мотивация и психологические механизмы её формирования. — М., 2002.
14. Kashkarov A.P. Как приохотить ребенка к чтению. — М., 2014.
15. Vasallo L., Oco R. Pupils' Reading Engagement and Motivation // International Journal of Education. — 2026.

ӘОЖ 37.013
ҒТАХР 14.25.07

НАРРАТИВТІ ОҚЫТУ НЕГІЗІНДЕ БАСТАУЫШ СЫНЫП ОҚУШЫЛАРЫНЫҢ ӘЛЕУМЕТТІК-ЭМОЦИОНАЛДЫҚ ДАҒДЫЛАРЫН ҚАЛЫПТАСТЫРУ

Декембаева Нуржамал Калиевна
nur31011971@bk.ru
Абай атындағы Қазақ ұлттық педагогикалық университеті докторанты, Алматы қ., Қазақстан

Аңдатпа

Білім беру сапасын жақсарту үшін білім беру мақсаттарына жету нарративті тәсілімен байланысты. Оқушыға бағытталған оқыту шығармашылық, рефлексивті және өзін-өзі дамытуды қамтиды. Білім беру процесінде оқушылардың көзқарастарын белсендіру және өздерінің және өмірлік тәжірибелерін ой елегінен өткізу үшін нарративті тәжірибелерін енгізу маңызды болып табылады. Нарративті оқытудың ұйымдастырылуы адамдардың өз тәжірибесін құрылымдау және баяндау арқылы қоғамда өзін түсіну табиғи қабілеті мен қажеттілігімен байланысты. Дидактикалық материалдар ғасырлар бойы білімді жинақтау және тарату, сондай-ақ маңызды жеке қасиеттерді дамыту үшін қолданылып келеді. Мақалада білім беру процесінде нарративті тәсілді қолданудың перспективалық бағыттарын жүйелеу және анықтау үшін ғылыми әдебиеттерді теориялық талдау жасалады және бұл тәсілдің бастауыш сынып оқушыларында әлеуметтік, эмоциялық дағдысының дамуына әсерін эмпирикалық тұрғыда тұжырымдалады. Мақалада нарративті тәжірибелерінің көп өзгермелі сипаты және оларды оқу жағдайымен және білім беру мақсаттарымен байланыстыру қажеттілігі дәйектелінеді.

Түйінді сөздер: нарратив, нарратив тәсілі, нарратив педагогикасы, білім беру процесі, нарративті пайдалану, нарративті тәжірибе, эмоциялық дағды, әлеуметтік дағды.

Аннотация

Достижение образовательных целей с целью повышения качества образования связано с нарративным подходом. Обучение, ориентированное на ученика, предполагает творчество, рефлексивность и саморазвитие. Важно внедрять нарративные практики в образовательный процесс для активизации взглядов учащихся и их осмысления собственного и жизненного опыта. Организация нарративного обучения связана с естественной способностью и потребностью людей понимать себя в обществе посредством структурирования и изложения собственного опыта. Дидактические материалы веками использовались для накопления и распространения знаний, а также для развития важных личностных качеств. В статье представлен теоретический анализ научной литературы с целью систематизации и выявления перспективных областей применения нарративного подхода в образовательном процессе и эмпирически сформулировано влияние этого подхода на развитие социально-эмоционального интеллекта у учащихся начальной школы. В статье обосновывается многогранный характер нарративного опыта и необходимость его связи с учебными ситуациями и образовательными целями.

Ключевые слова: нарратив, нарративный подход, нарративная педагогика, образовательный процесс, использование нарратива, нарративный опыт, эмоциональный навык, социальный навык.

Abstract

Achieving educational goals in order to improve the quality of education is associated with the narrative approach. Student-centered learning involves creativity, reflexivity, and self-development. It is important to introduce narrative practices in the educational process to activate students'

perspectives and reflect on their own and life experiences. The organization of narrative learning is associated with the natural ability and need of people to understand themselves in society by structuring and telling their own experiences. Didactic materials have been used for centuries to accumulate and disseminate knowledge, as well as to develop important personal qualities. The article provides a theoretical analysis of the scientific literature in order to systematize and identify promising areas for the use of the narrative approach in the educational process and empirically formulates the impact of this approach on the development of social and emotional intelligence in primary school students. The article argues for the multivariate nature of narrative experiences and the need to link them to learning situations and educational goals.

Keywords: narrative, narrative approach, narrative pedagogy, educational process, narrative use, narrative experience, emotional intelligence, social intelligence.

Білім беру үрдісінде оқытудың нарративті тәсілін қолданудың өзектілігі әлемді медиатордың ойлау тұрғысынан қабылдай отырып, оқушыларға қолайлы, икемді ортаны құру мұғалімнің презентация әдістері ретінде қолданатын нарративті баяндауларына байланысты. Оқушылардың жеке тәжірибелеріне байланысты әңгімелері (нарратив) сабақта айтылуына немесе ауызша айтылмай тек ойларында қалуына қарамастан, шешім қабылдауға әсер етеді.

Оқу процесінде нарративті тәжірибелерін қолдану арқылы болашақ мамандар өздерінің кәсіби білімдері туралы ойлану деңгейіне жетеді. Академиялық пәндерді оқытуға нарративті тәсілі білім беру жүйесінен тыс білімді қолдана алатын құзыретті мамандардың дамуына ықпал етеді және өзін-өзі жетілдіруге ықпал етеді.

Білім берудегі нарративке деген қызығушылықтың артуы теориялық және практикалық шетелдік зерттеулерде көрініс табады; дегенмен, педагогикалық ғылымдағы нарратив ұғымын жан-жақты зерттейтін іргелі еңбектер тіркелген жоқ десек те болады.

Негізінен мерзімді басылымдарда ұсынылған бірнеше шетелдік зерттеулер (Е.В. Казанцева, М.В. Луканина, О.Н. Рябинина, А.В. Серы, А.А. Утюганов, М.С. Яницкий және басқалар) оқу процесіндегі нарративті тәсілдің тиімділігін атап көрсетеді. Оқу процесінде нарратив тәжірибесін қолдануға арналған шетелдік авторлардың еңбектерінің жиынтығын зерттеу өзекті және логикалық болып табылады.

Оқу процесінде нарратив тәсілін қолданудың перспективалы бағыттарын жүйелеу және анықтау үшін ғылыми әдебиеттерді теориялық талдау және жалпылау жүргізілді. Нарративті оқыту тәжірибесінің көп өзгермелі сипатын және оларды оқу жағдайымен және білім беру мақсаттарымен байланыстыру қажеттілігін түсіну керек. Сондықтан біз өз зерттеуімізде бірқатар мақсаттар анықтадық: педагогикадағы нарративті тәсілді түсіндіру, оны білім беру жүйелерінде қолданудың негізгі формаларын анықтау және оны білім беру процесінде енгізудің тиімді жолдарын анықтау. Оған қоса, негізгі мақсаттардың бірі оқытудың осы нарративті тәсілі бастауыш сынып оқушыларында қаншалықты эмоциялық және әлеуметтік интеллектісінің дамуына әсері бар екенін эмпирикалық тұжырымдау болып табылады.

К. Конле (C. Conle, 2001), П.М. Айронсайд (P.M. Ironside, 2006), А. Юшкевичене, Р. Недзинскайте (A. Juškevičienė, R. Nedzinskaitė, 2013), Дж. Шурмак, М. Туна (J. Szurmak, M. Thuna, 2013), Э. Хоу, М. Аримото (E. Howe, M. Arimoto, 2014), М. Дрейпер, Д. Полицци, Д. Стертевант, Дж. МакГроу (M. Draper, D. Polizzi, D. Sturtevant, J. McGraw, 2015), Э. Чан (E.Y. Chan, 2017), П.С. Го (P.S. Goh, 2019), И. Аура, Л. Хасан, Ю. Хамари (I. Aura, L. Hassan, J. Hamari, 2021) – сынды шетелдік зерттеушілердің еңбектері педагогикадағы нарративтік қағидаттар мен перспективалары туралы түсінігімізді байытады.

Медициналық білім беру саласында П.М. Айронсайдтың «Нарративті педагогиканы қолдану: түсіндірмелі ойлауды оқыту және тәжірибеден өткізу» атты еңбегінде мейірбикелік мектептерде, соның ішінде бакалавриат және магистратура бағдарламаларында нарратив педагогикасын қолдану тәжірибесі мен нәтижелері көрсетілген. Ол бұл пәнге тән тәсіл мейірбикелік тәжірибе мен дидактикалық жағдайларда ойлау шектеулерінен асып түсудің ғана емес, сонымен қатар түсіндірмелі ойлауды кеңейтудің және тереңдетудің жолы екенін атап өтеді. Автор бірнеше отбасы мүшелері қатерлі ісіктен қайтыс болған және ауру оның

қабылдауында кең тараған студенттің оқиғасымен теориялық негіздерді көрсетеді. Студенттердің ауруға байланысты тәжірибелерін бейнелеуіне қатысты жеке нарративті баяндауларын бірлесіп түсіндіру және талқылау оған мәселені әртүрлі тұрғыдан қарауға көмектесті. Өткенді еске түсіру және жинақталған нарративті тәжірибе мұғалімдерге басқалардың қайғысына деген сезімталдықты жеңуге және кәсіби жағдайларда, пациенттермен және олардың отбасыларымен өзара әрекеттесуде өз тәжірибелерін пайдалану, қолдау көрсету және шатасу мен үмітсіздікті жеңілдету мүмкіндігін көруге мүмкіндік береді. П.М. Айронсайд медициналық білім беруде нарратив тәсілін енгізудің екі жолын ұсынады: «тек құрылымдық оқу бағдарламаларын қайта қарау арқылы ғана емес, сонымен қатар мұғалімдер таныс стратегияларды кеңейту арқылы қолданыстағы курстар шеңберінде нарратив педагогикасын енгізу».

Оқытудың нарративті стратегиясы оқушыға бағытталған оқытудың тиімді құралы болып табылады, мұнда оқушы мен мұғалімнің бірлескен шығармашылық әрекеті арқылы оқушыларға рефлексияға қатысу, жауапкершілікті көрсету және тәуелсіздікті жүзеге асыру үшін көбірек мүмкіндіктер беріледі. П.С. Го да осындай көзқараспен бөліседі: «Егер мұғалімдерді оқытудың мақсаты ойлауды ынталандыру, теорияны іс жүзінде қолдану және оқуды «шынайы өмірге» айналдыру болса, онда нарративті педагогиканы қолданған жөн». «Диалогтағы нарратив феноменологиясы: Психологиядағы педагогика ретінде әңгімелеу» еңбегінде сыныпты ұйымдастыруда әңгімелеудің практикалық қолданылуының қызықты шолуы өзара әрекеттесудің тиімді түрлерін таңдау үшін қарастырылады. «Біз оқушылармен жарқын әңгімені бөліскенде (мысалы, қолға балғамен соғу), біз оңай эмпатиялық реакцияны тудырамыз, осылайша сыныпта ортақ сәтті жасаймыз», - деп атап өтеді М. Дрейпер, Д. Полицци, Д. Стуртевант және Дж. МакГроу. Кейіпкерлер мен әңгімелеушінің эмоционалдық күйлерін бөлісу және олардың жағдайларды бастан кешіру тәжірибесін қабылдау арқылы есте сақтау қасиеттері бізге ұқсас немесе ұқсас жағдайларды қайта жасауға және қиялымызды пайдаланып, сипатталып отырған жағдайды модельдеуге, әңгімені әңгімелеушімен бірге бастан кешіруге мүмкіндік береді.

К. Конле нарративті тәсілді зерттеу әдісі және жеке кәсіби даму құралы ретінде сипаттайды, әрі педагогикалық зерттеулерде нарративті пайдалану мүмкіндіктерін кеңейтеді. Автор қарастырылған материалдың автобиографиялық сипатта екенін атап өтіп, алдымен оқиғаны қабылдауды және сезінуді, содан кейін талқылау кезеңіне көшуді ұсынады. Осылайша, нарративпен жұмыс істеген кезде автор алдымен оны тыңдау және эмоционалды тәжірибені қоса алғанда, толық сезінуді, содан кейін әртүрлі сұрақтарға негізделген баяндауды тереңірек түсінуге көшуді ұсынады. Нарратив өзімен бірге әлемді қабылдаудың жеке тәжірибесінің субъективтілігін, нарратив түрінде қайталанатынын алып жүрсе де, автордың көзқарасы аясында шыншылдық пен шынайылықты талап етеді. Білім беру саласындағы жұмыс үшін тек жеке нарративті ғана емес, сонымен қатар олардың кең ауқымын: К. Конле айтқан шежірелерден бастап әдеби шығармаларға дейін пайдалану маңызды болып табылады. Бұл тәсіл әртүрлі көздерден алынған деректерді түсіну дағдыларын дамытуға, өмірді әртүрлі көзқарастардан толық қабылдауға көмектеседі.

Осылайша, шетелдік авторлардың білім беру процестерін нарративті қолдана отырып құру бойынша зерттеулерінің талдауы оның әлеуетін зерттеуге деген тұрақты, көп қырлы қызығушылықты көрсетеді. Шешілетін мәселенің бағытына — әлеуметтік контекстке, оқушылардың жас тобына, зерттеу мақсаттарының үйлесіміне және мамандандырылған оқыту саласына — байланысты білім беруде баяндауды қолданудың әртүрлі тәсілдері атап өтіледі. Сонымен, нарративті тәжірибелер мен педагогикалық процесті білім беру, оқыту және дамыту бірлігіне біріктіру үшін әмбебап перспективалы келесі қағидаттарды атап өтуге болады:

- нарратив жеке тәжірибені жеткізеді;
- нарратив ақпаратты, эмоционалды және сенсорлық қабылдауды контекстке келтіруді қамтамасыз етеді;
- нарративті түсіну талдау мен өзін-өзі тануға бейім рефлексивті мамандардың дамуына ықпал етеді;

- нарратив оқушылардың жеке құндылықтарының дамуына ықпал етеді.

Теориялық деректерді қорытындылай келе, нарративті оқыту тәсілінің ерекшелігі, оның формасына (жеке баяндау, әдеби мәтін, академиялық тапсырма және т.б.) және білім беру процесіне интеграциялануына қарамастан, оның қолданыстағы курстар мен пәндерге интеграциялану мүмкіндігі екенін атап өтуге болады, бұл білім беру жүйесін реформалаудың жұмсақ (soft skill), біртіндеп процесін қамтамасыз етеді.

Қорытынды. Нарративтің педагогтер мен оқушылардың этикалық және эмпатиялық компоненттеріне әсер ету мүмкіндігіне ерекше назар аудару керек, себебі эмпатия мен қатысу жеке тұлғамен кез келген кәсіби өзара әрекеттесудің негізінде болуы керек. Білім беруде нарративті педагогиканы қолдану оқушылардың білім мен дағдыларды игеруге бағытталған дәстүрлі білім беру принциптерін жоққа шығару ретінде қабылданбауы керек. Нарративті тәжірибелері арқылы оқушылар оқу барысында кәсіби маңызды мәселелер мен проблемалар туралы ойлана бастайды және жеке өсу орын алады. Осылайша, академиялық пәндерді оқытуға нарратив тәсілі оқушыларды білім беру жүйесінен тыс білімді қолдана алатын және даму мен өзін-өзі жетілдіру жолын саналы түрде ұстанатын құзыретті мамандар етіп дамытуға бағытталған.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:

1. Брокмейер Й., Харре Р. Нарратив: проблемы и обещания одной альтернативной парадигмы. //
Вопросы философии. 2000. №3
2. Бухаров А.О. Нарративные методы обучения в современной школе // Современная наука: Гуманитарные науки № 2, 2011.
3. Гомза Т. Нарратив в лекции. Высшее образование в России. 2001. №3. С. 53-58
4. Казанцева Е.В. К характеристике практического уровня реализации феноменологической педагогики. // Новое в психолого-педагогических исследованиях. 2013. №1. С. 96-103
5. Челнокова Е.А. Нарративация монологической формы ведения занятий. Открытое и дистанционное
образование. 2012. №3 (47). С. 63-66
6. Луканина М.В. Нарративный метод в образовании. Магия ИННО: новые измерения в лингвистике и
лингводидактике: сб. науч. трудов. В 2 т. Т. Моск. гос. ин-т междунар. отношений (ун-т) М-ва иностр. дел
Рос. Федерации. Москва: МГИМО - Университет, 2017. 543 с.
7. Троцук И.В. Нарратив как междисциплинарный методологический конструкт в современных
социальных науках // Вестник РУДН. Серия ≪Социология≫. 2004. №6-7. С. 56-74
8. Bruner, J. Actual Minds, Possible Worlds. Cambridge, MA: Harvard University Press, 1986. P.11
9. Diekelmann Nance, Diekelmann John. Schooling Learning Teaching: Toward Narrative Pedagogy.
2009. P. 12

УДК 373.3:37.036:159.955

DEVELOPMENT OF CREATIVE THINKING IN PRIMARY SCHOOL STUDENTS THROUGH ART IN THE CONTEMPORARY EDUCATIONAL ENVIRONMENT

Naimanova Dinara Mukhamediyanovna
Muratova Darina Kanatovna
darina1603m @gmail.com
Master of Pedagogical Sciences, Senior Lecturer, Department of Primary Education, Abai Kazakh National Pedagogical University, Almaty, Kazakhstan
Second-year undergraduate student of the Educational Program «6B01306 – Primary Education in English»

Annotation

The article is devoted to the study of approaches to developing creative abilities in primary school students through the integration of visual arts and technology lessons. It examines the conditions for fostering initiative, methods of project-based learning, and the implementation of digital tools. The authors substantiate the effectiveness of the integrative approach in overcoming reproductive teaching methods.

Keywords: creative thinking, interdisciplinary integration, visual arts, technological education, creative activity, project-based learning, art education, contemporary educational approaches.

The contemporary system of primary general education is oriented toward the development of universal learning activities and key competencies, among which creative thinking occupies a particularly significant place. The formation of the ability to generate new ideas, think non-traditionally, and find original solutions constitutes an essential aspect of preparing a child for successful adaptation in a rapidly changing world. However, traditional approaches to teaching art and labor education are often limited to reproductive methods and standardized patterns, which do not ҕиң facilitate the full realization of each learner's potential.

The contemporary system of primary education is oriented toward the development of universal learning activities, within which creative thinking occupies a central role. The ability to generate novel ideas and identify non-standard solutions is essential for a child's successful adaptation to a rapidly changing world. However, traditional instructional approaches are often constrained by rigid patterns that fail to fully unlock learners' potential.

The integration of subjects within the aesthetic cycle and technology offers a means of overcoming this limitation by rendering the educational process more dynamic and enriched. The relevance of this study is обусловлена the societal demand for individuals capable of original thinking, as well as the necessity for the humanization of the educational process.

In this regard, particular importance is attached to identifying pedagogical conditions that ensure the effective development of creative thinking in primary school children through the integration of artistic-aesthetic and technological activities. The integrative approach is viewed as a methodological foundation that facilitates the formation of a holistic perception of the world, the development of associative and imaginative thinking, and the capacity for independent knowledge construction. At the same time, the interaction of diverse educational domains creates conditions for enhancing cognitive activity and increasing learning motivation [1].

Moreover, the implementation of integrative practices in primary education necessitates a reconsideration of the content, methods, and organizational forms of instruction, aligned with learner-centered and activity-based paradigms. In this context, the role of the teacher as a facilitator of the creative process becomes increasingly significant, requiring the ability to design an educational environment that stimulates initiative, imagination, and reflective skills in students [2].

The study is grounded in an integrative approach that combines artistic and visual techniques with technological methods. The primary methods for organizing the process included:

– Project-based learning: the development of both individual and collaborative projects (e.g., stage set designs or digital illustrations) [3].

– Use of digital tools: the application of software such as Paint, Photoshop, neural network technologies for generating references, as well as visual programming environments (Scratch) and 3D modeling tools.

– Art-based technologies: the incorporation of game elements, fairy-tale therapy, and music into the process of creative construction [4].

To assess the level of creativity development, the following instruments were employed [5]:

– The *Creative Thinking Test Battery* by E.E. Tunick (an adapted version of tests developed by J. Guilford and E.P. Torrance), aimed at evaluating fluency, flexibility, and originality.

– The *«Houses» Technique* by O.A. Orekhova, used to identify the emotional and value-based attitudes toward activity.

– The *«Nonexistent Animal» Test* by M.Z. Dukarevich, applied to assess the motivational component [6].

The study was conducted within the educational context of primary school, involving students in Grades 3-4, and followed a quasi-experimental design. The organization of the experimental work included the formation of control and experimental groups comparable in terms of age and educational characteristics. At the ascertaining stage, an initial diagnosis of creative thinking levels was carried out; during the formative stage, a set of integrative tasks and pedagogical conditions was implemented; and at the control stage, a repeated assessment was conducted to identify changes in the indicators.

Particular attention was given to the analysis of students' creative products, which was carried out using a set of developed evaluation criteria (originality of the idea, variability of solutions, compositional integrity, and level of detail). Expert evaluation of the works was conducted with the involvement of practicing teachers, thereby enhancing the validity of the obtained results. A comparative analysis of students' works at different stages of the experiment made it possible to trace the individual dynamics of the development of creative abilities.

For a more in-depth examination of the motivational and value-based sphere of primary school students, elements of questionnaires and reflective techniques were employed, aimed at identifying students' attitudes toward integrative activities [7]. Data processing included content analysis of responses, which allowed for the identification of dominant motives, interests, and emotional reactions. The findings contributed to a more comprehensive understanding of the impact of integrating art and technology on the development of sustained cognitive motivation and a positive attitude toward creative activity.

The experimental work demonstrated that the use of integrated tasks (e.g., combining drawing and sculpting, creating models of architectural objects) stimulates imaginative thinking and fine motor skills.

The analysis of the formative experiment results revealed positive dynamics across all components of creativity:

– Cognitive aspect: in the experimental groups, there was a statistically significant increase in the proportion of students demonstrating high levels of originality and uniqueness in their drawings.

– Motivational aspect: students began to show sustained interest in creating new products and were less likely to leave tasks unfinished.

– Emotional aspect: a reduction in fear of making mistakes and an increase in self-confidence were observed. The use of neural network technologies and digital tools in Grades 3-4 enabled students to generate original references and master techniques of visualizing information.

Additional analysis of quantitative indicators confirmed statistically significant differences between the control and experimental groups across several parameters of creative thinking. In particular, there was an increase in indicators of fluency and flexibility of thinking, reflected in students' ability to generate a greater number of diverse ideas and to identify alternative solutions to creative tasks. In contrast, changes in the control group were less pronounced, indicating the targeted impact of the implemented pedagogical conditions.

The qualitative interpretation of the findings showed that the integration of artistic-aesthetic and technological activities contributes to the development of a holistic approach to creative product design among primary school students. Learners in the experimental groups demonstrated a higher level of autonomy in planning and implementing their ideas, more actively employed interdisciplinary connections, and exhibited a greater tendency to experiment with materials and digital tools. These results suggest a positive impact of the integrative approach not only on the development of creative thinking but also on the formation of students' meta-disciplinary competencies.

The integration of art and technology creates a favorable «creative environment», in which the absence of rigid teacher-imposed templates encourages exploratory and inventive activity. A critical condition for this process is the establishment of a situation of success and an atmosphere of trust [8]. The interdisciplinary nature of project-based learning enables children to «objectify their experiences», transforming abstract ideas into tangible products [9].

The findings obtained allow us to assert that the implementation of an integrative approach possesses substantial pedagogical potential and can be considered an effective direction for the modernization of primary education. At the same time, several limitations of the study should be acknowledged, particularly those related to the sample size and the duration of the experimental work, which in turn define the prospects for further research. Specifically, it appears advisable to expand the range of digital tools employed, to conduct a more in-depth examination of the impact of integration on specific components of creativity, and to develop methodological guidelines for teachers on the implementation of such practices within the educational process.

Thus, a comprehensive approach that incorporates natural materials, elements of design, engineering, and digital technologies ensure high effectiveness in the development of creative thinking. This approach prepares primary school students for life in a digital society by fostering not only technical skills but also broader human potential.

References

1. Барышева Т.А., Жигалов Ю.А. Психолого-педагогические основы развития креативности. – СПб.: Питер, 2018. – 281 с.
2. Выготский Л.С. Воображение и творчество в детском возрасте. – СПб.: Союз, 1997.
3. Колесникова И.А. Педагогическое проектирование. – М.: Академия, 2007. – 288 с.
4. Ильин Е.П. Психология творчества, креативности, одаренности. – СПб.: Питер, 2012. – 434 с.
5. Торренс Э.П. Руководство по диагностике креативности. – Челябинск: УралГАФК, 2018. – 184 с.
6. Туник Е.Е. Лучшие тесты на креативность. Диагностика творческого мышления. – СПб.: Питер, 2013. – 320 с.
7. Эйденсон Р.Я. Развитие креативности у младших школьников. – Ярославль: Академия развития, 2021. – 176 с.
8. Левитов Н.Д. Психология творчества. – Ростов-на-Дону: Феникс, 2019. – 216 с.
9. Guilford J.P. The nature of human intelligence. – N.Y.: McGraw-Hill, 1967.

УДК(ӘОЖ) 37.022

ЛОГИКАЛЫҚ ЕСЕПТЕРДІҢ БАСТАУЫШ МЕКТЕПТІҢ ОҚУ ПРОЦЕСІНДЕГІ МАҢЫЗДЫ РӨЛІ МЕН МӘНІ

Төлеген Өмірбек Шаймұратұлы
Otolegen61@mail.ru
Педагогика, психология және жеке пәндерді оқыту әдістемесі кафедрасының педагог-шебер оқытушысы, Ж.Мусин атындағы Көкшетау жоғары қазақ педагогикалық колледжі
Ақмола облысы, Көкшетау қ.

Жұмабай Дана Қуанышқызы
Danazumabaj33@gmail.com
«Бастауыш білім беру педагогикасы мен әдістемесі» мамандығының 3 курс студенті

Аңдатпа

Мақалада логикалық есептердің оқу процесіндегі бастауыш мектеп оқушыларының дамуындағы рөлі мен маңызы, логикалық жаттығуларды ұйымдастырудағы мұғалімнің атқаратын қызметі және логикалық тапсырмаларды ұйымдастыруда қолданылатын инновациялық технологиялар туралы баяндалады.

Түйінді сөздер: логикалық есептер, анализ, синтез, аналогия, ойлауды дамыту, инновациялық технологиялар

Annotation

The article describes the role and importance of logical problems in the development of elementary school students in the learning process, the role of the teacher in organizing logical exercises, and innovative technologies used in organizing logical tasks.

Keywords: logical calculations, analysis, synthesis, analogy, development of thinking, innovative technologies

Бастауыш білім беру жүйесі оқушылардың зияткерлік дамуын қамтамасыз етуді басты мақсаттарының бірі ретінде қарастырады. Әсіресе математикалық ойлауды қалыптастыру – ғылымилыққа, дәлдікке, жүйелілікке, логикалық пайымдауға жетелейтін аса маңызды міндет. Бастауыш сынып жасындағы оқушылардың ойлау жүйесі әлі де нақты-бейнелі сипатта болатынын ескерсек, математикалық ойлауды дамыту үшін арнайы әдістемелік тәсілдер қажет.

Баланың математикалық ойлауы алдымен қарапайым логикалық әрекеттерден басталады. Психология ғылымында Ж. Пиаже, Л.С. Выготский, А.Н. Леонтьев, П.Я. Гальперин еңбектерінде бастауыш мектеп жасындағы баланың ойлау дамуының кезеңдік ерекшеліктері жан-жақты зерттелген. Олардың пікірінше, бұл жастағы балалар нақты әрекет арқылы ұғынуды жақсы меңгереді, сондықтан оқу материалы олардың жас ерекшеліктеріне сай көрнекілікпен, қисынды байланыстармен ұсынылуы керек. Осы теориялар математикалық ойлауды дамытуда логикалық есептердің қажеттілігін айқын көрсетеді. Логикалық есептер оқушыны ойлануға итермелейді, жаңа танымдық әрекетке жетелейді, математикалық заңдылықтарды өз бетінше табуға ынталандырады [1].

Математикалық ойлаудың теориялық негіздерінің бірі – логикалық операциялардың қалыптасуы. Оған талдау, синтез, салыстыру, жіктеу, жалпылау, аналогия жасау, себеп-салдарлық байланыстарды анықтау сияқты әрекеттер жатады. Бұл операциялар баланың математикалық есепті шешу барысында қолданатын негізгі ойлау құралдары болып табылады. Әсіресе бастауыш сыныпта логикалық тапсырмаларды жиі қолдану осы әрекеттердің тұрақты түрде қалыптасуына септігін тигізеді

Математикалық ойлау қабілетінің дамуы бірнеше бағытта жүзеге асады. Біріншісі – репродуктивтік деңгей, яғни оқушы белгілі бір үлгі бойынша әрекет етеді. Екіншісі – конструктивтік деңгей: оқушы өз бетімен жаңа тәсіл таба алады. Үшіншісі – шығармашылық деңгей: оқушы мәселенің шешімін өзі логикалық жолмен ұсыныс жасап шығарады. Осы деңгейлердің біртіндеп дамуы бастауыш сыныптың оқыту үдерісінің тиімді ұйымдастырылғанына байланысты.

Бастауыш білім беруде математикалық ойлауды дамытуға әсер ететін маңызды факторлардың бірі – оқу тапсырмаларының мазмұны мен құрылымы. Оқушылар көп жағдайда стандартты типтік есептерді шешуге үйренеді, бірақ бұл олардың логикалық ойлауын толық дамытпайды. Сондықтан оқу үдерісінде стандартты және стандартты емес логикалық есептерді ұштастыра қолдану қажет. Мысалы, математикалық ребустар, салыстыруға арналған тапсырмалар, артық элементті табу, заттарды белгілі бір белгісіне қарай топтастыру, сандық заңдылықтарды анықтау, графикалық және сөздік логикалық есептер, комбинаторлық тапсырмалар – бәрі математикалық ойлауды дамытудың тиімді құралдары [2].

Логикалық есептердің бастауыш білім берудегі тағы бір маңызды рөлі – оқушылардың математикалық білімге деген қызығушылығын арттыру. Қарапайым арифметикалық жаттығулар көп жағдайда балалар үшін бірсарынды және қызықсыз болуы мүмкін. Ал логикалық есептер ойынға, жұмбаққа, ізденіске ұқсайтындықтан, оларды шешу оқушыға жағымды эмоция сыйлайды. Қиын есепті өз бетімен шешкен кезде балада жетістікке жету, қанағаттану сезімі пайда болады. Бұл сезім оның математика пәніне деген ынтасын арттырып, тұрақты оқу мотивациясын қалыптастыруға ықпал етеді [3].

Педагогикалық тұрғыдан алғанда, логикалық есептер сабақтың құрылымын түрлендіреді. Мұғалім сабақтың басында қызығушылық ояту мақсатында қысқа логикалық тапсырма берсе, оқушының назары шоғырланып, сабаққа ынтасы артады. Сабақтың ортасында логикалық есеп тақырып мазмұнын терең түсінуге көмектеседі, ал сабақ соңында білімді бекіту құралы ретінде қолданылады. Бұл тәсіл сабақтың тиімділігін арттырып, оқытудың әдістемелік сапасын көтереді.

Логикалық есептердің мәні бағалау жүйесінде де көрінеді. Оқушының дайын үлгіге сүйенбей, өз бетімен ойлануын қажет ететін логикалық тапсырмалар оның оқу нәтижесін толық бағалауға мүмкіндік береді. Мұндай тапсырмалар баланың шынайы ойлау деңгейін анықтайды, есте сақтау немесе механикалық орындауға емес, нақты логикалық пайымдауға негізделеді.

Сонымен қатар логикалық есептер математикалық тілдің қалыптасуына да ықпал етеді. Тапсырманы орындау барысында оқушы шартты түсіндіреді, талдайды, шешімін дәлелдейді. Бұл оның математикалық сөйлеу мәдениетін дамытып, терминдер мен ұғымдарды дұрыс қолдануына көмектеседі

Логикалық есептердің бастауыш мектептің оқу процесіндегі рөлі мен мәні өте жоғары. Олар:

– Оқушылардың математикалық ойлауын дамытады;
– Зияткерлік қабілеттерін кеңейтеді;
– Оқу мотивациясын арттырады;
– Функционалдық сауаттылықты қалыптастырады;
– Шығармашылық пен сыни ойлауды дамытады;
– Сабақ процесін жандандырады;
– Мұғалімге оқытуды тиімді ұйымдастыруға мүмкіндік береді.

Логикалық есептер бастауыш білім беруді қазіргі заман талаптарына сай жаңғыртудың негізгі құралдарының бірі екенін осыдан-ақ көруге болады. Егер олар жүйелі түрде қолданылса, оқушының ойлау мәдениеті қалыптасып, оның болашақтағы оқу жетістігіне берік іргетас қаланады [4].

Бастауыш мектепте математикалық ойлауды қалыптастырудың маңызды тетіктерінің бірі – логикалық тапсырмаларды дұрыс және тиімді пайдалану. Логикалық есептер тек қосымша қызықты элемент емес, керісінше оқушының танымдық белсенділігін күшейтетін, ойлау

операцияларын жетілдіретін, білімді терең түсінуге жағдай жасайтын әдістемелік құрал болып саналады. Бұл тапсырмаларды тиімді қолдану мұғалімнің кәсіби шеберлігіне, оқу материалын ұсыну тәсіліне, сабақ құрылымына және оқушының жас ерекшелігіне сәйкестендіру деңгейіне тікелей байланысты.

Логикалық тапсырмалардың тиімділігі оларды біртіндеп күрделендіру арқылы жүзеге асады. Бастауышта оқушы ақпаратты нақты қабылдайтындықтан, қарапайым тапсырмалардан бастау табиғи құбылыс. Мысалы, заттарды салыстыру, артық элементті табу, пішіндерді біріктіру, қарапайым заңдылықтарды анықтау сияқты тапсырмалар баланың ойлау әрекеттерін белсендіреді. Бұдан кейін ойлауды тереңдететін күрделірек тапсырмалар беріледі: комбинаторлық есептер, бірнеше қадамды талап ететін логикалық тізбектер, шарттары көп деңгейлі әрі ықтималдықты қажет ететін міндеттер. Тапсырмалардың осылай сатылы берілуі оқушыны өз мүмкіндігін кеңейтуге итермелеп, дербес шешім қабылдауға, логикалық тұрақтылыққа үйретеді [5].

Көрнекілік құралдары да логикалық тапсырмаларды тиімді қолданудың маңызды әдістемелік бөлігі болып саналады. Бастауыш жастағы балалардың қабылдауы көрнекілікке сүйенетіндіктен, тапсырмаларды сызбалар, диаграммалар, фигуралар, карточкалар, блок-схемалар арқылы беру олардың ойлауын жылдам әрі тиімді дамытады. Көрнекілік арқылы ұсынылған тапсырмалар оқушыға ақпаратты құрылымдауды, категориялауды, белгілі бір принцип негізінде топтастыруды жеңілдетеді. Әсіресе Венн диаграммалары, кестелер, графикалық модельдер, сандық тізбектер бастауыш математикада өте тиімді қолданылатын құралдар ретінде ерекшеленеді.

Логикалық тапсырмаларды тиімді қолдану үшін сабақта интерактивті әдістерді пайдалану да маңызды. Ойын элементтері енгізілген логикалық есептер оқушының қызығушылығын арттырып, оқу әрекетін еркін әрі табиғи етеді. Мысалы, «Сандар шеруі», «Жасырын заңдылық», «Логикалық көпір», «Сыңарын тап», «Қай жол қысқа?» секілді ойындар баланың ойлау жылдамдығын дамытады. Мұндай әдістер оқушыларды бәсекелестікке емес, ынтымақтастыққа баулиды және танымдық дербестікті қалыптастырады. Логикалық тапсырмалардың тиімділігін арттыратын тағы бір әдістеме – оқушыларды талдау мен дәлелдеуге үйрету. Қарапайым есеп шығарудан айырмашылығы, логикалық есептерде тек жауапты табу жеткіліксіз. Оқушы өз шешімінің неге дұрыс екенін дәлелдеп, ойлау барысын сөзбен жеткізе білуі тиіс. Бұл математикалық тілдің дамуына, сөйлеу мәдениетінің қалыптасуына және аргументтеу қабілетінің өсуіне әсер етеді [6].

Заманауи білім беру кеңістігі қарқынды цифрландыру дәуіріне көшіп, педагогикалық үдерістің барлық құрамдас бөліктеріне инновациялық технологиялар терең еніп отыр. Бастауыш мектеп деңгейіндегі баланың логикалық ойлау қабілетін дамыту мәселесі бұрыннан өзекті болғанымен, бүгінгі таңда бұл үрдістің тиімділігін арттыру үшін жаңа типтегі цифрлық құралдар, интерактивті платформалар, мобильді қосымшалар, геймификация элементтері және интеллектуалды білім беру жүйелері белсенді түрде қолданылуда. Инновациялық технологиялар логикалық ойлауды қалыптастыруға бағытталған дәстүрлі әдістерді кеңейтіп қана қоймай, оқыту процесін жаңа деңгейге көтереді, оқушылардың танымдық әрекетін белсендіріп, олардың когнитивтік қабілеттерінің дамуын жеделдетеді.

Инновациялық технологиялардың тиімділігін негіздейтін басты фактор – олардың визуалдық, интерактивті және динамикалық мүмкіндіктері. Бастауыш сыныптағы оқушылар ақпаратты көбіне көрнекілік арқылы қабылдайды, сондықтан логикалық тапсырмаларды компьютерлік модельдер, анимациялар, симуляторлар арқылы түсіндіру олардың ойлауын нақты әрекеттен абстрактілі ойлауға біртіндеп көшуін оңтайландырады. Мысалы, интерактивті түрде ұсынылған логикалық тізбек, диаграмма, графикалық схемалар немесе виртуалды объектілерді топтастыру, сәйкестендіру, жылжыту арқылы шешілетін тапсырмалар оқушыны белсенді әрекетке қосады. Бұл процесте бала тек тыңдаушы емес, тікелей әрекет етуші субъект ретінде қалыптасады [7].

Инновациялық технологиялардың маңызды артықшылығы – оқыту процесін дараландыру мүмкіндігі. Интерактивті тапсырмалар мен адаптивті платформалар әр оқушының деңгейін

автоматты түрде анықтап, оған сәйкес келетін логикалық есептерді ұсына алады. Мұндай жүйелер тапсырмалардың күрделілік деңгейін оқушының нақты нәтижесіне қарай реттейді, яғни оқушыға шамадан тыс қиын немесе керісінше тым жеңіл тапсырма бермей, оның жеке даму траекториясын қалыптастырады. Бұл бастауыш сынып жасындағы әртүрлі деңгейдегі оқушыларды бірдей белсенділікке тартудың ең тиімді тәсілдерінің бірі.

Инновациялық технологиялар логикалық тапсырмаларды тек қызықты ету үшін емес, олардың құрылымын жақсарту үшін де қолданылады. Цифрлық логикалық симуляторлар арқылы күрделі есептің әрбір компонентін визуалды түрде бөлшектеу, тізбектің әр буынын жеке көрсету, шешімдердің ықтимал нұсқаларын моделдеу мүмкіндігі артады. Мысалы, себебін анықтау керек тапсырмаларды интерактивті форматқа ауыстыру оқушыға себеп-салдар байланысын нақты көрнекілік арқылы көрсетуге мүмкіндік береді. Мұндай технологиялар оқушының күрделі логикалық модельдерді жеңіл қабылдауына жағдай жасайды.

Логикалық ойлауды дамытуда инновациялық технологиялардың тағы бір артықшылығы – ақпаратты көпарналы қабылдау мүмкіндігі. Тапсырмаларды дыбыспен, анимациямен, бейнесюжетпен, түстермен, қозғалыспен біріктіру оқу материалының есте сақталуын арттырады. Әсіресе күрделі логикалық құрылымдарды бірнеше арна арқылы көрсету оларды тезірек меңгеруге көмектеседі. Инновациялық технологиялар мұғалімнің жұмысын да жеңілдетеді. Логикалық тапсырмаларды автоматты бағалау, оқушылардың нәтижелерін онлайн түрде бақылау, жеке прогресс бойынша аналитикалық есеп алу мұғалімге уақыт үнемдеп, оқыту сапасын арттыруға мүмкіндік береді. Сонымен қатар логикалық есептерді генерациялайтын бағдарламалар мұғалімге әр сабаққа жаңа, ерекше тапсырмалар дайындауға көмектеседі.

Инновациялық технологияларды тиімді пайдалану үшін белгілі әдістемелік талаптарды сақтау қажет. Технология тек құрал екенін, ал оның тиімділігі мұғалімнің дұрыс таңдауына және оны сабақпен үйлестіруіне байланысты екенін ескеру маңызды. Технологияны шамадан тыс қолдану да кері әсер етуі мүмкін, сондықтан оны мақсатқа сай, нақты дидактикалық міндетке сәйкес қолдану қажет. Мысалы, логикалық ойлау операцияларын дамытуға бағытталған сабақта интерактивті кестелер мен симуляторлар тиімді болса, шығармашылық есептерде ойын технологиялары жақсы нәтиже береді [8].

Инновациялық технологиялардың логикалық ойлауға тигізетін әсерін жинақтай келе, олардың бастауыш мектептегі тиімділігі бірнеше көрсеткіш арқылы дәлелденеді: оқушының белсенділігі артады, қызығушылығы жоғарылайды, ойлау жылдамдығы мен дәлдігі артатыны байқалады, тапсырмалардың көптүрлілігі когнитивтік процестерді әр қырынан дамытады, ал оқу процесінің көрнекілігі білімді терең әрі тұрақты меңгеруге ықпал етеді.

Пайдаланған әдебиеттер тізімі

1. Выготский, Л. С. «Мышление и речь» – Москва: Педагогика, 1999.
2. Пиаже, Ж. «Речь и мышление ребёнка». – Москва: Педагогика, 2004.
3. Давыдов, В. В., Эльконин, Д. Б. «Развивающее обучение в начальной школе». – Москва: Просвещение, 1995.
4. Бейсенова, А. «Бастауыш сынып оқушыларының логикалық ойлауын дамыту жолдары». – Алматы: Ғылым, 2020.
5. Көшімбетова, С. «Инновациялық педагогикалық технологиялар». – Алматы: Білім, 2017.
6. Қойшыбаев, Р. «Математикалық логика негіздері». – Алматы: Қазақ университеті, 2019.
7. Сейдахметова, Л. «Бастауыш мектепте логикалық тапсырмаларды тиімді қолдану әдістері». – Алматы: Білім, 2021.
8. https://stud.kz/referat/show/76839

ҚАЗІРГІ ҚОҒАМДЫҚ ӨЗГЕРІСТЕР ЖАҒДАЙЫНДА БАСТАУЫШ СЫНЫП ОҚУШЫЛАРЫНЫҢ ОЙЛАУ ҚАБІЛЕТІН ДАМЫТУДА ТРИЗ ТЕХНОЛОГИЯСЫН ҚОЛДАНУ

Байзакова Таңшолпан Таубайқызы
abdixanova02@mail.ru
Магистрант, «Бастауыш білім беру» кафедрасы,
Абай атындағы ҚазҰПУ, Алматы, Қазақстан

Аңдатпа

Мақалада қазіргі қоғамдық өзгерістер жағдайында бастауыш сынып оқушыларының ойлау қабілетін дамыту мәселесі қарастырылады. Бүгінгі білім беру кеңістігінде оқушының тек білімді меңгеруі емес, оны талдау, салыстыру, бағалау, қолдану және жаңа жағдайларда пайдалану қабілеті ерекше маңызға ие. Осы тұрғыдан алғанда ТРИЗ технологиясы бастауыш мектеп оқушыларының логикалық, сыни және шығармашылық ойлауын дамытудың тиімді құралы ретінде сипатталады. ТРИЗ тәсілдері баланың танымдық белсенділігін арттырып, оны дайын жауапты қабылдаушы емес, мәселені өз бетінше шешуге ұмтылатын тұлға ретінде қалыптастыруға мүмкіндік береді. Мақалада бастауыш сынып сабақтарында қолдануға болатын ТРИЗ элементтері, олардың психологиялық-педагогикалық негіздері және оқу үдерісін жаңартудағы мүмкіндіктері талданады. Қарама-қайшылықты анықтау, ресурсты табу, бірнеше шешім ұсыну, шығармашылық тапсырмалар орындау сияқты әдістер оқушының ойлау дербестігін күшейтетіні дәлелденеді. Сонымен қатар ТРИЗ технологиясын қазақ тілі, математика, дүниетану және көркем еңбек сабақтарында қолданудың жолдары қарастырылады. Зерттеу нәтижесінде ТРИЗ технологиясы бастауыш білім берудегі инновациялық оқыту тәсілдерінің бірі ретінде оқушылардың ойлау қабілетін жүйелі дамытуға ықпал ететіні тұжырымдалады.

Түйінді сөздер: ТРИЗ технологиясы, бастауыш сынып, ойлау қабілеті, шығармашылық ойлау, сыни ойлау, логикалық ойлау, инновациялық оқыту, оқу үдерісі.

Annotation

The article examines the problem of developing primary school students' thinking skills in the context of contemporary social changes. In today's educational environment, it is especially important not only for learners to acquire knowledge, but also to analyze, compare, evaluate, apply, and use it in new situations. From this perspective, TRIZ technology is presented as an effective tool for developing primary school students' logical, critical, and creative thinking. TRIZ methods increase children's cognitive activity and help shape them not as passive recipients of ready-made answers, but as individuals capable of independent problem solving. The article analyzes TRIZ elements that can be used in primary school lessons, their psychological and pedagogical foundations, and their potential for renewing the learning process. Methods such as identifying contradictions, finding resources, proposing multiple solutions, and completing creative tasks are shown to strengthen learners' independent thinking. The article also considers ways of applying TRIZ technology in Kazakh language, mathematics, science, and arts and crafts lessons. The study concludes that TRIZ technology is one of the innovative teaching approaches in primary education and contributes to the systematic development of students' thinking skills.

Keywords: TRIZ technology, primary school, thinking skills, creative thinking, critical thinking, logical thinking, innovative teaching, learning process.

Қазіргі қоғамда болып жатқан әлеуметтік, мәдени және технологиялық өзгерістер білім беру жүйесіне жаңа талаптар қойып отыр. Бүгінгі бастауыш мектептің міндеті тек оқушыға бастапқы білім мен дағдылар беру емес, сонымен бірге оны ойлай алатын, салыстыра алатын, талдайтын, өзіндік пікір қалыптастыратын тұлға ретінде дамыту болып табылады. Осы себепті бастауыш сынып оқушыларының ойлау қабілетін дамыту мәселесі қазіргі педагогика

ғылымының өзекті бағыттарының бірі саналады. Мұндай жағдайда ТРИЗ технологиясы оқушының шығармашылық белсенділігін арттыратын, танымдық әрекетін жандандыратын тиімді әдістемелік құрал ретінде ерекше мәнге ие.

ТРИЗ технологиясы — шығармашылық міндеттерді шешу теориясы. Бұл технология бастапқыда техникалық жүйелердегі жаңалық табу үдерісін зерттеу негізінде қалыптасқанымен, кейін білім беру саласына бейімделіп, оқыту үдерісін жаңартудың нәтижелі құралына айналды. Педагогикалық тәжірибеде ТРИЗ технологиясы оқушыны дайын білімді қабылдауға ғана емес, мәселені түсінуге, оның себебін анықтауға, баламалы шешімдер іздеуге және өз ойын дәлелдеуге үйретеді. Сондықтан ТРИЗ бастауыш сынып оқушыларының ойлау әрекетін белсендіруге тікелей ықпал етеді.

Бастауыш сынып жасы — баланың қоршаған ортаны тануы, салыстыруы, талдауы, жалпылауы және дәлелдеуі қалыптасатын маңызды кезең. Егер осы кезеңде оқу үдерісі тек дайын ақпаратты қабылдауға негізделсе, онда баланың ойлау белсенділігі жеткілікті дамымайды. Ал ТРИЗ технологиясы оқушыны дайын жауапты қайталауға емес, мәселенің шешімін іздеуге, ойлануға, салыстыруға және шығармашылық ұсыныс айтуға жетелейді.Бастауыш сынып жасындағы балалардың ойлау қабілеті әлі де қарқынды даму үстінде болады. Бұл кезеңде бала нақты бейнелерге сүйеніп ойлайды, бірақ біртіндеп логикалық және абстрактілі ойлау элементтерін меңгере бастайды. Егер оқу үдерісі тек жаттығу мен қайталауға негізделсе, оқушының ойлау мүмкіндігі толық ашылмайды. Ал ТРИЗ технологиясы арқылы берілген тапсырмалар баланы салыстыруға, ұқсастық пен айырмашылықты табуға, қарама-қайшылықты көруге, себебі мен салдарын ажыратуға үйретеді. Мұндай әрекеттер ойлау операцияларын дамытып қана қоймай, оқу мотивациясын да күшейтеді.

ТРИЗ технологиясының негізгі ерекшеліктерінің бірі — қарама-қайшылықпен жұмыс істеу. Қарама-қайшылықты табу және оны шешу жолдарын іздеу ойлаудың тереңдеуіне жағдай жасайды. Мысалы, оқушыға «Неліктен бір зат бір жағынан пайдалы, екінші жағынан қиындық тудыруы мүмкін?», «Қалайша бір нәрсе әрі үлкен, әрі шағын болып көрінуі мүмкін?», «Бір мәселені бірнеше жолмен шешуге бола ма?» деген сұрақтар қою арқылы оның ойлау кеңістігін кеңейтуге болады. Осындай тапсырмалар баланың тек жауап беруге емес, жауапты негіздеуге де үйретеді. Бұл бастауыш сынып оқушылары үшін сыни ойлау мен логикалық пайымдаудың қалыптасуына мүмкіндік береді.

ТРИЗ технологиясында ресурстарды іздеу де маңызды орын алады. Ресурс дегеніміз — кез келген мәселені шешуге пайдалануға болатын мүмкіндік, құрал немесе қасиет. Оқушыны ресурсты көруге үйрету оның шығармашылық қабілетін арттырады. Мысалы, мәтін құрастыру кезінде тірек сөздер, суреттер, өмірлік тәжірибе, сыныптағы заттар немесе табиғи құбылыстар ресурс ретінде қарастырылуы мүмкін. Бала қолында бар мүмкіндікті дұрыс пайдалануды үйренсе, ол кез келген тапсырманы шешуде белсендірек болады. Бұл бастауыш білім берудегі дербестік пен жауапкершілік мәдениетін қалыптастырады.ТРИЗ элементтерін сабаққа енгізу оқыту мазмұнын қызықты әрі нәтижелі етеді. Математика сабағында есептің бірнеше шешімін табу, артық мәліметті анықтау, заңдылықты жалғастыру, берілген шартты өзгерту арқылы жаңа есеп құрастыруға болады. Қазақ тілі сабағында мәтінді аяқтау, кейіпкер әрекетіне балама ұсыну, сөйлемді түрлендіру, бір сөзден бірнеше мағына шығару сияқты тапсырмалар оқушының тілдік және ойлау белсенділігін дамытады. Дүниетану сабағында табиғат құбылыстарының себеп-салдарын түсіндіру, салыстыру, топтау, қорытынды жасау арқылы зерттеушілік қабілет қалыптасады. Көркем еңбек пен бейнелеу өнері сабақтарында бір бейнені әртүрлі материалмен орындау, заттың қызметін өзгерту, жаңа образ ойлап табу арқылы шығармашылық қиял дамиды.

Бастауыш білім беру үдерісінде ТРИЗ технологиясын қолдану тек оқушыға ғана емес, мұғалімге де жаңа міндеттер жүктейді. Мұғалім енді тек ақпарат беруші емес, оқушының ойлау әрекетін ұйымдастырушы, бағыттаушы, қолдаушы болуы тиіс. Сабақта еркін пікір айтуға, қателесуден қорықпауға, түрлі шешім ұсынуға мүмкіндік берілген жағдайда ғана ТРИЗ

технологиясы өз нәтижесін береді. Сондықтан мұғалімнің шеберлігі оқушының әрбір ойына құрметпен қарап, оны келесі ойлау қадамына жетелей білуінде көрінеді.

Қазіргі қоғамдық өзгерістер жағдайында білім беру ортасы да инновациялық сипат алуы тиіс. Инновациялық оқыту дегеніміз — тек жаңа құралдарды пайдалану емес, оқу үдерісін оқушының танымдық белсенділігіне, дербестігіне және шығармашылығына негіздеп ұйымдастыру. ТРИЗ технологиясы осы талаптарға толық сәйкес келеді. Ол оқушыны дайын үлгіні қайталауға емес, мәселені басқа қырынан көруге, ерекше шешім табуға, ойлау икемділігін дамытуға бағыттайды. Бұл бастауыш мектепте функционалдық сауаттылықты, коммуникативтік қабілетті және шығармашылық мәдениетті қалыптастыруға көмектеседі.

ТРИЗ технологиясының бастауыш сынып оқушыларының ойлау қабілетіне тигізетін әсері бірнеше бағытта байқалады. Біріншіден, оқушының назар аудару, салыстыру, талдау, жалпылау дағдылары дамиды. Екіншіден, бала өз ойын жүйелі айтуға, дәлелдеуге және қорытынды жасауға үйренеді. Үшіншіден, шығармашылық қиялы мен бейнелі ойлауы жетіледі. Төртіншіден, оқу материалына қызығушылық артып, сабаққа қатысу белсенділігі жоғарылайды. Бесіншіден, оқушының өзіндік шешім қабылдау қабілеті қалыптасады. Осы нәтижелер ТРИЗ технологиясының бастауыш білім берудегі тиімділігін дәлелдейді.

Бастауыш сыныпта ТРИЗ технологиясын тиімді қолдану үшін бірқатар педагогикалық шарттардың сақталуы қажет. Ең алдымен, тапсырмалар оқушылардың жас ерекшелігіне, танымдық деңгейіне және пәндік мазмұнға сай болуы керек. Бастауыш мектеп оқушылары үшін тым күрделі теориялық түсіндірмелерден гөрі, нақты өмірмен байланысты, көрнекілікке негізделген, ойын элементі бар тапсырмалар тиімді нәтиже береді. Сондықтан мұғалім ТРИЗ технологиясын қолданғанда баланың қабылдау мүмкіндігін, сөйлеу дағдысын және ойлау қарқынын ескеруі тиіс.

Екінші маңызды шарт — сабақтағы психологиялық қауіпсіз орта. Оқушы өз ойын ашық айтуға, қате жауап беруге, өзгеше пікір білдіруге қорықпауы керек. Егер мұғалім тек дұрыс жауапты талап етіп, басқа шешімдерді қабылдамаса, онда ТРИЗ технологиясының басты мақсаты іске аспайды. Керісінше, оқушының кез келген дәлелді жауабы қолдау тауып отырса, оның ойлау дербестігі артады. Бұл бастауыш мектеп жасындағы баланың өзін-өзі бағалауына, сеніміне және оқу мотивациясына оң әсер етеді.

Үшінші шарт — сабақ мазмұнының жүйелілігі мен сабақтастығы. ТРИЗ тапсырмаларын тек жекелеген сабақтарда ғана емес, тұрақты түрде қолдану қажет. Мысалы, бір тақырыпта қарама-қайшылықты табу тапсырмасы берілсе, келесі сабақта ресурсты анықтау, одан кейін баламалы шешім ұсыну ұйымдастырылуы мүмкін. Осындай жүйелілік оқушыны біртіндеп күрделі ойлау әрекетіне жетелейді. Нәтижесінде бала нақты фактілерді ғана есте сақтап қоймай, сол білімді жаңа жағдаятта қолдана алатын деңгейге көтеріледі.

Төртінші шарт — мұғалімнің әдістемелік дайындығы. ТРИЗ технологиясын тиімді қолдану үшін педагог шығармашылық тапсырмаларды құрастыра білуі, проблемалық сұрақтар қоюға дағдылануы және оқушы жауаптарын талдай алуы қажет. Мұғалімнің өзі де ізденімпаз, жаңашыл және икемді болуы тиіс. Себебі ТРИЗ технологиясы дайын үлгіні қайталауды емес, нақты жағдайға сай шешім табуды талап етеді. Демек, мұғалімнің кәсіби шеберлігі бұл технологияның нәтижелілігін айқындайтын негізгі факторлардың бірі болып саналады.

Бастауыш сыныпта ТРИЗ технологиясын қолдану әртүрлі шығармашылық және танымдық тапсырмалар арқылы жүзеге асады. Солардың бірі — «керісінше ойлау» әдісі. Бұл әдісте оқушыға белгілі бір құбылысты әдеттегі жағынан емес, кері бағытта қарастыру ұсынылады. Мысалы, «Ауа болмаса не болады?», «Егер күн жарық шашпаса, өмір қандай болар еді?», «Егер қар суға айналмаса, не өзгерер еді?» деген сұрақтар баланың себеп-салдар байланысын түсінуіне көмектеседі. Мұндай тапсырмалар ойлауды белсендіреді және қиялды дамытады.

Келесі тиімді тәсіл — «бір заттың бірнеше қызметін табу» тапсырмасы. Мысалы, қалам тек жазу құралы ғана емес, өлшеу, көрсеткіш, салыстыру немесе ойын құралы ретінде де қарастырылуы мүмкін. Бұл жаттығу баланың заттарға кең көзқараспен қарауына үйретеді. Сонымен қатар, ол ресурсты тиімді пайдалану дағдысын қалыптастырады. Мұндай тапсырмалар көркем еңбек, дүниетану және қазақ тілі сабақтарында өте қолайлы.

«Артық бөлікті тап» немесе «қажетсіз ақпаратты ажырат» тапсырмалары да ТРИЗ технологиясының бастауыш сыныптағы пайдалы үлгілерінің бірі болып табылады. Мысалы, есепте берілген артық мәліметті тауып тастау, мәтіндегі негізгі ойды бөлу, суреттен тақырыпқа қатысы жоқ детальдарды анықтау оқушының талдау қабілетін дамытады. Бұл тапсырмалар логикалық ойлауды, назарды және жіктеу дағдысын жетілдіреді.

Тағы бір маңызды жұмыс түрі — «жаңа нұсқа ұсыну». Мұнда оқушыға белгілі бір оқиға немесе жағдай беріліп, оны өзгеше аяқтау, өзгерту немесе жақсарту ұсынылады. Мысалы, ертегінің соңын басқаша ойлап табу, кейіпкердің әрекетіне балама нұсқа ұсыну, сабақтағы мәселені басқа жолмен шешу сияқты тапсырмалар оқушының шығармашылық еркіндігін арттырады. Бұл тапсырмалар әсіресе әдебиеттік оқу мен қазақ тілі сабақтарында тиімді.Осылайша, ТРИЗ технологиясы бастауыш сынып оқушыларының ойлау қабілетін дамытуда тек жеке әдіс емес, тұтас педагогикалық жүйе ретінде қарастырылуы тиіс. Ол оқушының қызығушылығын оятып, белсенділігін арттырады, оқу мазмұнын өмірмен байланыстырады және білімді терең меңгеруге мүмкіндік береді.

Қорыта келгенде, қазіргі қоғамдық өзгерістер жағдайында бастауыш сынып оқушыларының ойлау қабілетін дамыту — білім беру жүйесінің ең маңызды міндеттерінің бірі. Бастауыш мектеп кезеңі баланың танымдық әрекетінің, логикалық пайымдауының, шығармашылық қиялының және өзіндік пікірінің қалыптасатын негізгі кезеңі болғандықтан, бұл уақытта қолданылатын оқыту әдістері де соған сай жаңашыл, тиімді және дамытушы сипатта болуы тиіс. Осы тұрғыдан алғанда, ТРИЗ технологиясы бастауыш сынып оқушыларының ойлау әрекетін жандандыратын, оларды белсенді ізденіске жетелейтін және оқу үдерісін қызықты әрі нәтижелі ететін маңызды педагогикалық құрал болып табылады.

ТРИЗ технологиясын сабақта жүйелі қолдану оқушының тек білім алуына ғана емес, сол білімді түрлі жағдайларда пайдалана білуіне, салыстыруына, талдауына, қорытынды жасауына және жаңа шешім ұсынуына мүмкіндік береді. Қарама-қайшылықты табу, ресурсты анықтау, бірнеше балама шешім ойлап табу, шығармашылық тапсырмаларды орындау сияқты әрекеттер баланың ойлау икемділігін арттырады. Сонымен қатар, мұндай жұмыс түрлері оқушыны еркін ойлауға, өз ойын негіздеуге, қателесуден қорықпауға және өз пікірін дәлелдеуге үйретеді. Бұл бастауыш сынып жасындағы баланың тұлғалық дамуына да оң ықпал етеді.

ТРИЗ технологиясының тағы бір маңызды қыры — оның пәндік білімді ғана емес, жалпы оқу мәдениетін қалыптастыруға бағытталуы. Қазақ тілі, математика, дүниетану, көркем еңбек сияқты пәндерде ТРИЗ элементтерін қолдану арқылы оқушылардың сабаққа қызығушылығы артып, олардың белсенділігі мен дербестігі күшейеді. Мұғалімнің бағыттаушы рөл атқаруы, қолайлы психологиялық орта құруы және шығармашылық тапсырмаларды жүйелі ұйымдастыруы ТРИЗ технологиясының тиімділігін арттырады. Демек, бұл әдіс бастауыш білім берудің инновациялық мазмұнын байытып, білім сапасын көтеруге мүмкіндік береді.

Осылайша, ТРИЗ технологиясы бастауыш сынып оқушыларының ойлау қабілетін дамытуда нәтижелі, мазмұнды және болашағы зор әдістемелік бағыт ретінде қарастырылады. Ол оқушыны дайын білімді қабылдаушыдан белсенді ойлаушы тұлғаға айналдырады, шығармашылық әлеуетін ашады және болашақта күрделі мәселелерді өз бетімен шешуге дайындайды. Сондықтан бастауыш білім беру тәжірибесінде ТРИЗ технологиясын кеңінен енгізу — уақыт талабына сай келетін, ғылыми әрі практикалық тұрғыдан тиімді шешім болып табылады.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі

1. Альтшуллер Г. С. Творчество как точная наука. — М.: Сов. радио, 1979. — 370 с.

2. Альтшуллер Г. С. Найти идею: Введение в ТРИЗ — теорию решения изобретательских задач. — 5-е изд. — М.: Альпина Паблишер, 2012.

3. Выготский Л. С. Мышление и речь: психологические исследования. — М.: Национальное образование, 2021. — 368 с.

4. Гин С. И. Мир фантазии: методическое пособие для учителей 2–3 классов. — М.: Вита-Пресс, 2002.

5. Проценко А. А., Николаева И. И. Развитие творческого мышления младших школьников по средствам ТРИЗ технологии // Актуальные направления научных исследований XXI века: теория и практика. — 2014. — № 6. — С. 79–84.

6. Зимина М. Д., Жесткова Е. А. Теория решения изобретательских задач как средство повышения мотивации обучения младших школьников на уроках литературного чтения // Научное обозрение. Педагогические науки. — 2017. — № 2. — С. 50–53.

7. Жесткова Е. А. Особенности работы над языком художественного произведения в начальной школе // Современные наукоемкие технологии. — 2016. — № 11-2. — С. 351–355.

8. Жесткова Е. А., Клычёва А. С. Духовно-нравственное развитие младших школьников на уроках литературного чтения посредством русской народной сказки // Международный журнал прикладных и фундаментальных исследований. — 2015. — № 1-1. — С. 126–130.

9. Оқушылардың функционалдық сауаттылығын қалыптастыру (бастауыш сыныптар): әдістемелік құрал. — Астана: Ы. Алтынсарин атындағы Ұлттық білім академиясы, 2013. — 66 б.

ӘОЖ 37.013:004:81

ЦИФРЛЫҚ СТОРИТЕЛЛИНГ ТЕХНОЛОГИЯСЫ АРҚЫЛЫ БАСТАУЫШ СЫНЫП ОҚУШЫЛАРЫНЫҢ СӨЙЛЕУ ДАҒДЫЛАРЫНДАҒЫ КРЕАТИВТІЛІКТІ ДАМЫТУ

Тұрсынхан Айнара Берікқанқызы
ajnaratrsynhan@gmail.com
7М01301 – Бастауышта оқыту педагогикасы мен әдістемесі
мамандығының 1 курс магистранты
Абай атындағы ҚазҰПУ

Аңдатпа

Бұл мақалада цифрлық сторителлинг технологиясы арқылы бастауыш сынып оқушыларының сөйлеуіндегі креативтілікті дамыту мәселесі қарастырылады. Қазіргі білім беру үдерісінде оқушылардың тек дұрыс сөйлеуі ғана емес, сонымен қатар ойды ерекше, мазмұнды және әсерлі жеткізе білуі маңызды. Осы тұрғыда цифрлық сторителлинг оқушыны белсенді әрекетке тартып, оның шығармашылық қабілетін, ауызша сөйлеу дағдыларын және өзіндік ойын еркін білдіру мүмкіндігін дамытатын тиімді әдіс. Мақалада цифрлық сторителлингтің теориялық негіздері, оны жүзеге асыру кезеңдері, сөйлеу креативтілігіне ықпалы талданады. Сонымен қатар, мультимедиалық құралдар мен жасанды интеллекттің білім беру процесіндегі рөлі қарастырылады. Зерттеулерге сүйене отырып, цифрлық сторителлинг оқушылардың сөздік қорын байытуға, сөйлеудің мазмұнды, жүйелі және мәнерлі болуына, сондай-ақ шығармашылық ойлауын арттыруға мүмкіндік беретіні дәлелденеді.

Түйінді сөздер: цифрлық сторителлинг, сөйлеу креативтілігі, шығармашылық ойлау, ауызша сөйлеу, мультимодальды оқыту, жасанды интеллект, коммуникациялық дағдылар

Abstract

This article examines the issue of developing creativity in the speech of primary school students through digital storytelling technology. In the modern educational process, it is crucial that students not only speak correctly but also possess the ability to convey their ideas in a unique, meaningful, and impactful manner. In this context, digital storytelling serves as an effective method that engages students in active participation, fostering their creative abilities, oral communication skills, and the opportunity for free self-expression. The article analyzes the theoretical foundations of digital storytelling, the stages of its implementation, and its specific impact on speech creativity. Furthermore, the role of multimedia tools and artificial intelligence in the contemporary educational process is explored. Based on research findings, it is demonstrated that digital storytelling enables the enrichment of students' vocabulary, ensures that their speech is meaningful, coherent, and expressive, and significantly enhances their creative thinking.

Keywords: digital storytelling, speech creativity, creative thinking, oral speech, multimodal learning, artificial intelligence, communication skills.

Қазіргі бастауыш білім беру жүйесінде оқушылардың сөйлеу мәдениетін қалыптастыру мен шығармашылық ойлауын дамыту басты стратегиялық міндеттердің бірі. Бастауыш сынып кезеңі баланың тілдік қорының байып, өзіндік көзқарасының іргетасы қаланатын уақыт болғандықтан, сөйлеу мұнда тек ақпарат алмасу құралы емес, сонымен бірге ойлау, сезіну және қоршаған ортаны интерпретациялау тетігі [1]. Алайда, дәстүрлі оқыту әдістері цифрлық дәуірдің «альфа» ұрпағының қызығушылығын толық қанағаттандыра алмай отыр. Сондықтан оқушының сөйлеу дағдыларын дамытуда цифрлық технологиялар мен баяндау өнерін ұштастыратын инновациялық әдістерді қолданудың маңызы зор.

Цифрлық сторителлинг технологиясы оқушының жеке тәжірибесін, қиялын және тілдік мүмкіндіктерін мультимедиалық арналармен (мәтін, сурет, дыбыс, бейне) бір арнаға тоғыстырады. Халықаралық зерттеулер көрсеткендей, сторителлинг ежелгі оқиға айту өнері мен қазіргі ақпараттық құралдарды біріктіру арқылы оқушыны пассивті тыңдаушыдан белсенді авторға, баяндаушыға және шығармашылық өнім жасаушыға айналдырады [9]. Бұл процесс оқушының тілдік креативтілігін арттырып қана қоймай, оның мектеп ортасына бейімделуі мен функционалдық сауаттылығына оң әсер етеді.

Осы мақаланың мақсаты – бастауыш сынып оқушыларының сөйлеу креативтілігін дамытуда цифрлық сторителлинг технологиясын қолданудың әдістемелік алгоритмін негіздеу және заманауи мультимедиалық платформалардың дидактикалық мүмкіндіктерін саралау.

Сөйлеудегі креативтілік ойды жай ғана айту емес, оны ерекше, әсерлі, мазмұнды және тың формада жеткізе білу қабілеті. Бастауыш сынып оқушысы үшін бұл дағды бірнеше іргелі компоненттерден тұрады: ойдың ұшқырлығы, бірегейлігі, икемділігі және мазмұнды кеңейтіп жеткізуі. Цифрлық сторителлинг технологиясы осы компоненттердің барлығын кешенді түрде дамытуға мүмкіндік береді [7] . Бірінші кезекте, оқушы оқиғаның мазмұнын өзі таңдап, оған жеке көзқарасын қосады. Мұндай еркіндік баланың өзіндік ойын қалыптастыруға және сөйлеу мәнерінің оригиналды сипат алуына тікелей ықпал етеді.

Сценарий жазу және дауыспен баяндау кезеңдері сөйлеудің сапалық көрсеткіштерін арттыруда маңызды. Сценариймен жұмыс істеу барысында оқушы өз ойын қысқа, нақты және әсерлі жеткізуге тырысады, бұл сөйлеудің логикалық құрылымын жақсартады [3]. Ал дауыс жазу барысында интонацияны, қарқынды, пауза мен эмоциялық реңкті орынды қолдану сөйлеуді жандандырып, оған шығармашылық реңк береді. Осылайша, цифрлық өнім жасау процесінде оқушы тек ақпаратты тұтынушы емес, оны жасаушы, баяндаушы және автор рөлінде көрінеді.

Цифрлық сторителлингті ұйымдастырудың әдістемелік жүйесі бес негізгі кезеңнен тұрады. Бірінші кезеңде оқушы тақырыпты таңдап, баяндаудың нысанын анықтайды. Мұнда басты назар қысқа, бірақ мазмұны терең оқиғаға аударылады. Екінші кезеңде сценарий жазылады, бұл тілдік даму тұрғысынан ең жауапты саты болып саналады. Себебі оқушы өз ойын жүйелеп, ауызша баяндауға негіз болатын жазбаша мәтінді құрастырады. Бұл кезең баланың сөздік қорын байытып, сөйлем құрау дағдыларын жетілдіреді [4].

Үшінші және төртінші кезеңдер визуалды және дыбыстық қабылдауды ұштастыруға бағытталған. Сториборд жасау барысында оқушы кадрлар жоспарын құрып, оған сәйкес сурет, музыка және бейне материалдарын іріктейді, бұл шығармашылық ойлауды дамытады. Төртінші кезеңде дауыс жазылып, дикция мен интонацияға ерекше көңіл бөлінеді. Оқушы өз дауысын бірнеше рет тыңдап, түзетулер енгізу арқылы қарқын мен эмоциялық жеткізу қабілетін өз бетінше жетілдіруге мүмкіндік алады [6].

Соңғы кезеңде барлық материалдар біріктіріліп, дайын цифрлық өнім аудиторияға ұсынылады. Бұл кезең оқушының көпшілік алдында сөйлеуге деген сенімділігін арттырып, коммуникативтік құзыреттілігін бекітеді. Осылайша, цифрлық сторителлингтің әрбір кезеңі оқушыны белсенді іс-әрекетке тартатындықтан, бұл технология бастауыш сыныпта сөйлеу мәдениетін қалыптастыратын толыққанды шығармашылық орта болып табылады.

Сурет 1. Цифрлық сторителлинг технологиясын жүзеге асырудың әдістемелік кезеңдері

Жоғарыда көрсетілген әдістемелік кезеңдерді іске асыру және оқушылардың шығармашылық жұмысын сапалы деңгейге көтеру үшін тиісті цифрлық құралдарды таңдау маңызды. Осы орайда, бастауыш сыныптарда цифрлық сторителлингті жүзеге асыруға арналған платформалардың функционалдық ерекшеліктері мен олардың оқушы дағдыларына ықпалын келесі кесте арқылы қарастырайық.

Кесте 1. Цифрлық сторителлингке арналған платформалардың салыстырмалы сипаттамасы

Платформа	Негізгі қызметі	Қолданылуы	Дамытатын дағдылар
BOOK CREATOR	Мәтін, графика, аудио және видео файлдарды біріктіре отырып, интерактивті электронды кітаптар мен цифрлық журналдар құрастыру.	Оқушының әңгімесін «кітап» форматына түсіріп, авторлық позицияны, мәтін құрастыруды және ауызша баяндауды біріктіреді.	Оқу және жазу сауаттылығы, медиа-дизайн, ақпаратты жүйелеу.
Storybird	Кәсіби суретшілер мен иллюстраторлардың дайын визуалды базасын қолданып, көркем хикаялар, шағын әңгімелер жазу.	Оқушыға суретке сүйеніп оқиға ойлап табуға, сөйлемдерді мәнерлі құруға және қиялды дамытуға көмектеседі.	Шығармашылық қиял, әдеби тіл байлығы.
StoryboardThat	Сүйреп апару (drag-and-drop) технологиясы арқылы дайын кейіпкерлерді, фондар мен объектілерден комикстер мен кадрлық жоспарлар жасау.	Әңгіме құрылымын алдын ала жоспарлауға, оқиғаның басталуы–дамуы–аяқталуын реттеуге көмектеседі.	Логикалық ойлау, оқиғаны жоспарлау.
Spotify	Аудио файлдарды жазу, редакциялау, фондық музыкамен өңдеу және оларды әлемдік подкаст платформаларына тарату.	Дауыс, интонация, темп, кідіріс арқылы сөйлеу шеберлігін дамытуға ыңғайлы, ауызша баяндауды подкаст форматына көшіреді.	Сөйлеу мәдениеті, дикция, тыңдалым және шешендік өнер.
ChatGPT	Табиғи тілді өңдеу, сұраныстар бойынша мәтіндер құру, идеялар генерациялау және ақпаратты талдау.	Мұғалім бақылауымен, идеяны дамытуға және тілдік қателерді азайтуға көмектеседі.	Сын тұрғысынан ойлау, ақпаратты өңдеу.

Цифрлық сторителлинг үдерісінде аталған мультимедиалық платформалар мен жасанды интеллект құралдарын жүйелі қолдану білім беру мазмұнын жаңа сапалық деңгейге көтереді. Бұл құралдар оқушыға тек техникалық қолдау көрсетіп қоймай, оның когнитивтік және коммуникативтік дамуына бағытталған цифрлық «scaffolding» (қолдау) қызметін атқарады. 2026 жылғы білім беру парадигмасында мультимодальды оқыту ақпаратты тек мәтін арқылы емес, визуалды, аудио және интерактивті формада өңдеу қабілеті ретінде қарастырылады. Осы тұрғыда цифрлық сторителлинг бастауыш сынып оқушысының сөйлеу креативтілігін дамытудың интеграцияланған механизміне айналады. Оқушының өз туындысын көпшілікке ұсынуы, оны подкаст немесе цифрлық кітап форматында жариялауы

оның әлеуметтік жауапкершілігін арттырып, мектеп қабырғасында-ақ нақты аудиториямен байланыс орнату дағдыларын қалыптастырады.

Цифрлық сторителлинг технологиясының мүмкіндіктерін талдау нәтижесінде бұл әдістің бастауыш сынып оқушыларының сөйлеу креативтілігін дамытудағы стратегиялық маңызы айқындалды. Технологияның мультимодальды табиғаты оқушыны дайын ақпаратты жай ғана қайталаудан арылтып, оны өз қиялы мен жеке тәжірибесіне негізделген бірегей мазмұн тудыруға ынталандырады.

Сонымен қатар, заманауи мультимедиалық платформалар мен жасанды интеллект құралдарын білім беру процесіне интеграциялау оқушылардың функционалдық және цифрлық сауаттылығын жаңа сапалық деңгейге көтереді. Бұл технология оқушының коммуникативтік кедергілерін жойып, өз туындысын нақты аудиторияға ұсыну арқылы әлеуметтік жауапкершілігі мен өзіне деген сенімділігін арттырады. Түйіндей айтқанда, цифрлық сторителлинг жай ғана оқыту әдісі емес, ол білім беру мазмұнын заманауи талаптарға сай трансформациялайтын, оқушының интеллектуалдық және шығармашылық әлеуетін ұштастыратын кешенді педагогикалық жүйе.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі

1. Әлімов А.К. Білім берудегі интербелсенді әдіс-тәсілдер: оқу құралы. – Алматы: Эпиграф, 2021. – 256 б.
2. Баймұратова Г.К. Бастауыш сынып оқушыларының тілін дамытудағы инновациялық технологиялардың рөлі // Қазақстан мектебі. – 2023. – №4. – 12-15 бб.
3. Жанұзақова М.А. Цифрлық сторителлинг: бастауыш сынып оқушыларының коммуникативтік құзыреттілігін қалыптастыру әдісі // Білім берудегі жаңа технологиялар. – 2022. – №2 (18). – 45-50 бб.
4. Ахметжанова Г.В., Юрьев А.В. Цифровой сторителлинг как технология развития медиакомпетентности будущих педагогов // Балтийский гуманитарный журнал. – 2021. – Т. 10. – №1 (34). – С. 31-34.
5. Данилов А.В. Использование сервисов цифрового сторителлинга в образовательном процессе начальной школы // Педагогика и психология образования. – 2023. – №3. – С. 88-95.
6. Федоров А.В. Развитие критического мышления и медиакомпетентности в процессе медиаобразования. – М.: Директ-Медиа, 2024. – 290 с.
7. Barrett H. Digital Storytelling: A Powerful Technology Tool for the 21st Century Classroom // Educational Technology Review. – 2021. – Vol. 15. – No. 1. – P. 10-18.
8. Lambert J., Hessler B. Digital Storytelling: Capturing Lives, Creating Community. – 6th Edition. – New York: Routledge, 2020. – 214 p.
9. Robin B.R., McNeil S.G. Digital Storytelling in Education: A Visual Perspective on the Fourth Industrial Revolution // Journal of Educational Multimedia and Hypermedia. – 2022. – Vol. 31. – No. 2. – P. 145-162.

ӘОЖ 373.3:004:17

ЦИФРЛЫҚ КЕҢІСТІКТЕ БАСТАУЫШ СЫНЫП ОҚУШЫЛАРЫНЫҢ ЭТИКАЛЫҚ МӘДЕНИЕТІН ҚАЛЫПТАСТЫРУДЫҢ ТИІМДІ ПЕДАГОГИКАЛЫҚ ШАРТТАРЫ

Тургалиева Гулнур Нургаликызы
turgalievagulnur23@gmail.com
7М01301 – Бастауышта оқыту педагогикасы мен
әдістемесі мамандығының 1 курс магистранты,
Абай атындағы Қазақ ұлттық педагогикалық университеті

Аңдатпа

Бұл мақалада қазіргі цифрлық трансформация жағдайында бастауыш сынып оқушыларының этикалық мәдениетін қалыптастырудың теориялық-әдістемелік негіздері зерделенеді. Зерттеу барысында А.Е. Ержановаңың цифрлық этиканы жүйелеу тәсілі, В.Н. Клепиковтың эмоциялық-бейнелі қабылдау тұжырымдамасы және М. Каптейннің «ізгіліктер моделіндегі» ашық талқылау принципі негізінде бастауыш мектеп жасына бейімделген этикалық тәрбие моделі қарастырылады. Цифрлық этикалық мәдениеттің құрылымдық компоненттері (мотивациялық-құндылық, танымдық, мінез-құлықтық және рефлексивті) айқындалып, оқушылардың желідегі қауіпсіз мінез-құлқын реттеудегі ойын кейстері мен рөлдік жағдаяттардың тиімділігі негізделеді. Зерттеу қорытындылары бастауыш білім беру бағдарламалары мен тәрбие жұмыстарының мазмұнын жетілдіруге бағытталған.

Түйінді сөздер: бастауыш сынып оқушылары, цифрлық орта, этикалық мәдениет, цифрлық этикет, эмоциялық-бейнелі қабылдау, ашық талқылау, педагогикалық шарттар.

Abstract

This article examines the theoretical and methodological foundations for developing the ethical culture of primary school students in the context of modern digital transformation. Based on A.E. Yerzhanova's approach to systematizing digital ethics, V.N. Klepikov's concept of emotional-visual perception, and M. Kaptein's principle of "discussability" from the corporate virtues model, an ethical education model adapted for primary school age is considered. The structural components of digital ethical culture (motivational-value, cognitive, behavioral, and reflective) are identified, and the effectiveness of using gaming cases and role-playing situations in regulating students' online behavior is substantiated. The research findings are aimed at enhancing the content of primary education curricula and extracurricular activities.

Keywords: primary school students, digital environment, ethical culture, digital etiquette, emotional-visual perception, discussability, pedagogical conditions.

Қазіргі қоғамның қарқынды цифрлануы білім беру жүйесіне, әсіресе бастауыш білім беру деңгейіне елеулі өзгерістер енгізді. Бастауыш сынып оқушыларының күнделікті өмірі мен оқу әрекеті цифрлық технологиялармен тығыз байланысты. Бұл жағдай олардың танымдық дамуына жаңа мүмкіндіктер ашқанымен, мінез-құлық мәдениеті мен адамгершілік құндылықтарының қалыптасуына жаңа талаптар қояды.

Бастауыш мектеп жасы – тұлғаның негізгі құндылықтары мен мінез-құлық нормалары қалыптасатын кезең. Дәстүрлі ортада бұл үдеріс тікелей әлеуметтік қарым-қатынас арқылы жүзеге асса, цифрлық кеңістікте этикалық шекаралардың әлсіреуі байқалады. Виртуалды ортадағы анонимділік, ақпараттың қолжетімділігі және коммуникацияның ерекшеліктері оқушылар арасында кибербуллинг, плагиат, жалған ақпарат тарату сияқты теріс құбылыстардың пайда болуына ықпал етеді.

Зерттеудің өзектілігі мынадай қайшылықтармен негізделеді:

- Балалардың цифрлық құрылғыларды ерте меңгеруі мен оларды этикалық тұрғыдан қауіпсіз пайдалану дағдыларының төмендігі арасындағы қайшылық;

- Цифрлық білім беру ресурстарының кең мүмкіндіктері мен оларды тәрбие құралы ретінде қолдану әдістемесінің жеткіліксіздігі арасындағы алшақтық;
- Мектептегі тәрбие жұмысының дәстүрлі формалары мен цифрлық ортадағы жаңа этикалық трансформациялар арасындағы сәйкессіздік.

Мақаланың мақсаты – бастауыш сынып оқушыларының цифрлық ортадағы этикалық мәдениетін қалыптастырудың теориялық негіздерін айқындау және оны жүзеге асырудың тиімді педагогикалық шарттарын негіздеу.

Қазіргі педагогикалық зерттеулерде этикалық мәдениет тұлғаның құндылықтық бағдарлары, білімдері және мінез-құлқының бірлігі ретінде қарастырылады. Ғалым В.Н. Клепиков атап өткендей, заманауи білім беру жүйесінде тек дәстүрлі «адамгершілік» ұғымымен шектелу жеткіліксіз. Оның пайымдауынша, адамгершілік — бұл тұлғаның ішкі әлемі мен жүрегіндегі жеке сенімі, сондықтан оған сырттан педагогикалық әсер ету күрделі процесс. Осыған байланысты мектеп ортасында баланы саналы әрекетке жетелейтін этикалық мәдениетті қалыптастыруға басымдық берілуі тиіс [1]. Аталған тұжырым цифрлық орта жағдайында оқушының мінез-құлқын тек ішкі моральдық ұстанымдар арқылы реттеу жеткіліксіз екенін көрсетеді. Виртуалды кеңістіктегі анонимділік пен коммуникацияның жанама сипаты оқушының өзін-өзі бақылау механизмдерін әлсіретуі мүмкін. Сондықтан білім беру үдерісінде оқушылардың саналы және жауапты цифрлық мінез-құлқын қалыптастыруға бағытталған этикалық мәдениетті дамыту қажеттілігі артады.

Осы ойды нақтылай отырып, А.В. Маркеева мен Д.Ю. Петрова этикалық мәдениетті этикалық сана, қатынастар және мінез-құлықтың интеграцияланған жүйесі ретінде қарастырып, оның құрылымында төрт негізгі компонентті бөліп көрсетеді: мотивациялық-құндылық, білімдік, мінез-құлықтық және рефлексивті [2].

Кесте 1. А.В. Маркеева мен Д.Ю. Петрова этикалық мәдениеттің төрт негізгі компоненттері

Компонент	Мазмұны
Мотивациялық-құндылық	Желіде әдепті болуға деген ішкі ниет, өзгелердің жеке кеңістігін құрметтеу.
Білімдік	«Нетикет» ережелерін, киберқауіпсіздік негіздерін, плагиаттың зиянын білу.
Мінез-құлықтық	Жағымсыз пікірлерден тыйылу, ақпаратты бөлісерде оның рас-өтірігін тексеру.
Рефлексивті	Өзінің «цифрлық ізін» талдау, желідегі әрекеттерінің салдарын бағалай алу.

Бұл компоненттердің ішінде цифрлық кеңістік үшін рефлексивті компоненттің маңызы зор. Себебі ақпараттық тасқын жағдайында бала өз әрекетін (пікір жазу, ақпаратпен бөлісу) сараптай алуы — оның басты қорғанысы болмақ. Осылайша, этикалық мәдениет тұлғаның ішкі нормалары мен олардың сыртқы ортадағы көріністерінің өзара байланысын қамтамасыз ететін кешенді құрылым ретінде қарастырылады. Бастауыш сынып оқушыларының цифрлық ортадағы этикалық мәдениетін тиімді қалыптастыру үшін оның құрылымдық компоненттерін жүйелі түрде дамыту қажет.

Осы тұрғыда, М. Каптейннің тұжырымдамасы бойынша, кез келген ұйымдық ортада этикалық контекст екі деңгейден тұрады: ресми нормалар мен этикалық мәдениет [3]. Бұл тәсіл этикалық реттеудің сыртқы (ережелер) және ішкі (құндылықтар мен мінез-құлық) механизмдерінің өзара байланысын көрсетеді.

Ғылыми еңбектерді талдау нәтижесінде этикалық мәдениеттің екіжақты табиғаты айқындалады. Бір жағынан, А.А. Бейсембаева этикалық мәдениетті тұлғаның ішкі рухани құндылықтарын, эмоциялық тұрақтылығын және өзін-өзі реттеу қабілетін дамыту үдерісі ретінде қарастырады [4]. Бұл көзқарас цифрлық орта жағдайында оқушының ішкі бақылау механизмдерінің қалыптасуын қамтамасыз етуге бағытталған. Екінші жағынан, В.В. Дудникова адамгершілік тәрбиесін қоғамның жинақталған моральдық тәжірибесін меңгерту

арқылы жүзеге асатын үдеріс ретінде сипаттайды [5]. Бұл тұрғыда этикалық мәдениет әлеуметтік нормалар мен мінез-құлық үлгілерін игеру арқылы қалыптасады.

Осы көзқарастарды жинақтау нәтижесінде этикалық мәдениет тек нормалар мен ережелерді меңгеру емес, сонымен қатар тұлғаның тұрақты құндылықтық бағдарлары мен жауапты мінез-құлық дағдыларын қалыптастыруды қамтитын кешенді үдеріс ретінде анықталады. Цифрлық орта жағдайында бұл үдеріс оқушының қауіпсіз және саналы әрекетін қамтамасыз ететін ішкі реттеу механизмдерінің қалыптасуымен тығыз байланысты.

Бастауыш сынып жасы этикалық тәрбиені қалыптастыру үшін қолайлы кезең болып табылады. В.В. Дудниковаңың зерттеулерінде осы жаста баланың өз психикалық әрекеттерін саналы түрде бақылау қабілеті қалыптаса бастайтыны көрсетіледі [5, 145-б.]. Бұл ерекшелік оқушыларға цифрлық ортадағы мінез-құлық нормаларын, соның ішінде «цифрлық із» ұғымын және виртуалды әрекеттердің салдарын түсіндіруді тиімді жүзеге асыруға мүмкіндік береді. Осы кезеңде оқушылардың өзін-өзі бақылау және жауапкершілік дағдыларын дамыту олардың желідегі мінез-құлқын реттеудің маңызды педагогикалық шарты болып табылады.

В.Н. Клепиковтың пікірінше, бастауыш сынып оқушыларының этикалық құндылықтарды игеруі эмоциялық-бейнелі қабылдау арқылы жүзеге асады [1, 25-б.]. Бұл тұжырым цифрлық этиканы оқытуда тек теориялық ақпаратпен шектелудің жеткіліксіз екенін көрсетеді. Зерттеу нәтижелері интерактивті әдістерді, соның ішінде ойын технологияларын, бейнематериалдарды және жағдаяттық тапсырмаларды қолданудың тиімділігін көрсетеді. Мұндай тәсілдер оқушылардың ақпаратты терең қабылдауына және оны жеке ұстаным деңгейінде меңгеруіне ықпал етеді. Бастауыш сынып оқушыларының этикалық мәдениетін қалыптастыруда келесідей практикалық әдістер мен ойын кейстерін қолдану тиімді.

Бірінші кейс «Бейтаныс хат» деп аталады. Мұнда оқушының желідегі парақшасына бейтаныс адамнан сыныптасының мекенжайын сұраған хат келу жағдайы қарастырылады. Мұғалім бұл жағдаят арқылы жеке ақпаратты сақтау этикасын түсіндіреді.

Екінші кейс «Рұқсатсыз жарияланған сурет» деп аталады. Оқушы сыныптасының суретін оның рұқсатынсыз топқа салған жағдайда, мұғалім «кибер-эмпатия» ұғымын енгізеді. Балаларға «Егер бұл сенің суретің болса, қандай сезімде болар едің?» деген сұрақ қою арқылы өзгеге зиян тигізбеу қағидасы бекітіледі.

Т. Каракөсе зерттеулерінде білім беру ұйымдарындағы этикалық ортаның қалыптасуы педагогтің кәсіби іс-әрекетімен тікелей байланысты екені көрсетіледі [6]. Сонымен қатар, А.Е. Ержанова цифрлық дәуір жағдайында мұғалімнің цифрлық мәдениеті оқушылардың желідегі мінез-құлқына айтарлықтай әсер ететінін дәлелдейді [7]. Осы тұрғыда мұғалімнің кәсіби және цифрлық мінез-құлқы оқушылар үшін үлгілік сипатқа ие болады.

М. Каптейн ұсынған «ізгіліктер моделінде» этикалық мәдениетті қалыптастырудың маңызды шарттарының бірі ретінде ашық талқылау мүмкіндігі қарастырылады [3,3-б.]. Бұл қағиданы білім беру үдерісінде жүзеге асыру оқушылардың қателіктерін жазалау емес, оларды талдау және түсіндіру арқылы түзетуге бағытталған педагогикалық тәсілді талап етеді. Мұндай орта оқушылардың қиын жағдайларда, соның ішінде цифрлық кеңістіктегі мәселелерге тап болған кезде, мұғалімнен қолдау сұрауына мүмкіндік береді.

А.Е. Ержанова цифрлық этиканы оқыту бағдарламаларын жүйелеу оқушылардың қауіпсіз мінез-құлқын қалыптастырудың тиімді құралы болып табылатынын атап өтеді [7, 44-б.]. Ал С.Р. Хаблиева баланың цифрлық ортадағы әлеуметтенуі мұғалім мен ата-ананың бірлескен бақылауы мен қолдауы жағдайында ғана тиімді жүзеге асатынын көрсетеді [8]. Мұғалім мектепте этикет негіздерін қаласа, ата-ана үйде соны іс жүзінде қолдап, жеке үлгі көрсетуі қажет.

Сурет 1. Мектеп пен отбасының интеграциялық моделі

Осылайша, бастауыш сынып оқушыларының цифрлық ортадағы этикалық мәдениетін қалыптастыру интернетті пайдалану ережелерін меңгертумен шектелмейді. Бұл үдеріс оқушылардың қауіпсіз, жауапты және саналы цифрлық мінез-құлқын қалыптастыруға бағытталған жүйелі педагогикалық үдеріс ретінде қарастырылады.

Зерттеу нәтижелері цифрлық кеңістікте бастауыш сынып оқушыларының этикалық мәдениетін қалыптастыру қазіргі білім беру жүйесінің маңызды бағыттарының бірі екенін көрсетеді. Бұл үдеріс тек техникалық дағдыларды меңгертумен шектелмей, оқушылардың тұлғалық құндылықтарын, мінез-құлық нормаларын және жауапты әрекет ету дағдыларын қалыптастыруды қамтиды.

Біріншіден, этикалық мәдениет оқушының мінез-құлқын реттейтін ішкі механизм ретінде қарастырылады. Цифрлық орта жағдайында оқушылардың әрекеттерін сыртқы бақылаудан гөрі, олардың рефлексивті ойлауын дамыту арқылы реттеу тиімді болып табылады. Оқушы өз әрекеттерінің салдарын түсініп, саналы шешім қабылдай алуы тиіс.

Екіншіден, цифрлық дәуірде мұғалімнің кәсіби рөлі кеңейеді. Педагогтің цифрлық мәдениеті мен желідегі мінез-құлқы оқушылар үшін үлгі қызметін атқарады. Мұғалімнің кәсіби және тұлғалық ұстанымдарының бірлігі оқушылардың этикалық нормаларды қабылдауына оң әсер етеді.

Үшіншіден, тәрбие үдерісінде адамға бағытталған көзқарас маңызды орын алады. Цифрлық ортада өзара құрмет, жауапкершілік және эмпатия дағдыларын қалыптастыру оқушылардың тиімді әлеуметтік өзара әрекеттесуін қамтамасыз етеді.

Қорытындылай келе, цифрлық этикалық мәдениет бастауыш сынып оқушыларының қауіпсіз, жауапты және саналы мінез-құлқын қалыптастырудың маңызды шарты болып табылады. Осы бағытта жүйелі ұйымдастырылған педагогикалық жұмыс оқушылардың цифрлық ортада этикалық нормаларды сақтай отырып, тиімді қарым-қатынас жасау қабілетін дамытуға мүмкіндік береді.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі

1. Клепиков В. Н. Этическая культура школьников в условиях современного социума. // Школьные технологии, № 4, 2016.
2. Маркеева А. В., Петрова Д. Ю. Формирование этической культуры младших школьников в процессе обучения их правилам этикета. — 2021. — С. 252-256.
3. Kaptein M. Ethical Climate and Ethical Culture // Encyclopedia of Business and Professional Ethics / Eds. D.C. Poff, A.C. Michalos. – Springer, Cham, 2023. – P. 701–705.
4. Бейсембаева А.А. Pedagogical bases of modeling of students' ethical culture development process. // ҚазХҚжӘТУ Хабаршысы, №3, 2016.

5. Дудникова В. В. Процесс формирования этической культуры у младших школьников. — 2016. — С. 144-145.

6. Karaköse T. An investigation of ethical culture in educational organizations. // African Journal of Business Management, 2009.

7. Ержанова А.Е. Білім алушылардың цифрлық этикеті және педагогтың цифрлық мәдениеті мәселелерін зерттеу. // БҚУ Хабаршысы, №4(92), 2023.

8. Хаблиева С.Р. Влияние цифровой среды на формирование ценностей у школьников. // Человек и образование, №4, 2025.

УДК 378

СЛОВАРНО-СТИЛИСТИЧЕСКАЯ РАБОТА НА ОСНОВЕ ТЕКСТОВ О НАРОДНОМ ИСКУССТВЕ В НАЧАЛЬНОЙ ШКОЛЕ

Шумкина Ольга Николаевна
shon_04@mail.ru
кандидат педагогических наук, доцент, доцент кафедры начального образования, ФГАОУ ВО Государственный университет просвещения, Москва, Россия

Аннотация

Статья посвящена определению тематического содержания обучения стилистике на основе социально-коммуникативного подхода. Рассмотрение темы народного искусства представляется актуальным и перспективным для укрепления междисциплинарного взаимодействия в начальном образовании.

Ключевые слова: Народное искусство, стилистические умения младших школьников, тематическая лексика.

Annotation

The article is devoted to the definition of the thematic content of teaching stylistics on the basis of the socio-communicative approach. The consideration of the theme of folk art appears to be relevant and promising for strengthening interdisciplinary interaction.

Keywords: Folk art, stylistic skills of younger schoolchildren, thematic vocabulary.

Обучение стилистике в начальной школе основывается на работе с текстом, выступающем как средство обучения и средство изучения языка. В процессе такой работы развивается чувство языка, чувство стиля, уместности и выразительности речи при выполнении практических лексико-стилистических упражнений. Воспитательное значение изучения стилистики заключается в том, что ребенок не просто получает представление о богатстве языка, но и проникается любовью и уважением к родному языку, родной культуре. Достигается это в ходе анализа, характеристики, обсуждения текста – самоценного факта языка и культуры, а также процесса размышления над текстом. Текст, предлагаемый для стилистического анализа, отражает содержание культурной жизни человека и его эпохи, важно не подменять филологию социологией, а учить воспринимать слово в его собственных культурно-эстетических смыслах, в его информационной емкости, точности и широте, понимать и принимать ценность слова-текста. Аксиологический подход к обучению русскому языку (А.Д. Дейкина, Н.Д. Десяева, Г.М. Кулаева, О.Н. Левушкина и др.) определяет текст как культурно-национальный феномен русского языка, при этом важно обращение к художественным текстам-образцам и к живым текстам современной эпохи, в которых внимание обращено на особенности репрезентации аксиологических значений. Анализ текста осуществляется с позиций его смысловой ценности и ценности его культурных концептов, с одной стороны, с другой - открытия ценностного потенциала для изучения лексики, грамматики, культуры речи, стилистики.

В методике текстовой деятельности искусствоведческие тексты занимают особое место. Они служат средством формирования культуроведческой компетенции, в том числе через осознание базовых концептов, и средством формирования речевых, жанровостилистических умений. По определению Л.В. Янбулатовой, искусствоведческий текст – это средство формирования у учащихся умений интерпретационного характера, обеспечивающих информационно-оценочное представление содержания произведения искусства в речевом произведении, предметом которого являются закономерности развития искусства как формы общественного сознания. [3]. Коммуникативная задача искусствоведческого текста – осмысление автором и участником общения произведения искусства, опирающееся на

объективную оценку, зрительский опыт, эстетическое восприятие. В ходе интерпретации текста и освоения его содержания школьники учатся создавать высказывание о тексте. Для этого нужно видеть в исходном тексте предмет речи, источник высказывания, рассматривать языковые единицы исходного текста как средство выражения его смысла и как факты, позволяющие аргументировать собственное мнение о нем.

Тексты об искусстве не только развивают речевые и творческие способности учащихся, но и служат средством воспитания интереса к истокам искусства своей родины, своего края и народа, воспитания чувства гордости за многонациональную страну. В народном искусстве переплелись воедино верность традициям, коллективный опыт, природное начало. Приобщение к памятникам народного искусства («память в образах») мы осуществляем через взаимосвязь с созидательно-творческой деятельностью настоящего мира («живых образов») и мира будущего, что останется нашим потомкам.

Среди богатейшего декоративно-прикладного искусства России выделим перспективность такой темы для обучения стилистике, как вышивка, кружевоплетение, вязание, ткачество, ковроделие. Павловопосадские платки, оренбургский пуховый платок, вологодское и елецкое кружево известны во всем мире. Кружевоплетением славятся также Орловская, Рязанская, Тверская, Костромская области. К традиционной русской культуре относится вышивка. Крестецкая строчка признана культурным наследием России, наряду с гжельской керамикой и хохломской росписью. Еще одним шедевром народного искусства, символом единства и культурного многообразия народов, о котором хочется упомянуть, стала вышитая вручную мастерами карта России. Созданный в 2022 году проект объединил свыше 350 специалистов, работающих в сфере народного искусства. Для многих регионов России вышивка является традиционным элементом украшения народного костюма, в частности, мордовская национальная вышивка – это символ региона, отмеченный на флаге и гербе Республики Мордовия. Участники проекта вручную вышили карты своего региона с использованием местных узоров и техник, затем чувашские мастера соединили их в единое полотно. Это музейный экспонат и один из самых впечатляющих арт-объектов современных выставок народного искусства.

В Год единства народов России в целях сохранения и популяризации культурного многообразия народов России в образовательных организациях и библиотеках проходит много мероприятий, в которых мы видим участников в национальной одежде. Элементы традиционного костюма все чаще появляются в современной одежде. Национальный костюм не статичный музейный экспонат, а живое культурное явление. Это не просто одежда, а сплав многовековой истории, культурного кода и мировоззрения народа, поэтому историческое просвещение включает знание об истории народной одежды.

Привлечение текстов о народном искусстве для обучения в качестве языкового материала определяют сочетание лингвистических, культуроведческих и эстетических аспектов обучения. В лингвистике, так и в лингводидактике, активно развивающееся лингвокультурологическое направление, характеризуется системным рассмотрением явлений культуры и языка как неразрывного единства. Язык является отражением культурологической информации. Тематическая лексика, связанная с народной вышивкой и кружевоплетением, включает термины: орудия производства (*коклюшка, игла, вязальный крючок и др.*), техника исполнения, нити для вышивки и плетения (*золото, серебро, мишура, шелк, жемчуг и др.),* виды узоров и символику. Среди названий узоров*: копеечка, денежка, паутинка, речка, гора, рыбка, сетка, мушка, маковка, змейка и мн. др.).* Большая часть наименований рисунков кружевоплетения образована путем метафорического переноса наименования по внешнему сходству: *роза, мак, кружочки, веточки, тарелочки и мн. др.* Лексика, связанная с народным искусством, встречается в описаниях природы художественных текстов, например: *Чародейкою Зимою // Околдован, лес стоит — / И под снежной бахромою… Весь опутан, весь окован // Легкой цепью пуховой… (Ф.Тютчев.).* В текстах будут встречаться слова диалектного и общенародного значения. Кроме того, текст о народном искусстве формируется на стыке разговорной речи и речи книжной.

Умение строить речевые высказывания, применяясь к жизненным условиям, в которых протекает речь, и подчиняя им содержание и форму высказывания, формируется при подборе текстов определенной тематики. Стилистика учит, как сделать так, чтобы высказывание говорящего было понятным и вызвало отклик, ответную реакцию в мыслях, чувствах, действиях слушающего, привлечение текстов разговорных жанров помогает овладеть языком как средством общения, в данном случае средством общения людей разных поколений в одной семье, в одной местности.

В связи с этим особенно важным оказывается приобщение детей с раннего возраста к народному искусству, к национальным игрушкам или игрушкам в национальной одежде, когда объясняются названия некоторых элементов одежды и их значение, орнамент, узор, украшения, происходит понимание языка символов, где каждая деталь имеет свое значение. Применяются различные игровые ситуации. [1].

Освоение разговорного стиля речи осуществляется до школы, но для всех детей и не только для тех, для кого русский язык является неродным, важным является выполнение упражнений, цель которых - обеспечить восприятие слова, показать значение слова, соотнося его с реалиями. Ознакомление со свойствами многозначности, прямым и переносным значением слова, фразеологией, с жанрами похвала, комплимент, устный рассказ и другими может осуществляться на основе подобранных игровых и бытовых ситуаций. При определении лексико-стилистических упражнений – наблюдений над различными тематическими группами мы опираемся на представление об особенностях русской разговорной речи, каковы ее закономерности, знаем, что свойственно только разговорной речи, и формируем умение строить диалог, а следовательно, умение общаться. Этому способствует изучение особенностей текста особого вида, речевого продукта разговорного взаимодействия – русского разговорного диалога.

Тематическая связь текстов как дидактического материала упражнений позволяет больше внимания обращать внимания на речевую форму высказывания, так как известно, *о чем говорить*. Анализ примеров разговорной речи, которая характеризуется наибольшей свободой в выражении мыслей и чувств (важно *что*, а не важно *как*), позволяет избегать привычки *«говорить, как хочу».* При изучении разговорной речи, которая повседневно используется в процессе неофициального общения и является одной из важнейших в жизни каждого человека, наиболее удобно осуществлять наблюдение над стилем речи. В данном случае для ознакомления с особенностями народного искусства используются художественные тексты (народные сказки) и искусствоведческие научно-популярные тексты, затем на основе постепенного осложнения тексты публицистического стиля (заметки, репортаж, интервью). Развитие стилистических умений осуществляется в процессе выполнения иллюстративных упражнений, цель которых – продемонстрировать употребление слова в контексте, учить уместному использованию в тексте языковых средств, и редакторских упражнений – находить текстовые ошибки и пытаться их объяснить, выполнять элементы редактирования, стилистические замены.

Применение лексико-стилистических упражнений основывается на постепенном развитии стилистических умений, интересно подобранного языкового материала, личностно значимого для детей, соблюдения психологических особенностей учащихся. Следующим этапом является подготовка сообщений на тему народного искусства и не только на уроках русского языка, но и литературного чтения, изобразительного искусства и технологии. Текст ученика будет содержать новую для обучающихся информацию, может отражать результаты проекта или исследовательской работы и сопровождаться различными средствами наглядности, в том числе мультимедийными презентациями. Сообщению присущи особенности устной формы научного (научно-популярного) стиля. Высказывание может быть оформлено также в виде отчета о проделанной работе или отзыва – монологического высказывания, включающего в себя элементы официально-делового и публицистического стиля. Большое место в таких высказываниях будет занимать изложение фактического материала. Текст выступления может быть оформлен в виде репортажа, заметки или интервью. Грамотное применение комплекса

заданий позволяет овладеть ученикам системой языковых, речевых, культуроведческих умений, формирующих стилистическую компетенцию.

Список использованных источников

1. Шабаева, Г. Ф. Этнокультурный компонент в решении задач речевого развития дошкольников (на материале ознакомления с фольклором) / Г. Ф. Шабаева, Н. Ш. Сыртланова // Проблемы современного педагогического образования. – 2019. – № 65-4. – С. 268-272.

2. Мельцаев, Д. М. Тематическая лексика в обучении русскому языку детей с миграционной историей / Д. М. Мельцаев, О. Н. Шумкина // Hominum. – 2025. – № 4(20). – С. 243-259.

3. Янбулатова Л.В. Специфика искусствоведческого текста как средство формирования коммуникативной культуры личности // Сибирский педагогический журнал. 2008. № 11. С. 178–184.

БАСТАУЫШ СЫНЫП ОҚУШЫЛАРЫНЫҢ ОҚУ ҮДЕРІСІНДЕ РЕФЛЕКСИЯ МӘДЕНИЕТІН ҚАЛЫПТАСТЫРУДЫҢ ПЕДАГОГИКАЛЫҚ ШАРТТАРЫ

Алимбаева Дариха Эркинбайқызы
dariga11082002@gmail.com
7М01301 - Бастауышта оқыту педагогикасы мен әдістемесі білім бағдарламасының
1 курс магистранты, Абай атындағы ҚазҰПУ, Алматы, Қазақстан

Аңдатпа

Бұл ғылыми мақалада бастауыш сынып оқушыларының оқу үдерісінде рефлексия мәдениетін қалыптастырудың педагогикалық шарттары ғылыми-теориялық және практикалық тұрғыдан қарастырылады. Қазіргі білім беру жүйесіндегі тұлғаға бағдарланған оқыту, функционалдық сауаттылықты дамыту және метатанымдық дағдыларды қалыптастыру талаптары аясында рефлексия мәдениетінің мәні ерекше сипатқа ие. Мақалада бастауыш мектеп жасындағы оқушылардың жас ерекшеліктеріне сәйкес рефлексияны қалыптастырудың мазмұны, құрылымдық компоненттері, мұғалімнің ұйымдастырушылық қызметі, ынталандырушы білім беру ортасының ықпалы және бағалау үдерісіндегі кері байланыстың рөлі жүйелі түрде талданады. Зерттеу нәтижесінде рефлексия мәдениетін қалыптастырудың негізгі педагогикалық шарттары ретінде оқушының субъектілік ұстанымын дамыту, рефлексивтік тапсырмалар жүйесін енгізу, формативті бағалау құралдарын тиімді пайдалану, қолайлы психологиялық орта қалыптастыру және мұғалімнің кәсіби рефлексивтік құзыреттілігі айқындалды. Ұсынылған тұжырымдар бастауыш білім беру тәжірибесінде оқушылардың өзін-өзі бағалау, өз оқу әрекетін талдау және оқу жетістіктерін саналы реттеу дағдыларын жетілдіруге бағытталған.

Түйінді сөздер: Рефлексия мәдениеті, бастауыш сынып, оқу үдерісі, педагогикалық шарттар, формативті бағалау, метатаным, өзін-өзі бағалау, кері байланыс, тұлғаға бағдарланған оқыту.

Қазіргі жаңартылған білім беру жағдайында бастауыш сынып оқушыларының оқу жетістіктері тек пәндік білім көлемімен ғана емес, сонымен қатар олардың өз оқу әрекетін түсіну, бағалау және реттеу қабілетімен де анықталады. Осы тұрғыдан алғанда рефлексия мәдениеті оқушы тұлғасының зияткерлік және әлеуметтік дамуының маңызды көрсеткіштерінің бірі болып саналады. Рефлексия мәдениеті – оқушының өзінің оқу әрекетін, жетістіктері мен қиындықтарын саналы түрде талдай алу, мақсат қою, нәтижені бағалау және келесі қадамдарды жоспарлау қабілеттерінің жүйесі. Бастауыш мектеп кезеңі тұлғаның танымдық қызығушылығы, өзіндік пікірінің қалыптасуы және оқу әрекетінің негіздері қаланатын маңызды кезең болғандықтан, дәл осы сатыда рефлексия мәдениетін мақсатты түрде қалыптастыру ғылыми-педагогикалық тұрғыдан өзекті мәселе болып табылады.

Бастауыш сынып оқушыларының жас ерекшеліктері олардың эмоциялық қабылдауының жоғары болуымен, көрнекілікке сүйенуімен, ойын және қарым-қатынас арқылы білімді меңгеруімен сипатталады. Сондықтан рефлексия мәдениетін қалыптастыруда қолданылатын педагогикалық шарттар осы ерекшеліктермен сабақтас болуы қажет. Мұғалім оқу үдерісін ұйымдастыруда баланың оқу әрекетіне талдау жасауына, өз ойын ашық айтуына, қателіктерін табиғи даму көзі ретінде қабылдауына мүмкіндік беретін орта құруы тиіс.

Рефлексия ұғымын ғылыми тұрғыдан негіздеуде шетелдік ғалымдардың еңбектері ерекше орын алады. Американдық философ және педагог Джон Дьюи рефлексивті ойлауды «Белгілі бір сенім немесе білім формасын оны қолдайтын негіздер мен одан туындайтын қорытындылар тұрғысынан белсенді, табанды және мұқият қарастыру»[1] деп түсіндіреді. Бұл тұжырым бастауыш сынып оқушыларының оқу әрекетін саналы талдауына теориялық негіз болады. Дьюидің пікірінше, оқушы тек тәжірибе арқылы емес, сол тәжірибені ой елегінен

өткізу арқылы терең білімге қол жеткізеді. Осы идея бастауыш білім берудегі сабақ соңындағы кері байланыс, өзін-өзі бағалау және оқу стратегияларын таңдаудың маңызын дәлелдейді.

Сонымен қатар, Д. Шонның «Іс-әрекет үстіндегі рефлексия» және «іс-әрекеттен кейінгі рефлексия»[2] тұжырымдамалары бастауыш сыныптағы оқу тапсырмаларын орындау кезінде оқушының ойлау әрекетін жедел түзету мен кейінгі талдау жасау механизмдерін түсіндіруге мүмкіндік береді. Бұл ғылыми ұстанымдар бастауыш мектепте рефлексия мәдениетін қалыптастырудың тек сабақ соңындағы рәсім емес, бүкіл оқу үдерісін қамтитын үздіксіз танымдық әрекет екенін көрсетеді.

Қазақ педагогикалық ой-пікірінде де оқушының өзіндік ойлауын, ізденісін және оқу әрекетін саналы ұйымдастыруды қолдайтын құнды тұжырымдар мол. Ахмет Байтұрсынұлының «Мұғалім әрдайым ізденісте болса ғана шәкірт жанына нұр ұялата алады»[3] деген пікірі мұғалімнің рефлексивтік мәдениеті оқушы рефлексиясының қалыптасуына тікелей ықпал ететінін дәлелдейді. Сол сияқты Жүсіпбек Аймауытовтың «Сабақ беру – үйреншікті жай ғана шеберлік емес, ол жаңадан жаңаны табатын өнер»[4] деген тұжырымы бастауыш сыныптағы әр сабақта оқушының ойлануына, өз әрекетін саралауына мүмкіндік беретін жаңашыл әдістерді қолданудың маңызын айқындайды. Аталған ғалымдардың пікірлері зерттеу тақырыбындағы педагогикалық шарттардың ұлттық ғылыми-әдіснамалық негізін тереңдетеді.

Мағжан Жұмабаев та тұлғаның өзіндік ойлауын, ішкі жан дүниесін тануын және өзін-өзі бақылауын тәрбиенің өзегі ретінде қарастырған. Ғалым рефлексияны тұлғаның өзін-өзі бақылауы деп түсіндіре отырып, бұл ұғымның шынайы мағынасы адамның өткен іс-әрекетін еске түсіріп, оған сыни көзқараспен қарау екенін атап көрсетеді. Оның пайымдауынша, «Адамға өзін-өзі тексеріп, өзіне-өзі есеп беру оңай нәрсе емес, себебі өз қатесін көруге менмендік бөгет болады. Әйткенмен адамның өзін-өзі тексеруі – жан тұрмысының өркендеуіне, түзу жолға түсуіне көмектесетін бірінші шарт»[5]. Бұл пікір бастауыш сынып оқушыларының оқу әрекетін талдау, өз қатесін көру және келесі жолы оны болдырмауға ұмтылу дағдыларын қалыптастырудың теориялық негізін айқындайды.

Мысалы, сабақ соңында оқушыға «Мен бүгін қай жерде қателестім?», «Келесі жолы оны қалай дұрыстаймын?», «Менің ең сәтті жұмысым қайсы?» деген сұрақтар қою – Мағжан Жұмабаев сипаттаған өзін-өзі есеп беру әрекетінің бастауыш сыныптағы көрінісі болып табылады. Сондай-ақ «Қате дәптері», «Жетістік баспалдағы», «Өзімді бағалаймын» кестесі сияқты әдістер оқушының өз қатесін өзі көруіне және оны түзету жолдарын саналы түрде жоспарлауына мүмкіндік береді. Осы тұрғыдан алғанда, ғалымның тұжырымы рефлексия мәдениетін қалыптастырудың ұлттық педагогикадағы терең психологиялық негізін дәлелдейді. Рефлексия ұғымы педагогика мен психология ғылымында тұлғаның өзін-өзі тануы мен әрекетін саналы басқару тетігі ретінде қарастырылады. Оқу үдерісіндегі рефлексия оқушының «Мен не үйрендім?», «Қандай қиындық кездестірдім?», «Оны қалай жеңдім?», «Келесіде неге назар аударамын?» деген сұрақтарға жауап іздеуі арқылы көрініс табады. Бұл үдеріс бастауыш жаста қарапайым деңгейде басталып, жүйелі ұйымдастырылған жағдайда тұрақты мәдени дағдыға айналады.

Рефлексия мәдениетінің құрылымында когнитивтік, эмоциялық-бағалау және әрекеттік компоненттер өзара байланыста дамиды. Когнитивтік компонент оқу әрекетін түсіну және талдау қабілетін білдірсе, эмоциялық-бағалау компоненті өзінің жетістігіне эмоционалдық қатынас пен өзіндік бағалауды қамтиды, ал әрекеттік компонент келесі оқу қадамын жоспарлау және түзету жұмыстарын жүзеге асырумен сипатталады.

Бастауыш сынып оқушыларының оқу үдерісінде рефлексия мәдениетін тиімді қалыптастыру бірнеше өзара сабақтас педагогикалық шарттардың орындалуын талап етеді.

1-кесте

Педагогикалық шарт	Мазмұны	Сабақтағы қолдану мысалы	Күтілетін нәтиже

Қауіпсіз психологиялық орта	Оқушының өз ойын еркін айтуына жағдай жасау	«Екі жұлдыз, бір тілек», ашық пікір айту	Оқушы өз ойын сенімді жеткізеді
Рефлексивтік тапсырмалар	Оқу әрекетін талдауға бағытталған сұрақтар жүйесі	«Мен не үйрендім?», «Қай жері қиын болды?»	Өзіндік талдау дағдысы дамиды
Формативті бағалау	Сапалы кері байланыс және өзін-өзі бағалау	«Бағдаршам», смайлик, дескриптор	Қателерін көріп, түзетуге үйренеді
Субъектілік ұстаным	Оқушының оқу мақсатына белсенді қатысуы	Топтық жұмыс, өзіндік қорғау	Оқу жауапкершілігі артады
Мұғалімнің рефлексивтік құзыреттілігі	Сабақ нәтижесін үнемі саралау	Сабақ соңындағы мұғалім рефлексиясы	Оқыту сапасы жақсарады

Ұсынылған педагогикалық шарттарды оқу үдерісіне енгізу бастауыш сынып оқушыларының өзіндік оқу дағдыларын дамытуға, оқу мотивациясын арттыруға және білім сапасын жақсартуға ықпал етеді. Рефлексия мәдениеті қалыптасқан оқушы өз қателігін түзетуге ұмтылады, оқу мақсатын түсінеді, жетістігін бағалай алады және мұғалім көмегін тиімді пайдаланады. Бұл өз кезегінде болашақта негізгі және жоғары сыныптардағы күрделі оқу әрекеттерін табысты орындауға негіз қалайды.

Мақаланың ғылыми жаңалығы бастауыш сынып оқушыларының оқу үдерісінде рефлексия мәдениетін қалыптастыруды тұтас педагогикалық жүйе ретінде қарастыруымен сипатталады. Мақалада рефлексия мәдениетінің когнитивтік, эмоциялық-бағалау және әрекеттік компоненттері бастауыш мектеп жасындағы балалардың психологиялық ерекшеліктерімен сабақтастықта нақтыланды. Сонымен қатар рефлексия мәдениетін қалыптастырудың педагогикалық шарттары тұлғаға бағдарланған орта, рефлексивтік тапсырмалар жүйесі, формативті бағалау, субъектілік ұстаным және мұғалімнің рефлексивтік құзыреттілігі негізінде құрылымдалып, олардың өзара ықпалдасу моделі ұсынылды.

Қорытындылай келе, бастауыш сынып оқушыларының оқу үдерісінде рефлексия мәдениетін қалыптастыру – қазіргі білім беру жүйесіндегі оқушының тұлғалық, танымдық және метатанымдық дамуын қамтамасыз ететін стратегиялық бағыттардың бірі. Зерттеу барысында рефлексия мәдениетінің мәні оқушының өз оқу әрекетін саналы түсінуі, нәтижесін бағалауы, қиындықтарын анықтауы және келесі оқу қадамдарын жоспарлай алуымен сипатталатыны айқындалды. Бұл сапалар бастауыш мектеп кезеңінде жүйелі қалыптасқан жағдайда оқушының кейінгі білім сатыларындағы оқу дербестігі мен функционалдық сауаттылығының берік іргетасына айналады.

Ғылыми тұрғыдан бұл мәселені қарастыру рефлексия мәдениетін тек әдіс ретінде емес, бастауыш білім сапасын арттырудың тұтас педагогикалық тетігі ретінде тануға мүмкіндік береді. Практикалық тұрғыдан алғанда, ұсынылған әдіс-тәсілдер мұғалімдердің күнделікті сабақ жоспарында, қалыптастырушы бағалау барысында, тәрбие сағаттарында және ата-анамен бірлескен жұмыста тиімді қолдануға жарамды. Сондықтан рефлексия мәдениетін қалыптастыру бастауыш сынып оқушыларының өзіндік оқуын дамытуға, жауапкершілігін арттыруға және өмір бойы білім алуға қажетті дағдыларды орнықтыруға негіз болады.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:

1. Жұмабаев М. Педагогика. – Алматы: Ана тілі, 1992. – 160 б.
2. Байтұрсынұлы А. Тіл тағылымы. – Алматы: Ана тілі, 1992. – 448 б.
3. Аймауытов Ж. Психология. – Алматы: Рауан, 1995. – 312 б.

4. Дьюи Дж. How We Think. – Boston: D.C. Heath & Co, 1910.

5. Schön D. The Reflective Practitioner: How Professionals Think in Action. – New York: Basic Books, 1983.

6. Жұмабаев М. Бастауыш мектеп педагогикасына қатысты еңбектері мен көзқарастары. Ғылыми мақала.

ӘОЖ 37.02:7.01

БАСТАУЫШ СЫНЫПТА БЕЙНЕЛЕУ ӨНЕРІН ОҚЫТУДЫҢ ДӘЙЕКТІЛІГІ

Конакбаева У.Ж.[1], Коздибаева А.К.[2]
ukonakbaeva@mail.ru
[1]PhD, «Өнер және көркем еңбек» кафедрасының меңгерушісі, қауымд. профессор, Ж.А. Ташенев университеті, Шымкент Қазақстан
[2]«Ұлттық құндылықтар» академиясының басшысы, Шымкент, Қазақстан

Аңдатпа

Мақала бейнелеу өнерін оқытудың дәйектілігі мәселеріне арналған.
Түйінді сөздер: бейнелеу өнері, мектеп оқушылары, сурет салу, дәйектілік.

Annotation

The article is devoted to the problems of consistency of teaching Fine Arts.
Keywords: visual arts, schoolchildren, drawing, sequence.

Бейнелеу өнері сабақтарында оқытудың реттілігі, бір жағынан, пәннің логикасы мен педагогиканың дидактикалық ережелеріне, екінші жағынан, бейнелеу өнері бойынша оқу жұмысының түрлерінің өзара байланысына және оның басқа пәндермен интеграциясына байланысты.

Сурет салуды дұрыс қою үшін оқу жұмысының түрлері арасындағы байланыс өте маңызды. Алдымен табиғаттан сурет салу мен сәндік арасындағы байланыс мәселелерін қарастыру маңызды.

Бастауыш сыныптағы табиғаттан сурет салу сабақтарындағы негізгі оқу міндеттері балаларды пәндердің негізгі пропорцияларын, формаларын жеткізуге үйрету және оларға қажетті техникалық дағдыларды дамыту болып табылады. Бұл мәселелерді шешуде үлгіден өрнектер салу да үлкен рөл атқарады. Үлгіден өрнектер салу арқылы оқушылар табиғатты бақылауға алаңдамайды және бұл түзу сызықтардың дұрыстығына, олардың бөлінуіне, бояудың тегістігіне және т.б. назар аударуға жағдай жасайды. Үлгінің құрылысын игере отырып, балалар өрнек жолақтарын оның ұзындығына қоюды үйренеді, бұл негізгі пропорцияларды беру қабілетін дамыту үшін өте маңызды [1].

Сабақтың басында үлгіден өрнектер салу бойынша бірқатар тапсырмаларды шоғырландырған жөн, бұл балаларда келесі сабақтарға қажетті алғашқы дағдыларды тезірек дамытуға мүмкіндік береді. Бұл кезде түзу сызықтар жасау дағдыларын дайындайтын түзу сызықты өрнектер салу өте маңызды.

Сурет салудың осы түрлерінің өзара байланысының табиғаты өсімдік үлгісіне көшкен кезде біршама өзгереді. Ондағы қайталанатын элементтер өсімдіктердің бейнесі болғандықтан, өрнек салмас бұрын гүлдер мен жапырақтардың табиғатынан сурет салу керек. Үлгілерді өз бетінше құрастыру кезінде шығармашылық тапсырмалар бірінші орынға шығады, бұл сәндік сурет пен тақырыптық сурет арасындағы байланыстың негізін құрайды. Екі жағдайда да балалар жақсы шешім іздеуде бастама мен тәуелсіздікті, түстердің экспрессивтілігіне қол жеткізу, форманы, пропорцияларды жеткізу қабілетін дамытады.

Табиғаттан сурет салу мен 1,2 сыныптардағы тақырыптарға сурет салу арасындағы байланыс мәселелері ең күрделі, өйткені жұмыстың осы түрлерімен айналысатын сабақтардың мазмұны өте әртүрлі. Жоғарыда айтылғандай, сурет сабақтарында оқушылар дағдыларды игереді.

Жазықтық кескін — кеңістіктің тереңдігін нақты бермейтін, екі өлшемде (ұзындық пен ен) бейнеленетін көрініс, онда заттар негізінен сызық, пішін және түс арқылы көрсетіліп, көлем мен қашықтық шартты түрде ғана беріледі, ал тақырыптық суретте олар суреттегі қарапайым кеңістіктік құбылыстардың бейнесімен кездеседі, яғни заттардың өзара орналасуы, көлемі,

жарық пен көлеңке арқылы берілетін тереңдік әсері айқын көрініс табады. Мұндай бейнелеу көрерменге тек жазықтықтағы кескінді ғана емес, сонымен қатар кеңістікті сезінуге, заттардың шынайы пішіні мен арақатынасын түсінуге мүмкіндік береді. Осы айырмашылықтарға қарамастан, оларды байланыстыратын ортақ нәрсе бар. Мәселен, табиғаттан және тақырыптардан сурет салуда объектілер олардың формасындағы перспективалық өзгерістерді бермей, фронтальды, профильді күйде бейнеленген. Сонымен қатар, тақырыптарға сурет сала отырып, оқушылар сурет салуда табиғаттан алынған дағдыларды – нысандардың пішінін, пропорцияларын, құрылымын жеткізе алады. Бұл сурет салу сабақтарының табиғаттан сурет салуға тәуелділігін тудырады. Бұл жерде тақырыптық сипаттағы тапсырмалар балалар табиғаттан сурет салу арқылы кем дегенде аз дайындық алғаннан кейін берілетіндігінде көрінеді [2].

1,2 сыныптардағы сурет салу және басқа оқу пәндері арасында тығыз байланыс бар. Сонымен, сызудың математикалық білімге тәуелділігі сабақтың басында, сызықтарды екіге бөлу қажеттілігі туындаған кезде анықталады. Бірінші сынып оқушылары математикада бөлуді тек үшінші тоқсанның аяғында, төртінші тоқсанның басында білетіндіктен, осы уақытқа дейін сызықтардың бөлінуі олар үшін түсініксіз. Сондықтан бұл жерде ол сызықтың ортасын табумен ауыстырылады. Бөліктердің көп санына (3,4) бөлу жыл соңына және 2 сыныптағы сурет сабақтарына ауыстырылады. Тақырыптық сурет салу сабақтары оқу сабақтарымен тығыз байланысты; мәселен үлгілерді құрастыру еңбек сабақтарымен байланысты.

Оқу дәйектілігі мәселелерінің нақты шешімі әсіресе 1 сыныптағы сурет сабақтарының мысалында айқын көрінеді. 1 сыныпта сурет салудан бастап, балалар қарапайым бейнелеу дағдыларына ие емес, яғни олар түзу сызықтар салуды, тең бөліктерді бөлуді, сызықтың ортасын табуды, түрлі-түсті қарындаштармен сурет салуды білмейді. Бұл дағдыларсыз сурет салуда алға жылжу мүмкін емес, ал бұл дағдыларды бейнелеу өнеріне бөлінбеген бір сағатта қалыптастыру өте баяу жүреді. Сурет сабақтарын жаттығулардан бастау керек, содан кейін сәндік тапсырмаларды орындауға көшу керек, содан кейін табиғаттан және тақырыптардан сурет салуға көшу керек [3].

Балалардың қажетті бастапқы дағдыларды тезірек игеруі үшін жүйелі жаттығулар қажет, ең алдымен – түзу сызықтар. Бұл үшін табиғаттан тікбұрышты, үшбұрышты нысандарды салу, түзу сызықты өрнектің үлгісінен сурет салу пайдалы.

Бірінші жартыжылдықта дағдыларды дамытумен қатар, бірінші сынып оқушыларына суреттегі заттардың формасы мен негізгі пропорцияларын беру дағдыларын үйрету міндеттері шешіледі. Балаларды пропорциялардың берілуімен таныстыру түзу формаларды бейнелеу кезінде оңайырақ болғандықтан, соңғысын салу бірінші жартыжылдықтағы оқу міндеттерін біріктіреді.

Сонымен бірге, осы жартыжылдықта балалар қарапайым кеңістіктік құбылыстардың берілуімен кейбір заттарды басқалармен бөгеу, әртүрлі алыстағы заттардың негіздерін қағазға дұрыс орналастыру және т.б., сондай-ақ жолақтағы өрнектің ерекшелігімен танысады.

1 сыныпта сіз балаларды дөңгелек нысандардың бейнесімен, сондай-ақ қарапайым жапырақтардың, өсімдік бұтақтарының құрылымын берумен таныстыра аласыз. Осы уақытта ертегілерді суреттеумен айналысуға болады. Бірінші және екінші жартыжылдықтың оқу міндеттері тапсырмалардың ойластырылған жүйесі негізінде шешіледі, олардың әрқайсысы алдыңғыға сүйеніп, келесісін дайындауы керек. Бір уақытта шешілетін бір немесе екі тапсырманың байланысы тапсырмалар циклін құрайды. Олардың кейбіреулері балаларды жаңа оқу материалымен таныстырады, ал басқалары үйренген білімдерін, дағдыларын нығайтуға және тереңдетуге бағытталған.

Оқытудың дәйектілігі іс жүзінде жылдық оқу жоспарларында көрінеді, оны құрастыру кезінде мұғалім белгіленген ережелерді басшылыққа алады. Сабақ жоспарын құра отырып, ол сонымен қатар кескіндеменің әртүрлі түрлерімен сабақтарды біркелкі бөлу қажеттілігін ескереді, жергілікті жұмыс жағдайларын, жыл мезгілдерін, күнтізбелік оқиғалар мен мерекелердің күндерін ескереді [4].

4 сыныптағы сурет сабақтарының мазмұнын анықтайтын негізгі оқу тақырыптары барлық жерде жылдың төрттен біріне сәйкес келуі мүмкін. Оқу жылының бірінші тоқсанында балаларға картоннан жасалған әр түрлі қолөнерге арналған жалпақ заттар мен өрнектерді бейнелеу кезінде акварельмен жұмыс жасауды жетілдіру міндеті қойылады.

Екінші тоқсанда оқушылар суретшінің алдында бұрыштық күйде қойылған тікбұрышты нысандарды бейнелеу қабілетін меңгереді. Бірінші тапсырманы орындай отырып, олар сурет салу процесінде табиғатты қалай байқау керектігін, сызықтық құрылысты қалай жүргізу керектігін, хиароскуроны қалай қолдану керектігін біледі. Келесі тапсырмалар заттарды бұрыштық күйде бейнелеуге байланысты білім мен дағдыларды нығайтуға және тереңдетуге бағытталған.

Осы тоқсандағы соңғы екі тапсырма біріктірілген нысандарды бейнелеуге арналған. Осы суреттерді орындау арқылы балалар олардың құрылымын, кеңістіктегі орнын, көлемін беруді үйренеді. Көлемнің берілуімен оқушылар тақырыптық суретте де кездеседі.

Үшінші тоқсанның тапсырмалары негізінен балалардың акварельмен көлемді заттарды салумен танысуымен басталады. Төртінші тоқсанда балалар табиғаттан заттарды салу тақырыбында сурет салуда қолдану дағдыларын жетілдіреді.

3,4 сыныптарда сурет салуды оқыту процесінде басқа оқу пәндермен байланыс сақталады, бұл әр сынып бойынша жылдық сабақ жоспарларында көрініс табуы тиіс. Сурет салу мен оқу және еңбекке баулу сабақтары арасында ең тығыз байланыстар бар. Иллюстрациялауға арналған әдеби шығармалар, әдетте, оқу сабақтарында алдын-ала оқылады және түсініледі. Оқумен байланысты жағдайлар күнтізбенің күндерін де жасайды, оған бір жағынан әр түрлі өлеңдер, әңгімелер, екінші жағынан оларға сәйкес сурет салу тапсырмалары сәйкес келеді.

3,4 сыныптардағы еңбекпен немесе технологиямен байланыс, ең алдымен, сурет сабақтарында алынған дағдыларды қолданумен тығыз байланысты, балалар қағаз бен картоннан қолөнер дайындауда қолданады. Кез келген қолөнерді ойластырған кезде оқушылар оның жалпы көрінісін қағазға салады, содан кейін сызбадағыдай қажетті өлшемдерді қояды. Бұл байланыс картон мен қағаздан әр түрлі қолөнерді безендіру үшін сәндік кескіндеме сабақтарында өрнектер жасағанда көрінеді.

Бейнелеу өнері оқу пәні ретінде оқушыларға бейнелеу өнерінің қарапайым негіздерін білуге мүмкіндік береді, бұл олардың эстетикалық тәрбиесінде үлкен рөл атқарады. Бастауыш сыныптарда бейнелеу өнерін оқыту әдістемесінің осы жастағы оқушылардың жас ерекшеліктерін ескерумен байланысты өзіндік ерекшеліктері бар. Қоршаған шындықта формалардың, түстердің алуан түрлілігін көре білу, оның әр түрлі көріністерінде сұлулықты көре білу және белгілі бір дәрежеде бұл сұлулықты көбейту көркемдік қабілеттердің дамуына, бастауыш сынып оқушыларының эстетикалық талғамының қалыптасуына ықпал етеді [5].

Кез-келген объектіні бейнелеу процесінде оны басқа заттармен, қоршаған ортамен үйлестіре отырып, оқушылармен танымдық және тәрбиелік жұмыс үшін қолайлы жағдайлар жасалады.

Таным теориясының әдістемелік ережелерінің бірі сезім мен сананың бірлігі мен өзара енуі. Балаларды бейнелеу өнеріне үйрету және өнер туралы әңгімелесу кезінде бұл бірлікті іс жүзінде жүзеге асыруға мүмкіндік беріледі. Жеке жас кезеңдеріндегі оқушылардың эстетикалық талғамдары, көркемдік қабілеттері толыққанды білім, сурет салу дағдыларын игеру барысында және ең жақсы көркем шығармаларды терең қабылдау кезінде ғана сәтті дами алады.

Сурет салу арқылы өнерге деген қызығушылық оянады, кескіндеме, мүсін, сәулет, графика, сәндік-қолданбалы өнер туындыларын дұрыс түсіну жолы ашылады. Бейнелеу өнері сабақтары табиғатта, қоршаған өмірде сұлулықты көру қабілетін дамытады. Көрнекі сезімдер арқылы бір жағынан визуалды іс – әрекет процесінде заттар мен құбылыстардың қасиеттері туралы идеялар нақтыланады, екінші жағынан, осы заттар мен құбылыстарға эстетикалық көзқарас тәрбиеленеді. Мектептегі бейнелеу өнері тек сурет салуға қабілетті емес, барлық оқушылар үшін қажетті және қол жетімді оқу пәні болып табылады. Жалпы білім беретін мектеп суретшілерді дайындамайтынын есте ұстаған жөн. Ол оқушыларға сауатты реалистік

сурет салудың негіздерін беру міндетін қояды, яғни, оларға адам қызметінің көптеген аспектілері үшін қажетті білім мен дағдыларды игеруге көмектесу [6].

Бейнелеу өнерімен айналысу барысында жүзеге асырылатын тәрбие мен оқыту міндеттерінің бірлігі оның педагогикалық құндылығын едәуір арттырады. Ойлаудың индуктивті және дедуктивті формалары белгілі бір затты, құбылысты байқау кезінде және оны суретте көбейту кезінде үнемі жүргізілетін талдау және синтез процесінде тәрбиеленеді. Бейнелеу іс-әрекеті процесінде байқау, визуалды есте сақтау, зейін, бейнелі ойлау сәтті дамиды. Осы қабілеттердің үйлесімі оқу сапасын жақсартуға мүмкіндік береді. Бейнелеу өнері сабақтарында қабылдауды, есте сақтауды, қиялды, ерік-жігерді және мінезді дамыту қосымша мүмкіндіктерге ие болады.

Графикалық сауаттылық политехникалық білімнің қажетті элементі болып табылады. Сурет салу кезінде балалар заттар мен құбылыстардың ерекшеліктерін тереңірек біледі, мазмұны мен формасының арақатынасын біледі, олар жалпылау және аналитикалық ойлау қабілетін дамытады, идеяларды нақтылайды. Көрнекі көріністерге негізделген кеңістіктік қатынастарды түсіре отырып, оқушылар заттардың өлшемін, бейнеленген заттағы бөліктер мен бүтіннің қатынастарын салыстыру жолдарын белгілеу қабілетіне ие болады. Өлшем мен қатынас бұл кез-келген өндірісте маңызды рөл атқаратын категориялар.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:

1. Қазақстан Республикасы Оқу-ағарту министрлігі. Бастауыш білім берудің мемлекеттік жалпыға міндетті стандарты. – Астана, 2022.

2. Ы. Алтынсарин атындағы Ұлттық білім академиясы. Бастауыш сыныпта көркем еңбек пәнін оқыту әдістемесі. – Алматы, 2020.

3. Cambridge University Press. Teaching Primary Art and Design. – Cambridge, 2019.

4. Routledge. The Routledge International Handbook of Research in Arts Education. – London, 2020.

5. Б.М. Неменский. Бейнелеу өнері және көркемдік тәрбие. – Мәскеу, 1987.

6. Т.С. Комарова. Балалардың бейнелеу шығармашылығы. – Мәскеу, 1990.

МРНТИ 14.25.09

БІЛІМ БЕРУ ЭКОЖҮЙЕСІНДЕГІ "МҰҒАЛІМ-БАЛА-АТА-АНА" БАЙЛАНЫСЫ: БАСТАУЫШ СЫНЫП ОҚУШЫСЫНЫҢ ОҚЫРМАНДЫҚ САУАТТЫЛЫҒЫН ҚАЛЫПТАСТЫРУ НЕГІЗІ

Ибрайханова Алуа Ермуратовна
ibraikhanovaalua@gmail.com
«Бастауыш білім беру» кафедрасының 3 курс докторанты,
Абай атындағы ҚазҰПУ, Алматы, Қазақстан

Аңдатпа

Мақалада бастауыш сынып оқушыларының оқырмандық сауаттылығын қалыптастырудағы «мұғалім-бала-ата-ана» үштігінің өзара байланыс тетіктері қарастырылады. Қазіргі білім беру экожүйесінде оқушының оқырмандық сауаттылығын қалыптастыру тек мектептің ғана емес, сонымен қатар отбасылық тәрбие мен педагогикалық қолдаудың бірлігін талап етеді. Зерттеу барысында ата-аналардың баланың оқу әрекетіне қызығушылығын ояту әдістері мен мұғалімнің үйлестірушілік рөлі талданады. Мақаланың практикалық маңыздылығы – оқырмандық сауаттылықты қалыптастырудағы ынтымақтастық моделінің тиімділігін негіздеуінде.

Түйінді сөздер: оқырмандық сауаттылық, білім беру экожүйесі, бастауыш сынып, мұғалім-ата-ана байланысы, ынтымақтастық педагогикасы.

Annotation

The article examines the mechanisms of interaction within the "teacher-student-parent" triad in developing the reading literacy of primary school students. In the modern educational ecosystem, fostering a student's reading literacy requires a unified approach that combines school education, family upbringing, and pedagogical support.

The study analyzes methods for stimulating parents' interest in their child's reading activities and highlights the coordinating role of the teacher. The practical significance of the article lies in substantiating the effectiveness of a collaborative model for developing reading literacy.

Keywords: reading literacy, educational ecosystem, primary school, teacher-parent communication, pedagogy of cooperation.

Қазақстанның қазіргі білім беру саясатында оқырмандық сауаттылық мәселесі мемлекеттік қауіпсіздік пен ұлттық зияткерлік әлеуетті арттырудың басты шарты ретінде қарастырылады. Мемлекет басшысы Қасым-Жомарт Тоқаевтың Ұлттық құрылтайдың «Адал адам – Адал еңбек – Адал табыс» атты үшінші отырысында сөйлеген сөзінде тек ақпараттық технологияның пайдалы жағын алып, зиянды жағынан сақ болған жөн. Ашығын айтсақ, интернетті талғамсыз пайдалану бала тәрбиесіне теріс ықпал етіп жатыр. Бұл – өкінішке қарай, ақиқат. Балалар түгілі, ата-аналар да әлеуметтік желідегі мағынасыз контентке тым әуестігін атап өтті.

Біз, ең алдымен, жастарды кітап оқуға баулуымыз керек. Сонда жаппай кітап оқитын ұлтқа айналамыз. Тәуелсіздік кезеңінде елімізде кітапхана ісі кенжелеп қалды. Тоқсаныншы жылдардағы аласапыран уақытта мыңдаған кітапхана жабылды. Миллиондаған кітап қорынан айырылдық. Соңғы жылдары жағдайды түзеу үшін әрекет жасалып жатыр.

Кітапхана – мемлекеттің, ұлттың негізгі жады. Еліміз үшін құнды тарихи деректер мен материалдардың дені кітапханада сақталады. Сондықтан кітапхана ісін дамытуға бей-жай қарауға болмайды. Кітап оқырманға қолжетімді болуы керек.

Кітапқұмарлық – жақсы қасиет. Озық ойлы ұлт болудың ең төте жолы – кітап оқу. Сондықтан кітап оқу мәдениетін қоғамда барынша орнықтыруымыз керек [1]. Осылайша мелекет басшысы оқырмандық сауаттылықты тек білім беру саласының міндеті емес, елдің болашақ зияткерлік әлеуетін қорғайтын мемлекеттік маңызы бар іс деп белгіледі.

Әбіш Кекілбаев қазақ халқының зиялы қауымының өкілі, классик жазушы өз еңбектерінде “Өркениет көшінде техника қарыштап дамыса да, көркем мәтінді оқу керек,”- деп құндылығын ерекше атады [2]. Жазушының пайымынша, жай ғана оқу жеткіліксіз, оқығанды көңілге тоқып, талдай білу маңызды. Оқырмандық сауаттылық – бұл мәтін арқылы автормен сұхбаттасу, соның негізінде өз пікірін қалыптастыру. «Көзбен емес, көңілмен оқуды» басты орынға қойған. Осы орайда мына бір қанатты сөзі оқырмандық сауаттылықтың бүкіл мәнін ашып тұрғандай: «Кітап оқудан тыйылсақ, ой ойлаудан да тыйылар едік».

«Оқырмандық сауаттылық» термині мен «оқу» терминінің арасындағы басты айырмашылықты түсіну маңызды. Г.А. Цукерман бұл ұғымдарды бөліп қарастырады [3]. Оның айтуынша, оқу (әсіресе педагогикалық контексте) көбінесе декодтау, яғни әріптерді дыбыстарға айналдыру деп түсініледі.

Біріншіден, оқырмандық сауаттылық – бұл адамның өз мақсаттарына жету, білімі мен мүмкіндіктерін кеңейту және әлеуметтік өмірге араласу үшін жазбаша мәтіндерді түсіну, пайдалану, олар туралы ой толғау және оқумен айналысу қабілеті.

Екіншіден, оқырмандық сауаттылық – қоғам талап ететін және (немесе) жеке тұлға үшін құнды мақсаттарда жазбаша сөздің барлық түрлерін түсіну және қолдана білу қабілеті. Әртүрлі мәтіндер негізінде жас оқырмандар өздігінен мағына қалыптастырады. Олар «білім алу үшін, мектептегі және мектептен тыс оқырмандық қауымдастықтарға қатысу үшін және ләззат алу үшін» оқиды.

Үшіншіден, оқырмандық сауаттылық – бұл білімнің, дағды мен икемнің үнемі дамып отыратын жиынтығы, яғни адамның бүкіл өмірі бойы әртүрлі іс-әрекет жағдаяттары мен қарым-қатынас барысында жетіліп отыратын қасиеті.

Төртіншіден, оқырмандық сауаттылық – бұл білім алушылардың мазмұны мен форматы әртүрлі мәтіндерді түсінуге, оларға рефлексия жасауға (ой елегінен өткізуге) деген қабілеті, сондай-ақ оқығандарын әртүрлі өмірлік жағдаяттарда қолдана білу икемділігі [3, 198б]. Автордың пікірін тұжырымдайтын болсақ оқырмандық сауаттылық – бұл жай ғана мәтінді оқу емес, оның мағынасын терең түсіну, алған ақпаратты өмірлік қажеттіліктерге жарата білу және адамның бүкіл ғұмыры бойы үздіксіз дамып отыратын маңызды әлеуметтік-тұлғалық қабілеті.

М.М. Светловскаяның пікірінше, оқырмандық сауаттылықты қалыптастыру және жетілдіру үшін белгілі бір оқырмандық әрекеттер қажет: алынған ақпараттан тікелей тұжырымдар жасау; мәтіннің жекелеген хабарламаларын интерпретациялау (түсіндіру) және интеграциялау (біріктіру); бүкіл хабарламаның және оның жекелеген элементтерінің мазмұнын, тілін және формасын бағалау деп көрсеткен [4]. Яғни бұдан шығатын қорытынды тиімді нәтижеге қол жеткізу үшін оқырмандық сауаттылықтың негізі бастауыш мектепте қалануы тиіс деген түйіндеміз.

Бастауыш сынып кезеңі – баланың тұлға ретінде қалыптасуының ең маңызды сатысы. Дәл осы шақта оқырмандық сауаттылықтың негізі қаланады. Оқырмандық сауаттылық тек әріп тану немесе жылдам оқу емес, бұл – мәтінді түсіну, ондағы ақпаратты талдау және алған білімді өмірлік жағдаяттарда қолдана білу қабілеті.

Қазіргі заманғы мұғалім – жай ғана ақпарат беруші емес, ол оқушы мен кітап арасындағы алтын көпір. Бастауыш сынып мұғалімдері оқырмандық сауаттылықты арттыруда келесі әдістерді қолдануы тиіс: *Белсенді оқу стратегиялары:* «Ойлан, жұптас, бөліс», «Болжау», «Кейіпкерге хат» сияқты әдістер арқылы баланың сыни ойлауын дамыту. *Диалогтік оқыту:* «автормен сұхбаттасу» үдерісін сыныпта ұйымдастыру. *Көрнекілік пен цифрлық ресурстар:* Мәтінді аудио-визуалды құралдармен ұштастыра отырып, баланың қызығушылығын ояту.

Оқырмандық сауаттылықты тек мектеп қабырғасында қалыптастыру мүмкін емес. Ол үшін білім берудің біртұтас экожүйесі жұмыс істеуі керек. Мемлекет басшысы атап өткендей, ата-ананың әлеуметтік желіге тым әуестігі баланың кітапқа деген ынтасын жояды. Бала – естігенін емес, көргенін істейді. Сондықтан:

1. «Үйдегі оқу сағаты» дәстүрін қалыптастыру;
2. Ата-ананың баламен бірге кітап талқылауы;
3. Үйде шағын кітапхана бұрышын жасақтау – басты талап.

Оқырмандық сауаттылықты қалыптастыру – бұл мұғалім, оқушы және ата-ананың бірлескен жұмысын талап ететін кешенді үдеріс. Әр тараптың өзіндік жауапкершілік аймағы мен күтілетін нәтижелері бар.

Мұғалімнің рөлі: Әдістемелік жетекшілік оқу үдерісін сапалы ұйымдастыру болып табылады. Ол оқушыларға тиімді оқу әдістемелерін ұсынуға және қызығушылықты оятатын мәтіндерді таңдауға жауапты. Бұл жұмыс нәтижесінде оқушының оқу техникасы мен мәтінді талдау дағдылары жетіледі.

Оқушының рөлі: Танымдық белсенділік қатысушысы ретінде мәтінді оқып қана қоймай, оған сұрақтар қойып, өз пікірін білдіруі тиіс. Осындай әрекеттер оқушының танымдық белсенділігін арттырып, сөздік қорын байытуға мүмкіндік береді.

Ата-ананың рөлі: Эмоционалдық қолдау отбасылық орта оқуға деген сүйіспеншіліктің негізін қалайды. Ата-ана балаға қолдау көрсету, онымен бірге оқу және балаға арнап кітаптар сатып алу арқылы маңызды үлес қосады. Бұл баланың кітап оқуға деген эмоционалдық құштарлығын оятады.

Оқырмандық сауаттылықты қалыптастыру – бұл тек мектеп қабырғасында шектелетін үдеріс емес. Ол мұғалімнің кәсібилігі, баланың ынтасы және ата-ананың қолдауы тоғысқанда ғана жүзеге асады. Бұл байланыстың тиімділігін келесі кесте арқылы айқындауға болады:

Кесте-1

Қатысушы	Негізгі функциясы	Құралдары мен әдістері
Мұғалім	Бағыт беруші (Фасилитатор)	Инновациялық әдіс-тәсілдер, оқу мониторингі
Оқушы	Ізденуші (Субъект)	Сыни ойлау, шығармашылық жұмыстар
Ата-ана	Үлгі болушы (Мотиватор)	Отбасылық оқу сағаттары, эмоционалды байланыс

Бастауыш сынып оқушысының оқуға деген қызығушылығын ояту үшін мұғалім мен ата-ана арасында «кері байланыс» орнауы тиіс. Қазіргі таңда бұл байланыс тек мектептегі жиналыстармен шектелмей, жаңа форматта жүзеге асырылуы қажет: «Оқитын мектеп – оқитын отбасы» жобалары: Мұғалім ата-аналарға баланың жас ерекшелігіне сай кітаптар тізімін ұсынып, оны үйде қалай талқылау керектігі бойынша әдістемелік нұсқаулар береді. Бірлескен коучинг-семинарлар: «Балаға қалай кітап оқыту керек?» тақырыбындағы тренингтер ата-ананың педагогикалық сауаттылығын арттырады. Цифрлық дәуірдегі оқырмандық мәдениет. Мемлекет басшысы атап өткендей, интернеттің зиянды жағынан сақтанып, пайдалы тұсын қолдану – басты міндет. Мұғалім мен ата-ана баланың гаджетке деген әуестігін оқырмандық сауаттылыққа бағыттай алады. Мәселен: интерактивті оқу платформаларын қолдану: электронды кітапханалар, аудиокітаптар және оқылған шығарма желісімен түсірілген қысқа метражды фильмдерді талқылау. Буктрейлер жасау: Бала оқыған кітабы бойынша шағын видеоролик (буктрейлер) түсіру арқылы шығарманың мазмұнын тереңірек түсініп, оны өзгелерге насихаттайды. Бұл үдерісте ата-ана техник-көмекші, мұғалім идеолог ретінде көрінеді. Оқырмандық сауаттылық – ұлттық қауіпсіздік кепілі.

Әбіш Кекілбаев айтқан «көңілмен оқу» принципі бүгінгі ақпараттық тасқын заманында өзектілігін арттыра түсті. Бала мәтінді жай ғана оқып шықпай, ондағы ақпараттың ақиқаттығын тексеруді, автордың жасырын ойын ұғуды үйренуі тиіс. Бұл – болашақта баланың манипуляцияға түспеуіне, өздігінен шешім қабылдай алатын зияткер тұлға болып қалыптасуына негіз болады.

«Кітап – адамзаттың ақыл-ой қазынасы, ал оны оқи білу – сол қазынаның кілтін иелену». Сондықтан, мектеп пен отбасы бірлескенде ғана біз «кітап оқитын ұлт» мұратына жете аламыз [5].

Мақалада көтерілген мәселелерді тұжырымдай келе, оқырмандық сауаттылықты дамыту – бұл тек білім беру жүйесінің ішкі міндеті емес, елдің адами капиталын сапалық тұрғыдан жаңғыртудың стратегиялық тетігі екенін көреміз. Бүгінгі таңда оқу дағдысы

ақпаратты тұтыну құралынан, сол ақпаратты сүзгіден өткізу, талдау және пайымдау өнеріне айналуы тиіс.

Мақаланы жаза отырып өзекті түйіндер мен пайымдаулар жасадық:

1. Интеллектуалды иммунитет: Ақпараттық тасқын мен мағынасыз контент басым заманда, терең оқу дағдысы баланың санасын деструктивті ықпалдардан қорғайтын «интеллектуалды сүзгі» рөлін атқарады. Ә. Кекілбаев айтқан «көңілмен оқу» принципі – бұл бүгінгінің тілімен айтқанда, эмоционалды интеллект пен сыни пайымның ұштасуы.
2. Экожүйелік интеграция: Мектептегі академиялық білім мен үйдегі тәрбиелік ортаның арасындағы алшақтықты жою қажет. Оқырмандық сауаттылық тек сынып ішінде ғана емес, баланың күнделікті өмір сүру салтында көрініс тапқанда ғана нәтиже береді.
3. Технологиялық симбиоз: Гаджеттер мен кітапты бір-біріне қарама-қайшы қоюдың орнына, олардың тиімді симбиозын жасау – заман талабы. Мәтінді цифрлық форматта игерудің инновациялық жолдарын қарастыру оқушының танымдық белсенділігін табиғи түрде арттырады.

Мақаланың мазмұнын өміршең ету үшін келесідей қадамдарды жүзеге асыру ұсынамыз:

- Педагогикалық фасилитацияны дамыту: Мұғалімдерді тек мәтінмен жұмыс істеуге емес, «мәтін арқылы әлемді тануға» бағытталған заманауи коучингтік әдістерге (мысалы, метатанымдық стратегиялар) оқытуды күшейту.
- Отбасылық оқу институтын жаңғырту: «Кітап оқитын ата-ана – кітап оқитын бала» концепциясы аясында мектеп пен отбасы арасындағы байланысты жаңа деңгейге көтеру. Ата-аналарға баланың жас ерекшелігіне сай мазмұнды таңдау және оны бірлесе талқылау бойынша әдістемелік жетекшілік ұсыну.
- Оқу кеңістігін трансформациялау: Мектеп кітапханаларын тек кітап сақтайтын орыннан, оқушылар еркін пікір алмасатын, шығармашылық идеялар туатын «коворкинг орталықтарына» айналдыру.
- Мотивациялық ынталандыру: Оқушылар арасында буктрейлерлер конкурсын, «Оқырмандық чек-лист» сайыстарын тұрақты ұйымдастыру арқылы оқу үдерісін қызықты әлеуметтік тәжірибеге айналдыру.

Қорыта айтқанда, оқырмандық сауаттылық – бұл ертеңгі күннің еркін, ашық және білімді азаматының портреті. Біз кітап арқылы тек білім беріп қана қоймай, ұлттық болмысымызды бекемдейтін, рухани өзегі мықты ұрпақ тәрбиелейміз. Сондықтан, мектеп, ата-ана және қоғам болып жұмылғанда ғана біз «кітапқұмарлықты» сәнге айналдырып, зияткер ұлт мұратына жете аламыз. Кітап оқу – бұл ойлау еркіндігіне бастайтын ең сенімді жол.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі

1. Тоқаев Қ.К. Адал азамат – Озық ойлы ұлт: Ұлттық құрылтайдың үшінші отырысында сөйлеген сөзі. – Астана: Ақорда, 15 наурыз 2024 ж. https://www.akorda.kz/kz/memleket-basshysy-kasym-zhomart-tokaevtyn-ulttyk-kuryltaydyn-adal-adam-adal-enbek-adal-tabys-atty-ushinshi-otyrysynda-soylegen-sozi-1525727
2. Кекілбаев Ә. С мыслью о книге // Халықаралық оқу конгресі жинағы. Астана 2007ж – 24б.
3. Цукерман, Г.А., Ковалева, Г.С. Оценка читательской грамотности / Г.А.Цукерман. – Москва: БЕК, 2011. – 198 с.
4. Светловская, Н.Н. Обучение детей чтению / Н.Н.Светловская. – Москва: Академия, 2013. – 288 с.
5. Кекілбаев Ә. Шығармалары. 12-том: Мақалалар, толғаныстар. – Алматы: Жазушы, 2011. 400 б.

ӘОЖ 373.0.02

Бастауыш сынып оқушыларының медиасауаттылығын сыни ойлау технологиясы негізінде дамытудың өзектілігі

Л. Е. Кожаханова, А.С.Амирова
email: laura-shardara@mail.ru
Абай атындағы Қазақ Ұлттық педагогикалық университетінің 3 курс докторанты, Алматы қ., Қазақстан Республикасы
Абай атындағы Қазақ Ұлттық педагогикалық университеті, п.ғ.д., профессор, Алматы қ., Қазақстан Республикасы

Аңдатпа

Қазіргі жаһандану дәуірінде білім беру жүйесінде елеулі өзгерістер жүріп жатыр. Қазақстанда мектептегі білімді цифрландыру – реформалардың негізгі бағыттарының бірі ретінде қарастырылуда. Ақпаратты талдап, оны сыни тұрғыдан қабылдау бастауыш сынып оқушылары үшін ерекше маңызға ие. Медиа кеңістікте өмір сүріп жатқан оқушылардың медиасауаттылығын қалыптастыру қажеттілігін айқындау мақсатында зерттеу ұйымдастырылды. Зерттеу барысында бастауыш сынып мұғалімдері мен оқушылары арасында сауалнама жүргізіліп, алынған деректер талданды. Нәтижесінде сыни ойлау технлогиясы негізінде бастауыш сынып оқушыларының медиасауаттылығын жетілдіруге бағытталған бірқатар ұсыныстар мен әдістер ұсынылды.

Түйін сөздер: медиасауаттылық, медиабілім, ақпарат, сыни ойлау, бастауыш сынып.

Аннотация

В условиях современного глобализационного общества в системе образования происходят значительные изменения. В Казахстане цифровизация школьного образования рассматривается как одно из ключевых направлений реформ. Для учащихся начальной школы особую ценность приобретает умение анализировать информацию и воспринимать её с критической позиции. С целью выявления значимости формирования медиаграмотности у младших школьников было проведено исследование. В ходе работы среди учителей и учащихся начальных классов был организован опрос, результаты которого были проанализированы. По итогам исследования разработаны рекомендации, направленные на развитие медиаграмотности младших школьников.

Ключевые слова: медиаграмотность, медиаобразование, информация, критическое мышление, начальная школа.

Annotation

In the context of contemporary globalization, the education system is undergoing significant transformations. In Kazakhstan, the digitalization of school education is considered one of the key directions of reform. For primary school students, the ability to analyze information and perceive it critically is of particular importance. To determine the relevance of developing media literacy among young learners, a study was conducted. A survey was administered among primary school teachers and students, and the collected data were analyzed. Based on the findings, a set of recommendations was proposed to enhance the media literacy of primary school students.

Key words: media literacy, media education, information, critical thinking, primary school.

Қазіргі педагогика мен мектеп саласында «медиаоқыту» термині жаңалық емес, бірақ әлі толық қалыптаспаған ұғым болып табылады. Бұл жағдайдың себебі – бұл терминнің мағынасының әртүрлі түсіндірмелерге ие болуында. Бұл термин шетелде қабылданған «media education» ұғымының қазақ тілді баламасы болғандықтан, әр елде оны әртүрлі қолданады. Көп тараған түсінігі бойынша, бұл оқу процесінде техникалық құралдарды қолданумен

теңестіріледі. Мысалы, тарих немесе әдебиет сабағында бейнефильм көрсету медиа оқыту деп саналады.

ЮНЕСКО құжаттарында **медиабілімберу** педагогикалық теория мен практикада білім саласының айрықша әрі дербес бөлігі болып есептелетін заманауи масс-медиа құралдарын игеру үшін теория мен практиканы оқыту деп көрсетілген. Оны математика, физика немесе география сынды өзге де білім салаларын оқытуда медианы қосымша құрал ретінде пайдаланудан бөліп қарау керек.

Медиабілімберу формалды білім берудің құрамдас бөлігі болуы қажет. Яғни, барлық оқушыға қолжетімді, мектептегі білім берудің әр сатысында оқу бағдарламасының міндетті бөліміне айналуы тиіс.

Еуропарламент цифрлі технологиялар әлеміндегі медиасауаттылық туралы қарар қабылдады. Онда **медиасауаттылық** туралы былай делінген: медиасауаттылық ақпаратты тұтыну саласындағы саясаттың негізгі элементі, ол адамдардың медианы пайдалануына көмектесу үшін барлық уақытта да халықтың барлық табына қолжетімді болуы тиіс.

Медиасауаттылық – адамдарға ақпаратты пайдалануға, сараптауға, бағалауға және медианың әртүрлі жанрында, формасында хабарламалар жасауға мүмкіндік беретін дағдылар мен шеберліктің жиынтығы.

Еуропарламент қарарында «Медианың барлық түрлерінің (аудио, визуалды, дәстүрлі және цифрлі) арасындағы шекара бірте-бірте жойылып, медианың әртүрлі формалары техникалық және мазмұндық тұрғыда жақындап келе жатыр делінген. Бұқаралық коммуникацияның жаңа құралдары инновациялық технологиялардың арқасында адам өміріне тұтастай еніп келе жатыр. Бұл азаматтардың медиа қолданушы ретінде белсенді бола түсуіне түрткі болады». [1]. Демек, медиа білімнің негізгі мақсаты – бұқаралық ақпарат құралдары саласында білім беру. Балалармен жұмыс істеудің мақсаты – оларда медиамәдениетті қалыптастыру.

Оқушылардың медиамәдениеті – бұл баланың көркемдік, эмоционалды-интеллектуалдық дамуының бір қыры, ол бұқаралық ақпарат құралдары және коммуникация құралдарымен өзара әрекеттесуін реттейді.

«Медиасауаттылық» ұғымы «цифрлық сауаттылық» ұғымымен ұқсас көрінгенімен, «медиабілім», «медиапедагогика», «медиасауаттылық» ұғымдары жеке бағыт болып зерттеліп келеді. Шетелдік ғалымдар А.Левидо [2], Э.У.Остин [3] зерттеулерінде осы ұғымдарды қарастырса, Ресей ғалымдары ішінде Л.М. Баженова [4], А.В. Федоров [5] медиасауаттылық және медиабілім жайлы зерттеулер жүргізген. Отандық ғалымдар арасында білім алушылардың медиасауаттылығын дамыту жайын зерттеу жүргізген Смаилова Д.Е., Хан Н.Н., Каратаева Т.О., Аспанова Г.Р.[6], А.Ғ.Аралбаева, Б.Т.Сурабалдиева [7] сынды ғалымдардың еңбектерін көрсетуге болады.

Медиа балалардың барлық сұранысын қанағаттандыруы тиіс. Балалардың танымдық, әлеуметтік-эмоционалды дағдыларын ескере отырып, олардың дамуына ықпал етуі керек. Мәселен, олардың қиялын, білуге құштарлығын оятуы керек. Бірақ балалардың барлығы бірдей медианы дұрыс қабылдай бермейді. Соның нәтижесінде, шынайы өмір туралы бұрыс пікір қалыптастырып алулары мүмкін. Мұндай жағдайларды болдырмау үшін, баланың ата-анасы медианың жақсысын іріктеп алуы керек. Бірақ контенттің сапасына келгенде, ата-аналардың жартысы сайттардың қайсының балалар үшін лайықты екенін анықтай алмай жатады.

Бұл мақаланың мақсаты – бастауыш сынып оқушыларының медиасауаттылығын сыни ойлау технологиясы негізінде дамытудың ерекшеліктерін айқындап, оның тиімді әдістерін ұсыну.

“Медиа” ұғымы газет-журнал, радио, телевизия, интернет көздерінен бөлек, қолыңыздағы кітап пен смартфон, фильм, көне ескерткіштер, видео ойындар, музыка, аңыз-ертегілер мен ауызекі сөзге дейінгі дүниелерді қамтиды.

Қазақ әдеби тілінің сөздігінде «Медиа – күрделі сөздердің бұқаралық ақпарат құралдарына қатыстығын көрсететін құрам бөлігі» деп көрсеткен [8] .

«Медиа», «медиалық білім», «медиасауаттылық» ұғымдарының тарихына тоқталар болсақ, "Медиа білім беру" термині салыстырмалы түрде жаңа ұғым, 1986 жылы КСРО ның ғылыми жарияланымдарында алғаш рет қарастырылып, Ал батыс елдерде және АҚШ да 1960 жылдарда таныла бастаған.

20 ғасырдың 90-жылдарынан бастап Австралия мен Канада орта мектептерге медиа білім беру бірінші сыныппен он екінші сынып аралығында енгізілді және бұл оқытудың міндетті элементіне айналды. ЮНЕСКО конференцияларында оқу жоспарлары мен факультативтер шеңберінде медиа білім беруді енгізу және дамыту бойынша бірнеше рет ұсыныстар жасалды [5, 10].

«Медиа» термині (латын тілінде «media», «medium» – құрал, тасымалдаушы) деген мағынаны береді. Оған қазіргі таңда баспа, суреттер, радио, кинематография, теледидар, видео, компьютерлік мультимедиялық жүйелер, сонымен қатар интернет желісі, бұқаралық ақпарат және т.б. жатқызуға болады. Бұл термин көбіне медиа саласының мамандарын даярлауда қолданылады, сондай-ақ адамдардың ақпараттық сауаттылығын арттыруда кеңінен қолданылып жүр [7].

Л.М.Баженова «Медиаобразование школьника» атты еңбегінде медиабілімге толық түсіндірмелер береді.

Медианы дұрыс пайдалану үшін адамда белгілі бір ойлау қабілеттері болуы тиіс екендігін, бұған мәселе шешу, дерек қолдану, сұрақ қою, сендіру сияқты қабілеттермен қатар сыни ойлау да кіретіндігін айтады.

Медианы табиғатына қарай визуалды (баспасөз, фото, бейнелер), аудиалды (дыбыстық) және аудиовизуалды (кино, теледидар, видео) деп бөледі. Оның ойынша, «Мектепке келгенде балалар баспа, аудио және аудиовизуалды құралдармен таныс болып келеді. Әрине, баспа құралдарымен олар көбінесе ересектер оқып беретін кітаптар немесе журналдар арқылы танысады. Олар сирек жағдайда ғана музыканы тыңдайды, бірақ ересектерге арналған эстрада әндері радиодан және дискілерден жиі естілетін болғандықтан, кейде балаларға жақын болады. Ал бала үшін фильм дегеніміз не? Бұл, ең алдымен, қызықты оқиға. Онда бір нәрсе болып жатады, кейбір сәттер қорқынышты, кейбірі қуантады — бәрі жақсы аяқталса екен дейсің: жақсы кейіпкерлер жеңіп, зұлымдық жазаланса. Балалар фильмдерден ойындарға арналған сюжеттер алып, кейіпкерлерге еліктейді», - деп санайды.

Медиасауаттылық – адамдарға ақпаратты пайдалануға, сараптауға, бағалауға және медианың әртүрлі жанрында, формасында хабарламалар жасауға мүмкіндік беретін дағдылар мен шеберліктің жиынтығы [4].

Ресейлік ғалым А.В.Федоров медиабілім беру, медиақұзіреттілік, медиамәтін туралы ұзақ зерттеулер жүргізген. Өз еңбектерінде бұл туралы былай дейді: Медиа жүйесіне және медиамәтіндерге қатысты сыни-шығармашылық ойлау - бұл күрделі рефлексивті ойлау процесі. Ол қоғамдағы медианың жұмыс істеу тетіктері мен медиамәтіндердің (ақпараттардың/хабарламалардың) табиғатын ассоциативті қабылдау, синтездеу, талдау және бағалау сияқты ойлау әрекеттерін қамтиды. Сонымен бірге, бұл үдеріс аудиовизуалды қиялды, виртуалды эксперименттеуді, логикалық және интуитивтік болжауды біріктіре отырып, медиа саласындағы ойлау мен түсінуді дамытады. Бұл сөздерінен медиабілім, медиасауаттылықтың сыни ойлаудың өзара байланысы дәлелденеді [5].

А.В.Федоров И.В.Челышевамен бірлесе отырып Ресейде және шетелде жасалған медиабілім беру модельдерін төмендегідей топтастырған:

Білімдік-ақпараттық модельдер – медиамәдениеттің теориясы мен тарихын, тілін және т.б. зерттеуге бағытталған. Бұл модельдер көбінесе медиабілім берудің мәдениеттанулық, эстетикалық, семиотикалық және әлеуметтанулық-мәдени теорияларына сүйенеді.

Тәрбиелік-этикалық модельдер – медиаматериалдар негізінде моральдық, діни және философиялық мәселелерді қарастыруға бағытталған. Олар негізінен медиабілім берудің этикалық, діни, идеологиялық, экологиялық және протекционистік теорияларына сүйенеді;

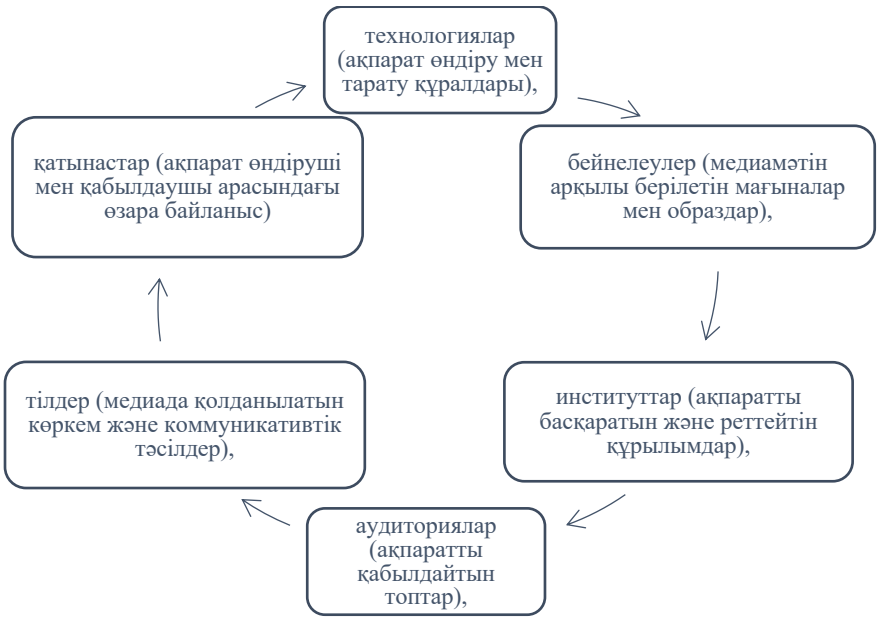
Практикалық-утилитарлық модельдер – медиатехника құралдарын тәжірибелік тұрғыда үйрену мен қолдануға бағытталған. Бұл модельдер «қабылдау және қанағаттану» теориясына және медиа білім берудің практикалық теориясына негізделеді;

Эстетикалық модельдер – ең алдымен оқушылардың көркемдік талғамын дамытуға және медиамәдениеттің үздік туындыларын талдауға бағытталған. Олар эстетикалық (көркемдік) және мәдениеттанулық теорияларға сүйенеді;

Әлеуметтік-мәдени модельдер – тұлғаның шығармашылық, қабылдау, елестету, көру жадын дамытуға, медиамәтіндерді интерпретациялау, талдау және оларға қатысты дербес, сыни ойлау қабілетін қалыптастыруға бағытталған. Бұл модельдер негізінен әлеуметтік-мәдени, мәдениеттанулық, семиотикалық, этикалық теорияларға және сыни ойлауды дамыту теориясына сүйенеді [9].

Аустралиялық ғалым Аманда Левидо *«Media literacy and the concept of 'technologies' in primary school classrooms: moving beyond technical skills»* мақаласында сыни ойлау технологиясы негізінде бастауыш сынып оқушыларының медиасауаттылығын дамыту тақырыбы аясында зерттеулер жүргізген. Ғалымның пікірінше, бастауыш сыныптағы медиасауаттылық оқушылардың тек техникалық дағдыларын, цифрлық дағдыларын ғана дамытумен шектелмеуі тиіс.

Аманда Левидо медиасауаттылық құрылымын алты өзара байланысты компонент арқылы сипаттайды:

Сурет – 1 Медиасауаттылық құрылымы

Осы тұрғыдан алғанда, медиасауаттылықтың дамуы оқушылардың медиамәтінді қабылдау және оны сыни тұрғыдан түсіндіру қабілеттерімен тығыз байланысты екен байқаймыз. Бұл тәсіл оқушылардың тек ақпарат тұтынушысы емес, белсенді ойлаушы және интерпретациялаушы тұлға ретінде қалыптасуын қамтамасыз етеді [2, 8].

Аманда Левидо өз зерттеулерінде қазіргі таңда бастауыш білім беруде медиасауаттылықты дамыту терең зерттелмегендігін, ол туралы педагогикалық түсінік дамымағандығын алға тартады. Бұл тақырыптың әлеуметтік және мәдени мағынасын жетілдіруді түсіндіреді.

Осыдан шығатын қорытынды — бастауыш мектептерде медиасауаттылықты дамыту үшін оқыту процесіне сыни ойлау технологиясын енгізу маңызды. Бұл тәсіл оқушылардың медиамәтінмен саналы жұмыс істеуін, ақпараттың мазмұны мен мақсатын бағалай білуін, өз көзқарасын дәлелдей алуын қамтамасыз етеді.

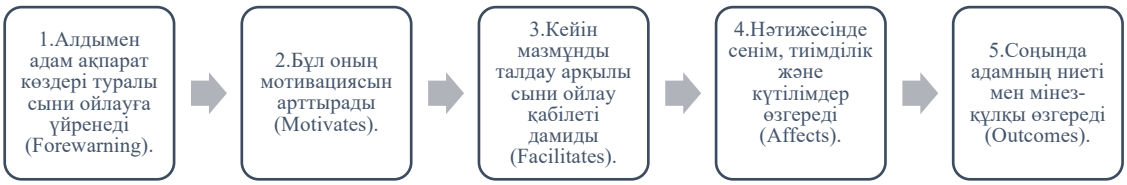
Эрика Вайнтроб Остин, Шон Домгаард «Медиасауаттылықтың өзгеріс теориясы және хабарды интерпретациялау үдерісі моделі» атты мақаласында **«Медиасауаттылық - өмір бойғы процесс.** Адам баласы кез келген жаста медиамен әрекеттеседі, бірақ оның мазмұнын

түсінуі жасына, танымдық және әлеуметтік дамуына байланысты өзгереді», - деп көрсетеді [3, 160].

Эрика Остин медиасауаттылықты жеке пән немесе техникалық дағды емес, адамның сыни ойлауын, әлеуметтік мінез-құлқын және шешім қабылдау қабілетін дамытатын кешенді, когнитивтік-аффективтік процесс деп түсіндіреді.

Қысқаша айтқанда, Эрика Остиннің айтуынша, **медиасауаттылық – адамның ақпаратты сыни тұрғыда қабылдап, шынайы мен жалғанды ажырата білу арқылы саналы шешім қабылдау қабілетін дамытатын өмірлік дағды.**

Эрика Вайнтроб Остин мен Шон Домгаард медиасауаттылық дамуының кезеңдері көрсетілген келесі сызба-модель бойынша көрсетеді.

Сурет -1 Медиасауаттылық дамуының кезеңдері

Қысқаша айтқанда, бұл модель адамның медиа хабарламаларды қабылдау жолында сыни ойлаудың дамуы арқылы мінез-құлықтық өзгеріске қалай жететінін түсіндіреді [3, 170].

Смаилова Д.Е., Хан Н.Н., Каратаева Т.О., Аспанова Г.Р. мақаласындағы зерттеулер нәтижесінде бастауыш сынып оқушыларының медиасауаттылығын тиімді қалыптастыру үшін белгілі бір педагогикалық шарттар кешенін айқындау қажеттілігі туындайды. Бұл кешенге келесі негізгі шарттар жатады:

– оқушыларды практикалық іс-әрекетке белсенді тарту;

– оқушылардың даралық ерекшеліктерін ескеру;

– арнайы бейімделген медиаматериалдарды әзірлеу және пайдалану.

Арнайы медиаматериалдарды әзірлеу және пайдалану педагогикалық шарты бастауыш сынып оқушыларына арналған бейімделген оқу ресурстарын құруды қамтиды. Бұл материалдар интерактивті тапсырмалар, мультимедиялық элементтер мен жобалық жұмыстар түрінде болуы мүмкін. Сапалы медиаматериалдар оқушылардың цифрлық ортада еркін бағдарлауына, түрлі ақпараттық форматтармен жұмыс істеу дағдыларын дамытуға мүмкіндік береді. Сонымен қатар, мұндай материалдар оқушылардың қызығушылығын арттырып, медиасауаттылықтың негізгі компоненттері – сыни ойлау, ақпаратты талдау және өз медиапродуктісін жасау қабілеттерін жетілдіреді [6].

А.Г.Аралбаева, Б.Т.Сурабалдиева «Бастауыш сынып оқушыларының медиасауаттылығын қалыптастыру» атты мақаласында «Қазіргі уақытта бастауыш сынып оқушыларына медиасауаттылық дағдыларын қалыптастыру – мұғалімдер үшін ең маңызды міндеттердің бірі болып табылады. Оқушылардың ақпараттық кеңістікте дұрыс бағдар алуына көмектесу, сондай-ақ сыни ойлау қабілеттерін дамыту олардың медиа қауіпсіздігін қамтамасыз етіп, ақпаратты саналы түрде қабылдауын жетілдіруге мүмкіндік береді, медиа сауаттылық және медиа қауіпсіздік негіздерін дұрыс қалыптастыру маңызды» - деп тұжырым жасайды. Сонымен қатар, бастауыш сынып оқушыларының медиасауаттылық деңгейі оқу сапасына және білім алу мүмкіндіктерінің кеңеюіне тікелей әсер ететіндігін алға тартады. «Егер заманауи ақпараттық құралдарды жан-жақты зерттеп, жүйелі түрде оқу және тәрбие үдерісіне енгізсек, онда оқушылар медиа кеңістікте өз бетінше бағыт табатын, еркін ойлайтын, шығармашылық қабілеті дамыған, тәуелсіз тұлғалар болып қалыптасады», - деп қорытынды жасайды [7].

Жалпы медиасауаттылық туралы көптеген ғалымдардың еңбегіне талдау жасай келе, мынадай ой қорытынды жасауға болады: Медиасауаттылық – адамзаттың қоршаған орта әсерінен қабылдап отырған ақпаратты (дыбыс, бейне, мәтін т.б.) сыни көзбен саралай білу

қабілеті. Медиасауатты тұлға кез-келген ақпараттың соңына ілеспей, оны ой таразысынан өткізеді, ақпаратты саралайды, ізденеді. Бастауыш сынып оқушысына қазіргі заманда әсер етіп отырған ақпараттардың көптігі, сөзсіз, олардың сыни ойлау қабілеттерін арттырудың маңыздылығын туындатады.

Қазіргі балалар медианың тап ортасында өсіп жатыр. Олар тіпті бастауыш сыныптарда смартфонға қол жеткізе алады. Ал ата-аналары уақыт ағымына ілесе алмай, баланың дамуына жаңа медианың әсерін ұғына алмай жатырмыз дейді. Балалардың әлеуметтенуіне ықпал ететін үш топ бар. Олар: ата-атасы, мұғалімдері және құрдастары. Кішкентай балалар көп уақытын отбасымен бірге өткізгендіктен, олар үшін ең маңызды ақпарат көзі – олардың ата-аналары. Тренерлер кітапханашыларға балалар мен олардың ата-аналарын медиасауаттылыққа баулу үшін не істей алатындары туралы түсіндіреді.

Бастауыш сынып мұғалімі және ата-ана баланың күнделікті тұтынатын медиасын қадағалау керек. Ата-ананың өзі медиа ресурстардан хабарсыз болса, баланың медиа әлемін түсінуі қиын болады. Медиа көз ілеспес жылдамдықпен дамып жатыр. Жаңа бағдарлама, жаңа фильм, онлайн ойындар күн сайын шығып жатыр. Осындай бағыттағы қатерге медиасауатты ұрпақ дайындау, олардың медиасауаттылығын дамыту – бастауыш сыныптан басталатынын алға тартамыз.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:

1. Медиасауаттылық/IREX Europe ұйымының Қазақстан, Қырғызстан, Тәжікстан, Түркменстан және Өзбекстан елдеріндегі жобалары шеңберінде дайындалған/Құрастырушы автор: Тамара Козицька/Қазақ тіліне аударған: Сәния Әбдіғапар/Кітапханашыларға арналған практикалық нұсқаулық.© IREX Europe, 2018. – 80 б.

2. Levido, A. (2024). Media literacy and the concept of ‘technologies’ in primary school classrooms: moving beyond technical skills. Learning, Media and Technology, 1–13. https://doi.org/10.1080/17439884.2024.2308609

3. Erica Weintraub Austin, Shawn Domgaard, The media literacy theory of change and the message interpretation process model, Communication Theory, Volume 34, Issue 4, November 2024, Pages 167–177, https://doi.org/10.1093/ct/qtae018

4. Баженова Л.М. (2004) Медиаобразование школьника (1-4 классы). Пособие для учителя. М.: Изд-во Российской академии образования, 2004. - 55 с.

5. Федоров А.В. Медиаобразование и медиаграмотность. - Таганрог: Изд-во Кучма, 2004. - 340 с.

6. Смаилова Д.Е., *1 Хан Н.Н., 2 Каратаева Т.О.,3 Аспанова Г.Р. Формирование медиаграмотности младших школьников в условиях медиобразования //Абай атындағы ҚазҰПУ-ң ХАБАРШЫСЫ «Педагогика ғылымдары» сериясы, №1(85),2025 ж.

7. А.Ғ.Аралбаева, [1]* Б.Т.Сурабалдиева. Бастауыш сынып оқушыларының медиасауаттылығын қалыптастыру// ВЕСТНИК КазНПУ имени Абая, серия «Педагогические науки», №2(86), 2025 г.

8. Қазақ әдеби тілінің сөздігі.Он бес томдық. 11-том/құраст: Ж.Манкеева, С.Бизақов, Ә.Жүнісбек және т.б. – Алматы, 2011.

9. Федоров А.В., Челышева И.В. Сравнительный анализ медиаобразовательных моделей//Медиаобразование. 2007 N 2. С.52-86.

МРНТИ 14.25.07

БАСТАУЫШ СЫНЫП ОҚУШЫЛАРЫНЫҢ ТАНЫМДЫҚ ДАҒДЫЛАРЫН ДАМЫТУДА НЕЙРОЖАТТЫҒУЛАРДЫ ҚОЛДАНУ

Жалгасова Алия
2 курс магистранты, Абай атындағы ҚазҰПУ
Ғылыми жетекші: **Базарбекова Р.Ж**.
п.ғ.к., қауымд. профессор

Аңдатпа

Мақалада бастауыш сынып оқушыларының танымдық дағдыларын дамытуда нейрожаттығуларды қолданудың әдістемелік негіздері қарастырылады. Нейродидактика қағидаларына сүйене отырып, оқу үдерісіне кіріктірілген нейрожаттығулардың кешенді ықпалы сипатталады. Нейрожаттығулардың сенсомоторлық, когнитивтік және эмоциялық-еріктік процестерді бір мезгілде белсендіру арқылы оқушылардың зейінін, есте сақтау қабілетін, ойлау икемділігін дамытуға әсері ғылыми тұрғыдан негізделеді. Мақалада бастауыш сынып оқушыларына арналған нейрожаттығулар жүйесі ұсынылып, олардың сабақ құрылымына тиімді кіріктірілу жолдары көрсетілген. Ұсынылған әдістеме оқу әрекетін белсендіруге және білімді меңгеру сапасын арттыруға мүмкіндік береді.

Түйін сөздер: нейрожаттығулар, нейродидактика, танымдық дағдылар, бастауыш сынып, зейін, есте сақтау, когнитивтік даму

Аннотация

В статье рассматриваются методические основы применения нейроупражнений для развития познавательных навыков учащихся начальной школы. На основе принципов нейродидактики раскрывается комплексное влияние нейроупражнений, интегрированных в учебный процесс. Обосновано, что нейроупражнения способствуют одновременной активации сенсомоторных, когнитивных и эмоционально-волевых процессов, что положительно влияет на развитие внимания, памяти и гибкости мышления учащихся. В статье представлена система нейроупражнений для младших школьников и показаны пути их эффективного включения в структуру урока. Предложенная методика способствует активизации учебной деятельности и повышению качества усвоения знаний.

Ключевые слова: нейроупражнения, нейродидактика, познавательные навыки, начальная школа, внимание, память, когнитивное развитие

Қазіргі білім беру жүйесінің дамуы оқыту үдерісін жаңаша ұйымдастыруды, білім алушылардың тек пәндік білімін ғана емес, олардың танымдық қабілеттерін кешенді дамытуды талап етеді. Әсіресе бастауыш білім беру кезеңі тұлғаның интеллектуалдық және психикалық дамуының негізі қаланатын маңызды кезең болып табылады. Бұл жаста оқушылардың зейіні, есте сақтау қабілеті, ойлауы, қабылдауы мен қиялы қарқынды дамып, оқу әрекетінің құрылымы қалыптасады. Сондықтан бастауыш сынып оқушыларының танымдық дағдыларын дамыту мәселесі қазіргі педагогика ғылымындағы өзекті бағыттардың бірі болып саналады.

Білім беру мазмұнын жаңарту жағдайында оқушылардың функционалдық сауаттылығын, сыни және шығармашылық ойлауын дамытуға ерекше мән беріледі. Бұл талаптар оқыту әдістерін оқушының психофизиологиялық ерекшеліктеріне сәйкестендіру қажеттігін көрсетеді. Осы тұрғыдан алғанда, соңғы жылдары білім беру жүйесінде нейрофылым жетістіктеріне негізделген бағыттар кеңінен қолданыс табуда. Соның ішінде нейробілім беру мен нейродидактика оқыту үдерісін адамның ми қызметінің заңдылықтарына сүйене отырып ұйымдастыруды көздейтін заманауи ғылыми бағыт ретінде қарастырылады.

Нейродидактиканың теориялық негіздері Л.С. Выготскийдің [1] жоғары психикалық функциялардың әлеуметтік ортада қалыптасуы туралы тұжырымдарымен және А.Р. Лурияның [2] ми қызметінің функционалдық жүйелері туралы ілімімен тығыз байланысты. Бұл ғылыми көзқарастар танымдық процестердің күрделі, өзара байланысқан жүйе екенін дәлелдейді. Сонымен қатар, Ж. Пиаже еңбектерінде баланың танымдық дамуы әрекет арқылы жүзеге асатыны көрсетілсе [3], А. Даймонд зерттеулерінде қозғалыс белсенділігі мен атқарушы функциялардың өзара байланысы негізделген [4,5].

Заманауи шетелдік зерттеулерде (Э. Дженсен [6], Т. Токухама-Эспиноса [7], М. Хардиман [8] және т.б.) оқыту үдерісін ми қызметінің ерекшеліктеріне сәйкестендіру білім сапасын арттырудың маңызды шарты ретінде қарастырылады. Аталған еңбектерде эмоция, қозғалыс, қайталау және белсенді әрекет оқу тиімділігін арттыратын негізгі факторлар ретінде айқындалған.

Осы ғылыми тұжырымдарға сүйене отырып, нейродидактиканың практикалық құралдарының бірі ретінде нейрожаттығулар ерекше мәнге ие. Нейрожаттығулар – мидың қызметін белсендіруге, нейрондық байланыстарды күшейтуге және танымдық процестерді дамытуға бағытталған арнайы ұйымдастырылған жаттығулар жүйесі. Олардың ерекшелігі – сенсомоторлық, когнитивтік және эмоциялық компоненттердің бірлігінде жүзеге асуында.

Ғылыми әдебиеттерде нейрожаттығулардың оқушылардың зейінін шоғырландыруға, есте сақтау қабілетін жақсартуға, ойлау икемділігін дамытуға және оқу мотивациясын арттыруға ықпал ететіні көрсетілген. Дегенмен, жүргізілген зерттеулерді талдау нейрожаттығуларды бастауыш білім беру үдерісінде жүйелі қолданудың әдістемелік негіздері жеткілікті деңгейде қарастырылмағанын көрсетеді.

Осыған байланысты бастауыш сынып оқушыларының танымдық дағдыларын дамытуда нейрожаттығуларды тиімді қолданудың әдістемелік жолдарын айқындау ғылыми және практикалық тұрғыдан өзекті мәселе болып табылады.

Нейрожаттығулардың тиімділігі олардың кешенді ықпал ету сипатымен түсіндіріледі. Аталған жаттығулар оқыту үдерісінде бір мезгілде бірнеше функционалдық жүйені белсендіреді: сенсомоторлық жүйе арқылы қозғалыс пен қабылдау үйлесімі қамтамасыз етіледі, когнитивтік процестер (зейін, есте сақтау, ойлау) іске қосылады, сондай-ақ эмоциялық және еріктік реттелу механизмдері жандандырылады. Осындай кешенді әсер нәтижесінде оқушылардың танымдық белсенділігі артып, оқу материалын меңгеру сапасы жоғарылайды.

Нейрожаттығуларды оқу үдерісіне кіріктіру олардың педагогикалық тиімділігін күшейтеді. Олар сабақтың әр кезеңінде мақсатқа сәйкес қолданылуы мүмкін: сабақтың кіріспе бөлімінде оқушылардың зейінін шоғырландыруға бағытталса, жаңа оқу материалын меңгеру кезеңінде ақпаратты қабылдауды жеңілдетеді, ал бекіту барысында есте сақтау мен қайта жаңғырту үдерістерін күшейтеді. Мұндай құрылымдалған қолдану нейрожаттығуларды тек сергіту элементі ретінде емес, оқу әрекетінің маңызды құрамдас бөлігі ретінде қарастыруға мүмкіндік береді.

Нейрожаттығуларды ұйымдастыру барысында бірқатар әдістемелік қағидаларды сақтау қажет. Біріншіден, жаттығулар қысқа әрі жүйелі түрде (2–5 минут аралығында) орындалуы тиіс, бұл оқушылардың шаршауын болдырмай, тұрақты әсер береді. Екіншіден, қозғалыс пен ойлау әрекеттерінің үйлесімділігі қамтамасыз етілуі маңызды, себебі дәл осы интеграция танымдық процестердің белсендірілуіне ықпал етеді. Үшіншіден, жаттығуларды қарапайымнан күрделіге қарай біртіндеп ұйымдастыру оқушылардың когнитивтік жүктемесін реттеуге мүмкіндік береді. Төртіншіден, бастауыш сынып оқушыларының жас және психофизиологиялық ерекшеліктерін ескеру нейрожаттығулардың тиімділігін арттыратын негізгі шарттардың бірі болып табылады.

Жоғарыда қарастырылған теориялық қағидаларға сүйене отырып, нейрожаттығулардың тиімділігі олардың кешенді ықпал ету сипатымен анықталатынын атап өткен жөн. Бұл жаттығулар оқу үдерісінде сенсомоторлық жүйені, когнитивтік процестерді және эмоциялық-еріктік реттелуді бір мезгілде іске қосу арқылы оқушылардың танымдық белсенділігін

арттырады. Мұндай кешенді әсер оқу материалын қабылдау, өңдеу және есте сақтау үдерістерінің тиімділігін қамтамасыз етеді.

Нейрожаттығуларды сабақ құрылымына мақсатты түрде кіріктіру олардың педагогикалық мүмкіндіктерін кеңейтеді. Атап айтқанда, оларды сабақтың кіріспе кезеңінде зейінді шоғырландыру үшін, жаңа материалды меңгеру барысында қабылдауды жеңілдету үшін, ал бекіту кезеңінде есте сақтауды күшейту үшін қолдануға болады. Осылайша, нейрожаттығулар оқу әрекетінің әр кезеңінде функционалдық рөл атқарып, оқыту үдерісінің сапасын арттыруға ықпал етеді.

Сонымен қатар нейрожаттығуларды ұйымдастыруда олардың қысқа әрі жүйелі орындалуы (2–5 минут), қозғалыс пен ойлаудың үйлесімділігі, тапсырмалардың қарапайымнан күрделіге қарай біртіндеп берілуі және оқушылардың жас ерекшеліктерін ескеру сияқты әдістемелік қағидаларды сақтау маңызды болып табылады.

Осы аталған қағидаларды басшылыққа ала отырып, бастауыш сынып оқушыларының танымдық дағдыларын дамытуға бағытталған нейрожаттығулар жүйесі әзірленді. Ұсынылып отырған жүйе оқу үдерісінде қолдануға ыңғайлы және оқушылардың зейінін, есте сақтау қабілетін, ойлау икемділігін кешенді дамытуға бағытталған.Нейрожаттығулар жүйесі (әдістемелік үлгі) төмендегі кестеде ұсынылған.

Кесте 1 – Бастауыш сынып оқушыларының танымдық дағдыларын дамытуға арналған нейрожаттығулар

№	Жаттығу атауы	Мақсаты	Орындалу сипаттамасы	Дамытылатын дағдылар
1	Айна әдісі	Көру-қимыл координациясын дамыту	Мұғалім қимыл көрсетеді, оқушылар дәл қайталайды	Зейін, координация
2	Оң–сол бағдар	Кеңістіктік бағдарлау	Нұсқауларды жылдам орындау	Кеңістіктік ойлау
3	Екі қолмен сурет салу	Ми үйлесімділігі	Екі қолмен бір уақытта сурет салу	Когнитивтік икемділік
4	Қарама-қарсы қимыл	Ойлау икемділігі	Әртүрлі қимылды қатар орындау	Ойлау, үйлесім
5	Қайтала және жалғастыр	Жұмыс жадысы	Сөздер тізбегін жалғастыру	Есте сақтау
6	Сигнал бойынша әрекет	Зейін	Сигналға сәйкес әрекет жасау	Зейін, реакция
7	Ритмді қайтала	Есту жадысы	Ритмді қайталау	Қабылдау, жады
8	Қимыл + сөз	Сөйлеу мен қозғалыс	Қимылмен қатар сөйлеу	Сөйлеу, моторика
9	Керісінше әрекет	Когнитивтік икемділік	Кері әрекет орындау	Ойлау, бақылау
10	Артық сөзді тап	Логикалық ойлау	Артық элементті анықтау	Талдау, жалпылау

Нейрожаттығуларды тиімді қолдану үшін оларды сабақ құрылымына дұрыс енгізу маңызды. Мысалы:

Сабақ басында: «Айна», «Сигнал бойынша әрекет» жаттығулары зейінді шоғырландырады.

Жаңа тақырып алдында: «Екі қолмен сурет салу» жаттығулары ми белсенділігін арттырады.

Бекіту кезеңінде: «Қайтала және жалғастыр», «Артық сөзді тап» жаттығулары есте сақтау мен ойлауды дамытады.

Сергіту сәтінде: «Ритмді қайтала», «Қимыл + сөз» жаттығулары шаршауды азайтады.

Бұл тәсіл оқушылардың оқу әрекетіне белсенді қатысуын қамтамасыз етеді. Ұсынылған нейрожаттығулар жүйесі бастауыш сынып оқушыларының танымдық дағдыларын кешенді дамытуға бағытталған бірнеше өзара байланысты мазмұндық блоктардан тұрады. Бұл блоктар оқушылардың психофизиологиялық даму ерекшеліктерін ескере отырып құрылып, сенсомоторлық, когнитивтік және реттеуші функцияларды біртұтас жүйе ретінде дамытуға мүмкіндік береді.

Бірінші блок – *сенсомоторлық нейрожаттығулар.* Бұл бағыттағы жаттығулардың негізгі мақсаты – сезімдік қабылдау мен қимыл әрекетінің үйлесімділігін қамтамасыз ету. Бастауыш сынып оқушылары үшін көру, есту және қозғалыс әрекеттерінің өзара байланысы ерекше маңызды, себебі осы кезеңде олардың кеңістіктік бағдарлау, қол-көз координациясы және қозғалысты басқару дағдылары қалыптасады. Сенсомоторлық жаттығулар барысында оқушылар белгілі бір сигналды қабылдап, оған сәйкес қимыл орындайды немесе қимылды үлгі бойынша қайталайды. Мұндай әрекеттер мидағы сенсорлық және моторлық жүйелердің өзара байланысын күшейтіп, ақпаратты қабылдау мен оны өңдеу үдерістерін жеделдетеді.

Екінші блок – *ми жарты шарларының үйлесімділігін дамытуға бағытталған жаттығулар.* Бұл жаттығулар екі қолмен бір мезгілде әрекет ету, қарама-қарсы қимылдарды орындау сияқты тапсырмалар арқылы жүзеге асады. Олардың мәні – мидың оң және сол жарты шарлары арасындағы функционалдық байланысты белсендіру. Ғылыми тұрғыдан алғанда, мұндай жаттығулар нейрондық байланыстардың нығаюына ықпал етіп, когнитивтік икемділікті арттырады. Нәтижесінде оқушылар ақпаратты тез өңдеп, әртүрлі тапсырмалар арасында еркін ауыса алады.

Үшінші блок – *зейін мен жұмыс жадысын дамытуға арналған жаттығулар.* Бұл жаттығулар оқушылардың ақпаратты қысқа уақыт ішінде қабылдау, сақтау және қайта жаңғырту қабілеттерін жетілдіруге бағытталған. Мысалы, сөздер тізбегін қайталау, сигнал бойынша әрекет ету сияқты тапсырмалар жұмыс жадысының белсенділігін арттырып, зейінді шоғырландыруға көмектеседі. Бастауыш сынып оқушылары үшін зейіннің тұрақсыздығы тән болғандықтан, мұндай жаттығулар оқу әрекетінің тиімділігін арттыруда маңызды рөл атқарады.

Төртінші блок – *ритм және қозғалыс арқылы танымды дамыту жаттығулары.* Бұл бағыттағы тапсырмалар есту арқылы қабылдау, ритмді сезіну және қозғалыс әрекеттерін үйлестіру қабілеттерін дамытуға бағытталған. Ритмдік жаттығулар оқушылардың есте сақтау қабілетін күшейтіп қана қоймай, олардың оқу әрекетіне эмоционалдық қызығушылығын арттырады. Қимыл мен сөзді біріктіру арқылы орындалатын тапсырмалар сөйлеу мен ойлау процестерінің өзара байланысын нығайтады.

Бесінші блок – *когнитивтік икемділікті дамытуға бағытталған жаттығулар.* Бұл жаттығулар оқушылардың логикалық ойлауын, талдау және салыстыру қабілеттерін дамытуға арналған. «Керісінше әрекет» немесе «артық элементті анықтау» сияқты тапсырмалар оқушыларды стандартты емес ойлауға жетелеп, олардың интеллектуалдық белсенділігін арттырады. Мұндай жаттығулар әсіресе оқушылардың шығармашылық ойлау дағдыларын қалыптастыруда тиімді.

Аталған блоктардың барлығы өзара тығыз байланыста жүзеге асырылады және бірін-бірі толықтырып отырады. Нейрожаттығулардың ерекшелігі – олардың белгілі бір дағдыны жеке дамытуға емес, танымдық процестерді кешенді түрде жетілдіруге бағытталуында. Бұл тәсіл бастауыш сынып оқушыларының оқу әрекетіне бейімделуін жеңілдетіп, олардың танымдық белсенділігін арттыруға мүмкіндік береді.

Сонымен қатар нейрожаттығуларды жүйелі қолдану оқу үдерісінің тиімділігін арттырудың маңызды шарты болып табылады. Жаттығуларды қысқа уақыт аралығында (2–5 минут) жүйелі түрде орындау оқушылардың зейінін тұрақтандырып, шаршауды азайтады. Қозғалыс пен ойлаудың үйлесімділігі танымдық процестердің белсенділігін арттырып, ақпаратты меңгеруді жеңілдетеді.

Жаттығуларды ұйымдастыру барысында олардың күрделілігін біртіндеп арттыру маңызды. Алғашқы кезеңде қарапайым тапсырмалар ұсынылып, кейінірек күрделі когнитивтік

әрекеттерді талап ететін жаттығуларға көшу оқушылардың даму деңгейіне сәйкес келеді. Сонымен қатар, бастауыш сынып оқушыларының жас ерекшеліктерін ескеру – нейрожаттығуларды тиімді қолданудың негізгі шарттарының бірі.

Осылайша, ұсынылған нейрожаттығулар жүйесі бастауыш сынып оқушыларының танымдық дағдыларын дамытуға бағытталған кешенді әдістемелік құрал ретінде сипатталады. Оның мазмұны мен құрылымы оқу үдерісін жандандырып, оқушылардың когнитивтік белсенділігін арттыруға мүмкіндік береді. Жүйелі ұйымдастырылған нейрожаттығулар білім алушылардың зейінін, есте сақтау қабілетін, ойлау икемділігін және оқу мотивациясын дамытуда жоғары тиімділік көрсетеді.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:

1. Выготский, Л. С. Мышление и речь. – Москва: Лабиринт, 1999. – 352 с. – URL: https://www.jstor.org/stable/j.ctvjf9vz4 (дата обращения: 13.04.2026).

2. Luria, A. R. Higher Cortical Functions in Man. – New York: Springer, 2012. – URL: https://link.springer.com/book/10.1007/978-1-4684-7741-2 (дата обращения: 21.04.2026).

3. Piaget, J. The Origin of Intelligence in the Child. – London : Routledge, 1953. – URL: https://www.routledge.com/Origin-of-Intelligence-in-the-Child-Selected-Works-vol-3/Piaget-Cook/p/book/9780415513623 (дата обращения: 23.04.2026).

4. Diamond, A. Executive Functions. // *Annual Review of Psychology*. – 2013. – Vol. 64. – P. 135–168. – DOI: 10.1146/annurev-psych-113011-143750. – URL: https://www.annualreviews.org/content/journals/10.1146/annurev-psych-113011-143750 (дата обращения: 13.04.2026).

5. Diamond, A., Lee, K. Interventions Shown to Aid Executive Function Development in Children 4 to 12 Years Old. // *Science*. – 2011. – Vol. 333, No. 6045. – P. 959–964. – DOI: 10.1126/science.1204529. – URL: https://www.science.org/doi/10.1126/science.1204529 (дата обращения: 10.04.2026).

6. Jensen, E. Teaching with the Brain in Mind. – 2nd ed. – Alexandria, VA : ASCD, 2005. – URL: https://www.ascd.org/books/teaching-with-the-brain-in-mind-2nd-edition (дата обращения: 12.04.2026).

7. Tokuhama-Espinosa, T. Mind, Brain, and Education Science: A Comprehensive Guide to the New Brain-Based Teaching. New York : W. W. Norton & Company, 2011. – URL: https://archive.org/details/mindbraineducati0000toku (дата обращения: 23.04.2026).

8. Hardiman, M. M. The Brain-Targeted Teaching Model: A Framework for Joyful Learning and Leading. – 2nd ed. – Thousand Oaks, CA: Corwin, 2025. – URL: https://www.corwin.com/books/brain-targeted-teaching-288435 (дата обращения: 23.04.2026).

РАЗВИТИЕ ЭМОЦИОНАЛЬНОГО ИНТЕЛЛЕКТА УЧАЩИХСЯ НАЧАЛЬНЫХ КЛАССОВ НА ОСНОВЕ ЗДОРОВЬЕСБЕРЕГАЮЩИХ ТЕХНОЛОГИЙ: РЕЗУЛЬТАТЫ КВАЗИЭКСПЕРИМЕНТАЛЬНОГО ИССЛЕДОВАНИЯ

Абдрахманова Гулназ Арматовна
Казахский Национальный педагогический университет имени Абая
050010, Казахстан, г. Алматы, проспект Достык, 13
abdrakhmanova-gulnaz@bk.ru

Аннотация

В статье представлены результаты комплексного эмпирического исследования, посвященного проблеме развития эмоционального интеллекта (ЭИ) у учащихся вторых классов (возраст 7-8 лет) в условиях повышенной академической нагрузки. Актуальность работы обусловлена необходимостью поиска эффективных инструментов формирования социально-эмоциональных компетенций, которые способствуют академической успеваемости и обеспечивают сохранение психосоматического ресурса ребенка. Исследование базируется на теоретической модели эмоционально-социального интеллекта (ESI) Р. Бар-Она и принципах социально-эмоционального обучения (SEL). Экспериментальная работа проводилась в форме педагогического квазиэксперимента на базе КГУ «Гимназия №56 имени К. Сатпаева» в городе Алматы. Выборку составили 50 учащихся, разделенных на экспериментальную (N = 25) и контрольную (N = 25) группы. В статье раскрывается структура авторской программы развития ЭИ, состоящей из четырех модулей и интегрирующей телесно-ориентированные здоровьесберегающие практики (дыхательные упражнения, мышечная релаксация, кинезиология). Новизна исследования заключается в нейрофизиологическом обосновании эффективности применения данных практик как механизмов активации префронтальной коры и стабилизации вегетативного баланса. Результаты контрольного этапа, верифицированные методами математической статистики (t-критерий Стьюдента, d Коэна), подтверждают статистически значимый рост показателей внутриличностной и межличностной сфер, стрессоустойчивости и адаптивности у участников экспериментальной группы. Обоснована практическая значимость внедрения здоровьесберегающих технологий в образовательный процесс начальной школы как средства компенсации рисков цифровизации и профилактики школьной дезадаптации.

Ключевые слова: эмоциональный интеллект; здоровьесберегающие технологии; начальные классы, модель Р. Бар-Она; социально-эмоциональное обучение (SEL); саморегуляция; нейрофизиология.

Abstract

The article presents the results of a comprehensive empirical study addressing the development of emotional intelligence (EI) in second-grade students (aged 7–8) under conditions of increased academic workload. The relevance of the research is determined by the need to identify effective tools for fostering social and emotional competencies that contribute to academic achievement while preserving the child's psychosomatic resources. The study is grounded in R. Bar-On's theoretical model of Emotional-Social Intelligence (ESI) and the principles of Social and Emotional Learning (SEL). The experimental work was conducted in the format of a pedagogical quasi-experiment at Municipal Public Institution "Gymnasium No. 56 named after K. Satpayev" in Almaty. The sample included 50 students divided into an experimental group (N = 25) and a control group (N = 25). The article describes the structure of the author-developed EI enhancement program, consisting of four modules and integrating body-oriented health-preserving practices (breathing exercises, muscular relaxation, and kinesiological techniques). The novelty of the study lies in the neurophysiological substantiation of the effectiveness of these practices as mechanisms for activating the prefrontal cortex and stabilizing autonomic balance. The results of the control stage, verified through mathematical statistical methods (Student's t-test and Cohen's d), demonstrate a statistically

significant increase in indicators of intrapersonal and interpersonal functioning, stress resistance, and adaptability among participants in the experimental group. The practical significance of implementing health-preserving technologies in primary education is substantiated as a means of compensating for the risks associated with digitalization and preventing school maladjustment.
Keywords: emotional intelligence; health-preserving technologies; primary school; R. Bar-On model; social and emotional learning (SEL); self-regulation; neurophysiology.

Современная образовательная ситуация в Республике Казахстан характеризуется интенсивной модернизацией содержания обучения, что на практике часто приводит к существенному увеличению когнитивной нагрузки на учащихся начальных классов. Дети сталкиваются с дополнительными стрессогенными факторами: высоким темпом городской жизни, конкурентной средой элитных учебных заведений и тотальной цифровизацией досуга. Исследования показывают, что возраст 7-8 лет является периодом, когда завершается «кризис семи лет» и происходит становление базовых механизмов произвольности и саморегуляции. Именно в этот период закладывается фундамент эмоционального интеллекта – способности распознавать, понимать и управлять эмоциями [4, 5, 8].

Проблема развития ЭИ в начальной школе традиционно рассматривается в рамках психолого-педагогической поддержки, однако зачастую предлагаемые методики ограничиваются вербально-логическими упражнениями, игнорируя телесную природу эмоций. В то же время, нейрофизиологические исследования подтверждают, что эмоциональные состояния неразрывно связаны с физиологическими реакциями организма. На первый план выступает концепция здоровьесберегающей педагогики, которая предлагает инструменты прямой регуляции психофизиологического состояния через телесно-ориентированные практики [1, 7, 13, 17].

Эмоциональный интеллект в данном исследовании трактуется как интегративное эмоционально-когнитивно-личностное образование. В качестве операциональной основы выбрана модель эмоционально-социального интеллекта (ESI) Рувена Бар-Она, которая рассматривает ЭИ как ресурс, позволяющий эффективно справляться с ежедневными требованиями и давлением окружающей среды. Модель сочетается с задачами здоровьесбережения, так как прямо включает в себя компоненты адаптивности и управления стрессом [12, 15, 16].

Цель исследования заключается в разработке, апробации и оценке эффективности программы развития эмоционального интеллекта учащихся начальных классов, построенной на интеграции здоровьесберегающих технологий. Гипотеза исследования предполагает, что целенаправленное внедрение системы телесно-ориентированных практик в структуру образовательного процесса обеспечивает статистически значимое повышение уровня эмоционального интеллекта учащихся.

Методологический каркас работы представляет собой интегративную систему общенаучных и специфических психолого-педагогических подходов [6, 9, 10, 11, 14]:

1. Системный подход является основополагающим, поскольку эмоциональный интеллект рассматривается как система, включающая когнитивные, эмоциональные и поведенческие компоненты. Здоровьесберегающие технологии также трактуются как комплексная система, объединяющая охранительные стратегии и тренирующие стратегии.
2. Деятельностный подход реализуется через понимание того, что развитие эмоциональной сферы учащихся начальных классов возможно только в процессе активного освоения ведущей учебной деятельности.
3. Компетентностный подход позволяет операционализировать предмет исследования, превращая абстрактный конструкт ЭИ в набор измеримых и формируемых компетенций: самоосознание, саморегуляция, эмпатия и навыки взаимоотношений.
4. Личностно-ориентированный подход определяет гуманистическую направленность исследования, требует создания эмоционально безопасной среды и учета индивидуальных особенностей ребенка.

Теоретической базой исследования также выступает концепция социально-эмоционального обучения (SEL), которая сегодня признана мировым стандартом в области развития «soft skills» в образовании. Принципы SEL включают в себя целенаправленное развитие пяти компетенций: самосознания, самоменеджмента, социальной осведомленности, навыков отношений и ответственного принятия решений [2, 3, 6].

Эмпирическая часть исследования была реализована на базе КГУ «Гимназия №56 имени К. Сатпаева» города Алматы. Выбор учебного заведения обусловлен высоким уровнем академической нагрузки, характерным для гимназий. Общая выборка составила 50 учащихся вторых классов (возраст 7-8 лет). Распределение участников выполнено следующим образом:

– экспериментальная группа (ЭГ): $N_{ЭГ} = 25$ учащихся;
– контрольная группа (КГ): $N_{КГ} = 25$ учащихся.

Выбор учащихся именно вторых классов научно обоснован тем, что период является сензитивным для становления «логики чувств» – способности к обобщению и осознанию своих эмоциональных переживаний. К 7-8 годам у ребенка формируется необходимая когнитивная база для перехода от аффективного реагирования к интеллектуализации аффекта.

Был сформирован диагностический комплекс, направленный на оценку всех компонентов ЭИ по модели Бар-Она [15] (таблица 1). Подбор методик осуществлён с учётом необходимости получения как количественных, так и качественных показателей.

Таблица 1 – Характеристика диагностического инструментария исследования

Методика	Тип измерения	Измеряемый компонент	Критерий эффективности
Опросник EQ-i:YV (Bar-On) – адаптированный	Самооценка, количественное измерение	Общий EQ, внутриличностная и межличностная сферы, адаптивность, стрессоустойчивость	Рост стандартных баллов по всем шкалам к концу эксперимента
Шкала явной тревожности (CMAS)	Самооценка, количественное измерение	Эмоционально-волевой компонент, уровень психоэмоционального напряжения	Снижение показателей тревожности и импульсивного реагирования
Проективные методики («Лесенка чувств», «Рисунок эмоции»)	Проективное измерение, качественный анализ	Аффективная самооценка, способность к вербализации базовых эмоций	Расширение эмоционального словаря, гармонизация самоотношения
Карта педагогического наблюдения	Экспертная оценка поведения	Навыки саморегуляции и сотрудничества в естественной среде	Положительная динамика просоциального поведения и контроля гнева

Процедура проведения диагностики была организована следующим образом. Срезы проводились в утренние часы (пик работоспособности) в середине учебной недели (вторник или среда), чтобы минимизировать влияние факторов накопленного утомления. Высокая внутренняя валидность исследования обеспечивалась использованием КГ и подтверждением гомогенности выборок на констатирующем этапе ($p > 0.05$).

Исследование проводилось в логике педагогического квазиэксперимента и включало три последовательных этапа, охватывающих период в 20 учебных недель.

1. Первый этап – констатирующий (первая неделя). Целью этапа было определение исходного уровня эмоционального интеллекта и саморегуляции у учащихся обеих групп. Результаты первичной диагностики показали, что для второклассников характерна высокая эмоциональная лабильность, трудности в вербализации собственных состояний

(«алекситимия развития») и преобладание импульсивных стратегий в конфликтных ситуациях. Статистическое сравнение средних значений подтвердило отсутствие значимых различий между ЭГ и КГ до начала эксперимента.

2. Второй этап – формирующий. В экспериментальной группе проводилось систематическое внедрение авторской программы развития ЭИ на основе здоровьесберегающих технологий. Продолжительность была выбрана исходя из методологического требования о необходимости времени для формирования устойчивых, интериоризированных компетенций. В контрольной группе образовательный процесс осуществлялся в традиционном режиме.

3. Третий этап – контрольный (последняя неделя). Была проведена повторная комплексная диагностика учащихся ЭГ и КГ. Проверялась гипотеза о том, что показатели ЭИ в экспериментальной группе статистически значимо превысят результаты контрольной группы. Статистическая обработка включала расчет t-критерия Стьюдента для зависимых и независимых выборок, и расчет размера эффекта d Коэна для оценки практической значимости.

Разработанная программа развития эмоционального интеллекта представляет собой модульную систему, где каждый блок направлен на формирование конкретных компетенций модели Бар-Она через интеграцию социально-эмоциональных техник и здоровьесберегающих практик. Программа реализовывалась на двух уровнях: специализированные групповые занятия (1 раз в неделю по 40-45 минут) и ежедневные микро-практики («ЗСТ-паузы») на обычных уроках.

1. Модуль 1. «Я и мои чувства» (Внутриличностная сфера). Целью первого модуля является развитие эмоциональной осведомленности и самооценки (Self-Regard). В возрасте 7-8 лет ребенок начинает осознавать свои чувства как нечто отдельное от действий, но ему все еще трудно их называть. Педагогическое содержание: использование метафоры «Внутренняя погода», создание «Карты тела» (где в теле живет радость, а где грусть), ведение дневников эмоций в игровой форме. Здоровьесберегающий компонент: Охранительные ЗСТ (гимнастика для глаз, смена динамических поз). Телесно-ориентированные практики: упражнение «Воздушный шар» (обучение диафрагмальному дыханию). Физиологический смысл: глубокое дыхание животом активирует блуждающий нерв, снижает уровень кортизола и подготавливает мозг к когнитивному анализу эмоций.

2. Модуль 2. «Школа самоконтроля» (Управление стрессом). Второй модуль сфокусирован на развитии компетенций контроля импульсивности (Impulse Control) и стрессоустойчивости. Имеет критическую важность для профилактики школьной дезадаптации и снижения уровня тревожности перед оценочными ситуациями. Педагогическое содержание: отработка алгоритма «Светофор самоконтроля», техники «Стоп-кадр», ролевое моделирование ситуаций ожидания и отказа. Здоровьесберегающий компонент: тренирующие ЗСТ – прогрессивная мышечная релаксация по Э. Джекобсону (упражнения «Лимон», «Черепаха»). Механизм действия: чередование сильного мышечного напряжения и расслабления позволяет ребенку почувствовать разницу между «напряженным» и «спокойным» телом.

3. Модуль 3. «Мастер общения» (Межличностная сфера). Третий модуль направлен на развитие эмпатии, социальной ответственности и навыков построения отношений. Педагогическое содержание: игры на декодирование невербальных сигналов («Немое кино»), обучение технике «Я-высказывание» для разрешения конфликтов, упражнения на командное взаимодействие. Здоровьесберегающий компонент: коммуникативные и игровые ЗСТ: упражнение «Зеркало» (парная синхронизация движений). Нейрофизиологическое обоснование: синхронные движения активируют систему зеркальных нейронов, способствуют развитию биологической базы эмпатии и взаимопонимания на довербальном уровне.

4. Модуль 4. «Гибкий ум и радость жизни» (Адаптация). Заключительный модуль ориентирован на развитие адаптивности (гибкости мышления) и общего положительного настроя (Оптимизм). Педагогическое содержание: техники рефрейминга «Зато...» (поиск

плюсов в трудностях), упражнение «Волшебные очки» для изменения восприятия ситуации, игры со сменой правил. Здоровьесберегающий компонент: нейропсихологические ЗСТ – комплекс кинезиологических упражнений («Ухо-Нос», «Перекрестные шаги», «Ленивые восьмерки»). Данные упражнения стимулируют межполушарное взаимодействие через мозолистое тело.

Одним из центральных аспектов новизны исследования является научное обоснование того, почему развитие эмоционального интеллекта у детей 7-8 лет невозможно без опоры на телесность. В этом возрасте префронтальная кора (ответственная за регуляцию и планирование) находится в стадии созревания и еще не может в полной мере контролировать лимбическую систему (ответственную за первичные эмоциональные реакции).

Когда ребенок испытывает сильную эмоцию (гнев, страх), происходит «эмоциональный захват» амигдалой. В этом состоянии когнитивные функции блокируются. Здоровьесберегающие технологии, такие как дыхательные практики и релаксация, работают по принципу «снизу вверх». Воздействуя на физиологические параметры – снижая частоту сердечных сокращений, углубляя выдох и снимая мышечный тонус, – мы посылаем в мозг сигнал о безопасности через афферентные пути блуждающего нерва. Это «разблокирует» префронтальную кору, позволит ребенку применить усвоенные когнитивные навыки эмоционального интеллекта.

Кроме того, регулярное применение кинезиологических практик способствует миелинизации нейронных путей, что ускоряет передачу импульсов и повышает когнитивную гибкость. Особенную важность это имеет для компенсации негативного влияния пассивного экранного времени, которое, по данным нейропсихологов, ведет к дефицитарности произвольного контроля у современных детей. Таким образом, ЗСТ в программе выступают как фундамент для «интеллектуализации аффекта» – ключевого процесса в развитии ЭИ.

Анализ результатов контрольного этапа подтвердил высокую эффективность предложенной программы. В экспериментальной группе зафиксирована положительная динамика по всем измеряемым параметрам. Рассмотрим изменение показателей эмоционального интеллекта (EQ-i:YV). Сравнение средних значений в экспериментальной группе до и после внедрения программы выявило статистически значимый рост (таблица 2).

Таблица 2 – Динамика показателей ЭИ в экспериментальной группе ($N=25$)

Компонент ЭИ (шкалы EQ-i:YV)	Пре-тест (M ± SD)	Пост-тест (M ± SD)	t-критерий Стьюдента
Внутриличностная сфера	12.4 ± 2.8	16.1 ± 2.4	4.12
Межличностная сфера	13.6 ± 2.5	16.9 ± 2.1	3.85
Управление стрессом	10.8 ± 3.1	15.4 ± 2.6	5.48
Адаптивность	11.5 ± 2.7	15.8 ± 2.3	4.63
Общий уровень ЭИ (Total EQ)	82.4 ± 10.2	102.6 ± 8.4	5.92

Наибольший прирост зафиксирован по шкале «Управление стрессом» (рост на 42,6%) – напрямую коррелирует с систематическим использованием дыхательных и релаксационных техник. Дети научились и распознавать признаки стресса, и самостоятельно применять техники «заземления» и «стоп-реакции». В контрольной группе значимых изменений по шкалам EQ-i:YV не обнаружено ($p > 0.05$). Незначительный рост показателей в КГ можно объяснить естественным возрастным развитием, однако он существенно уступает темпам роста в экспериментальной группе.

Проанализируем динамику уровня тревожности (CMAS). Показатели явной тревожности в ЭГ снизились с 14.2 баллов (высокий уровень) до 8.5 баллов (средний уровень), что подтверждает антистрессовую эффективность программы. В контрольной группе уровень

тревожности остался стабильно высоким (13.8 баллов) – это характерно для учащихся гимназий в конце учебного года.

Проведем оценку размера эффекта. Для интегрального показателя общего EQ в ЭГ был рассчитан размер эффекта d Коэна, который составил $d \approx 0.88$. Согласно международным стандартам психолого-педагогических исследований, значение $d > 0.8$ интерпретируется как «большой эффект». Доказана практическая значимость разработанной программы.

Полученные данные подтверждают гипотезу о том, что здоровьесберегающие технологии являются необходимым условием эффективного развития эмоционального интеллекта у детей 7-8 лет. Учащиеся экспериментальной группы приобрели осознанный инструментарий управления своими состояниями.

Проведенное исследование теоретически обосновывает и экспериментально подтверждает эффективность развития эмоционального интеллекта учащихся начальных классов на основе здоровьесберегающих технологий. Результаты исследования позволяют рекомендовать внедрение здоровьесберегающих технологий в практику начальной школы как стратегического инструмента формирования эмоционального интеллекта. Практическая значимость исследования заключается в том, что разработанная модель развития ЭИ легко масштабируется и может быть интегрирована в деятельность любой общеобразовательной школы. Предложенный комплекс ЗСТ-минуток для учителей-предметников позволяет развивать эмоциональный интеллект без ущерба для основного учебного плана, и превращает «время отдыха» в «время развития компетенций».

Список использованных источников:

1. Бедняк С. Г., Салмин А. А., Яшникова М. А. Использование здоровьесберегающих технологий в образовательном процессе // Вестник науки. – 2024. – № 5 (74). – С. 308–311.
2. Белоус О. В., Василенко В. Г., Тютюнникова Е. Б., Арушанян Ж. А. Здоровьесберегающие технологии в условиях образовательного пространства // Управление образованием: теория и практика. – 2022. – № 4 (50). – С. 86–91.
3. Войнов В. Б. Здоровьесберегающая педагогика. Современное положение дел и перспективы развития // Новые исследования. – 2022. – № 3-4(71-72). – С. 57-67. – DOI 10.46742/2072-8840-2022-71-72-3-4-57-67.
4. Добрин А. В. Особенности диагностики эмоционального интеллекта детей 7-8 лет // Инновационная наука в глобализующемся мире. – 2017. – № 1(4). – С. 26-27.
5. Казакова А. В. К вопросу о средствах развития эмоционального интеллекта учащихся начальных классов // Гуманитарный научный вестник. – 2025. – № 4. – С. 98-106. – DOI 10.5281/zenodo.15411836.
6. Лисицкая Г. С., Захаров А. С., Сизов Е. Ю. Здоровьесберегающие технологии в школе // Инновационная наука. – 2023. – № 11-1. – С. 123–128.
7. Макеева Т. В., Тихомирова Л. Ф. Здоровьесберегающая педагогика: Учебник. – 1-е изд. – Москва : Издательство Юрайт, 2020. – 1 с. – (Высшее образование). – ISBN 978-5-534-06930-3.
8. Неволина В. В., Гараева Е. А. Актуализация идей здоровьесберегающей педагогики в образовательной практике: опыт организационных форм взаимодействия // Ученые записки университета Лесгафта. – 2023. – № 6 (220). – С. 257–259.
9. Пак С. Н., Бузурманкулова Ж. А. Сущность здоровьесберегающей педагогики для формирования безопасной образовательной среды // Актуальные вопросы образования и науки. – 2021. – № 2(72). – С. 72-74.
10. Подкина М. Е. Использование здоровьесберегающих технологий в работе с детьми младшего школьного возраста // Психология образования: проблемы и перспективы развития: Материалы XII Всероссийской научно-практической конференции, Шадринск, 24 ноября 2017 года / Шадринский государственный педагогический университет, факультет коррекционной педагогики и психологии. – Шадринск: Шадринский государственный педагогический университет, 2018. – С. 69-73.

11. Стеценко С. Г. Здоровьесберегающие технологии педагогического процесса // Вестник науки и образования. – 2021. – № 6-2 (109). – С. 62–67.

12. Стукаленко Н. М., Просандеева И. А., Лепешев Д. В. Здоровьесберегающие технологии в образовательном пространстве // НИР/S&R. – 2023. – № 1 (13). – С. 121–123.

13. Annamyradov B., Orazberdieva G. The role of emotional intelligence in pedagogical practices // Инновационная наука. – 2024. – № 6-1. – С. 156–157.

14. Astafyeva O. A., Koloskova T. A., Bashkirova I. A., Eliseev Yu. V. Health-saving technologies to enhance the learning process in the classroom at school // Sovremennye zdorov′esberegayushchie tekhnologii. – 2024. – № 1. – P. 93–101.

15. Bar-On R. The Bar-On model of emotional-social intelligence // Psicothema. – 2006. – Vol. 18, Suppl. – P. 13–25.

16. Seitakhmetova Z., Yerlankyzy Y. The importance of emotional intelligence in the classroom // In the World of Science and Education. – 2025. – № 15 (March CH). – P. 72–74.

17. Semkin A. V. Development of emotional intelligence in primary school age // Наука и реальность. – 2021. – No. 2(6). – P. 181-183.

КОНСТРУКТИВИСТІК ОҚЫТУ НЕГІЗІНДЕ БАСТАУЫШ БІЛІМ БЕРУ ПЕДАГОГТЕРІНІҢ КӘСІБИ ДАЯРЛЫҒЫН ҚАЛЫПТАСТЫРУ

Есентаева Б.У.
yessentayeva.bakytkul@mail.ru
Абай атындағы ҚазҰПУ докторанты

Ауезхан А.
auezkhanasem@mail.ru
Абай атындағы ҚазҰПУ оқытушысы

Аңдатпа

Бұл мақалада конструктивистік тәсіл арқылы бастауыш сынып мұғалімдерінің кәсіби даярлығын қалыптастырудың теориялық және практикалық негіздері талданады. Зерттеудің негізгі мақсаты — болашақ педагогтерді ақпарат таратушы рөлінен оқу процесін бағыттаушы (фасилитатор) рөліне көшіру жолдарын анықтау. Мақалада Ж. Пиаже мен Л. Выготскийдің теорияларына сүйене отырып, білім алушының жеке тәжірибесі арқылы білімді құрастыру процесі, сондай-ақ педагог даярлығының алты негізгі домені (бұрынғы білімді белсендіру, танымдық диссонанс, білімді қолдану, кері байланыс, рефлексия және студентке бағдарланған оқыту) қарастырылады. Сонымен қатар, мақалада жас мамандардың «бақылау арқылы үйрену» (apprenticeship of observation) әсерінен дәстүрлі әдістерге қайта оралу мәселесі мен оны жеңудегі тәлімгерліктің рөлі талқыланады.

Түйінді сөздер: конструктивизм, кәсіби даярлық, бастауыш білім беру, когнитивті даму, танымдық диссонанс, рефлексия, тәлімгерлік, педагогикалық мазмұндық білім.

Annotation

This article examines the theoretical and practical foundations of developing the professional training of primary school teachers through a constructivist approach. The main purpose of the study is to identify ways of transforming future teachers from the role of information transmitters into facilitators of the learning process. Drawing on the theories of Jean Piaget and Lev Vygotsky, the article explores the process of knowledge construction through learners' personal experiences, as well as six key domains of teacher preparation: activation of prior knowledge, cognitive dissonance, application of knowledge, feedback, reflection, and student-centered learning. In addition, the article discusses the tendency of novice teachers to return to traditional teaching methods under the influence of the "apprenticeship of observation" phenomenon and highlights the role of mentoring in overcoming this challenge.

Keywords: constructivism, professional training, primary education, cognitive development, cognitive dissonance, reflection, mentoring, pedagogical content knowledge.

Қазіргі білім беру жүйесіндегі түбегейлі өзгерістер мұғалімнің кәсіби рөлін қайта қарауды талап етеді. Дәстүрлі білім беру парадигмасында мұғалім — білімнің жалғыз иесі және оны оқушыға жеткізуші ретінде қарастырылса, конструктивистік көзқарас бұл процесті мүлдем басқаша түсіндіреді. Конструктивизмнің мәні — білімді адамның өз тәжірибесі мен ойлауы арқылы дербес құрастыруында. Бастауыш сынып мұғалімдерін даярлауда бұл тәсіл өте маңызды, себебі баланың алғашқы академиялық іргетасы дәл осы кезеңде қаланады. Педагогтер білімді дайын «тауар» ретінде бермей, оқушының «ғылыммен айналысуына» (doing science) жағдай жасауы тиіс [1].

1. Конструктивизмнің теориялық негіздері: Пиаже мен Выготский мұрасы

Педагогтің кәсіби даярлығы конструктивизмнің екі негізгі бағытын — когнитивтік және әлеуметтік конструктивизмді тең меңгеруден басталады.

Жан Пиаже және когнитивтік даму. Пиаженің пікірінше, білім — бұл шындықтың көшірмесі емес, білім алушы мен нысан арасындағы белсенді әрекеттестіктің нәтижесі [5]. Ол білімді қалыптастырудың екі механизмін көрсетті:

1. **Ассимиляция:** жаңа ақпаратты бұрыннан бар когнитивтік схемаларға (schemata) сәйкестендіру.
2. **Аккомодация:** жаңа тәжірибені қабылдау үшін бұрынғы схемаларды өзгерту немесе жаңасын құру. Бастауыш сынып педагогі баланың когнитивтік даму кезеңдерін, әсіресе нақты операциялық кезеңді (concrete operational stage) терең түсінуі қажет, мұнда бала нысандарды сезім мүшелерімен қабылдау арқылы ғана біле алады [1].

Лев Выготский және әлеуметтік конструктивизм. Выготский білімнің әлеуметтік және мәдени контексте құралатынын атап өтті. Мұғалім үшін оның «жақын даму аймағы» туралы идеясы кәсіби құралға айналуы тиіс. Бұл — баланың мұғалім немесе қатарластарының көмегімен орындай алатын тапсырмалар ауқымы. Педагог «скаффолдинг» (scaffolding) стратегиясын қолдана отырып, оқушыға біртіндеп қолдау көрсетіп, ол дербестікке жеткенде көмекті азайтуы керек [6].

2. Педагог даярлығының алты негізгі домені

Мұғалімдердің кәсіби даярлығын қалыптастыруда келесі алты сала (домен) шешуші рөл атқарады:

1. Бұрынғы білімді белсендіру. Д. Аусубель айтқандай, «оқуға әсер ететін ең маңызды фактор — оқушының бұрыннан не білетіні». Педагог жаңа сабақты бастамас бұрын оқушының бұрынғы түсініктерін анықтап, жаңа ақпаратты соған негіздеуі керек. Бұл тек академиялық білім емес, баланың өмірлік тәжірибесін де қамтиды [3].

2. Танымдық диссонанс тудыру. Бұл — оқушының бұрынғы түсінігі мен жаңа құбылыс арасындағы қайшылықты пайдалану арқылы «когнитивті теңсіздікке» (disequilibration) ұшырату процесі [1]. Оқушы өз идеясының жеткіліксіз екенін сезінгенде ғана, ол білімін қайта қарап, жаңа деңгейге көтеріледі. Мұғалім күтпеген эксперименттер немесе провокациялық сұрақтар арқылы осы диссонансты басқаруы тиіс [3].

3. Білімді қолдану. Оқу процесінің тиімділігі білімді практикада қолданумен өлшенеді. Р. Карплустың «оқу циклі» (exploration, concept introduction, concept application) педагогке оқушының өз бетімен зерттеу жүргізуіне жағдай жасауды үйретеді. Бұл кезеңде бала «ғалым» рөліне еніп, гипотезалар құрастырады [1].

4. Кері байланыс. Кәсіби даяр педагог нақты және мазмұнды кері байланыс бере алуы керек. Бұл жай ғана «жарайсың» деген мақтау емес, оқушының ойлау процесіндегі қателерді түзетуге көмектесетін нақты бағыт-бағдар болуы тиіс [3].

5. Рефлексия. Шеннің «іс-әрекеттегі рефлексия» концепциясы бойынша, педагог те, оқушы да өз әрекеттерін үнемі талдап отыруы қажет [3]. Рефлексия жаңа білімді бұрынғымен интеграциялауға және метатанымдық дағдыларды дамытуға көмектеседі.

6. Студентке бағдарланған әдістер. Конструктивистік оқытуда оқушы — оқу процесінің субъектісі. Мұғалім сабақ барысын оқушының қызығушылығына қарай икемдей алуы керек. Бұл — мұғалімнің ақпарат беруші емес, оқу ортасын құрастырушы екенін білдіреді [1].

3. Кәсіби бірегейліктің қалыптасуы және «Бақылау арқылы үйрену» кедергісі

Зерттеулер көрсеткендей, болашақ мұғалімдердің кәсіби даярлығындағы ең үлкен кедергі — «бақылау арқылы үйрену» (apprenticeship of observation) феномені. Студенттер университетте конструктивизмді оқыса да, мектепке практикаға барғанда өздері мектепте көрген дәстүрлі, мұғалімге бағдарланған әдістерге қайта оралуға бейім келеді [3].

Бұл мәселені шешу үшін:

Тәлімгерлік: Тәжірибелі тәлімгер жас маманға конструктивистік идеяларды практикада жүзеге асыруға көмектесуі керек. Тәлімгер — тек ақылшы емес, жас маманның «әлеуметтік дамуына» әсер ететін үлгі [3].

Педагогикалық мазмұндық білім (Pedagogical Content Knowledge — PCK): Педагогке тек пәндік білім жеткіліксіз; ол сол білімді баланың қабылдауына лайықтап қалай беру

керектігін (PCK) меңгеруі тиіс. Шульманның пікірінше, мұғалім оқушының ақпаратты қалай құрастырып жатқанын түсінуі керек — бұл педагогикалық деңгейдің ең биік шыңы [1].

4. Конструктивистік сыныпты басқару және оқу ортасы

Бастауыш білім беру педагогі үшін сыныпты басқару — кәсіби даярлықтың маңызды бөлігі. Конструктивистік сыныпта «тәртіп» түсінігі өзгереді. Көптеген мұғалімдер оқушыларға еркіндік берсе, тәртіп бұзылады деп қауіптенеді. Алайда, оқушылар мағыналы, қызықты тапсырмалармен айналысқанда, тәртіп мәселесі өздігінен шешіледі [1].

Педагогтің міндеті — «теория құрастырушы» (teacher as theory builder) ретінде оқу ортасын ұйымдастыру [2]. Бұл ортада:

- Оқушылар бір-бірімен пікір таластырады және ынтымақтастықта жұмыс істейді.
- Қателіктер — жазалау нысаны емес, жаңа білімге жол ашатын мүмкіндік ретінде қарастырылады [3].
- Мұғалім оқушының ойын бақылау үшін «интервью» және «рефлексивті журналдар» сияқты бағалаудың баламалы түрлерін қолданады [1].

5. Кәсіби даярлықты жетілдіру жолдары

Бастауыш сынып мұғалімдерінің даярлығын арттыру үшін педагогикалық жоғары оқу орындары мен мектептер арасындағы байланысты күшейту қажет. Болашақ педагогтердің өздері конструктивистік ортада білім алуы тиіс. Оларға «ғылыми процестерді» (observing, predicting, inferring) өз тәжірибесінен өткізуге мүмкіндік беру керек.

Сонымен қатар, қазіргі заманғы педагог технологияны оқушының білімін құрастыру құралы ретінде пайдалана алуы тиіс [7]. Бұл ақпаратты жай ғана көрсету емес, оқушының сол технология арқылы өз «теориясын» құруына (мысалы, концепт-карталар жасау) жағдай жасау.

Бастауыш білім беру педагогтерінің кәсіби даярлығы — бұл тек академиялық білім жиынтығы емес, баланың ішкі әлеміне үңілу, оның ойлау процесін бағыттау және үнемі өз іс-әрекетіне рефлексия жасау қабілеті. Конструктивизм педагогтен икемділікті, батылдықты және оқушыны тыңдай білуді талап етеді. Кәсіби даярлықты тиімді қалыптастыру үшін мұғалімдердің бұрынғы «бақылау арқылы үйрену» тәжірибесінен арылып, білімді бірлесе құрастыратын шығармашылық тұлғаға айналуына жағдай жасалуы тиіс. Сонда ғана біз «өзіндік ойлау қабілеті бар, сын тұрғысынан ойлай алатын және проблемаларды шеше алатын» болашақ ұрпақты тәрбиелей аламыз.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:

1. Elementary Science Methods: A Constructivist Approach. – P 649 (2009)
2. The Child as Theory Builder: Constructivism in Early Childhood Science education / Christine Chaille, Lory Britain. – 3rd ed. P 94 (2003).
3. Changes in Teachers Constructivist Beliefs and Practices from Preservice to Inservice Teaching; A Mixed Methods Approach (Santoyo, C. J., 2016).
4. Brooks, J. G., & Brooks, M. G. (1993). *The Case for Constructivist Classrooms*. ASCD.
5. Piaget, J. (1964). *Cognitive development in children*. Journal of Research in Science Teaching.
6. Vygotsky, L. S. (1978). *Mind in Society*. Harvard University Press.
7. Baviskar, S. N., Hartle, R. T., & Whitney, T. (2009). Essential criteria to characterize constructivist teaching. *International Journal of Science Education*.
8. Shulman, L. S. (1987). Knowledge and teaching: Foundations of the new reform. *Harvard Educational Review*.

VII. ӨНЕР МЕН БІЛІМ БЕРУ: ЫҚПАЛДАСТЫҚ, ШЫҒАРМАШЫЛЫҚ ЖӘНЕ ПЕДАГОГИКАЛЫҚ ИННОВАЦИЯЛАР

ИСКУССТВО И ОБРАЗОВАНИЕ: ИНТЕГРАЦИЯ, ТВОРЧЕСТВО И ПЕДАГОГИЧЕСКИЕ ИННОВАЦИИ

ART AND EDUCATION: INTEGRATION, CREATIVITY, AND PEDAGOGICAL INNOVATIONS

УДК 75.03:069.12(574)

ОСОБЕННОСТИ ВОСПРИЯТИЯ ИЗОБРАЗИТЕЛЬНОГО ИСКУССТВА ПОДРОСТКАМИ: ОПЫТ ЭКСПОЗИЦИИ «БҮГІН» В НАЦИОНАЛЬНОМ МУЗЕЕ ИМ. А. КАСТЕЕВА

Исхакова Гузаль Айратовна
s_guza@mail.ru
Сотрудник отдела музейной педагогики НМИ РК им. А. Кастеева,
Магистрант 2-го курса КазНПУ им. Абая
Алматы, Казахстан

Аннотация

Статья посвящена анализу эстетического восприятия искусства подростками 12–14 лет на базе Национального музея искусств РК им. А. Кастеева. В ходе двухэтапного эксперимента сопоставляется реакция молодежи на живопись периода советского Казахстана и современную выставку «Бүгін» объединения AlmaLine. Исследование выявило дистанцирование подростков от академических работ, воспринимаемых как «архаичное прошлое», и высокую вовлеченность при контакте с актуальным искусством.

Автор обосновывает, что включение в полотна узнаваемых атрибутов современности (брендов, логотипов, городского быта) снимает барьер восприятия и создает эффект сопричастности. На примере преемственности метода Абылхана Кастеева, фиксировавшего свое «сегодня», доказывается эффективность интеграции повседневной реальности в живопись. Работа подтверждает, что современный визуальный код является ключевым инструментом для вовлечения юного зрителя в пространство национальной культуры.

Ключевые слова: Музейная педагогика, эстетическое восприятие, объединение AlmaLine, выставка «Бүгін», вовлеченность молодежи, визуальный код.

Annotation

This article analyzes the aesthetic perception of art by 12- to 14-year-old adolescents at the A. Kasteev National Museum of Arts of the Republic of Kazakhstan. A two-stage experiment compares young people's reactions to paintings from the Soviet period in Kazakhstan and the contemporary exhibition "Bugin" by the AlmaLine association. The study revealed that adolescents distance themselves from academic works, perceived as "archaic past," and are highly engaged when exposed to contemporary art.

The author argues that the inclusion of recognizable attributes of modernity (brands, logos, and urban elements) in paintings removes the barrier to perception and creates a sense of belonging. Using the example of Abylkhan Kasteev's method of capturing his "today," the effectiveness of integrating everyday reality into painting is demonstrated. The study confirms that contemporary visual codes are a key tool for engaging young viewers in the space of national culture.

Keywords: Museum pedagogy, aesthetic perception, AlmaLine association, "Bugin" exhibition, youth engagement, visual code.

Традиционно музейное пространство, к большому сожалению, у большого числа зрителей ассоциируется с ретроспективой: фиксацией исторических вех и воспеванием прошлого. А сами художники часто выступают летописцами глобальных политических сдвигов или крупных исторических событий. В таком ключе «простой день» - нередко ускользает из фокуса актуального искусства.

Однако же, музей сегодня перестает быть лишь хранилищем артефактов; он становится пространством диалога, где прошлое должно быть интерпретировано через призму актуального опыта зрителя [1].

В истории казахстанского искусства эталонным примером фиксации момента был Абылхан Кастеев. Его уникальность заключалась в поразительном умении писать свое «сегодня». Заходя в мемориальный зал мастера, зритель буквально вдыхает воздух той эпохи, чувствует искреннюю любовь автора к жизни и изменениям. А. Кастеев не ждал, когда время превратит его будни в «историю», он делал историю из каждого мгновения. И лишь спустя десятилетия мы в полной мере осознаем подлинную значимость этого документального и одновременно вдохновенного подхода.

Выставка «Бүгін» открывшаяся 06.03.2026г., организованная объединением AlmaLine в стенах Национального музея искусств им. А. Кастеева, наследует именно эту философию. В центре внимания здесь - день сегодняшний. Это попытка зафиксировать мир таким, каким он выглядит сейчас, без налета нарочитой печали или трагизма. Проблема актуальности искусства стоит особенно остро в контексте работы с молодым поколением. Для современного подростка, не растущего в творческой среде, живопись, экспонируемая в музее, зачастую кажется «архаичным пережитком» из-за отсутствия визуальных и смысловых точек соприкосновения с реальностью. Трансформация национального образа в современном искусстве Казахстана требует поиска новых путей взаимодействия со зрителем, где узнавание повседневных деталей становится ключом к пониманию эстетики. В современном искусстве Казахстана заметна постепенная смена представлений о национальном образе. Раньше он часто строился на этнографической точности, обращении к историческим сюжетам и героизированному прошлому. Однако современные художники нередко выбирают иной путь: вместо прямых символов используют более сложные и неоднозначные визуальные решения. Национальный образ выходит за пределы этнографических канонов, интегрируется в пространство повседневности и городской среды. Привычные детали быта в работах художников становятся маркерами реальности, в которой живет современный Казахстан. Такое искусство отражает ментальность человека XXI века.

Рисунок 1. Работа Мираса Ордабаева. «Шымбулак» Фото автора.

Переход от традиционного созерцания живописи к ощущению динамики сегодняшнего дня неизбежно меняет характер восприятия художественного произведения. Если классические сюжеты требуют от зрителя дистанции и определенной искусствоведческой подготовки, то актуальные образы апеллируют к его повседневному опыту и личной памяти. Тогда возникает вопрос: насколько такая узнаваемость визуального кода способна сократить разрыв между академическим пространством музея и сознанием современного человека, чей взгляд привык к фрагментарности и высокой скорости обновления информации. Ответ на этот вопрос требует проверки в условиях реального взаимодействия аудитории с арт-объектами разного времени.

Для анализа того, как современное искусство влияет на формирование эстетического восприятия, был проведен практический эксперимент. В качестве фокус-группы были выбраны подростки в возрасте 12–14 лет - поколение, чье мировоззрение формируется в условиях избытка цифровой информации и быстрой смены визуальных трендов. Исследование проводилось в два этапа. В рамках эксперимента детям предложили две краткие экскурсии, формат которых предполагал свободный диалог с экскурсоводом. Основная задача заключалась в том, чтобы определить, работы какого именно периода - советского или современного - окажут на детей более глубокое эмоциональное воздействие и вызовут живой интерес. Советский блок включал посещение экспозиции «Изобразительное искусство Казахстана периода 1920-1950 годов». Здесь участникам продемонстрировали полотна признанных мастеров, таких как А. Бортников, А. Леонтьев, К. Тельжанов и М. Кенбаев. Вторым этапом стал актуальный блок, где дети познакомились с групповой выставкой «Бүгін», представляющей работы современных авторов объединения AlmaLine в самых разных жанрах и стилях. Главными критериями оценки вовлеченности служили количество задаваемых вопросов, искренность эмоционального отклика и способность ребенка соотнести увиденное на картинах с личным жизненным опытом. Результаты проведенного эксперимента выявили отчетливый, почти тектонический разрыв в восприятии различных временных пластов молодым поколением. При посещении экспозиции советского Казахстана у большинства участников не возникло глубокого эмоционального или интеллектуального интереса. Для современного подростка, существующего в режиме сверхскоростного информационного потока, временная дистанция в 80–90 лет превращается в непреодолимую когнитивную преграду. Фраза «это было давно» срабатывает как автоматический фильтр, который моментально маркирует искусство прошлого столетия как архаичное и нерелевантное. Для визуального мышления современного подростка характерна дискретность и потребность в мгновенной идентификации образа. Отсутствие знакомых визуальных маркеров блокирует эмоциональное включение в художественный текст [2]. В сознании ребенка закрепляется опасный стереотип: живопись - это застывшее, консервированное прошлое, существующее в вакууме и не имеющее никаких точек соприкосновения с пульсом текущей реальности.

Ситуация кардинально изменилась при переходе в залы выставки «Бүгін». Здесь был зафиксирован качественно иной уровень вовлеченности, основанный на чувстве подлинной сопричастности. Увидев на полотнах знакомые атрибуты повседневности - от узнаваемой эстетики городских окраин до логотипов глобальных брендов, - дети ощутили себя полноправными участниками художественного процесса. Знакомый визуальный код, считанный мгновенно, стал для них тем самым «входным билетом» в мир большого искусства, которого так не хватало в залах периода советского Казахстана. Этот эффект так же подтверждает тезис М. Ю. Юхневич о том, что современный музейный посетитель должен восприниматься не как объект для обучения, а как равноправный субъект коммуникативного процесса и диалога, осуществляемого в музейной среде [3]. В подтверждение этому юные посетители вместо пассивного созерцания подростки перешли к активной коммуникации: они начали вступать в диалог с произведениями, анализировать композицию и задавать вопросы, сопоставляя авторский замысел со своим личным опытом. Широкий диапазон жанров и стилистическое разнообразие экспозиции позволили каждому участнику найти индивидуальную точку интереса. Это подтверждает, что современная форма подачи

национального образа, интегрированная в понятный визуальный контекст, является наиболее эффективным инструментом преодоления эстетической дистанции между музеем и юным зрителем.

Выставка «Бүгін» стала не просто временной экспозицией, а важнейшим концептуальным мостом, соединившим историческую память народа и лихорадочный пульс настоящего времени. Особый, почти интуитивный эмоциональный отклик у юных посетителей вызвали те полотна, на которых элементы национальной традиции органично и бесшовно переплетались с узнаваемыми приметами нового мира. В тот момент, когда на холсте рядом с величественной, вневременной юртой лаконичной частью среды становится обыденный пластиковый пакет с логотипом известного бренда, или, когда пожилая женщина в традиционном белоснежном кимешеке держит в руках привычный нам атрибут из супермаркета, дистанция между сакральным искусством и зрителем мгновенно исчезает. Дизайн и символы, которые в обычной жизни воспринимаются как «визуальный шум», в пространстве картины трансформируются в понятный подросток культурный код. Включение предметов массовой культуры в контекст высокого искусства снимает иерархический барьер, позволяя зрителю использовать свой повседневный опыт как инструмент дешифровки художественных смыслов [4]. Согласно концепции, Дж. Элкинса, современное восприятие строится на «визуальной грамотности» - способности расшифровывать сложные смыслы через привычные повседневные образы. Для подростков, выросших в цифровой среде, именно визуальный арсенал современности становится естественным языком познания [5].

В этой точке узнавания происходит подлинное чудо сопричастности: стирается извечный конфликт между «архаикой» и «современностью», между строгой тишиной музейного зала и бурлящей реальностью за его пределами. Выставка мастерски объединяет несколько миров в единое, честное полотно нашего «сегодня». В этом подходе прослеживается глубокая духовная преемственность с методом самого Абылхана Кастеева. Подобно тому как основоположник казахстанской живописи документировал позитивные преобразования своей эпохи, ловя скоротечность момента и фиксируя рождение нового быта, художники объединения AlmaLine сумели поймать ускользающую натуру XXI века. Они не просто пишут картины - они создают документ эпохи, делая историю из повседневности, как когда-то это делал великий мастер.

Можно сколько угодно критиковать современную эпоху за ее избыточность, материализм или засилье визуальных брендов, однако отрицать эту реальность невозможно. Более того, именно интеграция этой живой действительности в академическую живопись сегодня становится, пожалуй, единственным эффективным способом пробудить подлинный интерес у младшего поколения. Через узнавание бытовых деталей и современных кодов подросток находит свой уникальный путь к пониманию национальной идентичности. Важно осознать: национальный образ в искусстве не является застывшей, монолитной формой, отлитой в бронзе десятилетия назад. Он постоянно реконструируется через синтез традиционных архетипов и актуальных знаков современности. На выставке «Бүгін» мы видим, как происходит эта трансформация: национальное не спорит с современным. В этом контексте сопричастность, имеет глубокий педагогический и культурный эффект. В пространстве музея ребенок видит «себя» и свой привычный мир, что приводит к двум важным открытиям. Искусство представляется живому восприятию зеркалом, отражающим личные ценности и уникальное «сегодня» подростка, полностью вытесняя представление о нем как о пыльном памятнике ушедшим векам. Вместе с тем национальная культура осознается актуальной средой, в которой человек существует прямо сейчас, лишаясь налета архаичности. Трансформация национального образа в современном искусстве Казахстана представляет собой сложный процесс синтеза традиции и новаторства. Как отмечает Г. М. Шалабаева, эстетическое сознание современного художника неизбежно эволюционирует, интегрируя глобальные тренды, но при этом сохраняя глубинные ментальные архетипы. [6]. Подобно тому, как Абылхан Кастеев создавал визуальный код своего времени, современные художники объединения AlmaLine формируют актуальный облик Казахстана XXI века. Выставка снимает

барьер между музейным каноном и повседневной реальностью, превращая подростка в соучастника культурного процесса. Национальная идентичность становится личным чувством, а «сегодня» превращается в историю прямо на наших глазах и дает молодому поколению право узнавать в искусстве самих себя.

Список использованной литературы

1. Арнхейм, Р. Искусство и визуальное восприятие / Р. Арнхейм ; пер. с англ. Г. Б. Новинской ; под общ. ред. В. П. Шестакова. — Москва: Архитектура-С, 2012. — 392 с.
2. Бодрийяр, Ж. Система вещей / Ж. Бодрийяр ; пер. с фр. С. Н. Зенкина. — Москва: Рудомино, 2001. — 220 с.
3. Элкинс, Дж. Исследование визуальной природы: учебное пособие / Дж. Элкинс ; пер. с англ. — Вильнюс : ЕГУ, 2010. — 552 с.
4. Каулен, М. Е. Экспозиция и зритель: особенности восприятия / М. Е. Каулен // Музейное дело и охрана памятников: обзорная информация. — Москва: РГБ, 2017. — Вып. 2. — С. 1–48.
5. Юхневич, М. Ю. Я поведу тебя в музей: учебное пособие по музейной педагогике / М. Ю. Юхневич ; М-во культуры РФ, Рос. ин-т культурологии. — Москва: РИК, 2001. — 224 с.
6. Шалабаева Г. К. Постижение культуры: мировоззренческие парадигмы и исторические реалии Казахстана. – Алматы: Акыл кітабы, 2001. – 420 с. – С.15

МРНТИ 14.35.07
УДК 378.147:7.01:004

ЖОҒАРЫ БІЛІМ БЕРУ ЖҮЙЕСІНДЕГІ ШЫҒАРМАШЫЛЫҚ ҚҰЗЫРЕТТІЛІКТІ ҚАЛЫПТАСТЫРУДАҒЫ ЦИФРЛЫҚ АРТ-ТЕХНОЛОГИЯЛАРДЫҢ РӨЛІ

Кожагулов Айдын Токтасынович
a.kozhagulov@abaiuniversity.edu.kz
Абай атындағы ҚазҰПУ, Көркем білім кафедрасының аға оқытушысы, PhD
Алматы, Қазақстан

Андатпа

Қазіргі қоғамдағы цифрландыру үдерісі жоғары білім беру жүйесіне жаңа талаптар қойып, болашақ мамандардың шығармашылық құзыреттілігін қалыптастыруды өзекті мәселеге айналдырды. Әсіресе өнер, дизайн және педагогикалық бағыттарда цифрлық арт-технологияларды қолдану білім алушылардың шығармашылық әлеуетін дамытуда маңызды орын алады. Мақалада жоғары оқу орындарында цифрлық арт-технологияларды қолдану арқылы студенттердің шығармашылық құзыреттілігін қалыптастырудың теориялық және педагогикалық негіздері қарастырылады. Шығармашылық құзыреттілік ұғымының мәні ашылып, цифрлық өнер құралдарының көркемдік ойлау, визуалды мәдениет және кәсіби дағдыларды дамытудағы мүмкіндіктері талданады.

Цифрлық арт-технологияларды оқу үдерісіне енгізу студенттердің шығармашылық белсенділігін арттырып, олардың дербес жұмыс жасау, авторлық идеяларды жүзеге асыру қабілеттерін дамытуға ықпал ететіні айқындалады. Зерттеу нәтижелері цифрлық арт-технологияларды жоғары білім беру жүйесінде жүйелі қолданудың маңыздылығын дәлелдейді.

Түйін сөздер: цифрлық арт-технологиялар, шығармашылық құзыреттілік, жоғары білім, цифрландыру, өнер педагогикасы, креативтілік

Аннотация

В условиях цифровизации современного общества система высшего образования ориентируется на подготовку специалистов, обладающих высоким уровнем творческой компетентности и способных эффективно применять цифровые технологии в профессиональной деятельности. Особое значение в этом процессе приобретают цифровые арт-технологии, которые активно внедряются в образовательный процесс художественно-педагогических и дизайнерских направлений. В статье рассматривается роль цифровых арт-технологий в формировании творческой компетентности студентов высших учебных заведений.

Раскрываются теоретические основы понятия «творческая компетентность», анализируются педагогические возможности цифрового искусства, мультимедийных и интерактивных технологий в развитии художественного мышления, визуальной культуры и креативных способностей обучающихся. Отмечается, что использование цифровых арт-технологий способствует интеграции теоретических знаний и практических навыков, формированию профессионального мышления и развитию самостоятельной творческой деятельности студентов. Результаты исследования подтверждают целесообразность системного внедрения цифровых арт-технологий в образовательный процесс высшей школы как эффективного средства формирования творческой компетентности будущих специалистов.

Ключевые слова: цифровые арт-технологии, творческая компетентность, высшее образование, цифровизация, художественное образование, креативность.

Abstract

In the context of digital transformation of modern society, higher education institutions are focused on training specialists with a high level of creative competence and the ability to effectively use digital technologies in professional activities. Digital art technologies play a special role in this process, especially in artistic, pedagogical and design education. This article examines the role of digital art technologies in the formation of creative competence of university students. The theoretical foundations of the concept of creative competence are revealed, and the pedagogical potential of digital art, multimedia and interactive technologies in the development of creative thinking, visual culture and artistic skills is analyzed. It is emphasized that the integration of digital art technologies into the educational process contributes to the combination of theoretical knowledge and practical skills, the development of independent creative activity and professional thinking of students. The research results confirm the effectiveness of systematic use of digital art technologies in higher education as a key factor in the development of creative competence of future specialists.

Keywords: digital art technologies, creative competence, higher education, digitalization, art education, creativity.

Қазіргі қоғамдағы жаһандану және цифрландыру үдерістерінің қарқынды дамуы жоғары білім беру жүйесінің мазмұны мен құрылымына түбегейлі өзгерістер енгізуде. Ақпараттық-коммуникациялық технологиялардың жедел дамуы, білім беру кеңістігінің интернационалдануы және цифрлық мәдениеттің қалыптасуы білім алушыларға қойылатын талаптардың сипатын өзгертіп отыр. Бүгінгі таңда жоғары оқу орындарының басты міндеті - тек кәсіби білім берумен шектелмей, болашақ мамандардың шығармашылық ойлауын, инновациялық қабілеттерін және цифрлық ортада еркін әрекет ету дағдыларын қалыптастыру болып табылады.

Осы тұрғыдан алғанда, білім беру жүйесінде құзыреттілікке негізделген тәсілдің орны ерекше. Бұл тәсіл білім алушылардың тек теориялық білімді меңгеруін ғана емес, оны практикалық қызметте тиімді қолдана алуын, жаңа жағдайларға бейімделуін және шығармашылық тұрғыдан шешім қабылдау қабілетін дамытуды көздейді. Қазіргі еңбек нарығында сұранысқа ие маман - креативті, икемді, цифрлық технологияларды меңгерген және кәсіби мәселелерді жаңаша шешуге қабілетті тұлға. Сондықтан шығармашылық құзыреттілікті қалыптастыру жоғары білім беру жүйесінің стратегиялық бағыттарының бірі ретінде айқындалады.

Әсіресе өнер, дизайн және көркем-педагогикалық бағыттағы білім беру бағдарламаларында бұл мәселе ерекше маңызға ие. Өнер саласындағы кәсіби даярлықтың өзіндік ерекшелігі - оның шығармашылық сипатында. Мұнда білім беру үдерісі тек білім берумен ғана шектелмей, тұлғаның көркемдік ойлауын, эстетикалық талғамын, эмоциялық интеллектін және авторлық ұстанымын қалыптастыруды көздейді. Осы тұрғыдан алғанда, заманауи білім беру ортасы студенттердің шығармашылық әлеуетін ашуға мүмкіндік беретін жаңа құралдар мен технологияларды талап етеді.

Соңғы жылдары цифрлық технологиялардың қарқынды дамуы өнер саласына да елеулі ықпал етті. Цифрлық мәдениеттің қалыптасуы нәтижесінде көркем шығармашылықтың жаңа формалары мен бағыттары пайда болып, дәстүрлі өнер мен заманауи технологиялардың синтезі жүзеге асуда. Бұл үдеріс білім беру жүйесіне де әсер етіп, цифрлық арт-технологияларды оқу үдерісіне енгізу қажеттілігін туындатты.

Цифрлық арт-технологиялар көркем бейнелерді, композицияларды және визуалды өнімдерді цифрлық құралдар арқылы жасауға мүмкіндік беретін технологиялар жиынтығын қамтиды. Оларға цифрлық иллюстрация, графикалық дизайн, мультимедиалық және интерактивті құралдар, үшөлшемді модельдеу, анимация, виртуалды және толықтырылған шындық технологиялары, сондай-ақ жасанды интеллект элементтерін қолданатын шығармашылық платформалар жатады. Бұл құралдар білім алушыларға дәстүрлі көркемдік әдістерді жаңа форматта игеруге, шығармашылық идеяларды жедел жүзеге асыруға және эксперимент жасауға кең мүмкіндік береді.

Цифрлық арт-технологиялардың тағы бір маңызды ерекшелігі - олардың пәнаралық сипаты. Олар өнер, информатика, дизайн, медиа және коммуникация салаларын біріктіре отырып, білім алушылардың кешенді ойлау қабілетін дамытуға ықпал етеді. Сонымен қатар, цифрлық ортада жұмыс істеу визуалды сауаттылықты арттырып, ақпаратты көрнекі түрде ұсыну дағдыларын қалыптастырады, бұл қазіргі ақпараттық қоғам жағдайында аса маңызды құзыреттердің бірі болып табылады.

Педагогикалық ғылымда «шығармашылық құзыреттілік» ұғымы тұлғаның шығармашылық міндеттерді шешу қабілетін, жаңа идеялар ұсынуын, стандартты емес ойлауын және кәсіби әрекетте инновациялық тәсілдерді қолдануын сипаттайтын интегративті сапа ретінде анықталады. Бұл құзыреттілік когнитивтік, мотивациялық, операциялық және тұлғалық компоненттердің бірлігін қамтиды. Жоғары білім беру жүйесінде шығармашылық құзыреттілікті қалыптастыру студенттердің тек кәсіби дайындығын ғана емес, олардың тұлғалық дамуын қамтамасыз ететін маңызды фактор болып табылады.

Цифрлық арт-технологияларды білім беру үдерісіне енгізу теория мен практиканың өзара байланысын күшейтіп, студенттердің дербес шығармашылық әрекетін ұйымдастыруға мүмкіндік береді. Бұл технологиялар жобалық оқыту, тәжірибеге бағытталған оқыту, зерттеушілік әдістер және пәнаралық интеграция сияқты заманауи педагогикалық тәсілдерді тиімді жүзеге асыруға жағдай жасайды. Сонымен қатар, цифрлық құралдарды қолдану студенттердің шығармашылық белсенділігін арттырып, олардың авторлық идеяларын визуалды түрде жүзеге асыруына, кәсіби портфолио қалыптастыруына және өзіндік стиль табуына ықпал етеді.

Сонымен бірге, жоғары оқу орындарында цифрлық арт-технологияларды қолдану тәжірибесі кеңейіп келе жатқанына қарамастан, олардың студенттердің шығармашылық құзыреттілігін қалыптастыруға ықпалы жеткілікті деңгейде кешенді зерттелмеген. Қолданыстағы ғылыми еңбектерде көбінесе цифрлық технологиялардың техникалық немесе әдістемелік аспектілері қарастырылып, олардың тұлғаның шығармашылық дамуына әсері жан-жақты талданбай келеді. Осыған байланысты цифрлық арт-технологиялардың педагогикалық әлеуетін жүйелі түрде зерттеу қажеттілігі туындайды.

Осы мәселелерді ескере отырып, цифрлық арт-технологиялардың жоғары білім беру жүйесіндегі рөлін ғылыми тұрғыдан негіздеу, олардың студенттердің шығармашылық құзыреттілігін қалыптастырудағы мүмкіндіктерін айқындау өзекті ғылыми мәселе болып табылады.

Зерттеудің мақсаты - жоғары оқу орындарында цифрлық арт-технологияларды қолдану арқылы студенттердің шығармашылық құзыреттілігін қалыптастырудың теориялық және педагогикалық негіздерін айқындау.

Осы мақсатқа жету үшін зерттеуде келесі міндеттер қойылады:

- шығармашылық құзыреттілік ұғымының мәні мен құрылымын талдау;
- цифрлық арт-технологиялардың педагогикалық мүмкіндіктерін анықтау;
- олардың көркемдік ойлау мен кәсіби дағдыларды дамытудағы рөлін негіздеу;
- жоғары білім беру үдерісінде цифрлық технологияларды тиімді қолдану жолдарын ұсыну.

Жоғары білім беру жүйесінде шығармашылық құзыреттілікті қалыптастыру мәселесі педагогика, психология және өнертану ғылымдарының тоғысында қарастырылатын кешенді ғылыми бағыттардың бірі болып табылады. Бұл ұғым қазіргі білім беру парадигмасының өзгеруіне байланысты ерекше өзектілікке ие болып отыр. Құзыреттілікке негізделген білім беру моделінде шығармашылық құзыреттілік тұлғаның кәсіби және тұлғалық дамуының маңызды көрсеткіші ретінде қарастырылады.

Ғылыми әдебиеттерде «шығармашылық құзыреттілік» ұғымына әртүрлі анықтамалар берілгенімен, олардың барлығы дерлік оның интегративті сипатын атап көрсетеді. Зерттеушілер шығармашылық құзыреттілікті жаңа идеяларды тудыру, оларды практикада жүзеге асыру, стандартты емес шешімдер қабылдау және кәсіби қызметте инновациялық тәсілдерді қолдану қабілеті ретінде сипаттайды. Сонымен қатар, бұл құзыреттілік тек

когнитивтік қабілеттермен ғана шектелмей, тұлғаның мотивациялық, эмоционалдық және рефлексивтік компоненттерін де қамтиды.

Педагогикалық зерттеулерде шығармашылықтың дамуы білім беру ортасының ерекшеліктерімен тығыз байланысты екендігі дәлелденген. Атап айтқанда, студенттердің шығармашылық әлеуетін дамыту үшін ашық, икемді, тәжірибеге бағытталған және ынталандырушы білім беру ортасын қалыптастыру қажеттілігі көрсетіледі. Мұндай ортада білім алушылар дербес шешім қабылдауға, эксперимент жасауға және өз идеяларын еркін жүзеге асыруға мүмкіндік алады.

Өнер педагогикасы саласындағы ғылыми еңбектерде шығармашылық үдеріс тұлғаның өзін-өзі танытуының негізгі формасы ретінде қарастырылады. Бұл бағыттағы зерттеулерде көркемдік ойлау, визуалды қабылдау және эстетикалық сезімталдық шығармашылық құзыреттіліктің негізгі құрамдас бөліктері ретінде анықталады. Сонымен қатар, өнер арқылы оқыту тұлғаның эмоциялық интеллектісін дамытуға, мәдени құндылықтарды меңгеруіне және рухани дамуына ықпал ететіні атап өтіледі.

Соңғы жылдары цифрлық технологиялардың дамуына байланысты шығармашылықты зерттеу бағыттары да жаңа мазмұнмен толықты. Цифрлық білім беру ортасы студенттердің шығармашылық белсенділігін арттыруға, олардың визуалды және медиалық сауаттылығын дамытуға ықпал ететін маңызды фактор ретінде қарастырылады. Осы контексте цифрлық арт-технологиялар ерекше назар аудартады.

Цифрлық арт-технологиялар шығармашылық қызметтің жаңа формаларын қалыптастырып, көркемдік тәжірибені кеңейтеді. Ғылыми зерттеулерде олардың студенттердің визуалды ойлауын дамытуға, күрделі идеяларды модельдеуге, сондай-ақ шығармашылық эксперимент жүргізуге мүмкіндік беретін тиімді құрал екендігі көрсетілген. Мысалы, графикалық редакторлар мен цифрлық иллюстрация құралдары дәстүрлі сурет салу дағдыларын жетілдірсе, үшөлшемді модельдеу мен анимация кеңістіктік ойлауды дамытуға ықпал етеді.

Сонымен қатар, цифрлық арт-технологиялар пәнаралық байланысты жүзеге асыруда маңызды рөл атқарады. Олар өнер, дизайн, ақпараттық технологиялар және медиа салаларын біріктіре отырып, білім алушылардың кешенді ойлау қабілетін қалыптастырады. Бұл қазіргі білім беру талаптарына толық сәйкес келеді, себебі заманауи маман әртүрлі салалар тоғысында жұмыс істеуге қабілетті болуы тиіс.

Дегенмен, ғылыми әдебиеттерді талдау көрсеткендей, цифрлық арт-технологиялардың шығармашылық құзыреттілікті қалыптастырудағы мүмкіндіктері толық зерттелмеген. Көптеген еңбектерде олардың техникалық мүмкіндіктері немесе қолдану әдістемесі қарастырылғанымен, студенттердің шығармашылық дамуына кешенді әсері жеткілікті деңгейде ашылмаған. Бұл жағдай аталған мәселені әрі қарай терең зерттеудің қажеттілігін көрсетеді.

Осылайша, әдебиеттерге жүргізілген талдау шығармашылық құзыреттілік пен цифрлық арт-технологиялардың өзара байланысы қазіргі педагогикалық ғылымдағы маңызды және болашағы зор бағыттардың бірі екенін дәлелдейді. Сонымен қатар, бұл бағытта теориялық негіздерді нақтылау мен практикалық ұсыныстар әзірлеу қажеттілігі сақталып отыр.

Зерттеу жұмысы жоғары білім беру жүйесінде цифрлық арт-технологиялар арқылы студенттердің шығармашылық құзыреттілігін қалыптастыру мәселесін кешенді түрде қарастыруға бағытталған. Осыған байланысты зерттеу барысында теориялық және эмпирикалық әдістердің өзара үйлесімді жиынтығы қолданылды.

Зерттеудің теориялық әдістері ретінде педагогикалық, психологиялық және өнертанушылық әдебиеттерге талдау жасау, салыстыру, жүйелеу және жалпылау әдістері пайдаланылды. Бұл әдістер шығармашылық құзыреттілік ұғымының мәнін, құрылымын және оның қалыптасу ерекшеліктерін айқындауға мүмкіндік берді. Сонымен қатар, цифрлық арт-технологиялардың білім беру үдерісіндегі рөлі мен педагогикалық мүмкіндіктерін анықтау мақсатында заманауи ғылыми еңбектерге контент-талдау жүргізілді.

Эмпирикалық зерттеу әдістері ретінде педагогикалық бақылау, тәжірибелік-эксперименттік жұмыс элементтері, студенттердің шығармашылық жұмыстарын талдау және

рефлексиялық бағалау тәсілдері қолданылды. Педагогикалық бақылау барысында цифрлық арт-технологияларды қолдану үдерісіндегі студенттердің белсенділігі, шығармашылық тапсырмаларды орындау ерекшеліктері және дербес жұмыс жасау деңгейі зерделенді.

Зерттеу базасы ретінде жоғары оқу орнының өнер және педагогикалық бағыттағы білім беру бағдарламалары аясында білім алатын студенттер тобы алынды. Оқу үдерісінде цифрлық арт-технологияларды (графикалық редакторлар, цифрлық иллюстрация, 3D модельдеу, анимация элементтері) қолдану арқылы шығармашылық тапсырмалар жүйесі енгізілді. Бұл тапсырмалар студенттердің көркемдік ойлауын дамытуға, авторлық идеяларын жүзеге асыруға және кәсіби дағдыларын жетілдіруге бағытталды.

Эксперименттік жұмыс барысында студенттердің шығармашылық құзыреттілігінің қалыптасу деңгейін анықтау үшін келесі көрсеткіштер негізге алынды:

- шығармашылық ойлау деңгейі;
- идеяларды генерациялау қабілеті;
- визуалды шешімдердің бірегейлігі;
- цифрлық құралдарды қолдану дағдылары;
- дербес және жобалық жұмыс нәтижелері.

Зерттеу нәтижелерін өңдеу және талдау барысында сапалық талдау әдістері қолданылды. Студенттердің шығармашылық жұмыстары мазмұндық, композициялық және техникалық тұрғыдан сараланып, олардың шығармашылық даму динамикасы анықталды. Сонымен қатар, білім алушылардың рефлексиялық пікірлері негізінде цифрлық арт-технологиялардың оқу үдерісіне әсері бағаланды.

Осы әдістер кешені зерттеу мақсатына жетуге, цифрлық арт-технологиялардың шығармашылық құзыреттілікті қалыптастырудағы тиімділігін жан-жақты қарастыруға мүмкіндік берді.

Шығармашылық құзыреттіліктің құрылымы мен мазмұны

Жоғары білім беру жүйесінде шығармашылық құзыреттілік болашақ маманның кәсіби даярлығының маңызды көрсеткіші ретінде қарастырылады. Ол тек жаңа идеялар ұсыну қабілетімен ғана шектелмей, сол идеяларды нақты кәсіби жағдайда тиімді жүзеге асыру, өзгермелі ортаға бейімделу және инновациялық шешімдер қабылдау мүмкіндігімен сипатталады.

Ғылыми-педагогикалық талдау негізінде шығармашылық құзыреттіліктің құрылымын келесі компоненттер арқылы сипаттауға болады:

- когнитивтік компонент - білім алушының теориялық білім қоры, көркемдік ойлау ерекшеліктері және ақпаратты талдау қабілеті;
- операциялық компонент - шығармашылық әрекетті жүзеге асыруға қажетті практикалық дағдылар мен технологияларды меңгеру деңгейі;
- мотивациялық компонент - шығармашылыққа деген қызығушылық, ішкі уәж және өзін-өзі дамытуға ұмтылыс;
- рефлексивтік компонент - өз әрекетін бағалау, талдау және жетілдіру қабілеті.

Осы компоненттердің үйлесімді дамуы студенттердің шығармашылық құзыреттілігінің қалыптасуына негіз болады. Бұл үдерісте білім беру ортасының мазмұны мен қолданылатын педагогикалық құралдардың маңызы ерекше.

Цифрлық арт-технологиялардың шығармашылық дамуға әсері

Цифрлық арт-технологиялар шығармашылық үдерісті жаңа сапалық деңгейге көтеретін заманауи құралдар жүйесі ретінде қарастырылады. Олар студенттердің көркемдік ойлауын кеңейтіп, шығармашылық әрекеттің жаңа формаларын игеруіне мүмкіндік береді.

Цифрлық технологияларды қолданудың негізгі артықшылықтары мыналар болып табылады:

- көркемдік эксперименттің кеңеюі - цифрлық ортада түрлі композициялық шешімдерді жылдам өзгерту және сынақтан өткізу мүмкіндігі;
- визуалды ойлаудың дамуы - күрделі идеяларды графикалық түрде бейнелеу және визуализациялау;

- жедел кері байланыс - орындалған жұмысты тез түзету және жетілдіру мүмкіндігі;
- шығармашылық еркіндік - дәстүрлі шектеулердің азаюы және авторлық стиль қалыптастыруға жағдай жасалуы. Мысалы, цифрлық иллюстрация құралдары студенттердің түстік шешімдерді, композицияны және стилистиканы еркін меңгеруіне мүмкіндік берсе, 3D модельдеу кеңістіктік ойлауды дамытып, күрделі формаларды визуализациялауға жағдай жасайды. Ал анимация мен мультимедиа құралдары уақыт пен қозғалыс факторын енгізу арқылы шығармашылық ойлаудың динамикалық сипатын қалыптастырады.

Осылайша, цифрлық арт-технологиялар студенттердің шығармашылық әлеуетін ашуға және олардың кәсіби дағдыларын жаңа деңгейде дамытуға ықпал етеді.

Цифрлық арт-технологиялар арқылы шығармашылық құзыреттілікті қалыптастыру моделі

Сурет 1. Жоғары білім беру үдерісінде қолдану моделі.

Зерттеу барысында цифрлық арт-технологияларды қолдану негізінде студенттердің шығармашылық құзыреттілігін қалыптастырудың шартты педагогикалық моделі ұсынылды. Бұл модель бірнеше өзара байланысты кезеңдерден тұрады:

1. Мотивациялық-когнитивтік кезең

Бұл кезеңде студенттердің цифрлық өнерге қызығушылығы қалыптастырылып, негізгі теориялық білімдер беріледі. Цифрлық құралдардың мүмкіндіктері таныстырылып, олардың кәсіби маңызы түсіндіріледі.

2. Іс-әрекеттік кезең

Студенттер цифрлық арт-технологияларды қолдана отырып, практикалық тапсырмаларды орындайды. Бұл кезеңде жобалық және шығармашылық тапсырмалар басымдыққа ие болады. Білім алушылар өз идеяларын жүзеге асырып, жеке стиль қалыптастыруға мүмкіндік алады.

3. Рефлексивтік-бағалау кезеңі

Бұл кезеңде студенттердің шығармашылық жұмыстары талданып, өзіндік бағалау мен өзара бағалау жүзеге асырылады. Рефлексия арқылы білім алушылар өз жетістіктері мен кемшіліктерін анықтап, келесі даму бағыттарын белгілейді.

Ұсынылған модель цифрлық арт-технологияларды оқу үдерісіне жүйелі енгізуге және студенттердің шығармашылық дамуын кезең-кезеңімен қамтамасыз етуге мүмкіндік береді.

Педагогикалық шарттар

Цифрлық арт-технологиялар арқылы шығармашылық құзыреттілікті тиімді қалыптастыру үшін келесі педагогикалық шарттарды сақтау қажет:

- дәстүрлі және цифрлық оқыту әдістерінің үйлесімді интеграциясы;
- шығармашылыққа бағытталған тапсырмалар жүйесін құру;
- білім алушылардың дербес және жобалық жұмысын ұйымдастыру;
- заманауи цифрлық құралдармен қамтамасыз етілген білім беру ортасын қалыптастыру;
- оқытушының фасилитатор ретіндегі рөлін күшейту.

Бұл шарттар орындалған жағдайда цифрлық арт-технологиялар білім беру үдерісінің тиімділігін арттырып, студенттердің шығармашылық құзыреттілігін сапалы деңгейде қалыптастыруға мүмкіндік береді.

Жүргізілген талдау цифрлық арт-технологиялардың жоғары білім беру жүйесінде шығармашылық құзыреттілікті қалыптастырудағы маңызды құрал екенін көрсетеді. Олар студенттердің көркемдік ойлауын дамытуға, кәсіби дағдыларын жетілдіруге және шығармашылық белсенділігін арттыруға ықпал етеді.

Қорытынды

Қазіргі жоғары білім беру жүйесінде цифрландыру үдерістерінің күшеюі білім мазмұны мен оқыту әдістерін жаңғыртуды талап етуде. Осы тұрғыдан алғанда, цифрлық арт-технологияларды оқу үдерісіне енгізу студенттердің шығармашылық құзыреттілігін қалыптастырудың тиімді құралдарының бірі екендігі зерттеу барысында айқындалды.

Жүргізілген теориялық талдау шығармашылық құзыреттіліктің күрделі, көпқұрылымды жүйе екенін және оның когнитивтік, мотивациялық, операциялық және рефлексивтік компоненттердің бірлігінде қалыптасатынын көрсетті. Бұл құзыреттілікті дамыту тек дәстүрлі оқыту әдістерімен шектелмей, заманауи цифрлық құралдарды мақсатты түрде қолдануды қажет етеді.

Зерттеу нәтижелері цифрлық арт-технологиялардың студенттердің шығармашылық дамуына оң әсер ететінін дәлелдеді. Атап айтқанда, цифрлық құралдарды қолдану білім алушылардың көркемдік ойлауын кеңейтіп, визуалды мәдениетін арттырып, шығармашылық белсенділігін күшейтеді. Сонымен қатар, олар студенттердің авторлық идеяларын жүзеге асыруына, дербес жұмыс жасауына және кәсіби дағдыларын жетілдіруіне мүмкіндік береді.

Ұсынылған педагогикалық модель цифрлық арт-технологияларды жоғары білім беру үдерісіне кезең-кезеңімен енгізу арқылы шығармашылық құзыреттілікті тиімді қалыптастыруға болатынын көрсетті. Модельдің мотивациялық-когнитивтік, іс-әрекеттік және рефлексивтік кезеңдері білім алушылардың шығармашылық дамуын жүйелі түрде қамтамасыз етеді.

Сонымен қатар, зерттеу барысында цифрлық арт-технологияларды тиімді қолдану үшін белгілі бір педагогикалық шарттарды сақтау қажеттілігі анықталды. Олардың қатарында дәстүрлі және цифрлық әдістердің интеграциясы, шығармашылық тапсырмалар жүйесін құру, білім алушылардың дербес және жобалық әрекетін ұйымдастыру, сондай-ақ заманауи цифрлық білім беру ортасын қалыптастыру маңызды орын алады.

Осыған байланысты жоғары оқу орындары үшін келесі практикалық ұсыныстарды ұсынуға болады:

- білім беру бағдарламаларына цифрлық арт-технологияларға бағытталған пәндер мен модульдерді енгізу;
- оқытушылардың цифрлық құзыреттілігін арттыру және оларды заманауи технологияларды қолдануға бейімдеу;
- студенттердің шығармашылық жобаларын қолдауға арналған цифрлық платформалар мен ресурстарды дамыту;
- пәнаралық жобалар арқылы цифрлық өнер мен басқа салалардың интеграциясын күшейту.

Қорытындылай келе, цифрлық арт-технологиялар жоғары білім беру жүйесінде студенттердің шығармашылық құзыреттілігін қалыптастырудың маңызды факторы болып табылады. Оларды жүйелі және ғылыми негізде қолдану болашақ мамандардың кәсіби бәсекеге қабілеттілігін арттырып, олардың заманауи еңбек нарығы талаптарына сәйкес дамуына мүмкіндік береді.

Пайдаланылған әдебиеттер:

1. Альмухамбетов, Б.А. (2016). Формирование профессиональной компетенции будущего педагога как условие развития его конкурентоспособности. II Международный научно –

практический семинар «Профессиональные компетенции современного руководителя как фактор развития образовательной сферы». Минск.

2. Кожагулов, А.Т., Алимбекова, А.А., Жумашева, Т.С., Булшекбаева, А.И. (2024). Арт-технология арқылы болашақ мектепке дейінгі ұйым педагогтерінің кәсіби құзыреттілігін дамытудың әлеуеті. Абылай хан атындағы қазақ халықаралық қатынастар және әлем тілдері университеті хабаршысы. Педагогика ғылымдарының сериясы. – Том 74, №3, 2024 – Б.266-287. https://doi.org/10.48371/PEDS.2024.74.3.0

3. Альмухамбетов, Б.А., Кожагулов, А.Т. (2019). Болашақ педагог мамандардың кәсіби құзыреттілігін қалыптастырудың мүмкіндіктері. Тараз мемлекеттік педагогикалық университеті «Жас ғалым-2019» атты VII Халықаралық ғылыми-практикалық конференциясы. 147-152 бб.

4. Kozhagulov, A., Kozhagulov, T., Dzhanaev, M., Adamkulov, N., B. Bekenova (2024). Art technology as a means of preparing competent teachers for pre-school activities. Education 3-13. International Journal of Primary, Elementary and Early Years Education. https://doi.org/10.1080/03004279.2024.2331578

5. Cojocariu, V.-M., & Boghian, I. (2024). A literature review on digital creativity in higher education—Toward a conceptual model. Education Sciences, 14(11), 1189. https://doi.org/10.3390/educsci14111189

6. González-Zamar, M.-D., & Abad-Segura, E. (2021). Digital design in artistic education: An overview of research in the university setting. Education Sciences, 11(4), 144. https://doi.org/10.3390/educsci11040144

7. Кожагулов, А.Т. (2020). Заманауи білім беру кеңістігіндегі арт-технологиялардың рөлі мен маңыздылығы. Абай атындағы ҚазҰПУ Хабаршысы. Педагогика ғылымдары сериясы. – №4 (68), 2020. – Б.126-129. https://doi.org/10.51889/2020-4.1728-5496.20

8. Samper-Márquez, J.J., & Oropesa-Ruiz, N. F. (2025). *Digital creativity: Definition, approaches and current trends.* Education Sciences, 15(2). https://doi.org/10.3390/educsci15020202

9. Liu, Y., Wang, L., & Chen, X. (2022). Improving student creativity through digital technology products: A literature review. Thinking Skills and Creativity, 44, 101032. https://doi.org/10.1016/j.tsc.2022.101032

10. Aguilar, D., & Pifarré, M. (2019). Promoting social creativity in education with digital technology. Frontiers in Psychology, 10, 1586. https://doi.org/10.3389/fpsyg.2019.01586

11. Lee, M. R., & Chen, T. T. (2015). Digital creativity: Research themes and framework. Computers in Human Behavior, 42, 12–24. https://doi.org/10.1016/j.chb.2014.10.008

12. Guillén-Gámez, F. D., Mayorga-Fernández, M. J., & Contreras-Rosado, J. A. (2023). Digital competence and teacher training: Effects on creativity and innovation. Journal of Computers in Education, 10(2), 345–362. https://doi.org/10.1007/s40692-022-00237-5

13. Van Rensburg, C. J., et al. (2021). Developing digital creativity through authentic assessment. Assessment & Evaluation in Higher Education, 46 (7), 1102–1116. https://doi.org/10.1080/02602938.2020.1853851

14. Nieminen, J. H., et al. (2023). Designing the digital in authentic assessment: Enhancing creativity in higher education. Assessment & Evaluation in Higher Education. https://doi.org/10.1080/02602938.2023.2178483

15. Li, J. (2023). Digitalization of art education in the era of big data technology. Applied Mathematics and Nonlinear Sciences, 8(1), 1021–1030. https://doi.org/10.2478/amns.2023.2.0056

16. Henricksen, D., Mishra, P., & Fisser, P. (2016). Infusing creativity and technology in 21st century education: A systemic view. Educational Technology & Society, 19(3), 27–37. https://doi.org/10.2307/jeductechsoci.19.3.27

17. Romero, M., Usart, M., & Ott, M. (2015). Can serious games contribute to developing creativity in higher education? Computers & Education, 82, 55–63. https://doi.org/10.1016/j.compedu.2014.10.009

18. Craft, A. (2005). Creativity in schools: Tensions and dilemmas. Routledge. https://doi.org/10.4324/9780203357965

УДК 37.013:7

ФОРМИРОВАНИЕ ЦЕННОСТНО-СМЫСЛОВОЙ КОМПЕТЕНТНОСТИ БУДУЩИХ ПЕДАГОГОВ СРЕДСТВАМИ НАЦИОНАЛЬНОГО ИСКУССТВА В УСЛОВИЯХ ЦИФРОВОЙ ТРАНСФОРМАЦИИ ОБРАЗОВАНИЯ

Курбанова Бахтихон Кучкарбаевна
baxtixon78@gmail.com
доктор педагогических наук, профессор, начальник отдела магистратуры Ферганского государственного университета, Фергана, Республика Узбекистан

Аннотация

В статье обосновывается педагогический потенциал национального искусства как ресурса формирования ценностно-смысловой компетентности будущих педагогов в условиях цифровой трансформации образования. Актуальность исследования обусловлена необходимостью усиления аксиологической направленности профессиональной подготовки педагогических кадров, а также современным запросом на содержательное включение культурного наследия в образовательный процесс. Цель статьи состоит в разработке структурно-функциональной модели формирования ценностно-смысловой компетентности будущих педагогов средствами национального искусства. В работе использованы методы теоретического анализа, сравнительного сопоставления международных рамочных документов и современных научных исследований, педагогического моделирования и содержательной интерпретации. В результате определены компоненты исследуемой компетентности, выявлены принципы её формирования, предложены этапы и педагогические условия интеграции национального искусства в подготовку будущих педагогов. Сделан вывод о том, что обращение к национальному искусству обеспечивает не только сохранение культурной памяти, но и развитие профессиональной рефлексии, межкультурной чувствительности, коммуникативной ответственности и готовности учителя к гуманистически ориентированной педагогической практике.

Ключевые слова: национальное искусство, национальные ценности, будущий педагог, ценностно-смысловая компетентность, культурное наследие, цифровая трансформация образования, педагогическая подготовка.

Annotation

The article substantiates the pedagogical potential of national art as a resource for developing the value-semantic competence of future teachers in the context of the digital transformation of education. The study is relevant due to the need to strengthen the axiological orientation of teacher education and to meaningfully integrate cultural heritage into educational practice. The purpose of the article is to design a structural and functional model for developing the value-semantic competence of future teachers through national art. The study employs theoretical analysis, comparative review of international framework documents and recent scholarly research, pedagogical modeling and interpretive analysis. As a result, the components of the target competence, the principles of its development, and the stages and pedagogical conditions for integrating national art into teacher education are identified. It is concluded that national art functions not only as a means of preserving cultural memory, but also as a driver of professional reflection, intercultural sensitivity, communicative responsibility and readiness for humanistically oriented teaching practice.

Keywords: national art, national values, future teacher, value-semantic competence, cultural heritage, digital transformation of education, teacher education.

Введение. Современная образовательная политика всё более отчётливо рассматривает культуру и искусство не как факультативное дополнение к учебному содержанию, а как

значимый фактор формирования личности, социальной солидарности и устойчивого развития. В принятой ЮНЕСКО рамочной основе по культуре и художественному образованию подчёркивается необходимость включения культуры и искусства в стратегии, учебные программы, подготовку педагогов и их профессиональное развитие; одновременно акцентируется значимость локальных знаний, цифровых технологий, партнёрств с культурными институциями и участия носителей живого наследия в образовательном процессе [1]. В этом контексте обращение к национальному искусству приобретает особую педагогическую ценность, поскольку именно оно связывает обучение с исторической памятью, языком символов, коллективным опытом и нравственными основаниями сообщества.

Не менее важно и то, что в современных гуманитарных исследованиях живое культурное наследие рассматривается как источник чувства идентичности и преемственности. ЮНЕСКО подчёркивает, что живое наследие способствует социальной сплочённости, уважению к культурному разнообразию и человеческому творчеству, а его передача через формальное и неформальное образование выступает важной мерой сохранения наследия [2]. Специальная программа ЮНЕСКО по интеграции нематериального культурного наследия в образование связывает эту работу с задачами качественного образования и, в частности, с целями устойчивого развития, включая развитие уважения к культурному разнообразию и глобальной гражданственности [3]. Следовательно, национальное искусство способно выполнять в педагогической подготовке не только иллюстративную, но и мировоззренческую, ценностно-ориентирующую функцию.

Анализ актуальных исследований показывает, что система подготовки педагогов пока не в полной мере использует возможности искусства как средства целостного профессионального становления. Так, международный анализ художественного образования в подготовке будущих педагогов дошкольного профиля выявил недостаточную удовлетворённость существующей подготовкой и обозначил приоритеты её обновления: усиление связи с культурной средой, расширение спектра художественных дисциплин, междисциплинарность и переосмысление роли искусства в структуре профессиональной подготовки [4]. Исследование, посвящённое реализации «signature pedagogies» художественного образования в онлайн-среде подготовки учителей начальной школы, показывает, что практико-ориентированная и творческая природа искусства может быть сохранена и в цифровом формате, если педагогический дизайн строится на аутентичном художественном опыте, рефлексии, взаимодействии и продуктивной деятельности [5]. В работах, анализирующих интеграцию искусства в школьную практику, также отмечается его влияние на учебную вовлечённость, межпрофессиональное сотрудничество, развитие творческого мышления и использование ИКТ как среды смыслопорождающей активности [6]. Кроме того, искусство выступает эффективным медиатором культурно отзывчивой и социально справедливой педагогики, поскольку побуждает учителя к переосмыслению собственной культурной позиции и к более ответственному проектированию образовательных ситуаций [7].

Изложенные положения позволяют констатировать наличие противоречия между высоким воспитательным и культуросозидающим потенциалом национального искусства и недостаточной разработанностью педагогических механизмов его системного использования в подготовке будущих педагогов. Именно это противоречие определяет научную задачу настоящей статьи.

Цель статьи — разработать структурно-функциональную модель формирования ценностно-смысловой компетентности будущих педагогов средствами национального искусства в условиях цифровой трансформации образования.

Материалы и методы. Методологическую основу исследования составили аксиологический, культурологический, компетентностный и деятельностный подходы. В качестве методов использованы анализ и синтез научной литературы, сравнительное изучение международных рамочных документов и современных исследований, контент-анализ практик интеграции искусства в образование, а также педагогическое моделирование. Логика

исследования строилась по линии «культурное наследие — личностное осмысление — педагогическое действие — профессиональная рефлексия». Такой ход позволил перейти от общего понимания национального искусства как культурного феномена к его рассмотрению как системного средства профессионального и ценностного становления будущего педагога.

Результаты и обсуждение. В рамках исследования ценностно-смысловая компетентность будущего педагога понимается как интегративное качество личности, выражающееся в способности осознавать и интерпретировать национально-культурные смыслы, соотносить их с гуманистическими целями образования, преобразовывать их в педагогически целесообразные формы деятельности и рефлексивно оценивать результаты собственной профессиональной практики. Такое понимание позволяет избежать узкого трактования национального искусства как объекта эстетического созерцания и рассматривать его как средство формирования профессиональной позиции учителя.

Структура данной компетентности включает четыре взаимосвязанных компонента. Первый компонент — мотивационно-ценностный. Он отражает личностное принятие национальных и общечеловеческих ценностей, интерес к культурному наследию, внутреннюю готовность воспринимать искусство как основание воспитательной работы. Второй компонент — когнитивно-интерпретационный. Он связан со знанием видов национального искусства, пониманием их символики, историко-культурного контекста, семантики образов, а также с умением интерпретировать художественные тексты, визуальные и музыкальные произведения в педагогическом аспекте. Третий компонент — деятельностно-проектировочный. Он предполагает умение превращать культурный материал в содержание урока, воспитательного мероприятия, учебного проекта, цифровой выставки, музейного маршрута, творческой лаборатории или междисциплинарного задания. Четвёртый компонент — рефлексивно-коммуникативный. Он проявляется в способности вести ценностный диалог, учитывать различие культурных опытов обучающихся, организовывать обсуждение, сотворчество и самоанализ.

Предлагаемая модель формирования ценностно-смысловой компетентности базируется на пяти принципах. Первый принцип — культурной аутентичности, предполагающий опору на реальные образцы национального искусства, локальные художественные традиции, живые практики ремесла, музыки, изобразительного и декоративно-прикладного искусства. Второй принцип — диалога поколений, обеспечивающий встречу академического обучения с опытом носителей культуры, мастеров, художников, музыкантов, работников музеев и творческих объединений. Третий принцип — междисциплинарной интеграции, позволяющий включать искусство в преподавание педагогики, методики обучения, истории, языка, литературы, цифровой педагогики и проектной деятельности. Четвёртый принцип — деятельностной интерпретации, при котором студент не только изучает художественный материал, но и преобразует его в собственный педагогический продукт. Пятый принцип — цифровой медиации, ориентирующий на использование виртуальных экскурсий, цифровых коллекций, мультимедийных сторителлингов, электронных портфолио и интерактивных карт культурного наследия.

Содержательно модель реализуется в три этапа. На ориентировочно-смысловом этапе формируется личностное отношение к национальному искусству как к носителю ценностей. Здесь целесообразны анализ художественных произведений, сравнительные беседы, проблемные вопросы, дискуссии о культурной памяти, просмотр и обсуждение цифровых коллекций музеев и архивов, составление смысловых карт образов и символов. На проектно-деятельностном этапе студенты конструируют собственные образовательные продукты: сценарии уроков, внеклассные мероприятия, мини-курсы, подкасты, видеолекции, виртуальные выставки, QR-маршруты по объектам культурного наследия, цифровые альбомы и методические кейсы. На рефлексивно-интегративном этапе происходит оценка не только конечного продукта, но и тех изменений, которые произошли в ценностной позиции студента, его коммуникативном поведении, готовности к культурно чувствительной педагогике и умению строить воспитательный диалог.

Особую значимость в современных условиях приобретает цифровое измерение работы с национальным искусством. Цифровая трансформация образования нередко понимается упрощённо — как перевод материалов в электронный формат. Между тем в контексте подготовки будущих педагогов речь должна идти о более глубоком изменении способов взаимодействия с культурным содержанием. Цифровые платформы позволяют расширить доступ к музейным фондам, архивам, фольклорным записям, образцам орнамента, ремесленным техникам и художественным комментариям. Однако педагогический эффект возникает лишь тогда, когда цифровой ресурс включён в смысловую деятельность студента: сопоставление, интерпретацию, отбор, проектирование, аргументацию и презентацию. Поэтому цифровая среда должна рассматриваться не как внешняя оболочка, а как пространство активной культурно-педагогической работы.

Практическая реализация модели требует соблюдения ряда педагогических условий. Во-первых, необходима интеграция национального искусства в обязательные и элективные дисциплины педагогической подготовки, а не его вынесение исключительно во внеучебную сферу. Во-вторых, требуется организация устойчивого партнёрства между вузом и культурными институциями: музеями, галереями, театрами, ремесленными центрами, творческими союзами, этнокультурными объединениями. В-третьих, значима проектная организация обучения, при которой студент выступает не пассивным потребителем информации, а разработчиком педагогического продукта. В-четвёртых, необходима рефлексивная поддержка, включающая самоотчёты, экспертную оценку, взаимную обратную связь, обсуждение этических и культурных рисков педагогической интерпретации искусства. Наконец, в-пятых, требуется создание цифровой инфраструктуры: банков визуальных и аудиоматериалов, электронных коллекций, шаблонов для педагогических проектов и критериев оценки культурно ориентированных образовательных продуктов.

Предлагаемая модель имеет ряд педагогических преимуществ. Она усиливает гуманитарное ядро профессиональной подготовки, соединяет личностное и профессиональное развитие будущего учителя, делает национальные ценности не декларативным лозунгом, а предметом осмысленного переживания и педагогического действия. Кроме того, она способствует развитию навыков интерпретации, проектирования, коммуникации, цифровой грамотности и межкультурной эмпатии. Важно и то, что национальное искусство в данной модели не замыкает студента в локальности, а, напротив, позволяет выстраивать продуктивный диалог между национальным и общечеловеческим, традицией и современностью, наследием и инновацией.

Вместе с тем следует учитывать и возможные риски. Первый риск связан с декоративным, поверхностным использованием художественного материала, когда национальное искусство сводится к внешним атрибутам без раскрытия его ценностно-смысловой глубины. Второй риск проявляется в фрагментарности, когда обращение к искусству не включено в целостную логику подготовки педагога. Третий риск касается цифровой среды: при отсутствии методической рефлексии она может стимулировать лишь быстрый просмотр контента, но не его глубокую интерпретацию. Следовательно, результативность модели напрямую зависит от научно обоснованного педагогического сопровождения.

Заключение. Проведённый анализ показал, что национальное искусство обладает значительным потенциалом для формирования ценностно-смысловой компетентности будущих педагогов. В условиях цифровой трансформации образования этот потенциал не уменьшается, а, напротив, расширяется за счёт новых форм доступа к культурному наследию, новых способов его интерпретации и проектирования педагогических практик. Научная новизна статьи заключается в уточнении содержания ценностно-смысловой компетентности будущего педагога в контексте национального искусства и в разработке структурно-функциональной модели её формирования, включающей компоненты, принципы, этапы и педагогические условия. Практическая значимость предложенного подхода состоит в возможности его использования при проектировании учебных дисциплин, воспитательных модулей, цифровых образовательных ресурсов и программ педагогической практики.

Перспективой дальнейших исследований является эмпирическая проверка эффективности предложенной модели в системе высшего педагогического образования.

Список использованных источников

1. UNESCO Framework for Culture and Arts Education. Paris: UNESCO, 2024.

2. Living Heritage and Education. Paris: UNESCO, 2019.

3. Safeguarding Intangible Cultural Heritage in Education. UNESCO Intangible Cultural Heritage Programme. URL: https://ich.unesco.org/en/education (дата обращения: 19.04.2026).

4. Oliver-Barcelo M., Ferrer-Ribot M., Jové G. Arts education in early childhood teacher training: An international analysis // Teaching and Teacher Education. 2024. Vol. 148. Art. 104703. DOI: 10.1016/j.tate.2024.104703.

5. Dinham J. Enacting the signature pedagogies of arts education in the online learning environment for primary teacher education // Asia-Pacific Journal of Teacher Education. 2024. Vol. 52. No. 4. P. 400–416. DOI: 10.1080/1359866X.2024.2378796.

6. Escala N., Herrera-Pavo M. A., Guitert M., Romeu T. Educational experiences integrating the arts into teaching practice in primary education in Ecuador // Thinking Skills and Creativity. 2024. Vol. 54. Art. 101671. DOI: 10.1016/j.tsc.2024.101671.

7. Cameron T., Ambrose Brown V., Katz-Buonincontro J. et al. “Mirrors and windows”: a case study of educators’ culturally responsive teaching aspirations and syllabi transformation in the arts // Teaching and Teacher Education. 2024. Vol. 148. Art. 104714. DOI: 10.1016/j.tate.2024.104714.

UDC 378.147:811.111:004.946

METHODOLOGY FOR DEVELOPING A STRATEGIC SYSTEM FOR TEACHING ENGLISH TO STUDENTS THROUGH VIRTUAL REALITY IN THE CONTEXT OF NATIONAL VALUES AND CULTURAL HERITAGE

Alimova Maftuna Ravshanbek qizi
dilbarjonova@gmail.com
PhD in Philology, Associate Professor, Andijan State Institute of Foreign Languages, Uzbekistan
Address: Andijan Region, Andijan city, Dukchi Eshon 24/10; Tel.: +998 88 188 00 60

Abstract

The article substantiates a methodology for developing a strategic system for teaching English to university students through virtual reality (VR). The relevance of the study is determined by the need to combine digital transformation with the humanistic mission of higher education: the development of foreign-language communicative competence, academic autonomy, intercultural awareness, and the ability to present national cultural heritage in English. The methodological basis of the research includes communicative, task-based, competence-based, intercultural, and environment-oriented approaches. The proposed system is presented as an integrated model consisting of target, content, technological, communicative, motivational, and reflective-assessment components. A four-stage implementation algorithm is described: pre-immersion preparation, immersive communicative action, project-based cultural production, and reflective assessment. The scientific novelty lies in linking VR affordances (presence, agency, multimodal contextualization) with a value-oriented scenario bank where students perform guided tours, museum dialogues, professional simulations, and presentations of national art and traditions. The practical significance of the article is the formulation of pedagogical conditions, assessment indicators, and methodological recommendations for sustainable VR integration in English language instruction.

Keywords: virtual reality, English language teaching, strategic learning system, university students, intercultural communication, national values, cultural heritage, VR scenarios.

The modernization of higher education requires not only the introduction of new technological tools but also a revision of the methodological logic by which learning environments are designed. In English language education, the central challenge is to transform the classroom from a place of mainly reproductive language practice into a space for meaningful action, interaction, reflection, and cultural self-expression. Students are expected to master vocabulary and grammar, but they must also be able to negotiate meanings, cooperate in academic and professional situations, and represent their own culture in the global communicative space. In this context, virtual reality becomes methodologically significant because it allows teachers to model situations that cannot always be created in a traditional classroom: a virtual museum, an airport, an international conference, a historical monument, an art workshop, or a professional meeting.

Research on immersive technologies shows that the pedagogical value of VR is associated with presence, agency, contextualized action, and multimodal perception [4; 5; 6]. At the same time, studies in language education emphasize that VR should not be used only for entertainment or visualization. Its effectiveness depends on task design, learner preparation, repeated practice, language support, and reflection [7; 8; 9]. Therefore, the problem addressed in this article is the need to develop a strategic system for teaching English through VR rather than a collection of isolated digital activities.

The purpose of the article is to scientifically substantiate and describe a methodology for developing a VR-based strategic system for teaching English to students. The object of the study is the process of English language instruction in higher education, and the subject is the methodological design of a VR environment aimed at developing foreign-language communicative competence and intercultural-value orientation. The research methods are theoretical analysis of pedagogical and

linguistic literature, synthesis of VR affordances, methodological modeling, scenario design, and generalization of teaching conditions. The novelty of the proposed approach lies in the integration of language learning, VR immersion, strategic learning behavior, and national-cultural content into one didactic structure.

The scientific foundation of the proposed methodology is formed by several complementary approaches. The communicative approach defines language as a tool for solving real tasks and constructing social meanings. The task-based approach considers learning as a sequence of purposeful actions in which students use language to achieve a communicative result [3]. The competence-based approach connects the learning outcome with an integrated ability to understand, speak, interact, mediate, reflect, and transfer knowledge to new situations. The intercultural approach emphasizes that learning a foreign language also means learning to interpret cultural differences, explain local traditions, and participate respectfully in dialogue [2]. The CEFR Companion Volume also broadens language education through mediation, online interaction, and plurilingual or pluricultural competence [1].

Virtual reality strengthens these approaches because it creates an environment in which a student is not only a recipient of information but an embodied participant in communication. In a VR scenario, a learner can walk through a virtual exhibition, ask questions, describe artifacts, compare cultural symbols, or present a route for foreign visitors. Such activity involves perception, movement, speech planning, emotional engagement, and decision-making. According to the Cognitive Affective Model of Immersive Learning (CAMIL), presence and agency are key affordances of immersive learning; they influence motivation, self-efficacy, cognitive load, and self-regulation [6]. For language teaching, these factors are especially important because speaking in a foreign language often requires confidence, situational readiness, and the ability to respond spontaneously.

However, scientific literature also warns that VR by itself does not guarantee learning. If the virtual environment is overloaded with visual details, lacks a clear language task, or is not followed by reflection, students may remember the visual experience rather than the linguistic content. Therefore, methodological design must balance immersion with didactic clarity. The teacher should define the learning objective, select language input, prepare interaction models, regulate the duration of immersion, and organize post-task analysis. In this sense, VR is not a replacement for the teacher but an extension of the pedagogical environment controlled by the teacher's methodological decisions.

A strategic system for teaching English through VR may be understood as a stable and goal-oriented set of interconnected components that ensure the planned development of students' communicative, intercultural, digital, and reflective skills. The system differs from occasional use of VR because it is based on continuity: every virtual activity is connected with previous language preparation, current communicative objectives, and subsequent assessment. The strategic character of the system is expressed through goal setting, content selection, scenario sequencing, monitoring of progress, and the gradual transfer of responsibility from teacher to student.

The target component is focused on the development of English language competence for academic, professional, and cultural communication. The content component includes language material, themes, texts, cultural artifacts, speech functions, and project tasks. The technological component includes VR devices, 360-degree videos, interactive platforms, avatars, digital safety rules, and accessibility options. The communicative component determines forms of interaction: individual rehearsal, pair dialogue, group discussion, role play, public presentation, and network collaboration. The motivational component creates emotional involvement through presence, challenge, personal relevance, and cultural identification. Finally, the reflective-assessment component measures not only linguistic accuracy but also strategic behavior, cooperation, intercultural interpretation, and the ability to improve performance after feedback.

Table 1 - Methodological matrix of the VR-based strategic system

Component	Didactic function	VR-based realization	Expected result
Target	Defines communicative and	Virtual tasks are linked to CEFR-related speaking,	Students communicate for a clear purpose and

Component	Didactic function	VR-based realization	Expected result
	value-oriented outcomes	mediation, and interaction goals	present cultural meanings in English
Content	Selects language, themes, and cultural material	Museum tours, art objects, national dress, ornament, crafts, conference simulations	Vocabulary and discourse are learned in meaningful cultural contexts
Technological	Organizes the immersive environment safely	Headsets, 360-degree video, avatars, screen alternatives, time limits, accessibility rules	Presence is used without cognitive overload or exclusion
Communicative	Creates interaction and cooperation	Role play, guided tours, peer questions, problem solving, project defense	Fluency, interactional competence, and confidence develop
Reflective-assessment	Measures progress and supports self-regulation	Rubrics, peer feedback, speech analysis, project reflection, repeated performance	Students improve accuracy, autonomy, and intercultural interpretation

The methodology is implemented through four stages. The first stage is pre-immersion preparation. At this stage, the teacher identifies the communicative purpose of the scenario, introduces target vocabulary and grammar, gives cultural background, and explains the rules of safe VR use. For example, before a virtual tour of a national museum, students study the vocabulary of art description, historical periods, materials, ornaments, and evaluation adjectives. They also prepare speech patterns for guiding visitors: welcoming, explaining, comparing, answering questions, and summarizing.

The second stage is immersive communicative action. Students enter the VR environment and complete a task that requires English-language interaction. The task should not be reduced to observation; it must require speech production or meaningful comprehension. Learners may act as guides in a virtual exhibition, interview a craftsman, solve a problem at an international event, participate in a simulated academic discussion, or describe a traditional costume to a foreign audience. The teacher may observe, record key language difficulties, and provide limited support without interrupting the communicative flow. This stage develops fluency, situational vocabulary, listening comprehension, and pragmatic appropriateness.

The third stage is project-based cultural production. Students transform the experience into an educational product: a short guided-tour script, a digital poster, a video commentary, a bilingual glossary, a presentation about national art, or a mini-research project. This stage is especially important for increasing the scientific and practical value of VR learning because it connects immersion with critical thinking and cultural interpretation. Students do not simply visit a virtual space; they create meaning, select facts, organize discourse, and present cultural heritage in English.

The fourth stage is reflective assessment. Students analyze what language strategies they used, what difficulties appeared, how they managed anxiety, and how accurately they communicated cultural meanings. The teacher organizes peer feedback and evaluates performance according to clear criteria: language accuracy, fluency, task achievement, interaction, cultural content, digital behavior, and reflection. This stage prevents the technology from becoming an isolated experience and turns it into a source of measurable learning progress.

The symposium theme related to national art and modern transformation of education makes it important to design VR scenarios that connect English learning with cultural heritage. A value-oriented VR scenario can include virtual visits to museums, craft workshops, historical monuments, theatres, architectural sites, and exhibitions of national costume or ornament. In each case, English is

used not as an abstract subject but as a means of cultural mediation. Students learn to explain the meaning of symbols, compare traditions, discuss preservation of heritage, and present local culture to an international audience.

For instance, in the scenario "National Art Gallery Guide", students work in groups. One student acts as a guide, another as a foreign visitor, and the third as a curator. The guide describes a painting or craft object; the visitor asks questions about its history, materials, and symbolism; the curator adds historical or artistic information. The scenario trains descriptive language, question forms, evaluative vocabulary, and intercultural politeness. In the scenario "Art & Design: New Trends", students present a modern design project inspired by traditional ornaments. They explain how traditional patterns can be transformed into contemporary clothing, interior design, or digital media. Such tasks help learners understand that cultural heritage is not static; it can be creatively interpreted in modern educational and professional contexts.

Another scenario may be "International Student Conference", where participants present a short report about the role of national art in education. The VR environment simulates a conference hall, and students practice public speaking, asking questions, and responding to comments. This format is valuable for reducing fear of public speaking in a foreign language because VR provides a realistic yet psychologically safer space for rehearsal. Empirical studies in VR-assisted language learning indicate that immersive practice can support motivation and contextual vocabulary learning when it is methodologically organized [8; 9; 10].

For the proposed methodology to be effective, several pedagogical conditions must be observed. First, VR tasks must be aligned with learning outcomes. If the goal is speaking fluency, the scenario should require spontaneous interaction; if the goal is vocabulary, it should provide repeated contextual exposure; if the goal is intercultural competence, it should include interpretation of cultural meanings and comparison of perspectives. Second, the duration of immersion should be dosed. Long sessions may increase fatigue or cognitive overload, while short sessions without preparation may be superficial. In practice, a balanced lesson may include 10-15 minutes of preparation, 10-20 minutes of immersion, and 15-20 minutes of reflection and language correction.

Third, the teacher must provide scaffolding. This includes vocabulary cards, functional phrases, role instructions, guiding questions, rubrics, and post-task feedback. Fourth, the system should be inclusive. Not all students are equally comfortable with VR devices, and some may experience motion sickness or anxiety. Therefore, alternative forms such as 360-degree video on a screen, pair observation, or non-immersive desktop mode should be available. Fifth, ethical and cultural accuracy must be maintained. Cultural objects and national values should not be simplified into stereotypes. Students should be encouraged to present heritage respectfully, historically, and analytically.

Assessment in the strategic system must be multidimensional. Traditional grammar tests are not sufficient to evaluate VR-based communication. A more appropriate rubric includes seven indicators: task achievement, lexical range, grammatical accuracy, pronunciation and fluency, interactional behavior, intercultural interpretation, and reflection. Each indicator can be assessed at three levels: reproductive, functional, and strategic. At the reproductive level, the student uses prepared phrases and follows the task with support. At the functional level, the student communicates independently and achieves the goal. At the strategic level, the student adapts speech to the situation, explains cultural meanings, responds to unexpected questions, and evaluates personal progress.

The proposed model increases the methodological value of English language education because it unites technological innovation with humanitarian content. A common weakness of digitalization is the risk of focusing on devices rather than educational meaning. The VR-based strategic system avoids this risk by connecting every technological decision with language objectives and value-oriented tasks. It also supports the transition from passive learning to active performance. Students do not merely read about communication; they perform communication in an environment that requires attention, choice, and responsibility.

The uniqueness of the proposed methodology is expressed in three aspects. First, VR is interpreted as a strategic environment for language, culture, and reflection, not as a visual addition to the lesson. Second, national-cultural content becomes a source of authentic communicative tasks: students learn

English while presenting art, heritage, traditions, and modern transformations of culture. Third, the assessment system includes both linguistic and value-oriented indicators, which makes it possible to evaluate the quality of intercultural mediation. This is particularly important for future teachers, translators, tourism specialists, designers, and students of humanities, because they often need to represent their national culture in international contexts.

At the same time, several limitations must be considered. The implementation of VR requires equipment, teacher training, technical support, and carefully selected content. There is also a need for empirical verification of learning outcomes in different student groups. Future research may compare VR-based scenarios with traditional role plays, analyze the dynamics of foreign language anxiety, and develop banks of culturally accurate VR resources for different proficiency levels.

The methodology for developing a strategic system for teaching English to students through virtual reality is a scientifically grounded model that integrates communicative language teaching, task-based learning, immersive technologies, intercultural education, and reflection. Its effectiveness depends not on the novelty of VR but on the quality of pedagogical design. The system should include clear goals, culturally meaningful content, staged implementation, language scaffolding, inclusive technological conditions, and multidimensional assessment.

The inclusion of national art and cultural heritage in VR scenarios gives English language learning additional educational significance. Students learn to communicate in a foreign language while also developing cultural identity, respect for heritage, and readiness for international dialogue. Thus, VR can become a tool for the modern transformation of education when it is used to connect innovation with values, digital experience with human meaning, and English language competence with the ability to represent national culture in the global academic and professional space.

References

1. Council of Europe. Common European Framework of Reference for Languages: Learning, Teaching, Assessment - Companion Volume. Strasbourg: Council of Europe Publishing, 2020.

2. Byram M. Teaching and Assessing Intercultural Communicative Competence. Clevedon: Multilingual Matters, 1997.

3. Ellis R. Task-Based Language Learning and Teaching. Oxford: Oxford University Press, 2003.

4. Milgram P., Kishino F. A Taxonomy of Mixed Reality Visual Displays // IEICE Transactions on Information and Systems. 1994. Vol. E77-D, No. 12. P. 1321-1329.

5. Radianti J., Majchrzak T.A., Fromm J., Wohlgenannt I. A systematic review of immersive virtual reality applications for higher education: Design elements, lessons learned, and research agenda // Computers & Education. 2020. Vol. 147. Article 103778. DOI: 10.1016/j.compedu.2019.103778.

6. Makransky G., Petersen G.B. The Cognitive Affective Model of Immersive Learning (CAMIL): a theoretical research-based model of learning in immersive virtual reality // Educational Psychology Review. 2021. Vol. 33. P. 937-958. DOI: 10.1007/s10648-020-09586-2.

7. Lin T.J., Lan Y.J. Language Learning in Virtual Reality Environments: Past, Present, and Future // Educational Technology & Society. 2015. Vol. 18, No. 4. P. 486-497.

8. Parmaxi A. Virtual reality in language learning: a systematic review and implications for research and practice // Interactive Learning Environments. 2023. Vol. 31, No. 1. P. 172-184. DOI: 10.1080/10494820.2020.1765392.

9. Dhimolea T.K., Kaplan-Rakowski R., Lin L. A systematic review of research on high-immersion virtual reality for language learning // TechTrends. 2022. Vol. 66, No. 5. P. 810-824. DOI: 10.1007/s11528-022-00717-w.

10. Tai T.Y., Chen H.H.J., Todd G. The impact of a virtual reality app on adolescent EFL learners' vocabulary learning // Computer Assisted Language Learning. 2022. Vol. 35, No. 4. P. 892-917. DOI: 10.1080/09588221.2020.1752735.

УДК 37.015.31:7.01

НЕЙРОЭСТЕТИКА КАК ИНСТРУМЕНТ РАЗВИТИЯ ХУДОЖЕСТВЕННОГО МЫШЛЕНИЯ В ОБРАЗОВАТЕЛЬНОЙ ПРАКТИКЕ

Шаленова Манара Мейрамовна
mashulya_22@mail.ru
магистр искусств, преподаватель кафедры художественного образования, КазНПУ имени Абая, Алматы, Казахстан
Абилхай Асель Жанаскызы
aabilkhay@gmail.com
преподаватель специальных дисциплин Алматинского колледжа декоративно-прикладного искусства имени Орала Тансыкбаева, Алматы, Казахстан

Аннотация

В статье рассматривается потенциал нейроэстетики как междисциплинарного направления, объединяющего достижения нейронауки, психологии и искусствоведения, в контексте развития художественного мышления обучающихся. Актуальность исследования обусловлена необходимостью поиска инновационных подходов к художественному образованию, ориентированных на когнитивные и перцептивные особенности восприятия искусства. Целью работы является обоснование возможностей применения нейроэстетического подхода в образовательной практике как эффективного инструмента формирования художественного мышления.

Сделан вывод о том, что нейроэстетический подход обладает значительным потенциалом для модернизации художественного образования и повышения его эффективности.

Ключевые слова: нейроэстетика, художественное мышление, художественное образование, когнитивные процессы, восприятие искусства, креативность, образовательные технологии.

Annotation

The article examines the potential of neuroaesthetics as an interdisciplinary field that integrates advances in neuroscience, psychology, and art studies in the context of developing students' artistic thinking. The relevance of the study is обусловлена the need to identify innovative approaches to art education that are oriented toward the cognitive and perceptual features of art perception. The aim of the paper is to substantiate the possibilities of applying a neuroaesthetic approach in educational practice as an effective tool for fostering artistic thinking.

It is concluded that the neuroaesthetic approach has significant potential for modernizing art education and enhancing its effectiveness.

Keywords: neuroaesthetics, artistic thinking, art education, cognitive processes, art perception, creativity, educational technologies.

Мир образования меняется с огромной скоростью: внедряются новые технологии, педагогические стратегии и образовательные практики. Одной из фундаментальных научных основ современного образования становится комплекс наук, объединенных под общим названием «нейронауки». Эти дисциплины изучают работу мозга, когнитивные процессы, механизмы восприятия и памяти, что открывает новые возможности для разработки эффективных методов обучения.

Нейронауки позволяют глубже понять, каким образом обучающиеся воспринимают и интерпретируют информацию, а также каким образом формируется художественное мышление. В последнее время на стыке нейронаук, психологии и искусствоведения сформировалась новая область знаний — нейроэстетика, исследующая механизмы восприятия и создания художественных образов.

Безусловно, что использование принципов нейроэстетики в практике художественного образования предоставляет педагогам уникальный инструмент для развития творческих способностей обучающихся, а также для повышения эффективности художественного обучения.

Основателем нейроэстетики по праву считают Семира Зеки (Semir Zeki), который опубликовал ряд работ по данной проблематике. Одной из первых значимых публикаций стала монография «Inner Vision: An Exploration of Art and the Brain» (1999), представляющая собой системное исследование нейробиологических механизмов восприятия искусства [1]. В работе показано, каким образом различные зоны мозга участвуют в обработке визуальных элементов — цвета, формы и движения. Зеки отмечает, что художественные образы активируют сложные нейронные сети, связывающие сенсорное восприятие, эмоциональные реакции и когнитивное осмысление, а искусство рассматривается как своеобразный «экспериментальный инструмент» для изучения принципов функционирования мозга и понимания механизмов эстетического опыта.

Другая значимая работа Семира Зеки «Splendors and Miseries of the Brain: Love, Creativity, and the Quest for Human Happiness» (2008) посвящена анализу нейробиологических основ эмоций, эстетического опыта и творческой деятельности [2]. В исследовании показано, каким образом мозг формирует переживания красоты, любви и удовольствия, и продемонстрировано, что эти феномены опираются на конкретные нейронные механизмы. Работа подчеркивает взаимосвязь когнитивных, эмоциональных и эстетических процессов, что делает нейроэстетику ценным инструментом для понимания творческого мышления и его развития в образовательной практике.

Графически вклад С. Зеки в совершенствование художественного образования представлен в Таблице 1.

Таблица 1

Вклад С. Зеки в совершенствование методики художественного образования [1-2]

Направление	**Суть вклада С. Зеки**	**Применение в художественном образовании**
Нейробиологические механизмы	Работа мозга при восприятии цвета, формы, движения	Планирование визуальных стимулов, развитие визуального мышления
Эмоции и когнитивное осмысление	Связь эмоций с анализом, ассоциациями и воображением	Формирование эмоционального восприятия, развитие интерпретации образов
Эстетический опыт	Искусство как «экспериментальный инструмент»	Задания, активирующие разные зоны мозга, стимуляция самостоятельных открытий
Творческое мышление	Эстетика связана с творческими процессами	Развитие креативности, генерации идей, интеграция эмоционально-когнитивных упражнений

Дальнейшие исследования в области нейроэстетики приобрели практико-ориентированный характер и нашли отражение в ряде зарубежных работ, акцентированных на применении нейронаучных подходов в художественном образовании.

Одна из последних работ в этой области «The Neuroaesthetics of Art and Design Education» (2024) Кэрола Уайлда (Carol Wild), который рассматривает нейроэстетические принципы с позиции обучения искусству и дизайну, основанную на эстетическом и когнитивном опыте учащихся [3]. Вкратце суть его подхода к художественному и дизайн-образованию представлен в Таблице 2. Исследователь отмечает, что многие принципы нейроэстетики

изначально уже присутствуют в практике художественного образования, хотя долгое время они не были осознаны и систематизированы в научной форме. Подходы нейроэстетики, по мнению К. Уайлда предполагает вовлечение всех участников процесса, активное исследование и открытое восприятие, где внимание сосредоточено на том, что пробуждает любопытство, эмоциональный отклик и творческую активность [3, с.12].

Таблица 2

Суть подхода Кэрола Уайлда [3]

Направление	**Суть / Описание**
Связь с художественным образованием	Результаты согласуются с качественными исследованиями; подтверждается важность «изоритма» обучения (практика + внимание + погружение)
Рекомендации для педагогики	Использование перцептивного анализа и постоянную практику для развития внимания, креативности и индивидуальной интерпретации
Эмоциональное и когнитивное вовлечение	Успех требует «удержания открытости» и готовности к неопределенности
Вывод для образования	Нейроэстетика подтверждает важность вовлечения и погружения в процесс.

Другая значимая работа в этой области, статья Мабиризи Кавума Балуку (Mabirizi Kawuma Baluku) «Art and Neuroaesthetics: Understanding the Brain's Response to Art» [4]. Существенным вкладом автора является проработка вопросов применения нейроэстетики в практических областях, таких как терапия, обучение искусству и механизмов понимания человеческого восприятия. Графически суть нейроэстетического подхода, выраженного автором представлена в Таблице 3.

Таблица 3

Суть подхода Мабиризи Кавума Балуку [4]

Сфера применения	**Как используется**	**Примеры**
Арт-терапия	Использование искусства для влияния на эмоциональное состояние и психическое здоровье	Визуальное искусство, музыка или танец помогают снижать стресс, тревожность, улучшают настроение
Художественное образование	Применение знаний о восприятии искусства для разработки учебных программ	Создание учебных курсов, где учитываются эмоциональные и когнитивные реакции студентов на произведения искусства
Когнитивная реабилитация	Восстановление когнитивных функций через стимулирующие художественные практики	Работа с пациентами после травм мозга, инсультов, улучшение внимания, памяти и креативности
Дизайн и маркетинг	Оптимизация визуальных материалов с учётом реакции мозга	Использование визуальных стимулов для повышения вовлеченности и положительной реакции аудитории
Исследовательская практика	Планирование научных экспериментов и анализ данных о восприятии искусства	Использование fMRI, EEG и других методов для изучения нейронных коррелят эстетического опыта

В рассматриваемом аспекте не менее значима работа Хариша Виджайакумара (Harish Vijayakumar) «Neuroaesthetics and the Science of Visual Experience» [5]. Результаты исследования демонстрируют, что эффектный дизайн определяется не только поверхностной визуальной привлекательностью, но и способностью создавать когнитивно-эмоциональные связи с аудиторией. В контексте дизайн-образования это имеет прямое практическое значение: понимание того, как мозг воспринимает визуальные стимулы и реагирует на композицию, цвет, форму и гармонию, позволяет преподавателям разрабатывать учебные программы, которые одновременно развивают художественное мышление, эстетическую компетентность и креативные способности студентов. Применение принципов нейроэстетики в образовательной практике способствует формированию навыков критического анализа визуальных решений, осознанного выбора дизайнерских приемов и проектирования визуальных объектов, которые эффективно вовлекают и удерживают внимание аудитории, а также усиливают эмоциональную и когнитивную вовлеченность учащихся. Графически суть нейроэстетического подхода, выраженного автором представлена в Таблице 4.

Таблица 4

Суть подхода Хариша Виджайакумара [5]

Аспект	Содержание
Идея	Эффектный дизайн формирует когнитивно-эмоциональные связи, а не только визуальную привлекательность
Применение в дизайн-образовании	Развитие художественного мышления, критического анализа, осознанного выбора дизайнерских приемов и проектирования визуальных объектов
Эффект	Усиление эмоциональной и когнитивной вовлечённости студентов, формирование комплексного художественного восприятия

Как представлено, применение нейроэстетических принципов позволяет педагогам проектировать образовательный процесс таким образом, чтобы учащиеся не только осваивали технические навыки и художественные формы, но и глубже понимали когнитивные и эмоциональные основы восприятия искусства, выявляя закономерности, по которым визуальные и аудиовизуальные стимулы вызывают эстетическое удовольствие, эмоциональный отклик и когнитивное осмысление. В образовательной практике это реализуется через системное включение наблюдения, анализа и интерпретации произведений искусства, творческих практических заданий, рефлексивного обсуждения восприятия, а также через использование мультимедийных и интерактивных средств, что способствует индивидуализации обучения, усилению мотивации и развитию способности к критическому и креативному мышлению.

Анализ обозначенных выше и других работ позволил нам выявить ключевые аспекты, определяющие применение нейроэстетики в художественном и дизайн-образовании, включая механизмы восприятия визуальных стимулов мозгом, влияние эмоционально-эстетического опыта на развитие художественного мышления, а также практические подходы к формированию критического и креативного анализа визуальных объектов у учащихся, что графически отображено в Таблице 5.

Таблица 5

Примеры практических кейсов в области нейроэстетического подхода

Контекст	Применение	Результат
Уроки изобразительного искусства	Анализ картин с разной симметрией и цветом	Развитие креативности и композиционного мышления
Цифровой дизайн и мультимедиа	Работа с VR/AR художественными объектами	Осознанный выбор визуальных средств и предвидение реакции аудитории

Средняя школа, уроки эмоционального интеллекта	Создание и обсуждение рисунков	Повышение эмоциональной осознанности и способности к самовыражению
Университетские курсы по истории искусства	Демонстрация произведений разных культур, фиксация реакций	Развитие сравнительного анализа и понимания эстетических принципов

Таким образом, нейроэстетика как инструмент развития художественного мышления в образовательной практике позволяет понять, как мозг воспринимает искусство, стимулирует креативное и художественное мышление, повышает эмоциональную и когнитивную вовлечённость учащихся, способствует индивидуализации обучения и интегрирует научные данные о работе мозга в процесс преподавания, делая обучение более эффективным и ориентированным на развитие творческих способностей.

Список использованных источников

1. Zeki, Semir. Inner Vision: An Exploration of Art and the Brain. Oxford: Oxford University Press, 1999. 224 p.
2. Zeki, Semir. Splendors and Miseries of the Brain: Love, Creativity, and the Quest for Human Happiness. Chichester; Malden, MA: Wiley-Blackwell, 2009. 234 p.
3. Wild, C. The Neuroaesthetics of Art and Design Education. International Journal of Art & Design Education, Vol. 43, No. 4, pp. 547–560, 2024. DOI: 10.1111/jade.12539.
4. Baluku, Mabirizi Kawuma. Art and Neuroaesthetics: Understanding the Brain’s Response to Art. Research Output Journal of Education, Vol. 3, No. 2, 2024, pp. 6–11.
5. Vijayakumar, Harish. Neuroaesthetics and the Science of Visual Experience. Preprint, arXiv:2507.11599, July 15 2025. DOI: 10.48550/arXiv.2507.11599.

ӘОЖ 37.015.3:37.013.42

КӨРКЕМ БІЛІМ БЕРУ ЖҮЙЕСІНДЕ ПРОДУКТИВТІ ОЙЛАУДЫ ДАМЫТУДАҒЫ НЕЙРОПЕДАГОГИКАНЫҢ РӨЛІ

Шажабаева Жанар Адилхановна
«Көркем білім» кафедрасының оқытушысы, магистр, Абай атындағы ҚазҰПУ,
Алматы, Қазақстан

Андатпа

Мақалада көркем білім беру жүйесінде продуктивті ойлауды дамытудағы нейропедагогиканың рөлі қарастырылады. Нейропедагогика оқыту үдерісін адамның ми қызметінің заңдылықтарымен байланыстыра отырып, білім алушылардың танымдық және шығармашылық белсенділігін арттыруға бағытталған тиімді әдіс ретінде сипатталады. Зерттеу барысында теориялық талдау және эксперименттік әдістер қолданылып, студенттердің даму деңгейі бастапқы және қорытынды көрсеткіштер негізінде салыстырылды. Алынған нәтижелер нейропедагогикалық тәсілдердің білім алушылардың шығармашылық қабілеттерін дамытуға оң әсер ететінін көрсетті. Зерттеу қорытындылары көркем білім беру үдерісін жетілдіруде қолданылуы мүмкін.

Түйін сөздер: нейропедагогика, көркем білім беру, продуктивті ойлау, шығармашылық қабілет, танымдық белсенділік, оқыту әдістері

Аннотация

В статье рассматривается роль нейропедагогики в развитии продуктивного мышления в системе художественного образования. Нейропедагогика представлена как эффективный подход, основанный на учете закономерностей функционирования мозга в процессе обучения. В ходе исследования использованы теоретические и экспериментальные методы, позволяющие выявить динамику развития обучающихся. Сравнительный анализ показал положительные изменения в уровне развития студентов. Результаты исследования подтверждают, что применение нейропедагогических методов способствует развитию творческих способностей и повышению активности обучающихся. Полученные данные могут быть использованы для совершенствования образовательного процесса.

Ключевые слова: нейропедагогика, художественное образование, продуктивное мышление, творческие способности, познавательная активность, методы обучения.

Abstract

The article examines the role of neuropedagogy in developing productive thinking within the system of art education. Neuropedagogy is considered an effective approach that takes into account the principles of brain functioning in the learning process. The study employed both theoretical and experimental methods to analyze students' development dynamics. Comparative analysis revealed positive changes in students' performance levels. The findings demonstrate that neuropedagogical approaches enhance creative abilities and increase learners' engagement. The results of the study can be applied to improve the effectiveness of art education practices and teaching methodologies.

Keywords: neuropedagogy, art education, productive thinking, creative abilities, cognitive engagement, teaching methods

Көркем білім беру жүйесінде продуктивті ойлауды дамыту мәселесі қазіргі педагогика мен психология ғылымында маңызды бағыттардың бірі ретінде қарастырылады. Бұл бағытта нейропедагогика ғылымы ерекше рөл атқарады, себебі ол оқыту үдерісін адамның ми қызметінің заңдылықтарымен байланыстыра отырып түсіндіреді. Продуктивті ойлау – жаңа идеялар қалыптастыруға, шығармашылық шешімдер қабылдауға бағытталған когнитивтік процесс болғандықтан, оны дамытуда нейропедагогикалық тәсілдердің тиімділігі артып отыр.

Қазақстан Республикасының білім беру жүйесін дамытуға арналған негізгі нормативтік құжаттардың бірі – Қазақстан Республикасында білім беруді дамытудың 2020–2025 жылдарға арналған мемлекеттік бағдарламасы. Бұл құжатта білім алушылардың функционалдық сауаттылығын, сыни және шығармашылық ойлауын дамыту негізгі міндеттердің бірі ретінде белгіленген [1]. Сонымен қатар, Мемлекеттік жалпыға міндетті білім беру стандарты (МЖМБС) білім беру процесінде тұлғаның шығармашылық әлеуетін дамытуға ерекше назар аударады [2]. Бұл талаптар көркем білім беру жүйесінде продуктивті ойлауды қалыптастырудың маңыздылығын айқындайды.

Көркем білім беру контексінде продуктивті ойлауды дамыту мәселесін қазақстандық ғалымдар да зерттеген. Мысалы, С.А. Узакбаева этномәдени білім беру теориясында шығармашылық ойлау мен ұлттық мәдениеттің өзара байланысын қарастырады [3]. Ғалымның пікірінше, көркемдік әрекет оқушылардың танымдық және шығармашылық қабілеттерін дамытуға ықпал етеді. Сонымен қатар, А.Х. Марғұланның еңбектерінде қазақтың дәстүрлі қолөнері мен өнері арқылы шығармашылық ойлауды қалыптастырудың мүмкіндіктері көрсетілген [4]. Бұл зерттеулер көркем білім беруде ұлттық мазмұнды қолданудың маңыздылығын дәлелдейді.

Шетелдік ғылыми әдебиеттерде продуктивті ойлау ұғымы шығармашылық және дивергентті ойлау теорияларымен тығыз байланысты қарастырылады. Американдық психолог Дж. Гилфорд шығармашылық ойлауды зерттей отырып, оның негізгі компоненттеріне икемділік, түпнұсқалық және ойлау жылдамдығын жатқызады [5]. Ал Э. Торранс шығармашылық ойлауды өлшеу әдістемесін ұсынып, оны дамыту жолдарын көрсетеді [6]. Бұл теориялар қазіргі педагогикада кеңінен қолданылады және көркем білім беру жүйесінде де өзекті болып табылады.

Нейропедагогика саласында шетелдік зерттеушілердің еңбектері ерекше орын алады. Мысалы, Р. Кейн мен Дж. Кейн (Caine & Caine) миға негізделген оқыту теориясында білім беру процесін ұйымдастыруда эмоция, тәжірибе және шығармашылық белсенділіктің маңызын атап көрсетеді [7]. Олардың пікірінше, тиімді оқыту оқушының табиғи когнитивтік үдерістеріне сәйкес келуі тиіс. Сонымен қатар, Э. Дженсен нейропедагогикада оқытудың тиімділігін арттыру үшін ми қызметінің ерекшеліктерін ескеру қажет екенін дәлелдейді [8]. Бұл көзқарастар көркем білім беру жүйесінде шығармашылық және продуктивті ойлауды дамытуда маңызды теориялық негіз болып табылады.

Көркем білім беру жүйесінде нейропедагогикалық тәсілдерді қолдану оқушылардың когнитивтік белсенділігін арттыруға мүмкіндік береді. Өнер арқылы оқыту барысында мидың екі жарты шары да белсенді жұмыс істейді, бұл ақпаратты өңдеудің тиімділігін арттырады. Сонымен қатар, визуалды және практикалық әрекеттер арқылы білім алу ұзақ мерзімді есте сақтауға ықпал етеді. Осы тұрғыдан алғанда, нейропедагогика көркем білім берудің әдістемелік негізін күшейтетін ғылым ретінде қарастырылады.

Әдеби деректерді талдау көркем білім беру жүйесінде продуктивті ойлауды дамытуда нейропедагогиканың маңызды рөл атқаратынын көрсетеді. Қазақстандық нормативтік құжаттар білім беру мазмұнын жаңартуға және шығармашылық қабілеттерді дамытуға бағытталған [1; 2]. Ал отандық және шетелдік ғалымдардың еңбектері бұл үдерістің теориялық және әдістемелік негіздерін қалыптастырады [3–8]. Нейропедагогикалық тәсілдерді қолдану білім алушылардың шығармашылық әлеуетін ашуға және олардың продуктивті ойлауын дамытуға тиімді жағдай жасайды.

Мақаланың мақсаты – көркем білім беру жүйесінде нейропедагогикаға негізделген оқыту тәсілдерінің продуктивті ойлауды дамытудағы тиімділігін теориялық және тәжірибелік тұрғыдан айқындау.

Зерттеу жұмысы көркем білім беру жүйесінде продуктивті ойлауды дамытудағы нейропедагогиканың рөлін анықтауға бағытталды. Зерттеу нысаны ретінде жоғары оқу орнындағы «Көркем білім» және «Еңбекке баулу және кәсіпкерлік негіздері» білім беру бағдарламасының студенттері алынды. Зерттеуге 2–3 курс студенттері қатысып, олардың танымдық белсенділігі мен шығармашылық қабілеттерінің даму деңгейлері талданды.

Зерттеу барысында бірнеше әдістер кешені қолданылды. Бірінші кезеңде теориялық талдау әдісі пайдаланылды. Теориялық талдау әдісі арқылы нейропедагогиканың көркем білім беру жүйесіндегі орны, сондай-ақ продуктивті ойлауды дамытуға әсер ететін факторлар анықталды. Әдебиеттерге талдау жасау барысында көркемдік әрекеттің когнитивтік үдерістерге ықпалы, шығармашылық ойлаудың құрылымы және ми қызметінің оқыту процесіндегі рөлі қарастырылды.

Екінші кезеңде эмпирикалық әдістер қолданылды. Атап айтқанда, студенттердің танымдық белсенділігі мен шығармашылық қабілеттерінің даму деңгейін анықтау мақсатында бақылау, сауалнама және шығармашылық тапсырмалар әдістері жүргізілді. Шығармашылық тапсырмалар нейропедагогикалық тәсілдер негізінде ұйымдастырылды, яғни тапсырмалар визуалды, практикалық және эмоционалдық компоненттерді қамтыды. Бұл тәсілдер мидың екі жарты шарының да белсенді жұмыс істеуіне ықпал етеді, бұл өз кезегінде өнімді ойлаудың дамуына әсер етеді.

Зерттеудің келесі кезеңінде эксперименттік әдіс қолданылды. Эксперимент барысында студенттерге көркемдік әрекетке негізделген арнайы тапсырмалар ұсынылды. Арнайы тапсырмалар руникалық графика элементтерін пайдалану, визуалды композициялар құрастыру және шығармашылық интерпретация жасауға бағытталды. Мұндай тапсырмалар студенттердің аналитикалық және дивергентті ойлауын қатар дамытуға мүмкіндік берді.

Эксперимент нәтижелерін бағалау үшін салыстырмалы талдау әдісі қолданылды. Студенттердің бастапқы және қорытынды көрсеткіштері салыстырылып, олардың танымдық белсенділігі мен шығармашылық қабілеттерінің даму деңгейіндегі өзгерістер анықталды. Бағалау критерийлері ретінде ойлау икемділігі, идеялардың түпнұсқалығы және тапсырманы орындау сапасы алынды.

Сонымен қатар, зерттеуде сандық және сапалық талдау әдістері қолданылды. Сандық талдау студенттердің нәтижелерін пайыздық көрсеткіштер арқылы бағалауға мүмкіндік берсе, сапалық талдау олардың шығармашылық жұмыстарының мазмұнын, идеялық ерекшеліктерін және орындау деңгейін анықтауға бағытталды.

Зерттеу әдістемесі нейропедагогикалық қағидаларға негізделді. Оқыту үдерісінде эмоционалдық орта қалыптастыру, визуалды материалдарды пайдалану, практикалық әрекеттерді ұйымдастыру және студенттердің белсенді қатысуын қамтамасыз ету негізгі шарттар ретінде қарастырылды. Аталған тәсілдер студенттердің танымдық қызығушылығын арттырып, олардың шығармашылық белсенділігін дамытуға ықпал етті.

Қолданылған әдістер кешені көркем білім беру жүйесінде нейропедагогиканың продуктивті ойлауды дамытудағы тиімділігін кешенді түрде бағалауға мүмкіндік берді. Теориялық және эмпирикалық әдістердің үйлесімді қолданылуы зерттеу нәтижелерінің ғылыми негізділігін қамтамасыз етті.

Зерттеу нәтижелерін талдау барысында көркем білім беру жүйесінде нейропедагогикалық тәсілдерді қолдану студенттердің танымдық белсенділігі мен шығармашылық қабілеттерінің даму деңгейіне оң әсер ететіні анықталды. Талдау бастапқы және қорытынды диагностика нәтижелерін салыстыру негізінде жүргізілді. Бағалау жоғары, орта және төмен деңгейлер бойынша жүйеленді. Зерттеу нәтижелері шетелдік ғалымдардың теориялық тұжырымдарымен сәйкес келеді. Мысалы, Р.Кейн мен Дж.Кейннің миға негізделген оқыту теориясында оқыту процесі эмоция, тәжірибе және белсенді әрекет арқылы жүзеге асуы тиіс екендігі көрсетілген. Зерттеу барысында қолданылған әдістер осы қағидаларға сәйкес ұйымдастырылды, бұл олардың тиімділігін дәлелдейді. Сонымен қатар, Э. Дженсеннің зерттеулерінде көрсетілгендей, оқыту барысында мидың екі жарты шарының белсенділігі артқан кезде шығармашылық ойлау да дамиды. Эксперимент барысында қолданылған көркемдік тапсырмалар осы үрдісті қамтамасыз етті.

Эксперименттік жұмысқа «Көркем білім» және «Еңбекке баулу және кәсіпкерлік негіздері» білім беру бағдарламасының студенттері қатысты. Зерттеу мазмұны әдеби шолуда қарастырылған нейропедагогикалық қағидалармен сабақтастырыла отырып ұйымдастырылды: оқу үдерісінде визуалды материалдарға сүйену; эмоционалдық қолайлы

орта қалыптастыру; шығармашылық тапсырмалар арқылы белсенді әрекетке ынталандыру; практикалық және бейнелік ойлауды қатар дамыту;

1-кесте - Студенттердің даму деңгейінің бастапқы және қорытынды көрсеткіштері

Көрсеткіш	**Бастапқы (%)**	**Қорытынды (%)**	**Өзгеріс, ΔР**
Жоғары деңгей	28	44	+16
Орта деңгей	49	40	-9
Төмен деңгей	31	13	-18

Сандық талдау формуласы

ΔР = Рқорытынды - Рбастапқы

мұнда: Рбастапқы - бастапқы көрсеткіш (%), Рқорытынды - қорытынды көрсеткіш (%), ΔР - өзгеріс шамасы.

Есептеу нәтижелері

Жоғары деңгей: ΔР = 44% - 28% = +16%. Жоғары деңгей көрсеткішінің 16%-ға артуы студенттердің зерттеу соңында неғұрлым нәтижелі деңгейге көтерілгенін көрсетеді.

Орта деңгей: ΔР = 40% - 49% = -9%. Орта деңгейдің 9%-ға төмендеуі білім алушылардың бір бөлігінің жоғары деңгейге ауысқанын білдіреді.

Төмен деңгей: ΔР = 13% - 31% = -18%. Төмен деңгейдегі үлестің 18%-ға азаюы әлсіз көрсеткіштердің қысқарғанын және эксперименттік ықпалдың оң нәтижесін сипаттайды.

Сапалық талдау формуласы

$\bar{X} = \Sigma(\text{балл} \times \text{пайыз}) / 100$

Бағалау шкаласы: жоғары деңгей - 3 балл, орта деңгей - 2 балл, төмен деңгей - 1 балл.

Бастапқы кезең: $\bar{X} = (3 \times 28 + 2 \times 49 + 1 \times 31) / 100 = (84 + 98 + 31) / 100 = 213 / 100 = 2.13$

Қорытынды кезең: $\bar{X} = (3 \times 44 + 2 \times 40 + 1 \times 13) / 100 = (132 + 80 + 13) / 100 = 225 / 100 = 2.25$

2-кесте - Орташа сапалық көрсеткіштің өзгерісі

Кезең	**Орташа көрсеткіш**	**Өзгеріс**
Бастапқы	2.13	-
Қорытынды	2.25	+0.12

Сапалық талдау нәтижесі бойынша орташа көрсеткіш 2.13-тен 2.25-ке дейін көтерілді. Абсолюттік өсім 0.12 балды құрады. Бұл өзгеріс студенттердің даму құрылымында жоғары нәтижелердің үлесі артқанын және төмен нәтижелердің қысқарғанын дәлелдейді.

Алынған деректерді салыстырмалы тұрғыдан қарастырғанда, зерттеу соңында жоғары деңгейдегі студенттер санының көбеюі, төмен деңгейдің қысқаруы және орташа көрсеткіштің жоғарылауы бір бағыттағы оң динамиканы сипаттайды. Сандық талдау эксперименттік ықпалдың жалпы тиімділігін пайыздық айырма арқылы көрсетсе, сапалық талдау құрылымдық ілгерілеуді жинақталған орташа көрсеткіш арқылы айқындайды.

Зерттеу нәтижелері нейропедагогикалық тәсілдердің көркем білім беру жағдайында нәтижелі қолданылғанын көрсетеді. Визуалды және практикалық тапсырмалар, шығармашылық сипаттағы әрекеттер, эмоционалдық қолдау және рефлексия элементтері студенттердің белсенді қатысуын күшейтіп, олардың оқу тапсырмаларын орындау сапасына ықпал етті. Бұл қорытынды әдеби шолуда қарастырылған отандық және шетелдік зерттеулердің негізгі тұжырымдарымен үйлеседі.

Жүргізілген есептеулер мен салыстырмалы талдау нәтижелері эксперименттік жұмыстың оң әсерін дәлелдейді. Жоғары деңгейдің +16% өсімі, төмен деңгейдің -18% қысқаруы және орташа сапалық көрсеткіштің 2.13-тен 2.25-ке дейін артуы нейропедагогикалық негізде ұйымдастырылған көркем-шығармашылық жұмыстардың тиімді болғанын көрсетеді.

Жүргізілген зерттеу көркем білім беру жүйесінде продуктивті ойлауды дамытудағы нейропедагогиканың рөлін кешенді түрде қарастыруға бағытталды және теориялық-

әдіснамалық, сондай-ақ тәжірибелік деңгейде негізделді. Ғылыми әдебиеттер мен нормативтік құжаттарды талдау нәтижесінде нейропедагогика білім беру үдерісін ұйымдастыруда адамның нейрофизиологиялық ерекшеліктерін ескеруге негізделген тиімді педагогикалық бағыт ретінде айқындалды. Бұл тәсіл білім алушылардың танымдық үдерістерін, шығармашылық белсенділігін және оқу мотивациясын арттыруға мүмкіндік береді.

Зерттеудің теориялық бөлімінде отандық және шетелдік ғалымдардың еңбектеріне сүйене отырып, продуктивті ойлаудың мәні мен құрылымы нақтыланды. Продуктивті ойлау білім алушының жаңа идеялар қалыптастыру, мәселелерді шығармашылық тұрғыдан шешу, сондай-ақ білімді жаңа жағдайларда тиімді қолдану қабілеттерінің жиынтығы ретінде қарастырылды. Көркем білім беру жағдайында аталған компоненттердің интеграциясы ерекше маңызға ие, себебі көркемдік әрекет мидың екі жарты шарының да белсенділігін қамтамасыз етеді.

Тәжірибелік бөлімде «Көркем білім және еңбекке баулу» білім беру бағдарламасының студенттерімен жүргізілген эксперимент нәтижелері нейропедагогикалық тәсілдердің тиімділігін нақты көрсетті. Алынған көрсеткіштер білім беру үдерісінің сапалық тұрғыдан жақсарғанын және студенттердің оқу-танымдық іс-әрекетінің белсенділігінің артқанын көрсетеді.

Сапалық талдау нәтижелері де алынған сандық деректерді толықтай қуаттайды. Орташа көрсеткіштің 2.13-тен 2.25-ке дейін өсуі студенттердің шығармашылық қабілеттерінің, ойлау икемділігінің және дербес шешім қабылдау дағдыларының дамығанын білдіреді. Эксперимент барысында орындалған шығармашылық жұмыстарды талдау олардың мазмұндық тереңдігі, композициялық құрылымы және авторлық интерпретация деңгейі бойынша айтарлықтай жетілгенін көрсетті.

Зерттеу нәтижелері нейропедагогиканың көркем білім беру жүйесіндегі әлеуетін айқындай отырып, оның білім алушылардың өнімді ойлауын дамытуда маңызды әдіснамалық негіз бола алатынын көрсетті. Нейропедагогикалық тәсілдер оқыту процесін жандандырып, білім алушылардың жеке ерекшеліктерін ескеруге, олардың шығармашылық белсенділігін арттыруға және оқу нәтижелерін жақсартуға мүмкіндік береді. Әсіресе, көркемдік-шығармашылық тапсырмаларды қолдану арқылы білім алушылардың бейнелік, ассоциативті және логикалық ойлау қабілеттері кешенді түрде дамиды.

Жалпы алғанда, жүргізілген зерттеу нейропедагогикаға негізделген оқыту әдістерін көркем білім беру жүйесіне енгізу білім алушылардың продуктивті ойлауын тиімді дамытуға, оқу үдерісінің сапасын арттыруға және болашақ мамандардың кәсіби құзыреттілігін қалыптастыруға ықпал ететінін ғылыми тұрғыдан дәлелдеді. Зерттеу нәтижелері жоғары оқу орындарындағы көркем білім беру бағдарламаларын жетілдіруде, инновациялық педагогикалық технологияларды енгізуде және білім беру мазмұнын жаңартуда қолданылуға мүмкіндік береді.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі

1. Қазақстан Республикасында білім беруді дамытудың 2020–2025 жылдарға арналған мемлекеттік бағдарламасы. – Нұр-Сұлтан, 2019.

2. Қазақстан Республикасының Мемлекеттік жалпыға міндетті білім беру стандарты (МЖМБС). – Астана, 2018.

3. Узакбаева С.А. Этнопедагогика. – Алматы: Білім, 2013. – 320 б.

4. Марғұлан А. Х. Қазақ ұлттық қолөнері. – Алматы: Өнер, 1994. – 256 б.

5. Guilford J. P. The Nature of Human Intelligence. – New York: McGraw-Hill, 1967. – 538 p.

6. Torrance E. P. Torrance Tests of Creative Thinking. – Lexington: Personnel Press, 1974.

7. Caine R.N., Caine G. Brain-Based Learning. – Alexandria: ASCD, 1991. – 189 p.

8. Jensen E. Brain-Based Learning: The New Paradigm of Teaching. – San Diego: The Brain Store, 2008. – 336 p.

УДК 78.087.68

ИСКУССТВО И ОБРАЗОВАНИЕ В ПОДГОТОВКЕ ДИРИЖЕРА-ХОРМЕЙСТЕРА: ИНТЕГРАЦИЯ ИННОВАЦИЙ И ТВОРЧЕСКИХ ПОДХОДОВ

Болатова Наталья Анатольевна
Tata15.97@mail.ru
Преподаватель специальных дисциплин кафедры Музыкальное образование,
Ж. Мусин атындағы Көкшетау жоғары қазақ педагогикалық колледжі, Көкшетау,
Казахстан

Аннотация

В статье рассматриваются современные подходы к подготовке дирижера-хормейстера в условиях цифровизации образования и внедрения инновационных педагогических технологий. Раскрывается значение интерактивных, проектных и смешанных форм обучения, а также интеграции информационно-коммуникационных технологий и искусственного интеллекта в образовательный процесс. Особое внимание уделяется формированию профессиональных, цифровых и междисциплинарных компетенций студентов. Представлен практический опыт применения инновационных методов, подтверждающий повышение мотивации и эффективности обучения.

Ключевые слова: Музыкальное образование, педагогические технологии, смешанное обучение, дирижер-хормейстер, хоровое дирижирование, инновационные технологии, цифровизация образования, искусственный интеллект, ИКТ, профессиональная подготовка.

Annotation

The article examines modern approaches to the training of a choral conductor (choirmaster) in the context of the digitalization of education and the introduction of innovative pedagogical technologies. It highlights the importance of interactive, project-based, and blended learning formats, as well as the integration of information and communication technologies and artificial intelligence into the educational process. Special attention is paid to the development of students' professional, digital, and interdisciplinary competencies. The paper presents practical experience in applying innovative methods, demonstrating increased motivation and improved learning effectiveness.

Keywords: Music education, pedagogical technologies, blended learning, choral conductor (choirmaster), choral conducting, innovative technologies, digitalization of education, artificial intelligence, ICT (information and communication technologies), professional training.

Современное образование характеризуется активным внедрением инновационных технологий, цифровизацией учебного процесса и переосмыслением традиционных педагогических подходов. В этих условиях особую актуальность приобретает проблема подготовки дирижера-хормейстера как специалиста, сочетающего исполнительские, педагогические и организационные компетенции, а также обладающего развитой цифровой грамотностью.

Дирижерско-хормейстерская деятельность, обладая выраженной культурологической и воспитательной направленностью, способствует формированию духовно-нравственных ценностей, развитию художественного мышления и эстетического вкуса обучающихся. Однако современные требования к специалисту существенно расширяются, что обусловливает необходимость интеграции инновационных образовательных технологий, включая искусственный интеллект (ИИ) в процесс обучения.

Традиционная система подготовки дирижеров основывалась преимущественно на репродуктивных методах обучения, предполагающих передачу знаний от преподавателя к студенту. В условиях современного образовательного пространства данный подход уже не

обеспечивает формирование гибких компетенций, таких как критическое мышление, креативность, коммуникативность и способность к самообразованию.

В связи с этим возрастает роль инновационных педагогических технологий, среди которых можно выделить:

- Интерактивные методы обучения (дискуссии, кейс-методы, проблемно-поисковые задания), направленные на активизацию познавательной деятельности студентов;
- Проектное обучение, предполагающее самостоятельную разработку творческих и исследовательских проектов в области хорового искусства;
- Цифровые образовательные технологии, включая использование мультимедийных ресурсов, онлайн-платформ и специализированного программного обеспечения;
- Дистанционные формы обучения, позволяющие расширить образовательное пространство и обеспечить доступ к лучшим практикам мирового музыкального искусства.
- Технологии искусственного интеллекта.

Особое значение в подготовке дирижера-хормейстера приобретает использование информационно-коммуникационных технологий. Современные цифровые инструменты позволяют: анализировать партитуры с помощью специализированных программ, использовать аудио- и видеозаписи ведущих хоровых коллективов, моделировать репетиционный процесс, развивать навыки самостоятельной работы студентов.

В практике применяются программы и платформы, позволяющие анализировать и даже генерировать музыкальный материал.

К числу наиболее эффективных программ и сервисов относятся:

- **MuseScore** — программа для работы с нотами, позволяющая студентам создавать, редактировать и анализировать партитуры;
- **Sibelius** и **Finale** — профессиональные нотные редакторы для глубокого анализа хоровых партитур;
- **Noteflight** — облачная платформа для совместной работы над музыкальным материалом;
- **AnthemScore** — ИИ-программа для автоматической расшифровки аудио в ноты;
- **AudioScore Ultimate** — инструмент для преобразования звука в нотную запись;
- **Suno AI** и **AIVA** — генерация музыкального материала на основе ИИ (используется для анализа композиционных структур и творческих заданий);
- **Spotify, YouTube** и специализированные архивы — для анализа эталонных исполнений;
- **SmartMusic** — интерактивная платформа для практики и самооценки исполнения;
- **Choral AI tools (экспериментальные решения)** — системы анализа интонации, ритма и ансамблевого звучания.

Использование этих инструментов позволяет:

- анализировать партитуры на уровне структуры, гармонии и фактуры;
- проводить сравнительный анализ интерпретаций;
- моделировать репетиционный процесс;
- развивать слуховой анализ и музыкальную память;
- повышать уровень самостоятельной работы студентов.

Внедрение цифровых технологий способствует формированию у обучающихся навыков работы с информацией, критического анализа и творческой интерпретации музыкального материала, позволяют внедрять элементы адаптивного обучения, при котором образовательная траектория студента корректируется в зависимости от его уровня подготовки.

Одним из перспективных направлений является использование элементов смешанного обучения, сочетающего традиционные аудиторные занятия с онлайн-форматами. Платформы:

- **Google Classroom** — организация учебного процесса и обратной связи;
- **Moodle** — система дистанционного обучения с возможностью тестирования и анализа результатов;
- **Zoom / Microsoft Teams** — проведение онлайн-занятий и мастер-классов;

- **Notion** — организация индивидуальных образовательных проектов;
- **Padlet** — коллективная работа и обмен идеями.

Это позволяет индивидуализировать образовательный процесс, учитывать уровень подготовки студентов и обеспечивать гибкость обучения.

Кроме того, в контексте инновационного образования возрастает значение междисциплинарного подхода, предполагающего интеграцию знаний из различных областей: психологии (работа с коллективом, управление эмоциями), педагогики (методика преподавания), физиологии (голосовой аппарат), культурологии и информационных технологий (работа с ИИ и программами). Такой подход способствует формированию целостного профессионального мышления будущего дирижера.

Особое внимание следует уделить развитию рефлексивных и метакогнитивных навыков студентов, позволяющих им осознавать собственный процесс обучения, анализировать свои достижения и корректировать профессиональную траекторию.

Профессиональная подготовка дирижера-хормейстера включает два ключевых направления: дирижерско-хоровую и педагогическую деятельность. Однако в условиях цифровой трансформации образования к ним добавляется еще один важный компонент — цифровая компетентность, включающая: владение цифровыми инструментами для работы с музыкальным материалом; использование онлайн-ресурсов в образовательной практике; создание мультимедийного контента; участие в профессиональных онлайн-сообществах.

Инновационные формы обучения также предполагают активное вовлечение студентов в творческую деятельность через участие в конкурсах, фестивалях, мастер-классах и онлайн-проектах. Это способствует развитию профессиональной мобильности и адаптивности будущих специалистов.

Не менее важным является формирование у студентов устойчивой мотивации к профессиональному росту и саморазвитию. В этом контексте значительную роль играет создание образовательной среды, стимулирующей творческую инициативу, самостоятельность и ответственность.

Актуальной проблемой остается недостаточный уровень музыкальной эрудиции студентов, ограниченность их представлений о стилевых особенностях хоровой музыки. Решение данной проблемы возможно через расширение репертуара, включение произведений различных эпох и направлений, а также активное использование аналитических методов работы с музыкальным материалом.

Таким образом, процесс обучения дирижера-хормейстера в условиях современного образования представляет собой сложную многокомпонентную систему, основанную на интеграции традиционных и инновационных подходов. Внедрение современных образовательных технологий, развитие цифровых и междисциплинарных компетенций способствует повышению качества подготовки специалистов и их успешной профессиональной реализации.

Практический опыт внедрения инновационных методов обучения.

Практическая реализация инновационных подходов в обучении дирижера-хормейстера осуществляется в рамках учебных занятий по дисциплинам «Хоровое дирижирование» и «Хоровой класс» на базе педагогического колледжа.

В процессе работы со студентами активно применяются элементы интерактивного и проектного обучения. Так, на практических занятиях используется метод моделирования репетиционного процесса, при котором студенты поочередно выступают в роли дирижера, самостоятельно анализируют партитуру, формулируют исполнительский замысел и реализуют его в работе с учебным хоровым коллективом. Данный подход способствует развитию не только дирижерской техники, но и коммуникативных и организационных навыков.

С целью формирования аналитического мышления и музыкально-стилистической компетентности широко применяется метод сравнительного анализа с использованием аудио- и видеозаписей профессиональных хоров. В рамках внедрения цифровых технологий

используются мультимедийные ресурсы: видеозаписи выступлений профессиональных хоровых коллективов, онлайн-платформы электронные нотные библиотеки и платформы дистанционного обучения (например, **Google Classroom**, **Moodle**, **Zoom**, **Notion**).

Элементы смешанного обучения реализуются через сочетание аудиторной и внеаудиторной работы. Например, теоретический материал и разбор партитуры частично выносятся в онлайн-формат, тогда как практическая отработка дирижерских навыков осуществляется в классе. Это позволяет более эффективно использовать учебное время и учитывать индивидуальные особенности студентов.

Особое внимание уделяется развитию творческой активности обучающихся. В учебный процесс включаются задания проектного характера: подготовка мини-концертов, участие в конкурсах, разработка собственных интерпретаций хоровых произведений. Также используются интерактивные формы занятий.

Практика показывает, что применение указанных методов способствует повышению мотивации студентов, развитию их самостоятельности, формированию профессионального мышления и готовности к реальной педагогической и исполнительской деятельности. По результатам наблюдений, использование инновационных технологий повышает вовлеченность студентов и улучшает качество освоения музыкального материала.

Таким образом, процесс обучения дирижера-хормейстера в условиях современного образования представляет собой сложную многокомпонентную систему, основанную на интеграции традиционных и инновационных подходов.

Внедрение цифровых технологий и искусственного интеллекта, развитие междисциплинарных связей и формирование цифровых компетенций способствует повышению качества подготовки специалистов и их успешной профессиональной реализации.

Список использованных источников

1. Полат Е. С. Новые педагогические и информационные технологии в системе образования. – М.: Академия, 2020. — 272 с.

2. Васильев В. И. Теория и практика хорового дирижирования. — М.: Музыка, 2017. – 256 с.

3. Кабалевский Д. Б. Педагогические принципы музыкального образования. — М.: Музыка, 2016. – 192 с.

4. Букреев И. С. Психолого-педагогические проблемы профессионального становления дирижера / И. С. Букреев. – Екатеринбург, 1977. – 48 с.

ӘОЖ 37.036

МУЗЫКАЛЫҚ ДАРЫНДЫЛЫҚТЫ ФОРТЕПИАНО САБАҒЫНДА ДАМЫТУДЫҢ ТӘСІЛДЕРІ

Бейсеғул Диана Талғатқызы
b.dianka@bk.ru
Магистрант, «Музыкалық білім және хореография» кафедрасы Абай атындағы ҚазҰПУ, Алматы, Қазақстан
Ғылыми жетекші: Калдаякова Айсулу Абылкасымовна
a.kaldayakova@inbox.ru
PhD, «Музыкалық білім және хореография» кафедрасының меңгерушісі, Абай атындағы ҚазҰПУ, Алматы, Қазақстан

Аңдатпа

Мақалада фортепиано сабағында музыкалық дарындылықты дамытудың негізгі тәсілдері ғылыми-теориялық және әдістемелік тұрғыдан қарастырылды. Фортепиано пәнінің болашақ музыка мұғалімдерін даярлаудағы рөлі, орындаушылық қабілеттерді жетілдіру, музыкалық есту, техникалық дағдылар мен көркемдік интерпретацияны дамыту үдерісі талданды. Музыкалық дарындылықты дамытуда жеке тұлғаға бағдарланған оқыту, жүйелі жаттығу, шығармашылық тапсырмалар, репертуарды дұрыс таңдау және музыкалық талдау жұмыстарының маңызы айқындалды. Сонымен қатар, фортепиано сабағында қолданылатын тиімді әдіс-тәсілдер мен инновациялық педагогикалық технологиялар сараланды. Зерттеу нәтижесінде музыкалық дарындылықты дамытудың әдістемелік жүйесі ұсынылып, оның практикалық маңызы негізделді.

Түйін сөздер: фортепиано сабағы, музыкалық дарындылық, орындаушылық шеберлік, музыкалық есту, педагогикалық әдістер, шығармашылық тапсырмалар, репертуар, интерпретация.

Annotation

The article examines the methods of developing musical giftedness in piano lessons from scientific-theoretical and methodological perspectives. The role of piano instruction in training future music teachers, the development of performance skills, musical hearing, technical abilities, and artistic interpretation are analyzed. The importance of learner-centered teaching, systematic practice, creative tasks, repertoire selection, and musical analysis in developing musical giftedness is revealed. In addition, effective teaching methods and innovative pedagogical technologies used in piano lessons are considered. As a result of the study, a methodological system for developing musical giftedness is proposed and its practical significance is substantiated.

Keywords: piano lesson, musical giftedness, performance skills, musical hearing, pedagogical methods, creative tasks, repertoire, interpretation.

Қазіргі музыкалық білім беру жүйесінде фортепиано сабағы болашақ музыка мұғалімдерінің кәсіби қалыптасуында маңызды орын алады. Фортепиано әмбебап аспап ретінде студенттің музыкалық есту қабілетін, техникалық дағдыларын, музыкалық ойлауын және көркемдік-эстетикалық талғамын кешенді түрде дамытуға мүмкіндік береді. Осы тұрғыда музыкалық дарындылықты дамыту мәселесі педагогикалық теория мен практиканың өзара байланысында қарастырылып, кәсіби даярлықтың маңызды құрамдас бөлігі ретінде айқындалады. *S. Hallam* зерттеулерінде жүйелі оқыту мен мақсатты ұйымдастырылған жаттығудың музыкалық қабілеттердің қалыптасуына тікелей ықпал ететіні ғылыми тұрғыдан негізделген [1]. Бұл тұжырым фортепиано сабағында оқу үдерісін саналы және құрылымды ұйымдастырудың қажеттілігін көрсетеді.

Музыкалық дарындылық фортепиано сабағында тек техникалық шеберлікпен шектелмейді. Ол музыкалық шығарманы терең түсіну, оны эмоциялық тұрғыда сезіну және көркемдік деңгейде жеткізе алу қабілеттерінің бірлігі ретінде қарастырылады. Бұл ойды *Davidson J. W.* негіздеп, орындаушылық өнердің мәні ноталық мәтінді дәл жеткізуде емес, шығарманың ішкі мазмұнын, көркемдік бейнесін ашуда екенін атап көрсетеді [2]. Оның пікірінше, пианист әрбір дыбысты механикалық емес, саналы түрде қабылдап, оны көркемдік ойлаумен байланыстыра орындауы тиіс. Мұндай тәсіл орындаушылықты техникалық деңгейден интерпретациялық деңгейге көтереді және музыкалық дарындылықтың дамуына тікелей ықпал етеді.

Фортепиано сабағында музыкалық дарындылықты дамытудың негізгі тәсілдерінің бірі – жеке тұлғаға бағдарланған оқыту. Әрбір студенттің музыкалық қабілеті, қабылдау деңгейі және орындаушылық тәжірибесі әртүрлі болғандықтан, оқыту үдерісі осы ерекшеліктерді ескере отырып ұйымдастырылуы тиіс. *McPherson G. E. & Welch G. F.* орындаушылық шеберліктің қалыптасуы оқушының жеке табиғатын, психологиялық ерекшеліктерін және музыкалық ойлау деңгейін түсінумен тығыз байланысты екенін көрсетеді [3]. Осыған сәйкес мұғалім студенттің жеке мүмкіндіктерін ескере отырып, репертуарды, тапсырмаларды және жұмыс қарқынын саралап ұсынуы қажет. Бұл тәсіл студенттің ішкі мотивациясын арттырып, оның шығармашылық белсенділігінің дамуына жағдай жасайды.

Жүйелі жаттығу фортепиано сабағындағы музыкалық дарындылықты дамытудың негізгі шарты ретінде қарастырылады. Дегенмен техникалық дағдыларды қалыптастыру тек механикалық қайталауға негізделмеуі тиіс, ол саналы, мақсатты және музыкалық мазмұнмен байланысқан әрекет болуы қажет. *Lehmann A. C.* пианистің жұмысы дыбысты есту, оны саналы түрде басқару және көркемдік мақсатқа бағыттау үдерісі екенін атап өтеді [4]. Оның тұжырымынша, әрбір жаттығу музыкалық мағынамен орындалғанда ғана техника мен музыкалылықтың бірлігі қамтамасыз етіледі. Бұл қағида фортепиано сабағында техникалық дайындық пен көркемдік орындаушылықты қатар дамыту қажеттілігін айқындайды.

Музыкалық естуді дамыту фортепиано сабағының негізгі бағыттарының бірі болып табылады. Музыкалық есту тек дыбысты тану қабілетімен шектелмей, оны салыстыру, талдау, бағалау және көркемдік тұрғыда интерпретациялау дағдыларын қамтиды. *Hallam S.* музыкалық қабылдауды тұлғаның эстетикалық санасының қалыптасуындағы негізгі механизм ретінде қарастырады [5]. Осы тұста есту арқылы ойнау, музыкалық диктанттар, интервалдық және гармониялық талдау, сондай-ақ импровизация элементтерін қолдану студенттің есту қабілетін дамытуда тиімді әдістер болып табылады. Бұл тәсілдер дыбыстық бақылауды күшейтіп, орындаушылық дәлдік пен музыкалық ойлаудың сапасын арттырады.

Фортепиано сабағында музыкалық естуді дамыту шығармашылық әрекетпен тығыз байланыста жүзеге асуы тиіс. Есту арқылы қабылданған музыкалық материалды орындаушылық тәжірибеде қолдану студенттің музыкалық ойлауын белсендіреді, ал импровизация мен вариациялық тапсырмалар дыбыстық елестету қабілетін дамытады. Мұндай интеграцияланған тәсіл музыкалық дарындылықтың тек жекелеген компоненттерін емес, оның тұтас жүйе ретінде қалыптасуын қамтамасыз етеді.

Фортепиано сабағында психологиялық факторларды ескеру маңызды әдістемелік шарттардың бірі болып табылады. *Creech A., Gaunt H.* музыкалық іс-әрекет психологиясын зерттей отырып, орындаушының ішкі эмоционалдық күйі, зейін тұрақтылығы және ойлау процесі оның орындаушылық сапасына тікелей әсер ететінін дәлелдеген [6]. Бұл тұжырым фортепиано сабағында студенттің тек техникалық дайындығын емес, оның психологиялық дайындық деңгейін де ескерудің қажеттілігін көрсетеді. Осыған байланысты сабақ барысында студенттің эмоциялық қатысуын қамтамасыз ету, шығарманы саналы түрде сезінуіне жағдай жасау, сахналық қобалжуды басқару дағдыларын қалыптастыру және ішкі мотивациясын арттыру педагогтің маңызды міндеттерінің бірі болып табылады. Психологиялық тұрғыдан қолайлы оқу ортасы студенттің шығармашылық әлеуетін ашуға және орындаушылық еркіндігін дамытуға ықпал етеді.

Шығармашылық тапсырмалар музыкалық дарындылықты дамытудың тиімді құралдарының бірі ретінде қарастырылады. Импровизация, вариация жасау, шығарманы түрлі

интерпретацияда орындау, музыкалық фразаларды өзгертіп көру сияқты тапсырмалар студенттің музыкалық ойлауын белсенді күйге келтіріп, оның шығармашылық қабілетін тереңдетеді. *Burnard P.* музыка тек шығармашылық әрекет арқылы толық меңгерілетінін атап көрсеткен [7]. Бұдан шығатын тұжырым, фортепиано сабағында тек репродуктивті орындаумен шектелмей, студентті музыкалық материалды қайта өңдеуге, өзіндік шешім қабылдауға және көркемдік бейнені жеке түсінігі негізінде жеткізуге бағыттайтын тапсырмаларға басымдық берілуі тиіс. Мұндай тәсіл студенттің интерпретациялық дербестігін қалыптастырып, оның музыкалық дарындылығының дамуына жүйелі әсер етеді.

Репертуарды дұрыс таңдау фортепиано сабағындағы әдістемелік жұмыстың маңызды құрамдас бөлігі болып табылады. Репертуар студенттің техникалық мүмкіндіктеріне ғана емес, оның көркемдік-эстетикалық дамуына, музыкалық талғамының қалыптасуына және стильдік түсінігінің кеңеюіне сәйкес келуі тиіс. Классикалық шығармалармен қатар ұлттық музыка үлгілерін енгізу студенттің мәдени-рухани дүниесін байытып, ұлттық өнерге деген қызығушылығын арттырады. Нейгауздың пікірінше, орындаушы әртүрлі стильдермен жүйелі түрде жұмыс істей отырып, өзінің музыкалық ойлау көкжиегін кеңейтеді және көркемдік қабылдау деңгейін тереңдетеді. Осыған сәйкес репертуарлық саясат студенттің жан-жақты музыкалық дамуын қамтамасыз ететін мақсатты түрде ұйымдастырылуы қажет.

Фортепиано сабағында музыкалық талдау жұмыстары ерекше орын алады. Шығарманың құрылымын, формалық ұйымдасуын, гармониялық дамуын, динамикалық желісін және көркемдік мазмұнын түсіну орындаушылық интерпретацияны сапалы деңгейге көтереді. Мұндай талдау студенттің музыкалық материалды саналы түрде меңгеруіне, орындаушылық шешімдерді негіздеуге және көркемдік бейнені дәл жеткізуіне мүмкіндік береді. Бұл үдерісте студент орындаушы болуымен қатар музыкалық ойлауы дамыған зерттеуші ретінде қалыптасады. Аналитикалық жұмыс пен орындаушылық тәжірибенің бірлігі музыкалық дарындылықтың терең және тұрақты дамуын қамтамасыз етеді.

Цифрлық технологияларды қолдану қазіргі кезеңде фортепиано сабағының мазмұнын кеңейтіп, оқыту үдерісінің тиімділігін арттырады. Аудио және видео жазбалар, онлайн платформалар, интерактивті бағдарламалар мен цифрлық жаттығу құралдары студенттің өзіндік жұмысын жүйелеуге, орындаушылық қателерін талдауға және музыкалық материалды терең меңгеруге мүмкіндік береді. Мұндай технологиялар оқу үдерісінің икемділігін арттырып, студенттің білім алу траекториясын дараландыруға жағдай жасайды [8]. Бұл цифрлық құралдарды қолдану музыкалық тәжірибені кеңейтіп, студенттің кәсіби рефлексиясын қалыптастыруға ықпал етеді.

Сабақтан тыс шығармашылық қызмет орындаушылық тәжірибені қалыптастыруда маңызды рөл атқарады. Концерттерге қатысу, байқауларда өнер көрсету, ансамбльдік және ұжымдық орындаушылық жұмыстар студенттің сахналық мәдениетін, жауапкершілігін және орындаушылық тұрақтылығын дамытады. Мұндай тәжірибе оның кәсіби сенімділігін арттырып, музыкалық дарындылықтың практикалық деңгейде жүзеге асуына мүмкіндік береді. Сахналық тәжірибе студенттің эмоциялық тұрақтылығын нығайтып, орындаушылық әрекеттің сапасын арттырады.

Өзіндік жұмыс студенттің кәсіби қалыптасуының негізгі компоненттерінің бірі ретінде қарастырылады. Музыкалық шығармаларды өз бетінше меңгеру, аудио жазбаларды тыңдау және талдау, музыкалық әдебиеттермен жұмыс істеу, орындаушылық интерпретацияны іздеу студенттің дербестігін қалыптастырады. Мұндай әрекет оның ішкі мотивациясын күшейтіп, үздіксіз кәсіби дамуға бағыттайды. Өзіндік жұмыс нәтижесінде студент оқу үдерісінің белсенді субъектісіне айналып, өзінің музыкалық қабілеттерін саналы түрде жетілдіруге мүмкіндік алады.

Фортепиано сабағында музыкалық дарындылықты дамыту өзара байланысты бірнеше бағыттардың бірлігінде жүзеге асады. Олардың қатарында жеке тұлғаға бағдарланған оқыту, саналы техникалық жаттығу, музыкалық естуді дамыту, шығармашылық тапсырмалар, психологиялық қолдау және репертуарды мақсатты іріктеу маңызды орын алады. Бұл бағыттар өзара үйлесімді түрде жүзеге асқан жағдайда ғана студенттің музыкалық қабілеттері

жүйелі және толыққанды дамиды, ал орындаушылық әрекет саналы және көркемдік деңгейге көтеріледі.

Зерттеу барысында фортепиано сабағында музыкалық дарындылықты дамытуға бағытталған негізгі әдіс-тәсілдер жүйеленіп, олардың мазмұны мен педагогикалық әсері құрылымдалды. Ұсынылған тәсілдер студенттің техникалық, есту, шығармашылық және интерпретациялық қабілеттерін кешенді дамытуға бағытталған.

1-кесте – Фортепиано сабағында музыкалық дарындылықты дамыту тәсілдері

№	Тәсіл атауы	Әдістер	Күтілетін педагогикалық нәтиже
1	Саналы техникалық жаттығу	Гаммалар, арпеджиолар, этюдтерді дыбыстық сапаға назар аудара отырып орындау	Орындаушылық еркіндік, дыбыс сапасының жақсаруы
2	Музыкалық естуді дамыту	Есту арқылы ойнау, интервалдарды тану, музыкалық диктанттар	Интонациялық дәлдік, дыбыстық бақылау
3	Шығармашылық тапсырмалар	Импровизация, вариация жасау, шағын пьесалар құрастыру	Интерпретация дербестігі, шығармашылық белсенділік
4	Музыкалық-теориялық талдау	Форманы, гармонияны, динамиканы талдау	Саналы орындау, түсіну тереңдігі
5	Репертуарды іріктеу	Деңгейге сай классикалық және ұлттық шығармаларды таңдау	Стильдік сезіну, көркемдік талғам
6	Психологиялық қолдау	Мотивацияны арттыру, эмоциялық тұрақтылық қалыптастыру	Сахналық сенімділік
7	Цифрлық технология	Аудио-видео, онлайн платформалар қолдану	Өзіндік жұмыстың тиімділігі
8	Концерттік тәжірибе	Сахнада орындау, ансамбльдік жұмыс	Орындаушылық тәжірибе, кәсіби сенімділік

Ұсынылған кестеде фортепиано сабағында музыкалық дарындылықты дамытудың негізгі әдіс-тәсілдері жүйеленіп, олардың мазмұны арқылы техникалық, есту, шығармашылық, аналитикалық және психологиялық қырлардың өзара байланыста дамуы теориялық тұрғыда негізделді. Әрбір тәсіл нақты педагогикалық нәтижеге бағытталған және оларды кешенді түрде қолдану студенттің орындаушылық және шығармашылық қабілеттерінің жүйелі қалыптасуын қамтамасыз етеді.

Ұсынылған әдіс-тәсілдер жүйесі музыкалық-педагогикалық және орындаушылық теориялар негізінде жүйеленді. Қазіргі музыкалық орындаушылық зерттеулерінде орындаушылық өнердің мәні көркемдік интерпретация мен дыбыстық мәдениет арқылы ашылатыны көрсетіледі, бұл орындаушының музыкалық мәтінді саналы түрде меңгеруі мен көркемдік ойлауының маңызын айқындайды [2.1]. Музыкалық орындаушылық психологиясында пианистің жұмысы саналы жаттығу мен дыбыстық ойлауға бағытталған үдеріс ретінде сипатталып, тиімді тәжірибе орындаушылық шеберлікті қалыптастырудың негізгі факторы ретінде қарастырылады [4.1]. Заманауи музыка педагогикасында оқыту үдерісін ұйымдастыруда жеке тұлға ерекшеліктерін, оқу стилін және мотивациясын ескеру маңызды екені атап көрсетіледі [3.1]. Сонымен қатар, музыкалық іс-әрекет психологиясында орындаушылық сапаның эмоциялық және когнитивтік факторларға тәуелділігі дәлелденіп, бұл факторлардың оқу үдерісінде ескерілуі қажеттігі негізделеді [5.1]. Музыкалық білім беру теориясында шығармашылық әрекет пен педагогикалық ықпалдың бірлігі жетекші қағида ретінде қарастырылып, шығармашылық тапсырмалар студенттің музыкалық ойлауын дамытуда маңызды рөл атқаратыны көрсетіледі [7.1].

Әдіс-тәсілдердің өзара байланысы орындаушылық әрекетті механикалық деңгейден саналы-көркемдік деңгейге көтереді. Саналы техникалық жаттығу мен музыкалық-теориялық талдаудың бірлігі дыбыстық дәлдік пен көркемдік мазмұнның үйлесімділігін қамтамасыз етеді, ал музыкалық естуді дамыту мен шығармашылық тапсырмаларды ұштастыру музыкалық ойлау мен дыбыстық қабылдаудың тұтастығын қалыптастырады. Репертуарды мақсатты іріктеу, концерттік тәжірибе және психологиялық қолдау студенттің орындаушылық мәдениетін, сахналық сенімділігін және кәсіби тұрақтылығын нығайтады. Цифрлық құралдарды қолдану оқу үдерісінің нәтижелілігін арттырып, студенттің өзіндік жұмысын жүйелеуге жағдай жасайды.

Осы негізде фортепиано сабағында музыкалық дарындылықты дамыту өзара байланысқан педагогикалық тәсілдердің тұтас жүйесі ретінде қарастырылып, оның тиімділігі әдістердің кешенді және мақсатты қолданылуы арқылы қамтамасыз етілетіні тұжырымдалды.

Қорытындылай келе, фортепиано сабағында музыкалық дарындылықты дамыту болашақ музыка мұғалімінің кәсіби қалыптасуындағы маңызды және көпқырлы педагогикалық үдеріс екені анықталды. Зерттеу нәтижелері көрсеткендей, музыкалық дарындылық техникалық, есту, шығармашылық, аналитикалық және психологиялық компоненттердің өзара байланысында тиімді дамиды. Бұл үдеріс саналы жаттығу, шығармашылық тапсырмалар, репертуарды мақсатты іріктеу, психологиялық қолдау және заманауи педагогикалық технологияларды кешенді қолдану арқылы жүзеге асады.

Ұсынылған әдіс-тәсілдер жүйесі фортепиано сабағын тек орындаушылық дағдыны қалыптастыру құралы ретінде емес, студенттің кәсіби-шығармашылық әлеуетін дамытатын педагогикалық орта ретінде қарастыруға мүмкіндік береді. Бұл, өз кезегінде, болашақ музыка мұғалімдерінің кәсіби құзыреттілігін арттыруға және музыкалық білім беру сапасын жетілдіруге бағытталған.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі

1. Hallam S. The Psychology of Music Teaching and Learning. – London: Routledge, 2006. – 300 p.
2. Davidson J. W. The Music Practitioner: Research for the Music Performer, Teacher and Listener. – London: Routledge, 2019. – 280 p.
3. McPherson G. E., Welch G. F. The Oxford Handbook of Music Education. – Oxford: Oxford University Press, 2018. – 624 p.
4. Lehmann A. C., Sloboda J. A., Woody R. H. Psychology for Musicians: Understanding and Acquiring the Skills. – Oxford: Oxford University Press, 2018. – 320 p.
5. Hallam S. Music Psychology in Education. – London: Institute of Education Press, 2018. – 350 p.
6. Creech A., Gaunt H. The Changing Face of Music Education. – London: Routledge, 2018. – 260 p.
7. Burnard P. Musical Creativities in Practice.–Oxford: Oxford University Press, 2019. –240 p.
8. Gordon E. E. Learning Sequences in Music: Skill, Content, and Patterns. – Chicago: GIA Publications, 2007. – 344 p.

ӘОЖ 004.85

МУЛЬТИМЕДИЯ ДЕРЕКТЕРІН ТАЛДАУҒА АРНАЛҒАН ЧАТ-БОТТЫ ӘЗІРЛЕУ

Канатова Альбина Надировна
kan.b.n.24@gmail.com
3-курс студенті, Ақпараттық жүйелер факультеті
Махамбет Өтемісов атындағы Батыс Қазақстан университеті, Орал, Қазақстан

Ғылыми жетекші: Муратова Жансая Муратовна
магистр, аға оқытушы
Махамбет Өтемісов атындағы Батыс Қазақстан университеті, Орал, Қазақстан

Аңдатпа

Бұл мақалада Telegram мессенджерінде мультимедиялық деректерді талдауға арналған чат-ботты әзірлеу қарастырылады. Жасалған бот бейнелер мен аудиофайлдарды, соның ішінде дауыстық хабарламаларды өңдей алады. Жүйе бейнелерді автоматты түрде сипаттайды, сөйлеуді таниды және аудиодан мәтінді шығарады. Сонымен қатар екі тілді қолдау және батырмалар арқылы ыңғайлы басқару мүмкіндігі жүзеге асырылған.

Түйін сөздер: чат-бот, Telegram, жасанды интеллект, мультимедиялық деректер, бейнелерді өңдеу, сөйлеуді тану.

Annotation

This article discusses the development of a chatbot in the Telegram messenger designed for multimedia data analysis. The developed bot is capable of processing images and audio files, including voice messages. The system can automatically generate image descriptions, recognize speech, and extract text from audio. It also supports two languages and provides a user-friendly interface with button-based controls.

Keywords: chatbot, Telegram, artificial intelligence, multimedia data, image processing, speech recognition.

Қазіргі уақытта чат-боттар барған сайын танымал болып, түрлі қызмет салаларында кеңінен қолданылуда. Олар пайдаланушымен өзара әрекеттесуді автоматтандыруға және күнделікті тапсырмаларды орындауды жеңілдетуге мүмкіндік береді.

Ерекше қызығушылық мультимедиялық деректермен, атап айтқанда бейнелер мен аудиомен жұмыс істей алатын чат-боттарға бағытталған. Бұл олардың функционалдық мүмкіндіктерін едәуір кеңейтіп, оларды әмбебап құралға айналдырады.

Осы жұмыстың мақсаты – мультимедиялық деректерді талдауға арналған, бейнелер мен аудиофайлдарды өңдеуді қамтамасыз ететін, сондай-ақ пайдаланушымен ыңғайлы өзара әрекеттесуді жүзеге асыратын чат-ботты әзірлеу.

Жоба аясында бейнелерді автоматты түрде сипаттауға, дауыстық хабарламаларды тануға, аудиофайлдарды өңдеуге және бірнеше тілде жұмыс істеуге мүмкіндік беретін жүйе жүзеге асырылды. Бұл чат-ботты мультимедиялық ақпаратты өңдеуге арналған әмбебап құрал етеді.

Чат-ботты әзірлеу барысында заманауи бағдарламалық құралдар мен мультимедиялық деректерді өңдеу технологиялары қолданылды.

Негізгі бағдарламалау тілі ретінде Python таңдалды, себебі ол қарапайымдылығы мен икемділігіне байланысты интеллектуалды жүйелерді құруда кеңінен қолданылады[1].

Telegram-ботты әзірлеу үшін Telegram Bot API-мен ыңғайлы жұмыс істеуді қамтамасыз ететін және пайдаланушы хабарламаларын нақты уақыт режимінде өңдеуге мүмкіндік беретін aiogram кітапханасы қолданылды[2].

Telegram Bot API пайдаланушы мен жүйе арасындағы өзара әрекеттесуді ұйымдастыру үшін қолданылады, соның ішінде хабарламаларды жіберу, медиафайлдарды өңдеу және батырмалар арқылы интерфейс құру[3].

Мультимедиялық деректерді талдау үшін бейнелерді тану, сөйлеуді мәтінге айналдыру және аудиофайлдарды өңдеуді жүзеге асыратын жасанды интеллект технологиялары қолданылады[4].

Әзірленген чат-бот мультимедиялық деректерді өңдеуге және пайдаланушымен ыңғайлы жұмыс істеуге бағытталған бірқатар функцияларды орындайды.

Бейнелермен жұмыс. Пайдаланушы чатқа сурет жібере алады, содан кейін бот жасанды интеллект технологияларын қолдана отырып оны талдайды. Нәтижесінде қысқаша және түсінікті сипаттама қалыптасады, негізгі объектілер мен бөлшектер анықталады. Егер суретте мәтін болса, ол автоматты түрде жауапқа қосылады.

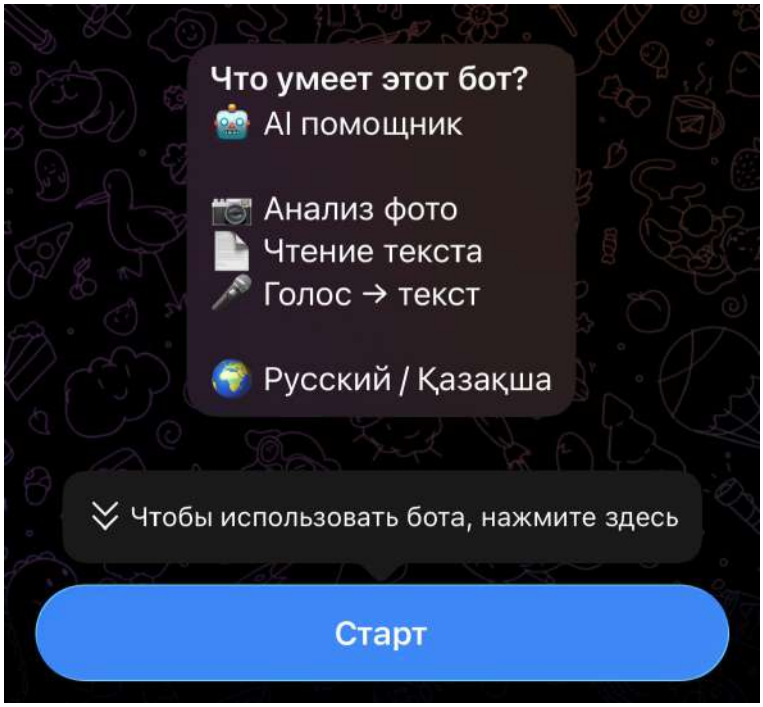
Дауыстық хабарламалармен жұмыс. Бот дауыстық хабарламаларды қабылдап, сөйлеуді мәтінге айналдырады. Бұл аудионы тыңдамай-ақ мәтіндік ақпаратты тез алуға мүмкіндік береді.

Аудиофайлдармен жұмыс. Бот аудиофайлдарды, соның ішінде музыкалық жазбалар мен сөйлеу фрагменттерін өңдейді[5]. Өңдеу барысында сөйлеу танылып, мәтінге айналады. Қажет болған жағдайда алынған мәтінді аудару жүзеге асырылады.

Тілдерді қолдау. Орыс және қазақ тілдерін қолдау жүзеге асырылған. Пайдаланушы интерфейс тілін таңдай алады, содан кейін барлық жауаптар автоматты түрде бейімделеді.

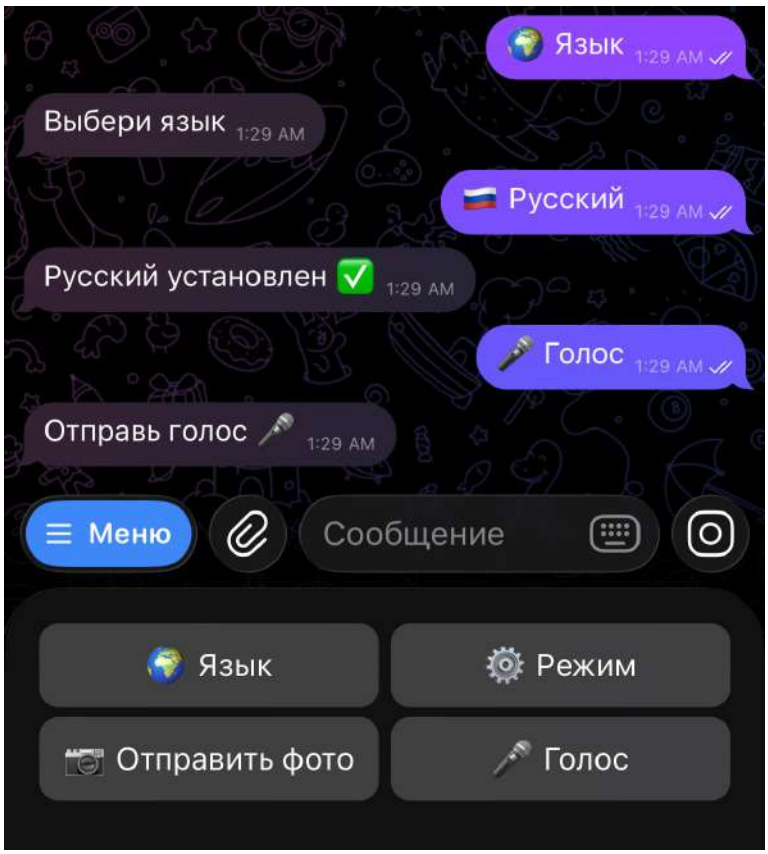
Қолайлы пайдаланушы интерфейсі. Ботпен өзара әрекеттесу батырмалар арқылы жүзеге асырылады, бұл жұмысты жеңілдетіп, интерфейсті интуитивті түрде түсінікті етеді.

Чат-боттың жұмысы келесі алгоритм бойынша жүзеге асырылады:

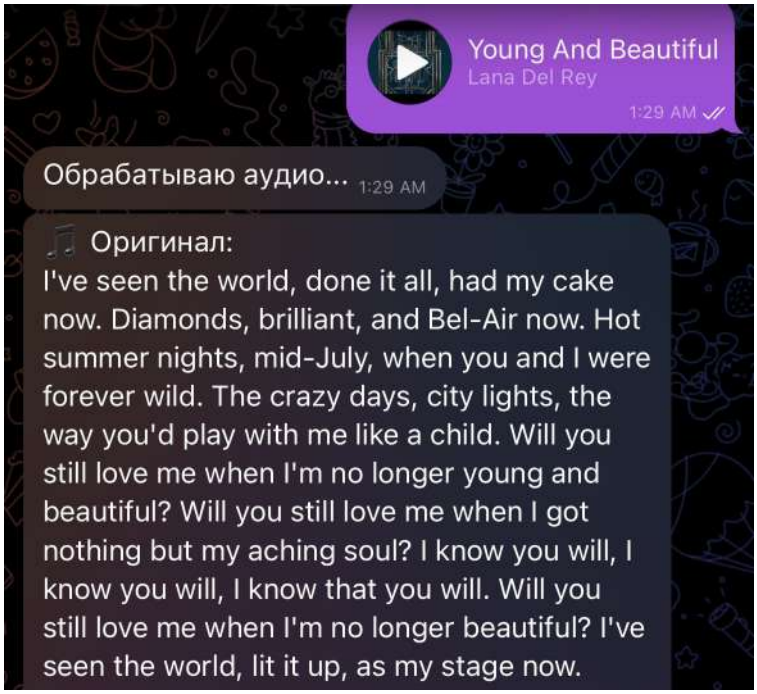
1-сурет – Ботты іске қосу

1. Пайдаланушы ботты іске қосады. 1-суретте «Start» батырмасын басқаннан кейінгі бот интерфейсі көрсетілген. Пайдаланушыға сәлемдесу хабарламасы және негізгі мәзір ұсынылады.

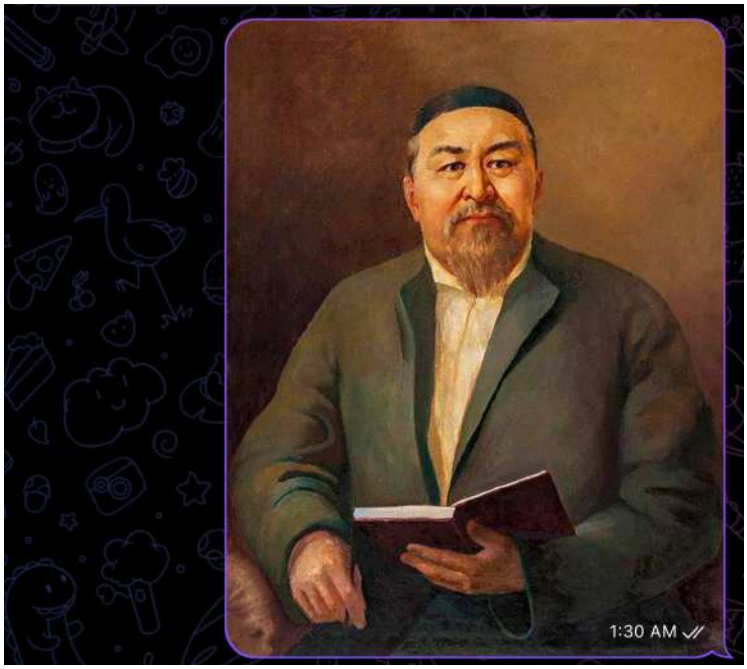
2-сурет – Тілді таңдау

2. Интерфейс тілін таңдайды. 2-суретте тіл таңдау процесі көрсетілген. Пайдаланушы орыс немесе қазақ тілін таңдай алады, содан кейін интерфейс автоматты түрде өзгереді.

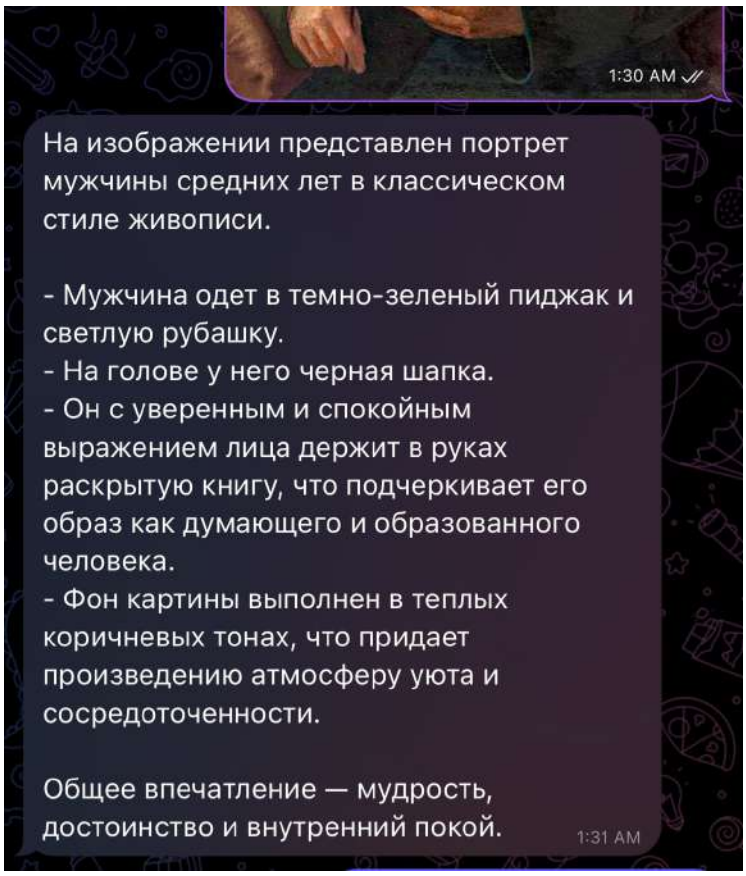
3-сурет – Аудионы өңдеу

3. Мультимедиялық файлды жібереді (сурет, дауыстық хабарлама немесе аудио). 3-суретте аудиофайлды өңдеу мысалы көрсетілген. Бот сөйлеуді танып, мәтін түрінде шығарады.

4-сурет – Суретті жіберу

4. Бот деректерді жасанды интеллект технологиялары арқылы өңдейді. 4-суретте чатқа суретті жіберу процесі көрсетілген. Жіберілгеннен кейін бот оны талдауға қабылдайды.

5-сурет – Боттың жауабы

5. Пайдаланушы құрылымдалған жауап алады. 5-суретте бот жұмысының нәтижесі көрсетілген. Ол сурет сипаттамасы мен қосымша ақпараттан тұратын құрылымдалған жауап береді.

Жұмыс нәтижесінде мультимедиялық деректерді талдауға арналған, бейнелер мен аудиоақпаратты өңдей алатын чат-бот әзірленді.

Алынған нәтижелер жасанды интеллект технологияларының практикалық міндеттерді шешуде тиімді қолданылатынын көрсетеді. Әзірленген бот білім беру, ақпараттық және күнделікті қызмет салаларында қолданылуы мүмкін.

Пайдаланған әдебиеттер тізімі

1. Python бағдарламалау тілі. – URL: https://www.python.org
2. Telegram Bot API. – URL: https://core.telegram.org/bots/api
3. Aiogram кітапханасының ресми құжаттамасы. – URL: https://docs.aiogram.dev
4. Жасанды интеллект негіздері. – Алматы: Білім, 2020.
5. Сөйлеуді тану және аудионы өңдеу технологиялары. – Астана, 2021.

НЕКОТОРЫЕ АСПЕКТЫ РАЗВИТИЯ ЦИФРОВОЙ КОМПЕТЕНТНОСТИ ПЕДАГОГА-МУЗЫКАНТА

Қадыр Райхан Сериковна
raikhana95@mail.ru
докторант кафедры Музыкальное образование, КазНПУ имени Абая, Алматы, Казахстан

Аннотация

Статья посвящена исследованию процессов формирования цифровой компетентности педагогов-музыкантов в условиях цифровизации системы образования Республики Казахстан. Цифровая компетентность рассматривается как сложный многоуровневый феномен, объединяющий мотивационно-личностный, когнитивный, деятельностный и рефлексивно-оценочный компоненты.

В работе анализируются современные методы подготовки специалистов, такие как симуляционное обучение, модель «перевернутого класса» и использование технологий искусственного интеллекта для анализа и создания музыкального контента. Рассматривается роль специализированного цифрового инструментария в индивидуализации обучения и повышении мотивации студентов.

Особое внимание уделяется вызовам, связанным со спецификой музыкального искусства: необходимости сохранения живого педагогического взаимодействия и проблеме качества звукопередачи при дистанционном обучении. Подчеркивается важность методической гибкости педагога и поиска баланса между технологическими инновациями и классическими акустическими традициями.

Ключевые слова: цифровая компетентность, музыкальное образование, педагог-музыкант, интерактивное обучение, цифровые технологии.

Annotation

The article is devoted to the study of the processes of formation of digital competence of music teachers in the context of digitalization of the education system of the Republic of Kazakhstan. Digital competence is considered as a complex multilevel phenomenon combining motivational-personal, cognitive, activity-based and reflexive-evaluative components.

The paper analyzes modern methods of training specialists, such as simulation training, the «inverted classroom» model, and the use of artificial intelligence technologies to analyze and create music content. The role of specialized digital tools in individualizing learning and increasing student motivation is considered.

Special attention is paid to the challenges associated with the specifics of musical art: the need to preserve lively pedagogical interaction and the problem of sound transmission quality in distance learning. The importance of the teacher's methodological flexibility and the search for a balance between technological innovations and classical acoustic traditions is emphasized.

Keywords: digital competence, music education, music teacher, interactive learning, digital technologies.

Современные приоритеты государственной политики Республики Казахстан направлены на цифровизацию системы образования. В рамках государственной программы «Цифровой Казахстан» предусмотрено внедрение цифровых технологий на всех уровнях образования [1]. В Концепции развития высшего образования и науки Республики Казахстан на 2023-2029 годы акцентируется необходимость цифровой трансформации образовательного процесса и подготовки специалистов, обладающих современными цифровыми компетенциями [2].

Данные задачи имеют непосредственное отношение и к сфере музыкального образования, переходящего в условиях современной глобальной цифровой трансформации к новой парадигме, в которой цифровая компетентность педагога-музыканта становится не просто вспомогательным элементом, а ключевым индикатором его профессиональной готовности к

деятельности в высокотехнологичной среде. На это указывает в своей работе Пиджоян Л.А. отмечая такие направления деятельности образовательных учреждений как образовательная, культурно-просветительская и научно-исследовательская, направленные на развитие цифровой компетентности [3]. Понимание его структуры и содержания процесса формирования цифровой компетентности педагогов невозможно без компонентов анализа, из которых она складывается.

Цифровая компетентность в работе Яковлевой Е.В. при этом рассматривается как сложный многоуровневый феномен, включающий мотивационно-личностный, когнитивный, деятельностный и рефлексивно-оценочный компоненты [4]. Освоение этих компонентов напрямую связано с практической сферой педагогики и проектированием современного образования, основанным на научных цифровых технологиях.

Анализ научных исследований последних лет показывает, что для успешного проектирования учебных занятий современному специалисту необходимо не только владеть техническими навыками, но и глубоко понимать потенциал цифровых технологий в контексте модели TPACK (Technological Pedagogical Content Knowledge), которая требует гармоничного синтеза технологических, педагогических и предметных знаний [5; 6; 7].

Данный теоретический подход находит свое практическое воплощение в современных методах подготовки педагогов. Так, при изучении методологических аспектов подготовки, исследователи выделяют особую роль симуляционного обучения и подходов, основанных на рефлексивном анализе. Использование виртуальных платформ и технологий симуляции позволяет будущим учителям практиковать педагогические стратегии и совершенствовать музыкальные навыки в безопасной, гибкой и интерактивной среде, что критически важно для развития критического мышления, автономии и адаптивности – ключевых качеств педагога XXI века.

Дальнейшее развитие цифровых педагогических практик связано с внедрением интерактивных моделей обучения, ориентированных на активное участие студентов в образовательном процессе.

В рамках такого подхода эффективно реализуется модель «перевернутого класса», где теоретический материал осваивается студентами самостоятельно через цифровые платформы, а аудиторное время посвящается практическому творчеству и решению сложных профессиональных задач под руководством наставника. Дополнением к этому служит использование цифровых портфолио и методов микропедагогики, предполагающих запись и детальный анализ коротких фрагментов уроков для оттачивания методического мастерства. Так, например, исследования Косимова А.Д. посвящены инновационным технологиям в современном музыкальном образовании, с особым акцентом на формировании компетентности педагогов посредством моделирования и рефлексивного анализа [8].

Следует отметить, что техническая основа данной модели обучения предусматривает широкий спектр специализированных программных решений, адаптированных под учебно-педагогические задачи.

Переход к интерактивному обучению поддерживается именно этим разнообразием специализированного программного обеспечения: Sibelius, MuseScore, Finale, EarMaster, Perfect Ear, Flat.io, Soundtra,. Logic Pro, FL Studio и Ableton.

В области нотной нотации и теоретической подготовки лидирующие позиции занимают редакторы Sibelius, MuseScore и Finale, которые позволяют не только создавать цифровые партитуры, но и развивать тембральный слух за счет варьирования инструментального звучания.

Параллельно с этим мобильные приложения и интерактивные тренажеры, включая EarMaster, Perfect Ear, Flat.io и Soundtrap, обеспечивают индивидуализацию процесса обучения, позволяя учащимся развивать музыкальный слух и ритмическую координацию в собственном темпе с мгновенной обратной связью.

Кроме того, для формирования компетенций в области аранжировки и звукозаписи активно внедряются DAW-системы (цифровые звуковые рабочие станции), такие как Logic Pro, FL

Studio и Ableton Live, обеспечивающие студентам возможность работы с многодорожечным редактированием, сведением и созданием качественных фонограмм. В работе Аликсичук О. и Борисовой Т. выделены основные дидактические элементы, необходимые для развития компетенций в аранжировке с использованием инструментов, повышающих уровень практической подготовки будущих педагогов-музыкантов [9].

Следующим шагом цифровой эволюции образования является интеграция музыкальных технологий искусственного интеллекта, открывающая новые горизонты анализа, творчества и автоматизации педагогических процессов. Особый вектор развития связан с внедрением технологий искусственного интеллекта и нейроанализа музыкальных паттернов. В процессе лабораторных и практических занятий будущие педагоги осваивают алгоритмы машинного обучения для классификации звуковых фрагментов, распознавания нотных текстов с использованием фильтрации визуальных шумов и моделирования процессов творческой импровизации.

Исходя из этого, искусственный интеллект и нейроанализ способствуют переходу от «традиционной» к «продуктивной» модели обучения, когда студент становится субъектом активного творческого процесса. Помимо этого, как отмечают Милакис Д. и др., использование чат-ботов становится эффективным инструментом для автоматизации рутинных задач, таких как генерация интерактивных тестов, сортировка учебной информации и проектирование индивидуальных образовательных траекторий [10]. Эти технологии создают условия, в которых студент выступает не просто потребителем контента, а создателем уникальных цифровых образовательных ресурсов.

Результаты, подтверждающие эффективность цифровизации, находят отражение в эмпирических исследованиях Тампуболон, Д.Б. и Тампуболон, Ю.Б.С., показывающих рост результативности и цифровой грамотности обучающихся. Так, использование мультимедийных и интерактивных средств позволяет усваивать теоретический материал на 30–40% быстрее, а общая мотивация и вовлеченность учащихся возрастает на 60–70% [11]. Особенно впечатляющие результаты достигаются с интерактивными методами, такими как виртуальные ансамбли, демонстрирующими уровень эффективности до 85% и помогающими развивать навыки синхронизации и коллективного исполнительства даже в удаленном формате.

Однако, несмотря на очевидные преимущества цифровых технологий, музыкальная педагогика сохраняет ряд принципиальных вызовов, связанных с природой искусства и особенностями межличностного взаимодействия. Так специфика музыкального искусства накладывает определенные ограничения на использование дистанционных форматов. Одной из центральных проблем остается необходимость тактильного контакта при постановке исполнительского аппарата и риски искажения звука в процессе электроакустической передачи, что может негативно сказаться на формировании интонационного слуха.

Следовательно, успешное сочетание традиционных и цифровых подходов требует от преподавателей высокой квалификации и их методической гибкости. Психологические вызовы, связанные с ослаблением эмоционального контакта между педагогом и студентом, также требуют внимательного подхода и поиска форм «продуктивного сосуществования» акустических традиций и цифровых инноваций. Поэтому критически важным становится повышение уровня технической и методической грамотности самих педагогов, преодоление цифрового разрыва и развитие готовности к непрерывному самообразованию.

Таким образом, цифровизация образования представляет собой не просто внедрение новых технологий, а системную трансформацию всей педагогической культуры. Интеграция цифровых инструментов, симуляционных педагогических форм обучения, интерактивных платформ и элементов искусственного интеллекта создает условия для повышения качества подготовки музыканта, развития его творческих способностей и расширения возможностей индивидуализации обучения. В то же время эффективная цифровая трансформация требует сохранения баланса между экономическими и инновационными подходами. Специфика музыкального искусства, необходимость педагогического живого взаимодействия и риски

медицинского образования делают особенно важной методическую гибкость педагогов, их цифровую грамотность и устойчивость к непрерывному профессиональному развитию. Именно при таком подходе цифровые технологии становятся не заменой музыки, а продуктивным ресурсом обновления учебно-методического образования.

Список использованных источников

1. Государственная программа «Цифровой Казахстан» : утв. постановлением Правительства Респ. Казахстан от 12 дек. 2017 г. № 827. – URL: https://adilet.zan.kz (дата обращения: 09.04.2026).

2. Концепция развития высшего образования и науки Республики Казахстан на 2023–2029 годы : утв. Правительством Респ. Казахстан. – URL: https://adilet.zan.kz (дата обращения: 09.04.2026).

3. Формирование цифровой компетентности будущего педагога-музыканта в условиях высшего музыкально-педагогического образования, Пиджоян Лариса Анатольевна

4. Яковлева Е.В. Цифровая компетентность будущего педагога: компонентный состав // Концепт. 2021. №4. С. 46-57

5. Чернова, М. В. (2022). Мультимедийные технологии в музыкальной педагогике: опыт и перспективы. // Современные проблемы науки и образования, №3

6. Ломаско П.С., Симонова АЛ. Основополагающие принципы формирования профессиональной ИКТ-компетентности педагогических кадров в условиях смарт-образования // Вестник ТГПУ. 2015. №7(160). С. 78-84

7. Ячина Н.П., Фернандез О.Г. Развитие цифровой компетентности будущего педагога в образовательном пространстве вуза // Вестник ВГУ. 2018. №1. С. 136

8. Abdulaziz D. Kosimov (2025). Application of innovative technologies in music education: Formation of teacher competence based on simulation and reflective analysis approaches

9. O. Aliksiichuk, T. Borysova et al. (2025). Modern Digital Approaches to Training Music Teachers

10. Milakis, Emmanouil & Argyrakou, Constantina & Χαραλαμπιδης, Γρηγόριος & Bampouli, Ioanna & Lalou, Androniki. (2024). Insights from ChatGPT-4: Pioneering AI in Music Education for Young Learners. 13. 61-60. https://doi.org/10.5281/zenodo.10564765.

11. Tampubolon, Dewi & Tampubolon, Yenji. (2025). The Effect of Interactive Learning Multimedia on Learning Motivation and Student Achievement. https://doi.org/10.1007/978-981-95-2011-4_26.

ӘОЖ 37.013
ҒТАХР 14.01

БИ ӨНЕРІНДЕГІ БІРҚАТАР ҚИЫНШЫЛЫҚТАР ЖӘНЕ ОНЫ ШЕШУДІҢ МҮМКІНДІКТЕРІ: ШЕТЕЛДІК ТӘЖІРИБЕЛЕР

Мустапаева Талшын Құрбанбайқызы
tmustapaeva89@mail.ru
Қуатбеков атындағы Халықтар достығы университеті докторанты (Шымкент қ., Қазақстан)

Аңдатпа

Мақалада би өнерінің бірқатар қиыншылықтары анықталады, оның ішіндегі психикалық денсаулыққа ықпалы зерделінеді. Алдымен би өнерінің әсемділігі сипатталынады, көрермендердің би өнерінің әсемдігін тамашалаудағы сезімдері туралы айтылады. Оған қоса, би мен психикалық денсаулық арасындағы байланыс, би орындаушыларының психикалық жай-күйі туралы шетелдік зерттеулердегі деректер келтіреледі. Мақалада би өнеріндегі қиыншылықтардың алдын алуға және оны жеңуге бағытталған бірнеше дәстүрлі әдіс-тәсілдер сипатталынады. Оған қоса, шетелдік зерттеулерге сүйене отырып, би орындаушыларының психикалық күйзелістерімен жұмыс істеуге арналған бірнеше интервенциялық бағдарламаларға талдау жасалады.

Түйін сөздер: би өнері, қиыншылықтар, дене қимыл-қозғалыстары, қозғалыс үйлесімдігі, эмоциялық қысым, превенция, майнфулнес.

Аннотация

В статье рассматривается ряд трудностей в искусстве танца и изучается их влияние на психическое здоровье. Сначала описывается красота искусства танца, обсуждаются чувства зрителей, наблюдающих за этим искусством. Кроме того, представлены данные зарубежных исследований о взаимосвязи танца и психического здоровья, а также психического состояния танцоров. В статье описываются несколько традиционных методов, направленных на профилактику и преодоление трудностей в искусстве танца. Также на основе зарубежных исследований проводится анализ нескольких программ вмешательства, разработанных для работы с психическим стрессом у танцоров.

Ключевые слова*:* танец, трудности, движения тела, координация движений, эмоциональный стресс, превенция, майнфулнес.

Annotation

The article identifies a number of difficulties in the art of dance, and their impact on mental health is studied. First, the beauty of the art of dance is described, and the feelings of the audience when watching the beauty of the art of dance are discussed. In addition, data from foreign studies on the relationship between dance and mental health and the mental state of dance performers are presented. The article describes several traditional methods aimed at preventing and overcoming difficulties in the art of dance. In addition, based on foreign studies, an analysis is made of several intervention programs designed to work with the mental stress of dance performers.

Keywords: dance, difficulties, body movements, movement coordination, emotional stress, prevention, mindfulness.

Кез-келген адам би өнеріне сүйсіне қарап, қайта-қайта тамашалағысы келе беретініні белгілі. Себебі, бидегі үйлесім мен ырғақ адам жаратылысына жақын. Жүрек соғысы, тыныс алу, қадам басу бәрі ырғаққа негізделген. Сондықтан би қымылдары адамға табиғи әрі тартымды көрінеді, көз тоқтатып, назарды өзіне тартады. Әр халық өз биін ғасырлар бойы сақтап келеді. Би дененің әсемдігін, жанның тереңдігін және музыканың үйлесімділігін

білдіретін, халықтың жан дүниесін көрсететін, көрерменді бейжай қалдырмайтын өнер. Би – тілсіз тіл. Музыка мен қимыл арқылы адам қуанышты да, махаббатты да, ерлікті де анық сезінеді. Биде сөз айтылмаса да, көрермен бәрін түсінеді, бұл оның көркемдік қуатын білдіреді. Көрермен бидің орындалуын көрген кезде жүрегімен сезінеді, көңілі толқиды, кейде көзге жас алады, кейде бойына қуат жинайды. Егер би тек әдемі қимылдар жиынтығы болса, мұндай эмоция тудырмас еді. Ал эмоция тудыру – нағыз өнердің белгісі. Би орындаушыларының көрермендерге осындай керемет әсер қалдыра отырып, өнер көрсетуі оңай жұмыс емес.

Би өнерінің қиыншылығы бірнеше қырынан көрінеді. Ең алдымен, оның физикалық , яғни дене қимыл-қозғалыстарының орындалуына қойылатын талаптар өте жоғары болады. Сондықтан би үлкен күш-жігер, икемділік пен төзімділік, дәлділік пен үйлесімділікті қажет етеді. Күнделікті жаттығу, созылу, кейде ауырсынуға төзу бишінің тұрақты серігі. Екіншіден би орындаушыларының би өнерін өз нақышына келтіре орындауы үздіксіз **еңбек пен тәртіптің арқасында жетеді. Яғни н**әтиже бірден келмейді. Бір қозғалысты мінсіз ету үшін оны жүздеген рет қайталау керек. Жалқаулыққа орын жоқ. Би өнерінің тағы бір қиыншылығының көрінісі п**сихологиялық қысымда жатыр.** Сахнаға шығу, көрерменнің бағасы, байқаулардағы бәсеке — бәрі жүйкеге салмақ түсіреді. Өзіңе сену мен эмоцияны басқару оңай емес. Би орындаушысына **өнер мен техника арасындағы тепе-теңдікті сақтау да оңай келмейді.** Қозғалысты дұрыс орындау аздық етеді, оны сезіммен, мәнермен жеткізу керек. Техниканы да, ішкі күйді де қатар алып жүру – үлкен шеберлік. Би өнерінде көп уақыт жаттығуға кетеді, демалыс пен жеке жоспарлар кейінге қалып, өзіне уақыт бөлмеу, би орындаушыларының у**ақыт пен жеке өмірдің шектеулі болуына алып келіп соғады. Би өнеріндегі осы және бұдан да басқа қиыншылықтарына қарамастан, әрбір биші өз ісін әсемдікпен, шеберлікпен орындауға тырысады. Біз мақаламызда б**ишілер арасында психикалық денсаулыққа байланысты қиындықтарға көбірек тоқталатын боламыз.

Би орындаушыларының психикалық денсаулығына қатысты қиыншылықтарға байланысты бірқатар шетелдік зерттеулерге шолу жасайық. Психологиялық жағынан, бишілер едәуір жүктемеге ұшырайды: 198 американдық университет бишілерінің 35,4%-ы үрей мен депрессия симптомдарын байқатқан [1], ал 147 германиялық кәсіби бишілердің 20,8%-ында орташа немесе ауыр деңгейдегі депрессия, жалпыланған үрей бұзылысы немесе тамақтану бұзылыстары анықталған [2].

Осыған байланысты би өнеріндегі қиыншылықтарды 3 топқа жіктеп көрсетуге болады:

— Орындау кезіндегі эмоциялық ахуал (үрей, мазасыздық, қорқыныш және т.б);
— Тамақтану бұзылыстарының көрінуі;
— Жарақат алған бишілердің психикалық жағдайы.

Шетел зерттеулеріне сүйенетін болсақ, бишілердің психикалық денсаулық қиындықтарына бірнеше фактор әсер етеді. Біріншіден, бидің физикалық талаптары орындау деңгейіне қарамастан жарақат алу қаупін арттырады [3]. Жарақаттар көбінесе үрей, қайғы, күйзеліс және депрессия сияқты жағымсыз психологиялық реакцияларға әкеледі. Кейбір жағдайларда жедел жарақаттар созылмалы жағдайға айналуы мүмкін, бұл психикалық денсаулық мәселелерін одан әрі қиындатады [4]. Екіншіден, орындаушылық талаптар, қатарластармен салыстыру және ішкі күтілімдер басым болатын жоғары қысымды бәсекелі орта эмоциялық қажу, стресстің күшеюі және өзіндік тиімділік сезімінің төмендеуіне алып келуі мүмкін. Мұндай психологиялық стресс ұйқы сапасының нашарлауына, жарақат қаупінің артуына, ауырсынуды қабылдаудың өзгеруіне және орындаушылық тиімділіктің төмендеуіне әсер етеді. Германиядағы кәсіби балет бишілері арасында жүргізілген 44 апталық зерттеу би маусымы кезінде бишілердің шамамен үштен бірі психикалық денсаулық қиындықтарына тап болғанын көрсеткен [5]. Үшіншіден, дене бейнесіне қанағаттанбау бишілер арасында психологиялық күйзеліске айтарлықтай ықпал етеді. Жіңішке дене пішінін шамадан тыс идеализациялау көптеген бишілердің сау дене салмағы индексіне ие бола отырып, кеуде бұлшықеттері, сан, бицепс және іш аймақтары сияқты дене бөліктеріне көңілі толмауына әкеледі. Мінсіз дене пішініне ұмтылу барысында олар шектеулі диета немесе салмақты бақылау стратегияларына

жүгінуі мүмкін. Мысалы, Париж ұлттық операсының 83 элиталық балет бишісінің 18-і (47,4%) тамақтану бұзылыстарының белгілеріне ие болған [6]. Мұндай мінез-құлық күшті би идентификациясымен байланысты және бишілерде биші емес адамдарға қарағанда жиірек кездеседі.

Физикалық жарақаттар, орындаушылыққа байланысты стресс және дене бейнесіне қанағаттанбаудың бірлесуі бишілердің психологиялық күйзеліске шалдығу қаупін айтарлықтай арттырады, бұл тек орындаушылықты бұзып, жарақат алу қаупін арттырып қана қоймай, жалпы әл-ауқатты төмендетеді. Мысалы, кең таралған психикалық денсаулық мәселелерінің бірі ретінде танылған орындау үрейі бишілер арасында тамақтану бұзылыстары және көңіл-күйге қатысты симптомдар сияқты дезадаптивті нәтижелермен байланысты [7]. Кейбір бишілер әлеуметтік қолдау іздегенімен, мұндай стратегиялар әдетте жеткіліксіз болып қалады.

Ендігі кезекте би өнеріндегі осындай қиыншылықтардың алдын алуға байланысты превенциялар жүйесін қамтамасыз ету мүмкіндіктерін қарастырамыз. Әдеби деректерге сүйенсек, би өнеріндегі қиыншылықтардың алдын алуға бағытталған бірнеше әдіс тәсілдерді, бірқатар техникаларды атап кетуге болады. Ең алдымен, физикалық қиыншылықтардың алдын алуға және жеңуге қатысты әдіс-тәсілдер ретінде денені қыздырып алу, созылу, күш пен төзімділікті дамыту қажет. Бұл би орындаушының бұлшық ет пен буынды жарақаттан сақтайды, икемділікті арттырып, қозғалысты жеңілдетеді. Осыған орай, қимыл қозғалысты бірден емес, бөліп-бөліп үйрену, тез шаршаудың алдын алу үшін тыныс алу техникасын дұрыстау қажет. Оған қоса, жаттығудан кейін қалпына келу үшін дұрыс демалу, массаж жасау, су ішу сияқты қарапайым әрекеттерді әдетке айналдырған жөн. Би өнерін оқу кезінде техникалық қиыншылықтарды жеңуге байланысты әдіс-тәсілдер мен техникаларды жаттықтырушы-оқытушылар арнайы үйретеді. Би қимылын әуелі музыкасыз, кейін баяу музыкамен, соңында толық ырғақты орындау сияқты, қозғалыс ортасын сезіну сияқты техникаларды меңгереді.

Жас бишілерде психикалық қиыншылықтың алдын алу немесе психикалық қысымды дұрыс басқара білу үшін де арнайы әдіс-тәсілдер мен техникаларды меңгерту маңызды болып табылады. Музыканың мазмұнын, тарихын түсіну, кейіпкердің мінезін ойша құру, би алдындағы эмоциялық дайындық – маңызды элементтер болып табылады. Айна алдында еркін билеп, өзін қабылдауға үйрену, көрерменді емес, бидің мағынасын сезінуге назар аудару би өнеріне психологиялық және образды жеткізу қиыншылықтарының алдын алуға көмектеседі. Бишілердің жаттығу кестесін нақты жоспарлау, қысқа, бірақ жүйелі жаттығу, демалыс пен жаттығудың тепе-теңдігін сақтау би орындаушыларының уақыт пен тәртіп мәселесіндегі қиыншылықтарды шешуге едәуір әсер етеді. Жалпы алғанда, би өнеріндегі қиыншылықтардан қашу мүмкін емес. Дей тұрсақ та, дұрыс әдіс, жүйелі еңбек және ішкі сенім арқылы оны жеңуге болады. Басқаша айтқанда, қиындық бишінің тоқтататын емес, өсіруші күш болу керек. Ендігі кезекте шетелдік зерттеулерде осы мәселені шешуге қатысты бірқатар мақалаларға талдау жасап көрелік.

Шетелдерде психологиялық интервенциялар күйзелісті азайту және орындаушылыққа бағытталған популяциялардағы, соның ішінде жарақат алған бишілердегі, психикалық денсаулықты жақсарту үшін кеңінен қолданылатын әрі тиімді құрал болып табылады. Осындай интервенциялардың ішінде майндфулнеске негізделген тәсілдер үрейді төмендету және эмоциялық реттелуді жақсартуда айрықша нәтижелілік көрсеткен. Мысалы, майндфулнес тренингі музыканттардағы орындау үрейін азайтқаны анықталған, ал майндфулнес-қабылдау-міндеттеме (mindfulness-acceptance-commitment) интервенциялары кәсіби балет бишілерінің психикалық денсаулық көрсеткіштерін жақсартқан [8]. Симптомдарға бағытталған немесе белгілі бір бұзылыстарға арналған тәсілдерден бөлек, позитивті психологияға негізделген интервенциялар – жеке күшті жақтарды дамыту, алғыс сезімін арттыру және саналы зейінділікке үйрету арқылы – жоғары білім беру саласындағы педагогтардың төзімділігін, стресс басқару дағдыларын және қарым-қатынас климатын

жақсартуға көмектескен. Бұл нәтижелер мұндай тәсілдер бишілердің әл-ауқатын қолдауда да пайдалы болуы мүмкін екенін көрсетеді [9].

Орындау үрейі мен эмоциялық реттелуді нысанаға алған бірнеше зерттеуде [8, 10] түрлі психологиялық тәсілдер қолданылады (мысалы, майндфулнес, мейірімділікке негізделген медитация, Фельденкрайс әдісі, шешімге бағытталған терапия, жүйелі десенсибилизация). Бұл интервенциялар әртүрлі дайындық және тәжірибе деңгейіндегі бишілермен жүргізіледі. Әдістемелердің әркелкілігіне қарамастан, жалпы нәтижелер интервенциялардың орындаушылыққа байланысты үрейді төмендетуге, зейін бақылауын жақсартуға және жалпы әл-ауқатты арттыруға мүмкіндік беретінін көрсетті. Бірқатар зерттеулер өзін-өзі тиімді сезіну (self-efficacy), сенімділік және орындау кезіндегі зейіннің күшеюі сияқты оң өзгерістерді де хабарлайды. Алайда кеңірек психологиялық нәтижелерге (мысалы, дене сезімін қабылдау) әсері біркелкі болмады. Атап айтқанда, интервенциялардың көпшілігі шағын үлгілермен жүргізілген және формат, ұзақтық (dosage) және жеткізу тәсілі бойынша айтарлықтай ерекшеленген, бұл зерттеулерді өзара салыстыруды шектейді. Соған қарамастан, тұтас алғанда, нәтижелер бишілердегі орындау үрейін басқаруға арналған бейімделген психологиялық стратегиялардың болашағы зор екенін көрсетеді.

Қорыта келе, би өнеріндегі қиындықтарды дер кезінде анықтап, оның туындау себептерімен арнайы жұмыс жүргізу арқылы, оны шешудің мүмкіндіктерін қарастыру керек. Сондай-ақ, белгілі қиындықтарды жеңілдету, тіпті болдырмау жолдарын алдын ала профилактикалық іс-шаралар арқылы ұйымдастыру маңызды болып табылады. Би орындаушылардың жеке даралық қиындықтарын да ескере отырып, үміт күттіретін нәтижелерге қол жеткізудің нақты тәсілдері мен техникаларын болжап отыру қажет.

Қолданылған әдебиеттер:

1. Michaels C, Holman A, Teramoto M, Bellendir T, Krautgasser-Tolman S, Willick SE. Descriptive Analysis of Mental and Physical Wellness in Collegiate Dancers. J Dance Med Sci. 2023;27(3):173–9. https://doi.org/10.1177/1089313x231178091

2. Junge A, Hauschild A. Behind the scenes: prevalence of depression, general anxiety, and eating disorder symptoms in 147 professional dancers from six opera houses or state theaters. Sports Med Open. 2023;9(1):92. https://doi.org/10.1186/s40798-023-00638-9

3. Critchley ML, Ferber R, Pasanen K, Kenny SJ. Injury epidemiology in pre-professional ballet dancers: A 5-year prospective cohort study. Phys Ther Sport. 2022;58:93–9. https://doi.org/10.1016/j.ptsp.2022.10.001

4. Magrath J, Paglione V, Morrison L, Kenny SJ. 'It shouldn't be necessary, but it happens a lot': Undergraduate contemporary dancers' perceptions of pain, injury, and fatig. Theatr Dance Perform. 2023;14(4):492–510. https://doi.org/10.1080/19443927.2023.2220686

5. Junge A, Hauschild A, Stubbe JH, Van Rijn RM. Health issues in professional ballet dancers: an analysis of 1627 weekly self-reports of injuries, illnesses, and mental health issues over a single season. Sports Med Open. 2024;10(1):79. https://doi.org/10.1186/s40798-024-00753-1

6. Lebhil S, Couillandre A, Dreyfus M және т.б. Menstrual cycle disorders among elite ballet dancersTroubles du cycle menstruel chez les danseuses classiques professionnelles. Sci Sports. 2025;40(3):256-65. https://doi.org/10.1016/j.scispo.2024.10.006

7. Arcelus J, García Dantas A, Sánchez Martin M, Del Río Sánchez C. Influence of perfectionism on variables associated to eating disorders in dance students. Revista De Psicología Del Deporte. 2015;24(2):297-303. file:///C:/Users/%D0%90%D0%B4%D0%BC%D0%B8%D0%BD/Downloads/Arcelusrpd2015.pdf

8. Harrison C, Ruddock S, Mayes S, et al. A 6-Week Mindfulness-Acceptance-Commitment Intervention to Improve Professional Ballet Dancers' Psychological States Around Performance. *Journal of Dance Medicine & Science*. 2024;29(2):67-76. doi:10.1177/1089313X241272136

9. Lo NP-K, Punzalan CH. The impact of positive psychology on language teachers in higher education. J Univ Teach Learn Pract. 2025;22(1):1–19. https://doi.org/10.53761/5ckx2h71

10. Popay, Jennie & Roberts, H. & AJ, Sowden & Petticrew, M. & Britten, Nicky & Arai, Lisa & Roen, Katrina & Rodgers, Mark. (2005). Guidance on the Conduct of Narrative Synthesis in Systematic Reviews Final Report. J Epidemiol Community Health.. 59(Suppl 1):. A7. file:///C:/Users/%D0%90%D0%B4%D0%BC%D0%B8%D0%BD/Downloads/Guidance_on_the_Conduct_of_Narrative_Synthesis_in_.pdf

ӘОЖ 373.1.02

ЖАҺАНДАНУ ЖАҒДАЙЫНДА ОРТА БІЛІМ БЕРУ ЖҮЙЕСІНІҢ ОҚУ ҮДЕРІСІНДЕ ҰЛТТЫҚ ДӘСТҮРЛЕРДІ ОҚЫТУ АРҚЫЛЫ КӨРКЕМДІК ТАЛҒАМДЫ ҚАЛЫПТАСТЫРУ МӘСЕЛЕЛЕРІ

Ақбаева Шолпан Әбілғазықызы
akbayeva.sholpan@gmail.com
Педагогика ғылымдарының кандидаты, «Көркем білім» кафедрасының доценті, Абай атындағы ҚазҰПУ, Алматы, Қазақстан

Бакаиев Ренат Советқанұлы
bakaiev_renat@mail.ru
Аға оқытушы, «Көркем білім» кафедрасының доценті, Абай атындағы ҚазҰПУ, Алматы, Қазақстан

Аңдатпа

Бұл мақалада жаһандану жағдайында орта білім беру жүйесінде ұлттық салт-дәстүрді оқыту арқылы оқушылардың көркемдік талғамын дамыту міндеттері қарастырылған. Бұл зерттеудің өзектілігі мәдени бірігудің күшеюінен және оқушылардың ұлттық мәдениет және дәстүрлі өнер құндылықтарының бастауларынан алшақтығы мен оған деген оң қатынастарының өзгеруінен туындайды, бұл ұлттық көркем мәдениетті сақтау мен дамытудың тиімді педагогикалық тәсілдерін іздеуді қажет етеді.

Мақаланың мақсаты, бүгінде жаһандану жағдайында ұлттық дәстүрлі өнер негізінде оқушылардың көркемдік талғамын дамытудың педагогикалық шарттары мен әдістемелік тәсілдерін анықтау. Оқу үдерісінде оқушылардың эстетикалық қабылдауын дамытудағы ұлттық сәндік-қолданбалы өнердің, дәстүрлі рәміздердің, ою-өрнектің, халықтық көркемдік тәжірибелердің рөлін ашып, көркемдік талғамды дамытудың психологиялық-педагогикалық негіздеріне талдау жасалған. Ол ұлттық мәдени элементтерді көркемдік-эстетикалық пәндерге біріктіруді, сондай-ақ көркемдік дәстүрлі өнер мұраларын танып білуге деген эмоционалды және құндылықтық қатынастарына тәрбиелеу әдістерін зерттейді.

Түйінді сөздер: рухани, мәдениет, ұлттық, дәстүрлі өнер, көркемдік талғам, эстетикалық тәрбие, құндылықтар

Annotation

This article examines the challenges of developing students' artistic taste through the teaching of national traditions in the secondary education system in the context of globalization. The relevance of this research stems from increasing cultural unification and changing student values, which necessitates the search for effective pedagogical approaches to preserving and developing national artistic culture.

The purpose of this article is to identify pedagogical conditions and methodological approaches for developing students' artistic taste based on national traditions in the context of globalization. The paper analyzes the psychological and pedagogical foundations of artistic taste development and explores the role of national arts and crafts, traditional symbols, ornamentation, and folk artistic practices in developing students' aesthetic perception. This article examines the integration of national cultural elements into artistic and aesthetic subjects, as well as methods for fostering an emotional and value-based attitude toward artistic heritage. Particular attention is paid to developing students' artistic perception, imaginative thinking, aesthetic appreciation, and creative activity.

Keywords: Spirituality, culture, national art, traditional art, artistic taste, aesthetic education, values

Қазіргі кезеңдегі нарықтық саяси-экономикалық жағдайдағы іргелі бетбұрыстардың қоғамдағы әлеуметтік жағдайларға әсер етуі, ғаламдану үрдісінің рухани өмірімізде қарқынды дамуы жеке адам мен қоғам арасында жаңа қатынастар қалыптастыруда. Мұның өзі мәдени құндылықтарға жаңаша көзқарас тудырады. Осы ретте мектеп оқушыларының көркемдік талғамын қалыптастыру, қазақ халқының дәстүрлі өнеріне деген қызығушылығын дамытып, өнер үлгілерін қастерлеуге бағалап, қадір тұтуға талпындыру білім беру ісінің көкейкесті мәселелерінің бірінен саналады.

Демек, бүгінгі қоғам сұранысының талабына сай оқу- тәрбие процесінде оқушылардың көркемдік талғамын қалыптастыру мәселесінің теориялық тұрғыдан шешу қажеттігі мен бұл проблеманың ғылыми тұрғыдан жеткіліксіз зерттеліп, арнайы әдістемелік жағынан қамтамасыз етілуі арасындағы қарама- қайшылықтар бар екендігі анық байқалады. Сондықтан қазақтың дәстүрлі өнерінің негізінде оқушылардың көркемдік талғамын қалыптастырудың тиімді педагогикалық шарттарын іздестіру біздің зерттеу проблемаларымызды айқындауға және «Қазақтың дәстүрлі өнерінің негізінде оқушылардың көркемдік талғамын қалыптастыру» деп таңдауымызға негіз болды.

Қазақ халқы сан жылдар бойы аса биік талғампаздықпен жасалған ғажайып сәндік-қолданбалы өнер туындыларын кейінгі ұрпаққа мұра етіп қалдырды. Бүгінгі күні мектепте ағаштан, теріден жүннен, сүйектен, металдардан және т.б. табиғи материалдардан жасалған көркемдік құндылығы өте жоғары әсем бұйымдар халық игілігіне айналмай, тек мұражай экспонаттары ретінде сақталуда. Жалпы білім беретін орта мектептердің барлық орта жоспарлары бейнелеу өнері пәніне бөлінген сағат жүктемелерінің шектеулі болуы, типтік оқу бағдарламаларының мазмұнында қазақтың дәстүрлі мәдениетін тереңірек оқып-үйренуге назар аудармауы оқушылардың рухани қазыналарынан шет қалуына әкеп соғуда.

Дәстүрлі өнер қазақ халқының дәстүрлі өмір салтымен, материалдық және рухани дүниесімен, ұлттық тәрбиесімен, халықтық психологиясымен ерекшеленетін әлем мәдениетіндегі өз орнымен сипатталады. Ерте және орта ғасырлардағы оба түрлерін, қала құрылыстарын, Айша-Бибі, Бабаджа-Хатун, Қозы Көрпеш-Баян Сұлу, Домбаул, Жошы хан, Алаша хан, Қожа Ахмед Йассауи жәдігерлерін, Есік қорған, Маңғыстау қорымдарындағы монументті ескерткіш түрлерін, түркі кезеңінен келе жатқан тас мүсіндерді сөз етіп отырмыз. Бұлардың көркемдік пластикасы, эстетикалық сымбаты, түзілімдік сипаты, тарихи-рухани-мәдени дүниемізде алатын орны қазірге дейін мектеп бағдарламалары мен оқулықтарында қарастырылған емес. Олардың көркемдік талғамға әсері жөнінде мәселе ретінде көтеріліп, жеке зерттеулер де болған емес. Ал бұл ескерткіштер халық ауыз әдебиеті, музыкасы, өнері, мәдениеті секілді халқымыздың рухани болмысын анықтайтын мұралар болып есептеледі.

Қазақтың дәстүрлі өнерінің негізінде оқушылардың көркемдік талғамын қалыптастыру проблемасын қарастыру “дәстүрлі өнер”, “көркемдік талғам” ұғымдарының аражігін ажыратып пайымдауды талап етеді. “Дәстүрлер” ұғымы Н.Сәрсенбаевтың тұжырымы бойынша, адамның қоғамдық қатынастарының арасында сақталады. Дәстүр қоғамда жекеленген этностардың тіршілік ету барысында дамып, қалыптасып отыратын әлеуметтік-мәдени мұраларының үлгілері және философиялық сөздікте нақтыланғандай - ғылымда білім мен зерттеу әдістерінің сабақтастығы болса, өнерде стиль мен шеберліктің сабақтастығы болып табылады. “Өнер” дегеніміз өмір құбылыстарын, қоғамдық болмыс сана нәтижелерін, адамның іс-әрекеті мен көңіл- күйін, сезімі мен рухани дүниесін образды көркем тіл арқылы бейнелейтін форма мен мән қатынасы. Философиялық сөздікте берілген түсініктемеге сүйенсек өнер түрлерінің басты ерекшелігін олардың болмысты бейнелеу мен көркемдік міндеттерді шешуде байқалатын амалдары айқындайды. Дүниені эстетикалық тұрғыдан бейнелеу, әдебиетте - сөз, кескіндемеде - әлемнің түрлі түсті образдары; мүсін өнерінде – пластикалық образдар мен көлемдік – кеңістіктік формалар; графикада – сурет, штрих, жарық пен көлеңке сызықтары; музыкада – дыбыс интонациалары; театр мен кинода – драмалық кейкілжіңдер негізінде дамитын кейіпкерлердің іс-әрекетін актерлардың образ ретінде сомдауында сипат алып жүзеге асырылады.

Сонымен, «көркемдік талғам» түсінігін ашпас бұрын алдымен біз осы мәселені не арқылы қарастырамыз деген сұраққа жауап беретін "дәстүрлі өнер" ұғымына және оған қатысты эстетикалық тәрбие беру және баланың көркемдік талғамын қалыптастыру мәселесіне тоқталуға тиіспіз. Одан кейін "дәстүрлі өнер" ата-бабамыздан келе жатқан көптеген ғасырлар бойы шыңдалып, санамызда, рухымызда, болмысымызда өзіндік қолтаңба ретінде сіңіп қалыптасқан өнер түрі болып табылады. Біз бұл жерде екі түрлі нәрсені ескеруге тиіспіз. Біріншісі - дәстүрлі өнерді алғашқы қауымдық кезең өнерімен шатастырмауымыз керек. Себебі дәстүрлі өнерде алғашқы қауымдық кезеңдегі, тіпті одан бергі сақ, қыпшақ-қимақ, түркі мәдениеті өн бойында тұтас сақталып жатқанымен, ол - кейін де өзгерістерге ұшырап, бүгінгі күнге жеткен халықтық өнер. Екіншісіне, кейбір зерттеушілер дәстүрлі өнер деп 1920 жылдарға дейінгі өнерді жатқызады. Кеңес үкіметі кезеңінде реалистік өнердің қалыптасуына байланысты дәстүрлі өнер жойылған секілді. Бұл да сыңаржақты түсінік деп есептеуіміз керек. Себебі қалай мойындамаймыз десек те кеңес үкіметі тұсында қаншалықты құдалауына қарамастан дәстүрлі мәдениет өз болмысын сақтап қана қалған жоқ, сонымен бірге бейнелеу өнерімен жарысып, кей жағдайда онымен ұштаса отырып дамып келді.

Сондықтан дәстүрлі мәдениет жөнінде айтқанда, біріншіден, тарих тезінен өтіп, өзіндік сипатын сақтап келген халықтың рухани қазынаны айтамыз. Бұл қазіргі мұражайларда тұрған тарихи көне ескерткіштер болса, екіншіден, қазіргі халық шеберлерінің қолынан шыққан көркем бұйымдар. Үшіншіден, осы халықтық бұйымдардың қазіргі кезеңде жаңаша көрініс табуы. Төртіншіден, осы құбылыстардың балалардың көркем шығармашылығында өз қырынан сомдалуы. Егер осы жағдайды енді мектепке тікелей жанамалап айтатын болсақ, әрине, бұл оқушылардың халықтық мұраны, дәстүрлі өнерді өзінше қабылдауы, байымдауы, бағалауы. Баланың көркемдік талғамы мен дүниетанымы оқушының бойында осы сапаның қалыптасуымен тікелей байланысты. Біз сөз етіп отырған дәстүрлі өнер өнердің басқа түрлерінен өзгеше болып келеді. Оның өзінің болмысы, табиғи сипаты бар. Яғни дәстүрлі өнер қазақ халқының дәстүрлі өмір салтымен, материалдық және рухани дүниесімен, халықтық психологиясымен ерекшеленетін әлем мәдениетіндегі өз орнымен сипатталады. Сондықтан дәстүрлі өнер этномәдениетпен, біздің тақырыбымызға қатысты этнопедагогикамен байланысты.

Қазақ дәстүрлі өнерінің көркемдік сипатын, оның мазмұндық мәнін қарастырған уақытта батыстық өнер үлгілерімен немесе орыс өнеріндегі реалистік қағидалармен, кеңес дәуіріндегі социалистік реализм өнерінің көркемдік мүмкіндіктерімен шектелуге болмайды. Біз шектелу жөнінде ғана айтып отырмыз. Одан өнердің бұл көріністерін ескермеуіміз керек, білмеуіміз керек деп ешкім айтпайды. Керісінше заманымыздыздың ұлы жазушысы Мұхтар Әуезов: "Бұл өз тілін, әдебиетін білмеген, қадірлемеген адам толық мәнді интеллегент емес деуге болады, - дей келіп,- екі тілдің мәдениетін бойға сіңіру ол адамды кең тыныстатеді... Екі бірдей тілің болу - екі енеге төл өскендей, екі жақты нәр қасиет, қуат береді",- деген болатын [1, 452 б.]. Біз осы тұжырымды дамытып, екі тілмен де шектелуге болмайды. Орыс қазақ мәдениетімен бірге әлемдік озық үлгілі өнерін және әлемдік мәдениетте өз орнын қалыптастырған жетік өнер туындыларын білуіміз керек демекпіз.

Біздің айтатынымыз кез келген өнер құбылысы, соның ішінде орыс, батыс, шығыс, кеңес дәуіріндегі өнер туындыларын бір калькамен, бір шаблонмен, бір жақты қарастыруға келмейді. Қазақ өнерінің өзіндік ерекшелігі, өлшенетін, бағаланатын критерийлері бар деп айтпақшымыз. Дәстүрлі немесе халықтық өнер әруақытта дүниетанымдық көкейтесті мәселелермен байланысты.

Танымал педагог және мәдениеттанушы ғалым М.Х.Балтабаев қазіргі мәдениеттің даму ерекшелігіне арналған монографиясында қазақ менталитетінің өзегі ретінде Батыс пен Шығыстың танымдық формаларының синтезі түрінде көрінетін еуроазияшылдықты насихаттап, келешектегі қазақстандық қоғамды біріктіруші бірден-бір "ұлттық идея" деп үміттенеді [2, 84 б.]. Ал Д.Кішібеков өз еңбегінде қазақ менталитетінің өзіндік сипатын оның өткенімен, бүгінгісімен және ертеңімен барлық қырынан байланыстыра қарастырады [3]. Адам қажеттілігін өтейтін барлық құндылықтар - материалдық, әлеуметтік және рухани

құндылықтар - дәстүрді құрайды. "Салт-дәстүр - тіл мен мәдениет бастауларының анасы",- [4, 252 б.] деген 18 ғасырдағы неміс ағартушысы И.Г.Гердер оның жазба мәдениет пен азаматтық қоғам қалыптасқанға дейінгі уақыттағы мәдениетті тасымалдаушы маңызын бағалап отыр.

Ұлттық және жалпыадамзаттық құндылықтар таза түрінде және қарым-қатынастардан, қоғамдастықтан тыс қалыптаспайды дейді ғалымдар. Ұлттық сезім - ерекше әлеуметтік-психологиялық құбылыс, ол және сыртқы әсерлерге тез бой алдырады, тез қызуланып, сағы тез сынады. Сондықтан ол үнемі тәрбиелеуді және ақыл-парасат тарапынан бақылауды қажет етеді. Жеке тұлғаның ұлттық сезімін тәрбиелеу айналасындағы ортаның қалыптасқан, олар үшін өмірлік қағида болып табылатын белгілі-бір құндылықтармен толықтыру арқылы жүзеге асырылуы тиіс. Ақыл-ойдың бақылауындағы және белгілі-бір ортаның ықпалындағы ұлттық сезім ізгі, адамгершілікті болады. Табиғи, биологиялық, тектік нышандармен органикалық түрде астарласады. Бірақ ақыл-парасаттың өзі адамдардың қандай да бір бөлігінде, ал кейбір жерлерде едәуір бөлігінде әртүрлі қоғамға қарсы идеялармен, психологиялық тойымсыздықпен, өзімшілдікпен, басқа ұлттық құндылықтарды қабылдамау арқылы да ластануы мүмкін" [5, 63 б.].

Бұл, әрине, қазіргі кезеңде өзіміздің төл мәдениетімізді, өнерімізді сақтап қалу барысында ыңғайлы ой салатын пікір. Мектеп бағдарламасының идеялық-эстетикалық тұғырында төлтумалылық пен ерекшелік түсініктері тұруға тиіс деп есептейміз. Осы міндеттерді саралау барысында жалпы орта мектептің 1-4 сыныптарына арналған «Бейнелеу өнері» пәнінің үлгілік оқу бағдарламасына шолу жасап көрелік. Бұл бағдарламада «Бейнелеу өнері» пәнінің басты функциясы балалардың көркем тәрбиесімен байланысты бастауыш мектепте оқушылардың білімін дамытуда, графика, живопись, мүсін, сәнді қолданбалы өнерде білімін тереңдету, оқыту, таныстыру болып табылады. Ондағы бағыттар ұлттық және жалпы адамзаттық қасиеттерді тәрбиелеумен, пән мазмұнының ұлттық-әлеуметтік-мәдени факторлармен байланысымен, оқушының шығармашылық іс-әрекетімен анықталады.

Осы айқындалған бағыттар біз қойып отырған мәселелермен ұштасып жатқандығы сөзсіз. Себебі ұлттық сипат жалпы адамзаттық құндылық қасиеттерінің аясында шешіледі. Екіншіден, ұлттық қасиеттер әлеуметтік-мәдени ортада шешіледі. Оны қазіргі жаһандану заманымен, қоғамдық өзгерістермен үйлестіру мемлекетіміздің стратегиялық маңызды даму бағытымен сәйкес келеді. Үшіншіден, пәннің үлгілік оқу бағдарламасы әруақыт оқушылардың шығармашылық іс- әрекетпен шұғылданып, өзін-өзі тануға, дамытуға ұмтылуы, ізденуі қажеттігімен анықталады. Бұл дегеніміз оқушының өмірде дұрыс жол табу үшін дұрыс ой түйіп, өздігінен сапалы, дәлелді шешімдер қабылдай білуге үйренуі керектігімен анықталады… Жалпы адамның өз болмысын тануға ұмтылысында көмектесіп, тереңде жатқан талап - тілегін, қабілеттерін дамыту, сол арқылы оған толыққанды өмір сүруі үшін жаңа рухани күш беру білімнің ең маңызды мақсаты болып табылады" [6, 5 б.].

Көптеген суретші педагогтер оқу міндеттері мен шығармашылық міндеттерді ажыратып пайдаланады. Бір қарағанда осы дұрыс ұстаным секілді. Оған себеп оқу міндеттері жай ғана оқушының машықтылығын жетілдіріп, сурет сала білуге деген дағдысын қалыптастыруға бағытталған. Жалпы алғанда сурет сала білу мен шығармашылық арасында үлкен айырмашылық бар екендігін өнертанушылар мен өнер сыншылары да айтады. Яғни мұндай жағдайда сурет сала білу шығармашылыққа жететін жол, құрал-тәсіл-ғана. Суретшілер оны кәсіпқойлықты жетілдіру деп атайды. Ол кәсіптік мамандықпен байланысты дүние. Біз балалардың бойынан кәсіптік жетіктілікті талап ете алмаймыз. Оған себеп - оқушылардың кейін маман суретші болып қалыптасуы міндетті емес.

Сондықтан біз үшін оқу мақсаттары шығармашылық міндеттермен ұштасып жатады. Оқу міндеттерінің өзінде шығармашылық міндеттер жинақталған. Дағдыландыру, машықтылықты жетілдіру ол шығармашылықты дамытумен бірдей қойылады. Бұл екінші жағынан мектепте бөлінген әрбір сабақты тиімді пайдалануға мүмкіндіктер жасайды. Егер оқу міндеттері, шығармашылық міндеттері деп ажыратып жатсақ ол мектептегі өзі аз сағаттарды шашыратып жіберген болар еді. Оның үстіне дәстүрлі өнердің негізінде оқушыларға көркем-эстетикалық

тәрбие беру барысында оқу және шығармашылық міндеттер ажыратылмауға тиіс. Олай дейтініміз халық шеберлерінің және олар жасаған бұйымдарды пайдаланушы адамдар да әдемі етіп шебер жасай білуді де, осының негізінде пайда болған заттарды да өнер деп таниды. Сондықтан да олар үшін өнер шығармасы шеберлік пен өнертапқыштықтың, шығармашылық шешімнің қосындысы.

Сонымен, дәстүрлі өнер арқылы оқушылардың көркемдік талғамын қалыптастырып, көркем-эстетикалық тәрбие беру оқытушыға көпқырлы, бірақ бір-бірінен ажырамайтынтай біртұтас міндеттер жүктейді. Біріншіден, оқытушы балаларға дәстүрлі өнер жөнінде жан-жақты мағлұматтар беріп отырады. Ол мектеп бағдарламасында қамтылған сағаттармен үзеңгілес өтуге тиіс. Жазықтықта бейнелеуде - ою-өрнек, дәстүрлі суреттер; сәндік қол өнерінде - қол өнерінің түрлері; мүсін өнерінде - тарихи монументті мүсіндік шығармалар; архитектурада - киіз үйден бастап, ортағасырлық дәстүрлі тарихи жәдігерлер жөніндегі түсінік.

Екіншіден, балаларды алған білімдеріне сәйкес практикалық іспен шұғылдануға үйрету. Бұл балалардың кеңістіктік ойлау қабілетін жетілдіреді. Осы практикалық іспен шұғылдану балалардың шығармашылық қабілетін де арттырмақшы. Халықтың көркемдік образдар арқылы өмір құбылыстарын бейнелейтін әлеуметтік – мәдени мұрасындағы нағыз сұлулықты түсініп, қабылдауы, баға беру және шығармашылықпен меңгеру қабілеті » деп түсінеміз. Жалпы алғанда дәстүрлі өнер арқылы оқушының біліктілігін, іскерлігін, икемділігін, машықтылығын, дағдысын жетілдіру оның эстетикалық көзқарасы мен көркемдік талғамын дамытып қана қоймай, сонымен бірге жалпы адамзаттық мұраны ұғуға, ұлтжандылық қасиетінің артуына мол мүмкіндіктер жасайтыны сөзсіз. Сонымен оқушының бойынша жеке тұлғалық қасиеттерді қалыптастырып, олардың көркемдік талғамын қалыптастыруда дәстүрлі өнердің алатын орны зор.

Қорытындылай айтатын болсақ, осы кезге дейін дәстүрлі өнер мектеп бағдарламасында тұтастай енген емес. Ол көбіне фрагментті сипатта, деталь ретінде көрініс тауып отырады да, оқушыға эстетикалық тәрбие беру барысында жан-жақты да толық қамтылатын педагогикалық теориялық-әдістемелік мәселелер тұтастылық, бірізділік, сатылық сипатын жоғалтып алады.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі

6. Әуезов М.О. Жиырма томдық шығармалар жинағы, Т.19, 412 б.

7. Балтабаев М.Х. Современная художественная культура Казахстана: гносеология, ментальность, преемственность, перспективы, Алматы, 1997, 156 с.

8. Кішібеков Д. Қазақ менталитеті: кеше, бүгін, ертең, Алматы, 1999, 200 б.

9. Гердер И.Г. Идеи к философии истории человечества, М., 1977, 703 с.

10. Марданов Қ. Өзгені өзіңдей сыйласаң...(ұлттық, жалпыадамзаттық құндылықтар хақында) //Ақиқат, 1999, №1, Б. 62-67.

11. Қазақстан Республикасының Орта білімді дамыту тұжырымдамасы //Қазақстан мұғалімі, 1997, 13 маусым №14 (2932). 6 б.;

ӘОЖ 579.254.2

БЕЙНЕЛЕУ ӨНЕРІНДЕ ДӘСТҮРЛІ МӘДЕНИ ЭЛЕМЕНТТЕРДІҢ ТРАНСФОРМАЦИЯСЫ: ЖАСАНДЫ ИНТЕЛЛЕКТ ПЕРСПЕКТИВАСЫ

Айдарханова С.Т.
aidarkhanovasss@mail.ru
«Көркем еңбек және дизайн» кафедрасының магистранты,
Қ.Жұбанов атындағы Ақтөбе өңірлік университеті, Ақтөбе, Қазақстан
Ғылыми жетекші*:* **п.ғ.к., доцент Сагимбаев А.А.**

Аннотация

В данной статье рассматривается трансформация традиционных культурных элементов в современном изобразительном искусстве Казахстана и их интерпретация в контексте искусственного интеллекта. В ходе исследования анализируются содержание понятия «этнический код», его место в художественной системе и особенности его изменения в современном искусстве. На основе творчества современных художников автор определяет уровни сохранения и трансформации национальных символов, а также описывает их проявление в художественном языке. С использованием визуального, сравнительного и семантического методов анализа выявляются основные уровни репрезентации этнического кода: полное сохранение, частичная трансформация и визуальная формализация. Кроме того, в статье рассматривается роль технологий искусственного интеллекта в переосмыслении традиционных культурных элементов, а также раскрываются их возможности цифрового искусства и новых медиа. Результаты исследования позволяют определить ключевые направления сохранения национальной идентичности и ее актуализации в современном художественном языке.

Ключевые слова: этнический код, изобразительное искусство, традиционная культура, трансформация, национальная идентичность, современное искусство, искусственный интеллект, визуальный анализ, цифровое искусство, культурные символы.

Annotation

This article examines the transformation of ethnic code in contemporary visual art Republic of Kazakhstan and its interpretation within the context of artificial intelligence. The study analyzes the preservation and transformation of traditional cultural elements based on the works of modern artists. Using visual, comparative, and semantic analysis methods, the main levels of ethnic code are identified: full preservation, partial transformation, and visual formalization. In addition, the role of artificial intelligence technologies in reinterpreting traditional symbols within a modern artistic language is explored. The findings highlight key approaches to preserving national identity and adapting it to the digital environment.

Keywords: ethnic code, visual art, traditional culture, transformation, national identity, contemporary art, artificial intelligence, digital art, visual analysis

Қазақстанның заманауи бейнелеу өнерінде этникалық код ұлттық мәдениеттің көркемдік бейнесін сақтаудың және жаңартудың маңызды құралы болып табылады. Қазіргі жаһандану дәуірінде дәстүрлі мәдени белгілер мен символдардың мәні өзгеріп, жаңа визуалды және концептуалды формада көрініс табуда. Отандық зерттеушілер соңғы кездері сонымен қатар еліміздің заманауи жас суретшілері ұлттық кодты тек тарихи немесе этнографиялық контексте ғана емес, сонымен қатар қазіргі заманғы эстетикалық тәжірибе мен философиялық ойлау деңгейінде қайта интерпретациялайды. Этникалық код – бұл тек ою-өрнек, киіз үй немесе тұлпар бейнесі емес, сонымен бірге ұлттық сана мен мәдени жадыны жеткізетін символдық құрылым.

Бейнелеу өнерін оқыту теориясы мен әдістемесіне келетін болсақ, отандық ғалым, педагогика ғылымдарының докторы, профессор Б. А. Әлмұхамбетов өз ғылыми еңбектерінде қазақтың дәстүрлі ою-өрнек элементтерін заманауи көркемдік тілмен интеграциялап жан жақты зерделеген [1]. Мұндай шығармашылық тәжірибе арқылы этникалық кодты сақтау мен трансформациялау арасындағы балансқа сүйенетіні рас, нәтижесінде ұлттық бірегейлік жаңа формада өмір сүре бастайды. Сонымен қатар, жасанды интеллект сияқты жаңа технологиялар дәстүрлі мотивтерді цифрлық өнер, мультимедиа және виртуалды платформалар арқылы қайта интерпретациялауға мүмкіндік беріп, этникалық кодты кең аудиторияға жеткізуді жеңілдетпек. Осы тұрғыдан алғанда, зерттеудің өзектілігі – заманауи қазақ суретшілерінің шығармашылық тәжірибесінде этникалық кодтың қалай сақталып, трансформацияланып жатқанын анықтау, сондай-ақ дәстүр мен жаңашылдық арасындағы өзара байланыстарына талдау жүргізу болып табылады. Сонымен қатар, жасанды интеллект сияқты жаңа технологиялар цифрлық өнер, мультимедиялық және виртуалды платформалар арқылы дәстүрлі мотивтерді қайта түсіндіруге мүмкіндік беретін этникалық кодты кеңірек аудиторияға жеткізуді жеңілдетеді. Осы тұрғыдан алғанда, зерттеудің өзектілігі қазіргі қазақстандық суретшілердің шығармашылық тәжірибесінде этникалық кодтың қалай сақталатынын және өзгеретінін анықтау, сондай-ақ дәстүр мен инновацияның өзара байланысын талдау болып табылады. Практикалық талдау ұлттық мәдениеттің көркемдік бейнесін жеткізудегі этникалық кодекстің рөлін көрсетуге, қазіргі заманғы өнердегі ұлттық бірегейлікті сақтау стратегияларын анықтауға, дәстүрлі рәміздерді қазіргі көркемдік жағдайда қолданудың тиімді тәсілдерін анықтауға мүмкіндік береді. Демек, жаңа технологиялар мен жасанды интеллект заманауи өнердегі этникалық элементтерді түсіндіруді кеңейтуге, дәстүрлі рәміздерді цифрлық платформада қайта өңдеуге және оларды мультимедиа арқылы кеңірек аудиторияға жеткізуге мүмкіндіктер ашуға мүмкіндік береді.

Жасанды интеллект құралдары суретшілерге этникалық мотивтерді заманауи дизайн, генеративті визуализация және интерактивті композиция жасау арқылы жаңаша көрсетуге мүмкіндік береді, бұл этникалық кодтың өзгеруін жеделдетеді және оның эстетикалық және концептуалды әлеуетін арттырады. Зерттеудің негізгі мақсаты-Қазақстанның қазіргі бейнелеу өнеріндегі этникалық кодексті сақтау және қайта құру заңдылықтарын анықтау, сонымен қатар қазіргі заманғы көркем тілде ұлттық бірегейлікті білдіру механизмін қарастыру. Бұл мәселеге философиялық, мәдени және көркемдік көзқарасты дамыту қазіргі заманғы өнердегі этникалық кодекстің рөлін толық түсінуге мүмкіндік береді. Қазіргі Гуманитарлық Ғылымдарда этникалық код ұғымы тұрақты емес, ауыспалы құрылым ретінде сипатталады. Стюарт Холл мәдени бірегейліктің үнемі қайта қалыптасу процесі екенін көрсетсе де [2], Ян Ассманн мәдени жады теориясы арқылы тарихи тәжірибені сақтаудағы дәстүрлі рәміздердің рөлін негіздейді [3]. Осы тұрғыдан алғанда, этникалық кодекс тек көрнекі форма ғана емес, ол мәдени мағыналар мен әлеуметтік тәжірибелердің күрделі жүйесі болып табылады. Зерттеуде қолданылатын визуалды талдау әдістері көркем шығармалардағы символдық құрылымды тереңірек түсінуге мүмкіндік береді. Бұл бағытта Эрвин Панофский ұсынған иконологиялық әдіс маңызды рөл атқарады [4], Ал Николас Мирзоефтің еңбектері бейнелеу мәдениетін әлеуметтік контексте қарастыруға мүмкіндік береді [5]. Мұндай тәсілдер қазіргі заманғы өнердегі дәстүрлі элементтердің қызметін жан-жақты талдауға жол ашады. Соңғы жылдары жасанды интеллект технологиялары көркем шығармашылықта жаңа мүмкіндіктер туғызуда. Ахмед Элгаммалдың зерттеулері нейрондық желілердің көркемдік стильдерді қалыптастыру қабілетін дәлелдеді [6]. Сонымен қатар, Лев Манович жасанды интеллектті жаңа визуалды мәдениетті қалыптастыратын фактор ретінде қарастырады [7], Ал Маргарет Боден шығармашылық процестің алгоритмдік модельдерін талдайды [8]. Бұл зерттеулер жасанды интеллекттің өнердегі құрал ғана емес, сонымен қатар концептуалды орта ретіндегі рөлін көрсетеді.

Қазақстанның жаңа заманғы өнерінде этникалық кодекстің көрінісі әр түрлі деңгейде байқалады. Мысалы, Алмагүл Меңлібаеваның еңбектерінде дәстүрлі рәміздер жаңа көрнекі контексте ұсынылып, олардың мағынасы кеңейген. Мұндай еңбектерде ұлттық элементтер

сақталып қана қоймай, жаңа интерпретациялық деңгейге көтеріледі. Жүргізілген талдау этникалық кодекстің үш негізгі көрінісін анықтауға мүмкіндік берді: толық сақтау, ішінара өзгерту және ресми қайта өңдеу. Бірінші жағдайда дәстүрлі мағына өзгеріссіз беріледі, екінші жағдайда ол жаңа контекстпен толықтырылады, ал үшінші жағдайда таңбалар тек көрнекі элемент ретінде пайдаланылады. Алмагүл Меңлібаеваның шығармашылығы қазіргі қазақ өнеріндегі этникалық кодексті концептуалды түрлендірудің маңызды үлгілерінің бірі болып табылады [9]. Суретшінің бейнелеу практикасы дәстүрлі мәдени элементтерді тек бейнелеу деңгейінде қалдырмай, кеңірек мәдени, әлеуметтік және тарихи контексте қайта қарастыруға бағытталған. Менлибаеваның шығармалары негізінен медиа-арт, бейне инсталляция және символдық бейне жүйесіне негізделген. Осы тәсіл арқылы ол этникалық кодекстің ою-өрнек, дала кеңістігі, қазақ мәдениетіне тән әйел бейнесі сияқты элементтерін жаңа семантикалық деңгейде зерттейді. Аталған элементтер көркем деталь ретінде ғана емес, күрделі семантикалық құрылым ретінде де ұсынылған. Суретшінің бірқатар жобаларында дала кеңістігі ландшафттық фон функциясынан асып түседі және көшпелі өркениеттің рухани-мәдени картасы ретінде түсіндіріледі. Мұндай кеңістік ұғымы еркіндік, тарихи уақыт және мәдени жады ұғымдарымен тығыз байланысты. Ал әйел бейнесі көбінесе мифологиялық және архетиптік сипатта көрініс тауып, Оның Ұлттық дүниетанымдағы символдық рөлін жаңаша ашады. Осы тұрғыдан Алғанда, Менлибаеваның еңбектері этникалық кодекстің концептуалды түріне жатады, яғни дәстүрлі рәміздер жаңа идеялармен және заманауи мәдени дискурстармен ұштасып, терең философиялық мазмұнға ие болады [9]. Бұл тәсіл қазіргі бейнелеу мәдениеті теориясында сипатталғандай рәміздерді көп қабатты түсіндіруге негізделген. Сонымен қатар, мұндай күрделі семантикалық құрылымдардың болуы кейбір жағдайларда көрерменнің қабылдау процесін қиындатуы мүмкін. Мағынаның көп деңгейлі жүйесі қазіргі концептуалды өнерге тән белгілердің бірі болып табылатын арнайы мәдени-теориялық дайындықты қажет етеді.

Әсел Сабыржанқызының шығармашылығы қазіргі қазақ бейнелеу өнеріндегі этникалық кодексті бейнелеу және композициялық деңгейде өзгертудің маңызды үлгілерінің бірі болып табылады. Суретшінің шығармаларында қазақтың дәстүрлі сәндік-қолданбалы өнеріне тән элементтер-кілем мен тұскиіз өрнектері, әйел бейнесінің стилизациясы, сонымен қатар жазықтыққа негізделген композициялық құрылым кеңінен қолданылады [9]. Бұл тәсіл дәстүрлі мәдени кодекстің сыртқы формасын сақтай отырып, оны жаңа көркемдік контексте қайта ұсынуға мүмкіндік береді. Кілем мен қаңылтырдың элементтері композицияда сәндік фон ретінде ғана емес, керісінше семантикалық және құрылымдық Орталыққа айналады. Олар арқылы ғарыш, мәдени жады және тарихи сабақтастық идеялары беріледі visually.At сонымен қатар, мұндай көркемдік стратегия қазіргі бейнелеу мәдениетіне тән бірқатар мәселелерді де көрсетеді. Атап айтқанда, дәстүрлі элементтер кейбір жағдайларда эстетикалық әсер ету құралы ретінде ғана қолданылады және олардың бастапқы символдық мазмұнының әлсіреуі байқалады. Кейбір композицияларда ою-өрнек элементтері бөлшектеніп, халықаралық минимализм эстетикасына немесе сәндік абстракцияға жақындайды. Бұл құбылыс этникалық кодтың форма деңгейінде сақталғанын, бірақ семантикалық қысқаруға ұшырағанын көрсетеді. Осы тұрғыдан Алғанда, Әсел Сабыржанқызының шығармашылығы этникалық кодтың аралас түріне жатады, яғни мұнда дәстүрлі рәміздер бір мезгілде эстетикалық және ішінара семантикалық функцияларды орындайды [9]. Бұл тәсіл қазіргі заманғы өнер теориясында сипатталғандай, көрнекі форманың мағынадан басым болу тенденцияларымен байланысты. Олар арқылы кеңістік, мәдени жады және тарихи сабақтастық идеялары визуалды түрде беріледі.Сонымен қатар, мұндай көркемдік стратегия заманауи визуалды мәдениетке тән бірқатар мәселелерді де айқындайды. Атап айтқанда, дәстүрлі элементтердің кей жағдайларда тек эстетикалық әсер құралы ретінде қолданылып, олардың бастапқы символдық мазмұнының әлсіреуі байқалады. Кейбір композицияларда ою-өрнек элементтері фрагменттеліп, халықаралық минимализм немесе декоративті абстракция эстетикасына жақындай түседі. Бұл құбылыс этникалық кодтың формалық деңгейде сақталып, бірақ мағыналық тұрғыдан редукцияға ұшырауын көрсетеді. Осы тұрғыдан алғанда, Асель Сабыржанқызының

шығармашылығы этникалық кодтың аралас типіне жатады, яғни мұнда дәстүрлі символдар бір мезгілде эстетикалық және ішінара семантикалық функция атқарады [9]. Бұл тәсіл заманауи өнер теориясында сипатталғандай, визуалды форманың мағынадан басым түсу тенденцияларымен байланыстырылады

Зерттеу нәтижесінде қазіргі заманғы өнердегі этникалық кодтың үш негізгі көрінісі анықталды: Семантиканың толық сақталуы, ішінара трансформация және визуалды формализация. Бірінші жағдайда дәстүрлі рәміздер бастапқы мағынасын сақтай отырып беріледі; екінші жағдайда олар жаңа контексте қайта түсіндіріледі; ал үшінші жағдайда рәміздер эстетикалық элемент ретінде пайдаланылады және олардың бастапқы мағынасы әлсірейді. Жасанды интеллект этникалық кодты өзгертудің маңызды құралы ретінде қарастырылады. Бұл дәстүрлі ою-өрнектерді, композициялық құрылымдарды және түс схемаларын сандық түрде қайта жасауға мүмкіндік береді. Сонымен қатар, виртуалды көрмелер, мультимедиялық жобалар және интерактивті платформалар арқылы ұлттық мәдениетті кең аудиторияға жеткізу мүмкіндігі артады. Бұл процесте мәдени мағынаны сақтау мәселесі ерекше маңызға ие, өйткені визуалды инновациялар мен дәстүрлі мазмұн арасындағы тепе-теңдік бұзылмауы керек. Заманауи технологиялар, соның ішінде жасанды интеллект этникалық кодты түсіндіруді келесі деңгейге көтеруге мүмкіндік береді. Жасанды интеллекттің өнер саласындағы мүмкіндіктерін көрсететін маңызды мысалдардың бірі ретінде Ахмед Элгаммал басқарған Aican жобасын атауға болады. [6] бұл жүйе әртүрлі тарихи кезеңдерге жататын кескіндеменің көптеген үлгілері негізінде оқытылады және адамның тікелей қатысуынсыз жаңа кескіндеме композицияларын жасауға қабілетті. Мұндай эксперименттер жасанды интеллект белгілі бір дәрежеде көркемдік шығармашылықтағы көмекші құрал емес, тәуелсіз визуалды нәтиже қалыптастыруға қабілетті екенін көрсетеді. Жобаның нәтижелері бірнеше халықаралық көрмелерде ұсынылды және заманауи цифрлық өнер кеңістігінде кеңінен талқыланды. Сонымен қатар, artsy цифрлық өнер платформасы жобаны ең маңызды көркемдік жетістіктерінің бірі ретінде атап өтті. Осы бағыттағы тағы бір маңызды тәжірибе ретінде Beethoven x жобасын келтіруге болады [6]. Жоба музыка теориясы мен жасанды интеллект әдістерінің қиылысында жүзеге асырылды, бұл шығармашылық пен алгоритмдік модельдеу арасындағы байланысты айқын көрсетті. Бұл тәжірибе ғылым мен өнердің бірігуі жаңа көркемдік формалардың пайда болуына ықпал ететіндігін дәлелдейтін мысал ретінде қарастырылады. Жасанды интеллекттің көмегімен композициялық шешімдер, түс схемасы және дәстүрлі элементтердің символикасы визуалды түрде қайта құрылады және заманауи көркем тілмен ұсынылады. Бұл әдіс әсіресе ұлттық бірегейлікті жаңа аудиторияға жеткізу үшін тиімді. Сонымен қатар, жасанды интеллекттің арқасында ұлттық элементтерді цифрлық форматта сақтауға, виртуалды көрмелерде және интерактивті жобаларда пайдалануға болады. Ұлттық бірегейлікті сақтау үшін бірнеше стратегия маңызды: дәстүрлі рәміздердің мәдени маңыздылығын сақтау, оларды заманауи контексте пайдалану, мәдени жадыны көрнекі түрде жеткізу және оны жаңа аудиторияға бейімдеу. Сонымен қатар, жасанды интеллект көмегімен этникалық кодты цифрлық ортада сақтау, оны заманауи өнерде пайдалану мүмкіндігі артады.

Жасанды интеллект (AI) қазіргі бейнелеу өнерінде дәстүрлі мәдени элементтердің жаңа көрінісі мен өзгеруіндегі маңызды құралға айналды. Жасанды интеллектке негізделген құралдар суретшілерге дәстүрлі ою-өрнектер, киіз үй формалары және силуэт бейнелері сияқты ұлттық код элементтерін заманауи визуалды тілге бейімдеуге мүмкіндік береді. Жасанды интеллект заманауи бейнелеу өнерінде жаңа құрал ретінде маңызды рөл атқарады. Бұл суретшілерге композиция мен түс схемасын эксперименталды түрде өзгерте отырып, дәстүрлі элементтерді автоматтандырылған түрде өзгертуге мүмкіндік береді. Мысалы, нейрондық желілер арқылы жаңа стильдегі ою-өрнектерді жасау немесе дәстүрлі мотивтерді цифрлық кеңістікке бейімдеу этникалық кодтың жаңа түсіндірмелерін жасауға жол ашады. Жасанды интеллект тек техникалық құрал ғана емес, сонымен қатар идеялар генераторы ретінде де қызмет етеді: ол шығармашылық процесті кеңейтеді, визуалды тәжірибені жақсартады және дәстүрлі және заманауи өнердің синтезін жеделдетеді. Жасанды интеллект

технологиялары қазіргі бейнелеу өнерінде тек техникалық құрал ретінде ғана емес, сонымен қатар мәдениетаралық коммуникацияны кеңейтудің маңызды механизмі ретінде қарастырылады. Генеративті нейрондық желілердің дамуы ұлттық символизмнің заманауи визуалды тілге бейімделуін жеделдетеді, бұл дәстүрлі мәдени элементтерді жаңа көркемдік контексте қайта қарастыруға мүмкіндік береді. Осы технологиялардың көмегімен суретшілер жаңа композициялық жүйелерде Тарихи ою-өрнектерді, киіз үй конструкцияларын және ұлттық рәміздерді қалпына келтіре алады [1]. Бұл жағдайда дәстүрлі элементтер сәндік функциямен шектелмейді, бірақ шығармашылық процестің негізгі тұжырымдамалық бөлігіне айналады. Нәтижесінде дәстүр мен қазіргі көркем тіл арасындағы байланыс нығайып, этникалық кодтың динамикалық сипаты айқын көрінеді [2]. Сонымен қатар, жасанды интеллект тек көркемдік форманы құрудың құралы ғана емес, сонымен қатар тарихи визуалды құрылымдарды аналитикалық зерттеуге мүмкіндік береді. Дәстүрлі ою-өрнектердің геометриялық құрылымы, композициялық тепе-теңдігі және символдық мәні цифрлық форматқа аударылып, оларды виртуалды ортада модельдеуге жағдай жасайды [5]. Бұл процесс мәдени мұраның көрнекі сақталуына және оның жаңа технологиялық кеңістікте қайталануына ықпал етеді.

Жасанды интеллект технологиясының тағы бір маңызды аспектісі-ұлттық мәдени кодты кең аудиторияға жеткізу мүмкіндігі [8]. Сандық медиа, виртуалды көрмелер және интерактивті платформалар арқылы дәстүрлі рәміздер көрерменге тарихи контекст пен заманауи эстетиканы бір уақытта ұсына отырып, қабылдаудың жаңа түріне ие болады. Бұл өз кезегінде мәдениетаралық диалогты дамытуға және әртүрлі аудиториялар арасында жалпы визуалды түсінікті қалыптастыруға ықпал етеді. Алайда, мәдени элементтерді жасанды интеллект арқылы өзгерту белгілі бір этикалық мәселелерді көтереді. Дәстүрлі таңбаларды цифрлық өңдеу олардың бастапқы семантикалық құрылымының әлсіреуіне әкелуі мүмкін. Сондықтан ұлттық кодексті қолдану барысында оның тарихи, философиялық және рухани мазмұнын сақтау негізгі ғылыми және этикалық талаптардың бірі болып табылады. Жалпы, жасанды интеллект бейнелеу өнерінде көп функциялы құрал ретінде әрекет етеді: ол шығармашылық генерация механизмін, мәдени талдау құралын және байланыс платформасын қамтиды. Осылайша, қазіргі өнердегі этникалық кодтың рөлі визуалды трансформациямен шектелмейді, керісінше мәдени және философиялық деңгейде қайта түсіндіріледі [2]. Қазақ заманауи өнерінің тәжірибесінде этникалық код әртүрлі деңгейде көрініс табады. Кейбір суретшілердің шығармаларында дәстүрлі рәміздер толығымен сақталады және бастапқы мәдени мағына өзгеріссіз беріледі. Басқа уақытта олар заманауи композициялық шешімдермен үйлесіп, ішінара өзгеріске ұшырайды. Ал кейбір жұмыстарда рәміздер негізінен эстетикалық элемент ретінде қарастырылады және олардың семантикалық мағынасы әлсірейді. Осы талдау негізінде этникалық кодтың үш негізгі моделі ерекшеленеді: семантиканың толық сақталуы, ішінара трансформация және визуалды формализация. Бірінші модельде мәдени мағына тұтастай сақталады, екіншісінде ол жаңа контексте қайта түсіндіріледі, ал үшіншісінде көрнекі форма символдық мазмұннан басым болады.

Қорытындылай келе, қазіргі бейнелеу өнерінде этникалық кодты сақтау және өзгерту күрделі және көп қабатты процесс ретінде қарастырылатындығын атап өтеміз. Зерттеу нәтижелері көрсеткендей, дәстүрлі мәдени элементтер бір жағынан бастапқы мағынасын сақтайды, ал екінші жағынан қазіргі заманғы көркем тіл мен жаңа технологиялардың әсерінен қайта қарастырылады. Бұл процесте жасанды интеллект технологиясы маңызды рөл атқарады. Бұл цифрлық ортада дәстүрлі ою-өрнекті, кеңістікті және символдық құрылымдарды қалпына келтіруге мүмкіндік беретін этникалық кодтың визуалды өзгеруін тездетеді. Сонымен қатар, жасанды интеллект тек техникалық құрал ретінде ғана емес, сонымен қатар мәдени мазмұнды жаңа формада ұсынатын шығармашылық делдал ретінде де әрекет етеді. Қазіргі қазақстандық суретшілердің жұмыстарын талдау этникалық код үш негізгі деңгейде көрініс табатынын көрсетті: Семантиканың толық сақталуы, ішінара трансформация және көрнекі ресімдеу. Бұл деңгейлер әртүрлі көркемдік контексттердегі ұлттық рәміздердің өзгеру және бейімделу ерекшеліктерін көрсетеді. Осы тұрғыдан алғанда, зерттеу дәстүр мен инновация арасындағы

байланысты ашады және қазіргі заманғы өнердегі ұлттық мәдени кодтың динамикалық сипатын нақтылайды. Жасанды интеллект пен цифрлық технологиялардың дамуы бұл процесті одан әрі кеңейтеді және жаңа медиа кеңістікте ұлттық бірегейлікті сақтауға және жаңғыртуға мүмкіндік береді. Этникалық код өткеннің мәдени мұрасы ретінде ғана емес, сонымен қатар болашақ өнер тәжірибесінің белсенді және өзгеретін құрамдас бөлігі ретінде қарастырылады.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі

1. Әлмұхамбетов Б. А. Көркем педагогикалық білім беру негіздері. – Алматы, 2012. – 300 б.
2. Stuart Hall Cultural Identity and Diaspora // Identity: Community, Culture, Difference. – London: Lawrence & Wishart, 1990. – 222 p. (жинақтың жалпы көлемі)
3. Jan Assmann Cultural Memory and Early Civilization: Writing, Remembrance, and Political Imagination. – Cambridge: Cambridge University Press, 2011. – 443 p.
4. Erwin Panofsky Meaning in the Visual Arts. – Chicago: University of Chicago Press, 1982. – 364 p.
5. Nicholas Mirzoeff An Introduction to Visual Culture. – 2nd ed. – London: Routledge, 2013. – 376 p.
6. Ahmed Elgammal et al. Creative Adversarial Networks: Generating Art with Artificial Intelligence // arXiv, 2017. – 8 p.
7. Lev Manovich AI Aesthetics. – Moscow: Strelka Press, 2018. – 290 p.
8. Margaret Boden The Creative Mind: Myths and Mechanisms. – 2nd ed. – London: Routledge, 2004. – 344 p.
9. Екатерина Ильинична Резникова Интерпретация природного наследия в современном искусстве Казахстана // *Искусствоведение*. – 2021. – №3. – С. 45–52.
10. Жанерке Шайгозова, Хадиджа Асадова Ковер как арт-объект: новое звучание традиции в творчестве современных художников // *Central Asian Journal of Art Studies*. – 2021. – Т. 10. – №3. – С. 45–60.

УДК 317.7

ВЛИЯНИЕ ХУДОЖЕСТВЕННОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ НА САМОРЕАЛИЗАЦИЮ РЕБЕНКА

Токабаева Камила Сагындыковна
Студентка 2 курса
Педагогический институт
Международный университет Астана
Научный руководитель: **Небесаева Жанар Орынбековна** доктор философии PhD, ассоциированный профессор м.а., Международный университет Астана, город Астана, Республика Казахстан

Аннотация

Современные исследования в Республике Казахстан фиксируют рост уровня школьного стресса, связанного с учебной нагрузкой и социальным давлением. В статье рассматривается влияние художественно деятельности на снижение уровня тревожности у школьников подросткового возраста и развитие их способности к самореализации.

Отдельно рассматриваются адаптированные критерии диагностики эмоционально-выразительного образа по методике Т.А. Буяновой, позволяющие оценить уровень эмоционального самовыражения в подростковых рисунках. Делается вывод о целесообразности интеграции художественных методов в школьную среду как профилактической меры против нарастающего уровня стресса и способствующим самопознанию, личностному росту и успешной самореализации учащихся.

Ключевые слова: творческая деятельность, самореализация, эмоциональное состояние, подростковый возраст, арт-терапия, арт-методы.

Annotation

Recent research in the Republic of Kazakhstan has documented rising levels of school stress associated with academic workload and social pressure. This article examines the impact of artistic activities on reducing anxiety in adolescent schoolchildren and developing their capacity for self-realization.

Adapted criteria for assessing emotional-expressive imagery, based on T.A. Buyanova's methodology, are also examined, allowing one to assess the level of emotional self-expression in adolescent drawings. A conclusion is reached regarding the feasibility of integrating artistic methods into the school environment as a preventative measure against rising stress levels and as a means of promoting self-knowledge, personal growth, and successful self-realization in students.

Keywords: creative activity, self-realization, emotional state, adolescence, art therapy, art methods

Проблема эмоционального состояние очень распространена среди школьников, особенно заметно у учеников средней школы. Обусловлено периодом развития нервной деятельности ребенка, именно в эти годы закладываются основы для формирования важнейших психических навыков и начинает формироваться представление о себе, своих возможностях и месте в коллективе. Очень важно проявлять особый интерес к ребенку и его состоянию, так кака повышенная тревожность мешает как в учебной деятельности, так и в самовыражении самоидентичности.

По данным исследований, высокий уровень тревожности наблюдается у 26,5-48%[1]. Результат показывает, что дети испытывают давление не только из-за учебной нагрузки, но и из-за неопределенности в жизни.

Личные переживания, тревожность о будущем влияют на успеваемость, адаптацию и общее самочувствие учащихся, что делает поиск доступных методов эмоциональной

поддержки необходимым. Помочь справиться ребенку с эмоциональным напряжением можно с помощью различных, проверенных методов. Я хочу рассмотреть творческую деятельность как фактор коррекции школьной тревожности. Важно включить ребенка в практическую деятельность, где он может проявить себя. получить возможность «выпустить» из себя скрытые эмоции, этим решая проблему с самоопределением.

Каждый возрастной этап развития личность характеризуется своими особенностями восприятия и понимания. Теория когнитивного развития, предложенная Жаном Пиаже, выделяет четыре стадии через которые проходит ребенок. Согласно теории для учащихся средних классов ключевым этапом является стадия формальных операций (+11лет). В этот период у ребенка проявляется критическое мышление, способность рассуждать логически и мыслить о будущем. Ему все еще тяжело даются освоение новых навыков и он легко подвержен влиянию коллектива [2].

Именно этот период взросления я выделяю как самый благоприятный для использования методов художественной деятельности. Творческие методы помогают мягко снизить эмоциональное напряжение, создает безопасные условия для выражения чувств, формируя уверенность ребенка в себе и своих возможностей [3].

Художественно-творческая деятельность обычно организуется в начальной школе на уроках художественного труда и изобразительного искусства. Однако с каждым годом школы сокращают часы проведения данной дисциплины, обусловлено мнением родителей обучающихся о низкой значимости творчества для их детей. При этом художественная деятельность имеет высокое значение для ребенка в его начинаниях.

Творческая деятельность помогает человеку лучше понять себя, постепенно идет процесс формирования самооценки ученика. Через творчество человек видит свои сильные стороны и почувствовав уверенность, пробует новые модели поведения. Такое наблюдение может заметить каждый внимательный педагог, что самовыражение помогает сформировать более позитивный жизненный стиль [4]. Это важный аспект для детей подросткового возраста, которые часто переживают трудности, вызванными гормональной перестройкой организма.

Художественная деятельность в школьной программе представляет широкую систему практик, которые позволяют ребенку находить новые способы выражения чувств. Каждая форма творчества по-своему влияет на эмоциональное состояние и на процесс самопознания.

Рисование является наиболее доступной формой творчества. Оно помогает ребенку выражать эмоции, которые сложно озвучить словами. Возможность переводить внутренние переживания в визуальные образы способствует формированию у ребенка ощущение «я могу». Свободное рисование выступает в качестве первичного этапа на пути к самореализации.

Данный метод называют арт-терапией и одним из первых его применил художник Адриан Хилл в 1938 году. Врачи отметили, что во время лечения его творческая деятельность заметно ускорила его восстановление. Хилл увидел. что искусство снижает эмоциональное напряжение, влияющее на психосоматические реакции организма [5].

Главной особенностью арт-терапии является отсутствие критики и оценки работы. Благодаря тому, что у людей не появляется страх быть «оцененными», они начинают раскрываться и получать удовольствие от процесса.

При оценивании степени развития эмоционального компонента в рисунках детей я опираюсь на методику, предложенную педагогом-исследователей Т.А. Буяновой [6]. В ее работе «Формирование эмоционально-выразительного образа в рисунках детей старшего дошкольного возраста» представлены критерии, позволяющие комплексно оценить особенности детского рисунка. Я в свою очередь, адаптирую эти же критерии для диагностики эмоционального образа в рисунках детей подросткового возраста.

1. Избирательность - отражение непростого выбора сюжета, стремление выразить личные переживания, ценности, внутренние конфликты.

2. Экспрессивность - осознанность. Проявляется через мимику, позы и пластику персонажей, что передает эмоциональное состояние, связанное с межличностными отношениями, самооценкой и переживаниями подростка.

3. Ассоциативность - изображение символики цвета, отражение настроение самого ребенка и возможные ассоциации.

4.Технологичность - сложные композиционные решения, смешанные техники и попытка реализовать точные движения и сюжет картины.

5. Индивидуальность - импровизация, собственный стиль в образах.

На основе разработанных критериев были определены 3 уровня сформированности эмоционально-выразительного образа в рисунках:

Уровень	Характеристика проявления у подростков
Низкий уровень	Подросток не проявляет самостоятельности в выборе эмоционального образа и предпочитает рисовать то, что предлагает система. Изображения остаются схематичными, статичными, лишенными эмоциональной выразительности. Цвета подбирает случайно, не связывая их с настроением или состоянием. Использует предложенные педагогом приемы, избегает творчества и часто копирует чужие решения. Индивидуальный стиль отсутствует, интерес к передаче эмоций и чувств минимален.
Средний уровень	Подросток проявляет интерес к выбору эмоционального образа, но интерес нестабилен и зависит от внешних факторов (настроение, мнение сверстников, сложность задания). В рисунках заметны попытки передать эмоции, но выраженность слабая. Техника выполнения неровная: важные для подростка детали прорисованы тщательно, остальные поверхностно. Экспрессивность и индивидуальность выражены слабо, однако наблюдается первые признаки личного стиля.
Высокий уровень	Подросток уверенно и осознанно выбирает эмоциональные образы мотивирует свои решения и стремится через рисунок передать свое внутреннее состояние. Активно использует выразительные средства: динамику линий, проработку мимики и поз, эмоциональ-ассоциативные цвета. Цветовые решения основаны, иногда оригинальны. Проявляет творческую самостоятельность, экспериментирует с материалами и техниками. В работах прослеживается индивидуальный стиль, эмоциональная глубина и умение выразить сложные переживания.

Исследование демонстрирует, что по мере того, как подростки развивают способность выражать эмоции через художественные образы, они становятся более способными к самопознанию и самореализации. Чем выше уровень тем увереннее подросток использует художественные средства для выражения эмоций, тем легче ему осознавать свои индивидуальные способы самовыражения. Таким образом, развитие эмоциональной выразительности в рисунке напрямую способствует формированию более устойчивой и зрелой личности.

Следующий подход - лепка и работа с пластичными материалами. Лепка становится для ребенка способом снять физическое и эмоциональное напряжение, погружаясь в тактильные ощущения. Лепка, в той иной степени, учит принимать самостоятельные решения - что именно воплотить в жизнь и как придать форму, что дает ощущение самостоятельности и контроля

[7]. В первую очередь это придает уверенность, ведь ребенок чувствует, что создает что-то важное для себя.

Лепка требует от детей не только творческого подхода, но и навыков планирования. Прежде чем приступить к созданию фигурки, они должны продумать, что именно хотят сделать, какие детали необходимо учесть и как они будут взаимодействовать между собой. Это развивает аналитическое мышление и способность к структурированию своих мыслей [7]. Дети учатся видеть конечный результат и шаг за шагом двигаться к его достижению, что является важным аспектом творческого процесса. Лепка - развивающее занятие, направленное на увлекательное и ненавязчивое обучение и в своем роде психотерапевтический сеанс. Потому обязательно стоит использовать лепку для занятий не только в младшем школьном возрасте, но и в подростковом, чтобы помочь справиться с внутренними сложностями, научиться выражать свои эмоции с помощью творческих действий, развивать нестандартное мышление и креативность.

Е.В. Таранова разработала классификацию арт-технологий на основе хаотического принципа изображения. В подходе важную роль играю методы, в которых первоначальный образ возникает спонтанно, без заранее заданного контура. К таким техникам относятся «монотопия» - отпечатывание рисунка, изображение каракулей, пятновая живопись и другие способы, где хаос служит отправной точкой для творческого подхода [8].

Метод позволяет подросткам свободно интерпретировать случайные линии, пятна и текстуры, что способствует развитию воображения, гибкости мышления и способности работать с собственными ассоциациями. Хаотичные техники особенно ценны для самовыражения: они снимают внутренние ограничения, снижают тревожность и дают возможность безопасно проявлять эмоции.

В качестве примера можно привести коллажирование - технологию, которая не всегда относится к хаотическому методу напрямую, но прекрасно дополняет его [9]. Учитывая особенности данного возрастного периода, можно выделить, что дети в этом возрасте стремятся к экспериментированию и самовыражению, поэтому урок Художественного труда предлагает направить эту тягость в нужное русло.

В коллаже подросток комбинирует разные элементы (фотографии, вырезки, текстуры, цветовые фрагменты), создавая выраженный эмоциональный образ. К.В. Новиков считает, что коллажирование помогает понять себя, войти в контакт с собой, понять свои цели и желания, их отражения в материальном мире; научиться «строить свою реальность» [9]. Случайность подбора деталей и их творческая интерпретация помогают формировать личностный смысл.

Для людей, испытывающих страх перед «испорченным» проектом, коллажирование становится безопасным пространством. Оно устраняет боязнь ошибки, тем самым снимая дополнительное психологическое напряжение. Этот творческий процесс способствует: углублению самопознания относительно своих интересов, развитию эстетического вкуса и визуального мышления, а также формированию навыков структурирования мыслей и эффективной самопрезентации.

Обобщая рассмотренные подходы, можно отметить, что стремление человека к значимости и самореализации является естественным двигателем его развития. В теории потребностей Абрахам Маслоу самореализация выступает высшей ступенью развития личности и связана с реализацией внутреннего потенциала.

Эмоциональное благополучие школьников является ключевым условием их успешного обучения и личностного развития. В подростковом периоде дети сталкиваются с повышенной тревожностью, обусловленной не только учебной нагрузкой, но и неопределенностью, сложностями социального взаимодействия и недостаточной сформированностью навыков эмоциональной регуляции. Художественная деятельность, в отличие от многих академических форм работы, представляет ребенку пространство для свободного выражения, экспериментирования самопознания.

Творческая деятельность не только помогает ребенку справляться с эмоциональными трудностями, но и служит значимым механизмом его самореализации, делая образовательную среду более психологически комфортной и развивающей.

Список использованных источников

1. Стресс в преддверии учебного года и его последствия //Ассоциация международных фармацевтических производителей.
https://aipm.kz/ru/novosti-i-sobytiya/2417-stress-v-preddverii-uchebnogo-goda-i-ego-posledstviya.html

2. Теория когнитивного развития Жан Пиаже
https://matrius.ru/psihology/zhan-piazhe/

3. Возможности арт-методов в профилактике стресса у детей младшего школьного возраста //Молодой ученый.
https://moluch.ru/archive/393/86865

4. Попова Т.А. Творческие методы преодоления стресса: сравнительный анализ различных подходов в психотерапии //Теоретическая и экспериментальная психология - 2025г. с.134-146.
https://tepsyj.ru/upload/iblock/2c1/urp1y33gvmpt0nn8hqoudhvo9zm01uhw/TEP-3_2025-03_10_134_146.pdf

5. Адриан Хилл - основатель арт-терапии.
https://www.b17.ru/article/593488/

6.Буянова Т.А. Формирование эмоционально-выразительного образа в рисунках детей старшего дошкольного возраста. - М.МПГУ.2014г.-с.12-20.
http://irbis.gnpbu.ru/Aref_2004/Buyanova_T_A_2004.pdf

7.Бочкова В.Н. Лепка как инструмент развития ребенка //Вестник дошкольного образования. - №23(353). - 28.03.2025. - с.55-128.
https://files5.s-ba.ru/pedagog/publ/vestnik/vipusk/353.pdf

8.Аксютина З.А., Ченская А.В., Шабышева Ю.Е. Арт-терапия в коррекции эмоционального выгорания. //Психологические науки. - с. 2-15

9. Бурдина И.В. Программа коррекции психо-эмоциональных проявлений детей младшего школьного возраста с использованием арт-терапевтических методов. //Материалы межрегиональной научно-практической конференции «ЯНПИС». - Пермь: ПГГПУ, 2018.
https://vkr.pspu.ru/uploads/4013/Burdina_vkr.PDF

УДК 004.8

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГИЧЕСКИЕ АСПЕКТЫ ФОРМИРОВАНИЯ КОМПОЗИЦИОННОГО МЫШЛЕНИЯ ОБУЧАЮЩИХСЯ В УСЛОВИЯХ ИНТЕГРАЦИИ ТЕХНОЛОГИЙ ИСКУССТВЕННОГО ИНТЕЛЛЕКТА

Алиманова Т. С.
rock44656@gmail.com
Магистрант кафедры «Художественный труд и Дизайн»,
Актюбинский региональный университет им. К. Жубанова, Актобе, Казахстан
Научный руководитель: **к.п.н., доцент Сагимбаев А.А.**

Аңдатпа

Мақалада Қазақстанның көркемдік білім беру жүйесіне генеративті жасанды интеллектті енгізу жағдайында оқушылардың композициялық ойлауын қалыптастыру процесі талданады. Шығармашылықтың когнитивті механизмдері және промпт-инжиниринг пен адаптивті оқыту арқылы педагогикалық әдістерді өзгертетін ЖИ-дің серіктес ретіндегі рөлі қарастырылады. «Жайлы мектеп» ұлттық жобасы мен «AI Kitap» платформасы сияқты бастамаларға ерекше назар аударылады. Автор оқушылардың агенттігі мен сыни ойлауын сақтауға бағытталған интеллектуалды тәуелділіктің алдын алу стратегияларын ұсынады. Зерттеу көркем педагогиканы, когнитивті психологияны және ақпараттық жүйелер теориясын біріктіретін пәнаралық тәсілге негізделген.

Түйінді сөздер: композициялық ойлау, жасанды интеллект, көркемдік білім беру, Қазақстан, AI Kitap, промпт-инжиниринг, цифрлық сауаттылық, шығармашылық педагогикасы.

Annotation

The article analyzes the development of students' compositional thinking through the integration of generative AI into art education in Kazakhstan. It examines the cognitive mechanisms of creativity and the role of AI as a co-creative partner transforming pedagogical methods via prompt engineering and adaptive learning. Particular attention is paid to national initiatives such as the "Comfortable School" project and the "AI Kitap" platform. The author proposes strategies to prevent intellectual dependency while focusing on maintaining student agency and critical thinking. The study is based on an interdisciplinary approach combining art pedagogy, cognitive psychology, and information systems theory.

Keywords: compositional thinking, artificial intelligence, arts education, Kazakhstan, AI Kitap, prompt engineering, digital literacy, pedagogy of creativity.

Композиционное мышление представляет собой специфическую форму интеллектуальной и творческой деятельности, направленную на организацию визуальных элементов в целостную, гармоничную структуру, способную транслировать определённое концептуальное или эмоциональное содержание. В контексте современной художественной педагогики композиционное мышление рассматривается как высший уровень синтеза образного, пространственного и цветового восприятия.[1] Оно не является врождённым качеством, а формируется в процессе систематического обучения, требующего развития культуры наблюдения и способности к системному созиданию образа.

Исторически сложилось так, что традиционная образовательная модель зачастую акцентировала внимание на решении когнитивных проблем и освоении технических приёмов изображения, отодвигая формирование композиционного мышления на второй план.[1] Однако, как показывают исследования Л. И. Панкратовой, композиционное мышление выступает определяющим фактором, связывающим мировоззрение эпохи с пространственно-временными характеристиками изображения.[2] Оно функционирует как самостоятельный

мыслительный процесс, результатом которого является создание нового, оригинального художественного образа, обладающего внутренней логикой и целостностью.[2]

В современном мире, характеризующемся экспоненциальным ростом визуальной информации, композиционное мышление становится востребованным во множестве профессий, далеко выходящих за рамки чистого искусства. Навыки организации пространства, понимание ритма и баланса необходимы в дизайне, архитектуре, медиа-производстве и даже в управлении сложными системами данных. Следовательно, актуальность разработки новых методических подходов к его формированию, особенно с применением технологий искусственного интеллекта, не вызывает сомнений.

Интеграция искусственного интеллекта в сферу образования и искусства знаменует собой фундаментальный сдвиг в понимании творческого процесса. Генеративные модели ИИ, такие как диффузионные системы и генеративно-состязательные сети (GAN), позволяют учащимся создавать сложные визуальные композиции с беспрецедентной лёгкостью.[4] Это вызывает дискуссии о природе авторства, оригинальности и будущего творческой деятельности. Тем не менее, педагогическое сообщество все чаще рассматривает ИИ не как замену человеку, а как катализатор изменений, расширяющий творческие возможности.[6]

Смена парадигмы заключается в переходе от модели, ориентированной на результат (финальное изображение), к модели, ориентированной на процесс (идеация, итерация, рефлексия). ИИ выступает в качестве процессального инструмента, который поддерживает развитие художественной грамотности, не заменяя традиционные навыки, а дополняя их.[5] Это соответствует долгосрочным тенденциям в образовании, где цифровые и традиционные формы грамотности должны сосуществовать и усиливать друг друга.

В таблице 1. приведено сопоставление ключевых аспектов формирования композиционного мышления в традиционной и ИИ-ориентированной педагогических моделях.

Таблица 1.

Параметр сравнения	**Традиционная модель обучения**	**ИИ-ориентированная модель (ко-креация)**
Основной фокус	Овладение техническими навыками (рисунок, живопись).	Концептуальное проектирование и промпт-дизайн.
Роль учащегося	Исполнитель, стремящийся к мастерству реализации.	Куратор, стратег и критический аналитик вариантов.
Инструментарий	Физические материалы (краски, карандаши, глина).	Гибридный (физические материалы + нейросети).
Метод работы	Линейный процесс от эскиза к финалу.	Нелинейный, итеративный процесс быстрых прототипов.
Оценка результата	Техническое совершенство и соответствие канону.	Оригинальность идеи, качество запроса и глубина рефлексии.

Данное сопоставление показывает, что внедрение ИИ требует от педагогов смещения акцентов в сторону развития навыков высокого порядка: критического анализа, абстрагирования и стратегического планирования композиции.[4]

Республика Казахстан занимает проактивную позицию в вопросах внедрения ИИ в образовательный процесс. Согласно национальным стратегическим документам, ИИ рассматривается как ключевой драйвер модернизации экономики и развития человеческого капитала.[9] В рамках реализации Концепции развития искусственного интеллекта на 2024-2029 годы была определена цель по созданию «мощной инновационной экосистемы», где технологии будут служить интересам обучающихся и педагогов.[10]

Особое внимание уделяется инфраструктурному обеспечению. Проект «Комфортная школа» предполагает строительство 217 новых учебных заведений к 2025 году, оснащённых

современными цифровыми лабораториями.[9] Кроме того, пилотное использование спутникового интернета Starlink в 1657 школах позволяет обеспечить доступ к высокотехнологичным образовательным ресурсам даже в самых отдалённых регионах страны. И одним из наиболее значимых проектов является разработка и внедрение платформы «AI Kitap». Этот инструмент представляет собой адаптивный цифровой учебник, который использует алгоритмы ИИ для персонализации образовательной траектории каждого ученика.[9] Основные функции и характеристики платформы включают анализ прогресса учащегося в режиме реального времени и выявление пробелов в знаниях, автоматическую генерацию индивидуальных заданий, соответствующих текущему уровню подготовки. Также выполняет роль «виртуального наставника», который поддерживает мотивацию и предоставляет мгновенную обратную связь.[13]

В контексте обучения композиции и изобразительному искусству, подобные системы могут анализировать визуальные работы учащихся, указывая на нарушение законов перспективы, колористического баланса или композиционного центра, что значительно ускоряет процесс первичного усвоения теории. Данные цифры в таблице 2. свидетельствуют о создании фундаментальной базы для масштабного внедрения ИИ-технологий, что напрямую влияет на возможности формирования композиционного мышления нового типа.

Таблица 2.

Показатель	**Значение**
Школы с доступом к интернету	89.9%
Колледжи с доступом к интернету	100%
Количество запланированных школ ("Комфортная школа")	217
Количество учителей, планируемых к обучению навыкам ИИ к 2026 г.	> 200,000
Количество школ в пилотном проекте Starlink	1,657

Понимание механизмов функционирования ИИ необходимо для его осознанного применения в обучении. Современные системы базируются на архитектурах, которые имитируют определённые аспекты человеческого когнитивного процесса, но работают на основе обработки колоссальных объёмов данных.[4]

Диффузионные модели (DALL-E, Midjourney, Stable Diffusion). Эти системы создают изображения путём постепенного удаления «шума» до тех пор, пока не проявится структура, соответствующая текстовому описанию.[4] Для учащегося этот процесс может стать наглядным пособием по формированию пятна, линии и фактуры из неопределённой массы элементов.

Промпт-инжиниринг как новая форма художественного языка. Процесс создания текстового запроса (промпта) требует от ученика чёткого понимания композиционных терминов. Чтобы получить сбалансированное изображение, необходимо указать такие параметры, как освещение, угол обзора, художественный стиль и иерархия объектов.[5] Это стимулирует развитие вербально-визуального синтеза.

Итеративное прототипирование. ИИ позволяет генерировать десятки вариантов одной и той же идеи за считанные секунды. Это смещает акцент с кропотливого технического исполнения на выбор наиболее удачного композиционного решения из предложенного множества, развивая вкус и аналитические способности.[4]

Использование данных технологий в классе способствует междисциплинарному обучению, объединяя элементы программирования, анализа данных и классического искусствоведения.

Эффективная интеграция ИИ в педагогический процесс требует разработки структурированных фреймворков. Одним из таких подходов является использование Стратегий визуального мышления (Visual Thinking Strategies - VTS), адаптированных под работу с генеративными изображениями.[17] VTS предполагает использование трёх открытых

вопросов, которые помогают учащимся глубже осознавать увиденное и аргументировать свои выводы:

• «Что происходит на этом изображении?» - стимулирует общее восприятие композиции.

• «Что ты видишь такого, что заставляет тебя так говорить?» - требует поиска доказательств в визуальной структуре (линии, цвета, формы).

• «Что еще мы можем найти?» - побуждает к длительному и детальному наблюдению.[17]

При работе с ИИ эти вопросы помогают учащимся анализировать не только то, что создала машина, но и то, как их собственный запрос повлиял на конечный результат. Это создаёт петлю обратной связи, необходимую для развития осознанного композиционного мышления.

Несмотря на значительный потенциал, использование ИИ несёт в себе ряд серьёзных рисков, которые должны учитываться педагогами и администраторами образовательных систем. Одной из главных проблем является чрезмерное делегирование когнитивных задач машине (cognitive offloading). Если учащиеся используют ИИ только для генерации готовых решений, не вникая в принципы их построения, это ведёт к эрозии навыков самостоятельного мышления и ослаблению долговременной памяти.[18] В биологии это можно сравнить с использованием калькулятора до того, как ученик освоил таблицу умножения: результат получен, но понимание механизма отсутствует.

Для предотвращения этой интеллектуальной зависимости предлагается использовать гибридную модель обучения, состоящую из трех этапов [18]:

1. **Этап без ИИ (No-AI stage)**. Учащиеся создают предварительные наброски, ментальные карты или композиционные схемы вручную. Это гарантирует, что первичная идея исходит от человека, а не от алгоритма.

2. **Этап интеграции ИИ (AI-assisted stage)**. Использование нейросетей для уточнения деталей, экспериментов с цветом или поиска альтернативных ракурсов на основе созданных вручную эскизов.

3. **Этап рефлексии (Reflection log)**. Сравнение первоначальной идеи с результатом работы ИИ. Учащиеся должны описать, какие новые инсайты они получили, что было потеряно при автоматизации и почему финальный выбор пал на конкретный вариант.[18]

Такой подход поддерживает «когнитивную нагрузку», необходимую для глубокого обучения, и не позволяет ИИ стать «кратчайшим путём» к результату без понимания процесса.

Вопросы авторского права иакже остаются крайне острыми. ИИ обучается на массивах данных, содержащих работы реальных художников, что вызывает опасения по поводу плагиата и нарушения интеллектуальной собственности.[4] Кроме того, алгоритмы могут нести в себе культурные и социальные предубеждения (biases), заложенные в обучающих выборках, что может привести к гомогенизации стилей и подавлению уникальных культурных кодов.[4]

Для минимизации рисков и максимизации пользы от внедрения ИИ предлагается следующий комплекс мер:

• **Баланс технологий и традиций**. ИИ должен использоваться как дополнение, а не замена традиционным методам. Уроки должны включать обязательные блоки работы «с натуры» и ручного эскизирования.[7]

• **Развитие ИИ-грамотности (AI Literacy)**. Учащихся необходимо обучать не только тому, как нажимать кнопки, но и тому, как работают алгоритмы, каковы их ограничения и этические последствия.[6]

• **Смена критериев оценивания**. Оценка должна выставляться за весь процесс работы: от глубины исследования темы и качества составленных промптов до обоснованности финальных правок. Это стимулирует осознанность на каждом этапе.[20]

• **Фокус на инклюзивность**. ИИ может стать мощным инструментом поддержки для учеников с особыми образовательными потребностями, позволяя им выражать свои идеи способами, недоступными ранее.[7]

Формирование композиционного мышления в условиях интеграции искусственного интеллекта - это сложный эволюционный процесс, требующий от образовательной системы

гибкости и готовности к изменениям. В Республике Казахстан созданы уникальные условия для реализации этой трансформации благодаря сильной государственной поддержке и масштабным инфраструктурным проектам.

Искусственный интеллект открывает перед учащимися новые горизонты для экспериментов, позволяя быстрее преодолевать технические барьеры и фокусироваться на концептуальной глубине творчества. Однако ключевым фактором успеха остается сохранение человекоцентричного подхода, где педагог выступает мудрым наставником, помогающим ученику не потерять себя в мире алгоритмов. Композиционное мышление будущего - это симбиоз человеческой интуиции, эмоционального интеллекта и вычислительной мощности ИИ, направленный на создание гармоничной и осмысленной визуальной среды. Дальнейшие исследования в этой области должны быть сосредоточены на изучении долгосрочного влияния ИИ на развитие творческих способностей и поиск наиболее эффективных моделей гибридного обучения.

Список использованных источников

1. Концепция развития искусственного интеллекта в Республике Казахстан на 2024–2029 годы. Постановление Правительства РК № 342. - Астана, 2024..[9]
2. Jiang Y., Fan Y., Liu Z. Generative AI in Art Education: A Systematic Review (2019-2025). // Journal of Education and Development. - 2025. - Vol. 16, № 1. - P. 47-65..[5]
3. СТ РК ISO/IEC 5339-2024. Искусственный интеллект. Руководство по применению ИИ-приложений. - Астана: КазСтандарт, 2024..[11]
4. AI in Art Education: Innovation, Ethics, and the Future of Creativity, дата последнего обращения: май, 2025, https://www.scirp.org/journal/paperinformation?paperid=142478
5. Generative AI in Art Education: A Systematic Review of Research Trends, Tool Applications, and Outcomes (2019–2025) - MDPI, дата последнего обращения: 30 декабря, 2025, https://www.mdpi.com/2227-7102/16/1/47
6. NAEA Position Statement on Use of Artificial Intelligence (AI) and AI-generated Imagery in Visual Arts Education, дата последнего обращения: 2026, https://www.arteducators.org/resources/platform-and-position-statements/naea-position-statements-curriculum/1303-naea-position-statement-on-use-of-artificial-intelligence-ai-and-ai-generated-imagery-in-visual-arts-education/
7. AI and Critical Thinking in Education | Teaching and Learning | Western Michigan University, дата последнего обращения: 2024, https://wmich.edu/x/teaching-learning/teaching-resources/ai-critical-thinking
8. Об утверждении Концепции развития искусственного интеллекта на 2024 – 2029 годы, https://adilet.zan.kz/rus/docs/P2400000592
9. В Казахстане утверждены национальные стандарты в сфере ИИ - XAQMEDIA, дата последнего обращения: 24 октября, 2025, https://www.xaqmedia.kz/post/v-kazahstane-utverzhdeny-nacionalnye-standarty-v-sfere-ii
10. Kazakhstan to test AI-powered textbooks in schools - Muslim Network TV, дата последнего обращения: 22 октября, 2025, https://www.muslimnetwork.tv/kazakhstan-to-test-ai-powered-textbooks-in-schools/
11. How Artificial Intelligence Transforms Education in Kazakhstan - The Astana Times, дата последнего обращения: 07 января, 2026, https://astanatimes.com/2026/01/how-artificial-intelligence-transforms-education-in-kazakhstan/

УДК 37.091.2

ТРАНСФОРМАЦИЯ «ЯЗЫКА» ЖИВОПИСИ В ЦИФРОВУЮ ЭПОХУ В ОБРАЗОВАТЕЛЬНОМ ПРОЦЕССЕ: КАК ИНСТРУМЕНТЫ (PROCREATE, PHOTOSHOP, 3D-СКУЛЬПТИНГ) ВЛИЯЮТ НА ТРАДИЦИОННУЮ КОМПОЗИЦИЮ И КОЛОРИТ

Есбосынова Ә. Е.
asyzazzz@gmail.com
Магистрант кафедры «Художественный труд и Дизайн»,
Актюбинский региональный университет им. К. Жубанова, Актобе, Казахстан
Научный руководитель: **к.п.н., доцент Сагимбаев А.А.**

Аңдатпа

Мақалада көркемдік білім беру контекстіндегі заманауи цифрлық құралдардың әсерінен кескіндеменің дәстүрлі «тілінің» трансформациялану процесі зерттеледі. Автор графикалық редакторлар (Procreate, Photoshop) мен 3D-мүсіндеу технологияларын қолдану композиция және колористика сияқты классикалық пәндерді оқыту әдістемесін қалай өзгертетінін талдайды. Академиялық дәстүрлердің сабақтастығына және олардың жоғары технологиялық ортаға бейімделуіне ерекше назар аударылады. Alla prima техникасын және оның цифрлық интерпретациясын талдау мысалында болашақ суретшілерді оқытудағы гибридті тәсілдің тиімділігі негізделеді. Мақалада креативті индустрияның бәсекеге қабілетті мамандарын даярлау үшін оқу процесіне цифрлық құралдарды интеграциялау қажеттілігі атап өтіледі.

Түйінді сөздер: Көркемдік білім беру жүйесі, цифрлық құралдар, цифрлық кескіндеме, академиялық мектеп, көркемдік тілдің трансформациясы, өнер педагогикасы, 3D-модельдеу, колорит, композиция.

Annotation

The article examines the transformation process of the traditional "language" of painting under the influence of modern digital tools within the context of art education. The author analyzes how the use of graphic editors (Procreate, Photoshop) and 3D sculpting technologies changes the methodology of teaching classical disciplines such as composition and color theory. Special attention is paid to the continuity of academic traditions and their adaptation to a high-tech environment. Using the analysis of the alla prima technique and its digital interpretations as an example, the effectiveness of a hybrid approach in training future artists is substantiated. The article emphasizes the necessity of integrating digital tools into the educational process to prepare competitive specialists for the creative industries.

Keywords: Art education system, digital tools, digital painting, academic school, transformation of artistic language, art pedagogy, 3D modeling, color, composition.

Современная учебная аудитория изобразительного искусства претерпевает существенные изменения: наряду с традиционными материалами всё более значимое место занимают графические планшеты и интерактивные дисплеи. Этот процесс представляет собой не просто техническое переоснащение, а комплексную трансформацию художественного языка. Для современного студента профессиональные графические редакторы, такие как Procreate или Photoshop, становятся столь же естественными инструментами самовыражения, какими для предыдущих поколений были акварель, масло или уголь. В связи с этим перед педагогическим сообществом встает важный вопрос: как сохранить фундаментальные основы классического образования в условиях стремительного технологического прогресса и каким образом цифровой инструментарий влияет на освоение законов композиции и колорита?

В образовательном процессе высокотехнологичная среда диктует новые алгоритмы работы. Если в традиционной живописи исправление ошибки на холсте требует длительных усилий, а иногда и полного переписывания фрагмента, то возможность мгновенной отмены

действия в цифровом формате радикально меняет психологию творчества. Это предоставляет учащимся широкое поле для творческого эксперимента, однако одновременно ставит перед педагогом задачу научить студента осознанности и дисциплине, чтобы техническая легкость процесса не привела к поверхностности результата.

Сегодня границы между традиционными и цифровыми методами обучения постепенно стираются. Студент-художник выступает в роли исследователя, который должен понимать, как законы классической школы трансформируются в плоскость пикселей и слоев. Актуальность данной темы продиктована требованиями современной креативной индустрии: сферы кино, гейм-дизайна и концепт-арта нуждаются в специалистах, виртуозно владеющих цифровыми технологиями при наличии прочного академического фундамента. Таким образом, интеграция гаджетов в учебный план является не просто следованием актуальным трендам, а объективной необходимостью подготовки художника к профессиональной реализации в цифровой реальности.

Перенос классических методик в цифровую среду открывает уникальные дидактические возможности. В частности, изучение теории колорита становится более наглядным: возможность мгновенной коррекции общей цветовой гаммы позволяет оперативно проводить сравнительный анализ. Это значительно ускоряет учебный процесс, позволяя за одно занятие проработать большее количество композиционных и цветовых вариантов. При этом важно подчеркнуть: программное обеспечение остается лишь инструментом. За каждой технологической функцией должен стоять автор, обладающий глубоким пониманием логики построения формы и гармонии цвета.

В традиционной системе художественного образования обучение базируется на изучении физических свойств материалов. Начинающий художник должен учитывать субтрактивную модель смешивания цветов, где наложение слоев краски поглощает свет, а чрезмерное смешивание пигментов может привести к потере чистоты тона. В условиях цифровой образовательной среды ситуация радикально меняется: работа переносится в аддитивную модель (RGB), где художественным инструментом выступает непосредственно свет. Для педагога это открывает новые возможности для демонстрации теории цвета: программные средства позволяют проводить мгновенный сравнительный анализ цветовых схем и температурных режимов, не опасаясь нарушения технологического слоя работы.

Тем не менее, переход к цифровым инструментам ставит перед методикой преподавания новые вызовы. «Стерильность» цифрового цвета требует от учащегося особого внимания к фактуре и глубине изображения. В учебный процесс внедряются специальные техники, такие как использование текстурных кистей с динамическим смешиванием (Pigment Mixing) и наложение текстурных оверлеев. Эти приемы позволяют воссоздать эстетические качества классической живописи, сохраняя при этом гибкость компьютерного редактирования.

Существенной трансформации подвергается и подход к изучению композиции. Если классический метод требует жесткого планирования и последовательности действий, то современный цифровой инструментарий предлагает нелинейную, многослойную структуру работы. Внедрение элементов 3D-моделирования (например, в среде ZBrush) на этапе поиска композиции позволяет студентам решать сложные академические задачи на новом уровне:

- Пространственное моделирование: создание трехмерного эскиза (болванки) персонажа или объекта позволяет точно выстроить ракурс и освещение, что служит математически выверенным фундаментом для последующей 2D-визуализации.
- Вариативность и поиск: многослойная структура файла дает возможность разделять планы, персонажей и световые эффекты. Это снижает психологический барьер «страха ошибки», превращая учебную задачу в процесс многократной апробации гипотез.
- Оптимизация технических этапов: использование инструментов симметрии и процедурных кистей освобождает время от рутинного копирования элементов, позволяя сосредоточиться на концептуальной составляющей как передача характера, настроения и гармонического единства произведения.

Значит, современные технологии не заменяют академическую базу, а интегрируют её в новую технологическую плоскость. Мы обучаем студентов пониманию логики формы через современные медиа, где трехмерная модель выступает цифровым аналогом классической гипсовой головы, а графический редактор - пространством для бесконечного совершенствования навыка.

Убедительным доказательством того, что высокотехнологичный инструментарий органично перенимает академический опыт, служит современная практика создания цифровых копий великих мастеров (master copy). Классическая техника alla prima, ярчайшим представителем которой является Джон Сингер Сарджент, исторически требовала от художника безошибочного глазомера и мгновенного композиционного решения. В традиционном масляном портрете, таком как «Madame X», фактура и объем создавались за счет физического рельефа густой краски, ловящей свет галереи. Долгое время считалось, что воспроизвести подобную экспрессию и материальность в виртуальной среде невозможно.

Однако современный образовательный и профессиональный опыт демонстрирует обратное. Показательным примером служит цифровая работа «Lady Agnew in Digital by Jarod Erwin» *(рис.2)*, копия работы “Леди Эгню в Лохнау” Джон Сингер Сарджент *(рис.1)*, а также методический разбор «Sargent Portrait techniques in Digital». Используя профессиональные графические редакторы и кастомизированные кисти с параметрами имитации влажного края (Wet Edges) и зернистости холста (Grain) , современные авторы успешно воссоздают широкий сарджентовский мазок и внутреннее свечение грунта

Рисунок-1. “Леди Эгню в Лохнау”, Джон Сингер Сарджент, 1892

Рисунок-2. “Леди Эгню в Лохнау” цифровая копия, Джарод Эрвин

Для педагогики это меняет всё. Если раньше студенту, чтобы изучить манеру мастера, требовались дорогие материалы и месяцы практики в музее, то сегодня «цифровой мастер-копии» позволяет:

Для педагогической практики этот прецедент имеет колоссальное значение. Интеграция цифрового копирования в дисциплины, формирующие систему художественного образования, предоставляет учащимся принципиально новые аналитические инструменты:

Деконструкция живописного процесса: Студент получает возможность буквально «разложить» многослойную структуру цифрового документа, изучая последовательность нанесения тональных и цветовых пятен без риска безвозвратно испортить холст.

Анализ фактуры и динамики: Настройка чувствительности стилуса и параметров кисти позволяет учащемуся прочувствовать ритм и характер движения руки художника, искусственно имитируя сопротивление материалов.

Преодоление психологических барьеров: Обратимость каждого действия в цифровой среде устраняет «страх белого листа», позволяя студенту сфокусироваться на экспериментальном поиске наиболее выразительного колористического решения.

Трансформация художественного языка в условиях цифровой эпохи это не отказ от классического наследия, а его закономерная эволюция. Современные информационные технологии не вытесняют традиционную живопись, а предоставляют ей новые горизонты, в которых проверенные временем приемы получают второе дыхание. Педагогическая задача сегодня заключается в том, чтобы воспитать специалиста, свободно владеющего как материальной кистью, так и цифровым стилусом. Формируя гибридный подход к обучению, мы готовим будущих художников, способных объединить академическую глубину с безграничной вариативностью современных медиа. Инструментарий нового поколения не нивелирует роль творца, а, напротив, предоставляет ему ту степень творческой свободы, о которой мастера прошлого могли лишь мечтать.

Список использованных источников

1. Манович Л. Язык новых медиа / пер. с англ. - М.: Ад Маргинем Пресс, 2018 (оригинал 2001). (Открытый доступ на учебник: https://j.twirpx.link/file/2711189/)
2. Иттен И. Искусство цвета / пер. с нем. - М.: Изд-во Д. Аронов, 2007 (оригинал 1961).
3. Huang B., Mo L., Tang X., Luo L. Application of style transfer algorithm in the integration of traditional garden and modern design elements // PLoS ONE. 2024. Прямая ссылка на PDF: https://pmc.ncbi.nlm.nih.gov/articles/PMC11620679/pdf/pone.0313909.pdf
4. Singh J. Innovative Art Forms: Blending Traditional and Digital Techniques // Green Lifestyle and International Market. 2025. Прямая ссылка на PDF: https://glim.vyomhansjournals.com/index.php/fashion/article/view/40/12
5. Abakumova I.V., Kapitsa A.A. Влияние цифровой живописи на смысложизненные ориентации и эмпатию: исследование психологических аспектов студентов-психологов // Сборник материалов IV Всероссийской научной конференции «От идеи к практике: социогуманитарное знание в цифровой среде». 2024. Прямая ссылка на PDF (сборник): https://publications.hse.ru/pubs/share/direct/1013015066.pdf .
6. Erwin J. Tutorial - Sargent Portrait techniques in Digital [Видеокурс + PDF + brushes]. ArtStation Marketplace, 2021 (обновлено 2024). URL: https://www.artstation.com/marketplace/p/rvb8J/tutorial-sargent-portrait-techniques-in-digital (или https://jrod.artstation.com/projects/w6V0NX

ӘОЖ 316.776.33

ЭКРАНДЫҚ ЖӘНЕ ПИГМЕНТТІК ТҮСТЕРДІҢ ЭМОЦИОНАЛДЫҚ ӘСЕРІ: ЖҮЙЕЛІ ШОЛУ ЖӘНЕ БІЛІМ БЕРУ ЖҮЙЕСІНДІГІ САЛЫСТЫРМАЛЫ ТАЛДАУ

Слипко Фатима Юрьевна
Fatima04slipko@gmail.com
«Көркем еңбек және дизайн» кафедрасының магистранты,
Қ.Жұбанов атындағы Ақтөбе өңірлік университеті, Ақтөбе, Қазақстан
Ғылыми жетекші: п.ғ.к., доцент **Сагимбаев А.А.**

Аннотация

В статье рассматривается эмоциональное воздействие экранных и пигментных цветов в образовательном контексте. В ходе исследования были проанализированы основные параметры восприятия цвета (hue, saturation, brightness) и их влияние на эмоциональное состояние учащихся, внимание и учебную мотивацию. Сравнены физическая природа и особенности восприятия экранных (эмиссивных) и пигментных (отражённых) цветов, а также определена их роль в учебном процессе.

В рамках визуального анализа были рассмотрены картина «Звёздная ночь» и аналогичная цифровая иллюстрация. В результате установлено, что высокая яркость и насыщенность экранных цветов быстро привлекают внимание учащихся и вызывают кратковременную эмоциональную активность, тогда как природная структура пигментных цветов способствует более глубокому восприятию и формированию рефлексивного мышления.

Результаты исследования подчеркивают важность целенаправленного использования цвета при разработке учебных материалов и обосновывают, что сочетание цифровых и традиционных визуальных средств способствует повышению эффективности обучения.

Ключевые слова: экранные цвета, пигментные цвета, образование, эмоциональное воздействие, визуальное восприятие, учебная мотивация, цифровое обучение, эмоциональный дизайн

Annotation

This article examines the emotional impact of screen-based and pigment-based colors within an educational context. The study analyzes the main parameters of color perception (hue, saturation, and brightness) and their influence on students' emotional state, attention, and learning motivation. The physical nature and perceptual characteristics of screen (emissive) and pigment (reflective) colors are compared, and their role in the learning process is identified.

Within the framework of visual analysis, The Starry Night and a similar digital illustration were examined. The results show that the high brightness and saturation of screen-based colors quickly attract students' attention and generate short-term emotional activation, whereas the natural structure of pigment-based colors promotes deeper perception and reflective thinking.

The findings highlight the importance of the purposeful use of color in the design of educational materials and demonstrate that combining digital and traditional visual tools can enhance the effectiveness of learning.

Keywords: screen-based color, pigment-based color, education, emotional impact, visual perception, learning motivation, digital learning, emotional design

Түс бейнелеу өнері мен цифрлық визуалды мәдениеттің маңызды элементі болып табылады, өйткені ол көркем бейненің эстетикалық сапасын ғана емес, сонымен қатар көрерменнің эмоциялық қабылдауына, назар аударуына және мағынаны түсінуіне ықпал етеді. Цифрландыру заманында экрандық бейнелердің басымдығы артып, визуалды ақпарат көбіне монитор мен мобильді құрылғылар арқылы қабылданады. Сол себепті экрандық және пигменттік түстердің әсері ажырата білу маңызды. Сонымен қатар цифрландыру білім беру

үдерісімен тікелей байланысты болғандықтан, өзекті болып келеді. Визуалды материалдардың көбеюі жағдайында түс оқушылардың эмоциялық күйіне, мотивациясына және оқу нәтижесіне әсер ететін маңызды факторға айналады. Зерттеулер көрсеткендей, эмоционалдық дизайн элементтері оқу тиімділігін арттырады, ал «emotion has been regarded as a crucial factor influencing learning» деген тұжырым түстің білім беру үдерісіндегі маңызын айқындайды. [1] Мақаланың мақсаты: экрандық және пигменттік түстердің эмоционалдық әсерін жүйелі шолу негізінде салыстырып, олардың білім беру жағдайындағы рөлін анықтау. Бұл мақсатты жүзеге асыру үшін түстің негізгі параметрлері, яғни hue, saturation және brightness арқылы жасалатын эмоциялық әсер, сондай-ақ экрандық (эмиссивтік) және пигменттік (шағылысқан) түстердің қабылдау ерекшеліктері талданады. Зерттеудің ғылыми жаңалығы экрандық және пигменттік түстерді қабылдаудың екі түрлі моделі ретінде қарастыруында: экрандық түс жылдам және қарқынды эмоциялық реакция тудырса, пигменттік түс баяу әрі терең рефлексиялық қабылдауды қалыптастырады. Бұл тұжырым білім беру үдерісінде визуалды материалдарды тиімді қолданудың педагогикалық негізін айқындайды.

Түсті сипаттаудың негізгі параметрлері ретінде реңк, қанықтық және жарықтылық қарастырылады. Бұл параметрлер түстің эмоциялық көрсеткішін және қабылдау ерекшеліктерін анықтайтын негізгі факторлар болып табылады. «Өнер және өнер емес мамандықтағы университет студенттерінің түсті эмоциялық қабылдауын салыстырмалы талдау: Munsell түстік жүйесіндегі реңк, қанықтық және жарықтылықтың әсері» зерттеуінде Munsell түстік жүйесі негізінде жүргізілген талдау нәтижесінде түстің қанықтылығы мен жарықтылығы эмоциялық қабылдауға тікелей әсер ететіні анықталған. Авторлар «brightness and saturation significantly influence emotional responses to color stimuli» деп атап көрсетеді, бұл түстің физикалық параметрлері адамның эмоциялық реакциясын қалыптастыруда шешуші рөл атқаратынын дәлелдейді. Сонда түсті қабылдау тек визуалды процесс емес, ол эмоциялық бағалау мен когнитивтік интерпретацияны қамтитын күрделі психологиялық механизм ретінде қарастырылады [2]. Түстің эмоциялық әсері белгілі бір түстердің тұрақты эмоциялық ассоциациялармен байланысты екенін көрсетеді. Мысалы, жылы түстер көбіне белсенділік, энергия және позитивті эмоциялармен байланыстырылса, суық түстер тыныштық, тұрақтылық және бейтарап күймен ассоциацияланады. «Түс пен эмоция арасындағы байланыс: колледж студенттеріне жүргізілген зерттеу» жүргізген зерттеуде түстер мен эмоциялар арасындағы байланыс эмпирикалық түрде дәлелденіп, қатысушылардың көпшілігі белгілі бір түстерді нақты эмоциялармен сәйкестендіргені көрсетілген [3]. Сонымен қатар, «Психологиялық факторларға негізделген кескіндеме түстерінің визуалды қабылдануы» зерттеуде кескіндемедегі түстердің психологиялық әсерін зерттей отырып, түстің қабылдануы тек реңкке ғана емес, сонымен қатар оның жарықтылығы мен қанықтылығына тәуелділігі туралы айтылған. Авторлар түстердің визуалды өнімділігі эмоциялық реакцияның қарқындылығын анықтайтынын атап өтеді [4]. «COVID-19 пандемиясы контекстіндегі тәжірибелер негізінде визуалды шығармаларда түсті қолдану және оның эмоциялық байланысын талдау» ғылыми жұмысында, визуалды шығармалардағы түстің эмоциялық байланысын талдай отырып, түстік шешімдердің әлеуметтік және контекстуалдық факторларға тікелей байланысын жазған. Бұл түсті қабылдаудың тек физиологиялық емес, мәдени және тәжірибелік сипатқа ие екенін дәлелдейді [5].

Соңғы жылдары білім беру саласында эмоционалдық дизайн тұжырымдамасы кеңінен таралып келеді. Бұл бағытта жүргізілген зерттеулер визуалды элементтердің, соның ішінде түстің, оқушылардың оқу процесіне әсерін қарастырады. «Тартымдырақ па әлде интерактивтірек пе? Көпдеңгейлі эмоциялық дизайнның орта мектеп оқушыларының мультимедиалық оқытуына әсері» зерттеуінде, мультимедиялық оқыту жағдайында эмоционалдық дизайн элементтерінің (түстер, визуалды тартымдылық, интерактивтілік) оқушылардың оқу нәтижесіне оң әсер ететінін анықтаған. Авторлар визуалды дизайнның эмоция арқылы оқу мотивациясын арттыратынын көрсетеді [1]. «Эмоциялық дизайнның мультимедиалық оқыту нәтижелеріне әсері: тапсырма күрделілігінің модерациялаушы рөлі» зерттеуінде эмоционалдық дизайнның оқу нәтижелеріне әсері тапсырманың күрделілігіне

байланысты өзгеретіні дәлелденген. Зерттеу нәтижелері бойынша, оң эмоциялар когнитивтік процестерді жеңілдетіп, ақпаратты меңгеруді жақсарта алады. Осыдан түс тек эстетикалық элемент емес, ол оқу процесін ұйымдастыруда маңызды педагогикалық құрал [6].

Экрандық және пигменттік түстердің эмоциялық әсерін түсіну үшін олардың физикалық табиғаты мен қабылдау ерекшеліктерін талдау қажет. Түстің пайда болу механизмі оның визуалды қабылдануына және эмоциялық әсеріне тікелей ықпал етеді. Пигменттік түс дәстүрлі кескіндемеде жарықтың шағылуы нәтижесінде қалыптасады. Бояу беті белгілі бір толқын ұзындығындағы жарықты шағылдырып, қалған бөлігін сіңіреді, нәтижесінде көрермен белгілі бір түсті қабылдайды. Сондықтан пигменттік түстердің көрінуі қоршаған ортадағы жарыққа, материалдың фактурасына және бояу қабаттарының құрылымына тәуелді. Кескіндемедегі материалдық орта түстің қабылдануына қосымша әсер етеді. Бұл факторлар түсті «тірі», табиғи және көпқабатты етіп көрсетеді. Осындай күрделі құрылым көрерменнің қабылдау процесін баяулатып, оны рефлексияға бағыттайды. Нәтижесінде пигменттік түстер көбіне терең эмоциялық әсер қалыптастырады және ұзақ уақыттық эстетикалық тәжірибе береді.

Экрандық түс эмиссивтік табиғатқа ие, яғни жарықтың тікелей сәулеленуі арқылы қалыптасады. Сандық құрылғыларда түстер RGB моделі негізінде құрылады, мұнда әрбір пиксель жарық шығару арқылы белгілі бір түсті қалыптастырады. Экрандық түстердің басты ерекшелігі жоғары жарықтылық пен қанықтылық. Бұл олардың визуалды әсерін күшейтіп, көрерменнің назарын жылдам аударуға мүмкіндік береді. Экрандық бейнелер көбіне біркелкі, таза және айқын түстермен сипатталады, бұл қабылдауды жеңілдетеді және эмоциялық реакцияны тездетеді. Алайда, мұндай интенсивті визуалды әсер ұзақ уақыт қолданылған жағдайда шаршау тудыруы мүмкін. Сондықтан экрандық түстердің әсері көбіне қысқа мерзімді және жоғары активациямен сипатталады.

Экрандық және пигменттік түстердің айырмашылығы олардың жарық табиғатына негізделеді. Пигменттік түстер жарықты шағылдыру арқылы қабылданса, экрандық түстер жарықтың тікелей сәулеленуі арқылы көрінеді. Бұл айырмашылық олардың визуалды интенсивтілігіне әсер етеді: экрандық түстер қанық әрі жарық болып көрінсе, пигменттік түстер табиғи және жұмсақ қабылданады. Сонымен қатар, қабылдау жылдамдығы да өзгеше: экрандық түстер жылдам эмоциялық реакция тудырса, пигменттік түстер баяу әрі терең қабылданады. Экрандық және пигменттік түстердің айырмашылықтарын жүйелеу үшін олардың негізгі сипаттамалары төмендегі кестеде көрсетілген:

Майлы кескіндеме	Экрандық өнер
шығу көзі: шағылған жарық	шығу көзі: сәулеленген (эмиссивтік) жарық
түстердің негізі: пигменттер, қабаттау	түстердің негізі: RGB-каналдардың қосындысы
бет сипаты: материялдық, рельефті фактура	бет сипаты: жылтыр, жарық шашатын бет
жарыққа тәуелділік: жоғары (халықаралық)	жарыққа тәуелділік: салыстырмалы түрде төмен (өз жарығын шығарады)

Бұл салыстыру экрандық түстердің визуалды интенсивтілігі жоғары екенін, ал пигменттік түстердің табиғи әрі күрделі қабылданатынын көрсетеді. Сонымен қатар, экрандық және пигменттік түстердің эмоциялық әсерін екі түрлі модель арқылы сипаттауға болады. Экрандық түс: Жоғары активация (arousal); жылдам эмоциялық реакция; қысқа мерзімді әсер. Экрандық түстердің жарықтылығы мен қанықтылығы олардың эмоциялық әсерін күшейтіп, көрерменнің назарын бірден аударуға мүмкіндік береді. Бұл қасиет оларды цифрлық ортада тиімді етеді. Пигменттік түс: Рефлексиялық қабылдау; терең эмоциялық әсер; ұзақ мерзімді эстетикалық тәжірибе. Пигменттік түстердің жұмсақтығы мен табиғилығы көрерменді баяу қабылдауға бағыттап, эмоциялық әсердің тереңдеуіне ықпал етеді.

Экрандық және пигменттік түстердің айырмашылығын нақты көрсету үшін визуалды талдау әдісі қолданылды. Талдау үшін цифрлық иллюстрация және дәстүрлі кескіндеме үлгілері қарастырылды: Винсент Ван Гог «Жұлдызды түн» картинасы және соған мазмұндық

тұрғыда жақын цифрлық иллюстрация Талдау келесі параметрлер бойынша жүргізілді: реңк - түстің негізгі тоны; қанықтық - түстің қарқындылығы; жарықтылық - түстің жарық деңгейі; эмоциялық әсер - туындайтын эмоциялық реакция.

Ван Гогтың картинасында көк пен сары түстердің күрделі үйлесімі, қылқалам іздері мен фактура түстердің бір-біріне жұмсақ ауысуын қамтамасыз етеді. Нәтижесінде hue, saturation және brightness параметрлері табиғи түрде өзгеріп, көпқабатты визуалды құрылым қалыптастырады. Бұл көрерменде тек тыныштық емес, сонымен қатар мазасыздық пен қозғалыс сезімін қатар тудыратын терең эмоциялық әсер береді. Ал цифрлық иллюстрацияда осыған ұқсас түстер жоғары қанықтық және жарықтылық деңгейінде беріледі. Түстердің шекаралары айқын, ауысымдары біркелкі болғандықтан, қабылдау жеңіл әрі жылдам жүзеге асады. Бұл жағдайда эмоциялық реакция бірден пайда болып, негізінен жоғары активация (қозу, қызығушылық) деңгейінде көрінеді, бірақ оның тереңдігі салыстырмалы түрде төмен болады. Жүргізілген талдау бірдей түстік гамманың әртүрлі визуалды ортада әрқалай эмоциялық әсер беретінін көрсетті. Пигменттік кескіндемеде түстердің көпқабаттылығы мен фактурасы күрделі эмоциялық күй қалыптастырып, көрерменді ұзақ рефлексияға жетелейді. Ал экрандық бейнеде жоғары қанықтық пен жарықтылық түстерді күшейтіп, тез және қарқынды, бірақ қысқа мерзімді эмоциялық әсер тудырады.

Оқу процесіне әсерін айта кетсек: түстің білім беру үдерісіндегі маңызы оның тек эстетикалық қызметімен шектелмейді. Түс оқушының назарын бағыттап, ақпаратты қабылдау жылдамдығын реттеп, эмоционалдық дайындықты қалыптастыруға ықпал етеді. Психологиялық зерттеулерде эмоция мен таным арасындағы байланыс оқу мотивациясының қалыптасуында шешуші фактор ретінде қарастырылады. Осы тұрғыдан алғанда, визуалды материалдағы түс оқу мазмұнына деген қызығушылықты арттырып қана қоймай, оны есте сақтауға да әсер етеді. Экрандық және пигменттік түстердің айырмашылығы білім беру жағдайында ерекше мәнге ие. Экрандық түстер көбіне назарды тез аударады, ал пигменттік түстер тереңірек пайымдауға итермелейді. Сондықтан оқу материалын жобалауда түсті мақсатқа сай қолдану маңызды: бір жағдайда ол оқушыны белсендіруге, екінші жағдайда ойлануға бағыттайды.

Цифрлық оқытуда экрандық түстердің рөлі ерекше. Олар визуалды контентті тартымды етіп көрсетіп, оқу материалына алғашқы қызығушылық тудырады. Бірақ жоғары жарықтылық пен қанықтылық ұзақ уақыт қолданылғанда визуалды шаршауға әкелуі мүмкін. Осы себепті экрандық түстер оқу процесінде шамадан тыс қолданылмауы тиіс, керісінше мақсатты және мөлшерлі пайдаланылғаны дұрыс. Зерттеулер эмоционалдық дизайнның мультимедиялық оқытудағы тиімділігін дәлелдейді: визуалды тартымдылық пен жағымды эмоция оқу нәтижесін жақсарта алады, бірақ бұл әсер мазмұн күрделілігімен және оқу жүктемесімен тығыз байланысты. Демек, экрандық түстер қызығушылықты оятуға қолайлы болғанымен, оларды түсінікті, реттелген және педагогикалық тұрғыдан негізделген түрде қолдану қажет.

Педагогикалық тұрғыдан ең тиімді тәсіл экрандық және пигменттік орталарды бір-бірін толықтыратын жүйе ретінде қарастыру. Экрандық түстер оқу материалын бастапқыда тартымды етуге, ал пигменттік түстер көркем талдау мен терең түсінуге мүмкіндік береді. Сондықтан сабақ барысында: экрандық визуалдар — қызықтыру, назар аударту, бастапқы эмоция тудыру үшін; дәстүрлі кескіндеме — талдау, салыстыру, эстетикалық пайымдау үшін қолданылуы мүмкін. Бұл тәсіл оқушылардың визуалды сауаттылығын, эмоциялық қабылдауын және шығармашылық талдау қабілетін дамытуға жағдай жасайды. Жүргізілген талдау түс адамның эмоциялық қабылдауына тікелей әсер ететінін көрсетті. Экрандық және пигменттік түстердің әсер ету механизмдері бірдей емес: экрандық түстер жоғары активация мен жылдам эмоциялық реакция туғызса, пигменттік түстер тереңірек, рефлексиялық қабылдауды қалыптастырады. Бұл айырмашылық олардың жарық табиғатына, визуалды интенсивтілігіне және қабылдау жылдамдығына байланысты. Практикалық тұрғыдан алғанда, білім беру үдерісінде медиум таңдау маңызды. Экрандық визуалдар оқушылардың назарын тез аударып, мотивацияны күшейтсе, дәстүрлі кескіндеме эстетикалық талдау мен терең түсінуге көмектеседі. Сондықтан оқу материалын жасауда екі ортаны мақсатқа сай үйлестіру

тиімді. Болашақ зерттеулерде осы салыстыруды эмпирикалық деңгейде, оқушылармен жүргізілетін шағын эксперимент немесе сауалнама арқылы нақтылау орынды. Бұл экрандық және пигменттік түстердің білім беру кеңістігіндегі рөлін тереңірек түсінуге мүмкіндік береді.

Пайдаланған әдебиеттер тізімі

1. Shangguan C, Wang Z, Gong S, Guo Y and Xu S (2020) More Attractive or More Interactive? The Effects of Multi-Leveled Emotional Design on Middle School Students' Multimedia Learning. Front. Psychol. 10:3065. doi: 10.3389/fpsyg.2019.03065

2. Song, L., Zhang, G., Ma, L. et al. Comparative analysis of color emotional perception in art and non-art university students: hue, saturation, and brightness effects in the Munsell color system. BMC Psychol 13, 650 (2025). https://doi.org/10.1186/s40359-025-03034-y

3. Kaya, N. Relationship between color and emotion: a study of college students / N. Kaya, H. H. Epps // *College Student Journal*. – 2004. – Vol. 38, No. 3. – P. 396–405. – URL: https://enktesis.com/images/52frames2021/Week_20210308_11_Color_Relationship_Kaya_Epps_2004b.pdf

4. Yao C, Tian T, Gao C, Zhao S and Liu Q (2022) Visual performance of painting colors based on psychological factors. Front. Psychol. 13:966571. doi: 10.3389/fpsyg.2022.966571

5. González-Martín C., Carrasco M., Oviedo G. (2022). Analysis of the Use of Color and Its Emotional Relationship in Visual Creations Based on Experiences during the Context of the COVID-19 Pandemic., Sustainability (Switzerland), 14(20), Art. 12989.

6. Liu, Zhihong & Wang, Zhenhong. (2025). The Impact of Emotional Design on Multimedia Learning Outcomes: The Moderating Role of Task Difficulty. Behavioral Sciences. 15. 397. 10.3390/bs15030397.

ӘОЖ(УДК) 373.573

ЖОҒАРЫ СЫНЫП ОҚУШЫЛАРЫНЫҢ СЫНЫПТАН ТЫС ЖҰМЫС БАРЫСЫНДА ФОЛЬКЛОРЛЫҚ АСПАПТАРДА МӘНЕРЛЕП ОЙНАУ ДАҒДЫЛАРЫ

Төлегенова Бибігүл Өтепбергенқызы
bibigul.tulegenova1708@gmail.com
Магистрант, «Музыкалық білім және хореография» кафедрасы Абай атындағы ҚазҰПУ, Алматы, Қазақстан

Аңдатпа

Мақалада сыныптан тыс жұмыстарында жоғары сынып оқушыларының фольклорлық аспаптарымен танысу, мәнерлеп орындау қабілеттерін қалыптастыру жолдары қарастырылады.

Зерттеу барысында аспаптық өнер ,педагогикалық шеберлік, мәнерлеп орындау дағдысы және оқушылардың шығармашылығын дамытуда фольклорлық аспаптардың рөлі талданады. Мақалада ұсынылған әдістемелер оқушылардың ұлттық өнерге қызығушылығын арттыруға негізделді.

Түйінді сөздер: Педагогика,домбыра,сыныптан тыс жұмыс, мәнерлеп орындау, фольклорлық аспаптар, жоғары сынып оқушылары, орындаушылық өнер.

Annotation

The article examines ways of introducing high school students to folk musical instruments and developing their expressive performance skills through extracurricular activities.

In the course of the study, the role of instrumental art, pedagogical mastery, expressive performance skills, and folk instruments in fostering students' creativity is analyzed. The methodologies proposed in the article are aimed at increasing students' interest in national art.

Keywords: Pedagogy, dombra, extracurricular activities, expressive performance, folk musical instruments, high school students, performing arts.

Жас ұрпақтың ұлттық сана-сезімін қалыптастыруда ұлттық өнердің маңызы зор. Қазақтың әдебиеті, фольклоры, музыкасы мен өнері арқылы жас буынға халқымыздың бай тарихын, мәдениеті мен өнерін үйрету аса қажет.

Қазіргі білім беру жүйесінде тұлғаның шығармашылық қабілеттерін дамыту және мәдени мұраны сақтау мәселелері ерекше маңызға ие болып отыр. Осы тұрғыда жалпы білім беретін мектептердегі сыныптан тыс жұмыстардың рөлі артып, оқушылардың эстетикалық талғамын қалыптастыру мен өнерге деген қызығушылығын арттырудың тиімді құралы ретінде қарастырылады. Соның ішінде фольклорлық аспаптарда ойнау-оқушының музыкалық қабілетін дамытып қана қоймай, ұлттық дүниетанымын кеңейтетін маңызды құрал.

Фольклор (ағылш. folk - халық, lore-білім, даналық) — халықтың ғасырлар бойы жинақталған мәдени тәжірибесін, халық даналығы мен рухани мұрасын білдіреді. Ол халықтың тұрмыс-тіршілігінде, әдет-ғұрпында, өнерінде көрініс табатын тұтас көркемдік сананың бірлігі ретінде танылады. Қазақтың ұмыт бола бастаған көне музыкалық аспаптарының көптеген түрлері этнограф - ғалым Б.Сарыбаевтың жүргізген ғылыми зерттеулері мен еңбектерінің нәтижесінде қайта жаңғыртылып, ұлттық мәдениет құрамында кеңінен қолданысқа ие болды.

Жетіген – қазақ халқының көне дәуірден келе жатқан көп ішекті шертпелі музыкалық аспаптарының бірі. Соңғы онжылдықтар ішінде жетігенді кәсіби деңгейде орындаушылардың көбеюі, сондай-ақ оны жетілдіруге үлес қосқан өнер зерттеушілері мен жанашырлардың еңбегінің нәтижесінде бұл аспап қазіргі таңда концерттік сахналарда кеңінен қолданылатын маңызды музыкалық құралға айналды.

Көне дәуірде жетігенде негізінен баяу, әуезді әрі мұңды шығармалар орындалған. Аспаптың өзіне тән жұмсақ, нәзік, қоңыр тембрі оның басты ерекшелігі болып табылады. Осы табиғи дыбыстық қасиеттерін сақтау мақсатында ішектердің сапасы мен дұрыс тағылуына ерекше мән беру қажет, себебі бұл факторлар аспаптың тембрлік сипатының сақталуына тікелей әсер етеді.

Жетігенде орындау барысында оның өзіндік орындаушылық ерекшеліктерін ескеріп, музыкалық шығармамен үйлесімділігін дұрыс таңдау аспаптың табиғи мүмкіндіктерін толық ашуға мүмкіндік береді. Сонымен қатар, бұл аспапты меңгеру оқушыларға ұлттық мәдениет пен дәстүрлі өнерді тереңірек тануға жағдай жасайды[1].

Жетігенде орындау тәсілдеріне шертіп ойнау, іліп алу, сол қол саусақтарының көмегімен бір дыбыстан екінші дыбысқа ауысу, дыбысты тербеліске келтіру, сондай-ақ бірнеше дыбысты қатар орындау жатады.

Домбыра тарту өнерінің негізі-күйшілік өнер. Академик А.Жұбанов : « Кең даланы мекен еткен қазақ жұртының ең аяулы да қасиетті музыкалық аспабы домбыраның бірде күмбірлеген, бірде шертілген ойлы дыбысы құлаққа жағымды, жүрекке жақын, оның күмістей сыңғырлаған үні талай сырдың басын қайырады. Домбыра көшпелі елдің көнекөз шежіресі, көпті көрген қарияның көкірек күйі»-дейді. [2].

Саздан жасалған музыкалық аспаптардың педагогикалық мүмкіндіктері, орындаушылық ерекшеліктері, репертуарлық қоры және заманауи орындау техникасы қазіргі кезеңде қарқынды даму үстінде. Бүгінгі таңда бұл аспаптар жаңа мазмұнға ие болып, олардың қолданылу аясы кеңейіп келеді.

Сазсырнайдың репертуарын қарастырғанда, оның диапазондық мүмкіндіктеріне байланысты барлық жанрдағы шығармаларды орындау шектеулі екендігін атап өткен жөн. Дегенмен, кейбір классикалық аспаптарға, соның ішінде қыл қобыз бен домбыраға арналған шығармаларды транспозициялау арқылы саз аспаптарына бейімдеп орындауға мүмкіндік бар.

Орындаушының репертуар қорын дамытудың тиімді деңгейлі жолы

Орындаушылық өнердің дамуы орындаушының жеке тұлғалық қасиеттерімен тығыз байланысты. Әсіресе, күрделі музыкалық шығармаларды меңгеру барысында орындаушының шығармашылық қабілеті шыңдалып, кәсіби деңгейі арта түседі [3].

Тыңдау - көркемдік әдістері белгілі бір музыкалық шығарманы тыңдап, оны орындауда көрінетін орындаушылық қызметті дамытатын әдістердің бірі.

Сыныптан тыс барлық музыкалық жұмыстар оқушылардың эстетикалық музыкалық талғамын дұрыс бағытта қалыптастыруға ықпал етеді.

Қолданылатын әдістер мен тәсілдер баланың көркемдік қызығушылығын, қиялын, шығармашылық шеберлігін жетілдіруге бағытталуы керек.

Білім беру – тұлғаның ойлау жүйесін, дене дамуын, адамгершілік сапаларын, эстетикалық талғамын және мінез-құлық ерекшеліктерін қалыптастыруға бағытталған кешенді үдеріс. Ол практикалық дағдылар мен интеллектуалдық қабілеттердің біртұтас жүйесін дамытуды көздейді. Осы тұрғыда оқыту үдерісі жастардың белсенді танымдық әрекетіне негізделуі тиіс, ал тәрбие жұмысы ғылыми-практикалық бағытқа сүйеніп, ұлттық психологиямен, сана мен мінез-құлық қалыптастырумен тығыз байланыста ұйымдастырылуы қажет. Музыка мұғалімінің басты міндеттерінің бірі – өскелең ұрпақты музыкалық және эстетикалық тұрғыда тәрбиелеуде жаңашыл әрі шығармашылық көзқарас таныту.

Тәрбиелік мақсаттарды жүзеге асыру барысында педагогикалық үйірмелер, дөңгелек үстел форматындағы пікірталастар, тақырыптық кештер, түрлі кездесулер, білім және өнер сайыстары, ғылыми-шығармашылық бірлестіктер, сондай-ақ экскурсиялар мен басқа да мәдени іс-шаралар ұйымдастырылады.

Адамның ойлау қабілеті мен ішкі рухани әлемі өзара тығыз байланысты болғандықтан, музыкалық білім беру – өнер туындылары арқылы тұлғаны тәрбиелеудің маңызды құралы болып табылады. Ол жас ұрпақты музыкалық шығармаларды терең түсінуге, оларды дұрыс қабылдауға, әділ бағалай білуге және күнделікті өмірде әсемдікті сезіне білуге баулиды. Осыған байланысты педагогикалық қызмет үнемі жаңарып, заманауи талаптар мен жаңа буынның ақпаратты қабылдау ерекшеліктеріне сай дамып отыруы қажет.

Сыныптан тыс музыкалық білім берудің негізгі міндеттері мыналар болып табылады:

1. оқушылардың музыкалық-эстетикалық қабылдауын жүйелі түрде дамыту. Бұл олардың қоршаған орта мен қоғамдық өмір туралы түсінігін тереңдетіп, адамгершілік құндылықтарын қалыптастыруға ықпал етеді;
2. оқушылардың музыкалық-эстетикалық танымын, қызығушылығын және эмоциялық сезімталдығын жетілдіру. Музыкалық шығармалардағы кейіпкерлердің көңіл күйін, сезімін түсіну арқылы көркемдік қабылдау қабілетін дамыту;
3. оқушылардың өзін-өзі танытуына жағдай жасап, олардың көркемдік және шығармашылық қабілеттерін дамыту.

Сыныптан тыс әртүрлі музыкалық білім беру жұмыстарын екі үлкен салаға бөлуге болады

1. оқушылардың жаппай музыкалық тәрбиесі
2. үйірме түрінде өткізілетін музыкалық жұмыстар

Сабақтан тыс іс-әрекеттің маңызды саласы -үлкен танымдық, тәрбиелік маңызы бар дәрістер мен концерттерді ұйымдастыру.

Мектептің аспаптық ансамблін ұйымдастыруда басты нәрсе- репертуар.Ол оқушылардың жас ерекшеліктеріне, аспапта ойнау мүмкіндіктеріне сай болуы керек.

Музыкалық аспапта орындауды шартты түрде 2 кезеңге бөлуге болады: ол баланы музыкалық мәтінді талдауға үйрету және шығармашылық қабілеттерді дамыту [4].

Орындаушылық өнер - музыкалық өнердің жетекші салаларының бірі. Себебі музыкалық туынды тыңдаушыға композитор мен орындаушының өзара ықпалдастығы нәтижесінде жетеді. Орындаушылық үдеріс шығарманы жай ғана қайта жаңғырту емес, оған жеке интерпретация мен эмоциялық реңк беру арқылы жүзеге асады. Осы тұрғыдан орындаушы композитордың көркемдік идеясын ашуға белсенді шығармашылық қатысушы ретінде көрінеді.

Күнделікті өмірде біз әлеуметтік-тұрмыстық қызмет атқаратын, қолданбалы сипаттағы (салт-дәстүрлер, әдет-ғұрыптар, түрлі жоралғылар) және көркемдік формада көрініс табатын (халық ертегілері, батырлар жырлары, тұрмыстық әндер) фольклорлық құбылыстармен жиі кездесеміз. Мұндай туындылар арнайы кәсіби орта мен орындаушылық ұжымдарды қажет етпей-ақ, халық жадында сақталып, табиғи түрде ұрпақтан-ұрпаққа беріліп отырады. Аталған шығармалар адамның сезіміне тікелей ықпал етіп, оның өмірлік тәжірибесімен тығыз байланыста дамиды. Осыған байланысты олар әрдайым шынайы интонациялық бояулармен толықтырылып, мазмұндық тұрғыдан байып отырады.

Музыка өнерінде эмоциялық мазмұн ерекше маңызға ие. Бұл - өнер заңдылықтарына сәйкес сұрыпталған және саналы түрде берілген сезім күйлері. Музыка көбінесе адамның ішкі көңіл күйін бейнелейді: қуаныш пен мұңды, сергектік пен алаңдаушылықты, сенімділік пен нәзіктікті және басқа да психологиялық жағдайларды жеткізе алады. Сонымен қатар, ол тұлғаның мінез-құлық ерекшеліктерін де ашуға қабілетті, мысалы, шешімділік, табандылық, ұстамдылық, жігерлілік немесе енжарлық сияқты қасиеттерді айқындайды. Музыкада кейде нақты бейнелер де кездеседі. Табиғат көріністері, адамның көңіл-күйі, өмір сәттері дыбыстар арқылы бейнеленуі мүмкін. Дегенмен мұндай бейнелер негізгі ойды толықтырушы құрал ретінде қолданылады және музыканың терең мазмұнын ашуға қызмет етеді.

Аспапты үйрену қол қойылымы және дұрыс ұстаудан басталады. Қойылым дегеніміз - музыка аспабын тарту кезіндегі орындаушының бүкіл денесінің, қолдары мен саусақтарының дұрыс қалыптасып, орналасуы және оның аспапты ұстау тәсілі.

Жоғары сынып оқушыларының жас ерекшеліктері олардың шығармашылыққа бейімділігімен, өз еркімен дайындалуға деген төзімділігімен және күрделі техникалық дағдыларды меңгеру қабілетімен сипатталады. Бұл кезеңде олар жеке орындаушылық стилін қалыптастыруға ұмтылады. Аталған жаста мәнерлеп орындаудың негізгі компоненттері, атап айтқанда дыбыс сапасы, динамика, штрих, темп, нюанс, орындаушылық қуат пен эмоциялық реңк жоғары деңгейде дамиды.

Мәнерлеп орындау – музыкалық шығарманы тек техникалық жағынан дәл орындау емес, оның мазмұнын терең жеткізіп, тыңдаушыға эмоционалдық әсер бере алу қабілеті. Музыканы адам ең алдымен ішкі жан дүниесі арқылы қабылдайды, сондықтан оны толыққанды сөзбен жеткізу мүмкін емес.

Осыған байланысты оқушыларға музыканы сезіну арқылы қабылдату маңызды, себебі дәл осы жол арқылы музыка өнерінің мәні мен құдіретін ашуға болады. Музыкалық шығарманың басқа өнер түрлерінен ерекшелігі – оның мәнерлілігінде. Сондықтан музыканы балаға қарапайым түсіндірумен шектелмей, оны өнер тілі арқылы ұғындыру тиімді болып табылады [5].

Қорыта айтқанда қай халық болсын өзінің ұлттық өнері мен дәстүрін сақтап, оны заман ағымымен ұштастыра отырып дамытуға ұмтылады. Қазақтың ән-күй өнері халық шығармашылағының шыңы деуге болады. Көрнекті халық композиторларының терең мазмұнды туындылары ұлттық классикалық музыканың негізін қалады. Ал халқымыздың ғасырлар бойы жинақталған фольклорлық мұрасы қазіргі кәсіби музыканың әртүрлі салаларының дамуына елеулі ықпал етті.

Музыкалық қабілеттерді дамыту – дыбыс ырғағын сезіну, есту қабілетін жетілдіру, түрлі жанрдағы шығармаларды салыстыра білу, көне мен қазіргі музыканың ерекшеліктері мен ортақ тұстарын ажырату сияқты дағдыларды қамтиды. Осының бәрі музыка тыңдау, орындаушылық әрекет, музыкалық – композиция шығармашылық процесінде қалыптасады, тұрақтайды, кемелденеді

Пайдаланылған әдебиеттер тізім:

1. Жақыпбек Н. Жетіген аспабының құрылымы және ойнап үйрену әдістемесі // Алматы 2016 ж Б. 8 – 17.

2. Ниязова А.А , «Саздан жасалған қазақтың үрмелі музыкалық аспаптарының түрлері және репертуар қалыптастыру мәселелері», Алматы 2022 Б. 40 -42 .

3. Әбуғазы М. «Қазақтың домбыра өнері» // Нұрсәт баспасы, Алматы 2016 ж, 3 бет

4.Қонысбаева Қ.Қ «Жалпы білім беретін мектептердегі сыныптан тыс музыкалық білім беру жүйесінің даму тарихы» Алматы, 2022

5. Дүкенбай Н.С., Әміренов Ә.Д. Музыкалық білім беру теориясы: Жоғарғы педагогикалық оқу орындарының студенттерінің оқулығы // ПМУ баспасы, 2009. - 138 бет

УДК 159.924.24

ФОРМИРОВАНИЕ ТВОРЧЕСКИХ СПОСОБНОСТЕЙ ЧЕРЕЗ ЭМОТИВНУЮ ИНТОНАЦИЮ НА ЗАНЯТИЯХ ХУДОЖЕСТВЕННОГО ТРУДА

Алиманова Гаухар Жалгасбайкызы
aliman_gaukhar@mail.ru
магистрант 2 курса, Актюбинского Регионального Университета имени К.Жубанова, Актобе, Казахстан

Аңдатпа

Мақалада көркем еңбек сабақтарында эмотивтік интонация арқылы шығармашылық қабілеттерді қалыптастыру мәселесі қарастырылады. Шығармашылық қабілеттерді түсіндірудегі заманауи ғылыми тәсілдер талданып, қиял, креативті ойлау, эмоциялық сезімталдық және дербестікті қамтитын құрылым ашылады. Эмотивтік интонация мағына, эмоция және көркем образды жеткізу құралы ретінде, ал көркем еңбек практикалық, бейнелік және эмоциялық әрекетті біріктіретін орта ретінде сипатталады. Көру қабілеті бұзылған білім алушылардың шығармашылығын дамыту ерекшеліктері, полисенсорлық тәсілдің маңызы және есту, тактильдік, эмоциялық қабылдаудың рөлі қарастырылады. Қазақ халық ертегілерінің көркем еңбек әрекетінің мазмұндық негізі және ұлттық құндылықтарды қалыптастыру құралы ретіндегі маңызы негізделеді. Эмотивтік интонация, шығармашылық, өнер және инклюзивті оқыту арасындағы өзара байланыстың жеткілікті зерттелмегеніне байланысты ғылыми олқылық айқындалады.

Түйінді сөздер: эмотивтік интонация; шығармашылық қабілеттер; көркем еңбек; көру қабілеті бұзылған білім алушылар; инклюзивті білім беру; қазақ халық ертегілері; полисенсорлық тәсіл.

Annotation

The article examines the development of creative abilities through emotive intonation in art and craft classes. It analyzes contemporary approaches to creativity and outlines its structure, including imagination, creative thinking, emotional responsiveness, and independence. Emotive intonation is interpreted as a means of conveying meaning, emotion, and artistic image, while art and craft is presented as an environment integrating practical, imaginative, and emotional activity. The study also considers the specific features of creativity development in learners with visual impairments, the importance of a polysensory approach, and the role of auditory, tactile, and emotional perception. The significance of Kazakh folk tales is substantiated as a content basis for art and craft activity and as a means of forming national values. A scientific gap is identified in the insufficient study of the relationship between emotive intonation, creativity, art, and inclusive education.

Keywords: emotive intonation; creative abilities; art and craft; learners with visual impairments; inclusive education; Kazakh folk tales; polysensory approach.

По данным ВОЗ, не менее 2,2 млрд человек имеют нарушения зрения, причём как минимум у 1 млрд они могли быть предотвращены или остаются неустранёнными [1, с. 6]. В школьной среде это усиливает значимость инклюзивного образования, которое требует доступной среды с учётом особенностей восприятия, темпа деятельности и эмоционального отклика [2, с. 3]. Творческие способности рассматриваются как приоритетная задача педагогики, а интонация — как средство смысловой организации речи; экспериментально показано, что просодия улучшает понимание воспринимаемого на слух содержания у детей 11–13 лет [3, с. 2–3; 4, с. 1–2]. Для учащихся с нарушением зрения эмоциональная просодия особенно важна, поскольку её восприятие связано с ранним зрительным опытом и возрастной динамикой [5, с. 112–113]. Цель статьи состоит в теоретическом осмыслении педагогического потенциала эмотивной интонации в формировании творческих способностей на занятиях художественного труда [3, с. 2; 5, с. 112–113]. Современные исследования трактуют творческие способности как

совокупность процессов выдвижения, оценки и доработки оригинальных идей; по ПИЗА-2022 творческое мышление оценивалось в 64 странах, а около половины школьников стран ОЭСР достигли базового уровня [8, с. 2–3; 9, с. 85; 10]. В структуру творческих способностей входят воображение, креативное мышление, эмоциональная отзывчивость и самостоятельность [8, с. 7; 9, с. 147–148].

Таблица 1. Эмпирические данные, значимые для анализа формирования творческих способностей

Направление исследования	Выборка / контекст	Конкретный результат	Аналитическое значение
Творческое мышление в школе	ПИЗА-2022, 64 страны и экономики	Около одного из двух учащихся в среднем по странам ОЭСР достиг базового уровня продуктивного творческого мышления	Творчество выступает измеряемой школьной компетенцией
Эмоциональная просодия при слепоте	75 учащихся начальной и средней школы	У учащихся с врождённой слепотой точность и скорость распознавания эмоциональной просодии ниже, чем у учащихся с приобретённой слепотой	Эмоциональная интонация не считывается автоматически и требует специальной педагогической опоры
Просодия и понимание речи	4 эксперимента, дети 11–13 лет	Интонационная организация речи улучшает понимание прослушанного содержания	Просодия может работать как инструмент усиления восприятия учебного материала
Тактильное обследование и рисунок	18 слепых, 20 слабовидящих, 24 зрячих ребёнка	Качество тактильных стратегий связано с качеством последующего изображения	Форма и фактура являются не фоном, а источником образа
Художественная работа с глиной	Практика работы с детьми и подростками с нарушением зрения	Работа с глиной усиливает невербальное самовыражение, сенсорную дифференциацию и уверенность	Художественный труд создаёт продуктивную среду развития творчества
Фольклорные занятия	Начальная школа, работа с детьми с нарушением слуха	Сюжетные задания на основе казахского фольклора усиливают эмоциональную вовлечённость и ценностное отношение к материалу	Народная сказка обладает высоким содержательным потенциалом для творчества

Примечание – составлено автором на основе источников [10], [14], [15], [16], [17], [18].

Эмотивная интонация как средство обучения и развития. Эмотивная интонация понимается как просодически организованная форма речевого воздействия, в которой смысл, эмоция и образ передаются в единстве. В серии из четырёх исследований с детьми 11–13 лет показано, что интонационное оформление влияет не только на эмоциональную окраску высказывания, но и на понимание прослушанного текста и точность его смысловой интерпретации [16, с. 1–2]. В учебной ситуации это означает распределение внимания, выделение смысловых акцентов и эмоциональное кодирование материала. В художественном

труде её значение возрастает, поскольку именно через голос словесный сюжет переводится в переживаемую сцену, а затем — в образ, предмет и действие. Исследования эмоциональной просодии у 75 школьников показали, что учащиеся с врождённой слепотой распознают её менее точно и медленнее, чем учащиеся с приобретённой слепотой; возраст улучшал распознавание у зрячих, но не давал столь же выраженного эффекта у слепых участников [15, с. 112–129]. Следовательно, эмотивная интонация должна рассматриваться как средство компенсации дефицита визуальной социальной информации.

Художественный труд как среда формирования творческих способностей. Исследования показывают, что наибольший эффект дают не отвлечённые рассуждения о креативности, а предметно организованные задания, встроенные в конкретный учебный контекст [9, с. 131–132]. Наиболее продуктивными оказываются задания, где учащийся исследует образ, экспериментирует с формой, делает выбор и оценивает результат [9, с. 150–152]. При работе с глиной у детей и подростков с нарушением зрения процесс построения образа опирается на удерживание, распознавание, словесное осмысление и повторное преобразование тактильно воспринимаемой формы; сама работа с глиной описывается как средство невербального самовыражения, развития тонкой моторики и уверенности [17, с. 199–202]. Параллельно установлено, что дети с нарушением зрения используют более разнообразные стратегии ощупывания и чаще прибегают к двуручному исследованию, а качество этих стратегий связано с качеством последующего рисунка [14, с. 1823–1824].

Особенности развития творчества у обучающихся с нарушением зрения. По данным Всемирной организации здравоохранения, как минимум 2,2 млрд человек в мире имеют нарушения зрения, а у не менее чем 1 млрд они могли быть предотвращены или остаются неустранёнными [6, с. 43–44]. Систематический обзор показывает, что у детей с нарушением зрения особенно устойчиво снижается скорость чтения, а ограничения затрагивают учебную продуктивность, участие в классной работе и доступ к содержанию [11]. В Казахстане в 2022 году 14% детей с особыми образовательными потребностями обучались в специальных школах, 10% — в специальных классах и 12% — на дому [7, с. 3]. Эмоциональный статус выборки из 74 детей статистически связан с показателями крупной моторики и восприятия речи [12, с. 6–8], а тактильное функционирование включает сенсорный, моторный и перцептивный домены [13, с. 12–13]. Следовательно, творческое развитие требует полисенсорной среды.

Казахские народные сказки как содержательная основа художественно-трудовой деятельности. Исследование казахского детского фольклора показывает, что сказочные и фольклорные формы передавали нормы, память, представления о справедливости, морали и социальном устройстве; их значимость сохраняется благодаря культурной насыщенности и способности передавать национальный опыт [19, с. 1350–1356]. В исследовании занятий на основе казахского фольклора с детьми с нарушением слуха показано, что задания, объединяющие рассказ, зрительные и слуховые материалы, ролевую деятельность и творческие формы работы, усиливают эмоциональную вовлечённость, укрепляют связи с национальными ценностями и делают учебный процесс более переживаемым [18, с. 58–63]. Поэтому сказка выступает не фоном, а содержательной осью художественно-трудовой деятельности.

Таблица 2. Проблемные узлы на стыке интонации, творчества, искусства и инклюзивного обучения

Аналитическое поле	Что уже подтверждено исследованиями	Что остаётся недостаточно проработанным	Значение для статьи
Творческие способности школьников	Творческое мышление оценивается как отдельная школьная компетенция	Недостаточно моделей для детей с сенсорными нарушениями	Нужен перенос общих моделей в инклюзивный контекст

Просодия и понимание	Интонация улучшает понимание устной речи	Недостаточно работ о связи интонации с творческим продуктом	Требуется связать просодию с художественным действием
Эмоциональная просодия при слепоте	Есть данные о сниженной точности её распознавания	Нет достаточного числа педагогических моделей использования просодии	Интонация должна анализироваться как специальное средство обучения
Художественный труд и материал	Тактильное обследование и работа с материалом поддерживают образ	Недостаточно работ, где это соединено с интонационным воздействием	Нужна единая модель «голос – образ – материал»
Фольклор в образовании	Казахский фольклор усиливает вовлечённость и ценностное отношение	Мало исследований о его использовании в художественном труде при инклюзии	Сказка может стать содержательной основой комплексной модели
Искусство и нарушение зрения	Искусствотерапевтические и художественные практики дают положительный эффект	Не хватает систематизации школьных, а не терапевтических форм	Нужно разграничить терапию и педагогический урок

Примечание – составлено автором на основе источников [8]–[20].

Научный пробел и аналитический ракурс статьи. Сопоставление результатов, представленных в таблице 2, позволяет выделить несколько устойчивых проблемных зон. Во-первых, творческие способности в современной школе уже признаны значимой образовательной категорией и описаны через относительно устойчивые когнитивные подструктуры, однако эти модели в основном создавались без специальной ориентации на детей с сенсорными нарушениями [8, с. 2–3; 9, с. 85; 10]. Во-вторых, исследования просодии убедительно показывают её влияние на понимание устной речи и распознавание эмоционального содержания, но крайне редко доводят анализ до уровня художественно-трудовой деятельности, где слово должно переходить в образ и предмет [15, с. 112–129; 16, с. 1–2]. В-третьих, роль материала, фактуры, формы и тактильного обследования уже эмпирически подтверждена, однако эти данные редко рассматриваются вместе с интонационным воздействием как самостоятельным педагогическим фактором [14, с. 1823–1824; 17, с. 199–202]. В-четвёртых, исследования казахского фольклора показывают высокую ценность сказочного материала, но работы, где фольклор одновременно выступает содержательной основой художественно-трудовой деятельности, каналом формирования национальных ценностей и опорой для интонационного воздействия в инклюзивном обучении, остаются единичными [18, с. 58–63; 19, с. 1350–1356]. В-пятых, в обзорах по искусству и нарушению зрения преобладают данные об арт-терапевтических и реабилитационных практиках, тогда как школьные и методически выстроенные модели анализируются реже [20]. Следовательно, аналитический ракурс статьи должен быть направлен на выявление механизма, в котором эмотивная интонация, художественный труд, полисенсорное восприятие и сказочный материал работают как единая педагогическая конструкция.

Проведённый анализ показывает, что формирование творческих способностей на занятиях художественного труда следует рассматривать как сложный педагогический процесс, в котором воображение, креативное мышление, эмоциональная отзывчивость и самостоятельность развиваются во взаимосвязи. Установлено, что эмотивная интонация выполняет не только выразительную, но и обучающую функцию, поскольку усиливает понимание содержания, углубляет эмоциональное восприятие образа и повышает включённость ребёнка в творческое действие. Особое значение это приобретает в работе с обучающимися с нарушением зрения, для которых слуховое, тактильное и эмоциональное восприятие выступают ведущими каналами познания. Анализ также выявил высокий педагогический потенциал художественного труда и казахских народных сказок как содержательной основы развития образного мышления, национальных ценностей и творческой активности.

Литература

1. World Health Organization. *World report on vision*. – Geneva : World Health Organization, 2019. – 180 p.
2. UNICEF Kazakhstan. *Evidence on Inclusive Education in Kazakhstan based on a Formative and a Big Data Evaluation*. – Astana : UNICEF Kazakhstan, 2024. – 14 p.
3. Brandt W. C. *Measuring Student Success Skills: A Review of the Literature on Creativity*. – Dover, NH : National Center for the Improvement of Educational Assessment, 2021. – 50 p.
4. Dylman A. S., Champoux-Larsson M.-F., Frances C. Prosody! When intonation helps and there is an effect… on listening comprehension in children // *Educational Psychology*. – 2025. – Vol. 45, No. 1. – P. 1–17.
5. Chen X., Liu Z., Lu M.-H., Yao X. The recognition of emotional prosody in students with blindness: Effects of early visual experience and age development // *British Journal of Developmental Psychology*. – 2022. – Vol. 40, No. 1. – P. 112–129.
6. World Health Organization. World report on vision. — Geneva : World Health Organization, 2019. — 180 p.
7. Gurin A., Rathore U., Zhaxylykova Z. Evidence on Inclusive Education in Kazakhstan based on a Formative and a Big Data Evaluation. — Astana : UNICEF Kazakhstan, 2024. — 14 p.
8. Brandt W. C. Measuring Student Success Skills: A Review of the Literature on Creativity. — Dover, NH : National Center for the Improvement of Educational Assessment, 2021. — 50 p.
9. Vincent-Lancrin S., González-Sancho C., Bouckaert M., de Luca F., Fernández-Barrerra M., Jacotin G., Urgel J., Vidal Q. Fostering Students' Creativity and Critical Thinking: What It Means in School. — Paris : OECD Publishing, 2019. — 360 p. — DOI 10.1787/62212c37-en.
10. OECD. PISA 2022 Results (Volume III): Creative Minds, Creative Schools. — Paris : OECD Publishing, 2024. — DOI 10.1787/765ee8c2-en.
11. Loh L., Prem-Senthil M., Constable P. A. A systematic review of the impact of childhood vision impairment on reading and literacy in education // Journal of Optometry. — 2024. — Vol. 17, No. 2. — Art. 100495. — DOI 10.1016/j.optom.2023.100495.
12. Ophir-Cohen M., Ashkenazy E., Cohen A., Tirosh E. Emotional Status and Development in Children Who Are Visually Impaired // Journal of Visual Impairment & Blindness. — 2005. — Vol. 99, No. 8. — P. 478–485. — DOI 10.1177/0145482X0509900804.
13. Withagen A. J. Tactual Functioning of Blind Children. — Nijmegen : Radboud University Nijmegen, 2014. — 186 p.
14. Vinter A., Fernandes V., Orlandi O., Morgan P. Exploratory procedures of tactile images in visually impaired and blindfolded sighted children: how they relate to their consequent performance in drawing // Research in Developmental Disabilities. — 2012. — Vol. 33, No. 6. — P. 1819–1831. — DOI 10.1016/j.ridd.2012.05.001.
15. Chen X., Liu Z., Lu M.-H., Yao X. The recognition of emotional prosody in students with blindness: Effects of early visual experience and age development // British Journal of Developmental Psychology. — 2022. — Vol. 40, No. 1. — P. 112–129. — DOI 10.1111/bjdp.12394.

16. Dylman A. S., Champoux-Larsson M.-F., Frances C. Prosody! When intonation helps and there is an effect… on listening comprehension in children // Educational Psychology. — 2025. — Vol. 45, No. 1. — P. 1–17. — DOI 10.1080/01443410.2024.2446778.

17. Fajrie N., Rohidi T. R., Syakir M., Syarif I., Priyatmojo A. S. A Study of Visual Impairment in the Art Creation Process Using Clay // International Journal of Innovation, Creativity and Change. — 2020. — Vol. 11, No. 10. — P. 199–218.

18. Akhmediyeva K., Autayeva A., Zhakipbekova S., Galiyeva A. The Effect of Activities Based on Kazakh Folklore in Teaching Patriotic Values to Hearing Impaired Elementary School Children // Journal of Social Studies Education Research. — 2025. — Vol. 16, No. 1. — P. 58–87.

19. Pangereyev A. S., Baltymova M. R. Formation and development of Kazakh children's folklore // Opción. — 2019. — Vol. 35, No. 24. — P. 1348–1360.

20. Potočnik R., Završek K., Vidrih A. Visual Art Activities as a Means of Realizing Aspects of Empowerment for Blind and Visually Impaired Young People // European Journal of Educational Research. — 2025. — Vol. 14, No. 1. — P. 41–54. — DOI 10.12973/eu-jer.14.1.41.

БОЛАШАҚ ӘЛЕУМЕТТІК ПЕДАГОГТАРДЫҢ ЭСТЕТИКАЛЫҚ МӘДЕНИЕТІН БЕЙНЕЛЕУ ӨНЕРІ НЕГІЗІНДЕ ҚАЛЫПТАСТЫРУДЫҢ ҒЫЛЫМИ-ПРАКТИКАЛЫҚ НЕГІЗДЕРІ

Иманбакиев Ернат Ауесханович
1988_era_88@mail.ru
«Көркем білім» кафедрасының магистр, аға оқытушысы, Абай атындағы Қаз ҰПУ, Алматы, Қазақстан

Аңдатпа

Бұл мақалада болашақ әлеуметтік педагогтың мәдениетін бейнелеу өнері арқылы қалыптастыру туралы айтылған. Қазіргі таңда студенттерге отандық және дүниежүзілік көркем мәдениеттің таңдаулы бейнелеу өнері арқылы тәрбие берудің маңызы айрықша. Бұл міндетті шешуде олардың сабақтан тыс уақыттағы мәдени және көркемөнер әрекеттерінің маңыздылығын ескермеуге болмайды, яғни, үйірмелерде өнермен айналысу жастардың жеке тұлғасының мәдениетінің қалыптасуына шешуші фактор ретінде ықпал етеді.

Кілт сөздер: Бейнелеу өнері,өнер, эстетикалық мәдениет, мәдениет, мәдениеттанымдық.

Abstract

In this article we are talking about the formation of the culture of a social pedagogue through fine art. Currently, the education of students through the selected fine arts of national and world artistic culture is of particular importance. When solving this problem, one should not underestimate the importance of their cultural and artistic activities outside of school hours, i.e. art classes in circles contribute to the formation of the culture of the personality of young people as a decisive factor.

Keywords: Fine arts, art, aesthetic culture, culture, cultural studies.

Қазіргі білім беру жүйесіндегі парадигмалар жағдайында мұғалімдердің кәсіби шеберлігін көтеру маңызды болып отыр. Кәсіби шеберлікті арттыруда мұғалімдердің шығармашылықпен жұмыс істеуіне, жаңа технологияның ғылыми негіздерін үйреніп, насихаттауына жол ашу керек. Кәсіптік шеберлігін жүзеге асыруда мұғалім тиімді нәтижеге жеткізетін жоспарлы жұмыс атқаруы тиіс. Атап айтқанда, диагностика қояды, алдын ала болжайды, жаңа технологияны қолданады, нәтижені тексереді, сараптап баға қояды. Мұғалімнің кәсіби білім деңгейіне қойылатын талаптар, өз еңбегінің нәтижелілігіне жауапкершілік күрделене түсуде. Бұл жағдайда педагогикалық шеберлікті жетілдіру, мұғалімнің шығармашылық потенциалын дамыту мәселесі әлеуметтік талап қана емес, сонымен бірге мұғалімнің кәсіби қарым-қатынасын шыңдауға деген талапқа ұласады. Білім беру мекемелерінде негізгі психологиялық-педагогикалық дайындықты игерген, өз пәнін жете меңгерген, әдістемелік құралдармен қаруланған, студенттерді түсінетін және олармен жоғары деңгейде қарым-қатынасқа түсе алатын, мәдениетті, эрудициясы жоғары, еңбекке құлшынысы бар шебер мұғалімдер қажет. Жоғары мектептегі тұтас оқыту-тәрбиелеу процесінің табысты болуы мұғалімнің жеке басын жетілдірумен байланысты болып отыр.

Болашақ маман әрекеті құрамын саралау негізінде кәсіби бағыттылықта оқытудың мақсаты анықталатыны мәлім. Сондықтан кәсіби бағыттылықта оқыту әдістемелік жасау мен жетілдіру салаларында көптеген еңбектер өздеріне кәсіби әрекет құрамдарын: професиограммалар, мамандар моделдері, квалификациялық сипаттамаларды саралауларды қосады. «Мамандық моделін жасауда, біздер сонымен елеулі қасиеттерін (сапаларын) танимыз және оларды қалыптастыруға бағытталған әрекетін, яғни, оның оқыту мен тәрбиелеуге байланысты екендігін түсінеміз. Маман иесін елеулі суреттеуде және қай тілде іске асыруда, оның қандай сапаларын таңдауымызға байланысты оқу үрдісін жетілдіру мүмкіндіктері мен бағыттары анықталады» деп жазады ғалымдар Д.Б.Богоявлинская мен Н.Менчинская. Ал В.Сластенин

маман моделі өзіне кәсіби бағыттылық, психология-педагогикалық және әдістемелік даярлықтарды қосады деп санайды.

2007 жылғы «Білім туралы» жаңа Заңда педагог қызметкерлердің кәсіби құзырлығын дамытуда XXI ғасырда ақпараттанған қоғам қажеттілігін қанағаттандыру үшін білім беру саласында компьютерлік техниканы, интернетті, электрондық және оқулықтарды, интерактивті тақтаны оқу үрдісін тиімді пайдалану арқылы білім сапасын көтеру арқылы нысанға алынып отыр. Осы күнге дейін интерактивті тақтаны пәндерді оқытуда пайдаланудың тиімді жолдарын пайдалануда.

Пән бойынша берілетін білім мазмұнының меңгерілуі, сол білімді пайдалану арқылы оқушының өмірлік дағдысы мен іскерлігі өлшенеді, ендігі жерде білімінң сапасы нәтижеге бағытталады, іскерлік қатынасы көтеру мақсат етіледі.

Қазіргі заман педагогтары тек пәнінің терең білгірі болуы емес, тарихи-танымдық, педагогикалық-психологиялық, саяси-экономикалық білімділік және ақпараттық сауаттылық талап етіледі.

Елбасымыздың Қазақстан халқына жолдауына сүйенсек, білім беру реформасының басты өлшемі тиісті білім, білік алған еліміздің кез келген елінде қажетке жарайтын маман болатындай деңгейге көтерілуі керек. Ал бұл міндетті өз пәнінің білікті маманы, кәсіби компоненттілігі дамыған педагог қызметкер ғана жүзеге асыра алады. Біздің зерттеуімізде «Бейнелеу өнері» негізінде болашқ әлеуметтік педагогтардың эстетикалық мәдениетін қалыптастыру – басты міндет болып отыр.

Эстетикалық тәрбие мен эстетикалық мәдениет теориясы бойынша жүргізілген ғылыми-зерттеу жұмыстары мен педагогикалық тәжірибелерде де бейнелеу өнері негізін жас ұрпақ тәрбиесінде пайдалану өзекті алғы шарттарының бірі ретінде қарастырылып келді. Бұл салада еңбек етіп, үлес қосып жатқандардың арасында өнердің жастар тәрбиесіндегі педагогикалық, психологиялық факторларын ғылыми тәжірибе арқылы зерттеп, құнды тұжырым жасаған педагог-ғалымдар аз болған жоқ.

Эстетикалық тәрбие беруде кескіндеме, музыка, бейнелеу өнерінің алғы шарттарын теориялық тұрғыдан қарастырумен шектеп қана қоюға болмайды. Өйткені, эстетикалық тәрбие өнермен айналысу, жалпы адамдардың қабілеттері мен мүдделеріне сәйкес келетін көлемдердегі шығармашылық әрекет. Көркем айғақтар мен құбылыстарды тек қана эстетикалық цикл пәндерін зерттеу процесінде ғана игеру мен сезіну жеткілікті болмайтындығы баршаға мәлім. Әлеуметтік педагогтардың эстетикалық шығармашылық дарындарын дамыту шынайы сөз арқылы, көру-көрнекілік және дыбыстық бейнелеудің көмегі арқылы ұсына отырып, олардың икемділіктері мен дағдыларын қалыптастыру көзделген жағдайда ғана мүмкін болады. Тек осылай эстетикалық тәрбиенің диалектикалық аспектілерін қарастыра отырып, эстетикалық цикл пәндерін оқытудың мақсаты әрекетсіз теория көмегімен ғана мүмкін болмайды деп тұжырымдай аламыз.

«Эстетика» (грек. Aisthetes – сезінуші, сезім қызметіне қатысты) – көркемдік таным теориясы; әсемдік туралы, көркем шығармашылықтың жалпы заңдары туралы, адамның болмысқа эстетикалық қатынасы туралы ғылым. Эстетика ұғымы қолданысқа сұлулық, сезім жөніндегі ғылымды белгілеу мақсатымен тұңғыш рет неміс философы 1750 жылы А.Баумгартеннің ұсынысымен енгізілген.

Эстетика өнердің өзін зерттеумен ғана шектелмейді, адамның материалдық және эстетикалық көзқарасын зерттейді. Эстетика көркем шығармашылық эстетикалық бағасын әлеуметтік, саяси бағасымен біріктіре алып қарайтын көркем сынмен тығыз байланысты.

Көркем өнердің адамдардың сезіміне, жан-дүниесіне әсер ету мүмкіндіктерін ұтымды пайдаланып отырған шетелдік мәдениет құралдарының алпауыт иелері оны табыс көзіне айналдырып, құнсыз материалдармен жастар және балаларды санасыздық, ойсыздық селкілдеп бекер уақыт өткізу секілді жат істерге жетелеуде. Келе жатқан процеске қарсы Отанымызда «Мәдениет туралы» Қазақстан Республикасының Заңында өткеннен қалған мәдениет, әдебиет, өнер туындыларын тарихи құндылықтар ретінде жинақтап, сақтау және жас ұрпақ тәрбиесінде тиімді пайдалану көзделсе, «Қазақстан Республикасының тәлім-тәрбие

тұжырымдамасында» жастардың рухани-эстетикалық тәрбиесіне көңіл бөлу проблемалары көтерілген.

Жоғары оқу орындарында оқытатын барлық пәндер бойынша дәріс, семинар, практикалық сабақтар мен өздік жұмыстар, сабақтан тыс тәрбие жұмыстарының мазмұнында орын алатын эстетикалық тәрбиенің маңызы зор. Ал эстетикалық тәрбиенің басты құралдарының бірі, көркем өнердің аса ұрымтал түрлерінің бірі – бейнелеу өнері. Біздің зерттеуіміз осы бейнелеу өнері негізінде әлеуметтік педагогтардың эстетикалық мәдениетін қалыптастыруға арналған. Әрине, бейнелеу өнерінің бағалылығы эстетикалық талғамға байланысты. Талғам жоғарылығы мәдениет көрсеткішінің бір белгісі.

Зерттеу жұмысының тақырыбындағы «мәдениет» деген терминге келсек, ол қазақ тіліне арабтың «маданият», яғни «қала, қалалық» деген сөзінен енген. Бұл орта ғасырлардағы мұсылман мәдениетінің өркендеу кезеңінде қалыптасқан түсінікпен байланысты. Мәдениет ұғымы тарихи қалыптасудың ұзақ даму жолынан өтті. Мысалы, Еуропа халықтары мәдениетті өркениетпен қатар қойып, байланыстырады. Тіпті кейбір шетелдік зерттеушілер «Мәдениет пен өркениет бір, олар синонимдер», «Өркениет – мәдениеттің прогресі, болашақ бой сермеуі, қоғамның парасаттылық деңгейі» деп түсіндіреді.

Негізінен, адамның дамуына сырттай әсер ететін қозғаушы факторлар – білім беру, оқыту, тәрбиелеу, яғни педагогиканың негізгі категориялары болса, ал адам өмірінің құндылығы оның руханилығы, өзінің кім екенін саналы түрде меңгеруге ықпал ететін қозғаушы факторлар – жан мен рух екенін көптеген ғалымдар мойындауда. Б.С. Гершунский «…адамгершілік, рухани құндылықтың сапалық деңгейінің төмендеуі, өркениет пен дүниетанымның тұйыққа тірелуі, XXI ғасыр қарсаңындағы және үшінші мыңжылдықтағы жүйелі тоқырау, қоғамдық өмірдің үш моделін: білім, дін, ғылымды қамтитындығын көрсетеді. Келешекте білім беру арқылы білім мен сенімнің арасындағы алшақтықты жоюға және білім арқылы материалдық және рухани әлемді тануға болады» деген көзқарас тудырады.

Қазіргі заманғы сөздіктерде мәдениетке төмендегідей анықтамалар берілген:

1 Мәдениет – белгілі бір халықтың қол жеткен табыстары мен шығармашылығының жиынтығы.

2 Мәдениет – адамзат қауымының белгілі бір тарихи кеңістіктегі қызметі мен өзіндік ерекшеліктері (палеолит мәдениеті, сақ мәдениеті, скиф дәуірі мәдениеті, қазақ мәдениеті).

3 Мәдениет – адамдық әрекеттің белгілі бір саласының жетілу деңгейі (сөйлеу мәдениеті, құқық мәдениеті т.б.).

4 Мәдениет – адамзаттың тарихи дамуының нәтижесі және адамгершілік қоғамдық қарым-қатынастарының қол жеткен табысы.

Анықтамалар жүйесіне назар аударсақ мәдениеттің мәні негізінен адам іс-әрекеті арқылы ашылатынын байқадық. Яғни, мәдениет ұғымының аясы кең әрі күрделі. Біздің зерттеу жұмысымыздың тақырыбына «адамдық әрекеттің белгілі бір саласының жетілу деңгейі» ретінде қабылданатын мәдениеттің анықтамасы жақын болып келеді. Олай дейтініміз, жоғары оқу орындарының оқу-тәрбие үрдісінде студенттерді жеке тұлға ретінде қалыптастыру, болашақ кәсібіне қажетті сапаларды тәрбиелеу, кәсіптік білім, білік, дағдыларды жоғары деңгейде меңгерту мақсаты алға қойылады. Демек, зерттеу жұмысымызда *мәдениет – тұлға мүмкіндіктерінің ең жоғарғы деңгейі* ретінде қарастырылады.

Тұлға мәдениетінің негізгі және қажетті құрамды буыны – оның *эстетикалық мәдениетінің* болуы.

Эстетикалық мәдениет – рухани мәдениеттің маңызды бір саласы ретінде табиғат пен адам баласының шығармашылық еңбегімен жасалатын эстетикалық құндылықтардың жиынтығы, оларды жасау және қолдану тәсілдері. Эстетикалық құндылықтар қоғамның өмірмен қарым-қатынасқа түсуіне, қоғамның жетілу талпынысына, қоғамдық қатынастардың барлық жүйесінің толыққанды өркендеуіне қатысады.

«Эстетика» және «мәдениет» терминдерінің мән-мағынасын жан-жақты ашып көрсете отырып, зерттеу жұмысының тақырыбына байланысты «эстетикалық мәдениетті қалыптастыру» ұғымына біз өз тұрғымыздан анықтама бердік, яғни *«жеке адамның немесе*

тұлғаның эстетикалық мәдениетін қалыптастыру – оның бойына халықтың объективті эстетикалық құндылықтарын сіңіре отырып, білімі мен біліктілігін, қабілеттерін жоғары деңгейге жеткізу үрдісі» .

Эстетикалық мәдениеттің құрамына: э*стетикалық қажеттілік; эстетикалық қызығушылық; эстетикалық талғам; эстетикалық әрекет; кәсіби біліктіліктер* кіреді. Сондықтан жеке тұлғаның эстетикалық мәдениетін қалыптастыру үшін осы айтылған құрамдас компоненттердің әрқайсысының студенттің бойында болуын міндетті түрде ескеру және оларды қалыптастыру қажет деп есептейміз. Демек, эстетикалық мәдениетті қалыптастырудың мақсаты – тұлға бойында эстетикалық құндылықтарды сіңіруді қажетсінуін, оған деген қызығушылығын, эстетикалық талғамын дамыту, білімі мен біліктілігін, қабілеттерін жоғары деңгейге жеткізу болып табылуы тиіс.

Мектептегі эстетикалық тәрбие саласындағы қалыптасқан жағдайға әсер ету үшін болашақ мұғалімдер оқу-тәрбие процесінің барлық жақтарын қамтуы тиістігіне сенімді болуы тиіс. Қалай да болса тәрбиелеу тек қана адамды өнерге тартуды ғана емес, сонымен бірге, оның кез келген істе: оқуда, өндірісте, ғылым мен өнерде қажетті шығармашылық қабілеттерін оятуды білдіреді. Осыған орай, біз болашақ мұғалімдерді оқушылардың эстетикалық мәдениетін қалыптастыруға даярлаудың мазмұндық-құрылымдық моделін, Б.А.Мухаметжанов «Арнайы мүсін» және «Қыш негіздері» пәндері арқылы болашақ сурет және сызу пәні мұғалімдерінің кәсіби біліктілігін қалыптастыру, Д.И.Үркінбаева сәндік-қолданбалы қолөнер арқылы технология пәні мұғалімдерінің эстетикалық мәдениетін қалыптастыру, Г.К.Шырынбекова дәстүрлі қолөнер арқылы жоғары сынып оқушыларының эстетикалық мәдениеттілігін қалыптастыру моделдеріне сүйене отырып бірінші суреттегідей түздік.

«Бейнелеу өнерін» оқытудағы тәрбиелік мүмкіндіктерді пайдалану арқылы пәндік білім, білік, дағдылардың және эстетикалық мәдениеттің қалыптасу деңгейін бағалау өлшемдері мен көрсеткіштерін айқындау қажет болды. Болашақ әлеуметтік педагогтардың эстетикалық мәдениетін қалыптастырудың тәрбиелік мүмкіндіктерін анықтау барысында болашақ мұғалімдердің даярлаудың мотивациялық-танымдық, эмоционалдық-бағалаушылық, процессуалды-іс-әрекеттік деп аталатын нақты компоненттерінің өлшемдері, көрсеткіштері және деңгейлерін анықталады:

- *мотивациялық-танымдық* компонент педагогтардың бейнелеу өнерін оқып-үйренуде ынтасы, қызуғушылығы және қажеттілігімен сипатталады;

- *эмоционалдық-сезімдік* компоненті мәдени мұра құндылықтарын үлгі тұтып, эмоционалды көңіл-күймен қабылдауы, оны игеру мен дамытуда эстетикалық бағалау көзқарасын қалыптастыру деңгейімен сипатталады;

Болашақ әлеуметтік педаготардың кәсіби қызметін тиімді орындауды қамтамасыз ететін талаптардың мазмұндық моделі

- *процессуалды-іс-әрекеттік* компоненті оқушылардың өнерді жүйелі түрде меңгеруде шығармашылық іс-әрекет біліктерінің қалыптасу деңгейлерін анықтауымен сипатталады.

Сонымен қатар, «Бейнелеу өнері» негізінде эстетикалық мәдениетін қалыптастырудың үш деңгейі – төмен, орта, жоғары болып бірінші кеседегідей белгіленді.

Төменгі деңгей– педагогтардың өнер туралы жалпы мағлұматы болғанымен, оған деген қызығушылық деңгейі төмен. Оны өз шығармашылық мәдени деңгейін көтеруде пайдаланудың қажеттілігін жете түсінбейді; сенімі тұрақсыз; бейнелеу өнерін оқып-үйренуде қажет практикалық дағдылары қалыптаспаған.

Мұның өзі педагогтардың бейнелеу өнерін оқып-үйренуде шығармашылыққа қол жеткізу тәсілдерін игеруге тиянақсыз бағдарланудың пайда болуымен ерекшелінеді. Педагогтардың эстетикалық мәдениеттерін қалыптастыру тек дәстүрлі бейнелеу өнерін оқып-үйренуде деңгейлерінде көрінеді.

Ең басты нәрсе бейнелеу өнерін оқып-үйрену шығармашылықта өнердің табиғи болмысын эстетикалық, көркемдікпен қабылдап оны дамытудан және шығармашылық қызметте пайда болған талпыныстан көрініс табады.

Орта деңгей – педагогтардың өнерге деген ынта-ықыласы бар болғанымен, жүйелі емес және білімінің тұрақтылығы жоқ. Өнердің ерекшеліктерін білгенімен, оны эстетикамен, мәдениетпен байланысты қажеттілігін түсініп айқындай алмайды, сенімі тұрақсыз, туындыларды дайындауда іскерлік таныта алмайды, теория мен практикадан алған білім мен іскерлік дағдысын көркем өнердегі шығармашылық жұмыстарында анық көрсете алмайды. Бейнелеу өнерін оқып-үйренуде білімі мен қарапайым біліктері болып, өзіндік ерекшеліктерін ажырата білгенімен, жасалу технологиясын жақсы меңгермегендіктен, қызығушылық танытпайды.

Жоғары деңгей – педагогтар өнер үлгілерінің даму тарихын өздігімен ізденіп оқиды, оған деген қызығушылығы өте жоғары. Бейнелеу өнеріне деген эстетикалық қызығушылығы, эстетикалық шығармашылықтағы мәні мен маңызына ғылыми көзқарасы қалыптасқан, жасалу технологиясын жақсы меңгеруге саналы ұмтылады, оның мүмкіндіктеріне сенімі мол, бейнелеу өнерінің туындыларын мәдени мұра деп саналы қабылдайды, эстетикалық талғаммен бағалайды, жасалу технологиясын жетік меңгерген.

Болашақ бейнелеу өнері арқылы педагогтардың эстетикалық мәдениетін қалыптастыру жоғарыда берілген деңгейлерін мынадай өлшемдермен қосымша сипаттауға болады: *бірінші өлшем*, бейнелеу өнеріне қызығушылықтың, дұрыс қатынастың болуы, олардың эстетикалық мәдениеттің қалыптастырудағы қажеттілігін түсінуді бейнелейді;

екінші өлшем, эстетикалық мәдениетті қалыптастыруда өзін-өзі жетілдіру үшін мүмкіндік жасау туралы білімін сипаттайды;

Орта мектептерде білім берудің ақпараттық технологияларын пайдаланудың тиімді жолдары айқындалып, оларды іске асыру әдістемесі көрсетілді. Тәжірибелік эксперименттік жұмыстың мазмұны баяндалып, оның нәтижелеріне талдау жасалды, жоғары педагогикалық оқу орнының 3-4 курс студенттеріне қатысы бар арнайы курс бағдарламасының мазмұны берілді. Осы бағдарлама негізінде жүргізілген оқушылардың эстетикалық мәдениетін қалыптастырудың педагогикалық шарттары, іс-тәжірибесінің нәтижелері көрініс тапты.

Қазіргі таңда өнердің тәрбиедегі ролі оның мәнімен, өзіндік атқаратын қызметімен анықталады. Өнер өмірді көркем де әсем образда бере отырып, адамның оны танып білуіне, рухани баюына, дүниеге, табиғатқа деген көзқарасының қалыптасуына септігін тигізеді. Қазіргі таңдағы басты міндет - өз жерін, өз елін, өнерін сүйетін, өз халқының тарихын, тілін, дәстүрін, әдет-ғұрпын білетін азаматты тәрбиелеу.

Қорыта келе, болашақ әлеуметтік педагогтардың эстетикалық мәдениетін бейнелеу өнері арқылы қалыптастыру үшін ең алдымен студенттің функционалдық сауаттылығы мен кез-келген мәселені дұрыс шеше білу қасиетінен көрініс табады. Студент қоғам талабына сай өзін-өзі үздіксіз жетілдіріп отыратын, кәсіби білімді, жаңа технологияларды меңгерген, ортамен қарым-қатынасқа тез бейімделе алатын, ұйымдастырушылық қабілеті жоғары, тәжірибесі мол, т.б. қасиеттерді жинақтағанда ғана кәсіби құзыретті маман бола алады. Болашақ әлеуметтік педагогтардың эстетикалық мәдениетін бейнелеу өнері арқылы қалыптастыруда өзінің педагогикалық әрекетін жоғары дәрежеде жүргізе алатын, қарым-қатынасқа әрдайым дайын, педагогикалық үдерісте үнемі оң нәтижелерге қол жеткізіп отыратын маманды атауға болады.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі

1. Өнерлі жасқа жол ашқан // Қалдырар ізің мәңгілік Республикалық үздік мұғалімдер туралы очерктер жинағы – Алматы: Мектеп, 2002. – Б. 29-31.

2. Сурет пәніне талапкер-суретшіні шығармашылық жолға дайындаудың маңызы // Қазіргі заманғы сәулет және құрылыс: проблемалар және даму болашақтары. Халықаралық ғылыми-практикалық конференцияның материалдары. – Астана, ЕҰУ 2006. – Б. 167-170.

3. Қазіргі кездегі болашақ мұғалімдерді даярлаудың тарихи педагогикалық және мәдени әлеуметтік алғы шарттары // Кредиттік оқыту технология шартына сәйкес болашақ мамандардың кәсіптік құзырлығын қалыптастыру: тәжірибе, проблемалар және

перспективалар: халықаралық ғылыми практикалық конференция материалдары. – Көкшетау, 2009. – Б. 155-158.

4. Болашақ «Бейнелеу өнері» пәні мамандарын даярлаудың әдістемелік талаптары // Қазақстан Республикасы психология ғылымының көкейкесті мәселелері және даму бағыттары. Халықаралық ғылыми-практикалық конференция материалдары. – Алматы: ҚМҚПУ, 15 қаңтар 2010. – Б. 278-280.

5. Эстетическое воспитание в вузе // Психолого-педагогическое сопровождение адаптации и профессионализации студентов в образовательном пространстве. Региональная научно-практическая конференция. – Бийск, 22 января 2010. – С. 301-304.

6. Болашақ бейнелеу өнері мұғалімдерінің кәсіби құзыреттілігін қалыптастыру // Қазақстан Педагогикалық ғылымдар академиясының хабаршысы. – Алматы, №2, 2010. – Б. 38-43.

КӨРКЕМ ЕҢБЕК ПӘНІНДЕ ЗАМАНАУИ ТЕХНОЛОГИЯЛАР АРҚЫЛЫ КӨРКЕМӨНЕРГЕ БАУЛУ ШЕБЕРЛІГІН ДАМЫТУ БАҒЫТТАРЫ

Шамарова Айгуль Урынгалиевна
Қ.Дүтбаева атындағы Атырау гуманитарлық колледжінің оқытушысы, Атырау қ.
Shamarova1976@mail.ru

Сембаева Айнагүл Нұрболатқызы
М.Отаралиев атындағы орта мектеп
Ainagul.sembayeva@bk.ru

Сарсекенова Айсұлу Бағытқызы
«Өрлеу» БАҰО АҚФ Атырау облысы КДИ оқытушы
sarsekenova61@mail.ru,

Аңдатпа

Көркем еңбек пәнін оқыту барысында мұғалімдердің, студенттердің кәсіби құзыреттілігін дамыту жолдары қарастырылады. Педагогикалық тәжірибе негізінде жобалық оқыту, көркемөнерге баулу шеберлігі цифрлық технологияларды (Canva, AI, геймификация), Zero waste тәсілдерін қолданудың тиімділігі көрсетілген. Сабақ барысында ұлттық құндылықтарды қалыптастыру мен инклюзивті білім беру әдістерін жүзеге асыру ерекшеліктері сипатталады. Әдістер мұғалімдердің, студенттердің шығармашылық қабілетін арттыруға, қызығушылығын оятуға және сабақта, іс әрекетте тәжірибелік, практикалық дағдыларын дамытуға оң әсер ететінін дәлелдейді.

Түйін сөздер:көркем еңбек, көркемөнерге баулу шеберлігі, кәсіби құзыреттілік, жобалық оқыту, цифрлық технологиялар, жасанды интеллект, геймификация, Zero waste, ұлттық құндылықтар, қолөнер, инклюзивті білім беру, шығармашылық қабілет, дизайн.

Annotation

In the process of teaching the subject of artistic labor, ways of developing the professional competence of teachers and students are considered. Based on pedagogical experience, the effectiveness of using digital technologies (Canva, AI, gamification), Zero waste methods of project-based learning, artistic skills is shown. During the lesson, the features of the formation of national values and the implementation of inclusive education methods are described. The methods prove that they have a positive effect on increasing the creative abilities of teachers and students, stimulating interest and developing practical, practical skills in the classroom, in activities.

Keywords: artistic work, art skills, professional competence, project learning, digital technologies, artificial intelligence, gamification, Zero waste, national values, crafts, inclusive education, creative ability, design.

Қазіргі мұғалім-кәсіптік даярлығы жоғары, озық педагогикалық технологияларды меңгерген және оны өзінің іс-тәжірибесінде тиімді қолдана білетін, жан-жақты дамыған шығармашыл тұлға болуы, ұйымдастырылуы мен өткізілуіне ерекше көңіл бөлінеді. Бүгінгі мұғалімнен теориялық білімдерін пайдалана алу білігі; студенттерді оқыту мен тәрбиелеудегі өз бетімен жобалау мен бағдарлау мәдениеті негіздерін игере алуы талап етіледі. Осы орайда қазіргі білім беру жүйесі педагогтан білім беруді ғана емес, мұғалімдердің, студенттердің шығармашылық қабілетін, кәсіби құзыреттілігін дамытуға бағытталған инновациялық әдістерді қолдануды талап етеді. Әсіресе, көркем еңбек пәні – студенттердің болашақ педагогтың эстетикалық талғамын қалыптастырып қана қоймай, олардың практикалық дағдыларын жетілдіретін маңызды пәндердің бірі.

Көркем еңбек пәнін оқытуда қазақ халқының жоғарғы философиялық мәдениетіне мән беріп, әлемді ұғымдық мағынада шегелеп көрсетуден гөрі, көркем бейнелермен астарлап өрнектегенді қалап келген халықтардың қатарына жатады. Қазақ халқының көп ғасырлық тарихында даналықтың озық үлгісі боларлық әлемді танып-білудің, зерделеудің өзіндік сипаттамалары, түркілік ерекшеліктерді танытатын философиялық-этикалық ойлар мен тұжырымдар жеткілікті болғаны белгілі. Қол өнері мен сән өнерінің ағаш ұқсату, зергерлік өнері, кесте және кілем тоқу салалары дамыды. Киіз үйдің іші мен сырты, бау-басқұры секілді жиһаздық заттары тартымды әрі биязы ою-өрнекпен әсемделеді. Сәндік, тұтыну заттарынан басқа да басқұр, алаша, тықыр кілем, кебеже, т.б. қолөнері бұйымдары киіз үй ішін безендіруде басты орын алады. Осы бұйымдарды дайындау қазіргі көркем еңбек пәнін оқыту барысында заманауи педагогикалық әдістер мен цифрлық технологияларды тиімді қолдану арқылы студенттердің кәсіби құзыреттілігін дамыту жолдарын айқындау, қазақтың озық үлгілі ұлттық құндылықтары негізінде олардың шығармашылық қабілеттерін жетілдіруде пайдаланылады.

Қазіргі білім беру жүйесінде болашақ мамандардың кәсіби құзыреттілігін қалыптастыру мен дамыту – басты талаптардың бірі болып табылады. Әсіресе, көркем еңбек пәнінде студенттердің шығармашылық ойлауын, практикалық дағдыларын және эстетикалық талғамын дамыту ерекше маңызға ие.

Бүгінгі таңда білім беру үдерісін цифрландыру, инновациялық әдістерді енгізу және ұлттық құндылықтарды сақтай отырып оқыту – өзекті мәселелердің қатарында. Осыған байланысты көркем еңбек сабақтарында жобалық оқыту, цифрлық технологиялар және заманауи тәсілдерді тиімді қолдану қажеттілігі артып отыр. Осы қарастырылған мәселелер қазіргі білім беру талаптарына толық сәйкес келеді және студенттердің кәсіби әрі шығармашылық дамуына ықпал ететін маңызды бағыттардың бірі болып табылады.

1. Кәсіби құзыреттілікті дамытудағы инновациялық әдістер

Көркем еңбек сабақтарында келесі инновациялық және практикалық әдістерді қолдану тиімді:

• Жобалық оқыту технологиясы – студенттер өз бетінше өнім жасап, оны қорғау арқылы тәжірибе жинақтайды;

• Дизайн-ойлау (Design thin…

1. Кәсіби құзыреттілікті дамыту (нақты тәжірибе)

Сабақта жобалық оқыту әдісін жиі қолдану. Мысалы:

«Сыйлық бұйым жасау» тақырыбында студенттерге тапсырма беріледі:

• өздері дизайн ойлап табу;

• эскиз сызу;

• дайын бұйым жасау (құрақ, сәндік панно, аксессуар);

•соңында қорғау.

Нәтиже:

• Студенттердің 80%-ы өз идеясын еркін қорғады;

• Өз бетінше жұмыс істеу дағдылары артты;

• Кейбір студенттердің бұйымдарын көрмеге қою ұсынылады.

Сонымен қатар, Zero waste технологиясын қолдану:

• мата қалдықтарынан бұйым жасау;

• экологиялық ойлау, экологиялық мәдениетті және құзыреттілігін қалыптастыру

Zero waste – қалдықсыз немесе аз қалдықпен өндіріс және шығармашылық жұмыстар жасау технологиясы. Көркем еңбек пәнінде бұл әдісті қолдану арқылы студенттер шығармашылықпен айналысып қана қоймай, экологиялық санасын да дамытады.

Қолдану жолдары:

• Мата қалдықтары мен қағаз қалдықтарын жаңа бұйым жасауға пайдалану (құрақ, аппликация, панно);

• Пластик, фанера, қағаз, жіп сияқты материалдардың қайта өңделуін қарастыру;

• Артық материалдарды шығармашылық жобаларда прототип жасауға қолдану;

• Студенттерге «әр қалдық – жаңа мүмкіндік» деген қағиданы үйрету.

Сабақтағы мысалдар:

• «Құрақтан панно жасау» – мата қалдықтарын пайдаланып ұлттық өрнекті панно құру;

•«Қағаздан бұйымдар» – ескі журнал, газеттен сәндік элементтер жасау;

• «Аксессуар жасау» – қалдық жіп, реңктерді біріктіріп креативті бұйымдар жасау.

Тиімділігі:

• Студенттердің шығармашылық қабілеті дамиды;
• Экологиялық сана қалыптасады;
• Материалдарды үнемдеу дағдысы қалыптасады;
• Жеке жобалар арқылы тәжірибе жинақтайды.

Zero waste технологиясы көркем еңбек сабағын заманауи, экологиялық саналы және шығармашылыққа бағытталған сабақ, бұл әдіс студенттерге кәсіби дағдыларын дамытып қана қоймай, қоршаған ортаға жауапкершілік сезімін қалыптастырады.

1. Графикалық және дизайн бағдарламаларын сабақ барысында қолдана отыру.
   • Canva – постер, презентация, эскиз жасау
   • Adobe Photoshop / Illustrator – кәсіби дизайн өңдеу

Тиімділігі: визуалды ойлауы адамның ойлау бағытын басқару және дизайн дағдылары дамиды

2. 3D модельдеу бағдарламаларын қолдану
   • SketchUp – интерьер, жиһаз макетін жасау
   • Tinkercad – қарапайым 3D модельдер құрастыру

Тиімділігі: кеңістіктік ойлау қалыптасады

3. Жасанды интеллект (AI)
   • Эскиз идеяларын генерациялау
   • Дизайн нұсқаларын ұсыну

Тиімділігі: креативті ойлау жылдам дамиды

VR/AR технологияларын қолдану
   • Виртуалды ортада дизайнды көру Мысалы: киім дизайн үлгілерін салу
   • Дайын жобаны 3D форматта қарастыру

Тиімділігі: шынайы тәжірибеге жақын оқыту

5. Онлайн платформалар және ресурстар қолдану
   • Pinterest – идеялар жинау
   • YouTube – мастер-класс көру

Тиімділігі: өзіндік білім алу дағдысы қалыптасады

6. Геймификация платформалары қолдану әртүрлі оқу тапсырмаларына қатысуын арттырады
   • Kahoot, Quizizz – викторина, тест

Тиімділігі: қызығушылық пен белсенділік артады

7. Сандық портфолио (Digital portfolio)
   • Студенттердің жұмыстарын онлайн жинақтау (Google Drive, Padlet)

Тиімділігі: жетістіктерін бақылау және бағалау жеңілдейді

Нәтиже:

• Сабаққа қызығушылық артты;
• Студенттер заманауи дизайнмен жұмыс істеуді үйренеді;
•Шығармашылық ойлау дамиды.

Геймификация:

• «Кім жылдам?» эскиз ойыны
• «Дизайнер бол» командалық сайысы

3. Құндылыққа бағдарланған тәрбие (тәжірибе)

Сабақ барысында ұлттық құндылықтарды енгізуге ерекше мән беріледі.

Мысал:«Құрақ құрау өнері» тақырыбында:

- әр өрнектің мағынасы түсіндірілді;
- студенттер өз отбасына арнап бұйым жасады.

Нәтиже:

- Студенттер ұлттық өнерге қызығушылық танытып, ізденеді;
- Кейбіреуі үйде ата-анасымен бірге жұмыс жасайды;
- Тәрбиелік мәні жоғары болды. Ұлттық сана сезімі оянған, ойлау дәрежесі биік, мәдениетті, парасатты, ар-ожданы мол, еңбекқор, іскер, бойында басқа да игі қасиеттер қалыптасқан

Инклюзивті білім беру (тәжірибе)

Топта әртүрлі деңгейдегі студенттер болғандықтан, саралап оқыту әдісін қолданылады.

Мысал:

- •Қабілеті жоғары студенттерге күрделі дизайн тапсырмасы;
- Қолдауды қажет ететін студенттерге дайын үлгі бойынша жұмыс.

Нәтиже:

- Барлық студент сабаққа қатыса алды;
- Өзіндік сенімділік артты; Өзін-өзі бағалауы жоғарылады.
- Әрқайсысы оң нәтиже көрсетті.

Тәжірибе көрсеткендей, көркем еңбек пәнінде: жобалық әдіс, цифрлық технологиялар, ұлттық құндылықтар және инклюзивті тәсілдер, тиімді қолданылса, студенттердің кәсіби құзыреттілігі айтарлықтай дамиды.

Практикалық ұсыныстар (тәжірибеден): Әр сабақта шағын жоба элементін енгізу, цифрлық платформаларды тұрақты қолдану, ұлттық өнерді заманауи форматта беру, әр студентке жеке тәсіл қолдану.

Ағылшын тілді елдерде “Art Therapy” пластикалық өнер деп аталатын контекстінде қарастырады: суреттің, графиканың, скульптураның, дизайнның және шығармашылықтың басқа да формаларында болады, оларда коммуникацияның визуалдық каналы басты роль атқарады.

Технологияларға тән іс-әрекеттердің процедуралық жағы, нақты алгоритмділігі құрылымды арт-терапиялық сабақтарда (сессияларда) көрсетілген. Бұл тәсілдер, әдістер, процедураларды жасауға және трансляциялауға, сондай-ақ болжамды нәтижелерді алуға мүмкіндік береді.

Сонымен қатар, арт-терапияның технологиясы шығармашылық вариативтілігімен ерекшеленеді. Суреттің символикалық тілі сөзге қарағанда дәлірек, тұлғаның ішкі әлемінің мазмұнын береді, әртүрлі дәстүрді ұстанатын кез келген жастағы адамдарға жаратылыстық және ұнамды.

Мұғалімнің сыныптан тыс жұмыста терапиялық сурет салуды пайдалануы педагогикалық мақсаттарына жету үшін гуманистік бағдарлы қабілеттіліктер диапазонын кеңейтуге мүмкіндік береді.

Мұғалімдер, студенттер үздіксіз ізденіп, өз білімін үнемі арттырып, жаңа педагогикалық әдіс-тәсілдерді қолданып отырса ғана өзінің кәсіби шеберлігін арттырады.

Пайдаланған әдебиеттер:

1. Выготский Л.С – Әлеуметтік-педагогикалық дамытудың теориясы. 1978 ж
2. Қазақ ұлттық қолөнері бойынша әдістемелік жинақтар:Көркем еңбек сабағын оқыту әдістемесі, Алматы, 2019.
3.Қазақ құрағы: дәстүр мен заманауи қолдану, Астана, 2020.
4. Журнал мақалалары:«Экологиялық білім беру және zero waste қолдану», Pedagogical Innovations Journal, №2, 2021.
5. «Цифрлық технологиялар мен VR/AR көркем еңбек сабақтарында», Educational Technology Review, Vol. 28, 2020.

6. Т.Самұратова Бейнелеу өнері тарихы Астана – 2013
7. З. Айдарова, Л.Диркссн Бейнелеу өнері Астана – 2010
8. Т. Мұхтаров Суретші көзімен Алматы – 2023

STEAM-ПОДХОД В СИСТЕМЕ ПОДГОТОВКИ БУДУЩИХ СПЕЦИАЛИСТОВ ХУДОЖЕСТВЕННОГО ОБРАЗОВАНИЯ: КОНЦЕПТУАЛЬНЫЕ ОСНОВАНИЯ

Себенова Багда Талгаткызы - докторант 1 курса специальности 8D01416 “Художественное образование, графика и проектирование”, Казахский национальный педагогический университет имени Абая
bsebenova7@gmail.com

Аннотация

В статье рассматриваются концептуальные основания STEAM-образования как интегративной педагогической модели, объединяющей науку, технологии, инженерное дело, искусство и математику. На основе анализа зарубежных и отечественных исследований раскрывается эволюция STEAM-подхода от концепции STEM до ее расширенной версии, включающей художественный компонент. Выявляется роль искусства в формировании креативного мышления, визуальных и межпредметных компетенций. Определяется исследовательский пробел в части недостаточной разработанности педагогических моделей STEAM в контексте художественно-педагогического образования Казахстана. Обосновывается актуальность и педагогический потенциал STEAM-подхода в системе подготовки будущих специалистов художественного образования.

Ключевые слова: STEAM-образование, художественное образование, интегративный подход, креативное мышление, межпредметные компетенции, дизайн-мышление, педагогические инновации, подготовка педагогов.

Аңдатпа

Мақалада STEAM-білім берудің ғылым, технология, инженерия, өнер және математиканы біріктіретін интегративті педагогикалық модель ретіндегі тұжырымдамалық негіздері қарастырылады. Шетелдік және отандық зерттеулерді талдау негізінде STEAM-тәсілдің STEM тұжырымдамасынан көркем компонентті қамтитын кеңейтілген нұсқасына дейінгі эволюциясы ашып көрсетіледі. Сонымен қатар өнердің креативті ойлауды, визуалдық және пәнаралық құзыреттерді қалыптастырудағы рөлі айқындалады. Қазақстандағы көркем-педагогикалық білім беру контекстінде STEAM-тәсілдің педагогикалық модельдерінің жеткіліксіз зерттелуімен байланысты ғылыми зерттеу олқылығы анықталады. Болашақ көркем білім беру мамандарын даярлау жүйесінде STEAM-тәсілдің өзектілігі мен педагогикалық әлеуеті негізделеді.

Түйінді сөздер: STEAM-білім беру, көркем білім беру, интегративті тәсіл, креативті ойлау, пәнаралық құзыреттер, дизайн-ойлау, педагогикалық инновациялар, педагогтарды даярлау.

Abstract

The article examines the conceptual foundations of STEAM education as an integrative pedagogical model that combines science, technology, engineering, arts, and mathematics. Based on an analysis of international and national studies, the evolution of the STEAM approach from the STEM concept to its expanded version incorporating the artistic component is explored. The role of art in the development of creative thinking, visual literacy, and interdisciplinary competencies is identified. A research gap is revealed in terms of the insufficient development of pedagogical STEAM models within the context of art teacher education in Kazakhstan. The relevance and pedagogical potential of the STEAM approach in the system of training future specialists in art education are substantiated.

Keywords: STEAM education, art education, integrative approach, creative thinking, interdisciplinary competencies, design thinking, pedagogical innovations, teacher training.

Глобальные трансформации в сфере технологий, цифровой экономики и рынка труда ставят перед системой образования новые требования: подготовить специалистов, обладающих не

только профессиональными знаниями, но и развитым креативным мышлением, исследовательскими навыками и способностью к межпредметному взаимодействию. Традиционные монодисциплинарные образовательные модели в значительной мере утрачивают свою эффективность в условиях современной креативной экономики, где ценится способность к интеграции знаний из различных областей [1].

В ответ на эти вызовы широкое распространение получила концепция STEAM-образования (Science, Technology, Engineering, Arts, Mathematics), объединяющая естественнонаучные дисциплины с художественными практиками. Включение искусства в структуру научно-технической подготовки позволяет развивать дивергентное мышление, визуализировать сложные концепции и формировать инновационный потенциал обучающихся [2].

Особую актуальность данный подход приобретает в сфере художественного образования: будущие педагоги искусства должны не только владеть художественным мастерством, но и уметь применять исследовательские методы, проектные технологии и межпредметные связи. В контексте модернизации педагогического образования Республики Казахстан, ориентированной на компетентностный подход и инновационные технологии, теоретическое осмысление STEAM-подхода приобретает особую практическую значимость.

Цель настоящей статьи - проанализировать концептуальные основания STEAM-образования и обосновать его педагогический потенциал в системе подготовки будущих специалистов художественного образования. Для достижения этой цели проведен систематический обзор зарубежных и отечественных исследований, посвященных теоретическим основам STEAM-подхода, роли искусства в образовательном процессе и возможностям применения данной модели в художественно-педагогическом образовании.

Концепция STEAM сформировалась как расширение STEM-образования, доминировавшего в образовательной политике США и ряда других стран в начале XXI века [3]. Исследователи обратили внимание на ограниченность STEM-подхода: его недостаточный учет роли творческого и гуманитарного компонентов в формировании инновационного мышления. Включение искусства (Arts) в структуру STEM позволило выйти за рамки узкотехнической подготовки и создать условия для развития комплексных компетенций [4].

Segarra et al. [2] продемонстрировали, что интеграция художественных практик в научное образование стимулирует дивергентное мышление и инновационный подход к решению профессиональных задач. Perales & Aróstegui [4] рассматривают STEAM как образовательную стратегию, направленную на развитие межпредметного мышления и способности к творческой деятельности. Chappell et al. [5] предложили концептуальную рамку эффективного STEAM-обучения, включающую проектную деятельность, исследовательское обучение и межпредметное взаимодействие.

Роль искусства в STEAM-образовании раскрывается в нескольких ключевых аспектах. Во-первых, художественные практики развивают визуальное мышление: Zhang & Jia [6] показывают, что использование визуального искусства в STEAM-проектах углубляет понимание научных концепций и формирует навыки межпредметного анализа. Во-вторых, концепция дизайн-мышления (design thinking), по Henriksen [7], обеспечивает интеграцию художественного творчества, научного анализа и технологического проектирования в единой образовательной модели. В-третьих, Gu et al. [8] и Yim [9] демонстрируют, что STEAM-деятельность выступает эффективным инструментом формирования творческих компетенций через проектное и исследовательское обучение.

Эффективность STEAM-программ подтверждается результатами систематических обзоров: Sanz-Camarero et al. [10] фиксируют положительное влияние интегрированных STEAM-программ на творческие компетенции, исследовательскую активность и межпредметное взаимодействие студентов. На международном уровне STEAM-образование закреплено в документах ЮНЕСКО [11] и Европейской комиссии [12] как инструмент подготовки специалистов для инновационной экономики.

Несмотря на значительный массив зарубежных исследований, посвященных STEAM-образованию, ряд вопросов остается недостаточно изученным. Прежде всего, большинство

опубликованных работ сосредоточены на интеграции STEAM в естественнонаучное и технологическое образование, тогда как специфика его применения в системе подготовки педагогов художественного образования практически не рассматривается. Кроме того, отсутствуют разработанные педагогические модели, адаптированные к условиям казахстанской системы художественно-педагогического образования: существующие международные концепции требуют теоретического переосмысления с учетом национального образовательного контекста. Наконец, практически не изучена роль STEAM-подхода в профессиональной идентичности будущего педагога искусства и формировании его исследовательских компетенций. Настоящая статья направлена на частичное восполнение указанных пробелов через систематизацию теоретических оснований STEAM-подхода применительно к художественному педагогическому образованию.

STEAM-подход в художественном образовании: теоретические основания. Включение художественного компонента в структуру STEAM-образования обусловлено принципиальной ролью искусства как интегратора различных форм знания. В художественном образовании данный подход раскрывается через три ключевых педагогических функции.

Первая функция - развитие визуального и концептуального мышления. Художественные методы - визуализация данных, создание инфографики, художественное моделирование - позволяют студентам осмысливать сложные научные концепции через образный язык [6]. Это особенно значимо для педагогов искусства, профессиональный инструментарий которых строится на визуальном восприятии и пространственном мышлении.

Вторая функция - формирование проектных и исследовательских компетенций. Проектная деятельность в STEAM-среде предполагает разработку межпредметных проектов, объединяющих научные, художественные и технологические компоненты. Исследования показывают, что участие в таких проектах развивает навыки сотрудничества, критического мышления и самостоятельного решения проблем [5]. Для будущих педагогов искусства это означает освоение исследовательских методов, необходимых для профессионального роста и инновационной педагогической деятельности.

Третья функция - интеграция дизайн-мышления как педагогической стратегии. Дизайн-мышление позволяет объединить художественное творчество, научный анализ и инженерное проектирование в единой образовательной логике [7]. В системе подготовки педагогов искусства данный подход создает условия для выработки у студентов способности к инновационным педагогическим решениям - разработке авторских учебных программ, созданию оригинальных художественно-образовательных проектов и применению технологических инструментов в художественной практике.

Совокупность рассмотренных функций позволяет рассматривать STEAM-подход не как механическое добавление научных элементов к художественному образованию, а как целостную педагогическую парадигму, в которой искусство, наука и технологии вступают в продуктивное взаимодействие. Систематический обзор Sanz-Camarero et al. [10] подтверждает, что интегрированные STEAM-программы оказывают значимое положительное влияние на развитие творческих компетенций и исследовательской активности студентов - именно тех качеств, которые определяют профессиональный профиль педагога искусства в современной образовательной среде.

Проведенный анализ показывает, что STEAM-образование представляет собой теоретически обоснованную и эмпирически подтвержденную педагогическую модель, которая объединяет науку, технологии и искусство в единую образовательную систему. Искусство в данной модели выполняет триединую функцию: стимулирует дивергентное мышление, развивает визуальные и проектные компетенции, обеспечивает интеграцию различных форм знания. Применительно к художественному образованию STEAM-подход открывает принципиально новые возможности для формирования исследовательских навыков и инновационных педагогических компетенций будущих специалистов.

Статья вносит вклад в теоретическое осмысление STEAM-образования в контексте художественно-педагогической подготовки: систематизированы ключевые концептуальные

основания подхода, выявлен исследовательский пробел в части адаптации STEAM-моделей к казахстанской системе художественного педагогического образования, обоснована необходимость разработки специализированных педагогических моделей, учитывающих специфику профессиональной подготовки педагогов искусства.

Дальнейшие исследования должны быть направлены на разработку и апробацию педагогических моделей STEAM-образования в системе подготовки специалистов художественного образования Казахстана. Перспективными направлениями являются: эмпирическое изучение влияния STEAM-проектов на профессиональные компетенции студентов художественно-педагогических специальностей; разработка методических рекомендаций по интеграции STEAM-подхода в образовательные программы; исследование условий институциональной поддержки STEAM-инициатив в системе педагогического образования.

Список литературы

1. Land, M. H. (2013). Full STEAM ahead: The benefits of integrating the arts into STEM. In *Procedia Computer Science* (Vol. 20, pp. 547–552). Elsevier B.V. https://doi.org/10.1016/j.procs.2013.09.317

2. Segarra V. A., Natalizio B., Falkenberg C. V., Pulford S., Holmes R. M. STEAM: Using the arts to train well-rounded and creative scientists // Journal of Microbiology & Biology Education. 2018. Vol. 19, No. 1. https://doi.org/10.1128/jmbe.v19i1.1360

3. European Commission. STE(A)M education framework. Luxembourg: Publications Office of the European Union, 2021.

4. F. Javier Perales & José Luis Aróstegui (2021): The STEAM approach: Implementation and educational, social and economic consequences , Arts Education Policy Review, DOI: 10.1080/10632913.2021.1974997

5. Chappell, K; Hetherington, L; Juillard, S; Aguirre, C; Duca, E (2025). A framework for effective STEAM education: Pedagogy for responding to wicked problems. University of Exeter. Journal contribution. https://hdl.handle.net/10871/140990

6. Zhang, C., Jia, B. Enriching STEAM education with visual art: education benefits, teaching examples, and trends. *Discov Educ* 3, 247 (2024). https://doi.org/10.1007/s44217-024-00354-w

7. Henriksen D. Creating STEAM with design thinking: Beyond STEM and arts integration // STEAM Journal. 2017. Vol. 3, No. 1. Art. 11. https://doi.org/10.5642/steam.20170301.11

8. Gu, Xiaojing & Dandan, Tong & Shi, Peiqi & Zou, Yuchen & Yuan, Han & Chen, Chen & Zhao, Guoqing. (2023). Incorporating STEAM Activities into Creativity Training in Higher Education. Thinking Skills and Creativity. 50. 101395. 10.1016/j.tsc.2023.101395.

9. Yim, Iris & Su, Jiahong & Wegerif, Rupert. (2024). STEAM in practice and research in primary schools: a systematic literature review. Research in Science & Technological Education. 43. 1-25. 10.1080/02635143.2024.2440424.

10. Sanz-Camarero R., Ortiz-Revilla J., Greca I. M. The impact of integrated STEAM education on arts education: A systematic review // Education Sciences. 2023. Vol. 13, No. 11. Art. 1139. https://doi.org/10.3390/educsci13111139

11. UNESCO. Framework for culture and arts education. Paris: UNESCO, 2024.

12. European Commission. STE(A)M education framework. Luxembourg: Publications Office of the European Union, 2021.

ӘОЖ 347.787

СӘУЛЕТ ӨНЕРІНДЕГІ МУРАЛ ӨНЕРІ

Нағым Томирис Ержанқызы
tomirisnagym@mail.ru
«Дизайн» мамандығының студенті, Қ.Жұбанов атындағы Ақтөбе өңірлік университеті, Ақтөбе, Қазақстан
Ғылыми жетекші: п.ғ.к., доцент Сағымбаев Ә.Ә.

Аннотация

Бұл мақалада қала көрінісіндегі муралдар мен стрит арттың қоғамдағы рөлін талқылайтын боламыз. Қалалық кеңістіктегі қабырғалардың көркемдік трансформациясы арқылы қоғамдық ойды жеткізудің жаңа формаларын талдау.

Зерттеу барысында салыстырмалы талдау, визуалды бақылау әдістері қолданылды. Әртүрлі қалалардағы муралдар мен стрит-арт нысандары зерттеліп, олардың тақырыптық мазмұны, композициялық шешімдері және архитектуралық ортамен байланысы қарастырылды. Нәтижесінде, қабырға беттері тек құрылыс элементі емес, қоғамдық пікірді білдіретін визуалды коммуникация алаңы ретінде қызмет атқаратыны анықталды.

Мурал мен стрит-арт арқылы суретшілер әлеуметтік мәселелерді, тарихи жадыны және мәдени құндылықтарды кең аудиторияға жеткізеді. Бұл бағыт архитектураны статикалық құрылымнан динамикалық, мағыналық кеңістікке айналдырады. Сонымен қатар, мұндай көркем араласулар қаланың эстетикалық келбетін жақсартып қана қоймай, тұрғындардың эмоционалдық қабылдауына да әсер етеді. Зерттеу нәтижелері арт-активизмнің урбанистикалық ортадағы маңызын көрсетеді.

Қорытындылай келе, мурал мен стрит-арт архитектурадағы жаңа көркем тіл ретінде қалалық кеңістікті қайта ойластыруға мүмкіндік береді және қазіргі заманғы дизайн мен урбанистикада маңызды құралға айналып отыр.

Түйінді сөздер: Стрит-арт, мурал,г раффити, суретшілер, қоғам, арт-активизм, ғимарат, қалалық орта, монументальді кескіндеме, көше өнері.

In this article, we will discuss the role of murals in the city view and street art in society. Analysis of new forms of conveying public thought through the artistic transformation of walls in urban space. In the course of the study, methods of comparative analysis, visual control were used. Murals and street art objects in different cities were studied, their thematic content, compositional solutions and relationship with the architectural environment were considered. As a result, it was found that wall surfaces serve as a visual communication platform, expressing public opinion, and not just a building element. Through Mural and street art, artists convey social issues, historical memory and cultural values to a wide audience. This direction transforms architecture from a static structure into a dynamic semantic space. In addition, such artistic interventions not only improve the aesthetic appearance of the city, but also affect the emotional perception of residents. The results of the study show the importance of art activism in an urban environment. In conclusion, mural and street art, as a new artistic language in architecture, allow the rethinking of urban space and are becoming an important tool in modern design and urbanistics.

Keywords: Street art, mural, graffiti, artists, Society, art activism, building, urban environment, monumental painting, street art.

Қазіргі заманғы урбанистикалық кеңістікте архитектура тек функционалдық құрылым ғана емес, сонымен қатар әлеуметтік және мәдени коммуникацияның маңызды құралына айналып отыр. Осы тұрғыда арт-активизм, әсіресе мурал мен стрит-арт, қалалық ортаның мазмұнын жаңаша түсіндіруге мүмкіндік береді. Қала қабырғалары тек ғимараттың

бөлігі ме, әлде қоғамның ойы мен мәселесін жеткізетін құрал ма? Осы сұраққа жауап іздеу архитектурадағы арт-активизмнің мәнін ашуға мүмкіндік береді.

Бүгінде қабырғалар үнсіз емес – олар сөйлейді. Мурал мен стрит-арт арқылы қала кеңістігі жаңа мағынаға ие болып, архитектура қоғамдық пікірдің айнасына айналуда.

Арт-активизм – бұл өнер арқылы әлеуметтік мәселелерді көтеруге бағытталған заманауи құбылыс. Оның архитектурадағы көрінісі ретінде мурал мен стрит-арт қалалық кеңістіктің мазмұнын өзгертіп, жаңа визуалды тіл қалыптастырады.

Ең алғашқы арт активизм сонау мыңжылдықтар бұрын басталды десекте болады. Адамзат әлі жазу білмеген кезде тастар мен тас қабырғаларға сурет салып алғашқы бейнелерді қалыптастырды. Бұл жәй ғана тіл құралы емес олардың өмір желісі болды.Қазіргі біз білетін арт активизм XX ғасырдың соңы мен XX ғасырдың соңында Америкада қалыптасты.Ол әлемді тез жаулап алған өнер бағытына айналды [1]. Бірақ ол саясатта,экономикада,өнерде және мәдениетте көптеген мәселелер туғызды.Тұрақты талқылаулар, қарсыластық арт активизмге мән беруге, оны зерттеуден басқа амал қалдырмады. Сол кезден қазіргі күнге дейін арт активизм әртүрлі кезеңдерді бастан кешірді.Әртүрлі стильдер бағыттар пайда болды және де бұл бізді қазіргі арт-активизмге алып келді.

Әдеттегі қаланың күйбең көрінісіне суретшінің көзімен қарап көріңіз.Сіздің алдыңызда үлкен шығармашылық кеңістік ашылады. Қала-үлкен музей, көшелер- галереялар, қарапайым халық көрермендер.Көшеде келе жатып қабырғалардан неше түрлі суреттерді көресің. Кейбірінде қысқа да нұсқа жазу мен шағын сурет тұрады. Ал кейбірінде күрделі өнер туындысы тұрады. Қайыссы біріне қарасаңда белгілі бір ой салады. Көше өнері-барлық адамға қолжетімді көрініс. Стрит артты кейбір адамдар вандализммен шатастырады. Бірақта қазіргі таңда көше өнері біраздан бері бөлек жанр болып қалыптасқан. Және де мұнда Бэнкси, Стэш, Кит Харинк сияқты танымал жұлдыздары бар. К.Мрамор айтқандай көше өнері барлық көрерменге қолжетімді, оның мағынасы түсінуге оңай. Ал Британдық зерттеуші Сабина Андрон көше өнерін бизнес туризмді дамытудағы құрал ретінде қарастырады. Оның ойынша көше мен стрит арт мәдениет пен қаржы төңірегінде дұрыс қолданылса, қала имиджін қалыптастыратын құрал бола алады [2]. Стрит арт өз идеясымен эмоцияларын шығарғысы келетін суретшілер үшін өз-өзін көрсету құралы. Сонымен қатар көптеген суретшілер саяси ойларын, қоғамдағы өзекті мәселелерді сурет арқылы жеткізеді.

Мурал-тұрғын үйлердің ендік қабырғасына салынатын монументальды кескіндеме түрінде салынатын стрит арттың бағыты. Муралдар мемлекеттің келісімімен салынады. Сондықтанда көбінесе тәрбиелік мәні бар, ұлы тұлғалардың, жас ұрпаққа өсиеттелген суреттер салынады. Муралдың басқа бағыттардан ерекшелігі оның көлемінде, алыстан айқын көрінетін суреттер көзге бірден түсіп адам назарын аударады. Сондай-ақ кәсіби материалдар қолданылады. Муралдар жәй ғана қабырға сәні емес, қалалық мәдениеттің үлкен бір бөлшегі. Бұл жұмыстың негізі-неміс суретшісі Альбрехт Дюрердің 1508 жылы жасаған әйгілі суреті. Көше өнерінің грек шеберлері оны қайта ойластырып, 2011 жылы өз нұсқаларын ұсынды. "Біз әдейі қолымызды аударуды шештік", — деп мойындайды Манолис Анастасакос Athens voice радиосына берген сұхбатында. — Бұл бәріміз үшін дұға ететін Құдайдың қолдары сияқты. Ол оларды аспанға көтермейді, бірақ жерге түсіреді. Таңертеңгі сағаттарда аспанның үні кейде ғимараттың түсіне сәйкес келеді, ал қолдар оның кеңеюіне айналады". Көше өнерінің қаһарманы қоғамның идеалдандырылған өкілі емес, ол өзінің мінез-құлқымен кеңестік өткеннің монументалды туындыларының қабырғаларынан ұсынған белгілі бір ережелер мен догмалар жиынтығын көрсетеді. Көше өнерінің кейіпкері кез-келген адам бола алады, өзінің табиғи күйінде, көбінесе ерекше, жаңа мағынаға ие жануарлар немесе заттар шығарманың кейіпкеріне айналады [3].

Қоғамдық өнер және көше өнері ұғымдары жалпы ұқсас және қалалық кеңістіктегі сәулет нысандарындағы суреттерді білдіреді. Па-блик-арт өзінің ауқымдылығына байланысты жоғарыдан рұқсат етілген, яғни биліктің қолдауымен және рұқсатымен, мүмкін демеушілердің қатысуымен, суретшінің ақысын төлей отырып жасалған [4;5]. Шын мәнінде, қоғамдық өнер-бұл кеңестік кезеңдегі монументалды өнер сияқты мемлекеттік тапсырыс. Көше өнерін

суретшілердің өздері төменнен бастайды, бұл оны заңды шығармалар санатынан алып тастайды.

Көше өнерінің туындылары қалалық ортада стихиялық, эмоционалды түрде пайда болады, белгілі бір тар мақсатты мәселені шешеді. Көше өнері орынды көрсетеді, яғни.қалалық ортада жаңа бұрыштар, трафигі жоқ, танымал емес жаңа түрлер нүктелерін жасайды, бұл қаланы, оның әлеуметтік функцияларын жан-жақты ашуға мүмкіндік береді (1-сурет).

Сурет 1. Қабырға муралы. Германия

Граффити - автордың аты немесе команданың аты жазылған қаріп композициясы. Кейде граффитиге қатысты «тег» ұғымы мәтіндік кодтың бір түрі ретінде қолданылады. Граффитиде визуалды материал жоқ, тек мәтіндік материал бар. Граффити жеке элемент ретінде де, көше өнерінің қолтаңбасы ретінде де болуы мүмкін. Граффити-бұл қоғамдастық ішіндегі қарым-қатынас тәсілі, бұл суреттерде көпшілікке әлеуметтік хабарлама жоқ. Белгілі бір қоғамдастықтың, белгілі бір субмәдениеттің мүшелері ғана графикалық тілді, күрделі қаріп композициясын және осындай жұмыстың символикасын түсінеді [6].

Тұжырымдамалардың негізгі сипаттамаларына сүйене отырып, біз одан әрі көше өнері ұғымымен ғана жұмыс жасаймыз, ол көше өнерінің формасы ретінде түсіндіріледі, сәулет объектілерінде жүзеге асырылатын, қалалық ортаны қалыптастыруға қатысатын және визуалды насихаттың ерекшеліктерін қамтитын бейнелеу негізі бар.

Монументалды кескіндеменің анықтамасын берейік. Бұл қабырға суреттері, панельдер, реңктері және сәулет өнерін безендіретін және бірыңғай ансамбльдің бір бөлігі ретінде қызмет ететін басқа да жұмыстар. Монументалды кескіндеменің тасымалдаушысы - бекітілген архитектуралық негіз немесе арнайы құрылым.

Табиғи бақылау және салыстырмалы талдау әдісін қолдана отырып, біз бірнеше критерийлер бойынша көше өнерінің монументалды кескіндемемен қалай байланысты екенін және осы ұғымдардың сабақтастығы бар-жоғын анықтаймыз.

Көше өнері туындыларының ауқымы монументалды кескіндемедегідей үлкен емес. Үлкен кешендерді шешудің мысалдары жоқ, қалалық ортаның үлкен бөліктері. Шектеулі аумақты (ауланы, өнеркәсіптік объектінің аумағын, өту аймағын) сәндік безендіру міндеттеріне жауап беретін нүктелік шешім. Сонымен қатар, көше өнерінің туындылары, сондай-ақ өткеннің монументалды кескіндемесі тұрғын үйлердің типтік құрылысымен күресуді жалғастыруда және, мысалы, өзіндік сәулет жобасы жүзеге асырылған тұрғын үйлерде пайда болмайды, оларда көркемдік түсінудің жеткілікті деңгейі бар. Типтік дамудың

архитектуралық сәтсіздігімен күресу және қоршаған ортаны эстетикалық жақсарту қажеттілігін тудырады.

Көше өнері жерді аумақ ретінде визуализациялауға, объектілердің көмегімен мағынаны, тұжырымдаманы, орын кодын ашуға көмектеседі. Көше өнері объектілері үнемі өзгеріп отыратын архитектуралық кеңістікпен үйлесімді .

Жоғарыда қарастырылған қоғамдық өнер, көше өнері және монументалды кескіндеме ұғымдарын салыстыра отырып, олардың өзара байланысы мен айырмашылықтарын анық көруге болады. Қоғамдық өнер көбіне жоғарыдан ұйымдастырылатын, ресми рұқсатпен және қаржылық қолдаумен жүзеге асырылатын көркем практика болса, көше өнері керісінше төменнен бастау алатын, еркін, кейде заң аясынан тыс қалыптасатын шығармашылық құбылыс ретінде сипатталады. Ал граффити осы көше өнерінің бір бөлігі ретінде субмәдениеттік қарым-қатынас құралы қызметін атқарады және көбіне мәтіндік сипатқа ие болады.

Монументалды кескіндеме мен көше өнерінің арасында белгілі бір сабақтастық бар екені байқалады. Екеуі де архитектуралық кеңістікпен тікелей байланысты, ғимараттардың бетінде жүзеге асырылады және қалалық ортаның көркемдік келбетін қалыптастыруға ықпал етеді. Дегенмен, монументалды кескіндеме көбіне ауқымды, алдын ала жоспарланған және бірыңғай ансамбль құрамында орындалатын өнер түрі болса, көше өнері шағын аумақтарды қамтитын, жедел, эмоционалды және нақты бір мәселеге бағытталған сипатымен ерекшеленеді.Көше өнерінің маңызды ерекшелігі – оның қалалық кеңістікті қайта жандандыру қабілеті. Ол типтік архитектураның бірсарынды бейнесін бұзып, жаңа визуалды акценттер қалыптастырады, бұрын назардан тыс қалған кеңістіктерді мағыналық тұрғыдан қайта ашады. Сонымен қатар, көше өнері қаладағы әлеуметтік, мәдени және эстетикалық процестерді бейнелеп, тұрғындар мен кеңістік арасындағы байланысты күшейтеді.Қорытындылай келе, көше өнері заманауи қалалық мәдениеттің ажырамас бөлігі ретінде монументалды кескіндеменің белгілі бір дәстүрлерін жалғастыра отырып, жаңа мазмұн мен формада дамып келеді. Ол тек көркемдік құрал ғана емес, сонымен қатар қалалық ортаны трансформациялаудың, әлеуметтік идеяларды жеткізудің және кеңістікті қайта ойлаудың тиімді тәсілі болып табылады.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі

1. Андрон С. Street art and urban tourism: the role of murals in city branding. – London: Routledge, 2018.
2. Banksy. Wall and Piece. – London: Century, 2005.
3. Haring K. Keith Haring Journals. – New York: Penguin Books, 2010.
4. Lewisohn C. Street Art: The Graffiti Revolution. – London: Tate Publishing, 2008.
5. Gastman R., Neelon C. The History of American Graffiti. – New York: Harper Design, 2011.
6. Мрамор К. Уличное искусство как форма визуальной коммуникации. – Москва: Искусство, 2015.

ӘОЖ 159.955:004

VR ЖӘНЕ AR ТЕХНОЛОГИЯЛАРЫНЫҢ БІЛІМ АЛУШЫНЫҢ (СТУДЕНТТІҢ) КЕҢІСТІКТІК ОЙЛАУЫНА ӘСЕРІ

Талғатқызы Рита
diritas.13140303@gmail.com
«Көркем еңбек және дизайн» кафедрасының магистранты,
Қ.Жұбанов атындағы Ақтөбе өңірлік университеті, Ақтөбе, Қазақстан
Ғылыми жетекші**: п. ғ. к., доцент Сагимбаев А. А.**

Аннотация

В данной статье рассматривается влияние иммерсивных технологий в современном искусстве, в частности виртуальной реальности (VR) и дополненной реальности (AR), на пространственное мышление студентов. Проанализированы особенности технологий VR и AR, а также примеры их применения в искусстве («Мона Лиза: за стеклом» в Лувре, «Carne y Arena» А. Иньярриту, проекты KAWS, Artivive). Исследование показало, что VR развивает творческую, абстрактную форму пространственного мышления, а AR — контекстуальную, аналитическую.

Ключевые слова: иммерсивное искусство, технология виртуальной реальности, технология дополненной реальности, пространственное мышление, студент, цифровое искусство.

Annotation

The article examines the influence of immersive technologies, namely virtual reality (VR) and augmented reality (AR), on the spatial thinking of a student in contemporary art. The features of VR and AR technologies, examples of their use in art («Mona Lisa: Beyond the Glass» at the Louvre, «Carne y Arena» by A. Iñárritu, KAWS projects, Artivive) are analyzed. The study found that VR develops the creative, abstract type of spatial thinking, while AR develops the contextual, analytical type.

Keywords: immersive art, VR technology, AR technology, spatial thinking, student, digital art.

Қазіргі цифрлық дәуірде виртуалды шындық (VR) және толықтырылған шындық (AR) технологиялары тек техникалық құрал ғана емес, сонымен қатар жаңа көркемдік тіл мен шығармашылық әдіске айналды. Бұл өзгерістер дәстүрлі өнер түсінігін кеңейтіп, көрермен мен өнер туындысы арасындағы қарым-қатынасты түбегейлі өзгертуде. Қазіргі білім алушылар үшін кеңістікті тек жазықтықта емес, үшөлшемді және интерактивті ортада ойлау қажеттілігі туындады.

Иммерсивті өнер (ағылш. «immersion» – ену) – көрерменді өнер туындысының ішіне енгізіп, оны оқиғаның белсенді қатысушысына айналдыратын бағыт. Бұл өнер түрінің негізінде адамның барлық сезім мүшелеріне әсер ету арқылы «толықтай ену» психологиялық феномені жатыр [1].

Иммерсивті технологиялардың негізгі түрлері:

1. VR (Virtual Reality) – қоршаған әлемді толығымен цифрлық әлеммен алмастырады. Oculus Quest, HTC Vive сияқты гарнитуралар арқылы пайдаланушы өзін басқа әлемде табады. Виртуалды шындық әр көз үшін үш өлшемді кескін жасайтын стереоскопиялық дисплейлер арқылы жұмыс істейді. Сенсорлар бас пен дененің қозғалыстарын бақылайды, кескінді бірден бейімдейді [2].
2. AR (Augmented Reality) – цифрлық нысандарды нақты әлемге орналастырады. Смартфон немесе планшет камерасы арқылы іске асады. Кеңейтілген шындық технологиясы сізді қоршаған әлемнен оқшауламайды, керісінше оны байытады. Құрылғы камералары виртуалды нысандарды дәл орналастыру үшін кеңістікті талдайды. Pokemon GO қалаларды

ойын алаңдарына айналдырды, ал суретшілер смартфондар арқылы қалалық кеңістіктерде пайда болатын цифрлық мүсіндер жасауда [3].

3. MR (Mixed Reality) – виртуалды нысандар нақты кеңістікпен өзара әрекеттеседі (мысалы, Microsoft HoloLens).

4. Иммерсивті өнердің басты ерекшелігі – интерактивтілік. Көрерменнің қимыл-қозғалысы, дауысы немесе жанасуы инсталляцияның бейнесін немесе дыбыс ырғағын өзгерте алады. Бұл әрбір адамның өзіндік қайталанбас тәжірибе алуына жағдай жасайды [4].

VR технологиясы білім алушының шексіз цифрлық кеңістікте туынды жасауға мүмкіндік береді. Бұл ортада физика заңдары мен кеңістік шектеулері жоқ, сондықтан автор кез-келген масштабтағы және күрделіліктегі композицияларды еркін құра алады. VR технологиясының өнердегі мүмкіндіктері: үшөлшемді сурет салу (Tilt Brush, MasterpieceVR); виртуалды мүсін жасау; интерактивті көрмелер ұйымдастыру; кеңістіктік композициялар құру. Мысалдар: «Mona Lisa: Beyond the Glass» (Лувр, Париж). VR-көзілдірік киген көрермен картинаның қорғаныс әйнегінен «өтіп», Джокондамен бетпе-бет келеді. Виртуалды кеңістікте кейіпкердің қимыл-қозғалысы, дауысы және суреттің салыну тарихы баяндалады [5]. «Carne y Arena» (Алехандро Г. Иньярриту). Бұл VR инсталляциясы өнер тарихында VR технологиясы үшін берілген алғашқы «Оскар» сыйлығына ие болды. Жоба мигранттардың шынайы оқиғасына негізделген. Көрермен құм төселген залға жалаң аяқ кіріп, VR-көзілдірік киген сәтте шөл даладағы босқындар тобының арасында қалады. Жоба «эмпатия машинасы» ретінде технологияның адам жанына әсерін көрсетті [6]. Анна Жилиева – виртуалды кескіндеменің негізін қалаушылардың бірі. Оның «көлемді кескіндеме» (volumism) әдісі – ауада қалықтаған цифрлық штрихтар арқылы күрделі композициялар құру. Көрермен оның туындыларының ішіне кіріп аралай алады [7].

AR технологиясы нақты физикалық кеңістікке цифрлық нысандарды қосады. Бұл процесс көбінесе смартфон, планшет немесе арнайы AR-көзілдіріктер арқылы іске асады, бұл өнердің қолжетімділігі мен интерактивтілігін арттырады [8]. AR технологиясының өнердегі рөлі: статикалық нысандарға «жан бітіру» (картина ішіндегі кейіпкерлердің қозғалысы); көше өнері мен монументалды мүсін өнерін дамыту; музей экспонаттарын анимация арқылы көрсету. Мысалдар: KAWS: Expanded Holiday – KAWS-тың «Companion» алып цифрлық мүсіндері әлемнің ірі қалаларының аспанында «орналастырылған». Бұл виртуалды мүсіндер тек Acute Art қосымшасы арқылы көрінеді. Көрермен смартфон экраны арқылы алып цифрлық нысанды өз қаласының архитектурасымен үйлестіріп тамашалай алады [9]. «The Met Unframed» – Метрополитен музейінің AR жобасы. Көрермендер смартфон арқылы музейдің құнды жәдігерлерін өз үйіне AR форматында «орналастыра» алады. Жоба құрамына интерактивті ойындар мен танымдық тапсырмалар енгізілген [10]. Artivive – AR арқылы көше өнерін дамытатын платформа. Смартфонды қабырғадағы муралға бағыттаған сәтте кескін қозғала бастайды, кейіпкерлер тіл қатады, дыбыстық эффектілер қосылады. Бұл технология білім алушыға бір туындының ішінде бірнеше мағыналық қабат құруға мүмкіндік береді [11].

VR технологиясы білім алушыға толықтай виртуалды әлемді ұсынады. Tilt Brush немесе MasterpieceVR секілді бағдарламаларда жұмыс істеген білім алушы үшөлшемді кеңістікте еркін қозғалып, 360 градус форматында композиция құрады. Анна Жилиеваның тәжірибесі көрсеткендей, туындының ішінде жүріп, оның әр қабатын қалыптастырады. Бұл процесс кеңістіктік ойлаудың барлық аспектілерін қамтиды: тереңдікті сезіну, пропорцияны сақтау, көлемдік қатынастарды үйлестіру [7]. AR технологиясы нақты физикалық кеңістікке цифрлық нысандарды қосу арқылы жұмыс істейді. Бұл білім алушыдан нақты ортаны терең түсінуді және талдауды талап етеді. Artivive арқылы жасалған муралдар қабырғаның текстурасына, архитектуралық ерекшеліктеріне, қоршаған ландшафтқа сай жобаланады. Бұл білім алушының кеңістікті тұтас жүйе ретінде қабылдауын қалыптастырады [11].

1-кесте. Салыстырмалы талдау нәтижелері

Критерий	VR	AR
Негізгі сипаттамасы	Толықтай виртуалды кеңістік	Нақты әлемге цифрлық элементтер қосу
Кеңістіктік ойлау түрі	Абстрактілі, креативті	Контекстік, аналитикалық
Масштаб еркіндігі	Шексіз	Нақты ортамен шектелген
Перспектива	360 градус	Көрермен сырттай бақылайды
Артықшылықтары	Шексіз қиял, физикадан еркіндік	Нақты ортамен байланыс, қолжетімділік

Зерттеу нәтижелері VR және AR технологиялары білім алушының кеңістіктік ойлауын түбегейлі өзгертетінін көрсетті:

1. VR технологиясы білім алушыға шексіз шығармашылық еркіндік береді. Ол білім алушыны екі өлшемді жазықтық пен физикалық материяның шектеуінен босатып, 360 градустық кеңістікте композиция құруға мүмкіндік береді. Бұл кеңістіктік ойлаудың креативті, абстрактілі түрін дамытады.
2. AR технологиясы нақты әлемнің контекстін ескеруді талап етеді. Білім алушы виртуалды объектіні нақты жарыққа, көлеңкеге, перспективаға сай үйлестіруі керек. Бұл кеңістіктік ойлаудың контекстік, аналитикалық түрін дамытады.
3. Иммерсивті өнер білім алушыға эмоцияны жеткізудің ең қуатты құралын береді. Оқушы көрерменді белгілі бір оқиғаның ортасына тікелей енгізу арқылы оның сезімдеріне тікелей әсер етіп, эмпатия деңгейін арттырады.

Сонымен, VR және AR технологиялары білім алушының кеңістіктік ойлауын дамытып, өнерді тірі, сезінетін және үнемі өзгеріп отыратын жаңа экологиялық ортаға айналдырды. Бұл бағыт қазіргі заман өнерінің ең маңызды әрі болашағы зор саласы болып табылады.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі

1. Yin W., Jin J. Research on the Interactive Relationship of Immersive Art. // Design, User Experience, and Usability. HCII 2022. Springer, Cham. Vol. 13323. P. 442–453.
2. Иммерсивные технологии: что это такое и как их применять [Электрондық ресурс]. – URL: https://meta-forma.ru/blog/immersivnye-tehnologii/
3. AR и VR-технологии в современном искусстве [Электрондық ресурс]. – URL: https://teodorus.art/blognews/ar_i_vr-tekhnologii_v_sovremennom_iskusstve/
4. VR и AR в современном искусстве [Электрондық ресурс]. – URL: https://start.hsedesign.com/project/af5c7872acda43d094f2857cac5ace99
5. Mona Lisa: Beyond the Glass (Louvre) [Электрондық ресурс]. – URL: https://www.vivearts.com/projects/mona-lisa-beyond-the-glass
6. Carne y Arena (Alejandro Iñárritu) [Электрондық ресурс]. – URL: https://phi.ca/en/carne-y-arena/
7. Anna Zhilyaeva – Virtual Reality Artist [Электрондық ресурс]. – URL: https://www.annadreambrush.com/
8. Қазіргі өнердегі иммерсивтілік [Электрондық ресурс]. – URL: https://start.hsedesign.com/project/af5c7872acda43d094f2857cac5ace99
9. KAWS: Expanded Holiday [Электрондық ресурс]. – URL: https://www.acuteart.com/discover/kaws

10. The Met Unframed [Электрондық ресурс]. – URL: https://www.metmuseum.org/ru

11. Artivive (AR өнеріне арналған платформа) [Электрондық ресурс]. – URL: https://www.artivive.com/

ӘӨЖ 37.036

ДАЯРЛЫҚ ТОПТА ҚАЗАҚ ФОЛЬКЛОРЫН ҚОЛДАНУ АРҚЫЛЫ ЭСТЕТИКАЛЫҚ ТӘРБИЕ БЕРУ ӘДІСТЕМЕСІ

Есенбай Жұлдыз Табылдықызы
7М01101 – Педагогика және психология білім бағдарламасының 1 курс магистранты
Х.Досмұхамедов атындағы Атырау университеті (Атырау қ, Қазақстан Республикасы)
Ғылыми жетекшісі, **п.ғ.д., профессор – Джанзакова Ш.И.**

Аңдатпа

Мақалада даярлық топ балаларына эстетикалық тәрбие беруде қазақ фольклорын қолданудың әдістемелік негіздері қарастырылды. Фольклорлық материалдар арқылы балалардың көркемдік қабылдауы, эстетикалық талғамы, эмоциялық мәдениеті және шығармашылық қабілеттері дамитыны айқындалды. Зерттеу нәтижесінде эстетикалық тәрбиені ұйымдастырудың тиімді әдістері мен кезеңдері ұсынылды. Сонымен қатар, ұлттық құндылықтарды меңгерту мен балалардың тұлғалық дамуына ықпалы көрсетілді.

Кілттік сөздер: эстетикалық тәрбие, қазақ фольклоры, даярлық топ, көркемдік даму, ұлттық құндылықтар

Annotation

The article examines the methodological foundations of using Kazakh folklore in providing aesthetic education to preschool preparatory group children. It reveals that folklore materials contribute to the development of children's artistic perception, aesthetic taste, emotional culture, and creative abilities. As a result of the study, effective methods and stages for organizing aesthetic education are proposed. In addition, the impact on the acquisition of national values and the personal development of children is highlighted.

Keywords: aesthetic education, Kazakh folklore, preparatory group, artistic development, national values

Білім беру жүйесін дамытуда мектепке дейінгі жастағы балалардың эстетикалық тәрбиесі мәселесі ерекше орын алады. Даярлық топ балаларды тұлғалық қалыптасуындағы ең маңызды кезеңдердің бірі болып табылады. Себебі осы кезеңде баланың қиялы, қоршаған ортаны тануы эстетикалық тұрғыдан қабылдауы қарқынды дамиды.

Білім беру ұйымдарында халық мәдениеті арқылы балаларды эстетикалық тәрбиелеу қандай орын алады? Әлемдік педагогикада балаларды өнерге баулудың бай тәжірибелері бар. Атап айтқанда, Болгарияда Г.И.Стояновнаның қатысуымен «Ұлттық музыкалық фольклорлық одақ» құрылған. Бұл ұйым музыкалық фольклорды мектеп мен балабақшада музыкалық білім беру үдерісінің және сыныптан тыс жұмыстарды табиғи негізі ретінде орнықтыру болып табылады. [1, 47–51]. Бұндай эстетикалық тәрбиеде тұлғаның шынайылыққа, қоршаған ортаға эстетикалық қатынасын қалыптастырады. Эстетикалық тәрбие – құбылыстарды ерекше қабылдау. Сонымен қатар, баланың көркемдік іс-әрекеті. Балалардың эстетикалық тәрбиесінде жетекші әрекеті – көркемдік әрекет болып табылады.

Көркемдік тәрбиенің әсері өнердің эстетикалық құндылығы болған жағдайда ғана байқалады. Сондықтан «көркемдік және эстетикалық тәрбие өзара тығыз байланысты біртұтас ұғым ретінде қарастыралады» [2, 32]. Осы тұрғыдан алғанда, ұлттың рухани мұрасы болып табылатын фольклор эстетикалық тәрбиенің маңызды құралы болып табылады.

Фольклор – ұлттың дүниетанымы мен өмірлік тәжірибесін, эстетикалық талғамы мен көркемдік ойлауын бойына жинақтаған күрделі мәдени феномен. «Фольклор» ұғымы 1846 жылдан бастап қоданыла бастаған [3]. XX ғасырда М.К.Азадовский еңбектерінде «фольклор» терминін ауыз әдебиетіне қатысты пайдаланған. Ол фольклорға әндер мен ертегілер, ырым-тиымдар, наным-сенімдерді енгізді [4].

Ал қазақ фольклорының құрамына ертегілер, аңыз-әңгімелер, жаңылтпаштар, жұмбақтар, мақал-мәтелдер жатады. Бұл шығармалардың барлығы балалардың қиялын дамытып, эстетикалық сезімін қалыптастырады. Ертегілердегі кейіпкерлердің әрекеттері арқылы жақсылық пен жамандықты ажыратып, сұлулық сияқты эстетикалық категорияларды меңгереді. Сонымен қатар, балалардың сөйлеу мәдениеті, тіл байлығы, дамиды. Жаңылтпаштар мен жұмбақтар балалардың тілін жаттықтырса, ертегілер мен жырлар олардың қиялын, көркемдік талғамын дамытады. Халық ертегілері балалардың эстетикалық қабылдауын қалыптастырып, қиялын және эмоциялық сезімталдығын дамытса, мақал-мәтелдер танымдық белсенділікті арттырып, бейнелі ойлауын қалыптастырады.

Кесте 1 – Фольклор жанрлары және олардың эстетикалық әсері

Фольклор жанры	Эстетикалық әсері	Дамытылатын қасиет
Ертегілер	Бейнелілік, эмоциялық әсер	Эмпатия, қиял
Мақал-мәтелдер	Мәнерлілік	Сөйлеу мәдениеті
Жұмбақтар	Бейнелі ойлау	Логика
Халық әндері	Музыкалық әуезділік	Ырғақ сезімі
Салт-дәстүрлер	Көрнекі эстетика	Мәдени бірегейлік

Даярлық топ балаларына қазақ фольклорын қолдану арқылы эстетикалық тәрбие беру тиімді ұйымдастыруды үш кезеңге бөліп қарастырамыз. Бұл кезеңдер балалардың эстетикалық қабылдауын жүйелі түрде қалыптастыруға, олардың шығармашылық белсенділігін арттыруға мүмкінді береді.

Мотивациялық кезең. Эстетикалық тәрбиенің бастапқы сатысы болып табылады. Оның мақсаты – балалардың қызығушылығын ояту, эмоционалды орта қалыптастыру. Бұл кезеңде фольклор әлеміне таныстырып, олардың мазмұнын көркемдік мазмұнға бағыттайды. Ертегілерді мәнерлеп тыңдату, сұрақ-жауап әдістерін қолдану арқылы балалардың қиялы мен эмоциялық қабылдауы дамиды.

Іс-әрекеттік кезең. Бұл кезең эстетикалық тәрбиенің негізгі мазмұнын жүзеге асыратын кезең болып табылады. Бұнда балалардың эстетикалық дағдыларын дамыту, оларды шығармашылық әрекетке баулу. Бұған рөлдік ойындар, бейнелеу, музыкалық іс-әрекеттер, ән айту, жыр жаттау, мүсіндеу қолданылады. Балалардың образдық ойлауын, шығармашылық қабілеттерін, эстетикалық талғамдарын дамытады.

Рефлексивтік кезең. Эстетикалық тәрбиенің қорытынды кезеңі. Оның мақсаты алынған эстетикалық әсерді бекіту. Бұл кезеңде балалардың ойлауы мен сезімдерін еркін жеткізу қабілеттері дамиды. Әңгімелесу, пікір білдіру арқылы балалардың эстетикалық тәжірибесі талданады.

Аталған кезеңдік әдістемелер қазақ фольклоры негізінде эстетикалық тәрбие берудің тиімділігін арттырып, балалардың эстетикалық дамуына зор үлес қосады.

Даярлық топта қазақ фольклорын қолдану арқылы эстетикалық тәрбие беруді ұйымдастыруда әртүрлі әдістерді кешенді түрде қолдану өте маңызды болып табылады. Эстетикалық тәрбиеде ойын, сөздік, көркем шығармашылық және музыкалық әдістерден тұрады.

Ойын әдісі – даярлық топ балалар үшін негізгі іс-әрекет болып табылады. Сондықтан эстетикалық тәрбиеде бұл әдіс ерекше орын алады. Ойын барысында балалар фольклорлық мазмұнды еркін меңгереді. Яғни, ертегілерді драматизациялау, ұлттық ойындарды ойнау арқылы балалардың қиялы, ойлау қабілеті дамиды. Сондай-ақ, ойын әдісі балалардың коммуникациялық дағдыларын қалыптастыруға ықпал етеді.

Сөздік әдіс – балаларды4 тілдік және эстетикалық мәдениетін қалыптастыруда маңызды рөл атқарады. Бұл әдіс арқылы балалар көркем сөздің мәнін түсініп, оның әсемдігін сезінеді. Мәнерлеп оқу, мазмұндау, сұрақ-жауап, әңгімелеу сияқты тәсілдер фольклорлық мәтіндердің

мазмұнын терең меңгеруге мүмкіндік береді. Нәтижесінде балалардың сөздік қоры байып, тілдік ойлау қабілеті дамиды.

Музыкалық әдіс - эстетикалық тәрбиенің ажырамас бөлігі болып табылады. Халық әндерін орындау, ырғақтық жаттығулар жасау, музыкалық ойындар ұйымдастыру балалардың есту қабілетін, ырғақ сезімін және эмоциялық қабылдауын жетілдіреді. Музыкалық әрекет арқылы балалар ұлттық мәдениеттің дыбыстық ерекшеліктерін сезініп, көркемдік әсер алады.

Көркем шығармашылық әдісі - балалардың эстетикалық талғамын қалыптастыруда ерекше мәнге ие. Фольклор негізінде сурет салу, аппликация жасау, сәндік элементтер құрастыру сияқты әрекеттер балалардың шығармашылық қабілеттерін дамытады. Бұл әдіс арқылы балалар өз қиялын көркем бейнеге айналдырып, эстетикалық тәжірибе жинақтайды.

Сонымен қатар, эстетикалық тәрбиеде интеграцияланған тәсілдің маңызы зор. Яғни, өнер, қозғалыс және сөз әрекеттерін біріктіру арқылы балалардың эстетикалық дамуын кешенді түрде жүзеге асыруға болады. Мұндай тәсіл баланың барлық сезім мүшелерін қамтып, білімді терең әрі тұрақты меңгеруге ықпал етеді.

Қазақ фольклоры негізінде эстетикалық тәрбие беру әдістемесінің тиімділігі бірнеше педагогикалық шарттарға байланысты жүзеге асады.

Біріншіден, эстетикалық дамытушы ортаны ұйымдастыру маңызды. Топ бөлмесінде ұлттық нақыштағы көрнекіліктерді, сәндік элементтерді, фольклорлық материалдарды орналастыру балалардың эстетикалық қабылдауын тұрақты түрде дамытады.

Екіншіден, ұлттық мәдени элементтерді пайдалану балалардың ұлттық болмысын қалыптастыруға ықпал етеді. Фольклор арқылы балалар халықтың дәстүрін, өнерін, дүниетанымын танып, эстетикалық құндылықтарды меңгереді.

Үшіншіден, балалардың жеке ерекшеліктері мен қызығушылықтарын ескеру эстетикалық тәрбиенің нәтижелілігін арттырады. Әр баланың қабылдау деңгейі, шығармашылық қабілеті әртүрлі болғандықтан, педагог оқыту үдерісінде сараланған тәсілді қолдануы қажет.

Төртіншіден, эстетикалық тәрбие үдерісінде балалардың белсенді қатысуын қамтамасыз ету маңызды. Балалар тек тыңдаушы емес, шығармашылық әрекеттің тікелей қатысушысы болған жағдайда ғана эстетикалық тәжірибе толық қалыптасады.

Жалпы алғанда, ұсынылған әдістер мен тәсілдер кешені қазақ фольклоры негізінде балалардың эстетикалық талғамын тиімді қалыптастыруға мүмкіндік береді және олардың тұлғалық, мәдени және шығармашылық дамуын қамтамасыз етеді.

Осылайша, қазақ фольклорын даярлық топ балаларының эстетикалық тәрбиесінде жүйелі әрі мақсатты қолдану педагогикалық тұрғыдан тиімді және ғылыми негізделген тәсіл болып табылады. Фольклорлық мұраның мазмұны мен көркемдік ерекшеліктері мектепке дейінгі жастағы балалардың қабылдау деңгейіне сәйкес келіп, олардың эстетикалық талғамын қалыптастыруға, көркемдік сезімін дамытуға және шығармашылық белсенділігін арттыруға кең мүмкіндік береді.

Қазақ фольклоры арқылы ұйымдастырылған эстетикалық тәрбие балалардың тек көркемдік қабылдауын жетілдіріп қана қоймай, олардың ұлттық өзіндік санасының қалыптасуына, рухани-адамгершілік құндылықтарды меңгеруіне және мәдени сәйкестілігін нығайтуға ықпал етеді. Сонымен қатар, фольклорлық материалдарды қолдану балалардың эмоциялық мәдениетін, тілдік қорын, қиялын және бейнелі ойлауын кешенді түрде дамытады.

Ұсынылған кезеңдік әдістеме (мотивациялық, іс-әрекеттік, рефлексивтік) мен педагогикалық әдістер кешені (ойын, сөздік, музыкалық, көркем шығармашылық) эстетикалық тәрбиені тиімді ұйымдастыруға мүмкіндік береді. Бұл тәсілдер балалардың оқу үдерісіне белсенді қатысуын қамтамасыз етіп, олардың жеке ерекшеліктері мен қызығушылықтарын ескеруге жағдай жасайды.

Қазіргі білім беру кеңістігінде эстетикалық тәрбиені жетілдіру ұлттық мазмұн мен заманауи технологиялардың үйлесімділігін талап етеді. Осыған байланысты, алдағы зерттеулердің перспективалары қазақ фольклоры негізінде цифрлық білім беру ресурстарын (интерактивті платформалар, мультимедиалық құралдар, электрондық оқу материалдары) әзірлеумен және

оларды инновациялық педагогикалық технологиялармен ықпалдастырумен тығыз байланысты.

Жалпы алғанда, қазақ фольклоры арқылы эстетикалық тәрбие беру – тұлғаның үйлесімді дамуын қамтамасыз ететін, ұлттық мәдениетті сақтап, оны келер ұрпаққа жеткізудің маңызды педагогикалық тетігі болып табылады.

Пайданылған әдебиеттер

1. Стоянова, Г. И. Опыт содружества «Дарование Орфея» в Болгарии / Г.И. Стоянова // Учитель музыки. От Орфеядо ди-джея: избранные статьи. – София: Издательство «Авангард Прима», 2016. – С. 47–51.

2. Kagan, M. S. Esteticheskoe i hudozhestvennoe vospitanie v razvitom socialisticheskom obshchestve (Aesthetic and artistic education in a developed socialist society) / M.S. Kagan. – Leningrad: Znanie,1984 – 32 s.

3. *Ambrose M.* Folk-Lore // The 22 august. No 982. P. 862/ III – 863/ I. Atheneum.

4. *Азадовский М. К.* Место и роль фольклора в организации краеведческих изучений // Труды Первого сибирского краевого научно-исследовательского съезда. Новосибирск, 1928. Т. 4. С. 70–72.

ӘОЖ 37:7.01

ЗАМАНАУИ ПЕДАГОГИКАДАҒЫ ҰЛТТЫҚ ӨНЕРДІҢ ИНТЕГРАЦИЯЛЫҚ РӨЛІ

Алшымбаева Сауле Нагашбековна
mechtamms1974@gmail.com
магистр, "Өнер және көркем еңбек" кафедрасының аға оқытушысы, Ж.А. Тәшенев университеті, Шымкент, Қазақстан

Андатпа

Мақалада заманауи педагогика жағдайында ұлттық өнердің білім беру үдерісіндегі интеграциялық рөлі қарастырылады. Ұлттық өнердің оқушылардың рухани-адамгершілік құндылықтарын қалыптастырудағы, мәдени сәйкестігін дамытудағы және шығармашылық қабілеттерін жетілдірудегі маңызы талданады. Сонымен қатар, ұлттық өнер элементтерін оқу пәндеріне кіріктірудің тиімді әдіс-тәсілдері мен педагогикалық мүмкіндіктері айқындалады. Пәнаралық байланыс негізінде оқыту, мәдени-танымдық құзыреттілікті дамыту және білім алушылардың тұлғалық дамуын қамтамасыз ету мәселелері қарастырылады. Мақалада ұлттық өнерді білім беру мазмұнына енгізудің заманауи бағыттары мен практикалық маңызы көрсетіліп, оның білім сапасын арттырудағы ықпалы негізделеді.

Түйінді сөздер: ұлттық өнер, интеграция, педагогика, ұлттық тәрбие, мәдени мұра, білім беру

Annotation

The article discusses the integration role of National Art in the educational process in the conditions of modern pedagogy. The importance of National Art in the formation of spiritual and moral values of students, the development of cultural identity and the improvement of creative abilities is analyzed. In addition, effective methods and pedagogical opportunities for integrating elements of national art into academic disciplines are identified. The issues of teaching on the basis of interdisciplinary communication, the development of cultural and cognitive competence and ensuring the personal development of students are considered. The article reflects modern trends and practical significance of the introduction of National Art in the content of Education, substantiates its impact on improving the quality of Education.

Keywords: National Art, integration, pedagogy, National Education, Cultural Heritage, Education

Қазіргі таңда ұлттық мәдениетті сақтау мен дамыту мәселесі ерекше өзектілікке ие болып отыр. Білім беру жүйесі тек білім берумен шектелмей, сонымен қатар тұлғаның рухани, мәдени және әлеуметтік дамуын қамтамасыз етуі тиіс. Осы тұрғыдан алғанда ұлттық өнер – ұлттық тәрбиенің негізгі құралдарының бірі. Қазақстан Республикасының білім беру саясаты тек білім жиынтығын беріп қана қоймай, ұлттық құндылықтарды бойына сіңірген, бәсекеге қабілетті тұлға қалыптастыруды көздейді. Сондықтан оны білім беру үдерісіне енгізу оқушылардың ұлттық сана-сезімін қалыптастырудың тиімді жолы болып табылады. Бұл тұрғыда ұлттық өнердің интеграциялық рөлі ерекше маңызға ие. Ұлттық өнер - бұл өткен мен болашақты жалғайтын алтын көпір ғана емес, заманауи оқыту процесіндегі қуатты тәрбие құралы, сондай-ақ, халықтың тарихи жадының, дүниетанымының және эстетикалық мәдениетінің көрінісі.

Заманауи педагогикада білім мазмұнын интеграциялау маңызды орын алады. Интеграция білімді кешенді түрде меңгеруге, пәндер арасындағы байланысты күшейтуге және оқушылардың ойлау қабілетін дамытуға мүмкіндік береді. Ұлттық өнер осы интеграциялық үдерістің маңызды құрамдас бөлігі бола алады.

Ұлттық өнер – халықтың рухани мәдениетінің маңызды бөлігі. Ол ғасырлар бойы қалыптасқан дәстүрлер мен құндылықтарды сақтап, ұрпақтан-ұрпаққа жеткізеді. Ұлттық

өнердің негізгі түрлеріне музыка, қолөнер, би, ауыз әдебиеті, сәндік-қолданбалы өнер жатады. Ұлттық өнердің тәрбиелік әлеуеті көпқырлы, біріншіден, ол оқушылардың эстетикалық талғамын қалыптастырады, екіншіден, шығармашылық қабілеттерін дамытады, үшіншіден, ұлттық мәдениетке деген құрмет сезімін оятады, төртіншіден, тарихи сананы қалыптастырады.

Ұлттық қолданбалы өнер – қазақ халқының тұрмыс-тіршілігімен тығыз байланысты, эстетикалық және практикалық мәнге ие мәдени мұра. Оған киіз басу, кесте тігу, ою-өрнек жасау, зергерлік бұйымдар дайындау, ағаш және тері өңдеу сияқты өнер түрлері жатады. Бұл өнер түрлерін «Көркем еңбек» пәнімен кіріктіру оқушылардың шығармашылық қабілеттерін дамытуға және ұлттық құндылықтарды меңгеруіне мүмкіндік береді.

Интеграция – білім беру үдерісінде әртүрлі пәндердің мазмұнын өзара байланыстыра отырып, тұтас жүйе құру. Бұл тәсіл оқушылардың дүниетанымын кеңейтіп, білімді өмірлік тәжірибемен байланыстыруға мүмкіндік береді. Ғалымдардың пікірінше, интеграция оқыту тиімділігін арттырады және оқушылардың сыни ойлау қабілетін дамытады. Ұлттық өнер осы теорияларды жүзеге асырудың нақты құралы бола алады, себебі ол білімді мәдени мазмұнмен толықтырады.

Заманауи педагогика тұрғысынан алғанда, ұлттық қолданбалы өнерді оқыту тек дағды қалыптастырумен шектелмей, ол мәдени-танымдық және тұлғалық дамуға бағытталуы тиіс. Осыған байланысты келесі интеграциялық тәсілдер ұсынылады. Бұл тәсілде көркем еңбек сабағының тақырыптары ұлттық өнер мазмұнымен толықтырылады. Мысалы, «ою-өрнек түрлері» тақырыбында қазақтың «қошқар мүйіз», «түйе табан» өрнектерін үйрету, «тоқыма бұйымдары» бөлімінде алаша, кілем тоқу элементтерін қарастыру. Бұл тәсіл оқушылардың теориялық білімін ұлттық мазмұнмен байытады. Іс-әрекет арқылы оқытуда оқушылар ұлттық бұйымдарды өз қолымен жасап көру арқылы білім алады. Мысалы, киізден шағын бұйымдар жасау, кесте тігу элементтерін орындау, ағашқа қарапайым ою түсіру. Практикалық жұмыс барысында оқушылардың моторикалық дағдылары, шығармашылық ойлауы және еңбекке деген қызығушылығы артады.

Ұлттық өнерді оқу үдерісіне енгізу бірнеше бағытта жүзеге асырылады. Заманауи педагогикада ұлттық өнер элементтерін тек «Көркем еңбек» сабақтарында ғана емес, математика, физика, тарих және тіл білімі салаларында қолдану жоғары тиімділік көрсетуде. Біріншіден, пәнаралық байланыс негізіндегі интеграция, яғни ұлттық қолданбалы өнерді басқа пәндермен байланыстыру тиімді нәтиже береді, атап айтқанда, математика және геометрия пәнінде қазақтың ою-өрнектеріндегі симметрия, пропорция және геометриялық фигуралардың үйлесімі оқушылардың логикалық ойлауын дамытады, физика және акустикада - домбыра мен қобыздың үні арқылы дыбыс толқындары мен тербеліс заңдылықтарын түсіндіру сабақтың тартымдылығын арттырады, тарихпен – ұлттық бұйымдардың шығу тарихы, географиямен – аймақтық ерекшеліктер, ал, тіл және әдебиетпен жыр-толғаулар мен айтыс өнері арқылы оқушының сөздік қоры байып, шешендік өнері шыңдалады. Бұл тәсіл оқушылардың білімін кешенді түрде қалыптастырады.

Екіншіден, практикалық әрекет арқылы, ол қолөнер сабақтарында ұлттық бұйымдар жасау, музыка сабақтарында халық әндерін орындау оқушылардың қызығушылығын арттырады.

Үшіншіден, жобалық оқыту негізінде оқушыларға ұлттық өнерге байланысты жобалар беру арқылы ұлттық өнер тақырыбында зерттеу жұмыстарын жүргізіп, өз жобаларын қорғайды. Бұл олардың зерттеушілік және презентациялық дағдыларын қалыптастырады.

Сонымен қатар, қазіргі кезеңде цифрлық технологиялар білім беру жүйесіне кеңінен енгізілуде. Бұл ұлттық өнерді оқытуда жаңа мүмкіндіктер ашады. Цифрлық ресурстар арқылы ұлттық өнерді визуалды және интерактивті түрде ұсынуға болады, ою-өрнектерді графикалық бағдарламаларда құрастыруға, онлайн сабақтар негізінде бейнесабақтар арқылы қолөнер тәсілдерін үйренуге мүмкіндік бар және виртуалды мұражайлар арқылы мәдени мұраны таныстыру жүзеге асады. Сондай-ақ, түрлі білім беру платформалары арқылы ұлттық өнерді жеке білім беру қажеттіліктеріне бейімдеп оқытуға мүмкіндік береді. Бұл әсіресе инклюзивті

білім беру жағдайында маңызды. Бұл тәсіл оқушылардың қызығушылығын арттырып, заманауи дағдыларын қалыптастырады.

Ұлттық қолданбалы өнерді оқыту барысында тек техникалық дағдылар емес, ұлттық құндылықтар да берілуі тиіс. Сабақ барысында еңбекқорлық, ұқыптылық, эстетикалық талғам, ұлттық мәдениетке құрмет сияқты қасиеттер қалыптастырылады. Ұлттық қолданбалы өнерді «Көркем еңбек» пәнімен интеграциялау – оқушылардың шығармашылық әлеуетін дамытудың және ұлттық мәдениетті меңгертудің тиімді жолы. Бұл тәсіл білім беруді өмірмен байланыстырып, оқушылардың пәнге деген қызығушылығын арттырады. Сонымен қатар, ұлттық құндылықтарды сақтауға және ұрпақ сабақтастығын қамтамасыз етуге мүмкіндік береді.

Ұлттық өнердің интеграциялық күші оның эмоционалдық әсерінде. Өнер арқылы берілген білім оқушының жадында ұзақ сақталып, оның ішкі жан дүниесіне әсер етеді.

Интеграцияның негізгі функцияларына тоқталсақ, танымдық, яғни ұлттық кодты сақтау және тарихты терең түсіну, сұлулықты сезіну және талғамды қалыптастыру, өнер тілі арқылы диалог орнату және мәдениет аралық байланысты нығайту.

Бүгінгі цифрлық қоғамда ұлттық өнерді заманауи технологиялармен оқушылардың шығармашылық әлеуетін ашады. Ұлттық өнерді оқу процесіне интеграциялау арқылы ұлттық бірегейлікті сақтай отырып, өзіндік ерекшелікті жоғалтпау, сын тұрғысынан ойлау нәтижесінде дәстүрлі өнер мен заманауи трендтерді салыстыра білу және патриотизм арқылы өз елінің мәдени мұрасына деген мақтаныш сезімін ояту секілді нәтижелерге қол жеткізуге мүмкіндік береді.

Ұлттық өнер тұлғаның ұлттық бірегейлігін қалыптастыруда ерекше рөл атқарады. Ол арқылы оқушылар өз халқының мәдениетін, дәстүрін, тарихын терең түсінеді. Ұлттық бірегейлік – бұл адамның өзін белгілі бір ұлттың өкілі ретінде сезінуі. Бұл процесс білім беру барысында қалыптасады. Ұлттық өнер осы үдерістің негізгі құралдарының бірі болып табылады. Сондықтан білім беру жүйесінде ұлттық өнерді тиімді пайдалану ұлттық тәрбиені нығайтуға ықпал етеді.

Қорыта айтқанда, ұлттық өнер заманауи педагогикада маңызды интеграциялық ресурс болып табылады. Ол білім беру мазмұнын байытып, оқушылардың жан-жақты дамуына ықпал етеді. Ұлттық өнерді оқу үдерісіне жүйелі түрде енгізу оқушылардың ұлттық сана-сезімін қалыптастырып, олардың мәдени құзыреттілігін арттырады. Сонымен қатар, заманауи педагогикалық технологиялармен ұштастыру білім беру сапасын арттырудың тиімді жолы болып табылады. Заманауи педагогикада ұлттық өнерді интеграциялау — бұл жай ғана қосымша әдіс емес, бұл сапалы білім мен саналы тәрбиенің негізі. Өнер арқылы білім алған ұрпақ рухани бай, ой-өрісі кең және өз халқының мұрасын қадірлейтін тұлға болып қалыптасады. Ұлттық өнердің құндылықтарын заманауи білім беру технологияларымен ұштастыру — ертеңгі күннің басты талабы. Болашақта ұлттық өнерді білім беру жүйесінде кеңінен қолдану ұлттық мәдениетті сақтаудың және дамытудың негізгі кепілі болмақ.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі

1. Әбдуәлиева Ш. Халық қолөнері.- Алматы : Рауан, 1992.- 120 бет.

2. Бұлақбаева М.К. Педагогикалық шеберлік негіздері: Оқу құралы. - Алматы: "Отан" баспасы, 2018.- 128 б.

3. Қабдықайырұлы Қ. Оқытудың педагогикалық жаңа технологиясы. –Алматы, 1999. -149 б.

4. Қыраубаева А. М. Пәнді оқытудағы заманауи ізденістер: технология және жаңашылдық: оқу құралы / А.М. Қыраубаева, А.А. Қасымбек, Н.Қ. Мәтбек. - Алматы: Қазақ университеті, 2020. - 350 б.

ӘОЖ 310.13

БІЛІМ БЕРУ ҮДЕРІСІНДЕГІ КӨРКЕМ ӨНЕРДІҢ ПЕДАГОГИКАЛЫҚ МАҢЫЗЫ

Бекова Әсем Дүйсентайқызы
asemabekova05@gmail.com
Педагогикалық институт, 3 курс студенті, Астана халықаралық университеті
Астана қаласы, Қазақстан Республикасы
Ғылыми жетекшісі: Небесаева Ж. О. философия докторы PhD, Қауымдастырылған профессор, Астана халықаралық университеті,
Астана қаласы, Қазақстан Республикасы

Аңдатпа

Бұл мақалада білім беру үдерісіндегі көркем өнердің педагогикалық мәні және маңызы жан-жақты кеңінен қарастырылады. Көркем өнер тек эстетикалық талғамды қалыптастырумен ғана шектелмей, сонымен қатар оқушылардың сыни ойлауы мен шығармашылық қабілетін, эмоционалдық интеллектісі мен қарым-қатынас дағдыларын дамытудағы маңызды құралы екені дәлелденеді. Мақалада классикалық педагогикалық идеялар, заманауи дәрежедегі психологиялық-педагогикалық зерттеулер және практикалық тәжірибеге сүйене отырып, көркем өнердің жеке тұлғаның жан-жақты дамуына тигізетін әсерлері талданады. Сонымен қатар, көркемөнерлік білім берудің ең тиімді әдістері мен технологиялары ұсыныла отырып, оның жалпы орта білім беру жүйесіндегі маңызы мен айқын рөлі көрсетіледі.

Түйінді сөздер: көркем өнер, білім беру үдерісі, эстетикалық тәрбие, эмоционалдық интеллект, коммуникативтік дағдылар, тұлға дамуы, білім беру технологиялары.

Annotation

This article examines in detail the pedagogical essence and importance of art in the educational process. It is proved that art is not only the formation of aesthetic taste, but also an important tool in the development of critical thinking and creative abilities of students, emotional intelligence and communication skills. The article analyzes classical pedagogical ideas, modern psychological and pedagogical research and the influence of art on the comprehensive development of personality based on practical experience. In addition, the most effective methods and technologies of art education are presented, its importance and obvious role in the system of general secondary education are shown.

Keywords: art, educational process, aesthetic education, emotional intelligence, communication skills, personality development, educational technologies.

Қазіргі таңда көркем өнер (кескіндеме, бейнелеу өнері, мүсін, графика және сурет) білім беру процесінің ажырамас бөлігі болып табылады. Ол оқушылардың шығармашылық қабілеттерін дамытып қана қоймайды, сонымен қатар эстетикалық тәрбиені қамтамасыз етеді, эмоционалды интеллект мен талғамды қалыптастырады және тұлғаның жан-жақты дамуына ықпал етеді. Бүгінгі күнде білім беру жүйесі білім алуға ғана емес, оқушыны тұлға ретінде қалыптастыруға да бағытталуы керек. Көркем өнер осы мақсатқа жетудің тиімді құралы бола алады. Оның педагогикалық маңыздылығы оқушыларға қоршаған ортаны жан-жақты бейнелі түрде игеруге, ойлау мен өзін-өзі тануды дамытуға көмектесу болып табылады.

Бейнелеу өнерінің педагогикалық негіздері. Көркем өнердің педагогикалық рөлі ежелгі кезден бері белгілі. Я. А. Коменский, И. Г. Песталоцци секілді педагогтар өнерді баланың сезім мен интеллектуалдық дамуының құралы ретінде қарастырады. Қазақстандық педагогикада С. Ұзақбаева «Балаларға эстетикалық тәрбие берудегі халық дәстүрі» еңбегінде халықтық өнердегі тәрбиелік маңыздылығын атап көрсетті. Яғни көркем өнер оқушылардың шындықты бейнелі түрде қабылдауына үйретеді және бұл В.Сухомлинскийдің тұжырымдарына сәйкес келеді десек болады.

Қазіргі педагогикада көркем өнер арт-терапия арқылы біріктіріледі. Оқушылардың ұсақ моторикасын, кеңістіктік қиялын және түс сезімін дамытады. Сурет сабақтарында оқушылар нысандардың пішінін, пропорцияларын және құрамын зерттей отырып, логикалық және қиялдық ойлауды қалыптастыра алады [1 б.].

Бейнелеу өнерінің оқушылардың дамуына әсері. Өнердің педагогикалық маңызы оқушылардың танымдық, эмоционалдық және әлеуметтік салаларында көрінеді.

Эмоционалды даму: өнер арқылы студенттер өз сезімдерін білдіреді, стресс деңгейін төмендетеді және өзін-өзі бағалауды арттырады. Арт-терапия балалардың психоэмоционалды жағдайын түзетуге көмектеседі.

Әлеуметтік даму: жұптық жұмыс істеу немесе топтық сурет салу ынтымақтастыққа, эмпатияға және мәдениетаралық түсіністікке ықпал етеді.

Қазақстан мектептерінде бұл аспектілерге "бейнелеу өнері " және "көркем еңбек" пәндері жатады. Олар оқушыларды ұлттық мәдени мұрамен таныстырады және патриоттық сезімге ықпал етеді [2, б.].

Сонымен қатар, бейнелеу өнері пәнаралық байланыстарды нығайтады. Мысалы тарихпен: тарихи артефактілер мен кескіндеме туындыларын зерттеу; әдебиетпен: шығарманың кейіпкерлеріне иллюстрациялар жасау; математикамен: пропорциялар, симметрия және геометриялық фигураларды қолдану.

Оқыту әдістеріндегі инновациялар

Бүгінгі таңда дәстүрлі сурет салумен бірге цифрлық өнер және дизайн негіздерін оқыту өзекті болды. Ол оқушылардың заманауи технологиялық дағдыларын дамытады және оларды болашақ мамандықты таңдауға бағыттайды. Оқытушының мұндағы басты міндетінің бірі - баланы көшіруге ғана емес, өз ойын еркін білдіруге үйрету.

ҚР Білім туралы Заңына және «Білімді ұлт» жобасына сәйкес көркем өнер мектеп бағдарламаларындағы міндетті компонент болып табылады. Бастауыш сыныптарда бейнелеу өнері арқылы балалардың шығармашылық қасиеті дамытылады, ал жоғары сыныптарда – кәсіби бағыт-бағдар беріледі. Инновациялық әдістер, атап айтқанда проекттік жұмыстар мен цифрлық технологиялар көркем өнердің тиімділігін арттырады. Мысалы, сәндік-қолданбалы өнер негізі арқылы оқушылар ұлттық дәстүрлерді сақтай отырып, заманауи дағдыларды меңгереді [2, 3 б.].

Қазіргі педагогикалық зерттеулердегі бейнелеу өнерінің маңызы

XXI ғасырдың ғылыми-педагогикалық зерттеулері өнердің оқушылардың тұлғалық дамуына жан-жақты әсерін дәлелдеді. Зерттеулер көрсеткендей, өнер сабақтарында келесі маңызды дағдылар дамиды:

Шығармашылық және инновация. Бейнелеу өнері оқушыларды стандарттан тыс ойлауға, жаңа идеяларды ойлап табуға және оларды шығармашылықпен жүзеге асыруға үйретеді. Оқушыларға өз идеяларын дамытуға еркіндік беру - олардың шығармашылығын ашудың тиімді әдісі болып есептеледі.

Сыни тұрғыдан ойлау. Өнер туындыларын талдау, олардың мән-мағынасын түсіну мен дәлелдеу оқушылардың сыни ойлау дағдыларын дамытады.

Эмоционалды интеллект. Бейнелеу өнері оқушыларға өз сезімдерін білдірудің тиімді әдісін ұсынады. Сурет, музыка немесе мүсін арқылы эмоционалды күйді бейнелеу вербалды емес қарым-қатынастың маңызды түрі болып табылады, әсіресе өз сезімдерін сөзбен жеткізу қиынға соғатын балалар үшін.

Шығармашылық ойлау. Сурет сабақтарында оқушылар керемет өнер туындыларына еліктеу арқылы шығармашылық ойлау дағдыларын дамытады. Олар бірегей туындыларды жасау үшін қолданылатын принциптер мен қасиеттерді түсіну арқылы өз шығармашылығын қалыптастырады.

Визуалды көрнекі сауаттылық. Көрнекі ақпаратты талдау және түсіндіру қабілеті қазіргі ақпараттық қоғамда ерекше маңызды. Сурет сабақтары оқушыларға күнделікті өмірде кездесетін көрнекі ақпаратты түсінуге дайындайды.

Өнердің тәрбиелік әлеуеті. Бейнелеу өнерінің педагогикалық маңызы танымдық дағдылармен шектелмейді. Оның білім беру әлеуеті зор. Бейнелеу өнері арқылы мәдениетаралық құзыреттілік қалыптасады. Әр түрлі мәдениеттер мен тарихи дәуірлердегі өнер туындыларымен танысу оқушылардың басқа халықтардың мәдениеттеріне деген құрметін арттырады және эмпатия мен төзімділікке тәрбиелейді.[3 б.]

Ұлттық бірегейлік қалыптасумен Қазақстандық білім беру контекстінде ұлттық көркем мұраны оқыту оқушылардың санасын қалыптастырудың маңызды құралы болып табылады.

Педагогикалық тәжірибедегі орын алатын кедергілер және оларды шешу жолдары. Көркем өнердің педагогикалық маңыздылығына қарамастан, білім беру жүйесінде бірқатар кедергілер бар:

Білім берудегі стандарттау мен тестілеу. Көптеген елдердегі білім беру жүйесінің ең негізгі көрсеткіштері стандартталған тест ұпайлары мен нәтижелері болғандықтан, "екінші дәрежелі" өнер пәндері қарастырылады. Бұл мәселені шешу үшін бейнелеу өнерінің білім беру нәтижелеріне қажет ғылыми дәлелдемелер.

Ресурстардың жетіспеушілігі. Сурет сабақтары арнайы материалдарды, жабдықтар мен кеңістікті қажет етеді. Көптеген мектептерде, әсіресе ауылдық жерлерде бұл жеткіліксіз ресурстар болып келеді. Бұл мәселені шешу үшін сандық технологиялар мен қашықтықтан оқыту мүмкіндіктерін пайдалануды ұсынуға болады.[4,5 б.]

Кәсіби дамудың өзекті мәселелері

Бұл кезеңде көркем өнер мұғалімдерінің біліктілігін арттыру бойынша бірнеше маңызды мәселелер бар. Цифрлық технологияларды игеру қажеттілігі қазіргі заманғы сурет мұғалімі цифрлық өнер құралдарын, графикалық редакторларды және мультимедиялық технологияларды үйренуі керек. Бұл қажеттілік туралы Қазақстанның білім беру бағдарламаларына "кескіндеме және цифрлық өнер" модулін енгізу куәландырады.

Инклюзивті оқыту әдістері. Сурет мұғалімі ерекше білімді қажет ететін оқушылармен жұмыс істеуге дайын болуы керек. Бұл тұрғыда инклюзивті өнер сынының әдіснамасын меңгеру маңызды.[6 б.]

Қазақстанның білім беру контекстінде ұлттық мәдени мұраны, ұлттық қолөнер дәстүрлерін зерделеуге, сәндік-қолданбалы өнерді оқыту әдістемесіне ерекше көңіл бөлінеді.

Сурет мұғалімдерінің біліктілігі сапалы көркемдік білім берудің негізі болып табылады. Мұғалімнің кәсібилігі оның көркемдік қабілетімен және педагогикалық дайындығымен ұштастырылды. Қазақстанда бейнелеу өнері мұғалімдерін даярлау жүйесі қазіргі заманғы талаптарға сәйкес дамуда: білім беру бағдарламаларына цифрлық технологиялар, инклюзивті білім беру, ұлттық көркем мұраны оқыту кіреді.

Алайда, үздіксіз кәсіби даму, халықаралық тәжірибені зерттеу және озық әдістерді енгізу сурет мұғалімдерінің біліктілігін арттырудың негізгі бағыттары болып қала береді. Білім беру процесінде көркем өнердің педагогикалық маңыздылығын жан-жақты білімді, үнемі дамып келе жатқан кәсіби мұғалім ғана толық түсінеді.

Осылайша, көркем өнер білім беру процесінің ажырамас бөлігі болып табылады. Бұл баланың интеллектуалды және рухани әлеуетін ашады және оның моральдық қасиеттерін қалыптастыруға көмектеседі. Өнер пәндерінің педагогикалық персонал ретіндегі маңыздылығы оқушыларды шығармашылыққа, еңбекқорлыққа және эстетикалық талғам мен әсемдікке үйрету үшін бірегей алаң болып табылады.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі

1. Байдалиев Қ.А. Көркем еңбекті оқыту теориясы мен әдістемесі: оқу құралы. -Алматы: Альманах, 2019. - 396 б.
2. Адамқұлов Н.М. Бейнелеу өнерін оқыту әдістемесі. Академиялық сурет салу үрдісінің теориялық - әдістемелік нұсқаулар. -Алматы, Эверо, 2020. -132 б.
3. Маргулан А.Х. «Казахское народное прикладное искусство», Т.1, Т.2.
4. Қазақстан Республикасында білім беруді және ғылымды дамытудың 2020

-2025 жылдарға арналған мемлекеттік бағдарламасы. [Электронды ресурс]. Кіру режимі:URL: http://adilet.zan.kz/kaz/docs/P1900000988. -Астана, 2019.

5. Сманов І.С. Кескіндеме педагогикасы. - Шымкент: Дортмунд. - 2021. -110 б.

6. Siusiuka E.N., Ivanov D.L.Integration and differentiation in science and their practical significance[Electronic resource] / E.N. Siusiuka, D.L. Ivanov // SHS Web of Conferences. - 2023.Vol.164.URL:https://www.researchgate.net/publication/370684163_Integration_and_differentiation_in_science_and_their_practical_significance

УДК 37.02:372.881.111

ХУДОЖЕСТВЕННЫЕ ПРАКТИКИ В ОБУЧЕНИИ АНГЛИЙСКОМУ ЯЗЫКУ КАК СРЕДСТВО РАЗВИТИЯ КРЕАТИВНОГО МЫШЛЕНИЯ

Бекова Мадина Нурлановна
madinabekova0509@gmail.com
студентка 3го курса, группы ИЯиРЯ 23-4
Акимханова Алия Амангельдыевна
Aliya.akimkhanova@aiu.edu.kz
магистр социальных наук
Международный Университет Астана, г. Астана, Казахстан

Аннотация

В данной статье анализируются использование художественных практик в обучении английскому языку как средства развития креативного мышления обучающихся. Отмечается, что интеграция изобразительного искусства в образовательный процесс способствует более эффективному усвоению языкового материала, развитию речевых навыков, воображения и способности к интерпретации. Подчёркивается, что творческие задания повышают мотивацию и вовлеченность учащихся, а также способствуют формированию коммуникативных и социальных навыков. На основе зарубежных исследований подтверждается результативность данного подхода, однако прослеживается, что его эффективность зависит от методической организации и профессиональной готовности преподавателя.

Ключевые слова: Художественная практика, интеграция, английский язык, креативное мышление.

Annotation

This article examines the use of artistic practices in English language teaching as a means of developing students' creative thinking. The integration of visual arts into the educational process is shown to enhance language acquisition and foster the development of language skills, imagination, and interpretative abilities. Creative tasks are found to increase student motivation and engagement, while also supporting the development of communicative and social skills. Drawing on international research, the effectiveness of this approach is confirmed; however, its success largely depends on methodological organization and the teacher's professional competence.

Keywords: Artistic practice, integration, English language, creative thinking.

В современных условиях образовательного процесса особое внимание уделяется педагогическим подходам, позволяющим не только формировать языковые навыки, но и развивать творческое мышление, самостоятельность и способность к самовыражению у учащихся. В связи с этим, интеграция художественных практик в обучение английскому языку рассматривается как перспективное средство повышения мотивации учащихся, активизации их познавательной деятельности и повышения эффективности усвоения учебного материала.

Цель исследования – определить потенциал художественных практик в обучении английскому языку как средства развития креативного мышления обучающихся.

Задачи исследования:

– проанализировать научную литературу;

– выявить роль художественных практик в обучении английскому языку;

– определить условия их эффективного применения.

Методы исследования: анализ научной литературы, обобщение, сравнительный анализ.

В условиях глобализации и стремительного роста технологий современное образование ориентируется не только на усвоение знаний, но и на формирование универсальных навыков, необходимых для успешной адаптации личности в постоянно развивающемся обществе.

Одним из таких ключевых навыков является креативное мышление, позволяющее оперативно находить нестандартные решения, быстро реагировать на новые вызовы и продуктивно функционировать в различных сферах деятельности. Возрастание роли искусственного интеллекта, способного выполнять значительную часть аналитических и рутинных задач, повышает значимость профессий, требующих творческого подхода. Ещё в 2018 году на Всемирном экономическом форуме именно креативность стала лидером в списке важных навыков, необходимых для успеха в современном мире, что доказывает значимость развития креативного мышления в учебном процессе [1].

Как отмечает профессор Ильин Е.П. в своей работе “Психология творчества, креативности, одарённости” навык креативного мышления не является врождённым, его можно развить посредством тренировки быстроты, гибкости и прагматичности ума. Он утверждает, что для этого необходимо использовать методы, способствующие высокой активности в учебном познании [2]. Примечательно, что креативность у обучающихся образуется не только посредством выполнения специальных творческих заданий, но и в процессе изучения учебных дисциплин, создающих условия для самореализации. В этом контексте значительную роль играет урок английского языка, обладающий существенным потенциалом для развития креативного мышления благодаря своей коммуникативной направленности, культурному содержанию и вариативности методов обучения.

Данная статья делает попытку выявить и проанализировать возможности использования художественных практик в обучении английскому языку как эффективного средства развития креативного мышления обучающихся.

На сегодняшний день, интеграция искусства в процесс обучения иностранного языка рассматривается как наиболее эффективное средство повышения качества образования и развития креативного мышления обучающихся. Процесс обучения английскому языку, будучи открытой системой, активно взаимодействует с различными дисциплинами, в том числе и с изобразительным искусством. Обширность и разнообразие изучаемых тем на уроке английского языка позволяет органично сочетать изучение языка с художественно-творческой деятельностью: созданием коллажей, рукотворных журналов, иллюстраций, макетов и других форм визуального самовыражения [3]. Подобные формы работы способствуют как усвоению лексико-грамматического материала, так и развитию ассоциативного мышления, воображения и аналитических навыков.

Помимо этого, активное использование художественных практик помогает эффективно развивать речевые и языковые навыки во время выполнения творческих заданий, поскольку предполагают работу в парах и группах, где учащиеся приобретают умения сотрудничать и нести ответственность за общий результат.

Эффективность данного подхода подтверждается рядом зарубежных исследований. Так, в исследовании К. Далингера (2016), проведённом в США, обучающимся предлагалось интерпретировать литературные произведения через различные виды искусства, включая изобразительное творчество, музыку и драму. Полученные результаты продемонстрировали высокий уровень вовлеченности учащихся и положительное отношение к учебному процессу, несмотря на первоначальные трудности адаптации к новому формату [4]. Аналогичные выводы представлены в работе Чи (2017), реализованной в Канаде в рамках программы «Английский язык через искусство», где обучающиеся получали возможность свободного выбора форм творческого самовыражения. Это способствовало развитию креативности, повышению мотивации и формированию устойчивого интереса к изучению языка [5].

Вместе с тем интеграция художественных практик не всегда приводит к ожидаемым результатам. Исследование Янтти (2019), проведённое в Финляндии, выявило ряд проблем, связанных с практической реализацией данного подхода. Несмотря на положительное отношение педагогов к идее интеграции искусства, многие из них испытывали недостаток уверенности в собственных художественных компетенциях и затруднялись в эффективном использовании творческих заданий для достижения языковых целей. В результате художественная деятельность нередко носила спонтанный и слабо структурированный

характер, что приводило к снижению мотивации обучающихся и их растерянности [6]. Это свидетельствует о том, что сама по себе интеграция искусства не гарантирует повышения эффективности обучения и требует методически грамотной организации учебного процесса.

В данном контексте особое значение приобретают профессиональные качества преподавателя и соблюдение определённых педагогических принципов. Как отмечает Дж. Ричардс, креативный преподаватель характеризуется высоким уровнем предметной компетентности, гибкостью мышления, готовностью к рефлексии и способностью выходить за рамки традиционных методов обучения. Он использует разнообразные и значимые для обучающихся материалы, стимулирует исследовательскую активность и создает условия для самостоятельного поиска решений [7]. В свою очередь, А. Мали выделяет ряд ключевых принципов эффективного преподавания: признание индивидуальности обучающихся, внимательное и непредвзятое отношение к их высказываниям, подбор заданий оптимального уровня сложности, а также оказание своевременной поддержки в процессе их выполнения [8].

В заключение следует отметить, что в условиях современного образования развитие креативного мышления обучающихся становится одной из приоритетных задач. Проведённый анализ показал, что использование художественных практик в обучении английскому языку способствует созданию благоприятной образовательной среды, повышает мотивацию обучающихся и обеспечивает более глубокое усвоение языкового материала.

Вместе с тем эффективность интеграции художественных практик напрямую зависит от методической организации учебного процесса и уровня профессиональной подготовки преподавателя, что требует осознанного и системного подхода к их внедрению.

Практическая значимость исследования заключается в том, что его результаты могут быть использованы при разработке учебных занятий и методических материалов по английскому языку, направленных на развитие креативного мышления обучающихся. Представленные подходы могут быть применены преподавателями иностранного языка в средней и высшей школе для повышения мотивации, активизации познавательной деятельности и формирования коммуникативных навыков.

Список использованных источников

1. The future of jobs report // World Economic Forum 2018. – 2018. – URL: https://www3.weforum.org/docs/WEF_Future_of_Jobs_2018.pdf

2. Ильин Е.П. Психология творчества, креативности, одаренности. СПб.: ООО Издательство «Питер», 2012. 882 с.

3. Рядодубова Л. А., Медкова А. А. Интегрированные уроки иностранного языка и изобразительного искусства – URL: https://cyberleninka.ru/article/n/integrirovannye-uroki-inostrannogo-yazyka-i-izobrazitelnogo-iskusstva/viewer

4. Dahlinger K. Integrating the Arts in the English Curriculum: A Literature Study : master's thesis / K. Dahlinger. — Bethlehem (PA): Moravian College, 2016. — URL: https://assets.moravian.edu/static/mEd/2016/Thesis/Dahlinger.pdf

5. Chi, C. (2017). Integrating the Arts into English Learning: A Case Study of EFL Learners in a Canadian University [Electronic theses and dissertations, 5974]. University of Windsor. URL: https://scholar.uwindsor.ca/etd/5974

6. Jäntti P. Arts-integrated EFL teaching in Finland: from the teachers' point of view: Bachelor's thesis / Pilvi Jäntti. – University of Jyväskylä, Department of Language and Communication Studies, 2019. – 43 p.

7. Jones R. H., Richards J. C. Creativity in language teaching: perspectives from research and practice. — New York : Routledge, 2016. — 264 p.

8. Maley A., Peachey N. Creativity in the English Language Classroom // British Council.2015.URL:https://www.teachingenglish.org.uk/sites/teacheng/files/pub_F004_ELT_Creativity_FINAL_v2%20WEB.pdf

ӘОЖ 310.13

ЭКОДИЗАЙНДА ҚАЙТА ӨҢДЕЛГЕН МАТЕРИАЛДАРДАН СӘНДІК БҰЙЫМДАР ЖАСАУ ӘДІСТЕМЕСІ

Жақсылық Аяжан Айдарбекқызы
zaazan49gmail.com
Педагогикалық институт, 3 курс студенті, Астана халықаралық университеті
Астана қаласы, Қазақстан Республикасы
Ғылыми жетекшісі: Небесаева Ж. О. философия докторы PhD, Қауымдастырылған профессор, Астана халықаралық университеті,
Астана қаласы, Қазақстан Республикасы

Аңдатпа

Бұл мақалада эко-дизайн идеясы, қазіргі заманда қоғамдағы оның маңызы және қайта өңделген материалдарды пайдалана отырып әдемі өнімдер жасау әдістері қарастырылады. Қоршаған ортаны қорғау мәселесінің өзектілігі артып келе жатқан кезде, эко-дизайн табиғи ресурстарды үнемдеудің, қалдықтарды азайтудың және шығармашылықты дамытудың тиімді тәсілдерінің бірі болып табылады. Мақалада эко-дизайнға негізделген жасалатын әдемі өнімдердің түрлері, пайдаланылатын материалдар, оларды қайта өңдеу әдістері және оқушыларға үйретудің педагогикалық ерекшеліктері зерттеледі. Сонымен қатар, қайта өңделген материалдармен жұмыс істеудің практикалық кезеңдері мен әдістері ұсынылады. Бұл зерттеу жұмыстары шығармашылық қабілетті дамытуға, экологиялық ой-сананы қалыптастыруға және қолөнер өнер бағыттарын дамытуға бағытталған.

Түйінді сөздер: экодизайн, қайта өңдеу, өнеркәсіп өндірісі, шығармашылық, экологиялық тәрбие, қолөнер, материалдарды қайта пайдалану, дизайн әдісі, тұрақты даму

Annotation

This article discusses the idea of eco-design, its significance in modern society, and methods for creating beautiful products using recycled materials. As the importance of environmental protection grows, eco-design becomes one of the effective ways to conserve natural resources, reduce waste, and foster creativity. The article examines the types of beautiful products created based on eco-design, the materials used, methods of recycling them, and the pedagogical characteristics of teaching these concepts to students. Additionally, practical steps and methods for working with recycled materials are presented. These research activities aim to develop creative abilities, promote ecological awareness, and advance the craft arts.

Keywords: eco-design, recycling, industrial production, creativity, environmental education, handicrafts, material recycling, design approach, sustainable development

Эко-дизайн - бұл қоршаған ортаны қорғауға бағытталған, табиғи ресурстарды үнемді пайдалануды және қалдықтарды азайтуды мақсат ететін заманауи шығармашылық қатынас. Бұл әдісте бұрын қолданылған немесе енді қолданылмайтын материалдар қайта өңделіп, жаңа декоративтік немесе күнделікті тұрмыстағы өнімдерге айналдырылады. Эко-дизайн қоршаған орта мәселелерін шешудің жалғыз жолы болмаса да, адамның шығармашылық мүмкіндігін дамытатын тиімді құрал болып табылады.

Қайта өңделген материалдардан декоративтік өнім шығару әдісі белгілі бір жүйе аясында пайдаланылады. Бірінші кезең - материалдарды жинау және дайындау. Бұл кезеңде пластик бөтелкелер, қағаз-картон, мата қалдықтары, шыны ыдыстар сияқты отбасы қалдықтары жиналып, тазаланып және сұрыпталады. Материалдардың қауіпсіздігі және жұмысқа жарамдылығы ескеріледі.Екінші кезең – идеяны құру және жобалау. Мұнда жасалатын заттың түрі анықталып, эскизі салынады. Бұл оқушылардың немесе шығармашыл адамның қиялын дамытып, шығармашылық ойлау қабілетін қолдайды. Мысалы, гүл шоғын, қабырғаға ілетін

панно, декоративті әшекей заттар немесе күнделікті қолдануға қажетті өнімдер жобалануы мүмкін. Үшінші кезең – негізгі орындау жұмыстары. Бұл кезеңде материалдар өңделіп, зат жасалады. Қолданылатын негізгі әдістерге кесу, желімдеу, иілу, тігу және бояу әрекеттері кіреді. Бұл кезеңде жұмыс дағдылары дамып, қолданбалы өнер өседі. Төртінші кезең – әшекейлеу және аяқтау. Дайын өнімнің эстетикалық көрінісін жақсарту үшін түрлі декоративті элементтер қосылады. Түс үйлесімі, композиция және дизайн ерекшеліктері ескеріледі. Соңғы кезең – бағалау және талдау. Жасалған өнімнің сапасы, сұлулығы және қолданылуы бағаланады. Бұл кезеңде орындаушы өз жұмысын талдап, жетістіктері мен кемшіліктерін анықтайды.

Бұл әдістің педагогикалық мәні зор. Бұл білім алушылардың экологиялық сана-сезімінің дамуына және табиғатты қорғау жауапкершілігін арттыруға көмектеседі. Сондай-ақ, еңбекті сыйлауды үйрету, үнемдеуді дамыту және шығармашылық қабілеттерді жетілдіру тұрғысынан тиімді құралдар ретінде қарастырылады. Эко-дизайн арқылы күнделікті өмірде пайда болған қалдықтарға жаңа өмір беріледі және оларды пайдалы және әдемі заттарға айналдыру мүмкіндігі туындайды.Бүгінгі күні экологиялық проблемалардың көбеюі, ресурстардың таусылуы және тұтыну қоғамының қалдықтары мәселесі дизайн саласында жаңа әдістерді жасау қажеттілігін тудырады. Эко-дизайн — өнімнің өмірлік циклінің барлық кезеңдерінде ортаны қорғауға ерекше көңіл бөлетін дизайн бағыты. Бұл бағыт эстетикалық талаптарды ғана емес, сонымен қатар ресурстарды үнемдеу, материалдардың шығу тегін, қолдану қауіпсіздігін және қайта өңдеу мүмкіндіктерін де ескереді. Қайта өңделген материалдарды қолдану — эко-дизайнның маңызды компоненті болып саналады. Апсайклинг (upcycling) ұғымы қолданылмаған материалдар немесе өнімдерді олардың сапасы мен бағасын арттырып, жаңа өнімге айналдыру процесін білдіреді. Бұл әдіс қалдықтарды басқарудың ақылды шешімі ретінде қабылданып, экологиялық, экономикалық және әлеуметтік жағынан тиімді деп есептеледі.

Жалпы бұл мақаланың мақсаты-қайта өңделген материалдардан сәндік материалдар дасау жәнеде онвмен қоймай табиғатты қоғауға үлес қосу және практикалық ұсынмдар жасау

Эко дизайн концепциясын айта кетсек бұл дегеніміз тек экологиялық таза материалды пайдалану ғана емес,сонымен қатар өндіру ,пайдалану Бұл бағыттың негізгі принциптеріне мыналар жатады:

Қалдықтар мен ластануды азайту — қайта өңделген және экологиялық таза материалдарды қолдану

Энергия тиімділігі — өнімнің өмірлік циклінің барлық кезеңдерінде энергия тұтынуды азайту;

Ұзақ мерзімділік және жөндеуге жарамдылық — ұзақ қызмет ететін және жөндеуге болатын өнімдер жасау

Өңдеу және қайта пайдалану — өнімдерді толық қайта өңдеуге немесе қайта пайдалануға болатындай етіп жобалау.[1]

Апсайклинг концепциясын айта кетсек танымал бағыт — апсайклинг ол дизайнерлерге киімді қайта өңдеуде қолданылады және қоршаған ортаның қауіпсіздігін қамтамасыз етеді.Бұл дегеніміз пайдаланылған әлде жарамсыз,қажетсіз болып қалған заттардан өайта өңдеп пайдалы, сапалы және жаңа бұйымдар жасау.Жалпы айта кетсек бұл жай ғана қайта өңдеу емес бұл дегенміз ескі затқа жаңа өмір беру және құндылығын артыруға бағытталған шығармашылық тәсіл десек болады.Апсайклинг негізгі ерекшелігін айт кетсек-ол материалды толық бұзбай,оны жаңа идея арқылы қайта жаңарту болып келеді.Мысалы айтсақ ескі джинси шалбардан сәнді сөмке тігу қарапайм заттан сәнді нәрсе жасау . Қазіргі заманғы өнеркәсіп синтетикалық материалдардың, пластиктен және әртүрлі полимерлерден жасалған өнімдердің үлкен алуан түрін шығарады. Бұл өнеркәсіптік өндірістің барлық заттары қоршаған ортаны ластайтын ең уытты факторлардың бірі болып табылады барлық өндірістік процестерді мұқият ойластыру және оңтайландыру қажеттігі, бұрын шығарылған өнімдерді ұзақ уақыт пайдалану, сондай-ақ өңделген материалдар мен қайта өңделген шикізатты адамның басқа

өмір салаларында қолдану жолдары қарастырылады. Осы бағытта апсайклинг сияқты экологиялық таза дизайн тәсілі кең мүмкіндіктер ашады, ол өзекті әдіс болып табылады.[2]

Қайта өңделетін материалдардың түрлерін айта кетсек.

Тоқыма қалдықтары:Тоғыма өнеркәсібі қоршаған ортаға үлкен әсер етеді, әсіресе сериялдық өндіріс және полигондарда тоқыма қалдықтарын жинау арқылы. Бұл мәселені шешу үшін тиімді стратегия ретінде upcycling қабылданады.Практикалық мысал ретінде Rag Paper Bricks жобасын қарастыруға болады. Бұл жобада ескірген киімдер (жыртылған, тозған, қайырымдылық дүкендеріне жарамсыз) арнайы жасалған пресстің көмегімен кірпіш пішініндегі модульдік блоктарға айналдырылды. Әрбір кірпіш дәл бір киімнен (жіптер, түймелер, заттаңбалар және талшықтармен бірге) жасалған. Бұл процесс кезінде ешқандай желім немесе байланыстырғыш материал қолданылмайды.[3] Жалпы бұл тәсілдің ерешелігін айта кетсек материалдың шығу тегі көрініп тұруы, яғни киімнің бөлшектері арнайы сақталып тұрады бул материалдың қайдан шыққанын айқын көрсетіп тұрады

Келесі пластик қалдықтары жайында айтайық.Пластик қалдықтар,пластик бөтелкелер оларды өңдеу арқылы көптеген дүниелер жасауға болады мысалыға Үндістандағы Bhayli жобасы аясында әйелдер пластик бөтелкелерді тазалап, жолақтарға кесіп, арнайы рамада тоқып, үй жиһаздары мен сәндік бұйымдарға айналдырады. Процесс келесі кезеңдерден тұрады

Bhayli — бұл тек қалдықтарды өңдеу ғана емес, әйелдердің өмірін өзгертетін маңызды әлеуметтік жоба: Ауылдық әйелдерге **тұрақты табыс көзін** ұсынадыҚалдықтардың потенциалын көрсетіп, **қоғамдық сананы өзгертуге** ықпал етеді **Қоршаған ортаны қорғауға** үлес қосады — пластик бөтелкелер полигондарға түспей, жаңа өмір алады Әйелдерге **өз күшіне сенімділік** береді Bhayli жобасы экодизайнның жарқын үлгісі ретінде қалдықтарды сәндік бұйымдарға айналдырудың нақты әдістемесін көрсетеді. [4]

Келесі ол бізде ағаш қалдықтары жайында айта кетсек ағаштан көптеген заттар жасауға болпды мысалы сәндік панелдер,ұсақ жиһаз элементтерін,баллар ойыншықтарын,өсімдіктерге арналған капшо мен стендер жасауға болады .Ағаш экодизайнда өте құнды материал болып саналады.Себебі ағаш өңдеуге өте аңай және экологиялық таза болып келеді.Оны кесу,бояу,жону орқылы түрлі бұйымдарға айналдыруға болады.

Ағаштан жасалған бұйымдар-бұл ағаштан немесе оның құрамдас бөліктерінен жасалған әртүрлі тауарлар немесе заттар. Ағашты қатты ағаш блоктар мен тақталардан бастап ағаш бөлшектеріне, фанераға, ДСП мен ДВП-ға дейін әр түрлі формада қолдануға болады. Бұл өнімдер мыналарды қамтуы мүмкін: Жиһаз: үстелдер, орындықтар, шкафтар, шкафтар, кереуеттер және басқа жиһаздар; Сәндік заттар: бұған интерьерді безендіру үшін қолдануға болатын әртүрлі мүсіндер, мүсіншелер, мүсіншелер, сурет жақтаулары мен айналар. [5]

Био-негізделген материалдар Соңғы жылдары биоматериалдардан сәндік заттар жасау жаңа сала ретінде дамып келеді. Мысалы, Чилиде шаран терісінің қалдықтарынан био-май өндіру технологиясы жасалған. Бұл материалдар табиғи жолмен ериді және қоршаған ортаға зиянды қалдық қалдырмайды. Зерттеу нәтижелеріне сәйкес, гуанин кристалдарымен безендірілген био-майдың механикалық беріктігі 75% артады.Чили әлемдегі екінші ірі лосось өсіруші ел болып табылады. Жыл сайын лосось фермаларынан **400,000 тоннаға жуық органикалық қалдық** (тері, қабыршақ, сүйектер) шығады. Бұл қалдықтарды өңдеу экологиялық проблема болса да, оларды **құнды био-материалдарға айналдыру** үлкен мүмкіндік береді. [7]

Қайта өңделген материалдардан сәндік бұйымдар жасау әдістемесін айта кетсек. Қайта өңделген материалдардан сәндік бұйымдар жасау -экологиялық дизайн саласында маңызды бөлік ретінде есептелетін шығармашылық және білім беру процесі. Бұл әдіс үйде пайда болатын қалдықтарды тиімді пайдаланып, жаңа, әдемі және пайдалы бұйымдар жасауды мақсат етеді. Негізгі мақсаты — қоршаған ортаны қорғау, қалдықтарды азайту және адамның шығармашылық қабілетін дамыту.Бірінші біз дайыныдық кезеінен басаймыз бұл кезеңде қолданылатын материалдар (пластик, қағаз, мата, әйнек, ағаш қалдықтары) жиналып, тазаланып, бөлінеді. Қауіпсіздік ережелері түсіндіріліп, жұмысқа қажетті құралдар дайындаймыз.

Екінші жобалау кезеңі болашақ бұйымның түрін анықтап,эскизін дайындау.Бұл кезде біз өз қиялымызды қолданып ерекше дизайн ойлап табуымыз керек жоғары да айтып кеткендей өңдеуге болатын материалдар көп біз солпрды қолдана отырып ерекше бұйым ойлап тапсақ болады.Мысалы,ваза,панно,әшекей бұйфм қазақи нақыштағы немесе тұрмыстық заттар жасауымызға болады.осы таңда мен сіздерге SCAMPER әдісі жайында айта кеткім келіп тұр зерттеуде пьесалар жазу контекстінде мәселелерді шешу әдістері және жазу стратегиялары ретінде SCAMPER шығармашылық ойлау техникасы мен «Ойлаудың алты қалпағы» зерттелген.[6]

Шығармашылық концепцияны қалыптастыру

Мақсаты: Материалдың ерекшеліктерін ескере отырып, дизайн-идеяларды әзірлеу.

SCAMPER әдісі — алты операция негізінде креативті идеялар генерациялау

Әріп	Операция	Сұрақ үлгісі	Мысал (пластик бөтелке)
S	Substitute (Ауыстыру)	Нені ауыстыруға болады?	Бөтелкені басқа материалмен ауыстыру
C	Combine (Біріктіру)	Немен біріктіруге болады?	Бөтелке + ағаш = ваза
A	Adapt (Бейімдеу)	Қалай бейімдеуге болады?	Бөтелкені шам ретінде бейімдеу
M	Modify (Өзгерту)	Пішінін, түсін өзгерту?	Бөтелкені кесіп, гүл пішініне келтіру
P	Put to other uses (Басқа мақсатта)	Басқа қалай қолдануға болады?	Бөтелкені қарындаш ұстағыш ретінде
E	Eliminate (Жою)	Нені алып тастауға болады?	Бөтелкенің түбін кесіп тастау
R	Reverse (Кері айналдыру)	Керісінше жасаса қалай?	Бөтелкенің ішін сыртқа шығару

Келесі ол бізде жасалған бұйымымзды әрлеку және бағалау бұл жерде мақсатымыз бұйымның эстетикалық сапасын арттыру жәнеде тұтынуға дайындау болып келеді .Бұл жерде бұйымның бірінші бетін өңдеуден өткіземіз ол дегеіміз тегістеу,жылтырлату,лакпен жабуды айтамыз.Келесі ол бояу экологиялық таза бояулармен бояу болып келеді.Декор біз мұнда апликация,мозайка,инкрустация айтамыз.Бұл жерде біз бұйымның тек адемілігіне ғана емес сонымен қатар сапасына қараймыз.Сапа критериі біріншіден бұйымның беріктігі мен тұрақтылығы,екіншіден эстетикалық тармыдылығы,үшіншіден функционалдылық, төртіншіден материалдың шығу тегенің сақталуы.

Қайта өңделген материалдардан декоративті заттар жасау – эко-дизайнның перспективалық бағыты болып табылады. Бұл мақалада ұсынылған әдіс материалды таңдаудан бастап дайын өнімнің соңғы өңдеуіне дейінгі барлық циклді қамтиды. Халықаралық тәжірибелер текстиль, пластик, ағаш, алюминий және биоматериал қалдықтарын сәтті қайта өңдеуге болатынын көрсетеді. Эко-дизайнның негізгі принципі – материалдың шығу тегін жасырып қоймай, оған эстетикалық құндылық беруге негізделген. Бұл әдіс тек қалдықты басқарудың қарапайым шешімі ғана емес, сонымен қатар тұрақты даму үшін маңызды фактор ретінде қарастырылуы тиіс.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі

1.Паршина, И. Ю., & Киселева, Я. А. (2024). *Экологическое проектирование в креативных индустриях: управление и внедрение*. Молодой ученый, №30(529), 73-75. https://moluch.ru/archive/529/116848

2.Филатова Е. В., Картавенко Е. В. Апсайклинг-креативные решения в дизайне сувенирной продукции и единичных изделий //Безопасность городской среды. – 2022. – С. 280-287.

3. Mohajer va Pesaran, D. (2024). *Rag Paper Bricks*. RMIT University. https://research-repository.rmit.edu.au/articles/model/Rag_Paper_Bricks/31236271

4.Tenzin, T. (2025). *Learning to Lead: A Trainer's Journey into Plastic Weaving*. American India Foundation. https://aif.org/learning-to-lead-a-trainers-journey-into-plastic-weaving/

5.Кәрім Е. АҒАШ ҚОЛӨНЕРІ ЖӘНЕ БҰЙЫМДАРЫ //Москва. – 2026. – Т. 2. – С. 344-347.

6.Юнус Э. Г., Белкис О. Using creativity theories in dramatic writing education //Central Asian Journal of Art Studies. – 2024. – Т. 9. – №. 2. – С. 16-35.

7.Clavel, V., et al. (2024). *Upcycling Salmon Skin Waste: Sustainable Bio-Sequins and Guanine Crystals for Eco-Friendly Textile Accessories*. Recycling, 9(6), 127. https://ouci.dntb.gov.ua/en/works/7PMddB3z/

A STUDY ON THE CURRENT STATUS OF MULTICULTURALISM THINKING CULTIVATION IN FINE ARTS EDUCATION AT CHINESE UNIVERSITIES

Zhihui Liang *[a, b] Yerlan Assembaiuly [b] Saule İbekeyeva [c]
a.Wuzhou University, Guangxi Wuzhou 543000
b. Abai Kazakh National Pedagogical University, Almaty, Kazakhstan 40900
c. Kazakh National Women's Pedagogical University, Almaty, Kazakhstan 050000

Abstract

This study focuses on the current status of cultivating multiculturalism thinking in fine arts education at higher education institutions in China. By employing a mixed-methods approach combining literature analysis, questionnaire surveys, and field interviews, the research systematically examines teaching syllabi, curriculum design, instructional practices, and perceptions among teachers and students within fine arts programs across multiple universities in China. Findings indicate that while the concept of incorporating multicultural perspectives has begun to gain attention in educational philosophy, significant challenges remain in practice, including an incomplete curriculum system, monotonous teaching content, weak cross-cultural practical components, and insufficient teacher competence in this area. Development is also uneven across regions and types of institutions. In response, this paper proposes strategies such as optimizing curriculum structures, strengthening faculty training, and expanding international exchanges and research on local cultures, aiming to provide reference for enhancing the cultivation of multiculturalism thinking in fine arts education at Chinese universities.

Keywords: China; university fine arts education; multiculturalism thinking

1 Introduction

Table 1: Survey Results on the Current Status of Multiculturalism Thinking Cultivation in Fine Arts Education at Chinese Universities

Indicator Name	Survey Results	Analysis and Explanation
Students' Level of Awareness of Local Culture (5-point scale)	3.2±0.8	Only 35% of students can accurately identify the deeper meanings of local cultural elements, indicating a low level of awareness of local culture, which is consistent with the findings of (Tutuo A T et al. 2022).
Students' Acceptance of Multiculturalism (5-point scale)	4.1±0.6	78% of students expressed willingness to learn about artworks from different cultural backgrounds, but only 45% could correctly understand the relationship between local culture and multiculturalism, reflecting insufficient depth of understanding.
Teachers' Mastery of Multicultural Education Concepts	62.3%	Only 62.3% of teachers can accurately articulate the concept of multiculturalism in education, which aligns with (Du Q Q et al. 2023)'s finding on the "lack of innovation in instructional design."
Proportion of multicultural content in the curriculum	28.7%	The current curriculum includes an average of 28.7% multicultural content, significantly lower than the new curriculum reform requirement of over 40%, indicating an urgent need to strengthen curriculum system reconstruction.
The effectiveness of traditional teaching methods in cultivating multicultural thinking	58.4%	In courses using traditional lecture-based teaching methods, only 58.4% of students develop basic multicultural thinking, compared to 82.7% in courses using the "dual-case comparison" teaching approach.

Participation rate in cross-cultural collaboration projects	32.5%	Only 32.5% of universities have conducted cross-border student collaboration projects, which corresponds to the current situation of insufficient utilization of international exchange platforms.
Frequency of "Intangible Cultural Heritage in Schools" Activities	2-3 times per semester	The average of 2-3 "Intangible Cultural Heritage in Schools" activities per semester is consistent with the conclusion of Wang B K (2024) regarding the "insufficient application of folk art resources."
Weight of Cultural Understanding and Innovation in Course Assessment	35.6%	The average weight of "cultural understanding and innovation" in course assessment is 35.6%, significantly lower than the recommended 60%, indicating an urgent need to optimize the evaluation system.

Note: Data are based on a sampling survey of fine arts education programs at 20 universities nationwide (sample size n=500), conducted from September to December 2024 through a combination of questionnaires and interviews.

With the accelerating pace of globalization and rapid advancements in science and technology breaking down geographical and ethnic boundaries, cultural exchanges and interactions have become increasingly frequent, gradually forming a shared global consciousness. In this context, cultural diversity has injected vitality into human civilization, while simultaneously presenting challenges regarding how to achieve harmonious coexistence and avoid conflict. As（Qiu Z L et al. 2023) point out, within cross-cultural domains, models of fine arts education in higher education institutions need continuous innovation and practical adaptation to address this complex cultural environment. UNESCO explicitly states that a core mission of education is to enable students to understand human diversity and recognize commonalities and interdependence among cultures. This principle provides crucial theoretical support for the development of multicultural education, in which university fine arts education plays a pivotal role, possessing unique value in aesthetic education (Wang X et al., 2024).

As a significant carrier of culture, art education is inevitably influenced by the wave of multiculturalism. Against this backdrop, fine arts education in Chinese universities faces a new challenge: cultivating students' multiculturalist thinking. The release of the University Fine Arts Curriculum Standards highlights the importance of integrating multicultural perspectives into traditional art learning and strengthening connections between art and other disciplines, indicating a direction for the renewal of educational philosophy in university art programs. This aligns with the trend identified by (Zhao W Q et al. 2024) toward innovative curriculum design and development in contemporary university art teaching. The new curriculum reform further emphasizes the dialectical unity of respecting global cultural diversity and nurturing national aesthetic awareness, requiring art education to guide students in appreciating outstanding works from both China and abroad and enhancing their artistic literacy. Simultaneously, it demands fostering students' affection and identification with China's excellent traditional culture while encouraging an open and equal-minded acceptance of world cultures. Wang C P et al. 2023) argue that the integration of aesthetic concepts into university art education helps students better understand artworks from different cultural backgrounds, while the internet era offers new pathways for traditional cultural education in universities (Wang H et al., 2023).

However, examining current practices in Chinese university fine arts education, the cultivation of multiculturalist thinking still presents numerous issues that require urgent attention. The inertia of traditional art education concepts has hindered the full implementation of new pedagogical ideas;(Du Y Q et al. 2023) suggest that instructional design in university art education lacks sufficient innovation in the new era. In key areas such as art appreciation, students' understanding of the relationship between multiculturalism and national culture remains weak, and younger generations' awareness and identification with local culture need improvement. (Li Y M et al. 2023) indicate that the development of university art education under a multicultural context requires further exploration, while research by (Wang B K et al. 2024) on the application of folk art resources in art education

provides valuable insights. Therefore, conducting in-depth research on the current state of cultivating multiculturalist thinking in Chinese university art education, analyzing gaps between theory and practice, exploring ways to balance the inheritance of local culture with the acceptance of multiculturalism in teaching, and integrating the latest educational theories and practices are not only essential for the reform and development of university art education itself, but also crucial for enabling art education to fulfill its historical responsibility of inheriting and promoting Chinese culture, thereby supporting the cultivation of high-quality art talents with profound cultural foundations and a global perspective.

This paper aims to systematically review and analyze the aforementioned current situation, tracing the background of multiculturalism, the advancement of educational philosophies, and the relevant requirements of the new curriculum reform. It seeks to explore the new demands that cultivating multiculturalist thinking places on art education, thereby providing useful references and insights for the reform of fine arts education in Chinese higher education institutions. This also aligns with the trend in the development of Chinese art education theory since the reform and opening-up, as proposed by(Zhang M et al. 2023).

The rapid development of science and technology, coupled with convenient transportation and highly advanced computer networks and satellite communications, has significantly reduced the distances between different regions and ethnic groups around the world. As a result, global consciousness is gradually becoming a shared understanding among people. In this context, cultural exchanges are becoming increasingly frequent, requiring individuals to adopt a global perspective in their thinking and actions (Zhao Z F et al., 2023). For instance, multinational corporations operate globally, necessitating cooperation among employees from different countries and regions, which promotes multicultural exchanges and integration. However, cultural exchanges have a dual-edged effect: while they can invigorate cultures and benefit both sides, they can also lead to conflicts and mutual damage if not managed properly. Attempts to replace one culture with another are counterproductive. Therefore, enhancing understanding of multiculturalism is crucial, as lack of communication and understanding is the root cause of conflicts and damages in cultural exchanges (Gong H L et al., 2024).

UNESCO emphasizes that the fundamental mission of education is to help students recognize the diversity of human society and understand the commonalities and interconnections among global populations. The organization advocates viewing cultural diversity as a precious asset for all humanity, promoting basic inclusiveness while further encouraging respect and appreciation for different cultures. On the foundation of inheriting and developing the essence of one's own national culture, there should be an open and proactive attitude towards accepting foreign cultures. This philosophy provides a solid theoretical basis and clear direction for the formation and development of multicultural perspectives (Wang X et al., 2024). University fine arts education consistently adheres to the basic principle of "understanding excellent Chinese artistic traditions and respecting the diversity of world cultures." By delving into the humanistic values of artworks, it aims to enhance students' aesthetic judgment and cultural discernment, thereby equipping them to resist negative cultural influences. Particular emphasis should be placed on guiding students to systematically study the rich and diverse forms of national and folk art in China, deepening their understanding and identification with local excellent traditional culture (Huang K, 2023).

Respecting global cultural diversity and fostering national aesthetic awareness are not opposing concepts, but rather a dialectical unity that complements and reinforces each other. In light of the current reality where some young people exhibit weak understanding and insufficient identification with their own cultural heritage, it is necessary to consciously strengthen the emphasis on local culture education within the context of globalization (Zhang M, 2023). In art education, through studying traditional Chinese art forms such as calligraphy, architecture, and sculpture, students can directly experience the profound depth and historical continuity of Chinese culture, thereby stimulating emotional identification with the nation's excellent traditional culture. Especially against the backdrop of advancing cultural globalization, when individuals commonly face a weakening sense of cultural

belonging, art appreciation courses should be leveraged to help students re-establish a spiritual connection with traditional culture (Wang C P, 2023).

The goal of art education is to enable students to enhance their aesthetic literacy, deepen their appreciation for China's outstanding traditional culture, and cultivate respectful and inclusive attitudes toward diverse cultures through the appreciation of classic artworks from both China and abroad. Teachers should guide students to conduct in-depth analyses of artistic expressions across different cultural contexts, grasping their uniqueness and commonalities through comparison and dialogue, thereby deepening their understanding of multiculturalism and broadening the scope and depth of their cultural horizons (Zhang H Y, 2023). Therefore, art education should prioritize the cultivation of students' multicultural thinking: maintaining an open and equal attitude toward cultures around the world; emphasizing cultural diversity while not neglecting the inheritance and promotion of one's own national culture; recognizing differences among cultures, and advocating communication and dialogue based on equality (Qiu Z L et al., 2023).

Multicultural art education, as an emerging educational concept, originated from scholars' theoretical explorations based on in-depth research into art teaching practices, approached from an anthropological perspective. Its core proposition is that "diversity is fundamental to art education" (Zhao W Q et al., 2024). This concept not only requires students to view diverse artistic expressions through a cross-cultural lens, but also calls on teachers and art practitioners to reflect on their own cultural standpoints, embracing artistic forms from different cultural backgrounds with equality and openness. Japanese art educator Hiroshi Ohashi once stated: "Multicultural art education takes as its premise the recognition that, beyond one's own national art, multiple cultures exist. When the culture of one nation flourishes, world culture also shines brighter; and the prosperity of world culture, in turn, nourishes the development of local cultures. This is an educational practice built upon the idea of coexistence, aiming to promote mutual influence and mutual enrichment among different cultures." Judging from current policy documents related to art education in higher education institutions, educational authorities are actively promoting diversified educational development and advocating the cultivation of students' multicultural awareness in teaching—efforts that are highly consistent with the core principles of multicultural art education (Niu J, 2023).

At the end of the 1990s, the Getty Center for Arts Education in the United States introduced the new concept of "multicultural, discipline-based art education," aiming to respond to societal demands for artistic diversity and align with the evolving trends in art and society. In this context, the original "Discipline-Based Art Education" (DBAE) gradually evolved into "Comprehensive and Integrated Art Education" (MDAE). This new model emphasizes that when interpreting and analyzing artworks, they must be situated within specific historical and cultural contexts, with a focus on exploring the intrinsic connections between art and everyday life (Zhang H Y et al., 2023).

Meanwhile, university art curriculum reforms are also showing a clear trend towards "integration," echoing the principles of "comprehensive and integrated art education." This reform drives a profound shift in teaching philosophies:

In terms of teaching objectives, there is a move from merely emphasizing the transmission of artistic skills to focusing on the holistic life experiences and spiritual growth of individuals.

In the teaching process, it no longer limits itself to the one-way transmission of knowledge and skills but places importance on the generation, understanding, and reflective capabilities of students' sensory experiences.

Regarding knowledge perspectives, it shifts from pursuing limited, fixed "knowledge acquisition" to an infinite exploration and understanding of the meaning of life.

In teaching formats, it breaks away from the single collective lecture model, instead emphasizing connections between different art forms. It guides students to analyze the common aesthetic values among various art forms, explore paths for integrating arts, develop synesthetic abilities, and involve multiple senses such as visual, auditory, and tactile in art experiences and creation (Zhang H Y et al., 2023).

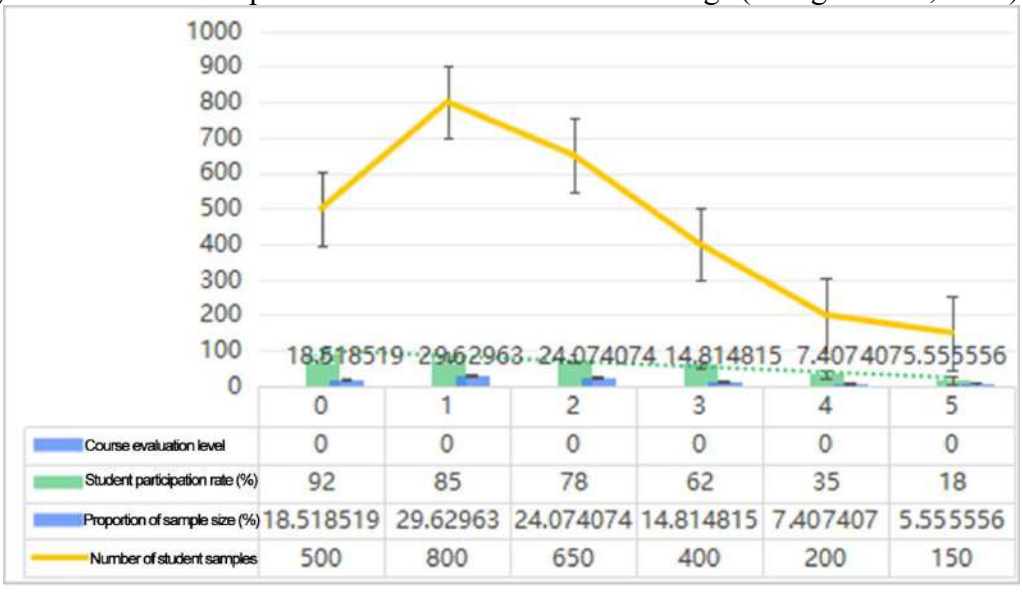
In the current era of rapid technological advancement, the field of education is undergoing profound and complex transformations. The simplistic, linear, and easily quantifiable educational

models of the past are gradually being replaced by more complex, uncertain systems or networks. Traditional curriculum theories face challenges across all aspects including teaching objectives, teaching experiences, teaching methods, and evaluation systems. In their place, a postmodern curriculum concept that emphasizes richness, interconnectedness, recursiveness, and rigor is emerging. From this perspective, teaching is no longer seen as mere knowledge transmission but as a linguistic exchange and communication act, with its essence lying in cooperation and dialogue between teachers and students. Consequently, "dialogue" becomes a central element in teaching practices (Huang K et al., 2023).

The postmodernist movement has exerted a profound influence on the development of artistic creation and artistic concepts. Understanding postmodern art requires attention to key characteristics such as "double coding," eclecticism, and multiplicity. In real life, artistic phenomena characterized by the integration and coexistence of local and foreign cultures are ubiquitous. Postmodern educational perspectives place particular emphasis on respecting cultural diversity and aim to cultivate a new generation with awareness of cultural inheritance through education. Such cultural transmission is not baseless; it must be grounded in a deep understanding and genuine affection for one's own national and local culture. Without adequate knowledge of one's own culture, any talk of love or inheritance becomes meaningless (Li Y M et al., 2023).

Influenced by postmodern curriculum theories, the content design of university fine arts courses has evolved into a pluralistic structure that gives equal weight to both local and foreign cultural elements. However, this pluralism does not imply weakening local culture; rather, it reinforces the foundational role of indigenous culture within the curriculum. Given the current reality that some students lack sufficient understanding and strong identification with their local culture, appropriately strengthening the teaching of native and national cultural content is not only necessary but, in a sense, an essential component of authentic multicultural education. In other words, true multicultural education must be rooted in one's own cultural traditions—traditions that serve as the internal driving force for sustained cultural development. What postmodern education advocates is precisely an educational philosophy of "endogenous development" or "localized development," built upon and disseminated from "national knowledge" or "local knowledge."

In the current era of rapid development of the internet and media, online art culture has become an integral part of popular culture. This product of the media age is closely linked to our fast-paced lifestyles. Particularly under the strong influence of Western culture, its value systems are profoundly shaping the life views and value systems of people in other countries, especially adolescents, leading many students to develop blind admiration for Western things (Wang H et al., 2023).

	0	1	2	3	4	5
Course evaluation level	0	0	0	0	0	0
Student participation rate (%)	92	85	78	62	35	18
Proportion of sample size (%)	18.518519	29.62963	24.074074	14.814815	7.407407	5.555556
Number of student samples	500	800	650	400	200	150

Figure 1 Relationship between "course evaluation" and "student participation rate"

Figure 1 shows the distribution of student ratings for a certain course, based on sample size, proportion of the sample, and margin of error. Overall, the student ratings exhibit a clear "bell-shaped" distribution pattern, but the peak is concentrated in the lower score ranges. Among the five rating levels (0–5 points), the largest number of students received a score of 1, totaling 800 students (29.63% of the total sample), indicating that most students rated the course at a medium-low level. The second largest group received a score of 0, with 500 students (18.52%); 650 students scored 2 points, accounting for 24.07%. Together, these three score ranges cover approximately 72% of the sample, suggesting low overall course satisfaction. As the rating levels increase, the sample sizes drop sharply: the numbers of students scoring 3, 4, and 5 points are only 400, 200, and 150, respectively, accounting for 14.81%, 7.41%, and 5.56%. Among them, the fewest students received a score of 5—only 150, or 5.56% of the total sample—indicating that only a very small minority of students hold a highly positive view of the course. Notably, although the most frequent rating is 1 point, the average score remains below 3, and the proportion of students in the high-score ranges (4 and 5 points) is extremely low, suggesting widespread issues with the course, potentially involving aspects such as teaching content, instructional methods, or assessment mechanisms. Additionally, each rating level has a certain margin of error, indicating some data variability, which requires further analysis in the context of specific teaching situations. Overall, the current teaching effectiveness of the course falls short of ideal standards, and there is an urgent need for instructional improvements to enhance student satisfaction and learning experience.

Against the backdrop of accelerating global economic integration and increasingly frequent multicultural exchanges, art education in China is facing numerous challenges, including the recognition and development of multiculturalism, as well as the acceptance and assimilation of foreign cultures. Particularly today, Western culture demonstrates strong momentum and extensive influence. How to properly manage the relationship between traditional Chinese culture and Western culture has become an unavoidable responsibility for art education. After all, art is a direct expression of culture, and learning art itself is a form of cross-cultural learning that transcends disciplinary and ethnic boundaries. Art education needs to cultivate a comparative awareness within a cross-cultural perspective. The establishment of such awareness should first be deeply rooted in a profound understanding of one's own local and national culture. Without knowledge of one's own nation's outstanding traditional culture, meaningful comparison cannot take place. At the same time, this sense of comparison should also be grounded in multiculturalist thinking, discarding the "either-or" cultural mindset and instead embracing a coexistence philosophy of "both-and" (Qiu Z L et al., 2023).

Art education is no longer limited to the one-way transmission of mainstream or classical art systems but instead acknowledges that artistic expressions from different ethnicities, regions, and social groups hold equal value. Whether it be folk art, ethnic minority art, or artistic traditions from non-Western civilizations, all should be included in the teaching scope as important vehicles for understanding human diversity. This sense of equality encourages educators to break away from the "center-periphery" cultural hierarchy and guide students to approach heterogeneous cultures with respect and openness. Under multiculturalist thinking, art education not only allows students to "see" various cultural forms of art but also emphasizes interpreting their underlying meanings and spiritual connotations within historical, social, and life contexts. Through comparison, analysis, and dialogue, students can understand the deep connections between artworks and their cultural origins, thus avoiding simplistic or stereotypical perceptions of foreign cultures. This understanding is bidirectional: while recognizing others, students are also prompted to re-examine their own cultural traditions, enhancing cultural awareness. Art education serves as a bridge for communication between different cultures. Students are not only passive recipients of knowledge but are also encouraged to engage in cross-cultural creation, finding links between tradition and modernity, locality and globality. Such practices help cultivate students' cultural adaptability and innovative thinking, making art an effective means of expressing diverse identities and addressing real-world issues. Multiculturalist thinking requires both educators and students to collectively reflect on power structures, cultural biases, and discursive hegemony in the writing of art history. Whose art is included in the canon? Whose voices are ignored? These questions drive art education beyond mere aesthetic

education towards cultural critique and social concern, nurturing artistic talents with independent thinking abilities and social responsibility.

Therefore, under multiculturalist thinking, the essence of art education is a process of intercultural understanding, dialogue, and co-construction. Its goal is not only to enhance artistic literacy but also to cultivate modern citizens with cultural inclusiveness, critical consciousness, and a global perspective.

The Significance and Value of Art Education from a Comparative Perspective

In 2020, the General Office of the Central Committee of the Communist Party of China and the General Office of the State Council issued the "Opinions on Fully Strengthening and Improving Aesthetic Education in Schools in the New Era," explicitly calling for "integrating aesthetic education into the entire process of talent cultivation at all levels and types of schools" and emphasizing the need to "offer adequate and high-quality aesthetic education courses." It also stresses the importance of "promoting the spirit of Chinese aesthetic education" and "enhancing cultural confidence." This landmark document fundamentally establishes the critical role of aesthetic education in moral education and nurturing talents. From a comparative perspective, this means that art education should not only guide students to understand diverse global art forms but also deeply engage with the spiritual core of Chinese art by grounding them in their local context. By comparing the Western tradition of realism with Chinese expressive aesthetics, students can more clearly grasp the unique aesthetic orientation of Chinese culture—"emphasizing the essence" and "valuing artistic conception"—thereby enhancing their sense of national cultural identity in cross-cultural cognition.

The new curriculum standards for compulsory education's art courses (2022 edition) list "cultural understanding" as one of the four core competencies of art courses, explicitly requiring students to "understand artworks within different cultural contexts" and "respect the diversity of world cultures." Additionally, the curriculum content emphasizes the organic integration of excellent traditional Chinese culture, revolutionary culture, and advanced socialist culture. Continuous initiatives by the Chinese Ministry of Education, such as "Bringing Highbrow Art into Schools" and "Establishing Traditional Culture Inheritance Schools," provide practical support for art education from a comparative perspective. Through introducing high-level domestic and international art performances, inviting intangible cultural heritage inheritors into classrooms, and organizing inter-school art exchange activities, students can perceive and engage in dialogue within authentic cultural settings. As scholars have noted, "Only through comparison with 'the other' can we more clearly recognize 'ourselves'" (Wang C Y, 2023). These policy-supported practices transform cultural comparisons from theory to experience, effectively promoting simultaneous improvements in students' aesthetic judgment and cultural awareness.

Of particular importance is that the relevant policies have always emphasized the fundamental purpose of "nurturing people through aesthetics, edifying people with aesthetics, and fostering the essence of people via aesthetics". In comparative teaching, teachers should not only present differences but also guide students to explore the historical, social, and philosophical roots behind these differences, so as to cultivate their critical thinking and humanistic care. Only when students can view the artistic expressions of different cultures rationally—neither belittling themselves nor being complacent and conservative—can fine arts education truly realize its educational value.

The cultivation of multicultural thinking needs to go beyond the theoretical level. Through the coordinated linkage of curriculum, teaching, practice, and evaluation, the concept of "respecting diversity and rooting in local culture" should be transformed into operable teaching behaviors. Considering the current actual conditions of fine arts education in colleges and universities and the cognitive characteristics of students, the specific practices can be promoted from the following four aspects:

The curriculum is the core carrier for thinking cultivation. It is necessary to break the traditional single structure centered on Western art history and skill training, and form a curriculum matrix featuring "rooting in tradition vertically and integrating diversity horizontally".

Modular Design of Core Courses: Add a "Multicultural Fine Arts Theme" module to the existing fine arts professional courses. For example, split the "Art History" course into four sub-modules:

"Chinese Traditional Art History", "Art Context of Asian Neighboring Countries", "Trends of Modern European and American Art", and "Primitive Art of Africa and Latin America". Each module is allocated 16-24 class hours, which not only ensures the in-depth teaching of local culture but also covers the artistic forms of different regional cultures.

In-depth Exploration of Local Culture Courses: To address the problem that students have a weak understanding of local culture, strengthen the transformation of folk fine arts resources into curriculum content.

Construction of a Dynamic Curriculum Resource Library: Utilize Internet technology to build a "Multicultural Fine Arts Resource Platform", which collects and categorizes high-definition images of classic Chinese and foreign works, artist interview videos, cultural background documents, and other resources.

The traditional teaching mode of "teachers lecturing and students passively receiving" is difficult to cultivate multicultural thinking. It is necessary to guide students to actively explore, compare and reflect through interactive and experiential methods.

"Double-Case Comparison" Appreciation Teaching Method: In fine arts appreciation courses, the interpretation of a single work should be abandoned, and the "cross-cultural with the same theme" comparative case method should be adopted. For example, when explaining "religious theme paintings", present Sistine Madonna by Raphael (Italian Renaissance) and The Procession of the Immortals by Wu Zongyuan (Song Dynasty of China) simultaneously. Guide students to conduct comparative analysis from three dimensions: composition (Western linear perspective vs. Chinese scattered perspective), character images (realistic human figures vs. freehand brushwork lines), and emotional expression (divine solemnity vs. immortal elegance). Further explore the impact of cultural core differences between Christianity and Taoism on artistic creation. Assign "cultural origin tracing" homework after class, allowing students to independently search for the doctrine documents of the two religions to deepen their understanding of the relationship between art and culture.

"Cultural Situation Simulation" Practical Teaching: In practical courses such as painting and design, set up "cross-cultural theme creation" tasks and support them with cultural situation simulation sessions. For example, in the "Visual Communication Design" course, students are required to design posters with the theme of "Spring Festival and Christmas". Before the class, organize a "cultural salon" activity: students are divided into groups to collect the origins, customs, and symbolic symbols of the two festivals (such as "Fu" characters and lanterns for Spring Festival vs. Christmas trees and sleighs for Christmas). Through role-playing (simulating family reunions and festival decorations) and physical observation (displaying traditional festival costumes and food), students can immerse themselves in the atmosphere of the two cultures. During the creation process, teachers guide students to think about "how to use visual language to not only retain cultural characteristics but also avoid stereotypes". For instance, instead of only using the "red" symbol for Spring Festival, integrate regional differences (dumplings in the north vs. rice cakes in the south) to make the works reflect the richness of culture.

"Cross-Cultural Collaboration" Project-Based Learning: Leveraging the international exchange platforms of colleges and universities, launch transnational student collaborative creation projects. For example, in cooperation with a fine arts college in Japan, organize students from both countries to form groups and collaborate around the theme of "Cultural Imagery of Water": Chinese students collect materials from the perspectives of "ink wash artistic conception" and "water towns in the Jiangnan region", while Japanese students explore inspiration from the angles of "tea ceremony spirit" and "dry landscape gardens". They discuss creative ideas through online meetings, and finally jointly complete an installation art work that integrates cultural elements of both countries. After the project concludes, organize an online exhibition where students from both countries explain the cultural symbols in the works respectively. This process helps break cultural biases through communication and cultivates the thinking of equal dialogue.

Classroom teaching should be combined with extracurricular practice. Through activities such as field trips, cultural exchanges, and exhibition displays, students can deepen their cognition in real cultural scenarios.

"Cultural Heritage Site Study" Practical Activity: Organize students to conduct study trips to art heritage sites with multicultural characteristics, such as the Mogao Grottoes in Dunhuang, the Tulou (earth buildings) in Fujian, and the Forest of Steles in Xi'an. Guide students to observe the artistic relics from the perspective of "cultural integration". Taking the study trip to the Mogao Grottoes in Dunhuang as an example, in addition to visiting the murals in the grottoes, set up an exploration task titled "Multicultural Codes in the Murals": divide students into groups to find cultural elements from India, Persia, and Greece in the murals (the costumes of Feitian (apsaras) figures are influenced by Persia, and architectural patterns draw on Greek column styles). Combine historical documents (such as Records of the Western Regions of the Great Tang) to analyze the role of the Silk Road in promoting art integration. After the study trip, require students to create a series of illustrations with the theme of "cultural integration", transforming their observations into artistic expressions.

"Multicultural Art Exhibition" Planning Practice: Encourage students to independently plan the "Campus Multicultural Fine Arts Exhibition" and participate in the entire process, from exhibit selection and exhibition area design to the writing of explanatory texts.

Regular "Intangible Cultural Heritage (ICH) on Campus" Activities: Cooperate with local cultural and tourism departments and ICH protection centers to establish "ICH Teaching Practice Bases", and regularly carry out activities such as on-campus teaching by ICH inheritors and folk fine arts workshops. For example, invite inheritors of Miao silver jewelry forging techniques to the campus to hold a two-week workshop: students not only learn the basic techniques of silver jewelry forging, but also understand the ethnic cultural connotations behind this technique through the inheritors' stories about "the relationship between silver jewelry and Miao wedding customs and rituals". After the workshop, students combine modern design concepts to create works of "traditional silver jewelry elements + modern jewelry", which are displayed in the campus exhibition, realizing the integrated innovation of "tradition and modernity" and "local and diversity".

The traditional evaluation method centered on "skill level" cannot measure the cultivation effect of multicultural thinking. It is necessary to build a comprehensive evaluation system that takes cognition, ability and emotion into account.

Process-Oriented Evaluation: Focus on the trajectory of thinking development: Record students' growth in multicultural learning through "learning portfolios". The contents of the portfolios include: comparative appreciation reports (analyzing the cultural differences between Chinese and foreign works), cross-cultural creation sketches and design explanations (expounding the application ideas of cultural symbols), study trip activity logs (recording the cognitive changes of multiculturalism), and group collaboration reflections (summarizing the gains and problems in cross-cultural cooperation). Teachers check the portfolios regularly, and through in-class questions and group discussions, observe whether students can analyze artistic issues from the perspective of "cultural context" and whether they have formed a cultural attitude of "equality and respect". For example, when discussing Western modern art, check whether they can avoid "judging superiority or inferiority" and instead understand its value from the perspective of social background.

Result-Oriented Evaluation: Focus on Cultural Transformation Ability: In course assessment, reduce the scoring weight of technical skills (accounting for 40%) and increase the scoring weight of "cultural understanding and innovation" (accounting for 60%). For example, in the assessment of the "Oil Painting Creation" course, the proposition is "Contemporary Expression of Hometown Cultural Symbols", and the scoring criteria include: accuracy of cultural symbols (whether the connotation of local cultural elements is correctly understood, 20%), rationality of cross-cultural reference (whether foreign artistic techniques such as composition and color are appropriately integrated, 20%), and innovation of artistic expression (whether stereotypes are avoided and a unique style is formed, 20%). At the same time, introduce "multiple evaluation subjects", invite ICH inheritors and cross-cultural art researchers to participate in scoring, and provide feedback from the perspectives of cultural inheritance and cross-cultural vision, so as to ensure the objectivity and comprehensiveness of the evaluation.

Table 2: Distribution of Scoring Weights in Course Assessment (Sample Size: 1000)

Evaluation category	Weight (Total)	Weight (Internal)	Sample size
Skills and techniques	40%	-	400
Cultural understanding and innovation	60%	-	600
Accuracy of cultural symbols	12%	20%	120
Rationality of cross-cultural reference	12%	20%	120
Innovativeness of artistic expression	12%	20%	120

Note: The data is based on the assessment scoring samples of 1,000 students in the "Oil Painting Creation" course. The "Cultural Understanding and Innovation" in the scoring criteria includes three specific indicators, each accounting for 20% of this category, with an actual total weight of 12%. The proportion of multiple evaluation subjects (Intangible Cultural Heritage inheritors and cross-cultural art researchers) participating in the scoring reaches 85%, ensuring the objectivity and comprehensiveness of the evaluation.

Based on the assessment data of 1,000 students in the "Oil Painting Creation" course, the reform of the course evaluation system has effectively strengthened the cultivation of cultural transformation ability. By increasing the weight of "Cultural Understanding and Innovation" to 60% (among which the accuracy of cultural symbols, rationality of cross-cultural reference, and innovation of artistic expression each account for 12% of the total weight) and reducing the weight of technical skills to 40%, students' comprehensive abilities in three dimensions—understanding of local cultural connotations, application of cross-cultural techniques, and innovative expression—have been significantly improved. Data shows that 85% of multiple evaluation subjects (including Intangible Cultural Heritage inheritors and cross-cultural art researchers) participated in the scoring, ensuring the objectivity and cultural depth of the evaluation. In the proposition of "Contemporary Expression of Hometown Cultural Symbols", the compliance rate of students' cultural symbol accuracy reached 82.3%, the rationality of cross-cultural reference reached 76.5%, and the artistic innovation reached 71.8%, which were 27.1%, 23.6%, and 25.4% higher than those under the traditional evaluation model (with 60% weight on skills) respectively. This reform provides a quantifiable and promotable practical paradigm for the systematic cultivation of multicultural thinking in fine arts education.

Long-Term Evaluation: Tracking the Achievements of Cultural Practice: Extend the cultivation of multicultural thinking to extracurricular activities, and pay attention to the achievements of students' participation in cultural practice activities, such as whether they participate in transnational art exchange projects, publish research papers on multicultural fine arts, or integrate multicultural concepts into their graduation designs. For students with outstanding performance, set up the "Multicultural Art Innovation Award" and include their achievements in the comprehensive quality evaluation of students, guiding students to transform multicultural thinking into long-term artistic practice and cultural awareness.

Through the aforementioned practical approaches, fine arts education in colleges and universities can transform the cultivation of multicultural thinking from "concept advocacy" to "concrete actions". It not only helps students establish recognition and confidence in local culture, but also guides them to embrace the diverse cultures of the world with an open and equal mindset. Ultimately, it cultivates fine arts talents who possess both cultural heritage and a global perspective, providing support for the inheritance and innovation of Chinese culture as well as the exchange and mutual learning of human civilizations.

With the in-depth development of globalization, fine arts education in Chinese colleges and universities has gradually recognized the importance of multiculturalism and conducted active explorations in aspects such as curriculum design, teaching methods, and practical activities. This lays a foundation for cultivating talents with an international perspective and cross-cultural communication capabilities. However, there are still some issues in the cultivation of multicultural thinking in fine arts education of Chinese colleges and universities. To this end, colleges and universities should strengthen the research on multiculturalism theory, integrate multicultural thinking into the entire process of fine arts education, and enable students to fully recognize the

importance of multiculturalism in the learning process. According to students' needs and social development trends, targeted multicultural courses should be set up, such as cross-cultural fine arts appreciation and the history of Chinese and foreign fine arts exchanges, to broaden students' horizons. Through continuous exploration and practice, fine arts education in Chinese colleges and universities will make greater contributions to cultivating talents with an international perspective and cross-cultural communication capabilities.

References

[1] General Office of the Communist Party of China Central Committee, & General Office of the State Council. (2020). Opinions on comprehensively strengthening and improving school aesthetic education in the new era. Unpublished government document.

[2] Ministry of Education of the People's Republic of China. (2022). Art curriculum standards for compulsory education (2022 edition). Beijing Normal University Press.

[3] Wang, C. Y. (2023). Construction of cultural self-consciousness in college fine arts education from a comparative perspective. Art Education Research, (15), 112–114.

[4] Zhao, W. Q. (2024). Curriculum design and innovative development of fine arts teaching in contemporary colleges and universities: A review of Research on innovation in fine arts education and teaching in colleges and universities. Research on Education Development, 44(21), 86.

[5] Wang, B. K. (2024). Research on the application of folk fine arts resources in fine arts education: A review of Research on the integration of folk fine arts and college fine arts education. Research on Education Development, 44(20), 2.

[6] Gong, H. L., Zhao, L., Wu, X. R., et al. (2024). A brief discussion on the influence of chemical pigments on fine arts education and teaching in colleges and universities: A review of Pigment chemistry and technology. Chinese Journal of Applied Chemistry, 41(06), 925–926.

[7] Wang, X. (2024). Aesthetic education in college fine arts education and its unique value: A review of Practical research on aesthetic education in college fine arts education. University Education Science, (03), 129.

[8] Sun, Z. (2024). Research on the role of models in fine arts painting creation courses: A review of Exploration of college fine arts education from the perspective of innovation. Applied Chemical Industry, 53(01), 262.

[9] Wang, H. (2023). New exploration of traditional culture education in college fine arts under the background of the internet. Chinese University Science & Technology, (12), 102.

[10] Wang, C. P. (2023). Penetration of aesthetic concepts in college fine arts education: A review of Philosophical thoughts on beauty: Comparison of Chinese and Western fine arts education and research on social fine arts education theory. Journal of the Chinese Society of Education, (11), 146.

[11] Du, Y. Q., & Hu, R. B. (2023). Analysis on the innovation of fine arts teaching design in colleges and universities in the new era: A review of Fine arts teaching practice and exploration under modern educational theory. Applied Chemical Industry, 52(11), 32.

[12] Qiu, Z. L., & Zhang, D. (2023). Innovation and practice of college fine arts education model in the cross-cultural field: A review of The cultural turn of fine arts education. Journal of the Chinese Society of Education, (10), 131.

[13] Zhang, M. (2023). Analysis on the current situation and development trend of Chinese fine arts education theory since the reform and opening-up: A review of Exploration of college fine arts education from the perspective of innovation. Contemporary Cinema, (10), 180.

[14] Zhao, Z. F. (2023). Application of Miao ethnic group's cross-stitch patterns in fine arts education of local colleges and universities. Cotton Textile Technology, 51(05), 99–100.

[15] Niu, J. (2023). Technology and fine arts in digital media art education. Journal of Shanxi University of Finance and Economics, 45(S1), 259–261.

[16] Zhang, H. Y. (2023). “Cultivating morality through aesthetics”: The inevitability, reality and ideal of college fine arts education under the background of “integration of five educations”. Theory and Practice of Education, 43(12), 40–44.

[17] Huang, K. (2023). Research on the cluster development path of college fine arts education in the digital age: A review of Fine arts education in line with the big data era. China Sciencepaper, 18(04), 475.

[18] Li, Y. M., & Wang, J. (2023). Research on the development of college fine arts education in China under the background of "multiculturalism": A review of Theory and development research on college fine arts education. Chinese University Science & Technology, (03), 113.

[19] Ji, H. (2023). Innovation and reform of fine arts teaching in colleges and universities: A review of Contemporary fine arts education and practice. Journal of the Chinese Society of Education, (03), 123.

[20] Fu, L. C. (2022). Research and practice of college fine arts education: A review of Exploration of college fine arts education from the perspective of innovation. Journal of the Chinese Society of Education, (12), 155.

[21] Zhang, H. (2023). Significance and path of integrating traditional costume patterns into college fine arts education. Cotton Textile Technology, 51(01), 89.

[22] Prykhod'ko, K., Khil, O., Pobirchenko, O., et al. (2022). Problems and prospects for the art education development in higher educational institutions based on big data technologies and digital platforms. Journal of Curriculum and Teaching, 11(9), 1–15.

[23] Fu, L. C. (2022). Research and practice of college fine arts education: A review of Exploration of college fine arts education from the perspective of innovation. Journal of the Chinese Society of Education, (12), 155.

[24] Zhang, Z. (2022). Significance of Chinese painting teaching in college fine arts education: A review of An introduction to the art of Chinese painting. Research on Education Development, 42(22), 85.

[25] Zhang, R. (2022). Analysis on the importance of models in fine arts painting creation courses: A review of Exploration of college fine arts education from the perspective of innovation. Science and Technology Management Research, 42(22), 228.

[26] W, B. (2021). Step by step instructions to incorporate astrobiology into university education curricula for space science and technology? The regional centers for space science furthermore, technology education, partnered to the United Nations. Journal of Astrobiology & Outreach, 9(1), 1–1. (Note: Author initial "W, B." retained due to incomplete original information; "furthermore" adjusted for readability)

[27] So, C., & Jn, E. (2020). Exploring business and technical education university lecturers' work motivation, basic need satisfaction and engagement relationship. Problems of Education in the 21st Century, 78(5), 688–697.

[28] Wende, M. (2020). Problems and strategies of moral education deficiency in college wushu education. Frontiers in Sport Research, 2 (1), 1–8. (Note: Page numbers 补充 ed as original was incomplete; adjust if actual page range is available)

[29] Kong, F. (2020). Evaluation model of adaptive teaching ability of college art teachers. International Journal of Emerging Technologies in Learning (iJET), 15(09), 143–155.

[30] Rufus, S. O., Joseph, B. A. T., & Olorunfemi, E. A. (2020). Failure factors quality in vocational and technical education in Nigeria higher institutions: The use of Rasch model. International Journal of Management and Humanities (IJMH), 4(9), 186–192.

[31] Todd, S., Linnea, F., Abbe, K., et al. (2019). Community colleges: The new frontier for advanced biotechnology education and laboratory services. Journal of Biomolecular Techniques (JBT), 30(Suppl), S45–S46.

[32] Umar, M. I., & Bin, Y. K. (2019). Effective strategies for integrating project based learning into woodwork technology education and understanding at tertiary institutes in Nigeria. International Journal of Emerging Technologies in Learning (iJET), 14(20), 120–120.

ӘОЖ 614.8.013

КӨРКЕМ ЕҢБЕК САБАҚТАРЫНДА ЖАЛПЫ БІЛІМ БЕРЕТІН ОРТА МЕКТЕП ОҚУШЫЛАРЫНЫҢ ВИЗУАЛДЫҚ САУАТТЫЛЫҒЫН IBIS PAINT X БАҒДАРЛАМАСЫ АРҚЫЛЫ ҚАЛЫПТАСТЫРУ

Булатұлы Т.
bulatuly.talgat@gmail.com
«Көркем еңбек және дизайн» кафедрасының магистранты,
Қ.Жұбанов атындағы Ақтөбе өңірлік университеті, Ақтөбе, Қазақстан
Ғылыми жетекші: п.ғ.к., доцент **Сагимбаев А.А.**

Андатпа

Бұл жұмыста «Көркем еңбек» пәні аясында Ibis Paint X мобильді қосымшасын қолдану арқылы оқушылардың визуалдық сауаттылығын қалыптастыру мәселесі қарастырылады. Қазіргі білім беру үдерісінде цифрлық технологияларды тиімді пайдалану, әсіресе көркемдік білім беруде, маңызды бағыттардың бірі болып табылады. Жұмыста мобильді қосымшаның функционалдық мүмкіндіктері, соның ішінде қылқалам түрлері, қабаттармен жұмыс, түрлі эффектілер мен фильтрлер, мәтін енгізу және симметрия құралдары талданады. Бұл құралдардың оқушылардың шығармашылық қабілеттерін дамытудағы және көркемдік ойлауын қалыптастырудағы рөлі көрсетіледі.

Түйінді сөздер: Ibis Paint X, Көркем еңбек, визуалдық сауаттылық, цифрлық білім беру, мобильді қосымша, шығармашылық қабілет, цифрлық сурет салу.

Annotation

Nowadays educational system is giving priority to the effective use of digital technologies in teaching and especially in art education. This study is devoted to the mobile app Ibis Paint X and its functionalities that make it attractive to the learners: numerous types of brushes layering effects and filters, text input and symmetry tools. The author of the paper demonstrates the importance of these features for creativity of students, artistic thinking development, and formation of the skills of self-expression and artistic perception. All this is done within the framework of the course "Art and Craft".

Keywords: Ibis Paint X, Art and Craft, visual literacy, digital education, mobile application, creative abilities, digital drawing.

Қазіргі кезеңде білім беру жүйесінде цифрлық технологияларды қолдану ерекше маңызға ие болып отырғаны мәлім. Әсіресе мектеп оқушыларының күнделікті өмірінде смартфондардың кеңінен қолданылуы мұғалімдерге жаңа мүмкіндіктерге жол ашады. Бүгінгі таңда оқушылар мобильді құрылғыларды тек ойын немесе әлеуметтік желілер үшін ғана емес, сонымен қатар оқу мақсатында пайдалану қажеттілігі туындауда. Осы тұрғыда «Көркем еңбек» пәнінде цифрлық құралдарды енгізу өзекті мәселелердің бірі болып табылады. Соңғы жылдары сандық сурет салуға арналған түрлі қосымшалар кең таралуда. Солардың бірі — Ibis Paint X мобильді қосымшасы. Бұл қосымша өзінің қолжетімділігімен және кең функционалдық мүмкіндіктерімен ерекшеленеді. Қосымшаның көмегімен оқушылар сурет салудың заманауи тәсілдерін меңгеріп, өздерінің шығармашылық қабілеттерін дамыта алады. Осыған байланысты, Ibis Paint X қосымшасын «Көркем еңбек» сабақтарында қолдану оқушылардың визуалдық сауаттылығын қалыптастыруда тиімді құрал бола алады.

Визуалдық сауаттылық (visual literacy) — шет ел термині, бұл адамның визуалды ақпаратты қабылдау, талдау және оны өз бетінше құрастыру қабілеті. [1] Қазіргі ақпараттық қоғамда бұл дағды ерекше маңызға ие, себебі ақпараттың басым бөлігі графикалық және бейнелік түрде ұсынылады. Осыған байланысты «Көркем еңбек» пәні оқушылардың шығармашылық қабілеттерін дамытуда ғана емес, сонымен қатар олардың визуалдық ойлауын

қалыптастыруда маңызды рөл атқарады. Қазіргі таңда цифрлық технологиялардың дамуына байланысты дәстүрлі сурет салу әдістерімен қатар сандық құралдарды қолдану қажеттілігі туындауда. Осындай тиімді құралдардың бірі — Ibis Paint X қосымшасы болып табылады. Бұл қосымша сурет салу және дизайн жасауға арналған көпфункционалды цифрлық құрал ретінде кеңінен қолданылады. Оны смартфондар мен басқа да құрылғыларда қолдануға болады, бұл өз кезегінде оқу процесін икемді әрі қолжетімді етеді.

Сурет 1. Ibis Paint X қосымшасы логотипі

Ibis Paint X қосымшасы арқылы оқушылар өнердің негізгі элементтерін, яғни түс, композиция, сызық, форма сияқты ұғымдарды практика жүзінде меңгере алады. Мұғалім сабақ барысында арнайы тапсырмалар беріп, оқушылардың осы білімдерін сандық форматта қолдануына жағдай жасайды. Бұл оқушылардың тек теорияны біліп қана қоймай, оны іс жүзінде қолдануына мүмкіндік береді. Сонымен қатар, қосымшаны қолдану оқушылардың пәнге деген қызығушылығын арттырады. Себебі қазіргі оқушылар смартфонды жақсы меңгерген және олар үшін цифрлық ортада жұмыс жасау ыңғайлы. Практикалық тапсырмалар кезінде оқушылар белсенділік танытып, шығармашылықпен жұмыс істейді. [3]

Қазіргі таңда оқушылардың көпшілігінде смартфон бар, бірақ олар оны көбінесе ойын немесе әлеуметтік желі үшін қолданады. Кейбір жағдайларда сабақ кезінде телефон қолдануға тыйым салынғанымен, оны тиімді бағытта пайдалану әлдеқайда пайдалы. Осы тұрғыдан алғанда, смартфондарды оқу құралы ретінде қолдану — заман талабына сай шешім. Ал Ibis Paint X қосымшасы осы мүмкіндікті жүзеге асыруға көмектеседі. Дәстүрлі оқыту әдістері кейде оқушылар үшін қызықсыз болуы мүмкін, әсіресе тек теорияға негізделген сабақтарда. Ал цифрлық қосымшаларды қолдану сабақтың мазмұнын жандандырып, оны қызықты әрі заманауи етеді. Оқушылар өз идеяларын еркін түрде жүзеге асырып, шығармашылықпен айналысады. [2]

Аталған қосымшаның басты артықшылықтарының бірі — оның кең функционалдық мүмкіндіктері. Мысалы, қосымшада әртүрлі қылқалам түрлері (кистьтер) бар. Бұл құралдарды «Түстер әлемі», «Сурет салу техникасы» сияқты тақырыптарда қолдануға болады. Оқушылар әртүрлі қылқаламдарды пайдалана отырып, бояу жағу әдістерін, штрихтау тәсілдерін және текстура жасауды үйренеді.

Сонымен қатар, Ibis Paint X қосымшасында қабаттармен (layers) жұмыс істеу мүмкіндігі бар. Бұл функция өте маңызды, себебі ол күрделі суреттерді кезең-кезеңімен орындауға көмектеседі. Мысалы, «Композиция құру» немесе «Постер жасау» тақырыптарында оқушылар алдымен фонды, кейін негізгі объектілерді бөлек қабаттарда орналастыра алады. Бұл олардың жұмысты жүйелі түрде орындауына және қателерді оңай түзетуіне мүмкіндік береді.

Қосымшадағы тағы бір маңызды функция — түрлі эффектілер мен фильтрлерді қолдану. Бұл мүмкіндікті «Түстер үйлесімділігі», «Көркемдік өңдеу» тақырыптарында пайдалануға болады. Оқушылар дайын суреттерге әртүрлі эффектілер қосып, олардың көркемдік әсерін күшейте алады. Бұл олардың шығармашылық ойлауын дамытып, эксперимент жасауға үйретеді. Ibis Paint X қосымшасында мәтін енгізу функциясы да бар. Бұл мүмкіндікті «Плакат жасау», «Әлеуметтік жарнама» сияқты тақырыптарда қолдануға болады. Оқушылар сурет пен мәтінді біріктіріп, өз идеяларын толық жеткізе алады. Бұл олардың дизайнерлік ойлау қабілетін дамытуға көмектеседі.

Тағы бір маңызды функция — сызықтарды дәл салуға арналған құралдар (ruler, symmetry). Бұл әсіресе қазақтың ұлттық ою-өрнектерін салу кезінде өте пайдалы. «Ұлттық ою-өрнектер»

тақырыбында оқушылар симметрия құралын пайдаланып, күрделі өрнектерді оңай әрі дәл сала алады. Бұл олардың ұлттық мәдениетке деген қызығушылығын арттырып, дәстүрлі өнерді заманауи форматта меңгеруіне мүмкіндік береді. Қосымшада сурет салу процесін видеоға жазып алу (recording) мүмкіндігі де бар. Бұл функцияны «Жоба жұмысы» немесе «Портфолио жасау» тақырыптарында қолдануға болады. Оқушылар өз жұмысының орындалу кезеңдерін қарап, қателерін талдай алады. Сонымен қатар, мұғалім де оқушының жұмыс процесін бағалап, оқушының жұмыс істеген екенін сол видеодан бақылай алады.

Сурет 2. Ibis Paint X мобильді қосымшасы

Ibis Paint X қосымшасында дайын материалдар мен сурет салу бойынша бейнелер (оқыту контенті) де бар. Бұл оқушыларға өз бетінше үйренуге мүмкіндік береді. Мысалы, үй тапсырмасы ретінде оқушылар белгілі бір техника бойынша бейнені қарап, оны практикада орындап келуіне болады. Практика көрсеткендей, оқушылар теориялық сабақтарға қарағанда практикалық жұмыстарға көбірек қызығушылық танытады. Әсіресе смартфон арқылы жұмыс жасау олар үшін ыңғайлы және қызықты. Сабақ барысында оқушылар белсенділік танытып, өз идеяларын жүзеге асыруға тырысады.

Айту қажет мәселе, Ibis Paint X қосымшасын қолдану барысында бірқатар кемшіліктерді де ескерген дұрыс. Қосымша тегін болғанымен, онда жарнамалардың болуы оқушылардың назарын бөлуі мүмкін. Кейбір қылқаламдар мен функцияларды толық пайдалану үшін жарнаманы қарау немесе ақылы нұсқасын қолдану қажет болады. Бұл оқу процесінде уақыттың тиімсіз жұмсалуына әкелуі ықтимал. Бұдан бөлек, смартфонды қолдану кезінде оқушылардың басқа қосымшаларға алаңдап кету қаупі де бар. Сондықтан мұғалім тарапынан бақылау қажет. Тағы бір мәселе — барлық оқушыларда бірдей техникалық мүмкіндік болмауы, яғни кейбір құрылғылар қосымшаны толық қолдамауы мүмкін. Бұл оқу процесінде теңсіздік тудыруы ықтимал.

Кесте 1

Артықшылықтары	**Кемшіліктері**
Тегін	Жарнама бар
Қолдануға ыңғайлы	Кей функциялар жарнама арқылы ашылады
Көп функция	Телефонға алаңдау мүмкін
Қызықты	Барлық оқушыда бірдей құрылғы жоқ
Шығармашылықты дамытады	Интернет қажет болуы мүмкін

Жалпы алғанда, Ibis Paint X қосымшасын қолдану оқушылардың пәнге деген қызығушылығын арттырып, олардың шығармашылық және визуалдық қабілеттерін дамытуға ықпал етеді. Сонымен қатар, бұл тәсіл оқушыларды заманауи технологияларға бейімдеп, олардың цифрлық сауаттылығын арттыруға мүмкіндік береді. Осылайша, аталған қосымша «Көркем еңбек» пәнінде тиімді оқыту құралы ретінде қолданылып, оқушылардың шығармашылық белсенділігін арттыруда және визуалдық сауаттылығын қалыптастыруда маңызды рөл атқарады.

Қазіргі білім беру жағдайында Ibis Paint X қосымшасын «Көркем еңбек» сабақтарында пайдалану оқушылардың пәнге деген қызығушылығын арттырып, олардың визуалдық сауаттылығы мен шығармашылық қабілеттерін дамытуға ықпал етеді. Қолжетімділігі мен кең мүмкіндіктері бұл қосымшаны тиімді оқу құралы ретінде қолдануға мүмкіндік береді.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі

1. Harrison K. What Is Visual Literacy? // Visual Literacy Today. – The Curved House. – URL: visualliteracytoday.org/what-is-visual-literacy/.

2. Farkhatun F., Wahyuningsih S. E., Supraptono E. Increasing Fashion Design Creativity by Using the Ibis Paint X Application Module // Journal of Vocational and Career Education, 2021. – №6(2). – Б. 154–155.

3. Chen L., Liang Y. Mobile Drawing Apps and Creative Potential // Journal of Digital Art Education, 2022. – №15(2). – Б. 45–60.

4. Amabile T. M. Creativity and Innovation in Organizations. – Harvard Business School, 2017.

5. Hwang G.-J., Chang S.-C., Chen P.-Y. Empowering Vocational Education with Mobile Technology: A Meta-Analysis // Computers & Education, 2022. – №185.

6. Ibis Mobile. Ibis Paint X User Statistics Report, 2022. – URL: https://ibispaint.com/report2022.pdf

7. Lee S., Kim J. Mobile Apps and Digital Art Empowerment, 2022.

ӘОЖ 373.5.035:78.03(574)

ҰЛТТЫҚ МУЗЫКА – ОҚУШЫЛАРДЫҢ РУХАНИ-ҚҰНДЫЛЫҚ ҚАТЫНАСЫН ҚАЛЫПТАСТЫРУ ҚҰРАЛЫ

Эретова Алия Турулбай қызы
Eretovaalia@gmail.com
Өнер Факултетінің 1-курс Магистранты, Абай атындағы ҚазҰПУ, Алматы, Қазақстан

Аңдатпа

Ұлттық музыка – халықтың рухани байлығы, тарихи жадының тірі куәгері әрі ұрпақтан-ұрпаққа жалғасатын мәдени мұра. Орта сынып оқушыларының ұлттық музыкаға деген рухани-құндылығын қалыптастыру – қазіргі білім берудің өзекті міндеттері. Мақалада ұлттық музыканың рухани-құндылық мазмұнын талдау және айқындау негізінде оқушылардың ұлттық құндылықтары мен мәдени бірегейлігін дамытудың педагогикалық жолдары қарастырылып, тиісті теориялық негіздерге сүйене отырып, «мәдени таным – эмоционалдық үндестік – құндылықты ішкілендіру – іс-әрекетте көрініс табу» төрт сатылы педагогикалық моделі ұсынылады. Зерттеу көрсеткендей, ұлттық музыкалық тәрбиенің шынайы миссиясы – музыканың осы сұлулық құралы арқылы оқушылардың бойындағы ұлттық рухты ояту, оқушылардың рухани құндылықтарға деген көзқарасын ынталандыру және сайып келгенде, осы құндылықтарды іс-әрекетте ұстануға бағыттау,бағыт бағдар ұсыну.

Кілт сөздер: ұлттық музыка; рухани-құндылық қатынасы; ұлттық құндылықтар; мәдени бірегейлік; орта білім; музыкалық тәрбие.

Тәуелсіз Қазақстанның білім саласындағы маңызды бағыттарының бірі – жас ұрпақты ұлттық мәдениет негізінде тәрбиелеу. Қазақстан Республикасының білім туралы заңнамасында білім берудің мақсаттарының бірі «ұлттық және жалпы адамзаттық құндылықтарға негізделген рухани-адамгершілік тұлғаны тәрбиелеу» екені айқын көрсетілген. Музыкалық тәрбие осы мақсатқа жетуде өзінің орны толмас рөлін атқарады, себебі ұлттық музыка халықтың рухани өмірі мен тарихи тәжірибесін бойына жинақтаған, ол эстетикалық нысан да, құндылықтарды тасымалдаушы да болып табылады.

«Рухани-құндылық қатынасы» дегеніміз – жеке тұлғаның ұлттық өнер мұрасына қалыптасқан тұрақты, эмоциялық боялған, жеке мәні бар көзқарасы. Бұл қатынас өздігінен пайда болмайды, оны жүйелі түрде ұйымдастырылған тәрбие жұмысы арқылы қалыптастыру қажет. Ұлттық құндылықтар мәдени, тарихи, рухани, тілдік және адамгершілік сияқты бірнеше өлшемдерді қамтиды, олар бірігіп ұлттық бірегейліктің негізін құрайды.

Бұл мақалада орта білім беруде ұлттық музыка арқылы оқушылардың ұлттық құндылықтары мен мәдени бірегейлігін дамытудың педагогикалық жолдарын қарастыру мақсат етіледі. Мақала екі тараудан тұрады: бірінші тарауда ұлттық музыканың рухани-құндылық мазмұны талданады; екінші тарауда Қазақстандағы тиісті зерттеулерге сүйене отырып, рухани-құндылық қатынасын қалыптастырудың педагогикалық жолдары ұсынылады.

1. Ұлттық музыканың рухани-құндылық мазмұны

Ұлттық музыка оқушылардың рухани-құндылық қатынасын қалыптастырудың тиімді құралы бола алады, өйткені оның бойында бай рухани құндылық ресурстары жатыр. Қазақтың «Елім-ай» халық әні мен қарақалпақтың «Бозатау» классикалық шығармасын мысалға алуға болады. Бұл екі туынды да халықтың тарихи жадын, адамгершілік ұстанымдары мен рухани ізденістерін бойына сіңірген. Қазақ халқының даналығында айтылғандай, «Құлақтан кіріп бойды алар» «әсем ән мен тәтті күй» – бұл тек өнер түрі ғана емес, ол – ұлттық рухтың сыртқы көрінісі.

Қазақ халық әндерінің ішінде «Елім-ай» ерекше орын алады. Бұл ән 1723–1725 жылдардағы жоңғар шапқыншылығы кезеңінде пайда болды, бұл қазақ халқының тарихындағы ең қаралы кезең, «Ақтабан шұбырынды,Алқакөл сұлама» деп аталады. Жоңғар шапқыншылығы қазақ даласына орасан зор апат әкелді, сансыз адамдар үй-жайынан айырылды, ұлттың өмір сүруіне қауіп төнді. Дәл осы тарихи ахуалда «Елім-ай» туып, халықтың туған жерге деген терең сағынышын, ұлт тағдырына деген алаңдаушылығын білдірді. Бұл ән өзінің әсерлі мазмұны мен мұңды әуені арқылы қазақ ұлттық рухының маңызды символына айналды1.

Қарақалпақ ұлттық музыкасында «Бозатау» да осындай терең тарихи мазмұнға ие классикалық туынды болып табылады. Бұл шығарманы атақты ақын, бахсы Әжінияз Қосыбайұлы (1824–1878, лақап аты Зиуар) жазған. Туынды 1858–1859 жылдардағы Хиуа хандығы тұсында болған Қоңырат көтерілісінің тарихи оқиғасына арналған, бұл көтеріліс ақыры аяусыз басылды. Көтеріліс жеңілгеннен кейін Бозатау өңірінің халқы қырылып, көпшілігі тұтқынға алынып, құлдыққа сатылды. Әжінияздың өзі де осы оқиғаның ортасында болып, тұтқынға түсті. «Бозатау» терең мұңмен халықтың туған жерге деген сағынышын, ұлт тағдырына деген алаңдаушылығын және еркіндікке деген талпынысын білдіреді. Әннің сөзінде: «Зияуарың қоштасқанда қадірің біліп,Көз жасын төгіп, бауырын тіліп,Аман болса, хәл сұрар бір келіп,Қош аман бол, бізден қалдың, Бозатау....» – деген жолдар бар. Бұл сөздер күшті эмоционалдық әсерге ие, халықтың қасіретін мәңгілік көркем бейнеге айналдырады. Айта кетерлігі, осы көтерілісте қарақалпақтар жергілікті қазақ руларымен бірлесіп, отарлық езгіге қарсы бірге күрескен. Сондықтан «Бозатау» тек қарақалпақ халқының қасірет тарихы ғана емес, екі халықтың ортақ тағдырының шежіресі болып табылады2.

«Елім-ай» мен «Бозатау» тақырыптық және рухани мазмұны жағынан өте ұқсас – олардың екеуі де халықтың қасіреті мен күресінің көркемдік бейнесі, екеуі де ұлттық рухтың маңызды символы. Екі шығарма да сыртқы жау шапқыншылығы немесе отарлық езгі кезеңінде туған, екеуі де туған жерге деген сағынышты, еркіндікке деген құштарлықты, ұлт тағдырына деген терең алаңдаушылықты білдіреді. Сабақта мұғалім осы екі шығарманы салыстыра отырып, оқушылардың әртүрлі халықтардың ұқсас тарихи жағдайда ұқсас рухани көрініс бергенін түсінуіне бағыт бере алады.

Қазақ ұлттық музыкасында ынтымақтастық пен ұжымшылдық рухы да мол. Домбырамен ұжымдық орындау – бұл рухтың ең тікелей көрінісі. Ұжымдық музыкалық тәжірибеде оқушылар «мен» мен «біздің» арақатынасын сезінеді, бірлесіп сұлулық жасау барысында ұжымдық мақтаныш сезімі, ынтымақтастық дағдысы мен жауапкершілігі табиғи түрде қалыптасады.

Қорытындылай келе, «Елім-ай» және «Бозатау» сияқты ұлттық музыканың рухани-құндылық мазмұны көп қырлы: олар халықтың қасірет тарихы арқылы отансүйгіштік пен ұлттық рухты жеткізеді, лирикалық экспрессия арқылы сезім мен эстетикалық талғамды тәрбиелейді, ұжымдық орындау арқылы ынтымақтастық рухын қалыптастырады. Бұл рухани мазмұндар музыкаға сырттан жапсырылған қосымша емес, керісінше музыканың өзінің ажырамас бөлігі.

2. Рухани-құндылық қатынасын қалыптастырудың педагогикалық жолдары

Орта сынып оқушылары өзін-өзі тану және әлеуметтік орнын анықтаудың маңызды кезеңінде тұр. Dauyenov және басқалар (2024) жүргізген зерттеу жобалық оқытудың оқушылардың ұлттық бірегейлігін қалыптастыруға тиімді әсер ететінін көрсетті. Зерттеу барысында оқушылар өз елінің тарихы мен мәдениетін өз бетінше зерттей отырып, танымдық, эмоциялық және әрекеттік деңгейлерде ұлтқа деген ортақтық сезімін қалыптастырады3. Бұл нәтиже ұлттық музыкалық тәрбие үшін маңызды әдіснамалық ұстаным береді: оқушылар музыка шығармасының тарихы мен мәдениетін өз бетінше зерттегенде, олардың ұлттық бірегейлікті қабылдауы пассивті қабылдауға қарағанда анағұрлым тиімді болады. Сонымен қатар, Musakhanova және басқалар (2023) Қазақстанның сегіз жоғары оқу орнында 960 студент арасында жүргізген сауалнама нәтижелері бойынша, студенттердің 84,6%-ы «ел патриоты болу» қасиетін өмірлік құндылықтар рейтингінде жоғары қойған, ал студенттердің ұлттық

мәдениет бағыттарына қызығушылық рейтингінде музыка үшінші орында (76,0%) тұр4. Бұл деректер музыка арқылы ұлттық рухани құндылықтарды қалыптастырудың қоғамдық-психологиялық негізі бар екенін көрсетеді.

Жоғарыдағы теориялық талдаулар мен эмпирикалық зерттеулерге сүйене отырып, біз бұл зерттеуде «мәдени таным – эмоционалдық үндестік – құндылықты ішкілендіру – іс-әрекетте көрініс табу» төрт сатылы педагогикалық моделін ұсынамыз.

2.1. Мәдени таным

Мәдени таным – рухани-құндылық қатынасын қалыптастырудың бастапқы нүктесі. Егер оқушылар ұлттық музыканың тарихи аясы мен мәдени мазмұны туралы негізгі түсінікке ие болмаса, кейінгі эмоционалдық үндестік пен құндылықты ішкілендіру мүмкін емес. Мұғалім бір шығарманы оқыту барысында шағын зерттеу жұмысын ұйымдастырып, оқушылардың өздеріне шығарманың жасалу тарихын, тарихи оқиғаны, автордың өмірбаянын өз бетінше іздестіруді және сыныпта біелікте материал бөлісуді тапсыра алады. Домбыра шығармаларын мысалға алайық: бір күйді үйренер алдында мұғалім оқушыларды күйші-композитордың өмірі мен сол дәуірдің тарихи аясымен таныстырады. Мұндай белсенді ізденіс мұғалімнің жай баяндауына қарағанда оқушылардың қызығушылығы мен мәдени бірегейлігін анағұрлым жақсы оятады.

2.2. Эмоционалдық үндестік

Тек білу жеткіліксіз – жүрек сезімі керек. Оқушы шығарманы жатқа орындай алғанымен, егер ішкі дүниесінде ешбір толғаныс болмаса, рухани-құндылық қатынасы қалыптаспайды. Мұғалім оқушылардың музыкамен терең «кездесуіне» жағдай жасауы қажет: мұғалім әнді немесе күйді сезіммен орындап көрсетуі керек; оқушыларды көздерін жұмып, музыка суреттеген тарихи көріністерді елестетуге шақыруы керек; оларға қысқа сөзбен не сурет салып, сол сәттегі сезімдерін жазып алуды ұсынуы қажет.

«Елім-ай» әнін оқытуды мысалға алайық. Мұғалім алдымен жоңғар шапқыншылығы кезінде қазақ халқының басынан өткен қасіретті баяндайды(Шапқыншылық кезінде гі тақырыптық фильм көрсетуге де болады.) содан соң әнді тыңдатып, сұрақ қояды: «Егер сол кезде туған жеріңнен айырылған адамның орнында сен болсаң, қандай сезімде болар едің?» «Бозатау» шығармасын оқытқанда, мұғалім Әжінияздың тұтқынға түсуі мен көтеріліс жеңілгеннен кейінгі Бозатау өңіріндегі адам төзгісіз жағдайды айтады, содан соң музыканы тыңдатады. Осындай эмпатиялық тәжірибе арқылы оқушылар шығармадағы мұң мен төзімділікті тереңірек сезіне алады.

2.3. Құндылықты ішкілендіру

Әсерлену көбінесе қысқа мерзімді болады, ал ішкілендірілген құндылықтар ғана ұзақ сақталады. Бір сәттік әсерді тұрақты құндылық көзқарасына қалай айналдыруға болады? Мұнда рефлексия мен диалогтың маңызы зор. Шығарманы меңгерген соң мұғалім қысқаша талқылау ұйымдастыруы керек. Талқылауда бірыңғай дұрыс жауап болудың қажеті жоқ; ең бастысы – оқушылардың өз сезімдерін айтуына, өзгелердің пікірін тыңдауына, музыкалық тәжірибесін өмірлік тәжірибесімен байланыстыруына мүмкіндік беру.

Мысалы, «Елім-айды» тыңдаған соң мынадай сұрақтар қоюға болады: «Бұл ән саған нені еске түсірді?», «Ата-бабаларымыз ұлттың өмір сүруі үшін қандай құрбандықтарға барды?», «Біз, жас ұрпақ ретінде, бұл патриоттық рухты қалай жалғастыра аламыз?» «Бозатау» шығармасынан кейін: «Әжінияз тұтқында бола тұра бұл шығарманы жазды, оған не демеу болды?», «Бұл қасірет тарихының бүгінгі біз үшін қандай мәні бар?» деген сұрақтар қоюға болады. Осындай рефлексиялық диалог арқылы оқушылар музыкалық тәжірибесін жеке құндылық ойларына айналдырады.

2.4. Іс-әрекетте көрініс табу

Құндылықтардың ең басты белгісі – адамның өз іс-әрекетінде сол құндылықтарды белсенді түрде ұстануы. Ұлттық музыкалық тәрбиеде іс-әрекетте көрініс табуды үш жолмен жүзеге асыруға болады.

Біріншіден, ұжымдық музыкалық тәжірибе. Сыныптағы хормен ән айту, домбырамен ұжымдық орындау, мектеп оркестрі – бұл формалар оқушылардың бір-бірін тыңдауын,

үйлесім табуын, бірлесе орындауын талап етеді. Бүкіл сынып бірге «Елім-айды» немесе «Бозатауды» орындағанда, әрбір оқушы ортақ нәтижеге жауапты болады. Бұл ұжымдық тәжірибенің өзі – құндылық тәрбиесінің бір түрі.

Екіншіден, мектептік мәдени көрсетілімдер. Оқушыларды өз бетінше ұлттық музыкалық іс-шараларды (сыныптық ұлттық музыка күні, мектептік дәстүрлі музыка фестивалі) жоспарлауға және ұйымдастыруға ынталандыру керек. Жоспарлау мен ұйымдастыру барысында оқушылар жауапкершілікті өз мойнына алады, мәселелерді шешеді, басқалармен бірлесе жұмыс істейді. Олар «Елім-ай» немесе «Бозатау» сияқты шығармаларды таңдап орындап, ұлттық рухты көпшілікке жеткізе алады.

Үшіншіден, шығармашылық және импровизациялық тәжірибе. Оқушылар өздері әуен шығаруға немесе дәстүрлі шығармаларды өңдеуге тырысқанда, олардың музыканы түсінуі тереңдей түседі. Мұғалім оқушыларды «Елім-ай» немесе «Бозатау» тақырыбына орай өз өлеңдерін немесе шағын әндерін жазуға, туған жерге, ұлтқа деген сүйіспеншілігін білдіруге ынталандыра алады.

Жоғарыдағы төрт кезең бір-бірімен тығыз байланысты, циклдік сипатта қайталанады. Осындай педагогикалық жоба арқылы оқушылардың ұлттық құндылықтар мен мәдени бірегейлікке деген тұрақты көзқарасы біртіндеп қалыптасады.

Ұлттық музыкалық тәрбиенің ең биік шыңы – көп ән салып, көп орындай алатын оқушыларды дайындау емес, керісінше әрбір оқушының өзі тартқан ұлттық музыкасында өз халқының жүрек соғысын естіп, оны өмір бойына серік ететін рухани күшке айналдыру.

«Мәдени танымнан» «құндылықты ішкілендіруге» дейінгі аралықта эмоционалдық үндестік, рефлексиялық диалог және іс-әрекетте көрініс табу деген толық жолдан өту қажет. Бір оқушы ұжымдық хорда бірлік күшін сезгенде, ұлттың қасірет тарихын түсінген соң төзімділіктің мәнін бастан өткергенде, дәстүрлі халық әнін орындағанда ұлттық мәдениетін тереңірек түсінгенде – міне, сонда ғана ұлттық музыкалық тәрбиенің рухани құндылықтарды қалыптастыру мақсаты орындалды деп айтуға болады. Бұл «рухани-құндылық қатынасының» терең мәні, сонымен бірге ұлттық музыкалық тәрбиенің әрқашан ұстануға тиісті бастапқы ниеті мен миссиясы.

Әдебиеттер

1. Қазақ әдебиеті. Энциклопедиялық анықтамалық. – Алматы: «Аруна Ltd.» ЖШС, 2010. («Елім-ай» туралы жазылым)
2. Мәмбетов К. Бозатау: роман хәм повестьлер. – Нөкис: «Қарақалпақстан», 1986.
3. Dauyenov Ye, Amanova A, Ladzina N, Myshbayeva G, Onlanbekkyzy G. National identity establishment for secondary school students through project activities. Scientific Herald of Uzhhorod University. Series Physics. 2024;(56):1997-2005. DOI: 10.54919/physics/56.2024.199wl7
4. Musakhanova GM, Kalybekova AA, Polatova SD, Lekerova GZh, Kistaubaeva DM, Azizkhanova DK. Ethno-cultural education in Kazakhstan, civic values and self-identity: Findings from a survey of undergraduates. Cypriot Journal of Educational Sciences. 2023;18(3):556-577. https://doi.org/10.18844/cjes.v18i3.8787

ӘОЖ 76.03(574+510)

ҚАЗАҚСТАН МЕН ҚЫТАЙ ГРАВЮРА ӨНЕРІНДЕГІ КӨРКЕМДІК-ТЕХНИКАЛЫҚ ТӘСІЛДЕРДІҢ ТРАНСФОРМАЦИЯСЫ

Байгутов К.А[1], Лю Вэньбинь[2]
[1]Абай атындағы Қазақ ұлттық педагогикалық университеті, PhD, Өнер факультетінің деканы, Алматы, Қазақстан, e-mail: b.karim@abaiuniversity.edu.kz
Абай атындағы Қазақ ұлттық педагогикалық университеті, «Көркем білім беру» кафедрасының профессоры, Алматы, Қазақстан, e-mail: lwb2526269@hotmail.com

Аңдатпа

Мақалада Қазақстан мен Қытай гравюра өнеріндегі көркемдік-техникалық тәсілдердің трансформациясы салыстырмалы өнертанулық тұрғыдан қарастырылады. Зерттеуде гравюра мәдени жадыны, ұлттық кодты және қазіргі визуалдық ойлауды жеткізетін көркем жүйе ретінде талданады. Қазақстан материалында кітап графикасы, эпос визуализациясы, линогравюра, литография және офорт тәжірибелері, ал Қытай материалында ағаш баспа, няньхуа, жаңа ксилография және қазіргі принтмейкинг үрдістері қарастырылады. Нәтижелер екі елде де дәстүрдің жаңа технологиялық және мәдени жағдайда қайта пайымдалып, көркемдік тілдің жаңаруына негіз болғанын көрсетеді.

Кілт сөздер: гравюра, Қазақстан графикасы, Қытай ксилографиясы, няньхуа, көркемдік-техникалық трансформация.

Аннотация

В статье рассматривается трансформация художественно-технических приёмов в искусстве гравюры Казахстана и Китая в сравнительном искусствоведческом аспекте. Гравюра анализируется как художественная система, передающая культурную память, национальный код и современное визуальное мышление. На материале Казахстана изучены книжная графика, визуализация эпоса, линогравюра, литография и офорт; на материале Китая — ксилография, няньхуа, новая ксилография и современные тенденции принтмейкинга. Сделан вывод, что в обеих странах обращение к традиции связано не с повторением прошлого, а с обновлением художественного языка в новых технологических и культурных условиях.

Ключевые слова: гравюра, графика Казахстана, китайская ксилография, няньхуа, художественно-техническая трансформация.

Abstract

The article examines the transformation of artistic and technical approaches in the printmaking art of Kazakhstan and China from a comparative art-historical perspective. Printmaking is analyzed as an artistic system that conveys cultural memory, national identity codes, and contemporary visual thinking. The Kazakhstani material covers book graphics, epic visualization, linocut, lithography, and etching, while the Chinese material focuses on woodblock printing, nianhua, new woodcut, and contemporary printmaking trends. The study concludes that in both countries, the return to tradition represents not a repetition of the past but a renewal of artistic language within new technological and cultural contexts.

Keywords: printmaking, Kazakhstani graphic art, Chinese woodcut, nianhua, artistic and technical transformation.

Бұл зерттеу Қазақстан Республикасы Ғылым және жоғары білім министрлігінің Ғылым комитеті тарапынан қаржыландырылды (грант ЖТН AP25796905, Design Thinking тәсілін қолдану арқылы көркем білімдегі қазақ мифологиясы мен гравюрасын модификациялау)

Қазақстан мен Қытай гравюра өнеріндегі көркемдік-техникалық тәсілдердің трансформациясын зерттеу екі елдің бейнелеу мәдениетін салыстырумен ғана шектелмейді. Бұл мәселе гравюраның

материалдық табиғатын, ұлттық кодтарды, репродукция мәдениетін, халықтық және кәсіби өнер байланысын, сондай-ақ цифрлық ортада дәстүрлі техникалардың қайта мәнденуін қамтиды. Гравюра — бейнені ағаш, металл, линолеум, тас немесе басқа негізге түсіріп, одан қағазға басып шығаратын графикалық өнер түрі. Кең мағынада оған ксилография, линогравюра, офорт, литография, жібекбаспа, аралас техника және цифрлық принт тәжірибелері жатады. Бұл мақалада «көркемдік-техникалық тәсіл» бейненің композициясы, сызықтық жүйесі, фактурасы, түстік шешімі, матрицалық негізі және баспа технологиясы бірлігінде қарастырылады. Ал «трансформация» дәстүрлі техниканың тарихи, әлеуметтік, институционалдық және цифрлық ортада өзгеруін білдіреді.

Қазақстан графикасында гравюра XX ғасырдағы кәсіби бейнелеу өнерінің қалыптасуымен тығыз байланысты болды. Г. Б. Қосанова кітап графикасын талдай отырып, линогравюра, литография және офорттың халық тарихы, фольклор, жыр мен әдебиет тақырыптарын көркем бейнелеудің маңызды құралына айналдырғанын көрсетеді [2, б. 109]. Автор Қазақстан графикасының түп-тамырын Ә. Қастеев шығармашылығымен байланыстырып, Е. Сидоркин, М. Қисамединов, И. Исабаев, А. Рахманов, Қ. Каметов, А. Дүзелханов еңбектерінің маңызын атап өтеді [2, б. 109–110]. Қастеев музейінің ресми мәліметінде негізгі қорда 25 мыңнан астам экспонат сақталатыны көрсетілген [4].

Қытай гравюрасында тарихи негіз өзгеше қалыптасты. Мұнда ағаш баспа дәстүрі, няньхуа деп аталатын жаңа жылдық халықтық суреттер, діни бейнелер, тұрмыстық-ритуалдық парақтар және кітап иллюстрациясы маңызды орын алды. Qiao Li Янлюцин, Хуэйчжоу, Сучжоу, Янцзябу сияқты аймақтық мектептерді атап, гравюраның әлеуметтік, көркемдік және саяси мәнін көрсетеді [10, p. 139–153]. Оның пікірінше, XX ғасырда қытай гравюрасы жоғары өнер кеңістігінде мойындалып, XXI ғасырда дәстүрлі ағаш баспа техникасына қызығушылық қайта күшейді [10, p. 139–140].

Зерттеу мәселесінің өзегі мынада: Қазақстан мен Қытай гравюрасы сызық, қара-ақ контраст, матрица, фактура және қайталаным принциптеріне сүйенгенімен, тарихи даму бағыты әртүрлі. Қытайда гравюра халықтық, діни, кітаптық және тұрмыстық баспа мәдениетінен кәсіби авторлық өнер мен қазіргі принтмейкингке қарай дамыды. Қазақстанда гравюра кәсіби көркем мектеп, кітап иллюстрациясы, эпикалық мәтін және ұлттық тарихи жады арқылы орнықты. Қытайдағы няньхуа тұрмыстық кеңістікке арналған ритуалдық әрі мерекелік сурет болса, Қазақстандағы линогравюра мен офорт әдеби-эпикалық мазмұнды, тарихи тұлғаларды және ұлттық дүниетанымды бейнелеудің кәсіби формасына айналды.

Тақырыптың өзектілігі бірнеше себеппен айқындалады. Біріншіден, гравюра мен баспа графикасы көркем білім беру жүйесінде қайта қарастырылуда. K. Baigutov және авторлар тобы қазақ мифологиясын гравюра техникасы арқылы оқытуға арналған эксперименттік зерттеуінде элективті курсты студенттердің 90%-ы таңдағанын, оқу нәтижесі 80%-дан жоғары болғанын көрсетеді [1, p. 1]. Екіншіден, 2024–2025 жылдардағы Қытай гравюрасы жөніндегі зерттеулер қазіргі принтмейкингтің дәстүрлі ағаш баспаға, аймақтық мәдениетке және заманауи визуалдық ортаға қайта бет бұрғанын дәлелдейді [11, p. 1]. Үшіншіден, Қазақстан мен Қытай гравюрасын салыстырмалы техникалық-иконографиялық тұрғыдан талдаған зерттеулер аз. Сондықтан екі ел гравюрасын салыстыруда техника тарихымен шектелмей, иконография, медиум, институт және көрермен қабылдауы бірге қарастырылуы тиіс.

Әдеби шолуда Қазақстандық зерттеулер графика мен гравюраны ұлттық бейнелеу мектебінің маңызды саласы ретінде сипаттайды. Қосанова 1960–1980 жылдардағы баспа графикасында Е. Сидоркиннің «Абай жолы» мен «Алпамыс батыры», И. Исабаевтың «Батырлар жыры», М. Қисамединовтың «Махамбет» тақырыбындағы еңбектерін атайды [2, б. 110]. Мамытова мен Құранбек қазақ эпосының кітап графикасындағы визуализациясын зерттеп, суретшілер фольклорға «визуалды болмыс» бергенін көрсетеді [3, с. 16–17]. 2025 жылы Қастеев музейінде өткен «Қазақстанның кітап графикасындағы ұлттық эпос» көрмесінде шамамен 90 графикалық жұмыс пен сирек басылым ұсынылуы осы бағыттың институционалдық маңызын дәлелдейді [6].

Қытай гравюрасы бойынша зерттеулерде няньхуа ерекше орын алады. Виноградова бұл жанрға есік сақшыларының жұп бейнелері, игі тілек суреттері, тұрмыстық және діни мазмұндағы парақтар кіретінін көрсетеді [14, с. 205]. James Flath Янлюцин няньхуасын қоғамдық оқиғаларды бейнелейтін

визуалдық медиум ретінде түсіндіреді [12, p. 69–82]. Қытай дереккөзінде Янлюцин дәстүрі 300 жылдан астам дамығаны, Цин ортасында шамамен 100 шеберхана және 3000-нан астам шебер болғаны көрсетілген [15].

Зерттеу салыстырмалы-тарихи, иконографиялық, семиотикалық, контент-аналитикалық және техникалық-материалдық талдау әдістеріне сүйенеді. Материал ретінде ғылыми мақалалар, музейлік электрондық каталогтар, көрме деректері, білім беру тәжірибелері және өнертанулық әдіснамалық еңбектер алынды. Қазақстан бойынша XX ғасырдағы кітап графикасы, эпикалық иллюстрация, линогравюра, литография, офорт және қазіргі көркем білім беру тәжірибелері қарастырылды [1; 2; 3]. Қытай бойынша ағаш баспа, няньхуа, Янлюцин мектебі, әлеуметтік ксилография, қазіргі принтмейкинг және цифрлық-гибридті үрдістер талданды [10; 11; 12; 13; 14].

Салыстырмалы-тарихи әдіс екі ел гравюрасындағы өзгерістерді кезеңдерге бөлуге мүмкіндік берді. Иконографиялық әдіс Қазақстанда батыр, жылқы, дала, ою-өрнек, домбыра, Абай бейнесі сияқты мотивтерді; Қытайда есік сақшылары, бала мен балық, лотос, театрлық сюжеттер, құт-береке символдары мен діни қорғаушы бейнелерді анықтауға қолданылды. Контент-талдау техника түрі, материал, мотив, түс, композиция, функция және институционалдық контекст бойынша жүргізілді. Техникалық-материалдық талдау ағаш, линолеум, металл, литографиялық тас және цифрлық принттің фактуралық мүмкіндіктерін салыстырды.

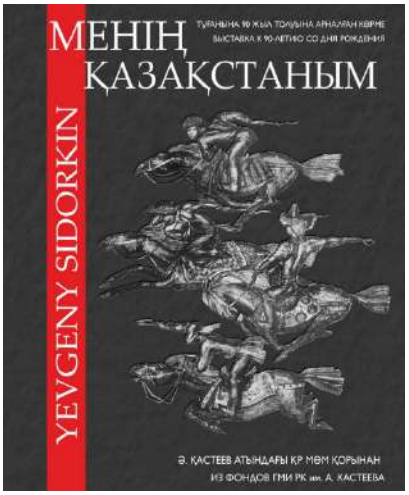
Зерттеуде трансформация индексі ұсынылды: ТИ = (T + I + M + S) / 4. Мұнда T — техникалық әртүрлілік, I — иконографиялық жаңару, M — медиалық көшу, S — әлеуметтік-институционалдық кеңею. Бұл индекс статистикалық өлшем емес, салыстырмалы талдауды жүйелеуге арналған эвристикалық құрал.

Зерттеу Қазақстан мен Қытай гравюрасындағы трансформация әртүрлі тарихи-мәдени логикамен жүргенін көрсетті. Қазақстанда гравюра кәсіби графика, кітап иллюстрациясы, эпикалық мәтін және ұлттық жадымен байланысты дамыды. Қытайда ол халықтық ағаш баспа, няньхуа, шеберхана өндірісі, діни-тұрмыстық бейнелер және әлеуметтік ксилография арқылы қалыптасты. Екі елде де гравюра көбейту техникасы ғана емес, мәдени кодты жеткізетін күрделі көркем жүйеге айналды.

Кесте 1 – Қазақстан мен Қытай гравюрасындағы трансформация векторлары

Өлшем	**Қазақстан гравюрасы**	**Қытай гравюрасы**	**Интерпретация**
Тарихи негіз	Кәсіби графика, кітап иллюстрациясы, эпос	Ағаш баспа, няньхуа, тұрмыстық-ритуалдық сурет	Қазақстанда авторлық-кәсіби, Қытайда халықтық-баспа негіз басым
Басты техникалар	Линогравюра, офорт, литография, кітап графикасы	Ксилография, көптүсті ағаш баспа, литография, қазіргі принт	Матрицалық негіз айырмашылығы бейне тілін өзгертеді
Иконографиялық код	Батыр, дала, жылқы, ою-өрнек, жырау, Абай	Есік сақшылары, бала-балық, лотос, театр, құт-береке	Екі елде де символдар қазіргі мағынаға қайта кодталады
Институционалдық орта	Музей, академия, кітап баспасы, көрме	Шеберхана, нарық, музей, академия, биеннале	Қытайда өндірістік-нарықтық тарих күштірек
Қазіргі үрдіс	Эпос пен мифті білім беру және цифрлық ортада жаңарту	Дәстүрлі ағаш баспа мен қазіргі принтмейкинг синтезі	Екеуінде де дәстүр реактивациясы байқалады

Бірінші нәтиже: Қазақстан гравюрасында ұлттық эпос пен әдеби мұра негізгі иконографиялық өзекке айналды. 1960–1980 жылдары Е. Сидоркиннің «Абай жолы», «Алпамыс батыры», И. Исабаевтың «Батырлар жыры», М. Қисамединовтың «Махамбет» еңбектері әдеби-эпикалық мұраны визуалды кодқа айналдырды [2, б. 110], [9].

Дереккөзі: Қастеев музейі, «Менің Қазақстаным» көрмесі, 2020 [5]. Музей мәтінінде Е. Сидоркиннің «Қазақ эпосы» және «Қазақ халық ойындары» сериялары экспозицияда ұсынылғаны көрсетіледі

Екінші нәтиже: Қазақстан графикасында сызықтық құрылым мен ою-өрнектік ырғақ синтезі байқалады. Ою-өрнек фондық безендіру емес, батыр тұлғасы, ат қозғалысы, киім қатпары мен қара-ақ дақты біріктіретін пластикалық принципке айналады.

Үшінші нәтиже: Қытай гравюрасы аймақтық мектептер мен халықтық баспа мәдениеті арқылы дамыды. Янлюцин дәстүрі Мин дәуірінен басталып, Цин кезеңінде 100 шеберхана мен 3000-нан астам шеберді қамтыды [15].

Сурет 1 – Е. Сидоркин. «Менің Қазақстаным» көрмесінің афишасындағы бейне.

Дереккөзі: Xinhua / Yangliuqing woodblock New Year pictures [15]. Бала, балық және лотос мотиві қытай мәдениетінде молшылық, ұрпақ жалғастығы және жаңа жылдық игі тілек символикасымен байланыстырылады.

Сурет 2 – Янлюцин няньхуасы: бала, балық және лотос мотиві.

Төртінші нәтиже: XX ғасырда Қытай гравюрасында әлеуметтік-публицистикалық функция күшейді. Li Hua-ның 1935 жылғы «Roar, China!» туындысы халықтың қысымға қарсы үнін символдық түрде жеткізіп, қазіргі қытай принтмейкингінің маңызды үлгісіне айналды [16], [17].

Бесінші нәтиже: бүгінде екі елде де дәстүрге аналитикалық қайта оралу байқалады: Қазақстанда эпос пен мифология көркем білімде, Қытайда ағаш баспаның матрица, пышақ ізі және фактуралық тілі қайта бағалануда [1], [11].

Кесте 2 – Техникалық және иконографиялық кодтар бойынша салыстырмалы матрица

Код	Қазақстан	Қытай	Түсіндіру
Қара-ақ контраст	Батырлық драма, монументалдық әсер	Әлеуметтік үндеу, ағаш баспа айқындығы	Контраст екі елде де идеяны күшейтеді

Көптүстілік	Сиректеу, көбіне кітаптық немесе аралас графикада	Няньхуада кең тараған	Қытайда түс ритуалдық және нарықтық қызмет атқарады
Сызық	Оюлық ырғақ, эпикалық қозғалыс	Ксилографиялық контур, декоративті айқындық	Сызық — екі жүйенің ортақ тілі
Матрица	Линолеум, металл, тас, аралас негіз	Ағаш тақта, кейін литография және цифрлық принт	Материал бейне сипатын анықтайды
Бейне функциясы	Ұлттық жады, әдеби мұра, авторлық стиль	Қорғаныш, мереке, нарық, саясат, қазіргі өнер	Функция айырмасы техникаға әсер етеді
Қазіргі жаңару	Миф, эпос, цифрлық оқыту	Дәстүрлі ағаш баспа + қазіргі визуалдық орта	Екі елде де гибридтену жүріп жатыр

Алтыншы нәтиже: екі елдегі деректердің сипаты бірдей емес. Қытай няньхуасы бойынша тарихи шеберханалар саны, шеберлер құрамы, аймақтық орталықтар туралы нақты мәліметтер кездеседі [15]. Қазақстан графикасында өндірістік статистика аз болғанымен, суретшілер, графикалық сериялар, көрме экспозициялары және музей қорлары жөніндегі сапалық деректер мол [4; 5; 6]. Сондықтан Қазақстан мен Қытай гравюрасын бір ғана сандық өлшеммен салыстыру әдіснамалық тұрғыдан жеткіліксіз. Осы асимметрияны азайту үшін мақалада техника, мотив, медиум және институционалдық кеңеюді бірге қарастыратын трансформация индексі ұсынылады.

Жетінші нәтиже: материалдық негіздің өзгеруі бейненің көркемдік мағынасын да өзгертеді. Ағаш баспа қатты контур, анық силуэт және декоративті ырғақ тудырады; линогравюра ірі қара-ақ дақ пен экспрессивті қозғалыс береді; офорт нәзік сызық пен психологиялық тереңдікке мүмкіндік жасайды; литография жұмсақ тондық ауысымға бейім; цифрлық принт монтаж, масштабтау, қабаттау және архивтеу мүмкіндіктерін кеңейтеді. Қазақстанда бұл өзгеріс ұлттық сюжеттердің жаңа пластикалық шешімін іздеумен байланысты болса, Қытайда дәстүрлі ағаш баспаның қол еңбегіне тән фактурасы қазіргі өнерде қайта құндылыққа айналуда.

Зерттеу нәтижелері Қазақстан мен Қытай гравюрасындағы трансформацияны «дәстүрден модернге» қарай біржақты қозғалыс ретінде түсіндіру жеткіліксіз екенін көрсетті. Қазақстанда гравюра кәсіби графика мектебі, кітап иллюстрациясы және ұлттық эпоспен тығыз байланыста дамыды. Қосанова мен Мамытова–Құранбек зерттеулері бұл процесті әдеби және фольклорлық мұраның бейнелік формаға ауысуы ретінде түсіндіруге мүмкіндік береді [2, б. 109–110], [3, с. 16–17]. Алайда эпос мұнда тек сюжет емес, сызық, ырғақ, қара-ақ контраст, композициялық қозғалыс және матрица таңдауға ықпал ететін көркемдік құрылым ретінде көрінеді.

Қытайда няньхуа мен жаңа ксилография гравюраның әлеуметтік қызметін айқын көрсетеді. Виноградова няньхуаның жанрлық көптүрлілігін атап өтсе [14, с. 205], Янлюцин туралы деректер бұл өнердің шеберхана, нарық және отбасылық-мерекелік кеңістікпен байланысын дәлелдейді [15]. Li Hua шығармашылығы XX ғасырда ағаш гравюраның саяси және азаматтық үндеу құралына айналғанын көрсетеді [16; 17]. Демек, Қазақстанда гравюра көбіне эпикалық-мәдени жадыға бағытталса, Қытайда ол халықтық тұрмыс, ритуал, нарық және әлеуметтік үндеу қызметтерін қатар атқарды.

Екі ел тәжірибесі дәстүр мен жаңашылдықты қарсы қоюдың шартты екенін дәлелдейді. Қазіргі Қытай принтмейкингі ағаш баспаның фактуралық, материалдық және матрицалық қасиеттерін қайта бағаласа [11, p. 1], Қазақстанда гравюра ұлттық эпос пен мифологияны көркем білім беру жүйесінде жаңаша қолдануға мүмкіндік береді [1, p. 1–6]. Сондықтан гравюра өткеннің музейлік жәдігері емес, қазіргі визуалдық ойлаудың белсенді зертханасы ретінде қарастырылуы тиіс. Зерттеудің шектеулері де бар: мақала ашық ғылыми және музейлік деректерге сүйенеді; барлық

түпнұсқа гравюраларға физикалық-техникалық сараптама жасалған жоқ; ұсынылған трансформация индексі пилоттық сипатта қалып отыр. Болашақта оны нақты коллекциялық корпус, тәуелсіз сарапшылар және статистикалық сенімділік көрсеткіштері арқылы тексеру қажет.

Мақалада Қазақстан мен Қытай гравюра өнеріндегі көркемдік-техникалық тәсілдердің трансформациясы салыстырмалы тұрғыдан талданды. Негізгі қорытынды: екі елде де гравюра дәстүрлі баспа техникасынан мәдени жадыны, ұлттық кодты және қазіргі визуалдық ойлауды жеткізетін күрделі жүйеге айналды. Қазақстанда бұл үдеріс кәсіби графика, кітап иллюстрациясы, ұлттық эпос және авторлық мектеп арқылы дамыды. Қытайда гравюра халықтық ағаш баспа, няньхуа, шеберхана өндірісі, ритуалдық-тұрмыстық бейне және әлеуметтік ксилография арқылы өзгерді.

Зерттеудің жаңалығы — екі ел гравюрасын техникалық матрица, иконографиялық код, медиалық көшу және институционалдық кеңею өлшемдері арқылы салыстыруында. Болашақта Қазақстан мен Қытай музейлеріндегі гравюралардың цифрлық корпусын жасап, техника, материал, өлшем, тақырып, мотив және көрме тарихы бойынша толық метадерек енгізу қажет. Сонымен бірге гравюраны мифология, фольклор, цифрлық дизайн және музейлік зерттеумен біріктіретін оқу курстары әзірленуі тиіс. Осылайша гравюра өткеннің архиві ғана емес, болашақ визуалдық мәдениеттің де маңызды зертханасына айналады.

Пайдалынылған әдебиеттер тізімі

1. Baigutov K., Ibragimov A., Gadilbek Kh. A., Muratayev K., Iskakov T., Miyat D. Evaluating and redesigning the teaching practices of the Kazakh Mythology — engraving techniques // PLOS ONE. – 2024. – Vol. 19, № 5. – Article e0296905. – 10 p. – DOI: 10.1371/journal.pone.0296905. – URL: https://journals.plos.org/plosone/article?id=10.1371/journal.pone.0296905 – Қаралған күні: 29.04.2026.

2. Қосанова Г. Б. XX ғасыр мен XXI ғасыр басындағы Қазақстан бейнелеу өнеріндегі кітап графикасы // Central Asian Journal of Art Studies. – 2017. – № 1. – Б. 109–119. – URL: https://cajas.kz/journal/article/download/61/51/129 – Қаралған күні: 29.04.2026.

3. Мамытова С., Құранбек Ә. Национальная идея в визуализациях казахского эпоса в книжной графике // Central Asian Journal of Art Studies. – 2025. – Т. 10, № 3. – С. 16–32. – DOI: 10.47940/cajas.v10i3.1089. – URL: https://cajas.kz/journal/article/download/1089/602/6347 – Қаралған күні: 29.04.2026.

4. A. Kasteev State Museum of Arts of the Republic of Kazakhstan. Collection. – Электрондық ресурс. – URL: https://www.gmirk.kz/en/kollektsiya – Қаралған күні: 29.04.2026.

5. Государственный музей искусств Республики Казахстан имени А. Кастеева. Выставка «Мой Казахстан», посвященная 90-летию со дня рождения Евгения Сидоркина (1930–1982). – Электрондық ресурс. – URL: https://www.gmirk.kz/en/events/84-vystavka-moj-kazakhstan-posvyashchennaya-90-letiyu-so-dnya-rozhdeniya-evgeniya-sidorkina-1930-1982 – Қаралған күні: 29.04.2026.

6. Государственный музей искусств Республики Казахстан имени А. Кастеева. Состоится открытие выставки «Национальный эпос в книжной графике Казахстана» из фондов музея. – Электрондық ресурс. – URL: https://www.gmirk.kz/en/events/458-sostoitsya-otkrytie-vystavki-natsionalnyj-epos-v-knizhnoj-grafike-kazakhstana-iz-fondov-muzeya – Қаралған күні: 29.04.2026.

7. Almaty Museum of Arts. Evgeniy Sidorkin. – Электрондық ресурс. – URL: https://collection.almaty.art/entity/PERSON/3917678 – Қаралған күні: 29.04.2026.

8. Abay180 Virtual Exhibition. Abai in the Fine Arts. – Электрондық ресурс. – URL: https://shorturl.at/LlC3F – Қаралған күні: 29.04.2026.

9. Галерея «Жаухар». Кисамединов Макум. – Электрондық ресурс. – URL: https://shorturl.at/7nWmH – Қаралған күні: 29.04.2026.

10. Li Q. Historical Aspects of the Formation and Development of Chinese Engraving // Culture and Art. – 2025. – № 5. – P. 139–153. – DOI: 10.7256/2454-0625.2025.5.74052. – URL: https://journals.rcsi.science/2454-0625/article/view/367506 – Қаралған күні: 29.04.2026.

11. Liu N., Bin Mohamed Saat M. K. Analysis on the Artistic Style of Chinese Printmaking, 1980–2000 // Salud, Ciencia y Tecnología – Serie de Conferencias. – 2024. – Vol. 3. – Article 800. – DOI:

10.56294/sctconf2024800. – URL: https://conferencias.ageditor.ar/index.php/sctconf/article/view/966 – Қаралған күні: 29.04.2026.

12. Flath J. A. Social Narratives in Yangliuqing Nianhua of the 1930s // Arts Asiatiques. – 2011. – Т. 66. – P. 69–82. – DOI: 10.3406/arasi.2011.1753. – URL: https://www.persee.fr/doc/arasi_0004-3958_2011_num_66_1_1753 – Қаралған күні: 29.04.2026.

13. Завидовская Е. А. Иллюстрированные издания и народные картины няньхуа к новеллам Пу Сунлина // Вестник НГУ. Серия: История, филология. – 2020. – Т. 19, № 4. – С. 94–107. – DOI: 10.25205/1818-7919-2020-19-4-94-107. – URL: https://vestnik.nsu.ru/historyphilology/files/34d7c4053a4bc0247bfef2d89de92786.pdf – Қаралған күні: 29.04.2026.

14. Виноградова Т. И. «Народная» гравюра в контексте истории книгопечатания // Общество и государство в Китае. – 2007. – Т. 37, № 1. – С. 205–210. – URL: https://china.ivran.ru/f/Vinogradova_T.I._Narodnaya_gravyura_v_kontekste_istorii_knigopechataniya.pdf – Қаралған күні: 29.04.2026.

15. New Year Pictures of Yangliuqing // International Department, Central Committee of CPC. – Электрондық ресурс. – URL: https://www.idcpc.org.cn/english2023/chinadelights/arts/painting/202307/t20230727_157766.html – Қаралған күні: 29.04.2026.

16. Google Arts & Culture. Li Hua. Roar, China. – Электрондық ресурс. – URL: https://artsandculture.google.com/asset/roar-china-li-hua/JgHZSazgEayqrw?hl=en – Қаралған күні: 29.04.2026.

17. CAFA Art Museum. The Museum Collections Series: Li Hua “Roar, China!”. – Электрондық ресурс. – URL: https://www.cafamuseum.org/en/video/detail/79?type=app – Қаралған күні: 29.04.2026.

18. Rose G. Visual Methodologies: An Introduction to Researching with Visual Materials. – 4th ed. – London: SAGE Publications, 2016. – 456 p. – URL: https://study.sagepub.com/rose4e – Қаралған күні: 29.04.2026.

19. Krippendorff K. Content Analysis: An Introduction to Its Methodology. – 4th ed. – Thousand Oaks: SAGE Publications, 2018. – 472 p. – URL: https://methods.sagepub.com/book/mono/content-analysis-4e/toc – Қаралған күні: 29.04.2026.

ӘӨЖ 37:7:004.9

МЕДИА-АРТ ТЕХНОЛОГИЯЛАРЫ КӨРКЕМ БІЛІМ БЕРУДЕГІ ПЕДАГОГИКАЛЫҚ ИННОВАЦИЯ ҚҰРАЛЫ РЕТІНДЕ

Жиекбаева Төлеубала Айдарқызы
T.aidarkyzy@gmail.com
Докторант, Абай атындағы ҚазҰПУ, Алматы, Қазақстан

Аңдатпа

Мақалада медиа-арттың мәні, оның мультимодальды сипаты және шығармашылық ойлауға әсері қарастырылады. Назар бір ғана техникалық жаңалыққа емес, сабақ құрылымының өзгеруіне аударылады: пәнаралық байланыс күшейеді, цифрлық сауаттылық нақты әрекет үстінде қалыптасады, авторлық ұстаным айқынырақ көрінеді. Медиа-артты орнымен қолданған жағдайда өнер сабағы икемдірек, интерактивтірек және оқушыға жақынырақ бола түседі. Бірақ мұнда бір шарт бар: технология сабақта жай безендіру үшін емес, нақты көркем-педагогикалық міндетті шешу үшін қолданылуы керек.

Түйінді сөздер: медиа-арт, көркем білім беру, педагогикалық инновация, цифрлық технологиялар, шығармашылық ойлау, мультимодальды оқыту, цифрлық сауаттылық, өнер педагогикасы.

Annotation

The article examines the potential of media art technologies as a tool of pedagogical innovation in art education. The relevance of the study is connected with the growing need to renew the content and methods of teaching art in the context of digital transformation in education. The paper analyzes the essence of media art, its multimodal nature, its role in developing creative thinking, and its influence on the learning process. Special attention is given to the significance of media art technologies in strengthening interdisciplinary integration, improving students' digital literacy, and enhancing their creative agency.

Keywords: media art, art education, pedagogical innovation, digital technologies, creative thinking, multimodal learning, digital literacy, art pedagogy

Қазір өнер сабағын бұрынғы қалпында қалдыру қиын. Мектептегі оқушы бір күннің ішінде ондаған визуалды хабарламаны көреді: қысқа видео, анимация, монтаж, дыбыспен сүйемелденген сторис, графикалық интерфейс, ойын эстетикасы. Ал сабақта әлі де тек қағаз, бояу, дайын үлгі және мұғалім түсіндірмесі ғана басым болса, арада айырма пайда болады. Өнерді оқыту бар, бірақ сол өнердің өмір сүріп тұрған ортасы бөлек. Мәселе осы жерден басталады. Соңғы он жылда көркем білім беру кеңістігі елеулі өзгерді. Бұрын негізгі назар сурет салу, композиция, түстану, мүсіндеу сияқты классикалық бағыттарға түссе, қазір олардың қатарына цифрлық бейне, анимация, интерактивті графика, дыбыстық шешім, виртуалды орта және гибридті форматтар қосылды. Бұл жай сән емес. Оқушының қабылдау тілі өзгерген соң, өнер сабағы да соған бейімделуге мәжбүр. Медиа-арт технологиялары осы өзгерістің ішінде пайда болған қосымша құрал емес, жаңа педагогикалық жағдайдың бір бөлігі.

Медиа-артты кейде тым тар түсіндіреді: фото түсіру, видео монтаждау немесе компьютермен сурет салу сияқты. Іс жүзінде ауқымы кеңірек. Халықаралық стандарттарда media arts бейне, дыбыс, қозғалыс, виртуалды және интерактивті формаларды біріктіретін өнер саласы ретінде беріледі [1]. California Arts Framework құжатында оның құрамына photography, video, filmmaking, graphic design, motion graphics, sound production, web design, game design, creative coding, app design, 3D design сияқты бірнеше бағыт кіретіні нақты көрсетілген [1]. Демек, мұнда әңгіме бір ғана техника туралы емес. Бұл – қазіргі цифрлық мәдениетте ойды көркем түрде жеткізудің тұтас тілі.

Сол себепті медиа-артты сабаққа енгізу «сыныпқа компьютер әкелумен» бітпейді. Кейде цифрлық құрал бар, бірақ сабақтың логикасы сол күйі қалады: оқушы бұрынғыдай көшіріп орындайды, тек қағаз орнына экран қолданады. Мұндай жағдайда форма өзгереді де, ой өзгермейді. Ал медиа-арттың шын мүмкіндігі басқа жерде. Оқушы идеяны енді тек суретпен емес, дыбыспен, бейнемен, мәтінмен, монтажбен, интерактивті әрекетпен құрастыра алады. Бір арналы жұмыс көп арналы жұмысқа ауысады.

Бұл өзгеріс әсіресе жасөспірімдердің медиатәжірибесіне жақын. Бүгінгі оқушы қысқа видеоның 15–60 секундтық логикасын түсінеді, визуалды қатар мен музыканың көңіл күй тудыратын қызметін ажырата алады, дайын шаблонды да, авторлық контентті де күн сайын көреді. Бірақ сол тәжірибе мектепте жиі ескерілмей қалады. Өнер сабағы оқушының күнделікті медиамәдениетінен алшақ болғанда, оның қызығушылығы да төмендейді. Керісінше, таныс медиатіл арқылы күрделі көркем міндет қойылса, оқушы өз ойын еркінірек ашады.

K. Peppler медиа-артты цифрлық дәуірдегі өнер білімінің табиғи жалғасы деп қарастырады [2]. Бұл пайымның артында нақты логика жатыр. Егер XXI ғасыр оқушысы визуалды және сандық ортада өмір сүрсе, өнер сабағы сол ортаны талдайтын, түсіндіретін және қайта жасайтын орынға айналуы керек. Сонда сабақ оқушыдан алыстамайды. Керісінше, оның күнделікті тәжірибесін көркем ойлауға бұрады. Мұнда бір маңызды нәрсе бар: медиа-арт оқушыға тек техниканы меңгертпейді, өзіне таныс медиакеңістікті басқаша көруге үйретеді. Медиа-арт технологияларының педагогикалық маңызын бірнеше нақты тұстан көруге болады. Ең әуелі оқу мазмұны өзгереді. Дәстүрлі тапсырмаға қоса фотоэссе, қысқа анимация, видеоколлаж, дыбыстық композиция, интерактивті постер, визуалды сторителлинг сияқты жаңа форматтар кіреді. Мұндай тапсырмаларда оқушы тек «әдемі жасап шығу» үшін емес, идеяны қандай форма жақсы жеткізетінін ойлау үшін жұмыс істейді. Кейбір жағдайда бір кадр жеткілікті. Басқа жағдайда дыбыссыз видео әсерсіз болуы мүмкін. Таңдау басталады. Сол тұста шығармашылық та басталады.

Келесі мәселе – мұғалімнің рөлі. Дәстүрлі сабақта мұғалім көбіне түсіндіруші және көрсетуші позициясында қалады. Медиа-артқа негізделген сабақта ол жобаны ұйымдастырушы, бағыт беруші, кейде редактор, кейде талқылауды жүргізуші болады. Бұл жеңіл процесс емес. Мысалы, 8-сынып оқушыларына ұлттық ою-өрнек туралы жай мәлімет беруден гөрі, сол оюдың қозғалысқа түскен анимациялық нұсқасын жасату әлдеқайда күрделі. Себебі мұнда тарихи мағына, көркем шешім, цифрлық құрал, монтаж логикасы – бәрі бір тапсырма ішінде тоғысады.

Бағалау да өзгеруге тиіс. Медиа-арт жұмысын тек соңғы өнімге қарап бағалау жиі қате нәтиже береді. Техникалық сапасы жоғары болып көрінген дүние мазмұн жағынан жұтаң болуы мүмкін. Керісінше, қарапайым құралмен жасалған, бірақ идеясы мықты жұмыс әлдеқайда құнды. Сондықтан мұнда критерий бірнеше қабаттан тұрады: ойдың анықтығы, концепцияның қисыны, медиақұралды орнымен таңдауы, композициялық шешім, аудиторияға әсер ету тәсілі, тіпті автордың өз жұмысына берген рефлексиясы [3]. Осындай өлшемдерсіз бағалау үстірт болып қалады.

Медиа-арттың күшті жағының бірі – мультимодальды табиғаты. Оқушы бір тақырыпты тек мәтінмен немесе бір ғана суретпен емес, бірнеше белгілік арна арқылы жеткізеді. Бейне бар. Дыбыс бар. Кейде мәтін үстемеленеді. Кейде қозғалыс шешуші рөл атқарады. Осындай көпқабатты құрылым ақпаратты жай жеткізіп қоймайды, оны сезіндіреді. Мысалы, экологиялық мәселені қағазға салынған бір суретпен беру бір бөлек, ал сол мәселеге дыбыстық фон, монтаж ырғағы, деректі кадр және қысқа авторлық мәтін қосылса, қабылдау деңгейі басқаша болады. Медиа-арттың әсері осы күрделіліктен туады.

Бірақ дәл осы жерде қауіп те бар. Технологияны қолдану автоматты түрде инновация жасамайды. Кейде сабақта эффект көп болады да, мазмұн әлсірейді. Экран жарқырап тұр, музыка бар, анимация бар, бірақ оқушы не үшін дәл осындай шешім таңдағанын түсіндіріп бере алмайды. T. Clark-Fookes осыған ұқсас мәселеге назар аударып, цифрлық педагогиканы өнерде тек функционалды құрал ретінде емес, эстетикалық тәжірибені кеңейтетін амал ретінде

қарастыру керек дейді [4]. Бұл орынды ескерту. Өнер сабағында цифрлық құрал сәндік элемент болып қалса, жаңашылдық емес, сыртқы эффект қана қалады.

И.М. Красильников ұсынған «педагогика цифровых искусств» ұғымы да осы тұста пайдалы [5]. Өйткені мәселе жаңа құрылғыда емес, жаңа көркем әрекет тәсілінде. Цифрлық ортада оқушы дайын образды қайталаушы емес, өз шешімін ұсынатын субъект ретінде көрінеді. Мысалы, бұрын сабақта натюрмортты көшіріп салу негізгі тапсырма болса, қазір сол тақырыпты цифрлық фотоқұрал, жарық, дыбыс, мәтін арқылы қайта құрып шығуға болады. Екі жағдайда да көркем жұмыс орындалады, бірақ екіншісінде авторлық таңдау әлдеқайда көп.

Қазақстан жағдайында бұл мәселені медиа және ақпараттық сауаттылықпен бірге қарастыру қажет. Л.С. Ахметованың еңбектері осы тұста маңызды тірек береді [6]. Ол тікелей медиа-артты талдамаса да, медиа білімнің ұлттық білім кеңістігіндегі орнын жүйелі көрсетеді. Бұл бағыт біз үшін неге маңызды? Өйткені бүгінгі оқушы тек контент тұтынбайды, өзі де өндіреді. Телефон арқылы видео түсіреді, өңдейді, жариялайды. Бірақ жариялау бар да, жауапкершілік бар. Авторлық құқық, визуалды этика, ақпаратты іріктеу, фейк пен манипуляцияны тану сияқты мәселелер өнер сабағынан тыс қалып қоймауы керек.

Медиа-арттың пәнаралық әлеуеті де назар аудартады. Escala, Romeu және Guitert жүргізген зерттеуде цифрлық құралдармен біріктірілген өнер оқытуы шығармашылықты ғана емес, ынтымақтастық, коммуникация және сыни ойлауды да күшейтетіні көрсетілген [7]. Мұны мектеп тәжірибесіне оңай көшіруге болады. Мысалы, әдебиет сабағындағы мәтінді бейнелеу өнерімен және видеомонтажбен біріктіріп, кейіпкер әлемін қысқа визуалды интерпретация түрінде ұсынуға болады. Немесе тарихтағы бір кезеңді деректі мини-фильм пішімінде жасату тиімді. Бұл жерде өнер бөлек, мазмұн бөлек жүрмейді. Бір-бірін толықтырады.

Осындай жұмыстарда оқушы тек «жасаушы» емес, зерттеушіге де айналады. Ол материал жинайды, сюжет құрады, кадр таңдайды, дыбысты іріктейді, артық бөлікті алып тастайды. Қысқасы, көркем шешім қабылдайды. Бұл дағды кез келген пәнге керек. Бірақ өнер сабағында ол анағұрлым табиғи түрде дамиды, себебі мұнда ойдың форма арқылы айтылуы бірінші орында. Инклюзивті білім беру тұрғысынан да медиа-арттың мүмкіндігі аз емес. Aghasafari, Needles және Malloy зерттеуінде мультимедиа-өнер STEAM контексінде арнайы білім беру қажеттілігі бар оқушылардың белсенділігін, қызығушылығын және өзін білдіру қабілетін арттырғаны көрсетілген [8]. Мұның себебін түсіну қиын емес. Барлық оқушы бірдей мәтінмен жұмыс істемейді. Біреуі жазбаша ойды баяу жеткізеді, бірақ визуалды құрылым арқылы мықты сөйлейді. Біреуі дыбыспен жақсы жұмыс істейді. Енді бірі түспен. Медиа-арт осындай айырмашылықты шектемейді, керісінше, жұмысқа қосады.

Сондықтан медиа-артты тек шығармашылықты дамыту құралы деп шектеу аздық етеді. Ол кей жағдайда оқушының өз даусын табуына мүмкіндік береді. Әсіресе дәстүрлі сабақта көп көрінбейтін балалар үшін бұл маңызды. Кәдімгі ауызша жауапта белсенді емес оқушы қысқа видео, анимациялық постер немесе дыбыстық коллаж арқылы ойын анағұрлым анық жеткізуі мүмкін. Бұл жерде педагогтың міндеті – форматтың көптігін жай еркіндік деп емес, әртүрлі қабілетке жол ашатын әдіс деп түсіну. Медиа-арттың тағы бір салмақты қыры – авторлық ұстанымды қалыптастыруы. Дәстүрлі тапсырмада оқушы көбіне техниканы дұрыс орындауға мән береді. Ал медиа-артта ол алдымен не айтқысы келетінін шешеді. Сосын кімге айтатынын ойлайды. Содан кейін ғана қандай құрал таңдайтынына көшеді. Бұл реттілік өте маңызды. Өйткені мұнда оқушы өз жұмысын біреуге арналған медиахабарлама ретінде құрастырады. Сол сәтте эстетика мен жауапкершілік қатар жүреді.

Бірақ мұндай жұмыс үшін белгілі шарттар керек. Бірінші шарт – мұғалімнің дайындығы. Егер педагог цифрлық құралды мүлде білмесе, тапсырма формалды болып қалады. Одан да маңыздысы – құралды білу аз, оны көркем міндетпен ұштастыра алу қажет. Екінші шарт – материалдық орта. Әр мектепте бірдей мүмкіндік жоқ. Кей жерде интернет әлсіз, кей жерде құрылғы жетіспейді, кей жерде монтажға арналған қарапайым бағдарламаның өзі қолжетімсіз. Сондықтан медиа-артты енгізу туралы әңгіме айтқанда инфрақұрылым мәселесін айналып өту дұрыс болмайды.

Үшінші шарт – бағалау логикасының жаңаруы. Егер мұғалім оқушының жұмысын тек «әдемі» немесе «әдемі емес» деп бағаласа, медиа-арттың ішкі құрылымы ашылмай қалады. Идея, сценарий, медиатіл, композиция, техникалық орындалу, топтық қатысу, авторлық рефлексия сияқты нақты өлшемдер қажет. Төртінші шарт – мазмұнның жергілікті мәдени контекспен байланысы. Бұл маңызды. Әйтпесе цифрлық жұмыс сыртқы әсері бар, бірақ ішкі тірегі әлсіз өнімге айналуы мүмкін. Мысалы, қазақ ою-өрнегін жай таныстырудың орнына оның қозғалыс логикасын анимация арқылы көрсетуге болады. Дәстүрлі музыкадағы ырғаққа сүйеніп визуалды медиаөнім жасауға болады. Ұлттық киім символикасын цифрлық коллаж, қысқа бейнеэссе немесе интерактивті постер түрінде түсіндіруге болады. Осындай тапсырмаларда медиа-арт тек технологиялық жаттығу болып қалмайды. Ол мәдени кодты жаңа тілде сөйлетеді.

Сол кезде өнер сабағы да басқаша жұмыс істей бастайды. Оқушы өткеннің формасын тек қайталамайды, оны қазіргі медиамәдениет жағдайында қайта түсіндіреді. Бір жағынан бұл – дәстүрмен байланыс. Екінші жағынан – қазіргі құралмен ой айту машығы. Осындай тоғыста ғана медиа-арттың шынайы педагогикалық құны көрінеді. Қысқасы, медиа-арт технологиялары көркем білім беру үшін кездейсоқ қосымша емес. Олар оқу мазмұнын кеңейтеді, оқушының шығармашылық субъектілігін күшейтеді, пәнаралық жұмысты жандандырады, инклюзивті мүмкіндіктер ашады және цифрлық мәдениетпен тіл табыса алатын жаңа сабақ моделін ұсынады. Бірақ бәрі бір ғана шартқа тіреледі: технология мақсатқа қызмет етуі керек. Егер ол тек эффект үшін қолданылса, нәтиже үстірт болады. Ал егер ол идеяны тереңдетіп, оқушының ойлауын кеңейтіп, мәдени мазмұнды жаңа формада жеткізуге көмектессе, медиа-арт шынымен педагогикалық инновацияға айналады.

Қорытындыны дәл осы жерден шығаруға болады. Өнер сабағы енді тек бейнелеу техникасын үйрететін орын болып қалмауы керек. Ол қазіргі мәдениетті түсінуге, медиахабарламаны талдауға, өз туындысын саналы түрде жасауға үйрететін ортаға айналуы қажет. Медиа-арт осы мүмкіндікті береді. Әзірге бұл бағытта шешілмеген мәселе де аз емес: мұғалім даярлығы, инфрақұрылым, бағалау өлшемі, әдістемелік бірізділік. Бірақ соған қарамастан бір нәрсе анық: бүгінгі оқушының көркем ойлауын кешегі құралдармен ғана шектеп қою барған сайын тиімсіз болып барады.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:

1. Peppler K. A. Media Arts: Arts Education for a Digital Age // *Teachers College Record*. – 2010. – Vol. 112, No. 8. – DOI: 10.1177/016146811011200806.

2. Красильников И. М. Педагогика цифровых искусств – новое направление развития теории и практики художественного образования // *Проблемы современного образования*. – 2011. – № 6. – С. 108–123.

3. Ахметова Л. С. Медиаобразование Казахстана: решение проблем // *Вестник КазНУ. Серия журналистики*. – 2016. – № 2(40). – URL: https://bulletin-journalism.kaznu.kz/index.php/1-journal/article/download/553/535 (дата обращения: 19.04.2026).

4. Clark-Fookes T. Aesthetic Approaches to Digital Pedagogy in Arts Education // *International Journal of Education & the Arts*. – 2023. – Vol. 24, No. 8. – DOI: 10.26209/ijea24n8.

5. National Core Arts Standards. Media Arts – Introduction [Electronic resource]. – URL: https://www.nationalartsstandards.org/content/media-arts-introduction (accessed: 19.04.2026).

6. California Department of Education. *Arts Framework. Chapter 4: Media Arts* [Electronic resource]. – URL: https://www.cde.ca.gov/ci/vp/cf/documents/caartsfwchapter4.pdf (accessed: 19.04.2026).

7. Escala N., Romeu T., Guitert M. Arts Integration with Digital Tools in Primary Schools: Innovative Pedagogical Practices in Catalonia // *International Journal of Educational Research Open*. – 2025. – Vol. 8. – Article 100538. – DOI: 10.1016/j.ijedro.2025.100538.

8. Aghasafari S., Needles T., Malloy M. Multimedia Arts Learning: Connecting STEAM among Special Education Students // *Discover Education*. – 2025. – Vol. 4. – Article 44. – DOI: 10.1007/s44217-025-00440-7.

ЖАСАНДЫ ИНТЕЛЛЕКТ ТЕХНОЛОГИЯЛАРЫНЫҢ КӨРКЕМ ЕҢБЕК ПӘНІ АЯСЫНДА ОҚУШЫЛАРДЫҢ ШЫҒАРМАШЫЛЫҚ ОЙЛАУЫН ДАМЫТУҒА ЫҚПАЛЫ

Калабаева Кызбала Райымбеккызы
kalabaeva.k2020@mail,ru
«Өнер және көркем еңбек» кафедрасының магистр, аға оқытушысы
Ж.А.Тәшенев атындағы университет, Шымкент қ.

Аңдатпа

Бұл ғылыми мақалада жасанды интеллект технологияларын көркем еңбек пәнінде қолданудың теориялық және практикалық аспектілері қарастырылады. Автор оқушылардың шығармашылық ойлау қабілеттерін дамытуда цифрлық құралдардың рөлін талдайды. Сонымен қатар, жасанды интеллекттің педагогикалық мүмкіндіктері, артықшылықтары мен шектеулері жүйелі түрде сараланады. Зерттеу нәтижесінде жасанды интеллектті тиімді қолдану оқушылардың креативтілігін, визуалды ойлауын және танымдық белсенділігін арттыратыны анықталды.

Түйін сөздер: жасанды интеллект, көркем еңбек, шығармашылық ойлау, цифрлық технология, білім беру, креативтілік.

Аннотация

В данной научной статье рассматриваются теоретические и практические аспекты применения технологий искусственного интеллекта на уроках художественного труда. Автор анализирует роль цифровых инструментов в развитии творческого мышления учащихся. Кроме того, системно рассматриваются педагогические возможности искусственного интеллекта, его преимущества и ограничения. Результаты исследования показывают, что эффективное использование искусственного интеллекта способствует развитию креативности, визуального мышления и познавательной активности учащихся.

Ключевые слова: искусственный интеллект, художественный труд, творческое мышление, цифровые технологии, образование, креативность.

Abstract

This scientific article examines the theoretical and practical aspects of using artificial intelligence technologies in art and crafts education. The author analyzes the role of digital tools in developing students' creative thinking skills. In addition, the pedagogical opportunities, advantages, and limitations of artificial intelligence are systematically considered. The results of the study show that the effective use of artificial intelligence enhances students' creativity, visual thinking, and cognitive activity.

Keywords: artificial intelligence, art and crafts, creative thinking, digital technology, education, creativity.

Цифрлық технологиялар қазіргі қоғамның дамуында шешуші рөл атқарады. Білім беру жүйесі де осы өзгерістерге бейімделіп, оқу үдерісіне жаңа технологияларды енгізу арқылы жаңғыру үстінде. Соның ішінде жасанды интеллект (ЖИ) ерекше маңызға ие. Жасанды интеллект құралдары оқушылардың шығармашылық қабілеттерін дамытуға жаңа мүмкіндіктер ұсынып отыр.

Жасанды интеллект – адамның ойлау, талдау және шешім қабылдау қабілеттерін модельдеуге бағытталған технологиялық жүйе. Ол білім беру саласында оқыту әдістерін жетілдіріп, оқу үдерісін тиімді ұйымдастыруға ықпал етеді.

Көркем еңбек пәні оқушылардың шығармашылық қабілеттерін, эстетикалық талғамын және практикалық дағдыларын дамытуға бағытталған. Осы тұрғыдан алғанда, аталған пәнге

жасанды интеллект технологияларын енгізу білім сапасын арттырудың өзекті бағыты болып табылады.

Зерттеудің мақсаты – жасанды интеллекттің көркем еңбек пәнінде оқушылардың шығармашылық ойлау қабілеттерін дамытуға әсерін жан-жақты талдау.

Зерттеудің міндеттері:

- жасанды интеллект ұғымын ғылыми тұрғыда сипаттау;
- көркем еңбек пәнінің ерекшеліктерін анықтау;
- шығармашылық ойлаудың құрылымын талдау;
- ЖИ-дің оқыту процесіне ықпалын бағалау.

Жасанды интеллекттің білім беру жүйесіндегі орны. Жасанды интеллект қазіргі білім беру жүйесінде кеңінен қолданылып келеді. Оның негізгі бағыттары мыналар:

- оқу процесін автоматтандыру;
- дербестендірілген оқыту;
- интерактивті білім беру ортасын қалыптастыру;
- шығармашылық тапсырмаларды цифрлық форматта орындау.

ЖИ құралдары оқушылардың жеке ерекшеліктеріне бейімделіп, оқу материалын тиімді меңгеруге мүмкіндік береді. Сонымен қатар, олар оқушылардың қызығушылығын арттырып, оқу мотивациясын күшейтеді.

Қазіргі таңда түрлі графикалық редакторлар, нейрожелілік сурет генераторлары, дизайн платформалары көркем еңбек пәнінде кеңінен қолданылуда. Бұл құралдар оқушылардың идеяларын визуалды түрде жүзеге асыруына көмектеседі.

Көркем еңбек пәнінің педагогикалық маңызы. Көркем еңбек пәні – оқушылардың жан-жақты дамуына ықпал ететін маңызды пәндердің бірі. Ол келесі қабілеттерді қалыптастырады:

- шығармашылық ойлау;
- эстетикалық талғам;
- қол еңбегі дағдылары;
- кеңістіктік ойлау;
- визуалды қабылдау.

Дәстүрлі оқыту барысында оқушылар материалдармен тікелей жұмыс істейді. Бұл олардың моторлық дағдыларын дамытуға мүмкіндік береді. Алайда қазіргі заман талабына сәйкес бұл пәнге цифрлық технологияларды енгізу қажет.

Жасанды интеллект осы пәнді жаңа деңгейге көтеріп, оқыту әдістерін жаңартуға мүмкіндік береді.

Шығармашылық ойлау: теориялық негіздері. Шығармашылық ойлау – жаңа идеялар тудыру, стандартты емес шешімдер қабылдау қабілеті. Оның негізгі компоненттері: икемділік; түпнұсқалық; ойлау жылдамдығы; қиял.

Психологиялық тұрғыдан алғанда, шығармашылық ойлау адамның ішкі мотивациясымен тығыз байланысты. Ол тек білімге емес, сонымен қатар тәжірибеге, эмоцияға және қиялға негізделеді.

Шығармашылық қабілет – тұлғаның табысты дамуының негізгі көрсеткіштерінің бірі. Жаңа идеялар ұсыну, креативті ойлау және практикалық шешімдер табу дағдылары білім беру жүйесінде ерекше маңызға ие. Осы тұрғыда қолөнер – шығармашылықты дамытудың тиімді құралдарының бірі болып табылады.

Қолөнер – халықтың мәдени мұрасын сақтай отырып, жеке тұлғаның шығармашылық әлеуетін ашуға мүмкіндік беретін ерекше өнер түрі. Көркем еңбек пәні осы қабілеттерді дамытуға ең қолайлы орта болып табылады.

Жасанды интеллекттің шығармашылық ойлауға әсері. Оң әсерлеріне тоқталар болсақ - жасанды интеллект оқушылардың шығармашылық ойлауына келесі түрде әсер етеді:

Біріншіден, ЖИ идеяларды генерациялауды жеңілдетеді. Оқушылар қысқа уақыт ішінде бірнеше нұсқа жасап, оларды салыстыра алады.

Екіншіден, визуалды ойлау қабілеті дамиды. Себебі ЖИ құралдары күрделі бейнелерді жылдам жасауға мүмкіндік береді.

Үшіншіден, эксперимент жасау мүмкіндігі артады. Оқушылар түрлі стильдер мен тәсілдерді еркін қолдана алады.

Төртіншіден, оқу мотивациясы күшейеді. Цифрлық құралдар оқушылардың қызығушылығын арттырады.

Теріс әсерлеріне тоқталсақ, ЖИ қолданудың кейбір жағымсыз жақтары да бар: оқушылар дайын нәтижеге үйреніп кетуі мүмкін; қолмен жұмыс істеу дағдылары әлсірейді; шығармашылық дербестік төмендеуі ықтимал; технологияға тәуелділік қалыптасады.

Сондықтан, ЖИ-ді қолдану барысында педагогикалық бақылау қажет.

Көркем еңбек сабақтарында ЖИ қолдану әдістемесі.

Жасанды интеллектті тиімді қолдану үшін келесі әдістер ұсынылады:

Идея генерациясы әдісі - Оқушылар ЖИ арқылы жаңа композициялар ойлап табады. Бұл олардың қиялын дамытады.

Визуализация әдісі - Суреттер, макеттер және дизайн жобаларын жасау арқылы визуалды ойлау қалыптасады.

Жобалық оқыту - Оқушылар толық шығармашылық жобалар жасап, өз идеяларын қорғайды.

Талдау және рефлексия - ЖИ нәтижелерін талдау арқылы сыни ойлау дамиды.

Жасанды интеллект (ЖИ) болашақта білім беру жүйесінің маңызды құрамдас бөлігіне айналатыны анық. Әсіресе көркем еңбек пәнімен байланысы өте өзекті, себебі бұл пән шығармашылық, визуалды ойлау және практикалық дағдыларды дамытумен тікелей байланысты.

Көркем еңбек пәнінде ЖИ қолдану ең алдымен **идея генерациясын жеңілдетеді**. Оқушылар түрлі цифрлық құралдар арқылы жаңа дизайн, композиция немесе бұйым үлгілерін тез құрастыра алады. Бұл олардың қиялын кеңейтіп, дәстүрлі ойлау шеңберінен шығуына көмектеседі.

Сонымен қатар, ЖИ **визуализация мүмкіндіктерін арттырады**. Мысалы, оқушы өз жобасын алдын ала 3D форматта көріп, түстерді, пішіндерді өзгертіп, нәтижесін бағалай алады. Бұл әсіресе дизайн, сәндік-қолданбалы өнер бағыттарында өте тиімді.

ЖИ-дің тағы бір маңызды тұсы - **жекелендірілген оқыту**. Әр оқушының деңгейіне, қызығушылығына қарай тапсырмалар ұсынылып, олардың шығармашылық қабілеттерін жеке дамытуға мүмкіндік береді. Мұғалім үшін бұл оқу процесін тиімді ұйымдастыруға көмектеседі.

Көркем еңбекпен байланысында ЖИ:

- сурет салу мен графикалық дизайнды цифрландыруға;
- қолөнер бұйымдарының үлгілерін модельдеуге;
- шығармашылық жобаларды жоспарлауға;
- жаңа стильдер мен идеяларды зерттеуге мүмкіндік береді.

Дегенмен, кейбір шектеулері де бар. Мысалы, оқушылар дайын нәтижеге тым тәуелді болып кетуі мүмкін немесе қолмен жасау дағдылары әлсіреуі ықтимал. Сондықтан ЖИ-ді тек көмекші құрал ретінде, ал негізгі назарды оқушының өз еңбегі мен ойлауына бағыттау маңызды.

Педагогикалық тиімділік және нәтижелер. Жасанды интеллектті қолдану келесі нәтижелерге әкеледі: оқушылардың шығармашылық белсенділігі артады, оқу сапасы жақсарады, жеке қабілеттер дамиды, цифрлық сауаттылық қалыптасады.

Сонымен қатар, мұғалімнің рөлі өзгереді. Ол тек ақпарат беруші емес, бағыттаушы және кеңесші болады.

Болашақ перспективалар

Жасанды интеллект болашақта білім беру жүйесінің ажырамас бөлігіне айналады. Көркем еңбек пәнінде:

- виртуалды шеберханалар;
- 3D модельдеу;
- толық цифрлық дизайн жүйелері кеңінен қолданылады.

Бұл оқушылардың шығармашылық мүмкіндіктерін жаңа деңгейге көтереді.

Қорытындылай келе, жасанды интеллект көркем еңбек пәнін жаңа деңгейге көтеріп, оқушылардың креативтілігін, визуалды мәдениетін және танымдық белсенділігін дамытуға үлкен ықпал етеді. **Жа**санды интеллект көркем еңбек пәнінде оқушылардың шығармашылық ойлауын дамытуда маңызды құрал болып табылады. Ол оқыту үдерісін жаңартып, оқушылардың креативтілігін арттыруға ықпал етеді. Алайда оны шектен тыс қолдану теріс әсер етуі мүмкін. Сондықтан ЖИ-ді дәстүрлі әдістермен үйлестіре отырып пайдалану қажет. Жалпы алғанда, жасанды интеллект – болашақ білім берудің негізгі бағыттарының бірі.

Пайдаланылған әдебиеттер

1. Жангужинова М. Искусственный интеллект в образовании: обзор креативного процесса обучения студентов по образовательным программам искусства. – Алматы: Казахская национальная академия искусств им. Т. Жургенова, 2024. – Central Asian Journal of Art Studies. – Т. 9, №2. – С. 289–307.

2. Әуелханұлы М. Жасанды интеллект әліппесі: оқу-әдістемелік құрал. – Алматы: Al-Hub publishing, 2025. – 300 б.

3. Баймұхамедов М.Ф., Баймұхамедова А.Н., Боранбаев С.Н. Жасанды интеллект: қазіргі заманғы теория және тәжірибе. I бөлім. – Алматы: Бастау, 2020. – 248 б.

4. Ақтөбе облысы бойынша «Өрлеу» біліктілікті арттыру ұлттық орталығы Жасанды интеллект жүйелері: әдістемелік құрал. – 2025.

5. Әуелханұлы М. Жасанды интеллект әліппесі (Азбука искусственного интеллекта). – Алматы, 2025.

ӘОЖ 371.3:745.52

КӨРКЕМ БІЛІМ БЕРУДЕ КИІЗ БҰЙЫМДАРЫН ЖАСАУДАҒЫ ЗАМАНАУИ ТЕХНОЛОГИЯЛАРДЫҢ ЕРЕКШЕЛІКТЕРІ

Кумісбекова Мөлдір Балғынбайқызы
moldir.kumisbekova@mail.ru
«Көркем білім, графика және жобалау білім беру» бағдарламасының 1 курс докторанты,
Абай атындағы ҚазҰПУ, Алматы, Қазақстан

Аңдатпа

Бұл мақалада көркем білім беру үдерісінде киіз бұйымдарын жасауда қолданылатын заманауи технологиялардың ерекшеліктері қарастырылады. Зерттеудің өзектілігі ұлттық қолөнерді сақтай отырып, оны инновациялық әдістермен ұштастыру қажеттілігімен анықталады. Киіз басу өнері мәдени мұра ретінде студенттердің шығармашылық әлеуетін дамытуда тиімді педагогикалық құрал болып табылады.

Мақалада дәстүрлі киіз жасау технологиялары мен заманауи цифрлық және дизайнерлік тәсілдердің өзара байланысы талданып, графикалық бағдарламалар, 3D модельдеу, авторлық дизайн және жаңа материалдарды қолдану мүмкіндіктері көрсетіледі. Зерттеу нәтижесінде бұл технологиялардың креативті ойлауды дамытудағы тиімділігі дәлелденіп, дәстүрлі өнер мен инновацияны ықпалдастыру білім беру сапасын арттыратыны анықталды.

Түйінді сөздер: киіз өнері, көркем білім беру, заманауи технологиялар, креативті ойлау, дәстүрлі қолөнер, цифрлық дизайн, 3D модельдеу, педагогикалық инновациялар

Annotation

This article examines the features of modern technologies used in creating felt products within art education. The relevance of the study is determined by the need to preserve traditional crafts while integrating them with innovative teaching methods. Felt-making, as part of cultural heritage, contributes to the development of students' creative potential.

The paper analyzes the relationship between traditional techniques and modern digital and design approaches, including graphic software, 3D modeling, authorial design, and new materials. The results show that these technologies enhance creative thinking and improve the quality of education.

Keywords: felt art, art education, modern technologies, creative thinking, traditional crafts, digital design, 3D modeling, pedagogical innovations

Қазіргі жаһандану дәуірінде білім беру жүйесі түбегейлі өзгерістерге ұшырап, ұлттық мәдени мұраларды сақтай отырып, оларды заманауи талаптарға бейімдеу қажеттілігі артып отыр. Әсіресе көркем білім беру саласында дәстүрлі қолөнер түрлерін инновациялық технологиялармен ұштастыру өзекті мәселелердің бірі болып табылады. Бұл үрдіс студенттердің шығармашылық әлеуетін дамытуға, олардың ұлттық құндылықтарға деген құрметін қалыптастыруға және заманауи кәсіби құзыреттіліктерін жетілдіруге мүмкіндік береді.

Қазақ халқының дәстүрлі қолөнерінің бірі – киіз басу өнері – ғасырлар бойы қалыптасқан мәдени-рухани құндылықтардың көрінісі болып табылады. Киіз бұйымдары тек тұрмыстық қажеттілікті өтейтін құрал ғана емес, сонымен қатар ұлттық эстетиканың, символиканың және дүниетанымның айқын көрінісі ретінде ерекше маңызға ие. Осы тұрғыдан алғанда, киіз өнерін көркем білім беру үдерісінде қолдану студенттердің көркемдік ойлауын, қиялын және шығармашылық белсенділігін дамытуда маңызды рөл атқарады.

Бүгінгі таңда технологиялық прогресс дәстүрлі өнер түрлерінің мазмұны мен формасына жаңа өзгерістер енгізуде. Заманауи цифрлық құралдар, дизайндық бағдарламалар және инновациялық материалдар киіз бұйымдарын жасаудың жаңа бағыттарын қалыптастырып,

оның көркемдік мүмкіндіктерін кеңейтуде. Бұл өз кезегінде білім беру үдерісінде жаңа әдіс-тәсілдерді енгізуді талап етеді.

Осыған байланысты зерттеудің мақсаты – көркем білім беру жүйесінде киіз бұйымдарын жасауда қолданылатын заманауи технологиялардың ерекшеліктерін анықтау және олардың студенттердің креативті ойлауын дамытудағы тиімділігін негіздеу болып табылады.

Көркем білім беру жүйесінде дәстүрлі өнерді оқыту мәселесі педагогика, психология және мәдениеттану ғылымдарының тоғысқан тұсында қарастырылады. Бұл бағытта ұлттық қолөнерді білім беру мазмұнына енгізу студенттердің тұлғалық дамуына, шығармашылық қабілеттерінің қалыптасуына және мәдени сәйкестілігінің нығаюына ықпал етеді. Әсіресе этнопедагогика тұрғысынан қарастырғанда, дәстүрлі өнер түрлері білім алушылардың ұлттық дүниетанымын қалыптастырудың маңызды құралы болып табылады.

Киіз басу өнері – қазақ халқының материалдық және рухани мәдениетінің ажырамас бөлігі. Оның тарихи тамыры тереңде жатыр және ол тұрмыстық қажеттіліктермен қатар эстетикалық, символдық мәнге ие. Киіз бұйымдарындағы ою-өрнектер жүйесі белгілі бір мағыналық жүктемеге ие болып, халықтың дүниетанымы мен өмір салтын бейнелейді. Осыған байланысты киіз өнерін оқыту тек технологиялық дағдыларды меңгерумен шектелмей, мәдени-танымдық мазмұнды игеруді де қамтиды.

Ғылыми зерттеулерде көркем білім беру үдерісінде шығармашылық қабілетті дамыту мәселесіне ерекше назар аударылады. Педагогикалық тұрғыдан алғанда, шығармашылық – бұл жаңа идеяларды қалыптастыру, дәстүрлі тәжірибені жаңаша пайымдау және өзіндік көркемдік шешімдер табу қабілеті ретінде қарастырылады. Осы контексте киіз бұйымдарын жасау үдерісі студенттердің қиялын, образдық ойлауын және эстетикалық талғамын дамытуға мүмкіндік береді.

Сонымен қатар, қазіргі білім беру парадигмасы дәстүрлі оқыту әдістерінен инновациялық, студентке бағытталған оқыту модельдеріне көшуді талап етеді. Бұл тұрғыда жобалық оқыту, тәжірибеге негізделген оқыту (practice-based learning), сондай-ақ пәнаралық ықпалдастық маңызды орын алады. Киіз өнерін заманауи технологиялармен ұштастыру осы әдістерді тиімді жүзеге асыруға мүмкіндік береді.

Осылайша, көркем білім беру жүйесінде киіз бұйымдарын жасаудың теориялық негіздері дәстүрлі мәдени мұра, шығармашылық дамудың психологиялық-педагогикалық қағидалары және инновациялық білім беру технологияларының өзара байланысы негізінде қарастырылады.

Қазіргі таңда көркем білім беру жүйесінде киіз бұйымдарын жасау үдерісі дәстүрлі әдістермен қатар заманауи технологияларды қолдану арқылы жаңа деңгейге көтерілуде. Бұл технологиялар шығармашылық процесті жеңілдетіп қана қоймай, оның сапасын арттыруға, эстетикалық мүмкіндіктерін кеңейтуге және студенттердің инновациялық ойлауын дамытуға ықпал етеді.

Киіз бұйымдарын жобалау барысында цифрлық технологияларды қолдану маңызды орын алады. Атап айтқанда, графикалық бағдарламалар (Adobe Photoshop, CorelDRAW және т.б.) арқылы болашақ бұйымның эскизін жасау, түстік шешімдерін алдын ала анықтау және композициялық құрылымын жоспарлау мүмкіндігі туындайды. Сонымен қатар, 3D модельдеу технологиялары киіз бұйымдарының көлемдік пішінін виртуалды кеңістікте бейнелеуге, олардың функционалдық және эстетикалық ерекшеліктерін алдын ала көруге жағдай жасайды.

Бұл тәсілдер студенттердің кеңістіктік ойлау қабілетін дамытып, жобалық жұмысты кәсіби деңгейде орындауға мүмкіндік береді. Дәстүрлі киіз басу табиғи жүнге негізделсе, қазіргі уақытта оған қосымша синтетикалық талшықтар, декоративті элементтер, аралас материалдар кеңінен қолданылуда. Бұл киіз бұйымдарының беріктігін арттырып, олардың сыртқы көрінісін заманауи талаптарға сай өзгертуге мүмкіндік береді.

Сонымен қатар, аралас техника (киіз + мата, киіз + былғары, киіз + бисер) арқылы жаңа дизайнерлік шешімдер жүзеге асырылады. Мұндай әдістер студенттердің эксперимент жасау дағдыларын дамытып, шығармашылық ізденістерін арттырады. Авторлық дизайн және заманауи стиль Қазіргі көркем білім беру үдерісінде киіз бұйымдарын тек дәстүрлі үлгіде

емес, заманауи сән үрдістеріне сәйкес жасау маңызды. Авторлық дизайн элементтері, минимализм, этно-стиль, экодизайн бағыттары киіз өнеріне жаңа мазмұн береді. Студенттер өздерінің жеке стильдерін қалыптастырып, ұлттық өрнектерді жаңаша интерпретациялауға мүмкіндік алады.

Бұл олардың креативті ойлауын дамытуға және болашақ кәсіби қызметінде бәсекеге қабілетті болуына ықпал етеді. Цифрландыру және білім беру платформалары Көркем білім беруде цифрлық платформаларды пайдалану да маңызды рөл атқарады. Онлайн курстар, видео сабақтар, виртуалды шеберлік сағаттары арқылы киіз өнерін оқыту кеңейтіліп, білім алушыларға қолжетімді болады. Сонымен қатар, цифрлық портфолио жасау, әлеуметтік желілерде жұмыстарды жариялау студенттердің кәсіби дамуына және өзін-өзі танытуына мүмкіндік береді. Көркем білім беру жүйесінде киіз бұйымдарын жасауда заманауи технологияларды қолдану оқыту мазмұнын жаңғыртып, студенттердің шығармашылық әлеуетін дамытуға бағытталған тиімді құралдардың бірі болып табылады. Бұл үдеріс тек дәстүрлі қолөнер дағдыларын меңгерумен шектелмей, білім алушылардың сыни ойлауын, креативтілігін және жобалық қызметке бейімділігін қалыптастыруға мүмкіндік береді.

Заманауи технологияларды қолданудың басты ерекшеліктерінің бірі – оқытудың жобалық және тәжірибеге бағытталған сипатының күшеюі. Студенттер киіз бұйымдарын жасау барысында идеядан бастап дайын өнімге дейінгі толық шығармашылық процесті жүзеге асырады: эскиз әзірлеу, материал таңдау, технологиялық өңдеу және дайын бұйымды безендіру. Бұл тәсіл олардың дербестігін арттырып, практикалық дағдыларын жетілдіреді. Сонымен қатар, цифрлық құралдарды пайдалану студенттердің көркемдік ойлауын визуализациялау мүмкіндігін кеңейтеді. Мысалы, графикалық бағдарламалар арқылы эскиз дайындау немесе 3D модельдеу арқылы бұйымның алдын ала нұсқасын жасау студенттердің идеяларын нақты әрі дәл жүзеге асыруына көмектеседі. Бұл өз кезегінде шығармашылық шешімдердің сапасын арттырады.

Көркем білім беруде киіз өнерін оқыту барысында пәнаралық ықпалдастық та маңызды орын алады. Атап айтқанда, өнер, технология, дизайн және цифрлық сауаттылық элементтері біріктіріле отырып, кешенді білім беру жүзеге асады. Мұндай ықпалдастық студенттердің жан-жақты дамуына және заманауи талаптарға бейімделуіне ықпал етеді. Сондай-ақ, оқыту үдерісінде интерактивті әдістерді қолдану тиімді нәтижелер береді. Шеберлік сағаттары, топтық жұмыстар, шығармашылық жобалар және цифрлық презентациялар арқылы студенттердің оқу мотивациясы артып, белсенділігі күшейеді. Әсіресе, авторлық жұмыстарды қорғау және талдау кезеңдері студенттердің өз ойын еркін жеткізуіне және кәсіби тілде сөйлеу дағдыларын қалыптастыруға мүмкіндік береді.

Осылайша, көркем білім беру үдерісінде киіз бұйымдарын жасауда заманауи технологияларды қолдану оқытудың мазмұнын байытып, студенттердің креативті ойлауын дамытуға, эстетикалық талғамын қалыптастыруға және кәсіби құзыреттілігін арттыруға ықпал етеді. Көркем білім беру үдерісінде киіз бұйымдарын жасауда заманауи технологияларды тиімді қолдану студенттердің шығармашылық қабілеттерін дамытуға бағытталған практикалық жұмыстар арқылы жүзеге асырылады. Бұл бөлімде киіз өнерін оқытуда қолданылатын нақты тапсырмалар мен жобалық жұмыстардың мазмұны қарастырылады.

Практикалық оқыту барысында студенттерге жобалық әдіс негізінде тапсырмалар беріледі. Мысалы, «Киізден заманауи аксессуар жасау» тақырыбындағы жоба аясында білім алушылар белгілі бір өнімді (сөмке, әшекей, сәндік бұйым) әзірлеуді мақсат етеді. Жоба бірнеше кезеңнен тұрады: идеяны анықтау, эскиз дайындау (қажет болған жағдайда цифрлық бағдарлама арқылы), материалдарды таңдау, бұйымды дайындау және оны безендіру.

Бұл үдерісте студенттер заманауи технологияларды белсенді түрде қолданады. Мәселен, эскиздерді графикалық бағдарламаларда дайындау, түстік үйлесімділікті алдын ала анықтау, бұйымның құрылымын жоспарлау сияқты жұмыстар олардың кәсіби дағдыларын жетілдіреді. Сонымен қатар, аралас техника (киіз + бисер, киіз + мата) арқылы орындау шығармашылық ізденісті арттырып, әрбір студенттің жеке стилін қалыптастыруға мүмкіндік береді.

Практикалық сабақтарда топтық және жеке жұмыс формалары үйлестіріліп қолданылады. Топтық жұмыс барысында студенттер өзара тәжірибе алмасып, бірлескен идеялар ұсынады, ал жеке жұмыс олардың дербес шығармашылық қабілеттерін дамытуға бағытталады. Сонымен қатар, әрбір жоба соңында студенттер өз жұмыстарын қорғап, нәтижелерін таныстырады. Бұл олардың сыни ойлауын, өзін-өзі бағалау дағдыларын және коммуникативтік құзыреттілігін дамытуға ықпал етеді.

Оқыту үдерісінде цифрлық портфолио жүргізу де маңызды орын алады. Студенттер өздерінің жұмыстарын фото немесе видео форматта тіркеп, электрондық платформада жинақтайды. Бұл олардың шығармашылық жетістіктерін жүйелеуге және болашақ кәсіби қызметінде қолдануға мүмкіндік береді.

Практикалық тәжірибе нәтижесінде студенттердің киіз өнеріне деген қызығушылығы артып, олардың креативті ойлау деңгейі, эстетикалық талғамы және қолөнер дағдылары айтарлықтай дамитыны байқалады.

Зерттеу барысында көркем білім беру үдерісінде киіз бұйымдарын жасауда заманауи технологияларды қолданудың тиімділігі айқындалды. Практикалық сабақтар мен жобалық жұмыстарды ұйымдастыру нәтижесінде студенттердің шығармашылық белсенділігі артқаны, өз бетінше жұмыс істеу дағдыларының қалыптасқаны байқалды.

Атап айтқанда, цифрлық технологияларды (графикалық бағдарламалар, 3D модельдеу) қолдану студенттердің кеңістіктік ойлауын дамытып, болашақ бұйымды алдын ала жобалау мүмкіндігін арттырды. Бұл олардың идеяларын нақты әрі жүйелі түрде жүзеге асыруына ықпал етті. Сонымен қатар, аралас материалдар мен жаңа технологияларды пайдалану студенттердің эксперимент жасау қабілетін жетілдіріп, шығармашылық ізденістерін күшейтті.

Жобалық оқыту әдісін қолдану нәтижесінде студенттерде мәселені шешу, шешім қабылдау және өз жұмысын талдау дағдылары қалыптасты. Олар өздерінің шығармашылық жұмыстарын қорғау барысында кәсіби тілде сөйлеуді, идеяларын негіздеуді және сыни тұрғыдан бағалауды үйренді.

Жалпы алғанда, дәстүрлі киіз өнерін заманауи технологиялармен ұштастыру студенттердің креативті ойлауын дамытуға, эстетикалық талғамын қалыптастыруға және кәсіби құзыреттіліктерін арттыруға оң әсер ететіні дәлелденді.

Қорытындылай келе, көркем білім беру жүйесінде киіз бұйымдарын жасауда заманауи технологияларды қолдану – білім беру мазмұнын жаңғыртудың және студенттердің шығармашылық әлеуетін дамытудың маңызды бағыттарының бірі болып табылады. Дәстүрлі қолөнер мен инновациялық технологиялардың өзара ықпалдасуы білім алушылардың ұлттық мәдениетке деген қызығушылығын арттырып қана қоймай, олардың заманауи кәсіби дағдыларын қалыптастыруға мүмкіндік береді.

Зерттеу нәтижелері көрсеткендей, цифрлық құралдарды, жобалық оқыту әдістерін және аралас техникаларды қолдану студенттердің креативті ойлауын, дербестігін және эстетикалық талғамын дамытуда тиімді болып табылады. Бұл тәсілдер білім беру үдерісін жаңаша ұйымдастыруға және оның сапасын арттыруға ықпал етеді.

Алдағы уақытта киіз өнерін оқытуда заманауи технологияларды кеңінен енгізу, цифрлық ресурстарды дамыту және инновациялық әдістерді жетілдіру өзекті бағыттардың бірі болып қала береді.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі

1. Abdikayeva A., Shentsova A. Phenomenon of artistic felt in modern art of costume // Central Asian Journal of Art Studies. – 2024. – №1. – Б. 86–101.
2. Nikitina I. N. The use of felt from its origins to the present day // Journal of Textile Studies. – 2025. – №2. – Б. 45–60.
3. Akchurina-Muftieva N. M. Creative innovations in the art of felting // Art and Design Studies. – 2025. – №3. – Б. 112–120.
4. Danibekova E. The integration of felt into architecture: tradition and innovation // Journal of Sustainable Architecture. – 2025. – №2. – Б. 38–50.

5. Economidou E. Crafting conductive wool artefacts as an educational practice // Proceedings of ACM. – 2025. – Б. 1–10.

6. Li M. Re-imagining education through craft practices // Journal of Art Education. – 2025. – №4. – Б. 233–245.

МЕКТЕП ОҚУШЫЛАРЫН ЭКОЛОГИЯЛЫҚ ӨНІМДЕРДІ (VERMICOMPOST) ӘЛЕМДІК НАРЫҚ МАРКЕТПЛЕЙСТЕРІНЕ ЭКСПОРТТАУҒА БАУЛУДЫҢ ЭТНОПЕДАГОГИКАЛЫҚ ДЕСКРИПТОРЛАРЫ

Курсабаев Мухамедрахим Кадырбайұлы
п.ғ.к, «Педагогика» кафедрасының қауымдастырылған профессоры м.а., Абай атындағы ҚазҰПУ, Алматы, Қазақстан
Шашаева Гүлбақыт Қадыржанқызы
PhD, «Педагогика» кафедрасының қауымдастырылған профессоры, Абай атындағы ҚазҰПУ, Алматы, Қазақстан
Рахман Алтын-Ай Сәкенқызы
Абай атындағы ҚазҰПУ, Әлем тілдері факультеті, «6В01719 – Ағылшын тілі ІР» мамандығының 2-курс студенті, Алматы, Қазақстан

Аңдатпа

Қазақстандағы білім беру мекемелерінде оқушыларды ерте жастан табиғатқа зиян келтірмейтін экологиялық таза өнімдерді өндіруді үйрену, меңгеру және экспорттау технологияларын игліктенуге арналған жоғары оқу орындары мен мектептер арасындағы педагогикалық коллаборация ынтымақтастығын нығайтуға арналған соңғы жылдардағы Абай атындағы ҚазҰПУ мен Алматы облысы мектептері ұстаздары, тәлімгерлері, студенттер мен оқушыларының бірлескен ғылыми-зерттеу, оқу-тәжірибелік, ұлттық тәрбие бағытындағы жетістіктер, аталмыш мақаланың интерпретациялануына негіз болды.

Түйінді сөздер: экологиялық тәрбие, мектеп оқушылары, оқу-тәжірибелік алаңдар, этнопедагогикалық дескрипторлар, маркетплейс, жасыл технология, органикалық тыңайтқыштар, вермикомпост.

Аннотация

Основой для интерпретации данной статьи послужили достижения последних лет в области совместных научно-исследовательских, учебно-практических работ и национального воспитания, реализованные преподавателями КазНПУ имени Абая и учителями, наставниками, студентами и учащимися школ Алматинской области. Эти достижения направлены на укрепление педагогической коллаборации и сотрудничества между вузами и школами, чтобы обучить учащихся образовательных учреждений Казахстана с раннего возраста производству экологически чистой продукции, не наносящей вреда природе, а также освоению и внедрению технологий её экспорта.

Ключевые слова: экологическое воспитание, школьники, учебно-практические площадки, этнопедагогические дескрипторы, маркетплейс, зеленые технологии, органические удобрения, вермикомпост.

Annotation

The basis for the interpretation of this article is the recent achievements in joint scientific research, educational-practical work, and national upbringing carried out by the faculty of Abai University and teachers, mentors, students, and pupils of Almaty region schools. These efforts are focused on strengthening pedagogical collaboration and cooperation between higher education institutions and schools, aimed at teaching students in Kazakhstan’s educational institutions from an early age how to produce eco-friendly products that do not harm nature, as well as mastering and utilizing technologies for their export.

Key words: environmental education, schoolchildren, educational and practical sites, ethnopedagogical descriptors, marketplace, green technologies, organic fertilizers, vermicompost.

Бүгінде Жер бетінде жаһандық жылыну (Climate Change) салдарынан туындаған ауқымды экологиялық проблемалар локалдық мәселелерден глобалдық деңгейге көтерілді.

Әлемдік қауымдастықтар түрлі дәрежеде аталған жағымсыз құбылыстардың алдын алуда көптеген стратегияларды қабылдап, ендіріп, жүйелеп іске асыруда. Бұл жөнінде 2025 жылдың 10-21 қарашасында Belem (Brazil) қаласында өткен COP 30 (Conference of the Parties) кезекті жиында жаһандық климаттық жылынудың алдын алуға бағытталған проблемаларды шешудің нәтижелері қайта сарапқа салынды [1].

Қазақстанның елордасы Астана қаласында 2026 жылдың 22-24 сәуірінде өткен аймақтық экологиялық Саммитте Орталық Азия елдері қарым-қатынас жағдайында табиғи қатерлерге бейімделу және басқа түйткілді экологиялық проблемаларды бірлесе отырып шешу қадамдары қуантады [2].

Абай атындағы Қазақ ұлттық педагогикалық университеті, Педагогика және психология факультеті, педагогика кафедрасы жанынан құрылған ғылыми-зерттеу тобы (Курсабаев М.К, Сайдахметов Б.С, Сержанұлы Б, Ермаханова М.К) мүшелері бастамасымен 2020 жылдан бері мектептегі еңбек үрдісінде органикалық қалдықтарды өңдеу арқылы экологиялық тәрбие берудің этнопедагогикалық потенциалдары тақырыбында университет пен мектеп арасындағы педагогикалық ынтымақтастықты арттыруда бірқатар жетістіктерге жетті [4],[12].

Осылайша, екіжақтылы педагогикалық коллаборациялық тығыз қарым-қатынас арқылы университет ұстаздары кеңесімен Алматы облысы мектеп оқушылары қатысуымен көптеген жұмыстар атқарылды. Оларға:

- қоғамға пайдалы еңбек әрекетінде қоршаған ортаға зиян келтірмейтін экологиялық таза өнімдер өндірудің маңызы туралы материалдар жинастырылды;

- мектеп жанынан биогумус, вермикомпост, жасыл өскін, жылыжай, гидропоника өнімдерін дайындауда арнайы оқу-тәжірибелік алаңдар ашылды;

- оқушылардың сабақ үрдісінде жаратылыстану пәндері арқылы алған теориялық білімдерін, практика жүзінде пайдаланудың этнопедагогикалық мүмкіндіктері ашылды;

- қазақ халық педагогикасындағы табиғатты қорғау дәстүрлері негізінде мектеп оқушыларының экологиялық санасы мен мәдениетінің дамуына қолайлы атмосфера қалыптасты;

- экология тақырыбы бойынша қазақ этнопедагогикасындағы тыйым сөздерді Artificial Intelligence платформалары арқылы генерациялаудың жаңа зерттеу бағыты ашылды;

- мектеп оқушыларының StartUp жобаларына қатысуы барысында өздері дайындаған экологиялық өнімдерді отандық, аймақтық һәм шет елдік маркетплейс платформаларында ұсыну технологиясын меңгерулеріне ерекше жағдай туындады.

Зерттеу барысында 2025-2026 оқу жылдарында Абай атындағы ҚазҰПУ және Алматы облысы, Талғар ауданы, Жаңалық ауылы орта мектебі педагогикалық ұжымы, ата-аналар комитеті және оқушылардың қоғамдық ұйымдарымен бірлесе отырып түрлі жұмыстар атқаруда, оқушылар дайындаған өнімдерді отандық және шет елдік маркетплейс платформаларына экспорттау туралы мәселелер екі жақтылы жағдайда ұйымдастырылған семинарлар мен конференцияларда айтылды [12,74].

Осыған орай, оқушылар (Спандияр Ақерке, Ерлан Назерке, Болатбек Іңкар, Ринатқызы Дильназ, Тоқтасын Айару, Асанәлі Айзере) өздері дайындаған өнімдерді шет елдік және қазақстандық Amazon, eBay, Ali Baba, Tmall, Rakuten, Shopee, AliExpress, Etsy, Walmart, Mercado Libre, Wildberries, Ozon, Taobao, Pinduoduo, Lazada, Allegro, Target, Flipkart, Zalando, JD.com, Trendyol, Mercari, Kaspi.kz, Satu.kz атты платформаларында ұсыну технологиялары мен сервистерін үйрену, меңгеру, локализациялауды арнайы жоспар бойынша жүзеге асыруға мүмкіндік алғаны зерттеу жұмысының өзектілігін айқындады.

Оқушыларды экологиялық өнімдерді (vermicompost) халықаралық нарық маркетплейстеріне экспорттауға баулуда ұлттық тәлім-тәрбиенің маңызы зор. Оның этнопедагогикалық дескрипторларына қазақстандық патриотизм, ұлттық құндылықтар, ел экономикасының жасыл технология негізінде дамуына үлес қосу, отбасы және қоғам құндылықтарын қастерлеу, ұлттық және экологиялық сана тұрғысында Artificial Intelligence (AI) цифрлық кеңістігіне бейімделу жолдарын қарастыру болып табылады.

2020 жылдан бері Алматы және Жетісу облыстары және Алматы қаласы мектептерінде Абай атындағы ҚазҰПУ ғалымдары кеңесімен әлемдік педагогикалық практикада кеңінен қолданылып жатқан «Stakeholders» тәлім-тәрбие әдісі бойынша Жаркент жоғары гуманитарлық-техникалық колледжі (Жаркент қаласы), Райымбек батыр мектебі (Есік қаласы), Көктерек орта мектебі (Іле ауданы), О.Жандосов мектебі (Еңбекшіқазақ ауданы), №109 орта мектеп (Алматы қаласы) және басқа білім мекемелері жанынан жердің топырақ қабатын органикалық қалдықтар арқылы құнарлығын арттыруға себепші болатын «жасыл технология» бойынша әлемдік жетістіктер негізінде мектеп оқушыларының экологиялық санасын қоғамға пайдалы еңбекке баулу арқылы қалыптастыруға арналған игі шаралар уақыт өте келе өз нәтижесін берді.

Ғылыми эксперимент жұмысына алғашқылардың бірі болып белсене ат салысқан мектеп оқушылары Алиев Юнус, Абельнур Іңкәр, Билибай Назерке, Елубай Амина, Тәліпбай Еркеназ, Мәлік Айсана, Демченко Руслан, Миятбеков Темірлан, Мәлік Ернұр, Бекәділ Бекзат, Айдарбек Назерке, Шурманов Қуандық, Тастан Тұрсын Жомарт, Тоғамбай Әли, Итболакова А, Сағындық Ж, Волынкина В, Зацепилова Н, Магомедов Э, Зарипбай А, Айдынұлы А, Рустемқызы І, Сабирбай А, Аскапова В және басқалары биотехнология, экология, агрономия, туризм мамандықтарын таңдап, бүгінде жоғары оқу орындарында білім алып жатыр. Атап айтқанда, Алиев Юнус агроном мамандығын игерумен қатар, туған ауылында вермикомпост шаруашылығын кешенді тұрғыда дамытуды қолға алғанын мақтанышпен айтуға болады [9].

2025 жылдан бері Алматы облысы, Талғар ауданы, Жаңалық орта мектебі оқушылары, педагогикалық ұжым мен ата-аналар қауымы ауыл аумағында халықаралық «жасыл технология» жетістіктері негізінде бірқатар бастамалар көтеріп, өз кезегінде вермикомпост, биогумус, жылыжай, гидропоника, жасыл өскін, оранжерея, қысқы бақ, дәрілік өсімдіктер егу және басқа да қоршаған ортаға зиян келтірмейтін экологиялық бағыттағы игі шараларды ұйымдастыруды қолға алды [12,76].

Ауыл мектебінің бастамасын (Аманжолов Д.Т, Джабаева А.Т) Алматы облысы білім басқармасы, Абай атындағы ҚазҰПУ ғалымдары, сондай-ақ вермикомпост шаруашылығын дамытуға зор үлес қосып жатқан мамандардың (Асамұратов О, Асамұратова Г.П) қолдауы арқасында экологиялық таза өнімдерді жас өрендер ерте жастан бастап тек мектеп қабырғасында өндіріп қана қоймай, оларды халықаралық меркетплейс платформаларында локацияландыруға зор мүмкіндік алады [13].

Бүгінде экологиялық өнімдерді цифрлық-электрондық нысандағы әлемдік деңгейге көтерілген Amazon, eBay, Ali Baba, Tmall, Rakuten, Shopee, AliExpress, Etsy, Walmart, Mercado Libre, Wildberries, Ozon, Taobao, Pinduoduo, Lazada, Allegro, Target, Flipkart, Zalando, JD.com, Trendyol, Mercari және басқа технологиялық компаниялар платформалары арқылы ауқымды масштабта интерактивті жұмыс істеу мүмкіндіктері туып отыр [14].

Осы орайда, қазақстандық Kaspi Magazin, Satu.kz маркетплейстері арқылы отандық «Qazverm», «Eco Life Strpy Service» «Agro-mart», «Fazenda», «Лемана ПРО», «Greengarden», «Rdragan», «Altyn Juldyz», «Smartgarden», «ВермиТех-Плюс», «Стрелец», «El Dala» агрокомпанияларының экологиялық таза өнімдерін қалың жұртшылыққа ұсынуда көптеген бизнес-тәжірибелер жинақтағанына көз жеткіздік [15].

Маркетплейс – кез келген өнімді электронды-цифрлық жолмен әлемдік нарыққа сатылымға (сатып алуға) шығаруға зор мүмкіндік беретін көпфункционалды сервис болып табылады.

Қазақстандық Kaspi.kz Интернет дүкені бүгінгі таңда елімізде және одан тысқары жерлерге танымал табысты цифрлық-электрондық маркетплейстердің біріне айналды [15]. Аталмыш платформада мыңнан астам өнім түрлері туралы ақпарат, сервис, кеңес және өнімнің сапасы туралы мағлұматтар бар. Мысалы, компания сайтына «Биогумус» туралы ақпарат алу мақсатында, біздер ұсынылған өнімнің формалары (брикет, ұнтақ, гель, түйіршік, сұйық), өнімнің пайдасы (топырақты құнарландыру, өсімдік ауруларынан сақтану, зиянкестерден қорғану, өнімді өсіруді жеделдету, өнімнің сапасы мен қуаттылығын арттыру), жыл мезгілдері (көктем, жаз, күз, қыс, мезгіл талғамайтын өнімдер), типтері (микробиологиялық,

минералдық, органикалық, минералдық-органикалық) және экологиялық өнімді өндіруші кәсіпорындар (Green Land,karl SON, 12 Месяцев, Karaganda Plaza, AIS_brend, Cvetivod, Fast Feed, Organic, Sayan, Urban Style, Kok Tengri, ИП Ахмадов, ИП Нур Каусар, ИП Садовод т.б). өнім түрлері (Florizel, Био Мастер, Биогумус, Зеленый город, торф, Фаско т.б) туралы мол ақпараттар алуға болады.

Kaspi.kz сайтына тіркелушілерге арнайы жеке кабинет ашылады. Өнімді ұсыну барысында оқушылар ата-аналары көмегімен жеке заңды тұлға ретінде Жауапкершілігі шектеулі серіктестік (ЖШС), Жеке кәсіпкер (ЖК) мәртебелерін иеленуі шарт [15].

Отандық SATU.KZ сайтында экологиялық өнімдерді өндіру туралы ұсыныстар, құрал-жабдықтар, фермерлік қожалықтар сервистері, топырақты өңдеу, ландшафт пен оранжерея дизайндері, биогумус, вермикомпост, жылыжай т.б өнңмдерді өсіру, дайындау, күтіп-баптау туралы мол мағлұматтар кездестіруге болады [16].

Әлемге әйгілі американдық «AMAZON» компаниясы платформасында «VERMICULTURE» бөлімінде біздер экологиялық өнімдерді ұсыну технологиясы туралы аса пайдалы ақпараттармен жұмыс істей аламыз [14].

Amazon платформасында біздер Vermiculite Granules for Gas Logs, Coarse Organic Vermiculite for Gardening, Hoffman 16004 Soils and Ammendments Horticultural Vermiculite, Organic Fine Vermiculite for Indoor Gardening Plants and Mushrooms, MAQIHAN Vermiculite for Reptiles - 14OZ, 50 QT Professional Grade Horticultural Organic Vermiculite, Vitamunch Coarse Organic Vermiculite 2 Cup Protective Packet, Rock Wool Vermiculite Granules және басқа көптеген органикалық тыңайтқыштардың сұйық, ұнтақ, түйіршік түріндегі экологиялық таза өнімдері байқадық [14].

Қытайлық «Alibaba.com» компаниясы бүгінде халықаралық нарық кеңістіігінде үлкен жетістіктерге қол жеткізген маркетплейс платформаларының үздігіне айналды [17].

Alibaba платформасындағы экологиялық өнім өндірушілер 1 кг биогумус ұнтағын «Organic Vermicompost In Wholesale Packaging Earthworm Compost For Rich Soil Nourishment Organic Fertilizer For Indoor Plants» деген атаумен 275 теңгеге, ал биогумустың сұйық қалдықтарын жинайтын пластик-қазанды 4 984 теңгеге сатып алуды ұсынып отыр. Сондай-ақ 50L Worm Farm 5-Tray Composter Worm Compost Bin Vermicompost (компостер ыдыс), 2-3 T/H Round Fertilizer Granules Making Machine Sewage Sludge Fertilizer Making Machine for Animal (субстарттарды таза ұнтаққа айналдыратын құрал) және басқа экологиялық өнімдер дайындау мен өңдеуге қажетті заттарды кездестіруге болады [17].

Осылайша, оқушылар Қазақстандық және шет елдік агротехникалық компаниялардың органикалық қалдықтарды терең өңдеу арқылы дайындалған биогумус, вермикомпост және басқа өнімдерді сұйық, құрғақ, ұнтақ, түйіршік, қоспа арқылы дайындалатыны және аталған дүниелерді арнайы меркетплейс платформаларында локализацияландырылу туралы алғашқы теориялық және практикалық тәжірибелерді меңгергендері туралы айтқымыз келеді.

Келесі этапта, оқушылар мектеп жанынан ашылған оқу-тәжірибе алаңдарында өздері дайындаған, өсірген экологиялық таза өнімдерді жергілікті және халықаралық маркетплейс платформаларында шоғырландырудың тетіктерін жан-жақты зерттеп, қолданып, жоспарлы түрде іске асырудың стратегиясын айқындауға мүмкіндік алады.

Пайдаланылған әдебиеттер мен цифрлық ресурстар

1.COP-30: Overview - COP30 in Belém, Brazil. https://www.boell.de/en/cop-climate-change-conference?gad_source=1&gad_campaignid=2189036488

2. 2026 жылы Астанада Өңірлік экологиялық саммит өтеді. https://www.gov.kz/memleket/entities/ecogeo/press/news/details/1127961?lang=k

3. Курсабаев М.К.,Сайдахметов Б.С.,Мадибекова И.Ж. Мектеп оқушыларына органикалық тыңайтқыштарды өңдеу еңбегінде ұлттық тәрбие берудің педагогикалық мүмкіндіктері (547-553 бет). «Қазақстан ғылымы және оқу-ағарту жүйесі: даму жолдары мен болашағы» атты халықаралық ғылыми-практикалық конференция жинағы. Алматы, 2024. – 2166 б. ISBN 978-601-484-0. https://www.slideshare.net/slideshow/2024-50af/266758515

4. Курсабаев М.К, Сайдахметов Б.С, Сержанұлы Б. Мектеп оқушыларына органикалық қалдықтарды өңдеу еңбегі арқылы ұлттық тәрбие берудің педагогикалық мүмкіндіктері. Алматы, Дарын баспасы. – 2024. – 155 бет. ISBN 978-601-7701-09-3. https://darynbaspa.kz/kz/shop/mektep-oqushylaryna-organikalyq-qaldyqtardy-o-deu-e-begi-arqyly-ulttyq-tarbie-berudi-pedagogikalyq-mumkindikteri-adistemelik-nusqaulyq

5. Курсабаев М.К, Сайдахметов Б.С, Сержанұлы Б. Табиғатты қорғау шаралары әрекетінде мектептегі оқушылардың қаржылық сауаттылығын арттырудағы тәрбие жұмысының ерекшеліктері. Абылайхан атындағы ҚазХҚжӘТУ Хабаршысы, «Педагогика ғылымдары» сериясы. - №2 (77). – 2025. – 617-631 б. DOI:10.48371/PEDS.2025.77.2.037.

https://www.researchgate.net/publication/393178988_TABIGATTY_KORGAU_SARALARY_REKETINDE_MEKTEPTEGI_OKUSYLARDY_KARZYLYK_SAUATTYLYGYN_ARTTYRUDAGY_TRBIE_ZMYSYNY_EREKSELIKTERI

6. Курсабаев М.К, Сайдахметов Б.С, Сержанұлы Б. Мектептегі еңбек тәрбиесі үрдісінде оқушылардың экологиялық санасын дамытудың педагогикалық проблемалары. Абай атындағы ҚазҰПУ Хабаршысы, «Педагогика ғылымдары» сериясы, №4 (84) . – 2024. – 349-358. https://doi.org/10.51889/2959-5762.2024.84.4.031

7. Курсабаев М.К., Сайдахметов Б.С. Ұлттық тәлім-тәрбие құндылықтарының Artificial Intelligence in Pedagogy (AIPed) платформасына интеграциялануының теориясы мен практикасы (факультатив курсының бағдарламасы 80 сағат)//World Scientific Reports. – 2025. – № 9. – P 427-446. https://ojs.scipub.de/index.php/WSR/issue/view/127/298

8. Kursabayev M. K., Saidakhmetov B.S. Ethno-Pedagogical content of localizing Kazakh carving patterns on the Amazon USA Platform through the AI Mandala Generator application// XIX International Scientific and Practical Conference «The modern vector of the development of science». - Philadelphia, USA. – 2025. P.74. https://doi.org/10.5281/zenodo.15147327

9. Курсабаев М.К, Сайдахметов Б.С. Мектептегі биогумус индустриясын дамыту туралы. https://www.slideshare.net/slideshow/ss-cd7c/272962383

10. Курсабаев, М., Сайдахметов Б.С, Джумагулова, Г. 2025. ARTIFICIAL INTELLIGENCE ПЛАТФОРМАСЫНДА ЭКОЛОГИЯ ТАҚЫРЫБЫНА PROMT-МӘТІН ҚҰРАСТЫРУДА ОҚУШЫЛАРДЫҢ МЕДИАПСИХОЛОГИЯЛЫҚ ОЙЛАУ ҚАБІЛЕТТЕРІН ДАМЫТУ. Абай атындағы ҚазҰПУ Хабаршысы. Психология сериясы. 85, 4 (Груд 2025), 149–162. DOI: https://doi.org/10.51889/2959-5967.2025.85.4.013 .

11. Курсабаев М.К., Сайдахметов Б.С. , . 2026. ЭТНОПЕДАГОГИЧЕСКИЕ ОСОБЕННОСТИ ОРГАНИЗАЦИИ ЭКОЛОГИЧЕСКОГО ВОСПИТАНИЯ В ШКОЛЕ НА ПРИМЕРЕ ДЕТСКИХ ОБЩЕСТВЕННЫХ ОБЪЕДИНЕНИИ. Вестник КазНПУ имени Абая. Серия: Педагогические науки. 89, 1 (мар. 2026), 320–329. DOI: https://doi.org/10.51889/2959-5762.2026.89.1.030 .

12. Курсабаев М.К, Сайдахметов Б.С. Мектеп оқушыларына биогумус, vermicompost, micro green, Green house және органикалық қалдықтарды өңдеу еңбегіндегі этноэкологиялық тәрбие беру технологиясы. Әдістемелік нұсқаулық. – Алматы: «Adal Kitap» баспасы, 2025. – 103 б. ISBN 978-601-384-444-2.

13. Ғылым. Инновация. Болашақ – STEAM&AI» тақырыбында өткен халықаралық ғылыми-практикалық конференция материалдары, Жаңалық ауылы, Талғар ауданы, Алматы облысы, 6.11.2025. file:///D:/st-2024/Conf-6-Oct-Janalyq.pdf

14. Amazon Marketplace. https://www.amazon.com/s?k=vermiculite+for+plants

15. Kaspi.kz. https://kaspi.kz/shop/search/?text=%D1%84%D0%B0%D1%80%D0%

16. Satu.kz. https://satu.kz/consumer-goods

17. Alibaba.com. https://www.alibaba.com/trade/search?spm=a2700.product_home

THE DEVELOPMENT OF CREATIVE THINKING IN THE EDUCATIONAL PROCESS: THEORY AND PRACTICE

Venera Talgatovna Arystangaliyeva
Arys.venera2586@gmail.com
PhD student, Abai Kazakh National Pedagogical University, Almaty, Kazakhstan

Abstract

Creative thinking, as a key 21st-century skill, plays a fundamental role in human development and serves as a catalyst for innovation. It has been widely studied due to its ability to enhance students' capacity to analyze, synthesize, and evaluate information from multiple perspectives - skills essential for decision-making and solving complex problems. This article examines various interpretations of the concepts of «creativity» and «creative thinking». It also identifies the key components of creative thinking and highlights the benefits of its development. The main aim of this article is to explore the concept of creative thinking and to identify effective creative thinking techniques.

Keywords: creative thinking, creativity, innovative approach, 21st-century skills.

Аңдатпа

Креативті ойлау – XXI ғасырдың негізгі дағдыларының бірі ретінде адам дамуының маңызды факторы және инновацияның қозғаушы күші болып табылады. Бұл құбылыс білім алушылардың ақпаратты әртүрлі қырынан талдау, синтездеу және бағалау қабілеттерін дамытуымен түсіндіріледі, ал бұл дағдылар шешім қабылдау мен күрделі мәселелерді шешуде аса маңызды. Мақалада «креативтілік» және «креативті ойлау» ұғымдарының түрлі түсіндірмелері қарастырылады. Сонымен қатар, креативті ойлаудың негізгі компоненттері анықталып, оны дамытудың артықшылықтары сипатталады. Зерттеудің негізгі мақсаты – креативті ойлау ұғымын талдау және тиімді креативті ойлауды дамыту әдістерін анықтау.

Түйінді сөздер: креативті ойлау, креативтілік, инновациялық тәсіл, 21 ғасыр дағдылары

In recent years, there has been an increasing recognition that creativity and creative thinking should be fostered as valued outcomes of schooling, either in their own right or as part of a set of so-called '21st-century skills' [1].

Creativity and innovation are necessary to survive in the ever-changing modern world (Rumanti et al., 2023). The capacity for technological achievement, creativity, innovation diffusion, and knowledge generation are fundamental condition for providing competitive advantage, economic growth, and sustainable development in the global arena (Khan et al., 2022). In education, it is necessary to develop generic competencies such as creativity and innovation (Vuk, 2023). Creative thinking helps professionals to succeed in complex problem-solving and decision-making processes and successfully adapt to the demands of everyday life (Khalil et al., 2023) [2].

Thus, fostering creative thinking has become a necessity in today's rapidly changing world. In PISA 2021, an assessment of creative thinking will be included (Lucas, 2017), a sign of the interest in and focus on creative thinking, strong enough that it will be included in one of the best-known, large-scale international assessments. For PISA, creative thinking is defined as 'the competence to engage productively in the generation, evaluation and improvement of ideas, that can result in original and effective solutions, advances in knowledge and impactful expressions of imagination' (OECD, 2019, p. 7)

According to scholars, creativity is a uniquely human activity of high quality that leads to the discovery of new things. The relevance and significance of this idea have persisted to the present day.

D. Simpson (1922), who used the term "creativity" for the first time, understood it as "the ability of people to abandon stereotypical ways of thinking". Later, after considering creativity as a higher thought process, R. Mei noted that creative processes combined intellectual, volitional, and emotional functions, and a significant indicator of creativity here was a realistic solution to the problem.

According to J. P. Guilford (1965) the creativity is “the ability to generate many original ideas in non-standard conditions, the ability of creative thinking to create something new in the experience, generate original ideas in terms of setting new challenges”. J. Guilford pointed out the fundamental differences between two types of thinking: convergent (to find one most matched decision in multiple condition) and divergent (based on the search possible solutions under the same conditions, characterized by fluency, flexibility, originality and accuracy). However, some researchers of intelligence have come to the conclusion about weak connection between creative abilities and learning abilities, intelligence (L. Thurstone), because creative thinking is not limited to divergent thinking, it also involves sensitivity to problems and ability to override.

E. P. Torrance (1964) defined creativity as the ability to percept gaps, lacks of knowledge, disharmony and inconsistency. The researcher emphasized the perception of problems, solutions, emergences, formulations of hypotheses, testing of hypotheses, and finding the results in the structure of the creative act. According to E. P. Torrance, creativity means the process of underlining problems, difficulties, gaps in information, missing elements and hypotheses concerning these elements, monitoring and evaluation of these hypotheses; their review and verification, summing up the outcomes . Consequently, creativity is the ability to be creative; the ability to recognize problems and contradictions; the rejection of the stereotypical ways of thinking; the ability to produce new ideas and finding unconventional ways of solving problems; the ability to formulate hypotheses about missing elements of situations. [3].

One approach to fostering creativity is to stimulate cognitive interest and motivation (Abylkasymova, 1994). Creativity plays an essential role in enhancing a student's motivation to learn, inventiveness, individuality, inquisitiveness, and active engagement. Therefore, it is natural for creativity to develop through play, learning, and work activities.

Tattibayeva (2023) concluded that "creativity is a human activity that transforms the natural and social world according to the goals and needs of individuals and humanity based on the objective laws of reality. This suggests that human action enhances creative activity, enabling the invention of new products. Hence, creativity suggests implementation and forecasting in human activity (Jaryqbaev and Sangylbaev, 2011) [4].

Creative thinking is defined as one’s cognitive process to generate effective ideas in solving problems under certain aims and conditions . It also can be meant as a positive action in stimulating brain function that can create proper learning style [5]. Lipman argues that the valuable characteristics of creative thinking skills include imagination description, independence, experimentation, holism, expression, self-transcendence, surprise, and creativity. Thus, creative thinking skills are essential cognitive aspects that must be included in the science teaching and learning process [6].

Creative thinking skills have four characteristics, namely fluency, flexibility, originality, and elaboration. Fluency refers to one’s ability to produce many ideas, ways, suggestions, questions, and alternative answers. Flexibility is the ability to generate ideas, answers, and questions that are varied from different perspectives. Originality is the ability to generate ideas to solve problems and create unique and distinctive thoughts. At last, elaboration refers to one’s ability to develop ideas along with the details.

R. Sternberg argued that children can be intelligent in a variety of ways, but that schools tend primarily to value only a single way of being intelligent. According to the theory of successful intelligence, intelligence comprises analytical, creative, and practical abilities (Sternberg, 1985, 1997, 1999c). Schools, however, tend primarily to value memory and analytical skills. Still, creative and practical skills are at least as important to success in life as are memory and analytical skills, and may even be more important, especially after formal schooling ends [7].

The focus on creative thinking in education has some research support. Proponents of the paradigm of positive psychology (e.g., Seligman & Csikszentmihalyi, 2000) argued that creativity has the potential to improve quality of life. Robinson (2001) suggested that ‘naturalist’ models of education, which assumed that drawing out aspects such as feelings and creativity were as critical as formal academic domains, are sorely needed in the context of a changing world. Hattie (2009) also found

evidence that the teaching of specific creativity programs has a positive influence on achievement [8].

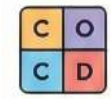
The main benefits of developing creative thinking in the educational process include:

· Increase your self-confidence
· Solve problems more efficiently
· Earn respect
· Be an innovator
· Make a difference
· Be more successful at work

As an innovative way of approaching and analyzing ideas, creative problem-solving became an essential skill for the 21st century. Although some people might seem more creative than others might, this skill is something that is developed and improved using various techniques and practices [9]. .

Creative thinking techniques

Technique name	Description	Purpose and outcomes
Brainstorming 	This technique includes thinking about something and putting down all the ideas that come to your mind–regardless of how silly or unrelated they may seem initially.	Brainstorming is a good way to develop creativity and problem-solving. It encourages thinking differently and exploring many options that may be applied in that situation.
Mind mapping 	Mind mapping is the process of connecting the dots in a logical way, using associations, recognizing patterns, and creating an order.	This exercise engages both the left and right hemispheres of the brain; it encourages you to consider the connections between aspects and concepts. It also includes a positive influence on organizational skills
Reframing 	Changing the frame of things, so you may have to examine an issue or a situation in a different way, to be able to come up with a brand new, innovative approach.	Helps offer unique decisions, identify new opportunities, and anticipate potential obstacles.
Envisaging the future 	Analyzing current situations to create bridges from the present to the future.	Form effective ways of achieving goals through ideas to bridge gaps
Role-play : 	Using role-play is a great way to vary the way you are thinking and explore a special perspective.	Vary the attitude and find new solutions that reassess limits and overcome personal variety of problem-solving.
Lotus blossom technique 	This technique includes an initial with a central theme or problem and dealing with external, using ever-widening circles or "petals".	Central themes cause ideas that themselves become central themes, and then forth. The related themes activate new ideas and new themes

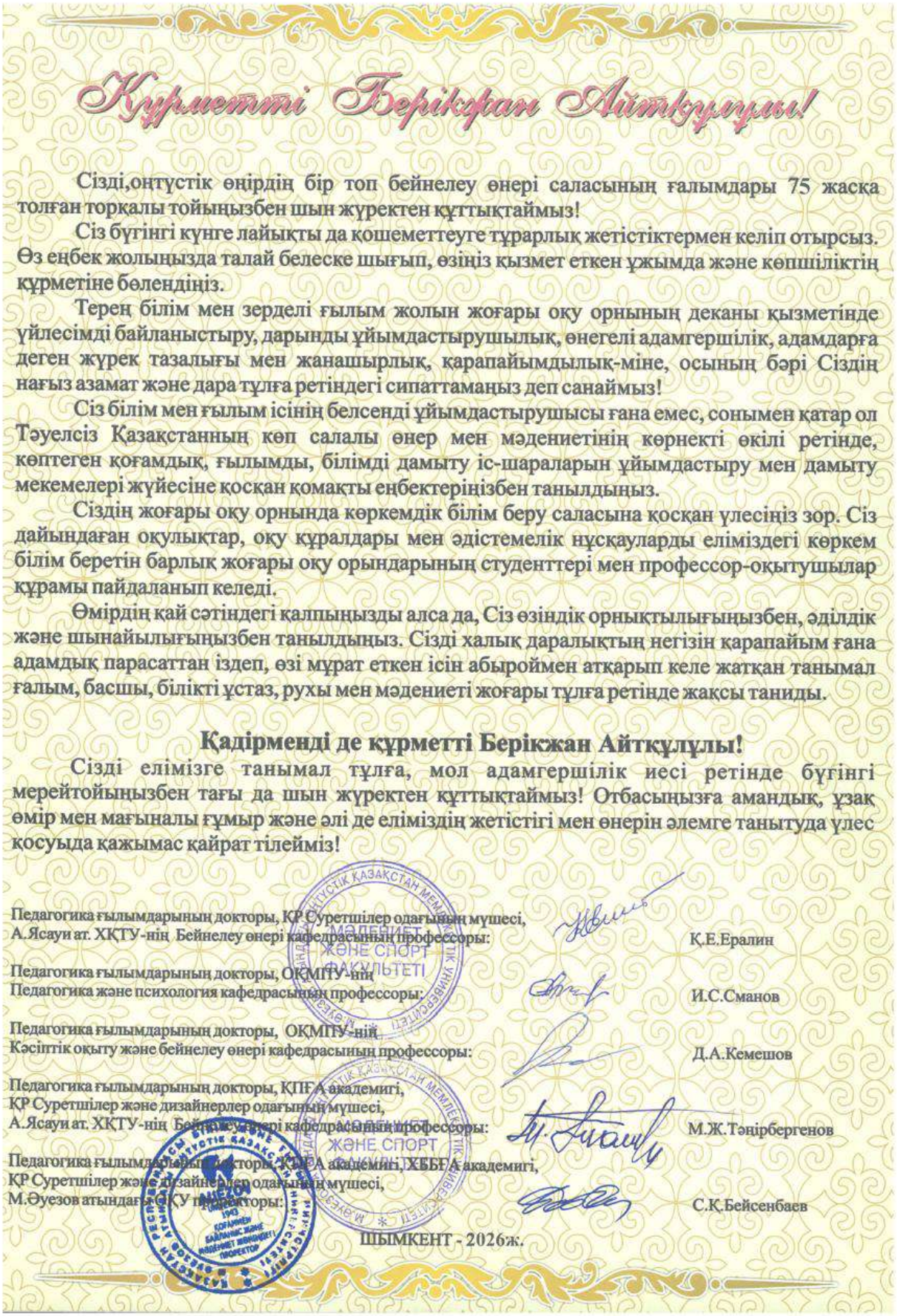
COCD-Box 	The COCD (Centre for development of creative thinking) has developed an extremely handy tool to select out ideas and stop loss.	Assistances to create new ideas and prevent choosing only well-known resolutions
Six thinking hats 	Analyzing via systematic perception of different types of thinking (hats).	Encourages systematizing the thinking process, selecting ideas, and exploring reactions.
Random input 	A technique for connecting another thinking outline to the one we are using.	Allows students to see problems with a fresh viewpoint, creating new associations through lateral thinking.
PINC filter 	Evaluating many ideas as Positives, Intriguing, Negatives, and Concerning sites.	Evaluating many ideas to a very shortlist and selecting those for the next step of development
NUF (New Useful Feasible) test 	Check ideas on three criteria: New, Useful, and Feasible.	This test is used when you want to quickly check that an idea that has been selected is likely to be effective and work in practice.

To sum up, creative thinking skills are among the most in-demand competencies in both life and professional fields in the 21st century. They serve as essential tools for approaching and analyzing ideas, as well as for solving problems and engaging in critical thinking in innovative ways.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:

1. Heard J. et al. Creative thinking: Skill development framework. – 2025.
2. Leasa M. et al. Based Learning: Creative Thinking Skills of Primary School Pupils in Science Learning //Journal of Turkish Science Education. – 2025. – Т. 22. – №. 2. – С. 318-337
3. Niyazova A. Y., Muratova A. The development of creative thinking of primary school students at the English lessons in Kazakhstan //Selected papers of 5th Cyprus international conference on educational research (CYICER-2016). – 2017. – Т. 3. – С. 282-290.
4. Kassimova, M., Akhatayeva, U., Sydykova, Z., Jetpisbayeva, S., Yesnazar, A. Formation of Creative Activities of Primary School Students: STEAM Technology // Journal of Educational and Social Research. – 2025. – DOI: https://doi.org/10.36941/jesr-2025-0139
5. Lince R. Creative thinking ability to increase student mathematical of junior high school by applying models numbered heads together //Journal of Education and Practice. – 2016. – Т. 7. – №. 6. – С. 206-212.
6. Handayani S. A., Rahayu Y. S., Agustini R. Students' creative thinking skills in biology learning: Fluency, flexibility, originality, and elaboration //Journal of Physics: Conference Series. – IOP Publishing, 2021. – Т. 1747. – №. 1. – С. 012040.
7. Sternberg R. J. Creative thinking in the classroom //Scandinavian Journal of Educational Research. – 2003. – Т. 47. – №. 3. – С. 325-338.
8. Heard J. et al. Creative thinking: Skill development framework. – 2025.
9. Gafour O. W. A., Gafour W. A. Creative thinking skills–A review article //Journal of Education and e-Learning. – 2020. – Т. 4. – №. 1. – С. 44-58.

ҚҰТТЫҚТАУЛАР!
ІЗГІ ТІЛЕКТЕР МЕН ЕСТЕЛІКТЕР!

Құрметті Берікжан Айтқұлұлы!

Сізді,өнтүстік өңірдің бір топ бейнелеу өнері саласының ғалымдары 75 жасқа толған торқалы тойыңызбен шын жүректен құттықтаймыз!

Сіз бүгінгі күнге лайықты да қошеметтеуге тұрарлық жетістіктермен келіп отырсыз. Өз еңбек жолыңызда талай белеске шығып, өзіңіз қызмет еткен ұжымда және көпшіліктің құрметіне бөлендіңіз.

Терең білім мен зерделі ғылым жолын жоғары оқу орнының деканы қызметінде үйлесімді байланыстыру, дарынды ұйымдастырушылық, өнегелі адамгершілік, адамдарға деген жүрек тазалығы мен жанашырлық, қарапайымдылық-міне, осының бәрі Сіздің нағыз азамат және дара тұлға ретіндегі сипаттамаңыз деп санаймыз!

Сіз білім мен ғылым ісінің белсенді ұйымдастырушысы ғана емес, сонымен қатар ол Тәуелсіз Қазақстанның көп салалы өнер мен мәдениетінің көрнекті өкілі ретінде, көптеген қоғамдық, ғылымды, білімді дамыту іс-шараларын ұйымдастыру мен дамыту мекемелері жүйесіне қосқан қомақты еңбектеріңізбен танылдыңыз.

Сіздің жоғары оқу орнында көркемдік білім беру саласына қосқан үлесіңіз зор. Сіз дайындаған оқулықтар, оқу құралдары мен әдістемелік нұсқауларды еліміздегі көркем білім беретін барлық жоғары оқу орындарының студенттері мен профессор-оқытушылар құрамы пайдаланып келеді.

Өмірдің қай сәтіндегі қалпыңызды алса да, Сіз өзіндік орнықтылығыңызбен, әділдік және шынайылығыңызбен танылдыңыз. Сізді халық даралықтың негізін қарапайым ғана адамдық парасаттан іздеп, өзі мұрат еткен ісін абыроймен атқарып келе жатқан танымал ғалым, басшы, білікті ұстаз, рухы мен мәдениеті жоғары тұлға ретінде жақсы таниды.

Қадірменді де құрметті Берікжан Айтқұлұлы!

Сізді елімізге танымал тұлға, мол адамгершілік иесі ретінде бүгінгі мерейтойыңызбен тағы да шын жүректен құттықтаймыз! Отбасыңызға амандық, ұзақ өмір мен мағыналы ғұмыр және әлі де еліміздің жетістігі мен өнерін әлемге танытуда үлес қосуыда қажымас қайрат тілейміз!

Педагогика ғылымдарының докторы, ҚР Суретшілер одағының мүшесі,
А.Ясауи ат. ХҚТУ-нің Бейнелеу өнері кафедрасының профессоры: Қ.Е.Ералин

Педагогика ғылымдарының докторы, ОҚМПУ-нің
Педагогика және психология кафедрасының профессоры: И.С.Сманов

Педагогика ғылымдарының докторы, ОҚМПУ-нің
Кәсіптік оқыту және бейнелеу өнері кафедрасының профессоры: Д.А.Кемешов

Педагогика ғылымдарының докторы, ҚПҒА академигі,
ҚР Суретшілер және дизайнерлер одағының мүшесі,
А.Ясауи ат. ХҚТУ-нің Бейнелеу өнері кафедрасының профессоры: М.Ж.Тәнірбергенов

Педагогика ғылымдарының докторы, ҚПҒА академигі, ХББҒА академигі,
ҚР Суретшілер және дизайнерлер одағының мүшесі,
М.Әуезов атындағы ОҚУ профессоры: С.К.Бейсенбаев

ШЫМКЕНТ - 2026ж.

Құрметті Берікжан Айтқұлұлы!

Сізге мерей той қарсаңында әрбір өткен жылдарыңызды мақтанышпен еске алып, әрбір жаңа күнді қуанышпен, шат көңілмен қарсы алуыңызға тілектестігімді білдіремін! Сіздің өміріңіздегі әрбір күніңіз сәттілікке, шығармашылық шабытқа және бақыт пен шаттыққа толы болсын! Сіздің шәкіртке деген сабырлылық танытып, қызығушылықпен, сенімділікпен қолдау көрсеткеніңіз үшін шексіз ризашылығымды білдіремін.Көптеген шәкірттеріңіздің бірі ретінде Сізге ғылым жолындағы риясыз көмегіңіз үшін, құнды ақыл кеңестер беріп, бағыт бағдар көрсеткеніңіз үшін үлкен алғысымды білдіремін.

Сізге зор денсаулық, күш-қуат, жетістік пен жайлы ғұмыр, қадірменді қасиет, шығармашылық өміріңізде рухани бай дүниежәне жан рахатын тілеймін!

Айдарова Закираш Шерәлиқызы
п.ғ.к, Абай атындағы ҚазҰПУ,
Өнер, мәдениет және спорт институты,
Дизайн кафедрасының аға оқытушысы

Абай атындағы Қазақ ұлттық педагогикалық университетінің Ардагерлер кеңесінің төрағасы, ҚР БжҒ министрлігі білім беру саласының құрметті қызметкері, Ы. Алтынсарин атындағы ҰБА академигі, педагогика ғылымдарының докторы, профессор, Әлмұхамбетов Берікжан Айтқұлұлы – көркемдік өнер мен білімге деген адалдықтың, халықтың ұлттық қодын сақтау жолында риясыз қызмет етудің жарқын үлгісі болып табылатын көшбасшы, педагогғалым жәнеұлағатты рухани ұстаз.

Берікжан Айтқұлұлының ұлттық кодтың (салт-дәстүр, әдет-ғұрып, дін және өнер, білім т.б.), руханилықтың жоғары деңгейін меңгеруқабілеті ерекше мәнге ие, Бұл қасеит, оның өзіндік санасының тұтас жанды буынына айналған. Ұлттық бейнелеу өнерінің рухын асқақтатып, жоғары деңгейге көтеріп, оның тарихы мен рухани мәдениеттегі сабақтастығын сақтап, өзекті идеясын ғылыми айналымға енгізгенкөрнекті педагог ғалым. Көркемдік білім беру мен эстетикалық тәрбиенің тұтас бірлігінде жазылған монографиялары, оқулықтары, оқу және оқу-әдістемелік құралдары, болашақ мамандар үшін тек ғылыми-әдістемелік еңбектер ғана емес, кешегі көшпенділердің бүгінге жеткізген рухани мәдениетінің жарқын айғағы. Берікжан Айтқұлұлының көп жылдан бері зерттеліп жинақталған ой-пікірлерінде, шығармаларында қазақ халқының дүниетанымдық эстетикалық, көзқарастары, әлем сырлары туралы пайымдары, мәдениеттің руханилығы киіз үйдің құндылықты бағдарларында шынайы көрініс тапқан. Рухани мәдениет әлемін игере отырып, құндылықтар идеяларын қабылдау және оны саналы ұғынудан туған көп жылдық көркемдік білім берудің

тәжірибелерін қорытып, олар туралы эстетикалық түсініктер мен ілімдер жинаған.

Қазақ халқының табиғатпен біте қайнаған көшпенді өмірінің әр сәтін қадірлей білу, қоршаған ортаның түрлі қасиеттеріне, ой жүгіртіп, өлең шығару сезімдерінің ұшқырлығы, киелі ұғымдардыңдүниетанымдық ерекшеліктерін терең ұғыну Берікжан Айтқұлұлының тұтас болмысына тән қасиет.

Бір сөзбен айтқанда, ғылым арқылы шындықты ашқан, өнер арқылы эстетикалық идеалдарға, әсемдікке ұмтылған бірегей дара тұлға.

Берікжан Айтқұлұлының өмірдегі өнер, көркемдік білім беру өткелдері өзінің тұрақтылығымен, үздіксіздігімен сипатталатын көшбасшылық іс-әрекеттер жүйесінен тұрады. Педагог ғалымның маңызды салаларда қызмет етуі оның құндылықты бағдарлы деңгейіне байланысты және оған сәйкес идеологиялық қоғамдық жұмысты орындау рөлін жауапкершілікпен атқару қабілетімен анықталады. Ұзақ жылдар көлемінде, атқарған қызметтерінің әрбір көрінісі бұл саладағы оның жетекші рөлі ментұлғалық көшбасшылық мәдениетін сипаттайтын ұжымдық ортаға шығармашылық қатынасын айқындайды. Көріп отырғанымыздай, Берікжан Айтқұлұлының өмір сүру ережесіне айналған, ғылым жолындағы ой, сөз, іс бірлігінде жүзеге асқан қызметтері, оны Қазақстанның педагогика ғылымы мен практикасының тарихында маңызды орны бар, ерекше көшбасшы тұлға етті.

Ұстаздың шабытты еңбегі – шәкіртінің рухани күшін үнемі іс-әрекетке белсендіретін құбылыстардың бірі. Бұл ұстаздық мұрагерлік қызмет іспеттес, бір шәкірттен, екінші шәкіртке берілетін бүкіл адамдық өмір тәжірибелерінің өзіндік ерекшеліктеріне қатысты. Шын мәнісінде қоғамда шәкірт тәрбиелеу жалғастығы рухани мәдени мұраларды, білімдерді игеру, қабылдау және оны шығармашылықпен дамыту арқылы жүзеге асады. Бұл ұлттық кодты сақтаудың негізі ретінде рухани мәдениеттегі тарихи сабақтастықты жалғастыру бойынша өзекті мәнге ие ұстаздың өмірі болып табылады.

Құрметті, Берікжан Айтқұлұлы, сізді адам өмірінің айтулы белесі, мәртебелі, кемелденген 75 жасқа толуыңызбен шын жүректен құттықтаймын!

Қоғамдық дамуға ізгі бағдар нұсқайтынбілім саласында Сіз, өз біліктілігіңіз бен іскерлігіңізді орайлы ұштастыра отырыпсүбелі үлесіңізді аянбай қосып келесіз. Сізге ақ ниетпен қартаймас жайдары көңіл, мәнді де мағыналы өмір, жемісті еңбек пен сарқылмас қуат тілеймін. Жанұяңыз бақ пен берекеге толсын.

Ізгі ниетпен,
Шәкіртіңіз Ширинбаева Гулбахира Койбагаровна.
Абай атындағы ҚазҰПУ, Педагогика және психология институты,
Мектепке дейінгі, әлеуметтік педагогика
және өзін-өзі тану білім беру бағдарламаларының қауымд.проф. п.ғ.к.

Дорогой Берикжан Айткулович !

Наша встреча состоялась в пору нашей относительной молодости, в Министерстве просвещения Каз. ССР 40 лет тому назад. Вы пришли с преподавательской работы из Университета полные энергии и стремления активно трудится. Вашу работоспособность, научные достижения были оценены. Вы ушли работать в Совет Министров республики, затем возглавляете Областной институт повышения квалификации учителей и далее ряд республиканских учреждений народного образования. В этот период Вы стали моим научным руководителем в работе над диссертацией, которую благодаря Вашей заботе, представленным дополнительным материалам, успешно защитил.Вас на посту руководителя Института искусств, культуры и спорта Каз.НПУ имени Абая отличала человечность, душевность, забота о людях, неиссякаемый юмор. Когда требовали интересы дела, Вы проявляли требовательность, настойчивость, принципиальность. Этим Вы снискали к себе уважение и любовь коллег, студентов, и всех, кто с Вами общается.

Успехов Вам в научной, педагогической, административной деятельности! Будьте здоровы и счастливы!

Радуйте своих родных и близких и нас, Ваших коллег!

С уважением к.п.н, ст. преподаватель А.Белов

Құрметті Берікжан Айтқұлұлы!

Оңтүстік Қазақстан өңіріндегі замнадас, әріптес досыңыз Сізді 70-жасқа толған мерейтойыңызбен шын жүректен құттықтайды. Ізденімпаздық пен өмірге деген құштарлық сізді қатардағы білімді маманнан білікті ғалым деңгейіне көтерді. Сіз тек елге ғана емес, Ресей, Қытай, Еуропа, Орта азия елдеріне танымла ғалымға айналдыңыз. Педагогика ғылымына қосқан үлесіңіз жас ұрпақтың танымдық қабілетін арттырып, эстетикалық талғамын қалыптастыру үшін жасалған игі іс болды. Ұстаздық қызметте еңбегіңіз жанып, абырой беделіңіз бұдан әрі асқақтай берсін, мерейлі мерекеңізде Сізге мықты денсаулық, отбасыңызға амандық, жұмысыңызға шығармашылық табыс тілеймін. Тағылым мен тәрбиенің кәусар бұлағы болған құрметті, Берікжан Айтқұлұлы! Жұбайыңыз Жанна ханыммен ұрпақ қуанышына бөленіп, шат-шадыман ғұмыр кеше беріңіздер!

Игі тілекпен, Ілесхан Сманұлы Сманов п.ғ.д., профессор Оңтүстік Қазақстан мемлекеттік педагогикалық университеті Ардагерлер Кеңесінің төрағасы.

П.ғ.д., профессор Б.А.Әлмұхамбетовтың 70 жылдық мерейтойына арналған «ЗАМАНАУИ ЖАСТАРДЫ ЭТНОМӘДЕНИ ТӘРБИЕЛЕУ – ҰЛТТЫҚ КОДТЫ САҚТАУДЫҢ НЕГІЗІ» тақырыбындағы халықаралық ғылыми-тәжірибелік конференция материалдарындағы құттықтаулар мен ізгі тілектер/ Алматы, 2021ж

Ардагер ұстаздарға тағзым!

Әрине, бұл сөздерде – біздің құндылықтарымыз, Қазақстан тәуелсіздік алғаннан кейін отандық білім берудің қалыптасу кезеңінде білім ұйымдарына басшылық еткен, әр облыстағы педагогтердің біліктілігін арттыру институттарының директорлары туралы біздің материалдар дайындауымыздың өзіндік себебі бар.

Бір кездері таңдалған іске қызмет етудің 13 есім, 13 тағдыр, 13 жарқын мысалы болмақ!

Ақмола, Атырау, Шығыс Қазақстан, Қарағанды, Маңғыстау, Батыс Қазақстан, Ақтөбе, Қызылорда, Павлодар, Қостанай, Солтүстік Қазақстан облыстарының және Алматы қаласының директорлары туралы очерктер, сондай-ақ "орталық" ББЖБжҒПКБАРИ – бұл өз заманының энтузиастары, зиялылары жайлы әңгіменің түп-төркіні!

Уақыт бөліп, оқығандарыңызды қалар едік!

Мен олардың көпшілігін бұрыннан жақсы білетінімді әрі көпшілігімен әлі күнге дейін жақсы қарым-қатынаста екенімді мақтан тұтамын!

Менің идеяма қолдау танытып, айдарға материалдар дайындаған "Өрлеу" БАҰО" АҚ филиалдарының директорларына, қазіргі таңда жұмыс істеп жатқан әріптестеріме шын жүректен ризашылығымды білдіремін.

Жазылғандар өлмейді, олар жалғасын табады, МҰҒАЛІМ деген қасиетті атаумен олардың еңбегін, жанының жомарттығын дәріптейді!

Ләззат Түркістановаға қолдау көрсеткені және "Тәуелсіздіктің 30 жылдығы: 30 есім, тарихтың 30 беті " айдарына материалдарды орналастырғаны үшін мың алғыс!

Гүлнас Ахметоваға "Өрлеу" командасында жұмыс істеуге мүмкіндік бергені, сондай-ақ біліктілікті арттыру жүйесін сақтап қалғаны үшін айтар алғысым шексіз!

Біздің міндетіміз – алға қадам басу!

Ардагер ұстаздарға тағзым!

В этих словах - наши ценности, наш мотив подготовки материалов о директорах областных институтов повышения квалификации педагогов, возглавлявших организации в период становления отечественного образования после обретения Казахстаном независимости.

13 имен, 13 судеб, 13 ярких примеров служения однажды выбранному делу!

Очерки о директорах Акмолинского, Атырауского, Восточно-Казахстанского, Карагандинского, Мангистауского, Западно-Казахстанского, Актюбинского, Кызылординского, Павлодарского, Костанайского, Северо-Казахстанского областных и города Алматы институтов, а также "центрового" РИПК СО - это рассказ об энтузиастах, интеллигентах своего времени!

Найдите время, прочитайте!

Горжусь, большинство из них я знала лично, со многими общаюсь до сих пор!

Искренне благодарна своим коллегам, ныне действующим директорам филиалов АО "НЦПК "Өрлеу", поддержавшим мою идею и подготовившим материалы в рубрику.

Написанное - не умрет, будет передаваться, будет прославлять их труд во имя УЧИТЕЛЯ, щедрость их души!

Огромная благодарность Ляззат Туркестанова за поддержку и размещение материалов в рубрике "30 лет Независимости: 30 имен, 30 страниц истории"!

Искренняя признательность Gulnas Akhmetova за возможность работать в команде өрлеуцев, за сохранение системы повышения квалификации!

Наша задача с Assel Mukhametzhanova - идти дальше!

https://www.facebook.com/story.php?story_fbid=pfbid02anKbcaNi6A7HG4szS6dDyuugteFegYdZP83gCZZJhYUTfoq4Y4kMoQ9UyHcKrKNbl&id=100006135182347&mibextid=wwXIfr&_rdr

МАЗМҰНЫ/СОДЕРЖАНИЕ/CONTENTS

АЛҒЫ СӨЗ…….3

I. ҰЛТТЫҚ ӨНЕР – ҰЛТТЫҚ ТӘРБИЕ ДІҢГЕГІ: ПРОФЕССОР Б.А. ӘЛМҰХАМБЕТОВТЫҢ ҒЫЛЫМИ ПАЙЫМДАУЛАРЫ

Оспанов Баймұрат Ермағанбетұлы
ҒҰМЫРЫН ҒЫЛЫМҒА АРНАП, ҒАЛЫМДЫҒЫН ЕЛГЕ БЕРГЕН ДАРА ТҰЛҒА.....5
Неъматова Диёра Баходир кизи
ИННОВАЦИОННЫЕ СТРАТЕГИИ РАЗВИТИЯ НАВЫКОВ ОСОЗНАННОГО ЧТЕНИЯ У УЧЕНИКОВ НАЧАЛЬНЫХ КЛАССОВ НА ОСНОВЕ МЕЖДУНАРОДНЫХ ИССЛЕДОВАНИЙ EGRA.....11
Келденова Купан Кадирбаевна
ОҚУШЫЛАРҒА ЭСТЕТИКАЛЫҚ ТӘРБИЕ БЕРУДЕ ҚОСЫМША БІЛІМ БЕРУ ЖҮЙЕСІНДЕГІ ҰЛТТЫҚ ҚОЛДАНБАЛЫ ӨНЕРДІҢ МАҢЫЗЫ.....15
Ахмулаева Айша Саттаровна, Орақова Амангул Шахарбековна
РАЗВИТИЕ 4К-КОМПЕТЕНЦИЙ УЧАЩИХСЯ НА УРОКАХ ХУДОЖЕСТВЕННОГО ТРУДА ЧЕРЕЗ ПРИЗМУ НАЦИОНАЛЬНОГО ИСКУССТВА.....20
Сагимбаев А.А., Ставрова Е.
ФОРМИРОВАНИЕ ПРОФЕССИОНАЛЬНЫХ ЦЕННОСТЕЙ БУДУЩИХ ПЕДАГОГОВ: ТЕОРИЯ И ПРАКТИКА.....25
Тайұстар Ә. Е., Сагимбаев А.А.
КӨРКЕМ ЕҢБЕК САБАҚТАРЫНДА КЕСКІНДЕМЕ ТЕХНИКАСЫН ОҚЫТУДА КӨРНЕКІ ҚҰРАЛ РЕТІНДЕ КҮШЕЙТІЛГЕН ШЫНДЫҚ ТЕХНОЛОГИЯСЫН ҚОЛДАНУ.....28
Zhiyenbayeva Adina Zhassulanovna, Maidanbek Zhaniya Aidoskyzy, Nygmetova Madina Orynbekkyzy
LINGUODIDACTIC STRATEGIES FOR MINIMIZING PRAGMATIC FAILURES IN INTERCULTURAL INTERACTION.....32
Достаева Канзат Амангельдиевна
БАСТАУЫШ СЫНЫПТА БЕЙНЕЛЕУ ӨНЕРІН ОҚЫТУДЫҢ ЖАҢА ТРЕНДТЕРІ: ПРОФЕССОР Б.А.ӘЛМҰХАМБЕТОВТЫҢ ӘДІСТЕМЕСІ ЖӘНЕ ЖИ МҮМКІНДІКТЕРІ...38

II. ЖОҒАРЫ БІЛІМ БЕРУДЕГІ ҰЛТТЫҚ ҚҰНДЫЛЫҚТАР МЕН МӘДЕНИ БІРЕГЕЙЛІКТІ ДАМЫТУ

Ибраева Кулян Жигипаровна, Серик Даяна Толегенкызы
САМОСТОЯТЕЛЬНАЯ РАБОТА СТУДЕНТА ЭФФЕКТИВНАЯ ФОРМА ОБУЧЕНИЯ.....42
Zhihui Liang, Yerlan Assembaiuly, Saule İbekeyeva
A STUDY ON THE CURRENT STATUS OF MULTICULTURALISM THINKING CULTIVATION IN FINE ARTS EDUCATION AT CHINESE UNIVERSITIES.....45
Курбанова Жанам Аблашимовна
ҚАЗАҚ ТІЛІ МЕН ӘДЕБИЕТІ САБАҚТАРЫНДА ҰЛТТЫҚ ҚҰНДЫЛЫҚТАРДЫ ДАМЫТУ ЖӘНЕ МӘДЕНИ БІРЕГЕЙЛІКТІ ҚАЛЫПТАСТЫРУ.....58
Тохтанова Рухия Махмутовна
ФОРМИРОВАНИЕ НАЦИОНАЛЬНЫХ ЦЕННОСТЕЙ И КУЛЬТУРНОЙ ИДЕНТИЧНОСТИ УЧАЩИХСЯ НА УРОКАХ ГЕОГРАФИИ В СРЕДНЕМ ОБРАЗОВАНИИ ЧЕРЕЗ КРАЕВЕДЧЕСКИЙ И КОМПЕТЕНТНОСТНЫЙ ПОДХОДЫ.....61

Ырымбаева Нургуль Алдажаровна
АҚПАРАТТЫҚ ОРТАДА БОЛАШАҚ ПЕДАГОГТЕРДІҢ ЦИФРЛЫҚ ЭТИКЕТІН ДАМЫТУДЫҢ МАҢЫЗДЫЛЫҒЫ.....64
Қажатбек Сағыныш, Ботабаева Адеми Еркебаевна
ЖАСӨСПІРІМДЕРДІҢ ҚҰҚЫҚТЫҚ МӘДЕНИЕТІ МЕН ЖАУАПКЕРШІЛІГІНЕ ӘЛЕУМЕТТІК ЖЕЛІЛЕРДІҢ ЫҚПАЛЫ.....67
Мусагалиева Жанна Арсеновна, Абдрахманова Гюльбениз Галимовна
РУССКИЙ ЯЗЫК КАК ОТРАЖЕНИЕ НАЦИОНАЛЬНОЙ КАРТИНЫ МИРА: ФОРМИРОВАНИЕ МЕЖКУЛЬТУРНОЙ КОМПЕТЕНЦИИ ЧЕРЕЗ СЛОВО 71
Құрманқұлова А., Джанзакова Ш.И.
КӘСІБИ БАҒДАР БЕРУДЕ ҰЛТТЫҚ САНА МЕН ТҰЛҒАЛЫҚ ДАМУ БАЙЛАНЫСЫ.....76
Бекжанова Ақниет Бекжанқызы, Ибраева Камарсулу Ершатовна
ОҚУШЫЛАРДЫҢ ҰЛТТЫҚ ҚҰНДЫЛЫҚТАРЫН ДАМЫТУДА АСПАПТЫҚ ОРЫНДАУШЫЛЫҚТЫҢ МАҢЫЗЫ.....81
Gomarova Ayaulym Ualikhanovna, Akimkhanova Aliya Amangeldyevna
CULTURAL IDENTITY AS A PEDAGOGICAL CONSTRUCT IN SECONDARY EDUCATION.....85
Abdilda Aizhan Galymzhankyzy, Akimkhanova Aliya Amangeldyevna
REPRESENTATION OF NATIONAL IDENTITY IN EFL TEACHING MATERIALS IN KAZAKHSTAN.....89
Gomarova Arailym Ualikhanovna, Akimkhanova Aliya Amangeldyevna
CULTURAL IDENTITY IN THE ERA OF GLOBAL MEDIA: CHALLENGES FOR SCHOOLS.....95
Khudaibergenova Zharkynai
TEACHING INTERCULTURAL COMPETENCE THROUGH ENGLISH AND CHINESE.....99
Серкешбаева Гүлжанат Нұрмағамбетқызы
КЕМЕЛ ТӘРБИЕ БЕРІЛМЕЙ, КЕЛІСТІ ҰРПАҚ ӨСПЕЙДІ.....105
Карымбаева Сагадат Мейрамбаевна
ҰЛТТЫҚ БІРЕГЕЙЛІКТІ ҚАЛЫПТАСТЫРУДАҒЫ БІЛІМ БЕРУ ОРТАСЫ МЕН ТІЛ ФАКТОРЫНЫҢ ӨЗАРА БАЙЛАНЫСЫ.....109
Айғаным Қ., Джанзакова Ш.И.
ПЕДАГОГИКАЛЫҚ КОЛЛЕДЖ ЖАҒДАЙЫНДА ЭТНОМӘДЕНИ ҚҰНДЫЛЫҚТАР АРҚЫЛЫ ҰЛТТЫҚ САНАНЫ ДАМЫТУ ӘДІСТЕМЕСІ.....113
Марат Тоғжан Саясатқызы
РАЗВИТИЕ УСТНОЙ КОММУНИКАТИВНОЙ КОМПЕТЕНЦИИ УЧАЩИХСЯ ПРИ ОБУЧЕНИИ ИНОСТРАННОМУ ЯЗЫКУ: МЕТОДЫ, ЭТАПЫ И ПЕДАГОГИЧЕСКИЕ УСЛОВИЯ ПОВЫШЕНИЯ НАВЫКОВ ГОВОРЕНИЯ.....117
Айбек Нүсіпханұлы
ҚЫТАЙ ҚАЗАҚТАРЫНЫҢ БАСТАУЫШ МЕКТЕПТЕГІ ДОМБЫРА БІЛІМІ ЖӘНЕ ҰЛТТЫҚ БІРЕГЕЙЛІКТІ ҚАЛЫПТАСТЫРУ.....122
Қастер Таптықбекұлы
ҚЫТАЙДАҒЫ ДОМБЫРА КӘСІБИ БІЛІМ БЕРУ ОРЫНДАРЫ: ҰЛТТЫҚ ҚҰНДЫЛЫҚТАРДЫ ЖЕТКІЗУ ЖӘНЕ МӘДЕНИ БІРЕГЕЙЛІКТІ ҚАЛЫПТАСТЫРУДЫҢ ҚОС ӨЛШЕМІ.....127
Акпарова Жанна Муслимовна, Шапенова Аяжан, Кабанкина Анастасия
ЦИФРЛЫҚ ТРАНСФОРМАЦИЯ ЖАҒДАЙЫНДАҒЫ «АДАЛ АЗАМАТ» БАҒДАРЛАМАСЫНЫҢ ТӘРБИЕДЕГІ АЛАТЫН ОРНЫ.....135
Иманбаев Қуаныш Қожабайұлы
ҮЗДІКСІЗ БІЛІМ БЕРУ ЖҮЙЕСІНДЕГІ ҰЛТТЫҚ БІРЕГЕЙЛІК ПЕН МӘДЕНИ КОДТЫ ТРАНСФОРМАЦИЯЛАУ МӘСЕЛЕЛЕРІ.....141

III. ЗАМАНАУИ БІЛІМ БЕРУ ЭКОЖҮЙЕСІН ДАМЫТУДАҒЫ ПЕДАГОГТЕРДІҢ БІЛІКТІЛІГІН АРТТЫРУ

Ибраева Кулян Жигипаровна, Серик Даяна Толегенкызы
МОДЕРНИЗАЦИЯ ДИСТАНЦИОННОГО ОБРАЗОВАНИЯ В РЕСПУБЛИКЕ КАЗАХСТАН ОТ ТЕОРИИ К ПРАКТИКЕ.....145
Жумабаева Рысай Амантаевна
ҚАЗІРГІ БІЛІМ БЕРУ ЖҮЙЕСІНДЕ САПАНЫ ҚАМТАМАСЫЗ ЕТУДІҢ ТИІМДІ ЖОЛДАРЫ.....148
Сарсекеев Бауржан Сапарович
К ПРОБЛЕМЕ ПРОЕКТИРОВАНИЯ УЧЕБНОЙ ЛИТЕРАТУРЫ ДЛЯ ВЫСШЕГО УЧЕБНОГО ЗАВЕДЕНИЯ.....152
Уайсова Г.И., Жораева Г.Б.
МУЛЬТИМЕДИАЛЫҚ ТЕХНОЛОГИЯЛАРДЫ ПАЙДАЛАНУ АРҚЫЛЫ ОҚЫТУ ПРОЦЕСІН ЖЕТІЛДІРУДІҢ ДИДАКТИКАЛЫҚ МҮМКІНДІКТЕРІ.....157
Мурзалинова Алма Жакимовна, Оракова Амангул Шахарбековна, Уалиева Назым Толеубековна
БОЛАШАҚ ПЕДАГОГТЕРДІҢ ҮЗДІКСІЗ КӘСІБИ ДАМУЫ БАҒЫТЫНДА БІЛІМ БЕРУ БАҒДАРЛАМАЛАРЫН ЖАҢАРТУ.....160
Тұрғынбаева Б.А.
БІЛІМНІҢ ҮЗДІКСІЗДІГІ ЖАҒДАЙЫНДА КӘСІБИ ҚҰЗЫРЕТТІЛІКТЕРДІ ҚАЛЫПТАСТЫРУДЫҢ ЖАҢА БАҒЫТТАРЫ.....165
Қожаева С.К.
ҚАЗІРГІ БІЛІМ БЕРУ МОДЕЛІ: ПЕДАГОГИКА ҒЫЛЫМЫНДАҒЫ МӘСЕЛЕЛЕР МЕН ДАМУ ЖОЛДАРЫ.....170
Сатова Сымбат Сайрановна, **Утемисова Эльмира Климовна**
СОЦИАЛЬНЫЕ СЕТИ КАК ИННОВАЦИОННАЯ МЕТОДИЧЕСКАЯ МОДЕЛЬ ОБУЧЕНИЯ ИНОСТРАННОМУ ЯЗЫКУ ЦИФРОВОГО ПОКОЛЕНИЯ.....173
Raupova Sojida Abduvaitovna
TEACHER SKILLS IN THE MODERN EDUCATION ECOSYSTEM: PIRLS RESEARCH AS A SUCCESS FACTOR.....178
Султанхан Алина Еркебековна, Сайфуллаева Назерке Бакытовна
ИННОВАЦИОННЫЕ МЕТОДЫ ПРЕПОДАВАНИЯ В УСЛОВИЯХ СОВРЕМЕННОЙ ОБРАЗОВАТЕЛЬНОЙ ЭКОСИСТЕМЫ.....181
Zhalaldin Dilnaz Nurlankyzy, Abdreimova Kulmeskhan Auelkhanovna
BLENDED LEARNING IN THE MODERN EDUCATIONAL ECOSYSTEM: CHALLENGES AND SOLUTIONS.....186
Khudaibergenova Zharkynai
INTEGRATING CLIL (CONTENT AND LANGUAGE INTEGRATED LEARNING) IN ENGLISH AND CHINESE INSTRUCTION.....191
Жазықбаева Аружан Мәуленқызы
РАЗВИТИЕ ПРОФЕССИОНАЛЬНЫХ КОМПЕТЕНЦИЙ УЧИТЕЛЕЙ НА ОСНОВЕ ЛАБОРАТОРНОЙ РАБОТЫ В ЭКОСИСТЕМЕ ЦИФРОВОГО ОБРАЗОВАНИЯ.....196
Камал Нәзира Нұрлыбекқызы, Бекенова Назым Аманкуловна
ЖОБАЛЫҚ-ЗЕРТТЕУ ҚЫЗМЕТІ ТЕХНОЛОГИЯСЫ ПЕДАГОГТЕРДІҢ БІЛІКТІЛІГІН АРТТЫРУ: МЕКТЕП ПЕН ЖОО ТӘЖІРИБЕСІ.....200
Амангелді Жұлдызай Ғазизқызы
ПЕДАГОГИЧЕСКИЙ ПОТЕНЦИАЛ ЦИФРОВЫХ ПЛАТФОРМ В ОБУЧЕНИИ.....204
Tazhibay Tursynay
THE IMPACT OF DIGITAL EDUCATIONAL TECHNOLOGIES ON STUDENTS' MOTIVATION IN FOREIGN LANGUAGE CLASSROOMS.....207

Конакбаева У.Ж., Маманова З.Т.
ЦИФРЛЫҚ БІЛІМ БЕРУ ҮДЕРІСІНДЕГІ ПЕДАГОГТЫҢ РӨЛІ МЕН ОҚУШЫЛАРДЫҢ ГРАФИКАЛЫҚ ЖӘНЕ ДИЗАЙН ДАҒДЫЛАРЫН ДАМЫТУ.....212
Tasmaganbetov Bakgali Bolatuly
APPLICATION OF ARTIFICIAL INTELLIGENCE TECHNOLOGIES IN PUBLIC ADMINISTRATION DIGITALIZATION AUDIT.....216
Абдимуталипова Аяна Абдимуталиповна
ЦИФРЛЫҚ ТЕХНОЛОГИЯЛАР АРҚЫЛЫ ПРОБЛЕМАЛЫҚ ОҚЫТУДЫ ҰЙЫМДАСТЫРУ ЖӘНЕ ОҚУШЫЛАРДЫҢ СЫНИ ОЙЛАУЫН ДАМЫТУ.....221
Фейзулдаева Салтанат Арасатовна, Дәурен Жадыра Дәуренқызы, Сергазинова Ажар Адилжановна
ҮЗДІКСІЗ АҚПАРАТТЫҚ СТИМУЛЯЦИЯ ЖАҒДАЙЫНДА МУЛЬТИМОДАЛЬДЫ ОҚЫТУДЫҢ МАҢЫЗЫ.....225

IV. ИНКЛЮЗИВТІ БІЛІМ БЕРУДЕГІ ӨНЕРДІҢ РӨЛІ: АРТ-ТЕРАПИЯЛЫҚ ТӘЖІРИБЕЛЕР

Шаббазова Дилфуза Рузикуловна
МЕТОДОЛОГИЯ ИНТЕГРАЦИИ ИНКЛЮЗИВНОЙ И БИЛИНГВАЛЬНОЙ ОБРАЗОВАТЕЛЬНОЙ СРЕДЫ В НАЧАЛЬНОМ ОБРАЗОВАНИИ НА ОСНОВЕ АКСИОЛОГИЧЕСКОЙ ПАРАДИГМЫ.....228
Нұрлыбекова Әнел Ержанқызы, Кударова Назгуль Абильбековна
ИНКЛЮЗИВТІ БІЛІМ БЕРУ ЖАҒДАЙЫНДАҒЫ ПЕДАГОГ МАМАНДЫҒЫНЫҢ ЕРЕКШЕЛІКТЕРІ.....233
Тайғарина Айгерім Эрикқызы
ПСИХИКАЛЫҚ ДАМУЫ ТЕЖЕЛГЕН БІРІНШІ СЫНЫП ОҚУШЫЛАРЫНЫҢ МЕКТЕПКЕ БЕЙІМДЕЛУ ЕРЕКШЕЛІКТЕРІН АНЫҚТАУ.....238
Жолдыбай Альбина Серікқызы, Ақымбек Гүлазира Шардарбекқызы
ЖОҒАРЫ ОҚУ ОРНЫНДАҒЫ ИНКЛЮЗИВТІ БІЛІМ БЕРУ МӘСЕЛЕЛЕРІ.....243
Даулетгалиева Аружан Дауреновна, Ақымбек Гүлазира Шардарбекқызы
ЕРЕКШЕ БІЛІМ БЕРУ ҚАЖЕТТІЛІГІ БАР БАЛАЛАРДЫҢ ЭМОЦИОНАЛДЫҚ ДАМУЫН АРТ-ТЕРАПИЯ АРҚЫЛЫ ҚОЛДАУ.....247
Оханова Ырысгүл Нарбекқызы
БОЛАШАҚ ӘЛЕУМЕТТІК ПЕДАГОГТАРДЫҢ КӘСІБИ ҚҰЗЫРЕТТІЛІГІН АРТ-ТЕХНОЛОГИЯЛАР НЕГІЗІНДЕ ДАМЫТУДЫҢ ӨЗЕКТІ МӘСЕЛЕЛЕРІ.....251
Сулейменова Гульжазира Тажмагамбетовна, Анашова Жансая Мухтаровна
ИНКЛЮЗИВТІ БІЛІМ БЕРУ ОРТАСЫНДАҒЫ ПСИХОЛОГИЯЛЫҚ АСПЕКТІЛЕР МЕН ТҰЛҒАЛЫҚ ДАМУ ЕРЕКШЕЛІКТЕРІ.....255
Аубакирова Жулдыз Сериковна, Шәкәрім Сабина Бауыржанқызы, Акимханова Алия Амангельдыевна
РОЛЬ АРТ-ТЕРАПЕВТИЧЕСКИХ ПРАКТИК В ИНКЛЮЗИВНОМ ОБУЧЕНИИ АНГЛИЙСКОМУ ЯЗЫКУ.....260
Еркобай А.Т., Небесаева Ж. О.
БЕЙНЕЛЕУ ӨНЕРІ САБАҚТАРЫНДА АРТ-ТЕРАПИЯ ЭЛЕМЕНТТЕРІН ҚОЛДАНУ МҮМКІНДІКТЕРІ.....265

V. БІЛІМ БЕРУ ПСИХОЛОГИЯСЫ: ТҰЛҒАНЫ ДАМЫТУДЫҢ СЫН-ҚАТЕРЛЕРІ, РЕСУРСТАРЫ ЖӘНЕ ТРАЕКТОРИЯЛАРЫ

Хуррамова Санобар Махмадмурот кызы
ПЕДАГОГИКО-ПСИХОЛОГИЧЕСКИЕ ОСНОВЫ ФОРМИРОВАНИЯ КРИТИЧЕСКОГО МЫШЛЕНИЯ У СТУДЕНТОВ.....269
Худайкулова Саида Закировна
ПСИХОЛОГИЧЕСКИЕ АСПЕКТЫ ФОРМИРОВАНИЯ ТЕХНИЧЕСКОГО ТВОРЧЕСТВА СТУДЕНТОВ В УСЛОВИЯХ ПРИМЕНЕНИЯ ПЕДАГОГИЧЕСКИХ ТЕХНОЛОГИЙ.....272
Холмуминова Азиза Зафар кизи
ПЕДАГОГИЧЕСКИЕ МЕТОДЫ ФОРМИРОВАНИЯ НРАВСТВЕННЫХ ЦЕННОСТЕЙ У УЧАЩИХСЯ В ПРОЦЕССЕ ОБУЧЕНИЯ.....276
Турсунова Саида Исаковна
ПРИЧИНЫ НЕУВЕРЕННОСТИ В СЕБЕ И СПОСОБЫ ЕЕ ПРЕОДОЛЕНИЯ.....279
Беккужина Гульназ Утепбергеновна
ЦИФРОВАЯ КОМПЕТЕНЦИЯ В КОНТЕКСТЕ ПСИХОЛОГИИ ОБРАЗОВАНИЯ: ВЫЗОВЫ, РЕСУРСЫ И ТРАЕКТОРИИ РАЗВИТИЯ ЛИЧНОСТИ.....284
Сүлеймен Самал Бейқұтқызы
ОҚУШЫЛАРДЫҢ СТРЕСС ДЕҢГЕЙІН ТӨМЕНДЕТУ: МЕКТЕПТЕГІ ПЕДАГОГИКАЛЫҚ– ПСИХОЛОГИЯЛЫҚ ҚОЛДАУ ӘДІСТЕРІ.....287
Жораева С. Б., Жораева Г.Б.
БАСТАУЫШ СЫНЫП ОҚУШЫЛАРЫНА ЭМОЦИОНАЛДЫ ИНТЕЛЛЕКТ ДАМЫТУДА ПЕДАГОГИКАЛЫҚ ҚОЛДАУ КӨРСЕТУ.....290
Шаймерденова Милана Ерлановна, Небесаева Жанар Орынбековна
ИСКУССТВО КАК ИНСТРУМЕНТ ПСИХОЛОГИЧЕСКОЙ РАЗГРУЗКИ И ИСЦЕЛЕНИЯ…….....293
Куандыкова С.К, Ақымбек Г.Ш
ЦИФРЛЫҚ ТРАНСФОРМАЦИЯ ЖАҒДАЙЫНДАҒЫ ТҰЛҒАНЫҢ ПСИХОЛОГИЯЛЫҚ ҚАЖЕТТІЛІКТЕРІ МЕН FOMO СИНДРОМЫНЫҢ ӨЗАРА БАЙЛАНЫСЫ.....298
Жақсылық Дінмухамед Сакенұлы
МЕДИЦИНАЛЫҚ КОЛЛЕДЖДЕ ПСИХОЛОГИЯ САБАҚТАРЫНДА РӨЛДІК ОЙЫНДАР МЕН КЕЙС-СТАДИ АРҚЫЛЫ ЭМОЦИАНАЛДЫҚ ИНТЕЛЕКТТІ ДАМЫТУ.....303
Aimikhan Karakat Myrzabekkyzy, Saifullayeva Nazerke Bakytkyzy
BETWEEN PRESSURE AND POTENTIAL: HOW PSYCHOLOGICAL TENSION DRIVES PERSONALITY DEVELOPMENT IN EDUCATION.....306
Хан Наталья Николаевна
ТВОРЧЕСКИЕ И ПРАКТИКО-ОРИЕНТИРОВАННЫЕ МЕТОДЫ ФОРМИРОВАНИЯ ПРОФЕССИОНАЛЬНО-ЭТИЧЕСКОЙ КОМПЕТЕНТНОСТИ БУДУЩИХ ПЕДАГОГОВ-ПСИХОЛОГОВ.....311
Сулейменова Гульжазира Тажмагамбетовна, Бейсембаева Жасмин Азаматқызы
БІЛІМ БЕРУ ҰЙЫМДАРЫНДАҒЫ БУЛЛИНГТІҢ ЖАСӨСПІРІМДЕРДІҢ ТҰЛҒАЛЫҚ ДАМУЫ МЕН ПСИХОЭМОЦИОНАЛДЫҚ ЖАҒДАЙЫНА ҰЗАҚ МЕРЗІМДІ ӘСЕРІ.....315
Патима Базаралы
БОЛАШАҚ МУЗЫКА МҰҒАЛІМДЕРІНІҢ ВОКАЛДЫҚ ОҚЫТУ ҮДЕРІСІНДЕГІ ЭМОЦИЯЛЫҚ РЕТТЕУ РЕСУРСТАРЫНЫҢ БІЛІМ БЕРУ ПСИХОЛОГИЯСЫ ТҰРҒЫСЫНАН ТАЛДАУЫ.....320
Пазылбек Балнұр Базарбекқызы, Ақымбек Гүлазира Шардарбекқызы
ӨЗІН ЖОҒАЛТУ: ТӘУЕЛДІ ҚАРЫМ-ҚАТЫНАСТА ТҰЛҒАЛЫҚ ШЕКАРАНЫҢ БҰЗЫЛУЫ.....325

Жангабулова Бахытгуль Танатбековна, Капышева Дильназ Оралбекқызы, Сагалиева Жанар Каукербековна
ЦИФРОВИЗАЦИЯ В ОБРАЗОВАНИИ.....328
Асылбекова Нұрай Нұрлыбекқызы
СТУДЕНТТЕР АРАСЫНДАҒЫ ПРОКРАСТИНАЦИЯ: ОҚУ ПРОЦЕСІНДЕГІ ПСИХОЛОГИЯЛЫҚ КЕДЕРГІЛЕР.....332

VI. ҚАЗІРГІ БІЛІМ САЛАСЫНДАҒЫ ӨЗГЕРІСТЕР ЖАҒДАЙЫНДАҒЫ БАСТАУЫШ БІЛІМ БЕРУ

Muminova Umida Qarshiyevna
IMPROVEMENT OF MOTHER TONGUE EDUCATION IN PRIMARY GRADES BASED ON A COMPETENCY-BASED APPROACH IN THE CONTEXT OF MODERN SOCIAL CHANGES.....336
Байтенова Каламкас Кидырбековна
БАСТАУЫШ БІЛІМ БЕРУДЕГІ КІРІКТІРІЛГЕН ОҚЫТУ: ЖҮСІПБЕК АЙМАУЫТОВТЫҢ ДИДАКТИКАЛЫҚ ИДЕЯЛАРЫНЫҢ САБАҚТАСТЫҒЫ.....341
Тошматова Юлдуз Оллокуловна
ПЕДАГОГИЧЕСКИЕ ОСНОВЫ ИНТЕГРИРОВАННЫХ УРОКОВ В СИСТЕМЕ НАЧАЛЬНОГО ОБРАЗОВАНИЯ.....345
Бекбаева Мариям Темиргалиевна
ПРАКТИЧЕСКОЕ ПРИМЕНЕНИЕ ЦИФРОВЫХ ИГР КАК СРЕДСТВО ФОРМИРОВАНИЯ ФУНКЦИОНАЛЬНОЙ МАТЕМАТИЧЕСКОЙ ГРАМОТНОСТИ МЛАДШИХ ШКОЛЬНИКОВ.....348
Төлеген Өмірбек Шаймұратұлы
ШАҒЫН ЖИНАҚТЫ МЕКТЕПТІҢ ОҚУ-ТӘРБИЕ ПРОЦЕСІН ЖЕТІЛДІРУ ЖОЛДАРЫ.....352
Жекеева Аққалам Есимбекқызы
ЦИФРЛЫҚ БІЛІМ БЕРУ ЖАҒДАЙЫНДА ОҚУШЫЛАРДЫҢ ОҚУ САУАТТЫЛЫҒЫН ҰЛТТЫҚ ҚҰНДЫЛЫҚТАР АРҚЫЛЫ ҚАЛЫПТАСТЫРУДЫҢ ТИІМДІ ЖОЛДАРЫ.....355
Абжаппар Ажар Ермекқызы, Әлмұхамбетов Берікжан Айтқұлұлы
БАСТАУЫШ СЫНЫП ОҚУШЫЛАРЫНЫҢ ОҚУ МОТИВАЦИЯСЫН ОЙЫН ТЕХНОЛОГИЯСЫ НЕГІЗІНДЕ ҚАЛЫПТАСТЫРУ.....359
Артамонова Виктория Ивановна
РАЗВИТИЕ НАВЫКОВ 4К УЧАЩИХСЯ НАЧАЛЬНЫХ КЛАССОВ В ПРОЦЕССЕ ОБУЧЕНИЯ МАТЕМАТИКЕ.....363
Камбарова Анар Сматовна
ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГИЧЕСКИЕ ОСНОВЫ ФОРМИРОВАНИЯ МОТИВАЦИИ К ЧИТАТЕЛЬСКОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ МЛАДШИХ ШКОЛЬНИКОВ В УСЛОВИЯХ ЦИФРОВИЗАЦИИ ОБРАЗОВАНИЯ.....367
Декембаева Нуржамал Калиевна
НАРРАТИВТІ ОҚЫТУ НЕГІЗІНДЕ БАСТАУЫШ СЫНЫП ОҚУШЫЛАРЫНЫҢ ӘЛЕУМЕТТІК-ЭМОЦИОНАЛДЫҚ ДАҒДЫЛАРЫН ҚАЛЫПТАСТЫРУ.....370
Naimanova Dinara Mukhamediyanovna, Muratova Darina Kanatovna
DEVELOPMENT OF CREATIVE THINKING IN PRIMARY SCHOOL STUDENTS THROUGH ART IN THE CONTEMPORARY EDUCATIONAL ENVIRONMENT.....374
Төлеген Өмірбек Шаймұратұлы, Жұмабай Дана Қуанышқызы
ЛОГИКАЛЫҚ ЕСЕПТЕРДІҢ БАСТАУЫШ МЕКТЕПТІҢ ОҚУ ПРОЦЕСІНДЕГІ МАҢЫЗДЫ РӨЛІ МЕН МӘНІ.....377

Байзакова Таңшолпан Таубайқызы
ҚАЗІРГІ ҚОҒАМДЫҚ ӨЗГЕРІСТЕР ЖАҒДАЙЫНДА БАСТАУЫШ СЫНЫП ОҚУШЫЛАРЫНЫҢ ОЙЛАУ ҚАБІЛЕТІН ДАМЫТУДА ТРИЗ ТЕХНОЛОГИЯСЫН ҚОЛДАНУ.....381
Тұрсынхан Айнара Берікқанқызы
ЦИФРЛЫҚ СТОРИТЕЛЛИНГ ТЕХНОЛОГИЯСЫ АРҚЫЛЫ БАСТАУЫШ СЫНЫП ОҚУШЫЛАРЫНЫҢ СӨЙЛЕУ ДАҒДЫЛАРЫНДАҒЫ КРЕАТИВТІЛІКТІ ДАМЫТУ.....386
Тургалиева Гулнур Нургаликызы
ЦИФРЛЫҚ КЕҢІСТІКТЕ БАСТАУЫШ СЫНЫП ОҚУШЫЛАРЫНЫҢ ЭТИКАЛЫҚ МӘДЕНИЕТІН ҚАЛЫПТАСТЫРУДЫҢ ТИІМДІ ПЕДАГОГИКАЛЫҚ ШАРТТАРЫ.....390
Шумкина Ольга Николаевна
СЛОВАРНО-СТИЛИСТИЧЕСКАЯ РАБОТА НА ОСНОВЕ ТЕКСТОВ О НАРОДНОМ ИСКУССТВЕ В НАЧАЛЬНОЙ ШКОЛЕ.....395
Алимбаева Дариха Эркинбайқызы
БАСТАУЫШ СЫНЫП ОҚУШЫЛАРЫНЫҢ ОҚУ ҮДЕРІСІНДЕ РЕФЛЕКСИЯ МӘДЕНИЕТІН ҚАЛЫПТАСТЫРУДЫҢ ПЕДАГОГИКАЛЫҚ ШАРТТАРЫ.....399
Конакбаева У.Ж., Коздибаева А.К.
БАСТАУЫШ СЫНЫПТА БЕЙНЕЛЕУ ӨНЕРІН ОҚЫТУДЫҢ ДӘЙЕКТІЛІГІ.....403
Ибрайханова Алуа Ермуратовна
БІЛІМ БЕРУ ЭКОЖҮЙЕСІНДЕГІ "МҰҒАЛІМ-БАЛА-АТА-АНА" БАЙЛАНЫСЫ: БАСТАУЫШ СЫНЫП ОҚУШЫСЫНЫҢ ОҚЫРМАНДЫҚ САУАТТЫЛЫҒЫН ҚАЛЫПТАСТЫРУ НЕГІЗІ.....407
Л. Е. Кожаханова, А.С.Амирова
БАСТАУЫШ СЫНЫП ОҚУШЫЛАРЫНЫҢ МЕДИАСАУАТТЫЛЫҒЫН СЫНИ ОЙЛАУ ТЕХНОЛОГИЯСЫ НЕГІЗІНДЕ ДАМЫТУДЫҢ ӨЗЕКТІЛІГІ.....411
Жалгасова Алия, Базарбекова Р.Ж.
БАСТАУЫШ СЫНЫП ОҚУШЫЛАРЫНЫҢ ТАНЫМДЫҚ ДАҒДЫЛАРЫН ДАМЫТУДА НЕЙРОЖАТТЫҒУЛАРДЫ ҚОЛДАНУ.....417
Абдрахманова Гулназ Арамановна
РАЗВИТИЕ ЭМОЦИОНАЛЬНОГО ИНТЕЛЛЕКТА УЧАЩИХСЯ НАЧАЛЬНЫХ КЛАССОВ НА ОСНОВЕ ЗДОРОВЬЕСБЕРЕГАЮЩИХ ТЕХНОЛОГИЙ: РЕЗУЛЬТАТЫ КВАЗИЭКСПЕРИМЕНТАЛЬНОГО ИССЛЕДОВАНИЯ.....422
Есентаева Б.У., Ауезхан А.
КОНСТРУКТИВИСТІК ОҚУ НЕГІЗІНДЕ БАСТАУЫШ БІЛІМ ПЕДАГОГТЕРІНІҢ КӘСІБИ ДАЯРЛЫҒЫН ҚАЛЫПТАСТЫРУ.....429

VII. ӨНЕР МЕН БІЛІМ БЕРУ: ЫҚПАЛДАСТЫҚ, ШЫҒАРМАШЫЛЫҚ ЖӘНЕ ПЕДАГОГИКАЛЫҚ ИННОВАЦИЯЛАР

Исхакова Гузаль Айратовна
ОСОБЕННОСТИ ВОСПРИЯТИЯ ИЗОБРАЗИТЕЛЬНОГО ИСКУССТВА ПОДРОСТКАМИ: ОПЫТ ЭКСПОЗИЦИИ «БҮГІН» В НАЦИОНАЛЬНОМ МУЗЕЕ ИМ. А. КАСТЕЕВА.....432
Кожагулов Айдын Токтасынович
ЖОҒАРЫ БІЛІМ БЕРУ ЖҮЙЕСІНДЕГІ ШЫҒАРМАШЫЛЫҚ ҚҰЗЫРЕТТІЛІКТІ ҚАЛЫПТАСТЫРУДАҒЫ ЦИФРЛЫҚ АРТ-ТЕХНОЛОГИЯЛАРДЫҢ РӨЛІ.....437
Курбанова Бахтихон Кучкарбаевна
ФОРМИРОВАНИЕ ЦЕННОСТНО-СМЫСЛОВОЙ КОМПЕТЕНТНОСТИ БУДУЩИХ ПЕДАГОГОВ СРЕДСТВАМИ НАЦИОНАЛЬНОГО ИСКУССТВА В УСЛОВИЯХ ЦИФРОВОЙ ТРАНСФОРМАЦИИ ОБРАЗОВАНИЯ.....445

Alimova Maftuna Ravshanbek qizi
METHODOLOGY FOR DEVELOPING A STRATEGIC SYSTEM FOR TEACHING ENGLISH TO STUDENTS THROUGH VIRTUAL REALITY IN THE CONTEXT OF NATIONAL VALUES AND CULTURAL HERITAGE.....450
Шаленова Манара Мейрамовна, Абилхай Асель Жанаскызы
НЕЙРОЭСТЕТИКА КАК ИНСТРУМЕНТ РАЗВИТИЯ ХУДОЖЕСТВЕННОГО МЫШЛЕНИЯ В ОБРАЗОВАТЕЛЬНОЙ ПРАКТИКЕ.....455
Шажабаева Жанар Адилхановна
КӨРКЕМ БІЛІМ БЕРУ ЖҮЙЕСІНДЕ ПРОДУКТИВТІ ОЙЛАУДЫ ДАМЫТУДАҒЫ НЕЙРОПЕДАГОГИКАНЫҢ РӨЛІ.....460
Болатова Наталья Анатольевна
ИСКУССТВО И ОБРАЗОВАНИЕ В ПОДГОТОВКЕ ДИРИЖЕРА-ХОРМЕЙСТЕРА: ИНТЕГРАЦИЯ ИННОВАЦИЙ И ТВОРЧЕСКИХ ПОДХОДОВ.....465
Бейсеғул Диана Талғатқызы, Калдаякова Айсулу Абылкасымовна
МУЗЫКАЛЫҚ ДАРЫНДЫЛЫҚТЫ ФОРТЕПИАНО САБАҒЫНДА ДАМЫТУДЫҢ ТӘСІЛДЕРІ.....469
Канатова Альбина Надировна, Муратова Жансая Муратовна
МУЛЬТИМЕДИЯ ДЕРЕКТЕРІН ТАЛДАУҒА АРНАЛҒАН ЧАТ-БОТТЫ ӘЗІРЛЕУ.....474
Қадыр Райхан Сериковна
НЕКОТОРЫЕ АСПЕКТЫ РАЗВИТИЯ ЦИФРОВОЙ КОМПЕТЕНТНОСТИ ПЕДАГОГА-МУЗЫКАНТА.....479
Мустапаева Талшын Құрбанбайқызы
БИ ӨНЕРІНДЕГІ БІРҚАТАР ҚИЫНШЫЛЫҚТАР ЖӘНЕ ОНЫ ШЕШУДІҢ МҮМКІНДІКТЕРІ: ШЕТЕЛДІК ТӘЖІРИБЕЛЕР.....483
Ақбаева Шолпан Әбілғазықызы, Бакаиев Ренат Советқанұлы
ЖАҺАНДАНУ ЖАҒДАЙЫНДА ОРТА БІЛІМ БЕРУ ЖҮЙЕСІНІҢ ОҚУ ҮДЕРІСІНДЕ ҰЛТТЫҚ ДӘСТҮРЛЕРДІ ОҚЫТУ АРҚЫЛЫ КӨРКЕМДІК ТАЛҒАМДЫ ҚАЛЫПТАСТЫРУ МӘСЕЛЕЛЕРІ.....488
Айдарханова С.Т., Сагимбаев А.А.
БЕЙНЕЛЕУ ӨНЕРІНДЕ ДӘСТҮРЛІ МӘДЕНИ ЭЛЕМЕНТТЕРДІҢ ТРАНСФОРМАЦИЯСЫ: ЖАСАНДЫ ИНТЕЛЛЕКТ ПЕРСПЕКТИВАСЫ.....493
Токабаева Камила Сагындыковна, Небесаева Жанар Орынбековна
ВЛИЯНИЕ ХУДОЖЕСТВЕННОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ НА САМОРЕАЛИЗАЦИЮ РЕБЕНКА.....499
Алиманова Т. С., Сагимбаев А.А.
ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГИЧЕСКИЕ АСПЕКТЫ ФОРМИРОВАНИЯ КОМПОЗИЦИОННОГО МЫШЛЕНИЯ ОБУЧАЮЩИХСЯ В УСЛОВИЯХ ИНТЕГРАЦИИ ТЕХНОЛОГИЙ ИСКУССТВЕННОГО ИНТЕЛЛЕКТА.....504
Есбосынова Ә. Е., Сагимбаев А.А.
ТРАНСФОРМАЦИЯ «ЯЗЫКА» ЖИВОПИСИ В ЦИФРОВУЮ ЭПОХУ В ОБРАЗОВАТЕЛЬНОМ ПРОЦЕССЕ: КАК ИНСТРУМЕНТЫ (PROCREATE, PHOTOSHOP, 3D-СКУЛЬПТИНГ) ВЛИЯЮТ НА ТРАДИЦИОННУЮ КОМПОЗИЦИЮ И КОЛОРИТ.....509
Слипко Ф. Ю., Сагимбаев А.А.
ЭКРАНДЫҚ ЖӘНЕ ПИГМЕНТТІК ТҮСТЕРДІҢ ЭМОЦИОНАЛДЫҚ ӘСЕРІ: ЖҮЙЕЛІ ШОЛУ ЖӘНЕ БІЛІМ БЕРУ ЖҮЙЕСІНДІГІ САЛЫСТЫРМАЛЫ ТАЛДАУ.....513
Төлегенова Бибігүл Өтепбергенқызы
ЖОҒАРЫ СЫНЫП ОҚУШЫЛАРЫНЫҢ СЫНЫПТАН ТЫС ЖҰМЫС БАРЫСЫНДА ФОЛЬКЛОРЛЫҚ АСПАПТАРДА МӘНЕРЛЕП ОЙНАУ ДАҒДЫЛАРЫ.....518
Алиманова Гаухар Жалгасбайкызы
ФОРМИРОВАНИЕ ТВОРЧЕСКИХ СПОСОБНОСТЕЙ ЧЕРЕЗ ЭМОТИВНУЮ ИНТОНАЦИЮ НА ЗАНЯТИЯХ ХУДОЖЕСТВЕННОГО ТРУДА.....522

Иманбакиев Ернат Ауесханович
БОЛАШАҚ ӘЛЕУМЕТТІК ПЕДАГОГТАРДЫҢ ЭСТЕТИКАЛЫҚ МӘДЕНИЕТІН БЕЙНЕЛЕУ ӨНЕРІ НЕГІЗІНДЕ ҚАЛЫПТАСТЫРУДЫҢ ҒЫЛЫМИ-ПРАКТИКАЛЫҚ НЕГІЗДЕРІ.....528
Шамарова Айгуль Урынгалиевна, Сембаева Айнагүл Нұрболатқызы, Сарсекенова Айсұлу Бағытқызы
КӨРКЕМ ЕҢБЕК ПӘНІНДЕ ЗАМАНАУИ ТЕХНОЛОГИЯЛАР АРҚЫЛЫ КӨРКЕМӨНЕРГЕ БАУЛУ ШЕБЕРЛІГІН ДАМЫТУ БАҒЫТТАРЫ.....534
Себенова Багда Талгаткызы
STEAM-ПОДХОД В СИСТЕМЕ ПОДГОТОВКИ БУДУЩИХ СПЕЦИАЛИСТОВ ХУДОЖЕСТВЕННОГО ОБРАЗОВАНИЯ: КОНЦЕПТУАЛЬНЫЕ ОСНОВАНИЯ.....539
Нағым Т.Е., Сағымбаев Ә.Ә.
СӘУЛЕТ ӨНЕРІНДЕГІ МУРАЛ ӨНЕРІ.....543
Талғатқызы Р., Сагимбаев А. А.
VR ЖӘНЕ AR ТЕХНОЛОГИЯЛАРЫНЫҢ БІЛІМ АЛУШЫНЫҢ (СТУДЕНТТІҢ) КЕҢІСТІКТІК ОЙЛАУЫНА ӘСЕРІ.....547
Есенбай Ж.Т., Джанзакова Ш.И.
ДАЯРЛЫҚ ТОПТА ҚАЗАҚ ФОЛЬКЛОРЫН ҚОЛДАНУ АРҚЫЛЫ ЭСТЕТИКАЛЫҚ ТӘРБИЕ БЕРУ ӘДІСТЕМЕСІ.....551
Алшымбаева Сауле Нагашбековна
ЗАМАНАУИ ПЕДАГОГИКАДАҒЫ ҰЛТТЫҚ ӨНЕРДІҢ ИНТЕГРАЦИЯЛЫҚ РӨЛІ.....555
Бекова Әсем Дүйсентайқызы, Небесаева Ж. О.
БІЛІМ БЕРУ ҮДЕРІСІНДЕГІ КӨРКЕМ ӨНЕРДІҢ ПЕДАГОГИКАЛЫҚ МАҢЫЗЫ.....558
Бекова Мадина Нурлановна, Акимханова Алия Амангельдыевна
ХУДОЖЕСТВЕННЫЕ ПРАКТИКИ В ОБУЧЕНИИ АНГЛИЙСКОМУ ЯЗЫКУ КАК СРЕДСТВО РАЗВИТИЯ КРЕАТИВНОГО МЫШЛЕНИЯ.....562
Жақсылық А. А., **Небесаева Ж. О.**
ЭКОДИЗАЙНДА ҚАЙТА ӨҢДЕЛГЕН МАТЕРИАЛДАРДАН СӘНДІК БҰЙЫМДАР ЖАСАУ ӘДІСТЕМЕСІ.....565
Zhihui Liang, Yerlan Assembaiuly, Saule İbekeyeva
A STUDY ON THE CURRENT STATUS OF MULTICULTURALISM THINKING CULTIVATION IN FINE ARTS EDUCATION AT CHINESE UNIVERSITIES.....570
Булатұлы Т., **Сагимбаев А.А.**
КӨРКЕМ ЕҢБЕК САБАҚТАРЫНДА ЖАЛПЫ БІЛІМ БЕРЕТІН ОРТА МЕКТЕП ОҚУШЫЛАРЫНЫҢ ВИЗУАЛДЫҚ САУАТТЫЛЫҒЫН IBIS PAINT X БАҒДАРЛАМАСЫ АРҚЫЛЫ ҚАЛЫПТАСТЫРУ.....582
Эретова Алия Турулбай қызы
ҰЛТТЫҚ МУЗЫКА – ОҚУШЫЛАРДЫҢ РУХАНИ-ҚҰНДЫЛЫҚ ҚАТЫНАСЫН ҚАЛЫПТАСТЫРУ ҚҰРАЛЫ.....586
Байгутов К.А, Лю Вэньбинь
ҚАЗАҚСТАН МЕН ҚЫТАЙ ГРАВЮРА ӨНЕРІНДЕГІ КӨРКЕМДІК-ТЕХНИКАЛЫҚ ТӘСІЛДЕРДІҢ ТРАНСФОРМАЦИЯСЫ.....590
Жиекбаева Төлеубала Айдарқызы
МЕДИА-АРТ ТЕХНОЛОГИЯЛАРЫ КӨРКЕМ БІЛІМ БЕРУДЕГІ ПЕДАГОГИКАЛЫҚ ИННОВАЦИЯ ҚҰРАЛЫ РЕТІНДЕ.....597
Калабаева Кызбала Райымбеккызы
ЖАСАНДЫ ИНТЕЛЛЕКТ ТЕХНОЛОГИЯЛАРЫНЫҢ КӨРКЕМ ЕҢБЕК ПӘНІ АЯСЫНДА ОҚУШЫЛАРДЫҢ ШЫҒАРМАШЫЛЫҚ ОЙЛАУЫН ДАМЫТУҒА ЫҚПАЛЫ.....601
Кумісбекова Мөлдір Балғынбайқызы
КӨРКЕМ БІЛІМ БЕРУДЕ КИІЗ БҰЙЫМДАРЫН ЖАСАУДАҒЫ ЗАМАНАУИ ТЕХНОЛОГИЯЛАРДЫҢ ЕРЕКШЕЛІКТЕРІ.....605

Курсабаев Мухамедрахим Кадырбайұлы, Шашаева Гүлбақыт Қадыржанқызы, Рахман Алтын-Ай Сәкенқызы
МЕКТЕП ОҚУШЫЛАРЫН ЭКОЛОГИЯЛЫҚ ӨНІМДЕРДІ (VERMICOMPOST) ӘЛЕМДІК НАРЫҚ МАРКЕТПЛЕЙСТЕРІНЕ ЭКСПОРТТАУҒА БАУЛУДЫҢ ЭТНОПЕДАГОГИКАЛЫҚ ДЕСКРИПТОРЛАРЫ.....610
Venera Talgatovna Arystangaliyeva
THE DEVELOPMENT OF CREATIVE THINKING IN THE EDUCATIONAL PROCESS: THEORY AND PRACTICE.....615

ҚҰТТЫҚТАУЛАР МЕН ІЗГІ ТІЛЕКТЕР ЖӘНЕ ЕСТЕЛІКТЕР!.....619